

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

18. YY. ŞAİRİ
ÂSAF VE DÎVÂNİ
(İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin)
(CİLT 1)

DOKTORA TEZİ

Hasan KAYA

İSTANBUL 2009

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

18. YY. ŞAİRİ
ÂSAF VE DÎVÂNİ
(İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin)

DOKTORA TEZİ

Hasan KAYA

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Nihat ÖZTOPRAK

İSTANBUL 2009

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Doktora öğrencisi Hasan Kaya'nın "18yy. Şairi Asaf ve Divanı (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin)" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı doktora tezi olarak oy birliği / oy-çektüğü ile başarılı bulunmuştur.

Tez Danışmanı Prof.Dr. Nihat Öztoprak
Üniversitesi Marmara

İmza

Üye : Prof.Dr. Zekeriya Kurşun
Üniversitesi Marmara

Üye : Prof.Dr. Sebahat Deniz
Üniversitesi Marmara

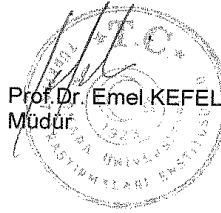
Üye : Yrd.Doç.Dr. Müjgan Çakır
Üniversitesi Mimar Sinan

Üye : Prof.Dr. Tahir Üzgör
Üniversitesi Marmara

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu' nun ..16.. / ..02.. / 2009 tarih ve0-2.....
sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof.Dr. Emel KEFELİ
Müdür

İÇİNDEKİLER
(CİLT 1)

İÇİNDEKİLER	I
ÖZET	VII
SUMMARY	VIII
ÖN SÖZ	IX
KISALTMALAR	XI
BİBLİYOGRAFYA	XII
BİRİNCİ BÖLÜM	1
ÂSAF'IN HAYATI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ	1
1. HAYATI	1
1.1. Âsaf'ın Hayatı.....	1
1.2. Şikâyet.....	6
1.3. Âsaf Mahlaslı Şairler	10
1.3.1. Tersane Eminizade Mahmut bin Âsaf Bey.....	10
1.3.2. Âsaf Paşa	10
1.3.3. Mehmed Emin Âsaf Efendi	11
1.3.4. Süleyman Âsaf Bey.....	11
1.3.5. Damat Mahmud Celaleddin Paşa.....	11
1.3.6. Antakyalı Yahyâzâde Âsaf Efendi	11
2. EDEBÎ KİŞİLİĞİ.....	12
2.1. Şiirlerinde Görülen Bazı Özellikler	12
2.2. Mazmûnlar.....	15
2.2.1. Güzel Söyleyişler	17
2.2.2. Bazı Mazmûn Misâlleri	19
2.3. Şairler ve Etkilendikleri	21
2.4. Nazîreciliği	25
İKİNCİ BÖLÜM	49
ÂSAF DÎVÂN'I'NIN İNCELENMESİ	49
1. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ	49
1.1. NAZİM ŞEKİLLERİ VE TÜRLERİ	49
1.1.1. Gazeller.....	51
1.1.2. Muhammesler	53
1.1.3. Müseddesler	53
1.1.4. Müsebba'	54
1.1.5. Mu'aşşerler	54
1.1.6. Murabba'lar	54
1.1.7. Kıtalar	55
1.1.8. Rübâ'iler	55
1.1.9. Nazmlar	56
1.1.10. Müfredler	56
1.2. VEZİN HUSÛSİYETLERİ.....	56
1.2.1. Şiirlerde Kullanılan Arûz Kalıpları.....	57
1.2.2. Rübâ'ilerde Kullanılan Arûz Kalıpları	61
1.2.3. Âsaf'ın Vezin Anlayışı.....	62
1.2.4. Vezin Aksaklıkları	64
1.2.5. Eksiklik veya Fazlalık	65
1.2.6. Zihaf	66

1.2.7. İmâle.....	67
1.2.8. Med	68
1.2.9. Kaynaştırma	70
1.2.10. Ulama	71
1.3. KAFİYE VE REDİF	71
1.3.1. Kafiye ve Redif Anlayışı.....	71
1.3.2. Şiirlerin Harf Sırasına Göre Kafiyeleleri	76
1.3.3. Şiirlerin Harf Sırasına Göre Redifleri	90
1.4. ÂHENK UNSURLARI	100
1.4.1. Vezin	101
1.4.2. Kafiye ve Redif	101
1.4.2.1. Mısra İçi Kafiye	101
1.4.2.2. Beyit İçi Kafiye	101
1.4.2.3. Kafiye veya Redifin Beyitte Tekrarı	102
1.4.2.4. Rediflerin Kelime Sayıları	102
1.4.3. Âhenkle İlgili Sanatlar.....	103
1.4.3.1. Cinâs	103
1.4.3.2. İştikak	103
1.4.3.3. Tarsî.....	103
1.4.4. Ses Tekrarları.....	104
1.4.4.1. Aliterasyon.....	104
1.4.4.2. Asonans.....	104
1.4.5. Hece Tekrarları	105
1.4.6. Söz Tekrarları	105
1.4.6.1. Çeşitli Bağlaçlarla Yapılan Tekrarlar	105
1.4.6.2. Birli Söz Tekrarları.....	106
1.4.6.2.1. Mısrada Birli Söz Tekrarları	106
1.4.6.2.2. Beyitte Birli Söz Tekrarları.....	106
1.4.6.3. İkili Söz Tekrarları	107
1.4.6.4. Üçlü Söz Tekrarları	107
1.4.7. Paralellik.....	108
1.4.7.1. Mısrada Paralellik.....	108
1.4.7.2. Beyitte Paralellik	108
1.4.7.3. Gazelde Paralellik.....	108
2. MUHTEVA ÖZELLİKLERİ	109
2.1. DİNÎ VE TASAVVUFÎ UNSURLAR.....	109
2.1.1. Dinî Unsurlar	109
2.1.1.1. Allah	109
2.1.1.2. Peygamberler ve Kıssaları	110
2.1.1.2.1. Hz. Âdem	111
2.1.1.2.2. Hz. İbrâhim	112
2.1.1.2.3. Hz. İdris.....	113
2.1.1.2.4. Hz. İsâ	113
2.1.1.2.5. Hz. Muhammet	114
2.1.1.2.6. Hz. Mûsâ	115
2.1.1.2.7. Hz. Nûh	115
2.1.1.2.8. Hz. Süleyman	116
2.1.1.2.9. Hz. Yakûp	118
2.1.1.2.10. Hz. Yûsuf	118
2.1.1.3. Âyet ve Hadisler.....	121

2.1.1.4. Melekler	124
2.1.1.5. Halîfe ve Sahâbeler	126
2.1.2. Tasavvufî Unsurlar	128
2.1.2.1 Tasavvuf Terimleri	128
2.1.2.2. Tarîkatlar	135
2.1.2.3. Mutasavvıflar	136
2.2. CEMİYET	138
2.2.1. Şahıslar	138
2.2.1.1. Tarihî ve Efsanevî Şahsiyetler	138
2.2.1.2. İran Kaynaklı Şahsiyetler	141
2.2.1.3. Meşhur Âşıklar ve Kıssaları	147
2.2.1.3.1. Leylâ vü Mecnûn	147
2.2.1.3.2. Ferhâd u Şîrîn	149
2.2.1.3.3. Husrev ü Şîrîn	150
2.2.1.3.4. Vâmık u Azrâ	151
2.2.1.3.5. Yûsuf u Züleyhâ	152
2.2.2. Eser Adları	154
2.2.3. Kavimler	156
2.2.4. Ülke ve Şehirler	159
2.2.5. Nehir, Deniz ve Dağlar	163
2.2.6. Masal Unsurları	166
2.2.6.1. Âb-ı Hayat	166
2.2.6.2. Ankâ / Sîmurg	167
2.2.6.3. Cadı	167
2.2.6.4. Dev / Ehremen	168
2.2.6.5. Ejder / Ejderhâ	168
2.2.6.6. Hızır	169
2.2.6.7. Hüdhüd	170
2.2.6.8. Hümâ	170
2.2.6.9. Kaf Dağı	171
2.2.6.10. Mûsikâr / Kâknüs	171
2.2.6.11. Perî	171
2.2.6.12. Semender	172
2.2.6.13. Su Perîsi	173
2.3. SOSYAL HAYAT	173
2.3.1. Giyim Kuşam	173
2.3.1.1. Kumaşlar	174
2.3.1.2. Elbiseler	175
2.3.1.3. Giyim Kuşamın Diğer Unsurları	180
2.3.2. Mûsikî	181
2.3.2.1. Mûsikî İle İlgili Unsurlar	181
2.3.2.2. Mûsikî Makâmı	184
2.3.2.3. Mûsikî Âletleri	185
2.3.3. Âdet ve Gelenekler	189
2.3.3.1. Sarayla İlgili Olanlar	189
2.3.3.2. Sihir ve Efsûnla İlgili Olanlar	195
2.3.3.3. İnanışlarla İlgili Olanlar	198
2.3.3.4. İçki, Meyhâne ve Meclisle İlgili Olanlar	201
2.3.3.5. Düğün, Doğum ve Ölüm Gibi Olaylarla İlgili Olanlar	203
2.3.3.6. Ok ve Okçulukla İlgili Olanlar	204

2.3.3.7. Yazı İle İlgili Olanlar.....	206
2.3.3.8. Haberleşmeyle İlgili Olanlar.....	207
2.3.3.10. Giyim Kuşamla İlgili Olanlar	209
2.3.3.11. Ticârî Hayatla İlgili Olanlar.....	210
2.3.3.12. Günlük Hayatla İlgili Olanlar.....	212
2.3.3.13. Tekkeyle İlgili Olanlar.....	217
2.3.3.14. Diğer Âdet ve Gelenekler	218
2.3.4. Tıp.....	220
2.3.4.1. Hasta-Tabîp.....	221
2.3.4.2. Tıpla İlgili Şahsiyetler	222
2.3.4.3. Hastane	223
2.3.4.4. Hastalıklar	223
2.3.4.5. İlaçlar	225
2.3.4.6. Bazı Uygulamalar.....	226
2.4. TİPLER.....	228
2.4.1. Sevgili.....	228
2.4.1.1. Genel Olarak Sevgili	228
2.4.1.2. Sevgilide Güzellik Unsurları.....	229
2.4.1.2.1. Ağz.....	230
2.4.1.2.2. Alın	232
2.4.1.2.3. Ayak.....	233
2.4.1.2.4. Ayva Tüyü.....	234
2.4.1.2.5. Beden, Ten, Endâm.....	236
2.4.1.2.6. Bel.....	237
2.4.1.2.7. Ben.....	238
2.4.1.2.8. Boy.....	239
2.4.1.2.9. Çene ve Gabgab.....	240
2.4.1.2.10. Diş.....	241
2.4.1.2.11. Dudak.....	241
2.4.1.2.12. Gamze	244
2.4.1.2.13. Gerdan.....	245
2.4.1.2.14. Göğüs.....	245
2.4.1.2.15. Göz.....	246
2.4.1.2.16. Kaş	248
2.4.1.2.17. Kirpik	250
2.4.1.2.18. Saç.....	250
2.4.1.2.19. Yüz ve Yanak	255
2.4.2. Âşık	259
2.4.2.1. Âşığın Unsurları ve Bazı Hâlleri.....	260
2.4.2.1.1. Ağlama.....	260
2.4.2.1.2. Âh	261
2.4.2.1.3. Akıl	262
2.4.2.1.4. Baş	262
2.4.2.1.5. Beden	262
2.4.2.1.6. Boy.....	263
2.4.2.1.7. Boyun.....	263
2.4.2.1.8. Can.....	263
2.4.2.1.9. Ciğer.....	264
2.4.2.1.10. Derûn.....	264
2.4.2.1.11. Feryat	265

2.4.2.1.12. Gönül.....	265
2.4.2.1.13. Göz.....	268
2.4.2.1.14. Gözyaşı.....	269
2.4.2.1.15. Ruh.....	270
2.4.2.1.16. Saç.....	270
2.4.2.1.17. Sîne	271
2.4.2.1.18. Söz	271
2.4.2.1.19. Yüz.....	272
2.4.3. Rakîp	272
2.4.4. Zâhit	275
2.4.5. Rind	277
2.4.6. Diğer Tipler	279
2.5. TABİAT	280
2.5.1. Kozmik Âlem.....	280
2.5.1.1. Gökyüzü.....	281
2.5.1.2. Felek	284
2.5.1.3. Yıldızlar ve Bazı Yıldız Kümeleri	286
2.5.1.4. Burçlar	288
2.5.1.5. Gezegenler	289
2.5.1.6. Işık, Aydınlık, Karanlık, Ufuk, Şafak, Gölge	292
2.5.1.7. Diğer Kozmik Unsurlar	294
2.5.2. Hayvanlar.....	294
2.5.2.1. Kuşlar.....	294
2.5.2.1.1. Genel Olarak Kuşlar	294
2.5.2.1.2. Kuş Çeşitleri.....	296
2.5.2.1.3. Mitolojik Kuşlar / Hayvanlar	303
2.5.2.2. Dört Ayaklılar	306
2.5.2.3. Balık, Böcek ve Sürüngenler	311
2.5.3. Bitkiler.....	313
2.5.3.1. Ağaçlar.....	313
2.5.3.1.1. Genel Olarak Ağaç	313
2.5.3.1.2. Ağaç Çeşitleri.....	314
2.5.3.2. Çiçekler.....	318
2.5.3.2.1. Genel Olarak Çiçek.....	318
2.5.3.2.2. Çiçek Çeşitleri.....	319
2.5.3.3. Meyveler	330
2.5.3.3.1. Genel Olarak Meyve.....	330
2.5.3.3.2. Meyve Çeşitleri	330
2.5.3.4. Diğer Bitkiler	332
2.5.4. Bitkilerin Bulunduğu Mekânlar	333
2.6. SÖZ VARLIĞI	340
2.6.1. Edebî Sanatlar	340
2.6.1.1. Cinâs	341
2.6.1.2. Hüsn-i Ta'lîl.....	342
2.6.1.3. İktibâs	342
2.6.1.4. İrsâl-i Mesel	343
2.6.1.5. İstiâre	343
2.6.1.6. İstifham.....	344
2.6.1.7. İştikak	344
2.6.1.8. Leff ü Neşr	345

2.6.1.9. Mecâz-1 Mürsel	345
2.6.1.10. Mübâlağa.....	346
2.6.1.11. Nidâ	346
2.6.1.12. Telmih.....	347
2.6.1.13. Tenâsüp.....	347
2.6.1.14. Teşbih	348
2.6.1.15. Teşhis.....	348
2.6.1.16. Tevriye-İhâm.....	349
2.6.1.17. Tezat	349
2.6.2. Atasözleri ve Deyimler.....	350
2.6.2.1. Atasözleri	350
2.6.2.2. Atasözü Gibi Kullanılan İfadeler	352
2.6.2.3. Deyimler	354
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM (CİLT 2)	360
DÎVÂN'IN TENKİTLİ METNİ	360
1. METİN TESPİTİ İLE İLGİLİ HUSUSLAR.....	360
1.1. Nüshaların Tanıtılması ve Metnin Kurulmasında İzlenen Yol.....	360
1.2. Çeviri Yazı Alfabesi	366
2. TENKİTLİ METİN	367
[ĞAZELLER]	368
MUHAMMESÂT	905
MÜSEDDESÂT	929
MÜSEBBA'ÂT	937
MU'AŞŞERÂT	938
MURABBA'ÂT	942
MUKATTA'ÂT	946
RÛBÂ'İYYÂT	947
[NAZMLAR]	959
MÜFREDÂT-I ÂŞAF	963
SONUÇ	967
ÖZEL ADLAR DİZİNİ.....	969
ÖZ GEÇMİŞ.....	974

ÖZET

18. Yüzyıl Şairi Âsaf ve *Dîvânı* (İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin) adlı doktora tezinde şair Âsaf'la ilgili tespitler yapılmış, şairin sanat yönü değerlendirilmiş ve iki nüshası olan *Dîvânı*'nın bilimsel yöntemlerle tenkitli metni hazırlanmıştır. Tez üç bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde hakkında herhangi bir kayıt bulunmayan, Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Kitaplığı Bölümü 3778 ve Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine Kitaplığı Bölümü 874 numarada kayıtlı *Dîvânı*'ın şairi Âsaf'ın eserinden hareketle hayatı hakkında bir değerlendirme yapılarak Sultan III. Ahmet (1703-1730) dönemi şairlerinden olduğu ortaya konmuş ve edebî kişiliği incelenmiştir.

İkinci bölümde *Âsaf Dîvânı* şekil ve muhtevâ özellikleri bakımından değerlendirilmiştir. Şekil özelliklerinde şairin vezin, nazım şekli, âhenk ve sanat anlayışı hakkında değerlendirmeler yapılmıştır. Muhtevâ özellikleri ortaya konurken hemen hemen tahlil çalışmalarında yer alan bütün konular etrafında eser incelenmiş, özellikle sosyal hayat ve tabiatla ilgili konularda detaylı bir çalışma yapılmıştır.

Üçüncü bölüm *Âsaf Dîvânı*'nın tenkitli metninin ve özel adlar dizininin yer aldığı bölümdür. Tenkitli metinden önce nüshalar tanıtılmış ve metnin kurulmasında izlenen yol ortaya konmuştur.

Bu tezle, iki nüshası olan ve içerisinde 1218 şiir bulunan *Dîvânı*'ın metninin ortaya konması, şairin edebî yönünün değerlendirilmesi ve hakkında hiçbir bilgi bulunmayan Âsaf'ın hangi dönem şairi olduğunun belirlenmesi, Türk edebiyatında gazel ve nazîre şairi olarak anılması, bunun yanında 18. Yüzyılın ilk yarısında klâsik şiirimizle ilgili yapılacak inceleme ve değerlendirme çalışmalarına kaynak sağlanması amaçlanmıştır.

SUMMARY

In this doctorate thesis titled as *18th Century Poet Asaf and His Divan* (The Study-An Edition Critical Text-Index), some statements were made about poet Asaf, his artistic properties were assessed and an edition critical text was prepared with scientific methods for his Divan, which has two copies. The thesis consists of three parts.

In the first part, the literary personality of the poet, about whom there aren't any written records, was brought to light based on the evaluations made about his period and his life and it was pointed out that he was one of the poets belonging to the period of Sultan Ahmed III and the poet's literary personality was analyzed. His Divan has got two copies. One of them is registered with the number 3778 in Süleymaniye Library Fatih Books Department and the other copy is registered with the number 874 in Topkapı Palace Museum Library Treasure Books Department.

In the second part, Asaf's Divan was analyzed in terms of form and content. In the form properties part, some evaluations were made about that poet's prosody, style of versification, harmony and artistic perception. While content the properties of Divan were being studied, it was examined in terms of almost all the subjects that can be found in the analytical research and a detailed study was carried out about especially the period's social life and natural subjects.

The third part is the index of personal names and the edition critical text of Asaf's Divan. Before the edition critical text, the copies of the Divan were introduced and the method was explained as to how the text was formed.

With this thesis, it is aimed to introduce the Divan's text, which has two copies and contain 1218 poems, to evaluate the artistic aspect of the poet, to determine which period the poet, about whom there aren't any written records, belongs to, to make the poet known as a ghazel and nazire poet in the Turkish Literature. And it's also aimed to provide a written source for searching and evaluating studies about the classic poetry in the first half of 18th Century.

ÖN SÖZ

Yüzlerce yıllık geçmişi olan Türk edebiyatının şüphesiz en önemli unsurlarından biri eski Türk edebiyatı olarak da adlandırılan, kimilerine göre bir elite mahsus olduğu iddiasıyla zümre edebiyatı gibi görülen klâsik Türk edebiyatıdır. Klâsik yanını kuralların belirgin oluşu ve yüzyıllar boyunca kendine has niteliklerini kaybetmeyişiinin belirlediği bu edebiyata dîvân edebiyatı denmesinin temelinde de klâsik şairlerin şiirlerini topladıkları eserlere dîvân adını vermeleri yatar. Şairin farklı nazım şekillerinde müstakil ne kadar eseri olursa olsun dîvânının olması çok önemlidir klâsik edebiyatta. Birçok nazım şeklinde hünerini gösterdiği, sanat yönünün zirveye ulaştığı önemli bir eserdir dîvân. Şairler bütün nazım şekillerini kullanmaya, elifbânın her harfiyle gazel yazmaya, diğer nazım şekillerini de denemeye çalışırlar dîvânlarında.

Klâsik Türk edebiyatının doğru anlaşılmasının yolu şairlerin bu kadar dikkat gösterdikleri dîvânlarının ortaya çıkarılması ile mümkündür. Geçmişten bugüne üniversitelerin eski Türk edebiyatı alanlarında yüzlerce şairin dîvânı ortaya konmuş ve hepsinde klâsik Türk edebiyatı ile ilgili görüşlere, yorumlara bir şeyler katılmıştır. Dîvân metinlerinin hazırlanmasında farklı uygulamaların görüldüğü de bir gerçektir. Ancak yine de sonraki çalışmalara kaynaklık etmesi bakımından dîvânların hazırlanması son derece önemlidir. Dîvân metinlerinin yanında bu dîvânlarla ilgili tahlil çalışmaları da son dönemde şairlerin eserlerinin daha doğru anlaşılmasını, eski şiirimizin şekil ve muhteva unsurlarının gözler önüne serilerek dîvân şairlerinin sosyal hayatın neresinde durduklarını net bir şekilde göstermiştir. Tahlil çalışmalarının dışında tahlilde ele alınan bir konunun daha detaylı olarak işlendiği çalışmalar da yapılmaktadır. Bir şairin dîvânında “âhenk unsurları, vezin kullanımı, dinî ve tasavvufî unsurlar, tipler, mûsikî, kozmik unsurlar, bitkiler”in ne şekilde yer aldığı etraflıca incelenmektedir. Hacimsiz dîvânlarda metin çalışmaları ile tahlil çalışmalarının bir arada yapıldığı da görülmektedir.

18. Yüzyıl Şairi Âsaf ve Dîvânı (*İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin*) adlı doktora tezimiz aslında tahlil çalışmasını da içerir. Çalışmaya şairin dîvânının bilinen nüshalarının dışında bir nüshasının olup olmadığının araştırılması ile başlanmış daha sonra hayatı hakkında araştırma yapılmıştır. Buna göre hayatı hakkında herhangi bir kayda rastlanmayan şairin dîvânının bilinen Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Kitaplığı Bölümü 3778 ve Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine Kitaplığı Bölümü 874 numarada kayıtlı nüshalarının dışında bir nüshasına şimdiye kadar rastlanmamıştır. Daha önce çalışılmamış bir dîvân olmasının temelinde şairinin bilinmemesi ile dîvânın hacimli olmasının yattığı düşünülebilir.

Aynı kaynaktan geldiği anlaşılan nüshalardan herhangi biri temel alınmadan dîvânın tenkitli metni bilimsel yöntemlerle oluşturulmuştur. Metnin kurulmasında ne kadar titiz davranılsa da gözden kaçan hataların olabileceği bir gerçektir. Özellikle dîvânın hacimli oluşu bazı basit hataların bile görülememesine yol açmış olabilir. Fakat Fuzûlî'nin bir zamanlar kâtipler için söylediği

Kalem olsun eli ol kâtib-i bed-tahrîrin
Ki fesâd-ı rakamı sûrumuzu şûr eyler
Gâh bir harf kusûruyla eder nâdiri nâr
Gâh bir nokta sükûtuyla gözü kör eyler

mısralarının bugünün dîvân metni çalışanları için geçerli olduğunun bilinciyle hareket edilmeye çalışılmıştır.

Dîvân'ın metni oluşturulurken bir taraftan, şair nazîre olduğunu belirtmese de, meşhur şairlerin bilinen gazellerine yazdığı nazîre gazellerden hareketle başka şairlere de nazîreleri olabileceği düşünülerek basılmış veya tez hâlindeki dîvânlar taranmıştır. Nazîre olduğu tespit edilen yüzlerce şiirin sadece nazîre olduğu söylenmemiş hangi

şairin hangi şiirine nazîre olduğu da metindeki dipnotlarda belirtilmiş ve taranan kaynağın künyesi verilmiştir. Bununla hem nazîre geleneğiyle ilgili yapılacak çalışmalara kaynak sağlamak hem de hazırlanan dîvânlara bu anlayışla bakılmasına zemin hazırlamak amaçlanmıştır.

Tez, üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde hayatı hakkında tezkirelerde herhangi bir bilgi bulunmayan Âsaf'ın bazı kataloglarda işaret edilen Sarıgüznel Âsaf Mehmet Paşa olmadığı, Sultan III. Ahmet (1703-1730) döneminde yaşadığı tespit edilmiş ve eserinden hareketle hayatına dair unsurlar ele alınmıştır. Bu bölümde Âsaf mahlaslı şairlere de yer verilmiştir.

İkinci bölüm dîvânın şekil ve muhteva unsurları bakımından detaylı bir şekilde incelendiği bölümdür. Şekil özellikleri ortaya konurken genel şeyler söylemek yerine alt başlıklarla konunun derinlemesine ele alınmasına özen gösterilmiş ve tespit edilen her unsur dipnotlardaki misâllerle zenginleştirilerek şekil özellikleriyle ilgili çalışmalara kaynak olmasına çalışılmıştır. Muhteva unsurlarında tahlil çalışmaları örnek alınarak incelemeler yapılmış ancak tahlillerde görülen eksiklikler giderilmeye çalışılmıştır. Konuların başında kaynaklardan o konuyu özetleyici bilgiler verilmiş ve özellikle konunun şairde ne şekilde ele alındığı -verilen misâllerin dışında kalanlar dipnotta verilerek- üzerinde durulmuştur. Sosyal hayata dair maddeler ele alınırken şairin sosyal hayatın merkezinde olduğu ve hayatın her unsurunu şiirinde az ya da çok kullandığı çok sayıda misâle gözler önüne serilmiştir. Konularda verilen şiirler birbirine yakın kelimelerle yanlış okunduğu hissi uyandırmamak için transkripsiyon alfabesiyle verilmiştir.

Üçüncü bölümde yukarıda belirtildiği gibi her iki nüsha esas kabul edilerek dîvânın tenkitli metni ortaya konmuştur. Eserin sonuna "Özel Adlar Dizini" eklenmiştir.

Hazırlanan tezle hakkında hiçbir bilgi bulunmayan şairin biraz da olsa kim olduğuna dair bilgiler ortaya konmuş; içerisinde 1089 gazel, 27 muhammes, 8 müseddes, 1 müsebba', 2 mu'aşşer, 4 murabba', 5 kıta, 48 rübâ'î, 15 nazm ve 19 müfred bulunan böylesine hacimli bir dîvân dönem ve genel olarak klâsik Türk şiiriyle ilgili çalışmalara katkı sağlayacak bir şekilde gün yüzüne çıkarılmış; şairin nazîreleri tespit edilmiş, nazîreciliğine dair özellikler belirlenmiş; *Dîvân* şekil ve muhteva bakımından incelenmiştir.

Çalışmaların başından sonuna kadar ilmî disipliniyle beni yönlendiren, hatalarımı düzelten, her konuda yardımlarını esirgemeyen hocam Prof. Dr. Nihat ÖZTOPRAK'a, burada adını zikretmediğim yüksek lisans ve doktora derslerinde beni yetiştiren değerli hocalarıma, sağlam bir metin oluşturma konusunda tecrübe ve bilgisiyle yol gösteren hocam Prof. Dr. Tahir ÜZGÖR ve Prof. Dr. Orhan BİLGİN'e samimi şükranlarımı sunarım. Bu çalışmadaki eksik ve hatalar bana, doğrular hocalarıma aittir.

KISALTMALAR

<i>age.</i>	Adı geçen eser
<i>agm.</i>	Adı geçen makale
<i>Bak.</i>	Bakanlığı
<i>bk.</i>	Bakınız
<i>c.</i>	Cilt
<i>DİA</i>	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
<i>Ens.</i>	Enstitüsü
<i>F.</i>	Fatih Kitaplığı Nüshası
<i>G.</i>	Gazel
<i>H.</i>	Hazine Kitaplığı Nüshası
<i>Haz.</i>	Hazırlayan
<i>hic.</i>	Hicrî
<i>İA</i>	Millî Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi
<i>İSAM</i>	Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi
<i>M.</i>	Metin
<i>Mat.</i>	Matbaası / Matbaacılık
<i>MEB</i>	Millî Eğitim Bakanlığı
<i>mil.</i>	Milâdî
<i>Muaş.</i>	Mu‘aşşer
<i>Muh.</i>	Muhammes
<i>Mur.</i>	Murabba‘
<i>Müf.</i>	Müfred
<i>Müs.</i>	Müseddes
<i>Müseb.</i>	Müsebba‘
<i>Naz.</i>	Nazm
<i>Rüb.</i>	Rübâ‘î
<i>s.</i>	sayfa
<i>S.</i>	Sayı
<i>TDK</i>	Türk Dil Kurumu
<i>TDV</i>	Türkiye Diyanet Vakfı
<i>Ünv.</i>	Üniversite / Üniversitesi
<i>vb.</i>	ve benzeri
<i>vd.</i>	ve diğerleri
<i>Yay.</i>	Yayınları / Yayıncılık

BİBLİYOGRAFYA

- ABDÜLAZİZ BEY, *Osmanlı Âdet Merasim ve Tabirleri*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2002.
- AK, Coşkun (Haz.), *Bağdatlı Rûhî Dîvânı Karşılaştırmalı Metin*, c. I-II, Uludağ Ün. Yay., Bursa 2001.
- AKKUŞ, Metin (Haz.), *Nef'î Divanı*, Akçağ Yay., Ankara 1993.
- AKSOY, Ömer Asım, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, TDK Yay., c. I, Ankara 1971, c. II, Ankara 1976, c. III, Ankara 1977.
- AKSOYAK, İ. Hakkı (Haz.), *Gelibolulu Mustafa Âlî ve Divanlarının Tenkitli Metni*, c. I-II, Gazi Ün. Sosyal Bilimler Ens., Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1999.
- AKTAŞ, Hasan, “Nazîrecilik Geleneği ve Çağdaş Şiirimizin Ufukları”, *Hece Dergisi*, Ankara 2001, Mayıs-Haziran-Temmuz, S. 53-54-55. s. 282-294.
- AKÜN, Ömer Faruk, “Divan Edebiyatı”, *DİA*, c. IX, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1994, s. 389-427.
- ALTUN, Kudret (Haz.), *Gelibolulu Mustafa Âlî ve Divânı (Vâridâtü'l-Enkâ)*, Özlem Kitabevi, Niğde 1999.
- AYAN, Hüseyin (Haz.), *Cevrî Hayâtı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni*, Atatürk Üniversitesi Yay., Erzurum 1981.
- AYDEMİR, Abdullah, *İslâmî Kaynaklara Göre Peygamberler*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2005.
- AYNÎ, Mehmet Ali, *Türk Ahlakçıları*, Kitabevi Yay., İstanbul 1993.
- AYVAZOĞLU, Beşir, *Güller Kitabı*, Kapı Yay., İstanbul 2007.
- BATISLAM, H. Dilek, “Divan Şiirinin Mitolojik Kuşları: Hümâ, Anka ve Simurg”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, İstanbul 2002, S. 7, s. 185-208.
- BAYIN, Yasin, *Bazı Divanlarda Atasözlerinin Kullanımı*, Afyon Kocatepe Ün., Sosyal Bilimler Ens., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon 2001.
- BİLGE, Mustafa L., “Bahreyn”, *DİA*, c. IV, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1991, s. 492- 495.
- BİLGEGİL, M. Kaya, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri (Belâgât)*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1989.
- BİLGİN, Sıdika, *Osmanlı Dönemi Türk Kadın Giyimi 16. yy-19. yy*, Gazi Ün. Sosyal Bilimler Ens., Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1999.
- BİLGİN, A. Azmi, “Nesîmî”, *DİA*, c. XXXIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2007, s. 3-4.
- BİLKAN, Ali Fuat (Haz.), *Nâbî Dîvânı*, c. I-II, MEB Yay., İstanbul 1997.
- BURSALI MEHMET TAHİR EFENDİ, *Osmanlı Müellifleri*, c. I-III, Meral Yay., c. I-II, İstanbul 1972, c. III İstanbul 1975.
- CEBECİOĞLU, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yay., İstanbul 2004.
- CENGİZ, Halil Erdoğan, “Divan Şiirinde Musammatlar”, *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, Temmuz-Ağustos-Eylül 1986, S. 415-416-417, s. 291-429.
- CEYLAN, Ömür, *Hânedanda Bir Âsî Âsaf -Dâmâd Mahmûd Celâleddin Paşa- Hayatı, Edebî Kişiliği ve Dîvânı*, Akçağ Yay., Ankara 2003.
- CEYLAN, Ömür, *Kuşlar Dîvânı Osmanlı Şiir Kuşları*, Kapı Yay., İstanbul 2007.
- ÇAPAN, Pervin, “Yahya Bey Divanı'nda Estetik ve Kültürel Bir Değer Olarak Giyim Kuşam ve Renk Unsurları”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, İstanbul 2000, S. 3, s. 167-198.
- ÇAVUŞOĞLU, Mehmed (Haz.), *Yahyâ Bey Dîvanı*, İstanbul Ün. Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1977.

- ÇELEBİ, İlyas-Süleyman ULUDAĞ-Cemâl KURNAZ, “Hızır”, *DİA*, c. XVII, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1998, s. 406-412.
- ÇELEBİOĞLU, Âmil, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, MEB Yay., İstanbul 1998.
- ÇETİN, Nihad M., “Arûz”, *DİA*, c. III, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1991, s. 424, 437.
- ÇETİNDAG, Yusuf, *Ayna Kitabı*, Karam Yay., Çorum 2005.
- ÇIKMAN, Zeki, *Folklorumuzda ve Edebiyatımızda Göz*, Kaknüs Yay., İstanbul 2006.
- ÇIPAN, Mustafa (Haz.), *Fasih Divanı İnceleme-Tenkidli Metin*, MEB Yay., İstanbul 2003.
- DEMİR, Tarık (Haz.), *Edirneli Fâiz Divanı İnceleme-Metin-Dizin*, Gazi Üniv. Sosyal Bilimler Ens., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006.
- DEMİRALAY, Mehmet (Haz.), *Hüdâyî-i Kadîm (16. yy) ve Dîvânı İnceleme-Tenkidli Metin*, Süleyman Demirel Üniv. Sosyal Bilimler Ens., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2007.
- DEMİRCİ, Kürşat, “Burç”, *DİA*, c. VI, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1992, s. 421-422.
- DEMİREL, Şener (Haz.), *17. Yüzyıl Şairlerinden Şehrî (Malatyalı Ali Çelebi) Hayatı, Sanatı, Divanı'nın Tenkitli Metni ve Tahlili*, Fırat Üniv. Sosyal Bilimler Ens., Basılmamış Doktora Tezi, Elazığ 1999.
- DENİZ, Sabahat, “Divan Şiiri Güzelinin Saç Rengi”, *Saç Kitabı*, Editör: Emine Gürsoy Naskali, Kitabevi Yay., s. 262-314.
- DENİZ, Sabahat, “Dübeyt (Dübeytî) Hakkında”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, İstanbul 2006, S. 14, s. 77-100.
- DENİZ, Sabahat, *16. Yüzyıl Bazı Dîvân Şairlerinin Türkçe Dîvânlarında Kozmik Unsurlar*, Marmara Üniv. Türkiyat Araştırmaları Ens., Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1992.
- DERMAN, M. Uğur, “Hat”, *DİA*, c. XVI, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1997, s. 427-437.
- DİA: *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, c. I-XXXIV, İstanbul 1988-2007 (XXV-İXXX. ciltler Ankara'da basılmıştır, Ansiklopedinin neşri devam etmektedir.).
- DİLÇİN, Cem, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK Yay., Ankara 2000.
- DİLÇİN, Dehri, *Edebiyatımızda Atasözleri*, TDK Yay., Ankara 2000.
- DOĞAN, Muhammet Nur (Haz.), *Fuzûlî Leylâ ve Mecnûn*, Çantay Kitabevi, İstanbul 1996.
- ELBİR, Bilal, “XVI. Yüzyıl Şerh Edebiyatı İçinde Şerh-i Şebistân-ı Hayâl'in Önemi”, *Kastamonu Eğitim Dergisi*, c. XIII, Kastamonu 2005, No: 2, s. 623-632.
- ERAYDIN, Selçuk, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, Marmara Üniv. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul 1997.
- ERDEM, Mustafa, *Hazreti Âdem (İlk İnsan)*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2006.
- ERDOĞAN, Mustafa, *Türk Edebiyatında Muhammes*, Kültür Bak. Yay., Ankara 2002.
- EROL, Erdoğan (Haz.), *Sükkerî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 1994.
- ERTAN, Mehmet Emin, *Fuzûlî Dîvânı'nda Hayvanlar*, Marmara Üniv. Sosyal Bilimler Ens., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1989.
- ESKİGÜN, Kübra, *Klasik Türk Şiirinde Efsanevi Kuşlar*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniv. Sosyal Bilimler Ens., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2006.

- EYÜBOĞLU, E. Kemal, *On Üçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler*, Doğan Kardeş Mat., İstanbul 1973.
- FAYDA, Mustafa, “Ebû Bekir”, *DİA*, c. X, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1994, s. 101-108.
- FAYDA, Mustafa, “Fil Vakası”, *DİA*, c. XIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1996, s. 70-71.
- FAYDA, Mustafa, “Hülefâ-yi Râşidîn”, *DİA*, c. XVIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1998, s. 324-338.
- FEHD, Tevfik, “İlm-i Ahkâm-ı Nücûm”, *DİA*, c. XXII, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2000, s. 124-126.
- FEVZİYE ABDULLAH, “Ferhad ile Şîrîn”, *İA*, c. IV, MEB Yay., Eskişehir 1997, s. 565-567.
- FIĞLALI, Ethem Ruhi, “Ali”, *DİA*, c. II, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1989, s. 371-374.
- GENÇ, Yusuf İhsan, *Osmanlıda Beratlar*, İstanbul Üniv. Sosyal Bilimler Ens., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1988.
- GÜFTA, Hüseyin (Haz.), *Antakyalı Şair Yahyazâde Âsaf, Hayatı, Edebi Kişiliği ve Şiirleri*, Mehmet Tekin Yay., Antakya 1999.
- HARMAN, Ömer Faruk, “İbrâhim” *DİA*, c. XXI, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2000, s. 266-272.
- HARMAN, Ömer Faruk, “Lokman”, *DİA*, c. XXVII, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2003, s. 205-206.
- HARMAN, Ömer Faruk-Cemâl KURNAZ, “Hüdhüd”, *DİA*, c. XVIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1998, s. 461-462.
- HAS, Şükrü Selim, “Mülteka’l-Ebhur”, *DİA*, c. XXXI, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2006, s. 549-552.
- HATİBOĞLU, İbrahim, “Mesâbîhu’s-Sünne”, *DİA*, c. IXXX, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2004, s. 258-260.
- HATİBOĞLU, İbrahim, “Meşâriku’l-Envârî’n-Nebeviyye”, *DİA*, c. IXXX, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2004, s. 361-362.
- İA: *Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Anskiklopedisi*, c. I-XIII, Eskişehir 1997.
- İBRAHİMÎ, Dâvûd, “Esrârname”, *DİA*, c. XI, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1995, s. 434-435.
- İNAL, İbnü’l-Emin Mahmud Kemal, *Son Asır Türk Şairleri*, c. I-IV, Haz.: Müjgân Cunbur, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara 1999.
- İPEKTEN, Haluk (Haz.), *İsmetî Dîvânı*, Atatürk Üniv. Yay., Ankara 1974.
- İPEKTEN, Haluk (Haz.), *Nâ’ilî Divanı*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1970.
- İPEKTEN, Haluk, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergâh Yay., İstanbul 2001.
- İPŞİRLİ, Mehmet, “Cellât”, *DİA*, c. VII, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1993, s. 270-271.
- KANDEHLEVÎ, M. Yusuf, *Hadislerle Müslümanlık (Hayatü’s-Sahâbe)*, c. I-V, Cümle Yay, Basım Yeri ve Yılı Yok.
- KAPLAN, Mehmet, *Tevfik Fikret*, Dergâh Yay., İstanbul 1995.
- KARATAY, Fehmi Edhem, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, c. I-II, Topkapı Sarayı Müzesi Yay., İstanbul 1961.
- KARTAL, Ahmet, *Klâsik Türk Şiirinde Lâle*, Akçağ Yay., Ankara 1998.
- KARTAL, Nuray, *16. Yüzyıl Şairlerinden Bâkî, Fuzûlî, Hayâlî, Nev’î ve Yahyâ Bey Dîvânlarında Bitkilerle İlgili Bazı Hususiyetler*, Marmara Üniv. Türkiyat Araştırmaları Ens., Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1994.

- KASIR, Hasan (Haz.), *Sabrî Mehmed Şerif Dîvânı (İnceleme-Karşılaştırmalı Metin)*, Atatürk Ün. Sosyal Bilimler Ens., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1990.
- KAVRUK, Hasan (Haz.), *Şeyhülislâm Yahyâ Divânı*, MEB Yay., Ankara 2001.
- KAYA, Bayram Ali, “Klasik Türk Şiirinde Gömlek”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, İstanbul 2006, S. 15, s. 149-200.
- KIRCA, Celal, “Âd”, *DİA*, c. I, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1988, s. 333-334.
- KOÇU, Reşad Ekrem, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, Başnur Matbaası, Ankara 1967.
- KOMİSYON (MEB Kütüphaneler Genel Müdürlüğü Tasnif Komisyonu), *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu*, c. I-III, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1967.
- KÖKSAL, M. Asım, *Peygamberler Tarihi*, c. I-II, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2004.
- KÖKSAL, M. Fatih, “Nazîre Karamı ve Klâsik Türk Şiirinde Nazîre Yazıcılığı”, *Diriözler Armağanı Prof. Dr. Meserret Diriöz ve Haydar Ali Diriöz Hatıra Kitabı*, Bizim Büro Yay., Ankara 2003, s. 216-290.
- KÖKSAL, M. Fatih, “Nazîre/Türk Edebiyatı”, *DİA*, c. XXXII, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 2006, s. 456-458.
- KURNAZ, Cemâl, *Hayâlî Bey Divânı'nın Tahlili*, MEB Yay., İstanbul 1996.
- KURNAZ, Cemâl, *Osmanlı Şair Okulu*, Birleşik Yay., Ankara 2007.
- KÜÇÜK, Sabahattin (Haz.), *Bâkî Dîvânı*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 1994.
- LEVEND, Ağâh Sırrı, *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1984.
- MACÎT, Muhsin, *Divân Şiirinde Âhenk Unsurları*, Akçağ Yay., Ankara 1996.
- MEHMED SÜREYYA, *Sicill-i Osmanî*, I-VI, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1996.
- MENGİ, Mine, *Divan Şiiri Yazıları*, Akçağ Yay., Ankara 2000.
- MERMER, Ahmet (Haz.), *Mezâkî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkidli Metni*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 1991.
- MERMER, Ahmet (Haz.), *XVII. Yüzyıl Dîvân Şairi Vecdî ve Dîvânçesi*, MEB Yay., Ankara 2002.
- MERMER, Ahmet, *Taşlıcalı Yahyâ Bey Dîvânında Nebatlar*, Gazi Ün. Sosyal Bilimler Ens., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1985.
- MÜTERCİM ÂSİM EFENDİ, *Burhân-ı Katı*, Haz.: Mürsel Öztürk-Derya Örs, TDK Yay., Ankara 2000.
- OCAK, Ahmet Yaşar, “Battal Gazi”, *DİA*, c. V, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1992, s. 204-205.
- ONAY, Ahmet Talât, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Haz.: Cemâl Kurnaz, MEB Yay., İstanbul 1996.
- ÖGEL, Bahaeddin, *Türk Mitolojisi*, c. I-II, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1971.
- ÖNGÖREN, Reşat, “Mevlânâ Celâleddînd-i Rûmî”, *DİA*, c. IXXX, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2004, s. 441-448.
- ÖZEN, Mine Esiner, “Türkçede Kumaş Adları”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, İstanbul 1982, S. 33, s. 291-340.
- ÖZERVARLI, M. Sait, “Melek/İslâm İncasında Melek”, *DİA*, IXXX, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2004, s. 40-42.
- ÖZKAN, Ömer, *Divan Şiirinin Penceresinden Osmanlı Toplum Hayatı*, Kitabevi Yay., İstanbul 2007.

- ÖZKAT, Mustafa (Haz.), *Kara Fazlî'nin Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Dîvânı (İnceleme-Tenkitli Metin)*, Marmara Ün. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2005.
- ÖZTEKİN, Özge, *XVIII. Yüzyıl Divan Şiirinde Toplumsal Hayatın İzleri Divanlardan Yanstıyan Görüntüler*, Ürün Yay., Ankara 2006.
- ÖZTOPRAK, Nihat, "Divan Şiirinde Güzelin Saç Kokusu", *Saç Kitabı*, Editör: Emine Gürsoy Naskali, Kitabevi Yay., İstanbul 2004, s. 315-334.
- ÖZTOPRAK, Nihat, "Divan Şiirinde Güzelin Saç Rengi", *Saç Kitabı*, Editör: Emine Gürsoy Naskali, Kitabevi Yay., İstanbul 2004, s. 240-261.
- ÖZTOPRAK, Nihat, "Divan Şiirinde Osmanlı Geleneğinin İzleri", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, İstanbul 2000, S. 3, s. 155-168.
- ÖZTUNA, Yılmaz, *Türk Mûsikîsi Kavram ve Terimleri Ansiklopedisi*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara 2000.
- ÖZTÜRK, Yılmaz, *17. Yüzyıl Şairlerinden Dimetokalı Vahdetî'nin Divan'ının Tenkitli Metni*, Marmara Ün. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006.
- ÖZVERİ, Murat, *Okçuluk Hakkında Merak Ettiğiniz Her Şey*, Umut Mat., İstanbul 2006.
- PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. I-III, MEB Yay., İstanbul 1993.
- PALA, İskender, "Mazmunun Mazmunu", *Dergah Edebiyat Sanat Kültür Dergisi*, Ocak 1993, S. 35, s. 10-11.
- PALA, İskender, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Üçüncü Baskı, Akçağ Yay., Ankara 1995.
- PALA, İskender, *Divan Edebiyatında Müstesna Güzeller*, İnsan Yay., İstanbul 1995.
- POLAT, N. Hikmet, *Türk Çiçek ve Ziraat Kültürü Üzerine Cevat Rüştü'den Bir Güldeste*, Kitabevi Yay., İstanbul 2001.
- PÜSKÜLLÜOĞLU, Ali, *Türkçe Deyimler Sözlüğü*, Arkadaş Yay., Ankara 1995.
- SARAÇ, M. A. Yekta (Haz.), *Emrî Divanı*, Eren Yay., İstanbul 2002.
- SEFERCİOĞLU, M. Nejat, "Divan Şiirinde Mûsikî İle İlgili Unsurların Kullanılışı", *Osmanlı*, c. IX. Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s. 649-668.
- SEFERCİOĞLU, M. Nejat, "Divan Şiirinde Tarak ve Ayna", *Saç Kitabı*, Editör: Emine Gürsoy Naskali, Kitabevi Yay., İstanbul 2004, s. 203-239.
- SEFERCİOĞLU, M. Nejat, *Nev'î Divânının Tahlîli*, Akçağ Yay., Ankara 2001.
- SERDAROĞLU, Vildan, *Sosyal Hayat Işığında Zâtî Divanı*, İSAM Yay., İstanbul 2006.
- SUNGUR, Necati (Haz.), *Âhî Dîvânı (İnceleme-Metin)*, Gazi Ün., Sosyal Bilimler Ens., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1990.
- ŞENGÜN, Necdet (Haz.), *Nazîr İbrahim ve Dîvânı (Metin-Muhtevâ-Tahlil)*, Dokuz Eylül Ün. Sosyal Bilimler Ens., Basılmamış Doktora Tezi, İzmir 2006.
- ŞENTÜRK, Ahmet Atillâ, "Klâsik Osmanlı Edebiyatı Işığında Eski Âdetler ve Günlük Hayattan Sahneler", *Türk Dili*, Mart 1993/I, S. 495, 175-188.
- ŞENTÜRK, Ahmet Atillâ, *Klâsik Osmanlı Edebiyatı Tiplerinden Rakâb'e Dâir*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1995.
- ŞENTÜRK, Ahmet Atillâ, *Klâsik Osmanlı Edebiyatı Tiplerinden Sûfî yahut Zâhid Hakkında*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1996.
- ŞİMŞEK, Sait-Tacettin UZUN, *Arapça-Farsça Deyimler ve Kalıp İfadeler Atasözleri Sözlüğü*, Beyan Yay., İstanbul 1991.
- TANYERİ, M. Ali, *Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler*, Akçağ Yay., Ankara 1999.

- TARLAN, Ali Nihat (Haz.), *Fuzûlî Divanı, Gazel, Musammat, Mukatta' ve Rûba'î Kısmı*, c. I-II, Üçler Basımevi, İstanbul 1950.
- TARLAN, Ali Nihat (Haz.), *Hayâlî Divanı*, Akçağ Yay., Ankara 1992.
- TARLAN, Ali Nihat (Haz.), *Necati Beg Divanı*, MEB Yay., İstanbul 1997.
- TARLAN, Ali Nihat (Haz.), *Şiir Mecmualarında XVI ve XVII. Asır Divan Şiiri Rahmî ve Fevrî*, Seri 1 Fasikül 1, İstanbul Ün. Yay., İstanbul 1948.
- TARLAN, Ali Nihat (Haz.), *Şiir Mecmualarında XVI ve XVII. Asır Divan Şiiri Revanî-Hayretî-Haverî-Ahî-Peyamî-Sanî*, Seri 1 Fasikül 4, İstanbul Ün. Yay., İstanbul 1949.
- TARLAN, Ali Nihat (Haz.), *Usûlî Divanı*, Akçağ Yay., Ankara 1992.
- TARLAN, Ali Nihat, *Şeyhî Divanı'nı Tetkik*, Akçağ Yay., Ankara 2004.
- TIĞLI, Fatih (Haz.), *Bursalı Rahmî Çelebi ve Divânı*, İstanbul Ün. Sosyal Bilimler Ens., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006.
- TÖKEL, Dursun Ali, *Divan Şiirinde Harf Simgeçiliği*, Hece Yay., Ankara 2003.
- TÖKEL, Dursun Ali, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, Akçağ Yay., Ankara 2000.
- TUĞ, Salih, "Azâzîl", *DİA*, c. IV, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1991, s. 311-312.
- TUMAN, M. Nail, *Tuhfe-i Nâilî Divân Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri*, c. I-II, Bizim Büro Yay., Ankara 2001.
- TÜLÜCÜ, Süleyman, "Hâtim et-Tât", *DİA*, c. XVI, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1997, s. 472-473.
- ULUDAĞ, Süleyman, "Hizb", *DİA*, c. XVIII, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., İstanbul 1998, s. 182-183.
- ULUSKAN, Murat, *Divân-ı Hümâyün Çavuşları*, Marmara Ün. Türkiyat Araştırmaları Ens., Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2004.
- UNAT, Yavuz, "Kible/Kible Tayini", *DİA*, c. XXV, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2002, s. 369-370.
- UZUN, Mustafa, "Lokman/Türk Edebiyatı", *DİA*, c. XXVII, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2003, s. 206-208.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988.
- ÜSTÜNER, Kaplan, *Divan Şiirinde Tasavvuf*, Birleşik Yay., Ankara 2007.
- ÜZGÖR, Tahir (Haz.), *Fehîm-i Kadîm, Hayatı, Sanatı, Dîvân'ı ve Metnin Bugünkü Türkçesi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 1991.
- WENSİNCK, A.J., "İbrâhim", *İA*, c. V/II, MEB Yay., Eskişehir 1997, s. 878-880.
- YAZIR, Elmalılı Hamdi, *Kur'ân-ı Kerîm Meal ve Anlamı*, Esmâ Yay., İstanbul 2006.
- YILMAZ, Mehmet, *Kültürümüzde Arapça ve Farsça Asıllı Vecizeler Sözlüğü*, Sütun Yay., İzmir 2008.
- YILMAZ, Zeki, *Türk Müsîkîsi Dersleri*, Kardeşler Matbaası, İstanbul 1988.
- YÜCEL, Ünsal, *Türk Okçuluğu*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara 1999.
- ZAVOTÇU, Gencay, *Divan Edebiyatı Kişiler-Kişilikler Sözlüğü*, Aydın Kitabevi, Ankara 2006.
- ZETTERSTEEN, K. V. (gözden geçiren Neş'et Çağatay), "Sa'd B. Abî Vakkâs", *İA*, c. X, MEB Yay., Eskişehir 1997, s. 18-20.
- ZÜLFE, Ömer (Haz.), *Nâşid Dîvân*, Marmara Ün. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1998.
- ZÜLFE, Ömer, "Üsküf Üzerine", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, İstanbul 2005, S. 12, s. 167-190.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÂSAF'IN HAYATI VE EDEBÎ KİŞİLİĞİ

1. HAYATI

1.1. Âsaf'ın Hayatı

Yaptığımız araştırmalara rağmen Âsaf'ın hayatı hakkında kayıtlara geçmiş herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Adı hiçbir tezkirede geçmez. İki nüshası bilinen *Dîvânı*'nın zikredildiği kaynaklarda da hakkında herhangi bir bilginin olmadığı söylenmiştir. M. Nail Tuman “Şuara tezkireleriyle diğer me hazlerde bu şaire dair hiçbir kayd u malumat yoktur.”¹ bilgisini verdikten sonra *Dîvânı*'ndan alınan aşağıdaki beyti yazmıştır. Eserde *Dîvân*'ın iki nüshasının yerleri ve kayıt numaraları da verilmiştir.

Şi'rüme itmez nazar yâr-ı sitemkâr Âsafâ
Anun için bulmadı revnak sözüm meşhûr olup

Topkapı Sarayı Müzesi Hazine Kitaplığı Bölümü 874 numarada kayıtlı nüshanın tanıtıldığı *Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*'nda *Sicill-i Osmânî*'ye dayanılarak şu bilgi verilmiştir: “Bu dîvânın sahibinin hüviyeti kesin olarak bulunamamıştır. Teracüm ve tezâkirde ismi geçen Âsaf'ların içinde bunun en ziyade ihtimâl dahilinde bulunan Sarıgöz Mehmet Âsaf Paşa'nın dîvânı olmasıdır. Topal Osman Paşazade Ratip Ahmet Paşa'nın oğlu olan bu zat 1757-1758'de Köstendil mutasarrıfı ve sırasıyla Selanik, Vidin, Belgrat, İnebahtı, Hotin, Halep ve Rumeli valisi olduktan sonra 1781 saferinde ölmüştür.”²

Hazine nüshası ile Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Kitaplığı Bölümü 3778 numarada kayıtlı nüshanın tanıtıldığı İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğunda “Büyük bir dîvân vücuda getirmiş olan bu zatın kim olduğuna, nerede doğup hangi tarihte vefat ettiğine dair me hazlerde kayıt ve malumat yoktur. Yalnız *Türk Şairleri* müellifi, onun bazı sözlerinden istidlâl ederek XVIII. Asır şairlerinden olduğunu söylemekte ve şiirleri arasında bazı vezin ve kafiye hatalarına bile tesadüf edilmektedir, tezkirelerin kendisinden bahsetmemeleri ihtimal ki bu yüzdendir.”³ denmektedir.

Bunların dışında görebildiğimiz kadarıyla Âsaf'ın hayatıyla ilgili bilgi içermese de eserinden söz eden bir iki çalışma mevcuttur. Bunlardan biri Mustafa Erdoğan'ın *Türk Edebiyatında Muhammes* adlı kitabıdır. Kitapta taranan dîvânlar arasında Fatih nüshasının da tarandığı görülür. Mustafa Erdoğan Âsaf'ı XVIII. Yüzyıl şairi olarak göstermekte, onun Fuzûlî, Gelibolulu Mustafa Âlî gibi şairlere yazdığı nazîre muhammesleri de belirtmektedir.⁴

Ömer Zülfe, *Nâşid Dîvân* adlı yüksek lisans tezinde Mehmet Süreyya'nın *Sicill-i Osmânî* ve Saadettin Nuzhet Ergun'un *Namık Kemal Hayatı ve Şiirleri* adlı eserlerine dayanarak Âsaf'ı Râtip Ahmet Paşa'nın on oğlundan biri olarak gösterir. Buna göre Nâşid ve Âsaf kardeştir. Âsaf Mehmet Paşa olarak tanıtılan Âsaf'ın dîvân sahibi olduğu bilgisine düşülen dipnotta Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Kitaplığı Bölümü 3778

¹ M. Nail Tuman, *Tuhfe-i Nâilî Divân Şâirlerinin Muhtasar Biyografileri*, c. I, Bizim Büro Yay., Ankara 2001, s. 46.

² Haz: Fehmi Edhem Karatay, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*, c. II, Topkapı Sarayı Müzesi Yay., İstanbul 1961. s. 210.

³ Komisyon, *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu*, c. III, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1967, s. 889.

⁴ bk. Mustafa Erdoğan, *Türk Edebiyatında Muhammes*, Kültür Bak. Yay., Ankara 2002.

numarada kayıtlı nüsha gösterilmektedir.⁵ Ömer Zülfe'nin tezinde geçen Âsaf, *Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Kataloğu*'nda belirtilen Sarıgüznel Âsaf Mehmet Paşa'dır. Sarıgüznel Âsaf Mehmet Paşa 1781'de vefat etmiştir. Kaynaklardaki bilgilerden, onun olduğu belirtilen şiirlerden ve 1781 vefat tarihinden hareketle Sarıgüznel Âsaf Mehmet Paşa'nın bu *Dîvân*'ın sahibi olmadığı açıktır. Rumâdî Ahmet bin Mehmet tarafından istinsah edilen Hazine Kitaplığı nüshası zaten milâdî 1726/27'de istinsah edilmiştir. Dolayısıyla 1726/27'de dîvânı istinsah edilen bir şairin bu tarihte belli bir yaşta olduğu düşünüldüğünde (bir beytinde yetmiş yaşında olduğu geçer) 54 yıl sonra ölmesi uzak bir ihtimâldir. Kaldı ki kaynaklarda Âsaf Mehmet Paşa'nın şair olduğu bilgisi yer alsada da dîvân sahibi olduğuna dair bir kayıt yoktur. Ona ait gösterilen şiirler de *Âsaf Dîvânı*'nda mevcut değildir. Burada verilecek bilgiler eserinden hareketle ortaya konacaktır.

Şairin mahlası Âsaf'tır. 569, 821 ve 823. gazellerde vezin zaruretiyle mahlas Âsafî olarak kullanılmıştır. "Vezir" anlamına gelen kelime Hz. Süleyman'ın vezirinin de adıdır. İlk bakışta bir vezir mahlasını hatıra getirirse de Âsaf'ın vezir olmadığı rahatlıkla söylenebilir.

Yukarıda Hazine Kitaplığı nüshasındaki 1726/27 (hic. 1139) olan istinsah tarihi şairle ilgili neredeyse tek kayıtlı bilgidir. En azından yaşadığı dönem biraz da olsa bu tarihle belirlenmeye çalışılabilir. Şairin nazîre yazdığı şairlerle eserinde söz ettiği şairlerin ölüm tarihlerine kronolojik olarak bakıldığında son olarak 1712, 1717/18 ve 1722 tarihleri ortaya çıkar. 1712, şairin nazîre de yazdığı Nâbî ve eserinde övgüyle söz ettiği Sâbit'in ölüm tarihidir. Sultan III. Ahmet devri şairlerinden Bâhir'in ölüm tarihi 1717/18, Dürrî'ninki 1722'dir. Eserinde beş yerde Sultan Ahmet'ten söz etmesi⁶ yine dönemiyle ilgili bir ipucu olmaktadır. Sultan Ahmet, "Ahmet-i sâni" veya "Ahmet-i sâlis" şeklinde belirtilmese de bu kadar hacimli bir eserde beş yerde sözü edilen Ahmet'in 1691-1695 yılları arasında dört yıl padişahlık yapan İkinci Ahmet değil, 1703-1730 yılları arasında yirmi yedi yıl padişahlık yapan Üçüncü Ahmet olması daha uygundur. Üçüncü Ahmet'in saltanat tarihleri ile 1726/27 olan istinsah tarihi arasında bir çelişki yoktur. Şairin Osmanlı saltanatına bakışı olumludur. Aşağıdaki beyitte Osmanlı soyuna hayır dua ettiğinden bahseder.

İzdiyâd-ı 'ömrüne Âşaf şenâ-h'ân olalı

Didiler hep hayr-h'âh-ı âl-i 'Oşmâni baña

G.4/5

Aynı şekilde Sultan Ahmet'e Allah'ın Hz. Nûh kadar ömür vermesini dilerken onun devrinde mutlu olduğunu söyler. İlk mısradaki "vaktinde" ifadesi şairin Sultan Ahmet devri şairlerinden olduğunun bir göstergesidir.

Handedür Âşaf hemîn vaktinde sulţân Aşmed'ün

Gicesi Kâdr ü günü bayrâm u yâ nevrüzdur

G.226/5

Âsaf'ın Sultan III. Ahmet devri şairlerinden olduğunu gösteren bir başka delil de şiirinde o dönem şairlerinden Bâhir (öl.1717/18) ve Dürrî (öl.1722)'yi andığı aşağıdaki beyitlerdir. Şiiri Bâhir'den gördüğünü söyleyen Âsaf, onun meşhur bir şair ve üstad olduğunu belirtir. Dürrî'nin izinden gitmek istediğini anlatan şair, onun mazmûn denizinde inci bırakmadığını vurgular.

⁵ Haz.: Ömer Zülfe, *Nâşid Dîvân*, Marmara Üniv. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1998, s. 20-21.

⁶ G.65/3, G.132/1, G.226/5, G.700/5, G.849/8.

Fenn-i Ői'ri gördi ĀŐaf Bāhir-i meŐhūrdan
Ĥamdūlillāh pīŐesinde olmadı ũstādsuz G.398/5

Dũrri'ye mũmkin mi pey-rev ola nazmuñ ĀŐafā
Baħr-ı maźmũnda saña bir dāne incũ ħalmamıŐ G.444/5

Şair Sultan Ahmet devrinde yaşamış olsa da Şiirlerinde o dönem Őairlerinde grũlen Lāle devrinin bazı yansımaları yoktur. Bu, İstanbul'da olmayışıyla da izah edilebilir.

ĀŐaf'ın nereli olduğu belli değildir. Şiirlerinde Osmanlı coğrafyasındaki yerlerden Bağdat, Belgrat, Edirne, Erzurum, Halep, İstanbul, Karaman, Musul ve Şam'ı anar (bk. Ŭlke ve Şehirler). Bu yer adlarından hareketle Şairin memleketiyle ilgili bir tahmin yũrũtmek oldukça zordur. Ancak aşağıdaki beyitte Erzurum'a gitmek istediği ama henũz gitmediği anlaşılmaktadır.

ĀŐaf ki Şağ olur isek gāhice geşt eyler isek
Arz-ı Rũm'a gider isek cevln olalum bir zamān G.828/11

Şairin aşağıdaki beytinde geċen "*memleketimden ayrı, dostlardan uzak*" ifadesiyle memleketinden bir dönem ayrı kaldığı dũŐũnũlebilir.

Diyārumdan olup hecr ile dũr aħbābdan mehcũr
Benũm devletlũ Őāhum hem gedāyam hem esirem ben G.721/4

Yukarıda ifade edilen İstanbul'dan ayrı oluşu aşağıdaki beyitte ifade edilmektedir. Şair İstanbul'a gitmeyi ċok istediğini söylerken kol ve kanadının olmadığını belirtir. Burada kol kanatla kastedilen, Şairin imkānları olabileceği gibi koruyucu bir devlet adamı da olabilir.

Sitānbũl'a o ĥadden iŐtiyāħum var ki ey ĀŐaf
Ki pervāz eyler idũm n'ıŐleyem bāl ũ perũm yoğdur G.211/5

Zaten Şair zaman zaman kendisine iltifat (yardım) eden bir bũyũėũn olmadığından yakınır.

Olurdum ĀŐafā genc-i beyānuñ dũrr-i meknũnı
Egerċi iltifāt eyler bize bir Őehriyār olsa G.848/5

Şairin tezkirelerde yer almayıŐı özellikle İstanbul'da bulunmamasından kaynaklanmıŐ olmalıdır. Şöhret bulmadığını, bilinip tanınmadığını kendisi de anlatır.

Şi'rũme itmez nazar yār-ı sitem-kār ĀŐafā
Anuñ-iċũn bulmadı revnaħ szũm meŐhũr olup G.75/5

Şi'irde Őānī-i Selmān olurdum Rũm'da ĀŐaf
Ma'ārif ehline 'ālemd e olsa zerrece rağbet G.99/5

"Őikāyet" maddesinde de anlatıldığı gibi hayattayken kıymetinin bilinmediğinden, Şiirine iltifat edilmediğinden yakınır.

Āşaf'a itme cefâ bir gün ola kim diyesin
Bilmedüm 'ilmini adrini anuñ fâzıl idi G.1069/5

Nazmuñ iderdi tũťiyi dem-beste Āşaf
'Ālemde olsa zerrece eş'ara iltifât G.78/5

Çeşitli konularda Şikâyetlerini dile getirmiş olsa da dünya malı için kimseye minnet etmeyeceğini söyler.

Rif'at-i dünyâ için derbânı olmam kimsenũñ
Çekmege bār-ı cefâ-yı zaħmeti takat mı var G.243/3

Şairin nasıl bir eğitim aldığı bilinmemekle birlikte bu denli hacimli bir dıvân sahibinin belli bir eğitimden geçtiği belirtilmelidir. Bir yerde Monla Karamanî'den Mesnevî okuduğundan söz eder. *Dıvân*'da geen eserlerden *Gũlistan*, *Hafız Dıvânı*, *Mesnevî* gibi eserleri okuduğunu söyleyen Şairin iyi bir Farsasının olması gerekir.

Müşkilât-ı 'ilm-i vahdetden haber-dâr eyledi
Meşnevî'yi okudup Monlâ Karamanî baña G.4/4

Hadis konusuyla ilgilendiğini “hadîs” redifli 104. gazelde anlatır. Dostlarına hadis öğrettiğini *Meşârikü'l-Envâr* ve *Mesâbihu's-Sünne* adlı eserleri iyi bildiğini belirtir.

Kâmilüz çünkü Meşâriķ' da Meşâbih' de hemîn
Ögredürsek n'ola aħbâb-ile hũbâna hadîş G.104/3

Şiirlerinde tasavvufî bir derinlik olmasa da söz ehli arasında kendisi gibi Allah'ın feyzine mazhar bir tarikat ehlinin az bulunduğunu söyler. Tarikatıyla ilgili dostları tarafından Nakşibendî olarak bilindiğini, Nakşibend yolunda olduğunu söyler.⁷

Az olur ehl-i kelâm içre bu Āşaf-āsâ
âbil-i feyz-i Hudâ ehl-i tarikat nâşih G.134/7

Āşaf'ı her bir kemâl ehli bugün
Râh-ı 'aşķ içre Nakşibendî bilür G.287/5

Şair, *Mesnevî* ve Mevlevîlere çok yer vermesine hatta zâhidin kendisine “gürũh-ı Mesnevî”⁸ dediğini belirtmesine rağmen Mevlevî olmadığı söylenebilir. Şair Mevlevîleri sevmekte hatta kendini Mevlevîlere benzetmektedir.

Āşafâ âzâde olsam şevb-i ğamdan dünyede
Mevlevîler gibi kendüm ehl-i tecrîd eylesem G.704/5

Hz. Alî'yi sık sık anan ve “‘Alî” redifli iki gazel⁹ yazan Şairin Hz. Ali'ye özel bir sevgi beslediği söylenebilir.

Aşağıdaki beyitte “kitab-ı Mũltekâ” terkihiyle misâl gösterilen eserden hareketle Hanefî olduğu tahmin edilebilir. Mũltekâ, İbrahim b. Muhammed el-Halebî

⁷ G.405/2.

⁸ G.830/4.

⁹ G.1084, G.1085.

(öl.1549)'nin *Mülteka'l-Ebhur* adlı Hanefî fikhına dair eseridir. Sünnî bir tarîkat olan Nakşîliğe mensup olması da onun sünnî olduğunu göstermektedir.

İnanmaz zâhid ile eylesek şer' üzre da'vâyı

Döner mi münkirüñ ÷ab'ı kitâb-ı Mültekâ gelse

G.965/4

Yukarıda da belirtildiği gibi nüshalardan birinin istinsah tarihi dışında hayatına dair herhangi bir tarihin bilinmediği şair, bir yerde yetmiş yaşında olduğu belirtir. Yetmiş yaşına geldiğini, bunun bedenine yansıdığını ve artık zamandan kurtuluş vaktinin (belki de ölümünün) yaklaştığını gönlüne anlatır.

Heftâd sâle oldu vü geldi vücûda za'f

Demden gelür bu va÷t dilâ Âşaf'a ferâg

G.481/5

Hayattayken eserini tertip edip etmediği bilinmeyen şair, bir yerde dîvân tertip etmediğini belirtse de bu mısraı ikinci mısra ile birlikte düşünmek gerekir. İkinci mısradaki belirtilen “*zamanın padişahına sunmadım*” ifadesiyle birlikte “*Yazık bana ki dîvân tertip ederek şiiirlerimi o zamanın padişahına sunmadım*” şeklinde anlamlandırıldığında bir büyüğe sunmak için dîvân tertip etmediği anlamı ortaya çıkar. Şairin kasîde yazmadığı düşünüldüğünde beyitteki dîvân tertibinin mürettep bir dîvân, şiiir sunmayla kastedilenin de kasîde sunma olması daha muhtemeldir.

Çıılmadum tertîb-i dîvân nazm-ile yazık baña

Şunmadum ol şehriyâr-ı dehre eş'arum dirîg

G.484/3

Bir yerde kuvvet-i bâzû ile meşhur olduğunu söyler.

Âşafâ kuvvet-i bâzû ile meşhûr oldum

Pehlevânım o kadar kimse kemânım çekemez

G.345/5

Aşağıdaki birinci beyitte kemâl ehlinin Âşaf'a gazel yazdırması, ikincisinde de çok kolay gazel söylemesi anlatılmıştır ki hacimli bir eser vücuda getiren şair için bu, doğrudur. *Dîvân*'da yer alan şiiirlerin 1089'unun gazel olması da şairin kolay gazel yazdığını gösterir.

Yapdurur Âşaf'a eş'arı çü erbâb-ı kemâl

Söyler el-÷a÷ şu'arâ dilber-i şehbâza gazel

G.644/5

Zihn-i pâküm ne 'aceb günde dise tâze gazel

Olur eshel heme üstâd-ı suhan-sâza gazel

G.644/1

Eserinden hareketle, Âşaf'ın Sultan III. Ahmet (1703-1730) döneminde yaşadığı, belli bir olgunlukta (yaşta) şiiir yazdığı, döneminde ve kendinden önce yaşamış birçok şaire nazîreler yazdığı, hayatta bir koruyucusunun olmadığı, kasîde yazmadığı ve bir devlet büyüğüne şiiir sunmadığı, tanınmadığı, İstanbul'dan -en azından bir dönem- ayrı kaldığı ve gitmeyi çok istediği, bazı eserleri okuyacak derecede Farsça bildiği, dostlarına öğretecek düzeyde hadis bildiği -dolayısıyla Arapça bildiği-, Nakşibendî ve sünnî olduğu, çok gazel yazdığı -hatta etrafındaki insanlara- bilgilerine ulaşılmaktadır.

1.2. Şikâyet

Âsaf Dîvânı'nda şairin çeşitli konularda hoşnutsuzluklarından şikâyet ettiği şiirlere rastlanır. Çoğu zaman birçok şairde olduğu gibi sevgiliden ve onun vefâsızlığından şikâyet eden şair, kimi zaman dostlardan şikâyet eder. Felek, talih, baht ve zamaneden şikâyete geniş yer verirken sosyal eleştiri sayabileceğimiz şiirler de yazmıştır. Şair yer yer kıymetinin bilinmediğinden yakınır.

Şikâyetini çeşitli vasıtalarla anlatan şair, aşağıdaki beyitte sevgilinin giydiği üsküf yüzünden ateşlere yanmasını şâha bildirmek için “başta ateş yakma” âdetinden (bk. Âdet ve Gelenekler) yararlanmaktadır.

Başuma nâr yakup şâha teşekkî ideyin
Od gibi yakdı beni geydi o hûbân üsküf G.495/5

Şikâyetini bildirmek için kimi zaman âh rüzgârını kullanır. Mutluluk postacısını âhının rüzgârıyla göğe salan şair, alçak yıldızından şikâyet eder.

Göge şaldum ferahum peykini ben bād-ı âhumla
Fiğân ol necm-i dūnumdan şikâyet rūzgārundan G.774/2

Mahzun âşık dünyada rahat değildir. Şair durumunu “*Neler yutar bu gönül, söylesem şikâyet olur.*” diyerek anlatır.

Fenâda ‘âşık-ı mahzûn dimeñ ki rāhat olur
Neler yudar hele dil söylesem şikâyet olur G.229/1

Talihten ve sevgiliden şikâyet ederken sevgilinin kana bulaşmış gözlerinin mahzun gönle ettiklerini anlatır.¹⁰ Kimi zaman bir şiirin bütününde çeşitli konulardaki şikâyetini sıralar ve feryâdını dile getirir. “Feryâd” redifli 146. gazel böyledir. Sevgili aman bilmez bir cellât olarak nitelenir. Şair o kadar bunalır ki gönlünden ve feryâdından bile feryât eder. 211. gazelin bütününde sevgilinin kendisine yüz göstermediğini ifade eder. Gam gülistanı olan şairin bezminde parlak bir ay (sevgili) yoktur. Şairin siyah gözlü sevgilisi olmadığı ve gönlü bir gîsûya bağlanmadığı için âşıklar defteri içinde de yeri olmaz. Dünya meyveleri içinde taze bir gül(sevgili)e de sahip değildir. 602. gazelde şair dertlerini sıralar. Bir yanda ayrılık kederleri, bir yanda kavuşma düşüncesi şaire hangisini yazacağını şaşırır. Aşağıdaki beyitte durumunu açıkça ortaya koyar. Sevgili nazlı, felek zâlim, çekilenler bir değildir. Buna karşılık bedeni zayıf ve güçsüz, rakîp ise güçlüdür.

Yâr nâzende felek zâlim meşakkat bir degül
Ten nañîf a‘dâ tūvânâ renc-i miñnet bir degül G.602/1

Aşağıda şairin farklı konularda şikâyetini dile getirdiği 978. gazel dikkat çekicidir. Rahat kendini kaybettirirken sanki kıyâmet vakti erişmiştir. Dostlardaki sadâkat çocukların oyununa benzer. Gönül erbâbı ayna gibi iki yüzlüdür. Kanaat azığının dünyada Sîmurg gibi sadece adı vardır. Zamaneden şikâyet eden şair buna şaşılmaması gerektiğini, kimsede utanma kalmadığını belirtir.

Ğayb itdi kendini yine rāhat didükleri
İrişdi gibi vaqt-i kıyâmet didükleri

¹⁰ G.355/3, G.1012/3.

Beñzer uşakların oyunına cihānda kim
Aḥbābda bu ‘arz-ı şadākat didükleri

Erbāb-ı diller āyine-veş iki yüzlüdür
Bilmem ne kim fenāda zekāvet didükleri

Sīmurğ gibi cihānda anuñ nāmı var hemān
Yā Rab ne ola kūt-ı kanā‘at didükleri

Ṭañ mı şikāyet itse de Āşaf zamāneden
Yok kimsede bu ‘ayb u ḥacālet didükleri

Az da olsa şairin iyimser olduğu yerler vardır. Aşağıdaki beyitte bir gün devranın can bahşeden kadehini kendisine de vereceğini, dert ehlinin her zaman baş aşağı kalmayacağını anlatır.

Virür bir sāğar-ı cān-bahşını Āşaf bize devrān

Humār-ı guşşadan derd ehli her bār ser-girān ḳalmaz G.372/5

Metinde en çok geçen şikāyet konusu şüphesiz **sevgiliden şikāyettir**. Kimi zaman bir şiirin bütününde sevgiliden şikāyet dile getirilir. 271. gazelde şair, onun Tanrı selamını bile almadığını kendisini görmezden geldiğini belirtir. Nerede bir gül yüzlü (sevgili) varsa dikenle (rakīple) hem-dem olmaktadır. Âşığın ömrü sevgilinin gamıyla, seherlerde ağlamakla geçer. 560. gazelde de sevgiliye sitem dolu sözler söylenir. Şairden gizlenirken başkasının yarasına derman olur. Onu ayrılık köşesinde bırakırken rakībin meclisine misafir olur. Siyah bahta (rakībe) güneş olur, şairi gam gecesinde gözyaşı yıldızıyla bırakır. Gam dikenini gönül bülbülünü ağlatır, Āşaf’ın gözünden kan akar. 13. muhammes de sevgiliden şikāyetin ele alındığı bir şiirdir. Sevgilinin şaire yüz vermeyip rakīple gezmesi uzun uzun anlatılır.

Neden luḫ eylemezsin ‘âşık-ı şeydāya sulṭānum

Neden böyle şalarsın başımı ğavġāya sulṭānum

Neden rüy-ı vefā ‘arz idesin a‘dāya sulṭānum

Neden şüret virürsin her denī rüsvāya sulṭānum

Yazıklar mā-ḥasal ol ḳāmet-i ṭübāya sulṭānum

Muh.13/1

Sevgili başkalarına iltifat ederken âşığa yüz vermez. Şair gördüğü vefâsızlık karşısında sevgilinin “*Ben seni her zaman lütfumla memnun eylerim.*” şeklindeki sözünü hatırlatır. Bir başka beyitte “*Biz âşığız perîlerin en bî-vefâsına*” der. O, şaire lütfunu az, gazabını çok eyler. Bahtının dağılmasına fitnelerle dolu turrası sebep olur. Bahtının durumunu sevgiliye bağlayan şair sevgilinin elini vicdanına koymadığını söyler. Yaptıkları canına kâr ederken bir günlük kavuşma için dikenin siteminin çekilmeyeceğini söyleyerek kendisine o gül endâmlı sevgiliye el sunmamayı telkin eder. Ayrılık ateşi lâle gibi sînesini yaralar. Sevgili âşığa yüz göstermediği gibi ona karşı kinci davranır. Gece gündüz şairin gönlü âh ederken o ay (sevgili) mutludur. Ettiği figânlarla bir bülbül olan şair; talihinin, feryâdına yetişmediğini anlatır. Talih yıldızının

durumu sevgiliye bağlanır. Kimi zaman sevgiliden şikâyete mecâli olmadığını belirtir.¹¹ Bir yerde (G.1074/5) sevgilinin dostlarına Âsaf'ı şikâyet ettiği belirtilir.

Zevkden olduk berî mihr ü vefâdan bî-naşîb
Dâr-ı dünyâya gelelden kılmaduk bir pâre haz G.471/3

Kılmasaydı elem-i yâr dil-i Âsaf'a kâr
Nâle vü zâr ile ben âh u figân itmez idüm G.673/5

İş'âra sırr-ı 'aşkı zebânum mı var benüm
Meh-pâreden şikâyete cânım mı var benüm G.685/1

Ta'n-ı a'dâ cevri-i dilberden mükedder hâlümüz
Hep hâvâle olmada bî-ḥad ezâlar 'aşığa G.872/3

Bu cânda nice bir bu cefâ vü guşşa vü ğam
Hemîşe fikr ü elem bî-hisâb u râhat kem
Ne bir nedîm-i münâsib var olmağa mahrem
Ne bir şehenşeh-i kişver bulundu kim varam
Bu cevri 'âdet iden yârdan şikâyet idem Muh.2/2

Zaman zaman **dostlardan şikâyet** eden şair, yukarıda belirtildiği gibi onların ayna gibi iki yüzlü olduklarını söyler. Dostların da yabancıların da vefâyı bilmediklerinden yakındır.¹² Aşağıdaki beyitte dostlardaki sadâkati çocukların oyununa benzetirken bendde de dostlardan yana dertli olduğunu anlatır.

Beñzer uşaklaruñ oyunına cihânda kim
Aḥbâbda bu 'arz-ı şadâkat didükleri G.978/2

Sînem üzre şerḥa şerḥa bu tenümde derd-i ğam
Kûy-ı dildârumda nâle var derünümde nağam
Bir taraf ta'n-ı rakîb ü bir taraf dostdan elem
Hâlüme itme ta'accüb olsa dîdem tolu nem
Yağdı cism-i zârımı âteş gibi derd ü elem
Hâşılı dildâdelükle oldı kıddüm pîç ü ḥam
Ben gibi şimdi cihânda yârdan nâ-kâm yok Müseb.1/2

Şairin **felekten, talihten, bahttan şikâyetleri** de eserde önemli yer tutar.¹³ İztıraplarla dolu talihi şairin kalbine itminân vermez. Felek kâmil insana habbe vermezken her şeyi alçaklara verir. Hatta hâl ehli gönül sevinciyle eline bir tas alsın feleğin onu alıp alçaklara vereceği belirtilir. Gönül öldüren felek şaire sâkînin eğlence

¹¹ G.56/1-2, G.106/2, G.149/1, G.322/6, G.412/5, G.443/3, G.445/1, G.543/3, G.545/4, G.639/1, G.646/2, G.739/1, G.754/2, G.784/1, G.802/5, G.833/1, G.854/2, G.871/4, G.875/5, G.899/2, G.1012/3.

¹² G.904/3.

¹³ G.58/5, G.59/3, G.62/5, G.141/5, G.143/2, G.149/1, G.183/5, G.219/3, G.227/1, G.242/4, G.259/2, G.295/1, G.322/6, G.367/1, G.368/2, G.489/3, G.547/3, G.560/2, G.563/3, G.599/1, G.613/4, G.624/1, G.670/3, G.774/2, G.833/1, G.836/5, G.854/2, G.859/3, G.870/5, G.871/4, G.884/2, G.901/5, G.910/2, G.989/2, G.1012/3, G.1018/2, G.1039/4, G.1088/4.

kadehi vermesine izin vermez. Feleğin dudağından bir dilim ekmeğe düşse onu da mal ve makam sahipleri kapacaktır. Feleğin kendisine yüksek bir baht vermediğinden yakınan şair, kara bahtının gecesiyle gündüzünü bir ettiğini anlatır. Onun sunduğu her lokma zehirli olduğundan ondan el çeker. Felekle ilgili şikâyetleri yüzünden çoğu zaman onu alçaklık ve döneçlikle suçlar. Talihinin kendisine yâr olmadığını anlatırken baht olmayınca mal ve makamın işe yaramayacağını söyler. Şair isteklerine kavuşamamasını bahtının uyanık olmayışına bağlar. Talih yıldızı yüce olduğunda sevgiliye kavuşabileceğini söyler. Hatta rakibi sevgilinin yanından uzaklaştırmanın yolunu baht yıldızının kendisine yâr olmasına bağlar. Bahtı yüzünden hangi güzeli mülâyim diyerek sevsen âfet olduğunu görmektedir. Derdi kalemlerle yazılmazken siyah bahtını nasıl anlatacağını bilemez. Devran sevgisizken talih de şairin feryâdına karşılık vermez.

Dil-rübâ hūnî vü ten pür-süz dil sevdâ-perest Kevkebüm vārūn bahtum dūndur hātır şikest	G.91/1
Ṭoğmadı māh-ı ümīdüm hiç merām üzre benüm Kevkeb-i bahtum hemîşe var ise fersüdedür	G.216/3
Mā'il-i leyl-i kederdür ṭālī'üm çün şeb-pere Lem'a-i şems-i nihānum zāhir olmuş olmamış	G.430/3
Çarḥ-ı gerdūn istirāḥat virmedi bir ān bize Bī-'aded cevri ü sitekler eyledi devrān bize	G.917/1
Ne bed-ṭālī' durur bu kevkeb-i bahtum gūşād olmaz Çekilür bār-ı miḥnet gelmişüz çünki bu dünyāya	G.969/5
Ḳanda bir ehl-i himem varsa helāk eyler felek Bu fenāda şimdi gör ādem mi var ādem gibi	G.1029/3

Şair, bazen **sosyal eleştiri** yapar. Feleğin gussasının kendisine mahsus olduğunu söylerken gâlibin cevrinin daima düşküne olduğunu belirtir. İlim malının kesatta olduğu, buna karşılık cehâlet kumaşının revaçta olduğu anlatılırken karganın cehâletiyle şöhret bulması misâl olarak verilir. Kanaatin Sîmurg gibi sadece adı kaldığından yakındır.¹⁴ 434 ve 435. gazellerle 20. muhammes şairin sosyal eleştiri yaptığı şiirlerdir. Şair; Cem'in işreti, âlem bezminin düzeni, aşk sırrına mahrem kimse, dünyada yiğit, Hâtem gibi cömert kalmadığından şikâyet eder.

Āşaf'a maḥşūşdur ancak bu çarḥuñ gūşçası Ġālibüñ cevri ü ezāsı dā'imā zebūnadur	G.293/5
Āşaf metā'-ı 'ilm ḥayıf kim kesādda Kālā-yı cehl bulmada rüz u şebān revāc	G.122/5

¹⁴ G.275/3, G.978/4.

Mürüvvet aşsı yokdur Âşafâ bu dünyede her giz
Luţuf me'mül olur merd-i müsellem qalmamış gitmiş G.435/7

Aşhâb-ı câh u devlete bir dem tayanma sen
Mesrûr olma 'izzetine şunlaruñ iñen
Bu remzi çok müşâhede kıldum netice ben
Biñ dostluk eyleseñ saña yok sūd kimseden
Şimdi cihânda qalmadı himmet didükleri Muh.20/2

Âsaf, bazen **kıymetinin bilinmediğinden şikâyet** eder.¹⁵ Sözlerinin şöhret bulmamasını sitemkâr sevgilinin ona nazar etmemesine bağlar. Kendisine cefa edenlere seslenerek bir gün “*Değerini ve ilmini bilemedim, çok faziletliydi.*” diyeceklerini belirtir. Dünyada şiire zerre kadar iltifât edilmediğinden yakınırken şiirin çok olduğunu ancak onu anlayacak kimsenin kalmadığını belirtir. Kendisine iltifât edecek bir hükümdar olmadığını belirten şair “*Maârif ehline zerre kadar rağbet olsaydı Anadolu'da ikinci Selmân olurdum.*” der.

Niçe yıldur sa'y idersin şi'r ü ebyât derkine
Yohsa Âşaf ma'rifet erbâbına rağbet mi var G.243/5

1.3. Âsaf Mahlaslı Şairler

Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu *Dîvân*'ın sahibinin dışında kaynaklarda Âsaf mahlasıyla anılan altı şair mevcuttur ve bunların tamamı kendisinden çok sonra yaşamıştır.

1.3.1. Tersane Eminizade Mahmut bin Âsaf Bey (1795/96-1842)

Tersane Emîni Moralı Ali Efendi'nin oğlu olduğundan “Tersâne Eminizâde” denildi. 1210'da (1795/96) doğdu. Babasının hemşehrisi Moralı Ebubekir Paşa'ya damat oldu. Müderris, hicrî 1248'de Üsküdar mollası ve 1253'te evkaf müfettişi ve 1254'te Mekke pâyesi ve 1256'da İstanbul pâyesi olup hicrî Zilkade 1258'de (Aralık 1842) vefat etti. Âlim ve şairdi.¹⁶

1.3.2. Âsaf Paşa (öl.1195/1781)

Sadrâzam Topal Osman Paşazade Ratib Ahmet Paşa'nın oğludur. Fazilet sahibi, işinin ehli bir vezirdir. Kapıcıbaşı, hicrî 1171'de mîrimîranlıkla Köstendil mutasarrıfı, sonra Ağrıboz, 1180'de Hotin muhafızı olup sonra orduya memur oldu. 1182'de vezirlikle Selânik valisi, 1183'te Halep, 1183'te Vidin, 1185'te Belgrat, 1189'da İnebahtı, 1190'da Hotin valisi, 1192'de ikinci defa Halep valisi ve Bender muhafızı, 1193'te Belgrat ve 1194'te Rumeli valisi oldu. Hicrî Safer 1195'te Belgrat muhafızı iken vefat etti. Şiirle meşguliyeti az olmakla beraber şairâne ve hakîmâne şiirleri vardır. Kemâl sahibi ve şairdi.¹⁷

¹⁵ G.74/5, G.78/5, G.99/5, G.508/5, G.848/5, G.1069/5.

¹⁶ Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî*, c. I, Tarih Vakfı Yurt Yay., s. 325.

¹⁷ Bursalı Mehmet Tahir Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, c. II, Meral Yay., İstanbul 1972, s. 8; Mehmed Süreyya, *age.*, s. 325.

1.3.3. Mehmed Emin Âsaf Efendi (Hic.1236-1276, Mil.1820/21-1859/60)

“Diyarbakır ulemâsından Hacı Ahmed Efendi’nin oğludur. Hicrî 1236’da Diyarbakır’da doğdu. Henüz dört yaşında iken babası Şam’a taşındı. Önce Arapça Farsça okuduktan sonra Şam’da oturan Şeyh Yakûb-ı Buharî’den Farsça dersler aldı. 1262’de İstanbul’a geldi. Hicrî 1276’da vefat etti.”¹⁸

1.3.4. Süleyman Âsaf Bey (Hic.1255-1331, Mil.1839/40-1912/13)

“Reisülküttâplıkta ve Bosna ve Mısır valiliklerinde bulunmuş olan vezirlerden Sopasalan Kâmil Ahmet Paşazâde Rumeli valisi meşhur Koca Hakkı Paşa’nın oğlu olan Hüdavendigâr eski valisi Ahmet İzzet Paşa’nın oğludur. Soyü Sokullu Mehmet Paşazâde vezir Hasan Paşa’ya dayanır. Annesi Melek Esmâ Hanım’dır. Hicrî 1255’te Bağdat’ta doğdu. 1263’te babasıyla İstanbul’a geldi. 1273’te Sadaret Mektubî Kalemine memur edildi. Sonraları -pederinin tâyin olduğu vilayetlerde- mektubî mümeyyizliği ve muavinliği gibi hizmetlerde bulundu. Hüdâvendigâr vilayeti mektubî muavini iken Mithat Paşa Bağdat valiliğine atandığından -sıla-i rahm etmek üzere- birlikte Bağdat’a gitti. Bir müddet oturduktan sonra hasta olduğundan İstanbul’a döndü. Çeşitli gazetelerde ıslahatın gerekliliğine dair makaleler yazdı. Meşrutiyetin ilanından sonra İstanbul’a geldi. Hicrî 1331’de Üsküdar’da Sultan Tepesi’ndeki evinde vefat etti. Karaca Ahmet’te Miskinler Dergâhı yakınında anne ve babasının mezarı civarına defn edildi.”¹⁹

1.3.5. Damat Mahmud Celeddin Paşa (Hic.1270-1320, Mil.1854-1903)

“Vezir Hüsrev Paşa’nın kölesi ve Sultan II. Mahmut’un kızlarından Saliha Sultan’ın kocası Gürcü Halil Rifat Paşa’nın diğer eşinden doğan oğludur. 1854’te İstanbul’da doğdu. Babası hicrî 1272’de vefat ettiğinden iki yaşında yetim kaldı.”²⁰ Tahsilinden kısa bir süre sonra Bâb-ı Âlî’ye intisap eden Mahmud Bey, Fransızcasını ilerletmesi için Paris sefaretine memur olarak gönderilmiş ve bir müddet sonra memleketine dönmüştür. 1876’da Sultan Abdülmecid’in kızlarından Seniha Sultan ile evlenmiş 24 yaşında vezir, 25 yaşında Sâdık Paşa Kabînesi’nde Adliye Nâzırı olmuştur. Bu görev kendisine ağır gelmiş, Sultan Abdülhamid’in kendisine Evkâf Nezâretini vermek yolundaki teklifini reddetmiştir. Haksız yere azledildikten sonra sarayla münasebetini kesmiş ve inzivaya çekilmiştir. Daha sonra haksızlıklara, kendisinin daima casuslarla sarılı olmasına dayanamamaya Avrupa’ya kaçmıştır. Sarayın bütün çabalarına rağmen İstanbul’a dönmeyerek 17 Kânûn-ı Sâni 1903’te vefat eder ve Parlaşez’e defn olunur. Daha sonra kemikleri İstanbul’a getirilerek Eyüp’te babasının mezarı civarına defn olunur.²¹ *Dîvân*’ı Ömür Ceylan tarafından basılmıştır.

1.3.6. Antakyalı Yahyâzâde Âsaf Efendi (1879/80-1971)

1879/80’de Antakya’da doğan Âsaf’ın babası Antakya eski müftülerinden Hacı Yahya, annesi Fatma Hanım’dır. İlk tahsilini Antakya Mekteb-i Rüşdiyesinde tamamladıktan sonra medreselere devam etti. Dönemin ulemâsından dersler aldı.²² Mûsikî dersleri almadığı halde birçok enstrümanı çalardı. Hayatı Antakya Yayladağı’nda geçen Âsaf’ın Antakya gazetelerinde yazıları çıktı. Hatay’ın anavatanına

¹⁸ İbnü’l-Emin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, c. I, Haz.: Müjgân Cunbur, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara 1999, s. 71; Mehmed Süreyya, *age.*, c. I, s. 325.

¹⁹ İbnü’l-Emin Mahmud Kemal İnal, *age.*, c. I, s. 72-73.

²⁰ İbnü’l-Emin Mahmud Kemal İnal, *age.*, c. I, s. 76.

²¹ bk. Haz.: Ömür Ceylan, *Hânedanda Bir Âsî Âsaf -Dâmâd Mahmûd Celâleddin Paşa- Hayatı, Edebî Kişiliği ve Dîvânı*, Akçağ Yay., Ankara 2003, s. 3-18.

²² İbnü’l-Emin Mahmud Kemal İnal, *age.*, c. I, s. 90.

katılışından sonra Adalı lâkabını soyadı olarak aldı. Çeşitli memuriyetlerden sonra emekli oldu. 18 Ağustos 1971'de Antakya'da vefat etti.²³ Şiirleri Hüseyin Güfta tarafından basılmıştır.

2. EDEBÎ KİŞİLİĞİ

2.1. Şiirlerinde Görülen Bazı Özellikler

Şairin adının kaynaklarda geçmeyişi, 18. Yüzyılın başlarında birçok başarılı şair arasında kendine yer edinememiş olmasına bağlanabilir. Âsaf'ın anılması gereken bir yönü gazel şairi olmasıdır. Eserinin 1089 gazelle tamamına yakını gazele ayrılmıştır. Gazelleri içinde başarılı oldukları olduğu gibi başarılı olamadığı gazellerin sayısı da az değildir. Hacimli dîvânların birçoğunda görülen tekrara düşme Âsaf'ta da görülür. Aynı vezin ve kafiyede hatta aynı konu ve hayâlî ele alan birçok şiiri vardır.²⁴ Eserinde benzer şiirlerin dışında benzer ifadeler ve benzer beyitlere hatta aynı gazel içinde tekrarlara rastlanır. Aşağıda verilen aynı gazelin matlaında ve dördüncü beytinde hemen aynı şeyi söyler. Hasta olan şair her iki beyitte de sevgilinin la'l dudağından şifâ beklediğini söyler.

Nâzenînum diñüz itsün baña bir çâre meded
La'l-i nâbın sür'aten şunsun bu bîmâra meded G.155/1

La'l-i nâbuñdan bize bir çâre var mı diyerek
Âh u efgânlar ile çağırdum ol yâra meded G.155/4

Aşağıdaki iki beyitte âşğın sarı yüzü ve gözyaşının nîlûfer olarak tasavvuru söz konusudur.

Bilürler rüy-yı zerdüm çeşm-i pür-ğam-gînde ağlarken
Çıkarmış çeşme-sâr-ı vâdî-i hicrânda nîlûfer G.264/3

Çeşme-sâr-ı vâdî-i ğam eşk-i çeşmüm ter yiter
Vech-i zerd ol çeşme-sâra verd-i nîlûfer yiter G.320/1

Aşağıdaki beyitlerde aşk veya cefanın yükünü yüklenen şair, kendine buna belki tahammül edemeyebileceğini söylemektedir.

Bâr-ı ğam-ı firâkıyı yüklenme ey gönül
Belki taħammül itmeyesin ihtimâldür G.324/3

Bâr-ı cefâ-yı 'aşka heves itme Âşafâ
Şâyed taħammül itmeyesin ihtimâldür G.325/5

²³ Haz.: Hüseyin Güfta, *Antakyalı Şair Yahyazâde Âsaf, Hayatı, Edebi Kişiliği ve Şiirleri*, Mehmet Tekin Yay., Antakya 1999, s. 15-16.

²⁴ G.30-G.49, G.59-G.70, G.61-G.64, G.93-G.103, G.107-G.111, G.144-G.147, G.185-G.237, G.339-G.362, G.340-G.367, G.346-G.369, G.348-G.365, G.349-G.370, G.351-G.364, G.361-G.366, G.412-G.413, G.418-G.419, G.428-G.429, G.491-G.492, G.503-G.504, G.505-G.520, G.507-G.515, G.509-G.510, G.561-G.577, G.627-G.628, G.729-G.789, G.866-G.905, G.933-G.934, G.991-G.995, G.992-G.993, G.997-G.1087, G.1001-G.1063, G.1008-G.1079.

Hasta hayvana dağ yakılmasını rakîp için kullanan şair her iki beyitte de benzer ifadeleri kullanmaktadır.

Dağ çekmiş sîne-i a‘dāya ‘āşık diyü dost
Çün yaqarlar Āşafā ‘özri olan hayvāna dağ G.479/5

Dağlar yaqarmış rû-siyeh aġyāra yār ‘āşık diyü
Hayvāna ‘illet zāhir olduġda yaqarlar çār dağ G.480/4

Āsaf’ın Türk edebiyatı içinde anılması gereken bir diġer nokta nazîre şairi olmasıdır. 18. Yüzyılda birçok şairde görülen nazîre, şairin dîvânında geniş yer tutar. Dîvân’ındaki şiirlerin büyük ekseriyeti -tespit edebildiğimiz kadarıyla- nazîredir. Nazîreciliġi ele alınırken belirtildiġi gibi Āsaf’ın nazîreleri taklîdi özellikler gösterir. Nazîrenin tanzîr edilen şiirle aynı konuda söylenmesi doğalken Āsaf’ın nazîrelerinde aynı hayâlin konu edildiġi görülür. Nazîrelerinin bir kısmında başarılı görülebilse de daha fazlasında başarısız olduġu söylenebilir.

18. Yüzyıl şairi olan Āsaf’ta Lâle devrinin birçok şairde görülen yansımaları tam olarak görülmez. Ancak yine de şiirlerinin birçoğunda sade sayılabilecek bir dili vardır. Şiirinde Türkçe tamlama yapısına da sık sık yer verir. Sebki Hindîde görülen dörtlü hatta beşli terkiplere çok az başvurur. Şiirinde kimi zaman Arapça ve Farsça kelimeleri halkın kullandığı şekliyle kullanır. “Mânend”in biraz da vezin zaruretiyle “menend”, “tabânçe”nin tabanca, “salh-hâne”nin “salhâne” olması böyledir. Kimi zaman “cân, kûy, hâce, âzâd” gibi içinde uzun ünlü taşıyan kelimeleri halkın kullandığı gibi “can, köy, hoca, azad” olarak kullanır. Şiirinde Türkçe hatta eski Türkçe kelimelere yer verir. “uyalıġ, yil-, uçmak, ivmek, güleş-, aġ-, uşak, öykün-, ılgar, karındaş, şar, döy-, dilleş-, şeş-, sin sin sinle-” vb. kelimeler bunlardandır.

Şairin vezin kullanımı çok başarılı değildir. Vezinde zorlamalar görülür. İfadelerinde yer yer akıcılık kaybolur. Vezin gereġi “çün, ki, ol” gibi ifadeler çok fazla yer verir. Beyte anlam bakımından bir şey katmayan bu ifadeler sadece vezindeki boşluġu doldurur.²⁵ Bazı cümleleri yargıya bağlamadan bırakır. Yer yer ifade bozukluklarına rastlanır. Aşağıdaki beyitte şair mest kelimesini çoġul kullanarak ifadeyi bozmuştur.

N’işlesem dostlar yine cānānum incinmiş baña
Çeşmi cādū **nergis-i mestānum** incinmiş baña G.8/1

Aşağıdaki beyitte “ey” ve “habîbâ” ifadeleri bir arada gereksiz kullanılmıştır.

Dimiş idüñ ki vefā eyleyem Āşaf kuluma
Ey habîbâ dahı sen itme misin ‘ahde vefā G.24/5

Aşağıdaki beyitte birinci mısradaki “Pây-ı kümeýt-i hazret-i Sultan Ahmet’i” nesnesine rağmen ikinci mısradaki “anı” nesnesi gereksiz kullanılmıştır.

Pây-ı kümeýt-i hazret-i Sultān Aġmed’i
Müştaşdur hemişe **anı** bûsa şeyh ü şāb G.65/3

Aşağıdaki birinci beyitte çoġul bir kelime olan “kîbâb (kubbeler)” bir sıfatıyla, ikinci beyitte çoġul olan “varaklar” kelimesi her sıfatıya belirtilmiştir.

²⁵ G.209/4, G.278/3-4, G.615/5, G.711/4, G.965/3.

Bir kıbābdur eşk-i dīdem içre gūyā bir ḥabāb
Anda ey meh devr-i ruḥsāruñ münīr-i āfitāb G.72/1

Nazar itdüm ki bāğda **her varaklar** bir kulağ olmuş
Meger var ise her ṭayrı bu ṣaḥnuñ ‘andelīb oldı G.1038/4

Aşağıdaki beyitte cümlelerin dolaylı tümleci belli değildir.
Nāşih ola mı güfte-i bārid **müte’essir**
Bir cānda ki pür-süz ola kānūn-ı maḥabbet G.94/3

Aşağıdaki dört beyitte gereksiz ifadeler kullanılmıştır.
Çü dil güşāde ider **çünkü** mağme-i bülbül
Benümle fāḥteye çok āh u zār eşerleri var G.200/3

Yüz sürüp pāyına gīsū şarılır kāmetine
Başdan ayağa dinür yāra **serāpā** fitne G.873/2

Fāriğ olamam geşt ü güzār itmede deşti
Ol çeşmi ğazālı **ki** şikār eylemeyince G.857/2

Sīnemi fağ eyleyüp dūr dānemi itdüm nişār
Ey şabā ‘Anḳā-yı **murğ**-ı yāra şayyād it beni G.983/4

Aşağıdaki beyitte gereksiz yardımcı fiil kullanılmıştır.
İvmek itme sāḳiyā kim elde varken tolu ṭās
Bād-ı serd esdükçe verde bāğda güller döker G.250/3

Rūḥ var idi anuñ cünbiş-i eṭvārında
Şüretā **lik ki** bir hey’et-i bī-cān idi Ḳays G.421/4

Aşağıdaki beyitte kanādil çoğulu -ler ekiyle tekrar çoğullanmıştır.
Ḳanādiller yaḳar şevḳ-ı ruḥuñla gülleri bāğūñ
Müdām şādāb olurlar çün leb-i la’lī zülālinden G.725/2

Aşağıdaki beyitte hem Türkçe kelime terkibe girmiş hem de ilk mısrada anlatılmak istenen tam ifade edilememiştir.

‘Āriz vecihden ey güzel-i meh-liḳā ḥaṭuñ
Çekmiş niḳāb-ı ḥüsnüñ egerçi kenārını G.1087/4

Hacimli bir dīvāndan alınan birkaç misalle şiirlerin genelini böyle olduğu söylenemez. Şairin aşağıdaki beyitlerdeki gibi güzel söyleyişleri Mazmūnlar maddesinde ele alınmıştır.

Cāme-i hüsni saña biçmişdi hayyât-ı ezel Pāre pāre oldu verde gelicek ey yār teng	G.538/3
Seyr-i şahrâ eyle gel biñ nāz ile ey serv-ğad Dağlar açıldı sīnem lāle-zārdur sevdigüm	G.687/2
Dāne-i Hindūya bağ cennet-i ruhsārında Niçe şabr eyleye Allāh'ı severseñ Ādem	G.718/3
Beydağ-ı hāl-i 'izāruñ zülf-ile setr eyleme Alagör şāhum göñül ferzānesin açmazdan	G.794/2

Şair, şiirlerinde biraz daha seçici olup daha az şiir yazmış olsaydı Türk edebiyatı içindeki yeri herhâlde bugünkünden farklı olurdu.

2.2. Mazmûnlar

Bu bölümde mazmûn kelimesinin lugât ve terim anlamı üzerinde durulmuş, mazmûn kelimesinin *Âsaf Dîvânı*'nda ne şekilde kullanıldığı ortaya konulmuştur. Ardından metinde yer alan yeni ve güzel hayâller ile gizli anlamlı bazı kullanımlar üzerinde durulmuştur. Şiirde yeni ve güzel söyleyişleri yakalamaya çalışan şair, kimi zaman gizli anlamlı sözlerle çeşitli mazmûnlar yapar.

Arapça “zımn” kökünden gelen mazmûnun çoğulu mezâmindir. Mazmûn kelimesi için verilen karşılıkları şöyle sıralamak mümkündür: 1. Mefhûm, mânâ, anlaşılacak şey; nükteli, cinâslı, sanatlı söz 2. Dikkatle anlaşılacak ince ve didaktik mânâ; bir söz ve ibâreden çıkarılan gizli mefhûm; iyi düşünülmüş, ince mânâlı zarif söz 3. Zımnen söylenmiş misâl; cinâslı söz 4. Kelâmın mânâ ve mefhûmu; nükteli ve cinâslı söz 5. Mânâ, meâl, mefhûm; nükteli ve cinâslı güzel söz 6. Anlam, kavram; bazı kavramları anlatmak için kullanılan klişeleşmiş söz.

Bu karşılıklarda mazmûnun öne çıkan anlamları şunlardır: 1. Mânâ, meâl ve mefhûm 2. Nükteli, cinâslı, sanatlı söz 3. Klişeleşmiş söz 4. Çağrıştırılarak gizlenen motif.

Mazmûn başlı başına bir sanat olup bütün öteki edebî sanatların da en belirgin gâyesidir. Mazmûnların önemli bir kısmı açık istiâredir. İstiâre ile birlikte şüphesiz mecaz da vardır veya telmihle yakın ilişkisi de eklenmelidir. Sevgilinin boyu yerine “selvi, elif, şimşâd, Tûbâ, ar'ar, fitne, kıyamet” vs. dudağı yerine “la'l, câm, şîrîn, hokka, Mühr-i Süleyman, ateş, kan, gonca, gül, âb-ı hayat, Kevser” vs. yüzü yerine “şems, âyine, ıyd, âyet, kible, gülşen” vs. kullanılması bu türdendir.²⁶

Mazmûn kalıp benzetme, klişe mecazdır. Mazmûn dîvân edebiyatının kendi dünyası içindeki bilinen hayâl, inanış ve düşüncelerin beyit ya da beyitlerdeki dolaylı anlatımıdır. Beyitteki kelime ya da kelime grupları arasında daha çok tenâsüp, telmih unsurlarına vb. belirli çağrışımlara dayalı anlam ilişkisinin varlığıdır.²⁷

Mazmûnda, bir ibaredeki kelimelerin ilk bakışta anlaşılacak mânâsının ardında gizli bir veya birçok mânâ vardır. Onunla ismi söylenmeden başka bir varlık veya hâle işaret edilir. Esas söylenmek istenen şey arka plandadır. Bu gizlenmiş mânâ, mazmûnun

²⁶ İskender Pala, “Mazmûnun Mazmûnu”, *Dergah Edebiyat Sanat Kültür Dergisi*, Ocak 1993, S. 35, s. 10.

²⁷ Mine Mengi, *Divan Şiiri Yazıları*, Akçağ Yay., Ankara 2000, s. 48-49.

bünyesindeki bağlı unsurlardan birinin veya birkaçının yardımı ile belli olur. Mazmûn esas itibariyle daha çok, bir objenin veya bir hâlin kendisini söylemek yerine, bağlı unsurlarda mevcut vasıflarından birini veya daha fazlasını belirtecek ipuçları verilerek suretiyle dolaylı bir şekilde ifade olunması demektir. Bir şeyi, adını anmaksızın onu çağrıştıracak yönlerini öne çıkararak gizli tutma mazmûnün mekanizmasını meydana getirir. Mazmûnlarda en başta teşbih, istiâre, mürâat-ı nazîr ve hüsn-i ta'lîl, mecâz-ı mürsel ve tevriye yanında telmih sanatı da başlı başına rol oynamaktadır. Mazmûnlu bir ibârenin kelimelerinin sadece lugât mânâsını bilmek mazmûnda gizli olan şeyi anlamaya yetmez.²⁸

“Mazmûn” kelimesi metinde 19 yerde geçer. “Nükte, mânâ, mefhûm” kelimeleri mazmûnla birlikte çok kullanılır. Şair kimi zaman mazmûn kelimesini doğrudan doğruya lugât anlamıyla “mânâ, meâl, mefhûm” anlamıyla kullanır. Aşağıdaki misâldeki “mazmûn-ı beyt” ifadesi böyledir.

Âşafâ nazmuñı gündən güne okuyup bu aħbâb
Seyr idüp mazmûn-ı beyti itsün eş‘arı temâşâ G.51/5

Birçok beyitte yeni söyleyiş, yeni hayâl anlamı söz konusudur. “*Mazmûn-ı pesendîdeler icâd ederiz, bîkr-i mazmûn, ebkâr-ı mazmûn, tâze mazmûn*”²⁹ ifadelerinde bunu görürüz. Dîvân şairleri özellikle 17. Yüzyıldan itibaren şiirde yenilik arayışı içindedir. Bîkr-i fikr, bîkr-i mânâ, bîkr-i mazmûn sahibi olduklarını söylemeleri bu yenilik arayışının göstergesi olmalıdır.³⁰ Mazmûn kelimesini özellikle makta beyitlerinde kullanan şair, şiirinin mazmûnu ile şairlere meydan okur. O, şiir meydanında pehlivandır. Onu istediği tarzda şekillendireceğini söyler. Mazmûn için gizli hazinelere el atmak gerektiği belirtilirken şiirin şöhret bulması renkli olmasına bağlanır:³¹

Dir iseñ nazm-ı terüñ şöhreti bulsun Âşaf
Eşk-i hünñ gibi mazmûnuñı rengin idesin G.739/5

Şair; şiirinin mazmûnunun yakıcı olduğunu, okudukça dostlarına neşe verdiğini belirtir. Kendisini “mazmûn-şinâs” olarak niteler.³² Âsaf gazelde feleğe uça kendisine kol kanat olacak şeyin edâ ve mazmûn nüktesi olduğunu söyler. Bu söyleyiş bile aslında yeni bir hayâldir.

Âşaf n’ola pervâz-ı felek itse gâzelde
Bâl ü per aña nükte-i mazmûn u edâdur G.329/7

Şiirde öncekileri tekrarlamamak gerektiğini belirten şair, şiirlerinin mazmûnunu Şâhî’nin gazellerine denk görür.³³ Dürri’nin mazmûn denizinde her şeyi söylediğini, bir tane inci bırakmadığını vurgular.

Dürri’ye mümkün mi pey-rev ola nazmuñ Âşafâ
Baħr-ı mazmûnda saña bir dâne incü kalmamış G.444/5

²⁸ Ömer Faruk Akün, “Divan Edebiyatı”, *DİA*, c. IX, TDV Yay., İstanbul 1994, s. 422-423.

²⁹ G.358/5, G.507/5, G.515/5, G.900/5.

³⁰ Mine Mengi, *age.*, s. 22.

³¹ G.81/4, G.596/5, G.601/4, G.666/3, G.1070/5.

³² G.360/5, G.664/5, G.1078/13.

³³ G.858/3, G.1068/3.

2.2.1. Güzel Söyleyişler

“Gökyüzü levhasında görünenin yeni ay olduğunu sanmayın, Âsaf’ın âhının kıvılcımlarından çekilmiş, altınla süslenmiş bir tuğrâdır.” şeklinde nesre aktarılabilir. Aşağıdaki beyitte şairin âhı ile hilâl, hilâl ile tuğrâ arasında ilgi kurulmuştur.

Görünen levha-i gerdünda mâh-ı nev kıyâs itmeñ
Şerâr-ı âh-ı Âsaf’ dan çekilmiş zer-nişân tuğrâ G.20/5

Aşağıdaki beyitte sevgilinin şairin gönlüne yarım da olsa meyli, ağacın meyveyle doldukça eğilmesi misâliyle açıklanmıştır.

Nîm nigâh eyler saña ey dil o nahl-i nîk-baht
Meyl ider pür-bâr olunca yire dâ’im bir dıraht G.102/1

Sevgilinin ayva tüyleri aşağıdaki beyitte tevriyeli kullanılarak padişahın buyruğunu içeren hattına benzetilmiştir. Aynı zamanda bir ordu olan ayva tüyleri ile padişahın otoritesini sağlayan asker arasında ilgi kurulmuştur.

Haç çıkmayınca hüküm-i nigâh olmadı nüfûz
Ceş olmaz ise cünbiş-i şâha ne i’tibâr G.183/2

Şiir goncasını gül dalından koparan şairin kalem bülbülü, onu şairlerin gülşenine dikerken gülün dalından kesilip fidan olarak dikilmesine de işaret eder.

Şâh-ı gülden kıparup gönça-i nazmı Âsaf
Bülbül-i kıl-k-i terüm gülşen-i eş’âra diker G.202/5

Şarap sunan sâkînin acele etmemesini söyleyen şair, şiddetli rüzgârda bağda güllerin yaprak dökmesini misâl gösterir. Kırmızı şarabın dolu tastan dökülmesi ile kırmızı gülün yapraklarını dökmesi arasında ilgi kurar.

İvmek itme sâkiyâ kim elde varken tolu taş
Bâd-ı serd esdükçe verde bağda güller döker G.250/3

Sevgilinin tenindeki kıl, onun kıl gibi olan beli değil ona sarılan şairin kıl kadar güçsüz kalmış canıdır. Beyitte hem sevgilinin belinin kıl gibi oluşu hem de şairin aşk derdiyle ne hâle geldiği anlatılmış olur.

Ten-i yârumda kıl görseñ dime kim mû-miyâmidur
Der-âgûş itmiş anı ben nañîfüñ kılca cânıdur G.331/1

Aşağıdaki beyitte gönül hisarı gussa darbeleriyle yıkılmıştır. Şairin istediği ise sevgilinin elem taşlarıyla gönül hisarının yeniden yapılmasıdır. Elem taşı aslında istenmeyecek bir şeydir. Ancak şair için sevgiliden gelen elem taşı bile istenir, hisar da zaten taşla inşa edilmektedir.

Hışn-ı dilimüz şadme-i guşşayla yıkıldı
Seng-i elem-i yâr ile âbâd iderüz biz G.358/2

Gönlüne seslenen şair, nevrûz ya da bayram olsa bile o sevgiliden ümit elini çekmesini söylemektedir. Bir şeyden “el çekmek” deyimini kullanan şair, aynı zamanda “el vermemek” deyimini iki anlamda kullanır.

Dilâ çek dest-i ümmîdüh ki her nevrüz u ‘îd olsa
Senüñle merhabāya nāzdan ol āfet el virmez G.368/3

“Bedenimdeki kemikler yok olursa gam değil ama ben köyünün köpekleri için bir kemik kalmamasından korkuyorum.” şeklinde nesre çevrilebilecek aşağıdaki beyitteki hayâl de dikkat çekicidir.

Tenüm hākisteri berbād olursa ğam degül ammā
Seg-i kūyuñ için havfum budur bir üstüh`ān kalmaz G.372/4

Aşağıdaki beyitte sevgilinin âşığa yaklaşımı “nişîb” “dırâz” tezadıyla ifade edilmiştir.

Kākül-i ‘anber-feşānına ne mümkün dest-res
Sā’id-i himmet nişîb ü kıdd-i istignā dırâz G.376/3

Aşağıdaki beyitte bir mestin bezmden sürahi gibi canını çıkarıp harâbât ehline veda etmesinden bahsedilmektedir. İlk bakışta sürahinin içindeki içkinin dökülmesi ile can çıkması arasında ilgi görülür. Burada o dönemde bezmde herkesin kendine has bir sürahisi veya tasının olduğu ve sohbete devam etmeyecek kişinin o eşyasını alarak oradan ayrıldığı anlatılmak istenmiştir. Bugün de bazı nargile kahvelerinde kişilere özel nargileler mevcuttur. Beyitte can çıkarmakla ölüm de kastedilmiş olabilir. Ölen kişinin veda etmesi söz konusu olmasa da kaçınılmaz bir ayrılış için veda kullanılmış olabilir.

Çıkarmış bezm-i şöhetden şürāhî gibi cānın ol
Yine bir mest kim ehl-i harābāta vedā’ itmiş G.449/2

Kalemin oyuğundan (nāv-dân) dökülen, mürekkeptir aslında. Ancak o mürekkebin yazdığı şiirlerle yapılan iş zulmet kuyusundan hayat suyu akıtmak olur. Siyah mürekkep zulmete, yazılanlar hayat suyuna karşılıktır.

Çāh-ı zulmetden ağıtdı āb-ı hayvānı müdām
Āşafā bir nāv-dāndur kilik-i tūmāruñ senüñ G.535/5

Şiir kumaşına değer vermeyen rakîp için şairin söylediği dikkat çekicidir: “Kör olanların gözleri tûtyânın faydasını ne yapsın?”

Āşafā kālā-yı şî’rüm ‘aynına almaz rakîb
Tûtyā nef’ini n’eyler gözleri a‘mālaruñ G.585/5

Aşağıdaki beyitte sevgilinin ayağının tozunu getiren kuzey rüzgârını gözetin âşığın gözbebekleri pencerede beklemektedir.

Gerd-i pāyuñ getüren bād-ı şimāli gözedüp
Muntazır merdümek-i çeşm oturur revzende G.877/4

Eski şiirimizde genellikle gönüle tuzak kurulur ki bu tuzağı saçıyla, yanağıyla, benleriyle kuran sevgilidir. Ancak aşağıdaki beyitte gözyaşı taneleri ve sîne tuzağıyla sevgiliyi avlamak isteyen, tuzağı kuran şairdir. Bunu nasıl gerçekleştirebileceği belli değildir ama avlamaya çalıştığı şey Ankâ kuşudur...

Sînemi fağ eyleyüp dür dānemi itdüm nişār
Ey şabā ‘Ankā-yı murğ-ı yāra şayyād it beni G.983/4

2.2.2. Bazı Mazmûn Misâlleri

Mirâc, Peygamber Efendimiz'in Allah katına yükselme hâdisesidir ki orada kendisine Cebrâ'il eşlik etmiştir. Aşağıdaki beyitte **mirâc mazmûnu** söz konusudur.

Cevlân iderdi cânib-i lâhûta murğ-ı dil
Cibrîl-i şevk-ı dilbere olsaydı hem-cenâh G.127/3

Eskiden cellatlar kırmızı elbise giyerlerdi (bk. Âdet ve Gelenekler). Aşağıdaki birinci beyitte gazap sahibi olan ve kırmızı elbise giyen zâlim padişah, sevgilidir. Beyitte hem elbisenin kırmızı olması hem de kanlanması kastedilmiştir ki iki durumda da beyitte bir **cellat mazmûnu** söz konusudur. İkinci beyitte de isteği kan olan ve kırmızı elbise giyen sevgiliyle cellât mazmûnu vardır.

Ol şeh-i zâlim kimüñ hûnına girmişdür 'aceb
Pür-ğazab olmuş serâser geydügi eşvâb sürh G.137/2

Çandur murâdı şiveden ol yâruñ añladum
Gördüm ki geymiş egnine rengin şiyâb-ı sürh G.139/4

Her bakışına saf tutup el bağlayarak hürmet eden âşığa sevgilinin göz ucuyla da olsa iltifat etmesinde şaşılacak bir şey yoktur. Beyitte **namaz mazmûnu** vardır. İkinci beyitte geçen "kıble, hâk ile rû-mâl itmek" ifadeleriyle de namaz mazmûnu vardır.

Olsa ğam mı çeşmüñ ile iltifâtuñ 'âşığa
Her nazarda karşı şaflar çurur eller bağlanur G.298/4

Dirmiş ol büt Âşaf âyâ kıble mi şandı beni
Bir olur hâk ile rû-mâl itmege dâmânuma G.869/5

Sevgili geldiğinde âşığın kurumuş kemiklerine can gelmektedir. Beyitte **haşr mazmûnu** vardır.

Erenler küy-ı yârumdan baña cânân gelür dirler
Beşâretdür bu kim 'azm-i remîme cân gelür dirler G.321/1

Hz. Ali'nin türbesi Moğol saldırıları yüzünden Necef'e nakledilmiştir. Bu türbeden dolayı dürr-i Necef'le Hz. Ali kastedilir. Aşağıdaki üç beyitte **Hz. Ali mazmûnu** vardır.

Nâle-i hecr ile giryânam yem-i firçatde ben
Dîde bî-nem bir Necef'dür lü'lü'-i şehvârsuz G.356/4

Çatre-âb-ı mihr-i feyzüñ kılma Âşaf'dan dirîğ
Yevm-i pür-süz-ı firâğda ey yem-i dürr-i Necef G.494/5

Dehânuñ lü'lü'-i şehvâreye cevfi şadefden yeg
Olur dendânuñ anda dürr-i nâyâb-ı Necef'den yeg G.534/1

Eskiden oruca başlama ve bayram yapma ay takvimine göre düzenlendiğinden hilâli görerek oruca başlanır ve bayram yapılırdı. Hilâli görmek için gözetleme yerleri yapılır; küçük yerlerde hilâli gören kişi, iki şahitle bunu kanıtlarsa kendisine inanılırdı.

Aşağıdaki beyitte güzellerin kaşını hilâle benzeten âşığı herkes birbirine göstermektedir. Hilâli gören kişi âşıktır ve beyitte **hilâl görme mazmûnu** vardır.

Dehr içre nâs birbirine gösterür beni
Kaşın hilâle beñzedeli meh-likâlaruñ G.583/3

Hız. Yûsuf, üvey kardeşleri tarafından kuyuya atılmıştır. Sevgilinin çenesinin gönül yolcusuna tehlikeli kuyu olarak anlatıldığı aşağıdaki beyitte **Hız. Yûsuf mazmûnu** yapılmıştır.

Bâğ-ı cemâl gönçasıdır bu dehen degül
Dil reh-revine çâh-ı haşardur zekân degül G.604/1

Hız. İsâ'nın ölmediği, öldürülenin ona benzeyen biri olduğu, Hız. İsâ'nın ise Allah tarafından göğe çekildiği ve dördüncü kat gökte olduğu bilinir. Aşağıdaki beyitte gökde mükrem olan Hız. İsâ yerde nighbân olan da Hızır'dır. Beyitteki mazmûn **Hız. İsâ-Hızır** olabileceği gibi Hızır-İlyâs da olabilir.

Hudâ halk itdi kevne iki merd ki haşre dek zinde
Biri yirde nigh-bândur biri gökde müdâm mükrem G.660/3

Aşağıdaki beyitte sevgilinin hayat verme özelliği “*bin küşte bulur rûh*” ifadesiyle **Hız. İsâ mazmûnu** kullanılarak anlatılmıştır.

Şad cân-ile şâdıq nice olmaz aña qurbân
Biñ küşte bulur rûh ki her bir nighhüñde G.901/2

Vücutun sarfiyâtını telâfi ve tazmîn eden yiyecek ve içeceklere **bedel-i mâ-yetehallel** denir. Şairler şarap olarak kullanmışlardır.³⁴ Aşağıdaki beyitte kırmızı şarap bedeninin bütün sarfiyâtı için çekilmiştir.

Âşaf'ıñ çeşmi telef eyledi hün-ı ciğeri
Râh-ı sürhı bedel-i mâ-yetehallel çekdüm G.670/5

Aşağıdaki beyitte ayva tüylerinin çıkması ve yüzün parlaklığının kaybolması anlatılmıştır. Yüz ışık saçan güneş olduğundan beyitte hatt-ı nev-zuhûr ifadesiyle **hilâl mazmûnu** yapılmıştır. Çünkü hilâl doğduğunda güneş zevâli yaşar ve batar.

Kâşkî irişmese hüşnüñe haşt-ı nev-zuhûr
Rüy-ı 'âlem-tâbuñuñ bir dem zevâli olmasa G.960/3

Aşağıdaki beyitlerde **Mecnûn mazmûnları** yapılmıştır.

Qılma 'aynından recâ-yı yek-nigâh-ı iltiyâm
Hiç gâzâl-ı şahñ-âşüb ola mı dîvâne dost G.89/2

Mübtelâya ol gâzâl-ı dîde mâ'ildür diyü
Şârına 'azm itdi gön'lüm şaydı qâbildür diyü G.842/1

³⁴ Ahmet Talât Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Haz.: Cemâl Kurnaz, MEB Yay., İstanbul 1996, s. 135.

Seven çeşm-i nigârı hüş-ile bîgâne olmaz mı

Dilâ âhû ile me'nûs olan dîvâne olmaz mı

G.990/1

Şairin zârının dünyayı velveleye vermesi ve kıyâmetin kopması İsrâfil'in kıyâmet günü üfleyeceği **sûr mazmûnu**yla anlatılmıştır.

Çarha peyveste olup hecr-i çadûñle zârum

Dehri bu velvele pür kıldı kıyâmet kıpdı

G.999/3

2.3. Şairler ve Etkilendikleri

Âsaf *Dîvânî*'nda bazı şair adları zikredilir. "Gazelleri" redifli aşağıdaki 1068. gazelde on bir şair adı zikredilir. Bunlar vezin ve kafiyeeye uygun söylenmiş şairlerdir. Bu gazelde sırasıyla Âhî, Nigâhî, Afvî, Hayâlî, Enverî, Sûzî, Şâhî, Şâkî, Figânî, Râhî, İlâhî geçmektedir. Fatih nüshasındaki Hayâlî, Enverî, Sûzî yerine Hazine nüshasında Recâyî, Minnetî ve Hâhî yer alır. Bunlardan Hayâlî bir başka yerde daha geçtiği için aşağıda ayrıca ele alınmıştır.

Hicrân deminde didi kim **Âhî** gazelleri

Görüp refâkat itdi **Nigâhî** gazelleri

‘İşyân u cürmümi diler ol şâhdan benüm

‘**Afvî Hayâlî Enverî Sûzî** gazelleri

Mazmûnı ile mefhûmı oldı muqâbili

Eş‘âr-ı şîrînüm ile **Şâhî** gazelleri

Şağın dilüñe yol buluban virmesün keder

Şâkî Figânî ile bu **Râhî** gazelleri

Allâh'a hamd irdi ki erbâbı sem'ine

Bu nazm-ı Āşaf ile **İlâhî** gazelleri

Metinde üç yerde geçen **Âlî** (öl.1600),³⁵ şairin çok sayıda nazîre de yazdığı Gelibolulu Mustafa Âlî olmalıdır. Âlî'nin şiirine meydan okuyan Âsaf, Sâñî ve Âlî'nin gittiğini anmayan dostlara, kendini gösterir. Aşağıdaki beyitte sanki Âlî'nin üstünlüğünü kabul etmiş gibidir. Âlî'nin şiiri olmasa kemâl ehline kendi şiirini beğendirebileceğini söyler.

Şi'rümi ehl-i kemâle itdürürdüm hoş pesend

Āşafâ dünyâda gerçi nazm-ı 'Ālî olmasa

G.960/5

Āşaf'ın kendini benzettiği şairlerden biri de İranlı şair **Feridüddin Attar** (öl.1193?)'dir. Dört yerde anılan Attar³⁶ bir yerde gül bahçesinin bülbülü için benzetilen olur. Attar olmayan Mantiku't-Tayr'ı bilemez. Sözlerini hoca Attar'ın şiirine benzediğini, onun şiirinin izinden gittiğini belirten şair, aşağıdaki beyitte kendini Attar'a benzetir.

³⁵ G.278/4, G.758/5.

³⁶ G.317/2, G.446/5, G.815/3.

Sözini aňladı dil elsine-i ihvānuñ
Şevka mazhar olalı ben hele ‘Attār oldum

G.683/4

Sultan III. Ahmet devri şairlerinden **Bâhir** (öl.1717/18) iki yerde geçer.³⁷ Şair, Hayâlî ile birlikte andığı bir yerde Bâhir’in izinden gittiğini belirtirken aşağıdaki beyitte şiir ilmini Bâhir’den öğrendiğini söyler.

Fenn-i şi’ri gördi Āşaf Bâhir-i meşhûrdan
Hamdülillâh pîşesinde olmadı üstâdsuz

G.398/5

Şiirlerine çok sayıda nazîre yazdığı 16. Yüzyılın büyük şairi **Bâkî** (öl.1600), üç yerde anılır.³⁸ Vücudunu söz potasında aşkla söze dönüştüren şair, Bâkî ve Yahyâ gibi meşhur bir şair olduğunu ifade eder. Nefî ve Bâkî’nin tarzını beğenen şair kendi sözlerini tâze ve seçkin olarak tanımlar. Aşağıdaki beyitte Bâkî’nin izinden gitse buna şaşmamak gerektiğini belirtir.

Āşafâ Bâkî’ye ben pey-rev olursam ne ‘aceb
Tab‘-ı mevzûn u selîs ile gâzel-pîrâyam

G.671/5

Aşağıdaki beyitte şair kendine “Şiir şarabında Câmî’nin ruhunu an, şiir kadehine şairliğini eşsiz bir kadeh yap.” diyerek İranlı şair **Câmî**’yi anar.

Câmî revânın añ mey-i nazmuñla Āşafâ
Şahbâ-yı şi’re tab‘uñı cām-ı yegâne kıl

G.642/5

Dürrî (öl.1722)’nin şiirini beğenen Āşaf, şiirini onun şiirine denk görmez. Mazmûn denizinde kendisine bir tane inci kalmadığını belirtir. Dürrî, söylenecek her şeyi söylemiştir. Şair Dürrî’nin kelime anlamını da kastederek tevriye yapmaktadır.

Dürrî’ye mümkün mi pey-rev ola nazmuñ Āşafâ
Baħr-ı mazmûnda saña bir dâne incü kalmamış

G.444/5

Bir yerde şairin şiirinin görenler tarafından şiirine yakın buldukları ve nazm-ı **Hâce** terkihiyle kimin kastedildiği anlaşılammıştır. Şair Attar ve Hâfız gibi şairler için Hâce Hâfız, Hoca Attar gibi ifadeler kullansa da burada kastedilenin kim olduğu belli değildir.

Āşafâ şi’rüne taħsîn ü edāña sâbâş
Nazm-ı Hâce’ye yaħîn didi gören eş‘aruñ

G.593/5

İranlı ünlü şair **Hâfız-ı Şîrâzî** (öl.1390?), en çok anılan şairdir.³⁹ Āşaf’ın örnek aldığı şairlerdendir. Bunu şiirinde dile getirir ki bu Āşaf’ın Hâfız’dan etkilendiğini ve ona özel bir yer verdiğini gösterir. *Hâfız Dîvânı*’nı üç yerde anarak şiiri ondan gördüğünü, şiirinin Hâfız’ın şiirine benzediğini belirtir. Şair, bir beyitte Hâfız’dan iktibas yaparken aşağıdaki beyitte kendisini irşâd edenin Hâfız olduğunu belirtir.

Kim durur Āşaf’ı iden irşâd
Hâfız-ı nâm-dârı kim sevmez

G.385/5

³⁷ G.959/5.

³⁸ G.594/4, G.695/5.

³⁹ G.401/5, G.817/4, G.951/3, G.964/5.

Hassân'ın kendi şiirlerini görse beğeneceğini söyleyen şair,⁴⁰ kendini dönemin Hassân'ı olarak tanıtır ve kendinden önceki sözlerden (şairlerden) daha güzel şiirler icât ettiğini belirtir.

Ben ol Ḥassân-ı vaḫtem ki penâhumdur kemâl ehli
Naẓımlar eylerem îcâd elfâz-ı selefden yeg G.534/4

Hayâlî iki yerde anılırken⁴¹ sözlerinin itibarlı olduğu üzerinde durulurken aşağıdaki beyitte şair şiirini **Hayâlî** (öl.1557)'nin şiirlerine benzetir.

Ḥayâlî gibi nazm u şi' rûñ Âşaf hep
Gözümüzde ḥayâl-ender-ḥayâl olsun G.825/5

Husrev-i Dihlevî, iki yerde anılırken şair,⁴² sözlerinin Husrev'inki gibi yakıcı olduğunu belirtir. Aşağıdaki beyitte Âşaf kendini Husrev'e benzetmiştir.

Âşaf musahḥar oldı baña kişver-i süḥan
Geçdüm şudûr-ı nazma bugün Ḥusrevâne ben G.791/5

Şair çok sayıda nazîre yazdığı **Nef'î** (öl.1635)'yi üç yerde anar.⁴³ Nef'î ve Bâkî'nin şiirinin güzel olduğunu anlattığı bir beyitte kendi şiirinin tâze ve seçkin olduğunu belirtir. Aşağıdaki beyitte Nef'î'nin izinden gittiğini belirtir.

Nef'î'ye pey-rev olup sükker gibi eş'ârını
Âşafâ vaşf eylerem tûṭî-i gûyâlar gibi G.1000/5

“Ey Âşaf! Eğer Şâh bu şiirini görüp sana iltifat etse sen de Nizâmî gibi meşhur olurdu.” denilen aşağıdaki beyitte şair, şöhret bulamamasından yakınırken **Nizâmî**'nin şöhretli bir şair olduğunu da hatırlatmış olur.

Âşafâ sen de Nizâmî-veş olurduñ meşhûr
İltifât eylese bu şi'ri görüp Şâh saña G.1/5

Sâbit (öl.1712), Âşaf'ın etkilendiğini açıkça anlattığı şairlerdendir. Dört yerde de benzer ifadelerle anılır.⁴⁴ Şiirinin Sâbit edasını tuttuğunu anlatan şair, tarzının Sâbitâne olduğunu, Sâbit'in izinden gittiğini belirtir.

Rûḥ-ı revân-ı Nef'î'yi yâd eylesem 'aceb
Tarz-ı edâda Şâbit'e enbâzdur sözüm G.695/4

İranlı şair **Sa'dî** (öl.1292) iki yerde anılır.⁴⁵ Gazel ilmini Sa'dî'nin *Gülistân* adlı eserinden okuduğunu söyleyen şair, aşağıdaki beyitte kendini Sa'dî'ye benzetir.

Ḥâl ehli bile şânumuza olmadı âgâh
Sa'dî gibi biz 'ilm ile taḫvâ ile geldük G.530/2

⁴⁰ Muh.9/5.

⁴¹ G.959/5.

⁴² G.476/5.

⁴³ G.695/4-5.

⁴⁴ G.288/5, G.704/3, G.964/5.

⁴⁵ G.817/5.

Âsaf'ın nazîre de yazdığı şairlerden **Sânî** (öl.1586/87), bir yerde Sânî-i Dâna şeklinde olmak üzere üç yerde geçer.⁴⁶ Âsaf'ın saygı duyduğu bir şair olan Sâni bir yerde Gelibolulu Âlî ile birlikte zikredilirken aşağıdaki beyitte şair gazel semtini Sâni'den gördüğünü söyler.

Hevâ-yı şî're himmetler idüp pâyâna irgürdi
Gazel semtini Âşaf Şânî-i üstâddan görmiş G.447/5

Eserde **Selmân-ı Sâvecî**'ye özel bir yer veren Âsaf, gönlünü mânâ ülkesinde Selmân'a benzeter. Selmân üslûbunu tutanların kendi şiirine âferin diyeceğini belirten şair kendine dostların sâni-i Selmân dediklerini ifade eder.⁴⁷ Aşağıdaki beyitte âlemde maârif ehline râğbet olsaydı Anadolu'da şiiriyle sâni-i Selmân olacağını belirtir.

Şi'irde şânî-i Selmân olurum Rûm'da Âşaf
Ma'ârif ehline 'âlemde olsa zerrece râğbet G.99/5

Bir yerde anılan **Semâ'î**'ye meydan okuyan şair, gazelde usta ise ondan şiirine nazîre yazmasını ister.

Ebyâtuma Semâ'î nazîre disün eger
Âşaf gibi gazelde faşîhü'l-makâl ise G.974/5

Şehrî (öl.1660)'ye nazîre yazdığı bir gazelinin makta beytinde Âsaf, Şehrî'nin izinden gittiğini belirtir.

Şehrî-i pâk-ıtab'ûn olup pey-revi bugün
Eş'âr u nazma Âşaf'ı da maḥrem eyledük G.553/5

Âsaf'ın en fazla nazîre yazdığı şair **Şeyhülislâm Yahyâ** (öl.1644)'dır. Metinde bir yerde Bâkî ile birlikte anılan Yahyâ'nın meşhur olduğu, Âsaf'ın Bâkî ve Yahyâ gibi meşhur bir şair olduğu anlatılmıştır.

Ḳâl idüp söz pütesinde bu vücûdı 'aşḳ-ile ben
Bâkî vü Yahyâ gibi meşhûr-ı 'âlem şâ'ir itdük G.594/4

Âsaf *Dîvânı*'nda anılan şairlerin az ya da çok şaire etkisi olduğu, onun sanat yönünün şekillenmesinde katkı sağladığı söylenmelidir. Eserinde geçen 249 nazîre yazdığı Şeyhülislâm Yahyâ başta olmak üzere izinden gittiğini söylediği Şehrî, nazîreler yazarak üstâd kabul ettiği ve gazel semtini ondan gördüğünü söylediği Sâni, eserlerini andığı ve şiiri o eserlerde gördüğünü söylediği Sa'dî, kendini benzettiği Selmân ve Husrev, üslûbunu benzettiği Sâbit, şiirini övdüğü Nef'î ve Bâkî, şiir ilmini ondan gördüğünü söylediği Bâhir, şiirini yücelttiği Dürrî, gönderme yaptığı ve kendisinden cevap beklediği Semâ'î ile şiirlerine nazîreler yazdığı Gelibolulu Âlî; şairin şiirlerini okuyarak etkilendiği şairler olarak anılmalıdır.

⁴⁶ G.592/5, G.758/5.

⁴⁷ G.277/5, G.359/5, G.821/5.

2.4. Nazîreciliği

“Bir şairin manzum bir eserine başka bir şair tarafından aynı vezin, kafiye ve konuda yazılan şiir” diye tanımlanan nazîre ve nazîre yazmak yerine tanzîr ve tanzîr etmek yanında nazîre deme, cevap verme tâbirleri de kullanılmış; nazîre yazana nazîre-gû, nazîre-perdâz denilmiştir. Mesnevîler gibi müstakil eserlere de nazîreler yazılmış olmakla birlikte nazîrenin en yaygın olduğu alan gazeldir. Bazı retorikçilerle edebiyat tarihçilerine göre bir şiirin nazîre sayılabilmesi için aynı vezin ve kafiye olması yeterliyken bazılarının göre aralarında ifade ve konu birliği de aranır. Bazılarına göre de nazîre esas şiiri geçmeli veya en azından onun seviyesine ulaşabilmelidir.⁴⁸

Nazîre beğenilen şiire yazılır. Yeni yazılan şiirde orijinal şiirin biçimi ile konusu yeniden ele alınmış olur.⁴⁹ Kimi zaman usta bir şairin beğenilen bir şiirine nazîre yazılırken kimi zaman da usta şairler çağdaşı olan şairlere nazîre yazar. Bu anlamda nazîre geleneği bir mektep vazifesi hem de bir söz meydanı vazifesi görür.⁵⁰ Şairlerin nazîre yazma isteği tanzîr edilen şiiri geçme arzusu, meydan okumalara cevap verme ihtiyacı, üstat şairleri izlemek, bir dostluk nişanesi olarak nazîreleşmek, genç şairleri teşvik şeklinde sıralanabilir.⁵¹

Nazîrenin uzantısı terbi‘, tahmis, tesdis ve taştîrdir. Bu şekiller beğenilen bir şiire ilave mısralarla oluşurken nazîreye benzer. Türk edebiyatında şairlerin dîvânlarına nazîre dîvânlar da yazılmıştır, nazîrelerin toplandığı nazîre mecmuaları (mecnû‘atü’-nezâ‘ir) oluşturulmuştur.

“Nazîre” veya aynı kökten gelen tanzîr kelimesi metinde “benzer, eş değerde şiir yazma” anlamıyla kullanılır. Âsaf, şiirinin söz fenninde kutlu bir işaret olduğunu söyleyerek dostlarının kendisine nazîre yazmasının uygun olacağını belirtir.

Sezâdur kılsalar ihvân saña tanzîri ey Âşaf

Görenler dir suhan fenninde bir ferhunde peydür bu G.837/5

Meydan okurcasına söylediği aşağıdaki beyitte Semâ‘î‘nin sözde ustaysa kendi beyitlerine nazîre yazmasını söyler.

Ebyâtuma Semâ‘î nazîre disün eger

Âşaf gibi gazelde faşîhü‘l-mağâl ise G.974/5

Taze şiirine nazîre söyleyenin deniz gibi bir gönlü ve mânâlarla dolu bir yaratılışı olması gerektiğini söylerken⁵² Sabrî‘ye nazîre yazdığı gazelden alınan aşağıdaki beyitte marifetli üstada nazîre yazdığı için övünse bunda şaşılacak bir şey olmadığını söyler.

‘Aceb mi kılsa mübâhât ü iftihâr Âşaf

Nazîre itmede üstâd-ı ma‘rifet-kâra G.892/5

Bir yerde kemâl ehlinin şiirine nazîre olamayacağını bu yüzden sözü uzatmaması gerektiğini söylerken bir beyitte kendine nazîre söylemede üstâdın sözünü can kulağıyla dinlemeyi telkin eder.⁵³

⁴⁸ M. Fatih Köksal, “Nazîre/Türk Edebiyatı”, *DİA*, c. XXXII, TDV Yay., İstanbul 2006, s. 456; M. Fatih Köksal, “Nazîre Karamı ve Klâsik Türk Şiirinde Nazîre Yazıcılığı”, *Diriözler Armağanı Prof. Dr. Meserret Diriöz ve Haydar Ali Diriöz Hatıra Kitabı*, Bizim Büro Yay., Ankara 2003, s. 216-218; Hasan Aktaş, “Nazîrecilik Geleneği ve Çağdaş Şiirimizin Ufukları”, *Hece Dergisi*, Ankara 2001, Mayıs-Haziran-Temmuz S. 53-54-55. s. 282-283.

⁴⁹ İskender Pala, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, Akçağ Yay., Ankara 1995, s. 424.

⁵⁰ Cemal Kurnaz, *Osmanlı Şair Okulu*, Birleşik Yay., Ankara 2007, s. 76.

⁵¹ M. Fatih Köksal, *agm.*, s. 269-274.

⁵² G.19/5.

⁵³ G.369/5, G.927/5.

Âsaf Dîvânı'ndaki şiirlerin nazîre olduğuna dair metinde herhangi bir kayıt yoktur. Şair, birkaç yerde nazîre yazdığı şairlerin adını peyrev kelimesiyle anar veya yâd ettiğini söyleyerek o şaire nazîre yazdığını bir yönüyle belirtmiş olur. Aşağıdaki beyitlerin olduğu gazeller adı geçen şairlere (Şehrî, Bâkî, Nef'î) nazîredir.⁵⁴

Şehrî-i pâk-ıtab' uñ olup pey-revi bugün
Eş'âr u nazma Âşaf' ı da maḥrem eyledük G.553/5

Âşafâ Bâkî' ye ben pey-rev olursam ne 'aceb
Ṭab'-ı mevzûn u selîs ile ğazel-pîrâyam G.671/5

Rûḥ-ı revân-ı Nef'î' yi yâd eylesem 'aceb
Ṭarz-ı edâda Şâbit' e enbâzdur sözüm G.695/4

Nef'î' ye pey-rev olup sükker gibi eş'ârını
Âşafâ vaşf eylerem ṭûṭî-i ğüyâlar gibi G.1000/5

Âsaf Dîvânı'ndaki nazîreleri tespit etmek amacıyla öncelikle basılmış dîvânlar, ardından tez olarak hazırlanmış ancak basılmamış dîvânlardan ulaşılanlar taranmıştır. Basılmamış tezlerin çoğu Yüksek Öğretim Kurulu Yayın ve Dökümantasyon Dairesi Tez Merkezinden edinilmiştir. Şairlerden Fevrî ve metinde adı da zikredilen şairlerden Sâni'nin dîvânına ulaşılamamış, bu iki şair Ali Nihat Tarlan'ın *Şiir Mecmualarında XVI ve XVII. Asır Divan Şiiri* adlı eserinden taranmış ve nazîreler tespit edilmiştir. Yine Âsaf'ın şiirinde andığı Dürrî, şiir ilmini ondan öğrendiğini söylediği -muhtemelen nazîreleri de olan- III. Ahmet devri şairlerinden Bâhir, birer nazîre gazeli dolaylı olarak tespit ettiğimiz Sâverî ve Gedâyî'nin dîvânlarına⁵⁵ çok istenmesine rağmen bakılamamıştır.

Taramalarda şairin kendi döneminden başlamak üzere geriye doğru gidilmiştir. Böylece iki yüzün üzerinde dîvân taranmış ve şairin 31 şaire toplam 821 nazîre yazdığı tespit edilmiştir. 18. Yüzyılda nazîre yazma yaygın hâle geldiğinden taramalarda bir şiirin nazîre olduğuna karar verebilmek veya Âsaf'ın benzer şiirlerden hangisine nazîre yazdığını tespit etmek oldukça zor olmuş, taramalar çok vakit almıştır. Bu taramalarda Âsaf'ın nazîre yazdığı şairlere başka şairlerin de Âsaf tarzında nazîreler yazdığı, bu şairlerin hazırlanan dîvânlarında bunların ele alınmadığı görülmüştür. Âsaf'ın şiirlerinin bir şaire nazîre olduğuna karar verilirken titizlik gösterilmiş, vezin ve kafiye birliğinin yanında konu birliğine, söyleyiş özelliklerine dikkat edilmiştir. Yine de tespitlerimizden birkaçının yanlış çıkması muhtemeldir.

Nazîre olduğu belirlenen gazellerde metne dipnot düşülerek hangi şairin hangi matlalı gazeline nazîre olduğu belirtilerek taranan kaynağın künyesi verilmiştir. Diğer nazım şekillerinde sadece kime nazîre olduğu belirtilmiş ve nazîrenin tespit edildiği kaynağın künyesi verilmiştir. Kaynağın künyesini yazarken ortalama on nazîrede bir künye açık olarak yazılmış, diğerlerinde tekrar olacağından hazırlayan adı verilmiş ve *age.* kısaltmasıyla sayfa numarası verilmiştir. Bu maddeye ve tenkitli metnin

⁵⁴ 444. gazelin mahlas beytinde benzer ifadelerle Dürrî anılmaktadır ancak *Dürrî Dîvânı*'na bakılmadığı için gazelin Dürrî'ye nazîre olup olmadığı tespit edilememiştir.

⁵⁵ Âsaf'ın Sâverî'ye nazîre yazdığı gazeli, Nazîr İbrahim'in Sâverî'ye yazdığı tahmisten; Gedâyî'ye nazîre yazdığı gazeli ise Dimetokali Vahdetî'nin Gedâyî'ye yazdığı tahmisten anlaşılmıştır. bk. Haz.: Necdet Şengün, *Nazîr İbrahim ve Dîvânı (Metin-Muhtevâ-Tahlil)*, Dokuz Eylül Üniv. Sosyal Bilimler Ens., Basılmamış Doktora Tezi, İzmir 2006, s. 460-461; Haz.: Yılmaz Öztürk, *17. Yüzyıl Şairlerinden Dimetokali Vahdetî'nin Divanı'nın Tenkitli Metni*, Marmara Üniv. Türkiyat Araştırmaları Ens., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006, s. 27.

dipnotlarına alınan beyitler taranan kaynaktan olduğu gibi alınmış, bu metinlerdeki imlâya, transkripsiyon sisteminin kullanılıp kullanılmamasına, eksik bırakılan transkripsiyon işaretlerine müdahale edilmeden beyit geçtiği şekliyle alınmıştır.

Âsaf'ın nazîreciliği üzerinde bu kadar bir detaylı çalışma yaparken hem genel olarak Türk edebiyatında hem de özel olarak 18. Yüzyılda nazîre geleneği ile ilgili çalışmalara kaynak ve sonraki dîvân çalışmalarında benzer çalışmalara zemin hazırlanmak amaçlanmıştır. Şüphesiz ki bu çalışmanın en önemli amacı Âsaf'ın edebî kişiliğinin, sanatçı yönünün ortaya çıkarılmasıdır. Çünkü şairlik kudretinin ölçülmesinde nazîreler önemli bilgiler verebilmektedir.

Âsaf, şu şairlere -en fazla nazîre yazdığı şairden aza doğru- nazîre yazmıştır.

Şeyhülislâm Yahyâ'ya 239 gazel, 1 muhammes, 1 rübâ'î, 5 nazm;⁵⁶

Gelibolulu Âlî'ye 104 gazel, 9 muhammes, 2 müseddes, 1 müsebba', 1 mu'aşşer;⁵⁷

Sabrî'ye 91 gazel, 1 nazm;⁵⁸

Bâkî'ye 87 gazel, 1 muhammes;⁵⁹

⁵⁶ G.35, G.36, G.37, G.38, G.40, G.41, G.43, G.44, G.45, G.46, G.65, G.66, G.67, G.68, G.69, G.82, G.88, G.92, G.93, G.94, G.96, G.102, G.103, G.112, G.122, G.130, G.137, G.150, G.156, G.185, G.215, G.218, G.222, G.223, G.224, G.225, G.226, G.227, G.228, G.229, G.231, G.232, G.233, G.234, G.235, G.236, G.237, G.238, G.239, G.240, G.241, G.242, G.243, G.244, G.245, G.246, G.247, G.248, G.249, G.250, G.251, G.252, G.253, G.254, G.255, G.256, G.257, G.258, G.259, G.260, G.261, G.262, G.263, G.264, G.265, G.303, G.373, G.374, G.375, G.376, G.377, G.378, G.379, G.421, G.428, G.429, G.440, G.442, G.454, G.458, G.471, G.482, G.491, G.492, G.505, G.507, G.511, G.514, G.515, G.516, G.517, G.518, G.519, G.520, G.521, G.561, G.565, G.568, G.570, G.572, G.573, G.574, G.575, G.576, G.577, G.578, G.579, G.580, G.607, G.614, G.615, G.627, G.628, G.646, G.647, G.648, G.679, G.697, G.698, G.699, G.700, G.701, G.702, G.720, G.761, G.762, G.763, G.764, G.765, G.766, G.767, G.768, G.769, G.770, G.771, G.772, G.773, G.774, G.775, G.776, G.777, G.778, G.780, G.781, G.782, G.783, G.784, G.785, G.786, G.787, G.841, G.849, G.850, G.857, G.866, G.901, G.902, G.903, G.904, G.905, G.906, G.907, G.908, G.909, G.910, G.911, G.912, G.913, G.914, G.915, G.916, G.917, G.918, G.919, G.920, G.921, G.922, G.923, G.924, G.925, G.926, G.927, G.928, G.929, G.930, G.931, G.932, G.935, G.936, G.937, G.994, G.1021, G.1022, G.1023, G.1024, G.1026, G.1027, G.1028, G.1029, G.1030, G.1031, G.1032, G.1033, G.1034, G.1035, G.1036, G.1037, G.1038, G.1039, G.1040, G.1041, G.1042, G.1043, G.1044, G.1045, G.1046, G.1047, G.1048, G.1049, G.1050, G.1051, G.1052, G.1053, G.1054, G.1055, G.1056, G.1057, G.1058, G.1061, Muh.27, Rüb.43, Naz.2, Naz.3, Naz.4, Naz.5, Naz.6.

⁵⁷ G.5, G.6, G.13, G.15, G.16, G.17, G.18, G.20, G.24, G.25, G.54, G.57, G.77, G.78, G.79, G.104, G.124, G.128, G.140, G.158, G.160, G.161, G.163, G.164, G.165, G.166, G.167, G.168, G.169, G.170, G.171, G.172, G.173, G.174, G.200, G.213, G.299, G.333, G.334, G.417, G.425, G.441, G.452, G.457, G.464, G.469, G.473, G.486, G.499, G.500, G.508, G.535, G.538, G.539, G.540, G.541, G.542, G.548, G.549, G.550, G.551, G.556, G.642, G.643, G.645, G.652, G.653, G.655, G.656, G.657, G.658, G.659, G.660, G.661, G.662, G.722, G.723, G.724, G.725, G.726, G.727, G.731, G.796, G.798, G.800, G.806, G.828, G.833, G.848, G.851, G.852, G.853, G.877, G.973, G.976, G.977, G.978, G.979, G.980, G.981, G.982, G.983, G.984, G.985, Muh.1, Muh.7, Muh.8, Muh.9, Muh.11, Muh.17, Muh.18, Muh.19, Muh.20, Müs.6, Müs.8, Müseb.1, Muaş.2.

⁵⁸ G.14, G.34, G.42, G.63, G.85, G.87, G.90, G.110, G.129, G.187, G.196, G.199, G.202, G.203, G.204, G.205, G.206, G.207, G.208, G.216, G.217, G.219, G.220, G.221, G.267, G.297, G.298, G.300, G.301, G.339, G.340, G.346, G.348, G.349, G.361, G.362, G.363, G.365, G.366, G.367, G.369, G.370, G.422, G.437, G.439, G.453, G.459, G.465, G.475, G.483, G.494, G.512, G.513, G.611, G.617, G.621, G.641, G.681, G.682, G.692, G.693, G.752, G.753, G.754, G.755, G.760, G.838, G.880, G.881, G.884, G.887, G.888, G.889, G.890, G.891, G.892, G.893, G.894, G.991, G.992, G.993, G.995, G.1009, G.1010, G.1011, G.1012, G.1013, G.1014, G.1015, G.1016, G.1017, Naz.13.

⁵⁹ G.7, G.30, G.39, G.49, G.53, G.62, G.80, G.98, G.106, G.107, G.111, G.123, G.142, G.149, G.182, G.212, G.214, G.305, G.312, G.314, G.315, G.316, G.317, G.318, G.319, G.320, G.323, G.324, G.325, G.326, G.328, G.329, G.330, G.341, G.342, G.380, G.382, G.418, G.419, G.433, G.460, G.501, G.502, G.532, G.555, G.581, G.584, G.603, G.623, G.630, G.633, G.635, G.670, G.671, G.672, G.703, G.718, G.719, G.734, G.750, G.751, G.788, G.791, G.794, G.801, G.802, G.834, G.933, G.934, G.938, G.939, G.945, G.946, G.947, G.948, G.997, G.1001, G.1003, G.1059, G.1060, G.1062, G.1063, G.1064, G.1065, G.1066, G.1087, G.1088, Muh.15.

Fuzûlî'ye 12 gazel, 4 muhammes, 3 murabba', 4 kıta, 41 rübâ'î;⁶⁰
Nef'î'ye 50 gazel, 3 rübâ'î, 5 müfred;⁶¹
Vecdî'ye 26 gazel;⁶²
Fehîm-i Kadîm'e 20 gazel;⁶³
Cevrî'ye 18 gazel;⁶⁴
Emrî'ye 13 gazel;⁶⁵
Bağdatlı Rûhî⁶⁶ ve Necâtî'ye on ikişer gazel;⁶⁷
Sânî'ye 11 gazel;⁶⁸
Nâbî⁶⁹ ve Taşlıcalı Yahyâ'ya altışar gazel;⁷⁰
Mezâkî'ye 5 gazel;⁷¹
Hüdâyî-i Kadîm'e 3 gazel 1 muhammes;⁷²
İsmetî,⁷³ Na'ilî⁷⁴ ve Sükkerî'ye üçer gazel;⁷⁵
Fevrî'ye 1 gazel, 1 müseddes;⁷⁶
Hayâlî⁷⁷ ve ve Bursalı Rahmî'ye ikişer gazel;⁷⁸
Âhî, Edirneli Fâiz, Fasîh, Gedâyî, Kara Fazlî, Sâverî, Şehrî ve Usûlî'ye de birer gazel nazîre yazmıştır.⁷⁹

⁶⁰ G.31, G.143, G.195, G.344, G.347, G.356, G.420, G.427, G.474, G.673, G.835, G.987, Muh.21, Muh.22, Muh.23, Muh.24, Mur.1, Mur.2, Mur.3, Kıt.1, Kıt.2, Kıt.3, Kıt.4, Rüb.1, Rüb.2, Rüb.3, Rüb.4, Rüb.5, Rüb.6, Rüb.7, Rüb.8, Rüb.9, Rüb.10, Rüb.11, Rüb.12, Rüb.13, Rüb.14, Rüb.15, Rüb.16, Rüb.17, Rüb.18, Rüb.19, Rüb.20, Rüb.21, Rüb.22, Rüb.23, Rüb.25, Rüb.26, Rüb.27, Rüb.28, Rüb.29, Rüb.30, Rüb.31, Rüb.32, Rüb.33, Rüb.34, Rüb.35, Rüb.36, Rüb.37, Rüb.38, Rüb.39, Rüb.40, Rüb.41, Rüb.42.

⁶¹ G.32, G.47, G.48, G.58, G.59, G.70, G.71, G.81, G.86, G.95, G.97, G.108, G.118, G.131, G.144, G.147, G.307, G.310, G.311, G.322, G.345, G.351, G.352, G.360, G.364, G.509, G.510, G.557, G.559, G.562, G.601, G.605, G.610, G.616, G.624, G.663, G.664, G.666, G.667, G.669, G.695, G.729, G.789, G.790, G.875, G.876, G.882, G.996, G.998, G.1000, Rüb.45, Rüb.47, Rüb.48, Müf.2, Müf.3, Müf.4, Müf.5, Müf.15.

⁶² G.19, G.61, G.64, G.89, G.145, G.191, G.201, G.211, G.270, G.295, G.338, G.359, G.431, G.438, G.612, G.694, G.758, G.837, G.839, G.900, G.988, G.989, G.990, G.1008, G.1019, G.1079.

⁶³ G.10, G.33, G.84, G.109, G.119, G.157, G.183, G.184, G.430, G.477, G.493, G.554, G.608, G.625, G.632, G.634, G.674, G.676, G.736, G.749.

⁶⁴ G.412, G.413, G.490, G.503, G.504, G.506, G.558, G.606, G.626, G.665, G.668, G.746, G.748, G.862, G.871, G.873, G.874, G.986.

⁶⁵ G.72, G.327, G.331, G.381, G.522, G.582, G.631, G.745, G.868, G.896, G.870, G.1002, G.1004.

⁶⁶ G.602, G.620, G.675, G.678, G.733, G.743, G.744, G.864, G.865, G.999, G.1005, G.1076.

⁶⁷ G.188, G.189, G.291, G.357, G.416, G.537, G.543, G.552, G.622, G.684, G.735, G.747.

⁶⁸ G.132, G.133, G.135, G.277, G.409, G.467, G.496, G.618.

⁶⁹ G.197, G.368, G.523, G.685, G.942, G.961.

⁷⁰ G.680, G.738, G.739, G.799, G.941, G.974.

⁷¹ G.198, G.353, G.432, G.434, G.897.

⁷² G.495, G.585, G.1007, Müs.1.

⁷³ G.879, G.885, G.898.

⁷⁴ G.113, G.436, G.569.

⁷⁵ G.563, G.696, G.759.

⁷⁶ G.83, Müs.3.

⁷⁷ G.1, G.12.

⁷⁸ G.148, G.732.

⁷⁹ Âhî'ye G.861, Edirneli Fâiz'e G.886, Fasîh'e G.210, Gedâyî'ye G.547, Kara Fazlî'ye G.756, Sâverî'ye G.859, Şehrî'ye G.553, Usûlî'ye G.878.

Âsaf'ın nazîre yazdığı şairler ve şiir sayıları nazım şekillerine göre şu şekildedir:

NAZİRE YAZILAN ŞAİRLER		NAZIM ŞEKİLLERİNE GÖRE NAZİRE SAYILARI										
		Gazel	Muhammes	Müseddes	Müsebba'	Mu'aşşer	Murabba'	Kıta	Rübâ'î	Nazm	Müfred	TOPLAM
1	Âhî	1										1
2	Bağdatlı Rûhî	12										12
3	Bâkî	87	1									88
4	Bursalı Rahmî	2										2
5	Cevrî	18										18
6	Edirneli Fâiz	1										1
7	Emrî	13										13
8	Fasîh	1										1
9	Fehîm-i Kadîm	20										20
10	Fevrî	1		1								2
11	Fuzûlî	12	4				3	4	41			64
12	Gedâyî	1										1
13	Gelibolulu Âlî	104	9	2	1	1						117
14	Hayâlî	2										2
15	Hüdâyî-i Kadîm	3		1								4
16	İsmetî	3										3
17	Kara Fazlî	1										1
18	Mezâkî	5										5
19	Nâbî	6										6
20	Na'ilî	3										3
21	Necâtî	12										12
22	Nef'î	50							3		5	58
23	Sabrî	91								1		92
24	Sânî	11										11
25	Sâverî	1										1
26	Sükkerî	3										3
27	Şehrî	1										1
28	Şeyhülislâm Yahyâ	239	1						1	5		246
29	Taşlıcalı Yahyâ	6										6
30	Usûlî	1										1
31	Vecdî	26										26
TOPLAM:		737	15	4	1	1	3	4	45	6	5	821

Şair, nazîreyi gazelle sınırlı tutmamıştır. Muhammes, müseddes, müsebba', mu'aşşer, murabba', kıta, rübâ'î ve nazm gibi nazım şekillerinde de nazîreler yazmış, hatta Nef'î'nin 5 müfredine nazîre yazmıştır. Âsaf, Fuzûlî'nin rübâ'îlerinin yarısından çoğuna nazîre yazmıştır. Nazîrelerin nazım şekillerine göre sayısı ve bu sayının şiir sayısına oranı şu şekildedir:

NAZIM ŞEKLİ	ŞİİR SAYISI	NAZİRE SAYISI	NAZİRE ORANI
<i>Gazel</i>	1089	737	67,6%
<i>Muhammes</i>	27	15	55,6%
<i>Müseddes</i>	8	4	50,0%
<i>Müsebba'</i>	1	1	100,0%
<i>Mu'aşşer</i>	2	1	50,0%
<i>Murabba'</i>	4	3	75,0%
<i>Kıta</i>	5	4	80,0%
<i>Rübâ'î</i>	48	45	93,8%
<i>Nazm</i>	15	6	40,0%
<i>Müfred</i>	19	5	26,3%
TOPLAM	1218	821	67,4%

Tabloda da görüldüğü gibi *Âsaf Dîvânı*'ndaki şiirlerin %67,4'ü nazîredir. Bu oran, esere nazîreler dîvânı denmesi için elbette yeterli değildir ancak özellikle yukarıda zikredilen Sâni, Fevrî, Dürrî, Bâhir, Gedâyî ve diğer nazîre yazdığı şairlerin dîvânlarına ulaşıldıktan sonra *Âsaf Dîvânı*'nin eski şiirimizde bazı şairlerde görüldüğü gibi nazîreler dîvânı olduğunun ortaya çıkacağını düşünmekteyiz.

Âsaf, nazîre yazdığı şiirlere genellikle vezin bakımından riayet ederken beş şiirde arûz kalıbında değişiklik yapmıştır. Sâni'ye nazîre olan 277 ve 409. gazelerde kalıp “*Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün*” şeklindeyken Sâni'nin şiirlerinde “*Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün*” kalıbı kullanılmıştır. Vecdî'ye nazîre olan 295. gazelde “*Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*” kalıbı kullanılmışken Vecdî'nin şiirindeki kalıp “*müfte'ilün mefâ'ilün müfte'ilün mefâ'ilün*”dür. Şeyhülislâm Yahyâ'ya nazîre olan 762. gazelde “*Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*” kalıbı varken Yahyâ'nın şiirinde “*Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün*” kalıbı kullanılmıştır. Fuzûlî'ye nazîre olan 1. murabba'da arûz kalıbı nazîre yazılan şiirden farklıdır. Âsaf'ın şiirinde “*Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün*” kalıbı kullanılmışken Fuzûlî'nin şiirinde “*Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün*” kalıbının kullanıldığı görülür. Buradan hareketle Âsaf'ın nazîre şiirlerinde bazı şairlerde de görüldüğü gibi vezin birliğinin olmazsa olmaz bir kural olmadığı söylenebilir.

Âsaf Dîvânı'nda nazîre yazılan şairin hemen bütün şiirlerde redif ve kafiye kelimelerine uyulduğu görülür. Yani asıl şiirde hangi kelimeyle kafiye veya redif yapıldıysa aynı kelime kullanılır. Buna karşılık bazı şiirlerde az da olsa redif değişikliği

görülür. Gelibolulu Âlî'ye nazîre olan 16. gazelde “âyâ” redifi Âlî'de “cânâ” şeklinde,⁸⁰ Nef'î'ye nazîre olan 48. gazelde “ne revâ” şeklinde olan redif Nef'î'de “ne belâ” şeklindedir.⁸¹ Musammatların bazı bendlerinde de redif ve kafiye farklılıklarına az da olsa rastlanır.⁸²

Âsaf Dîvânı'ndaki gazellerin büyük ekseriyeti beş beyitlidir. Şair nazîre yazdığı şiirlerin beyit sayılarına çoğu zaman uyarken kimi zaman beyit sayılarında -çoğu zaman eksiltme şeklinde- değişikliğe gider. Özellikle beş beytin üstündeki gazellere yazdığı nazîrelerinde beyit sayısını beşle sınırlı tutmuştur. Tespit edebildiğimiz kadarıyla 24 gazelde beyit sayısı nazîre yazılan şiirde altı iken Âsaf'ta beş olmuştur.⁸³ Asıl gazelde yedi beyit olan 89 gazel,⁸⁴ sekiz beyit olan 10 gazel,⁸⁵ dokuz beyit olan 7 gazel,⁸⁶ on beyit olan 2 gazel,⁸⁷ on bir beyit olan 1 gazel (G.297) ve on iki beyit olan 1 gazel (G.892) Âsaf'ta beş beyitli olarak yer almıştır. Az da olsa yedi ya da sekiz beyitli gazellere altı beyitli nazîreler yazdığı görülür.⁸⁸ Bazı gazellerin beyit sayısı beşin üstünde olmasına rağmen beyit sayısına riayet ettiği de görülür. Yedi gazelin beyit sayısı Âsaf'ta ve nazîre yazılan gazelde yedidir.⁸⁹ Beyit sayısı dokuz olan 849. gazel ile on bir olan 828. gazelde de asıl gazelin beyit sayısına uyulmuştur. İki gazelde beyit sayısını artırmıştır. Dört (G.743) ve altı beyitli (G.1050) birer gazelin beyit sayıları Âsaf Dîvânı'nda beş ve yedi olmuş ve birer beyit artırılmıştır.

Âsaf'ın nazîrelerinde görülen bir başka özellik de bir şairin bir gazeline kimi zaman iki nazîre yazılmasıdır. İkişerli verilen bu gazeller aynı şiire nazîredir: G.30-G.49, G.59-G.70, G.61-G.64, G.93-G.103, G.107-G.111, G.144-G.147, G.185-G.237, G.339-G.362, G.340-G.367, G.346-G.369, G.348-G.365, G.349-G.370, G.351-G.364, G.361-G.366, G.412-G.413, G.418-G.419, G.428-G.429, G.491-G.492, G.503-G.504, G.505-G.520, G.507-G.515, G.509-G.510, G.561-G.577, G.627-G.628, G.729-G.789, G.866-G.905, G.933-G.934, G.991-G.995, G.992-G.993, G.997-G.1087, G.1001-G.1063, G.1008-G.1079. Şairin hacimli olan Dîvân'ında tekrarlara düştüğünü belirtmek gerekir. Bu gazelerde de aynı vezin ve kafiyenin yanında aynı konu ve hayalin söz konusu edildiği görülür. Aşağıdaki ilk misâlde Nef'î'nin, ikinci misâlde Şeyhülislâm Yahyâ'nın bir gazeline yazılan ikişer şiirin matlaları verilmiştir.

Bildirirdim derdimi bir âhile cânâne hep

Korkarım süz-ı derûnumdan felekler yana hep⁹⁰

Nef'î

Añladurdum ‘aşkı süz-ı kalb-ile cânâne hep

Vehmüm oldur nüh kıbâb-ı çarh-ı fânî yana hep

Âsaf, G.59/1

⁸⁰ İ. Hakkı Aksoyak, *Gelibolulu Mustafa Âlî ve Divanlarının Tenkitli Metni*, c. I, Gazi Üniv. Sosyal Bilimler Ens., Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1999, s. 509-510.

⁸¹ Haz.: Metin Akkuş, *Nef'î Divanı*, Akçağ Yay., Ankara 1993, s. 283.

⁸² Muh.18/3, Muh.18/5, Müs.6/2.

⁸³ G.39, G.62, G.65, G.98, G.104, G.128, G.189, G.217, G.301, G.473, G.508, G.569, G.635, G.685, G.718, G.751, G.788, G.791, G.857, G.910, G.946, G.978, G.1011, G.1064.

⁸⁴ G.9, G.10, G.17, G.19, G.31, G.33, G.42, G.85, G.86, G.95, G.110, G.129, G.142, G.143, G.145, G.157, G.173, G.174, G.182, G.183, G.184, G.188, G.191, G.198, G.211, G.221, G.255, G.314, G.338, G.345, G.347, G.356, G.359, G.360, G.368, G.420, G.427, G.430, G.431, G.432, G.434, G.438, G.439, G.457, G.474, G.475, G.477, G.490, G.493, G.503, G.504, G.506, G.542, G.552, G.562, G.606, G.624, G.663, G.665, G.666, G.670, G.673, G.674, G.696, G.731, G.732, G.733, G.739, G.759, G.760, G.766, G.835, G.853, G.864, G.865, G.873, G.894, G.897, G.932, G.945, G.947, G.986, G.987, G.990, G.1000, G.1008, G.1015, G.1033, G.1066.

⁸⁵ G.89, G.220, G.291, G.344, G.346, G.351, G.364, G.369, G.622, G.884.

⁸⁶ G.144, G.147, G.163, G.353, G.497, G.695, G.790.

⁸⁷ G.81, G.747.

⁸⁸ G.537, G.643, G.1012.

⁸⁹ G.227, G.303, G.329, G.495, G.614, G.693, G.1079.

⁹⁰ Haz.: Metin Akkuş, *age.*, s. 287.

Gösterirdüm âteşüm bir âh-ile cānāna hep
Korçaram nār-ı derūnumdan havālar yana hep Âsaf, G.70/1

‘Ârız-ı zîbâña virmiş haţţ-ı müşkînüñ şeref
‘Âşık-ı miskînüñüñ ârāmı oldu ber-ţaraf⁹¹ Şeyhülislām Yahyâ

Rūy-ı gül-gūna virelden haţţ-ı şeb-rengüñ şeref
Rāhatı üftādenüñ olmağda cānā ber-ţaraf Âsaf, G.491/1

‘Ârız-ı gül-gūna virmiş zülf-i müşgînüñ şeref
‘Âşık-ı şeydālaruñ ârāmı oldu ber-ţaraf Âsaf, G.492

Necâtî’ye nazîre olan 543. gazelin bazı beyitleri Necâtî’nin bir gazeline, bazı beyitleri diğerk bir gazeline nazîredir.⁹²

Fehîm-i Kadîm ve Şehrî’de yer alan ve müşterek gazel hissi veren⁹³ gazellerin ikisine de Âsaf nazîre yazmış, Şehrî’ye nazîre olan gazelde Şehrî’nin adını anarken Fehîm-i Kadîm’e nazîre olan gazelde Fehîm’in adını anmamıştır. Aşağıdaki beyitlerden ilki Fehîm-i Kadîm’in, üçüncüsü Şehrî’nin iki ve dördüncü beyitler Âsaf’ındır.

Şehrî ile Fehîm idüp i‘cāz-ı ‘aşkı fāş
Sıhr-i bedîhede nigehin mülzem eyledük⁹⁴ Fehîm-i Kadîm

Âşaf hemîşe eyleyüp esrār-ı ‘aşkı fāş
Ağyār-ı bed-hayāli hemîn mülzem eyledük Âsaf, G.554/5

Hem-rāhî-i Fehîm ile n’itdükse eyledük
Ol bezmgāha Şehrîyi de maḥrem eyledük⁹⁵ Şehrî

Şehrî-i pāk-ţab‘uñ olup pey-revi bugün
Eş‘ār u nazma Âşaf’ı da maḥrem eyledük Âsaf, G.553/5

Fuzûlî’ye yazılan nazîrelerden biri (G.195) Leylâ vü Mecnûn’da Mecnûn dilinden söylenen ünlü gazeledir. Aşağıdaki beyitlerden ilki bu gazelin, ikincisi Âsaf’ın nazîre gazelinin mahlas beytidir.

Âh u feryâdun Fuzûlî incidüpdür âlemi
Ger belâ-yı aşk ile hoşnûd isen gavgâ nedür⁹⁶ Fuzûlî

⁹¹ Haz.: Hasan Kavruk, *Şeyhülislām Yahyâ Divânı*, MEB Yay., Ankara 2001, s. 196.

⁹² Haz.: Ali Nihat Tarlan, *Necati Beg Divanı*, MEB Yay., İstanbul 1997, s. 326, 337-338.

⁹³ Bu gazelleri tezinin değerlendirme bölümünde ele alan Şener Demirel de gazellerin müşterek olması gerektiğini söyler. bk. Haz.: Şener Demirel, *17. Yüzyıl Şairlerinden Şehrî (Malatyalı Ali Çelebi) Hayatı, Sanatı, Divanı’nın Tenkitli Metni ve Tahlili*, Fırat Üniv. Sosyal Bilimler Ens., Basılmamış Doktora Tezi, Elazığ 1999, s. 50-51.

⁹⁴ Haz.: Tahir Üzgör, *Fehîm-i Kadîm, Hayatı, Sanatı, Dîvân’ı ve Metnin Bugünkü Türkçesi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 1991, s. 536.

⁹⁵ Haz.: Şener Demirel, *age.*, s. 321.

⁹⁶ Haz.: Muhammet Nur Doğan, *Fuzûlî Leylâ ve Mecnûn*, Çantay Kitabevi, İstanbul 1996, s. 440.

Âsafâ dūd-ı derūnuñ pür idüpdür ‘âlemi
Ger hevâ-yı ‘aşk-ile memnūn iseñ gavgâ nedür

Âsaf, G.195/5

Metindeki 13. nazm Sabrî'nin bir gazelinin birinci ve üçüncü beyitlerine nazîredir. Bu, nazîre geleneğinde görülen bir durum değildir. Aşağıdaki ilk iki beyit Sabrî'nin, sonraki iki beyit Âsaf'ın 13. nazımındır.

Leşker-i serhadd-i hüsñ zülf-i siyāhuñ mıdur
Dāmen-i çetr-i belā taraf-ı külāhuñ mıdur

Gamze midür el koyan naqd-i şekibe yaħud
Kīse tehî-sāz-ı dil düzd-i nigāhuñ mıdur⁹⁷

Sabrî

‘Asker-i mülk-i hüsün zülf-i siyāhuñ mıdur
Pey-rev-i cünd-i belā taraf-ı külāhuñ mıdur

Dīde midür el şunan genc-i şekibe yaħūd
Delle-i muhtāl-veş düzd-i nigāhuñ mıdur

Âsaf, Naz.13

Âsaf'ın musammat nazîrelerinde bir şairin diğerine yaptığı tahmis ve tesdislerine nazîreler görülür. Tahmis, bir gazele aynı vezin ve kafiyede üç mısra; tesdis de dört mısra eklenerek oluşturulan nazım şeklidir. Âsaf tahmise muhammes, tesdise müseddes nazîreler yazmıştır.⁹⁸

Âsaf'ın nazîrelerinde değinilmesi gereken bir başka husus da beş müfredin Nef'î'nin müfredlerine nazîre olmasıdır. Bu da nazîre geleneğinde pek rastlanan bir durum değildir ve yukarıda belirttiğimiz nazîreler dîvânı olma ihtimalini artırır. Aşağıdaki ilk müfred Nef'î'nin, ikincisi Âsaf'ındır.

Uyurken seyr eden ol dilrübâyı cāme-hâb içre
Sanır tasvîr-i Yūsufdur yazılmışdır kitâb içre⁹⁹

Nef'î

Gören yatur iken ol meh-likâyı cāme-h'âb içre
Şanur kim şüret-i Yūsuf yazılmışdır Kitâb içre

Âsaf, Müf.5

Nazîreleri tespit için yapılan taramalarda Âsaf'ın nazîre yazdığı bir gazelin hem Nâbî hem de Sâni'de aynı şekilde yer aldığı görülmüştür. 961. gazelin nazîre yazıldığı gazel *Nâbî Dîvânı*'nda beş beyit,¹⁰⁰ Sâni'nin şiirleri arasında da yedi beyitli olarak mevcuttur.¹⁰¹

Şairin nazîrelerinde kimi zaman nazîre yazılan şiirlerden bir mısram aynen alındığı görülür. Aynen alınan mısra sayısı az değildir.¹⁰² Kimi zaman bir mısrada

⁹⁷ Haz.: Hasan Kasır, *Sabrî Mehmed Şerif Dîvânı (İnceleme-Karşılaştırmalı Metin)*, Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Ens., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1990, s. 157.

⁹⁸ Muh.1, Muh.7, Muh.8, Muh.9, Muh.15, Muh.17, Muh.18, Muh.19, Muh.22, Muh.24, Muh.27, Müs.6.

⁹⁹ Haz.: Metin Akkuş, *age.*, s. 353.

¹⁰⁰ Haz.: Ali Fuat Bilkan, *Nâbî Dîvânı*, c. II, MEB Yay., İstanbul 1997, s. 957.

¹⁰¹ Haz.: Ali Nihat Tarlan, *Şiir Mecmualarında XVI ve XVII. Asır Divan Şiiri Revanî-Hayretî-Haverî-Ahî-Peyamî-Sanî*, Seri 1 Fasikül 4, İstanbul Üniv. Yay., İstanbul 1949, s. 106.

¹⁰² G.39/5b, G.44/1b, G.67/2b, G.97/1a, G.149/2b, G.200/4b, G.201/1b, G.208/3b, G.214/5b, G.255/1a, G.320/4b, G.378/1a, G.434/5b, G.454/1a, G.572/4b, G.614/5b, G.693/6b, G.751/1a, G.764/5a, G.770/3b, G.789/4b, G.880/5b, G.898/1b, G.898/5a, G.901/4b, G.903/5b, G.908/3b, G.916/5b, G.1046/4b, Rüb.47/1.

sadece bir kelimenin değiştiği grlrken¹⁰³ mahlasın geçtiği mısrada sadece mahlasın değiştiği görülür:¹⁰⁴

Nihāl-i serv-i bālāñuñ görenler ‘aksini řuda Ayađuñ pmege düşmiş saña ftādedr dirler ¹⁰⁵	Bākī
Hırām-ı ķadd-i řbāñuñ görenler ‘aksini řāhā Ayađuñ pmege düşmiş saña ftādedr dirler	Āsaf, G.214/2
Hāteminde la‘l řanmañ ol meh-i nā-mihribāñuñ ‘Āřıkın ķurbān iderken şıçramış bir ķařre ķan ¹⁰⁶	Bağdatlı Rhī
Hançerinñ ķabzasında la‘l řanmañ ol cevān ‘Āřıkın ķurbān iderken şıçramış bir ķařre ķan	Āsaf, G.744/1
Men‘eyleme yanuñca srinsn ķo sāye-vār Bākī ķuluñ da pādiřehüm bir ftādedr ¹⁰⁷	Bākī
Āsde ola sāye-i luřfuñda rz u şeb Āřaf ķuluñ da pādiřehüm bir ftādedr	Āsaf, G.326/5
Himmetle raşş-ı ķadrñi pīl-i demāne ķıl Āhuñ zebānesinden aña tāziyāne ķıl ¹⁰⁸	Gelibolulu Ālī
Himmetle esb-i bařtuñı řīr-i jiyāne ķıl Āhuñ řerāresinden aña tāziyāne ķıl	Āsaf, G. 642/1

Āsaf’ın nazīrelerinde görülen en önemli özellik, şairin çoğu zaman nazīre yazdığı şiiri kelime kelime (ifade ifade) tekrarlamasıdır.¹⁰⁹ Aşağıda Sabrī ve Taşlıcalı Yahyā’ya yazdığı nazīre gazeller bu şekildedir.

Sabrī

Ėoncaya ĥandān olup göster tebensüm neydügin
Bülbüle řehnāz edüp bildür terennüm neydügin

¹⁰³ G.71/5b, G.112/5b, G.148/1a, G.160/1a, G.210/3b, G.221/2b, G.331/1b, G.366/2b, G.432/2b, G.453/5b, G.512/3b, G.512/4b, G.514/1b, G.517/1b, G.518/2b, G.565/2a, G.630/1b, G.631/2b, G. 675/1a, G.693/1b, G.754/1b, G.756/4b, G.756/5a, G.760/1a-b, G.764/1b, G.765/2b, G.765/5b, G.781/1b, G.781/2b, G.893/1a, G.929/5a, G.1011/5b, G.1054/1b.

¹⁰⁴ G.88/5b, G.148/5b, G.252/5b, G.318/5b, G.454/5b, G.652/5b, G.773/5b, G.782/5b, G.791/5, G.1057/5b.

¹⁰⁵ Haz.: Sabahattin Küçük, *Bākī Dvānı*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 1994, s. 214.

¹⁰⁶ Haz.: Coşkun Ak, *Bağdatlı Rhī Dvānı Karşılaştırmalı Metin*, c. II, Uludağ nv. Yay., Bursa 2001, s. 858.

¹⁰⁷ Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 154.

¹⁰⁸ Haz.: Kudret Altun, *Gelibolulu Mustafa Ālī ve Divānı (Vāridātü’l-Enikā)*, zlem Kitabevi, Niçe 1999, s. 363.

¹⁰⁹ G.47, G.96, G.112, G.124, G.174, G.233, G.255, G.303, G.330, G.495, G.518, G.692, G.699, G.729, G.773, G.774, G.781, G.790, G.947, G.1040, G.1059.

Āsiyāb-ı ‘aşka düşdüm dāne-i hālūñ görüp
Şöyle mahv oldum ki bilmem şimdi kendüm neydügin

Bir dem içre kanına girmezdi yüz biñ hastanuñ
Ġamze-i ‘aşık-küşî bilse terahhüm neydügin

‘Āşık isen yārdan āh etme gör pervāneyi
Yāne yāne cān verür bilmez tazallum neydügin

Tūti-i hōş-lehçe-i tab‘umdur ey Şabrī benüm
Ögreden şā‘irlere tarz-ı tekellüm neydügin¹¹⁰

Āsaf, G.752

Ġonçaya handān olup göster tebessüm n’eydügin
‘Andelībe kıl nevā bilsün terennüm n’eydügin

Āsiyāb-ı devre girdüm dāne-i hālūñ görüp
Öyle mahv oldum ki duymam şimdi kendüm n’eydügin

Yek nefesde biñ ġarībūñ hūnına girmezdi ol
Nāvek-i ‘aşık-küşî duysa terahhum n’eydügin

Şādık iseñ dōstdan zār kılma bak pervāneye
Döne döne cān virür sezmez tazallüm n’eydügin

Bülbül-i hoş-nağme-i zihnümdür ey Āsaf benüm
Diñleden kāmillere nazm-ı tekellüm n’eydügin

Taşlıcalı Yahyâ

Gün gibi mihr ü maḡabbet ‘āleme yayılmasa
Sevdügümi sevdügümden ġayrı kimse bilmese

Ben gedādan ‘ār ider ol dilber-i ‘ālī-cenāb
Şoḡbetinde kāşkī adum daḡi añılmasa

Dün gice tebdīl-i şüret eyleyüp virdüm selām
Hergiz almazdı selāmumı eger yañılmasa

Çokdan ol şāh-ı cihāna ‘arz iderdüm hālümü
Baıkıcağ şabrum gibi ‘aqlum eger tağılmasa

¹¹⁰ Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 248.

‘İşkum ey Yahyâ benüm olmazdı halka dâstân
Ol saçı Leylî beni Mecnûn u şeydâ kılmasa¹¹¹

Âsaf, G.941

Şems gibi ‘aşk-ı maḥabbet dünyeye yayılmasa
Sevdügümi kendüsinden özge kimse bilmese

Ben ğarîbden ‘âr ider çün ol şeh-i ‘âlem-penâh
Meclisinde kâşkî ismüm hiç benüm añılmasa

Şerḥ iderdüm derdümü ol şâh-ı devrâna velîk
Şabr u hûşum göricek anı eger tağılmasa

Bir gice tağyîr-i şekl ile aña virdüm peyâm
Bir dem almazdı peyâmumı eger yañılmasa

Derdüm ey Āşaf benüm olmazdı nâsa rāygân
Ol leb-i şîrîn beni Ferhâd-ı şeydâ kılmasa

Nazîrelerin birçok beytinde şairin nazîre yazdığı şiirdeki söyleyiş özelliklerinin ve hayalin izinden gittiği görülür.

Elümde şîşe-i rengîn pür mey la‘l-i nâb-âsâ
Gözümde kaçtre kaçtre eşk-i ter dürr-i hoş-âb-âsâ¹¹² Şeyhülislâm Yahyâ

Yedümde kâse-i zerrîn pür-mey la‘l-i nâb-âsâ
Gözümde kaçtre kaçtre eşk-i ter dürr-i hoş-âb-âsâ Âsaf, G.44/1

Çırılmış câm-ı şahbâ meclis-i Cem kalmamış gitmiş
Hayıflar kim şafâ-yı bezm-i ‘âlem kalmamış gitmiş¹¹³ Mezâkî

Bozulmuş bezm-i ‘işret şohbet-i Cem kalmamış gitmiş
Yazıklar kim nizâm-ı bezm-i ‘âlem kalmamış gitmiş Âsaf, G.434/1

Tîr-i âhum zırh-ı encümden geçer ey Zâl-i çarḥ
Ġâfil olma nâvek-i cevşen-güzârumdan şağın¹¹⁴ Sabrî

Sehm-i âhum zırh-ı kevkebden geçer ey Zâl-i çarḥ
El-ḥazer bu nâvek-i miğfer-güzârumdan şağın Âsaf, G.755/2

¹¹¹ Haz.: Mehmed Çavuşoğlu, *Yahyâ Bey Dîvanı*, İstanbul Üniv. Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1977, s. 530.

¹¹² Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 31.

¹¹³ Haz.: Ahmet Mermer, *Mezâkî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkidli Metni*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 1991, s. 415.

¹¹⁴ Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 247.

O mest-i fitne-cūya rāst-gelseydūñ o gün ey dil
Elinden urtulur muyduñ eger biñ cānuñ olsaydı¹¹⁵ Sabrî

O eşmi mest ü şūhā dūş olsayduñ dilā bir dem
Elinden hiç alāş olur miduñ biñ cānuñ olsaydı Âsaf, G.1014/4

Âsaf'ın az da olsa bazı nazîreleri, orijinalinden farklı bir tat taşımış, nazîredeki bir konu etrafında orijinal, güzel söyleyiş ve hayal yakalama abasını gerçekleştirmiştir. Şair asıl şiirdeki hayali kimi zaman daha güzel bir şekilde veya en azından ona denk bir güzellekle söyleyebilmiştir. Aşağıda Fehîm-i Kadîm, Şeyhülislâm Yahyâ, Na'îlî, Necâtî ve Emrî'ye yazılan nazîre gazeller verilmiştir.

Fehîm-i Kadîm

Göñül k'ider leb-i cānān-ı pür-'itāb ile baş
O teng-avşaladur k'eyleye şarāb ile baş

Sirişk-i ıfl-ı yetîmem ki olmazam mabûl
Fünûn-ı giryede itsem eger seāb ile baş

Harāb-ı kişver-i fakram ki lāne-i cuğdı
Revādur eylese mülk-i Ferāsiyāb ile baş

Kitāb mülzemi-i müdde'îye şāhiddür
Ki müsta'idd-i ezel eylemez kitāb ile baş

Yeter Fehîm yeter derd-i ser hāmūş hāmūş
İder mi 'ārif-i billāh şeyh ü şāb ile baş¹¹⁶

Âsaf, G.109

Dil itdi la'l-i büt-i şūh-ı pür-'itāb-ile baş
Çü teng-revde hemîşe ılır şarāb-ile baş

Yetîm-i eşk-mişāl olmazam yine mergüb
Fen-i bükāda eger eylesem seāb-ile baş

Fenā cihānda dilā āşiyānesi būmuñ
Sezādur itse işār-ı Ferāsiyāb'-ile baş

Kemāl ehline tevfi olur delîl-i avî
Ki ercümend-i ezel ide mi kitāb-ile baş

¹¹⁵ Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 288.

¹¹⁶ Haz.: Tahir Üzgör, *age.*, s. 339-340.

Şudâ‘a bâ‘iş olur Āşafâ kelâm-ı tavîl
Kılur mı kâmil olan hîç şeyh ü şâb-ile bahş

Şeyhülislâm Yahyâ

Rast geldüm yâre bir serv-i dil-ârâdur gider
Pâyına ‘uşşâk düşmiş bir temâşâdur gider

Çanda gitseñ zülf-i müşkînünden ayrılmaz gönül
Kâr u bârın bağlamış hâzır müheyyâdur gider

Câme-i gül-gûnla olmuş o şeh eşheb-süvâr
Şan nesîm-i şubh ile gül-berg-i ra‘nâdur gider

Kâr-ı dîn ımarlanur dünyâyı bilmez gâfile
Söze âğâz itse ammâ dîn ü dünyâdur gider

Bî-beğâdur devlet ü iqbâl Yahyâ’dan işit
Başuña alma belâ-yı ‘aşkı gâvğâdur gider¹¹⁷

Āsaf, G.224

Râst geldüm yâra bir mihr-i dil-ârâdur gider
Râhına şaf bağlamış ‘uşşâk temâşâdur gider

Çanda olsañ kâkül-i şeb-bûdan ayrılmaz bu dil
Müşg bârın yüklemiş hâzır müheyyâdur gider

Çâmet-i mevzûn-ile olmuş o şeh ispeh-süvâr
Şan hırâm-ı bād-ile bir serv-i bālâdur gider

Kâr-ı ‘ıyş ımarlanur bir ‘ıyş bilmez câhile
Söze âğâz itse güyâ bezm-i şahbâdur gider

Câh-ı devlet Āşafâ zıll-i hayâldür dünyede
Başuña yığma çalâl-i nâsı gâvğâdur gider

Nâ‘ilî

Dil-i âşüfte kim ol ‘anberîn gîsüya bağlanmış
Şanurlar sebze-i hûd-rustedür şebbüya bağlanmış

Miyânuñ fikr eden diller ki zülfüñ âşiyân etmiş
Piristü beççelerdür gūyiyâ bir mūya bağlanmış

¹¹⁷ Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 103.

Ṭolaşmış târ-ı cān ol mū-miyāna dil de reşginden
Mişāl-i ‘ışk-ı bī-cān ol kad-i dil-cūya bağlanmış

Ten-i Mecnūnı ‘ārī eylemiş raht-ı tekellüfden
O dām-ı fitne-i şayyād kim āhūya bağlanmış

Terennüm-sāzıdur ey Nā’ilī ervāh okunduğça
Zihī naķş-ı bedī’-i hūsn kim ol rūya bağlanmış¹¹⁸

Âsaf, G.436

Dil-i dīvāne ol pür-çin-i çin gīsūya bağlanmış
Görürler hadrayı bir rişte-i şeb-būya bağlanmış

‘İzāruñ naql iden diller ki ebrūñ kıble-gāh itmiş
Mişāl-i gevher-i yektā heme ol mūya bağlanmış

Şarılmış tavķ-ı cān ol gerdenūñe dil de qahruñdan
Şanasın ‘aşķ-ı bī-rūh ol kad-i dil-cūya bağlanmış

Dil-i Kays’ı ‘aceb bend eylemişdür hūsn-ile Leylā
O fakdur sihr-i şayyād ile bir āhūya bağlanmış

Teğannī eyleyüp çün Āşafā şehnāz okunduğça
‘Aceb devr-i revān-ı hūsn kim bir rūya bağlanmış

Necâtî

Sihr ider reftārda serv-i hırāmānuñ senüñ
Kıl yarar güftārda la’l-i dūr-efşānuñ senüñ

Leblerüñ möhr-i Süleymān olduğıçün ey perī
Her yañadan ejdehālardur nigeħ-bānuñ senüñ

Ey kemān-ebrū yüregüm yerine oçurdu oħ
Başdum āhır bağruma şol kanlu peykānuñ senüñ

Bülbüli ötdürmez oldı tāze dīvānum benüm
Ġoncayı söyletmez oldı la’l-i handānuñ senüñ

Kanlu yaş ile doludur gözlerümüñ sāğarı
Çeşm-i ser-mestüñ diyelden içeyüm kanuñ senüñ

¹¹⁸ Haz.: Haluk İpekten, *Nâ’ilî Divanı*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1970, s. 331.

Diş bilermişsin leb-i şîrîn-i yāra vaz gel
Ey Necātî döymeز ol atluya dendānuñ senüñ¹¹⁹

Âsaf, G.537

Mekr ider reftārda naħl-i ħırāmānuñ senüñ
Söze gelse dil apar la‘l-i Bedeħşān’uñ senüñ

Dişlerüñ dür leblerüñ mühr-i Süleymān’dur begüm
Anuñ-içün dīv ü perrī oldu derbānuñ senüñ

Varmadı yürek yirine bir dem ey cādū-nıgeh
Urmayınca sīneme ol tīr-i müjgānuñ senüñ

Āh u efgānum benüm diñletmez oldu bülbüli
urra’i añdurmaz ol sūz-ı suħandānuñ senüñ

oldı çeşmānum bıñarı eşk-i ħünīnüm ile
Dil ier cām-ı şarāb-ı ‘aş-ile anuñ senüñ

Dil uzatma Āşafā vaşf-ı dehān-ı yāra gel
Öyle atluya ayanmaz ħurde dendānuñ senüñ

Emrî

Bizi güldürmedi dilber ğam-ı hicrānlar ile
Demidür ağlaşalum dīde-i giryānlar ile

Öldüğüm vaqtin itüñ abrüme eylerse güzār
Zeyn ola ħāk-i mezārum gül-i ħandānlar ile

Merdümüm devlet-i ‘ıřuñda şehā ādirdür
Yoluña la‘l nişār itmege dāmānlar ile

Āteş-i ħaddüñ ile her gice utuşmadur
İşı pervānelerüñ şem‘-i şebistānlar ile

Emriyā gördi gözüm yaşı cihānı alıyor
Göge yapışdı amer necm-i dirahşānlar ile¹²⁰

¹¹⁹ Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, s. 335.

¹²⁰ Haz.: M. A. Yekta Sara, *Emrî Divanı*, Eren Yay., İstanbul 2002, s. 251.

Âsaf, G.870

Şalınur hār çemende gül-i handānlar ile
İderüz nāliši biz bülbül-i nālānlar ile

Şemme-i rāyiḥa-i zülfüñi irgürse şabā
Zeyn ider ḳabrümüzi sünbül ü reyḥānlar ile

Merdüm-i dīdemüze luḫf-ile bir dem nazār it
Reh-güzāruñda güher-bār ola dāmānlar ile

Nār-ı hicrānuñ ile yanmada yaḳılmadadur
Dil-i sevdā-zedemüz şem‘-i şebistānlar ile

Âşafā dīdemüzüñ eşki pür idüp dehri
Mihr-i baḫtum görüñür necm-i dıraḫşānlar ile

Aşağıdaki beyitlerde de Âsaf’ın şiiri nazîre yazdığı şiire denk, hatta kimi zaman ondan güzeldir.

İderem bezme küstāḫ temennā-yı vişāl
Hīre-mestān-ı mey-i ‘aşḳa tevaḳḳuf ne belā¹²¹ Fehīm-i Kadīm

Meclis içre ne ‘aceb vuşlatuñ itsem ümmīd
Keyf-i lā-ya‘ḳıl olan meste tevaḳḳuf ne belā Âsaf, G.33/4

At başı berāber ‘arak ü bāde sürülsün
Döndün koşu meydānına meydān-ı ḫarābāt¹²² Sabrī

Zīnet vireli meykedeye sākī-i gül-rū
Şaḫn-ı çemene dönmede meydān-ı ḫarābat Âsaf, G.87/2

Ceyş-i ḡama vermez geçid āb-ı mey-i pür-cüş
Āsüdedür andan hele yārān-ı ḫarābāt¹²³ Sabrī

Baḫr-ı kederi zevraḳ-ı cām ile geçer dil
Ḥālī durur andan bu dem ihvān-ı ḫarābat Âsaf, G.87/3

Her sözi ḫarz-ı Necātī’den Ḥayālī’den bülend
Ka‘be-i nazmuñda ‘Ālī gibi bir Ḥassān’ı var¹²⁴ Gelibolulu Âlī

¹²¹ Haz.: Tahir Üzgör, *age.*, s. 310.

¹²² Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 126.

¹²³ Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 126.

¹²⁴ Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *age.*, c. II, s. 638.

Her kelām-ı şî'ri bir lü'lü'-i nâyâbdur hemân Âşaf'ıñ tab'ında gūyâ lücce vü 'ummânı var	Âsaf, G.161/5
Tenümde her elif ucında bir nâveklü dâğum var Ben ol naħlem ki şâhin âşyân itmiş budağum var ¹²⁵	Gelibolulu Âlî
Berümde şerħalar ucında bir peykânlu dağum var Ben ol şahşam ki çeşmüm âsiyâb itmiş şuvağum var	Âsaf, G.165/1
Çeşm-i siyâhı oldı sipâh-ı şaf-ı müje Gerçi sipâh olmasa şâha ne i'tibâr ¹²⁶	Fehîm-i Kadîm
Hağ çıkmayınca hûkm-i nigâh olmadı nüfûz Ceşş olmaz ise cünbiş-i şâha ne i'tibâr	Âsaf, G.183/2
Pür-ħağardur reh-güzâr-ı 'aşğ biñ baş bir pula Şatılursa nola bir gül-berg yolında biñ hezâr ¹²⁷	Şeyhülislâm Yahyâ
Ƙıl ħazer derbend-i râh-ı 'aşğda şad cân bir pula Bey' olursa bir gül-i şad-berg içün ħam mı hezâr	Âsaf, G.225/3
Diñledür bî-çâre bülbül ħârdan feryâdını Mülk-i gülşende Süleymân-ı gülüñ dîvânı var ¹²⁸	Şeyhülislâm Yahyâ
Şanmayuñ bî-hüdedür ser-heng-i bülbül şavtını Taht-ı nîş üzre şehen-şâh-ı gülüñ dîvânı var	Âsaf, G.225/4
Vermiş olsa ħün-behâ-yı geşte-i şemsîrini Bî-tevağğuf dökmege kaçd eylemezdi ħanumuz ¹²⁹	Sabrî
Yâdına gelseydi ol şūhuñ ħişâş-ı 'âşîkân İçmege taşmîm ider miydi demâdem ħanumuz	Âsaf G.340-2
Biz resen-bâzân-ı aşğuz düşmezüz ħâk-i ħama Elde câm-ı bâdedür zîrâ bizüm mizânumuz ¹³⁰	Sabrî

¹²⁵ Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *age.*, c. II, s. 631.

¹²⁶ Haz.: Tahir Üzgör, *age.*, s. 364.

¹²⁷ Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 72.

¹²⁸ Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 72.

¹²⁹ Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 183.

¹³⁰ Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 183.

Biz o cān-bāzuz haḳīḳat üzre menzil gözlerüz İki elde iki sāğardur bizüm mīzānumuz	Âsaf, G.340/3
Gözin nergisler açmış bir kıyāmet nev-bahār olmuş Niçe Cem-ḥākden cām ile gūyā āşikār olmuş ¹³¹	Sabrî
Şaçun sünbüllerin açmış ‘acāyib nev-bahār olmuş Meh-i enver seḥābdan gūyiyā kim āşikār olmuş	Âsaf, G.439/1
‘Ârız-ı cānânı ḳorsın nūr umarsın Ka‘beden Zâhidâ bilmem ne gözler çeşm-i bîdâruñ senüñ ¹³²	Gelibolulu Âlî
Añmayup ruḥsâr-ı yârı fer dilersin mâhdan Vâ‘ızā āyā ne gözler ‘ayn-ı bîdâruñ senüñ	Âsaf, G.535/4
Dehânın nisbet itdüm Rūḥiyā bir şekkeristāna Dil ü cān murğın iki tūḫî-i gūyāya beñztdüm ¹³³	Bağdatlı Rūhî
‘İzârın Âşafâ teşbîh idüp āyîneye yāruñ Dil-i şūrîdeyi bir tūḫî-i gūyāya beñztdüm	Âsaf, G.675/5
Bākīye ‘işret ü ‘ayş itmege hecrüñde yiter Nāle ney göz yaşı mey fikr-i vişālün gül-şen ¹³⁴	Bākî
Âşaf’a şoḥbet u zevḳ itmege firḳatde yeter Eşki mey ney ise nālânı cemālün gülşen	Âsaf, G.751/5
Bir elif çekdi yine sīneme cānān bu gice Şan şarıldı baña bir serv-i ḥırāmān bu gice ¹³⁵	Âhî
Sīnesin sīneme ḳor nāz ile cānān bu gice Şarılır yarama şan merhem-i Loḳmān bu gice	Âsaf, G.861/1
Bir hoşça ḥişāb eyleyelüm derdimüz ey dil Ben dirhem-i eşküm dökeyim sen raḳam eyle ¹³⁶	Edirmeli Fâiz

¹³¹ Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 197.

¹³² Haz.: Kudret Altun, *age.*, s. 349.

¹³³ Haz.: Coşkun Ak, *age.*, c. II, s. 844.

¹³⁴ Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 322.

¹³⁵ Haz.: Necati Sungur, *Âhî Dîvânı (İnceleme-Metin)*, Gazi Üniv., Sosyal Bilimler Ens., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1990, s. 198.

¹³⁶ Haz.: Tarık Demir, *Edirneli Fâiz Divanı İnceleme-Metin-Dizin*, Gazi Üniv. Sosyal Bilimler Ens., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006, s. 168.

Ey dil ki şümâr eyleyelüm rûz-ı firâkı
Ben sübha-i eşküm çekeyüm sen raqam eyle Âsaf, G.886/3

Dâğlar üzre mekân tıtdı dil-i Ferhâdum
Husrevâ al ele gönlini belâgat bâkı¹³⁷ Emrî

Ŧağ yine silsile-i zülfüne Qays-ı dilümi
Halka ey Leylî-veşüm baş-ı hikâyet bâkı Âsaf, G.1002/3

Şair, nazîre yazarken kimi zaman asıl şiirdeki orijinal hayali yakalayamamış ve başarısız olmuştur. Bazı şiirlerde anlamın oturmadığı, beytin yargıya bağlanamadığı görülür. Ayrıca kimi zaman şairin asıl şiirdeki âhengi yakalayamadığı da söylenmelidir. Aşağıda Bâkî'nin şiiri ile Âsaf'ın ona yazdığı nazîrede bu durum görülmektedir:

Bâkî

Nergis üzre berg-i zerd u jâleler kim vardur
Er çerâğına dizilmiş dirhem ü dînârdur

Manıku'ŧ-ŧayr okumağa başladı mürğ-i çemen
Güşe-i gül-zâr şimdi külbe-i 'Aŧŧârdur

Ŧıtdı başın tîşe-i merge ğam-ı Şîrîn ile
Ehl-i 'aşk içre anuñ'çün Kûh-ken ser-dârdur

Gevher-i eşküm eriyüp şu gibi aqsa n'ola
Böyledür ahvâli her kim 'âşık-ı dîdârdur

Bâkıyâ ol âfitâb-ı 'âlem-ârâ germ olup
Mâhdan ğarrâ yirüm var dirse vechi vardur¹³⁸

Âsaf, G. 317

Zerrîn üzre verd-i zerd ü jâleler kim vardur
Er çanağına dizilmiş dirhem ü dînârdur

Kâr u nakş okumağa başladı hep ŧayr-ı çemen
Bülbül-i gül-zâr şimdi ḥâce-i 'Aŧŧârdur

Ŧıtdı farkın lâne-i mürğ[a] ğam-ı Leylâ ile
Qays anuñ-çün ehl-i 'aşk içre sipeh-sâlârdur

¹³⁷ Haz.: M. A. Yekta Saraç, *age.*, s. 292.

¹³⁸ Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 169.

Dâne-i eşküm süzilüp cū gibi aḡsa n'ola
Şöyle olur ḡālî her kim mā'il-i dīdārdur

Germ olup ol mihr ü mäh-ı 'ālem-efrüz Āşafā
Māhdan ḡarrā yerüm var dirse ḡüsni vardur

Bu durum birçok beyitte de görülür. Sabrî'nin beytinde hevâ erbabının gemisinin batmasıyla meyhâne tahtasına tutunması anlatılırken Āsaf'ta ikinci mısraın birinciyle münasebeti yoktur.

Cünbiş-i baḡr-ı havādiş etse ne fülki şikest
Taḡta-i meyhāneden ayrılmaz erbāb-ı hevā¹³⁹ Sabrî

Serkeş-i baḡr-ı şadā-keş kılsa ne fülki şikest
Halkā-i meyhāneden çevrilmez aḡbāb-ı hevā Āsaf, G.34/3

Bâkî'nin aşağıdaki beytinde suların doğal akışı hüsn-i ta'lîl yoluyla servi boylu sevgilinin temiz yüzüne âşık olmalarına bağlanmıştır. Āsaf'ta güzellerin etrafta servi boylu sevgilinin yüzünü seyretmek için gezdikleri ifade edilmiştir. Burada doğal bir hadisenin hüsn-i ta'lîl yoluyla ifadesi yoktur. Nazîrede sanat ortadan kalkmıştır.

'Āşık-ı dīdār-ı pākūndür meger kim cūylar
Cüst ü cū eyler seni ey serv-i bālā semt semt¹⁴⁰ Bâkî

Seyr-i dīdāruñ içündür ḡūblar her rüz u şeb
Cüst ü cū itdükleri ey serv-i bālā semt semt Āsaf G.98/2

Şeyhülislâm Yahyâ'nın beytinde sevgilinin kokusuyla iddialaşabilecek bahûr-ı Meryem'in yani çiçeğin kulağı burulurken Āsaf'ta kulağı burulan bülbüldür. Fakat burada ilk mısra ile leff ü neşr gözetilmemiştir. Çünkü bülbülün sevgilinin kokusuyla bahs etmekle ilgisi yoktur.

Senüñ bûy-ı dil-âvîzüñle baḡşe eylemez cür'et
Baḡûr-ı Meryemüñ ey ḡonce-fem ḡuşı burılmışdur¹⁴¹ Şeyhülislâm Yahyâ

Senüñ bûy-ı şafā-baḡşuñla mümkün mi ki baḡş itmek
Hezārān bülbülüñ ey ḡonça kulağı burılmışdur Āsaf, 252/3

Şeyhülislâm Yahyâ'nın aşağıdaki beytinde şair sevgilinin yanağının şevkiyle ölmek ve kabrinin nurlanmasını isterken Āsaf'ta dudak kullanılmıştır. Şair leff ü neşr ve tenâsübü gözetmemiştir.

Ruḡuñ şevkiyle ölmek ârzûsın eylemiş Yahyâ
Virüp îmân ile cân kabri pür nûr olduğım ister¹⁴² Şeyhülislâm Yahyâ

¹³⁹ Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 113.

¹⁴⁰ Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 115.

¹⁴¹ Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 104.

¹⁴² Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 81.

Lebũn vaşfiyla ölmek kaçdını eyler imiş Āşaf
Gidüp ĩmān-ile ol kabri pür-nür olduğın ister

Āsaf, G.260/5

Sabrî'nin aşağıdaki beytinde vā'ıza çok konuşma diyen şair; aşkla sarhoş olanların efsane bilmeyeceklerini, efsaneye inanmayacaklarını söylemiştir. Oysa Āsaf'ta ikinci mısram birinciyle ilgisi yoktur.

Devr-i gül ü sāğardur çok söyleme ey vā'ız
Mestāneleri 'ařkuñ efsāne nedür bilmez¹⁴³

Sabrî

Nāřih dem-i 'işretdür tařvīl-i kelām itme
Mey-ħ'āreleri 'ařkuñ mestāne nedür bilmez

Āsaf, G.361/2

Sabrî aşk pîri olmasına rağmen şarap atını sürmeden kaldığını belirtirken Āsaf gözüne şarap kuhlını sürmekten kurtulduğunu söyler.

Pîr-i 'ařkum sürmeden kaldum kümeýt-i bādeyi
Edemem şimdi ben ol raşş-ı řerār-efřānı zabt¹⁴⁴

Sabrî

Fāriđam çün sürmeden çeşmüme kuhl-ı rāh ben
İdemem bu dem 'inān-ı edhem-i rařřānı zabt

Āsaf, G.465/4

Āsaf, ay ışığının sevgilinin nurlu yüzüne benzetilemeyeceğini; çünkü sevgilinin yüzünde nikab olmazsa dünyayı yakacağını söylemiştir. Oysa Nef'î'deki beyitte sevgilinin yüzüyle kıyaslanan güneştir. Yakıcı etkisi olan da zaten ay değil, güneştir. Āsaf'ta anlama dikkat edilmemiştir.

Āfitāb ol ruh-ı pür-tāba nazîr olsun mu
Bu yakar ālemi bir lahza nikāb olmayıcak¹⁴⁵

Nef'î

Māh-tāb 'ārız-ı pür-nūra řebîh olsun mı
Dehri sūzān bu ider yüzde niķāb olmayıcak

Āsaf, G.509/2

Bağdatlı Rũhî'de farklı tabiatlarda olan halktan bahsedilmişken Āsaf'ta ihtilaf üzere olan belirtilmemiştir.

Kimi la'l-i yāra mā'ildür kimisi kevşere
Muhtelifdür ĥalk-ı 'ālemde şabî'at bir degül¹⁴⁶

Bağdatlı Rũhî

Kimi mā'ildür fem-i yāra kimisi zezeme
İhtilāf üzere olur Āşaf şabî'at bir degül

Āsaf, G.602/5

Nef'î'de sevgilinin yüzünün yansıması ile ay arasında ilgi kurulmuşken Āsaf'ta boyun yansıması ile bir başka şey ilişkilendirilmemiştir.

¹⁴³ Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 186.

¹⁴⁴ Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 204.

¹⁴⁵ Haz.: Metin Akkuş, *age.*, s. 311.

¹⁴⁶ Haz.: Coşkun Ak, *age.*, c. II, s. 811.

Seyr eylemesem âyîne aks-i cemâlin
Hüsn ile seni meh gibi mümtâz sanırdım¹⁴⁷ Nefî

Ger görmesem âyîne timsâl-i kıyâmuñ
Tek ben seni kaç ile ser-efrâz şanurdum Âsaf, G.669/3

Bağdatlı Rûhî'nin karanlık geceyi sevme gerekçesi 'ış etmek olarak belirtilmişken Âsaf'ta belirtilmemiştir.

Olur ağıyâra karanlık ne kadar 'ış itsek
Ey yüzi mâhum anuñçün şeb-i târı severin¹⁴⁸ Bağdatlı Rûhî

Olur ağıyâra karanlık işümi fehm idemez
Ey kamer-çehre hemîşe şeb-i târı severin Âsaf, G.733/3

Sabrî kendini söz sâkîsi olarak anlatırken Âsaf'ta sâkî sanki başka biri gibi anlatılmıştır.

Sâkî-i sühensin şunulur 'âleme Şabrî
Peymâne-i pür-feyż-i Hudâ dâd elüñden¹⁴⁹ Sabrî

Sâkî bu dem-i mey şunulur cümleye Âşaf
Peymâne-i pür-luţf-ı Hudâ-dâd elüñden Âsaf, G.754/5

Sevgiliden yana ümitsiz bir oruçlu olan Cevrî, feleğin bayram hilâline günde bin kez doğsa bile bakmayacağını söylerken Âsaf'ta beyit yargıya bağlanmamıştır.

Benem ol rûze-dâr-ı nâ-ümîdi kim nigâh itmem
Hilâl-i 'ıydı çarhuñ günde biñ kere be-dîd olsa¹⁵⁰ Cevrî

Benem ol şâ'im-i hecr 'îd-i vaşlı ârzüsüyle
Meh-i nev gibi ebrüsü dil-ârânuñ bedîd olsa Âsaf, G.871/2

Hüdâyî'deki "göricek" ifadesi uygunken Âsaf'ta taze şiir için "seyr eden" ifadesi çok uygun değildir.

Ey Hüdâyî göricek ol şeh bu şîrîn sözümi
Âferinler saña ey tûñ-i şeker-ğâ didi¹⁵¹ Hüdâyî-i Kadîm

Kañd-ı la'li midhatinde seyr iden nazm-ı terüm
Âşaf'a tahsîn ey tûñ-i şeker-ğâ didi Âsaf, G.1007/5

¹⁴⁷ Haz.: Metin Akkuş, *age.*, s. 322.

¹⁴⁸ Haz.: Coşkun Ak, *age.*, c. II, s. 875.

¹⁴⁹ Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 251.

¹⁵⁰ Haz.: Hüseyin Ayan, *Cevrî Hayâtı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni*, Atatürk Üniversitesi Yay., Erzurum 1981, s. 259.

¹⁵¹ Haz.: Mehmet Demiralay, *Hüdâyî-i Kadîm (16. yy) ve Dîvânı İnceleme-Tenkidli Metin*, Süleyman Demirel Üniv. Sosyal Bilimler Ens., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2007, s. 223.

Âsaf'ın beytinde cümlenin şarap ve tas-ı gerdan gibi iki nesnesi var oysa Yahyâ'nın beytinde anlam daha düzgündür.

Pey-â-pey şun baña luḫ ile sâķî câm-ı gerdâni

Yeter ağırladuñ rıḫl-ı girânla ğayrı yârâni¹⁵²

Şeyhülişlâm Yahyâ

Şarâbı şun baña luḫ ile sâķî ḫâs-ı gerdâni

Yeter konuqladuñ câm-ı şafâ-bahş ile yârâni

Âsaf, G.1034/1

Şeyhülişlâm Yahyâ'nın beytinde gamı dağıtma işi şaraba verilmişken Âsaf'ta duhana (tütüne) verilmiştir.

Zâhid gözedür diyü şarâb içmeyelüm mi

Öldürdi bizi def' idebilesek ğam-ı dehri¹⁵³

Şeyhülişlâm Yahyâ

Vâ'ız gücenür diyü duḫân içmeyelüm mi

Yâ biz ne ile def' idelüm bu ğam-ı dehri

Âsaf, G.1051/3

Âsaf'ın çok şiir yazması, hatta dostlara şiir yazdığını söylemesi, çok sayıda şaire nazîresinin olması onun her şeyden önce kendi döneminden başlayarak şairleri çok iyi takip ettiğini gösterir. Takîbin yanında beğendiği şairi övmekten, kendini ona benzetmekten, onun şiirini yüceltmekten çekinmez. Kiminin genel olarak eserlerini, kiminin gazel tarzını, kiminin mazmûnları kullanma becerisini veya üslûbunu övdüğü şairlerin çoğuna nazîreler yazmış ve bazılarının yukarıda da belirtildiği gibi izinden gittiğini söylemiştir. Âsaf'ın nazîrelerinin bir kısmı başarılı sayılabilecekken büyük ekseriyeti beğendiği şairleri taklit şeklinde değerlendirilebilir. Bunu kendisi de aşağıdaki beyitte ifade eder.

Vaşf-ı ebrû ile buldursak bu nazma imtiyâz

Şi'r-i Şâbit semtine bir pâre taklîd eylesem

G.704/3

¹⁵² Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 457.

¹⁵³ Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 442.

İKİNCİ BÖLÜM

ÂSAF DÎVÂNİ'NİN İNCELENMESİ

1. ŞEKİL ÖZELLİKLERİ

Bu başlık altında *Âsaf Dîvânı* şekil özellikleri bakımından incelenmiştir. Burada sırasıyla nazım şekilleri ve türleri, vezin husûsiyetleri, âhenk unsurları geniş bir şekilde ele alınmıştır. Ele alınan hususlar verilen misâllerle belirtilmiş, bunun yanında diğer misâller dipnotlarla gösterilmiştir. Yer yer ele alınan konunun daha iyi ifade edilebilmesi için tablolar kullanılmıştır.

1.1. NAZIM ŞEKİLLERİ VE TÜRLERİ

Âsaf Dîvânı gazelle başlamış; şair hiç kasîde yazmamıştır. Belki az sayıda kasîde yazmış olup eserine almamış olabilir. Kasîde yazmayı hayatı ve makamıyla ilgili olabileceği gibi edebî kişiliğiyle de ilgili olabilir. Genellikle 18. Asırda şairlerin kasîdeyi terk ederek tarih manzumelerine yöneldikleri de bilinir. Asrın bu geleneği şairi etkilemiş olabilir. Yine de tarih manzumesinin de olmaması kesin bir şey söylemeye mani olmaktadır. Kasîde nazım şeklinin bulunmayışıyla gayr-ı mürettep bir dîvândır. Nazım şekilleri dikkate alındığında *Âsaf Dîvânı* gazel dîvânı olarak nitelenebilir. Eserde nazım şekillerinin sıralanışı tertipli sayılabilir. Yine de Hazine nüshasında 27. muhammes eserin en sonuna -muhtemelen sonradan- yazılmıştır. Fatih nüshasında Müs.1 ve Mur.4 yanlılıkla muhammeslerin arasına da yazılmış, Mur.1 ise muhammeslerin arasına alınmıştır. Mur.1, murabba'ların başına alınmıştır. Her iki nüshada 675. gazel hâ (güzel he) harfinin içinde yer almaktayken kafiye ve redifi ile H. nüshasında şiirin üzerindeki "Fî Harfi'l-Yâ" ifadesi dikkate alınarak yâ harfinin başına alınmıştır. Birçok dîvânda olduğu gibi kıta, rübâ'î ve nazm birbirinden kesin olarak ayrılmadan sıralanmışken metni düzenlerken vezin, kafiye, mahlas beyti, konu gibi kriterlere göre dağınkılık giderilmiş ve nazım şekilleri sırasıyla kıta, rübâ'î ve nazm şeklinde dizilerek aynı şekildeki şiirler bir araya toplanmıştır.

Eserde 1089 gazel, 27 muhammes, 8 müseddes, 1 müsebba', 2 mu'aşşer, 4 murabba', 5 kıta, 48 rübâ'î, 15 nazm ve 19 müfred yer alır. Nüshaların şiir sayıları arasında küçük farklılıklar vardır. Fatih Kitaplığı nüshasındaki şiir sayısı Hazine Kitaplığı nüshasınkinden biraz fazladır. Fatih nüshasındaki eksik tek şiir 27. muhammestir. Hazine nüshasında 510 ve 903. gazeller, 25 ve 26. muhammesler, 2. rübâ'î ile 19. müfred eksiktir. Nüshaların şiir sayıları ve eksik şiirleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Nüshalara Göre Nazım Şekilleri ve Şiir Sayıları

Nazım Şekli	F. NÜSHASI	F. EKSİKLERİ	H. NÜSHASI	H. EKSİKLERİ	TOPLAM
<i>Gazel</i>	1089		1087	G.510, G.903	1089
<i>Muhammes</i>	26	Muh.27	25	Muh.25, Muh.26	27
<i>Müseddes</i>	8		8		8
<i>Müsebba‘</i>	1		1		1
<i>Mu‘aşşer</i>	2		2		2
<i>Murabba‘</i>	4		4		4
<i>Kıta</i>	5		5		5
<i>Rübâ‘î</i>	48		47	Rüb.2	48
<i>Nazm</i>	15		15		15
<i>Müfred</i>	19		18	Müf.19	19

Nazım birimi beyit olanlar hesaplandığında gazel, kıta, nazm ve müfredlerin toplam beyit sayısı 5594’tür. Musammatlardaki bend sayısı ise 259’dur.

Beyitlerden Oluşan Nazım Şekilleri ve Beyit Sayıları

BEYİT SAYILARI	<i>Gazel</i>	<i>Kıta</i>	<i>Nazm</i>	<i>Müfred</i>
1 beyitli				19
2 beyitli		3	15	
3 beyitli		2		
4 beyitli	1			
5 beyitli	1048			
6 beyitli	9			
7 beyitli	25			
9 beyitli	4			
11 beyitli	1			
13 beyitli	1			
TOPLAM	1089	5	15	19

Bendlerden Oluşan Nazım Şekilleri ve Bend Sayıları

BEND SAYILARI	<i>Muhammes</i>	<i>Müseddes</i>	<i>Müsebba'</i>	<i>Mu'aşşer</i>	<i>Murabba'</i>	<i>Rübâ'î</i>
1 bendli						48
4 bendli	3	1	1	1		
5 bendli	21	6			1	
6 bendli	1					
7 bendli	2	1		1	3	
TOPLAM	27	8	1	2	4	48

1.1.1. Gazeller

Beyitlerle kurulan, tek kafiyeli nazım şekillerinden olan gazelin kelime anlamı “kadınlarla aşk üzerine sohbet etmek, kadınlar için söylenmiş güzel söz”dür. Türk edebiyatında, klâsik edebiyatın kuruluş dönemlerinden başlayıp Tanzimat’tan sonra Batı etkisinde gelişen Türk şiirinin yerleşmesine kadar yüzyıllar boyunca çok yaygın olarak kullanılmıştır. Başka türlerde tek bir beyti bile bulunmayan kimi şairler bile, duyguların anlatılmasına uygunluğundan dolayı gazel türünde pek çok şiir söylemişlerdir.

Âsaf Dîvânı’nda 1089 gazel yer almaktadır. H. nüshasında 510 ve 903. gazeller yer almaz. Ayrıca bazı gazellerin beyit sayıları nüshalara göre farklılık gösterir. 152. ve 463. gazeller H. nüshasında 6 beyitliken F. nüshasında 5 beyitli; 298. gazel H. nüshasında 5 beyitliken F. nüshasında 4 beyitlidir. H. nüshasında iki gazel eksik olmasına karşılık üç gazelde F. nüshasına göre birer beyitlik fazlalık mevcuttur. Yukarıda da belirtildiği gibi yâ harfiyle kafiyelenmesine karşılık her iki nüshada hâ (güzel he) harfindeki gazellerin arasına yazılan 975. gazel yâ harfinin başına alındı. Bu gazelin başına yanlış yerde olduğunu belirtecek biçimde H. nüshasında müstensih “Fî Harfi’l-Yâ” ifadesi koymuştur.

Gazellerin hemen tamamı beş beyitlidir. Şairin nazîre yazdığı şiirler uzun bile olsa çoğu zaman gazelleri beş beyitle sınırlı tutmuştur. Renkli şiirlerini görenlerin beğenmesini anlatırken beş beytin her biri canın rağbet edilen nokteleri olarak ifade edilmiştir.

Âşafâ taḥsîn ider eş‘âr-ı rengînüñ gören

Penc beytüñ nükte-i merğüb-ı cândur her biri

G.996/5

Az da olsa beş beyit dışında yazılan gazeller vardır. 4 beyitli 1 gazel,¹⁵⁴ 6 beyitli 9 gazel,¹⁵⁵ 7 beyitli 25 gazel,¹⁵⁶ 9 beyitli 4 gazel,¹⁵⁷ 11 beyitli 1 gazel,¹⁵⁸ 13 beyitli 1 gazel,¹⁵⁹ mevcuttur. Bunların dışında kalan 1048 gazel 5 beyitlidir.

¹⁵⁴ G.1077.

¹⁵⁵ G.152, G.270, G.322, G.537, G.593, G.643, G.716, G.971, G.1012.

¹⁵⁶ G.47, G.121, G.134, G.227, G.272, G.280, G.283, G.303, G.329, G.383, G.399, G.400, G.435, G.495, G.614, G.637, G.693, G.797, G.806, G.807, G.969, G.970, G.1050, G.1076, G.1079.

¹⁵⁷ G.268, G.636, G.796, G.849.

¹⁵⁸ G.828.

¹⁵⁹ G.1078.

Şair, elifbânın 28 harfiyle de gazel yazmıştır. Harflerin gazel sayıları şu şekildedir: Elif 53, bâ 23, tâ 27, şâ 12, cîm 11, hâ 9, hâ 4, dâl 16, zâl 3, râ 174, zâ 84, sîn 8, şîn 27, şâd 5, dâd 6, tâ 5, zâ 5, ‘ayın 6, gayın 7, fâ 13, kâf 31, kâf 71, lâm 52, mîm 68, nûn 110, vâv 17, hâ (güzel he) 127, yâ 115.

Buna göre en fazla gazel yazılan harf 174 gazelle birçok şairde olduğu gibi râ harfidir. Ardından 127 gazelle hâ (güzel he), 115 gazelle yâ, 110 gazelle nûn harfi gelir. En az gazel yazılan harf, 3 gazelle zâl harfidir. Ardından 4 gazelle hâ, 5 gazelle şâd, tâ ve zâ harfleri gelir.

Hacimli dîvânlarda yer yer benzer ifadelerin, benzer mısraların, hatta benzer gazellerin yazıldığı bilinmektedir. *Âsaf Dîvânı*’nda da zaman zaman tekrarlar düşülmüştür. Bazı gazeller aynı vezin ve kafiyede olmanın yanı sıra aynı konuda aynı söyleyiş özelliklerine sahiptir. Bu gazeller şunlardır: 25-31, 30-49, 59-70, 61-64, 93-103, 107-111, 114-115, 144-147, 185-237, 337-387, 339-362, 340-367, 346-369, 348-365, 349-370, 351-364, 353-368, 361-366, 377-387, 391-408, 412-413, 418-419, 428-429, 431-432, 491-492, 503-504, 505-520, 507-515, 509-510, 531-532, 544-545, 553-554, 561-577, 627-628, 692-699, 716-717, 729-789, 733-734, 767-793, 866-905, 933-934, 992-993-994, 991-995, 997-1087, 1001-1063, 1002-1003, 1008-1079, 1082-1088, 1084-1085.

Bazı beyitler birbirine çok benzemektedir: G.155/1-G.155/4, G.264/3-G.320/1, G.324/3-G.325/5, G.383/1-G.393/1, G.479/5-G.480/4.

549. gazelin matla beytinde de mahlas kullanılırken Âsaf olan mahlas 569, 821 ve 823. gazelerde Âsafî şeklinde kullanılmıştır.

Bazı gazelerde redd-i matlalar görülür: G.77, G.345, G.610, G.612, G.619, G.624, G.625, G.663, G.667, G.851, G.915, G.997, G.1050.

Karşılıklı konuşma biçiminde (dedim-dedi) biçiminde yazılmış gazellere mürâca denir. Bir gazelin bütünüyle mürâca örneği olmadığı eserde birçok beyitte dedim-dedi şekli kullanılmıştır. Şair iki müseddeste de bu şekli denemiştir.¹⁶⁰

Eski şiirimizde gazellerin mahlas beyti genellikle son beyittir. Ancak kimi zaman şair, mahlas beytinden sonra birkaç beyitte zamanın padişahı, devlet büyükleri, din büyükleri için övgüde bulunur. Böyle gazellere müzeyyel gazel denir. *Âsaf Dîvânı*’nda 849. gazel müzeyyel gazeldir.

Matladan sonra gelen beyitlerin ilk ve ikinci mısra ortalarının ilk mısranın sonu ile kafiyelendiği gazellere musammat gazel, bunların mısra ortalarındaki kafiyelerine de iç kafiye denir. Musammat gazel iki eşit parçaya bölünebilen arûz kalıplarıyla yazılır. Metinde bütünüyle musammat bir gazel örneği olmamakla birlikte 828 ve 1024. gazellerin birçok beytinde musammat gazel özellikleri görülür.

65. gazel sanki beş beyitli bir kasîde gibidir. Gazelde Sultan Ahmet’in methi söz konusu edilir. Aşağıdaki beyit gazelin dördüncü beytidir.

Her bâr sehâsı kıllarına bî-nihâyedür

Virşün o pâdişâha Hüdâ ‘ömr-i bî-ħisâb

Gazeller işledikleri konulara göre çeşitli adlar alır. Ahlâka ilişkin öğütler veren, şairin hayat deneyimlerine dayanan ve bu konudaki görüşlerini içeren, özdeyiş

¹⁶⁰ G.61/5, G.64/5, G.99/4, G.116/5, G.136/2, G.176/3, G.266/4, G.291/1, G.293/1, G.294/3, G.381/4, G.388/2, G.389/2, G.394/2, G.414/3, G.456/3, G.467/2, G.527/2, G.533/3, G.539/1, G.635/2, G.649/4, G.812/2, G.821/3, G.831/2, G.858/2, G.939/3, G.939/5, G.1007/1-3, G.1040/3, G.1067/2, Müs.6/3, Müs.1-7.

niteliğindeki sözlerin ağır bastığı gazellere hikemî gazel, hakîmâne gazel veya hikem-âmîz gazel denir. Buna göre 135, 243, 434, 619, 847 ve 881. gazeller hikemî gazel sayılır. Tasavvufî gazel sayılabilecek gazel sayısı on ikidir.¹⁶¹ Şair çok defa kendi şiirinin aşka dair olduğunu, nazımın sevgili vafında olduğunu belirtir. Aşağıdaki beyitte kendi şiirine “âşıkâne” demektedir.

‘Âşıkâne az olur böylece nazm ey Âşaf

Ûā’ilüz vādī-i eş‘arı bilen ihvāna

G.876/5

1.1.2. Muhammesler

Arapça “hams, hums” kökünden gelen muhammes “beşli, beş katlı” anlamlarına gelir. Beşer mısralık bendlerden oluşan muhammeste bütün mısralar aynı vezinde yazılır. Bend sayısı genellikle 4 ile 8 arasında değişmektedir. Kafiye yapısı itibariyle müzdevic ve mütekerrir olmak üzere ikiye ayrılır. Mütekerrir muhammeste her bendin sonunda tekrar edilen mısra ya da mısralar vardır. Tekrar bölümü tek mısra olabileceği gibi iki mısra da olabilir. Hemen her konuda muhammes yazılabilir. Felsefî bir fikir, bir dünya görüşü, övgü, aşk, sevgiliyi özleyiş ve tasavvuf konuları muhammes nazım şekliyle dile getirilebilir. Şair son bendde mahlasını söyler.¹⁶²

Âşaf Dîvânı’nda 27 muhammes vardır. Bunlardan 24, 25, 26. muhammesler 4; 21. muhammes 6; 15 ve 18. muhammesler 7; diğerleri 5 bendlidir. Umumiyetle şairlerin 3-5 muhammes söyledikleri düşünüldüğünde Âşaf Dîvânı muhammes sayısı bakımından zengin bir dîvân sayılabilir.¹⁶³ Muhammes sayısı nüshalarda farklılık gösterir. F. nüshasında 26 muhammes olup 27. muhammes yer almazken H. nüshasında 25 muhammes vardır ve 25 ve 26. muhammesler bulunmamaktadır. 27. muhammes H. nüshasının en sonuna -muhtemelen sonradan- yazılmıştır. Eserin sonunda yer alan bu muhammes muhammeslerin sonuna alınmıştır. 25 ve 26. muhammesler aynı vezin ve kafiyede yazılan ve birbirine çok benzeyen iki şiirdir.

Muhammeslerin kafiye örgüsü farklılık gösterir. Muhammeslerden 5 tanesi mütekerrirdir. Mütekerrir olan 4. muhammeste kafiye dizilişi “aaaa”a” / bbba”a” / ccca”a”...” şeklinde; yine mütekerrir olan 12, 13, 16 ve 21. muhammeslerde “aaaaa” / bbbba” / cccca”...””; 10. muhammeste “aaaab / ccccb / ddddb...””; diğer 21 muhammeste “aaaaa / bbbba / cccca...”” şeklindedir.

16. muhammes hikemî bir söyleyişe sahiptir. Muhammeslerin çoğu nazîredir (bk. Nazîreciliği). Muhammes nazım şeklinde söyleyiş bakımından şairin çok başarılı olduğunu söylemek güçtür.

1.1.3. Müseddesler

Müseddes her bendi altı mısradan oluşan bir nazım şeklidir. Müseddeste her mısrada aynı vezin kullanılır. Bend sayısı genellikle 5-7 bend arasındadır. Az olmakla birlikte 12 bende kadar uzayan müseddesler de vardır. Müseddeste ilk bendin beş ve altıncı mısra ya da yalnızca altıncı mısra yineleniyorsa mütekerrir; bendlerin sonunda mısra tekrarı yoksa müzdevic adını alır.¹⁶⁴

¹⁶¹ G.34, G.82, G.280, G.283, G.391, G.588, G.619, G.620, G.655, G.814, G.830, G.1006.

¹⁶² Mustafa Erdoğan, *Türk Edebiyatında Muhammes*, Kültür Bak. Yay., Ankara 2002, s. 10-12; Halil Erdoğan Cengiz, “Divan Şiirinde Musammatlar”, *Türk Dili Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri)*, Temmuz Ağustos Eylül 1986, S. 415-416-417, s. 340; Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergâh Yay., İstanbul 2001, s. 95-96.

¹⁶³ Şairlerin muhammes sayılarıyla ilgili bk. Mustafa Erdoğan, *age.*, s. 3-8.

¹⁶⁴ Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK Yay., Ankara 2000., s. 227; Halil Erdoğan Cengiz, *age.*, s. 358-359; Haluk İpekten, *age.*, s. 103.

Metinde 8 müseddes bulunmaktadır. Bunlardan 6. müseddes 4; 7. müseddes 7; diğerleri 5 bendlidir. 8 müseddesin 4 tanesi mütekerrirdir. 1. ve 2. müseddesler aynı vezin ve kafiyede birbirine çok benzeyen müseddeslerdir.

Müseddeslerde dört tip kafiye örgüsü kullanılmıştır. Kafiye dizilişi mütekerrir olan 3, 4, 5 ve 6. müseddeslerde “aaaaaⁿaⁿ / bbbbaⁿaⁿ / ccccaⁿaⁿ...”; 1 ve 2. müseddeslerde “aaaaa / bbbbbb / ccccc...”; 7. müseddeste “aaaabc / ddddbc / eeebc...” ve 8. müseddeste “aaaaa / bbbcc / dddde...” şeklindedir.

1.1.4. Müsebba‘

Müsebba‘ her bendi yedi mısradan oluşan nazım şeklidir. Müzdevic ve mütekerrir biçiminde iki türü olsa da müzdevic şekline hemen hiç rastlanmaz. Müsebba‘ en az kullanılan musammatlardandır.¹⁶⁵

Âsaf Dîvânı’nda yer alan bir müsebba‘ Gelibolulu Âlî’ye nazîredir. Dört bendli ve mütekerrir olan müsebba‘da kafiye örgüsü “aaaaaⁿ / bbbbbbⁿ / cccccaⁿ...” şeklindedir.

1.1.5. Mu‘aşşerler

Aynı vezinde onar mısralık bendlerden oluşan musammatlara mu‘aşşer adı verilir. Öteki musammatlarda olduğu gibi müzdevic ve mütekerrir şekilleri olmasına rağmen müzdevic şekline pek rastlanmaz.¹⁶⁶

Metinde yer alan iki mu‘aşşerden birincisi 7, ikincisi 4 bendlidir. İlki müzdevic, ikincisi mütekerrirdir. Hikemî tarzda yazılan ilk mu‘aşşerde “aaaaaaabb / cccccccdd / eeeeeeff...” şeklinde, mütekerrir olan ikinci mu‘aşşerde “aaaaaaaaaⁿaⁿ / bbbbbbbaⁿaⁿ / ccccccaⁿaⁿ...” şeklinde bir kafiye örgüsü vardır.

1.1.6. Murabba‘lar

Murabba‘ “dört köşeli, dörtlü” demektir. Edebiyatta aynı vezinde dörder mısralık bendlerin birleşmesinden oluşan nazım şekline denir. Müzdevic ve mütekerrir şekilleri vardır. Çok kullanılan musammatlardandır.¹⁶⁷

Dîvânda dört murabba‘ mevcuttur. Üçüncü murabba‘ 7, diğerleri 5 bendlidir. İlk üçü Fuzûlî’ye nazîre olup mütekerrirdir. Mütekerrir olan bu murabba‘ların kafiye örgüsü “aaaⁿ / bbbⁿ / cccⁿ...”, dördüncü murabba‘ın “abab / cccb / dddb...” şeklindedir.

Dördüncü murabba‘ F. nüshasında iki defa yazılmış, muhammeslerin arasına yazılanına “naat” başlığı konmuştur. İki bendinde Peygamber övgüsü bulunan bu murabba‘ konu bakımından diğerlerinden ayrılır.

Şair, ilk üç murabba‘da âhenkli ve rahat bir söyleyişe sahiptir.

¹⁶⁵ Halil Erdoğan Cengiz, *age.*, s. 372; Haluk İpekten *age.*, s. 108.

¹⁶⁶ Halil Erdoğan Cengiz, *age.*, s. 388; Haluk İpekten *age.*, s. 112.

¹⁶⁷ Halil Erdoğan Cengiz, *age.*, s. 295-296; Haluk İpekten *age.*, s. 84-85.

1.1.7. Kıtalar

Sözlük anlamıyla “parça, bölüm, cüz” demek olan kıta, nazım terimi olarak iki ya da daha çok, 9-10 beyte kadar olan, matla ve mahlas beyti bulunmayan, gazelde olduğu gibi xa / xa / xa şeklinde kafiyelenen nazım şeklinin adıdır. Kıtada mahlas bulunmayışı genel bir kâide olmakla birlikte uzun kıtalarda az da olsa mahlas söylendiği olmuştur. Kıta, özellikle iki beyitli kıtalar, edebiyatımızda çok kullanılmıştır. Uzun ve çok sayıda beyitlerden oluşan kıtalara “kıta-i kebîre” denilir. İki beyitli kıtalar ilk beyitlerinin kafiyelerine, hatta vezinlerine bakılmaksızın nazm ve rübâ’î ile karıştırılmıştır. Tezkireler ve şiir mecmualarında kıta veya nazm yerine rübâ’î, nazm yerine kıta denildiği gibi, mürettep dîvânların çoğunda da bu üç şekil “rübâ’iyyât” ve “mukattaât” başlıkları altında bir arada toplanmışlar, özellikle kıta ile nazm her zaman bir arada sıralanmıştır. Hâlbuki nazm ve rübâ’înin ilk beyitleri mukaffa olduğu gibi, ayrıca rübâ’î kendine özgü kalıplarıyla yazılır. Kıtanın ise başlıca özelliği ilk beytinin kafiyeli olmayışıdır.¹⁶⁸

Âsaf Dîvânı’nda yer alan beş kıta her iki nüshada da nazm ve rübâ’îlerle karışık hâlde yer almıştır. Metni oluştururken karışıklığı önlemek için her nazım şeklini kendi başlığı altında toplamayı uygun bulduk.

Birinci ve dördüncü kıta 3; diğer üç kıta 2 beyitlidir. Kafiye örgüsü xa / xa / xa biçimindedir. Tamamı Fuzûlî’ye nazîre olan kıtalarda şair, Fuzûlî’deki âhenk ve söyleyiş güzelliğini yakalayamamıştır.

1.1.8. Rübâ’îler

Rübâ’î “dörtlü, dörtlük” anlamlarına gelir. Dört mısralık ve kendine özgü vezni olan bir nazım biçimidir. Çıkış yeri İran olan bu şekle İranlılar Arapça adıyla Rübâ’î demişler, Araplar da Farsça dûbeyt adını benimsemişlerdir.¹⁶⁹ Aslında dûbeyt rübâ’îyle kafiye bakımından aynı, vezin bakımından farklı bir nazım şeklidir. Rübâ’î terimini doğrudan doğruya Araplar değil, Araplaşmış İranlılar kullanmıştır. Kıta ve nazma da benzeyen ve aslında rübâ’îden daha önce ortaya çıkan dûbeyt sadece iki beyittir ki bu yönüyle kıta ve nazmdan ayrılır. Her kalıpta yazılabilmesiyle de rübâ’îden ayrılır.¹⁷⁰

Rübâ’înin birinci, ikinci ve dördüncü mısraları kafiyeli; üçüncü mısra serbesttir. aaxa şeklinde bir kafiyelinişi vardır. Üçüncü dizeye hasî (hadım) adı verilir. Bütün mısraları kafiyeli rübâ’îler de yazılmıştır. Hezec bahrinin özel rübâ’î kalıpları ile yazılır. Dört mısralık nazmı ve tuyuğu rübâ’îden ayıran bu kalıplardır. Ahreb ve Ahrem kalıplarının toplamı 24 olsa da kalıpların sonları Türkçeye göre aynı olduklarından vezinlerin toplamı 12’ye iner.¹⁷¹

Âsaf Dîvânı’nda 48 rübâ’î vardır. H. nüshasında 2. rübâ’î mevcut değildir. Rübâ’î sayısı bakımından zengin bir dîvândır. Birkaçı dışında hemen tamamı Fuzûlî’ye nazîredir. Şair bütünüyle Ahreb kalıplarını kullanır. Ancak birçok rübâ’îde vezin kusuru görülür. Şairin vezinde en başarısız olduğu nazım şekli rübâ’îdir. Âhenk ve söyleyiş bakımından bazı rübâ’îlerin zorlama olduğunu söylemek mümkündür.

¹⁶⁸ Cem Dilçin, *age.*, s. 202; Halil Erdoğan Cengiz, *age.*, s. 412-413; Haluk İpekten *age.*, s. 52-53.

¹⁶⁹ Haluk İpekten *age.*, s. 75.

¹⁷⁰ Ayrıntılı bilgi için bk. Sabahat Deniz, “Dûbeyt (Dûbeytî) Hakkında”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, İstanbul 2006, S. 14, s. 77-87.

¹⁷¹ Haluk İpekten, *age.*, s. 75-76; Cem Dilçin, *age.*, s. 207-208.

1.1.9. Nazmlar

“Dizmek, düzeltmek, ipliğe inci dizmek” anlamlarında kullanılan nazm, kıtanın ilk beyti kafiyeli şeklindedir. Kafiye örgüsü gazelde olduğu gibi aa / xa / xa şeklindedir. Yalnız mahlas beytinin bulunmayışı ve konusunun değişik olmasıyla gazelden ayrılır. Kıtada olduğu gibi iki beyitten başlayarak 10-12 hatta daha çok beyte kadar uzayabilir. Konusu geniştir. Gazel konusu dışında hemen her konuda yazılabilir. Birbirine çok benzemeleri yüzünden nazm, kıta ve rübâ‘î çok yerde birbirine karıştırılmış; dîvân tertiplerinde bir ayırım yapılmadan “mukattaât” hatta “rübâ‘iyyât” başlıkları altında toplanmıştır.¹⁷²

Metinde 15 nazm vardır. Her iki nüshada da nazmlar ayrı bir başlık altında verilmeyip “mukattaât”, “kıtaât” şeklinde başlıklar altında hatta bazılarının üzerine “rübâ‘î”, “kıta” ifadeleri yazılarak karışık bir biçimde verilmiştir. Kafiye örgüsünün aa / xa ... şeklinde oluşu, diğer bir deyişle matla beytiyle kıtadan farklı oluşuyla kıtadan farklı bir nazım şekli olduğundan metin düzenlenirken ayrı bir bölümde sıralamayı uygun gördük.

15 nazımın tamamı 2 beyitlidir. Kafiyeleşleri yukarıda ifade edildiği gibi “aa / xa” biçimindedir. Dokuzuncu nazm 643. gazelin içinde 4. ve 5. beyitler olarak da geçmektedir. Nazmlar konu bakımından gazelden ayrılrsa da *Âsaf Dîvânı*’ndaki nazmlar gazellerin mahlas beyti olmayan ikişer beyitlik şekilleri gibidir.

1.1.10. Müfredler

Metinde “Müfredât-ı Âsaf” başlığı altında 19 beyit vardır. H. nüshasında 19. beyit yoktur. Bunlardan 7, 9 ve 11. beyitler musarra‘ olmayıp müfred şeklindedir. Diğer 16 beyit musarra‘dır ve matla özelliği gösterir. Şair bunları “Metâlî” ve “Müfredât” başlıklarıyla ayırmayıp aynı başlık altında sıralamıştır.

1.2. VEZİN HUSÛSİYETLERİ

Arûz, nazımda uzun veya kısa, kapalı veya açık hecelerın âhenkli dizilişlerine dayanan bir vezin sistemi olup Arap edebiyatında doğmuş; dil yapısına, edebî ananeye ve zevke göre değişikliklere uğrayarak başta Fars ve Türk edebiyatları olmak üzere, İslâm medeniyeti çevresine giren diğer milletlerin kendi dillerindeki edebiyatlarına da geçmiştir. Türkler İslâm medeniyeti çerçevesine girdikleri zaman, arûz veznini, Arap ve İran edebiyatlarının nazım şekillerini aldılar. İlk eserlerde millî nazım sistemindeki bazı unsurların devam ettirildiği, hece veznine en yakın arûz şekillerinin seçildiği görülür.¹⁷³ Türk dili, Arapçadan büsbütün ayrı ve uzak bir dil ailesinden olduğu için Arap dilinin özelliklerine göre düşünülerek tertiplenen arûz ölçüsü başlangıçta çok yadırganmıştır. Bu yüzden de Türk şairleri denenmiş ve pek çok değişikliğe uğratarak yeniden düzenlenmiş olan İran arûzunu dillerine ve şiir zevklerine daha yakın bularak benimsemişlerdir. Yine de Türkçede uzun ünlülerin bulunmayışı arûz ölçüsünün uygulanmasında güçlükler yaratmıştır. Yüzyıllar içinde Arapça ve Farsçadan alınan kelimelerin artması, şairlerin vezne alışmaları ve bu konuda deneyim kazanmalarıyla

¹⁷² Haluk İpekten, *age.*, s. 57.

¹⁷³ Nihad M. Çetin, “Arûz”, *DİA*, c. III, TDV Yay., İstanbul 1991, s. 424, 432.

XVI. Yüzyılın başında arûzun kullanılmasında hiçbir güçlük kalmamış ve önceki yüzyıllardaki aksaklıklar ortadan kalkmıştır.¹⁷⁴

Tük şiirinde benimsenerek kullanılan arûz bahirleri ve bunların kalıpları İran arûzundan alınmıştır. İran arûzunun muktazam, karîb, cedîd ve müşâkil bahirlerinin kalıpları Türk şairlerince hiç kullanılmamış, bunlar dışında kalan 10 bahirdeki bazı kalıplar çok az kullanılmıştır.¹⁷⁵

1.2.1. Şiirlerde Kullanılan Arûz Kalıpları

Âsaf Dîvânı'nda bütün şiirlerde arûz vezni kullanılmış, arûzun en çok remel, hezec ve muzâri' bahirleri tercih edilmiştir. Rübâ'î dışındaki şiirlerde kullanılan arûz kalıpları, en çok kullanılan en aza doğru, şunlardır:

Fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlün : 392 kez.¹⁷⁶

¹⁷⁴ Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, Dergâh Yay., İstanbul 2001, s. 140-141.

¹⁷⁵ Haluk İpekten, *age.*, s. 158.

¹⁷⁶ G.3, G.4, G.5, G.6, G.7, G.8, G.9, G.11, G.12, G.13, G.14, G.22, G.34, G.40, G.54, G.55, G.56, G.58, G.59, G.60, G.62, G.66, G.67, G.68, G.69, G.70, G.71, G.72, G.75, G.77, G.80, G.81, G.89, G.90, G.91, G.98, G.102, G.116, G.117, G.118, G.119, G.125, G.129, G.131, G.133, G.136, G.137, G.140, G.142, G.143, G.150, G.153, G.154, G.155, G.158, G.159, G.160, G.161, G.162, G.166, G.169, G.176, G.179, G.180, G.181, G.194, G.195, G.206, G.208, G.210, G.216, G.218, G.221, G.223, G.224, G.225, G.226, G.228, G.230, G.232, G.235, G.236, G.238, G.239, G.243, G.244, G.248, G.250, G.254, G.255, G.256, G.258, G.259, G.261, G.262, G.265, G.268, G.269, G.271, G.272, G.279, G.283, G.292, G.293, G.295, G.296, G.298, G.302, G.303, G.304, G.305, G.307, G.308, G.317, G.319, G.320, G.327, G.336, G.337, G.340, G.344, G.350, G.351, G.356, G.363, G.364, G.367, G.373, G.376, G.378, G.387, G.391, G.398, G.399, G.400, G.408, G.410, G.411, G.420, G.423, G.424, G.426, G.427, G.430, G.437, G.441, G.444, G.450, G.452, G.453, G.457, G.458, G.460, G.461, G.462, G.465, G.466, G.467, G.471, G.474, G.475, G.478, G.479, G.482, G.483, G.484, G.485, G.488, G.491, G.492, G.494, G.498, G.501, G.503, G.504, G.505, G.507, G.508, G.511, G.514, G.515, G.519, G.520, G.529, G.535, G.536, G.537, G.538, G.540, G.542, G.543, G.544, G.545, G.549, G.550, G.551, G.552, G.556, G.558, G.565, G.566, G.567, G.568, G.571, G.573, G.582, G.585, G.586, G.589, G.591, G.595, G.596, G.597, G.602, G.605, G.607, G.610, G.611, G.612, G.613, G.614, G.616, G.617, G.620, G.622, G.636, G.637, G.639, G.641, G.643, G.645, G.646, G.647, G.648, G.650, G.658, G.659, G.661, G.676, G.677, G.684, G.686, G.687, G.688, G.689, G.690, G.696, G.704, G.706, G.709, G.713, G.719, G.726, G.727, G.732, G.735, G.736, G.741, G.744, G.746, G.749, G.752, G.755, G.757, G.761, G.764, G.772, G.773, G.776, G.779, G.780, G.781, G.788, G.794, G.800, G.804, G.805, G.806, G.809, G.811, G.813, G.815, G.820, G.821, G.827, G.834, G.841, G.842, G.847, G.854, G.856, G.867, G.869, G.872, G.874, G.882, G.885, G.891, G.893, G.896, G.897, G.899, G.908, G.909, G.910, G.913, G.917, G.918, G.923, G.926, G.929, G.933, G.934, G.938, G.940, G.941, G.948, G.950, G.952, G.955, G.959, G.960, G.961, G.962, G.967, G.973, G.983, G.984, G.991, G.992, G.993, G.994, G.995, G.996, G.1000, G.1004, G.1005, G.1007, G.1013, G.1021, G.1023, G.1026, G.1028, G.1029, G.1030, G.1032, G.1037, G.1041, G.1044, G.1045, G.1048, G.1049, G.1057, G.1060, G.1065, G.1073, G.1078, G.1084, G.1085, Muh.1, Muh.4, Muh.5, Muh.6, Muh.12, Muh.14, Muh.15, Muh.17, Muh.18, Muh.19, Muh.21, Muh.22, Muh.23, Muh.24, Muh.25, Muh.26, Muh.27, Mûs.3, Mûs.6, Müseb.1, Mur.1, Mur.3, Mur.4, Kit.3, Naz.1, Naz.2, Naz.7, Naz.8, Naz.9, Naz.10, Naz.14, Müf.13, Müf.14.

*Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün : 243 kez.*¹⁷⁷

*Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün: 185 kez.*¹⁷⁸

*Mef‘ülü fâ‘ilätü mefâ‘ilü fâ‘ilün : 117 kez.*¹⁷⁹

¹⁷⁷ G.17, G.18, G.19, G.20, G.27, G.28, G.36, G.41, G.42, G.44, G.45, G.46, G.50, G.53, G.57, G.61, G.64, G.74, G.79, G.83, G.99, G.112, G.114, G.115, G.123, G.138, G.146, G.165, G.172, G.174, G.177, G.178, G.193, G.197, G.198, G.199, G.201, G.203, G.205, G.211, G.212, G.213, G.214, G.233, G.241, G.245, G.246, G.252, G.260, G.264, G.266, G.274, G.276, G.284, G.288, G.290, G.299, G.300, G.310, G.313, G.316, G.321, G.323, G.330, G.331, G.334, G.335, G.342, G.347, G.353, G.368, G.372, G.374, G.381, G.394, G.395, G.404, G.418, G.419, G.431, G.432, G.433, G.434, G.435, G.436, G.438, G.439, G.440, G.445, G.447, G.448, G.449, G.455, G.463, G.468, G.469, G.470, G.472, G.513, G.516, G.526, G.527, G.528, G.534, G.557, G.561, G.562, G.563, G.564, G.574, G.577, G.579, G.590, G.592, G.598, G.599, G.608, G.619, G.653, G.655, G.656, G.657, G.660, G.675, G.698, G.700, G.702, G.705, G.707, G.712, G.714, G.716, G.717, G.720, G.721, G.724, G.725, G.730, G.731, G.743, G.753, G.758, G.759, G.762, G.766, G.771, G.774, G.778, G.783, G.784, G.785, G.786, G.792, G.796, G.798, G.801, G.803, G.808, G.810, G.812, G.814, G.817, G.819, G.829, G.830, G.833, G.837, G.846, G.848, G.849, G.850, G.851, G.853, G.859, G.871, G.880, G.881, G.883, G.888, G.898, G.900, G.903, G.904, G.906, G.915, G.916, G.919, G.920, G.921, G.922, G.924, G.927, G.939, G.949, G.963, G.964, G.965, G.966, G.969, G.970, G.971, G.986, G.990, G.1006, G.1012, G.1014, G.1015, G.1017, G.1018, G.1022, G.1024, G.1025, G.1027, G.1034, G.1035, G.1036, G.1038, G.1054, G.1056, G.1058, G.1059, G.1061, G.1067, G.1071, G.1075, G.1080, G.1086, Muh.3, Muh.8, Muh.11, Muh.13, Müs.5, Muaş.2, Naz.3, Naz.12, Müf.3, Müf.5, Müf.8, Müf.10, Müf.11, Müf.15, Müf.17, Müf.19.

¹⁷⁸ G.1, G.2, G.24, G.25, G.29, G.31, G.32, G.33, G.37, G.48, G.73, G.92, G.100, G.104, G.106, G.107, G.110, G.111, G.124, G.130, G.134, G.135, G.141, G.144, G.145, G.147, G.156, G.167, G.168, G.170, G.171, G.173, G.185, G.186, G.187, G.188, G.189, G.202, G.217, G.219, G.220, G.227, G.237, G.251, G.278, G.291, G.294, G.309, G.311, G.332, G.341, G.345, G.346, G.354, G.355, G.359, G.369, G.380, G.382, G.392, G.397, G.402, G.403, G.407, G.414, G.417, G.421, G.422, G.443, G.446, G.459, G.495, G.496, G.497, G.500, G.502, G.506, G.509, G.510, G.518, G.525, G.531, G.532, G.533, G.541, G.546, G.559, G.560, G.580, G.581, G.584, G.587, G.593, G.601, G.609, G.625, G.630, G.633, G.634, G.635, G.644, G.649, G.652, G.662, G.663, G.666, G.668, G.670, G.671, G.672, G.673, G.678, G.679, G.681, G.682, G.683, G.718, G.722, G.723, G.729, G.733, G.734, G.737, G.739, G.745, G.748, G.750, G.751, G.768, G.769, G.789, G.790, G.822, G.831, G.835, G.860, G.861, G.862, G.864, G.870, G.873, G.876, G.877, G.878, G.887, G.890, G.902, G.911, G.925, G.931, G.936, G.942, G.943, G.954, G.972, G.979, G.980, G.982, G.987, G.988, G.999, G.1001, G.1002, G.1003, G.1011, G.1052, G.1053, G.1055, G.1062, G.1063, G.1064, G.1069, G.1072, G.1076, G.1077, G.1089, Muh.10, Müs.1, Müs.2, Müs.8, Mur.2, Kit.1, Müf.3, Müf.6, Müf.9.

¹⁷⁹ G.10, G.26, G.30, G.49, G.52, G.63, G.65, G.78, G.105, G.120, G.121, G.122, G.127, G.128, G.139, G.163, G.182, G.183, G.192, G.196, G.222, G.231, G.234, G.240, G.249, G.253, G.257, G.267, G.270, G.275, G.281, G.306, G.312, G.314, G.318, G.324, G.325, G.326, G.328, G.338, G.348, G.365, G.379, G.416, G.428, G.429, G.451, G.464, G.473, G.476, G.481, G.486, G.487, G.489, G.490, G.521, G.548, G.553, G.554, G.570, G.572, G.578, G.583, G.603, G.694, G.606, G.615, G.618, G.623, G.627, G.628, G.629, G.631, G.640, G.642, G.685, G.692, G.695, G.699, G.703, G.711, G.715, G.747, G.756, G.791, G.795, G.807, G.823, G.836, G.839, G.855, G.858, G.868, G.875, G.889, G.912, G.928, G.946, G.974, G.978, G.997, G.998, G.1010, G.1042, G.1050, G.1068, G.1083, G.1087, Muh.7, Muh.9, Muh.16, Muh.20, Müs.7, Muaş.1, Naz.4, Müf.1, Müf.2.

Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fa'ülün : 100 kez.¹⁸⁰

Mefâ'ilün fe'ilätün mefâ'ilün fe'ilün: 33 kez.¹⁸¹

Fe'ilätün mefâ'ilün fe'ilün : 12 kez.¹⁸²

Mefâ'ilün mefâ'ilün fa'ülün : 12 kez.¹⁸³

Fâ'ilätün fâ'ilätün fâ'ilätün fâ'ilätün: 12 kez.¹⁸⁴

Mef'ülü fâ'ilätün mef'ülü fâ'ilätün
(*Müstef'ilün fa'ülün müstef'ilün fa'ülün*): 11 kez.¹⁸⁵

Mef'ülü mefâ'ilün mef'ülü mefâ'ilün : 9 kez.¹⁸⁶

Müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün : 9 kez.¹⁸⁷

Fâ'ilätün fâ'ilätün fâ'ilün : 5 kez.¹⁸⁸

Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün : 4 kez.¹⁸⁹

Mefâ'ilün fe'ilätün mefâ'ilün fe'ilätün : 4 kez.¹⁹⁰

Mef'ülü mefâ'ilün fa'ülün : 3 kez.¹⁹¹

Müfte'ilün mefâ'ilün müfte'ilün mefâ'ilün : 3 kez.¹⁹²

Mütefâ'ilün fa'ülün mütefâ'ilün fa'ülün : 3 kez.¹⁹³

(*Fe'ilätü fâ'ilätün fe'ilätü fâ'ilätün*)

¹⁸⁰ G.21, G.23, G.35, G.82, G.84, G.85, G.86, G.87, G.88, G.93, G.94, G.95, G.97, G.101, G.103, G.108, G.152, G.184, G.190, G.191, G.247, G.273, G.282, G.289, G.297, G.329, G.339, G.343, G.352, G.357, G.358, G.360, G.362, G.377, G.388, G.389, G.390, G.396, G.401, G.405, G.412, G.413, G.442, G.456, G.493, G.499, G.523, G.524, G.530, G.555, G.569, G.575, G.624, G.626, G.632, G.651, G.667, G.669, G.674, G.691, G.701, G.728, G.738, G.740, G.742, G.754, G.760, G.763, G.770, G.775, G.777, G.782, G.787, G.797, G.799, G.802, G.857, G.863, G.865, G.866, G.884, G.886, G.895, G.901, G.905, G.935, G.937, G.976, G.977, G.989, G.1008, G.1019, G.1039, G.1046, G.1051, G.1066, G.1070, G.1079, Naz.11, Müf.7.

¹⁸¹ G.109, G.132, G.157, G.164, G.200, G.207, G.209, G.215, G.229, G.242, G.301, G.322, G.349, G.370, G.371, G.517, G.539, G.547, G.576, G.665, G.694, G.697, G.710, G.852, G.879, G.892, G.981, G.1009, G.1016, G.1031, Muh.2, Kit.5, Müf.18.

¹⁸² G.39, G.286, G.385, G.393, G.680, G.693, G.945, G.968, Kit.2, Kit.4, Naz.5, Naz.6.

¹⁸³ G.280, G.285, G.315, G.383, G.384, G.454, G.588, G.708, G.944, G.947, G.1081, G.1088.

¹⁸⁴ G.51, G.277, G.409, G.594, G.638, G.816, G.818, G.824, G.843, G.844, G.845, G.951.

¹⁸⁵ G.43, G.126, G.175, G.333, G.415, G.425, G.522, G.838, G.985, G.1047, G.1074.

¹⁸⁶ G.16, G.47, G.96, G.361, G.366, G.654, G.664, G.840, G.1043.

¹⁸⁷ G.406, G.480, G.621, G.767, G.793, G.828, G.914, G.975, G.1040.

¹⁸⁸ G.76, G.148, G.287, G.953, G.957.

¹⁸⁹ G.825, G.826, G.956, G.1082.

¹⁹⁰ G.477, G.765, G.930, G.932.

¹⁹¹ G.113, g.1033, Müf.12.

¹⁹² G.204, G.512, G.894.

¹⁹³ G.15, G.907, G.1020.

*Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün : 2 kez.*¹⁹⁴

*Fa‘ülün fa‘ülün fa‘ülün fa‘ül : 2 kez.*¹⁹⁵

*Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün : 1 kez.*¹⁹⁶

*Fa‘ülün fa‘ülün fa‘ülün fa‘ülün : 1 kez.*¹⁹⁷

*Müfte‘ilün müfte‘ilün fā‘ilün : 1 kez.*¹⁹⁸

*Mef‘ülü mefā‘ilü mefā‘ilün fā‘ : 1 kez.*¹⁹⁹

*Müfte‘ilün fā‘ilün müfte‘ilün fā‘ilün: 1 kez.*²⁰⁰

¹⁹⁴ G.151, G.386.

¹⁹⁵ G.375, Müs.4.

¹⁹⁶ G.958.

¹⁹⁷ G.149.

¹⁹⁸ G.263.

¹⁹⁹ G.38.

²⁰⁰ Naz.13.

Nazım Şekillerine Göre Şiirlerde Kullanılan Arûz Kalıpları

	ARÛZ KALIPLARI	NAZIM ŞEKİLLERİ								TOPLAM	YÜZDE	
		Gazel	Muhammes	Müseddes	Müsebba'	Mu'aşşer	Murabba'	Kıta	Nazm			Müfred
1	<i>Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün</i>	359	17	2	1		3	1	7	2	392	33,62%
2	<i>Me'fâ'ilün me'fâ'ilün me'fâ'ilün me'fâ'ilün</i>	227	4	1		1			2	8	243	20,84%
3	<i>Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün</i>	176	1	3			1	1		3	185	15,87%
4	<i>Me'ûlü fâ'ilâtü me'fâ'ilü fâ'ilün</i>	108	4	1		1			1	2	117	10,03%
5	<i>Me'ûlü me'fâ'ilü me'fâ'ilü fâ'ülün</i>	98							1	1	100	8,58%
6	<i>Me'fâ'ilün fe'ilâtün me'fâ'ilün fe'ilün</i>	30	1					1		1	33	2,83%
7	<i>Fe'ilâtün me'fâ'ilün fe'ilün</i>	8						2	2		12	1,03%
8	<i>Me'fâ'ilün me'fâ'ilün fâ'ülün</i>	12									12	1,03%
9	<i>Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün</i>	12									12	1,03%
10	<i>Me'ûlü fâ'ilâtün me'ûlü fâ'ilâtün</i> (<i>Müstef'ilün fâ'ülün müstef'ilün fâ'ülün</i>)	11									11	0,94%
11	<i>Me'ûlü me'fâ'ilün me'ûlü me'fâ'ilün</i>	9									9	0,77%
12	<i>Müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün</i>	9									9	0,77%
13	<i>Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün</i>	5									5	0,43%
14	<i>Me'fâ'ilün me'fâ'ilün me'fâ'ilün</i>	4									4	0,34%
15	<i>Me'fâ'ilün fe'ilâtün me'fâ'ilün fe'ilâtün</i>	4									4	0,34%
16	<i>Me'ûlü me'fâ'ilün fâ'ülün</i>	2								1	3	0,26%
17	<i>Müfte'ilün me'fâ'ilün müfte'ilün me'fâ'ilün</i>	3									3	0,26%
18	<i>Mütefâ'ilün fâ'ülün mütefâ'ilün fâ'ülün</i> (<i>Fe'ilâtü fâ'ilâtün fe'ilâtü fâ'ilâtün</i>)	3									3	0,26%
19	<i>Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün</i>	2									2	0,17%
20	<i>Fâ'ülün fâ'ülün fâ'ülün fâ'ül</i>	1		1							2	0,17%
21	<i>Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün</i>	1									1	0,09%
22	<i>Fâ'ülün fâ'ülün fâ'ülün fâ'ülün</i>	1									1	0,09%
23	<i>Müfte'ilün müfte'ilün fâ'ilün</i>	1									1	0,09%
24	<i>Me'ûlü me'fâ'ilü me'fâ'ilün fâ'</i>	1									1	0,09%
25	<i>Müfte'ilün fâ'ilün müfte'ilün fâ'ilün</i>	1									1	0,09%

1.2.2. Rübâ'ilerde Kullanılan Arûz Kalıpları

Şairin vezinde en başarısız olduğu nazım şekli rübâ'îdir. Vezni bütünüyle bozuk rübâ'îlerin yanında metin tamiriyle vezni düzeltilen rübâ'îler vardır. Eserde yer alan 48 rübâ'îden altısının vezni bozuktur.²⁰¹ Geriye kalan 42 rübâ'înin 12 tanesinde tek

²⁰¹ Rüb.2, 22, 24, 27, 35, 36.

kalıp,²⁰² 22 tanesinde iki kalıp²⁰³ ve 8 tanesinde üç kalıp²⁰⁴ kullanılmıştır. Bir rübâ'îde dört kalıp kullanımı yoktur. Şair en çok iki kalıp tercih etmiştir.

Rübâ'îlerde beş farklı arûz kalıbı tercih edilmiştir. Bunlardan *Mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlün fâ'* kalıbı 34 şiirde,²⁰⁵ *Mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fâ'ül* kalıbı 22 şiirde,²⁰⁶ *Mef'ûlü mefâ'îlün mefâ'îlü fâ'ül* kalıbı 13 şiirde,²⁰⁷ *Mef'ûlü mefâ'îlün mefâ'îlün fâ'* kalıbı 10 şiirde,²⁰⁸ *Mef'ûlü mefâ'îlün mef'ûlün fâ'* kalıbı ise 1 şiirde (Rüb.29) kullanılmıştır.

1.2.3. Âsaf'ın Vezin Anlayışı

Âsaf Dîvânı'ndaki şiirlerde rübâ'î nazım şekli hariç tutulduğunda 25 arûz kalıbının kullanıldığı görülür. Bu kalıplardan beş tanesi 100 ve üzerinde şiirde kullanılmıştır. Bu da şairin özellikle bazı kalıpları tercih ettiğini gösterir. Özellikle remel, hezec ve muzâri' bahirlerinin beş kalıbının 1166 şiirin 1037'sinde kullanıldığı düşünüldüğünde bu durum daha iyi anlaşılır. Kalıplardan beş tanesi birer kez kullanılmıştır. Yukarıdaki tablo dikkatle incelendiğinde musammatlarda da sadece belli kalıpların kullanıldığı, 25 kalıptan birçoğunun musammatlarda kullanılmadığı dikkat çeker.

Âsaf'ın kısa vezinlerde daha başarılı olduğu rahatlıkla söylenebilir. Vezinde sekt-i melîh²⁰⁹ görülmez.

Bazı arûz kalıplarında vezin kusurları diğerlerine göre daha fazladır. Özellikle Müctes bahrinin "*Mefâ'îlün fe'ilâtün mefâ'îlün fe'ilün*" kalıbıyla yazılan şiirlerdeki vezin kusurları şairin bu kalıptaki başarısızlığını ortaya koyar. Ayrıca hezec bahrinin "*Mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fâ'ülün*" kalıbı ve muzâri' bahrinin "*Mef'ûlü fâ'ilâtün mefâ'îlü fâ'ilün*" kalıplarında özellikle ikinci ve üçüncü tef'ilelerinin sonlarına çok dikkat edilmediği görülür. Bu tef'ilelerde vezin aksaklığının, özellikle zihafların, çok fazla oluşu da bunu gösterir.

Şeyhülislâm Yahyâ'ya nazîre olan 263. gazelin "*Müfte'ilün müfte'ilün fâ'ilün*" olan kalıbı birçok mısra da aksamaktadır. Başka bir şiirde kullanılmayan bu kalıpta da şairin başarılı olmadığı söylenebilir.

Şair iki şekilde takti edilebilen vezinlerden iki kalıp kullanmıştır. Bunlardan biri "*Fe'ilâtü fâ'ilâtün fe'ilâtü fâ'ilâtün*" şeklinde de takti edilebilen "*Mütefâ'ilün fâ'ülün mütefâ'ilün fâ'ülün*" kalıbı -üç şiirde kullanılmıştır-; diğeri "*Müstef'ilün fâ'ülün müstef'ilün fâ'ülün*" şeklinde de takti edilebilen "*Mef'ûlü fâ'ilâtün mef'ûlü fâ'ilâtün*" kalıbıdır -on beş şiirde kullanılmıştır-.

Çok fazla bilinmeyen ve tercih edilmeyen "*Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün*" kalıbını dört şiirde kullanmıştır.²¹⁰

38. gazelde rübâ'î kalıplarından "*Mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlün fâ'*" kalıbı kullanılmıştır.

²⁰² Rüb.3, 4, 5, 13, 14, 16, 18, 26, 30, 40, 44, 45.

²⁰³ Rüb.1, 6, 8, 9, 12, 15, 17, 19, 20, 21, 25, 28, 29, 31, 32, 33, 34, 37, 42, 46, 47, 48.

²⁰⁴ Rüb.7, 10, 11, 23, 38, 39, 41, 43.

²⁰⁵ Rüb.1, 3, 4, 5, 7, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 21, 25, 26, 28, 30, 31, 32, 33, 34, 37, 38, 41, 42, 43, 44, 46, 47, 48.

²⁰⁶ Rüb.1, 6, 7, 8, 11, 12, 15, 17, 19, 20, 21, 23, 33, 34, 38, 39, 41, 42, 43, 45, 47, 48.

²⁰⁷ Rüb.6, 7, 8, 10, 11, 20, 23, 28, 31, 38, 39, 40, 41.

²⁰⁸ Rüb.9, 10, 23, 25, 29, 32, 37, 39, 43, 46.

²⁰⁹ Sözlük anlamı "güzel kesme, güzel durgunluk"tur. Yalnız "*mef'ûlü mefâ'îlün fâ'ülün*" kalıbında yapılı ki ilk tef'ilenin son hecesi ile ikinci tef'ilenin ilk hecesini birleştirerek bir uzun hece oluşturmaktadır. Bu durumda ölçü "*mef'ûlün fâ'ilün fâ'ülün*" biçimine girer. bk. Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK Yay., Ankara 2000, s. 16.

²¹⁰ G.825, G.826, G.956, G.1082.

Şair tek heceli bazı kelimeleri vezne uydurmak için açarak kullanır. “Bezim, çeşim, dehir, nevim, sehim, bedir, mihir, rahım, narıh, nazım, hüsün”²¹¹ vb. kelimeler böyledir. G.275/3 “cehil”, 275/4 “seyir”, G.1079/3 “dehirde” okunuşlarında kelimelerin vezin gereği bu şekilde okunacağı harekeyle gösterilmiştir.

Şair zaman zaman vezin gereği bir mısradaki doldurma kelimeler kullanmıştır.²¹²

Vezin kullanımında zihafalara çok dikkat etmemiştir.

Vezin gereği kimi yerlerde “kūy” kelimesini “köy”,²¹³ “h̄āce” kelimesini “hoca”,²¹⁴ “ol” kelimesini “o”²¹⁵ şeklinde kullanmıştır.

Yine vezin gereği bazı kelimelerde şekil değişiklikleri yapılmıştır. “kažiyye/kažiye” (G.95/3), “ālī/ālī” (G.176/3), “muğallaṭ/muğlaṭa” (G.182/4), “şehriyār/şehiryār” (G.396/2, G.401/4), “Zülfekār/Zülefkar” (797/2) kelimeleri böyledir.

Medli olması gereken heceler bazen tek kapalı hece olarak değerlendirilmiştir;²¹⁶ aynı kelimeler vezin gereği başka yerlerde medli olarak değerlendirilmiştir.

Uzun ünlülü kimi kelimeler vezin gereği Türkçeleştirilerek kısa hece kabul edilmektedir. “Canum, cana, gavgaya, şırın” kelimeleri böyledir.²¹⁷ Özellikle “cānān” kelimesi altı yerde “canān” şeklinde vezne uydurularak kullanılmıştır.²¹⁸ Muh.12/3’teki “mīhmān” kelimesi gibi kimi zaman da tam tersine kısa ünlülü kelimeler vezin gereği uzatılmıştır.

Özellikle “sūfī, âyîne, tūtī” gibi kelimeler kimi zaman her iki nüshada, kimi zaman sadece F. nüshasında kısa yazılmıştır. Yani zihaf yazıya yansımıştır.²¹⁹

Mahlas birçok şairde olduğu gibi vezne göre değerlendirilmiştir. Bu yüzden Âsaf kelimesinin ilk hecesi kimi zaman açık kabul edilmiştir.²²⁰

Şair vezinde tutarlı değildir. Medli kabul edilmesi gereken hâb, aşk, lutf vb. kelimeleri kimi zaman medli düşünmüş, kimi zaman tek kapalı hece olarak değerlendirmiştir.²²¹ “Hûb” kelimesi aşağıdaki birinci beyitte tek kapalı, bir sonraki gazelde yer alan ikinci beyitte ise medli olarak kabul edilmiştir.

Mef’ülü fâ’ilâtün mef’ülü fâ’ilâtün

(Müstef’ilün fâ’ülün müstef’ilün fâ’ülün)

Reftâr-ı hoş-nizâmuñ gördükde didi Āşaf

Lâyık girişmelerle hûb-rû olana reftâr

G.175/5

Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün

Vuşlat ismin añma yâra olmayınca şayd-ı mest

Hüblar ikrâra ṭurmaz ekşerî mekzûb olur

G.176/2

²¹¹ Misâller için bk. G.2/1, G.28/2, G.31/1, G.34/4, G.35/3, G.41/3, G.101/5, G.146/2, G.164/2, G.215/2, G.230/2, G.261/3, G.262/1, G.372/3, G.419/3, G.522/3, G.547/4, G.578/1, G.584/1, G.587/5, G.632/2, G.700/5, G.777/2, G.810/4, G.812/4, G.830/1, G.909/2, G.954/3, G.966/5, G.1019/4, G.1062/3, G.1073/1, Mûs.4/2, Mûs.5/2, Mûs.7/3, Rüb.46, Naz.13.

²¹² G.65/3 (anı), G.711/4 (ki), G.770/5 (ile), G.847/3 (ol), G.965/3 (ki).

²¹³ G.50/2, G.73/3, G.155/3, G.448/1, G.594/1, G.965/3, G.966/1.

²¹⁴ G.446/5.

²¹⁵ G.15/5.

²¹⁶ G.40/4, G.175/5, G.193/4, G.304/2, G.423/1, G.439/2, G.723/1, G.848/3, Muh.7/3.

²¹⁷ G.254/4, G.294/5, G.426/4, G.1062/3.

²¹⁸ G.105/1, G.246/1, G.798/1, Muh.4 tekrar edilen mısra, Rüb.46.

²¹⁹ G.154/5, G.373/4, G.458/1, G.530/1, G.587/1, G.613/3, G.689/3, G.768/2, G.804/2.

²²⁰ G.227/7, G.375/5.

²²¹ G.362/1, G.546/5, G.723/1, G.848/3, G.879/3, G.1038/3, Muh.7/3, Muh.21/1, Muh.23/1, Mûs.7/4.

“Cân” kelimesini tek kapalı hece kabul ederken terkibe girdiğinde “câ” hecesini açık hece olarak değerlendirebilmektedir. Ayrıca “cân” kelimesinin sonu “nûn” harfiyle bitmesine rağmen pek çok şairde görüldüğü gibi medli olarak da kabul edilmiştir. Aşağıdaki birinci beyitte “cân” kelimesi medli kabul edilirken yine aynı şirden alınan ikinci beyitte ulamayla açık hece kabul edilmiştir. Aynı şirde bile tutarlılık yoktur.

Mefâ‘ilün fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün

Ne cân var ki ğıyābuñla eglenem bir dem

Ne kevkebüm meded eyler vişāle ruşat olur G.322/2

Cân ise gitdi çekilmez hevā-yı ‘aşkuñdan

Aña ki pend iderem biñ beter nedāmet olur G.322/4

“Hoş” kelimesi de kimi zaman medli, kimi zaman tek kapalı hece, kimi zaman ulamayla açık hece²²² olarak kabul edilmiştir. Aşağıdaki birinci beyitte tek kapalı, ikinci beyitte medli, üçüncü beyitte ulamayla açık hece olarak değerlendirilmiştir.

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

Fenāyi tārık ol hoş diñle nuşhum varacak yerdür

Anuñ nāmına firdevs-i berīn ‘adn-i şafā dirler G.193/4

Mefâ‘ilün fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün

Geçende kaçır-ı ħarābāta uğradum Āşaf

Ne hōş mesken ü peygüle-i ferāgat olur G.229/5

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

Gelse sultān-ı ħayālūñ dile giryān oluram

Çok olursa hoş olur cūy-ı revān meskende G.877/3

1.2.4. Vezin Aksaklıkları

Bazı şirlerin vezni bütünüyle bozuktur.²²³ Bazı şirlerde de vezin aksaklığı görülmektedir, bu aksaklıklar metinde dipnotlarla belirtilmiştir.²²⁴

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

Bahār irdi İrem bāğında kıldı nağme bülbüller

Açıldı zanbağ hoş demde geldi ğonça-i güller G.177/1

Mef‘ülü fâ‘ilâtü mefâ‘ilü fâ‘ilün

Cevriyle bī-mecāl olduğum şāha ‘arz ider

Āşaf şenāsı peykini irsāl ider yürür G.222/5

²²² G.682/5.

²²³ G.600, G.832, Rüb.2, Rüb.22, Rüb.24, Rüb.27, Rüb.35, Rüb.36, Naz.15, Müf.16.

²²⁴ G.122/4, G.163/2, G.217/5, G.222/2, G.242/3, G.253/2, G.253/5, G.254/3, G.295/3, G.315/5, G.512/2, G.512/5, G.555/2, G.563/4, G.623/2, G.629/2, G.631/3, G.651/3, G.692/4, G.694/1, G.843/3, G.852/1, G.879/4, G.894/4, G.951/3, G.954/5, G.1031/3, G.1074/2, Muh.6/1-5, Müs.4/2, Mur.3/6, Kit.4/2, Rüb.4, Rüb.5, Rüb.11, Rüb.14, Rüb.21, Rüb.25, Rüb.28, Rüb.31, Rüb.32, Rüb.38, Rüb.39, Müf.9, Müf.15.

Mef'ülü fâ'ilätü mefâ'îlü fâ'ilün
Âşaf alurdı vaşlını cān naḳdine velī
Ol meh-liḳānuñ virdiği ikrarı bozdılar G.253/5

Mef'ülü fâ'ilätü mefâ'îlü fâ'ilün
Ağlarsa dīde eşki var ol girye dilde ne
Ol ḥod demādem mükrem-i vişāl imiş G.429/4

1.2.5. Eksiklik veya Fazlalık

Aşağıda verilen eksiklik ve fazlalıkla ilgili kusurların müstensih hatası olması muhtemeldir. Vezin gereği eksiklikler ilavelerle giderilmeye çalışılmış, bu ilaveler köşeli parantez “[]” içine yazılmıştır. Fazlalıklar yay parantez “()” içine alınmış ve vezin düzeltilmeye çalışılmıştır. Bu yöntemlerle düzelmeyen vezin aksaklıkları metinde dipnotlarla belirtilmiştir.

Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün
Ayağunñ 'aks[i] mir'āt-ı felekde mihr ü māh olsun
Şu'a'-ı sāğar-ı ḥamrādan olsun pür-ziyā meclis G.419/2

Fe'ilätün fe'ilätün fe'ilätün fe'ilün
Sen bu şeydālığı terk eyle[ye]mezsın Âşaf
O şanemden saña 'unf-ile ḥıṭāb olmayıcaḳ G.509/5

Fe'ilätün fe'ilätün fe'ilätün fe'ilün
Sırrımı fāş idemem keyf-i şarāb olmayıcaḳ
Her suçum söyle[ye]mem mest-i ḥarāb olmayıcaḳ G.510/1

Fe'ilätün fe'ilätün fe'ilätün fe'ilün
Pāy-ı kayd itmeyelüm zih[n[i]] dil-i şeydāya
Ṭarḥ idüp rüşdi o vābesteyi āzād idelüm G.679/4

Fâ'ilätün fâ'ilätün fâ'ilätün fâ'ilün
İt vücūduñı hevā ḳalb ola nūr-ı 'aşḳa cā
Olma(sa) ger māni' hevā sāyede āfitāb olur G.295/4

Fâ'ilätün fâ'ilätün fâ'ilätün fâ'ilün
Ol dūr-i şehvārı deryā-dil olanlardur bulan
Degme bir yem içre bulunmaz (bu) dūr-i nāyāb-ı 'aşḳ G.520/3

Mefâ'ilün fe'ilätün mefâ'ilün fe'ilün
Getürdüñ ey dil-i ḡam-ḥ'ār (künc-i) sīneye bir bir
Ne deñlü keşret-i ḡam varsa āşinā diyerek G.576/2

Fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilün

(Ne) kârlar bağladı nevrüz maqâmında çemen

Eylesün hoş nevâlarla terennüm bülbül G.630/2

Mef‘ülü fâ ‘ilätü mefâ ‘ilü fâ ‘ilün

Gel cismüme benüm (bir) nigeş it ey qaşı hilâl

Bak nice dikdi oqlaruñ cābecā nihâl G.631/3

Mefâ ‘ilün fe ‘ilātün mefâ ‘ilün fe ‘ilün

Ṭolanu ṭolanu laḥmın bitürdi gitdi kebşler

Revādur aña fedâ kılsa(lar bu) intizāra göre G.852/2

1.2.6. Zihaf

“Kısma, kısaltma” anlamlarına gelen zihaf, arûz terimi olarak uzun okunması gereken hecelerin kısa okunmasına denir.²²⁵

Şairin vezinde en dikkatsiz davrandığı husus yukarıda da belirtildiği gibi zihaflardır. Eserde sayısız zihaf vardır.²²⁶ Zihafly ifadeler bir veya her iki nüshada zihafly olarak yazılmadıysa -yani metnin imlâsına yansımadıysa- orijinal şekliyle metne alınmıştır.

Yine yukarıda ifade edildiği gibi şair kimi zaman mahlasında zihaf yapmakta ve ilk hecesini açık kabul edebilmektedir.

Zihafın özellikle uzun ünlülü kelimelerle yapılan terkiplerde çok fazla yapılması (tûtî-i, sâkî-i, keştî-i gibi) şairin terkipte bu heceleri uzun olarak değerlendirmedini gösterir.²²⁷

“Yâ, yâhûd” gibi seslenmelerde şair vezne göre hareket etmiştir. “Yâ” ifadesini kimi zaman açık, kimi zaman kapalı hece kabul etmiştir.²²⁸

²²⁵ Haluk İpekten, *age.* s. 155.

²²⁶ G.1/4, G.2/2, G.6/1, G.21/3, G.25/3, G.29/1, G.29/4-5, G.48/2-4, G.64/2, G.78/5, G.87/2, G.92/3, G.95/4, G.96/1, G.101/2, G.120/3, G.124/4, G.132/1, G.138/3, G.143/4, G.154/4, G.158/3-4, G.167/3, G.168/2, G.168/5, G.171/2, G.183/4-5, G.198/2, G.207/2, G.219/1, G.220/2, G.223/2, G.227/7, G.230/5, G.254/4, G.265/4, G.271/3, G.278/1, G.284/5, G.294/5, G.299/2-3, G.301/5, G.302/2, G.303/6, G.304/1, G.312/1-3-4, G.317/1, G.320/1-3, G.322/5, G.329/2-3, G.334/2, G.339/5, G.347/3, G.350/5, G.352/1, G.359/2, G.361/5, G.363/4, G.380/3, G.399/3, G.402/3, G.403/3, G.405/3, G.411/2, G.421/2, G.426/4, G.432/5, G.437/2, G.437/5, G.440/2, G.444/5, G.453/2, G.464/5, G.475/4, G.479/1, G.495/6, G.500/2, G.501/1, G.512/2, G.528/1, G.530/1, G.531/2, G.532/5, G.546/1, G.552/4, G.554/4, G.565/2, G.566/2-3, G.571/1, G.574/1, G.578/5, G.584/1, G.587/1, G.592/1, G.613/3, G.624/3, G.633/1, G.633/5, G.646/1, G.653/1, G.656/4, G.659/3, G.661/3, G.666/5, G.671/5, G.685/5, G.688/1, G.689/3, G.694/2-3, G.695/5, G.696/5, G.697/1, G.698/2, G.715/2-3, G.716/1, G.718/3, G.719/1, G.724/3, G.743/4, G.745/1, G.748/2, G.759/2, G.760/3, G.765/2, G.769/4, G.777/4, G.782/3, G.787/4, G.788/1, G.789/2, G.790/1, G.790/4-5, G.792/5, G.793/5, G.804/2, G.808/2, G.814/4, G.817/4, G.823/1, G.826/1, G.828/2, G.829/3, G.831/5, G.842/4, G.848/2, G.852/4, G.855/4, G.864/1-4, G.875/5, G.876/5, G.880/3, G.882/1, G.884/2, G.887/5, G.894/4, G.906/2, G.911/3-4, G.916/2, G.925/5, G.928/4, G.932/1, G.936/5, G.939/3, G.941/2, G.942/4-5, G.945/2, G.945/4, G.949/2, G.956/3, G.963/3, G.970/3, G.973/2, G.973/4, G.977/5, G.981/2, G.993/1, G.994/1, G.996/4, G.1002/3, G.1011/5, G.1012/5, G.1015/5, G.1016/3, G.1019/4, G.1020/1, G.1020/4, G.1022/1, G.1029/5, G.1031/2, G.1031/5, G.1032/2, G.1041/3, G.1047/3-4, G.1053/2, G.1057/2-4, G.1062/2, G.1065/1, G.1068/3, G.1069/3-4, G.1070/4, G.1072/2, G.1077/2, G.1079/6, G.1088/2, Muh.4/4, Muh.5/1, Muh.5/3-4, Muh.15/4, Muh.18/1, Muh.18/3, Müs.3/2, Müs.4/4, Müs.7/3, Müs.8/1, Müs.8/3, Müs.8/5, Muş.1/1, Muş.1/7, Muş.2/3, Mur.4/4, Rüb.8, Rüb.13, Rüb.30, Rüb.33, Müf.2.

²²⁷ G.106/5, G.140/2, G.146/3, G.180/4, G.186/2, G.219/5, G.264/3, G.294/4, G.513/2, G.890/3.

²²⁸ G.167/2, G.847/1, Naz.13.

<i>Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün</i> Åşafâ şanki hemân tūṭī-i şīrīn-dehenūñ Rūz u şeb ‘arz ider ol şoḥbet-i ‘irfāna ḥadīs	G.104/5
<i>Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün</i> Bahār gelür yine rengīn-kaḍeḥ alur eline Bezimde sāḳī-i devrān ruḥ-ı nigāra baḳar	G.215/2
<i>Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün</i> Cān ise gitdi çekilmez hevā-yı ‘aşḳuñdan Aña ki pend iderem biñ beter nedāmet olur	G.322/4
<i>Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün</i> Ġıdā-yı zaḳḳūm-ı sūziş olur ḥuzūrı baña O mey ki ḥāneme ol gül-‘izārdan gelmez	G.370/3
<i>Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün</i> Ber-ḳarār olmayıcaḳ fānī cihānı n’idelüm Åşafā cismümüzi biz de ‘abā-püş idelüm	G.678/5

1.2.7. İmâle

“Çekme, uzatma, bir tarafa eğme” anlamlarına gelen imâle, arûz terimi olarak kısa (açık) olan bir hecenin ölçüye uydurulmak üzere uzatılması demektir.²²⁹ Şairin vezinde en çok başvurduğu yollardan biridir.²³⁰

<i>Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün</i> Yine bir Leylī-veşüñ ‘aşḳı ile olup ḥarāb Kendisin kühsārdan kühsāra urmuş āfitāb	G.55/1
<i>Mef‘ülü fā‘ilātü mefā‘ilü fā‘ilün</i> Dil niçe ide çeşm-i sitem-kāra iltifāt İşi baña ḥaḳāret ü aḡyāra iltifāt	G.78/1
<i>Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün</i> Öperem dā’im lebin la‘i Bedeḥşān olduḡıyçün Dilerem ḥüsnini yāruñ Yūsuf-ı ān olduḡıyçün	G.816/1

²²⁹ Haluk İpekten, *age.*, s. 145.

²³⁰ G.25/1, G.140/1, G.160/1, G.201/1, G.201/3, G.206/2, G.220/4, G.271/1-5, G.288/1, G.437/1, G.449/3, G.452/2, G.465/5, G.480/1-2, G.568/3, G.599/1-5, G.621/1, G.731/2, G.793/3, G.816/1-3, G.880/1, G.888/4, G.941/1, G.953/1-5, G.957/2, G.958/2-4, G.959/2, G.962/1, G.967/1, G.969/1, G.973/1, G.1040/1, G.1081/5, G.1083/1.

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün
Zer gibi rüyı şarardı oldu eşki sım-gün
Didiler Āşaf bu haysiyyetle beñzer ‘aşıka G.872/5

Müstef‘ilün müstef‘ilün müstef‘ilün müstef‘ilün
Çaddüñle hüsñüñe müşābih olmasaydı bağbān
Gülşen içinde bir zamān dikmezdi serv ü lāleyi G.975/4

1.2.8. Med

Bir kapalı heceyi, bir kapalı bir açık hece hâline getirecek şekilde uzatarak okumaktır. Buna “imâle-i memdûd” da denir.

Şair “al, yaz, var, kan, taş, tağ, ağ, güç, baş, tuğ, yay, göz, az” gibi tek heceli Türkçe kelimeleri veya bazı Türkçe kelimelerin bir hecesini zaman zaman medli olarak kabul etmiştir.²³¹

Meñā‘ilün meñā‘ilün meñā‘ilün meñā‘ilün
Metā‘-ı dürr-i çeşmüm kim reh-i ‘aşkuñda hırc itdüm
Saña lâyıkdur ancak tatlu cānum **al** yağmadur G.213/4

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün
Olma ğam-gīn Āşafā rü’yā-yı şādıkdur bu düş
Te’vīl eyle **var** yalvar rāzuñ olur aşıkār G.230/5

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün
Niye i‘lām eylemezsin Āşaf aḥvālūñ dime
Şi‘re tālīb kalmadı eş‘ār çok añlar yok G.508/5

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün
Şi‘ve ile nāzı itmişdür helāk şūfī bizi çün
Ol ruḥı gül-rengi al gel beñzümüze **kan** gelsün G.824/2

Meñ‘ülü meñā‘ilü meñā‘ilü fa‘ülün
Pā-būsuñ için **şarkar** ol zülf-i girih-gīr
Luḥ it koma ayakda ki dāmānuña düşdi G.1046/4

Sonu “nûn” harfiyle biten kelimelerde, Āşaf da pek çok şairde görüldüğü gibi med yapmıştır. Vezinde sıkıştığında sonu “nûn”la biten kelimelerde de med yapmıştır.²³²

²³¹ G.2/1, G.26/3, G.119/1-5, G.262/3, G.277/4, G.292/1, G.292/1, G.292/2, G.317/1, G.317/5, G.230/5, G.236/1, G.236/2, G.430/1, G.464/1, G.495/6, G.667/1, G.667/5, G.669/1, G.680/4, G.715/1, G.715/2, G.770/2, G.776/5, G.794/2, G.849/2, G.852/1, G.856/2, G.895/2, G.903/3, G.904/3, G.907/2, G.918/4, G.1027/5, G.1041/1, G.1052/5, G.1057/3, G.1061/3, G.1078/9, G.1079/2, G.1081/2.

²³² G.14/3, G.14/5, G.196/4, G.198/3, G.322/2, G.348/4-5, G.365/5, G.441/5, G.594/2, G.604/5, G.627/5, G.629/3, G.634/1, G.642/3, G.665/5, G.665/5, G.753/2, G.767/2, G.770/3, G.772/3, G.775/4, G.824/1, G.824/1, G.824/3, G.824/4, G.824/5, G.849/8, G.856/5, G.900/3, G.936/4, G.964/1-5, G.964/2, G.964/3, G.964/4, G.964/5, G.973/4, G.1018/1, G.1039/1, G.1050/3, Muh.2/2, Müs.2/2.

Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün
Dil içre **cân** şem'-i ruhuñsuz uyana mı
Sen gelmeyince yanmaz o beytü'l-ğazende şem' G.476/4

Mef'ülü fâ'ilâtün mef'ülü fâ'ilâtün
(*Müstef'ilün fâ'ülün müstef'ilün fâ'ülün*)
Bâzūmda dağ-ı bî-ğad gördi cevān didi
'Uşşāk olduğına şunlar nişāne ancak G.522/4

Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün
Viridi hayāt-ı nev kerem ü luğfuñ Āşaf'a
'Ömrüñ füzūn pâdişehüm yarıcınñ kadīm G.703/5

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün
Seni acıdığum-çün söyleyem gücenme luğf eyle
Yıkup dil hānesin eyleme gel vīrān sultānum G.720/4

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün
Hayālūñ 'işretinden göñlümi mağzūn gönderme
Budur ey şāh-ı 'ālem rüz u şeb mağşūd hemān senden G.724/4

Bunların dışında Arapça ve Farsça kelimelerde de medler normal olarak birçok yerde görülür.²³³

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
'Aşk kâtil dil-rübā kāhil ne kılsun 'āşıkān
Birbirine sırrını inkār güç iş'ār güç G.118/2

Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün
Baña kim şevk kumaşı ğam-ı ğasretle gelür
Döner ol ħ'āceye kim küyına kālā getirür G.220/4

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
Mā'-i zemzem içmezem ol cām-ı cevher-bārsuz
Seyr-i gül-zār eylemem ben serv-ğadd-i yārsuz G.350/1

²³³ G.6/3, G.18/3, G.33/3, G.54/4, G.92/4, G.110/2, G.112/2, G.144/3, G.150/4, G.160/5, G.199/3-4, G.202/2, G.203/4, G.205/3, G.208/1-5, G.297/1, G.298/2, G.300/2, G.326/1, G.333/2, G.348/2, G.349/1-5, G.350/2-5, G.362/3-4, G.363/4, G.365/2, G.370/1-5, G.422/4-5, G.437/5, G.441/2, G.447/1-5, G.451/1, G.459/3, G.459/5, G.508/2-5, G.544/4, G.563/1-5, G.569/1-5, G.604/1, G.621/3, G.641/5, G.642/3, G.682/5, G.692/2, G.693/1-7, G.741/1-5, G.752/4, G.754/1-5, G.755/4, G.782/2, G.793/2, G.805/1-5, G.810/1-5, G.824/1-5, G.838/1-5, G.870/1, G.879/1, G.889/1, G.897/1-5, G.927/3, G.962/1-5, G.964/1-5, G.967/5, G.972/1, G.973/1, G.974/1, G.1012/4, G.1014/5, G.1017/1, G.1044/1, G.1064/1-5, G.1067/1-5, Muh.11/1, Muh.18/2.

Mef'ülü fâ'ilätü mefâ'ilü fâ'ilün
Geldi o gül yüzine yine haṭṭ-ı **yār** ḥayf
Bir tarzı daḥı oldu bu revnaḫ 'izār ḥayf G.489/1

Fâ'ilätün fâ'ilätün fâ'ilätün fâ'ilün
Dād elinden dilberüñ efkār çok güftār yoḫ
Göñlümi alduñ disem inkār çok ikrār yoḫ G.508/1

1.2.9. Kaynaştırma

Şair kullanıla kullanıla alışkanlık hâline getirdiği “n'eyler, n'ola, n'işlesem, n'itdi” gibi ifadeleri vasla konu olacak şekilde yazmayıp “ne” ifadesini kendinden sonraki kelimeye bitiştırmektedir. H. nüshasında kaynaştırmalar çoğu zaman yazıda işaretlerle belirtilmiştir. F. nüshasında herhangi bir işaret yoktur. Şair birçok yerde kaynaştırma yapmıştır.²³⁴

Fâ'ilätün fâ'ilätün fâ'ilätün fâ'ilün
'Aşḫ ola ḥübān **içind'**ol dīde-i cādüya kim
'Āşıkı yabana atmaz va'de-i dildārsuz G.350/4

Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fâ'ülün
Çün Āşaf'a bir şavm-ı firāk 'īd-i vişālün
Bir devlete irmiş **k'anuñ** oldu günü nevrüz G.377/5

Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fâ'ülün
Rāḥil gibi bārān-ı ğamı çek dil-i bī-tāb
Alma ğam-ı dehri **ağız'**ol bār çekilmez G.413/4

Fâ'ilätün fâ'ilätün fâ'ilätün fâ'ilün
Ṭayr-veş pervāneler pīrāyesin **olduḫç'**ider
Fānī-i dehre Nerīmān olduḫm iş'ār şem' G.475/4

Mefâ'ilün mefâ'ilün fâ'ülün
İşigüñden ḫovarlar derd-mendi
Demādem **seglerüñl'**artar cidālüm G.708/3

²³⁴ G.19/1-2, G.52/5, G.85/1, G.96/4, G.134/2, G.218/5, G.222/3, G.265/3, G.291/5, G.358/3, G.377/5, G.414/3, G.440/3, G.651/3, G.708/3b, G.712/4, G.807/6, G.965/3, Muh.13/4, Muh.11/4, Muh.12/4, Muş.1/3.

1.2.10. Ulama

Ünsüzle biten bir kelimenin ünsüzünün kendinden sonra ünlüyle başlayan kelimenin ilk hecesiyle birleştirilmesidir. Böylece kapalı olan bir hece açık hece yapılmış olur.²³⁵

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

Gelseñ ey Yūsuf-ı hüsn bāzāra biz de ʔālibüz

Ger ʔarīdār oldı seyr-i hüsnüme dirseñ raqīb G.60/2

Müfte‘ilün mefā‘ilün müfte‘ilün mefā‘ilün

Dīdelerüñ ki ʔālibüñ tāb u tüvānın aldılar

N’itdiler ise itdiler cev̄ ile cānın aldılar G.204/1

Mef‘ülü fā‘ilātü mefā‘ilü fā‘ilün

İrdükçe sehmi ʔarşulayup ‘izzet eylerüz

Cān tahtı üzre ʔondururuz ʔürmet eylerüz G.365/1

Mef‘ülü mefā‘ilü mefā‘ilü fā‘ülün

Tebşīrūñ ile ʔalbümi maḥz-ı İrem eyle

Çağlatma yaşum pādişehüm gel kerem eyle G.886/1

Mef‘ülü mefā‘ilü mefā‘ilü fā‘ülün

Dünyāda güzellikde o şeh Yūsuf-ı şānī

Bir fitne ʔıkar ʔorkaram ihvān arasında G.905/3

1.3. KAFİYE VE REDİF

Bu başlık altında *Āsaf Dīvānı*ndaki şiirlerde kafiye ve redif anlayışı ortaya konmuş, kafiye ve redif kusurları üzerinde durulmuş, şiirlerin kafiye ve redif örgüleri hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca metinle ilgili daha net ve doğru tespitler yapılabilmesi için kafiye ve redif cetvelleri hazırlanmıştır. Bu cetveller harf sırasına göre ayrı ayrı düzenlenmiştir; kafiye cetvelinde kafiyeler koyu ve dik, redifler italik yazıyla gösterilmiştir; redif cetveline sadece redifler alınmış ve italik yazıyla düzenlenmiştir.

1.3.1. Kafiye ve Redif Anlayışı

Dīvān tertibinde şair, elifbânın 28 harfinden de gazel söylemiştir. “b-p, c-ç” gibi harfler aynı harf altında veya aynı şiirde kafiyeli sayılmıştır. 117. gazeldeki “hiç, biç, sārnic, piç, Meric” kafiyeleri böyledir.

²³⁵ G.31/1, G.33/3, G.52/1, G.57/4, G.71/1, G.77/3, G.81/3, G.87/3, G.123/1, G.160/1, G.163/1, G.175/2, G.198/5, G.202/2, G.203/4-5, G.204/2-5, G.205/1, G.205/5, G.300/2, G.348/1-5, G.349/2, G.353/1-5, G.365/2-5, G.369/2, G.417/3, G.437/1, G.453/4, G.463/2, G.463/4, G.525/5, G.554/1-5, G.569/4, G.599/4, G.617/1-5, G.619/1, G.621/1-5, G.640/5, G.644/1-2, G.651/1, G.688/3, G.730/5, G.740/1, G.742/5, G.760/1-5, G.792/1, G.797/1-2, G.810/5, G.814/5, G.817/4, G.819/5, G.830/1, G.860/1-5, G.870/1-5, G.880/1-5, G.884/2, G.886/2-5, G.887/4, G.894/2, G.899/2, G.926/1, G.944/2, G.954/2, G.954/1, G.968/1, G.969/7, G.1018/1-5, G.1020/1-5, G.1046/2, G.1069/1, Muh.8/1, Müs.6/4, Müs.8/2.

1089 gazelin 138'inde, 27 muhammesin 3'ünde, 8 müseddesin 2'sinde, 2 mu'aşşerin 1'inde, 4 murabba'in 1'inde, 48 rübâ'inin 17'sinde, 15 nazmın 4'ünde ve 19 müfredin 7'sinde redif kullanılmamıştır.²³⁶ Müfredler arasında yer alan üç beyitte aynı zamanda kafiye de kullanılmamıştır. Nâdir de olsa bazı beyit ve bendlerde kafiye kullanılmamıştır.²³⁷

Redifler kimi zaman sadece ekle yapılmış kimi zaman da ek ve kelime birlikte kullanılmıştır. Tek kelimeli redifler çoğunluğu oluşturur. Tek kelimeli redif sayısı 746, iki kelimeli redif sayısı 133, üç kelimeli redif sayısı 9'dur. Dört kelimeli redif bulunmazken bir yerde beş kelimeli redif kullanılmıştır. Sadece ekle oluşturulan redif sayısı 253'tür. Rediflerin çokluğu şiirlerin özellikle bir konu etrafında âhenkli söylendikleri konusunda fikir verebilir.

Şair vezinde olduğu gibi kafiye de mahlası söz konusu olduğunda esnek davranır. 251 ve 580. gazelerde mahlas kafiye uymamasına rağmen kullanılmıştır.

Bazı şiirlerin ses benzerlikleri ikilemeler üzerine kurulmuştur. Altı şiirde “-ā semt semt, -ān elinden dād dād, -āli taraf taraf, -ān şaf şaf, -ār ham-der-ham” şeklinde ikilemeli kafiye özelliği görülür.²³⁸ Aşağıdaki gazelde (G.508) zü'l-kafiyeteyn denilen ikili kafiye görülür ve “-ār yoķ” şeklindeki ana kafiyeden önce “-ār çoķ” şeklinde ikinci bir kafiyeleniş dikkat çeker.

Dād elinden dilberüñ efkār çoķ güftār yoķ
Göñlümi alduñ disem inkār çoķ ikrār yoķ

Süz-ı dilden añlamaz eyler teğāfül ol perī
Anda dā'im tavr-ı nā-hemvār çoķ hemvār yoķ

Pür-vefā meh-pāre yoķ cān bezl ider āvāre çoķ
Gör ki 'aşık n'ışlesün agyār çoķ dildār yoķ

Bu dil-i vīrāneyi cevr-ile herkes hedm ider
Bir hārāb-ābāddur āşār çoķ mi'mār yoķ

Niye i'lām eylemezsin Āşaf aḥvālūñ dime
Şi're t̄alib k̄almadı eş'ār çoķ añlar yoķ

²³⁶ G.11, G.15, G.20, G.21, G.23, G.24, G.30, G.34, G.36, G.38, G.43, G.46, G.49, G.53, G.55, G.56, G.58, G.60, G.62, G.65, G.67, G.68, G.69, G.71, G.72, G.76, G.82, G.91, G.92, G.96, G.99, G.101, G.102, G.117, G.122, G.127, G.132, G.135, G.140, G.141, G.143, G.148, G.149, G.151, G.152, G.154, G.163, G.172, G.225, G.230, G.232, G.234, G.263, G.264, G.265, G.318, G.327, G.328, G.346, G.369, G.376, G.377, G.378, G.405, G.407, G.417, G.420, G.424, G.425, G.437, G.442, G.450, G.454, G.455, G.467, G.481, G.482, G.483, G.491, G.492, G.494, G.499, G.500, G.514, G.524, G.559, G.591, G.630, G.631, G.641, G.643, G.645, G.646, G.648, G.660, G.703, G.716, G.717, G.718, G.722, G.744, G.751, G.776, G.777, G.833, G.841, G.843, G.844, G.851, G.864, G.876, G.890, G.892, G.902, G.921, G.930, G.936, G.937, G.939, G.947, G.951, G.954, G.956, G.963, G.968, G.969, G.1012, G.1042, G.1043, G.1057, G.1062, G.1065, G.1070, G.1072, G.1075, G.1082, G.1088, G.1089, Muh.5, Muh.15, Muh.22, Mūs.5, Mūs.7, Muaş.1, Mur.4, Rüb.1, Rüb.3, Rüb.4, Rüb.6, Rüb.7, Rüb.17, Rüb.21, Rüb.24, Rüb.32, Rüb.33, Rüb.35, Rüb.36, Rüb.37, Rüb.39, Rüb.40, Rüb.41, Rüb.42, Naz.5, Naz.6, Naz.9, Naz.10, Müf.3, Müf.6, Müf.7, Müf.9, Müf.11, Müf.12, Müf.14.

²³⁷ G.159, Muh.3/4, Naz.2, Müf.7, Müf.9, Müf.11.

²³⁸ G.98, G.153, G.486, G.497, G.657.

Bazı gazellerde şair matla beytinin bir dizesini makta beytinde yineleyerek gazel-i mükerrer yapmıştır. Metinde 12 gazelde redd-i matla görülmektedir.²³⁹ Bunların dışında 1050. gazelde şair matladaki bir mısraı maktadan bir önceki beyitte (hüs-ni makta) tekrar etmiştir.

Şair, bazı şiirlerde mısra sonlarında cinâs yapmaya da özen göstermiştir. “gül/gül-”, “bir bir yan/bir biryân”, “rengine (renk)/rengine (hilesine)” vb. kelimelerle cinâs yapılmıştır.²⁴⁰ Ayrıca 163. gazelde cinâs-ı mükerrer yapılmıştır.

Şair, hacimli bir dîvâna göre genel olarak kafiye ve redif konusunda birçok şiirde başarılı görülebilse de, bazı şiirlerde yer yer kafiye ve redif kusurlarına rastlanır.

Nüshalar arasında az sayıda redif farkı vardır. 690. gazelin redifi Hazine nüshasında “ağladum”, Fatih nüshasında “ağlaram” şeklinde; 238. gazel H.de “-ânın gezdürür”, F.de “-ānuñ gezdürür” şeklindedir. Her iki gazelde de anlam gereği F. nüshasındaki şekil metne alınmıştır.

Bazı şiirlerde kafiye-redif ortaklığı bir ya da iki beyitte bozulmuştur. G.1023’te “-āğın bozmadı” şeklinde kafiyelenen şiirin matla beytinde “-āsın bozmadı” kullanılmıştır. G.1051’de “şehri, zehri, dehri, mehri” şeklindeki kafiyelere son beyitte “cevri” eklenmiştir. Şu gazellerde de benzer kafiye kusurları görülür: G.138, G.172, G.280, G.530, G.725, G.855, G.895, G.908, G.936, G.937, G.1027/4, G.1054, G.1068/2.

Kimi zaman yine redif ve kafiye ortaklığı farklı bir şekilde bir beyitte bozulur. Kelime kökleri ve eklerin uyumsuzluğuyla kafiye veya redif bozulmuş olur. 272/5’te “hamrāsıdur, gūyāsıdur, şehlāsıdur, tuğrāsıdur, bālāsıdur” şeklinde kafiyelenen şiirde “gerden-i elmāsıdur” kullanılmış ve “sıdur” şeklindeki redif bu beyitte “ıdur”â dönüşmüştür. “ırmağlar, tağlar, bağlar, zāğlar, dağlar” şeklinde kafiye ve redif yapılan 236. gazelin 2. beytinde “ağlamak” fiili geniş zamanda “ağlar” şeklinde çekimlenmiş ve “lar” şeklindeki redif “r”ye dönüşmüştür. Genel olarak yönelme eki “-e, -a”lı redifler “çāre, pāre; peymāne, şāne vb.” kelimelerle bozulmuş olur. Bu kullanım metinde birçok şiirde görülür.²⁴¹ G.948’de “-ā koyınna” şeklindeki kullanımda “koyınna” kelimesi redif olarak düşünülmüşken 4. beyitte “-īd-i edhā koyınna” ifadesiyle bozulmuştur. Şair cinâs yaparken redifi bozmuş olur.

²³⁹ G.77, G.345, G.610, G.612, G.619, G.624, G.625, G.663, G.667, G.851, G.915, G.997.

²⁴⁰ Cinâslar için bk. G.141/1 (dürüd-dü rüd); G.202, G.471, G.1039 (yāra-yara); G.245 (hāl-ğāl); G.279, G.646 (gül-gül-); G.341 (inkâr-engâr); G.561, G.577 (gerdün); G.722 (bir yan-biryân); G.738 (şararsın); G.820 (rengine); G.972/1 (çāresine-çāresi ne); G.1030 (dādım-dadım); G.1080 (nem).

²⁴¹ Kafiye ve redif durumunun bir ya da iki beyitle bozulduğu misâller için bk. G.29, G.52, G.57, G.59, G.61, G.63, G.64, G.78, G.89, G.120, G.130, G.145, G.155, G.175, G.202, G.249, G.287, G.292, G.303, G.310, G.332, G.383, G.390, G.399, G.403, G.423, G.448, G.471, G.474, G.479, G.552, G.561, G.568, G.572, G.577, G.589, G.599, G.613, G.623, G.637, G.650, G.674, G.691, G.716, G.717, G.731, G.788, G.811, G.820, G.845, G.929, G.944, G.948/4, G.949/5, G.953, G.956, G.957, G.969, G.1000/3, G.1012/6, G.1031, G.1042, G.1043, G.1057, G.1062, G.1089, Mūs.1/2.

Bir kafiye kusuru sayılan ve şiirde bir kafiye kelimesinin aynı anlamda yinelenmesi anlamına gelen itâ²⁴² hacimli bir eserle orantılı olarak bir hayli fazladır. Tespit edebildiğimiz kadarıyla 66 yerde itâ görülür.²⁴³

Şair göz için kafiye anlayışına uygun olarak telaffuzları farklı ancak yazıda aynı harflerle yazılan kelimelerle kafiye yapmıştır. Buna ikvâ denir. 966. gazelde “nîl, cemîl, kalîl, fîl, selsebîl” gibi kelimelelerle “seyl” kelimesini kafiye yapmıştır. Muh.7/1’de “dilâver” kelimesi de ikvâyâ misâl olur. Benzer misâller şu şiirlerde de görülür: G.40, G.178, G.229, G.235, G.378, G.442, G.472, G.499, G.644, G.890, G.976, G.1073, Rüb.24.

102. gazelde bir müstensih hatası olarak düşündüğümüz “baht, dirahht, taht, saht, raht” kelimelerinden sonra “dest” kelimesi kullanılmıştır. 254/5’te “-û biter” şeklinde kafiyelenen şiirin makta beytinde “maḥbûb-ı ter” kullanılmıştır. Bu aslında kulak için kafiye anlayışıdır.

Metinde daha çok kafiyede yazılış dikkate alınmıştır. Kimi zaman kafiye için kelimelerin imlâlarında değişiklikler yapılmıştır. H.de “atlas” kelimesi kafiye için “atlas” şeklinde yazılmıştır.²⁴⁴ “-â meclis” şeklinde kafiyelenen 419. gazelin üçüncü beytinde “olmasa meclis” ifadesi lam elifle yazılmış, 516. gazelde “-âreñ yok” kafiyesine “ayârũñ yok” ifadesi he ile yazılmış, G.548/2’de “tesellâ” kelimesi elifli yazılarak kafiyeye uydurulmuştur. G.447/4’te “Şâd” kelimesi de böyledir.

Arapça, Farsça ve Türkçe kelimelerle kafiye yapılırken Türkçe kelimelerde ünlü harf için konan “ا و ی” harfleri ile Arapça ve Farsça kelimelerde uzun ünlüler için yazılan “ا و ی” kafiyeli kabul edilmiştir. G.24/4 “baña”, G.26/2-3 “az”, G.34/1 “aña”, G.45/1 “saña”, 45/5 “baña”, G.481/1 “yasağ, sağ”, G.644/2 “yaza”, G.896 “yanuma” buna örnektir.

Bir yerde kafiye için anlam feda edilmiştir. G.897/5’te anlama “çeşmine” daha uygunken kafiye zaruretiyle “çeşmüne” yazılmıştır.

Uzun ünlüler iki ses olarak değerlendirildiğinde metinde en fazla tam ve zengin kafiye kullanıldığı görülür.

Gazeller, yukarıda değinilen kafiye-redif hatalarının dışında “aa / xa / xa / xa / xa” şeklindeki klâsik gazel örgüsüne göre yazılmıştır.

Muhammeslerin kafiye örgüsü farklılık gösterir. Muhammeslerden 5 tanesi mütekerrirdir. Mütekerrir olan 4. muhammeste kafiye dizilişi “aaaⁿaⁿ / bbbaⁿaⁿ / cccaⁿaⁿ...” şeklinde; yine mütekerrir olan 12, 13, 16 ve 21. muhammeslerde “aaaaⁿaⁿ / bbbaⁿaⁿ / cccaⁿaⁿ...”; 10. muhammeste “aaaab / cccb / dddb...”; diğer 21 muhammeste “aaaa / bbba / ccca...” şeklindedir.

Müseddeslerde dört tip kafiye örgüsü kullanılmıştır. Kafiye dizilişi mütekerrir olan 3, 4, 5 ve 6. müseddeslerde “aaaaⁿaⁿ / bbbaⁿaⁿ / cccaⁿaⁿ...”; 1 ve 2.

²⁴² Kafiye kusurları için bk. Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK Yay., Ankara 2000, s. 64-68.

²⁴³ G.11, G.26, G.34, G.39, G.41, G.47, G.57, G.64, G.72, G.107, G.115, G.140, G.165, G.166, G.173, G.188, G.194, G.214, G.223, G.228, G.2382, G.291, G.304, G.306, G.307, G.309, G.314, G.331, G.370, G.379, G.386, G.412, G.413, G.417, G.458, G.466, G.495, G.498, G.522, G.566, G.570, G.584, G.608, G.620, G.649, G.652, G.679, G.691, G.693, G.712, G.714, G.829, G.849, G.851, G.869, G.932, G.976, G.977, G.982, G.1044, G.1060, G.1065, G.1080, G.1083, Muh.18/6, Muh.22/3.

²⁴⁴ G.417/1.

müseddeslerde “aaaaaa / bbbbbb / cccccc...”; 7. müseddeste “aaaabc / ddddbc / eeeebc...” ve 8. müseddeste “aaaaaa / bbbbcc / ddddee...”şeklindedir.

Müsebbâ'da kafiye örgüsü “aaaaaaⁿ / bbbbbbⁿ / cccccaⁿ...”şeklindedir.

Mütekerrir olan 2. mu‘aşşerde “aaaaaaaaⁿaⁿ / bbbbbbbbaⁿaⁿ / cccccccaⁿaⁿ...”; 1. mu‘aşşerde “aaaaaaabb / cccccccdd / eeeeeeff...”şeklinde bir kafiye dizilişi vardır.

Mütekerrir olan 1, 2 ve 3. murabba‘ların kafiye örgüsü “aaaⁿ / bbaⁿ / ccaⁿ...”; 4. murabba‘ın “abab / cccb / dddb...”şeklindedir.

Kıtalarda “xa / xa”şeklinde klâsik kıta dizilişi söz konusudur.

Rübâ‘îlerde iki tip kafiye dizilişi görülür. 2, 8, 17 ve 21. rübâ‘îlerde “aaa”şeklinde dört mısra kafiyeiyken (musarra‘) diğer 48 rübâ‘îde “aaxa”şeklinde bir, iki ve dördüncü mısralar kafiyeiyli, üçüncü mısra serbesttir.

“Müfredât” başlığı altındaki 19 beyitten 7, 9 ve 11. beyitler kafiyesiz (ferd/müfred); diğer beyitler kafiyeiyli(beyt-i musarra‘)dir.

1.3.2. Şiirlerin Harf Sırasına Göre Kafiyelele

- ā G.11, G.15, G.20, G.21, G.23, G.30, G.34,
G.36, G.38, G.43, G.46, G.53,
Muh.13/5, Muh.15/3, Muh.15/5,
Muh.20/5, Muh.24/3, Mur.4/5,
Müs.3/3, Müs.4/5
- a / –ā Muh.16/5
- ā / –a G.24, G.49
- ā *baña* G.5
- ā *benüm* G.713
- ā *bilürin* G.750
- ā / –a *bizüm* G.709
- ā *bundadır* G.307
- a / –ā *cānā* G.45
- ā *deryā* G.27
- ā / –a *devri* G.1022
- ā *didı* G.1007
- ā *didügün* G.580
- ā *dırler* G.193, G.246
- ā *diyerek* G.576
- ā *elümüzde* G.865
- ā *fıtne* G.873
- ā *ğamını* G.1076
- ā *gelse* G.965
- ā *gelür* G.239
- ā *gerek* Naz.14
- ā *getürür* G.220
- ā / –a *göstermesün* G.779
- ā / –a *haberlerin* G.756
- ā *hüsünüñ* Muh.18/5
- ā *hiç görmedüm* Mur.1/2
- ā *ile geldük* G.530
- ā *itseñ olmaz mı* G.1025
- ā *kıl dimiş* Müs.4/2
- ā *ki benden* G.818
- ā *koynına* G.948
- ā *ķuluñ* G.549
- ā *ķatıf* G.490
- ā *lezzetin* G.727
- ā / –a *meclis* G.418, G.419
- ā *mıdur bā'ış* G.112
- ā / –a *mıdur bilmem* G.694
- ā *mıdur ol ruķ* G.138
- ā *mı gelür* G.217
- ā *münķatı* ' G.478
- ā *ne dimekdür* G.289
- ā *nedür* G.195
- ā *nedür bilmem* G.665
- ā *nevrüzda* G.962
- ā / –a *nevrüzdur* G.226
- ā *oldı* Muh.8/4
- ā *oldum* G.680
- ā *peydā* G.17
- ā *semt semt* G.98
- ā *ķutmaz* G.414
- ā *ter olur* G.251
- ā *teşne-leb* G.66
- ā *virdi* G.1086
- ā *yegdür* G.178
- ā' *itmiş* G.449
- āb G.55, G.58, G.62, G.65, G.67, G.68,
G.71, G.72, G.76, Muh.19/4,
Muh.23/4, Müs.7/7
- āb *döndürdi yüzün* G.732
- āb *eglenmesün* G.800
- āb *eyler* G.205
- āb *gelsün çeşmüne* G.882, G.897
- āb *gibi* G.1064
- āb *gözinde* G.932
- āb *gül* G.606
- āb *ıcre* Müf.5
- āb *iken* G.781
- āb *n'eydügin bilmem* G.693
- āb *olıcaķ* G.525
- āb *olmayıcaķ* G.509, G.510
- āb *olmuş gelür* G.268
- āb *olsa bize* G.911
- āb *olur* G.259, G.295, G.296, Naz.4
- āb *sürķ* G.137
- āba *beñzer* G.315
- āba *düşelden* G.765
- āba *māliküz* Muh.17/2
- āba *mensūbuz* G.393

- āba vardı* G.985
 -*āba yüz tıtdı* G.981
 -*āb-āsā* G.44
 -*ābdur gūyā* G.39
 -*āb-ı ‘aşk* G.505, G.520
 -*ābı iñleden* G.761
 -*āb-ı maḥabbet* G.93, G.103
 -*āb-ı sākī* G.1047
 -*āb-ı sürḥ* G.139
 -*ābīler bilür* Muh.14/1
 -*āb-ile baḥş* G.109
 -*ābılar* G.244, G.308
 -*ābum olaydı* G.1018
 -*ābuñ* G.555
 -*āc* G.122
 -*ād* G.151, G.152, Muh.14/2
 -*ād / -ad eylesek* Muh.17/3
 -*ād / -ad muttaşıl* G.639
 -*ād / -ad olmaduñ gönül* G.615
 -*ād ayağ başmış* G.431, G.432
 -*ād eliñden* G.754
 -*ād eyledüm* G.689
 -*ād ide* G.889
 -*ād idelüm* G.679
 -*ād iderüz biz* G.358
 -*ād it* G.83
 -*ād it beni* G.983
 -*ād itdügün görsek* G.557
 -*āda / -āde virdüm hep* G.61, G.64
 -*āda ğam* G.706
 -*ādadur / -ādedür* G.326
 -*ādadur / -ādedür ‘ilāc* G.120
 -*ādadur ‘ilāc* G.121
 -*ādan / -adan ğaraž* G.460
 -*ādan bil* G.633
 -*ādan ğaraž* G.462
 -*ādan ğayrı* G.987
 -*ādan ḥaž* G.469, G.470
 -*ādan ḥaber virür* G.281
 -*ādan şaқın* Müs.4/1
 -*ādan şaқla* Rüb.47
 -*ādan uşanduk* G.523
 -*ādan yeg* G.584
 -*āddan feryād* G.146
 -*āddan görmiş* G.447
 -*āddan kaçma* G.927
 -*āde / -āda* G.939
 -*āde / -āda görem* G.697
 -*āde / -āda müfīd* Rüb.22
 -*ādedür / -ādadur dırler* G.214
 -*ādesi* Muh.6/1
 -*ādı / -adı* Müf.4
 -*ādı / -ādī* G.1062, G.1089
 -*ādımı / -adımı* G.1030
 -*ādī / -ādı budur* G.223, G.1070
 -*ādsuz* G.398
 -*ādımı / -adımı* Muh.21/3
 -*ādumuz* Muh.17/1
 -*ādur / -adur* G.212, G.213, G.282, G.329, Müf.16
 -*ādur bu* G.831, G.840
 -*ādur gider* G.224
 -*ādur var ise* G.926
 -*ādur yine* G.933, G.934
 -*āf* Rüb.41
 -*af / -ef* G.494
 -*āf degül* G.601
 -*ağ / -āğ* G.481, G.482, G.483, Rüb.39
 -*āğ / -ağ hem* G.715
 -*āğ / -ağ lāzımdur* G.209
 -*āğ / -ağ olsun* G.758
 -*ağa / -āğa şığmaz* G.415
 -*ağı / -āğı kimsenüñ* G.551
 -*āğı / -ağı olmasa* G.913
 -*āğ-ı dil* G.627, G.628
 -*āğıdur / -ağıdur* G.164
 -*ağıdur* Mur.3/1
 -*āğın / -ağın bozmadı* G.1023
 -*āğına / -ağına* G.868, Müs.7/3
 -*ağına kadeḥ* G.128
 -*ağında / -ağında* G.945
 -*āğından / -ağından* G.798
 -*ağlar* G.269
 -*ağlar* G.292
 -*āğlar / -ağlar* G.236

- āğum** / -**ağum** G.667
 -**āğum** / -**ağum şandılar** G.304
 -**āğum** / -**ağum var** G.165
 -**āğußdur** / -**ağußdur** G.201
 -**āh** G.127
 -**āh-ı** 'aşk G.512
 -**ahıt** G.102
 -**āh** Muh.19/2, Müs.1/4, Müs.2/4
 -**āh bilür** G.311
 -**āh dirin** G.768
 -**āh itdigümü** Rüb.20
 -**āh kapar** G.242
 -**āh meded** G.144, G.147
 -**āh saña** G.1
 -**āh şeklin bağladı** G.1005
 -**āha ne i'tibār** G.183
 -**āh-ı nev** G.839
 -**āhın görüñüz** G.386
 -**āhını** Müs.7/2
 -**āhî** / -**āhı gösterür** G.303
 -**āhî** / -**āhı kimsenüñ** G.552
 -**āhî gazelleri** G.1068
 -**āhîlerdenüz** G.391, G.408
 -**āhum gitme gel** G.622
 -**āhum saña** Naz.8
 -**āhumuz** G.410
 -**āhumuz bilsek** G.547
 -**āhuñ midur** Naz.13
 -**aķ** / -**āk** G.514
 -**āk** Muh.21/4, Rüb.4
 -**āk elmeded** Müs.4/3
 -**āk hayf** G.488
 -**āk itdüm** G.714
 -**āk olalum** Mur.2/1
 -**āk olmaķdadur** G.261
 -**āk olur** G.231
 -**ākā** G.924, Muh.3/2
 -**aķdan** G.799
 -**aķdan gelür** G.180
 -**ākdür cismüm benüm** G.658
 -**ākdür gönüm** G.655
 -**aķmur** Muh.1/4
 -**ākı yok** G.529
 -**ākıdür** / -**ākıdur gönül** G.610
 -**āküz biz** G.381
 -**āl** Muh.19/3, Muh.2/3, Muh.20/3, Muh.6/3,
 Muş.1/1, Mur.2/3, Müs.3/5, Rüb.6,
 Rüb.7
 -**āl** / -**al** G.631, G.648
 -**al** / -**āl saña** G.2
 -**āl ider yürür** G.222
 -**āl imiş ancaķ** Kıt.2
 -**āl imiş** G.428, G.429
 -**āl ise** G.974
 -**āl olsun** G.825
 -**ālar** / -**alar gibi** G.1000
 -**ālar eyledük** G.548
 -**ālar var** G.276
 -**ālarda** G.904
 -**ālarıyuz** Rüb.28
 -**ālaruñ** G.570, G.571, G.583, G.585
 -**ālde** G.946
 -**ālden eyle kıyās** Rüb.31
 -**aldür** / -**eldür bu** G.846
 -**aldür** G.324, G.325
 -**āle** Müs.5/1
 -**āle** / -**ala** G.930
 -**āle bilmezsin** / -**alabilmezsin** G.830
 -**āle döndi** G.1033
 -**āle müştāķuz** G.371
 -**āleyi** G.975
 -**ālıđı** / -**alığı vardur** G.273
 -**ālına** / -**ālîne** Muh.16/3
 -**alını** / -**ālını** Mur.3/7
 -**ālî** / -**ālî olmasa** G.960
 -**ālî taraf taraf** G.486
 -**alı** / -**ālî midür yā Rab** / -**alı midür yā**
Rab G.57
 -**ālik ol** G.619
 -**ālim** / -**ālüm görüp raķm itmedüñ**
 Muh.15/6
 -**ālin bilmedüm** G.677
 -**ālinden** Müs.5/3
 -**ālüm** G.708
 -**ālümü** / -**ālümü benüm** Rüb.11

- ālümüz** G.373
 -**ālūñdür** G.245
 -**am** / -**em** Muh.2/2, Müseb.1/2
 -**am** / -**em nāzük** G.562
 -**ām** Muh.25/4, Muh.26/4
 -**ām** ‘aşkına G.955
 -**ām bahş** G.105
 -**ām olmasa** Muh.18/1
 -**ām olsun** G.785
 -**ām seyrinden** G.810
 -**ām yok** Müseb.1/1
 -**āma** / -**ama dek** G.565
 -**āma** / -**āme** G.951
 -**āma düşürdüm** Naz.11
 -**āma teşbīh eyledüm** G.688
 -**āmdan** Muaş.1/6
 -**amdur** / -**emdür** G.290
 -**āmesin** Muh.25/2, Muh.26/2
 -**āmı** G.1052, Rüb.43
 -**āmum yok** Müs.8/2
 -**ān** G.776, Muaş.1/5, Muh.16/4, Muh.20/4,
 Müs.8/5, Naz.10
 -**an** / -**ān** G.722
 -**ān** / -**an** G.744, G.777
 -**an** / -**ān arasında** G.866, G.905
 -**ān** / -**an diñmez** G.334
 -**ān** / -**an dirler** G.277
 -**an** / -**ān eylemek** G.543
 -**ān** / -**an eylemek olmaz** G.347
 -**an** / -**ān eyler** Rüb.26
 -**ān** / -**an gelsün** G.824
 -**ān** / -**an ile eglenmez** G.374
 -**ān** / -**an itdi** G.1059
 -**ān** / -**an olsa** G.853
 -**an** / -**ān olsun** Rüb.46
 -**ān** / -**an olur** G.162
 -**ān** / -**an yürüsün** G.769
 -**an** / -**en** Muh.9/5, Muh.12/3, Muh.22/1
 -**ān āferīn** G.809
 -**ān aña** G.13
 -**ān atar** G.262
 -**ān benden** G.783
 -**ān beni** G.980
 -**ān bī-ḥaber** G.302
 -**ān bize** G.917
 -**ān bu gice** G.861
 -**ān bulmaḡ kadar vardır** Muh.11/2
 -**ān buluruz** G.359
 -**ān ditrer düşer** G.166
 -**ān düşmen** G.759
 -**ān ele girmez** G.357, G.389
 -**ān elinden dād dād** G.153
 -**ān eyle** Rüb.18, Rüb.48
 -**ān eyledi** G.1021, Mur.3/3
 -**ān eyledüñ** Müs.4/4
 -**ān eyler** Naz.12
 -**ān ganīmetdür** G.203
 -**ān gelir dirler** G.321
 -**ān henüz** Muh.21/5
 -**ān idelüm** G.672
 -**ān idi Kays** G.421, G.422
 -**ān ihtilāḡ** G.466
 -**ān isterüz** G.336, G.337, G.387
 -**ān isteyen** G.804
 -**ān itdi** G.1011
 -**ān itdürür** G.255
 -**ān itmek** G.598
 -**ān itmez idüm** G.673
 -**ān itsem gerek** G.597
 -**ān ḡalmaz** G.372
 -**ān nedür** G.283
 -**ān oḡmur** G.207
 -**ān olalum bir zamān** G.828
 -**ān olanlar** G.280
 -**ān olayum** Müs. 1/5, Müs.2/5
 -**ān oldı** G.1015
 -**ān oldı tut** G.77
 -**ān olduḡıyçün** G.816
 -**ān oldum** G.682
 -**ān olduñ** G.560
 -**ān olmaḡa bā‘iṣ** G.114, G.115
 -**ān olmaḡ** G.513
 -**ān olmasun dırsın** G.771
 -**ān olmasun gönüm** G.656

- ān** *olmaya* G.893, Muh.12/4
 -**ān** *olmaz* G.335, Rüb.27
 -**ān** *olsa güzel* G.634
 -**ān** *olsun* G.790
 -**ān** *olup gezer* G.182
 -**ān** *peydā* G.18
 -**ān** *reşk eylesün* G.764
 -**ān** *şaf şaf* G.497
 -**ān** *saña* Naz.7
 -**ān** *şanma* G.898
 -**ān** *senden* G.724, G.784
 -**ān** *sensüz* G.395
 -**ān** *senüñ olsun* G.760
 -**ān** *seyrin* G.723
 -**ān** *seyrine* G.950
 -**ān** *üsküf* G.495
 -**āna** / -**a ne virmezler** Muh.8/1
 -**āna** / -**ana** / -**āne inanmaz** G.390
 -**āna** / -**ana** / -**āne şem‘** G.474
 -**āna** / -**ana düşersin** G.742
 -**āna** / -**ana hep** G.70
 -**āna** / -**āne** / -**ana çerāg** Rüb.38
 -**āna** / -**āne** / -**ana reftār** G.175
 -**āna** / -**āne dīde** G.958
 -**āna** / -**āne dime** G.957
 -**āna** / -**āne** G.906
 -**āna** / -**āne** G.954
 -**āna** / -**āne ḥased** G.145
 -**āna** / -**āne irmedük** G.599
 -**āna** / -**āne kadeḥ** G.130
 -**āna** / -**āne mestāne** G.888
 -**āna** / -**āne şafā** G.29
 -**āna** / -**āne söyleme** G.858
 -**āna** / -**āne söyleñ söylesün** G.811
 -**āna** / -**āne söylersin** G.801
 -**āna** Muh.22/3
 -**āna** *bağılmaz* G.401
 -**āna** *ben* / -**āne ben** G.791
 -**āna** *çıka* G.925
 -**āna** *çıkdı hep* G.63
 -**āna** *el şunmuş* G.438
 -**āna** *ḥadīş* G.104
 -**āna ilet** G.100
 -**āna** *kalmaz* G.384
 -**āna** *Muaş.2/4, Mur.3/5*
 -**āna muhtāc** G.126
 -**āna** *tuyurma* G.863
 -**āna** *virmez* G.807
 -**āna** *yer bulunmaz* G.333
 -**ānda** *bulunmaz* G.396
 -**āndan** Naz.15
 -**āndan** / -**andan gelir** G.179
 -**āndan** / -**andan ḥalāş** G.453
 -**āndan** / -**andan kes** Rüb.30
 -**āndan cüdā** G.22
 -**āndan garaż** G.457
 -**āndan taşra** G.964
 -**andurmuş** G.433
 -**andurur seni** Muh.5/3
 -**andur** / -**āndur bu** G.835
 -**andur** / -**endür bā‘iş** G.107, G.111
 -**āndur baña** G.6, G.12
 -**āndur bu** G.190, Rüb.15, Rüb.16
 -**āndur her biri** G.996
 -**āndur kadeḥ** G.129
 -**āndur sevdiğüm** G.686
 -**andurdı beni** Mur.3/4
 -**āne** / -**āna** G.902, G.936, G.937
 -**āne** / -**ana** / -**āna biraz** G.380
 -**āne** / -**ana** / -**āna geldük ey gönül** G.613
 -**āne** / -**ana** / -**āna hep** G.59
 -**āne** / -**āna** / -**ana heves** G.423
 -**āne** / -**āna** / -**ana** G.876
 -**āne** / -**ana ben** G.795
 -**āne** / -**āna dağ** G.479
 -**āne** / -**ana gibi** G.1055
 -**āne** / -**āna gözlerüñ** G.572
 -**āne** / -**āna merḥabā** G.52
 -**āne** / -**āna olmayam** G.699
 -**āne** / -**āna olmaz mı** G.990
 -**āne** / -**āna şarılsam** G.674
 -**āne** / -**āna şunar** G.219
 -**āne** / -**ana yazmışlar** G.310
 -**āne** *ancağ* G.522

- āne degül mi yā G.47
 -āne degüldür G.297
 -āne disünler G.247
 -āne dost G.89
 -āne kaydından G.753, G.786
 -āne kıl G.642
 -āne mi / -ana mı şanduñ beni G.1040
 -āne midür āyā G.16
 -āne midür bilmem G.664
 -āne nedür bilmez G.361, G.366
 -āne olmağ var G.266
 -āne olmayam G.692
 -āne de Muh.7/4, Muh.9/3
 -āne den / -anadan Muh.9/4
 -āne den çıkma G.949
 -āne den soñra G.883
 -āne dūr Muh.6/4
 -āne-i ‘aşkuz G.339, G.362
 -āne-i fēyz G.459
 -āne ler tenhā G.28
 -āne ler vardur G.174
 -āne lük eyler G.184
 -āne müz vardur G.299
 -āne müz yegdür G.313
 -āne si G.1044
 -āne sidür gönñüm G.654
 -āne sin Müseb.1/4
 -āne ye Muh.16/2
 -āne ye lāyık G.528
 -āne yi G.1032
 -āne yin Muh.19/1
 -ān / G.1031, G.1034, G.1058, Muh.11/4
 -ānı / -ānı / -anı G.1075
 -ānı / -ānı Muh.8/3
 -ānı / -anı bülbülüñ G.556
 -ānı / -anı G.1071, Muh.8/5
 -ānı / -anı görmesem G.712
 -ānı / -anı sev G.847
 -ānı / -anı tutan G.821
 -ānı / -anı var G.161
 -ānı / -anı yazan G.813
 -ānı / -anı yok G.503
 -anı / -anı zabt G.465
 -ānı / -ānı / -anı baña G.4
 -ān-ı ‘aşk G.519
 -ān-ı ‘id G.142
 -ān-ı āteşdür G.233
 -ānı bayrāmuñ G.564
 -ānı bilmiş ol G.616
 -ān-ı bülbül G.609
 -ānı dūrüst G.80
 -ānı güldürür G.240
 -ān-ı harābāt G.87, G.88
 -ānı kandasın G.829
 -ānı n`eylersin G.796
 -ānı ne bildüñ G.588
 -ānı yok G.504, Muh.12/5
 -ānı dur G.331, Müf.15
 -ānı dur gönñüm G.653
 -ānı dur gönñül / -ānı dūr gönñül G.611
 -ānı dur hañuñ G.558
 -ān-ile Muh.12/2
 -ānı muz gelse G.920
 -ānın / -anın aldılar G.204
 -ānın gezdürür G.238
 -ānın vire Müs.3/1
 -ānında Müf.17
 -ānından / -anından G.725, G.729, G.789,
 G.817
 -ānı yuz cānā G.41
 -ānı‘ Rüb.37
 -ānı dūr gönñül / -ānı dur gönñül G.614
 -ān-ile bañş G.110
 -ānlar ile G.860, G.870
 -ānlık G.527
 -ānsın sen G.808, Muh.11/3
 -ānsuz / -ansuz yürümez G.409
 -ānum G.707, G.720, Muaş.2/2
 -ānum / -anum G.662, G.702, Müs.1/1,
 Müs.2/1
 -ānum ‘Alı G.1084, G.1085
 -ānum añdum ağladum G.690
 -ānum benim Mur.1/1
 -ānum çekemez G.345
 -ānum gele mi G.982

- ānum gibi* Naz.1
–*ānum incinmiş baña* G.8
–*ānum mı var benim* G.685
–*ānuma* G.938
–*ānuma / –anuma* G.854, G.869, G.896, G.909
–*ānuma / –anuma geçdi* G.977
–*ānuma* ‘arż Rüb.34
–*ānuma mahşüş* G.456
–*ānumdan* Rüb.13
–*ānumdan / –anumdan* Rüb.14
–*ānumdan benim* Muh.23/1
–*ānumdur* G.274, G.294, G.309, G.323
–*ānumuñ* G.596
–*ānumuz / –anumuz* G.340, G.367
–*ānumuzdur* G.285
–*ānuña* Muh.4/5
–*ānuñ / –anuñ n’eydügin* G.757
–*ānuñ / –anuñ senüñ* G.537
–*ānuñ* G.541, G.590
–*ānuñ için* G.737, Rüb.12
–*ānuñ olam* Müs.1/3, Müs.2/3
–*ānuñ olsaydı* G.1014
–*ānuñ olsun hep* G.74
–*ānuñ senüñ* G.536
–*ānuñ ucından* G.802
–*ānuña / –anuña düşdi* G.1046
–*ānuña / –anuña düşsün* G.728
–*ānuñda / –anuñda kalmışdur* G.316
–*ār* G.163, G.230, G.234, G.265, G.318, G.327, G.328, Muh.10/3, Muh.13/3, Muh.19/5, Müs.7/4, Muaş.1/4, Rüb.17, Naz.6
–*ār / –ar* G.225, Muh.4/4, Muh.24/4
–*ār / –ar dilde* G.907
–*ār / –ar hey* G.1078
–*ār / –ar imiş* G.441
–*ār / –ar leziz* Rüb.23
–*ar / –ār o şūha tevāzu’* G.477
–*ār / –ar olmaz* G.394
–*ār / –ar şandı* G.1081
–*ār / –ar yanında* G.903
–*ār / –ar yok* G.508
–*ār / –er* G.172
–*ar / –er* Rüb.24
–*ar / –er āyineye* G.940
–*ar / –er çeker* G.181
–*ar / –er görelüm* Kit.1
–*ar / –er itmez* G.388
–*ar / –er virmek* G.574
–*ār bilür dil* G.626
–*ār çekilmez* G.412, G.413
–*ār dağ* G.480
–*ār diñlensün* G.766
–*ār elde* G.971
–*ār elin öpsem* G.701
–*ār eser* G.267
–*ār eşerleri var* G.200
–*ār eylemeyince* G.857
–*ār eyler* Rüb.25
–*ār eyyāmıdır* G.221
–*ār hayf* G.489
–*ār gel* G.638
–*ār güç* G.116, G.118
–*ār ham-der-ham* G.657
–*ār havf* G.498
–*ār ider* Müf.2
–*ār imiş* G.427
–*ār it beni* Rüb.8
–*ār itme* Rüb.19
–*ār itmek nice* G.856, G.967
–*ār itmeseydüm kākšī* G.984
–*ār itmez* Rüb.29
–*ār itmezse de* G.885
–*ār ola* G.894
–*ār olayın* Müs.8/1
–*ār oldı* G.1036
–*ār oldum* G.683
–*ār olmak istermiş* Muh.11/5
–*ār olmalar* Muh.4/2
–*ār olmayan* G.815
–*ār olmayacak* G.502
–*ār olmaz* G.341, G.342, G.392
–*ār olmuş* G.439, G.443, G.446
–*ār olmuş aña* G.14

- ār olsa* G.848, G.878
 -*ār olsun* G.803
 -*ār olsun hele* G.910
 -*ār olur* G.305
 -*ār tağıldı* G.1019
 -*ār saña* G.3
 -*ār ser-tā-pā* G.50
 -*ār şem* G.473, G.475
 -*ār telh* G.136
 -*ār teng* G.538, G.586
 -*ār yetmez mi* G.1067
 -*āra / -ara göre* G.852
 -*ara / -āre / -āra açıldı* G.1039
 -*āra / -āre / -ara hız* G.471
 -*āra / -āre / -ara gele* G.953
 -*āra / -āre diker* G.202
 -*āra / -āre düşdi gönümüz* G.351
 -*āra / -āre düşdi gönümüz* G.399
 -*āra / -āre gel* G.623
 -*āra / -āre iltifāt* G.78
 -*āra / -āre kalmaz* G.383
 -*āra / -āre şarmaşmış* G.448
 -*āra / -āre teslim eyledük* G.589
 -*āra aş* G.452
 -*āra bakar* G.215
 -*āra duyur* G.173
 -*āra fedā* G.25, G.31
 -*āra hiç* G.125
 -*āra kâ'ilüz* G.338
 -*āra karşı* G.845
 -*āra ne / -āre ne* G.899
 -*āra tolaşduñ ey dil* Rüb.5
 -*aramaz* G.403
 -*ararsın* G.738
 -*araz* Rüb.35
 -*ār da kalduñ* G.569
 -*ār dan ayrılmışam* Muh.21/1
 -*ār dan* G.741, G.805, G.823
 -*ār dan gayrı* Müf.10
 -*ār dan gelmez* G.349, G.370
 -*ār dan midur / -erden midür* G.194
 -*ardur / -ardur* G.317
 -*ardur bu* G.838
 -*ardur sevdiğüm* G.687
 -*āre / -āra* G.892, G.947
 -*āre / -ara / -āra gönüm n'eylesün* G.767
 -*āre / -āra def* G.487
 -*āre / -āra düşdi gönümüz* G.364
 -*āre / -āra gönüm n'eylesün* G.793
 -*āre / -āra meded* G.155
 -*āre / -ara olursın* G.770
 -*āre olduñ ey gönül* G.647
 -*āreñ / -aruñ yok* G.516
 -*āresine* G.972
 -*āre ye / -ara ya* G.928
 -*āre yi / -ara yı* Muh.5/5
 -*ār 1* G.1053
 -*ār 1 / -ār 1* G.1043
 -*ar 1 / -eri / -er 1* G.1042
 -*ār 1 / -ar 1 bilmezsin* G.743
 -*ār -1 bāğ* G.485
 -*ār 1 bozdılar* G.253
 -*ār 1 çekemem* G.663
 -*ār 1 görsünler* Muh.11/1
 -*ār 1 kim sevmez* G.385
 -*ār 1 n'idersin* G.797
 -*ār 1 ne bilsün* G.763
 -*ār -1 perişān* G.787
 -*ār 1 severin* G.733, G.734
 -*ār -1 tekellüf* G.493
 -*ār 1 temāşā* G.51
 -*ār m / -ar m* G.762
 -*ar m / -er in tutdı* G.1017
 -*ār m dan / -ar m dan* G.745
 -*ār m dan* G.778
 -*ār m 1 / -ar m 1* G.997, G.1087
 -*ār la / -ar la geçer* G.271
 -*ar lar / -er ler nice bir* Müs. 2/2
 -*ār lığ 1 / -ar lığ 1* G.979
 -*ār suz* G.350, G.356
 -*ār -teg* Muh.23/2
 -*ār um dirîğ* G.484
 -*ār um gitdi* Rüb.9
 -*ār um ne 'ālemde* G.970

- ār umdan* G.774
 -*ār umdan şaķın* G.755, Muh.4/3
 -*ār umla* Muaş.2/1
 -*ār uñ* G.575, G.593, Muh.8/2
 -*ār uñ senüñ* G.535, Muh.24/1
 -*ār uñ tuymasun* G.806
 -*ār uñuñ ikisi de bir* G.170
 -*ār uñi* G.1013
 -*ās* G.417
 -*āş* Rüb.33
 -*āş / -aş* G.455
 -*aţ* G.467, Rüb.36
 -*āsı / -ası* G.1066
 -*āsı çok* G.521
 -*āsı pestdür* G.208
 -*āsıdur* G.272
 -*āsın / -asın kadehüñ* G.531, G.532
 -*āsın sen* G.748, G.812
 -*āsın sürmezüz* G.363
 -*āsına* G.875
 -*āsından* Muaş.2/3
 -*aşş / -aş* G.454
 -*āş / -aş eyleyen* G.735
 -*aş / -aş haţ* G.464
 -*aş* G.425, Rüb.32
 -*āşuñ / -aşuñ* Kıt.5
 -*āt* G.92, Muh.5/4
 -*at / -et bir degül* G.602
 -*at / -et didükleri* G.978
 -*at / -et düşmez* G.355
 -*at / -et el virmez* G.368
 -*at / -et eyledüñ* Muh.7/3
 -*at / -et kalmadı* Mur.3/2
 -*at / -et ne fā'ide* Muaş.1/3
 -*at / -et olur* G.229, G.322
 -*at / -et senüñ* G.550
 -*āt eyler velī* Muh.27/4
 -*āt istemez* G.375
 -*āt dan* G.814
 -*ātı / -ātī* G.1006
 -*ātīler* G.168
 -*at mañuz* G.379
 -*āy / -ay* G.1082, G.1088
 -*āya / -aya / -āye* G.969
 -*aya / -āya / -āye güzel* G.637
 -*āya / -āye* Muh.3/5
 -*āya baķ* G.501
 -*āya başlamadı* G.1016
 -*āya beñzetdüm* G.675
 -*āya düş* G.426
 -*āya el mi deger* G.301
 -*āya meyl* G.640
 -*āya ne borc* G.124
 -*āya toyulmaz* G.343
 -*āya sulţānum* Muh.13/1
 -*āyam* G.671
 -*āye / -āya şal* G.650
 -*āye-i 'aşķ* G.517
 -*āye-i himmet* G.79
 -*āyet i* Muaş.1/7
 -*āyı / -ā'ı ķo* Muh.4/1
 -*āy-ı / -ā-yı kıyāmet* G.86
 -*āyı / -āyī* G.1012
 -*ā-yı 'aşķa / -āy-ı 'aşķa* G.944
 -*āyı bu gıce* G.862
 -*āyı çekemez dil* G.624
 -*āyı gör* G.275, G.314
 -*āyı gördüm söylemez* G.400
 -*ā-yı kıyāmet* G.84, G.85
 -*āyı ķo / -ayıķo* G.836
 -*ā-yı murġ-ile* Muh.27/3
 -*āyı ne bilür* G.187
 -*āyı söyletsek* G.592
 -*āyı tuyurmadı* G.1050
 -*āyı şikest* G.90
 -*āyı yetişdürür* G.196
 -*āyī / -āyı ben* G.788
 -*ā-y-ile / -ayıla* G.929
 -*āyine* G.851
 -*āyuz* G.360
 -*āyüñdür / -āyuñdur senüñ* Mur.1/5
 -*āz* G.346, G.369, G.376, G.405, G.407,
 Müs.3/2
 -*āz / -az açılır* G.171
 -*āz / -az buldum kendüme* G.918

- āz / -az *eyleseñ* G.540
 -āz / -az *ider* G.258
 -āz / -az *imiş berbaṭṭ* G.463
 -āz / -az *itmiş* G.440
 -āz / -az *mı kaldı* G.1079
 -āz / -az *ola* G.26
 -āz / -az *şanurdum* G.669
 -āz / -ez G.378
 -āz *eyler* G.278
 -āz *eylese* G.891
 -āz *imiş* G.451
 -āz *itmedi* G.1026
 -āz *itmege bā'ış* G.108
 -āz *itmese* G.959
 -āz *leziṣ* G.157
 -āz *mı kaldı* G.1008
 -āz *olmadı* G.991, G.995
 -āz *olur* G.306
 -āza / -āze *başladı* G.998
 -āza *dest* G.81
 -āza *n'eylestin* G.746
 -āzdan / -azdan G.794
 -āz *dur sözüm* G.695
 -āze / -āza *ğazel* G.644
 -āze / āza *gül* Muh.25/1, Muh.26/1
 -āzedür / -āzadur G.248
 -āzesi G.1045
 -āzı / -azı *var* G.228
 -āzumuz G.411
 -ç *meyen* Mur.4/2
 -eb / -ab G.56
 -eb G.69
 -ed / -ad G.148, G.491, G.492, Rüb.42
 -ef *gibi* Muh.16/1
 -efden *yeg* G.534
 -eh *olmasa* G.912
 -ehi / -ehī G.1072
 -eh-*i mest* G.97
 -ehri / -ehri G.1051
 -eh *ünde* G.901
 -ek G.559, G.591, Muh.22/4
 -el / -al *çekdüm* G.670
 -el / -al G.643, Muh.15/1
 -el *çünkim* Müs.5/4
 -el Muh.10/4, Müs.6/4, Naz.9
 -elden G.782
 -ele G.864
 -em G.660, G.718, Muh.17/5, Mur.4/3, Müf.3
 -em / -am *dökdi* G.1061
 -em / -am *egri* Naz.3
 -em / -am *eyle* G.886
 -em / -am *gibi* G.1029
 -em / -am *kalnamış gitmiş* G.434
 -em / -am Müs.8/3
 -em *'aşık* G.506
 -em *bilmiş ol* G.617
 -em *bir gün* G.826
 -em *çekdüm* G.705
 -em *çeşmüne* G.874
 -em *degül miyüz* G.416
 -em *eyledük* G.553, G.554
 -em *kaldı* G.1080
 -em *kalnamış gitmiş* G.435
 -em *n'eyledi* G.1004
 -em *neş'esi* G.1041
 -em *şahbā* G.42
 -em *vādīsidür* G.235
 -em *yoğ-imiş* Rüb.45
 -em *zamānından* G.792
 -em *cesine* G.942
 -emde / -amda G.849
 -emden / -ümden G.819
 -emden *gayrı* G.988
 -emden *midür / -amdan midur* Muh.1/1
 -emdür *bu* G.832
 -emdür *hele* G.923
 -emdür *kaḏeḥ* G.131
 -eme *beñzer* G.191
 -emi / -amı G.1009
 -emine G.931
 -emlerle G.859
 -emlik *budur* G.218
 -emün Müs.6/1
 -en G.751, Muh.9/2, Muh.20/2

- en / -an *degül* G.604
 -en / -an Muh.15/4, Muh.27/5
 -en / -an *üzre* G.935
 -en *bulduk* G.526
 -en *kılduğum* Muh.15/7
 -en *nāzlanur* G.291
 -ence G.956
 -end G.140, G.143, Müs.7/1, Rüb.21
 -end / -and G.154
 -end / -and *gerek* G.539
 -end / -and *görmedük* G.566
 -end / -and *ister* G.330
 -end *itdi şabā* G.32
 -ende / -anda *görmedük* G.568
 -ende / -anda *şem* ' G.476
 -ende G.877
 -enden / -andan *haz* G.472
 -enden / -andan *gec* G.123
 -enden *ayıra* Muh.10/1
 -enden *yaña* G.40
 -endi / -andı *bilür* G.287
 -endi *olam* G.710
 -endür / -andur *bā'ış* G.106
 -endür *saña* Kıt.3
 -eng *itmekdeyüm* Muh.1/3
 -eng *olmaz* G.382, G.397
 -eni Muh.23/5
 -enlikdür G.284
 -enüm Muh.24/2 Müs.6/2
 -enüñ / -anuñ G.587
 -enüñ *kindür* G.198
 -er G.263, G.264
 -er / -ar Muh.23/3
 -er / -ar *'āşıka* G.872
 -er / -ar *baña* G.10
 -er / -ar *degül* G.603
 -er / -ar *düşer* G.319
 -er / -ar *eyle* G.884
 -er / -ar *gibi* G.1049
 -er / -ar *görelüm* G.668
 -er / -ar *istignā* G.37
 -er / -ar *murād* G.150
 -er / -ar *virür* G.192
 -er / -ar *yerine* G.943
 -er *bağlanur* G.298
 -er *döker* G.250
 -er *göster* G.241
 -er *kāğız* G.156
 -er *mi yok* / -ar *mi yok* G.515
 -er *mi yok* G.507
 -er *misin* / -ar *mısın* Muh.7/5
 -er *şabāh* G.133
 -er *yiter* G.320
 -erd *yok* G.511
 -erde / -arda *kalmışdur* G.197
 -erden / -ardan *el çekdük* G.563
 -erden *leziiz* G.158
 -erd^{sin} G.780
 -erdüm / -irdüm G.716
 -erdüm G.717
 -erdüñ G.561, G.577, Müs.5/2
 -erdür Kıt.4
 -erdür / -ardur *'aşk* Rüb.2
 -erdür / -ardur *baña* G.9
 -erī / -eri G.1057, G.1065
 -eri / -erī Muh.21/2
 -eri G.1001, 1063
 -eri / -erī *düşer* G.249
 -erler / -ālar *nice bir* Müs.1/2
 -erlik / -arlık *yolın* Muh.14/3
 -ersin / -arsın *sen* G.730
 -ersin *sen* G.731
 -ersin *hele* G.867
 -erüm *yokdur* G.211
 -erüñ G.573
 -erüñde / -aruñda G.895
 -es / -as G.420, G.424
 -esi G.1077
 -est G.91
 -est *añlar beni* G.1028
 -est *eylersin* Rüb.44
 -est *olur* G.312
 -este G.963
 -estiz G.352

- eş / -aş G.442
 -eşe / -aşa G.855
 -eşlerden / -aşlardan G.822
 -et G.82, G.99, Müf.6
 -et / -at G.96, G.101
 -et / -at *bākī* G.1002, G.1003
 -et / -at *bize* G.973
 -et / -at *bul* G.649
 -et / -at *el virmez* G.353
 -et / -at *istemem* Müs.3/4
 -et / -at *itdi* G.1020, G.1074
 -et / -at *itdükçe* G.880
 -et / -at *itmesün* G.747
 -et / -at *kopdı* G.999
 -et / -at *nāşih* G.134
 -et *beklerüz* G.344
 -et *didükleri* Muh.20/1
 -et *düşmez* G.354
 -et *eylerüz* G.348, G.365
 -et *gā'ib* G.73
 -et *idem* / -at *idem* Muh.2/1
 -et *mi var* / -at *mı var* G.243
 -et *mi virür* / -at *mı virür* G.227
 -et *nişānidur* Müf.8
 -et *de* / -at *de* G.850
 -et *düñ* / -it *düñ* Muh.13/4
 -et *-i 'aşk* G.518
 -et *in* Muh.14/5
 -et *in telh añlaram* Muh.1/5
 -et *ler* / -at *lar* Muh.3/3
 -et *süz* / at *süz degül* Muh.12/1
 -et *üm* Muh.14/4
 -et *üñ* / -at *üñ kimdür* G.199
 -et *üñ* / -at *üñ kimlerledür* G.210
 -ey / -ay *vā'ız* G.468
 -eydür *bu* G.837
 -eyri / -ayrı G.1054
 -ık G.500, G.524, Rüb.3
 -ık *degül miyem* G.711, Muh.7/2
 -ık *degül miyin* Muh.9/1
 -ık *degülüz* G.402
 -ık *oldıgum bilmez* G.404
 -ıl / -il Muh.18/3, Muh.18/7
 -ıl *masa* G.941
 -ır / -ir / -er *degül misin* Muh.7/1
 -ır / -ir Müs.5/5
 -ır / -ir *ol* G.621
 -ı / -i Mur.4/1
 -ib / -ib *olmuşdur 'aceb* Mur.1/4
 -ib G.60, Muh.2/5
 -ib *oldı* G.1038
 -ib *ümdür gönül* G.612
 -ic / -ic / -ic / -ic G.117
 -id G.149
 -id *eyleşem* G.704
 -id *olsa* G.871
 -ide Muh.5/2
 -ide *ol* G.620
 -idi G.986
 -if Rüb.40
 -ih G.135
 -ih *ideler* G.256
 -ik Rüb.1
 -il G.641, Muh.10/2
 -il G.645, Muh.6/2
 -il / -il *idi* G.1069
 -il / -il Muh.18/2
 -il / -il *olmaz mı* G.1024
 -il / -il / -il Muh.22/2
 -il *ile* / -yl *ile* G.966
 -ildür / -ıldur *diyü* G.842
 -ildür *gönül* Muh.18/4
 -ili Müs.7/6
 -ilmez *mi* G.1027
 -im G.703
 -im Muh.2/4
 -im *esse* G.915
 -in Muh.5/1, Müs.6/3
 -in / -in *idesin* G.739
 -in *iseñ* Muaş.1/2
 -in *itmiş* G.445
 -in *olma* G.916
 -in *olmasa* G.914
 -ine / -ine *şad-päre* G.922

- ĩnüm** *yüze çıkdı* G.989
 -**ĩnümdür** G.300
 -**ĩr** Muh.15/2
 -**ir** / -**ir** *itdük* G.594
 -**ir** / -**ir** *olmış olmamış* G.430
 -**ĩr** / -**ir** *eyledüñ* G.595
 -**ĩr** / -**ir** *eylemek* G.542
 -**ĩr** *eyleme* G.952
 -**ĩr** *idemem* G.666
 -**ĩr** *istemem* G.659
 -**ĩr** *itdiler* G.257
 -**ĩr** *nedür* G.186
 -**ĩre** *hācet kalmadı* G.992, G.993, G.994
 -**ĩrem** *ben* G.721
 -**ir** *eyin* Mur.2/2
 -**ĩr-i** *teġāfũl* G.632
 -**ĩr** *ler* G.169
 -**ĩrüm** Rüb.10
 -**ĩrũñ** G.533
 -**iş** / -**iş** G.450
 -**ĩřesi** G.1048
 -**it** Mur.3/6
 -**it** *mediler* / -**et** *mediler* G.188
 -**iye** / -**eye** *cānā* G.35
 -**iz** *eyleyen* G.736
 -**lalı** / -**leli** Muh.17/4
 -**lınmazsın** Muh.13/2
 -**lmasun** *şursun* Müf.18
 -**lmış** Müf.19
 -**luña** / -**lũñe** Muh.18/6
 -**m** *güşeleri* G.1073
 -**nde** -**nda** G.968
 -**ndüm** / -**ndim** / -**ndum** G.691
 -**ngine** *ben* / -**ngine** *ben* G.820
 -**nmedüñ** / -**nmaduñ** Mur.4/4
 -**ok** Mur.1/3
 -**ok** / -**uk** G.499
 -**olduğı** Muh.1/2
 -**olsa** / -**ulsa** *gerek* G.546
 -**özüm** / -**üzüm** Müf.13
 -**tayın** Mur.2/4
 -**ter** Mur.2/5
 -**ũ** G.833, G.841
 -**ũ** / -**o** / -**u** G.843
 -**ũ** / -**u** *begler* G.189
 -**ũ** / -**u** *biter* G.254
 -**u** / -**ũ** G.844
 -**ũ** / -**u** *güzel* G.636
 -**ũ** / -**u** *kalmamış* G.444
 -**ũ da** / -**ũde** *güzel* G.635
 -**ũ** *degüldür ol* G.618
 -**ũ** *minnetin* G.726
 -**u** *nedür* / -**üne** *dür* / -**ünadur** G.293
 -**ũ** *ser-fürũ* G.834
 -**ũ** *tāze* G.879
 -**ũb** G.54, Naz.5
 -**ũb** *olur* G.176
 -**ũbdur** *bayrām* G.700
 -**ũb-ı** *maħabbet* G.95
 -**ũd** *dirdüm bādeye* G.908
 -**ũd** G.141
 -**ũdan** *ġarař* G.461
 -**ũdedür** / -**ũdadur** G.216
 -**ũdur** / -**udur** G.286
 -**uf** / -**uf** *ne belā* G.33
 -**ũh** G.132
 -**ũlar** / -**ular** G.288
 -**ũlar** G.167
 -**ũlar** *hep senũñ-çündür* Muh.3/1
 -**uledür** / -**üledür** G.332
 -**ün** / -**ün** *peydā* G.19
 -**ün** Müseb.1/3
 -**ün** *oldı* G.1035
 -**ün** *oldum* G.681
 -**ün** *üsküf* G.496
 -**üna** / -**üne** *nāz ider* G.270
 -**üna** *bā'ış* G.113
 -**üna da** / -**una da** G.961
 -**üna** *selām eyle* G.900
 -**ün-ı** *maħabbet* G.94
 -**ünüm** G.698
 -**ünumdur** / -**unumdur** *benüm* G.684
 -**ünũñ** G.581, G.600
 -**ür** G.232

- ür** *eylemek* G.544, G.545
 -**ür** *gören* G.827
 -**ür** *ile itmez imtizāc* G.119
 -**ür** *ister dil* G.625
 -**ür** *oldı gül* G.607
 -**ür** *oldılar* G.160
 -**ür** *olduğın görsek* G.579
 -**ür** *olduğın ister* G.260
 -**ür** *olmadan* Muh.21/6
 -**ür** *olup* G.75
 -**ür mı** G.1010
 -**üsı** *güzel* G.652
 -**üş** G.437
 -**üş** *eyledüm* G.719
 -**üş** *eylemez* Muh.27/2
 -**üş** *eyleşem* G.661
 -**üş** *idelüm* G.678
 -**üş** *itme* G.881
 -**üş** *itmeyen* G.749
 -**üş** *olmasam* G.696
 -**üş** *olmayınca bilmedüm* G.676
 -**üş** *olsam* Müs.8/4
 -**üş** *oluñ* G.578
 -**üşa** / -**üşe** G.921
 -**üşumuz** G.406
 -**üya** *bağlanmış* G.436
 -**üya** *mu'ādil* G.651
 -**üya** *ne dırsın* G.740
 -**üy-ı** *cānāna* / -**üy-ı** *cānāne* G.919
 -**üy-ı** *dil* G.629
 -**üyma** Müs.7/5
 -**üyüñdur** *ğaraž* G.458
 -**üz** G.377
 -**üz** *eylesün bülbül* G.608
 -**üza** / -**öze** / -**üze** G.890
 -**üza** / -**öze** / -**üze** *gül* G.605
 -**üzdan** G.772, G.773
 -**üzdur** Muh.27/1
 -**üzında** G.887
 -**ül** G.630, Muh.22/5, Müf.12
 -**ül** / -**öl** Müf.14
 -**ül** / -**ul** G.646
 -**ül** / -**ul** *vahtidür* G.279
 -**ül** / -**ul** *şanur* G.206
 -**ül** *didükleri* G.1083
 -**ül** *gibi* G.1060
 -**ül** *görmedük* G.567
 -**ül** *ğodılar* G.185, G.237
 -**ül** *ne revā* G.48
 -**üldür** *baña* G.7
 -**üle** / -**ola** *düşdi* G.976
 -**ülü** / -**ulı** G.1037
 -**üller** G.177
 -**üllerüñ** Muh.25/3, Muh.26/3
 -**ülüñ** G.582, Müf.1
 -**üm** *n'eydüğın* G.752
 -**ürdi** / -**ördi** / -**urdı** / -**ordı** G.1056
 -**ür** *ilmiştir* / -**ör** *ilmiştir* / -**ur** *ilmiştir*
 G.252
 -**üzülsün** / -**özülsün** G.775

1.3.3. Şiirlerin Harf Sırasına Göre Redifleri

- '*āşık* G.506
'*āşıkā* G.872
'*aşkıma* G.955
a G.906, G.924, Muh.3/2, Muh.22/3,
Muaş.2/4, Mur.3/5
a / e dime G.957
a aş G.452
a bā'ış G.113
a baķar G.215
a baķılmaz G.401
a beñzer G.315
a çıķa G.925
a çıķdı hep G.63
a da G.961
a dek G.565
a dest G.81
a duyur G.173
a düşdi gönñlümüz G.399
a düşelden G.765
a düşersin G.742
a düşürdüm Naz.11
a el şunmış G.438
a fedā G.25, G.31
a ħadīş G.104
a ğam G.706
a göre G.852
a hep G.70
a hiç G.125
a ilet G.100
a ķā'ilüz G.338
a ķalmaz G.384
a ķarşu G.845
a mālīküz Muh.17/2
a mensūbuz G.393
a muhtāc G.126
a n'eylesün G.746
a ne i'tibār G.183
a selām eyle G.900
a şığmaz G.415
a tolaşduñ ey dil Rüb.5
a tıyurma G.863
a teşbīh eyledüm G.688
a vardı G.985
a virmezin G.807
a yer bulunmaz G.333
a yüz tıtdı G.981
açıldı G.1039
açılır G.171
āferīn G.809
alı / eli Muh.17/4
aña G.13
ancaķ G.522
añlar beni G.1028
arasında G.866, G.905
āsā G.44
atar G.262
ayak başmış G.431, G.432
ayın Mur.2/4
āyīneye G.940
bağlanur G.298
baĥş G.105
bāķī G.1002, G.1003
baña G.5, G.10
başladı G.998
begler G.189
beklerüz G.344
ben G.791, G.795
benden G.783
beni G.980
benüm G.713
bī-ħaber G.302
bilmezsın G.830
bilmiş ol G.617
bilür G.287, G.311
bilür dil G.626
bilürin G.750
bir degül G.602
bir gün G.826
biraz G.380
biter G.254

bize G.917, G.973
bizüm G.709
bu gice G.861
budur G.223
bul G.649
bulduḡ G.526
buldum kendüme G.918
bulmaḡ kadar vardur Muh.11/2
buluruz G.359
bundadur G.307
cānā G.45
cesine G.942
çekdüm G.670, G.705
çeker G.181
çekilmez G.412, G.413
çerāḡ Rüb.38
çeşmüñe G.874
çünkim Müs.5/4
da bulunmaz G.396
da ḡalduñ G.569
dadur ‘ilāc G.121
daḡ G.479, G.480
dan G.741, G.772, G.773, G.794, G.799,
G.805, G.814, G.823, Muaş.1/6,
Naz.15
dan ayrılmışam Muh.21/1
dan bil G.633
dan cüdā G.22
dan feryād G.146
dan ġaraz G.457, G.460, G.461, G.462
dan ġayrı G.987, Müf.10
dan ġaz G.469, G.470
dan gelmez G.349, G.370
dan gelür G.179, G.180
dan görmiş G.447
dan ġaber virür G.281
dan ġalāş G.453
dan kaçma G.927
dan kes Rüb.30
dan midur / den midür G.194
dan şaḡın Müs.4/1
dan şaḡla Rüb.47
dan taşra G.964
dan uşanduk G.523
dan yeg G.584
de G.850, G.877, G.946, Muh.7/4, Muh.9/3
de / da G.849
de / da görmedük G.568
de / da ḡalmışdur G.197
degül G.601, G.603, G.604
degül mi yā G.47
degül misin Muh.7/1
degül miyem G.711, Muh.7/2
degül miyin Muh.9/1
degül miyüz G.416
degüldür G.297
degüldür ol G.618
degülüz G.402
den G.782, G.819
den / dan Muh.9/4
den / dan el çekdük G.563
den / dan ġaz G.472
den / dan geç G.123
den ayıra Muh.10/1
den çıkma G.949
den eyle kıyās Rüb.31
den ġayrı G.988
den leziz G.158
den midür / dan midur Muh.1/1
den soñra G.883
den yaña G.40
den yeg G.534
deryā G.27
devri G.1022
di / dı G.1056
dīde G.958
didi G.1007
didükleri G.978, G.1083, Muh.20/1
didügüñ G.580
diker G.202
dilde G.907
dinlensün G.766
dinmez G.334
dirdüm bādeye G.908
dirin G.768

dirler G.193, G.246, G.277
disünler G.247
ditrer düşer G.166
diyerek G.576
dost G.89
dökdi G.1061
döker G.250
döndi G.1033
döndürdi yüzün G.732
duğı Muh.1/2
dur G.190, G.212, G.213, G.282, G.286,
 G.317, G.329, Muh.27/1, Müf.16
dur / dür G.290, G.326
dur / dür 'ilac G.120
dur / dür bā'is G.107, G.111
dur baña G.6, G.12
dur bayrām G.700
dur bu G.831, G.835, G.838, G.840, Rüb.15,
 Rüb.16
dur gider G.224
dur gönül / dür gönül G.611
dur gūyā G.39
dur her biri G.996
dur kadeh G.129
dur sevdiğüm G.686, G.687
dur sözüm G.695
dur var ise G.926
dur yine G.933, G.934
durdi beni Mur.3/4
durmuş G.433
durur seni Muh.5/3
düñ Muh.13/4
dür G.324, G.325, G.332, Muh.6/4, Kıt.4
dür / dur G.216, G.248, G.293
dür / dur 'aşk Rüb.2
dür / dur bā'is G.106
dür / dur baña G.9
dür / dur dirler G.214
dür / dur diyü G.842
dür / dur gönül G.610, G.614
dür baña G.7
dür bu G.832, G.837, G.846
dür cismüm benüm G.658
dür gönüm G.655
dür gönül Muh.18/4
dür hele G.923
dür kadeh G.131
dür saña Kıt.3
düşdi gönümüz G.351, G.364
düşer G.249, G.319
düşmen G.759
düşmez G.354, G.355
e / a G.855
e / a def G.487
e / a düşdi G.976
e ben G.820
e beñzer G.191
e cānā G.35
e hācet kalmadı G.992, G.993, G.994
e müştākuz G.371
eglenmesün G.800
egri Naz.3
el virmez G.353, G.368
elde G.971
ele girmez G.357, G.389
elin öpsem G.701
elinden dād dād G.153
elmeded Müs.4/3
elümüzde G.865
elüñden G.754
em ben G.721
eser G.267
eşerleri var G.200
esse G.915
eyin Mur.2/2
eyle G.884, G.886, Rüb.18, Rüb.48
eyledi G.1021, Mur.3/3
eyledük G.553, G.554
eyledüm G.689, G.719
eyledüñ G.595, Muh.7/3, Müs.4/4
eyleme G.952
eylemek G.542, G.543, G.544, G.545
eylemek olmaz G.347
eylemeyince G.857
eylemez Muh.27/2

eyler G.205, G.278, Rüb.25, Rüb.26, Naz.12
eyler velî Muh.27/4
eylersin Rüb.44
eylerüz G.348, G.365
eylese G.891
eyleseki Muh.17/3
eylesem G.661, G.704
eyleseñ G.540
eylesün bülbül G.608
eyleyen G.735, G.736
eyyâmıdır G.221
fitne G.873
ğâ'ib G.73
ğamını G.1076
ğanîmetdür G.203
hased G.145
hayf G.488, G.489
haz G.471
ğazel G.644
gel G.623, G.638
geldük ey gönül G.613
gele G.953
gelse G.965
gelsün G.824
gelsün çeşmüne G.882, G.897
gelür G.239
gelür dirler G.321
gerek G.539, Naz.14
getürür G.220
gibi G.1029, G.1049, G.1055, G.1060,
G.1064, Muh.16/1
gönlüm n'eylesün G.767, G.793
görelüm G.668, Kıt.1
görem G.697
gören G.827
görmedük G.566, G.567
göster G.241
göstermesün G.779
gözinde G.932
gözlerüñ G.572
güşeleri G.1073
güç G.116, G.118

gül G.605, G.606, Muh.25/1, Muh.26/1
hüsniñüñ Muh.18/5
güzel G.635, G.636, G.637
haberlerin G.756
ham-der-ham G.657
haç G.464
havf G.498
hem G.715
henüz Muh.21/5
hep G.59
heves G.423
hey G.1078
hiç görmedüm Mur.1/2
1 G.1031, G.1034, G.1052, G.1053, G.1058,
G.1071, Muh.8/5, Muh.11/4, Müf.4,
Rüb.43
1/ *î* / 1 *baña* G.4
1/ *î* G.1006
1/ *yı kıyâmet* G.86
1 *'aşk* G.505, G.512, G.519, G.520
1 *'îd* G.142
1 *âteşdür* G.233
1 *bâğ* G.485
1 *bayrâmuñ* G.564
1 *bilmezsün* G.743
1 *bilmiş ol* G.616
1 *bozdılar* G.253
1 *bülbül* G.609
1 *bülbülüñ* G.556
1 *cânâna* / 1 *cânâne* G.919
1 *çekemem* G.663
1 *dil* G.627, G.628, G.629
1 *dürüst* G.80
1 *görmesem* G.712
1 *görsünler* Muh.11/1
1 *güldürür* G.240
1 *harâbât* G.87, G.88
1 *inleden* G.761
1 *kandasın* G.829
1 *kim sevmez* G.385
1 *kimsenüñ* G.551
1 *ko* Muh.4/1
1 *mahabbet* G.93, G.94, G.95, G.103

ı n'eylersin G.796
ı n'idersin G.797
ı ne bildüñ G.588
ı ne bilsün G.763
ı nev G.839
ı olmasa G.913
ı perişān G.787
ı sākī G.1047
ı sev G.847
ı severin G.733, G.734
ı tutan G.821
ı sürh G.139
ı tekellüf G.493
ı temāşā G.51
ı var G.161, G.228
ı yazan G.813
ı yoķ G.503, G.504, Muh.12/5
ı zabt G.465
ıdur G.164, G.272, G.331, Mur.3/1, Müf.15
ıdur göñlüm G.653
ıdur haıuñ G.558
ıla Muh.12/2
ın G.762
ın / in fıtdı G.1017
ın aldılar G.204
ın bozmadı G.1023
ın gezdürür G.238
ın görüñüz G.386
ın vire Müs.3/1
ına G.868, Müs.7/3, Müs.7/5
ına / ine Muh.16/3
ına kadeh G.128
ında G.887, G.945, Müf.17
ından G.725, G.729, G.745, G.778, G.789,
 G.798, G.817
ını G.997, G.1010, G.1030, G.1087, Müs.7/2
ını / ini Mur.3/7
ımmazsın Muh.13/2
ınur Muh.1/4
ıyuz cānā G.41
ı G.986, G.1001, G.1063, G.1077, Muh.23/5,
 Müs.7/6, Muş.1/7
ı / ı G.1009, G.1037, G.1054
ı̄ / ı̄ gösterür G.303
ı̄ / ı̄ kimsenüñ G.552
ı / ı̄ G.1051
ı 'aşķ G.517, G.518
ı 'aşķuz G.339, G.362
ı feyz G.459
ı̄ ğazelleri G.1068
ı himmet G.79
ı mest G.97
ı olam G.710
ı taraf taraf G.486
ı tegāfıl G.632
ı yoķ G.529
ıçre Müf.5
ıde G.889
ıdeler G.256
ıdelüm G.672, G.678, G.679
ıdem / ıdem Muh.2/1
ıdemem G.666
ıder G.258, Müf.2
ıder yürür G.222
ıderüz biz G.358
ıdesin G.739
ıdi G.1069
ıdi Kays G.421, G.422
ıhtilāı G.466
ıken G.781
ıle G.966
ıle eplenmez G.374
ıle geldük G.530
ıle itmez imtizāc G.119
ıler bilür Muh.14/1
ıler G.168
ılerdenüz G.391, G.480
ılmışdür / ulmışdur G.252
ıltifāt G.78
ım / üm görüp rahım itmedüñ Muh.15/6
ımiş G.427, G.428, G.429, G.441, G.451
ımiş ancaķ Kıt.2
ımiş berbaıı G.463
ın Muh.14/5

in bilmedüm G.677
in sen G.731
in telh añlaram Muh.1/5
inanmaz G.390
inden Müs.5/3
ine G.931
irmedük G.599
ise G.974
iseñ Muaş.1/2
istemem G.659, Müs.3/4
istemez G.375
ister G.330
ister dil G.625
isterüz G.336, G.337, G.387
isteyen G.804
istiğnā G.37
it G.83
it beni G.983, Rüb.8
itdi G.1011, G.1020, G.1059, G.1074
itdi şabā G.32
itdigümü Rüb.20
itdiler G.257
itdügin görsek G.557
itdük G.594
itdükçe G.880
itdüm G.714
itdürür G.255
itme G.881, Rüb.19
itmedi G.1026
itmege bā'ış G.108
itmek G.598
itmek nice G.856, G.967
itmekdeyüm Muh.1/3
itmese G.959
itmeseydüm kāşkī G.984
itmesün G.747
itmeyen G.749
itmez G.388, Rüb.29
itmez idüm G.673
itmezse de G.885
itmiş G.440, G.445, G.449
itsem gerek G.597
itseñ olmaz mı G.1025
iz G.352
kağeğ G.130
kāğız G.156
ķaldı G.1080
ķalmadı Mur.3/2
ķalmamış G.444
ķalmamış gitmiş G.434, G.435
ķalmaz G.372, G.383
ķapar G.242
ķaydından G.753, G.786
ķıl G.642
ķıl dimiş Müs.4/2
ķıldıđum Muh.15/7
ķi benden G.818
ķodılar G.185, G.237
ķopdı G.999
ķoynına G.948
ķuluñ G.549
ile bağış G.109, G.110
la geçer G.271
lar G.167, G.244, G.269, G.288, G.308
lar / ler nice bir Müs.2/2
lar eyledük G.548
lar gibi G.1000
lar hep senüñ-ķündür Muh.3/1
lar ile G.860, G.870
lar var G.276
larda G.904
larıyuz Rüb.28
laruñ G.570, G.571, G.583, G.585
laťif G.490
lāzımdur G.209
ler G.169, G.177
ler / lar Muh.3/3
ler / lar nice bir Müs.1/2
ler tenhā G.28
ler vardur G.174
lerden / lardan G.822
lerle G.859
lerüñ Muh.25/3, Muh.26/3
leziz G.157, Rüb.23

lezzetin G.727
lıgı G.979
lıgı vardır G.273
lık G.527
lik / lik yolın Muh.14/3
lik budur G.218
likdür G.284
lük eyler G.184
m G.691
mak diler G.159
mañuz G.379
masa G.941
masun tursun Müf.18
maz G.403
mazsın / mezsın Muh.3/4
meclis G.418, G.419
meded G.144, G.147, G.155
mediler G.188
medüñ / maduñ Mur. 4/4
merhabā G.52
mestāne G.888
meyen Mur.4/2
mez mi G.1027
mi gelür G.217
mi kaldı G.1008, G.1079
mıdur bā'ış G.112
mıdur bilmem G.694
mıdur ol ruḥ G.138
mıṣ Müf.19
mi / mı şanduñ beni G.1040
mi var / mı var G.243
mi virür / mı virür G.227
mi yok / mı yok G.515
mi yok G.507
midür āyā G.16
midür bilmem G.664
midür yā Rab / mıdur yā Rab G.57
minnetin G.726
misin / mısın Muh.7/5
murād G.150
muttaşıl G.639
müfid Rüb.22
münkaṭı G.478
müz vardır G.299
müz yegdür G.313
ñ yok G.516
n'eydügin bilmem G.693
n'eydügin G.752
n'eyledi G.1004
nāşıḥ G.134
nāz ider G.270
nāzük G.562
nāzlanur G.291
ne G.899
ne belā G.33
ne dimekdür G.289
ne fā'ide Muaş.1/3
ne revā G.48
nedür G.186, G.195, G.283
nedür bilmem G.665, G.361, G.366
neş'esi G.1041
nevrüzda G.962
nevrüzdur G.226
nişānıdur Müf.8
o şūḥa tevāzu G.477
oḫınur G.207
ol G.619, G.620, G.621
ola G.26, G.894
olalum Mur.2/1
olalum bir zamān G.828
olanlar G.280
olayın Müs.8/1
olayum Müs.1/5, Müs.2/5
oldı G.1015, G.1035, G.1036, G.1038,
Muh.8/4
oldı gül G.607
oldı tut G.77
oldıgum bilmez G.404
oldılar G.160
olduğın görsek G.579
olduğın ister G.260
olduğıyçün G.816
oldum G.680, G.681, G.682, G.683
olduñ G.560
olduñ ey gönül G.647

olıcak G.525
olma G.916
olmadan Muh.21/6
olmadı G.991, G.995
olmaduñ göñül G.615
olmağa bā'is G.114, G.115
olmağ G.513
olmağ istermiş Muh.11/5
olmağ var G.266
olmağdadur G.261
olmalar Muh.4/2
olmasa G.912, G.914, G.960, Muh.18/1
olmasam G.696
olmasun dırsın G.771
olmasun göñlüm G.656
olmaya G.893
olmaya Muh.12/4
olmayam G.692, G.699
olmayan G.815
olmayıcak G.502, G.509, G.510
olmayınca bilmedüm G.676
olmaz G.335, G.341, G.342, G.382, G.392,
 G.394, G.397, Rüb.27
olmaz mı G.990, G.1024
olmuş G.439, G.443, G.446
olmuş aña G.14
olmuş gelür G.268
olmuş olmamış G.430
olmuşdur 'aceb Mur.1/4
olsa G.848, G.853, G.871, G.878
olsa bize G.911
olsa güzel G.634
olsam Müs.8/4
olsun G.758, G.785, G.790, G.803, G.825,
 Rüb.46
olsun hele G.910
oluñ G.578
olup G.75
olup gezer G.182
olur G.162, G.176, G.229, G.231, G.259,
 G.295, G.296, G.305, G.306, G.312,
 G.322, Naz.4
olursın G.770
peydā G.17, G.18, G.19
r G.236, G.292
reflār G.175
reşk eylesün G.764
sa gerek G.546
şabāḥ G.133
şad-pāre G.922
şaf şaf G.497
şafā G.29
tağıldı G.1019
şahbā G.42
şal G.650
saña G.1, G.2, G.3, Naz.7
şandı G.1081
şanma G.898
şanur G.206
şanurdum G.669
şarılsam G.674
şarmaşmış G.448
semt semt G.98
senden G.724, G.784
sensüz G.395
senüñ G.550
senüñ olsun G.760
ser-fürū G.834
ser-tā-pā G.50
seyrin G.723
seyrinden G.810
seyrine G.950
sı G.1066
sı çok G.521
sı güzel G.652
sı pestdür G.208
sın G.738
sın kadehüñ G.531, G.532
sın sen G.748, G.808, G.812, Muh.11/3
sın sürmezüz G.363
sına G.875
sından Muaş.2/3
suz G.350, G.356
sı G.1044, G.1045, G.1048, Mh.6/1
sidür göñlüm G.654

sin / sın sen G.730
sin G.780, Muh.25/2, Muh.26/2, Müseb.1/4
sin hele G.867
sine G.972
süz degül Muh.12/1
söyleme G.858
söyleñ söylesün G.811
söylersin G.801
şunar G.219
şutmaz G.414
suz G.398
suz yürümez G.409
sürh G.137
şeklin bağladı G.1005
şem G.473, G.474, G.475, G.476
tāze G.879
teg Muh.23/2
telh G.136
teng G.538, G.586
ter olur G.251
teslīm eyledük G.589
teşne-leb G.66
um G.662, G.667, G.698, G.702, G.707,
G.720, Müs.1/1, Müs.2/1, Muaş.2/2
um / üm bilmez ne bilsün ol perī Naz.2
um ‘Alī G.1084, G.1085
um añdum ağladum G.690
um benüm Mur.1/1
um çekemez G.345
um dirġ G.484
um gele mi G.982
um gibi Naz.1
um gıtdi Rüb.9
um gitme gel G.622
umı Muh.21/3
um incinmiş baña G.8
um mı var benüm G.685
um ne ‘ālemde G.970
um olaydı G.1018
um saña Naz.8
um şandılar G.304
um var G.165

um yok Müs.8/2
uma G.854, G.869, G.896, G.909, G.938
uma ‘arz Rüb.34
uma geçdi G.977
uma mahşüş G.456
umdan G.774, Rüb.13, Rüb.14
umdan benüm Muh.23/1
umdan şaķın G.755, Muh.4/3
umdur G.274, G.294, G.309, G.323
umdur benüm G.684
umla Muaş.2/1
umuñ G.596
umuz G.340, G.367, G.406, G.410, G.411,
Muh.17/1
umuz bilsek G.547
umuzdur G.285
umuz gelse G.920
uñ G.541, G.555, G.575, G.581, G.590,
G.593, G.600, Muh.8/2, Kıt.5
uñ için G.737, Rüb.12
uñ mıdur Naz.13
uñ n’eydügin G.757
uñ olam Müs.1/3, Müs.2/3
uñ olsaydı G.1014
uñ olsun hep G.74
uñ senüñ G.535, G.536, G.537, Muh.24/1
uñ tuymasun G.806
uñ ucından G.802
uña Muh.4/5
uña / üñe Muh.18/6
uña düşdi G.1046
uña düşsün G.728
uñda qalmışdur G.316
uñdur G.201
uñdur garaż G.458
uñı G.1013
uñuñ ikisi de bir G.170
ülsün G.775
üm G.708, Muh.14/4, Muh.24/2, Müs.6/2,
Rüb.10, Müf.13
üm yokdur G.211
üm yüze çıkdı G.989
ümdür G.300

ümdür gönül G.612
ümi benüm Rüb.11
ümüz G.373
üñ G.533, G.561, G.573, G.577, G.582,
 Müs.5/2, Müs.6/1, Müf.1
üñ / uñ G.587
üñ / uñ kimdür G.199
üñ kimdür G.198
üñ kimlerledür G.210
üñde G.901
üñde / uñda G.895
üñdür / uñdur senüñ Mur.1/5
üñdür G.245
üsküf G.495, G.496
üz biz G.381
üzre G.935
vā'ız G.468
vādīsidür G.235
vaktidür G.279
viridi G.1086
virüm hep G.61, G.64
virmeç G.574
virmezler Muh.8/1
virür G.192
ya bağlanmış G.436
ya baç G.501
ya başlamadı G.1016
ya beñzetdüm G.675
ya düş G.426
ya el mi deçer G.301
ya meyl G.640
ya mu 'ādil G.651
ya ne borç G.124
ya ne dirsın G.740
ya çoyulmaz G.343
ya sulţānum Muh.13/1
yam G.671
yanında G.903
yazmışlar G.310
ye Muh.16/2
ye / ya G.928
ye lāyık G.528
yegdür G.178
yerine G.943
yetmez mi G.1067
yı 'aşka / ı 'aşka G.944
yı bu gice G.862
yı çekemez dil G.624
yı gör G.275, G.314
yı gördüm söylemez G.400
yı kıyāmet G.84, G.85
yı ko / yıko G.836
yı murğ-ile Muh.27/3
yı ne bilür G.187
yı söyletsek G.592
yı tuyurmadı G.1050
yı şikest G.90
yı yetişdürür G.196
yī / yı ben G.788
yī G.1032, G.975
yī / yı Muh.5/5
y-ile / ıla G.929
yin Muh.19/1
yiter G.320
yoğ-imiş Rüb.45
yok G.508, G.511, Müseb.1/1
yuz G.360
yürüsün G.769
zamānından G.792

1.4. ÂHENK UNSURLARI

Şiir, dilin en üst seviyede kullanıldığı bir ifade biçimidir. Malzemesi dil olan şiir, muhayyilesinin süzgecinden geçirdiği duygu ve düşüncelerini en güzel bir biçimde ifade edebilmek için dilin imkânlarını sonuna kadar yoklamak zorundadır. Dîvân şiirinde dilin kullanımını büyük ölçüde kafiye, redif ve vezin gibi ritmik akışkanlığı sağlayan biçimsel unsurlarla söz sanatları ve mazmûnlar belirlemektedir.²⁴⁵

Âhenk unsurları bakımından eski şiirimizin en önemli ayağını arûz vezni oluşturur. Vezin, mısralardaki hecelerın âhenk bakımından uyumlu olmasıyla sağlanır. Kısa ve uzun hecelerın bir dizi hâlinde sıralanması, beyitte ya da bendde alt alta gelen hecelerın ses değeri bakımından aynı olması şiirde bir âhenk oluşturur. Bunun yanında kafiye ve redifin şiirin âhengine büyük katkısı vardır. Toplumların en eski ürünleri olan destanlara sözlü gelenekte yaşama, sonraki kuşaklara sözlü olarak aktarılma şansı tanıyan da bu manzumelerin vezinli ve kafiyeli oluşlarıdır. Âhenkli sözler şüphesiz ki hatırdı kolay tutulur ve kolay aktarılır.

Şiirde vezin ve kafiyenin yanında cinâs ve iştikak gibi sözle ilgili sanatların kullanılması şiirin âhengine katkı sağlar. Şairlerin üslûbu neticesinde mısra da, beyitte ya da bendde ses, hece veya kelime tekrarları yine âhenk içindir. Şiirin mânâ boyutunun yanında yer alan âhenk boyutunu işte bu öğeler belirler.

Bu başlık altında *Âsaf Dîvânı*'ndaki şiirlerde âhenk unsuru olan vezin; kafiye ve redif; âhenkle ilgili sanatlar; ses, hece ve söz tekrarları ile paralellik ayrı ayrı ele alınacaktır.

Âsaf Dîvânı değerlendirme sonunda daha net ortaya konacağı gibi âhenk unsurlarına sıkça başvurulı bir eserdir. Bazı şiirlerde ses, hece ve kelime tekrarlarının yanında beyitlerde paralellik unsuruna rastlamak mümkündür. Şiirin kafiyesi mısra içlerinde de kullanılmaya çalışılırken mısra veya beyitte ayrıca kafiyeler kullanılmıştır. Şairin bu şiirlere özel bir dikkat gösterdiği açıktır. Aşağıya bu tarz şiirlerden birer beyit misâl olarak verilmiştir:

Nedür ol kıyâm-ı reftâr nedür ol nihâl-i bâlâ Nedür ol maķâl ü güftâr nedür ol ğazâl-ı ĥasnâ	G.15/1
Nedür bu cebhe vü pîşân nedür bu ‘arız-ı rahşân Nedür bu ebruvân-ı dil-firîb-i ‘aşık-ı şeydâ	G.53/4
Ne cevır eyler gözüñ ‘uşşâķa kim her dem ider ızhâr Gehî sehm ü gehî rümĥ ü gehî seyf ü gehî ĥançer	G.172/1
Nâr-ı ‘aşķuñla o dem kim dilde âĥ u zâr olur Âĥ serd ü serd mihr ü mihr âteş-bâr olur	G.305/1
Feyze mazĥar dil mi yok dehr içre bir server mi yok Bezmdede serĥoş mı yok bilmem mey-i aĥmer mi yok	G.507/1
Benüm derdüme dermânüm şabîb-i râĥat-ı cânüm Benüm devletlü sulşânüm o ĥunkârüm ne ‘âlemde	G.970/5

²⁴⁵ Muhsin Macit, *Divân Şiirinde Âhenk Unsurları*, Akçağ Yay., Ankara 1996, s. 9.

Âsaf Dîvânî'nda âhenk unsurları şu başlıklar altında incelenebilir:

1.4.1. Vezin

Arûz vezni yukarıda da belirtildiği gibi başlı başına bir âhenk ögesidir. Arûz kalıpları içerisinde âhenk bakımından bazı kalıpların öne çıkarılması, bu kalıpların diğerlerinden daha fazla kullanılması şairin bazı kalıpları âhenge göre tercih ettiğini gösterir. Remel bahrinin “Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün” kalıbının %33,62; “Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün” kalıbının %15,87; hezec bahrinin “Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün” kalıbının %20,84 oranında kullanılması toplamda bu kalıpların bütün kalıpların kullanımının %80,36’sını oluşturması bunu gösterir (bk. Vezin Husûsiyetleri).

1.4.2. Kafiye ve Redif

1.4.2.1. Mısra İçi Kafiye

Şiirin ana kafiyesinin dışında şair birçok yerde mısra içinde kafiyeli sözler kullanarak bir iç âhenk oluşturur. Ana kafiyeyle bağlanan gazel, mısra içi kafiye ve redif kullanımıyla ayrı bir müzikaliteye sahip olur. Birçok şiirde mısra içi kafiye ve redife rastlanırken bunların bir kısmında mısrada paralellik de görülür.²⁴⁶

Dîde giryân sîne süzân ferş hün-âlüdedür	
Var mı bir cân kim cefâ-yı dünyeden âsüdedür	G.216/1
Ruhsârûña envârûña ikrârûña bakdum	
Bu ‘işve vü bu şîve vü bu tavrı begendüm	G.691/2
Femi bir gönça-i ra‘nâ ruḥı âteş-nümâ hakkâ	
Dil ise hem hezâr-ı zâr hem pervâne olmaz mı	G.990/4

1.4.2.2. Beyit İçi Kafiye

Mısra içi kafiyenin yanında bir beytin bütününe yayılmış iç kafiyelere de rastlanır. Bu misâller musammat gazel yapılarına benzer ancak onlardan farklı bir âhenge sahiptir.²⁴⁷

Eylesün dostân ile oldukça hübân ihtilâṭ	
İtmesün hiç kavm-i nādân ile cânân ihtilâṭ	G.466/1
Sezâ-yı ‘âṭifet meyyâl-i vuşlat ‘aşık-ı ṭal‘at	
Şenâ-güy-ı der-i devlet-me‘âb-ı Cem serîrem ben	G.721/3

²⁴⁶ G.9/2, G.43/5, G.44/4, G.69/1, G.78/3, G.88/1, G.112/2, G.118/2, G.143/4, G.149/3, G.153/2-3, G.189/5, G.218/2, G.228/4, G.241/3, G.253/3, G.274/4, G.301/4, G.330/2, G.378/5, G.383/2, G.399/2, G.422/3, G.430/2, G.437/2, G.505/1, G.514/3, G.538/4, G.540/4, G.541/3, G.553/2, G.559/3, G.591/2, G.616/5, G.678/4, G.686/2, G.689/1, G.697/5, G.698/4, G.700/3, G.721/2, G.721/4, G.735/3, G.749/5, G.761/1, G.792/2, G.793/4-5, G.833/1-2, G.853/3, G.854/2, G.867/1, G.889/4, G.904/5, G.938/3, G.990/2, G.994/4, G.1034/3, G.1040/3-4, G.1048/3, G.1082/2, Müseb.1/3.

²⁴⁷ G.171/1, G.357/1, G.398/2, G.435/5, G.457/1, G.462/4, G.466/1, G.476/2, G.639/2, G.639/5, G.651/4, G.704/4, G.709/1, G.757/2, G.1027/5, G.1040/4.

Bir elde sāğar-ı şahbā bir elde kākül-i yektā
Bu tavr-ı hāş-ile bezm-i şafā şāhāne olmaz mı G.990/3

Metinde bütünüyle ikili kafiye (zü'l-kafiyeteyn) sahip gazel bir tanedir. 508. gazelde “*âr yok*” şeklindeki ana kafiye'nin önünde “*âr çok*” şeklinde ikinci bir kafiye söz konusudur (bk. Kafiye ve Redif).

Dād elinden dilberüñ **efkār çok güftār yok**
Göñlümi alduñ disem **inkār çok ikrār yok** G.508/1

1.4.2.3. Kafiye veya Redifin Beyitte Tekrarı

Şair kimi zaman kafiye veya redif kelimesini beytin bir yerinde aynen kullanırken kimi zaman onunla kafiyeli olan bir kelimeyi kullanmıştır.²⁴⁸

Değişmem hüsni-i pākīzeñ şehā mülk-i Süleymān'a
Benüm rüh-ı **revānumdur** dahı ārām-ı **cānumdur** G.274/4

İrmişüz bir devlete gör her kişi ser-geşte-hāl
Cümlenüñ ağlar gözi a'lāda **ğam ednāda ğam** G.706/3

Nice yıl sevdüm idi gonça-dehen dilberi ben
Nazma **mā'il idi** toğrı söze pek **kā'il idi** G.1069/2

1.4.2.4. Rediflerin Kelime Sayıları

Şair 253 yerde sadece ekle redif yapmıştır. Metinde tek kelimeli rediflerin sayısı diğerlerinden bir hayli fazladır. 746 yerde tek kelimeli redif kullanılmıştır. Bir kelimeli redifte şiirin geneline yönelik bir âhenk söz konusudur. İki kelimeli redif sayısı 133, üç kelimeli redif sayısı 9'dur.

Gösterdi diyü **haţtım**ı geçme o güzelden
Olmış mı ki aқdem öle bir kimse **ecelden** G.782/1

Uymasun ağıyāra siz cānāna **söyleñ söylesün**
Bu keder lāzım degül yārāna **söyleñ söylesün** G.811/1

Meh-likā hercāyi sen āvāre **olduñ ey göñül**
Bir şifāsuz derd için bī-çāre **olduñ ey göñül** G.647/1

Altı şiirde redifler ikileme şeklindedir (bk. Kafiye ve Redif).

Eylediler hep güzeller seyr-i şahrā **semt semt**
Tağ u bāğı gezdiler idüp temāşā **semt semt** G.98/1

²⁴⁸ G.73/4, G.96/3, G.118/1-2, G.122/3, G.147/1, G.153/5, G.181/1-3, G.195/4, G.217/5, G.219/5, G.223/2, G.251/2, G.262/2, G.266/1, G.351/2, G.499/2, G.504/2, G.506/5, G.515/1, G.524/2, G.529/3, G.649/1, G.652/3, G.716/4, G.749/3, G.759/1, G.770/1-2, G.787/4, G.815/2, G.818/5, G.839/3, G.848/1, G.874/2, G.896/4, G.904/3, G.921/5, G.932/4, G.973/1, G.1034/2, G.1038/5, G.1088/1.

Gördüm kaşuñda mäh u hilâli **taraf taraf**
Bulduñ femüñde âb-1 zülâli **taraf taraf** G.486/1

Dizdigi bu ki müje haylini cânân **şaf şaf**
Gözden ‘uşşâkı geçürmiş gibi hübân **şaf şaf** G.497/1

1.4.3. Âhenkle İlgili Sanatlar

Sözle ilgili sanatlar genellikle şiirde âhenge de katkı sağlar. Bunlardan en belirginleri cinâs, iştikak ve tarsîdir.

1.4.3.1. Cinâs

Söylenişleri ve yazılışları bir, anlamları ayrı iki kelimeyi bir arada kullanmaktır. Buna tecnis de denir. Birçok çeşidi vardır (bk. Edebî Sanatlar).

Ser-be-ser eyvân müferrihdür şehâ **gül** vaqtidür
Kıl teferrüc seyr-i bâğa gül gibi **gül** vaqtidür G.279/1

Şağın Kays’a kıyâs itme maħabbet **ihtiyâr**ıdur
Dil-ârâ sevmede bir şaħşa zîrâ **ihtiyâr** olmaz G.342/2

Varayduñ bir dem ey dil küy-1 yâra ħasteyüm **derdüñ**
Şorar mı ol ħarîk-1 cân u dil saña nedür **derdüñ** G.577/1

1.4.3.2. İştikak

Aynı kökten türemiş en az iki kelimeyi bir mısra ya da beyit içinde kullanmaktır.²⁴⁹ Metinde birçok yerde iştikak yapılmıştır (bk. Edebî Sanatlar).

Âşaf mürîd-i muħbir-i ‘aşk oldu **zâhidâ**
İtme kıyâs **zühd** ü riyâdan ħaber virür G.281/5

Vaşf eylese **evşâfa** sezâ **vaşf**-1 ‘izâruñ
Medħ eylese her güne ehil nazma o lâyıq G.524/4

Beñzemez elfâz-1 ħayra vâdî-i nazmuñ senüñ
Feyz-i **ilhâm** Âşafâ ħod tab‘uña **mülhem** gibi G.1029/5

1.4.3.3. Tarsî

Şiirde, mısralardaki kelimeleri sayı, ölçü ve kafiye bakımından birbirine denk getirmektir. Buna tevâzün denir. İki den fazla kelimenin denkliği tarsî için yeterlidir.²⁵⁰ Metinde birçok yerde özellikle gazellerin matla beyitlerinde tarsîye rastlanır (bk. Beyitte Paralellik).

Ĥaţuñ dîbâce-i dîvânumuzdur
Kaşuñ ser-levħa-i ‘üñvânumuzdur G.285/1

²⁴⁹ bk. Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, TDK Yay., Ankara 2000, s. 483.

²⁵⁰ bk. Cem Dilçin, *age.*, s. 488; M. Kaya Bilgegil, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri (Belâğât)*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1989, s. 340-341.

Bir rāhat için dehre temennādan uşanduk
Bir lezzet için çarha müdārādan uşanduk G.523/1

Sūdumuz yok der-i ‘aşkuñda cefādan ğayrı
Maṭlabum yok ser-i kūyuñda fenādan ğayrı G.987/1

1.4.4. Ses Tekrarları

1.4.4.1. Aliterasyon

Bir mısra içinde veya devam eden mısralar arasında aynı ünsüzlerin tekrarlanmasına aliterasyon denir.²⁵¹ *Âsaf Dîvânı*’nda aliterasyon, asonastan daha çok yapılırken kimi zaman aynı yerde hem aliterasyon hem asonans yapılmaktadır.²⁵²

Ehl-i hāl sūr-ı diliyle ele bir ṭās ala ger
Çarḫ kendinden alur anı da nādāna şunar G.219/3

Şu‘ā‘-ı şem‘-i ‘aşkuñ başum üzre
Ṭulū‘-ı şems-i ‘ālem-tāba beñzer G.315/2

Vaşf eylese evşāfa sezā vaşf-ı ‘izāruñ
Medḫ eylese her gūne ehil nazma o lāyık G.524/4

1.4.4.2. Asonans

Şiirde teşekkül bakımından benzeşen ünlülerin bir mısradaki kelimelerin bünyesinde veya önceki yahut sonraki mısraların hecelerinde âhenk oluşturacak şekilde arka arkaya tekrarlanmasına asonans denir.²⁵³ Şair kimi zaman uzun ve kısa ünlü ayrımı yapmadan da asonans düşünmüştür.²⁵⁴

Oldı dil çeşmine kurbān u cesed pāmālī
Eyledi dil cesede ğıḫta cesed cāna ḫased G.145/2

Şu‘ā‘-ı rūyinuñ mihri ṭulū‘-ı şems-i nūrānī
Serāpā kāmētüñ cānā mişāl-i naḫl-i ṭübādur G.212/2

Âşafā sevdi seni sen de bilürsin güzeli
Ne bilür semt-i vefāyı ne ḫafā-dārlığı G.979/5

²⁵¹ Muhsin Macit, *age.*, s. 71. Aliterasyon ve asonans için ayrıca bk. Mehmet Kaplan, *Tevfik Fikret*, Dergâh Yay., İstanbul 1995, s. 201-203.

²⁵² G.45/1, G.82/5, G.119/3, G.127/3, G.145/2, G.205/2, G.207/1, G.210/2, G.264/5, G.278/4, G.320/1, G.636/1, G.699/5, G.702/4, G.744/1, G.807/2, G.835/4, G.854/4-5, G.864/4, G.917/3, G.918/2, G.938/2, G.952/5, G.963/3, G.979/5, G.981/1, G.1007/2, G.1030/1, G.1080/1.

²⁵³ Muhsin Macit, *age.*, s. 73.

²⁵⁴ G.91/2, G.119/3, G.122/1, G.203/3, G.665/4, G.793/2, G.877/3, G.931/5, G.990/3, G.1007/2.

1.4.5. Hece Tekrarları

Mısrada ya da beyitte bazı hecelerın tekrarı yoluyla âhenge katkı sağlanmıştır. Kimi zaman bu tekrarlar tek heceli bir kelime şeklinde olurken kimi zaman iki sestem oluşan yarım hece şeklinde görölmektedir.²⁵⁵

Gīsü tağıtdı yār ‘aķıl oldu tārūmār Şan lâne-i hezār-ı çemen-zārı bozdılar	G.253/3
‘Āşık olaldan oldum esīri bütānlaruñ Āşaf olur mı ol meh-i tābāna olmayam	G.699/5
Ne gūne eylese dīdār-ı yāra nezzāre Gürisne ‘ayn-ı meveddet toyar mı dīdāra	G.892/1

1.4.6. Söz Tekrarları

1.4.6.1. Çeşitli Bağlaçlarla Yapılan Tekrarlar

Türkçe veya Farsça bazı edat ve bağlaç türünden kelimelerle kurulan birleşik veya koordineli yapılar hem anlam hem de âhenk açısından şiire katkı sağlamaktadır. Özellikle “ne,²⁵⁶ hem,²⁵⁷ ya,²⁵⁸ geh/gehî,²⁵⁹ zihî,²⁶⁰ de,²⁶¹ mi, te, der, ender,²⁶² be,²⁶³ ber”²⁶⁴ vb. kelimelerle kurulan yapılarda hem mısra ya da beyitte bir paralellik hem de belli kelimelerin tekrarıyla bir müzikalite oluşmaktadır. Şairin bazen bir şiirin bütün beyitlerinde bu şekilde tekrarlar yapmaya özen gösterdiği görölmür.²⁶⁵

Ne cevāb u ne kelām u ne selām u ne şabāh Āşaf’uz eylemezüz kimseye tapu begler	G.189/5
--	---------

²⁵⁵ G.34/5, G.52/1, G.56/4, G.126/1, G.150/4, G.154/3, G.181/1, G.203/2, G.205/2, G.230/5, G.434/4, G.442/1, G.443/2, G.480/4, G.499/2, G.518/1, G.608/2, G.698/4, G.724/2, G.755/3, G.839/3, G.845/3, G.859/1, G.867/1, G.921/1, G.988/1, G.1007/2, G.1045/3.

²⁵⁶ G.17/1, G.86/4, G.95/2, G.99/1, G.107/2, G.111/2, G.149/1, G.185/5, G.209/4, G.211/2, G.215/5, G.220/2-3, G.237/4-5, G.311/1, G.311/2-4, G.322/1-3, G.330/2, G.352/4, G.360/3, G.431/1-2, G.431/5, G.434/4, G.625/2, G.626/3, G.655/5, G.660/1, G.665/4, G.693/5, G.697/4, G.716/4, G.721/1, G.734/4, G.750/4, G.790/4, G.852/3, G.853/3, G.875/3-5, G.883/2, G.904/1, G.906/4, G.931/3, G.987/3, G.998/2, G.1018/1-2, G.1038/2, G.1054/2, G.1056/5, G.1080/5, Muh.2/1-3, Muh.10/3, Muh.13/2, Mūs.8/4.

²⁵⁷ G.352/5, G.506/5, G.562/5, G.610/1, G.610/5, G.715/1, G.721/4, G.859/2, G.874/2-3, G.936/1, G.990/4, G.1041/3, G.1078/8.

²⁵⁸ G.89/3, G.150/1, G.167/2, G.287/1, G.331/4, G.453/3, G.510/5, G.549/1, G.597/2, G.645/3, G.664/2, G.856/4, G.901/3.

²⁵⁹ G.1/2, G.58/1, G.71/5, G.78/3, G.96/3, G.129/1, G.144/2, G.203/4, G.242/5, G.250/4, G.329/5, G.338/1, G.339/5, G.348/4, G.365/4, G.420/1, G.425/1, G.437/2, G.621/3, G.636/3, G.655/4-5, G.728/2, G.731/2, G.853/1, G.951/4, G.1038/3, Muh.1/4, Muh.18/2, Muh.22/5.

²⁶⁰ G.149/4.

²⁶¹ G.150/3.

²⁶² G.76/2, G.83/3, G.205/4, G.761/1, G.771/3, G.778/1, G.825/5, G.1029/4.

²⁶³ G.32/1, G.59/4, G.62/4, G.129/4, G.130/3, G.154/3, G.159/4, G.185/1, G.187/4, G.198/2, G.244/3, G.248/3, G.274/5, G.279/1, G.301/4, G.352/2, G.354/2, G.359/2, G.447/4, G.485/1, G.497/2, G.554/2, G.562/1, G.641/1, G.676/4, G.678/3, G.744/2, G.776/1, G.778/3, G.781/2, G.821/5, G.934/3, G.937/1, G.950/5, G.994/2, G.1009/4, G.1013/3, G.1061/3, G.1078/9, Muh.17/1, Muh.19/1, Muh.19/5, Naz.3/1.

²⁶⁴ G.276/5, G.291/3, G.844/4, G.860/4, Muh.3/5.

²⁶⁵ 172. gazelde “zihî”, 194. gazelde “mi”, 657. gazelde “der”li tekrarlar gazelin bütününde yapılmıştır.

Bir görürse pādişah ile gedāyı mey ne ğam
Hem sebū-yı meykede **hem** bōrk-i Edhem'dür қадеһ G.131/3

Ne dem 'arz-ı maḥabbet eylesem cānān ider peydā
Gehī nāz u **gehī** cevır ü **gehī** ğamze **gehī** neşter G.172/4

1.4.6.2. Birli Söz Tekrarları

Bir kelime mısra veya beyit içinde tekrar edilebilmektedir. Bazen kelime bütünüyle tekrar edilirken bazen kelime farklı ekler alarak tekrar edilir. Kimi zaman aynı kelimenin mısra veya beyitte birden çok tekrar edildiğine de rastlanır.

1.4.6.2.1. Mısrada Birli Söz Tekrarları²⁶⁶

Dehān-ı ḥikmetūñ ğüyā hemīn nuṭḡ-ı Mesīḥā'dur
Velīkin farḡuñ **a'lā** perçemūñ **a'lādan a'lādur** G.212/1

Mihr-ile şevḡ birbirini eyler iḡtizā
Birinūñ ismi nāz u **birinūñ** niyāz olur G.306/3

Meykededen meykedeye lāneden hem lāneye
Devr ider bir feyze ḡābil 'ārif-i cān isterüz G.387/3

1.4.6.2.2. Beyitte Birli Söz Tekrarları²⁶⁷

Baḡa ne bezm-i elestem ne la'l-i dilber ü mey
Baḡa ki 'ıyş-ı fenādan ferāġ lāzımdur G.209/4

²⁶⁶ Diġer misāller için bk. G.1/2, G.17/3, G.20/3, G.34/5, G.37/2, G.41/1, G.49/4, G.55/1, G.56/4, G.62/1, G.68/4, G.83/1, G.96/1, G.128/4, G.149/4, G.151/1, G.157/4, G.162/2, G.176/3, G.179/3, G.191/1, G.204/1, G.206/1, G.213/1, G.213/5, G.216/2, G.218/4, G.221/4, G.222/3, G.224/4, G.233/5, G.238/2, G.240/4, G.245/1, G.246/3, G.277/2, G.290/3, G.316/5, G.321/3, G.340/3, G.382/4, G.412/3, G.413/3, G.414/1, G.415/2, G.420/2, G.425/2, G.429/5, G.431/2, G.435/3, G.473/4, G.476/1, G.482/1, G.509/3, G.524/4, G.541/3, G.550/3, G.588/3, G.597/2, G.602/2, G.602/5, G.608/2, G.611/5, G.634/3, G.636/9, G.638/2, G.644/3, G.660/3, G.663/5, G.667/4, G.681/1, G.685/4, G.698/4, G.706/3, G.712/2, G.720/1, G.740/5, G.753/2, G.753/4, G.759/1, G.764/1, G.768/1, G.770/4, G.774/3, G.785/1, G.791/3, G.797/1, G.833/1, G.833/4, G.839/3, G.861/1, G.878/2, G.886/4, G.882/4, G.907/1, G.907/3, G.910/2, G.928/3, G.931/5, G.949/4, G.951/4, G.956/1, G.967/4, G.973/4, G.974/1, G.986/4, G.1000/1, G.1000/4, G.1021/3, G.1023/2, G.1029/1, G.1029/3, G.1034/2-3, G.1076/5, Muh.24/3.

²⁶⁷ Diġer misāller için bk. G.7/2, G.35/2, G.36/2-3-4, G.37/4, G.39/2, G.40/4, G.42/5, G.45/2, G.48/1, G.48/4, G.56/1, G.68/4, G.69/5, G.71/1, G.83/3, G.88/5, G.89/3, G.107/5, G.114/3, G.115/3, G.116/5, G.125/3, G.134/1, G.143/5, G.144/3, G.145/2, G.147/3, G.150/2, G.152/2, G.156/2, G.157/3, G.168/1-2, G.175/3-4, G.178/1, G.184/1, G.185/4, G.195/2, G.199/4, G.203/1-2, G.221/3, G.227/2, G.235/3, G.237/4, G.239/2, G.245/1-2-3, G.249/1, G.251/5, G.258/5, G.259/3, G.260/2, G.262/1, G.266/4, G.277/1, G.277/4, G.279/1, G.279/5, G.293/1, G.296/5, G.303/4, G.314/3, G.317/5, G.320/1, G.323/3, G.337/3, G.340/3, G.342/2, G.343/2, G.347/2, G.353/4, G.364/4, G.367/2, G.369/1, G.378/1, G.381/3, G.381/5, G.386/5, G.388/2, G.389/3, G.399/2, G.401/2, G.4051-2, G.407/1, G.414/4, G.416/3, G.434/1, G.434/5, G.440/2, G.446/3, G.442/1, G.445/2, G.446/3, G.460/3, G.462/5, G.467/1-2, G.467/5, G.477/3, G.480/2, G.481/4, G.483/4, G.495/1, G.498/3, G.518/1, G.531/3, G.563/2, G.569/4, G.573/3, G.583/1, G.589/1, G.590/5, G.591/2, G.597/2, G.605/1, G.613/3, G.626/4, G.635/2, G.644/2, G.646/5, G.652/5, G.654/1, G.654/5, G.659/4, G.660/1, G.671/2, G.692/2, G.697/2, G.699/1-2, G.701/4, G.706/2, G.709/1, G.718/1, G.728/4, G.733/2, G.736/2, G.748/1, G.751/1, G.755/3, G.755/5, G.756/3, G.757/3, G.760/1, G.763/4, G.765/4, G.767/3, G.768/4, G.773/3, G.782/2, G.791/4, G.793/2, G.800/1, G.801/3, G.811/2, G.824/4, G.831/1, G.833/2-3, G.835/5, G.845/5, G.847/5, G.856/4, G.867/5, G.875/1, G.877/3, G.878/4, G.910/5, G.912/5, G.913/1, G.916/5, G.919/2, G.923/2, G.929/3, G.932/2, G.932/4, G.935/4, G.936/2, G.940/2, G.941/4, G.976/1, G.979/3, G.981/1, G.987/1, G.987/3, G.1004/3, G.1017/4, G.1021/3-4, G.1022/1, G.1026/4, G.1039/2, G.1041/2, G.1043/1, G.1044/2, G.1047/3-4, G.1057/2, G.1062/2-3, G.1079/4, Müf.13.

Kimden umarsın kerem **kime** idersin ilticā
Var mı bir şāhib-sehā hiç **kimsede** himmet mi var G.243/2

Bizümle haşre ol kıddi **kıyāmet** mā'il olmaz mı
Ḳıyāmet olduğın bilmez mi haşre kā'il olmaz mı G.1024/1

Birli söz tekrarları ikileme²⁶⁸ veya ikilemeden oluşmuş redif şeklinde de sıkça görülür.

Cemāl-i hūsn-i pākūñle ne ğam her dem bahār olsa
Henüz kim **şerha şerha** tende ey gül gönça bāġuñdur G.201/3

Gelen biñ nāz ile ol dişleri dūr-dāne olmağ var
Zarīfāne zarīfāne gelen ğilmāne olmağ var G.266/1

Dil-i āvāreye it hūb naşīhat **geh geh**
Nefesūñ yetsün ayā zāhid ü nāşīh **dem dem** G.718/4

1.4.6.3. İkili Söz Tekrarları

Metinde ikili söz tekrarı fazla değildir.²⁶⁹

Āh-ı Āşaf'dan hemīn sen şāhı āġāh eyleyen
Nāle-i dil-ġırlerdür nāle-i dil-ġırler G.169/5

Gün olur dünyeyi yağar bir āh-ı sūz-nāküz biz
Gün olur āteşi teskīn ider bir cūy-ı pāküz biz G.381/1

Bir elde sāġar-ı şahbā **bir elde** kākül-i yektā
Bu tavr-ı hāş-ile bezm-i şafā şāhāne olmaz mı G.990/3

1.4.6.4. Üçlü Söz Tekrarları

‘Āşīğ-ı şāfī-dile gelmez cefā-yı yār ġüç
Şīklet-i aġyār ġüçdür şīklet-i aġyār ġüç G.116/1

Nedür bu hūsn-i ‘ālem-tāb nedür bu fitne devrānlığ
Nedür bu hūsn-i Yūsuf ile sende dehre sultānlığ G.527/1

²⁶⁸ G.13/1, G.19/2, G.20/4, G.24/4, G.73/2, G.97/3, G.126/1, G.131/4, G.136/5, G.143/1, G.157/2, G.236/5, G.237/1, G.255/5, G.261/5, G.264/1-2, G.279/2, G.298/1, G.308/2, G.397/2, G.448/4, G.457/2, G.461/2, G.475/5, G.481/3, G.497/4-5, G.499/1, G.500/3, G.517/4, G.538/3, G.572/4, G.576/2, G.591/3, G.597/1, G.611/3, G.623/4, G.641/3, G.696/2, G.700/4, G.715/4, G.722/1, G.737/2, G.752/4, G.776/5, G.791/2, G.795/2-3, G.798/4, G.835/1, G.847/3, G.852/2, G.889/2, G.894/2, G.907/2, G.909/2, G.925/3, G.930/1, G.947/5, G.948/5, G.963/1-3, G.996/3, G.1061/4.

²⁶⁹ Diğēr misāller için bk. G.388/4, G.568/5, G.602/2, G.715/5, G.722/1.

1.4.7. Paralellik

Şiir dilinde beyti oluşturan mısralar arasındaki dil birliklerinin ve vezinli kelimelerin anlamla bütünleşen sesin eşliğinde paralel sıralanışını ifade etmesine paralellik denir.²⁷⁰ Paralellik mısrada, beyitte veya şiirin bütününde görülebilir. Beyitteki paralellige daha çok gazellerin matla beyitlerinde rastlanmaktadır. Beyitte tarsî sanatı şeklinde de paralellik söz konusu olurken gazelde musammat gazel şeklinde karşımıza çıkar.

1.4.7.1. Mısrada Paralellik²⁷¹

Yanar sehmi erir peykānı sūz-ı āteş-i dilden Birinden āh olur şadır birinden nem olur peydā	G.46/2
Ne ‘işretler olunmuşdur ne ayaklar sürilmişdür Haķīkat rāhına hiç irmek olmaz hep görilmişdür	G.252/1
Benüm zār u nizārumdan benüm sūz-ı derūnumdan Dehir berbād olur lābüdd zemīn ü āsumān kıalmaz	G.372/3

1.4.7.2. Beyitte Paralellik²⁷²

Esīr-i hūsn-i cemālüz vişāle müştākuz Harīķ-ı sūziş-i ‘aşķuz zülāle müştākuz	G.371/1
Ŧuydum yedūñde beyza-i lem‘ā haberlerin Aldum şaçunıda sūnbül-i büyā haberlerin	G.756/1
Şebüm tār itdi rūzum tīre baħtum kıara şabrum mū Siyeh zūlf ü siyeh perķem siyeh müjģān siyeh ğīsū	G.833/1

1.4.7.3. Gazelde Paralellik

Âsaf Dîvânı’nda bütünüyle musammat bir gazel yoktur. Buna karşılık 828. ve 1024. gazellerin birçok beytinde iç kafiyeyle musammat gazel özellikleri görülür.

Her meh-liķādan dūr olup aħbābdan mehcūr olup Gāhice bir mesrūr olup ħandān olalum bir zamān	G.828/4
Murādum şem‘ i yanmaz mı bu tār-ı hecr ğitmez mi Sa‘ādet necmi toĝmaz mı şeb-i ğam zā’il olmaz mı	G.1024/3

²⁷⁰ Muhsin Macit, *age.*, s. 59.

²⁷¹ Diğer misâller için bk. G.66/5, G.67/3, G.74/5, G.78/1, G.80/2, G.91/1, G.158/2, G.171/5, G.179/4, G.251/2, G.272/2, G.272/5, G.336/4, G.344/3-4, G.376/3-4, G.486/4, G.405/1, G.405/4, G.418/4, G.422/3, G.431/5, G.432/1-2, G.437/4, G.438/4, G.458/1, G.471/3, G.474/4, G.495/6, G.602/1, G.611/1, G.616/3, G.652/1, G.654/4, G.660/3, G.665/4, G.672/3, G.686/2, G.720/2, G.724/1, G.724/3, G.774/2-3, G.812/4, G.839/3, G.849/8, G.934/2, G.990/3, G.1012/3, G.1080/4.

²⁷² Diğer misâller için bk. G.9/2, G.15, G.39/1, G.44/1, G.107/1, G.111/1, G.115/1, G.116/4, G.120/1-2, G.168/1, G.170/1, G.199/4, G.243/1, G.285/1, G.309/1, G.312/1, G.315/1, G.350/1, G.364/1, G.381/1, G.385/1, G.457/1, G.486/1, G.490/1, G.507/1, G.523/1, G.651/1, G.653/1, G.693/1, G.706/2, G.709/1, G.735/1, G.736/1, G.749/1, G.760/1, G.793/1-2, G.834/1, G.839/2, G.844/2, G.908/1, G.938/2, G.943/1, G.987/1, G.1002/1, G.1034/3, G.1046/1.

2. MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

2.1. DİNÎ VE TASAVVUFÎ UNSURLAR

2.1.1. Dinî Unsurlar

2.1.1.1. Allah

Âsaf Dîvânı'nda kasîde bulunmadığı için birçok dîvândan farklı olarak tevhid ve münâcaat türünde şiir yoktur. Şair herhâlde bu eksiklikten olsa gerek ilk beyitte Allah'ı anar. “Yâ Rab” redifli 57. gazel bir münâcaat sayılabilir.

Eserde Allah'ın yüce isimlerinden “Allah (her şeyin gerçek mabûdu), Rahmân (bütün mahlûkatı rızıklandırır), Rahîm (rahmet sahibi), Hâlık/Hallâk (her şeyi yoktan yaratan), Bârî (her şeyin bütün cihazatını birbirine uygun yaratan), Gaffâr (çok affeden), Celîl (yücelik sahibi), Kerîm (iyilik ve ikramı bol olan), Hak (varlığı hiç değişmeden duran), Hayy (gerçek hayat sahibi olan), Hâdî (kullarına hidayet veren)” kullanılır. Bunlardan en çok kullanılanı Hak'tır. Bunların dışında Allah için “Azze ve cell, Hudâ, İlâh, Lem-yezel, Mevlâ, Rab, Sâni', Settâr, Sübhân, Tanrı, Yezdân” kullanılır. Bunlardan en çok kullanılan Hudâ'dır.

İslâm inancına göre ele alınan Allah birdir. O, Hâlık-ı kevineyindir. İnsanları kudret eliyle yaratmıştır. Gece ve gündüzü yaratan O'dur.²⁷³ Her şeyi nasip eden Allah sevgiliye de güzelliği nasip etmiştir. Zafer için O'nun kapısına el açılır. Şair, insanlara ve kendi nefesine O'nun kapısından uzak olmamayı öğütler. Yine insanlara O'nun lütfuna sığınmalarını söyler. Her şeyi bilen Allah âşığın gönlündekini de bilir.²⁷⁴

O'na şükredilir. Bu şükürün ifadesinde “hamdülillâh” ifadesi çok kullanılır. Şair başına gelen iyi şeyler için de gönlüne Allah'a şükretmesini söyler.²⁷⁵ Her şeyi kısmet eden O'dur.²⁷⁶ Güzel şeyler için bârekallah denilir. Kötülüklerden O'na sığınılır.²⁷⁷

Dua ancak O'na yapılır. Bu dualarda şair herkese gönlünden geçenlerin verilmesini diler. Sevgiliye kavuşmayı dileyen şair, ayrılığın bitmesini Allah'tan ister. Âşık için vuslat, sevgili için insaf dilenir. Sevgilinin şaire yaptıklarına rağmen o, Allah'tan sevgili için yardım diler. Padişahın ömrünün uzun olması, sevgiliyi görmek, sevgili için lütf ve kerem yine Allah'tan istenir.²⁷⁸ Sevgiliye ve rakîbe Allah'ın kahrından sakınmaları öğütlenir.²⁷⁹ Sevgili güzelliğiyle Allah vergisi olarak anlatılır.²⁸⁰

Şairin öldükten sonra dileği Allah'a kavuşmaktır. Bu yüzden ayrılık cehenneminde kalmak istemez. Haşrde yardımını ister.²⁸¹ Hesap günü için huzur-ı Hak ifadesi kullanılır.²⁸² Allah aşkının tâlibi karanlıkta kalmaz. Şair Allah'ın feyzinin gölgesinin başından eksik olmamasını ister.²⁸³ Aşk, bir zevk-i İlâhî'dir. Şair, Allah'ın dergâhına yüz tutup niyaz eder.²⁸⁴

²⁷³ G.153/4, G.178/2, G.486/4, G.660/3, Muh.17/1.

²⁷⁴ G.1/1, G.102/5, G.311/1, G.890/5, Rüb.45.

²⁷⁵ G.221/5, G.398/5, G.441/1, G.615/4, G.872/4, G.1068/5.

²⁷⁶ G.954/5, G.1089/5.

²⁷⁷ G.135/4, G.809/1, G.816/5, Muh.5/5.

²⁷⁸ G.65/4, G.132/1, G.241/5, G.328/3, G.774/5, G.799/1, G.886/2, G.942/5, G.978/4, G.1043/5, G.1087/5, Mûs.1/4, Mûs.2/4, Mûs.3/1, Naz.8/2.

²⁷⁹ G.544/4, Mûs.4/1-5, Muaş.2/3.

²⁸⁰ G.467/1, Rüb.37.

²⁸¹ G.779/1, G.1077/4.

²⁸² G.162/5, G.597/3, Muaş.2/3.

²⁸³ G.34/1, G.232/5.

²⁸⁴ G.529/4, Naz.8/2.

Âsaf, şiirinin Allah vergisi, Allah'ın feyzi ve ilhâmı olduğunu söyler. Şiir meydanında da Allah'ın yardımını diler.²⁸⁵

Bir dile irişse Âsaf pertev-i nūr-ı Hudā
Zerre-i hākister iken mihr-i 'ālem-tāb olur G.259/5

Urup keff-i tevekkül dergeh-i tevfiķ-ı Bārī'ye
Muhaşşal intisāb-ı dergeh-i dīgerden el çekdük G.563/2

Hudā raḥīmdür elbette eylemez maḥzūn
Merāmına ulaşur her kişi Hudā diyerek G.576/4

'Aṭā kıl Âsaf'a luṭfuñ Hudāyā
Saña muhtāc eger yohsul eger bay G.1088/5

Yā Rab kerem it kuluña ihsān eyle
Müşkil olan işi cümle āsān eyle
Dünyā talebinden koma ṭab'umda eşer
Dilersem eger 'adnūñi zindān eyle Rüb.48

2.1.1.2. Peygamberler ve Kıssaları

Klâsik Türk edebiyatının en önemli kaynaklarından biri, belki de en önemlisi, dindir. Dinle ilgili olarak Kur'ân-ı Kerîm başta olmak üzere tefsir, hadis, akaid, fıkıh, kelâm, siyer gibi bilim dalları klâsik edebiyatımıza, dolayısıyla klâsik şiirimize kaynaklık etmiştir. Dinî kaynaklar arasında gerek müstakil eserler hâlinde ele alınışı, gerekse telmih ve teşbihlerle şiirlerde kullanışıyla peygamber kıssaları dikkati çeker.

Başta İslâm peygamberi Hz. Muhammet olmak üzere Hz. Âdem'den başlayarak Kur'ân-ı Kerîm'de adı geçen peygamberler ve onların kıssaları eski şiirimiz için önemli alanlar olmuştur. Kaynağını Kur'ân'dan alan bu kıssalara zaman zaman rivâyetlerin ve İsrâiliyattan bilgilerin karıştığı da görülmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'de isimleri anılan ve kıssaları anlatılan peygamberler olduğu gibi isimleri anılmayan ve kıssaları anlatılmayan peygamberler de vardır.²⁸⁶ Bu husus, Kur'ân'da şöyle açıklanır: “And olsun ki senden önce de birçok peygamberler gönderdik. Onların içinden sana kıssalarını anlattıklarımız da vardır, sana bildirmediklerimiz de...”²⁸⁷

Âsaf *Dîvânı*'nda peygamberlerden Hz. Âdem, Hz. İbrâhim, Hz. İdris, Hz. İsâ, Hz. Muhammet, Hz. Mûsâ, Hz. Nûh, Hz. Süleyman, Hz. Yakûp, Hz. Yûsuf kıssaları ve özellikleriyle yer almaktadır.

Metinde en fazla geçen, güzellik timsali olan ve bu yönüyle sevgilinin benzetilene olan Yûsuf Peygamber ve onun kıssasıdır. Ardından hayat verici özelliğiyle sevgili için teşbih unsuru olan İsâ Peygamber ve onun kıssası gelmektedir. Hz. Süleyman sultanlığı ve yüzüğüyle sevgiliyle ilişkilendirilmiş; Hz. Yakûp gözyaşı döküşüyle Hz. Yûsuf'un babası olması bakımından yer almış ve âşıkla ilişkilendirilmiş; Nûh tufanı daha çok âşığın gözyaşıyla ilişkilendirilmiş; Hz. Âdem, Hz. Mûsâ ve Hz. İbrâhim başlarından geçen olaylarla anılmıştır. Hz. Muhammet'in âlemlerin yaratılış

²⁸⁵ G.282/2, G.713/3, G.795/5, G.840/5.

²⁸⁶ bk. M. Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi*, c. I, TDV Yay., Ankara 2004, s. 10.

²⁸⁷ bk. 40 Mü'min/78.

nedeni oluşu vurgulanmış, Hz. İdris de terziliği ve cennette oluşuyla ele alınmıştır. Âsaf, eski şiirimizin önemli kaynaklarından peygamber kıssalarını hacimli bir dîvân içinde yeri geldikçe anmış ve çoğu zaman da anlattıklarına teşbih unsuru yapmıştır.

Burada, *Âsaf Dîvânı*'nda yer alan peygamberler harf sırasına göre ayrı ayrı ele alınmıştır.

2.1.1.2.1. Hz. Âdem

Allah'ın yarattığı ilk insan ve peygamber olan Hz. Âdem'le ilgili Kur'ân-ı Kerîm'de pek çok âyet vardır. Bu âyetlerde Hz. Âdem'in yaratılmasından cennetten çıkarılmasına, ona isimler öğretilmesinden peygamber oluşuna kadar pek çok bilgi yer alır.²⁸⁸ Kur'ân-ı Kerîm'de "Âdem" kelimesi 25 yerde geçmektedir.²⁸⁹ Hz. Âdem Allah'ın halîfesidir. Dîvân şiirinde Hz. Âdem'le ilgili; Hz. Âdem'in çamurdan yaratılması, Allah'ın ona ruhundan üflemesi, meleklerin Hz. Âdem'e secde etmeleri, Ezâzil'in Hz. Âdem'e secde etmemesi ve şeytan oluşu, Hz. Âdem'in yasak meyveden yemesi,²⁹⁰ Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten kovulmaları, affedilmek için uzun zaman ağlamaları şeklinde sıralanabilecek konular sıklıkla ele alınır. Sevgilinin beni Hz. Âdem'in cennetten çıkarılmasına neden olan buğday tanesine benzetilir ve bu benlerin âşığı baştan çıkardığı düşünülür. Kimi zaman Hz. Âdem-buğday ilişkisi dünyanın geçiciliği, mal mülk hırsının insanın başına açtığı belâlar şeklinde ele alınır.²⁹¹

Âsaf Dîvânı'nda altı yerde geçen Hz. Âdem,²⁹² bir yerde "Onu (Hz. Âdem'i) tamamlayıp içine de ruhumdan üflediğim zaman derhâl ona secdeye kapanın"²⁹³ âyetinden iktibas olarak "nefahtü fîhi min rûhî" şeklinde, iki yerde yasak meyveye el uzatması, bir yerde cennetten kovulması ve bir yerde de bin yıl yaşaması dolayısıyla ele alınmaktadır. Bunların dışında bir yerde de çocukları Hâbil ve Kâbil konu edilirken bir yerde de "nesl-i Âdemî" terkibiyle geçer.

"(Sevgilinin) yüzünün cennetindeki Hint danesine (benine hele bir) bak, Allah'ını seversen (bunu gören) Âdem (buna) nasıl sabretsin?" şeklinde günümüz Türkçesine aktarılabilir. Aşağıdaki beyitte Hz. Âdem'in cennetten kovulmasına neden olan yasak meyveye²⁹⁴ telmih yapılırken "Âdem" kelimesi hem Hz. Âdem hem de sevgilinin güzelliği karşısında sabredemeyecek olan insan anlamına gelecek şekilde tevriyeli kullanılmıştır. Beyitte yasak meyve sevgilinin benidir.

Dâne-i hindüya baĸ cennet-i ruĸsârında

Niçe Ÿabr eyleye Allâh'ı severseñ Âdem

G.718/3

²⁸⁸ Hz. Âdem'le ilgili daha geniş bilgi için bk. Mustafa Erdem, *Hazreti Âdem (İlk İnsan)*, TDV Yay., Ankara 2006; Abdullah Aydemir, *İslâmî Kaynaklara Göre Peygamberler*, TDV Yay., Ankara 2005, s. 19-37.

²⁸⁹ Âdem kelimesinin geçtiği sûre ve âyetler şunlardır: 2 Bakara/31, 33, 34, 35, 37; 3 Âli İmrân/33, 59; 5 Mâide/27; 7 A'râf/11, 19, 26, 27, 31, 35, 172; 17 İsrâ/61, 70; 18 Kehf/50; 19 Meryem/57; 20 Tâhâ/115, 116, 117, 120, 121; 36 Yâsîn/60.

²⁹⁰ Hz. Âdem'in yaklaşması ve yemesi yasaklanan, yediği zaman cennetten çıkarılmasına sebep olan ağaçtan Kur'ân-ı Kerîm'de altı yerde bahsedilmektedir. Fakat buralarda ağacın adından ve cinsinden söz edilmemiş, sadece ağaç (şecere) kelimesi kullanılmış, "şu ağaca yaklaşmayın (2 Bakara/35, 7 A'râf/19, 20 Tâhâ/120)" emri ile o, Hz. Âdem ve Havva için yasaklanmıştır. Yasak ağacın ne olduğu konusunda sahih kabul edilen hadis kitaplarında da bir bilgi bulunmamaktadır. Ancak İslâm alimleri ve tefsirciler çeşitli yerlerden naklettikleri bilgilerle, bu ağacın cinsi konusunda bazı isimler vermişlerdir. Buğday, incir, üzüm, kâfur bu isimlerden bazılarıdır. bk. Mustafa Erdem, *age.*, s. 157.

²⁹¹ Hz. Âdem'in eski şiirimizde ele alınışıyla ilgili geniş bilgi için bk. Dursun Ali Tökel, *Divân Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, Akçağ Yay., Ankara 2000, s. 273-290.

²⁹² G.280/3, G.283/4, G.416/2, G.747/2, G.792, G.832/4.

²⁹³ bk. 38 Sâd/72.

²⁹⁴ Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın cennetten çıkarılmalarına neden olan yasak meyve Bakara (35. âyet) ve A'râf sûrelerinde (19-22 âyetler) anlatılmaktadır.

2.1.1.2.2. Hz. İbrâhim

Hakkında Kur'ân-ı Kerîm'de geniş bilgi bulunan İbrâhim Peygamber doğar doğmaz Nemrût'la mücadeleye girişmiş ve annesi Ūşâ, bir mağaraya sığınarak onu dünyaya getirmiştir. Nemrût, İbrâhim Peygamber doğmazdan önce gördüğü korkulu rüyalar nedeniyle yeni doğan çocukları öldürtmeye başlamış ancak Hz. İbrâhim'in annesi Allah'ın hikmetiyle çocuğunu Nemrût'un adamlarının elinden kurtarmıştır.²⁹⁵ Hz. İbrâhim çocukluğunda sırasıyla yıldıza, aya, güneşe tapmak istemiş ancak onların battığını görünce Allah'ı aramaya koyulmuştur.²⁹⁶ Yine çocukluğunda etrafında putlara tapan insanlara bir ders vermiştir.²⁹⁷ Hz. İbrâhim'in Nemrût'la olan mücadelesi sonucunda onu ateşe atma hadisesi hayatıyla ilgili kaynaklarda geniş yer tutar. Nemrût, Hz. İbrâhim'i cezalandırmak üzere onu etrafı duvarla çevrili bir yere hapseder ve herkesin oraya odun taşımamasını ister. Bir tepe şeklini alan odunlar tutuşturulur ve Hz. İbrâhim mancınıkla ateşe atılır. Cebrâ'il, İbrâhim'in yanına gelir ve yardım isteyip istemediğini sorar. Hz. İbrâhim ise Allah beni görmektedir, sen aradan çekil, der. Allah'ın izniyle ateş, gül bahçesine döner.²⁹⁸ Nemrût ve çevresindekiler hayretler içinde kalırlar.

İbrâhim Peygamber, Hz. İsmail'le birlikte Kâbe'yi yeniden inşâ etmiştir. Bu husus, Bakara sûresi 125-127. âyetler arasında anlatılmaktadır.

Hz. İbrâhim, sofrasında misafir olmadan yemezmiş. Misafir olunca da her şey bereketlenir ve bollaşmış. Bu nedenle onun adı bereketle anılmaktadır (Halîl İbrâhim bereketi veya sofrası).²⁹⁹

Hz. İbrâhim, edebiyatımızda Nemrût'la olan mücadelesi, ateşe atılması ve ateşin gül bahçesine dönmesi ve diğer mucizeleriyle işlenmektedir. Eski şiirimizde bütün yönleriyle ele alınan Hz. İbrâhim hilye türündeki eserlerde yer almış, hatta hakkında *Halîlnâme* (Abdülvâsî Çelebi) adlı bir mesnevî de yazılmıştır. "Halîl" Hz. İbrâhim'in diğer adı olduğu gibi hâlis dost mânâsına da gelir. Şairlerimiz Halîl adlı mahbûplarının ismiyle hâlis dost mânâsını alarak bir hayli mazmûnlar meydana getirmişlerdir.³⁰⁰

Âsaf Dîvânı'nda 5 yerde geçen İbrâhim Peygamber,³⁰¹ genellikle Nemrût-ateş-gül bahçesi ilişkisiyle ele alınmaktadır. Bazı şairlerde geçen Nemrût'un ölümünün bir sinek yüzünden oluşu metinde yer almamaktadır. Şairin "(*Ey sevgili!*) güzelliğinin aksiyale şaraba, dünyayı gösteren ayna denir, ben Halîl'im bu yüzden bâdeye Nemrût'un ateşi derdim." dediği beyitte sevgilinin yanağının güzelliğinin yansıması bâdeyi dünyayı gösteren ayna yapmıştır. Şair ise bu manzarayı Nemrût'un ateşi olarak

²⁹⁵ Müslüman tarihçilerin kaydettiğine göre kâhin ve münecimlerin o sene doğacak İbrâhim adlı bir çocuğun halkın dinini değiştireceğini, Nemrût'un saltanatına son vereceğini söylemeleri, diğer bir rivayete göre kendisinin bu mahiyette bir rüya görmesi üzerine Nemrût hamile kadınları bir yere toplamış ve doğacak bütün erkek çocukların öldürülmesini, ayrıca erkeklerin eşlerinden uzaklaştırılmasını emretmiştir. Bunun üzerine Âzer, İbrâhim'e hamile kalan karısını Kûfe ile Basra arasındaki Ur şehrine götürüp bir mağaraya saklamış, İbrâhim bu mağarada doğmuştur. bk. Ömer Faruk Harman, "İbrâhim" *DİA*, c. XXI, TDV Yay., İstanbul 2000, s. 269.

²⁹⁶ Bu hâdise En'am sûresi 75-81. âyetler arasında anlatılmaktadır.

²⁹⁷ Bir gün İbrâhim'in kavmi, Allah'a kurban kesmek üzere, şehirden çıktı. İbrâhim, keyifsiz olduğunu bahane ederek şehirde kaldı. Eline bir balta alıp üstü yiyecekler ile dolu masaların bulunduğu puthâneye gitti. Niçin yemiyorsunuz, diye sorduktan sonra putlardan birinin elini, ötekini ayağını, üçüncüsünün de kafasını kestti. Baltayı en büyük putun eline verdi ve bütün yemekleri onun önüne koydu. Şehir halkı, geri döndüklerinde, bu hâli görünce İbrâhim'den hesap sordular. O da cevap olarak doğrusunu isterseniz bu işi yapan en büyükleridir, eğer konuşabilirlerse sorun, dedi. Bunun üzerine ahali, biliyorsunuz ki konuşamazlar, deyince İbrâhim, demek Allah'tan gayri öyle şeylere tapıyorsunuz ki size ne faydası ne de zararı dokunabilir öyle mi? Size de, ibadetlerinize de yazıklar olsun, dedi. bk. A.J. Wensinck, "İbrâhim", *İA*, c. V/II, MEB Yay., Eskişehir 1997, s. 879. Bu hâdise Kur'ân-ı Kerîm'de Enbiyâ sûresi 51-68. âyetlerde geniş bir şekilde anlatılmaktadır. Ayrıca Sâffât sûresi 83-96. âyetler arasında da yer almaktadır.

²⁹⁸ "Ey ateş! İbrâhim için serinlik ve zararsız ol! dedik." bk. 21 Enbiyâ/69.

²⁹⁹ bk. İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Akçağ Yay., Ankara 1995, s. 274.

³⁰⁰ bk. Ahmet Talât Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Haz.: Cemâl Kurnaz, MEB Yay., İstanbul 1996, s. 279.

³⁰¹ G.645/5, G.807/4, G.976/3, Muh.6/2.

düşünmüştür. Zaten Nemrût'un ateşi Hz. İbrâhim için Allah'ın emriyle serin ve zararsız olmuş, gül bahçesine dönmüştür. Şair için sevgilinin yanağına dünyayı gösteren ayna demektense gül bahçesi demek daha müteberdir.

‘Aks-i hüsnüñle dinür âyine-i gîtî-nümâ

Ben Hâlîl'em âteş-i Nemrüd dirdüm bâdeye

G.908/3

Eserde Hz. İsmail geçmez ancak bir yerde Safâ ile Merve tepesi doğrudan geçerken iki yerde de safâ kelimesi tevriyeli olarak Safâ tepesini hatırlatacak şekilde kullanılır.³⁰² Şairin nâlesi Safâ ve Merve'ye doğru yola düşer. Hz. İsmail'in annesi Hâcer, bu iki tepe arasında su aramış ve sonra Allah ona zezemi ihsan etmiştir.³⁰³

2.1.1.2.3. Hz. İdris

Şit Peygamber'den sonra gelen İdris Peygamber'in ismi Kur'ân-ı Kerîm'de iki yerde zikredilmektedir. Meryem sûresi 56. ve 57. âyetlerde “Kitapta (Kur'ân'da) İdris'i de an; çünkü o, çok sâdik (özü, sözü pek doğru) bir peygamberdi. Biz onu yüce bir yere (ulvî bir makama) yükselttik.” denilirken Enbiyâ sûresi 85. âyette “İsmail, İdris ve Zülkifl'i de (hatırla) an. Onların hepsi de sabredenlerdendi.” şeklinde geçmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de hakkında pek az bilgi bulunmasına rağmen İsrâiliyattan gelen bilgilerle dindar bir adam olduğu, yeryüzünde 365 yıl yaşadığı, göğe çekildiği söylenmiştir. İşte bu bilgilerle İslâm dünyasına göre ilim ve fenlere vakıf, ilk defa yazı yazıp elbise diken (bu yönleriyle kâtip ve terzilerin pîri olarak anılır) İdris Peygamber'dir. Edebiyatımızda da bu yönleriyle ele alınır.

Âsaf Dîvânı'nda bir yerde geçen İdris Peygamber hulle ile münasebetiyle ele alınmıştır.

Mest mi olur tâ elest bezminde tölî içmeyen

Vuşlata irmez seher-gâh ile 'ömri geçmeyen

Bulamaz neyl-i merâm ol hulle tönin biçmeyen

Olmayan İdrîs'e hem-sâ 'adne girmez bî-menend

Mur.4/2

2.1.1.2.4. Hz. İsâ

İsâ Peygamber, İsrâiloğullarının son peygamberidir. Kendisine İncil indirilen İsâ, Hz. Meryem'den babasız olarak dünyaya gelmiştir. Hz. İsâ'nın yaratılışı Âdem Peygamber'in yaratılışı gibidir.³⁰⁴ Allah, ruhundan üflemiştir. “Ol” demiş ve olmuştur. Hz. İsâ'nın babasız doğması Kur'ân-ı Kerîm'de Âli İmrân sûresi 45, 47 ve 59. âyet; Meryem sûresi 16-34. âyetler; Enbiyâ sûresi 91. âyet ve Mü'minûn sûresi 50. âyetlerde anlatılmaktadır.

Hz. İsâ'nın ölüleri diriltmek, hastalara şifa vermek, çamurdan kuşlar yapıp can vererek uçurmak, bebekken konuşmak, su üstünde yürümek gibi mucizeleri vardır.³⁰⁵ Otuz yaşında kendisine peygamberlik verilen İsâ Peygamber'e “havârî” denilen on iki kişi inanmıştır.³⁰⁶ İsrâiloğulları'nın Hz. İsâ'yı öldürmek istemesi üzerine göğe

³⁰² G.275/2, G.620/4, G.976/4.

³⁰³ Hz. İbrâhim, oğlu İsmail doğduğunda oğlu ve eşini biraz su ve hurma ile bir ağacın altına bıraktı. Bir müddet sonra su tükenince Hâcer'in sütü kesildi. Açlık çeken yavrusunu görmemek ve su aramak için önce Safâ tepesini buldu, Safâ tepesinden inip Merve tepesine ulaştı. Hâcer telaşlı bir şekilde Safâ ve Merve arasında yedi defa gidip gelmişti. Sonra Cebrâ'il göründü ve ayağıyla yeri eşince su kaynamaya başladı. bk. M. Asım Köksal, *age.*, c. I, s. 177-179.

³⁰⁴ “Allah nezdinde İsâ'nın durumu, Âdem'in durumu gibidir. Allah onu topraktan yarattı. Sonra ona ‘ol’ dedi ve oluverdi.” 3 Âli İmrân/59.

³⁰⁵ Hz. İsâ'nın mucizeleri için bk. 2 Bakara/87, 253; 3 Âli İmrân/46, 49; 5 Mâide/109-115; 19 Meryem/27-36.

³⁰⁶ Havârîler için bk. 3 Âli İmrân/52, 53; 5 Mâide/111, 112; 61 Saf/14.

çekilmiştir. Çarmıha gerilerek öldürülen ise onlara İsa gibi gösterilen bir başkasıdır. Bu husus da Kur'an'da anlatılmaktadır.³⁰⁷

İsa Peygamber eski şiirimizde babasız dünyaya gelişi, doğumunda ve bebekliğinde görülen olağanüstü hâller, mucizeleri, ölmeyip göğe çekilmesi, dördüncü kat gökte oluşu gibi yönleriyle ele alınmaktadır. Özellikle hastalara şifa dağıtması özelliğiyle sevgilinin benzetilene olur. Hastalara dokunarak (mesh) iyileştirmesi yüzünden Mesih denilen Hz. İsa aynı zamanda nefesiyle de can vermektedir. Bu yüzden sevgili "İsâ-i muciz-dem"dir.

Âsaf Dîvânı'nda Hz. İsa 33, Meryem ise 5 yerde geçmektedir. İsa Peygamber çoğunlukla nefesiyle hayat vermesi, hastaları iyileştirmesi bakımından sevgili için bir teşbih unsuru olarak ele alınmaktadır. Sevgili için "sözün İsa, dem-i Mesihâ, dem-i İsa, dem-i İsa, Mesihâ-dem, mânend-i Mesih, nutk-ı Mesihâ, ferhunde-i cân-bahş-ı Mesihâ, fem-i nutk-ı Mesih, enfâs-ı İsa gibi, enfâs-ı Mesihâ, İsa-i cân-bahş, İsa-i muciz-dem, İsa-veş, Mesih-âsâ" ifadeleri kullanılmaktadır. Aşık, Hz. İsa'nın kapısında şifa bekleyen bir hasta gibi düşünülerek İsa Peygamber gibi olan sevgiliden kendisine nefesiyle, meshiyle, konuşmasıyla şifa vermesini dilemektedir. Şairin, "*Şüphesiz senin konuşurken nefesin ölümlere hayat verir, Mesih'in nefesinden maksat senin can veren konuşmandır.*" dediği aşağıdaki beyitte sevgili-Hz. İsa ilişkisi kurulmuş ve İsa Peygamber'in nefesiyle ölümlere hayat vermesi ele alınmıştır.

Küşteler ihyâ ider şeksüz dem-i nuṭkuñ senüñ

Nuṭk-ı cân-dâdeñdür enfâs-ı Mesihâ'dan gâraḫ

G.460/2

Âsaf Dîvânı'nda Hz. İsa'nın göğe çekilmesi (G.135/1), uzun yaşaması (G.942/5) ve buhâr-ı Meryem (G.1010/2) birer beyitte geçmektedir.

2.1.1.2.5. Hz. Muhammet

Hz. Muhammet, dîvânlarda bilhassa naatlar yoluyla geniş olarak işlenmektedir. Onunla ilgili eski edebiyatımızda yüzlerce müstakil eser yazılmış, her fırsatta büyüklüğü dile getirilmiş ve hayatından kesitler anlatılmıştır. *Âsaf Dîvânı*'nda Hz. Muhammet, kasîde türünün örneği olmayışı ve şairin çok fazla dinî-tasavvufî şiirler yazmayışı nedeniyle çok sık geçmemektedir. Bir yerde Hz. Muhammet'e kul olduğunu anlatan şair, Hz. Ebûbekir'in Hz. Muhammet'e Hicret esnasında yol arkadaşı oluşu ve müşriklerden saklanmak için Sevr mağarasında konaklamalarından dolayı yâr-ı gâr (mağara dostu) adının verilmesini hatırlatacak şekilde kullanılır.³⁰⁸ Naat olan 4. murabba'da Hz. Muhammet'in boyu tûbâyâ benzetilirken makâmının beytü'l-harem olduğu belirtilir. Hz. Muhammet'in nurunun iki âlemi nurlandırdığı, günah işleyenlerin ondan şefaahat istediği, cümle âlemin onun hürmetine yaratıldığı anlatılarak Kevser'den hissedar olmak dilenmektedir.

³⁰⁷ "Onlar hileye başvurdular, Allah da onların tuzağını boşa çıkardı. Allah hileleri boşa çıkaranların en hayırlısıdır." "O zaman Allah şöyle dedi: 'Ey İsa, şüphesiz ki seni öldürecekim, seni kendime yükseltecekim ve seni inkârcılardan temizleyecekim. Hem sana uyanları, kıyâmete kadar o küfredenlerin üstünde tutacağım. Sonra dönüşünüz banadır, ayrılığa düştüğünüz hususlarda aranızda hükmedecekim.'" 3 Âli İmrân/54-55. "Bir de 'Biz Allah'ın peygamberi Meryem oğlu İsa Mesih'i öldürdük.' demeleridir. Oysa onu ne öldürdüler, ne de astılar. Fakat öldürdükleri kimse, onlara İsa gibi gösterildi. Onun hakkında anlaşmazlığa düşenler, ondan yana tam bir kuşku içindedirler. O hususta bir bilgileri yoktur. Sadece zanna uyuyorlar. Onu kesinlikle öldürmediler." "Fakat Allah onu kendisine yükseltmiştir. Allah, aziz (daima üstün)dir, hikmet sahibidir." "Kitap ehlinde hiçbir kimse yoktur ki, ölmeden önce ona (İsa'ya) iman etmiş olmasın. Kıyâmet gününde o, onlara şahitlik edecektir." 4 Nisâ/157, 158, 159.

³⁰⁸ G.833/4.

Mihr-i rüyuñdur senüñ dü-‘āleme viren ziyā
Anuñ içün müznib̄n eyler şefā‘atüñ ricā
Hürmetüñe halk olındı cümle ‘ālem Aḥmedā
Ḥavz-ı Kevşer’den ‘aceb mi biz de olsaḳ ḥişşe-mend Mur.4/5

2.1.1.2.6. Hz. Mûsâ

Mûsâ kelimesi Süryâni dilinde tabut, yahut sanduka anlamlarına gelmektedir. Hz. Mûsâ’ya bu adın verilîşi, saltanatına zarar vereceğini kâhinlerden öğrenen Firavun’un o yıl doğan erkek çocukları öldürmesi emriyle Hz. Mûsâ’nın annesi tarafından doğduktan sonra bir sandığa konup Nil’e bırakmasıyla ilgilidir. Hz. Mûsâ Nil’den Firavun’un karısı Asiye tarafından kurtarılmış ve Firavun’dan gizlenerek büyütülmüştür. Peygamber olduktan sonra Firavun’la mücadeleye girişmiş, o dönemde yaygın olan sihir ile mücadele için asasıyla mucizeler göstermiş, Tûr-ı Sinâ’da Allah’ın hitabına mazhar olmuştur.

Eski şiirimizde elini koynuna sokup çıkarınca elinin bembeyaz bir nur olması (yed-i beyza), suları kan şeklinde akıtması, kurbağa yağdırması, büyük sinek ve çekirge sürüsü çıkarması ve insan vücudunda yara ve ur çıkarması gibi mucizeleri işlenen Hz. Mûsâ, ejderha olan asası, Kızıldeniz’in ikiye yarılması ile sık sık anılır ve Allah’la konuşmasından dolayı da Kelimullah olarak nitelendirilir.³⁰⁹

Metinde 6 yerde geçen Hz. Mûsâ,³¹⁰ bunların tamamında Tûr-ı Sina’da Allah’ın hitabıyla karşılaşmasıyla anılır. Burada kimi zaman âşîğın vücudu, sevgilinin cemalinin nuru karşısında, Allah’ın tecellisiyle yanan Tûr dağına teşbih edilir; kimi zaman sevgilinin boyu Eymen vadisindeki ağaca teşbih edilir. Şair, bir yerde (G. 283/5), A’râf sûresinin 143. âyetinden iktibasla “Len terânî (sen beni göremezsın)” hitabını hatırlatır ve Allah’ın zatını bu hitapla gizlediğini, Hz. Mûsâ’ya göstermediğini dile getirir. Şairin “*Ey gözüm! Dolunaya karşı bakabilir misin? (bakamazsın), sen Tûr ile Mûsâ’nın hikâyesini dinlemedin mi? (o bakabildi mi?)*” dediği aşağıdaki beyitte yine Allah’ın dağa tecellisi ve dağın bu tecelliye tahammül edememesi anlatılır.

Meh-tâba karşı bakabilür misin ey gözüm

Diñlemedüñ mi Ṭûr-ile Mûsâ haberlerin

G.756/4

2.1.1.2.7. Hz. Nûh

Nûh Peygamber, Kur’ân-ı Kerîm’de kendisine vahiy nazil olan ve ümmetini tövbe ve istiğfara davet için gönderilen ilk peygamber olarak tanıtılmaktadır ki ondan sonra sırasıyla Hûd, Salih, Lut, Şuayb ve Mûsâ Peygamberler gelmektedir. Hz. İbrâhim de onun kolundandır.³¹¹ Hz. İdris göğe çekildikten sonra Âdem oğulları doğru yoldan

³⁰⁹ Çarşıda bir kavgaya karışan Hz. Mûsâ Mısır’a kaçmış ve Şuayp Peygamber’e sığınmıştır. Şuayp Peygamber’e çobanlık yapmış ve kızıyla evlenmiştir. Karısıyla Mısır’a dönerken Eymen-Tuva vadisine geldiklerinde bir ışık görür ve o ışığa yönelirler. Yaklaştıkça kuvvetlenen ışığın bir ağaç tepesinde olduğunu görür. Orada Allah’ın “Ya Mûsâ! Şüphesiz ben senin Rabbinim. Nalınlarını çıkar. Sen Tuva denilen mukaddes vadidesin.” hitabına mazhar olur. bk. 20 Tâhâ/11-12. Hz. Mûsâ “Ya Rabbi, bana zatını göster sana bakayım.” dediğinde Allahu Teâlâ, “Sen beni göremezsın (len terânî)” buyurur ve dağa bakmasını ister. Eğer dağ bu tecelliye dayanırsa Hz. Mûsâ da tahammül ederek Allah’ı görebilecektir. Fakat Allah dağa tecelli edince dağ parça parça olur ve Hz. Mûsâ bayılır. Ayılınca “Sen sübhansın, tevbe ettim, sana döndüm ve ben inananların ilkiyim” der. bk. 7 A’râf/143. Hz. Mûsâ Allah’ın sadece nurunu görmüş ancak zatını görmeye muvaffak olamamıştır. bk. Ahmet Talât Onay, *age.*, s. 364-366.

³¹⁰ G.75/3, G.119/1, G.283/5, G.495/4, G.1010/5.

³¹¹ “Andolsun ki Nûh’u elçi olarak kavmine gönderdik de dedi ki: ‘Ey kavmim! Allah’a kulluk edin sizin ondan başka bir ilâhınız yoktur. Doğrusu ben, üstünüze gelecek büyük bir günün azabından korkuyorum.’” 7 A’râf/59. “Kendilerine yakıcı bir azap gelmeden önce kavmini uyar diye Nûh’u kendi kavmine gönderdik. Ey kavmim dedi, ben sizin için açık bir uyarıcıyım.” 71 Nûh/1-2. “Şüphesiz ki İbrâhim de onun kolundandı.” 37 Sâffât/83.

ayrıldılar ve putlara tapmaya başladılar. Cenâb-ı Hak onlara Hz. Nûh'u gönderdi. Nûh Peygamber, nice yıllar kavmini imana davet etti. Ancak kavmi ona eza ve cefa ederek onunla alay etti. Sonra ümitsizliğe düşerek onlara beddua etti ve böylece tufan gerçekleşti. A'râf sûresi 59-64, Yûnus sûresi 71-73, Hûd sûresi 25-49, Mü'minûn sûresi 23-30, Şuarâ sûresi 105-122, Ankebût sûresi 14-15, Sâffât sûresi 75-82, Kamer sûresi 9-16 ve Nûh sûresinde Hz. Nûh'un hayatı, kavmi için uyarıları, kavminin onunla alay etmesi, Hz. Nûh'un kavminin yaptıklarını Allah'a havale etmesi, 950 yıl yaşaması, Allah'ın emriyle bir gemi yaparak kendine inananlarla o gemiye binmesi, tufanın meydana gelişi ve yeryüzünün sularla kaplanması teferruatlı bir şekilde anlatılmaktadır. Tufan meydana geldiğinde Hz. Nûh'un oğlu gemiye binmek istememiş ve "Beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım."³¹² diyerek boğulmuştur. Hz. Nûh'a yaptığı gemiye her cinsten eşler hâlinde iki tane ve bir de kendisi aleyhinde hüküm verilmiş olanların dışındaki ailesini alması söylenmiş ve zulmedenlerin boğulacağı ifade edilmiştir.³¹³

Eski şiirimizde Nûh Peygamber uzun yaşaması (ömr-i Nûh, Nûhî), gemi ve tufan dolayısıyla anılır. Nûh tufanı âşığın gözyaşı için benzetme unsuru olur. İnsanlık yeryüzünde Hz. Âdem'den sonra ondan türemiştir, bu yüzden Hz. Nûh, ikinci Âdem olarak nitelendirilir.

Âsaf Dîvânı'nda Hz. Nûh 5 yerde geçmektedir. Bunların dördünde tufanı dolayısıyla ele alınırken (G.20/2, G.403/2, G.661/5, G.796/6) bir yerde uzun yaşaması (G.132/1) söz konusu edilir. Şairin: "Gözümden gözyaşlarım akarak Nil ve Ceyhun'a karışırken Nûh tufanını izleyip ne yapacaksınız?" dediği aşağıdaki beyitte sevgili yüzünden döktüğü gözyaşlarının Nûh tufanı kadar çok olduğu anlatılmaktadır.

Açar çeşmümde eşküm karışur Nîl ile Ceyhûn'a

İdüp seyr ü temâşâ Nûh-veş tûfânı n'eylersin

G.796/6

2.1.1.2.8. Hz. Süleyman

İsrâiloğulları peygamberlerinden Hz. Süleyman, Dâvût Peygamber'in oğludur. Süleyman, hükümdar peygamberlerden biridir. Yeryüzünde pek az insan, hatta pek az peygambere nasip olan olağanüstü bir güce ve saltanata sahip olmuş; hayvanların dilini bilme, rüzgârın gücünden yararlanarak çok uzun mesafeleri az bir zamanda alma, insanlara olduğu kadar cinlere de hükmetme vs. gibi mucizeleriyle mümtaz ve kendine has özellikleri olan bir peygamberdir. Onun bu özelliklerinden ve mucizelerinden Kur'ân'da sık sık bahsedilir. Kur'ân-ı Kerîm'de daha gençliğinde babası Dâvût'u adaletin tatbikindeki mahareti ile nasıl geçtiği,³¹⁴ Hz. Dâvût ölünce ona halef olarak Hz. Süleyman'ın seçildiği ve kendisine kuş dilinin öğretildiği,³¹⁵ rüzgârın, cinlerin ve yapı ustası şeytanların onun emrine verildiği,³¹⁶ Sabâ melikesi Belkıs'ı kendi dinine davet ettiği ve onunla mektuplaştığı,³¹⁷ öldüğünün bir ağaç kurdu tarafından anlaşıldığı³¹⁸ vb. yönleri uzun uzun anlatılmaktadır.

Metinde 20 yerde geçen Hz. Süleyman'ın³¹⁹ sultan oluşu vurgulanmakta ve âşığın sultanı sevgili için bir teşbih unsuru olmaktadır. Bir beyitte âşığın gönül ülkesinin bünyâd olması sine tahtına zamanın Süleyman'ı olan sevgilinin gelmesiyle mümkün olacağı vurgulanmıştır. Sevgilinin Hz. Süleyman'a benzetildiği yerlerde Hz.

³¹² 11 Hûd/43.

³¹³ 23 Mü'minûn/27.

³¹⁴ 21 Enbiyâ/78-79.

³¹⁵ 27 Neml/16.

³¹⁶ 21 Enbiyâ/81, 34 Sebe/12, 38 Sâd/36-37.

³¹⁷ 27 Neml/20-44.

³¹⁸ 34 Sebe/14.

³¹⁹ Hz. Süleyman'la ilgili verilen misâllerin dışında bk. G.29/2, G.268/5, G.274/4, G.284/3, G.302/4, G.421/3, G.527/3, G.537/2, G.638/5, G.707/1, G.807/5, G.982/3, Muh.8/3, Muh.17/3, Rüb.26.

Süleyman'ın taşıdığı üzerinde İsm-i Azam yazılı yüzüğü (mührü) sevgilinin dudağı olmaktadır.³²⁰ 7 yerde sevgilinin dudağı Hz. Süleyman'ın mührü ile ilişkilendirilmiş hatta kimi zaman ondan üstün tutulmuştur. Sevgiliden uzak kalan âşık için hüküm sahibi olmanın yolu sevgilinin dudağına erişmeye bağlıdır. 3 yerde Hz. Süleyman-dev (Ehremen) ilişkisi anlatılmış ve rakîp, Hz. Süleyman'ın uyurken yüzüğünü çalan dev olarak ifade edilmiştir.³²¹ Bir yerde sevgili dolaylı olarak Süleyman Peygamber'e benzetilirken Ehremen'in (rakîp) sözünün sevgilinin (Hz. Süleyman) yanında âşığın sözünden daha makbul olduğu anlatılmıştır.³²² Süleyman'ın saltanatının söz konusu edildiği beyitlerde güç ve kuvvet sembolü olan tahtından da bahsedilmiştir. Süleyman Peygamber'in efsanevî motiflerle anlatılan tahtı kızıl altındandır. Dört köşesinde yaprakları yeşil zümrüitten ve zebrecetten bir altın ağacın bulunduğu tahtta her ağacın üzerinde çeşitli hayvan heykelleri bulunmaktadır.

Metinde Hz. Süleyman-karınca (mûr) meseli 2 yerde geçmektedir.³²³ Hz. Süleyman'ın karınca ile olan sohbeti öz olarak Kur'ân-ı Kerîm'de de yer alır.³²⁴ Kur'ân'da öz olarak temas edilen hikâye, rivâyetlerle eski şiirimizde teferruatlı olarak işlenmiştir. Bu rivâyetlerin birinde herkesin Hz. Süleyman'a hediye getirdiği bir anda karıncanın birinin Süleyman Peygamber'e bir çekirge budu getirdiği anlatılmakta ve Süleyman Peygamber'in bu hediyeyi küçümsediği ifade edilmektedir. Budun Allah'ın bereketiyle büyüdüğü ve orada bulunan herkesi doyurduğu ve bunun üzerine Hz. Süleyman'ın karıncadan nasihat istediği anlatılan hikâyenin devamında karıncanın eldekilere kanaat edilmesini nasihat ettiği anlatılmaktadır. “(Ey sevgili!) Süleyman gibi her tarafta meşhur olayım diyorsan her zaman gönül karıncasının hatırını ihsanıyla an.” şeklinde günümüz Türkçesine aktarabilecek aşağıdaki beyitte Hz. Süleyman-karınca hikâyesi hatırlanmaktadır.

Süleymân gibi âfâk içre meşhûr olayum dirseñ

Hemişe hâtır-ı mûr-ı dili luţfuñ ile yâd it

G.83/4

Beyitte sevgili, Hz. Süleyman'a benzetilmiş ve âşığın gönlü Hz. Süleyman ve ordusunun ezme üzere olduğu karınca olarak ifade edilmiştir. Beyitte sevgiliye “*sen de Süleyman'ın karıncayı incitmediği gibi gönlümü incitme*” denmektedir.

³²⁰ Rivâyetlere göre Süleyman'ın bütün güç, kuvvet ve saltanatı bu yüzükteydi. Allah, üzerinde İsm-i Azam yazılı bu yüzükte hikmeti icra etmeyi murat buyurdu. Yüzüğü diğer taşlardan ayırarak kendisine bir üstünlük verdi, bu yüzük, rivâyetlere göre cennetten bir taş idi. Yüzüğü parmağına taktığı anda insanlar, hayvanlar, cinler ve sâir mahlukata hükmetmesi; ot, su, yel ve cümlesi itaat etmesi o yüzüğün kerâmetiydi, bu yüzüğü Âdem Peygamber cennetten getirmişti. bk. Dursun Ali Tökel, *age.*, s. 295-296.

³²¹ Süleyman Peygamber yüzüğünü yalnızca abdesthaneye girerken çıkarır ve Âsaf adlı vezirine veya hanımına emanet edermiş. Süleyman Peygamber dışarıdayken bir cin onun kılığına girip hanımından yüzüğü almış. Biraz sonra gelip mührü isteyen Süleyman'ı sahtekarlıkla suçlamışlar ve saraydan çıkarmışlar. Yüzüğü alan dev ise onun yerine geçip icraata başlamış. Bu arada Süleyman gidip bir sahil kasabasında çalışmaya başlamış. Dev ise yüzük Süleyman'ın eline bir daha geçmesin diye onu denize atmış. Günlerden birinde Süleyman bir balıkçının tuttuğu balıkları taşımış. Balıkçı da hizmetine karşılık ona para yerine irice bir balık vermiş. Süleyman akşam balığı yemek için karnını yarıncı kendi yüzüğünü görmüş. bk. İskender Pala, *age.*, s. 490-491.

³²² G.587/2.

³²³ G.858/5.

³²⁴ “Cinlerden, insanlardan ve kuşlardan müteşekkil orduları Süleyman'ın hizmetinde toplandı, hepsi bir arada (onun tarafından) düzenli olarak sevk ediliyordu. Nihayet karınca vâdisine geldikleri zaman, bir karınca: ‘Ey karıncalar! Yuvalarınıza girin; Süleyman ve ordusu farkına varmadan sizi ezmesin!’ dedi. (Süleyman) onun sözüne gülümseyerek dedi ki: ‘Ey Rabbim! Bana ve ana babama verdiğin nimete şükretmemi ve hoşnut olacağın iyi iş yapmanı gönlüme getir. Rahmetinle, beni iyi kulların arasına kat.’” bk. 27 Neml/17, 18, 19.

Âsaf'ta geçen kıssalardan biri de Kur'ân-ı Kerîm'de de anlatılan Hz. Süleyman-Belkıs-Hüdhüd hikâyesidir.³²⁵ Hüdhüd-Belkıs bir yerde anılırken (G.707/2), bir beyitte de Hüdhüd yerine Ankâ (G.110/1) kullanılmıştır.

2.1.1.2.9. Hz. Yakûp

İsrâiloğullarına gönderilen Hz. Yakûp, İshak Peygamber'in oğludur. Hz. Yakûp eski şiirimizde daha çok oğlu Hz. Yûsuf dolayısıyla anılır. Oğlunun öldüğünü zannetmesi üzerine gözyaşı dökmesi, ağlamaktan gözlerinin kör oluşu, bir köşeye (külbe-i ahzan) çekilişi, oğluna kavuştuğunda gözlerinin açılışı Hz. Yakûp'un anıldığı belli başlı konulardır.

Metinde 4 yerde doğrudan geçen Hz. Yakûp³²⁶ 3 yerde de külbe-i ahzân dolayısıyla telmih şeklinde geçer.³²⁷ Oğlu Yûsuf'un öldüğünü zannederek gözyaşı dökmesi ele alınırken genellikle şair kendini Hz. Yakûp'a benzetir. “Gönliün içindeki can, yanağının mumu olmadan uyanmaz; sen gelmeyince o hüznün dolu kulübede mum yanmaz.” şeklinde günümüz Türkçesine aktaracağımız aşağıdaki beyitte âşığın gönlü Hz. Yakûp'un kendini halktan soyutlayarak gözyaşı döktüğü hüznün evi olarak düşünülmüştür. Beyitte ancak sevgilinin yüz göstermesi sayesinde gönlün içindeki canın uyanacağı ifade edilmektedir. Burada sevgili Hz. Yûsuf olarak düşünülmüştür ve o geldiğinde tıpkı Hz. Yakûp'un gözlerinin açıldığı gibi âşık da can bulacaktır.

Dil içre cân şem'-i ruhuñsuz uyana mı

Sen gelmeyince yanmaz o beytül-hazende şem'

G.476/4

2.1.1.2.10. Hz. Yûsuf

İsrâiloğulları peygamberlerinden Hz. Yakûp'un oğlu olan Hz. Yûsuf, eski şiirimizde en çok anılan peygamberlerdendir. Hayatı ve kıssası Kur'ân-ı Kerîm'de Yûsuf sûresinde geniş bir şekilde anlatılır. 111 âyet olan sûrenin 4. âyetinden 101. âyetine kadar Hz. Yûsuf'un kıssası anlatılmaktadır. Bu güzel kıssa “ahsenü'l-kasâs” olarak vasıflandırılır. Gerçekten Hz. Yûsuf'la ilgili bazı şeyler sûre içinde Cenâb-ı Hak tarafından en güzel bir üslup ile dile getirilmiştir. Anlatılanlar teferruat ve lüzumsuzluktan uzaktır. Hz. Yûsuf'un başından geçenler kıyâmete kadar gelecek nesillerin ibret nazarlarına sunulmuştur.³²⁸

Yûsuf kıssası babası Hz. Yakûp'a “Babacığım! Ben (rüyamda) on bir yıldızla güneşi ve ayı gördüm; onları bana secde ederlerken gördüm.”³²⁹ demesiyle başlar. Babası bu rüyasından kardeşlerine bahsetmemesini tavsiye ederken onun seçilmiş olduğunu bilmektedir. Babalarının kendi annelerinden olmayan Yûsuf ve Bünyamin'e teveccühünü kıskanan kardeşleri Yûsuf'u yanlarına alarak kıra götürür ve bir kuyuya atarlar. Akşam ağlayarak babalarına Yûsuf'un gömleğine sürdükleri sahte bir kanı gösterirler. Bir kervan gelir ve Yûsuf'u kuyuda bulur. Kafile Mısır'a geldiğinde onu birkaç dirheme satar.

³²⁵ Hüdhüd, Süleyman Peygamber'in su bulmakla görevlendirdiği bir kuştur. Bir gün Süleyman onu aradı ve bulamadı. Bunun üzerine gazaplanarak hemen onun bulunmasını istedi. Hüdhüd ise su bulmak için uzun yollar kat etmiş ve nihayet Sebe diyarına giderek orada Belkıs'ın ülkesine varmış, bu muhteşem beldeyi çok beğenerek gelip Süleyman Peygamber'e haber vermiştir. Hz. Süleyman, Sebe halkının güneşe taptığı söyleyen Hüdhüd'ün doğru söyleyip söylemediğini anlamak için onunla Sebe melikesi Belkıs'a bir mektup göndermiş ve Allah'ı tanımalarını ve teslim olmalarını istemiştir. Sebe melikesi ululara danışmış ve Süleyman Peygamber'e hediyeler göndermiştir. Belkıs daha sonra Süleyman Peygamber'in dinini kabul etmiştir. bk. 27 Neml/20-44, 34; 34 Sebe/12-15.

³²⁶ G.321/3, G.587/4, G.760/4, Muh.8/4.

³²⁷ G.340/4, G.1073/1.

³²⁸ Abdullah Aydemir, *age.*, s. 75.

³²⁹ 12 Yûsuf/4.

Âsaf *Dîvânı*'nda bir yerde babasının üzerine titremesi, ona zarar geleceğinden korkmasına karşılık hazan rüzgârının onu titremesi şeklinde bir Yûsuf mazmûnu yapılır.³³⁰ Hz. Yûsuf'un kuyuya atılışı ve pazarda satılışı, Hz. Yakûp'un oğullarının Yûsuf'un kurtlar tarafından yendiğini söylemesi üzerine sürekli ağlaması ve ağlamaktan gözlerini kör etmesi 8 yerde anlatılmaktadır.³³¹ “*Ey güzellik ve kemâl sahibi (sevgili)! Kâkülünün kemendini sal da gönül Yûsuf'u çene çukurundan (kuyudan) kurtulsun.*” şeklinde mânâ verilebilecek aşağıdaki beyitte Hz. Yûsuf'un kuyuya atılışı ve kervanın su çekmek için saldığı ipe kurtulması anlatılmaktadır. Beyitte âşığın gönül Yûsuf'u sevgilinin çene çukuruna düşmüş ve yine onun saçları tarafından kurtarılmayı beklemektedir.

Şal kemend-i gîsûñı ey şâhib-i hüsn ü kemâl

Yûsuf-ı dil olsun ol çâh-ı zenañdândan ħalâş

G.453/2

Hz. Yûsuf'u satın alan adam (Aziz) ve karısı (Züleyha) onu büyütürler. Yûsuf, gençlik çağına gelince Züleyha ona meyleder. Yûsuf'un karşı koyması üzerine Züleyha onu kovalar ve gömleğini arkasından yırtar. Evin beyinin çıkıp gelmesi üzerine Züleyha Yûsuf'u kocasına şikâyet eder. Ancak gömlek arkadan yırtıldığı için evin beyi karısına inanmaz ve tövbe etmesini söyler. Bu olay bir müddet sonra şehirde duyulur. Kadınlar kendi aralarında dedikoduya başlayınca Züleyha onlara bir davet verir ve meyve ikram eder. Ellerinde bıçak bulunan kadınlar, Yûsuf'un odaya girmesi üzerine onun güzelliği karşısında şaşırıp kendilerinden geçerek ellerini keserler. Züleyha arkadaşlarına gerçeği anlatır. Bu olay şehirde çok fazla konuşulunca halkın dedikodusunu kesmek için aziz onu zindana attırır. Yûsuf'la birlikte zindana atılan iki genç vardır. Bunlar gördükleri rüyaları Yûsuf'un yorumlamasını ister. Buna göre gençlerden biri yaşayacak diğeri asılarak ölecektir.

Metinde Hz. Yûsuf'un iffetli oluşu (pâk-dâmân), Züleyha'nın ona meyletmesi, Hz. Yûsuf'un zindana atılışı, burada rüya yorumunu öğrenmesi 8 yerde geçmektedir.³³² Bunlar içinde Hz. Yûsuf'la bir müddet zindan arkadaşlığı yapan iki gençten fırıncı olanın rüyasının Hz. Yûsuf tarafından yorumlandığını anlatan aşağıdaki beyit dikkat çekicidir.³³³

Ol şâha ‘izz ü şân viren Âşaf durur heme

Tağrîr-i ħâb Yûsuf'a iden ħabbâz imiş

G.451/5

“*O padişaha (sevgiliye) şeref ve şan veren Âşaf'tır, nitekim Hz. Yûsuf'a da rüyasını anlatan (böylece onun üne kavuşmasını sağlayan) fırıncı imiş.*” şeklinde günümüz Türkçesine aktarabileceğimiz yukarıdaki beyitte, Hz. Yûsuf'un rüya tâbiri konusundaki ilminin zindan arkadaşı tarafından krala duyurulduğu ve Hz. Yûsuf'un kralın rüyasını doğru yorumlayarak üne kavuştuğu anlatılmaktadır. Hatta Hz. Yûsuf, rüyalarını yorumladığı iki gençten birine bu yorumlardan efendisine bahsetmesini isteyerek zindandan kurtulmayı dilemiştir.³³⁴ Beyitte şair de sevgilinin methiyle onun üne kavuşmasını sağlamaktadır.

³³⁰ G.935/4.

³³¹ G.60/2, G.476/4, G.587/4, G.657/3, G.690/2, G.1005/5, Muh.8/4.

³³² G.4/1, G.387/1, G.451/5, G.462/4, G.469/5, G.535/3, Muh.17/3, Müseb.1/4.

³³³ “Zindana onunla birlikte iki delikanlı daha girdi. Birisi dedi ki: ‘Rüyada kendimi şarap sıkarken gördüm.’ Öteki de dedi ki: ‘Ben de başımın üstünde ekmek taşıdığımı, kuşların da ondan yediğini gördüm. Bize bunun yorumunu haber ver. Çünkü biz seni iyilik edenlerden görüyoruz.’” bk. 12 Yûsuf/36. “Ey benim zindan arkadaşlarım! Biriniz efendisine yine şarap sunacak. Diğeri de asılacak, kuşlar başından yiyecekler. İşte öğrenmek istediğiniz iş böylece halloldu.” bk. 12 Yûsuf/41.

³³⁴ bk. 12 Yûsuf/42.

Bir gün kral rüyasında yedi arık inekle yedi semiz inek, ayrıca yedi yeşil başakla yedi kuru başak görür ve bunu çeşitli yorumculara yorumlatır. Fakat yapılan yorumların hiçbirisi kralı tatmin etmez. Zindanda Yûsuf'un rüyasını yorumladığı genç, krala Yûsuf'tan bahseder. Kralın rüyasını yorumlayan Hz. Yûsuf, yedi bolluk yılından sonra yedi yıl kıtlık olacağını, yedi yıl üretilenlerden biriktirilenlerle kıtlık günlerinin aşılabileceğini söyler. Kral azizin karısıyla yaşananların aslını da öğrendikten sonra Hz. Yûsuf'u hazinenin başına getirir. Hz. Yûsuf'un yorumu doğru çıkar ve ülkede yedi yıl bolluktan sonra kıtlık yılları başlar. Ken'ân da kıtlıktan etkilenmektedir ve Hz. Yûsuf'un kardeşleri de erzak almak için saraya gelir. Onlar Yûsuf'u tanımasa da Hz. Yûsuf onları tanır. Kardeşi Bünyamin'i alıkoymak için onun torbasının içine kralın ölçü kabını koyar. Hırsızlıkla suçlanan Bünyamin sarayda tutulur.³³⁵ Kardeşleri Bünyamin'i orada bırakarak babaları Hz. Yakûp'un yanına varırlar. Hz. Yakûp Bünyamin'in başına gelenleri duyunca büsbütün helâk olur. Kardeşlerini araştırmaları için tekrar oğullarını Yûsuf'un yanına gönderir. Yûsuf kendini kardeşlerine tanıtır ve gömleğini babasına vermeleri için onlarla gönderir. Daha oğulları uzaktayken Hz. Yakûp oğlu Yûsuf'un kokusunu almıştır. Gömleği gözüne sürünce gözleri açılır. Bütün aile Hz. Yûsuf'un yanına giderek hasret giderir.

Metinde kıssanın buraya kadar özetlenen bölümünden özellikle Mısır'a sultan oluşu ağırlıklı olarak ele alınmıştır. 1 yerde Hz. Yûsuf'un haberini alan Hz. Yakûp'un gözünün açılışı anlatılırken³³⁶ 7 yerde Hz. Yûsuf'un Mısır'a sultan oluşu anlatılmaktadır.³³⁷ Sevgilinin Hz. Yûsuf'a benzetildiği aşağıdaki beyitte Hz. Yûsuf'un güzel huyu ile sultan oluşu ifade edilmektedir.

'Azîz olduñ çü hüsni-i hülk-ile Yûsuf gibi cânâ

Senüñ tab'-ı selîmüñ bizde bu sa'y-ı cemîl ile

G.967/2

Bilindiği gibi Hz. Yûsuf insanların en güzeliydi. Eski şiirimizin genelinde olduğu gibi *Âsaf Dîvânı*'nda da Hz. Yûsuf en çok güzelliğiyle ele alınmaktadır. Sevgilinin Hz. Yûsuf (Yûsuf-1 Kenân'um, hüsni Yûsuf, Yûsuf-1 hüsni, Yûsuf-1 gül-çehçe, zamâne Yûsuf'u, Yûsuf-1 sâni, Yûsuf-1 sâni-i vakt, Yûsuf-1 asr, Yûsuf-1 ân, Yûsuf-âsâ, Yûsuf-likâ) olduğu yerlerde âşık da kimi zaman Hz. Yakûp, kimi zaman pazarda onun talibidir. Bazen aşağıdaki beyitte olduğu gibi sevgili Hz. Yûsuf'tan üstün tutulur.

Bâğ-ı İrem'de hâneñi bâğ-ı cinâna ben

Bu hüsni ü hülkî Yûsuf-ı Ken'ân'a virmezim

G.807/3

Âsaf Dîvânı'nda 49 yerde geçen Hz. Yûsuf, bunların 22'sinde güzelliği bakımından sevgili ile ilişkilendirilmektedir. Aşağıdaki bendde Yûsuf kıssası özetlenmektedir:

Cefâ vü cevre fâkat-yâb olup dil âşinâ oldı

Hemîşe pîşesi Ya'kûb-veş âh u nevâ oldı

Şamîş-i 'işmeti dest-i nedâmetden rehâ oldı

Züleyhâ gibi ol kim rûz u şeb kârı du'â oldı

Anuñ Mışr-ı du'âsı Yûsuf'ın zindâna virmezler

Muh.8/4

³³⁵ Hz. Yakûp'un şeriatına göre hırsız yakalanırsa çaldığı malın karşılığında mal sahibine bir yıl köle olarak hizmet ettirilirdi.

³³⁶ G.321/3.

³³⁷ G.115/4, G.277/1, G.387/5, G.527/1, Muh.15/2, Mûs.2/5.

Kur'ân-ı Kerîm'deki bu hikâyenin pek çok motifi yüzlerce yıl birçok şair tarafından çok değişik vesilelerle kullanılmış, Arap, İran ve Türk şairleri tarafından sayısız Yûsuf u Züleyhâ mesnevîleri meydana getirilmiştir.

2.1.1.3. Âyet ve Hadisler

Hacimli bir esere göre bu başlık altındaki dînî unsurlar çok sık kullanılmamıştır. İktibas yoluyla âyet ve hadisler söz konusu edilirken semâvî dinlere ait **kitap** adları geçmez. Bir yerde Kur'ân-ı Kerîm geçerken insanın, bedeninin rûh olmadıkça yürümeyeceği gibi Kur'ânsız yürümeyeceği anlatılır.³³⁸ Bir yerde “dört kitap” ifadesiyle Kur'ân, Zebûr, İncil ve Tevrat hatırlatılır. Aşk derdine çare olmadığını söyleyen şair, aşk derdi konusunda dört kitabın ne yazdığına bakılmasını ister. Genel olarak kitap anlamının yanında özel olarak Kur'ân-ı Kerîm için kullanılan “mushaf” kelimesi sevgilinin güzellik mushafı şeklinde geçer. “Mushaf-ı hüsn, cemâl-i mushaf-ı hüsn” terkipleri bunun için kullanılır.³³⁹ Aşağıdaki beyitte şair, sevgilinin gece elbiseleri içinde yatışı ile Hz. Yûsuf'un yüzünün Kur'ân-ı Kerîm'deki tasviri arasında ilgi kurar. Beyitteki “Kitâb” kelimesi ile kastedilen Kur'ân'dır. Kur'ân'ın da işaretiyle Hz. Yûsuf insanların en güzeli ve 12. sûre olan Yûsuf sûresinde (111 âyet) ve 40. sûre olan Mü'min sûresinin 34. âyetinde Hz. Yûsuf'tan bahsedilir:

Gören yatur iken ol meh-likâyı câme-ḥ'âb içre

Şanur kim şüret-i Yûsuf yazılmışdur **Kitâb** içre

Müf.5

Sûre kelimesi bir yerde “sûre-i ruhsâr” şeklinde sevgilinin yüzünü anlatmak için kullanılırken sevgilinin ayva tüyleri, o yüz sûresine yazılmış açıklamalar (şerh u beyân) olarak düşünülür. Kur'ân-ı Kerîm'in 3. sûresi olan ve 34-37. âyetler arasında Hz. Meryem'in babasının mensûbu olduğu İmrân ailesinden söz edildiği için bu adı alan Âli İmrân bir yerde geçer. Aynı beyitte Hz. Mûsâ'nın Allah'ın zâtını görmek istemesi üzerine Allah'ın “Lenterânî” (Sen beni göremezsin!) şeklindeki hitabı iktibas edilmiştir.³⁴⁰ Aşağıdaki beyitte sevgilinin zülfü Leyl, yüzü Duhâ sûresiyle³⁴¹ ilişkilendirilir. Şair; gece, karanlık anlamına gelen Leyl ile sabah, kuşluk vakti anlamına gelen Duhâ'nın kelime anlamlarından da yararlanmıştı.

Sûre-i “والليل” zülfüñ “والضحى” rüyuñ görüp

Ka'be'den ebrûlaruñ mihrâb döndürdi yüzün

G.732/2

Metne **âyet** veya hadislerin bütünü ya da bir bölümünü katmak şeklinde tanımlanan³⁴² iktibâsın yanında bir âyet veya hadise telmih yoluyla da değinilebilir. Âsaf'ta insanın yaratılışının anlatıldığı dört yerde bu şekilde telmih söz konusudur.³⁴³ Kur'ân'da birçok âyette anlatılan insanın balçıktan yaratılışı³⁴⁴ bu beyitlerde hatırlatılır. Aşağıdaki beyitte bu hususa işaret edilmiştir.

³³⁸ G.409/5.

³³⁹ G.76/4, G.140/5, G.454/1.

³⁴⁰ G.283/5, G.558/4.

³⁴¹ Leyl sûresi Kur'ân-ı Kerîm'in 92. sûresidir. 21 âyet olan sûre geceye yeminle başladığı için bu adı almıştır. Duhâ sûresi 93. sûre olup 11 âyettir. Sûre kuşluk vaktine yeminle başlar ve adını kuşluk vakti anlamına gelen Duhâ'dan alır.

³⁴² M. Kaya Bilgegil, *Edebiyat Bilgi ve Teorileri (Belâğât)*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1989, s. 268.

³⁴³ G.391, G.409/1, G.713/4.

³⁴⁴ İnsanın yaratılışı için bk. 7 A'râf/12; 6 En'âm/2; 15 Hicr/26, 28, 33; 17 İsrâ/61; 23 Mü'minûn/12; 55 Rahmân/14; 38 Sâd/71; 37 Sâffât/11; 32 Secde/7.

Hāk-i aşluñ añladuñ mı kim hamîr itdi anı
Yā kuru qālīb içine nefh olınan cān nedür

G.283/2

Kur'ân-ı Kerîm'in 24. sûresi olan Nûr sûresi adını 35. âyet olan Nûr âyetinden alır.³⁴⁵ Aşağıdaki beyitte sevgilinin yanağı Nûr âyeti olarak düşünölmüştür.

Münkir olmadı gönöl âyet-i Nûr-ı ruhuñı
Âşaf'a merhamet eyle hele İmānuñ için

G.737/5

Yukarıda işaret edilen beyitlerin dışında âyetlerden iktibaslar şunlardır:

“نفخت فيه من روحي”nüñ añlar³⁴⁶

Rumūzın şāhib-i 'irfān olanlar

G.280/3

“لن تراني” diyü setr itdi çü zāt-ı pākini³⁴⁷

Bu tecellīye sebep Mūsā-i Āl 'İmrān nedür

G.283/5

Meh-tāba qarşu baqabilür misin ey gözüm

Diñlemedüñ mi Tūr-ile Mūsā haberlerin

G.756/4

Fenā sehħāredür aldanma Āşaf

“عسر يسرا” hayāl-i h'āba beñzer³⁴⁸

G.315/5

³⁴⁵ “Allah, göklerin ve yerin nûrudur (aydınlatacıdır). Onun nûrunun temsili, içinde lamba bulunan bir kandil gibidir. O lamba bir billûr içindedir; o billûr da sanki inciye benzer bir yıldız gibidir ki, doğuya da batıya da nisbet edilemeyen mübarek bir ağaçtan çıkan yağdan tutuşturulur. (Bu öyle bir ağaç ki) yağı, nerdeyse, kendisine ateş değmese bile ışık verir. (Bu ışık) nur üstüne nurdur. Allah dilediği kimseyi nuruyla hidayete iletir. Allah insanlara (işte böyle) misâl verir; Allah her şeyi bilir.” bk. 24 Nûr/35.

³⁴⁶ “*Nefahatü fihî min rûhî*”: “Onu tesviye edip, düzeltip de rûhumdan ona (Hz. Âdem'e) üfledim mi derhâl ona secdeye kapanın.” bk. 38 Sâd/72; “Ben, onun yaratılışını tamamladığım ve ona rûhumdan üflediğim zaman, siz hemen onun için secdeye kapanın.” bk. 15 Hicr/29.

³⁴⁷ “*Len terānî*”: Ne zaman ki, Mûsa, tâyin ettiğimiz vakitte geldi, Rabbi ona kelâmıyla ihsanda bulundu. ‘Ey Rabbim, göster bana kendini de bakayım sana’. dedi. Rabbi ona buyurdu ki; ‘Beni katıyyen göremezsın ve lâkin dağa bak, eğer o yerinde durabilirse, sonra sen de beni göreceksın.’ Daha sonra Rabbi dağa tecelli edince onu yerle bir ediverdi, Mûsa da baygın düştü. Ayılıp kendine gelince, ‘Sen sübhansın, tevbe ettim, sana döndüm ve ben inananların ilkiyim,’ dedi. bk. 7 A'râf/143.

³⁴⁸ “*Usri yüsran*”: “O ramazan ayı ki, insanları irşad için, hak ile batılı ayıracak olan, hidayet rehberi ve deliller hâlinde bulunan Kur'ân onda indirildi. Onun için sizden her kim bu aya şahit olursa onda oruç tutsun. Kim de hasta, yahut yolculukta ise tutamadığı günler sayısınca diğer günlerde kaza etsin. Allah size kolaylık diler zorluk dilemez. Sayıyı tamamlamanızı, size doğru yolu gösterdiğinden dolayı Allah'ı tekbir etmenizi ister. Umulur ki şükredersiniz.” bk. 2 Bakara/185; “Eli geniş olan genişliğine göre nafaka versin. Rızkı kısılmış bulunan da Allah'ın kendisine verdiği için versin. Allah bir kişiye ne vermişse ancak onu teklif eder. Allah bir güçlükten sonra bir kolaylık yaratacaktır.” bk. 65 Talâk/7; “Elbette zorlukla beraber bir kolaylık vardır. Evet, gerçekten zorlukla beraber bir kolaylık vardır.” 94 İnşirâh/5-6.

“فی سبیل الله” ıderüz biz cihād-ı ekberi³⁴⁹
Āsitān-ı ‘adl ü dāda ceys-i şāhīlerdenüz G.391/3

Müntehāsı emel-i ‘arş-ile a‘lā mı olur
Dil-rübālar var iken **sidre-i tūbā** didüğün³⁵⁰ G.580/3

‘Adūyı güldürüp āzürde-dil itdi beni ol yār
Yine yıķmağa geldi Ka‘be’yi **aşhāb-ı fil** ile³⁵¹ G.966/4

Metinde bazı hadislerden iktibâslar şu şekildedir:

Vaşf-ı yāri kı l vasat itnābı terk eyle hemān
Kim dimişler Āşafā “لا خير الا في الوسط”³⁵² G.467/5

Dilerseñ “من عرف” sırrına vāķıf olmağı Āşaf³⁵³
Zūhūruñ mebde’in fikr it recā semtine sālİK ol G.619/5

Fakr ile fahr eyle³⁵⁴ kı l tekmi l gedālık hāletin
Öyle derviş ol ki şāh-ı kām-rān reşk eylesün G.764/2

Şöhret āfet olduğundan³⁵⁵ itmez iseñ ihtirāz
Olma maħcüb Āşafā ol āfet-i devrānı sev G.847/5

Dilinde ma‘nī-i dūr hātırında **genc-i lā-yefnā**
Göñül dirler cefā kaşırında bir dīvānemüz vardur G.299/3

³⁴⁹ “*Fi sebīlillāh*”: “Ey inananlar, Allah’tan korkun, O’na yaklaşmaya yol arayın ve O’nun yolunda cihad edin ki, kurtuluşa eresiniz.”, “Ey iman edenler! Sizden kim dīninden dōnerse, bilsin ki Allah yakında öyle bir toplum getirir ki, Allah onları sever, onlar da Allah’ı severler; mūminlere karşı yumuşak, kāfirlere karşı da onurlu ve şiddetlidirler; Allah yolunda mūcade eder, hiçbir kınayıcının kınamasından da korkmazlar. Bu, Allah’ın bir lūtfudur, onu dilediğine verir. Allah, geniş ihsan sahibidir, her řeyi çok iyi bilendir.” bk. 5 Māide/35, 54; “Rabbın, senin gecenin üçte ikisinden daha azında, yarısında ve üçte birinde kalktığını, seninle beraber bulunanlardan bir topluluğun da böyle yaptığını biliyor. Gece ve gündüzü Allah takdir eder. O, sizin onu sayamayacağımızı bildi de sizi affetti. Bundan böyle Kur’ān’dan size ne kolay gelirse okuyun. Allah, içinizden hastalar, yeryüzünde gezip Allah’ın lūtfunu arayan başka kimseler ve Allah yolunda savaşan daha başka insanlar olacağını bilmiştir. Onun için Kur’ān’dan kolayınıza geldiği kadar okuyun, namazı kılın, zekatı verin ve Allah’a güzel bir borç verin (Hayırlı işlere mal sarfedin). Kendiniz için gönderdiğiniz her iyiliği, Allah katında daha hayırlı ve sevapça daha büyük olarak bulacaksınız. Allah’tan bağış dileyin. Kuřkusuz Allah bağışlayandır, merhamet edendir.” bk. 73 Müzzemmil/20.

³⁵⁰ “Sidretü’l- Müntehā’nın yanında.”, “Ki Cennetü’l- Me’vā onun yanındadır.”, “Sidre’yi kaplayan kaplıyordu.” bk. 53 Necm/14-16.

³⁵¹ “Görmedin mi Rabb’in fil sahiplerine ne yaptı?”, “Onların tuzaklarını boşa çıkarmadı mı?”, “Üzerlerine sürü sürü kuşlar gönderdi.”, “Onlara çamurdan sertleşmiş taşlar atıyorlardı.”, “Ve onları, yenilmiş ekin yaprağı gibi yaptı.” bk. 105 Fil/1-5.

³⁵² “*Lā hayra illā fi’l-vasat*”: “Hayır, ancak ortadadır.”

³⁵³ “*Men ‘arafe* nefsehü fekad ‘arafe Rabbehü”: “Nefsini bilen, Rabbini de bilir.”

³⁵⁴ “Fakrım ile övünürüm.”

³⁵⁵ “Şöhret āfetir.”

Nağd-i ‘aşkuñ kenz-i lâ-yefnâ ³⁵⁶ imiş ey mäh-ı nev	
Aña şâhib olalı iksîre hâcet kalmadı	G.994/3
İder ‘uşşâk seni bezmine da‘vet nâşih	
Didiler da‘vete lâzımdur icâbet ³⁵⁷ nâşih	G.134/1
Bâ‘iş-i zecr olursa mihri n’ola	
Emr-i ma‘rûf u nehy-i münkerdür ³⁵⁸	Kıt.4/3

2.1.1.4. Melekler

Ferişte (firişte) kelimesiyle de karşımıza çıkan melek kelimesi “bir görüş ve bir inanç etrafında bir araya gelen topluluk, toplumun ileri gelenleri, seçkinler, fikir danışılan kimseler” anlamlarına gelmektedir. İslâm inancında farklı sûretlere girebilen ve duyularla algılanamayan nûrânî varlıklar şeklinde tarif edilen meleklerin cinsiyetleri yoktur. Kur’ân-ı Kerîm’de birçok yerde anlatılan meleklerin Hz. Âdem’den önce var oldukları ve Allah’ın hitabına mazhar olup bizzat onunla konuştukları anlaşılmaktadır. Yiyip içmeyen, görevleri icâbı iri cüsseli ve güçlü olabildikleri bildirilmiştir. Allah’ı yüceltme, ona secde etme, emirlerine âmâde olup onları yerine getirme, Peygamber’e salât ve selâm getirme, müminler için dua ve istiğfarda bulunma meleklerin yaptığı işlerdendir.³⁵⁹ Çeşitli âyetlerde “rûh” ve “resul” gibi sıfatlarla anılan ve peygamberlere vahiy getirmekle görevli Cembrâ’il, rızık ve rahmet meleği olarak tasvir edilen Mikâil, eceli gelenlerin rûhunu kabzeden Azrâil ve kıyâmetin kopması sırasında sûra üflemeyle görevli İsrâfil dört büyük melek olarak bilinir.³⁶⁰ Azrâil melekü’l-mevt (ölüm meleği) olarak da anılır ki Kur’ân-ı Kerîm’de bir âyette bu şekilde atıfta bulunulur.³⁶¹ Dört büyük meleğin dışında Kirâmen Kâtibin, Münker ve Nekir, Mâlik, Rıdvân adlarıyla Kur’ân’da anlatılan melekler görevli meleklerdendir.³⁶²

Metinde **melek** kelimesi yirmi yedi yerde geçerken **firişte** kelimesi iki yerde geçmektedir. Bu kullanımların hemen tamamında melek sevgiliyle ilişkilendirilir. Sevgili tabiatı, görünüşü, yüzünün güzelliği, nurlu oluşu bakımlarından meleğe teşbih edilir. Çoğu zaman sevgili için istiâre ile melek diyen şair, bazen de ondan “melek-rû, melek-hû, melek-haslet, melek-sıfat, melek sîmâlî, melek-endâm” şeklinde söz eder. Melek olan sevgili şairin aklını yağma etmektedir. Gönlünü bir melek yüzlüye kaptırdığını söyleyen şair, bazen melek huylu sevgilinin kendisine iltifat etmemesinden yakınır.³⁶³ Burada meleklerin her insana görünmeyiş de düşünülmelidir. Sevgili de âşığına görünmek istemez.³⁶⁴ Melek olan sevgili, insan olmadığından istiğnâ makâmındadır. Onun âdeti âşığa cefa etmektir. Âşık meleğe gözyaşından sakınmasını

³⁵⁶ “Kanaat tükenmez bir hazinedir.”

³⁵⁷ “Davete icâbet gerekir.”

³⁵⁸ “İyiliği emredin, kötülükten uzaklaştırın.”

³⁵⁹ Melekler için bk. 33 Ahzâb/56; 7 A’râf/206; 2 Bakara/30-34, 97-98, 285; 6 En’âm/93; 21 Enbiyâ/20; 35 Fâtır/1; 15 Hicr/28-29; 11 Hûd/69-70; 40 Mü’min/7-9; 16 Nahl/49-50; 53 Necm/5; 4 Nisâ/136; 13 Ra’d/13; Sâffâf/149-150; 42 Şûrâ/5; 66 Tahrîm/4, 6; 81 Tekvîr/20; 51 Zâriyât/24-28; 43 Zuhuf/19.

³⁶⁰ Cembrâ’il için bk. 2 Bakara/97-98, 66 Tahrîm/4; Mikâil için bk. Bakara 98; Azrâil için bk. 4 Nisâ/97, 6 En’âm/61, 8 Enfâl/50, 47 Muhammed/27; İsrâfil için bk. 50 Kâf/41, 54 Kamer/6, 27 Neml/87, 39 Zümer/68.

³⁶¹ Melekü’l-mevt için bk. 32 Secde/11.

³⁶² M. Sait Özervarlı, “Melek/İslâm İnancında Melek”, *D/İA*, IXXX, TDV Yay., Ankara 2004, s. 40-42.

³⁶³ G.30/2, G.399/3, G.430/5, G.970/3, Muh.6/1, Muh.18/4.

³⁶⁴ G.498/3, G.560/1.

söyler. Gönül çocuğu yüz bulduğunda melek olan sevgilinin perçemine sarılır. O, yüzünden zülûf perdesini kaldırıncı gam yiyen âşîğın siyah bahtı da açılmaktadır.³⁶⁵ Sevgilinin özelliklerinin sayıldığı birinci beyitte melek özellikli bir sevgiliden bahsedilirken ikinci beyitte şair; gözüne, uyanırken göremediği sevgiliyi uykuda görmesini tavsiye etmektedir. Melek olan ancak rüyada görülebilecektir.

Ne deñlü vaşf iderlerse nazım ehline lâyıkdur
Perî-peyker melek-ħaşlet güzelsin hoş-edâsın sen G.812/4

Ey gözüm bîdâr iken ümmîd-i şîhhat eyleme
Ol melek-ħaşlet müdâm der-ħ̣âb gelsün çeşmüñe G.897/4

Melek bir yerde nâsıhın cennette olduğunu söylediği hûrî ile birlikte anılır. Bir yerde meleklerin göklerde semâ' edişinden söz edilirken bir yerde melekler âşîğın hâlini dostlarına haber verecek postacılar, elçiler olarak düşünülür.³⁶⁶ Aşağıdaki beyitte meleklerin bir kısmının Allah'ı tesbih edişlerinden söz edilmiştir. Melek gibi yapılan tesbih insanın makâmını yükseltecek hatta onu Hz. İsâ gibi göğe yükseltecektir.

Yaraya Ĥakk'a firişte-veş iderseñ tesbîh
Alalar göge seni luğf-ile mânend-i Mesîh G.135/1

Daha çok gayb âlemi anlamı verilen melekût kelimesi bir yerde geçerken şair kendinin melekûtu mesken edinmiş latif bir rûh olduğunu, halvetîlerin hürmetinin sırrına bile eremeyeceğini dile getirir.³⁶⁷

Meleklerden **Cebrâ'il**, altı yerde geçer. Bir yerde âşîğın ağlaması ile kıyâmetin kopması İsrâfil'in sûrunu hatırlatır.³⁶⁸ Dört büyük melek arasında sayılan Cebrâ'il; Kur'ân'da Cibrîl, Rûhulkudûs, Rûhulemin, Rûh ve Resûl şeklinde geçer. Metinde Rûh-ı Kuds, Cibrîl-i emîn, Cebre'il ifadeleriyle anılan Cebrâ'il çeşitli tasavvurlarda karşımıza çıkar.³⁶⁹ Bu tasavvurlarda genellikle Cebrâ'il'in kanadı söz konusu edilir. Sevgilinin cellat gözü bakış kılıcını çektiğinde Cebrâ'il bile olursa yine de kurtulmak mümkün olmayacaktır. Sevgilinin yeni biten ayva tüylerinin Cebrâ'il'in kanadından bir işaret olduğunu söyleyen şair, arşa çıkan âhına Cebrâ'il'in kanadının yelek (okun arkasındaki tüy) olduğunu belirtir. Kayan yıldız Cebrâ'il'in kanadını kendisine kanat yapsa bile şairin âh oku kadar hızlı gidemeyecektir. Şairin "*Sevgilinin şevk Cibril'i ona yoldaş olsaydı gönül kuşu ulûhiyet âlemine uçardı*" dediği aşağıdaki beyitte Mîrâç mazmûnundan söz etmek mümkündür. Hz. Muhammet'e Mîrâç'ta eşlik etmesi, bir yere kadar onunla gitmesi söz konusu edilmiştir. Beyitteki hem-cenâh ifadesini "denk" anlamının dışında arkadaş, yoldaş gibi anlamlarda düşünmek daha doğru olacaktır.

Cevlân iderdi cânib-i lâhûta murğ-ı dil
Cibrîl-i şevk-ı dilbere olsaydı hem-cenâh G.127/3

Rıdvân, cennet kapısında görevli büyük meleğin adıdır. Metinde bir yerde geçer.³⁷⁰ Şair, kendini Rıdvân ile aynı mekânda sayar.

³⁶⁵ G.597/3, G.891/1, G.931/2, G.1020/1, G.1039/4, Muh.4/3, Muh.5/4.

³⁶⁶ G.667/4, G.924/3, Muaş.2/4.

³⁶⁷ G.168/3.

³⁶⁸ G.999/3.

³⁶⁹ G.432/3, G.464/2, G.559/2, G.645/4, G.682/3.

³⁷⁰ Muh. 19/4.

Şeytân metinde üç yerde geçerken bir yerde de azâzil kullanılır.³⁷¹ Şeytân, aslında cin olan ancak meleklerin arasına girip çıkan Hz. Âdem'e secde meselesinde meleklerle verilen emre itaat etmeyen böylece onların arasına katılmaktan veya Hz. Âdem'le birlikte yeryüzü cenneti olan Aden'de bulunmaktan men edilen bir varlıktır.³⁷² Şeytân genellikle rakîp için kullanılır. Şeytân olan rakîp sevgiliyi sözüne uydurarak şairden ayırır. Burada şeytânın Hz. Havvâ'yı yasak meyve konusunda kandırmasına dolaylı bir telmih düşünülebilir. Sevgilinin rakîbe kahrederek söz atmasıyla yıldız kaymasının meleklerin gökten şeytâna taş atmaları şeklinde yorumlanması arasında ilgi kurulur. Bir yerde imânın şeytândan korunması ve bağışlanmanın Allah'tan dilenmesi üzerinde durulurken aşağıdaki beyitte sevgili dumanları (rakîpleri) şeytân diyerek kovduğu için şair şânı yüce sevgilisini öveceğini söylemektedir.

Ben nice medh itmeyem ol şâh-ı 'âlî-şânımı

Çavm-i a'dâ oldu merdûdî 'azâzildür diyü

G.842/3

2.1.1.5. Halife ve Sahâbeler

İslâm tarihinde Resûl-i Ekrem'in vefatından sonra Hz. Ebû Bekir'e biat edilmesiyle başlayan, daha sonra Hz. Ömer ve Hz. Osman'ın hilâfetleriyle sürüp Hz. Ali ile sona eren döneme Hülefâ-yi Râşidîn devri denilir. Dört halife için dört seçkin dost (çehâr yâr, çehâr yâr-ı güzîn, çehâr dost) tâbiri kullanılır.³⁷³ Eski şiirimizde sahabeler ve dört halife geniş bir şekilde ele alınır. Onların başlarından geçen olaylar telmih konusu olur. Çoğu zaman övülenler için benzetme unsuru olurlar. Müstakil eserlerin dışında mesnevîlerin bir bölümü mutlaka çehâr yâr övgüsüne ayrılır. Ayrıca kasîdelerde ve diğer nazım şekillerinde sık sık Peygamber'in ashâbı ve dört halife söz konusu edilir. *Âsaf Divânî*'nda en fazla ele alınan halife Hz. Ali'dir. Hz. Ali dışında, Hz. Ebû Bekir (yâr-ı gâr) dört yerde, dört halifenin dışında olan Hz. Hamza bir yerde, sahâbelerden Sa'd Bin Vakkâs da bir yerde geçer.

Hz. Ali, Hz. Peygamber'in amcası Ebû Tâlib'in oğlu ve damadıdır. Hz. Muhammet'in peygamberliğine ilk iman edenlerdendir. Bu sırada yaşının dokuz veya on bir olduğu rivayet edilir. Peygamber'in kızı Hz. Fâtıma ile evlenmiş, bu evlilikten Hasan, Hüseyin, Zeynep ve Ümmü Külsüm adlı çocukları olmuştur. Uhud, Hendek ve Hayber başta olmak üzere hemen hemen bütün gazve ve seriyyelere katılmış, bu savaşlarda Resûl-i Ekrem'in sancaktarlığını yapmış ve daha sonraları menkıbevî bir üslûpla rivayet edilen kahramanlıklar göstermiştir. Uhut'ta ve Huneyn'de çeşitli yerlerinden yara almasına rağmen Hz. Peygamber'i bütün gücüyle korumuş, Hayber'de ağır bir demir kapıyı kalkan olarak kullanmış ve seferin zaferle sonuçlanarak Yahudîlere galebe çalınmasında büyük payı olmuştur.³⁷⁴ Peygamber'e kâtiplik ve vahiy kâtipliği yapmış, Hudeybiye Antlaşması'nı da o yazmıştır.³⁷⁵ Dört büyük halifenin sonuncusu olan Hz. Ali, İslâm'ı çok küçük bir yaşta kabul ettiği ve yüzünü hiç puta döndürmediği için "Kerremullahu veche" diye tazîm edilir. Künyesi Ebu'l-Hasan (Hasan'ın babası), Ebû Turab (toprağın babası) ve Murtaza (seçilmiş, gözde) olarak

³⁷¹ G.153/5, G.262/2, Naz.15/1.

³⁷² Salih Tuğ, "Azâzil", *DİA*, c. IV, TDV Yay., İstanbul 1991, s. 312.

³⁷³ Mustafa Fayda, "Hülefâ-yi Râşidîn", *DİA*, c. XVIII, TDV Yay., İstanbul 1998, s. 324-325.

³⁷⁴ Resulullah'ın kölesi Ebû Râfi anlatıyor: Ali (r.a.) ile beraber Hayber'e gittik. Allah'ın Resûlü, sancağı Ali'ye verdi. Ali, Hayber kalesine yaklaşıncaya, kale halkı, Ali'yi dışarıda karşıladı. Aralarında savaş başladı. Savaş sırasında bir Yahudî'nin kılıç darbesiyle Hz. Ali'nin elinden kalkanı düştü. Bunun üzerine Ali, kale kapısını eline alıp kalkan olarak kullandı. Allah, Hayber'in fethini gerçekleştirinceye kadar Ali kapıyı elinden bırakmadı ve savaşmaya devam etti. Fethi gerçekleştikten sonra kapıyı bir kenara attı. Sekiz kişi ile bu kapıyı ancak yerinden oynatabildiğimizi hatırlarım. bk. M. Yusuf Kandehevî, *Hadislerle Müslümanlık (Hayatî's-Sahâbe)*, c. II, Cümle Yay., s. 549.

³⁷⁵ Ethem Ruhi Fırlalı, "Ali", *DİA*, c. II, TDV Yay., İstanbul 1989, s. 371.

bilinir. Lâkabı Esedullah (Allah'ın arslanı)'tır. Ayrıca Şâh-ı Merdân, Merd-i Hudâ, Şîr-i Yezdân ve Haydar-ı Kerrâr lâkaplarıyla anılır. Hayattayken cennetle müjdelenen on kişiden biridir. Peygamber'in Medîne'ye hicreti esnasında yatağına yatmakla canını tehlikeye atıp onun hayatını kurtaran Ali'dir. Edebiyatımızda övülen kişi için benzetilen olur. Atı Düldül ve çatal uçlu kılıcı Zülfekâr dolayısıyla çokça anılan Hz. Ali "Lâ fetâ illâ Ali, lâ seyfe illâ Zülfekâr" müfrediyle de iktibaslara konu olur.³⁷⁶

Metinde üzerinde en çok durulan halîfe Hz. Ali'dir. Şairin ona özel bir sevgi beslediği söylenebilir. O kadar ki 1084 ve 1085. gazeller "Alî" rediflidir. Şair Hz. Ali'ye âşıktır. Ona kavuşmak için canını vereceğini söyler. Bir yerde Haydar-ı Kerrâr adını hatırlatan şair, kaşlarını Zülfekâr'a benzetir. Hz. Ali'ye "kerrâr" sıfatı döne döne hamle yapmasından dolayı verilmiştir. Kılıcının yanlarından kan akması için çift boğum bulunduğu için de Zülfekâr denir. Şair, ona dua ederken âleme ışık saçtığı üzerinde durur. O parlak bir aydır. Pâk-dâmân olarak nitelenen, tûbâ boyuyla cihâna gölge salan, dertlere derman bir Lokman olan, misli dünyaya gelmemiş diye övülen hep Hz. Ali'dir. Atı Düldül, söz konusu edilmezken sâdık kölesi Kanber'in atı (esb-i Kanber) bir yerde söz konusu edilir. Bir yerde şîr-i Hudâ (Allah'ın arslanı) ifadesi kullanılırken bir yerde cennette sâkî oluşu hatırlatılır.³⁷⁷ Bunun için Sâkî-i Kevser tâbiri de kullanılır.³⁷⁸ Üç yerde Necef dolayısıyla söz konusu edilir. Hz. Ali'nin türbesi Necef'te olduğundan onun için dürr-i Necef tâbiri kullanılır. Ayrılık denizinde ağlayan şair, gözünün ağlamaktan yaşsız kalmış durumunu lü'lüsüz Necef olarak ifade eder. Necef incisinin ayrılığın yakıcı gününde kendisini susuz bırakmamasını dileyen şair bir beyitte Necef incisile sevgilinin dişleri arasında ilgi kurar.³⁷⁹ Hz. Ali'nin kılıcı üç yerde geçerken sevgilinin saçının ucu ve kaşları için benzetme unsuru olur. Kaşları için "şekl-i Zülfekâr, Zülfekâr ebrû, Haydar-ı şemşîr-keş-i ebrû" ifadeleri kullanılır. Sevgilinin âhû gözünün üzerine altın kalemle çekilen kaş değil Zülfekâr'dır.

Aşağıdaki beyitlerde Hz. Ali sevgisi, sevgili için benzetilen oluşu, teşbih-i belîğle kaşların Zülfekâr oluşu anlatılmaktadır.

Seyr-i gül-zâr eyle çık ey verd-i handânum 'Alî	
Bağş-ı cân it 'aşîkuña dâ'imâ cânum 'Alî	G.1084/1
Kırup mânend-i 'Alî seyf-ile a'dâyı sulţânım	
Kerem kıl gel efendim Âşaf'ı dūr itme yanından	G.725/5
Zülfekâr ebrûlarıñla sîne-şad-çâk it beni	
Ben o merd-i sîne-i şâfam ki şemşîr istemem	G.659/4

Dört halîfenin ilki olan, Sıddîk ve Atik lâkaplarıyla anılan **H.z. Ebû Bekir**'in asıl adı Abdullah'tır. Atik "güzel, soylu, eski, âzat edilmiş" gibi mânâlara gelirken Peygamber'in "Sen Allah'ın cehennemden âzat ettiği kimsesin" şeklindeki iltifâtına mazhar olduktan sonra bu lâkapla anılmaya başladığı bilinmektedir. Sıddîk lâkabı "çok samimi, çok sâdık" gibi anlamlara gelirken kendisine, Miraç olayı başta olmak üzere gaybla ilgili haberleri hiç tereddütsüz kabul ettiği için Peygamber tarafından verilmiştir. Hicret esnasında Hz. Muhammet'le birlikteydi. Kendilerini takip eden müşriklerden

³⁷⁶ İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Akçağ Yay., Ankara 1995, s. 32.

³⁷⁷ G.24/4, G.172/3, G.185/3.

³⁷⁸ Hz. Ali'nin birçok ünvanları vardır. Sâkî-i Kevser: Yani cennette bir ırmak olan Kevser'in suyundan mü'minlere dağıtacak olan. bk. Ahmet Talât Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Haz.: Cemâl Kurnaz, MEB Yay., İstanbul 1996, s. 99.

³⁷⁹ Dürr-i Necef için bk. G.356/4, G.494/5, G.534/1.

kurtulmak için Sevr mağarasına sığındıklarında Peygamber'e zarar verileceği korkusunu yaşamıştır.³⁸⁰ İşte o zaman Allah'ın Resûlü Hz. Ebû Bekir'e: "Üzülme, muhakkak Allah bizimle beraberdir." dedi.³⁸¹ Bu durumundan dolayı kendisi için İslâmî edebiyatlarda yâr-ı gâr (mağara dostu) ifadesi kullanılmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'i kitap hâlinde bir araya getiren odur.

Metinde dört yerde yâr-ı gâr terkihiyle telmih şeklinde geçen Hz. Ebû Bekir, genellikle yakın dost, sevgili için benzetme unsuru olur. Şair, yâr-ı gâr olan sevgilisinden ayrı düştüğünü anlatır. Aşağıdaki beyitte bir adı da Ahmet olan Hz. Muhammet'e kul olduğunu, ona Hz. Ebû Bekir'in yar-ı gâr olduğunu ifade etmektedir. "Çâr-ebrû" dört kaşlı anlamına gelse de kastedilen bıyıkları yeni terlemiş gençtir.

Muhammed nâm bir Aḥmed liḳâ sultāna ḳul oldum
Hemân kim yâr-ı gâr olmuş durur ol yâra çâr-ebrû G.833/4

Hz. Muhammet'in amcası ve süt kardeşi olan **Hz. Hamza** bir yerde geçer. Hamza-i merdân şeklinde yiğitliğine değinilir:

İrtikâb itdûñ bu nâr-ı ḥüsn ile ḥâmüşluḡı
Dikdi nevbet Ḥamza-i merdâna söyleñ söylesün G.811/3

Sahâbenin ileri gelenlerinden **Sa'd Bin Vakkâs** İslâm kumandanıdır. Çok mâhir bir ok atıcı olan Sa'd Bin Vakkâs, Uhud Savaşı'nda düşmana binden fazla ok atmak sûretiyle Peygamber'in teveccühüne mazhar olmuştu.³⁸² Hayattayken cennetle müjdelenen on kişiden biridir.³⁸³ Bir yerde geçen Sa'd Bin Vakkâs'ın müşriklere attığı oklarla sevgilinin yay kaşlarını rakîbe göndermesi arasında ilgi kurulur:

Ol ḳaşı yâ ḡamzesi okını gönderdi ḥasûda
Sehmin atdı Sa'd-ı Vaḳḳâş düşmen-i bed-kâra ḳarşu G.845/2

2.1.2. Tasavvufî Unsurlar

2.1.2.1 Tasavvuf Terimleri

Âsaf Dîvânı'nda derin bir tasavvufî söyleyiş görülmez. Hacimli bir dîvâna göre tasavvufî şiir sayısı azdır. Bütünüyle tasavvuf konularının ele alındığı şiir sayısı on ikidir.³⁸⁴ Bazı şiirlerin içinde de tasavvufî terimlerin geçtiği beyit ya da bendlere rastlanır. Şair kimi zaman tasavvufa ait terimleri tasavvufî bir anlayışla ele almaz. Mesela "dergâh" bir şairde İlâhî aşkın yaşandığı bir mekân olarak anlatılırken *Âsaf*'ta dergâhla ilgili kullanımların birçoğu beşerî aşkı terennüm için söz konusu edilir. Beşerî plânda bir sevgilinin anlatıldığı bir yerde sevgilinin bulunduğu bir mekân için dergâhı kullanabilmektedir. Bu maddede şiirlerde ele alınan bazı tasavvufî konular genel olarak

³⁸⁰ Mustafa Fayda, "Ebû Bekir", *DİA*, c. X, TDV Yay., İstanbul 1994, s. 101-102.

³⁸¹ M. Yusuf Kandehevî, *age.*, c. I, s. 332.

³⁸² Allah'ın Resûlü, içlerinde Sa'd b. Ebî Vakkâs'ın da bulunduğu bir seriyeyi, Hicaz taraflarına Râbiğ denilen bir yere gönderdi. Burada müşrikler, müslümanlara saldırdılar. Sa'd b. Ebî Vakkâs o sırada müşriklere karşı oklarını kullandı. Allah yolunda ilk ok atan o oldu. Bu, müslümanların yaptığı ilk savaşı. Sa'd bir şiirinde: "Benim oklarımla, arkadaşlarımı koruduğum haberi Resûlullah'a ulaşmadı mı? Ben, her yerde, oklarımla düşmanı püskürttüm. Yâ Resûlallah! Benden önce hiç kimse, düşmana karşı bir ok kullanmadı." der. Sa'd, Uhud Savaşı'nda bir okla üç kişi öldürdü. Bir ok, düşmanla Sa'd b. Ebî Vakkâs arasında üç defa karşılıklı teati edildi. Sa'd, her atışta bir kişinin canına okuyarak üç kişinin hesabını gördü. Herkes buna hayret etti. bk. M. Yusuf Kandehevî, *age.*, c. II, s. 552.

³⁸³ K. V. Zettersteen (gözden geçiren Neş'et Çağatay), "Sa'd B. Abî Vakkâs", *İA*, c. X, MEB Yay., Eskişehir 1997, s. 18.

³⁸⁴ G.34, G.82, G.280, G.283, G.391, G.588, G.619, G.620, G.655, G.814, G.830, G.1006.

verildikten sonra başlıklandırılmadan harf sırasına göre bazı tasavvufî unsurların eserde nasıl işlendiği üzerinde durulacaktır.

Şair eserinde çoğu zaman beşerî aşkı terennüm etmiş olsa da yer yer İlâhî aşkın dile getirildiği beyit ya da bendlere rastlanır. Allah aşkının tâlibi O’nu gönlünde duyacaktır. Bir avuç toprağı insan yapan da yine bu aşktır. Ten bu aşk olmadığı kuru bir kalıptır. İnsanın özünde toprak olduğu ve Allah tarafından can ve ruh verildiği ifade edilir. Âşık bu yolda fakra hazırdır. Gam köşesinde ağlamaktadır. Köhne bir hânede vîrân olanlar Allah’ın hikmet hazinelerini bulurlar.³⁸⁵ Her şeyin gönül aynasında görüldüğü anlatılır. Bütün kâinât âşığın gönlündedir. Bir gönle Allah’ın nurunun ışığı eriştiğinde bir zerre iken dünyayı aydınlatan güneş olur. Allah insanlardan “Len terânî” sırrıyla zâtını gizlerken O’nu gönülde duymak mümkündür.³⁸⁶ Gerçek âşıkların Allah’ın dîdârına âşık oluşları üzerinde de durulur. Sûfî baştan ayağa göz de olsa Allah’ın yüzünü göremez. İki âlemden geçen âşık celâle mazhar olarak yokluğun delisi olmalıdır.³⁸⁷ Şair kimi zaman İlâhî aşk yolunda bir himmet bekler. Kâmil bir mürîd aradığını ifade eder. Sûfîye aşkı gönlünde duymadığı için sataşır.³⁸⁸ Önemli olan mânâ âlemidir. Şair mânâ âlemine erdiğini söyler.³⁸⁹ Ölümün mukarrer olduğu, memleketlere sahip bir İskender de olursa yine ölümün geleceği belirtilir.³⁹⁰ Nefis önemlidir. Şair, “Nefsini bilen Rabbini de bilir.” der. Nefsin kirlerden temizlenmesini öğütler.³⁹¹

Harâbât ehline ‘ilm-i taşavvufdan bu ders olsun

Haķıķat bābın açdı Āşaf’uñ bu nazm u ebyātı G.1006/5

Maħabbet söylenen ‘aşķ-ı İlāhî’dür haķıķatde

Ayağ sürmiş ‘adem bezminde bir sem-nākdür gönülüm G.655/2

Metinde ele alınan **âşık** yukarıda da belirtildiği gibi genellikle beşerî plânda bir âşıktır. Yer yer şair, İlâhî aşkı gönlünde duyan âşıktan söz eder. Hakîkat ehli, hâl ehli, gönül ehli, vahdet ehliyle kastedilen budur. İlâhî aşkı duyabilmek için gönül ehlinin bezmindeki aşk ocağında yanmak ve pişmek gerekir. Ateşe girmesiyle pervâne, hâl ehli olarak tasavvur edilir. Hakîkat erbabının âlemde zahmet çektiği üzerinde durulur. Zâhit insanların dışına bakıp onları değerlendirirken hâl ehli içe bakar. Kalbi temiz olmayana hâl ehli denemeyeceğini söyleyen şair sülûk ehli olmayı öğütler. Aşk ehli Allah’ın dîdârını ister. Şair bir yerde vahdet ehli olduğunu söylerken onun âhını işiten gönül ehli semâ’a başlar. Aşk ehlinin taşa akîk rağbeti verdiği belirtilir.³⁹²

Hācınuñ kaşdı tavāf u baña kūyuñdur ğaraż

Şūfîye ‘adn ehl-i ‘aşķa fikr-i rüyuñdur ğaraż G.458/1

Żū’-i cemāl-i yār yeter derd-mende şem‘

Ey dil ki ħüsn-i nūr-ı Hudā ķanda ķanda şem‘ G.476/1

³⁸⁵ G.34/1, G.36/5, G.276/2, G.280/1, G.280/6, G.283/2, G.283/4, G.337/2, G.391/2, G.409/5, G.921/5.

³⁸⁶ G.77/4, G.259/5, G.283/5, G.619/1.

³⁸⁷ G.276/1, G.619/4, G.620/3.

³⁸⁸ G.82/3, G.83/3, G.283/7, G.588/1-5.

³⁸⁹ G.391/1.

³⁹⁰ G.619/3, G.1077/3.

³⁹¹ G.619/5, G.819/2.

³⁹² G.293/3, G.324/4, G.329/3, G.449/1, G.450/3, G.468/1, G.601/2, G.619/2, G.928/5, Muh.22/1.

Bezm-i elest terkiibi, Farsça meclis, sohbet meclisi anlamındaki “bezm” kelimesiyle; Arapça “ben değil miyim” mânâsında çekimli bir fiil olan “elestü”den meydana gelmiş olup “Ben sizin Rabbiniz değil miyim? (Elestü bi-Rabbiküm)” hitabının yapıldığı ve ruhların da “Evet (Rabbimizsin) dediler. (Kâlû belâ)” diye cevap verdikleri meclis anlamını ifade eder. Elest, Kur’ân-ı Kerîm’de A’râf sûresinin 172. âyetinden alınmıştır. Bu sûrenin 172 ve 173. âyetlerinde, Allah’ın, Ademoğullarının bellerinden zürriyetlerini çıkardığı, kendilerini nefislerine şahit tuttuğu ve onlara “Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” diye hitap ettiği, onların da “Evet, Rabbimizsin” dedikleri, bunu da kıyamet gününde “Atalarımız bizden önce Allah’a ortak koşmuşlardı; biz onlardan sonra geldik, bizim bundan haberimiz yoktu.” dememeleri için yaptığı bilinmektedir.³⁹³ Eski şiirimizde ruhların Allah’a verdiği bu söz çeşitli iktibaslarla kullanılır ve çeşitli terkiplerle bu hadiseye telmihte bulunulur. Bu husus metinde bezm-i elest, elest ‘ahdi ve ezel bezmi ifadeleriyle sekiz yerde söz konusu edilir.³⁹⁴ Şair gönlün gam köşesinde vîrân olmasını ezel bezminde aşk şarabını içmesine bağlar ki bu şarap İlâhî aşk şarabıdır. Şair, o şarabın sarhoşu olduğunu ve dünya şarabına (dünyada Allah’tan başka şeylere) bakmayacağını söyler. Aşağıdaki beyitte şair elest ‘ahdinde “belî (evet)” dediğini anlatmaktadır.

Bu ceza‘ ile feza‘ hâlin añup dâd eyledüm

Kim belî diyü elest ‘ahdinde feryâd eyledüm

G.689/1

Tasavvufa ait mekânları şair kimi zaman tamamıyla makam anlamıyla kullanır. Böylece sevgilinin bulunduğu yeri ifade ederken “dergâh, hânkâh ve âsitân” ifadelerinin onun bulunduğu yer, makam anlamlarıyla görürüz. Tasavvufî anlamlarıyla üzerinde en fazla durulan mekân **dergâhtır**. Dergeh şekli de kullanılır. Şair Allah’ın dergâhına intisap ettiğini ve diğer dergâhlardan el çektiğini söyler. O dergâha yüz tutup niyâz eden şair, gönlü temiz olanların o dergâha varacaklarına değinir. Mevlânâ’nın dergâhını anarak oraya yüz sürdüğünü belirtir.³⁹⁵ **Tekye** bir yerde gönül tekyesi olarak kullanılırken bir yerde meyhâne ile karşılaştırılır.³⁹⁶ Şair, kalbini zühd ile aydınlatıp aşk **hânkâhında** önemli bir yeri olduğunu söyler. Gönül bir hânkâh olarak tasavvur edilir. Sûfî hânkâhın yolunu gösterir.³⁹⁷ **Âsitân**daki sûfî bedbaht olarak nitelendirilirken âsitân genellikle yüce makam olarak kullanılır.³⁹⁸ Allah’ın yüce huzuru anlamına gelen **bârgâh** bir yerde geçerken şair oraya alını açık yüzü ak gitmek istediğini söyler.

Urup keff-i tevekkül dergeh-i tevfiğ-ı Bârî’ye

Muhaşşal intisâb-ı dergeh-i dîğerden el çekdük

G.563/2

Feyz-i luţfuñla niğâb-ı târ-ı hacli kıl rehâ

Bârgâh-ı ‘adle varam alnum açık yüzüm aq

G.514/3

Şair birçok yerde **dünyanın** geçici olduğuna değinir. Kendinden önce gelenlerin ebedî kalmadığını anlatır. Dünya yerine birçok yerde fenâ, cihân-ı bî-bekâ ifadelerini kullanır.³⁹⁹

³⁹³ Kaplan Üstüner, *Divan Şiirinde Tasavvuf*, Birleşik Yay., Ankara 2007, s. 75.

³⁹⁴ G.115/2, G.312/5, G.352/1, G.402/5, G.579/1, G.654/3, G.1041/5.

³⁹⁵ G.303/7, G.613/5, G.757/4, G.1018/3, Rüb.33, Naz.4/1, Naz.8/2.

³⁹⁶ G.176/3, G.218/3.

³⁹⁷ G.303/6, G.391/4, G.410/5, G.579/1.

³⁹⁸ G.337/5, G.391/3, G.408/4, G.526/5, G.707/2, G.949/2, Muh.9/3.

³⁹⁹ G.434/5, G.435/5-6, G.613/3, G.881/1-2, G.916/5.

Germ olma ‘izz ü şevket-i devrāna Āşafā
Kim nevm-i ğaflet içre yatur bir hayāldür G.324/5

Fenānuñ devlet ü iclālını bīgāne bil Āşaf
Rehūñden alma kim kāmīl o yalan ile eglenmez G.374/5

Mademine sāye-veş düşse cihān itmez naar
Çün mey-i ‘aşuñ ile dil mest-i pür-efkār imiş G.441/4

Āşın maksadına ulaşmak için ihtiyaç duyduğu manevî kuvvet anlamına gelen **himmet** metinde çoğu zaman tasavvufî anlamının dışında genel olarak “yardım” anlamıyla kullanılır. Az sayıdaki tasavvufî kullanımlarda dünyada himmet sahibi kimsenin kalmadığından yakınılır.⁴⁰⁰

Aşāb-ı cāh u devlete bir dem ayanma sen
Mesrūr olma ‘izzetine şunlaruñ iñen
Bu remzi çok müşāhede ıldum netice ben
Biñ dostluk eyleseñ saña yok sūd kimseden
Şimdi cihānda almadı himmet didükleri Muh.20/2

Kanaat, tevekkül ve gınâ “gönül zenginliği, azla yetinme, bir işin sonucunu Allah’a bırakma” anlamlarına gelir ki yakın anlamlı ifadelerdir. Şair kanaatin bir nimet olduğunu belirtir. Gönlünün akbaba gibi dünya leşine meyletmediğini anlatan şair onun kanaat dağını bekleyen bir sîmûrg olduğunu söyler. Bir yerde kanaat azığının sîmûrg gibi sadece adı olduğunu vurgulayarak insanların kanaat sahibi olmadıklarına değinir. “*Allah beni mert olmayana muhtaç etmezdi; keşke tevekkül kapısını inkâr etmeseydim.*” diyen şair bir yerde tevekkül elini Allah’ın dergāhına vurarak diğer dergāhlardan el çektiğini söyler. Şairin gönlü gınâ yolunda o kadar neşe sahibi olmuştur ki Cem kadehini sunsa yüz parça edecek durumdadır.⁴⁰¹ Aşıdaki beyitte kanaat ehli olduğunu belirten şair, kanaat ehline bir köşe (barınacak bir yer) ve ölmeyecek kadar bir yemeğin yeteceğini söyler.

Demādem ısmetüm peygüle-i ğamda dem-i dildür
anā‘at ehline Āşaf yeter bir gūşe bir tūşe G.921/5

Allah’ın sālīh, takvâ sahibi kullarından zuhūr eden olağanüstü hāller anlamına gelen **kerâmet** metinde sekiz yerde geçer.⁴⁰² Bu kullanımlarda bir derinlik görülmez. Sûfiye seslenen şair kerâmet ehlinin onu bir gün minberden çekeceğini söyler. Aşıdaki beyitte sûfnin görünüşüyle kerâmet sahibi olamayacağı anlatılmaktadır.

Büra‘ u şāl ile şüfî yeter it şöhreti o
Ādeme ‘örf-ile tesbīh kerâmet mi virür G.227/5

Lâ Arapçada olumsuzluk, **illâ** da istisna edatıdır. Lâ nefy, illâ ise isbat ifadesidir; ikisi aynı cümlede bulunursa, lâ vahdet-i vücūd açısından Allah’tan başka varlığın

⁴⁰⁰ G.82/3, G.243/2.

⁴⁰¹ G.42/4, G.243/1, G.344/3, G.563/2, G.978/4, G.984/5.

⁴⁰² G.82/3, G.134/2, G.134/4, G.152/3, G.168/5, G.524/3, G.881/4.

bulunmadığını, O'ndan gayrısının yokluğunu ifade etmektedir. Varlıklar kendi başlarına var olamazlar; var olmaları ancak Allah ile dir.⁴⁰³

Zamānı lā ile nefy eylemek kolay idi ammā

Başa ĩcābm eyler söz kamu illādudur dirler

G.214/4

Māsivâ tasavvufta Allah dışındaki her şey anlamındadır. Tasavvuf ehli gönül mâsivâdan kurtarmak ister. *Âsaf Dîvânı*'nda üç yerde geçer.⁴⁰⁴ Şair sivâdan fâriğ olmayı ister. Vâ'ızın gönül şehrini mâsivâdan ve Lât'tan temizlemediğini söyler. Aşağıdaki beyitte şair, gönül fanusundan yokluğa dair olan şeyleri çıkararak gönülde sadece Allah'ın feyzine yer vermeyi anlatmaktadır.

Şüret-i ifnâyı fânüs-ı derûnından çıkar

Feyz-i Hâk olduğca dilde māsivâ göstermesün

G.779/3

Mürşîd doğru yolu gösteren demektir. Şair mürşîde fenâyâ ermek istediğini söyleyerek dünyanın geçici şeylerinden ayrılmak için kendisini irşâd etmesini söyler. Kendi yaratılışını bir mürşîde benzeterek vâ'ızdan üstün olduğunu belirtir. Kendisine olgun bir mürşîde uymayı öğütler.

Sâlik, bir yola girip o yolda giden, yolcu ve bir tarîkata girmiş anlamındadır. Şair dünyanın zâhitlerinden dünyâ işlerinden kurtulup doğru bir sâlik olmak istediğini söyler. Sâlike yaratılışın kaynağını düşünmesini söyleyen şair kendini âhından çıkan alevlerle pîr-i sâlik olarak tanıtır.

Sözlükte "isteyen, iradesini pîrine teslim eden" anlamına gelen **mürîd** metinde dört yerde geçer. Şair bir yerde mürîd olmak için bir şeyh-i kâmil aradığını ifade ederken bir yerde zâhide seslenerek aşk habercisinin mürîdi olduğunu söyler. Hikemî olarak söylediği bir beyitte nefsine söz geçirme bakımından Veyse'l-Karenî'yi misâl olarak gösterir ve onun mürîdi olmayı tavsiye eder. **Dervîş**, bir tarîkata ve şeyhe bağlanan kişiye denir. Şair âşığı aşk hevâsıyla üryân gezen bir dervîşe benzetir. Kimi zaman kendini bir dervîşe benzetir. Dünya işlerini terk ederek nemed giyen, taç ve kabâ kaydından geçen bir dervîş olan şairin kendisidir. Fakr ile fahr eyleyip bir gedâ ve dervîş olmayı öğütleyen şair bir yerde bülbülleri Gülşenî dervîşler olarak anar ve gül yapraklarından evrâdlarını zikr ettiklerini söyler. İki yerde şairin dervîşe bakışı olumsuzdur. Onu riyâkârlıkla suçlarken dünyayı anlamadığını belirtir. Birkaç yerde anılan **abdâlın** gezmesi, kabâ giymesi söz konusu edilir. Metinde kalender kelimesi geçmez. Allah'ın kendi zâtını, sıfatlarını, isimlerini ve fiillerini müşahede ettirdiği kişi anlamlarına gelen **ârifin** bilgisine, hâline **marifet** denir. Şair, ârifi bir bilge olarak tanıtırken can ârifinin feyizli olmasını ister. Hakikat gümüşünü eritenlerin maarif incisine sahip olacağı ifade edilirken kendinin Mesnevî okuyan bir maarif sahibi olduğunu belirtir.⁴⁰⁵ Aşağıdaki birinci beyitte ârif olana elif harfinin yeteceği söylenmektedir.

Çıışşadan hişşe dimişler Āşafâ her dem murād

Çoy bizi vâ'ız yürî harf-i elif 'ârifeye bes

G.424/5

Fenâ-ender-fenâ olmak durur maķşûdum ey mürşîd

Kerem eyle beni mülk-i fenâ dârında irşâd it

G.83/3

⁴⁰³ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yay., İstanbul 2004, s. 390-391.

⁴⁰⁴ G.127/4, G.814/3.

⁴⁰⁵ G.280/2, G.366/4, G.387/3, G.830/4.

Åşafâ bir şeyh-i kâmil var mı olalum mürîd
Müşkilât-ı kârumuñ her hâlline âsân nedür

G.283/7

Bir şeyin varlığı; kişi, can, ruh ve bir şeyin bütünü; kan, insan cesedi, beden, herhangi bir şeyin özü, iç yüzü ve cevheri; azamet ve izzet gibi çok çeşitli anlamları olan **nefsin** nefs-i emmâre, nefs-i levvâme, nefs-i mülhime, nefs-i mutmainne, nefs-i râziyye, nefs-i marziyye ve nefs-i kâmile olmak üzere yedi makamı vardır.⁴⁰⁶ Metinde birkaç yerde kullanılan nefisle ilgili en dikkat çekici kullanım hadis olduğu tartışmalı olan “*Nefsini bilen, Rabbini de bilir.*” sözünün “*men ‘araf*” şeklinde iktibasıdır. Gönül şehrinin yapmak gerektiğini belirten şair, gözyaşının nefis terbiyesindeki önemine işaret eder. Nefsini zebûn etme konusunda Veyse’l-Karenî’yi misâl olarak gösterirken nefisini zebûn eden kişinin onun mürîdi olabileceğini söyler.⁴⁰⁷ Şair, nefis çeşitlerinden sadece nefs-i levvâmeyi kullanır.

Bu ten mülkin hârâb itdüm düşelden nefs-i levvâma
Tenümde kalmadı cânım dükendi dilde sermâye

G.969/4

Takvâ, Allah’tan korkma ve dinin yasak ettiği şeylerden sakınma anlamına gelir. İki yerde anılırken şair takvâ bakımından kendini Sa’dî’ye benzetir.⁴⁰⁸ Aşağıdaki beyitte zâhidin sevgilinin elinden içki içince kırk yıllık soğuk takvâsını hebâ ettiği belirtilmektedir.

Cânâ yedüñden nüş idüp zâhid yine gassâleyi
İtdi hebâ takvâ-yı huşk u bârid-i çil sâleyi

G.975/1

Yol anlamına gelen **tarîkle** kastedilen İlâhî aşk yoludur.⁴⁰⁹ Gönline seslenerek onu aşk yoluna çağırın şair, geçici dünyanın yolundan çıkmasını söyler. Bu amaçla abdâl olan gönline bir yol göstereceği üzerinde durur. Bir yerde doğru yolu bırakıp başka yola gitmeyeceğini söyleyen şair kimi zaman tarîkat kelimesini kullanır.⁴¹⁰ Her azasına tarîkat yoluna gir ve yan diyen şairin azaları bu yolda kebab olur.

Her bir a’zâma diseñ ‘aşk odına bir bir yan
Her biri râh-ı tarîkâta olur bir biryân

G.722/1

Yalnız başına kalmak, soyutlanmak anlamlarına gelen **tecrîd** metinde bir yerde geçer. Şair Mevlevîler gibi tecrîd ehli olmak istediğini söyler.

Åşafâ âzâde olsam şevb-i gâmdan dünyede
Mevlevîler gibi kendüm ehl-i tecrîd eylesem

G.704/5

Uzlet halktan uzaklaşıp ayrı yaşamak anlamına gelirken **halvet** yalnız kalıp تنها bir köşeye çekilmek anlamına gelir. Nâsîhın vahdet köşesi ile meyhâne karşılaştırılır. Şair vahdet uzletinde olduğunu söyler.⁴¹¹ Mum aşağıdaki beyitte kapalı istiâre ile destâr sararak beyaz elbiseler giyip halvete giren bir dervîşe benzetilir.

⁴⁰⁶ Kaplan Üstüner, *age.*, s. 209-210.

⁴⁰⁷ G.135/3, G.587/3, G.619/5, G.1088/1.

⁴⁰⁸ G.530/2.

⁴⁰⁹ G.2/4, G.300/5, Rüb.1.

⁴¹⁰ G.134/7, G.160/2, G.165/5, G.655/1.

⁴¹¹ G.134/5, G.168/5, G.307/4.

Destâr şardı Āşaf idüp cāmesin sefid
Ĥalvet bucağın eyledi gör ihtiyâr şem‘

G.473/5

Hû, Arapça “O” demektir. “O” ile kastedilen Allah’tır. Tasavvufta hitâp ve cevap olarak kullanılmasının yanında zikirde de kullanılır. **Yâhû**, metinde altı yerde geçer.⁴¹² Şair hırka giyip sevgilinin kapısında “yâhû” demek istediğini, âşıkları gibi cisminde dağ yakmak istediğini anlatır. Sevgilinin güzelliğini, yüzünün nûrunu görenler “yâhû” der. Âşıkların “yâhû” çektikleri, ettikleri zikri ifade için kullanılır. Buradaki âşık, Hak âşığıdır. İki yerde isteklerin yerine getirilmesi için bir efsûn vasıtası gibi ele alınır. Aşağıdaki beyitte şair, “*Hele dünya köşesinden göçeli gece gündüz kulağıma yâhû sesi dokunur.*” demekte ve tasavvuftaki dünya işlerinden elini çekerek kendini ibadet ve zikre vermeyi anlatmaktadır.

Hele peygüle-i dünyâdan olalı râhil

Toķınur şâm u seher güşuma hep yâhû sesi

G.1077/2

Zikir metinde halka-i zikir terkibiyle geçer ki bu dervîşlerin toplu hâlde yaptıkları zikirdir.⁴¹³

Belli aralıklarla yapılan tesbih, zikir ve dua için kullanılan **viridin** çoğulu **evrâddir**. Okunan duaların genel adı olarak **hizb** tâbiri de kullanılır. Metinde Allah’ın isimlerinin evrâd edilmesine (esmâ-i vird), yine İsm-i Azam’ın ve seher vakti evrâdın zikir edilmesine değinilir.⁴¹⁴ Hizb belli şartlar ve kurallar dahilinde amaca ulaşıncaya kadar okunmasıyla viridden ayrılır. Çeşitli tasavvuf büyüklerine nisbet edilen hizbler vardır. Hizbler genellikle düzenleyenin adıyla veya başladığı kelime yahut hangi maksat için düzenlenmişse onunla anılır. Mesela “elhamdü” kelimesiyle başlayan hizbe “hizbü’l-hamd”, zafer elde etmek amacıyla okunan hizbe “hizbü’n-nasr”, âyetlerden oluşan hizbe ise hizbü’l-âyât adı verilir. Çeşitli maksatlarla birçok hizb oluşturulmuştur. Meselâ Şâzelî’nin Allah’tan gelen bir ilhamla yazıldığına inanılan hizbü’l-bahri özellikle denizde güvenle yolculuk yapmak için okunur. Bu hizbin okunması hâlinde en tehlikeli fırtınaların bile sakinleştiği kabul edilir.⁴¹⁵ Hizbü’l-bahir metinde iki yerde geçer.⁴¹⁶ Şair, göz bebeklerine çok ağladığından dolayı “*Denizde oturuyorsun bu yüzden hizbü’l-bahri evrâd et.*” demektedir. Dostlarının hizbü’l-bahri okumaları gerektiğini, kendisinin İsm-i Azam’ı evrâd ettiğini belirtir.

Mişâl-i Āşaf-ı giryân benüm ey merdüm-i çeşmüm

Hemîn deryâ-nişîn olduñ ki hizbü’l-bahri evrâd it

G.83/5

İlgi duymamak, değersiz bulmak, yüz çevirmek, meyl etmemek anlamlarına gelen **zühd**; dünyadan ve içindeki her şeyden uzak durmak anlamındadır. Tasavvufta iki çeşit zühd vardır ki biri zâhirî diğeri bâtınîdir. Makbul olan bâtınî uzaklaşmadır. Dîvânlarda, zühdün kitaplardan yahut üstünkörü edinilen bilgiyle dünya nimetlerinden uzak durmak anlamındaki birinci çeşidi olabildiğince yerilmiştir. Zühde karşı olumsuz tavrın sergilenmesi, bu kavramın bize âşık rolünü benimseyen şairin gözüyle anlatılmasındandır.⁴¹⁷ Metinde birçok yerde riyâ ile anılan ve zâhit ya da sūfînin gösteriş için yaptıkları şeklinde yorumlanan zühd, olumsuz bir bakış açısıyla ele alınır.

⁴¹² G.479/3, G.636/8, G.740/3, G.864/1, G.993/2.

⁴¹³ G.283/6, G.704/4, G.1030/3.

⁴¹⁴ G.858/2, Muh.17/1.

⁴¹⁵ Süleyman Uludağ, “Hizb”, *DİA*, c. XVIII, TDV Yay., İstanbul 1998, s. 182-183.

⁴¹⁶ G.689/5.

⁴¹⁷ Kaplan Üstüner, *age.*, s. 141.

Zâhîde seslenerek onun gönlünün zühd ile memnûn olduğunu anlatır. Kendini rind/âşık sayan şair sûfînin zühd ve riyâ sahibi olmasını eleştirir. Korkusuz âşık zühd elbisesini omzuna atmaz. Zühd hırkası ve riyâdansa nazar sahibi bir rind olmak istediğini belirtir. Zühd ve riyâdan söz açmadığını anlatır. Zikir halkasını anlatırken kiminin zühd ile gizlenerek kiminin yüksek sesle tesbih ettiğini belirtir.⁴¹⁸ Aşağıdaki birinci beyitte zühd olumsuz, ikinci beyitte olumlu olarak ele alınmıştır.

Âşaf mürîd-i muhbir-i ‘aşk oldu zâhidâ
İtme kıyâs zühd ü riyâdan haber virür

G.281/5

Zühd ile kılduğ münevver ‘âlem-i kalbi yine
Hânkâh-ı ‘aşk içinde mihr ü mâhîlerdenüz

G.391/4

2.1.2.2. Tarikatlar

Âşaf *Dîvânı*’nda bazı tarikat isimleri zikredilir. Çok detaylı bir şekilde geçmese de tarikatlarla ilgili şairin bakış açısının ortaya konulması bakımından harf sırasına göre tarikatların eserde nasıl anlatıldığı ortaya konmuştur.

468. gazelin ikinci beytinde “*Ey vâ‘ız! Hüseyinler gibi başına külâh al ve hırka giy.*” ifadesinde geçen **Hüseyinlik** Alevîliğin bir koludur. Şairin birinci mısradaki söylediklerinden hareketle Hüseyinlere olumlu bakmadığı anlaşılmaktadır.

Halvetiyye’den Rüşeniyye’nin şubesi olan **Gülşeniyye** tarikatı, İbrahim Gülşenî tarafından kurulmuştur. 1423’te Diyarbakır’da doğan ve küçük yaşlarında tahsile başlayan Gülşenî, Mâverâü’n-Nehr’e gitmeyi düşünür. Giderken Tebriz’e uğrar. Uzun Hasan’ın kazaskeri Mevlânâ Hasan, Gülşenî’deki kabiliyetleri fark ederek yetişmesinde ihtimam gösterir. İbrahim Gülşenî Dede, Ömer Rüşenî’den hilâfet alır. Kanunî Sultan Süleyman’ın daveti üzerine İstanbul’a geldiğinde 104 yaşındaydı.⁴¹⁹ Gülşenîlik bir yerde geçerken bülbül seherde çektiği âhlarla Gülşenî bir dervişe benzetilir. Buradaki zikir, Gülşenîlerin fecir vaktinden sonra 450 defa çektikleri “yâ Dâfî, yâ Mâni‘, yâ Allah” şeklindeki vakit zikridir.⁴²⁰

Bülbülân-ı hoş-nevâ bir Gülşenî dervîşdür
Her seher evrâk-ı gülden zıkr ider evrâdını

G.1030/3

Mevlevîlik, *Âşaf Dîvânı*’nda üzerinde en çok durulan tarikattir.⁴²¹ Mevlevîlikle ilgili semâ‘, ney, tecrît kelimeleri tenâsüp hâlinde bulunur. Şair çektiği âhları duyan gönül ehlinin Mevlevîler gibi semâ‘a başladığını söyler. Ney dinlemek hâl ehlini semâ‘ etmeye sevk eder. Neyler dem çekince Mevlevîlerin dönmeye başladığını anlatan şair, sevgilinin Mevlevî gibi külâh giydiğini belirtir. Ney sadâsını anan şair gönlünün mevlâhânede (mevlevîhânede) olduğunu söyler. Aşağıdaki beyitte “*Ey Âşaf! Dünyada gam elbisesinden kurtulsam da Mevlevîler gibi tecrît ehli olsam.*” demektedir.⁴²²

Âşafâ âzâde olsam şevb-i gamdan dünyede
Mevlevîler gibi kendüm ehl-i tecrîd eylesem

G.704/5

⁴¹⁸ G.283/6, G.470/2-3, G.946/4, Muh.27/2, Mur.2/5, Rüb.41.

⁴¹⁹ Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, Marmara Ün. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul 1997, s. 394-395.

⁴²⁰ Selçuk Eraydın, *age.*, s. 396.

⁴²¹ G.449/1, G.468/1, G.924/2, G.1072/1, Muh.9/3.

⁴²² Tecrît: Arapça yalnız başına kalmak, tek tek yapmak, soyutlanmak gibi anlamları olan kelime. Sâlikin dışını mal ve mülkten, içini de karşılık bekleme anlayışından arındırması. Kalbi Allah’tan başka şeylerden uzak tutmaktır. bk. Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yay., İstanbul 2004, s. 641.

Bahâeddin-i Nakşibend tarafından kurulan **Nakşibendî** tarîkatı, onun halîfelerinden Alâeddin Attâr, Zâhid Bedahşî ve Muhammed Parsâ tarafından çok geniş bir alana yayıldı. Yeseviyye tarîkatının bulunduğu bölgelerde büyük taraftar kazandı. Bilhassa İmam Rabbânî zamanında Hindistan ve havâlisinde yayılma kaydetti. Tarîkat Fatih Sultan Mehmet zamanında Molla İlâhî vasıtasıyla İstanbul'da yayıldı. XVIII. Asırda Mevlânâ Ziyâeddin Bağdâdî ile Osmanlılarda hem genişledi hem de istikrar kazandı. Osmanlı padişahları bilhassa bu asırda Nakşibendliği himâye ettiler. Nakşîlik tam anlamıyla sünnî bir tarîkattir. Zikir ve âdâbında sükûnet ve mahviyet hâkimdir.⁴²³ Metinde iki yerde geçerken⁴²⁴ şair, ikisinde de Nakşibendî olduğunu ifade eder. Aşağıdaki beyitte aşk yolunda kemâl ehlinin kendisini Nakşibendî olarak bildiğini söylemektedir.

Āşaf'ı her bir kemâl ehli bugün

Râh-ı 'aşk içre Nakşibendî bilür

G.287/5

2.1.2.3. Mutasavvıflar

Āsaf Dîvânı'nda çok sık olmamakla birlikte yer yer tasavvufî kişilere yer verilmiştir. Bunlardan üzerinde en fazla durulan Hallâc-ı Mansûr'dur. Mevlânâ ve Mevlevîlik de eserde diğer şahıs ve tarîkatlara göre geniş yer bulur.

Hacı Bektaş-ı Velî hazretleri bir yerde (G.855/4) şairin onun külâhına dil uzatanın Battâl Gazi'nin hışmına uğraması yönündeki bedduasıyla anılır. Buradaki külâh, bir sembol olarak "ona dil uzatan" şeklinde anlaşılmalıdır.

Horasan'ın Belh şehrinde dünyaya gelen **İbrahim Edhem** (öl.778?), Belh hükümdarı, şehzadesi yahut zengin ve itibarlı bir ailenin çocuğu olarak bilinir. Genç yaşta zühd yoluna girinceye kadar Horasan'da yaşamıştır. Sahip olduğu tahtından ve bütün dünya nimetlerinden vazgeçip zühd yoluna girmesine sebep olan menkıbevi bazı olaylardan söz edilir.⁴²⁵ Rivayete göre bir gün avlanmak için çıktığında avına nişan alırken hâtiften (gâipten) bir ses onu gafletten uyardı. Mekke'ye giderek orada Süfyân-ı Sevri, Fudayl b. İyâz ve Ebû Yûsuf-ı Gasûlî ile arkadaşlık yaptı. Oradan Şam'a geçti, ölünceye kadar orada kalarak elinin emeğiyle geçindi.⁴²⁶ Metinde bir yerde Edhem tahtı, İbrahim Edhem neşesi şeklinde vâ'ıza yapılan telkinde geçer.

Taht-ı Edhem nuşhını unutma bârî vâ'ızâ

Gerçi yokdur sende İbrâhîm Edhem neş'esi

G.1041/2

Tasavvufun gelişmesine önemli katkıları bulunan ünlü mutasavvıf **Hallâc-ı Mansûr**, İran'ın Beyzâ şehri yakınlarında bulunan Tûr'da doğdu. Gençliğinde Irak, Bağdat ve Vâsıt şehirlerine gitti. Pek çok seyahatler yaparak çeşitli İslâm merkezlerinde zamanın önemli kişilerinden feyz aldı. Hallâc'ın asılmasına da sebep gösterilen en meşhur sözü "Ene'l-Hak"tır. Onun tevhit ve fenâ görüşünü aksettiren bu söz, Kitâbü't-Tevâsîn adlı eserinde: "Eğer Allah'ı tanımiyorsanız eserini tanıyınız, işte o eser benim, ben Hakk'ım, çünkü ebediyen Hak ile Hakk'ım" şeklinde geçmektedir. Yanlış yorumlanan sözü üzerine işkence ile öldürülmesi yönünde fetvâ verildi. Rivâyete göre kalabalık bir topluluk karşısında yapılan işkenceden sonra, başı bir ağaca çakılarak

⁴²³ Selçuk Eraydın, *age.*, s. 372-373.

⁴²⁴ G.405/2.

⁴²⁵ Kaplan Üstüner, *Divan Şiirinde Tasavvuf*, Birleşik Yay., Ankara 2007, s. 366.

⁴²⁶ Selçuk Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatlar*, Marmara Üniv. İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul 1997, s. 64-65.

Bağdat köprüsüne dikildi. Asıl adı Hüseyin olduğu hâlde şiirlerde daha çok Mansûr ve Hallâc⁴²⁷ şeklinde geçmektedir.⁴²⁸

Âsaf *Dîvânı*'nda üzerinde en fazla durulan mutasavvıf Hallâc-ı Mansûr'dur.⁴²⁹ Özellikle asılmasına telmihte bulunulurken âşık da sevgilinin saçlarına asılan bir Mansûr olarak tasavvur edilir. Aşk bir belâ darağacı olarak anlatıldığında Mansûr misâl olarak gösterilir. Şair, Mansûr'u asan cellâtlar için alçak ve çığ sıfatlarını kullanır.

Aradan çıktuğ velî virmekde zülf-i yâra biz

Dil gibi Mansûr'ı varup dâra teslîm eyledük

G.589/4

1207'de Horasan'ın Belh şehrinde doğan **Mevlânâ**, Bahaeddin Veled'in oğludur. Mevlânâ *Mesnevî*'nin girişinde adını Muhammet b. Muhammet b. Hüseyin el-Belhî diye kaydetmiştir. Lâkabı Celâleddin'dir. "Efendimiz" anlamındaki "Mevlânâ" ünvanı onu yüceltmek amacıyla söylenmiştir. Rûmî adı hayatını geçirdiği Anadolu'ya nispetle kullanılmıştır. Mevlânâ, beş yaşında babasıyla Belh'ten ayrılıp Nişabur'a gider. Burada karşılaştığı Feridüddin Attar'ın takdirlerini kazanır. Attar, Esrar-nâme adlı eserini Mevlânâ'ya hediye eder. Bağdat, Mekke ve Medine'den sonra Şam'a uğrar. Şam'da Muhyiddin-i Arabî, babasıyla Mevlânâ'nın durumunu "*Bir okyanus bir denizin arkasından gidiyor.*" sözüyle ifade eder. Malatya, Erzincan üzerinden Karaman'a geçip yerleşen Mevlânâ, burada Gevher Bânû ile evlenir ve oğlu Sultan Veled burada doğar. Annesinin vefatından sonra Alaaddin Keykubat'ın teşvikiyle Konya'ya göçerler. İlk eğitimini babasından alan Mevlânâ, Tirmizli Burhaneddin-i Muhakkık'ın elinde olgunlaşır. Şems-i Tebrizî ile karşılaşması onun için dönüm noktası olur.⁴³⁰ Metinde üç yerde anılan⁴³¹ Mevlânâ'ya karşı Âsaf'ın sevgi duyduğu açıktır. Şair Mevlânâ'nın neyinin dokuz kubbeye saldığı âvâzeyle melekler arasında semâ' tutmayanın kalmadığını söyler. Mevlânâ'nın cezbesinin neyden kaynaklandığını belirten şair, aşağıdaki beyitte Mevlânâ dergâhına yüz sürmekten bahseder.

Âsitân-ı dergeh-i Monlâ-yı Rûm'a yüz sürüp

Anda ol fehm eylesün kim evliyânuñ n'eydügin

G.757/4

Hakkında bilgi bulamadığımız **Monla Karamanî** bir yerde geçer. Şair Monla Karamanî'den *Mesnevî* okuduğunu söyler.

Müşkilât-ı 'ilm-i vahdetden haber-dâr eyledi

Meşnevî'yi okudup Monlâ Karamanî baña

G.4/4

Doğum yeri ve tarihi konusunda yeterli bilgi bulunmayan **Nesîmî** (öl.1417?), Hurûflîği ile tanınan mutasavvıf bir şairdir. Şöhretini Fazlullâh-ı Hurûfî'ye intisap ederek halîfesi olduktan ve onun Timur tarafından idam edilmesinden sonra kazanmıştır. Anadolu'da beklediği ilgiyi bulamayınca Halep'e gider. Türk edebiyatında mutasavvıf ve özellikle hurûfî şairleri etkilemiştir.⁴³² Metinde bir yerde anılırken Âsaf, kendinin Nesîmî gibi sînesi üryân bir günâhsız olduğunu belirtir.

⁴²⁷ Mansûr, bir gün hallâc (pamut atan) olan bir dostuna bir iş buyurdu. O da bu işi yapmak için dükkândan ayrılınca Mansûr onun vaktini çaldığını düşündü ve parmağının bir işaretile dostunun işlerini devam ettirdi. Dostu geri dönüşünde bu kerâmeti gördü ve o günden sonra Mansûr'a Hallâc lâkabı verildi. bk. İskender Pala, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, Akçağ Yay., Ankara 1995, s. 225.

⁴²⁸ Kaplan Üstüner, *age.*, s. 368-369; Selçuk Eraydın, *age.*, s. 252-253.

⁴²⁹ G.1/3, G.291/5, G.446/2, G.845/3, G.971/3.

⁴³⁰ Reşat Öngören, "Mevlânâ Celâleddînd-i Rûmî", *DİA*, c. IXXX, TDV Yay., Ankara 2004, s. 441-447.

⁴³¹ G.924/3, G.1072/2.

⁴³² A. Azmi Bilgin, "Nesîmî", *DİA*, c. XXXIII, TDV Yay., İstanbul 2007, s. 3-4.

İlticā-yı hâzret-i Hâlık'da olduk ber-çarâr
Çün Nesîmi sîne 'üryân bî-günâhîlerdenüz

G.408/3

Asıl adı Üveys olan **Veysel-Karenî** (öl.657)'nin Yemen'in neresinde ve ne zaman doğduğu bilinmemektedir. Karen, Mekke yakınlarında Necid kabilesinin ihrama girdiği yerin adı olup Veysel'in kabilesi de burada oturduğu için bu isimle anıldığı ifade edilir. Üveys, Karen kabilesinin fakir bir ailesine mensuptur. Çok arzu etmesine rağmen annesinin sözünden çıkmayarak Hz. Muhammet'i görememiştir.⁴³³ Metinde bir yerde anılırken şair “*Akıllı isen nefsinin bir zaman yen, yere ser; (böylece) sana Veysel-Karenî'nin mürididir desinler.*” demektedir.

İdegör 'âkil iseñ nefsüni bir demde zebün
Diyeler saña mürididür o Veysel-Karenün

G.587/3

2.2. CEMİYET

2.2.1. Şahıslar

2.2.1.1. Tarihî ve Efsanevî Şahsiyetler

Bu başlık altında *Âsaf Dîvânı*'nda geçen geçmişte yaşamış gerçek şahsiyetler ve kimi zaman gerçek hayatına menkıbeler ve rivâyetler karışmış şahsiyetler harf sırasına göre ele alındı. Şairin bu kişilerle ilgili tasavvurları ortaya kondu. Şair genellikle şahsiyetleri bilinen özellikleriyle kullanmıştır. Circîs'in çektiği gamlarla, Haccâc'ın Kâbe'yi yakmasıyla, Hâtem'in cömertliğiyle, Kaydâfe'nin suyla, Mânî'nin nakşıyla anılması böyledir. Çoğu İslâm ve Türk tarihinden olan şahsiyetlerin yanında Batlamyus, Sokrat gibi Batı menşeli şahsiyetlerin de tanınmış yanlarıyla eserde yer bulduğu görülmektedir. Bukrat, İbni Sînâ, Lokman gibi tıpla ilgili şahsiyetlere “Tıp” maddesinde yer verildiği için burada ayrıca değinilmedi.

Milâdî ikinci asırda İskenderiye'de yaşamış bir kozmografya, coğrafya ve matematik âlimi olan **Batlamyus**, yazdığı kitaplarla İslâm âlemini de etkilemiştir.⁴³⁴ Metinde bir yerde geçerken bir hekim olarak anılır. Şair, “*Batlamyus gönül derdine ilaç yazmadı; aşk yüzünden ölenin nabzını hekimler tutmaz.*” demektedir.

Yazmadı tıbda devâ derd-i dile Baḫlamyūs
Mürde-i 'aşk olanuñ nabzın eḫıbbâ ḫutmaz

G.414/2

Tarihî şahsiyetiyle menkıbevî şahsiyeti kaynaklarda ve hafızalarda birbirine karışmış, geniş bir coğrafyada müslüman milletlerin ortak malı hâline gelmiş **Battâl Gazi**, VIII. Yüzyılda Emevîler devrinde yaşamış, Bizans'a karşı yapılan mücadelelerde kahramanlıklar göstermiş, hakkında Battâlnâmeler söylenmiş bir kahramandır.⁴³⁵ Metinde iki yerde yine kahraman kişiliğiyle geçer.⁴³⁶ Hacı Bektaş-ı Velî'yi ayıplayanların Battâl Gazi'nin hışmının okuna uğraması dilenir.

⁴³³ Kaplan Üstüner, *age.*, s. 365.

⁴³⁴ İskender Pala, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, Akçağ Yay., Ankara 1995, s. 76.

⁴³⁵ Ahmet Yaşar Ocak, “Battal Gazi”, *DİA*, c. V, TDV Yay., İstanbul 1992, s. 204-205.

⁴³⁶ G.280/5.

Baṭṭāl Ġāzī hışmınuñ oķına uğrasun
Kim ıa‘ne eylese küleh-i Ĥacı Bekıaş’a

G.855/4

Behlül-i Dâna, aslen Küfeli olan ve Abbâsi halîfesi Hârunurreşîd zamanında yaşıyan deli görünümlü bir ermiştir.⁴³⁷ Hakkında çeşitli menkıbeler söylenmiştir. Metinde şairin gönül bilgisi Behlül-i Dâna’ya benzetilir.

Bizi gel meykede rindânına beñzetme ey vâ‘ız
Mişâl-i Behlül-i Dâna dil-i ferzânemüz vardur

G.299/2

Herat’ta yaşamış, Hüseyin-i Baykara ve Ali Şir Nevâyî’den teşvik görmüş büyük bir ressam olan **Bihzâd** metinde iki yerde geçer.⁴³⁸ Dünyaya binlerce Bihzâd ayak basmasına rağmen sevgilinin güzelliği yazılamamıştır. Şair iki beyitte de “yazmak” fiilini “resmini çizmek” anlamında kullanmıştır.

Muqadder olmamış taħrîr-i hüsn-i şâhed-i mes‘ud
Cemâl-i naķş-ı taşvîrine biñ Bihzâd ayak başmış

G.431/3

Circîs, Hz. İsa’dan yaklaşık üç yüzyıl sonra yaşamış, ticaretle uğraşan, fakir fukara ve darda kalanlara yardımı pek seven, puta tapmayarak hak dinde sebat eden, bu sebeple pek çok işkencelere maruz kalan, bazı rivayetlere göre üç, bazılarına göre ise yetmiş defa öldürüldüğü hâlde tekrar diriltilen tarihî bir şahsiyettir. Bazı kaynaklarda hristiyanların kutsal saydığı St. George’nin Circîs olduğuna dair bilgiler de bulunmaktadır.⁴³⁹ *Âsaf Dîvânı*’nda bir yerde geçen Circîs çektiği gamla şair için teşbih unsuru olur.

Miş-i Circîs ola şad-pâre vücudum gamla
Çekdiğüm şerh idemez hecr ile ferdâ gamını

G.1076/4

Emevî komutanlarından olan, gücünü Emevî saltanatının ayakta kalması için harcayan, zâlim lâkabıyla anılan **Haccâc**, Mekke’ye girdiğinde orayı yakıp yıkmıştır. Hatta bu yangından Kâbe de zarar görür.⁴⁴⁰ İki yerde anılan Haccâc, âşığın gönül şehrini yağmalayan sevgiliyle ilişkilendirilir.⁴⁴¹ Aşağıdaki beyitte şairin gönül Kâbe’sini yaktığı için sevgili için teşbih unsuru olur.

Şöyle yakduñ Ka‘be-i kūy-ı dili Haccâc-vâr
Kaldı âbâd olmadan güyâ kara yir eyledüñ

G.595/2

Cahiliye devrinde cömertliğiyle ünlü **Hâtem**, Tây kabilesinden olduğu için Hâtem-i Tâî olarak anılır. Cömert ve misafirperver olduğundan yalnız Arap edebiyatında değil İran ve Türk edebiyatlarında da cömertlik timsâli olarak tanınmıştır.⁴⁴² Metinde dört yerde geçer.⁴⁴³ Sevgilinin Hâtem gibi olması istenirken şair, genellikle âlemde Hâtem kalmadığından, cömertliğin Hâtem zamanından kalma eski bir sayfa olduğundan yakınır.

⁴³⁷ Gencay Zavotçu, *Divan Edebiyatı Kişiler-Kişilikler Sözlüğü*, Aydın Kitabevi, Ankara 2006, s. 58.

⁴³⁸ G.362/4.

⁴³⁹ Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, Akçağ Yay., Ankara 2000, s. 336.

⁴⁴⁰ İskender Pala, *age.*, s. 220.

⁴⁴¹ G.709/3.

⁴⁴² Süleyman Tülüci, “Hâtim et-Tâî”, *DİA*, c. XVI, TDV Yay., İstanbul 1997, s. 472-473.

⁴⁴³ G.218/5, G.235/2, G.435/2.

Mürûr-ı vakt-ile levhî bozulmuş hattı güm olmuş
Sehâ kalmış bir eski şafhadur Hâtem zamânından

G.792/2

Hız. Ali'nin sâdık kölesi **Kanber**, bir yerde (G.158/3) atı dolayısıyla (esb-i Kanber) anılır.

Kur'ân'da adı Firavun ve Hâmân'la birlikte anılan, Mûsâ Peygamber zamanında yaşamış; zenginliği, cimriliği, Allah'a olan isyanıyla meşhur olmuş ve bunun akabinde de malı ve mülküyle yere geçmiş İsrailoğullarından olan **Kârûn**,⁴⁴⁴ metinde iki yerde (G.961/4) yine zenginliği ve hazineleri dolayısıyla anılır. Kârûn'un hazinelerine sahip olursa da herkes topprağın altına girecektir.

Zîr-i hâk olsa gerek bay u gedâ şâh-ı cihân

Gencine mâlik imişsin tûtalum Kârûn'uhn

G.581/3

Mağrip ülkesi kraliçesi olan **Kaydâfe**'nin ülkesi, İskender tarafından Karadeniz'in suları altında bırakılmıştır. Aşağıdaki beyitte de bu olaya telmih vardır.

Öyle garķ it dehri eşküñle mişâl-i Kaytafa

Âfitâb çün hâle-i girdâb gelsün çeşmüñe

G.897/2

Maniheizm adı verilen dinin kurucusu olmakla beraber Dîvân şiirinde daha çok resim sanatındaki mahâret ve şöhretiyle adı zikredilen **Mânî**,⁴⁴⁵ eserde iki yerde geçer.⁴⁴⁶ Şair kalemini Mânî'nin kalemine denk görür. Sevgilinin sûreti ile Mânî'nin nakşı ilişkilendirilir.

Tahayyül itmedi mi bî-kıyâs taşvîrüh

Ne vech-ile yazdı şüret-i naķşını Mânî

G.1031/3

Bâbil hükümdarı olan **Nemrût**, iki yerde geçer ve Hz. İbrahim'i ateşe atırmasına telmihte bulunur.⁴⁴⁷ Kendini Hz. İbrahim'e benzeten şair, şarabı da Nemrût'un ateşine benzetir.

'Aks-i hüsnüñle dinür âyîne-i gîti-nümâ

Ben Halîl'em âteş-i Nemrüd dirdüm bâdeye

G.908/3

Yunan filozof **Sokrat** bir yerde geçer. Şair aşktaki hikmeti inkâr edenle Sokrat dahi olsa tartışılmaması gerektiğini söyler.

Ķılan inkâr maħabbetde olan Ķikmeti ger

Olsa Soķrâķ daħı itme o nâdân-ile baħş

G.110/2

"Şeyh, ibnü'ş-şeyh, kıbletülküttâb, kutbülküttâb, şeyhür-râmiyân" ünvanlarıyla da anılan 16. asrın ünlü hattatı **Hamdullah** bir yerde "Şeyh" lâkabıyla geçer. Sevgilinin güzelliğinin nakşını yazmaya başvuranlara şair, onu yazanın Şeyh gibi bir hattat olması gerektiğini söyler.

Baş ururlar yazmağa herkes o hüsnüñ naķşını

Kâtib içre Şeyħ-vesħ hattâķ gerek anı yazan

G.813/4

⁴⁴⁴ Dursun Ali Tökel, *age.*, s. 380.

⁴⁴⁵ Gencay Zavotçu, *age.*, s. 307-308.

⁴⁴⁶ G.355/5.

⁴⁴⁷ G.976/3.

2.2.1.2. İnan Kaynaklı Şahsiyetler

İnan kaynaklı şahsiyetler genellikle *Şehnâme*'de⁴⁴⁸ adı ve hayat hikâyeleri uzun uzun anlatılan destansı kahramanlardır. Klâsik edebiyatımızda olduğu gibi *Âsaf Dîvânı*'nda da birçok yerde İnan kaynaklı şahsiyetlere kahramanlıkları, güç ve kuvvet sembolü oluşları ve saltanatlarıyla kimi zaman teşbih unsuru olarak, kimi zaman hayat hikâyelerindeki bir olayı hatırlatacak şekilde yer verilmiştir. İnan kaynaklı kahramanlar *Dîvân*'da 125 yerde geçmektedir.⁴⁴⁹ Bunlardan Behmen 1, Behrâm 1, Bîjen 2, Cem (Cemşîd) 58, Dârâ 7, Efrâsiyâb 1, Ehremen (Ehrimen) 3, Ferîdûn 1, Güstehem 1, Husrev 8, İsfendiyâr 1, İskender 5, Kahramân 4, Key 1, Keykubâd 1, Kistrâ 2, Nerîmân 3, Rüstem 15, Suhrâb 3, Zâl 6 yerde geçmektedir. *Dîvân*'dan verilen misâller ışığında *Âsaf*'ın İnan kaynaklı şahsiyetlerden hacimli bir eser olsa bile çokça yararlandığını söylemek gerekir. Buradan hareketle *Âsaf*'ın *Şehnâme*'yi okuduğu veya *Şehnâme*'den etkilendiği de söylenebilir.

Metinde iki yerde geçen **Bîjen**, Giv'in oğlu ve Rüstem'in torunudur. Bîjen avlanmak amacıyla gittiği bir avlakta çok güzel bir kız görür ve âşık olur. Kızla birlikte onun şehrine giderler. Bu şehir Efrâsiyâb'ın şehri, kız da Efrâsiyâb'ın kızıdır. Efrâsiyâb baş düşmanının kendi kızını sevdiğini öğrenince bir kuyu kazdırarak Bîjen'i feci bir şekilde kuyuya hapseder. Bîjen'in içine atıldığı kuyu (çâh-ı Bîjen) şiirimizde sevgilinin çene çukurudur (çâh-ı zenahtân). *Dîvân*'da 2 yerde geçen Bîjen, bu olaya telmîhte bulunularak anılır. Aşağıdaki beyitte şairin gönlü Bîjen gibi kuyuda kalmıştır ve sevgiliden yardım dilemektedir.

Göñül Bîjen-mişâl çâh-ı zenahtânında kalmışdur

Rehâ eyle benüm cânım ki zindânında kalmışdur

G.316/1

Cem, Pişdâdiyan sülalesinin dördüncü hükümdarı olup İnan mitolojisine göre yedi yüz yahut bin yıl yaşamıştır.⁴⁵⁰ Eski edebiyatımızda en çok geçen şahıslardan biridir. Birçok özelliğiyle şiirlere konu olur. Şarabın mücidi oluşu, zevk ve eğlencenin

⁴⁴⁸ Divan şairlerini derinden etkileyen *Şehnâme*, İnan mitolojisini toplayan en önemli kaynaklardan biri olmuş ve bu eser vasıtasıyla Divan şiirinde de İnan esâtiri kahramanları bolca kullanılmıştır. bk. Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, Akçağ Yay., Ankara 2000. s. 97.

⁴⁴⁹ İnan kaynaklı kahramanlarla ilgili misâl olarak verilenlerin dışında bk. Behmen G.202/4; Bîjen G.1046/1; Cem G.14/3, G.42/4, G.45/1, G.87/4, G.97/4, G.137/5, G.144/5, G.191/3, G.207/4, G.209/2, G.210/2, G.217/5, G.218/2, G.235/4, G.290/5, G.324/2, G.379/2, G.415/1, G.416/1, G.434/1, G.435/4, G.439/4, G.459/1, G.531/1, G.562/4, G.608/2, G.705/2, G.721/3, G.785/1, G.792/1, G.792/5, G.808/2, G.832/1, G.837/3, G.849/1, G.884/3, G.911/2, G.921/4, G.923/1, G.931/1, G.954/2, G.965/5, G.971/5, G.988/1, G.1009/1, G.1015/1, G.1016/3, G.1029/1, G.1037/3, G.1041/1, G.1052/1, G.1054/5, G.1074/4, Muh.14/5, Muh.17/5, Naz.3/1; Dârâ G.122/3, G.584/5, G.633/5, G.891/2, Muh.16/5; Efrâsiyâb G.109/3; Ehremen G.284/3, G.587/2; Ferîdûn G.191/3; Husrev G.1/4, G.79/2, G.92/1, G.218/2, G.488/1, G.849/1, Muh.16/5; İskender G.619/3, G.638/5, G.686/2, Muh.17/3; Kahramân G.686/4, G.759/3; Kistrâ (Nûşirevân) G.834/1, G.889/3; Nerîmân G.190/1, G.475/4, G.686/4; Rüstem G.290/5, G.435/5, G.506/2, G.792/3, G.832/4, G.994/5; Suhrâb G.483/2, Muh.1/2; Zâl G.223/5, G.511/1, G.995/3, G.1010/3.

⁴⁵⁰ Cem halkını âlim ve zâhitler, askerler, çiftçiler ve sanatkârlar olmak üzere dört kısma ayırmış. İnsanlara faydalı olan birçok sanatı o îcât etmiş, nevrûzu yılbaşı itihaz etmiştir. Efsâneye göre Cem dünyayı dolaşırken Azerbaycân'a gelince burayı beğenip gün doğuşunda yüksek bir yere mücevherlerle süslü bir taht koydurmuş. Güneş doğunca taht, tâc ve kaftan parlamaya başlamış. Halk bunu görünce o güne nev-rûz (yeni gün) Cem'e de Cem-şîd (Işık şâhi) demişler. Önceleri İdris Peygamber'in şeriatına göre amel eden Cemşîd ululuğuna güvenip tanrılık iddiasında bulununca halk bundan yüz çevirmiş. Dahhâk onun yerine şâh olunca da önce Hind'e sonra Çin'e kaçmış ve orada ölmüş. Bazılarına göre Cemşîd, Süleyman Peygamber'dir. Bu yüzden kimi zaman rûzgâr yahut yüzük ile anılır. Yine ayna ile anılırsa İskender kişiliğine bürünür. Şarabı bulanın da o olduğu söylenir. Cem meclisi, âyin-i Cem, ayn-ı Cem bu itibarla söz konusu edilir. Alevî, Mevlevî ve Bektaşî tarikatlarında âyin-i Cem bir zikir adıdır. Bunun nedeni Bektaşilikte zikirden sonra içki içilmesi ve şarabı da Cem'in bulmuş olmasıdır. Mevlevîlerdeki ayn-ı Cem, âyin okunması esasındaki zikirdir. Tasavvufta Cem makamı vardır. İslâm edebiyatlarında zevk ve eğlence sembolü olarak adı ve câmi efsaneleşmiştir. bk. İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Akçağ Yay., Ankara 1995. s. 108-109.

sembolü oluşu, dünyayı gösteren ve üzerinde yedi hat bulunan kadehi, uzun yaşaması ve saltanatı bunlardandır. Bu özellikleriyle ilgili olarak *Burhân-ı Katı*'da Cem kelimesinin yedi anlamının olduğu ifade edilmiştir. Birinci sırada verilen "büyük padişah anlamındadır" ifadesinden sonra şu açıklamalar yapılmaktadır: Hâtem veya bâd ile anılırsa Süleyman Peygamber; mey ve câm ile anılırsa murat Cemşîd'dir; sed ve ayine ile zikrolunsa murat İskender'dir.⁴⁵¹ Ahmet Talât Onay da Cem'in geçtiği beyitlerin altında Tuhfe-i Vehbî Şerhi'ne dayandırarak yaptığı açıklamalarda şu bilgileri vermektedir: Hâtem, taht, bâd, havâ, Belkîs, Âsaf, Hüdhüd ve dîv ile zikrolunursa murâd Süleyman'dır. Mukâbele, âyîne, sed, hikmet, seyâhat ve emsâliyle zikrolunursa maksûd İskender'dir. Piyâle, câm, şarap ve emsâli ile zikrolunursa murâd Cemşîd'dir.⁴⁵² İran kaynaklı kahramanlar arasında *Âsaf Dîvânî*'nda en çok anılan Cem 58 yerde geçer, bunların ikisinde **Cemşîd** şeklinde geçmektedir. Dîvân'da 1 yerde Hümâyunnâme-i Cem terkihiyle geçmekte, 1 yerde İskender'le anılmış bu beyitte kadeh söz konusu edilmiş, 1 beyitte Ferîdûn'la anılmış, bir yerde sevgilinin Cem'den ve Rüstem'den üstün olduğu anlatılmış, 2 beyitte şairin teşbih unsuru olmuş, 2 beyitte artık Cem eğlencelerinin kalmadığı ifade edilmiş, 1 beyitte Key'le anılmış, 1 yerde şair kendini Cem'in devletine senâ okuyan olarak nitelendirmiş, 1 beyitte âyîn-i Cemşîd terkihiyle anlatılmıştır. Bunların dışında Cem'i zevk ve eğlencenin sembolü ve şarabı bulan kişi olarak "ıyş-ı Cem, meclis-i Cem, câm-ı Cem, Cem işreti, sohbet-i Cem, bezm-i Cem, dem-i Cem" gibi tamlamalarla anlatmıştır. Şair; "*Kadeh, dünyayı Âsaf'ın gönlü gibi gezse ne olacak, çünkü o dünyaya Cem meclisinin bir hediyesidir (bu yüzden dünyayı dolaşmaktadır).*" dediği aşağıdaki beytinde Cem'in kadehini anlatmıştır.

N'ola zevk itse gezüp dehri dil-i Âşaf-mişâl

‘Âleme çün bergüzâr-ı meclis-i Cem’dür kadeh

G.131/5

"O merd yaratılışlı (sevgili) İskender ve Cem gibi eline kadeh alıp taht üstüne oturdu." şeklinde günümüz Türkçesine aktardığımız beyitte, Cem ve İskender birlikte anılmış ve Cem'in süslü tahtıyla kadehi anlatılmıştır.

Alup İskender ü Cem gibi eline cāmı

Geçdi taht üzere oturdu yine ol merdâne

G.954/2

Aşağıdaki beyitte bayramın nevrûza denk gelmesiyle eğlencenin iki katına çıktığı ifade edilerek, bu durumda felek sâkîsi Cemşîd âyînini hazırladı, denilmiştir. Burada anlatılan âyînin tasavvufî veya tarikatlarla ilgili bir anlamı olmayıp tamamen zevk, eğlence ve meclis anlamında kullanıldığı görülmektedir.

Yine tertîb idüp sâkî-i çarh âyîn-i Cemşîd'i

Kavuşdurdı dem-i fîrûzede nevrüz ile ‘îdi

G.986/1

Keyâniyan sülalesinin dokuzuncu ve son padişahı olan **Dârâ**, metinde debdebeli hükümdarlığı dolayısıyla anılır. Kimi zaman şaire teşbih unsuru olurken kimi zaman da meyhâne ehli olmak Dârâ makamında olmaktan üstün tutulur. Dünyanın geçiciliği iki yerde Dârâ'nın bile mülkünün yok oluşuyla ifade edilir.⁴⁵³

⁴⁵¹ Mütercim Âsım Efendi, *Burhân-ı Katı*, Haz.: Mürsel Öztürk-Derya Örs, TDK Yay., Ankara 2000, s. 113.

⁴⁵² Ahmet Talât Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Haz.: Cemâl Kurnaz, MEB Yay., İstanbul 1996, s. 153-154.

⁴⁵³ İskender, Asya seferinde İran hükümdarı Dârâ ile karşı karşıya gelir. Yapılan korkunç savaşlar sonucu Dârâ, İskender karşısında büyük bir bozguna uğrar ve askerlerinin ölmesi üzerine kaçmak zorunda kalır. İskender'in izini sürmesi üzerine bir zaman sonra bulunan Dârâ vücuduna saplanan kargılardan delik deşik olmuş, tanınmayacak bir hâledir. Yanına gelenlerden su ister ve ölür. bk. Dursun Ali Tökel, *age.*, s. 151.

Zāhirā gerçi gedā tarzını tıtdum Şimdi
Taht-i iqlīm-i hūner ũzre velī Dārā'yam

G.671/4

Fenā bezminde seyr it cāh-ı erbāb-ı harābātı
Temāşā kılmadı devrinde Dārā öyle dārātı

G.1006/1

Zerdüşt inancına göre, Hürmüz'ün ikiz kardeşi olan **Ehremen**, kötölük ve karanlıĝın tanrısıdır. İstediği kılıĝa girebilen, yaŐadığđ şehirdeki hayvanlara musallat olan ve onları telef eden Ehremen, zulumāt ülkesinde oturur. Şiirimizde Ehremen bazen Şeytan, bazen dev, bazen de ifrit veya cin anlamlarında kötölük sembolü olarak kullanılır. Bir Şahıs olmamasına raĝmen Őahısların benzetileni durumundadır. Ehremen'le genellikle Hz. Süleyman'ın yüzüĝünü çalan dev kastedilmiştir. Ayrıca buradan hareketle rakı̇p anlatılır. *Dıvān*'da 3 yerde geçen Ehremen, 1 yerde Hz. Süleyman'la anılmış, 1 yerde Hz. Süleyman'ın yüzüĝünü çalıŐına telmı̇hte bulunulmuŐ, 1 yerde rakı̇p yerine kullanılarak onun sevgilinin yanında makbul oluşuna sitem edilmiştir. AŐaĝıdaki beyitte rakı̇p Ehremen'dir ve sevgiliyi uyurken öpmüŐtür. Sevgilinin dudaĝı ve mühür ilişkisiyle Ehremen'in Hz. Süleyman'ın yüzüĝünü çalıŐı gibi rakı̇p de sevgilinin mühür gibi dudaĝını uyurken öpmüŐtür.

Keyf olup yaturken öpmiş rüy-ı dildārı raķı̇b

Ehremenler çaldılar mühri Süleymān bī-ħaber

G.302/4

Minūçıhr'in oĝlu ve Nuser'in torunu **Güstem**, bir beyitte kılıcı dolayısıyla anılır. Aynı beyitte İrānlıların efsānevī kahramanlarından İsfendiyār da söz konusu edilir. Bilindiĝi gibi inanıŐa göre İsfendiyār'a kılıç ve ok iŐlemezdi.⁴⁵⁴

Bırakđurdum sinānın düŐmene İsfendiyār'uñ ben

Bedī'-āsā āña bir āb-dār tıĝ Güstem çekdüm

G.705/4

Yukarıdaki beyitte "āb-dār" ifadesi iyi su verilmiş kılıç için kullanıldıĝı gibi aynı zamanda Şairin saf ve güzel Şiiri için kullanılmıştır. Şair, Şiir meydanında İsfendiyār kılıcı çekmiş, rakı̇plerine çektiĝi güzel Şiir kılıcıyla (āb-dār tıĝ Güstem) kılıçlarını bıraktırmıŐtır.

Sasanī PādiŐāhı NūŐirevan'ın torunu ve Husrev ü Őı̇rīn mesnevīsinin erkek kahramanı olan **Husrev**, İrān efsānevī hükümdarlarından biridir. Husrev adını taşıyan birkaç pādiŐāh varsa da içlerinden en meŐhuru kendisine Pervīz lākabı verilenidir. Husrev, Őı̇rīn'e olan aŐkı yüzünden dillere destan olmuŐ, tarihī kiŐiliĝi ortadan kalkarak tamamen efsānevī bir karaktere bürünmüŐtür. Őı̇rīn için yaptırdıĝı sarayla (Kasr-ı Őı̇rīn) efsāneleŐen Husrev hazīneleri ile de anılır.⁴⁵⁵ Çok zaman sevgiliden Husrevā diye söz edilir.⁴⁵⁶ *Dıvān*'da 8 yerde geçen Husrev 2 yerde sevgiliyi övmek için, 1 yerde Őı̇rīn'le birlikte anılmıŐ, 1 yerde Őı̇rīn'e kavuŐması anlatılmıŐ, 2 yerde Cem'le birlikte anılmıŐ, 1

⁴⁵⁴ İsfendiyār Keyāniyān sūlasından GüŐtab'ın oĝludur. İsfendiyār Rüstem'le yaptıĝı savaŐta ölmüŐtür. Zerdüşt, peygamberliĝini ilan ettiĝinde İsfendiyār'ın babası Kestātib'in yanına gelmiŐ ve ona çeŐitli mucizeler göstermiŐti. Kestātib de Zerdüşt'e inanmıŐ ve onun dinini benimsemiŐti. Bu mucize gösterme esnasında Zerdüşt orada bulunan İsfendiyār'a yaklaŐmıŐ ve ona da bir büyü yapmıŐtır. İŐte bu sebeplerden gövdesine ne ok ne kılıç iŐlemezdi. bk. Dursun Ali Tökel, *age.*, s. 182.

⁴⁵⁵ Perviz'in sahip olduĝu efsānevī hazineler genelde sekiz baŐlık altında toplanmakta ve bunların her birine bir ad verilmektedir. Bunlar sırasıyla Őunlardır: 1. Genc-i arūs 2. Genc-i bād-āver (Őāyĝān) 3. Genc-i dı̇be (dı̇be-i Husrevī) 4. Genc-i efrāsiyāb 5. Genc-i sūhte 6. Genc-i hazrā 7. Genc-i Őād-āverd 8. Genc-i gāv (bār). Edebiyatımızda en çok genc-i bād-āver ile bu mânāda olan Őāyĝāna telmı̇h yapılmıŐtır. Ahmet Talāt Onay, *age.*, s. 238.

⁴⁵⁶ Husrev'le ilgili beyitlere Husrev'i hiçbir Őekilde çağırđırtmayan, sadece sevgilinin sultanlıĝı ve methi için "husrevā" ifadelerinin yer aldıĝı beyitleri almadıĝık. Almadıĝımız beyitlere örnek: "Ol yaralar kim eyledi hūn-rız çeŐmün husrevā / Yok vasfa imkān bir mahal pūr-yara gönüm n'eylesün" G.767/3.

yerde Dârâ ile birlikte anılarak saltanatı ve saltanatların geçici olduğu ifade edilmiş, 1 yerde saltanatı ile anılmıştır. Âsaf'ta Husrev'in veziri Şâvûr ile efsânevi iki atı Gülgûn ve Şebdîz geçmemektedir. Aşağıdaki beyitte Husrev'in Şîrîn'e kavuşması buna mukâbil Ferhât'ın kavuşamaması anlatılmıştır. Aşık ile Husrev, ağıyâr ile Ferhât arasında ilgi kurulmuştur.

Bezm-i cānān bizüm oldı gayrı ol ağıyâra reft
Husrev'e vuşlat naşîb oldı dil-i Ferhād'a ğam G.706/2

Âsaf Dîvânı'nda **İskender** 5 yerde geçmektedir. İskender,⁴⁵⁷ 2 yerde dünyayı gösteren aynasıyla,⁴⁵⁸ 1 yerde âb-ı hayatı aramasıyla⁴⁵⁹, 1 yerde kadeh ve tahtıyla, 1 yerde sevgiliyi övmek için anılmıştır. Şairin, "Âsaf, cānının değerini İskender'den iyi bildiği için ölümsüzlük suyu için dünyayı dolaşsa buna şaşılmaz." dediği birinci beyitte İskender'in âb-ı hayatı (şüirimizde çeşme-i hayvân, âb-ı hayvân terkipleriyle de geçer) araması anlatılmış; "(Ey sevgili!) bize nurlu yüzünün aynasını göster ki biz de dünyayı İskender'in gördüğü gibi görelim." dediği ikinci beyitte İskender'in Mısır'ın fethinden sonra kurduğu İskenderiye şehrinde yüksek bir yere yaptırdığı ve bir aylık yoldaki gemilerin bile görülebildiği ayna (âyîne-i İskender) anlatılmıştır.

Çeşme-i hayvân için devr itse tañ mı 'âlemi
Bildî Âsaf kıadr-i cānım hem Sikender'den lezîz G.158/5

Bize mir'ât-ı ruḥ-ı enveri göster görelüm
'Âlemi biz daḥı mānend-i Sikender görelüm G.668/1

Âsaf Dîvânı'nda 4 yerde geçen **Kahramân**, yiğitlik ve saltanatı dolayısıyla sevgilinin veya sevgiliye ait unsurların benzetilene olur. Esâtirî hayatında karışıklıklar bulunan Kahramân edebiyatımızda Kahramân-ı kâtil olarak kullanılır. Âşığın sevgiliyle olan mücadelesinden, tesiri ve öldürücülüğünden dolayı sevgilinin gözleri Kahramân olarak nitelendirilir. Birinci beyitte Kahramân'ın yiğitliği ve saltanatı anlatılmış, ikinci beyitte ise sevgilinin (kirpiğinin) teşbih unsuru olmuştur.

Ḳahramân-ı heft-kışversin şehâ sen bî-gümân
Olmasun şāhum kümeyt-i şevketüñ bî-zîñ ü raḥt G.102/4

⁴⁵⁷ Eski kültürümüz iki İskender tanır. Bunların birincisi İskender-i Zülkarneyn, diğeri de İskender-i Yunanî (yani Makedonyalı Filip'in oğlu İskender)dir. Hayatları, yaşadıkları bölgeler ve başarıları yönünden birbirlerine benzeyen bu kişileri eski tarih, tefsir ve edebiyat vs. müellifleri çok defa aynı kişi sanmışlardır. Oysa Kur'an-ı Kerim'de hayatı hakkında bilgi verilen Zülkarneyn ile hayatını Yunan kaynaklarına dayalı batılı eserlerden öğrendiğimiz Büyük İskender (Alexander The Great)'in birbirleriyle hiç alakaları olamaz. bk. İskender Pala, *age.*, s. 287-288. Zülkarneyn iki zattır: Biri İskender-i Kebîr'dir. Kur'an'da mezkur olan bu İskender'dir ki Sâm İbn-i Nûh evlâdındandır. İbrahim ile muâsırdır. Hızır ile münasebeti vardır. Âb-ı hayat-ı aramışsa da içmeye muvaffak olamamıştır. Zülkarneyn-i Asgar, Dârâ'nın memleketini zapt eden İskender-i Yunanî'dir. Bu iki İskender arası 1900 seneden fazladır. İskender-i Kebîr, Süleyman gibi hem peygamber hem padişahdır. bk. Ali Nihat Tarlan, *Şeyhî Divanı'nı Tetkik*, Akçağ Yay., Ankara 2004, s. 259.

⁴⁵⁸ Bazen doğrudan İskender geçerse de "âyîne-i gîfî-nümâ, âyîne-i âlem-nümâ, sâgar-ı gîfî-nümâ" terkipleriyle söz konusu edilir. bk. G.45/1, G.469/4, G.554/3, G.908/3, Muh.15/3.

⁴⁵⁹ İskender'in Hızır'la beraber Zulûmât ülkesine seyahat ederek âb-ı hayatı araması, kaynaklarımızda en çok bahsi geçen hikâyelerdendir. Kur'an'da Kehf sûresinde anlatılan Hz. Mûsa'nın arkadaşıyla olan seyahati, bu seyahat esnasında kızarmış bir balığın suyla teması sonucu canlanarak yüzüp gitmesi, dünyanın en ünlü mitsel hikâyelerinden Gılgamış'ın ebedî hayatı sağlayacak nesneyi (su, ot) araması hikâyesi, Zülkarneyn'in Doğu ve Batı'ya olan yolculukları, Makedonyalı Büyük İskender'in gencecik yaşında Anadolu ve Asya'yı istila ederek, olağanüstü fetihler gerçekleştirmesi ve hemen hemen her toplumda, değişik de olsa, Kıyâmete kadar yaşadığına ve darda kalanlarına yardım ettiğine inanılan Hızır hikâyeleri bu mevhum mâcerânın belli başlı unsurlarını oluşturmaktadır. bk. Dursun Ali Tökel, *age.*, s.198-199.

Kirpigün çok ceysi yektâ Kahramân'dur her biri

Ma'reke bābında bir şāhib-kırāndur her biri

G.996/1

Nerîmân'ın torunu, Zâl'in oğlu olan **Rüstem** *Dîvân*'da gücü, kuvveti, pehlivanlığı ile sevgili, şair, felek için teşbih unsuru olur. 15 yerde anılan Rüstem, 6 yerde ok atışı, kılıç kullanışı, avcılığı, kahramanlığı ve hükümranlılığıyla sevgili için bir teşbih unsuru olarak kullanılmış; 2 yerde sevgilinin yüceliğini anlatmak için Rüstem'den daha büyük olduğu ifade edilmiş; 5 yerde eski kahramanlardan olduğu anlatılarak artık Rüstem gibi kahramanların dünyaya gelmediği belirtilmiş; 1 beyitte felek için teşbih unsuru olmuş; 1 beyitte şair için bir teşbih unsuru olarak kullanılmıştır. İlk beyitte sevgilinin gözü Rüstem gibi yan bakış kılıcını çekmekte, siyah kaşı da kılıcın kını olmaktadır ikinci ve üçüncü beyitlerde gamzeyi eline ok almış bir Rüstem olarak görürüz. Dördüncü beyitte sevgilinin zülfü Rüstem gibi eziyet etmekte ve kemendiyle nice âhûları avlamaktadır. Son beyitte ise Rüstem felek (çarh)tir. Felek, kükreyen yıldırımları da yanına alarak güneşin boynuna ışık tasmaşını geçirip onu zapt etmiştir.

Rüstemâne 'aynı şemşîr-i nigâhın çekmede

Ol siyeh kaşı ki tîğindan tehî şan bir kırâb

G.58/4

Almış yede Rüstem gibi çün tîğimî gamze

Olmış aña peykânları şaf şaf sipeh-i mest

G.97/3

O Rüstem-veş kemân-dāra mülākî cān pertābı

Nişān-sāz-ı hadeng-i dīde-i merd-efgenün kimdür

G.198/3

Eylemiş zülfi kemendi nice āhûlar şikār

Şalınup mānend-i Rüstem pür-'itāb olmuş gelür

G.268/3

'Unk-ı mihre tavk-ı aġlāl-i şu'ā'ı bend idüp

Rüstemâne çarhı gör bîr-i jiyānın gezdürür

G.238/3

Şehnâme'ye göre Rüstem, oğlu **Suhrâb**'ı bilmeden öldürmüştür. Efrâsiyâb tarafından Turan ordularının başına geçirilen Suhrâb, İran seferinde kahramanlığıyla başarılı olur ve kuvveti dillere destan Rüstem'le karşı karşıya gelirler. Rüstem, oğlu olduğunu bilmeden Suhrâb'la vuruşur. Birinci vuruşmada yenilse de ikincisinde Suhrâb'ı göğsünden hançerler ve ölmek üzereyken oğlu olduğunu öğrenir. Aşağıdaki beyitte bu olaya telmîhte bulunulur. Beyitte gamze Rüstem'ine sahip olan sevgili Suhrâb ise âşıktır. Sonraki muhammes bendinde Rüstem yiğitliğin yollarını sevgilinin gamzesinden öğrenmiş olarak nitelendirilir.

Tîğ-ı bürrânın alursa Rüstem-i gamzeñ ele

Cism-i mecrûh-ı dile çok vaç'a-i Suhrâb olur

G.296/2

Tâzeler öğrendi senden cümle serverlik yolın
Aldı gâmzeñden senüñ Rüstem dilâverlik yolın
Fitne ta' lîm itdi çeşmüñden müsahharlık yolın
Merdüm-i dîdem disün saña şinâverlik yolın
Kim şinâverliği ancak murğ-ı âbîler bilür

Muh.14/3

Bir başka beyitte Rüstem, şairin kendisidir ve nazm-ı sühanda merdlik etmeyi dilemektedir. Burada Rüstem güç, kuvvet ve yiğitliğin sembolüdür.

Rehber olursa Âsaf'a 'avn-i Hudâ hemîn
Nazm-ı suhanda merdlik idem Rüstemâne ben

G.795/5

İran kahramanlarından Rüstem'in babası **Zâl**⁴⁶⁰ eserde 6 yerde geçmektedir. Diğerlerinden farklı olarak kelime anlamıyla da kullanılmaktadır. "koca, ihtiyar ve sakallı" mânâlarına gelen kelime, bu anlamlarıyla "Zâl-i aşk, Zâl-i çarh, Zâl-i mey-fürûş" şeklinde terkiplerde geçer. Şair, aşağıdaki beyitte feleği Zâl olarak nitelendirmekte ve kendisinin miğferler delen âh okundan sakınmasını tavsiye etmektedir.

Sehm-i âhum zırh-ı kevkebden geçer ey Zâl-i çarh
El-ğazer bu nâvek-i miğfer-güzârundan şaķın

G.755/2

Aşağıdaki beyitte şair, dünyada yiğit kalmadığından yakınmakta ve Behrâm, Zâl ve Rüstem'i anmaktadır.

Hayıflar kim olup 'âlem dilâverden bu dem hâlî
Ne Behrâm u ne hod Zâl ü ne Rüstem kalmamış gitmiş

G.434/4

Bunların dışında 1 yerde geçen **Behmen**,⁴⁶¹ âşığa acımasızlığıyla aşk Behmen'i (sevgili) olarak; 1 yerde geçen **Efrâsiyâb**⁴⁶² hayat hikâyesindeki gökyüzünün kartallarla dolu olduğunu gördüğü rüyasıyla ilgili olarak; 1 yerde geçen **Ferîdûn** Cem'le birlikte anılarak bezmiyle; 1 yerde geçen **Key** Cemşîd'le; 1 yerde geçen **Keykubâd** sevgilinin benzetilene olarak; 2 yerde geçen **Kisrâ** (Nûşirevân) adaleti ve dillere destan sarayının tâklarıyla⁴⁶³ (sevgilinin kaşları bu tâklardan üstün tutulmuştur); 3 yerde geçen **Nerîmân** kahramanlığıyla anılmış ve teşbih unsuru olarak kullanılmıştır.

⁴⁶⁰ Zâl doğduğu zaman saç, kaşı ve kirpikleri bembeyaz olduğu için bu adla anılır. Babası Sam onun bu şekilde doğuşunu uğursuz sayarak götürüp Elburz dağına atmış. Zâl orada Sîmurg-ı Ankâ tarafından beslenmiş. Zâl, "Destân" veya "Zer" lâkaplarıyla anılır. bk. İskender Pala, *age.*, s. 578.

⁴⁶¹ Keyâniyan sülalesinden Küştâb'ın torunu, İsfendiyâr'ın oğlu Erdşîr'in lâkabıdır. Behmen'in efsânevî hayatı için bk. Dursun Ali Tökel, *age.*, s. 114-117.

⁴⁶² Efrâsiyâb, bir gece rüyâsında bir çölün yılanlarla, göklerin kartallarla dolu olduğunu, büyük bir ordunun tacını ve tahtını mahvettiğini, kendisini de esir alarak İran pâdişâhı Keykâvus'a götürüldüğünü, Keykâvus'un da onu belinden ikiye böldüğünü görür. Bu motifteki kartal, Âsaf'ta (G. 109/3) baykuş olarak geçmekte ve baykuşun yuvasının Efrâsiyâb'ın hisârına kafa tutabileceği anlatılmaktadır.

⁴⁶³ Âsaf'ta geçen sevgilinin kaşlarının Kisrâ sarayının tâklarına baş eğdirmesi Peygamberimizin doğumunda görülen Kisrâ sarayının burçlarının yıkılması hadisesini hatırlatmaktadır. bk. G. 834/1.

2.2.1.3. Meşhur Âşıklar ve Kıssaları

Eski şiirimizin hemen hiç değişmeyen konusu kimi zaman İlâhî bir tarzda kimi zaman beşerî plânda gördüğümüz aşktır. İlâhî aşkın temeli tasavvuftaki “*Ben gizli bir hazine idim. Bilinmeyi istedim ve âlemi yarattım.*” anlamındaki hadîs-i kutsîdir. Vahdet-i vücût ve hüsn-i mutlakta hep bir ve mutlak güzel olan Allah aşkı söz konusudur. Beşerî plânda aşk, karşılık beklemezsizin bir sevgiliye bağlanma, onun uğrunda türlü sıkıntılara göğüs germedir. Aşkın her iki yönünü konu eden sayısız müstakil eserin verildiği eski edebiyatımızda aşkı yaşayan âşık da her hâliyle üzerinde çok fazla durulmuş bir tiptir. *Âsaf Dîvânı*’nda ele alınan aşk, daha çok beşerî aşktır. Şair, hemen her fırsatta aşktan söz eder. Doğrudan aşk ve âşıktan bahseden beyitlerin yanında ünlü âşıklar da söz konusu edilir. Aşk konulu mesnevîlerde ele alınan hikâyeye kahramanlarına, bu hikâyelerde geçen olaylara göndermede bulunan şair; çok zaman kendini âşıklıkta onlarla mukayese eder. Şair Mecnûn, Ferhât, Husrev, Vâmîk veya Yûsuf iken sevgili Leylâ, Şîrîn, Azrâ veya Züleyhâ’dır. *Âsaf*’ta Leylâ vü Mecnûn, Ferhât u Şîrîn, Husrev ü Şîrîn, Vâmîk u Azrâ ve Yûsuf u Züleyhâ gibi aşk hikâyeleri ve bunların kahramanları söz konusu edilirken şairin sembolik kahramanlara temas etmediği söylenebilir. Eserde hangi hikâyeye ve ona ait olaylarla kahramanların daha ağırlıkta olduğunu gösterebilmek için bu hikâyeler ayrı ayrı ele alınmıştır.

2.2.1.3.1. Leylâ vü Mecnûn

Leylâ vü Mecnûn, İslâm edebiyatlarında çokça ele alınmış ortak mesnevî konusudur. Hikâyeye kahramanlarının gerçekte yaşadığı sanılmaktadır. Mecnûn, bazı Arap dilcilerine göre 690-700 yılları arasında ölen şair Kays b. El-Mulavvah’al-Âmirî’nin lâkabı olup aşk yüzünden aklını kaybedince, kendisine Mecnûn denmiştir. Leylâ ise bir rivayete göre Leylâ binti Mehdî b. Sa’dî’l-Âmirî’dir. Arap edebiyatında parça parça ele alınan Leylâ vü Mecnûn hikâyesi İran edebiyatında Nizâmî’nin elinde bütünlük kazanır. Türk edebiyatında Ali Şîr Nevâyî ile ilk örneğini gördüğümüz mesnevî otuzdan fazla şair tarafından işlenmiştir. Türk edebiyatında Ali Şîr Nevâyî, Hamdullah Hamdi ve Fuzûlî’nin *Leylâ vü Mecnûn*’ları ünlüdür.

Leylâ ve Mecnûn mesnevîsinin konusu kısaca şöyledir: Necid çöllerinde Benî Âmir kabîlesinden Kays ve Leylâ daha çocukken birbirlerini severler. Birlikte okula giden iki arkadaşla ilgili dedikodular çoğalınca Leylâ eve kapatılır. Kays ise sevgilisini göremeyince, üzüntüyle aklı başından gider ve sahrâlara düşer. Bir müddet sonra da Mecnûn (deli) diye anılmaya başlar. Kays’ın babası oğlunun derdini öğrenince Leylâ’yı ailesinden isterse de Kays, mecnûn diye anıldığı için kızı vermezler. Bunun üzerine babası, iyileşmesi için onu Kâbe’ye götürür fakat Kays, derdinin çoğalması ve aşkının artması için duada bulunur. Duası kabul olur ve babası çaresizlik içinde evine döner. Mecnûn artık çöllerde yabanî hayvanlarla dostluk kurup arkadaşlık etmektedir. Bu arada yanık şiirler yazmaktadır. Nevfel adlı bir Arap beyi onun şiirlerini okur ve acıklı hâline bir son vermek için Leylâ’yı babasından Mecnûn’a ister. Kızı iyilikle alamayınca ordusunu toplayıp Leylâ’nın kabilesi ile savaşa girer. Mecnûn Leylâ’yı o kadar sevmektedir ki ona ait hiçbir şeye zarar gelmesini istemez ve Leylâ’nın kabilesi savaşı kazansın diye dua eder. Nevfel yenilir. Ancak bu mağlubiyeti nefsine yediremez ve tekrar savaşa başlar. Bu defa galip gelir ama Mecnûn’un duasını öğrendiği için kızı almadan çekip gider. Sonra Leylâ’yı İbni Selâm adlı biriyle evlendirirler. Leylâ, Mecnûn’un aşkına sadık kalmak için çocukluğundan beri bir cin tarafından sevildiğini, eğer ona ilişirse her ikisinin de öldürüleceği yalanını söyler ve İbni Selâm’ı kendine yaklaştırmaz. Bir müddet sonra Mecnûn’un intizarları sonucu İbni Selâm ölür. Serbest kalan Leylâ, Mecnûn’u aramaya çıkar. Mecnûn’u çölde bulursa da Mecnûn onu tanımaz ve kavuşmaya gücü olmadığını bildirir. Çünkü artık maddî olanla ilgisini kesmiş ve

manevî bir aşk ile sarhoş gezer olmuştur. Leylâ, umutsuz bir şekilde geri döner. Bir müddet acı çektikten sonra da ölür. Bunu duyan Mecnûn, Leylâ'nın mezarına koşar ve orada kendisinin de ölmesi için Allah'a yakarır. Yakarışı kabul edilir ve Leylâ'nın mezarına sarılarak can verir.⁴⁶⁴

Dîvân şiirinde birçok esere konu olan Leylâ vü Mecnûn, o kadar benimsenmiştir ki hangi nazım şekliyle olursa olsun aşkın geçtiği hemen her yerde bu hikâyenin kahramanları ve onların başlarından geçen olaylar söz konusu edilmiştir. Umumiyetle şair Mecnûn, sevgili de Leylâ'dır. Mecnûn'un başına gelenler, birçok dîvânda âşığın (şairin) başına da gelir.

Âsaf'ta en çok sözü edilen hikâye Leylâ vü Mecnûn'dur. Hikâye kahramanları 89 yerde geçmektedir. Bunların dışında 421 ve 422. gazeller "Kays" rediflidir. Leylâ ve Mecnûn hikâyede geçen her hâllerleriyle teşbih ve mukayese unsuru olarak kullanılmıştır. *Dîvân*'da genel olarak âşık, hususî olarak şairin kendisi, âşığın veya şairin gönlü ve güneş için teşbih unsuru olan Mecnûn, hikâyede geçtiği gibi bir aşk delisidir. Bu aşkıdan sürekli feryâd eden Mecnûn, sahrada dolaşması ve üryân gezmesiyle de ele alınır. Mecnûn bu sahrada susuzdur. Aşk mektebinde kurbân olarak nitelenmesi Leylâ'ya daha mektepteşken âşık olması ve daha sonra başına gelenlerin tohumlarının burada atılması dolayısıyladır. Sahrada yabanî hayvanlarla konuşan Mecnûn'un kafasına kuşlar yuva yapmaktadır.⁴⁶⁵ Mecnûn'u bir bilge, ermiş kişi (ferzâne) olarak gören şair, kimi zaman da onu bir komutan (sipeh-sâlâr) olarak niteler. Babasının onu Kâbe'ye götürmesi ve dua etmesi de eserde söz konusu edilir. Leylâ'nın saçına bend olan Mecnûn, onun kapısında bir köle olarak ele alınır. Diğer âşıklarla birlikte anılan Mecnûn'un Leylâ'dan ayrı kalışı ve vuslata eremeyişi anlatılır. Leylâ'dan haber alamayan Mecnûn, onun başkasına nasip olduğunu (evlendiğini) sonradan öğrenir. Aşk şarabını içen ve Mecnûn diye anılan Kays bir bed-nâm (adıya kötüye çıkmış)dır. O, meftunluğuyla meşhur olsa da âşıklıkta şair kendisinin çoğu zaman ondan üstün olduğunu belirtir. Mecnûn'un Leylâ için ölümünün anlatıldığı yerlerde onun mezarı da söz konusu edilir.⁴⁶⁶

Kays'ın sevgilisi ve Mecnûn diye anılmasına sebep olan Leylâ eserde, genel olarak sevgili için bir teşbih unsuru olarak işlenmiştir. Mecnûn'u saçlarıyla kendine bend eden Leylâ, Mecnûn'un niyazlarına nazla karşılık verir. Mecnûn'a sitemkâr sözler söyleyen Leylâ, onun durumuna dayanamaz ve onu çölde aramaya çıkar. Şair, kendini çoğu zaman bir Mecnûn; sevdiğini de Leylâ olarak görür. Leylâ, bir yerde aşk mülkünün Hâtem'i⁴⁶⁷ olarak anılır.

Şairin "(Ben de) Mecnûn gibi, yine bir Leylâ (siyah) saçlıdan ayrı düştüm; (zaten) aşk çölünde elbisesiz olmama sebep de budur." dediği aşağıdaki beyitte, âşığın (şairin) durumu Mecnûn'un Leylâ yüzünden çölde üryan gezmesini hatırlatarak anlatılmıştır. Şair, "Leylâ" kelimesini "siyah, karanlık gece" anlamlarına da gelecek şekilde tevriyeli kullanmıştır.

Cüdâ düşdüm yine Mecnûn gibi bir saçı Leylâ'dan

Budur şahrâ-yı 'aşk içinde 'üryân olmağa bâ'ış

G.114/4

⁴⁶⁴ İskender Pala, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, Akçağ Yay., Ankara 1995, s. 347.

⁴⁶⁵ G.233/5, G.284/2, G.421/2, G.421/3, G.422/2, G.422/5, G.891/3.

⁴⁶⁶ G.317/3, G.465/5, G.589/3, G.939/3, Muh.15/4, Muh.19/5, Muh.27/5.

⁴⁶⁷ Hâtem-i Tâî: Arapların Tay kabilesinden sehâvetiyle (cömertliğiyle) meşhur Abdullah bin Mesûd'un oğlunun unvanıdır. Hâtem-i Tâî, Hâtem-i Tay da denir. Edebiyatımızda kerem, sehâvet timsâlidir. Milâdî 604'te ölmüştür. bk. Ahmet Talât Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Haz.: Cemâl Kurnaz, MEB Yay., İstanbul 1996, s. 260.

Aşağıdaki beyitte birçok beyitte olduğu gibi şair kendini Kays, sevgilisini de Leylâ olarak ifade etmektedir.⁴⁶⁸

Ben o Kays-ı mest ü rüsvâyam ki ey Leylî-hırâm
Hep nazâr-gâhum olur kühsâr ile şahrâ benüm G.713/2

Şairin “*Mecnûn yollara çıktı, kuşlarla (bile) konuştu (ama) kimse Leylâ'nın haberlerini doğru (bir şekilde) vermedi.*” dediği beyitte Mecnûn'un çöllerde kuşlarla konuşması ve Leylâ ile ilgili kimseden doğru haber alamayışı anlatılmaktadır.

Mecnûn konuştu murgân ile çıkdı yollara
Hiç kimse râst virmedi Leylâ haberlerin G.756/2

2.2.1.3.2. Ferhâd u Şîrîn

Eski edebiyatımızda Ferhâd u Şîrîn hikâyesinde geçen olaylar da hemen hemen Leylâ ve Mecnûn hikâyesindekiler kadar sık kullanılmıştır. Türk edebiyatında 50 kadar şair tarafından ele alınan hikâye değişik şekillerde birçok kez işlenmiştir. Bunun dışında şairler farklı nazım şekillerinde aşk ile ilgili söylediklerinde bu hikâyeye ve onun kahramanlarına telmihte bulunur. Hikâyeye ilgili Ferhât'ın deldiği Bîsütun adlı dağ, âşık için her zaman aşkı uğruna aşması gereken engellerin bir sembolü olmuştur. Husrev'in atı Şebdîz ile Şîrîn'in atı Gülgûn da yine hikâyeye ilgili telmihlere konu olur. Cûy-ı Şîr veya Cûy-ı Şîrîn ifadeleri Ferhât'ın Şîrîn uğruna akıttığı su veya süt olarak işlenir. Eski şiirimizde, Şîrîn kelimesinin tatlılıkla ilgili anlamlarından faydalanılarak dehân, leb kelimeleriyle kullanımı ve kelimenin iki anlama gelecek şekilde ele alınması çok yaygındır. Hikâyede geçen diğer isimler de “Kûhken (dağ delen), Husrev (hükümdar), Şebdîz (gece renkli), Gül-gûn (gül renkli) gibi kelimeler de tevriyeli olarak karşımıza çıkar. Âsaf'ta Şebdîz, Gülgûn ve Cûy-ı Şîr ifadeleri geçmemektedir.

Mesnevînin konusu Sâsânî hükümdarı Husrev-i Pervîz'in maceralar ile dolu hayatından alınmıştır. Husrev-i Pervîz'in sürdüğü saltanat (590-628) ile himaye ettiği mûsikîşinaslardan Bârbed, Nikîsâ ve sevgilisi Şîrîn hatta bindiği at hakkında türlü efsaneler meydana gelmiştir. Önce Firdevsî'de geçen hikâye parçaları XII. Yüzyıl İran şairi Senâî tarafından da hikâyeleştirilmiştir. Daha sonra Nizâmî tarafından ele alınan hikâye Hürmüz'ün tahta geçmesi, oğlu Husrev'in doğumu ile duyduğu sevinci anlatmakla başlar.⁴⁶⁹ Genel olarak Ferhâd ile Şîrîn mesnevîsinin konusu şöyledir: Erkek çocuk bırakmadan ölen Ermen hükümdarının yerine Mehin Bânû adlı kızı geçer. Mehin Bânû'nun Şîrîn adlı bir kız kardeşi vardır. Mehin Bânû, Şîrîn için bir köşk yaptırır. Bihzâd adlı ressam bu köşkü güzel resimlerle süslemektedir. Bihzâd'ın Ferhât adlı bir oğlu vardır. Ferhât, babasıyla çalışırken Mehin Bânû ona âşık olur. Oysa Ferhât Şîrîn'i sevmektedir. Şîrîn bir gün aşkını ispat için Ferhât'tan şehrin dışındaki bir pınarın köşke bağlanmasını ister. Ancak arada Bîsütun dağı vardır. Hikâyenin bazı şekillerinde pınar yerine bir mandıra anılır. Ferhât'tan istenen, bu mandıradan saraya taze süt gelmesi için bir kanal yapmasıdır. Ferhât bu isteği kabul ederek külüngüyle dağı delmeye başlar. Mehin Bânû Ferhât'ın Şîrîn'i sevmesinden dolayı onu hapse attırsa da bir müddet sonra gördüğü rüya üzerine serbest bırakır. Karamsarlığa kapılan Ferhât ise dağda bir mağara açıp oraya Şîrîn'in resimlerini çizer ve yalnız yaşamaya başlar. Bu arada Husrev'in babası Hürmüz Şîrîn'i Ferhât'a almak için Mehin Bânû ile savaşır. Hürmüz'ün oğlu Husrev de Şîrîn'e âşık olmuş ve hastalanıp yatağa düşmüştür. Ferhât dağı delmeye devam eder. Tam dağı deleceği sırada Husrev'in dadısı Ferhât'ın yanına gelip ona

⁴⁶⁸ G.245/5, G.287/3, G.431/5, G.440/3, G.506/2, G.526/4, G.664/3, G.711/2, G.742/5, G.969/2.

⁴⁶⁹ bk. Fevziye Abdullah, “Ferhad ile Şîrîn”, *İA*, c. IV, MEB Yay., Eskişehir 1997, s. 565-567.

Şîrîn'in öldüğünü söyler. Ferhât bir ah çekip külüngüyle başına vurup ölür. Şîrîn bunu haber alınca sevgilisinin ölüsü başında ağlar ve belindeki hançerle canına kıyar. Husrev'in dadısı ise dağdan inen bir arslan tarafından parçalanır.⁴⁷⁰

Âsaf'ta Leylâ vü Mecnûn hikâyesinden sonra en çok anılan hikâye, Ferhâd u Şîrîn hikâyesidir. Eserde 51 yerde geçen hikâye kahramanlarıyla ilgili en yaygın kullanım hikâye kahramanlarının âşık ve sevgili için birer teşbih unsuru oluşudur. Bunun yanında Ferhât'ın Şîrîn uğruna dağı delmesi ve Şîrîn uğruna ölmesi de çokça anılmaktadır. Kendini aşk hanesinin ustası sayan şair, bu evin taşını Ferhât'ın taşıdığını söyleyerek hem hikâyeye telmihte bulmakta hem de Ferhât'ın âşıklık konusundaki yerini teslim etmektedir.⁴⁷¹

Metinde Ferhât yerine 10 yerde Kûhken (dağcı) kelimesi tercih edilmiştir.⁴⁷² Şaire göre adını tîşe (külünk) ile duyuran Ferhât, yabana atılmaması gereken önemli bir âşıktır. Bîsütun adlı dağı delerken nice sıkıntılar çeken Ferhât kimi zaman Şîrîn'e dair güzel haberler almakta kimi zaman da Husrev'in Şîrîn'e kavuştuğunu duyarak gam çekmektedir. Ferhât'ın Şîrîn'i rüyasında görerek âşık olmasını da ele alan şair, tîşeyle başına vurarak ölümünü de sık sık anlatmıştır.⁴⁷³

Şair, kadın hikâye kahramanlarını birçok şairde olduğu gibi âşığın ilgisine kayıtsız olarak görmekte ve Şîrîn için de "vefâsız" demektedir.⁴⁷⁴ Metinde "Şîrîn" kelimesi kelime anlamı da düşünülerek 10 yerde tevriyeli kullanılmıştır.

Bülbül ve Ferhât ilişkisinin kurulduğu yerlerde bülbül Ferhât gibi aşkı uğruna kanını dökmektedir.⁴⁷⁵

Şairin "*Şîrîn'in devamlı zevk ve safâda olduğunu gör, (buna karşılık) Ferhât süreklî âh çekerek sert taşları delmektedir.*" dediği aşağıdaki beyitte sevgili ve âşık tipi Ferhât ile Şîrîn'in durumuyla ortaya konmuştur.

Olmada zevk u şafâ üzere müdâm Şîrîn'i gör

Seng-i hârâ delmede âh ile Ferhâd muttaşıl

G.639/2

Nice âşıkların sevgiliye kavuşamadıklarını, sevgilinin asla tutulamayan (kavuşulamayan) bir âhû olduğunun anlatıldığı aşağıdaki bendde şair, gönlüne seslenmekte ve Ferhât'ın dağları delmesini misâl göstermektedir.

Nice Ferhâd gibi taşları delersin gâfil

Leb-i şîrîn'in umarsın o nigârûn müşkil

Ṭurma 'âlemde havâ gibi sebük-pâ ol yil

Ḥaşre dek yiler iseñ de tutamazsın ey dil

Hiç tolaşma aña bir sâhire âhûdur bu

Muh.10/2

2.2.1.3.3. Husrev ü Şîrîn

Gerçek hayattan alınma bir hikâye olmasına rağmen daha sonraları efsaneleşmiş olan Husrev ü Şîrîn hikâyesi İran edebiyatında Firdevsî'nin *Şehnâme*'sinde Husrev-i Perviz nedeniyle anlatılmıştır. Mesnevî formuyla Senâî'de şekillenen hikâye, Nizâmî'nin kaleminde en olgun şeklini bulur. Türk edebiyatında hikâyeye ölümsüzlük

⁴⁷⁰ İskender Pala, *age.*, s. 185.

⁴⁷¹ G.151/1.

⁴⁷² G.157/5, G.223/3, G.344/5, G.420/2, G.530/3, G.604/4, G.788/4, G.1048/4, Muh.9/2, Muh.18/2.

⁴⁷³ G.223/3, G.379/3, G.420/2, G.706/2, G.863/3, G.1017/4, G.1048/4.

⁴⁷⁴ Muh.5/1.

⁴⁷⁵ G.556/3.

kazandıran Şeyhî olmuştur. Eski şiirimizde kullanımında Ferhâd ü Şîrîn hikâyesi ile çok defa karışmış bir olay örgüsü söz konusudur.

Âsaf'ta birbirine benzeyen çok defa birbirine girmiş hikâyelerden genellikle Ferhâd u Şîrîn hikâyesi ve bu hikâyeye dair olaylara telmih söz konusuyken Husrev ü Şîrîn hikâyesinin olay örgüsüne ait detaylara rastlanmaz. Nitekim Husrev, eserde beş yerde geçmektedir. Genel olarak Sevgili Şîrîn'e teşbih edilirken şair kendini Husrev'e benzetir. Bu genel bakıştan dolayı sadece Husrev'in anıldığı bazı yerlerde kastedilenin hikâye kahramanı mı yoksa şair Husrev mi olduğu tam olarak anlaşılammaktadır. Şairin "Sen ten ve can ülkesinin Husrev'i olduğundan tûbâ ağacının gölgesi sana gölgelik olsa yakışır." dediği aşağıdaki beyitte bu belirsizlik vardır. Şair, herhalde Husrev'i mücerret olarak "hükümdar, sultan" anlamında kullanmış olmalıdır.

Ten ü cān iklîminüñ Husrev'i sensin yakışur

Zıll-i tûbâ ola ger hayme vü ħargāh saña

G.1/4

"Âsaf eliyle o bezmin içinde mum yaktı (ve böylece) sözleri Husrev(in sözleri) gibi yakıcı (etkileyici) oldu." şeklinde anlamlandırılabilir aşağıdaki beyitte de kastedilen, Husrev-i Dihlevî adlı şairdir.

Husrev-mişâl sözleri olmağda süz-nāk

Âşaf eliyle yakdı o bezmüñ içinde şem'

G.476/5

Hikâyeye ilgili olarak sevgili, Şîrîn gibi âşığa sevgi göstermeyen güzellerden biri olarak anılmaktadır.

Şair, aşağıdaki beyitte Husrev'in Şîrîn'e kavuşurken Ferhât'a gam çekmenin düştüğünü söyleyip kendini Husrev, rakîbi de Ferhât olarak göstermiştir.

Bezm-i cānān bizüm oldu gayrı ol ağıyāra reft

Husrev'e vuşlat naşīb oldu dil-i Ferhād'a gam

G.706/2

2.2.1.3.4. Vâmık u Azrâ

İran ve Türk edebiyatlarında klâsik mesnevî konularından olan hikâyenin aslı Pehlevîcedir. Hikâyenin konusu kısaca şöyledir: Çin Hakanı Talmus ve Turan şâhının evlenmelerinden doğan Vâmık olağanüstü bir güzelliğe sahiptir. Bu güzellik, yine güzelliğiyle dillere destan olan Gazne padişahının kızı Azrâ'nın kulağına gider. Azrâ daha görmeden Vâmık'a âşık olur. Dadısı onun resimlerini Vâmık'a göndererek Vâmık'ın da Azrâ'yı sevmesini sağlar. Vâmık, Azrâ'ya kavuşmak için sırdaşı Behmen'le yola çıkar. Birçok tehlikeyle karşılaştıkları zorlu yolculukta çeşitli mücadelelere girerler. Bu mücadelelerde Sultan Erdşîr'in kızı Dilpezîr onlara yardımcı olur. Bu arada Vâmık'ı aramaya çıkan Azrâ ile Vâmık ayrı ayrı tutsak olurlar. Vâmık, ateşperestlerce ateşe atılırsa da yanmaz. Azrâ ise zencilere tutsak olmuş ancak daha sonra kurtulmuştur. Vâmık ve Azrâ kurtulunca birbirlerini bulur ve evlenirler.⁴⁷⁶

Metinde 10 yerde geçen hikâye kahramanları kimi zaman genel olarak diğer ünlü âşıklarla birlikte zikredilirken kimi zaman hikâyede geçen bazı olaylarla telmih konusu olurlar.⁴⁷⁷

Şairin aşk (delilik) konusunda kendini Vâmık'tan üstün gördüğü aşağıdaki beyitte, Azrâ'nın dadısını Vâmık'a göndermesi ve Vâmık'ın Azrâ'nın resimlerine bakarak âşık olması anlatılmaktadır.

⁴⁷⁶ İskender Pala, *age.*, s. 557.

⁴⁷⁷ G.290/4, G.344/5, G.404/5, G.530/3, Rüb.4.

Aldı o kadar gönlüm taşvîrini hüsnuñ kim

Vâmık da baña nisbet divâne midür âyâ

G.16/3

Bir beyitte, Vâmık'ın Azrâ'dan ayrı kalmaktan bıktığı ifade edilirken bir beyitte de Azrâ, hercâyî bir dilber olarak ele alınmıştır.⁴⁷⁸

Âsaf'ta da birçok şairde olduğu gibi “Azrâ” ve “izâr” kelimelerinin eski yazıdaki yakınlıklarıyla çağrışımlı kullanıldığı ve “cinâs-ı lâhık” yapıldığı görülür.⁴⁷⁹

2.2.1.3.5. Yûsuf u Züleyhâ

Bu mesnevînin konusu Kur'ân'dan alınmıştır. Dünyanın en güzel insanı olarak bilinen Yûsuf Peygamber'in kıssasını anlatan Yûsuf u Züleyhâ (Yûsuf u Zelihâ) mesnevîsi, Kur'ân'da 111 âyetli Yûsuf sûresinde anlatılır. Bu kıssa için sûrede, “ahsenü'l-kasas” (kıssaların en güzeli) ifadesi kullanılır. Mesnevînin konusu kısaca şöyledir: Yûsuf, çocukken rüyasında on bir yıldız ile güneş ve ayı kendisine secde ederken görür. Babası Yakûp Peygamber bu rüyayı, diğer kardeşlerine söylememesini tembih eder. Yûsuf'un hepsi erkek olan on bir üvey kardeşi ile Bünyamin adlı bir öz kardeşi vardır. Üvey kardeşleri, babalarının Yûsuf'a daha fazla ilgi göstermesini kıskanarak ona kötülük etmeyi planlarlar. Onu gezinti bahanesiyle götürüp bir kuyuya atarlar. Sonra da babalarına, Yûsuf'u kurt yedi, diye kanlı gömleğini getirirler. Yakûp Peygamber anlatılanlara inanmamıştır. Nitekim oğlunun hasretiyle yıllarca ağlamaktan gözleri kör olur. Yûsuf kuyuda beklerken bir kervan gelir. Kervanın sakası su almak için kovasını kuyuya salar. Yûsuf kova ile birlikte yukarıya çıkar. Yûsuf'u uzaktan izleyen kardeşleri, onu birkaç dirhem karşılığında kervana satarlar. Kervan Mısır'a gitmektedir. Kervandakiler Mısır'da Yûsuf'u ağırlığınca altın karşılığında Mısır azizine verirler. Yıllar geçer, Yûsuf delikanlı olur. Bu arada güzelliği dört bir yana yayılır ve Mısır azizinin sûreta hanımı olan Zelihâ ona âşık olur. Ancak Yûsuf bu yasak aşka yanaşmamaktadır. Zelihâ'nın aşkı Mısırlılarca duyulur. Zelihâ tanınmış kadınlara bir davet verir. Kadınlara Yûsuf'un güzelliğini görünce kendilerini unutup ellerini keserler. Yine bir gün Zelihâ onu kendi odasına çağırır. Yûsuf onun niyetini anlayınca kaçmaya başlar. Zelihâ da arkasından koşar. Kapıdan çıkınca veziri karşılarında bulurlar. Zelihâ o zaman Yûsuf'a iftira edip kendisine saldırdığını söyler. Vezir de Yûsuf'u zindana attırır. Yûsuf yedi yıl zindanda kalır. Zindanda Allah ona rüya yorumlama ilmini bağışlar. Mısır hükümdarı bir gün bir rüya görür. Rüyasında yedi semiz ineği, yedi cılız inek yemekte; yedi yeşil başak da yedi kuru başak tarafından sarılmaktadır. Bu rüyayı inandırıcı bir şekilde yalnız Yûsuf yorumlar ve yedi yıl bereketten sonra yedi yıl kıtlık olacağını söyler. Hükümdar onu çağırıp kendisine maliye danışmanı yapar. Bu arada Yûsuf'un suçsuzluğu anlaşılmıştır. Zelihâ bir türlü onu unutamamaktadır. Kocasını da ölmüştür. Nihayet yedi bolluk yılından sonra kıtlık yılları gelir. Zelihâ bütün varını Yûsuf'tan haber getirenlere dağıtıp fakir düşer. Herkes zor günler yaşamakta, ülkede kuraklık hüküm sürmektedir. Yûsuf ise bollukta geçen yedi yıl boyunca biriktirilen zahireyi adaletli bir şekilde halka dağıtmaktadır. Kıtlık, Ken'an (Filistin) diyarında da etkili olmaktadır. Yûsuf'un kardeşleri yiyecek almak üzere Mısır'a gelirler. Yûsuf görür görmez onları tanırsa da belli etmez. Onlara iyi davranıp yiyecek verir ve ikinci seferde diğer kardeşlerini de getirmelerini söyler. Onlar da Yakûp'tan Bünyamin'i zorla alıp getirirler. Yakûp ise hâlâ Yûsuf'un hasreti ile yanmakta ve Bünyamin'i de kaybetmekten korkmaktadır. Bünyamin gelince Yûsuf bir hile ile onu yanında alıkoymaz.

⁴⁷⁸ G.402/3, G.433/3.

⁴⁷⁹ Cinâs-ı lâhık: Cinâslı kelimelerde bir harfi değişik olan cinâstır. Buna cinâs-ı mütekârib de denir. Değişik harf başta, ortada veya sonda olabilir. bk. G.654/2, G.711/5.

Kardeşlerine de kendi gömleğini verir ve bu gömleği babalarına sunmalarını söyler. Yakûp, Yûsuf'un kokusunu duyar ve gömlek gelince gözlerine sürer. Gözleri açılır. Sonra hanımı ve çocuklarını alıp Mısır'a giderler. Oraya varınca Yûsuf'un huzuruna çıkarlar. Kardeşleri yere eğilip onu selamlarlar. Yûsuf da kendi kimliğini açıklar. Böylece çocukken gördüğü rüyası gerçekleşmiş olur.

Yûsuf bir gün şehri gezmeye çıkınca yaşlanmış olan Zelihâ onu görür. Yûsuf önce onu tanımasa da bir dileğini yerine getirmeye söz verir. Zelihâ kendisinin eski güzelliğine kavuşması için Yûsuf'tan dua etmesini ister. O da dua eder. Zelihâ eski güzelliğine kavuşur ve Yûsuf'un dinini kabul eder. İkisi evlenir ve uzun yıllar mutlu yaşarlar.⁴⁸⁰

Eserde Leylâ vü Mecnûn, Ferhâd ü Şîrîn hikâyeleri ve kahramanlarından sonra üzerinde en fazla durulan hikâye Yûsuf u Züleyhâ'dır. 49 yerde geçen hikâye kahramanlarından Hz. Yûsuf, İsrâiloğulları peygamberlerinden Hz. Yakûp'un oğludur (bk. Peygamberler ve Kıssaları). Çoğu zaman güzelliğin sembolü oluşuyla sevgili için bir teşbih unsuru olur ve sevgili Yûsuf-ı sâni olarak anılır.⁴⁸¹ 21 yerde sevgili ve Hz. Yûsuf arasında ilgi kurulur. Çünkü Hz. Yûsuf, mâh-ı Ken'ân'dır ve insanların en güzelidir.⁴⁸² Bir yerde güzelliğin fitne oluşu anlatılırken Hz. Yûsuf'un güzelliğinin başına belâ oluşuna telmih yapılır. Sevgilinin Hz. Yûsuf olduğu kimi yerlerde âşığın gönlü onun yokluğunda gözyaşı dökten Hz. Yakûp olmaktadır.⁴⁸³ Hz. Yûsuf'un kardeşleri tarafından kuyuya atılışı ele alınmakta ve âşık için de sevgilinin çene çukuru (çâh-ı zenahdan) bir zindan olmaktadır.⁴⁸⁴

Metinde Hz. Yûsuf'un kuyuya atılışı, pazarda satılışı, sarayda iftiraya uğraması, iffetli oluşu (pâk-dâmân), zindana atılışı, rüya yorumlaması, Mısır'a sultan oluşu üzerinde durulur.⁴⁸⁵ Yûsuf kimi zaman Züleyhâ ile birlikte anılmaktadır.⁴⁸⁶ Eserde Züleyhâ'nın 4 yerde geçtiği düşünülürse bu hikâyede şair tarafından öne çıkarılan, güzelliği dillere destan Hz. Yûsuf'tur. Kıssa ile ilgili çeşitli yönler ele alınmış olsa bile şairin özellikle işlediği Yûsuf Peygamber'dir.

"Zamanın Züleyhâ'sı gönül eteğini yırttı derlerse Âsaf da Yûsuf gibi bu iftiradan haz duyar." şeklinde mânâ verilebilecek aşağıdaki beyitte Züleyhâ'nın gönlünü düşürdüğü Yûsuf'u elde etmek hevesine kapılması, Hz. Yûsuf'un buna yanaşmaması üzerine de onu kovalayıp gömleğini yırtması hadisesi hatırlatılmaktadır. Burada iftiraya uğrayan Hz. Yûsuf'tur. Züleyhâ, Yûsuf'un gömleğini arkadan yırttığı hâlde onun kendisine sahip olmak istediği yalanını söylemiştir. Beyitte şair; Yûsuf gibi anılmaktan, onun kadar güzel olmaktan ve sevgili tarafından arzulanılmaktan haz duymaktadır.

Züleyhâ-yı zamân zeyl-i dili çâk itdi dirlerse

N'olur Âşaf ki Yûsuf gibi eyler iftirâdan haz

G.469/5

Yûsuf Peygamber'in pazarda satılışının anlatıldığı aşağıdaki beyitte sevgili pazarda mezada çıkarılan Yûsuf, ona talip olanlarsa rakîp ve âşık (şair)tır.

Gelseñ ey Yûsuf-ı hüsn bâzâra biz de tãlibüz

Ger harîdâr oldı seyr-i hüsnüme dirseñ raķîb

G.60/2

⁴⁸⁰ İskender Pala, *age.*, s. 573-574.

⁴⁸¹ G.535/3, G.657/3, G.905/3, G.927/3, Muh.8/3.

⁴⁸² G.8/4, G.18/4, G.130/2, G.132/2, G.153/3, G.265/2, G.275/5, G.277/1, G.321/3, G.353/3, G.688/2, G.816/1, G.829/5, G.847/1, G.951/5, G.966/2, G.982/5, G.1012/1, Muh.21/2.

⁴⁸³ G.321/3, G.587/4.

⁴⁸⁴ G.4/1, G.1005/5.

⁴⁸⁵ G.115/4, G.387/1, G.387/5, G.453/2, G.451/5, G.527/1, G.657/3, G.690/2, G.743/2, Muh.15/2, Muh.17/3, Müs.2/5, Müseb.1/4.

⁴⁸⁶ G.462/4, G.469/5.

Birçok şairde olduğu gibi Âsaf'ta da onlarca beyitte ünlü aşk hikâyeleri ve onların kahramanları anlatılmıştır. Bunlar arasında Leylâ vü Mecnûn, Ferhâd u Şîrîn ve Yûsuf u Züleyhâ'nın ayrı bir yeri vardır. Bu hikâyelerin kahramanları bizatihi şairin ve sevdiğinin kendisidir.

Leylâ vü Mecnûn hikâyesinin ulaştığı İlâhî aşka temas etmeyen şair, Yûsuf u Züleyhâ hikâyesinde genellikle Yûsuf üzerinde durur. Çünkü Yûsuf Peygamber güzelliği dolayısıyla diğer erkek kahramanlardan farklı olarak sevgili için de benzetilen olur.

2.2.2. Eser Adları

Eser adlarını tespit etmek kimi zaman şairin kelimelerin sözlük anlamlarını da kastederek kullanmasından dolayı güçleşmektedir. Bu başlık altında tespit edilebilen eser adları harf sırasına göre incelenmiştir.

Âsaf Dîvânı'nda çeşitli eser adları geçerken bunların bir kısmı şairlere ait önemli eserler, bir kısmı da çeşitli konularda yazılmış müstakil eserlerdir. Eser adları şairin eğilimleri, eğitimi ve genel olarak hayatıyla ilgili bilgiler edinmemize yardımcı olmaktadır. Sa'dî'nin *Gülistân* adlı eserinden gazel ilmini okuduğunu söylemesi hem *Gülistân*'ı okuduğunu hem de ondan etkilendiğini gösterir. Şiirin güzelliğini, gazel tarzının inceliğini *Hâfız Dîvânı*'ndan gördüğünü söylemesi, *Mesnevî* okuduğundan haber vermesi hem aldığı eğitim hem de Farsçası hakkında bilgi vermektedir. *Meşârik* ve *Mesâbih* adlı hadis kitaplarını okuyan ve dostlarına öğretebileceğini söyleyen şairin hadisle ilgilendiği, şer'î bir konuda Hanefî fıkhına dair bir eser olan *Mültekâ*'yı kullanması mezhebiyle ilgili fikir vermektedir.

Bir yerde (G.1081) geçen "Nâme-i Esrâr" terkibi sevgilinin ayva tüyü ordusunu anlatan şairin şiiri için benzetme unsuru olarak kullanılmıştır. Kelime anlamıyla da beyte uygun düşen ifadenin Feridüddin Attar'ın *Esrârname* adlı eseri olması muhtemeldir. Eser, XV. Yüzyılda Akkoyunlular dönemi şairlerinden Tebrizli Ahmedî tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir.⁴⁸⁷

Sipâh-ı haṭṭuñ aḥvâline şî'rüm

Görenler Nâme-i Esrâr şandı

G.1081/4

İrânlı şair Sa'dî (öl.1292)'nin *Gülistân* adlı meşhur eseri kimi zaman kelime anlamı da kastedilerek kullanıldığından şairin kastının hangisi olduğu konusunda şüphe uyandırmaktadır.⁴⁸⁸ Doğrudan Sa'dî'nin eserinin anlatıldığı yerler de vardır. Bülbül sevgilinin iki sayfa şeklinde olan yanaklarından ders alırken, sevgilinin hattı *Gülistân* kitabının şerhi olarak anlatılır. Gül yanaklı sevgili *Gülistân*'ı ezberler, dönen gökyüzü *Gülistân* dîbâcesini onun yanak sayfasına yazar. Bu beyitte (G.1031/4) H. nüshasından metne *Gülistân* şeklinde alınan kelime, F. nüshasında *Bûstân* olarak geçmektedir.⁴⁸⁹ Nazmı öğrenmek için kendi şiirini tavsiye eden şair, gazel ilmini Sa'dî'nin *Gülistân*'ından okuduğunu belirtir.

Olursın nazma kâdir ger oḡursañ Āşaf'ıñ şî'rin

Ġazel 'ilmin oḡudı Sa'dî'nüñ ol Gülsitân'ından

G.817/5

⁴⁸⁷ Dâvûd İbrâhimî, "Esrârname", *DîA*, c. XI, TDV Yay., İstanbul 1995, s. 434-435.

⁴⁸⁸ G.731/5.

⁴⁸⁹ G.558/3, G.809/2.

İranlı ünlü şair Hâfız-ı Şîrâzî (öl.1390?)’nin *Dîvânı* üç yerde söz konusu edilir.⁴⁹⁰ Şair gazel tarzını *Hâfız Dîvânı*’na bakmasına bağlarken şiirin edâsını *Hâfız Dîvânı*’ndan gördüğünü ifade eder.

Ben ol mîr-i kelâmem leblerüñ vaşf itmedür kârum

Edâ-yı şî’ri zîrâ görmişem Hâfız Dîvânı’ndan

G.817/4

Hümâyûn-nâme adlı eser bir yerde (G.14/3) “Hümâyûn-nâme-i Cem” terkihiyle geçer. İranlı şair Vâiz-i Kâşifî *Kelile ve Dimne*’yi Envâr-ı Süheylî adıyla Farsçaya çevirmiştir. Filibeli Ali Çelebi de eseri *Hümâyûn-nâme* adıyla Türkçeye tercüme edip Kanûnî Sultan Süleyman’a sunmuştur. Kastedilen eserin bu olması muhtemeldir. Ayrıca burada Cem’in kadehinin üzerindeki yedi hat da kastedilmiş olabilir.

Bir yerde (G.813/1) *Şebistân*’la birlikte anılan *Hüsn ü Ân* adlı bir mesnevî olması muhtemel eserle kastedilenin tam olarak hangi eser olduğu anlaşılamamaktadır.

İbrahim b. Muhammed el-Halebî (öl.1549)’nin *Mülteka’l-Ebhur* adlı Hanefî fikhına dair eseri⁴⁹¹ bir yerde “kitâb-ı *Mültekâ*” terkihiyle geçer. Zâhitle şer’ üzerine yapılan tartışmada *Mültekâ* bile gelse (getirilse) zâhidin inkâr ettiği konudan dönmeyeceği anlatılır.

İnanmaz zâhid ile eylesek şer’ üzre da’vâyı

Döner mi münkirüñ tab’ı kitâb-ı Mültekâ gelse

G.965/4

Sözlük anlamı “kuş dili” olan *Mantıku’t-Tayr*, İranlı şair Feridüddin Attar (öl.1193?)’in alegorik, tasavvufî mesnevisidir. Türkçeye çeşitli tercümeleri yapılan eserin en meşhur tercümesi Gülşehrî (öl.1317)’ninkidir. Her bağbânın gül bahçesindeki kuşların dilini anlamaması Şeyh Attar olmayanın *Mantıku’t-Tayr*’ı bilmemesiyle izah edilir. Eserin sözlük anlamı da düşünülerek kullanıldığı görülür.

Añlamaz murğ-ı gülistânüñ dilin her bâğbân

Manţık-ı Tayrı bilür mi Şeyh Aţţâr olmayan

G.815/3

Sevgiliyi anlattığı için şiirini benzettiği “meddâh-nâme”nin bir eser adı mı yoksa kelime anlamıyla “sevgilinin övgüleriyle dolu şiirler” mi olduğu tam anlaşılamamaktadır.

Mevlânâ’nın *Mesnevî*’si iki yerde geçer.⁴⁹² Aşağıdaki beyitte şairin Monla Karamanî’den *Mesnevî* okuduğu anlatılmaktadır.

Müşkilât-ı ‘ilm-i vahdetden haber-dâr eyledi

Meşnevî’yi okudup Monlâ Karamanî baña

G.4/4

Radiyüddin es-Sâgânî (öl.1252)’nin *Meşâriku’l-Envâr*⁴⁹³ adlı eseriyle Ferrâ el-Begâvî (öl.1122)’nin *Mesâbîhu’s-Sünne*⁴⁹⁴ adlı eseri bir yerde birlikte söz konusu edilir. Eserler hadis kitaplarıdır. Şair bu kitapları okuduğunu ve hadis konusunda iddialı olduğunu, dostlarına hadis öğretse buna şaşılmaması gerektiğini belirtir.

Kâmilüz çünki Meşâriq’da Meşâbîh’de hemîn

Ögredürsek n’ola aḥbâb-ile hûbâna ḥadîş

G.104/3

⁴⁹⁰ G.401/5, G.964/5.

⁴⁹¹ Geniş bilgi için bk. Şükrü Selim Has, “Mülteka’l-Ebhur”, *DİA*, c. XXXI, TDV Yay., İstanbul 2006, s. 549-552.

⁴⁹² G.830/4.

⁴⁹³ Geniş bilgi için bk. İbrahim Hatiboğlu, “Meşâriku’l-Envârî’n-Nebeviyye”, *DİA*, c. IXXX, TDV Yay., Ankara 2004, s. 361-362.

⁴⁹⁴ Geniş bilgi için bk. İbrahim Hatiboğlu, “Mesâbîhu’s-Sünne”, *DİA*, c. IXXX, TDV Yay., Ankara 2004, s. 258-260.

Taşlıcalı Yahyâ (öl.1582)'nin alegorik mesnevîsi *Şâh u Gedâ* iki yerde geçer.⁴⁹⁵ Aşağıdaki beyitte şair, ağlayan âşığın ricâsına hâl ehlinin *Şâh u Gedâ* kıssası dediğini belirtir.

Ricâsın añlayup yabana atma 'âşık-ı zârı
Aña hâl ehli cānâ kışsa-i Şâh u Gedâ dirler G.193/3

Şebistân adıyla geçen eserle kastedilenin tam olarak hangisi olduğu anlaşılmasa da İranlı şair, Fettâhî-i Nişâburî (öl.1448)'nin *Şebistân-ı Hayâl* adlı eseri olması muhtemeldir. Esere Surûrî tarafından şerh, Akşehirli Abdurrahman Gubârî tarafından nazîre yazılmıştır.⁴⁹⁶ *Şebistân*'ı yazan, sevgilinin saçının vasfıyla eserini tamamlamıştır.

Vaşluññ fikriyle yazdı Hüsñ-ile Ān'ı yazan
Vaşf-ı zülfüñle tamām itdi Şebistân'ı yazan G.813/1

İranlı şair Firdevsî (öl.1020?)'nin ünlü mesnevîsi *Şehnâme*, bir yerde geçer. Şairin gönlünün melâlî şerh olursa Tûsî'nin *Şehnâmesi* gibi bir zaman (mutlaka) okunacaktır.

Olursa şerh eger hâl-i pür-melâl-i dilüm
Çü Şahnâme-i Tûsî o bir zamân okınur G.207/3

2.2.3. Kavimler

Âsaf Dîvânı'nda geçen kavim adları ayrı ayrı başlıklandırılmadan harf sırasına göre ele alındı.

'Âd kavmi⁴⁹⁷ doğrudan geçmese de 'Âd'ın oğlu Şeddâd'ın yaptırdığı İrem bağı nedeniyle dolaylı olarak söz konusu edilir. İrem bağı 'Âd kavminin kralı Şeddâd tarafından Tanrılık iddiasıyla cennet bahçelerinin özelliklerine benzetilerek yaptırılan bahçedir. Bu bahçe Allah'ın gönderdiği bir âfet ile yere geçti, yıkılıp gitti.⁴⁹⁸ Âd kavmiyle ilgili Kur'ân-ı Kerîm'de de birçok âyette bilgi bulunmaktadır. Hz. Hûd'un Âd kavmine gönderilişi, bu kavmin muhteşem saray, mal ve eşsiz bahçelere sahip oluşu, gurura kapılarak azgınlık ve taşkınlıkta bulunmaları, Hz. Hûd'u yalanlamaları, Hz. Hûd'un uyarılarına kulak vermemeleri, kuraklık ve rüzgârla cezalandırılmaları Kur'ân'da anlatılır.⁴⁹⁹ Fecr sûresi 6. ve 7. âyetlerde "Görmedin mi Rabbin ne yaptı Âd kavmine, sütunlar sahibi İrem'e? Ki ülkeler içinde onun benzeri yaratılmamıştı" şeklinde İrem'den de söz edilmektedir. *Âsaf Dîvânı*'nda İrem Bağı (bâğ-ı İrem) on altı yerde geçerken genellikle güzelliğiyle söz konusu edilir.⁵⁰⁰ Aşağıdaki beyitte âşığın göz yaşlarıyla beslenen sevgilinin yüzü İrem bağında yetişen müstesnâ bir güle benzetilmiştir.

⁴⁹⁵ G.572/4.

⁴⁹⁶ Bilal Elbir, "XVI. Yüzyıl Şerh Edebiyatı İçinde Şerh-i Şebistân-ı Hayâl'in Önemi", *Kastamonu Eğitim Dergisi*, c. XIII, No: 2, Kastamonu 2005, s. 623-632.

⁴⁹⁷ Hz. Nüh'tan sonra yaşamış olan bu kavme Hz. Hûd gönderilmiştir. Âd kavmi, Hûd'u yalanlayıp onun getirdiği dini inkâr ettiği için şiddetli bir rüzgârla cezalandırılmıştır. Âd kavminin yaşadığı coğrafi bölge, birçok tarihçi ve müfessire göre Yemen'dir. bk. Celal Kırca, "Âd", *DİA*, c. I, TDV Yay., İstanbul 1988, s. 333-334.

⁴⁹⁸ İskender Pala, *Ansiklopedik Dîvân Şîri Sözlüğü*, Akçağ Yay., Ankara 1995, s. 70.

⁴⁹⁹ bk. 26 Şuarâ/123-126, 128-130, 133-134, 136; 46 Ahkâf/21, 24-25; 11 Hûd/59; 54 Kamer/19-21; 69 Hâkka/6-8; 7 A'râf/65, 72.

⁵⁰⁰ G.177/1, G.450/4, G.451/3, G.490/2, G.502/3, G.569/5, G.636/4, G.698/3, G.725/3, G.803/1, G.807/3, G.831/1, G.945/2, G.983/5, G.1073/2.

‘Aceb perverde itmiş eşk-i çeşmüm rûy-ı dildârı
İrem bâğında bitmiş verd-i müsteşnâya beñzetedüm G.675/2

İki yerde geçen **Frenk**, sevlmeyen ağıyâr için teşbih unsuru olarak kullanılır.⁵⁰¹
Aşağıdaki beyitte bu husus anlatılmaktadır.

Gördiler yârı yanumda oldılar âzürde-dil
Râst geldüm yolda ağıyârûñ ki Efreng’ine ben G.820/4

Habeş, Afrika’nın doğusunda ve Yemen’in karşı kıyısında bulunan Habeşistan halkına verilen addır. Siyahî renkte oluşları nedeniyle şirimizde gecenin rengi, sevgilinin zülfü ve beni ile ilişkilendirilir. Bir yerde geçen Habeş, sevgilinin güzel yanağındaki beni için benzetilen olarak kullanılmıştır.

Hâl-i Habeş’ûñ ‘arız-ı ra’nâña yaraşmış
Gîsûñ ne güzel şarkmış o vech-i hasen üzre G.935/2

Hindistanlı anlamına gelen **Hindû**, dört yerde geçer.⁵⁰² Bunların ikisinde renginden dolayı sevgilinin beni için teşbih unsuru olmuş, birinde esmer sevgili için Hindî-rû tâbiri kullanılmıştır. “*Sevgili, dünyayı yıkmasın diye Hindû askerine set çekti.*” şeklinde anlamlandırılabilir. Aşağıdaki beyitte açıkça söylenmese de “ceyş-i Hindû” ile sevgilinin saçları, “set” ile sevgilinin başına örttüğü örtü anlatılmıştır.

İtmesün diyü harâbe ‘âlemi
Ceyş-i Hindûsına çekdi yâr sed G.148/2

Mağrib, batı ülkeleri anlamına gelse de eskiden Afrika’nın Mısır hariç kuzey kısmındaki bölgeler için kullanılırdı. Mağribî; daha çok Fas, Cezayir, Tunus ve Sûdanlı siyah ırk insanları için kullanılır. Sihir yapan, tılsım bozan insanlardır. Bir yerde geçen Mağribî ile ilgili kullanım dikkat çekicidir. Sevgilinin ay alnı yüzünün aynası olarak düşünülüş, göz de karanlık gecede ayna tutan Mağribliye benzetilmiştir. Burada Mağriblilerin ayna tutması, aynaya baktırması da hatırlatılmıştır.⁵⁰³

Kaçan kim gül cemâlde meh cebînûñ tutar âyîne
Gözûñ ne Mağribîdür târ-ı şebde tutar âyîne G.851/1

Tanzimat’tan evvel **Osmanlı** diye zeki, güzel, kahraman, cesur, sözünü çekmez, gözünü kırpmaz, iyi ata biner kimselere denirdi ki Türk demekti. Metinde üç yerde geçen Osmanlı daha çok Osmanlı Devleti’ni kastedecek şekilde kullanılır.⁵⁰⁴ Bir yerde şair Osmanlı soyunu hayırla yâd ettiğini dile getirirken bir yerde devlet düşmanlarının askerlerini mağlup eden biziz, dedikten sonra debdebe düşkünlerinin Osmanlı devletini kiskandığını anlatır. Aşağıdaki beyitte sevgilinin gözlerinin ceylana, kaşlarının yaya,

⁵⁰¹ G.409/3.

⁵⁰² G.53/3, G.718/3, G.956/3.

⁵⁰³ Ayna tutmakla ilgili “âyine-dârlik” da hatırlanmalıdır. Eskiden gelinlerin süslenmeleri sırasında ayna tutma geleneği vardı. Günümüzde de hâlen berber ve kuaförlerde bu âdet sürdürülmektedir. Ayna tutan berber çırağı veya süslenmeye yardım eden kişiye ayna tutucu ya da aynacı anlamında âyine-dâr ve âyin-ger denilirdi. Ayna tutanlar genellikle Hintli hizmetçiler olurdu. Ayna ile Mağribli ilişkisinde Mağriblilerin koyu teni aynanın siyah yüzü, gönülleri de parlak yüzü olmaktadır. Âyine-dâr ve parayla aynaya baktırma için bk. Ahmet Talât Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Haz.: Cemâl Kurnaz, MEB Yay., İstanbul 1996, s. 120; Yusuf Çetindağ, *Ayna Kitabı*, Karam Yay., Çorum 2005, s. 102-110.

⁵⁰⁴ G.4/5, G.168/2.

beninin de Osmanlı Devleti'nin haracına değişilmeyeceği söylenmektedir. Harâc-ben ilişkisi harâcın toprak mahsullerinden buğday, arpa, mısır vs. alınan bir vergi olmasından dolayı kurulur.⁵⁰⁵

Çeşmüñ gâzâla dağı kemân'ebrevânuñı

Hâlûñ harâc-ı kişver-i 'Oşmân'a virmezim

G.807/6

Anadolu anlamına da gelen **Rûm** kelimesi aynı zamanda Romalı Ortadoks cemaati şeklinde bir kavmi de anlatır. Kavim anlamıyla bir yerde geçerken Rumlarda kadın erkek selamlaşmasının sarılarak yapılmasına değinilir. Şair sevdiğinden de bunu istemektedir:

Bilinmek olmadıysa mâhum öğren 'âdet-i Rûm'ı

Çocurlar bunda şâdıklar miyânuñ merhabâ dirler

G.193/2

Bir yerde geçen **Rûmî** (Anadolulu), şairin sevgiliye kavuşmasına ramak kala sevgilinin kendisine sırdaş edindiği bir kişi için kullanılmıştır.⁵⁰⁶

Tatar, edebiyatımızda akıncı, çapulcu, zâlim ve postacı yerine kullanılır. Nâfe-i Tatar veya misk-i Tatar terkibiyle Asya'daki Mançurî, Moğol ve Çoykar âhularından çıkarılan miskler anlatılır.⁵⁰⁷ Miskle birlikte anılmasının nedeni hem miskin Tatar diyarında elde edilmesi hem de Anadolu illerine Tatarlar tarafından getirilmesi dolayısıyla.⁵⁰⁸ Metinde on yerde geçen Tatar, üç yerde miskiyle (misk-i Tatar) söz konusu edilirken postacılığına değinilmez.⁵⁰⁹ Sevgilinin beni Hutten miskini kıskandıran bir Tatar miskidir.⁵¹⁰ Bir yerde İran ceylanlarıyla Tatar ceylanları (güzelleri) karşılaştırılarak Tatar'ın ceylanının daha güzel olduğu vurgulanır. Tatar ceylanının özellikle tercihi nâfenin ceylan göbeğinden elde edilmesiyle de ilgilidir. Bir yerde sevgilinin dudağı varken gönlün şaraba meyletmediği anlatılarak gülsuyu varken Tatar'ın bozasının içilmeyeceği üzerinde durulur.⁵¹¹ Genellikle bozacılıkla Arnavutlar anılırken buradaki kullanım Tatar bozasının çok da güzel olmadığını, sevgilinin dudağı karşısında şarabın durumunu göstermek içindir. Zâlimlięiyle bir yerde sevgilinin kirpiği, üç yerde gamzesi, iki yerde de gözü Tatar'a benzetilir.⁵¹² Bu hayallerde "yağma, gâret, talan, târumâr" kelimeleriyle sevgilinin âşışın aklını, gönlünü yağmalaması anlatılır. "*Gözünüñ Tatar'ı ruh ve gönül ülkesine kastedip aklımı ve sabrumu yağmalar gibidir.*" şeklinde anlamlandırılabilen aşğıdaki beyitte bu hususa işaret edilmiştir.

Kaşd idüp Tâtâr-ı çeşmüñ kişver-i rûh u dile

'Aqlımı târâc idüp şabrumu yağmalar gibi

G.1000/3

⁵⁰⁵ Lûgat mânâsı arazinin hasılatından veya çalışanların emeğinden elde edilen şey demek olan harâç, istilâh olarak Devletçe fertlerden alınan vergi yerine kullanılır. Şerî lisanda harâç biri adam başına alınan, diğeri topraktan veya hasılatından istifâ olunan vergi ve hissedir. bk. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. I, MEB Yay., İstanbul 1993, s. 734.

⁵⁰⁶ G.959/4.

⁵⁰⁷ Ahmet Talât Onay, *age.*, s. 470.

⁵⁰⁸ İskender Pala, *age.*, s. 525.

⁵⁰⁹ Postanın kuruluşundan evvel posta işlerini görenlere tatar denirdi. Bunlar bir ocak itibar edildikleri için Ocak tatarları da denilirdi. Hükümet merkezi olan İstanbul'da bu maksatla teşkilât vücuda getirilmiş ve Tatarların konup göçme ve hayvan değiştirmelerini kolaylaştırmak üzere memleketin muhtelif yerlerinde menzilhaneler de kurulmuş olduğu gibi her vezirin dairesinde de tatarlar vardı. Posta işlerine bakanların başına tatar ağası, giydikleri üstlüğe tatar dolması, başlıklarına tatar kalpağı denirdi. Tatarların bu hızlı hareketleriyle ilgili olarak yarı pişmiş ete tatarı denmiştir. bk. Mehmet Zeki Pakalın, *age.*, c. III, s. 420-422.

⁵¹⁰ G.163/2, G.575/4, G.838/2.

⁵¹¹ G.525/3, G.652/3.

⁵¹² G.654/4, G.745/4, G.914/2, Muh.24/4.

Türk kelimesinin çoğulu olarak kullanılan ancak güzeller anlamına da gelen **Türkân** kelimesi bir yerde geçer.⁵¹³ Sevgiliye seslenen şair “*Bu Türkâna ihsanını saçtığını hiç görmedim.*” demektedir. Bu kullanımda kastedilenin güzeller mi, Türkler mi olduğu çok net olmasa da sevgiliye sesleniş olduğuna göre onun ihsanını umanın güzeller olmaması, dolayısıyla Türkler olması daha kuvvetlidir. Burada ayrıca yabancı asıllı bir sevgilinin de söz konusu edilmiş olması muhtemeldir. Ayrıca bu bend, şairin Türk asıllı olduğunu da gösterir. Şairin Türk kelimesini kullanırken “değersiz” anlamı yüklediği de düşünülmelidir.

2.2.4. Ülke ve Şehirler

Âsaf Dîvânı’nda birçok ülke ve şehir adı geçerken bunlar hem gerçek hâlleriyle hem de çeşitli tasavvurlarda söz konusu edilir. Meriç’in Edirne’den, Tuna’nın Belgrat’tan geçmesiyle şairin gözyaşlarının sevgilinin şehrinden geçmesi arasında ilgi kurulur. Bunun yanında ülke ve şehirle ilgili en belirgin özellikler, oraya ait şöhret bulmuş unsurlar zikredilir. Aden ve Bahreyn’in inciyle, Bedehşân’ın la’l taşıyla, Çin’in miskiyle, Nevşâd’ın güzelleriyle anılması böyledir. Kimi zaman da bir ülke ve şehir orada yaşanan tarihî bir olay veya şahsiyetle ilgili olarak ele alınır ki Ken’ân ve Mısır’ın Hz. Yûsuf; Necef’in Hz. Ali dolayısıyla anılması böyledir. Ülke ve şehirlerden Ken’ân, Mısır, Hitâ, Hutun, Bedehşân ve Şâm üzerinde en fazla durulanlardır. Bu bölümde “Ülke ve Şehirler” başlığı altındaki unsurlar harf sırasına göre incelenmiştir.

Acem ülkesi (İran) metinde üç yerde geçer ve üçünde de âhûsu (güzeli) dolayısıyla söz konusu edilir.⁵¹⁴ Sevgilinin Acem âhûsundan üstün olduğu vurgulanır. İran ceylanı bir yerde Tatar ceylanlarıyla karşılaştırılmış ve Tatar ceylanının daha güzel olduğu anlatılmıştır. Burada güzellerin karşılaştırılması söz konusu edilirken ceylan-misk ilişkisiyle miskin Tatar memleketinde ceylanların göbeklerindeki kan pıhtısından elde edilmesi hatırlatılmıştır.⁵¹⁵

Yemen’in güneyinde Kızıldeniz’in girişinde bir sahil şehri olan **Aden**, incisi dolayısıyla (dürr-i Aden) ele alınır. Beş yerde geçen Aden incisi; üç yerde sevgilinin dişleri, iki yerde de âşğın gözyaşları için benzetme unsuru olarak kullanılır.⁵¹⁶ Aşağıdaki beyitte sevgilinin temiz, düzgün inci dişlerinin benzerinin Aden’de bile görülmediği anlatılmaktadır.

Gevher-i dendân-ı berrâkuñ görenler didiler

Şöyle şâf u muntazam dürr-i ‘Aden’de görmedük

G.568/4

Bugün Irak’ın başkenti olan **Bağdat**, bir yerde Şâm’la birlikte “Ana gibi yar, Bağdat gibi diyar olmaz.” sözünü hatırlatacak şekilde, yaşanacak güzel yer anlamıyla kullanılmıştır.⁵¹⁷

İki deniz anlamına gelen **Bahreyn**, incisiyle meşhur bir başka yerdir. Suudi Arabistan’ın doğu kıyılarına 24, Katar’ın batı kıyısına 28 km uzaklıktadır.⁵¹⁸ Bahreyn

⁵¹³ Mur.1/2.

⁵¹⁴ G.25/2, G.167/2, G.652/3.

⁵¹⁵ Erkek ceylanların göbeğinde bulunan bir ur olan nâfe (misk), hayvanı rahatsız edermiş. Hayvan, sürtünmek yoluyla bu uru düşürebilirmiş. Hammadde olarak kullanılan bu urdan şişeler dolusu koku elde etmek mümkünmüş. bk. İskender Pala, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, Akçağ Yay., Ankara 1995, s. 390.

⁵¹⁶ G.106/1, G.123/4, G.935/5, Müs.7/7.

⁵¹⁷ G.394/3.

⁵¹⁸ Bahreyn adası, tarihin en işlek denizyolu üzerinde önemli bir stratejik noktada yer alması, sığ sularında kolaylıkla elde edilen kaliteli inci bulunması, ayrıca zengin hurmalıklara sahip olması sebebiyle ilk devirlerden itibaren iskân edilmiş ve pek çok istilaya mâruz kalmıştır. bk. Mustafa L. Bilge, “Bahreyn”, *DİA*, c. IV, TDV Yay., İstanbul 1991, s. 493.

bir yerde geçer ve âşîğın gözyaşı için (dâne-i yaşum) mukayese unsuru olur. Şair, gözyaşı tanesi gibi bir gevherin Bahreyn’de bile çıkmadığını söyler. Bu kullanımda Bahreyn’in kelime anlamı da hatırlatılır ve âşîğın iki gözü ile ilişkilendirilir.⁵¹⁹

Orta Asya’da Afganistan’ın kuzeydoğusunda Afgan Türkistanı olarak bilinen **Bedehşân**, edebiyatımızda la‘l madeni dolayısıyla anılır ve la‘l-i Bedehşân terkihiyle karşımıza çıkar. Rengi itibariye sevgilinin dudağı ve şarap için benzetilen olur. Erimiş la‘l (la‘l-i müzâb) bir cins iyi şarabın adı olarak kullanılır. Metinde sekiz yerde geçen Bedehşân tamamında la‘l-i Bedehşân terkihiyle geçer ve bunların birinde (G.672/3) şarap anlamıyla yedisinde sevgilinin dudağı ile ilişkilendirilerek kullanılır.⁵²⁰ Şair, açık istiâre ile Bedehşân la‘li dediği sevgilinin dudağını öpmek, hatta sorup mest olmak ister. Sevgilinin dudağının ucunda canlar tutuşmaktadır. Aşağıdaki beyitte şair, “*Ey pâdişah! Güzellerin madeni içinde eşi bulunmaz bir incisin; dudakların Bedehşân la‘li, dişlerin incidir.*” diyerek sevgilinin dudağını rengi bakımından Bedehşân la‘line benzetmiştir.

Mâ‘den-i hûbân içinde dürr-i yektâsın şehâ

Leblerüñ la‘l-i Bedehşân dişlerüñ lü’lû güzel

G.636/2

Tuna ve Sava nehirlerinin birleştiği kesimde kurulu **Belgrad**, bir yerde Tuna’nın kenarında oluşuyla âşîğın gözyaşlarının sevgilinin şehrinin kenarında oluşu ilgisi için kullanılır.⁵²¹

Afganistan’ın kuzeyinde bir şehir olan **Belh**, bir yerde geçer ve bir kul olarak düşünülen şairin şiir surresiyle Belh şâhı olan sevgilinin ayağına yüz sürmesi ve hediye getirmesi şeklinde ele alınır:

Şurre-i şî‘ri ile pâyuña Āşaf yüz urur

Bir gedâdur o şeh-i Belh’e hedâyâ götürür

G.220/5

Bugün Özbekistan sınırları içinde bulunan **Buhârâ** iki yerde geçer. Bunlardan birinde Semerkand’la birlikte uzaklık anlatmak için anılırken bir diğesinde şekeri dolayısıyla söz konusu edilir.⁵²²

Yedi yerde geçen **Çin**, altısında ceylân, nâfe ve misk; birinde amber dolayısıyla ele alınır.⁵²³ Âşîğın Çin’e gitmekteki amacı sevgilinin saçının kokusunu duymaktır. Çin sahrası gezilse bile sevgilinin beni gibi bir amber bulunamaz. Aşağıdaki beyitte sevgilinin saçının kokusuyla Çin nâfesinin selamını getirdiği ve Hitâ miskinin kokusundan haber verdiği anlatılmaktadır.

Şaçun getürdi nâfe-i Çîn’ün selâmını

Bize o büy-ı müşg-i Hıttâ’dan haber virür

G.281/2

Edirne bir yerde geçer ve Meriç nehrinin Edirne’den geçmesiyle şairin gözyaşı selinin sevgilinin şehrinden geçmesi arasında ilgi kurulur.⁵²⁴

Erzurum (Arz-ı Rûm) bir yerde geçerken şairin “*sağ olur da bir gün Erzurum’a gidersek*” anlamına gelen ifadesinden henüz Erzurum’a gitmediği anlaşılmaktadır.⁵²⁵

Musul’la birlikte anılan **Halep**’in güzel bir şehir olduğu vurgulanır:

⁵¹⁹ G.123/4

⁵²⁰ G.389/4, G.537/1, G.802/1, G.816/1, G.844/2, Müs.8/2.

⁵²¹ G.639/4.

⁵²² G.73/3, G.968/3.

⁵²³ G.314/2, G.458/2, G.563/4, G.650/2, G.834/3, Muh.15/4.

⁵²⁴ G.117/5.

⁵²⁵ G.828/11.

Hıtâ (Doğu Türkistan) ve **Huten**, kelimeleri misk dolayısıyla söz konusu edilir. Bir çeşit ceylanın göbeğindeki ur olan misk (müşt), nâfe adıyla da bilinir. Bu ur, ceylanın geçeceği yerlere kazıklar çakarak veya hayvanın göbeğine keseler bağlayarak toplanır ve güzel kokular için hammadde olarak kullanılır. Kokusu ve siyah rengi ile sevgilinin kokusu, ayva tüyleri, beni, kaşı, saçları; gece, mürekkep vs. miske benzerler. Çin, Hıtâ, Hutten kelimeleri, miskin çıktığı yeri; âhû da misk geçişini bildirir.⁵²⁶ Metinde Hıtâ altı yerde, Hutten de sekiz yerde geçer.⁵²⁷ Sevgilinin saçları Çin nâfesinin selamını getirirken Hıtâ miskin kokusundan haber verir. Sevgilinin turrası Hıtâ miskinden üstündür. “Reşk-i Hıtâ” ifadesiyle bu üstünlük anlatılır. Hutten’de sevgilinin beni gibi amber olur diyene şair, Çin ve Hıtâ’ya gitmesini söyler. “Hıtâ’yı gör” ifadesi “hatâyı gör” şekli de düşünülmüş kullanılmıştır. Nitekim şair 576. gazelin üçüncü beytinde “Hatâ” ve “hıtâ” cinâsı yapar. Aşağıdaki beyitte sevgilinin saçları Hıtâ miskidir ve âşığın bedenini yakmaktadır; çünkü onun siyah beninin şöhreti karabiber olmasıdır. Şair, sevgilinin saçının yakıcılığını beninin karabiber olmasına bağlamıştır ki karabiber yendiğinde ağzı yakan bir bitkidir:

Ey saçları misk-i Hıtâ yağa n’ola cism ü teni

Şöhreti çünkü o hâl-i siyehûn fülfüledür

G.332/4

Sevgilinin kâkülü, zülfü, gîsuları, hattı (ayva tüyleri) Hutten miskiyle karşılaştırılır ve çoğu zaman Hutten miskinden üstün olduğu vurgulanır. Sevgilinin beni Tatar miskiyken Hutten’i kıskandırmaktadır. Aşağıdaki beyitte şair, sevgilinin Çin ve Hutten nâfesi gibi eline girdiğini, bu yüzden ceylana gerek kalmadığını anlatır.

Nâfe-i Çin ü Hutten-veş girdi destüme benüm

Ey güzel müşt-i gâzâlı var yürü şahrâya şal

G.650/2

Hindistan bir yerde sevgilinin yanağı için Hind-kârî bir kumaş olarak⁵²⁸ bir yerde de bahar için benzetilen olarak geçer. Bahar Hindistan hocasıdır, onun kumaşını açmaya rüzgâr engel olmaktadır. Baharın rüzgârlı ve sert geçmesi yüzünden tabiatın yeteri kadar yeşillenmemesi ifade edilmek istenirken Hindistan-kumaş ilişkisine değinilmiş ve Osmanlıya kıymetli birçok kumaşın Hindistan’dan gelmesine de işaret edilmiştir:

Şanki bahâr h’âce-i Hindüsitan’dur

Mâni’ kumaşın açmağa eṭvâr-ı rüzgâr

G.234/3

Bir yerde geçen **İsfâhân** (Sıfâhân), sürmesiyle (kuhl) söz konusu edilir. Sevgilinin ayağının tozunun İsfahan’ın sürmesinden üstün olduğu vurgulanır.⁵²⁹

İstanbul bir yerde şairin gitmeyi çok arzuladığı ancak gitmeye imkân bulamadığı bir şehir olarak anlatılır.⁵³⁰ “Eğer hûrîler İstanbul güzellerinin işvelerini

⁵²⁶ İskender Pala, *age.*, s. 389-390.

⁵²⁷ G.281/2, G.314/2, G.481/4, G.778/4 Hıtâ; G.123/1, G.216/4, G.314/2, G.563/4, G.787/1, G.838/2, Muh.15/4 Hutten.

⁵²⁸ G.138/5.

⁵²⁹ G.543/2.

⁵³⁰ G.211/5.

öğrenirse âşık olan, bil ki cennette bile rahat etmez.” denilen aşağıdaki beyitte ise İstanbul güzellerinin işveleri, nazlı oluşları ve âşıklara çok çektirdikleri anlatılmıştır.

Bil ki cennette dahı ‘âşık olan râhat degül

Öğrenürse ‘işve-i hübân-ı İstânbül’ı hür

G.232/4

Karaman, bir yerde geçerken bir geceden daha uzak mesafede oluşu bakımından söz konusu edilir.⁵³¹ Sevgilinin ayva tüyleri yüzünü görmeye mâni olmakta, nitekim karanlık gecede çıkılsa bile Karaman seyrine varılamayacağı ifade edilmektedir.

Yakup Peygamber ve Yûsuf Peygamber’in yaşadığı, bugün Filistin ve Sûriye’nin bir bölümünü içine alan bölge **Ken‘ân** olarak bilinirdi. Metinde on iki yerde geçen Ken‘ân bunların tamamında Hz. Yûsuf dolayısıyla söz konusu edilir.⁵³² Kimi zaman Mısır’la birlikte anılır. Hz. Yûsuf için “Yûsuf-ı Ken‘ân ve mâh-ı Ken‘ân” ifadeleri kullanılır. Yûsuf-ı Ken‘ân çoğu zaman sevgilidir. Aşağıdaki beyitte Ken‘ân gül yüzlü Yûsuf’u görünce bülbül gibi gözlerinden yaş akıtmaktadır.

Ne hikmetdür görünce Yûsuf-ı gül-çehresin Ken‘ân

Hezâr-veş çeşme-sârından olur âb-ı revân peydâ

G.18/4

Afrika’nın kuzeyinde, Kızıldeniz’in batısında birçok medeniyete beşiklik eden **Mısır**, her dönemde önemli bir ülke olmuş, uğruna savaşlar verilmiştir. Eski şiirimizde coğrafî konumu, yakın olduğu ülke ve şehirler, Nil ile Hz. Yûsuf’un yaşadığı coğrafya oluşu dolayısıyla en çok anılan ülkelerdendir. Kimi zaman kelimenin “ülke, memleket” anlamları da düşünülerek tevriyeler yapılır. Metinde pek çok yerde geçen Mısır, bunların beşinde tevriyeli olarak kullanılmıştır.⁵³³ “Mısır-ı hayat, Mısır-ı firkat, Mısır-ı hüsn, Mısır-ı dil, gönül Mısır’ı” ifadelerinin geçtiği beyitlerde “Yûsuf, harîdâr, beytü’l-hazen, sirişk-i Nil” ifadelerinin kullanılması şairin kastının kelimenin her iki anlamı olduğunu gösterir. Mısır, hemen bütün misâllerde Hz. Yûsuf dolayısıyla anılır.⁵³⁴ İki yerde Yûsuf Peygamber’in Mısır’a sultan oluşundan bahseden şair, bir yerde Mısır’ı Nil dolayısıyla söz konusu eder.⁵³⁵ Aşağıdaki beyitte şair, sevgilinin çene çukurunun kendine hapis oluşu dolayısıyla Mısır’ın zindan ehli (Hz. Yûsuf)nin kendini kiskanmasının tabii olduğunu anlatmaktadır.

Mağbes oldı dilberüñ çâh-ı zenağdâni baña

Ğam mıdur reşk itse Mısr’uñ ehl-i zindâni baña

G.4/1

Bir yerde Halep’le birlikte anılan **Musul** (Mevsil), yeşillik bir yer oluşuyla söz konusu edilir.⁵³⁶

Irak’ta Küfe civarında Hz. Ali’nin türbesinin bulunduğu **Necef** şehri, metinde üç yerde geçer ve hepsinde Hz. Ali vesilesiyle anılır.⁵³⁷ Hz. Ali, Necef incisi (dürr-i Necef)dir. Aşağıdaki beyitte ayrılık denizinde ağlayan şairin susuz gözü, incisiz bir Necef olarak anlatılmıştır. Hz. Ali’nin türbesi olmadan Necef’in bir anlamı yoktur.

Nâle-i hecr ile giryânam yem-i firkatde ben

Dîde bî-nem bir Necef’dür lü’lü’-i şehvârsuz

G.356/4

⁵³¹ G.950/1.

⁵³² G.8/4, G.130/2, G.153/3, G.265/2, G.277/1, G.321/3, G.690/2, G.807/3, G.847/1, G.982/5.

⁵³³ G.535/3, G.1073/1, Muh.15/2, Muh.17/3, Mur.3/3.

⁵³⁴ G.8/4, G.33/3, G.829/5, Muh.8/4, Müseb.1/4.

⁵³⁵ G.115/4, G.334/5, Müs.2/5.

⁵³⁶ G.576/5.

⁵³⁷ G.494/5, G.534/1.

Halkının güzelliğiyle anılan **Nevşâd**, Türkistan'da bir şehirdir.⁵³⁸ Metinde bir yerde geçerken “mahbûbe-i Nevşâd” terkihiyle güzellerinden söz edilir.⁵³⁹

Altı yerde geçen **Rûm** kelimesi; bunların birinde (G.193/2) Roma Ortadoks halkı için, bir yerde (G.757/4) Mevlânâ için kullanılmıştır. Anadolu anlamıyla dört yerde geçer.⁵⁴⁰ Âsaf, şairlik kudretini ifade ederken kendini Rûm'un diğer şairleriyle karşılaştırır. O sevgilinin güzelliğini anlatalı Rûm'un şairleri gazelin güzelliğini öğrenmiştir. Şairin gönlü Rûm'un gazel okuyanlarının sâkîsidir. Bir yerde sevgilinin yüzü güzellik Rûm'u olarak ifade edilirken aşağıdaki beyitte şair, Anadolu'da kıymetinin bilinmediğini anlatmaktadır.

Şi'irde şânî-i Selmân olurdu Rûm'da Âşaf

Ma'ârif ehline 'âlemde olsa zerrece râğbet

G.99/5

Bir yerde geçen **Semerkand**, Buhârâ ile birlikte uzaklık anlatmak için söz konusu edilir.⁵⁴¹

Hindistan'da bir şehir olan **Sind** “iklîm-i Sind” terkihiyle geçerken -beyitteki “korsan” kelimesinden de hareketle- Hint okyanusunu düşündürecek şekilde kullanılır. Şair iklîm-i Sind'e gitmeyi ve korsan olmayı dilemektedir.⁵⁴²

Bugün Sûriye'nin başkenti olan **Şâm** altı yerde geçer. Bir yerde Bağdat'la anılan Şâm benzeri bir diyâr olmayacağı anlatılır. Bir yerde sevgilinin beni gibi bir karabiberin Şâm'da bile bulunamayacağı dile getirilir. Burada kelimenin Arapça “ben” anlamı da düşünülmelidir.⁵⁴³ Üç yerde kelimenin Farsça “akşam”, Arapça “ben” anlamları da düşünülerek sevgilinin gîsûsu ve zülfünün siyahlığı ile ilişkilendirilir.⁵⁴⁴ Aşağıdaki beyitte sevgilinin çene çukurunun susuzlara zezem kuyusu olarak yeteceği, hacı olanın zezem için Şâm ve sahra sıkıntısını çekmesine gerek olmadığı anlatılır. Şâm haccın yapıldığı bir yer olmasa da eski hacı güzergâhlarından olması bakımından kullanılmış olmalıdır.

Çâh-ı zezem yeter 'atşânlara yâruñ zeķanı

Çekmesün hâcı olan Şâm ile şahrâ gamını

G.1076/6

2.2.5. Nehir, Deniz ve Dağlar

Bu başlık altında nehir, deniz ve dağlar harf sırasına göre incelenmiş yeri geldikçe hangi unsurun öne çıktığı, hangileri üzerinde çok fazla durulmadığı belirtilmiştir. *Âsaf Dîvânı*'nda nehirlerden Aras (bir yerde), Ceyhun (altı), Fırat (bir), Meriç (bir), Nil (yedî), Şat (üç) ve Tuna (iki) geçmektedir. Nehirler gerçek planda anlamlandırılırken aynı zamanda şairin aşkının anlatılmasında çeşitli tasavvurlar içinde ele alınır. En fazla anılan nehirler Nil ve Ceyhun'dur. Genellikle âşığın/şairin gözyaşı için benzetme unsuru olarak kullanılan nehirler, bazen âşığın gözyaşı seli karşısında küçülür. Kanlı gözyaşları ile bulanık akan nehirler arasında ilgi kurulur. Bahar mevsimi, nehirlerin su seviyelerinin yükseldiği, bulanık aktığı zamanlarken seyre çıkan âşığın sevgilisini gördüğü ve en çok gözyaşı döktüğü mevsimdir.

⁵³⁸ Türkistan'da bir şehirdir. Ehli, hüsn ve cemâl ile maruftur. bk. Mütercim Âsım Efendi, *Burhân-ı Katı*, Haz.: Mürsel Öztürk-Derya Örs, TDK Yay., Ankara 2000, s. 558.

⁵³⁹ G.358/4.

⁵⁴⁰ G.1015/5, G.1066/5, Muaş.1/5.

⁵⁴¹ G.968/3.

⁵⁴² G.828/3.

⁵⁴³ G.394/3, G.567/3.

⁵⁴⁴ G.565/1, G.951/1, Naz.11/1.

Özel bir nehir adı belirtilmeden akarsu (**âb-ı revân**) metinde üç yerde geçer. Aşağıdaki beyitte şairin aşk derdi yüzünden gözyaşını âb-ı revân etmesi söz konusu edilmiştir.

Derdümi hunkâruma bir bir beyân itsem gerek
Çeşmümüñ yaşım yine âb-ı revân itsem gerek G.597/1

Aras nehri Nil ile birlikte âşığın sevgilinin ayrılığında gözünden akıttığı yaşlar karşısında küçük görülen sular olarak anılır:

Ey şeh-i hüsn-i melâhat firkatüñle dîdeden
Akdı bu cüy-ı sirişküm n’eyleyem Nîl ü Aras G.424/2

Ceyhun gözyaşı için bir teşbih unsurudur. Âşığın gözyaşı Ceyhun’unu sel etmesi bile sevgilinin ilgisini çekmez. Bu sel o kadar büyüktür ki şair, bir yerde Şat ve Ceyhun’a uğradığını ancak gözyaşı gibisini görmediğini belirtir. “*Ceyhun gibi cûş u hurûş itme*” ifadesinden Ceyhun nehrinin coşkun akan bir nehir olduğu sonucu çıkarılabilir.⁵⁴⁵ Aşağıdaki beyitte âşığın Ceyhun olan gözyaşlarını sel etmesi anlatılmıştır.

Dîde-i Ceyhün’uñı seyl itdügüñden yâra ne
Bir şağalmaz şerhadur ‘aşk-ı maḥabbet çâre ne G.899/1

Bir yerde ele alınan **Meriç**’in Edirne’den geçmesi ile âşığın gözyaşı selinin sevgilinin şehrinden geçmesi arasında ilgi kurulur. Sel (seyl) kelimesi Meriç nehrinin yılın belli dönemlerinde taşkınlara sebep olması ve şairin gözyaşının coşkunluğunu anlatmak için tercih edilmiştir.

Seyl-i Āşaf şehrüñüzden de güzâr itse n’ola
Nitekim Edrine’ye oldı revân nehr-i Meric G.117/5

Nil nehri Mısır’ın hayat kaynağıdır. Gözyaşı seli Nil gibi kanlı akmaktadır. Nil nehrinin su seviyesinin yükseldiği dönemlerdeki akışıyla gözyaşının kanlı akışı arasında ilgi kurulur. Mısır’ın Nil’i kurumayacağı gibi şairin gözyaşı da kurumaz. Nil, iki yerde Ceyhun nehri ile birlikte anılır. Sevgiliden ayrı âşık, Nil ve Ceyhun’u aramazken bir yerde gözyaşının Nil ve Ceyhun’a karıştığını, bu selin seyrinin Nûh tufanından üstün olduğunu anlatır. Nil, bir yerde Aras nehri ile birlikte anılır.⁵⁴⁶ Mısır, Nil nehri ile şeref bulurken âşığın gözyaşı tuğyânı ile de sevgilinin mahalli şereflenecektir:

Köyüñ garķ oldı çeşmümden aķan bu âb-ı seyl ile
Mısır mülki şeref buldı yine ol nehr-i Nîl ile G.966/1

Şair, bir yerde gözyaşının akmanın yolunu **Şat ve Fırat** nehirlerinden gördüğünü anlatırken bir yerde Şat nehrini Ceyhun ile birlikte anmıştır. “*Ona (sevgiliye) kanlı gözyaşım bulunduğun yeri bir gün basar dedim; o da canım Şat suyunun göz miktarı olduğunu söylüyorlar, dedi.*” şeklinde anlamlandırılabilir aşağıdaki beyitte “basar” cinâsı yapılmıştır.

Hün-ı eşküm küyuñı bir gün başar didüm aña
Didi ol cānum başar miķdārı dirler cüy-ı Şat G.467/2

⁵⁴⁵ Nil ile birlikte kullanımı dışında Ceyhun için bk. G.833/2, G.881/1, G.961/2.

⁵⁴⁶ G.159/3, G.270/4, G.334/5, G.424/2, G.796/6, Mur.3/3.

Tuna nehri Kays gibi olan âşîğın Leylâ saçlı sevgilisini gördüğünde akıttığı kanlı gözyaşı için benzetme unsuru olur.⁵⁴⁷ Bir yerde sevgilinin şehrinin ucundan (kenarından) akan âşîğın gözyaşı ile Belgrat'ın kenarında akan Tuna arasında ilgi kurulur:

Şehrûñ ucından revân olsun yine cüy-ı sirişk

Oldı zîrâ Tuna nehrine Beligrâd muttaşıl

G.639/4

Metinde özel bir deniz adı anılmamakla birlikte “*yedi deryâ*” ifadesi üç yerde geçer.⁵⁴⁸ Gözyaşı yedi deryâ seli olarak ele alınırken bir yerde gözyaşı taşkını gören yedi deryânın gücendiği anlatılır.⁵⁴⁹ Aşağıdaki beyitte âşîğın içindeki ateşi yedi deryânın söndüremeyeceği anlatılır.

Dil-i ‘âşîk egerçi bir nem-i nâçîzdür ammâ

Derûnında olan odı söyündürmez yedi deryâ

G.46/3

Dağlardan Bîsütun (üç yerde), Kaf (yedi), Merve (bir), Safâ (üç) ve Tûr (dört) dağı geçmektedir. Bîsütun dağı Ferhâd ü Şîrîn hikâyesindeki olaylara telmih şeklinde kullanılmış Ferhât'ın Bîsütun'u delmesi anlatılmıştır (bk. Meşhur Âşıklar ve Kıssaları, Masal Unsurları).⁵⁵⁰

Kaf dağı mitolojik bir atmosfer içinde ele alınır. Genellikle Ankâ ve Sîmurg'la⁵⁵¹ birlikte kullanılır.⁵⁵² Şair, gam Kaf'ı zirvesinin Sîmurg'uyken ceylana (sevgiliye) heveslendim, diyerek Kaf ve Sîmurg'u hayaline konu eder. Ankâ, sevgili veya Hümâ olduğunda Kaf da onun bulunduğu yer olur. Bir yerde sevgilinin kaşı ile Kaf dağı münasebeti kurulur.⁵⁵³

Hz. İsmail doğduğunda annesi Hâcer'in su aramak için telaşla yedi defa gidip geldiği tepeler olan **Merve ve Safâ** bir yerde birlikte kullanılır.⁵⁵⁴ Bunun dışında safâ kelimesi üç yerde tevriyeli kullanılmıştır.⁵⁵⁵

Tûr dağı Hz. Mûsâ'nın Allah'ın hitabına mazhar olduğu dağdır. Metinde Tûr gibi yanmak, Tûr'un ışığı, Tûr ile Mûsa haberleri ifadeleriyle bu olay hatırlatılır. Âşîğın

⁵⁴⁷ G.711/2.

⁵⁴⁸ Eskiler yedi deniz olduğuna inanırlardı. Bunlar Bahr-i muhît (Atlas Okyanusu), Bahr-i Sint (Hint Okyanusu), Bahr-i Lut (Lut gölü), Bahr-i Rûm (Akdeniz), Bahr-i Nitaş (Karadeniz), Bahr-i Hazer (Hazar Denizi) ve Bahr-i Kulzüm (Kızıldeniz, Şap denizi)'dür. Bunlardan Büyük Okyanus ile Kızıldeniz yerine Aral ve Tabariye göllerini sayanlar olmaktadır. bk. İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Akçağ Yay., Ankara 1995, s. 137.

⁵⁴⁹ G.709/2, G.818/4.

⁵⁵⁰ G.420/2, G.1017/4, G.1048/4.

⁵⁵¹ Ankâ: İsmi olup da cismi olmayan bir büyük kuştur. Sîmurg, Zümrüdüankâ da derler. Yüzü insan yüzüne benzermiş. Boynu çok uzunmuş, tüyleri renk renk imiş. Vücudunda otuz kuşun renk ve alâmeti varmış. Ahmet Talât Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Haz.: Cemâl Kurnaz, MEB Yay., İstanbul 1996, s. 102-103. Sürekli batıya uçtuğu ya da avladığı kuşları yuttuğu, gözden kaybettiği için Ankâ-yı muğrib de denir. Kafdağı'nın tepesinde direkleri abanoz, sandal ve öd ağacından yapılmış köşk benzeri bir yuvada yaşayan Ankâ'nın başı, yassıca burunlu bir köpek başı gibidir. Çok yüksekte uçar. Uçarken sel sesine veya gök gürültüsüne benzer sesler çıkarır. Ankâ ile ilgili daha geniş bilgi için bk. Ömür Ceylan, *Kuşlar Divânı Osmanlı Şiir Kuşları*, Kapı Yay., İstanbul 2007, s. 31-44.

⁵⁵² G.650/3, G.709/4, G.734/2, G.1026/4.

⁵⁵³ G.462/5, Mur.4/4.

⁵⁵⁴ Kur'ân-ı Kerîm'de Bakara sûresi 158. âyette de geçen Safâ ve Merve, Hz. Hâcer'in bebeği Hz. İsmail'in elemli hâline bakmaya dayanamayarak su aramak için telaşla dolaştığı iki tepenin adıdır. En yakın tepe olan Safâ tepesine vardıkdan sonra su bulamayan Hâcer, Merve tepesine koşmuş orada da bulamayınca telaşla geriye dönmüştür. Bu yedi geliş gidişten sonra Cebra'il görünmüş ve Hz. İbrâhim'in onları Allah'a ısmarladığını hatırlatarak ayağıyla Zemzem'i çıkarmıştır. Daha geniş bilgi için bk. M. Asım Köksal, *Peygamberler Tarihi*, c. I, TDV Yay., Ankara 2004, s. 177-180.

⁵⁵⁵ G.30/3, G.275/4, G.620/4, G.976/4.

vücudu Allah'ın tecellisine dayanamayan Tûr dağına benzetilir (bk. Peygamberler ve Kıssaları).⁵⁵⁶

2.2.6. Masal Unsurları

Masal unsurlarından “Ankâ/Sîmurg, Hüdhd, Hümâ, Mûsikâr/Kaknüs, Semender” Hayvanlar maddesinde Mitolojik Kuşlar/Hayvanlar başlığıyla incelendiğinden burada genel hatlarıyla ele alındı. Bu unsurlarla *Dîvân*'da yer alan diğer masal unsurları harf sırasına göre incelenmiştir.

2.2.6.1. Âb-ı Hayat

Âb-ı hayat ve âb-ı hayvân da denilen hayat suyu karanlıklar demek olan zulûmât; zulmet denilen menbâi meçhul diyarda bulunan sudur ki içen ölmez, dünya durdukça yaşarmış. Bu suyu önce Hızır ve İlyâs Peygamberler bulup içmişler, sonra Allah bu pınarı insanların gözünden sakladığından İskender Zulûmât'a kadar gittiği hâlde suyu bulamamıştır.⁵⁵⁷ Âb-ı hayat halk hikâyelerinde de geniş bir şekilde kullanılır. Tasavvufî bir sembol olarak kullanıldığında mürşid-i kâmilin insan aklını diriltten sözleri ve nazarıdır. Edebiyatımızda sevgilinin dudağında da âb-ı hayat özelliği vardır.⁵⁵⁸

Metinde birçok beyitte çeşitli tasavvurlara konu olan âb-ı hayat sevgiliyle ilişkilendirilmiş onun dudağı, âşığa can veren hayat suyu olarak ele alınmıştır. Âşığın hasta canı onunla hayat bulur. Dudaklar hayat suyunun kaynağı olduğunda onun sözleri hayat bağışlar. Sevgilinin la'l dudağı hayat suyundan üstündür. Onu öpen hayat suyuna rağbet etmez. Bir yerde hasta gönlün sevgilinin yanaklarından hayat kazandığı üzerinde durulur. Hatta sevgilinin nazarı da âşık için hayat suyudur. Aşağıdaki beyitte sevgilinin âşığı yâd etmesi haberi de âşığa hayat suyu olarak ifade edilmiştir.

Hayât âbını virmek deñlü vardur haste-i 'aşka

Ĥabîbi luşf-ile yâd itdüğinden bir ĥaber virmek

G.574/2

Sevgili kimi zaman Hızır olarak düşünülür.⁵⁵⁹ Şair telmihle hayat suyunun nevrûzda bulunuşuna değinir. Onu bulabilmek için Hızır'ın rehberliğine ihtiyaç vardır.⁵⁶⁰ Şair, canının kıymetini İskender'den daha çok bildiğinden hayat suyu için âlemi dolaştığını söyler. Bir yerde karanlık gecede âşığın akıttığı gözyaşları hayat suyu olarak düşünülür.⁵⁶¹ Üç yerde şair kendisiyle hayat suyu arasında ilgi kurar.⁵⁶² Kaleminin mürekkebi zulûmât ülkesi olduğunda onun yazdıkları hayat suyu olur. Şairin yaratılışı hayat suyunun kaynağı sayılır. “(Ey) Âsaf! Senin sözün hayat suyunun ağzının suyunu akıtsın, Hızır onu bir zaman işitsin de kıskansın.” şeklinde mânâ verilebilecek aşağıdaki beyitte şair, nazmının hayat suyundan üstün olduğunu anlatmıştır.

Çeşme-i ĥayvānuñ ağzı şuyın akıtsun sözüñ

Ĥızır işitsün anı Āşaf bir zamān reşk eylesün

G.764/5

⁵⁵⁶ G.75/3, G.119/1, G.756/4, G.1010/5.

⁵⁵⁷ Ahmet Talât Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Haz.: Cemâl Kurnaz, MEB Yay., İstanbul 1996, s. 65.

⁵⁵⁸ İskender Pala, *Ansiklopedik Dîvân Şiri Sözlüğü*, Akçağ Yay., Ankara 1995, s. 15.

⁵⁵⁹ G.359/1, G.374/1, G.438/1, G.457/1, G.920/5, G.974/1, Muh.20/4, Muh.27/4, Muaş.2/4.

⁵⁶⁰ G.92/5, Muh.27/1.

⁵⁶¹ G.158/5, G.162/3.

⁵⁶² G.535/5, G.562/5.

Sâkîden hayat suyunu sunmasını isteyen şair, iki yerde meclisteki şarabı hayat suyu kabul eder. Ancak sevgilinin olmadığı mecliste hayat suyunu bile istemez.⁵⁶³ Bir yerde ayrılık sâkîsinin Kays'ı susuzken hayat suyu ile kandırıp ona ecel kadehini sunması anlatılır.⁵⁶⁴

2.2.6.2. Ankâ / Sîmurg

Ankâ ve Sîmurg adıyla bilinen kuşun Kaf dağında yaşadığı varsayılır. Renkli tüylü, yüzü insana benzer, asla yere konmayıp daima yükseklerde uçan ve kendisinde her kuştan bir alâmet bulduran, adı var kendi yok bir kuştur.⁵⁶⁵ İslâm mitolojisinde Ankâ kuşların padişahı olarak bilinir. İnsanlar gibi düşünür ve konuşur. Çok geniş bilgi ve hünerlere sahiptir.⁵⁶⁶ Metinde yirmi yerde geçen Ankâ/Sîmurg genellikle istiğnâ ve ulaşılmazlıkla birlikte kullanılır. Şair bazen sevgiliyi, bazen kendini, bazen gönlünü Ankâ ile ilişkilendirir.⁵⁶⁷ Aşağıdaki birinci beyitte şair kendini mekânı olmayan bir Ankâ'ya; ikinci beyitte dünyaya meyletmeyen, kanaat dağı bekleyen bir Sîmurg'a benzetmiştir.

N'ola devr içre mekânım yoğ-ise 'Ankâ'yam

Ṭaň mı cüş eylemesem cüy gibi deryâyam

G.671/1

Dehr-i murdâra degüldür meyl-i dil kerkes-mişâl

'Âlemüñ Sîmurğ'ıyuz küh-ı kanâ'at beklerüz

G.344/3

2.2.6.3. Cadı

Cadı (câdü) büyü yapan kimseler için kullanılan bir tâbirdir. Saç telleriyle sihir yapan büyücü kadın yerine de kullanılır. Cadıların ateşte yanmadıklarına, suya batmadıklarına, kan döküp kötülük yaptıklarına inanılır.⁵⁶⁸ Metinde yirmi yerde geçen cadı bunların hemen tamamında sevgilinin gözüyle ilişkilendirilir.⁵⁶⁹ Sevgilinin sihir yapan turrası ve cadı gözüyle kimseyi görmemesi, kimseye dolaşmaması istenir. Onun gözlerine tutulan şairin gönlünün durumu, cadı pençesindeki kuşa benzer. Görünüşte elinde hançer olmamasına rağmen gözü, âşığı telef eyleyen bir cadı olur. Cadı gözün okunun âşığın bedenine açtığı yaralar hiç bitmez. Cadı gözlü sevgili hile ile şairin aklını alır. O âşığa yakalanmadığı için âşık aşk kemendini boşuna atmaktadır. Cadı göze büyüünün de kâr etmediği anlatılırken bir yerde feleğin vefâdan söz etmesi cadı hilesine benzetilir. Aşağıdaki birinci beyitte cadıların büyüüyü sevgilinin gözünün kenarından okudukları (öğrendikleri) anlatılırken cadıların ateşte yanmadıklarının hatırlatıldığı ikinci beyitte sevgilinin gamzesinin ateşe giren bir cadı olduğu ve âşığın âhının alevinden etkilenmediği üzerinde durulmaktadır.

Biri bir mâh-peyker diller 'âciz hüsni vaşfinda

Anuñ çeşmi kenârından oğurlar sihri cādular

G.288/3

⁵⁶³ G.188/4, G.418/3, G.419/5.

⁵⁶⁴ G.433/4.

⁵⁶⁵ İskender Pala, *age.*, s. 38. Ayrıca Ankâ ile ilgili detaylı bilgi için bk. Kübra Eskiğün, *Klasik Türk Şiirinde Efsanevi Kuşlar*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniv. Sosyal Bilimler Ens., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2006, s. 10-19.

⁵⁶⁶ H. Dilek Batislam, "Divan Şiirinin Mitolojik Kuşları: Hümâ, Anka ve Simurg", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, İstanbul 2002, S. 7, s. 195-197.

⁵⁶⁷ Ankâ ve Sîmurg'la ilgili bk. Ankâ: G.5/1, G.20/1, G.90/3, G.110/1, G.265/1, G.462/5, G.467/3, G.650/3, G.709/4, G.983/4, G.1026/4, G.1046/2; Sîmurg: G.81/3, G.297/4, G.354/1, G.467/3, G.734/2, G.978/4.

⁵⁶⁸ Ömer Özkan, *Divan Şiirinin Penceresinden Osmanlı Toplum Hayatı*, Kitabevi Yay., İstanbul 2007, s. 193-194.

⁵⁶⁹ G.8/1, G.25/2, G.189/3, G.216/5, G.254/4, G.350/4, G.503/3, G.537/3, G.558/5, G.600/5, G.634/1, G.636/1, G.652/2, G.801/2, G.826/1, Muh.10/3, Muh.18/1, Muh.21/1.

Ėamzesi aĖker-i sūzāna girer bir cādū

Ne dil-i tāb-resān ne ‘alev-i āh bilür

G.311/4

2.2.6.4.Dev / Ehremen

Kötülükle dolu esâtirî yaratıklar için kullanılan bir tâbir olan dev, iri yarı korkunç, kuvvetli ve bazen insanı andıran biçimlerde düşünülür. İnsan gibi yaşadıklarına ve dişili erkekli olduklarına inanılır. Zerdüş dininde kötülük ruhlarına bu ad verilir. Başkanlarına da Ehrimen denilir. Süleyman Peygamber’in yüzüğünü çalanın bir dev olması dolayısıyla dev veya Ehrimen’den telmih yoluyla bahsedilir.⁵⁷⁰ Ehremen şeklinde de kullanılan Ehrimen; eski Fars mecûsîlerinin itikadına göre Hürmüzd adlı hayır, nûr ve gündüz ilâhıyla dâima düşmanlık ettiğinden dünyadaki hayır ve şer bunlardan zuhûr edermiş.⁵⁷¹ Metinde dev (dîv) beş yerde, Ehremen üç yerde anılmaktadır. Hz. Süleyman’ın taşıdığı yüzükle hayvan, cin ve sâir mahlukata hükmetmesi münasebetiyle sevgili için benzetilen olarak kullanılmış ve dev ile Ehremen de bu çerçevede ele alınmıştır. Sevgili, dev ve perîyi kul eden bir Süleyman olarak anlatılırken dudağı Süleyman Peygamber’in yüzüğü olur. Bu yüzden perî ve dev sevgilinin kapıcısıdır.⁵⁷² Şair, sitem ederek sevgilinin (Hz. Süleyman) yanında bir yerde devlerin bir yerde de Ehremen’in daha makbul sayılmasından yakınır.⁵⁷³ “*Sevginin yüzüğü elimin altında olsaydı perî ve devlere hükmederek Süleymanlık ederdim.*”⁵⁷⁴ diyen şair; aşağıdaki beyitte kapısında Rüstem ve Cem’in dev öldürdüğü, kapıcı olduğu bir padişaha kul olduğunu anlatmaktadır.

Bugün bir şehriyârūn dergehinde çakerem Āşaf

Derinde dîv-küşî anuñ heme Rüstem ile Cem’dür

G.290/5

Ehremen’in Hz. Süleyman’ın yüzüğünü çalmasına bir yerde telmihte bulunulurken bir yerde gönül için sevgiliyi kucaklamak yeterken dudak yüzüğünü arzulamanın Ehremenlik olduğu anlatılır.⁵⁷⁵

2.2.6.5. Ejder / Ejderhâ

Ejderhâ, ejdehâ şeklinde de kullanılan ejder, büyük yılanıdır. Bir inanışa göre yılan, kendi eceliyle ölmez mutlaka başka birisi tarafından öldürülmüş. Yüz yıl yaşayan yılanlar ejdehâ olurmuş. Yılan ejdehâya dönüşünce ağzından ateşler saçar, nefesiyle diğer mahlukları sömürüp yutarmış. O zaman melekler onu kaldırıp Kaf dağının arkasına atarlarmış. Ejderhâ ve ejder diye bilinen hayvanın daha sonra başı çoğalır ve ayakları çıkarmış.⁵⁷⁶ Dört yerde anılan ejder, sevgilinin saçı için benzetilen olur. Sevgilinin zülfü, turrası ejder olarak anlatılırken⁵⁷⁷ aşağıdaki beyitte kıvrım kıvrım olan turra çok başlı ejder olarak ele alınır.

İrişmem turra-i tarrârına çok başlı ejderdür

Fedâ olsun hezâr cān dīde vü ebrū-yı cānāna

G.919/3

⁵⁷⁰ İskender Pala, *age.*, s. 145.

⁵⁷¹ Ahmet Talât Onay, *age.*, s. 202.

⁵⁷² G.268/5, G.537/2.

⁵⁷³ G.587/2, G.707/1.

⁵⁷⁴ G.527/3.

⁵⁷⁵ G.284/3, G.302/4.

⁵⁷⁶ İskender Pala, *age.*, s. 166.

⁵⁷⁷ G.172/5.

Doğrudan ejder denmese de bir beyitte sevgilinin turrasının kıvrımlarının her biri ateş saçan bir yılan olarak anlatılır. Bir yerde felek çok başlı, ufukları (dünyayı) baştan başa dolaşmış bir ejder olarak anlatılır (bk. Kozmik Âlem).⁵⁷⁸

2.2.6.6. Hızır

Hızır'la ilgili, kaynaklarda tam birlik bulunmaz. Bazı kaynaklar onun soyunu Hz. Âdem'in çocuklarından Kâbil'e, Hz. Nûh'a veya Hz. İshâk'a dayandırır. Kur'an'da adı geçmemekle birlikte Kehf sûresinde Hz. Mûsa çevresinde anlatılan kıssada bahsedilen kişinin Hızır olduğunu düşünen müfessirlerin sayısı az değildir. Onu mitolojik bir kimliğe büründürenlerin yanında peygamber, velî veya melek olduğu konusunda değişik görüşler ileri sürenlere de rastlanır. Kaynaklarda Hızır'ın denizde, İlyâs'ın karada bulunan kişilerin imdadına yetiştiği ileri sürülürse de vuku bulduğu söylenen olaylarda karada darda kalanların imdadına da hep Hızır'ın yetiştiği görülür. İlyâs'tan pek söz edilmez. Hızır'a Hıdrellez denilen mayıs ayının altıncı gününde rastlanacağına inanılır. Hızır ve İlyâs her sene bir defa o günde buluşurlar. Dîvân şiiirinde kavuşamadığı sevgiliyle Hızır'ın yüce kişiliği arasında ilgi kuran şairlerin onu genellikle zulmet ve âb-ı hayat münasebetiyle anarak istiâre, telmih ve tevriyelere konu ettikleri görülür. Hızır'ın Şebçerâğ ile zulümâta gidişi, İlyâs ve İskender'le birlikte âb-ı hayatı araması, bir çeşme başında yemek için çıkardığı pişmiş balığın canlanması üzerine bu çeşmenin âb-ı hayat olduğunu anlaması, İlyâs ile birlikte bu sudan içerek ölümsüzlüğe kavuşması gibi motifler sık sık rastlanan telmih konularındandır.⁵⁷⁹

Edebiyatımızda Hızır'la ilgili kullanımlar şöyle sıralanabilir: Hızır, sevgilinin hattı (ayva tüyleri) ile ilişkilendirilip Hızır kelimesinin yeşillik anlamından yola çıkılarak çeşitli hayallere konu edilmesi; âb-ı hayatı bulma yolculuğunda çekilen meşakkat hafife alınarak sevgilinin dudağının âb-ı hayat olarak kabul edilmesi; Hızır'ın zülümât âleminde İskender'e rehberlik etmesinden hareketle Hızır olarak kabul edilen sevgilinin rehberliğinin istenmesi; Hızır ile İlyas'ın denizde ve karada insanlara yardım eden kişiler olarak ele alınması; Hızır kelimesinin sâkîler için bir sıfat olması ki bu durumda şarabın âb-ı hayat olarak kabul edilmesi; Hızır'ın tasavvufî olarak ele alınması.⁵⁸⁰

Metinde Hızır, on bir yerde geçerken İlyâs geçmemekte İskender bir yerde geçmektedir. Hızır'ın yeşillik anlamıyla ilgili tasavvurlara rastlanmazken iki yerde sevgilinin nefesi ile Hızır ve İshâ arasında ilgi kurulur.⁵⁸¹ Hz. İshâ ve Hızır'ın birlikte kullanılması ikisinin de hayat verme, ölümsüzlük sırrını bilmeleriyle ilgilidir. Aşağıdaki beyitte sevgili Hızır dudaklı olarak nitelendirilir.

Leb-i la'lüñ şarâbın şun baña ey Hızır-leb her dem

Hezârân nâz ile gel cismümüñ hem câmı kıandasın G.829/4

Hızır'ın dünyayı dolaşması ile âşıkların dünyayı dolaşması arasında ilgi kurulur.⁵⁸² Hızır'ın muhtaçların yardımına koşması aşağıdaki beyitte anlatılır.

Dâmen-i Hızır'a el irmez derd müştedd olmadan

Ey tabîb-i cân u dil eyle meded dermân bize G.917/3

⁵⁷⁸ G.996/4, G.1088/2.

⁵⁷⁹ İlyas Çelebi-Süleyman Uludağ-Cemâl Kurnaz, "Hızır", *DİA*, c. XVII, TDV Yay., İstanbul 1998, s. 406-412.

⁵⁸⁰ Dursun Ali Tökel, *Divan Şiiirinde Mitolojik Unsurlar*, Akçağ Yay., Ankara 2000, s. 372-378.

⁵⁸¹ G.20/3, G.457/5.

⁵⁸² G.972/4.

Şairin gönlü ile Hızır arasında ilgi kurulurken onun sözlerinin hayat suyu oluşuyla Hızır'ı bile kıskandırdığı anlatılır.⁵⁸³ Hızır'ın rehber, yoldaş, üstat olması dört yerde geçer.⁵⁸⁴ Şairin hayat suyunu aramak için dolaşması canının kıymetini İskender'den daha tatlı bilmesine bağlanır. Bir yerde “*Şâm-ı zulmetten hurûc eyle bugün nevrûzdur.*” denilerek âb-ı hayatın bulunuşu ve zulûmât ülkesinden çıkışa telmihte bulunulur.⁵⁸⁵

2.2.6.7. Hüdühüd

Metinde bir yerde geçen Hüdühüd Hz. Süleyman'a hizmet ettiği sırada Sebe ülkesini bulması ve Belkıs'a elçi olarak gönderilmesi bakımından ele alınmıştır.⁵⁸⁶ Şairin can Hüdühüd'ü mahabbet Belkıs'ının ülkesinden haber geldiğinde safâsından uçacaktır. Beyitte Sevgili-Belkıs ilişkisi de söz konusudur.

Haber geldi ola iklîmi-i Belkıs-ı mahabbetden

Şafâsından uçar ol âsitânda Hüdühüd-i cânım

G.707/2

2.2.6.8. Hümâ

Talih ve devlet kuşu olarak bilinen Hümâ ile ilgili bilgiler çeşitlilik arz etmektedir. Bahr-i Muhî'te, Hitâ'da, Hint veya Çin Adaları'nda, Deşt-i Kıpçak'ta, Hindistan'da ve nihayet Kaf dağında bulunduğu inanılan Hümâ bir rivayete göre kuzgun büyüklüğünde, başı yeşil, kanat uçları siyah olup havada yaşar. Havada yumurtlayan bu kuşun yavrusu da havada yumurtadan çıkar. Bir rivayete göre ise daima karlarla örtülü bulunan bir bölgede yaşayan güvercin büyüklüğünde, gagası sarı, kanadı zümrüdü yeşil ve beyazlı, kemikle beslenen bir kuştur ve yere kırk arşın yaklaştığında gölgesi bir insanın üstüne düştüğü vakit o kimse padişah ya da çok zengin olur.⁵⁸⁷ Sevgili yüksekte uçan bir Hümâ olarak düşünülür. Sevgili için Hümâ-sâye, saçları için sâye-i devlet tâbiri kullanılır. Sevgilinin gîsûları Hümâ'yı bile avlayan yırtıcı bir kuş olarak tasavvur edilir. Âşık için sevgiliye kavuşmak çok mümkün görülmeyen bir şey olduğundan bunun ancak Hümâ ile mümkün olacağı belirtilir. Şair kendini de Hümâ olarak niteler. Başı aşk Hümâ'sına yuva için yeterlidir.⁵⁸⁸ Aşağıdaki beyitte şair, sevgilinin kapısında izzet ve ikram gördüğünde Hümâ'ya istiğnânın ne olduğunu göstereceğini söyler. Çünkü onun tek isteği sevgili yanında itibar görmektir. Ona kavuştuğunda her şeye istiğnâ nazarıyla bakabilecektir.

Âsitân-ı şâhda mükrem olursam Âşafâ

Ol Hümâ'ya gösterem eflâkde istiğnâyı ben

G.788/5

⁵⁸³ G.562/5, G.764/5.

⁵⁸⁴ G.92/5, G.102/5, G.1006/4, Kit.5/2.

⁵⁸⁵ G.158/5, Muh. 27/1.

⁵⁸⁶ Süleyman Peygamber gazâ niyetiyle yola çıktı. Yolda Hüdühüd su bulmak için Sebe vilâyetine gitmişti. Orada akar sular, yeşil çimenler gördü. Çimenler arasında Belkıs bir taht üzerine oturuyordu. Önünde bir Hüdühüd kuşu vardır. Süleyman Peygamber'in Hüdühüd'üne nereden geldiğini sordu; Sebe'yi ve Belkıs'ı methetti. Süleyman'ın Hüdühüd'ü de Süleyman Peygamber'i övdü. Hüdühüd, Süleyman'ın yanına döndü. Süleyman, nerede olduğunu sorduğunda başından geçenleri anlattı. Süleyman Peygamber Belkıs ve kavmini İslâm'a davet için bir mektup yazarak Hüdühüd'le gönderdi. Belkıs Süleyman Peygamber'in mektubuna kavmine danışarak olumlu cevap verdi. Ona hediyeler gönderdi ve nihayet kendisi Süleyman'ın olduğu yere gidip müslüman oldu. bk. Ali Nihat Tarlan, *Şeyhî Divanı'nı Tetkik*, Akçağ Yay., Ankara 2004, s. 267-268. Hadise ana örgüsüyle Kur'ân-Kerîm'de Neml süresi 20-44. âyetler arasında anlatılmaktadır.

⁵⁸⁷ Ömür Ceylan, *Kuşlar Dîvânı Osmanlı Şiir Kuşları*, Kapı Yay., İstanbul 2007, s. 117. Ayrıca bk. H. Dilek Batıslam, agm., s. 187-188. Ayrıca şiirimizdeki kullanımları için bk. Kübra Eskigün, *age.*, s. 23-27.

⁵⁸⁸ Hümâ ile ilgili kullanımlar için bk. G.48/3, G.248/1, G.313/5, G.354/1, G.355/4, G.360/4, G.426/1, G.574/5, G.642/2, G.779/2, G.794/1, G.822/4, G.1048/5, Mur.4/4, Muş.1/4.

2.2.6.9. Kaf Dağı

Dünya'nın etrafını çevrelediğine ve aşılmasının imkânsız olduğuna inanılan dağlar zinciri olan Kaf, efsâneye göre Yecûc ve Mecûc, Ankâ/Sîmurg, cinler ve şeytanların barındığı yerdir.⁵⁸⁹ Metinde sekiz yerde geçen Kaf dağı Ankâ/Sîmurg ile ilişkisiyle söz konusu edilir.⁵⁹⁰ Ankâ olan sevgilinin mekânı Kaf dağı olarak düşünülür. Kaf dağında yaşayan sevgili avlanamaz. Sevgilinin kaşları da görünüşüyle Kaf dağındadır. Şair sevgili tarafından Kaf'tan Kaf'a atıldığını söyler, sevgili karşısında Ankâ yaratılışı istiğnâ Kaf'ına salmayı tavsiye eder. Cefa topu Kaf dağında olursa bile orayı yıkacaktır. Kaf'taki Ankâ arslan pençeli şairin narasından titrerken aşağıdaki beyitte şairin gam Kaf'ının Sîmurg'u olmuşken ceylân olan sevgiliye heveslendiği anlatılmaktadır.

 Kulle-i Kâf-ı gamuñ olmuş iken Sîmurg'ı

 Bir gâzâla hevesüm düşdi şikârı severin

G.734/2

2.2.6.10. Mûsikâr / Kâknüs

Metinde üç yerde geçen mûsikâr, bunların ikisinde bir çalgı adı olarak kullanılırken bir yerde hem çalgı hem de kâknüs de denilen mitolojik kuş anlamıyla tevriyeli kullanılmıştır.⁵⁹¹ Reg, târ, havâ, nağme gibi mûsikî terimlerini de kullandığı aşağıdaki bendde şair, mûsikâr gibi aşk havâsına düştüğünü anlatarak kemiklerinden seslerin çıktığını söyler. Burada aşk havâsıyla yanıp kül olması, sadece kemiklerinin kalması düşünülebileceği gibi şairin aşk derdiyle zayıflaması ve bir deri bir kemik kalması da anlaşılabilir. Mûsikârla ilgili inanış düşünüldüğünde birincisi daha kuvvetlidir.

 Derd-i hicrân kıddüm egdi ebruvân-ı yâr-teg

 Her reg-i cismüm şadâ virür el ursam târ-teg

 Ney ne mümkindür ki nâle eyleye ben zâr-teg

 Ben ki düşdüm bu havâ-yı 'aşka mûsikâr-teg

 Nağmeler zâhir olur her üstüñânımdan benüm

Muh.23/2

2.2.6.11. Perî

Cinlerin güzel olan, dişilerine verilen ad olan perî, insanlara her zaman görünmez ancak büyü ile ortaya çıkabilir. Çeşme, pınar, hamam gibi yerler perîlerin yurdu sayılır ve perîler insanlardan kaçarlardı. Perî çağırana efsunculara perî-hân denir. Perî-hânlar, cin tâifesi için azâim rukye okur, muska yazarlar. Bunlar bir daire çizip içine girerek cinleri ve perîleri çağırırlardı. Dairesiz perî çağırılırsa habîs cinler gelirmiş.⁵⁹²

Metinde onlarca beyitte geçen perî kelimesi istiâre ile sevgili yerine kullanılır. O görünüşte insan olan akıl ve sabır alıcı bir perîdir. Sevgilinin perî yüzünü seyrederken

⁵⁸⁹ İskender Pala, *age.*, s. 301.

⁵⁹⁰ G.167/3, G.462/5, G.650/3, G.709/4, G.826/5, G.1026/4, Mur.4/4.

⁵⁹¹ Batı ve doğu efsanelerinde benzer hikâyelerle anlatılan mûsikâr, gagasında 360 delik bulunan ve yükseklerde bulunduğu için rüzgârın marifetiyle gagasındaki bu deliklerden türlü sesler çıkaran kuştur. Sesine toplanan kuşların bazılarını yiyerek bin yıl ömür süren mûsikâr vakti geldiğinde çevresine pek çok odun ve çalı çırpı yığarak içli içli ötmeye başlamış. Bir süre sonra bu ötüşüyle cezbeye gelen ve kanat çırpmaya başlayan mûsikâr, odunları tutuşturarak kül olurmuş. Küllerin arasından bir yumurta ve o yumurtadan yeni bir kâknüs çıkarmış. Mûsikârın onun gagasındaki deliklerden çıkan melodilerden esinlenerek icat edildiğine inanılır. Aslında bir müzik aletinin de adı olan mûsikâr tâbiri kâknüsün mûsikî ile olan bağlantısı nedeniyle yapılan ihâm ve tevriyelere malzeme olur. bk. Ömür Ceylan, *age.*, s. 134-136.

⁵⁹² İskender Pala, *age.*, s. 440.

şairin akli başından gider. Bir görüşte âşığın gönlünü yağmaya veren perî uğruna şair, bazen Mansûr olurken bazen onun yüzündeki benler için Âdem olur.⁵⁹³

Sevgili perî olduğunda yüz göstermeyen, tegâfûl gösteren, vefâsız ve yolu gözlenen diye söz edilirken bazen göz nuru, tavrı edası güzel diye anlatılır. Şair birçok yerde onun için doğrudan doğruya perî kelimesini kullanır.⁵⁹⁴ Bir yerde onun kahriyle rakîbe söz atmasından bahsedilir.⁵⁹⁵

Perîlerin insana görünmesi için sihir, efsun, buhûr ve esmâ kullanılır. Şair içinde yanan ateşin dumanından yaptığı buhûr ile onu meclise davet etmek isterken kimi zaman hüznü çerağını kullanır.⁵⁹⁶ Esmâ ile davet iki yerde kullanılırken aşağıdaki beyitte esmâ ile sihir yapmak isteyen şair, sevgiliden bu sırrı diğer insanlara söylememesini ister. Çünkü onu başkasının görmesini istemez.

Esmâ'-i vird ile seni teşhîr idem didüm

Bu rāzı ol perî didi insāna söyleme

G.858/2

Bir başka beyitte şair, yaptığı davetin sevgili tarafından reddedilmediğini bu yüzden sihir yapmaya gerek kalmadığını anlatır:

Ol perî bir da'vetüm redd itmedi āh eyleyüp

Ben buhûr ile anı teşhîre hâcet kalmadı

G.992/2

Şair, insana görünmeyen, insandan kaçan perînin (sevgilinin) insandan korkmamasını isterken bir yerde perînin insan beğenmediğini; bu yüzden kendisini de beğenmediğini ama düşmana (rakîbe) dost olduğunu anlatır.⁵⁹⁷ Aşağıdaki beyitte şairi gören sevgilinin kaçması perînin insandan kaçma âdetine bağlanmıştır.

Firâr eyler görürse Āşaf'ı ol māh yanında

Perînûñ 'âdetidür dâ'imâ kaçmaqlık âdemden

G.819/5

Sevgilinin perî yüzü (perî-peyker, perî-rû) oluşu beş yerde anlatılır.⁵⁹⁸ Bunların birinde âşık öldüren (âşık-küş) olarak anlatılan sevgili bir yerde can nakdini alan bir perî olarak ele alınır.⁵⁹⁹ Sevgili Süleyman olarak düşünüldüğünde onun perîleri kul etmesi; dudakları Hz. Süleyman'ın mührü olduğunda dev ve perîleri kapıcı yapması üzerinde durulur. Bir yerde şair, sevgilinin yüzüğüne sahip olması hâlinde perî ve deve hükmedebileceğini anlatır.⁶⁰⁰ Sevgilinin kızarak rakîbe söz atması, perîlerin vefâsız oluşu ancak şairin sevdiğinin insan olduğu için nazına katlanması perî ile ilgili diğer kullanımlardır.⁶⁰¹

2.2.6.12. Semender

Su kerkenkelesi denilen Semender, vücudunun iki yanından su boşaltım keseleri sayesinde kıvılcımlı kül üstünde geçeceği tarafları sulayarak geçtiğinden yanmazmış. Şairlerimizin çoğu ateşte yaşadığı farz edilen bu hayvanı kuş olarak kabul etmişlerdir.

⁵⁹³ G.49/2, G.291/5, G.416/2, G.969/3, G.1078/7, Mur.4/1.

⁵⁹⁴ G.338/3, G.420/5, G.508/2, G.585/4, G.602/3, G.608/4, G.875/5, G.889/3, G.1057/1, G.1065/2, Muh.21/2, Muaş.2/3.

⁵⁹⁵ G.262/2.

⁵⁹⁶ G.348/2, G.365/2, G.426/1.

⁵⁹⁷ G.498/3, G.1065/1.

⁵⁹⁸ G.207/1, G.689/2, G.812/4, G.971/6.

⁵⁹⁹ G.805/4, Kit.4/1.

⁶⁰⁰ G.268/5, G.527/3, G.537/2.

⁶⁰¹ G.262/2, G.923/2.

Metinde altı yerde geçer.⁶⁰² Bir yerde sevgili âşığın âhını aldığı için âh ateşine girmiş bir semender olarak düşünülür. Ateşe giren genellikle âşıktır. Aşk ateşi çekenler semendere teşbih edilir. Aşkın nârına semender gibi giren şair, kendinde dayanacak kudret kalmadığını söyler. Aşk kabul etmek semender gibi ateşe girmeyi de kabul etmektir. Aşağıdaki beyitte bu husus anlatılır.

Her güzele gönllüñüñ yandırma sen şandîlini

Ol semender-veş gel itme nâr-ı süzâna heves

G.423/2

2.2.6.13. Su Perîsi

Vücudunun yukarısı kız, belden aşağısı balık şeklinde düşünülen deniz kızı tahayyülü, pek çok toplumda mevcuttur. En çok rastlandığı yer Mısır'dır. Hint mitolojisinde yılan-tanrılar "nagalar" olarak adlandırılırdı.⁶⁰³ *Burhân-ı Katı*'da âb-ı kebûd maddesinde deryâ-yı Çin ismi olduğu Arapça'da Bahr-ı Ahzar denilen denizden her gece çok güzel kızlar çıktığı ve dağın eteğinde sabaha kadar birbirleriyle oynayıp eğlendiklerini naklettikleri yazılıdır.⁶⁰⁴ İnanışa göre su kızı ekseriya girdâplara yakın bulunur, civarından geçen gemilerin dümenine saçını dolayarak yakalayıp bu girdâba sürükler ve kendisi dalıp gemiyi gark eylemiş. Saçını dümene sardığı sırada görülebilse gemiyi altınla doldurmuş.⁶⁰⁵ Şiirimizde âfet-i âb veya daha çok mâlik-i deryâ terkihiyle anlatılan su perîsi övülenler için benzetilen olurken sevgili istiâre ile su perîsi olarak anılır. Bir beyitte mâlik-i deryâ olarak geçen su perîsi ile sevgilinin turrası arasında ilgi kurulur. Beyitte "*Sevgilinin yüzündeki turraları güzellik denizinin dalgasıyla âşıkların gönlünü almaktadır, böylece insanı aldatan turra için insanı aldatmak su perîlerinin âdetidir.*" denmektedir. Burada şair, su perîsinin denizde gemileri saçıyla girdaba çekmesini anlatmıştır. Girdaba çekilen, âşığın gönlüdür:

Yüzde şurrañ mevc-i bañr-ı hüsn olup diller alur

Şânidur âdem-firîbliğ mâlik-i deryâlaruñ

G.585/2

Verilen misâlin dışında âfet kelimesinin iki kullanımı su perîsini çağrıştırmaktadır. Bunlardan birinde şair, âfet gibi olan sevgilinin gözlerden kaybolduğunu, o kaybolunca mahabbet ehlinin de yok olduğunu anlatmış;⁶⁰⁶ diğesinde âşık öldüren perî yüzlü bir âfetten söz etmiştir.⁶⁰⁷

2.3. SOSYAL HAYAT

Bu başlık altında *Âsaf Dîvânı*'ndaki giyim kuşam, mûsikî, âdet ve gelenekler ve tipla ilgili hususlar değerlendirilmiştir. Geniş bir şekilde yapılan değerlendirmelerle şairin sosyal hayatın merkezinde yer alarak çevresindeki her türlü sosyal unsuru şiirinde kullandığı misâllerle ortaya konmuştur.

2.3.1. Giyim Kuşam

Eski şiirimizde giyim kuşam unsurlarından kumaşlar özelliklerine göre sevgili ve âşık için birer teşbih unsuru olurken, elbiseler de türlerine göre şairler tarafından

⁶⁰² G.233/4, G.417/3, G.608/3, G.943/4, G.1078/3.

⁶⁰³ Dursun Ali Tökel, *age.*, s. 452-453.

⁶⁰⁴ Mütercim Âsım Efendi, *Burhân-ı Katı*, Haz.: Mürsel Öztürk-Derya Örs, TDK Yay., Ankara 2000, s. 2.

⁶⁰⁵ Ahmet Talât Onay, *age.*, s. 345.

⁶⁰⁶ G.73/1.

⁶⁰⁷ Kit.4/1.

çeşitli tasavvurlara konu edilmiştir. Kumaş ve elbisenin bugünkünden çok daha kıymetli kabul edildiği dönemde şairler giyim kuşamla ilgili hususlara yabancı kalmamış ve şiirlerinde sosyal hayatın birçok yönünü olduğu gibi giyime dair unsurlarını da ele almışlardır. Bu şiirlerde bazen adı sanı unutulmuş, kaynaklarda bile yer almayan kumaş adlarına, başlık çeşitlerine rastlanabilmektedir. Giyim kuşamla ilgili bu maddede kumaşlar, başa giyilen elbiseler, diğer elbiseler, giyim kuşamın diğer unsurları şeklinde bir sıralama yapılmıştır.

2.3.1.1. Kumaşlar

Metinde **kumaş** (kâlâ) kelimesi 17 yerde geçmekte ve çeşitli hayallere konu olmaktadır. 3 yerde kumaş-sevgili münasebeti kurulmakta; sevgilinin güzelliği bir kumaş olarak ele alınırken sevgilinin güzelliğini göstermesi o kumaşın bollaşması ve ucuzlaması olarak düşünülmektedir. Aşık can nakdi ile sevgilinin kumaşına müşteri olmuştur.⁶⁰⁸ Bir yerde (G.464/4) hat (ayva tüyleri) yanak kumaşına saygı için konmuş yazı (âyet) olarak hayal edilir. Sevgilinin güzellik malının bir unsuru kirpikleri bir diğeri de süslü Hind-kârî olan yanaklarıdır. Aşağıdaki beyitte bu husus anlatılır:

Metâ‘-ı hüsni üzre hâlka-i kirpikleri Âşaf

Muraşşa‘ Hind-kârî hûb bir kâlâ mîdur ol ruḥ

G.138/5

Üç yerde âşığın kavuşma kumaşına (kâlâ-yı visâl) müşteri oluşu anlatılır.⁶⁰⁹ Âşığa şevk kumaşını hasretle gelirken sevgili rakîbe kumaş hediyesi götürmektedir.⁶¹⁰ Kumaşın hediye olarak götürülmesi bir yerde de gönlün padişaha (sevgiliye)⁶¹¹ anber renkli kumaş götürmesi şeklinde geçmektedir.⁶¹² Âşığın gönlü pazarda gam kumaşının tellalıdır. Sevgilinin güzelliğine herkesin rağbet etmesi pazarda güzel olan kumaşın müşterisinin çok oluşu; sevgilinin âşığın feda ettiği yüz canına karşı ilgi göstermeyişi az olan kumaşın fiyatının yüksek oluşuyla anlatılır.⁶¹³ Şair bir yerde bilgisizlik kumaşının revaçta olduğunu dile getirirken bir yerde kendi şiir kumaşının gözlere tutyâ (sürme, ilaç) olduğunu anlatır. Bahar kumaşını, riyâ kumaşını ve mânâ kumaşını diğer kullanımlardır.⁶¹⁴

Kumaş çeşitlerinden atlas (3 yerde), dîbâ (2), hâre (2), gûnâgûn (1), harîr (1), Hind-kârî (1), nemed (3), semmûr (2), serâser (2), peşmîne (1), zer-beft (2), zer-kâr (2) kullanılmıştır.⁶¹⁵ Atlas düz ve üzerinde şekiller olmayan bir kumaş olduğundan⁶¹⁶ dokuzuncu felek için benzetme unsuru olarak kullanılır. Bir yerde sevgilinin omzuna kırmızı atlas giymesi karşısında, âşığın yaralı bedeninin altın bir elbise oluşu anlatılır. Şair dîbâ kumaşının özel bir kumaş olduğu (dîbâ-yı hâs)nu bilerek kullanır. Aşk sultanı felek kervanının altın hâresine iltifat etmez. Bir yerde hâre dervişle birlikte anılır.

⁶⁰⁸ G.1019/4, Muaş.1/5.

⁶⁰⁹ G.61/4, G.316/2, G.741/2.

⁶¹⁰ Osmanlı toplumunda kumaşın çok önemli bir yeri vardı. Öyleki kumaş kıymetli mücevherler gibiydi; hükümdarlara, devlet adamlarına, sanatkâr ve elçilere armağan ediliyordu. Yarışmalarda en önemli armağanlar arasında kumaşlar yer alıyordu. bk. Mine Esiner Özen, “Türkçede Kumaş Adları”, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, İstanbul 1982, S. 33, s. 291-340.

⁶¹¹ Padişah ve şehzadelerin kıyafetlerinde kullanılan kumaşlar diğer devlet adamlarının kıyafetlerinde kullanılmaz, onlarda daha değerli kumaşlar tercih edilirdi. bk. Sıdika Bilgen, *Osmanlı Dönemi Türk Kadın Giyimi 16. yy-19. yy*, Gazi Üniv. Sosyal Bilimler Ens., Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1999, s. 24.

⁶¹² G.220/4, G.494/2.

⁶¹³ G.57/3, G.249/5, G.521/3.

⁶¹⁴ G.122/5, G.379/1, G.585/5, G.837/2, G.880/4.

⁶¹⁵ G.7/5, G.417/1, G.973 (atlas); G.196/2, G.320/5 (dîbâ); G.675/4 (gûnâgûn); G.516/3, G.973/4 (hâre); G.258/1 (harîr); G.148/5, G.202/3, G.719/3 (nemed); G.828/1, Muh.22/5 (semmûr); G.57/3, G.137/2 (serâser); G.922/4 (peşmîne); G.1009/2, Muh.15/5 (zer-beft); G.299/4, G.452/2 (zer-kâr).

⁶¹⁶ İpekten dokunmuş esvaplık bir kumaş olup al, mavi, yeşil, sarı daima düz renklidir ve üzerinde hiçbir tezyinî motif bulunmaz. bk. Reşad Ekrem Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, Başnur Matbaası, Ankara 1967, s. 17.

Sevgili bir kadife türü olan gûnâgûndan elbise ile bağa geldiğinde uzaktan tûbâya benzetilir. Harîr şairin kanlı gözyaşıyla ilgiliyken yukarıda verilen beyitte Hind-kârî, sevgilinin yanağı için bir teşbih unsurudur. Nemed (keçe) bir yerde dervîş giysisi, bir yerde âşîğin yaralı teni için benzetilen, bir yerde de âşîğin yaralı gönlünün hil'atına dikilecek bir yama olarak kullanılır. Semmûr, gönül için bir örtü ve âşîğin aşk evine misafir olduğundan girerken çıkaracağı bir kumaştır. Serâserin tevriyeli kullanımı yanında yünden yapılan peşmînenin zahit hırkasının kumaşı olarak kullanımı söz konusudur. Altın teller ve sırma ile karışık dokunmuş bir kumaş olan zer-beft bir yerde kaza terzisinin sevgilinin boyuna biçtiği bir kumaşken bir yerde kadehin işlemesi için kullanılır. Aşk zer-kârı, âşîğin ruh kasrını süslemekte, bir yerde de gökyüzü için benzetilen olmaktadır.

2.3.1.2. Elbiseler

Başa giyilen elbiselerden üsküf, destâr, külâh, börk, örf, bürka', arakçîn kullanılırken bunlardan destâr, külâh ve üsküf üzerinde en fazla durulanlardır.

İki gazelde (G.495, G.496) redif olarak kullanılan **üsküf** külâh biçiminde genellikle keçeden yapılan, başa giyilen kısmı sırma işlemeli ve bir bölümü arkaya yatık yeniçeri börkünün bir çeşididir. Birinci Murat zamanında ihdas olunmuş ve kendisinden sonraki padişahlar tarafından tâc-ı sultânî ittihaz olunmuştur.⁶¹⁷ Klâsik Türk şiirinde genellikle saray mensuplarının ve alıcı kuşların⁶¹⁸ başlığı olarak işlenmiştir.⁶¹⁹ Yine sarı renkli olması münasebetiyle de bazen güneş ve nergis çiçeği bazen de mum alevi altın üsküf giymiş silâhdâr, ağa veya sipahî gibi tasavvur edilmiştir.⁶²⁰ Metinde, padişah olan sevgilinin üsküf giymesi, onun kapısında bir kapıcıya benzetilen dolunayın üsküf giymesinin uygun oluşu, yine kadın ve erkek hizmetçilerinin üsküf giymesi, enderun ağasının ve hâne-i hâssa ağalarının üsküf giymeleri, tellerinin altından oluşu, güneş ve ay için benzetilen olması ele alınan hususlardandır. Aşağıdaki beyitte ay ve güneş ile gümüş ve altın işlemeli üsküf ilişkilendirilmiş, ay ve güneşin sevgiliye üsküf sunmaları anlatılmıştır. Bu, Osmanlıda enderûn ağalarından has oda başının padişahı giydirmesini hatırlatmaktadır.⁶²¹

O gönüller alıcı yârı görüp şems ü kamer

Bahş itdi biri sîmîn biri altun üsküf

G.496/2

Başa giyilen takke, fes ve emsâli şeyler üzerine sarılan sarık mânâsına gelen bir tâbir olan **destâr**, önceleri gelişi güzel sarıldığı hâlde Sultan I. Ahmet devrinde birtakım usûllere tabi tutulmuş ve muhtelif isimler almıştır. Kafesî destâr, örfî destâr bu kâbil tâbirlerdendir.⁶²² Osmanlı'da kişilerin meslek ve statülerini de gösteren önemli bir giyim eşyası olan destâr⁶²³ iki yerde husrev şâhî biçiminde kullanılır ki bunların birinde geçen "*hâce sarsun farkına*" ifadesinden bir destâr çeşidi olduğu anlaşılmaktadır.⁶²⁴

⁶¹⁷ Reşad Ekrem Koçu, *age.*, s. 236. Ayrıca üsküfle ilgili geniş bilgi için bk. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. III, MEB Yay., İstanbul 1993, s.560-561.

⁶¹⁸ Alıcı Kuşlar: Doğan, şâhin, karkuş ve kartal gibi yırtıcı hayvanlar başka hayvanları şikâr ve hayatlarını imhâ ettikleri için az yaşarlarmış. bk. Ahmet Talât Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Haz.: Cemâl Kurnaz, MEB Yay., İstanbul 1996, s. 98.

⁶¹⁹ Ömer Zülfe, "Üsküf Üzerine", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, İstanbul 2005, S. 12, s.169.

⁶²⁰ Ömer Özkan, *Divan Şiirinin Penceresinden Osmanlı Toplum Hayatı*, Kitabevi Yay., İstanbul 2007, s. 614.

⁶²¹ Padişahı giydiren ve soyunduran "has oda başı" idi. Kılıcını muhafaza edene "silâhtar", kaftanı götürene "çuhadar", ata binerken üzengi tutana "rikâbdar" denilirdi. bk. Mehmet Zeki Pakalın, *age.*, c. I, s. 537.

⁶²² Mehmet Zeki Pakalın, *age.*, c. I, s.431-432.

⁶²³ Külâhın veya kavuğun üstünde bir destâr, sarık onu taşıyan kimsenin ictimâî mevkiinin bir alâmeti fârikası gibiydi. bk. Reşad Ekrem Koçu, *age.*, s. 87.

⁶²⁴ G.320/3.

Aşağıdaki beyitte sevgiliyi sarmak için düşünülen bu destârın aynı zamanda uzun bir bağla sarıldığı anlaşılmaktadır.

Gehî baġruña şarmak için ol âşüb-ı fettâni

N'idersin husrev ü şâhî gibi destâr yetmez mi

G.1067/4

Bir yerde gonca olarak düşünülen sevgili için “sebz (yeşil) destâr” kullanılırken bir diğesinde âşığın âhi yüzünden aşk pîrinin gece giydiği destârın yanmasından söz edilir.⁶²⁵ Üç yerde eskiden sarık, destâr kenarına gül, karanfil gibi çiçeklerden koyma âdetini hatırlatacak şekilde kullanılır.⁶²⁶ Bunların birinde âşığın âhi destâr kenarındaki karanfile benzetilirken bir diğesinde gonca olan sevgiliye hürmet belirtilerek “baş üzre yerin var” denmekte ve diğerkullanımda da gül olan sevgilinin güzellik bağıyla destâr kenarına konan gülün destâra revnak vermesi arasında ilgi kurulmaktadır.⁶²⁷ “*Emîrâne sarmak*” ifadesiyle bunun bir destâr çeşidi olduğu anlaşılmaktadır. Şair bir yerde mumu kapalı istiâre ile beyaz elbise giyip, destârını sararak halvete giren bir derviş olarak düşünmüş; bir yerde sevgilinin destârının gönüller bağlayıcı oluşunu anlatmış; bir yerde destârın emîrâne sarılmasından bahsetmiş; bir yerde de dağınık destârı ele almıştır.⁶²⁸ Destârın kat kat oluşuyla âşığın başındaki düşüncelerin kat kat oluşu arasında ilgi kurulması ile şarap için destârın rehin bırakılışı dikkat çekici kullanımlardır.⁶²⁹

Külâh veya küleh ismiyle karşımıza çıkan başlığın muhtelif şekilleri olmakla beraber en tanınmış beyaz keçeden ucu sivri olanıdır. Kullanış şekline göre de ad alır: keçe külâh, Arnavut külâhı, Mevlevî külâhı, dede külâhı, Tatar külâhı gibi.⁶³⁰ Metinde Hüseyinlerin, Hacı Bektâş'ın ve Mevlevîlerin giydiği külâh şeklinde üç kullanım söz konusudur.⁶³¹ Külâhla ilgili, kültürümüzde yer alan külâh atmak, külâh etmek, külâh giydirmek, külâhları değiştirmek, külâh kapmak ifadelerinden metinde sadece külâh kapmak kullanılmıştır. Külâh kapmak fırsattan istifade etmek, dalavere ile emeline kavuşmak, göz açıklığı yapmak gibi anlamlarda kullanılır:

Hevâdan eyle güzer gitme hânedan ey şem‘

O düzd her gice haylice şeb-külâh kapar

G.242/2

Bir yerde sevgilinin büyükleme anlatılırken külâhını yan yatırdığı, bir yerde de külâhın yanını kırdığı anlatılır.⁶³² Gece başa giyilen serpûş olan şeb-külâh iki yerde geçerken bir yerde istiâre ile meyhâne önündeki sarhoş külâhtan bahsedilir.⁶³³ Padişah olan sevgilinin külâhının yanı (tarf-ı külâh) âşıklar için bazen bir rahat mekân bazen de belâ askerlerinin uğrak yeri olarak düşünülür.⁶³⁴

Keçeden yapılan yeniçeri başlığı olan **börk**⁶³⁵ bir yerde gül için teşbih unsuru olur ve gülün ömrünün kısalığı anlatılarak börküden ayrılması ifade edilir. İki yerde börk-i Edhem söz konusu edilir ki eski şiirimizde İbrâhim Edhem hazretlerinin yaşam biçimini kastederek kullanılan tâc-ı Edhem'le aynı alamdadır. Bir yerde kadeh börk-i

⁶²⁵ G.622/1, G.985/4.

⁶²⁶ Eskiden kavukla sarık, sarıkla fes arasına hocalar misvak, hutbe kâğıdı, hilâl, muska koydukları gibi çiçek, gül, kokulu yapraklar da sokarlardı. Halktan da böyle yapanlar olurdu. bk. Ahmet Talât Onay, *age.*, s. 426.

⁶²⁷ G.7/3, G.569/1, Muh.25/3.

⁶²⁸ G.473/5, G.566/1, G.738/1, G.787/2.

⁶²⁹ G.657/5, G.1053/5.

⁶³⁰ Mehmet Zeki Pakalın, *age.*, c. II, s. 339.

⁶³¹ G.468/2, G.855/4, G.1072/1.

⁶³² G.23/3, Müs.7/2.

⁶³³ G.97/4, G.985/4.

⁶³⁴ Naz.13/1.

⁶³⁵ Börkün başa geçen kenarında ipek veya sırma işlemeli bir zırh-süs vardı. Ön kısmının ortasına da “kaşıklık” veya “tüylük” denilen bir parça eklenmişti. Törenlerde neferler kıdemlerine göre, küçük zabıtlar rütbelerine göre turna kuşu telleri, balıkçıl kuşu telleri, düz sorguçlar, süpürge sorguçlar takarlardı. bk. Reşad Ekrem Koçu, *age.*, s. 45-46.

Edhem olarak ifade edilmiş, bir yerde de vâ'ızın başındaki bôrk-i Edhem'den utanmadığı anlatılmıştır.⁶³⁶

Metinde iki yerde geçen **örf**, ülemânın ve büyük devlet adamlarının giydiği büyük kavuktur. Bir yerde sûfiye örf ile tesbihin kerâmet vermeyeceği anlatılırken bir yerde de örfün tuz ve ekmekle dolu oluşu anlatılır ki dervişlerin dünya malına bakışlarını yansıtır.⁶³⁷

Kavuk altına giyilen takke olan **'arakçîn**⁶³⁸ ve başa giyilen **serpûş** birer kez geçer. Şair sevgilisine turrasının görünmesi için arakçîni çıkarmasını söylerken şarap küpünün kapağı ile serpûş arasında ilgi kurulur.⁶³⁹

Elbise; biçimi, rengi, zarafetiyle çeşitli anlamlar içerir. Sevgili bazen kırmızı elbise giyen bir cellat olurken bazen kırmızı elbisenin ona yakıştığı anlatılır.⁶⁴⁰ Klâsik şiirimizde kırmızı elbise giymiş güzelleri resmeden pek çok beyit ve gazelle karşılaşmak mümkündür.⁶⁴¹ Sevgili (G.417/3) kırmızı elbiseleriyle ateşe giren bir semenderdir.⁶⁴² Bahar geldiğinde sevgili tıpkı goncanın gül oluşu gibi gâh yeşiller giyecek gâh kırmızı câme giyecektir. O, gül olduğundan (gül-beden) gül renkli elbiseler giymesi doğaldır.⁶⁴³ Kadife elbisesiyle uzaktan tûbâyâ benzetilir. Omzuna kırmızı atlas giydiğinde âşığın bedenine nakş olunan yaralar altınlı bir libâs olur.⁶⁴⁴ Bayramlık elbise (yeşil ve kırmızı) lâle olan sevgiliye bayram yaptırırken âşık ayrılık orucuyla sararmaktadır:

Dil-nevâzum geyeli düşına bir sürh atlas

Cism-i zârum baña nakş eyledi altunlu libâs

G.417/1

Şair bir yerde gam elbisesinden âzâde olmayı dilerken bir yerde rindlere noksanlık elbisesinin yakışmayacağını söyler.⁶⁴⁵

Yeşil elbisesiyle (hil'at-i sebz) bazen bir papağana bazen de goncaya benzetilen sevgilinin yeşil elbisenin üzerine dökülen saçları etrafa zinet verir.⁶⁴⁶ Sevgilinin yeşil ve kırmızı elbiseyle düşünülmesi onun sultanlığıyla da ilgilidir.⁶⁴⁷ Bağların baharda yeşile bürünmesi iki yerde yeşil elbise giymek olarak ifade edilir.⁶⁴⁸

Sevgili mum olarak düşünüldüğünde âşık mavi elbise (kebûdî câme) giymiş bir pervâne olur. Mum istiâre ile halvete giren bir derviş olduğunda beyaz elbise giydiği anlatılır.⁶⁴⁹

⁶³⁶ G.131/3, G.605/4, G.819/4.

⁶³⁷ G.227/5, G.393/4.

⁶³⁸ Halk ağzında "terlik" denilir. Herhangi bir bezden sâdeleri ve gayet ince pamukluları olmak üzere iki çeşittir. bk. Reşad Ekrem Koçu, *age.*, s. 13.

⁶³⁹ G.921/3, Muh.11/1.

⁶⁴⁰ G.137/2, G.417/5.

⁶⁴¹ Pervin Çapan, "Yahya Bey Divanı'nda Estetik ve Kültürel Bir Değer Olarak Giyim Kuşam ve Renk Unsurları", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, İstanbul 2000, S. 3, s. 181.

⁶⁴² Edebî metinlerimizde anılan semender su kertenkelesine benzer bir hayvandır. Vücudunun iki yanında su boşaltım kesesi bulunan bu hayvan, kıvılcımlı kül üstünde yürüyeceği tarafları sulayarak geçtiğinden yanmaz, ateşten çıksa ölür zannedilmiştir. Derisinden ve tüyünden yapılan elbise ve şapkalar yaz günlerinde kullanılır, asla sıcağı geçirmezmiş. Fars şairleri gibi bizim şairlerimizin de tamamı ateş içerisinde yaşadığı farz edilen bu mevhum hayvanın bir kuş olduğunu kabul etmişler ve murg-ı semender dedikleri bu hayvana pek çok beyitte kanat izafe etmişlerdir. bk. Ömür Ceylan, *Kuşlar Divânı Osmanlı Şiir Kuşları*, Kapı Yay., İstanbul 2007, s. 212.

⁶⁴³ G.951/4, Muh.22/1.

⁶⁴⁴ G.675/4, G.738/2.

⁶⁴⁵ G.704/5, Rüb.3.

⁶⁴⁶ G.35/1, G.167/1, G.228/1.

⁶⁴⁷ Eskiden hükümdarlar kırmızı veya kırmızıya yakın renkli elbise giyerlermiş, hatta kırmızı rengin Osmanlı hânedanına mahsus olduğu düşünülmüştür. Şairlerimiz sevgililerini birer hükümdar gibi tahayyül ettikleri için onları kırmızı ve turunc renkli elbise ile gördükçe memnuniyet duymuşlardır. bk. Ahmet Talât Onay, *age.*, s. 205.

⁶⁴⁸ G.269/1, Muh.25/2.

⁶⁴⁹ G.437/5, G.916/1.

Kamîs ve pîrâhen/pîrehan kelimeleriyle de karşılanan **Gömlek** en çok anılan elbiseselendir. Sevgilinin aşyar ile birlikte olduğunu öğrenen âşık sabır gömleğinin yakasını yırtar. Yine âşık, sevgilinin gömleğini kıskanır. Bir yerde kendi gömleğini yırtıp sevgiliye sarılmayı diler. İsmet gömleğinin pişmanlık elinden kurtuluşu bir işten “yakasını kurtarmak” deyimini hatırlatır.⁶⁵⁰ Dünyanın geçiciliği, ömür elbisesinin yok olması olarak ele alındığında insana düşen gömleği gül gibi parçalamaktır.⁶⁵¹ Bir yerde (G.587/4) Hz. Yûsuf’un gömleğiyle Hz. Yakup’un gözünün açılışı hatırlatılır. Burada sevgili Yûsuf (Yûsuf-ı gül-pîrehan), âşık da Yakup’tur. Vahdet ehlinin kabâ ve pîrehan giymesi yani mâsivâyî önemsemeyişi de söz konusu edilir. Şairin “*İçki meclisinde engel olduğu için sevgiliye karşı gömleğimi yırtıp ateşe yaktım.*” dediği aşağıdaki beyitte bir meclis âdeti olan gömlek yakmak kullanılmıştır.⁶⁵²

Bezm-i meyde yâra karşı ben kâmişüm çâk idüp

Nâra yakdum hâlet-i ‘işretde hâ’ildür diyü

G.842/2

Astarlı bir elbise olan **hulle** daha çok cennet elbisesi olarak bilinir. Metinde iki yerde geçen hulle, birinde Hz. İdris’le birlikte anılmaktadır.⁶⁵³

Hil’at, geleneksel olarak hükümdarlar ve vezirler tarafından mükâfat ya da ihsan anlamında verilen, giydirilen kıymetli elbise yahut kaftandır. Hil’at verme veya hil’at/kaftan giydirmeye, Osmanlı devletinin kuruluşundan başlayarak sonuna dek devam eden önemli bir uygulamaydı.⁶⁵⁴ Sevgili sultan olduğunda şair onun ihsân hil’atinden mutludur. Bayramda süslü hil’atler giyilmesi, sevgilinin kırmızı veya yeşil hil’at giymesi, giydiği süslü hil’atlerle sülüne teşbihi hil’atle ilgili kullanımlardır.⁶⁵⁵ Bunların dışında bir yerde gönül hil’ati bir yerde de ten hil’ati kullanılır.⁶⁵⁶

Baş ve omuz örtülen dört köşe büyücek yün veya ipek kumaştan yapılan örtü olan **şâl** genellikle zâhit, abdâl, derviş giysisi olması bakımından bürka’, kabâ ve hâre ile birlikte kullanılır.⁶⁵⁷ Bir yerde sevgilinin siyah saçları nikâb olurken Kâbe’nin şalı olarak ifade edilir. Bir yerde dert yüzünden şala bürünmek geçer.⁶⁵⁸

Siyah ve beyaz yarı şeffaf kumaştan yapılan yüz örtüsü olan **nikâb** çeşitli tasavvurlarla karşımıza çıkar. Sevgilinin yüzünü gizlediği için âşık nikâbın yüzden kaldırılmasını diler. “*Nikâbın ref’ kıl üftâdeler didarı görsünler*” diyen âşık, saçı nikâb olarak düşünür.⁶⁵⁹ Bu saç nikâbı sevgilinin yüzü Kâbe olduğunda onun örtüsü olurken bir yerde şair, hâli Kâbe nikâbı olarak tahayyül eder.⁶⁶⁰ Sevgili nikâbını açtığında parlak

⁶⁵⁰ G.231/1, G.674/5, G.714/4, Muh.8/4.

⁶⁵¹ G.623/4.

⁶⁵² Bu âdetle ilgili Bayram Ali Kaya’nın Ahmet Talât Onay ve Ziya Şükûn’dan yaptığı aktarmalardan biri bu âdetin bir Acem âdeti olduğu ve iki dargın dosttan barışmaya ilk karar verenin gömleğini çıkarıp barışma anısına yakması, bir diğeri ise dargın kimselerin soğukluğunun sıcaklığa dönüşeceğine inanılması şeklindedir. Bunun yanında Bayram Ali Kaya “Taradığımız metinlerde, gömleğin bu amaçla yakıldığına dair bir örnek bulunmamakla birlikte bilhassa içki ve eğlence meclislerinde şevk ve zevk sebebiyle âşık, gül veya pervâne tarafından gömlek yakıldığına ilişkin birçok örnek bulunmaktadır.” açıklamasını getirir. Gömlekle ilgili diğer tasavvurla ilgili bk. Bayram Ali Kaya, “Klasik Türk Şiirinde Gömlek”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, İstanbul 2006, S. 15, s.169.

⁶⁵³ G.828/7, Mur.4/2.

⁶⁵⁴ bk. Ömer Özkan, *age.*, s. 593. Hil’at giydirmekle ilgili İsmail Hakkı Uzunçarşılı’nın *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı* adlı eserinden şu misâller verilebilir: “Hükümdar cülusunda hatt-ı hümayunu getiren büyük saray memuruna kürk ve maiyyetine hil’at giydirilip atıyyeler verilir.” s. 58-59; “Padişah çocukları doğduğunda mektep hocalarına hil’at giydirilip...” s. 109; “Valide beşik alayında dar-üs saâde ağası kethüda beğе çuhaya kaplı samur kürk giydirilip diğеr alay erkânına da hil’atler ve atıyyeler verilir.” s. 170; “Sadr-ı âzam ve şeyh-ul-islâm ve hüsn-i zan kazanmış meşayihden biri pâdişah huzuruna girince şeyh efendiye hil’at giydirilirdi.” s. 252.

⁶⁵⁵ G.35/1, G.142/2, G.417/5, G.700/2, G.722/3, G.933/2.

⁶⁵⁶ G.202/3, G.1024/4.

⁶⁵⁷ G.282/4, G.329/2, G.516/3.

⁶⁵⁸ G.57/2, Müs.2/5.

⁶⁵⁹ G.800/1, Muh.11/1.

⁶⁶⁰ G.57/2, G.295/1, G.981/2.

yüzü ortaya çıkacak ve ay ile güneş utanacak, yüzün nurundan âlem yanacaktır.⁶⁶¹ Âşık bazen kendi gözünün önüne nikâb çekmeyi⁶⁶² ve sevgiliden başkasını görmemeyi diler.⁶⁶³ Bir yerde sevgilinin yüzünü gören gülün utancından yüzüne bülbülün kanadını nikâb etmesi anlatılır.⁶⁶⁴ Kırmızı nikâb, hat nikâbı, utanma nikâbı, bülbülün kanının güle kırmızı nikâb oluşu, yasemin ve goncanın yüzüne nikâb tutması diğer kullanımlardır. Şair bir yerde (139/3) “*Sevgilinin yüzündeki kırmızılığı düzgün sanma o yüzüne kırmızı nikab çekmiştir.*” diyerek kadınların yüzlerini pürüzsüz ve güzel göstermesi için yüzlerine sürdükleri “gülgüne”yi de kullanmıştır.⁶⁶⁵ Şairin “*Ey ay yüzlü! Ayva tüylerin yüzden güzellik nikâbının kenarını çekmiş.*” dediği aşağıdaki beyitte “kenar çekmek” ifadesi tevriyeli kullanılmıştır. Ayva tüylerinin yüzün kenarda oluşuyla kumaşların kenarlarına çekilen dikiş, dantel, overlok nevinden şeyler kastedilmiştir. Ayrıca ayva tüylerinin her zaman hoş olmamasıyla güzellik nikâbını çekmesi, güzelliği gizlemesi düşünülmüştür.

‘Āriz vecihden ey güzel-i meh-likā haṭuñ

Çekmiş niķâb-ı hüsnuñ egerçi kenârını

G.1087/4

Genellikle dervişlerin giydiği yünden yapılmış, yakasız ve kollu cübbe olan **hırka**, dünya malının önemsizliği için değişik bez parçalarının birbirine dikilmesi şeklinde de yapılırdı.⁶⁶⁶ Mevlevîlerin giydiği hırka ötekilerinkinden farklı olarak kolları uzun ve geniş destegül gibi yakasızdı ve göğüs üstüne gelen kenarları iki sıra şeritli idi. Tarıkata giren mürîde şeyh tarafından intisap alâmeti olarak hırka giydirilirdi.⁶⁶⁷ Metinde derviş giysisi olmasına uygun olarak tarîkat ıstılahından kelimelerle tenâsüp hâlinde kullanılır. Zahit-hırka, vâ‘ız-hırka, derviş-hırka ilişkileri konu edilirken bir yerde fakr hırkası, bir yerde şevk ışığının hırkası, bir yerde de züht ve riyâ hırkası kullanılır.⁶⁶⁸ Bir hırka çeşidi olan ve yünden yapılan hırka-i peşmîne bir yerde geçer.⁶⁶⁹

Yünden dövülerek veya kalın kumaştan yapılan yakasız, uzun üstlük olan **abâ**, üç yerde geçer.⁶⁷⁰ bunların birinde şair fanî dünyayı önemsemeyip abâ giymek isterken bir diğerinde abâdan yine bir üst giysisi olan **ridâ** yaparak dervişânededen çıkmamayı öğütler.⁶⁷¹ Fakr abâsı, fakr ridâsı, zühd ridâsı benzer kullanımlar olarak yer alır.⁶⁷²

Bir kaftan olan **kabâ**, önceleri cenkte zırh üzerine giyilen pamuklu libâs demek iken sonraları astarsız uzun kumaş entariye denilmiş ve gitgide hil‘at gibi ipekli kumaştan yapılan libâs mânâsına da kullanılmıştır. Yarım asır önceye kadar Anadolu’da giyilirdi. Uzun entariye kabâ, miltana kabâce derlerdi.⁶⁷³ Metinde sıklıkla zahid ve dervişle anılan kabâ bazen tevriyeli olarak kaba saba anlamıyla kullanılır. Bir yerde vâ‘ız için kabâ-yı âriyet (ödünç, eğreti kabâ) kullanılır. Sevgiliyle birlikte kullanıldığında mecâz-ı mürsel yoluyla sevgiliye la‘lîn-kabâ denirken nevrûzda lâlelerin kırmızı kabâ (la‘lîn-kabâ) giydiği anlatılır. Şair şevk güneşine karşı kabâ giymektedir.⁶⁷⁴

⁶⁶¹ G.509/2, G.510/2, G.803/3.

⁶⁶² Eski toplum hayatımızda nikâbı kadınlardan başka erkekler de tutunmuşlardır; yeniçeri civeleklerinin peçeleri en güzel örneğidir. bk. Reşad Ekrem Koçu, *age.*, s. 182.

⁶⁶³ G.987/2.

⁶⁶⁴ G.205/1.

⁶⁶⁵ G.72/3, G.514/3, G.606/3, Mûs.7/7

⁶⁶⁶ bk. Ömer Özkan, *age.*, s. 592.

⁶⁶⁷ bk. Mehmet Zeki Pakalın, *age.*, c. I, s. 894.

⁶⁶⁸ G.276/2, G.282/4, G.408/1, G.468/2, G.479/3, G.693/2, Mur.2/5.

⁶⁶⁹ G.922/4.

⁶⁷⁰ G.619/4, G.678/5, G.949/1.

⁶⁷¹ Abadan şalvar, potur, cepken, salta, yelek, cübbe, yağmurluk, mest ve terlik yapılırdı. Abadan yapılanlar kışlık idi. bk. Reşad Ekrem Koçu, *age.*, s. 7.

⁶⁷² G.843/2, G.949/1, Muh.27/2.

⁶⁷³ bk. Ahmet Talât Onay, *age.*, s. 288.

⁶⁷⁴ G.226/1, G.282/4, G.696/2, G.819/4, Muh.15/5.

Etek anlamına gelen dâmân/dâmen, zeyl kelimeleri çok geçen giyim kuşam unsurlarındandır. Vücudun belden aşağı kısmını örten bir çeşit giysiye ifade ettiği gibi giysinin belden aşağıda kalan bölümü için de kullanılır. Kelime kıyafet anlamının yanında zamanla kalıplaşarak farklı anlamlara gelebilecek şekilde kullanılmıştır. dâmen-bûs (etek öpmek), dâmen-âlûde (eteği bulaşık, iffetsiz), pâk-dâmen (eteği temiz, iffetli, masum, Hz. Yûsuf) bunlardandır. Metinde “pâk-dâmân” ifadesi dört yerde kullanılırken bunların birinde Hz. Yûsuf, ikisinde (Yûsuf gibi olan) sevgili, birinde Hz. Ali için kullanılmıştır.⁶⁷⁵ Etek eserde giysinin ötesinde çeşitli sözlerle kalıplaşarak deyimleşmiş ifadelerde karşımıza çıkar. Bunlardan etek öpmek, eteğine yüz sürmek üç yerde;⁶⁷⁶ eteğini tutmak, eteğini bırakmamak, eteğine yapışmak dört yerde;⁶⁷⁷ eteğini çekmek iki yerde;⁶⁷⁸ eteğinde kalmak bir yerde; eteğini kurtarmamak bir yerde geçer.⁶⁷⁹ Eteğine yapışılan çoğu zaman sevgiliyken bazen bir mürşid-i kâmil olur. aşağıdaki beyitte âşığın sevgilinin eteğine yüz sürmesi, bu uğurda toprakla bir olması anlatılmıştır. Aynı zamanda eteğe doğru eğilme ile kibleye yönelme, rükûya eğilme ilişkilendirilmiştir.

Dirmiş ol büt Âşaf âyâ kible mi şandı beni

Bir olur hâk ile rû-mâl itmege dâmânuma

G.869/5

Etek söz konusu olduğunda rakîp diken olarak anılır. Bir gül olan sevgilinin dikenden (rakîpten) eteğini kurtarması istenir. Bir yerde şair, ayrılık dikeniyile eteğinin parçalanmasından bahseder.⁶⁸⁰ Bir yerde Züleyhâ ve Hz. Yûsuf kullanılarak eteği yırtanın Yûsuf olduğuyla ilgili iftira hatırlatılır.⁶⁸¹ Saç-etek ilişkisi, saçın uzayarak eteğe ulaşması dört yerde konu edilir.⁶⁸² Vuslat eteğine elin erişmesi yani sevgiliye kavuşma dört yerde geçer. Bunların birinde Hızır'ın yardıma yetişmesi için derdin çoğalması gerektiği anlatılmış ve “*Dert çoğalmadan Hızır'ın eteğine el erişmez.*” denmiştir.⁶⁸³ Sahra eteği, istek eteği, iffet eteği, edep eteği ve etek dolusu gözyaşı etekle ilgili diğer kullanımlardır.⁶⁸⁴

2.3.1.3. Giyim Kuşamın Diğer Unsurları

Metinde giyim kuşamla ilgili diğer unsurlardan girîbân (yaka), kemer, destmâl, sîne-bend, fûta (peştemâl) kullanılmıştır.

Girîban (yaka) genellikle çâk-i girîbân ifadesiyle kullanılır. Gonca, yakasını yırtarak gül hâline gelir. Şair goncaya kendisinin ezelden sîne-çâk olduğunu anlatır. Yaka yırtmak bazen keyiften ileri gelir. sevgilinin yakası açıldığında nurlu sînesi görülecektir.⁶⁸⁵ Sabır gömleğinin yakasının yırtılması, cefa elinin gönül yakasını yırtması, ayrılık elinin şairin yakasını yırtması, gam elinden şairin yakasının kurtulmaması, elin yakadan düşmemesi yakayla ilgili diğer kullanımlardır.⁶⁸⁶

Kemer sevgilinin belini sarması, kucaklaması bakımından önemlidir. Şair beli kemer gibi kucaklamayı diler. Şairin sarılışı kemere teşbih edilir. Sevgili kemerindeki

⁶⁷⁵ G.337/1, G.387/1, G.1084/5, Muh.5/2.

⁶⁷⁶ G.198/5, G.336/5.

⁶⁷⁷ G.84/3, G.450/4, G.902/3, Rüb.1.

⁶⁷⁸ G.741/5, G.893/4.

⁶⁷⁹ G.316/3, Muh.24/2.

⁶⁸⁰ G.536/3, G.662/3, Muaş.2/2

⁶⁸¹ G.469/5.

⁶⁸² G.728/1, G.729/4, G.789/4, G.1046/4.

⁶⁸³ G.649/1, G.691/4, G.959/4, G.917/3.

⁶⁸⁴ G.621/5, G.696/2, G.865/1, G.870/3, Muaş.1/3.

⁶⁸⁵ G.80/1, G.255/1, G.281/5, G.672/2, G.737/3, Muh.11/1.

⁶⁸⁶ G.714/4, Muh.15/5, Muh.21/4, Muaş.2/2, Rüb.14.

kılıç (seyf), hançer (deşne) anılan hususlardandır.⁶⁸⁷ “Sevgilinin kıl gibi belini kemer gibi kucaklamak ne mümkündür, çünkü arada kan döken hançeri vardır.” şeklinde anlamlandırılabilir. Aşağıdaki beyitte kemere sokulan hançer anlatılır.

Âğuş mû-miyânı ne mümkün kemer-mişâl

Cânâ nite ki deşne-i hûn-rîz aradadır

G.326/3

Mendil (dest-mâl) bir yerde, **sîne-bend** bir yerde, **peştamâl** (fûta) bir yerde, söz konusu edilir.⁶⁸⁸ Gecelik ve yatak anlamlarına gelen **câme-hâb** üç yerde geçerken üçünde de yatak anlamında kullanılmıştır.

2.3.2. Mûsikî

Mûsikî, genelde seslerin yapısından bahseden sanat ve ilme ad olmuştur. İslâm dünyasında mûsikîyi Dâvût Peygamber’in, İdris Peygamber’in veya Nûh Peygamber’in oğullarından birinin icat ettiğine inanılır. Mûsikî terimlerinin anıldığı her beyitte çoğu zaman tenâsüp ve tevriyeyi birlikte görmek mümkündür. Mesnevî şekliyle yazılmış birçok eserde yer yer mûsikî âlet ve terimlerinden bahsedilmiştir. Şemseddin’in *Deh Mûrg*’ü, Nâbî’nin *Hayriyye*’si, Vehbî’nin *Lutfiyye*’si bu tür mesnevîlerdendir.⁶⁸⁹ Mûsikîden bahseden müstakil eserlerin dışında şairlerin dîvânlarında mûsikî ile ilgili unsurlar kullanılmıştır. Devrinin ilimlerinden haberdar olan şairler, iyi bir gözlemci ve aynı zamanda sanatkârdırlar. *Âsaf Dîvânı*’nda mûsikî ile ilgili unsurları incelerken önce mûsikî ile ilgili literatüre, mûsikî ile ilgili kelimelere ve bunların oluşturduğu tenâsüp ve tevriyeye, ardından mûsikî makâmlarına, son olarak da mûsikî âletlerine değinilecektir.

2.3.2.1. Mûsikî İle İlgili Unsurlar

Âsaf Dîvânı’nda mûsikî ile ilgili kelimeler onlarca beyitte geçmektedir. Kimi zaman makâm, usûl⁶⁹⁰ ve form⁶⁹¹ adları kimi zaman mûsikî âletleri kimi zaman da makâm, usûl, form ve âletlerin bir arada kullanıldığı görülmektedir. Bu beyitlerde tenâsüp sanatı yapılarak kelimelerin özenle seçildiğini, çoğu kez kelimelerin terim anlamlarıyla kelime anlamlarının beraber düşünülebilir şekilde kullanıldığını, böylece tenâsüp sanatının yanında tevriye sanatına da başvurulduğunu görmekteyiz. Beyitlerde mûsikî ile tenâsüp hâlinde bulunan kelimeler geniş ölçüde yer almaktadır. Bu literatürün bir parçası olan ve mûsikî âletlerinin aksamlarından “**reg (damar), evtâr, târ, tâziyâne**” kelimeleri Dîvân’da 13 yerde geçmektedir. Yine mûsikî literatürüyle ilgili misâllerde “**havâ, karâr, perde, dem-sâz, makâm, âheng**” kelimeleri çok sık kullanılmaktadır. Bunlarla ilgili misâller zaten mûsikî makâm ve âletleriyle ilgili misâllerde geçtiğinden ayrıca verilmeyecektir. *Âsaf Dîvânı*’nda mûsikî ile ilgili ifadeleri tespit etmek her dîvânda olduğu gibi güçtür. Bunun sebebi yukarıda ifade edilen mûsikî ile ilgili ifadelerin beyte kelime anlamlarıyla da alınmış olmasıdır. Aşağıdaki iki beyit bu zorluğu anlatabilmek için alınmıştır. “*Ey Âsaf! Gökyüzü, ay ve güneşi makâm edinme düşüncesinin verdiği zevkle üzengi gibi (sevgili) yolunda çiğnendim.*” şeklinde nesre çevirebileceğimiz ilk beyitte sipihr, mihr, şevk ve rikâb kelimeleri aynı zamanda

⁶⁸⁷ G.167/4, G.500/3, G.895/3, G.1053/3, G.1066/3.

⁶⁸⁸ G.171/1, G.1027/4, Müf.19.

⁶⁸⁹ İskender Pala, *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*, Akçağ Yay., Ankara 1995, s. 404-405.

⁶⁹⁰ Usûl: Türk Mûsikîsinde, eşit sayıda, muhtelif vuruşlardan meydana gelmiş kalıplara usûl denir. Usûller vuruşlarla belirtilir. El hareketiyle yapılan bu vuruşlar, muntazam bir tempo ile aksamadan eser bitene kadar icra edilir. bk. Zeki Yılmaz, *Türk Mûsikîsi Dersleri*, Kardeşler Matbaası, İstanbul 1988, s. 32.

⁶⁹¹ Form: Şekil, bir mûsikî parçasının yazılmasına esas teşkil eden kalıp. bk. Yılmaz Öztuna, *Türk Mûsikîsi Kavram ve Terimleri Ansiklopedisi*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara 2000, s. 453.

birer mûsikî makâmıdır. Şairin, “*Bülbüller, gönül çeken bu işi görünce ötmeye başladı, ancak bu yemyeşil süsü (çimenliği) görünce kararsız kaldı.*” dediği ikinci beyitte “**dil-âvîz, nevâ, hadrâ**” kelimeleri birer makâm adı, “**kâr ve nakş**” ise mûsikîde birer form adıdır. Ayrıca **karâr** kelimesi yine mûsikî ile ilgilidir. İkinci beyti kelimelerin bu ikinci anlamlarıyla düşündüğümüzde ; “*Bülbüller, dil-âvîz makâmının formunu görünce nevâ makâmında söylemeye başladı, ancak hadrâ makâmının nakş formunu görünce kararsız kaldı.*” şeklinde bir anlam ortaya çıkmaktadır. Fakat bu gibi beyitlerde kelimelerin birinci planda kendi anlamında kullanılması, beyitlerin mûsikî ile ilgisinin tespitini zorlaştırmaktadır.

Sipîhr ü mâh u mihre ‘arz-ı câh itsem gerek Âşaf
O şevk ile yolında pâymâl oldum rikâb-âsâ G.44/5

Hezârân gördi bu kâr-ı dil-âvîzi nevâ itdi
Dağı bu nakş-ı hadrâyı görüp çün bî-çarâr oldı G.1036/4

Mûsikî ile ilgili unsurların bir arada kullanılmasına misâl olarak verilen aşağıdaki birinci beyitte “havâ, âheng, kânûn, def, âvâz, berbat” kelimeleri mûsikî ile ilgili olarak kullanılmıştır. Beyitte berbatın kânûn ve defe uyum sağlayamayan bir saz oluşuyla âşığın gönlünden geçenlerle ettiği âhların uyum sağlayamaması arasında bir ilgi kurulmuştur. İkinci beyitte mûsikî literatürüyle ilgili perde kelimesinin kullanımı görülmektedir. **Perde**, “bir mûsikî parçasını oluşturan sesler” anlamına gelir. Beyitte çengin nâlesi canlar artıran bir safa bahşetmesi, şeşta (altı telli tambur)nın da nişâbûr makâmında kullanışı anlatılmıştır. Üçüncü beyitte her makâmın bir kararı (ana makâma dönüş) olduğu ifade edilerek âşıkların sevgilinin mahallini bırakıp uzaklara gitmeyeceği ifade edilmiştir. İkinci mısradaki tevriye ile uşşâk ve ırak makâmı da kastedilmiştir.

Havâ-yı dil çün âheng olmadı bu âh ile zâra
Meger kânûn u def âvâzına uymaz imiş berbatı G.463/4

Ṭotalum nâlesi çengüñ şafâ-yı cân-fezâ imiş
Nişâbûr perdesinden dem urur şeştâyı söyletsek G.592/2

Her maķâmuñ bir kararî var nevâyı añ baña
Eylemez ‘uşşâk kūyuñ koyup âheng-i ‘ırâk G.514/4

Mûsikî ile ilgili olması bakımından birçok beyitte geçen “**mutrip**” tipi üzerinde de durmak gerekir. Çünkü o, bezmin vazgeçilmez kişisidir. Bütün mûsikî âletlerinin ustası, bütün makâmı en güzel şekilde icra eden odur. Bezme katılanları eğlendirmek onun işidir. Mutrip çalgı çalan, çalgıcı, şarkı okuyan, şarkıcı anlamlarına gelmektedir. Tasavvufta Mevlevî semahanelerinin giriş kapısı üstünde bulunun kısma Mutriphane denir. Aşağıda mutribi berbat⁶⁹² adlı çalgıyı çalarken görmekteyiz. Beyitte berbat

⁶⁹² Berbat: Sözlüklerde kelime anlamı olarak “kaz göğüslü, kaza benzeyen” anlamları verilen kelimenin terim anlamı üzerinde tam bir birlik bulunmamaktadır. Mehmet Zeki Pakalın’ın *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*’nde çeşitli kaynaklara dayanılarak yapılan açıklamalar birbirini tutmamaktadır. Yine de şeklinin kaz veya ördek göğsüne benzediği, eski Türklerdeki kopuz denilen çalgının Anadolu’da biraz değişmiş bir biçimi olduğu, tambura benzediği sonucu çıkarılabilmektedir.

mutribin elinde inlemektedir. Berbat, meclisteki her türlü sırra vakıf bir çalgı olarak nitelendirilmektedir. *Dîvân*'da 463. gazel "berbatt" rediflidir.

Müdüâm itdürse ğam mı dest-i muṭrib aña efgānı
Gidüp 'iṣret-geh içre vākıf-ı her rāz imiṣ berbatt

G.463/2

Bir diğerk beyitte mutribi Őehnāz makāmında Şarkı Őöylerken görürüz. Şair, mutribin Őehnāz makāmında Őöylemesini istememektedir. Aynı beytin ikinci mısraında reg (damar) ile evtār (teller) Őözcükleri mûsikî âletlerinin aksamı olarak karşımıza çıkar. 642. gazelin birinci beytinde âhtan çıkan kıvılcımlar tâziyâne (tezene)ye benzetilmiştir. "tâziyâne kıl" ifadesindeki "kıl" kelimesinin özellikle tercih edildiği düşünölmelidir. Çünkü kıl Őözcüğü tel ile ilgilidir.

Nağme-i Őehnāzdan 'iṣretde muṭrib urma dem
Őāh ᐇazz itmez reg-i cismüm Şanur evtāruñı

G.1013/4

Himmetle esb-i bahtuñı Şîr-i jiyâne kıl
Āhuñ Őerāresinden aña tâziyâne kıl

G.642/1

AŞağıdaki beyitte mutribe seslenen Şair, çengi ve onun tellerini dinlendirmesini istemektedir. Çünkü Şair boyunu çenge benzetmiş, reglerini (damar) de onun telleri saymıŐ ve nāle etme sırasının kendisinde olduğunu ŐöylemiŐtir.

Cefā bezminde ᐇaddüm çeng olup bu tendeki regler
Hemişe nāle itsün muṭribā evtār diñlensün

G.766/2

Dîvân'da mûsikî âletlerini çalan, Şarkı okuyan, dans eden çoğunlukla mutrip olduğu gibi **ney-zen** (2 yerde), **dem-keş** (2 yerde), **hānende** (1 yerde), **tār-keş** (1 yerde), **rebābî** (1 yerde), **kemān-keş** (1 yerde), **avvād** (ud çalan, 1 yerde), **sāz-kār** (1 yerde), **rakkās** (1 yerde) kelimeleri de kullanılmıştır.⁶⁹³

⁶⁹³ Verilen unsurların kullanılışıyla ilgili bk. ney-zen G.751/1-2; dem-keş G.822/1, G.1029/1; hānende G.279/3; tār-keş G.360/1; rebābî Muh.14/1; kemān-keş G.238/2; 'avvād G.151/3; sāz-kār G.267/2; rakkās G.455/3.

2.3.2.2. Mûsikî Makâmı

Âşaf *Dîvânı*'nda "bâd-ı sabâ (1), bûselik (1), cân-fezâ (2), dil-ârâ (1), dil-âvîz (1), dil-dâr (1), dil-efrûz (1), dil-güşâ (2), dil-keş (1), dil-rübâ (3), evc (3), ferah (1), ferah-fezâ (2), gülistân (5), gül-zâr (4), hadrâ (1), hicâz (1), ırâk (2), mâhûr (1), nev-edâ (1), nevâ (7), nevâziş (1), nevrûz (4), nevrûz-ı sultânî (1), nişâbûr (1), râst (2), sabâ (4), sâz-kâr (1), sûz-ı dil (1), sünbûle (1), şehnâz (11), şevk (3) uşşâk (5)"⁶⁹⁴ gibi makâm adları ile devr-i revân (3) ve gülbâng (1) gibi usûl ve form adları geçmektedir.⁶⁹⁵ Metinde, makâmlardan en çok kullanılanı 11 yerde geçen "şehnâz"dır. Hacimli bir esere göre makâmın geçme sıklığı normaldir. Yine de makâm ve mûsikî âletlerinin geçtiği bütün yerleri beraber düşünürsek Âşaf'ın mûsikî ile ilgilendiği sonucunu çıkarabiliriz.

Aşağıdaki beyitte "uşşâk" ve "nevrûz" kelimeleri tevriyeli olarak düşünülmüştür. Bülbülün nağmesinin goncanın gönlünü açmadığı, ferahlatmadığı ifade edilen birinci mısradan sonra goncanın uşşâk ve nevrûz makâmlarından haberdar olmadığı ifade edilmiştir. Burada "gönül açmak" ifadesi bize nevrûz kelimesinin ilkbahar anlamını da vermektedir. Bülbüllerin şakımasına rağmen âşıklardan, nevrûz zamanından haberdar olmayan ve açılmayan bir goncadan söz edilmiştir.

Gonça gönlün açmadı Âşaf hezârûn nağmesi

Dağı ol âgeh degül 'uşşâkdan nevrûzdan

G.772/5

Aşağıdaki beyitte nevrûz ve nevâ makâmı birlikte kullanılmıştır. Beyitte **kâr**⁶⁹⁶ kelimesi yine mûsikî ile ilgili olarak kullanılmıştır. Burada anlatılan kâr, kâr-ı nâtıktır. Çünkü kâr-ı nâtıklar başladıkları makâmın ismi ile anılırlar. Beyitte nevrûz makâmında başlayan kâra bülbülün hoş sesiyle eşlik etmesi istenmektedir. Aynı zamanda nevâ makâmının kastedildiği ikinci mısradan kâr-ı nâtıkların her satırında değişik makâmlara geçilebilmesi özelliği kullanılmıştır.

(Ne) kârlar bağladı nevrûz mağâmında çemen

Eylesün hoş nevâlarla terennüm bülbül

G.630/2

"(Ey) Âşaf! Bizim hoş dilli kalemimiz eğer bülbül gibi şehnâz perdesinde söylerse âşıkları inletir." şeklinde günümüz Türkçesine çevirdiğimiz beyitte "uşşâk" kelimesi tevriyeli kullanılmıştır.

İnledür 'uşşâkı Âşaf hâme-i hoş-lehcemüz

Bülbül-âsâ perde-i şehnâza âgâz eylese

G.891/5

⁶⁹⁴ Bunlardan bûselik, hicâz, nevâ, râst ve uşşâk makâmı basit; bâd-ı sabâ, cân-fezâ, dil-ârâ, dil-âvîz, dil-dâr, dil-efrûz, dil-güşâ, dil-keş, dil-rübâ, evc, ferah, ferah-fezâ, gülistân, gül-zâr, hadrâ, ırâk, nevâziş, nev-edâ, nevrûz, nevrûz-ı sultânî, nişâbûr, sabâ, sâz-kâr, sünbûle, şehnâz ve şevk mürekkep; mâhûr ve sûz-ı dil şed makâmlardandır. Devr-i revân bir usûl adı iken günbâng bir form adıdır. Usûl, form ve makâmın *Dîvân*'da kaçır kez geçtiği parantez içinde verilmiştir.

⁶⁹⁵ *Dîvân*'da geçen makâmı ile ilgili metne alınan misâllerin dışında bk. bâd-ı sabâ G.173/1; bûselik G.230/4; cân-fezâ G.196/4, G.592/2; dil-ârâ G.224/1; dil-âvîz G.1036/4; dil-dâr G.418/4; dil-efrûz G.887/1; dil-güşâ G.178/1, G.246/3; dil-keş G.32/4; dil-rübâ G.178/1, G.463/3; evc G.107/4, G.230/4, G.751/1; ferah G.555/3; ferah-fezâ G.263/3, G.1044/1; gülistân G.17/2, G.18/3, G.226/2, G.255/5, G.672/1; gül-zâr G.228/4, G.255/5, G.570/3, G.766/1; hadrâ G.1036/4; hicâz G.886/5; ırâk G.514/4, G.799/4; mâhûr G.230/4; nev-edâ G.17/2; nevâ G.226/1, G.267/2, G.490/4, G.514/4, G.766/1, G.1036/4; nevâziş G.799/4; nevrûz G.266/1, G.672/1; nevrûz-ı sultânî G.406/1; nişâbûr G.592/2; râst G.224/1, G.230/3; sabâ G.32/4, G.111/4, G.840/4, G.1022/3; sâz-kâr G.267/2; sûz-ı dil G.419/4; şehnâz G.171/4, G.230/3, G.248/5, G.436/5, G.540/3, G.746/1, G.794/5, G.1013/4, G.1026/2, G.1079/5; şevk G.683/4, G.1044/1; uşşâk G.230/3, G.751/1, G.764/3, G.840/2. Usûl ve form için bk. devr-i revân G.196/4, G.436/5, G.487/5; gülbâng G.608/1.

⁶⁹⁶ Kâr: Eski bestekârların üzerinde önemle durdukları, ustalıklarını gösterdikleri bir beste formudur. Genellikle Peşrev'den hemen sonra icra edilir. Geniş kapsamlı bir beste tarzı olduğundan bünyesinde değişik usûller çoğunlukla kullanılır. Kâr tarzında bestelenmiş eserler bazen uzunluk ve kısalığına göre değişik isimlerle anılırlar: Kâr, Kârçe, Kâr-ı Nev, Kâr-ı Natık gibi isimlerin yapısını anlatır. bk. Zeki Yılmaz, *age.*, s. 185.

Aşağıdaki beyitte bülbülün sevgili (mihr-i cihân-efrûz)den dil-rübâlık gördükten sonra nevrûz makâmında söylemeye başlaması anlatılmıştır. Beyitte geçen **dil-rübâ** da klâsik Türk mûsikisinde bir makâm adıdır.

Dil-rübâlık gördi çün mihr-i cihân-efrûzdan

Dem urup bülbül figâna başladı nevrûzdan

G.773/1

“*Turranın havası akli karıştıralı gam çeken gönlümün âhengi sünbüledir.*” diyen şair, “sünbüledür” ifadesinde hem turra ile ilgili olarak sünbülü hem de **sünbüle** makâmını kastetmiştir.

Tārumār eyleyeli ‘aklı havā-yı turra

Her dem âhengi dil-i gam-keşümüñ sünbüledür

G.332/2

2.3.2.3. Mûsikî Âletleri

Dîvân’da “berbat (463. gazel berbat redifli), çan (1), çegâne (1), çeng (18), dâire (1), def (8, ayrıca 487. gazel def rediflidir), gıdâ-yı rûh (1), girift (2), kânûn (5), kemân (2), mazhar (1), mûsikâr (3), nefir (1), ney/nây (23, ayrıca 924. gazelin bütün beyitleri ney ile ilgilidir), rebâb (2), rûde (1), sâz (5), şeştâ⁶⁹⁷ (2), tanbûr (1), târ (2), ûd (1)”⁶⁹⁸ gibi mûsikî âletleri geçmektedir. Bunlardan en çok kullanılanlar 24 yerde geçen ney, 18 yerde geçen çeng ve 8 yerde ve bir gazelin bütününde geçen defdir. Onlarca beyitte geçen mûsikî âletlerini kimi kez şeklinden dolayı bir teşbih unsuru, kimi kez yapıları, kimi kez meclisin bir unsuru olarak görmekteyiz. “*Ayrılık derdi boyumu sevgilinin kaşları gibi eğdi, (böylece) el vursam bedenimin her damarı tıpkı tel gibi ses verir, neyin benim ağlayışım(ın yanıklığı) gibi ses vermesi mümkün değildir, ben mûsikâr adlı çalgı gibi aşk havasına düştüm ve böylece benim her kemiğimden nağmeler çıkar.*” dediği bendde şair, sevgilinin kaşları gibi bükük boyunu bir mûsikî âleti, damarlarını onun telleri, sesinin etkileyici oluşunu neyin sesi, aşk havasına düşmesini mûsikâr adlı çalgı olarak düşünmüş ve bütün bedeniyle aşka dair nağmeler terennüm ettiğini ifade etmiştir. Bendde mûsikî âletlerinden ney ve mûsikârı kullanan şair; onların şekillerini, ses özelliklerini, damar tel ilişkisini, kemik ve onun mûsikî âletlerinin bazı aksamlarında kullanılmasını anlatmıştır. Şairin “mûsikâr” kelimesini kâknûs de denilen kuş anlamına gelebilecek şekilde tevriyeli kullandığı da unutulmamalıdır.⁶⁹⁹

⁶⁹⁷ Şeştâ veya şeştâr denilen çalgı XVII. Yüzyıl Türk mûsikisinde kullanılan 6 çift telli ve perdeli bir sazdır. Bu saz mızraplı değildir ve telleri elle çekilmektedir. Ayrıca XIV. Yüzyılda Abdülkâdir-i Merâğî’nin *Câmî’ü’l-Elhân* adlı eserinde “3 telli, mızraplı; kâsesi armut biçiminde” şeklinde tarif edilen şeştây adlı bir çalgı vardır. *Âsaf Dîvânı*’nda iki yerde geçen saz “şeştâyî” biçiminde ismin belirtme şeklinde geçtiğinden hangisinin kastedildiği anlaşılamamaktadır. Ancak şairlerimizin dîvânlarında geçen sazın çoğunlukla şeştâ veya şeştâr diye bilinen saz olduğundan *Âsaf* takinin de şeştâ/şeştâr olması kuvvetle muhtemeldir. bk. Yılmaz Öztuna, *age.*, s.454-455.

⁶⁹⁸ Bunlardan çeng, mazhar, kânûn, rûd/rûde, sâz, tanbûr, târ, berbat, şeştâ (mızraplıdır), ûd telli sazların mızraplılar grubundan; kemân, rebâb telli sazların yaylılar grubundan; dâire, def vurmali sazların derililer grubundan, çegâne vurmali sazlardan tahtalılar grubundan; girift, mûsikâr, nefir, ney nefesli sazların dilsizler grubundan âletlerdir.

⁶⁹⁹ Mûsikâr; kâknûs ve murg-ı âzer-efrûz denilen tüyleri rengârenk mitolojik bir kuştur. Gagasında 360 delik vardır ve yükseklerde bulunduğundan rüzgârın marifetiyle gagasındaki bu deliklerden türlü sesler çıkarır; sese toplanan kuşlardan bazılarını yiyerek bin yıl ömür sürmüş. Bin yıl dolduğunda pek çok odun ve çalı çırpı yığıp üzerine çıkarak içi içli ötmeye başlamış. Bir süre sonra ötüşüyle cezbeyle gelip kanatlarını çırpar ve odunları tutuşturarak yanıp kül olurmuş. Külleri arasında bir yumurta ve o yumurtadan yeni bir kâknûs çıkmış. Musikinin, gagasındaki deliklerden çıkan melodilerden esinlenilerek icat edildiğine inanılır. bk. Ömür Ceylan, *Kuşlar Dîvânı Osmanlı Şiir Kuşları*, Kapı Yay., İstanbul 2007, s. 134-135.

Derd-i hicrân kıaddüm egdi ebruvân-ı yâr-teg
Her reg-i cismüm şadâ virür el ursam târ-teg
Ney ne mümkindür ki nâle eyleye ben zâr-teg
Ben ki düşdüm bu havâ-yı ‘aşka mûsikâr-teg
Nağmeler zâhir olur her üstülhânımdan benüm

Muh. 23/2

Nefesli sazlar içinde dîvan şairlerimizin en fazla ilgisini çeken mûsikî âleti **ney** (nây)dir. Âşık, ateş, bülbül, câm-ı musaffâ, can, ciğer, gönül, hâldaş, ilaç, imam, kalem, kalp, kemik (âşık), kıl, kuş, öğrenci, mektup, sîne, ten, vücut gibi benzetmelere konu olan ney, kamıştan yapılmış olması, içinin hava ile dolu olması, deliklerinin kızdırılmış demirle yakılarak açılması, rengi ve şekli, sesinin özelliği ile dîvan şiirinin en önemli tiplerinden biri olan âşık için vazgeçilmez bir kendisine benzetilen durumundadır. Tasavvuf mûsikisindeki, bilhassa Mevlevîlikteki önemi de bu ilginin bir başka sebebidir. Sevgilinin hasreti, cevr ü cefası ile zayıflamış, sararmış bedeni, gönlünün aşk (hevâ) ile dolu olması, hiç tükenmeyen âh u feryâdı ve inlemesi ile âşık, dîvan şairlerinin nazarında aynı özelliklere sahip bir neydir.⁷⁰⁰ *Âsaf Dîvânı*'nda en fazla yer alan mûsikî âleti olan ney 14 yerde etkileyici sesi, yanık sesi, güzel sesi, inlemesi dolayısıyla ele alınmış; 2 beyitte kalem neyi şeklinde şairin şairliği için kullanılmış; 3 yerde bağrının yakılarak delinmesi, bu özelliğiyle teşbih unsuru olarak ele alınmış; 1 beyitte bend bend oluşuyla ele alınmış ve âşığa teşbih unsuru olarak kullanılmış; 1 beyitte sarı rengi dolayısıyla şairin teşbih unsuru olmuş; 5 yerde Mevlevîlik, semâ, Mevlânâ ilişkisiyle ele alınmış; 1 beyitte de yasak oluşundan söz edilmiştir. Ney ve kânûnun birlikte kullanıldığı aşağıdaki beyitte bir dönem yasaklandıkları anlaşılmaktadır.

Oldı ise ger yaşağ çalmağ ney ü kânûna da
Tevbeler olsun içersem bâde-i gül-gûna da

G.962/1

Neyin bilindiği gibi bölüm bölüm bir görünüşü vardır. Ney, sarı renkli, sert ve sık lifli kamıştan yapılır. Sıcak iklim bölgelerinde ve taban suyu yüksek, sulak yerde yetişen bu kamışın birbirinden az ya da çok farklı cinsleri bulunur. En çok tercih edilen, Asi ve Nil nehirleri kıyılarında yetişen kamışlardır. Neylik kamış mutlaka dokuz boğum olmalı ve boğum aralıkları ve kalınlıkları mümkün olduğunca birbirine yakın olmalıdır. Tabiattaki kamışın boğumları doğal olarak kökten uca doğru kısalmakta ve daralmaktadır. Bu kısalma ve daralmanın mümkün olabildiğince azar azar olması tercih edilmelidir. Aşağıdaki beyitte şair ile ney arasında hem çıkarılan etkileyici ses hem de biçim açısından ilgi kurulmuştur.

Hecr-i dilber nâlemi mânend-i ney kıldı bülend
Fâriğ olmam nâleden ger kaç' olnsam bend bend

G.143/1

Aşağıdaki beyitte neyin yapılırken şişle delinmesi ile kebabın şişe geçirilmesi ve ikisinin bu acıyla yanık sesler çıkarması anlatılmıştır.

Giryte itmezdi ney-âsâ delse bağrın sîh-i ğam
Ağker-i pür-süz-ı ‘aşkuñdur kebâbı inleden

G.761/3

⁷⁰⁰ Mûsikî âletlerinin şiire yansımaları konusunda bk. Nejat Sefercioğlu, “Divan Şiirinde Mûsikî İle İlgili Unsurların Kullanılışı”, *Osmanlı*. c. IX, Yeni Türkiye Yay., Ankara 1999, s. 649-668. Ayrıca neyin özelliklerinin şiire yansımaları konusunda bk. Âmil Çelebioğlu, “Fuzûlî'nin Şiirlerinde Ney”, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, MEB Yay., İstanbul 1998, s. 563-573.

“Kalem neyimin feryâdına ortak mı kaldı, ya hâlimi anlayacak bir dert ortağı mı kaldı?” diyen şair her ikisinin de kamıştan yapılması, aralarındaki şekil benzerliği ve duyguların anlatımında vasıta olması sebebiyle kalemi neye benzeterek kalem neyi ifadesini kullanmıştır. Beyitte neyin insanı anlayan bir dert ortağı oluşu da anlatılmıştır.

Feryâd-ı ney-i hāmeme dem-sâz mı kaldı

Yâ şerh idecek hâlümü hem-râz mı kaldı

G.1008/1

“Ey yay kaşlı (sevgili)! Âsaf’ın hâlini anlamak istersen ondan bir nişân olarak boyu bükülmüş kemâna ve neyin sarı yüzüne bak (beni görmüş gibi olursun).” diyen şair boyu ile **kemân** sarı yüzü ile de ney arasında ilgi kurmuştur.

Hâl-i Âsaf’dan ‘alâmet isteseñ ey kaşı yâ

Çaddi ham olmuş kemâna rüy-ı zerd-i nâya bak

G.501/5

Hz. Mevlânâ’nın felsefesinde ney, “insan-ı kâmil”in (yani bir takım merhalelerden geçerek olgunlaşmış insanın) sembolüdür ve aşk derdini anlatmaktadır. Benzi sararmış, içi boşalmış, bağı dağlanarak delikler açılmış, ancak Yüce Yaratıcı’nın üflediği nefesle hayat bulan, tıpkı insan gibi geldiği yere özlem duyan ve delik deşik olmuş sînesinden çıkan feryâd ve iniltileri ile insanlara sırlar fısıldayan bir dosttur. Bu sebeple ney, Mevlevîlerce kutsanmış ve “nây-ı şerîf” diye anılmıştır. Aşağıdaki beyitlerde neyin Mevlânâ ile münasebeti üzerinde durulmuştur.

Semâlarda meleklerde semâ’ tutmaz mı kalmışdur

‘Aceb âgâze şaldı nây-ı Mevlânâ bu nüh tãka

G.924/3

Câzibe Monlâ Celâl’e eşer-i neyden imiş

Görme ey vâ’ız-ı nādān dem-i nâyı tehî

G.1072/2

Vurmalı çalgılardan biri olan **def** *Âsaf Dîvânı*’nda şekli, kılıfı, deriyle kaplı olması, elle vurularak çalınması gibi sebeplerle değişik hayâl ve benzetmelere konu edilmektedir. 14 yerde geçen def, 3 yerde âşığın sînesi için teşbih unsuru olmuş ki bunların ikisinde el vurularak çalınışı da anlatılmıştır; 4 yerde el vurularak çalınışı; 4 yerde sesi, sesinin güzelliği ve inlemesi ile ele alınmış; 1 yerde altın işlemeli kılıfıyla anlatılmış; 2 yerde mûsikî terimleri ile zikredilmiş ve âşıkları etkilemesi anlatılmıştır.⁷⁰¹ 487. gazel “def” rediflidir. Defin en sık benzetileni şüphesiz âşıktır. Aşağıdaki beyitte def, âşığın sînesidir.

Dil zaḥm-ı ‘aşk-ı yâr-ile ‘ıyş-ı cefâdadur

Çad çeng sîne def cigerüm hūnı bādedür

G.326/1

Aşağıdaki beyitlerde çalınışı, sille yemesi (el vurularak çalınışı) ve sîne için teşbih unsuru oluşu söz konusu edilmiştir.

Dest-i zenāneden yedi ḥayli ṭabancalar

Varmış tenin doker yine kūy-ı nigāra def

G.487/3

⁷⁰¹ Verilen misâllerin dışında def ile ilgili G.6/1, G.397/1, G.463/4, G.1082/1, Rüb.42.

Sille-i dūd-ı derūnumdan hāzer it ey ‘adū
Haddūni bil germe böyle sīneñi mānend-i def G.491/4

Def gibi nice pençe-ḥor-ı dest-i gamuñdur
Ey ṭurra-i şeb-gūn hele feryād elüñden G.754/2

Âsaf Dîvânı’nda sık geçen mûsikî âletlerinden biri de **çeng**dir. Sözlük anlamı “el, pençe, eğri büğrü” demek olan çeng aynı zamanda kânûna benzeyen fakat dik tutularak çalınan, dîvan şairlerimizin ney gibi büyük ilgisine mazhar olan telli bir mûsikî âletidir. Beyitlerde âşık, âşığın boyu, çarh, hilâl için benzetilen olmuş; sesi, sesinin etkileyici oluşu, telli bir saz oluşuyla da ele alınmıştır. Âsaf Dîvânı’nda 18 yerde geçen çeng 7 yerde âşıkla ilgili kullanılmış, burada boyu dolayısıyla gam çeken âşığın teşbih unsuru, onun sırdaşı olmuş, bir yerde âşık, sevgilinin saçı ile çeng ve telleri arasında ilgi kurulmuş; 8 yerde meclisin bir unsuru oluşu, sesi, inlemesi, çıkardığı sesin can-fezâ oluşu ile ele alınmış; 1 yerde Nahid (Zühre)’in çengi olarak kullanılmış; 2 yerde şekli ile ele alınmış, birinde kişileştirilerek figân edişi anlatılmış, diğerinde çarh (felek)in teşbih unsuru olmuştur.⁷⁰² Aşağıdaki beyitte “çeng-i Nâhîd” terkibiyle Zühre yıldızının feleğin sâzendesi olması hatırlatılmıştır.⁷⁰³ Beyitte hilâlin şeklinden dolayı çeng olmasının uygun olacağı ifade edilmektedir. Çünkü bayram ve nevrûz eğlencelerinin sebepleri oluşmuştur. Beyitte hilâl-bayram ilişkisi de söz konusu edilmektedir.

Müretteb ‘îd ü nevrūzuñ bu demde ‘işret esbâbı
Sezâ şimdi hilâl-i çarḥ olursa çeng-i Nâhîdî G.986/3

Şairin, “Çengden tel olmadan ses çıkması mümkün olmadığı halde ben o yankesici kâkülden ayrıyken boyum eğrilmiş inlemekteyim..” dediği beytinde çeng ve onun telleri ile kendi boyu ile sevgilinin kâkülü arasında bir ilişki kurmuştur. Âşık sevgilisini hayâl ederek inlemektedir.

Ḳad hamîde inlerem ol kâkül-i ṭarrârsuz
Çengden çıkmak ne mümkindür teğannüm târsuz G.356/1

Çengin şekli dolayısıyla ele alındığı bir diğer beyitte nefir de söz konusu edilmiştir.

Nefir zâr eyleyüp çeng kâmetin bükdi fiğân eyler
Meger sūz-ı dil-i ‘aşka olupdur mübtelâ meclis G.419/4

Âsaf Dîvânı’nda “**sâz**” kelimesi hem genel anlamıyla hem de bir çalgı adı olarak kullanılmıştır. Çoğunlukla mûsikî âleti, çalgı anlamıyla gördüğümüz kelimenin “bir tür telli çalgı” anlamında kullanıldığı yerleri tespit etmek güçtür. Aşağıdaki beyitlerde bu durum söz konusudur.

Bezm-i gam devrine ḳadeḥ gibi bir çeng olmaz
Sâzlar nâlelerüm şavtına âheng olmaz G.382/1

⁷⁰² Verilen misâllerin dışında çeng ile ilgili bk. G.203/3, G.270/2, G.326/1, G.382/1, G.397/1, G.418/4, G.463/1, G.564/3, G.592/2, G.766/2, G.862/3, G.871/3, G.918/1, Muh.1/3, Muh.27/3.

⁷⁰³ Zühre: Bu yıldızın tesiri altındaki burçlarda doğanlar güzel, zarif, zevk sahibi, zeki, maharetli ve sanatkar olurlar. Fazla hissîdirler. Üçüncü felek Zühre’ye aittir. Cuma günü ve salı gecesi onun tesirindedir. Yeşil ve parlak renkler de ona aittir. Feleğin sâzendesi olarak bilinir. Efsaneye göre Zühre İranlı, çok şûh ve güzel bir kadın imiş. Hârût ve Mârût adlı meleklerden göğe yükselmenin yolunu öğrenip oraya çıkmıştır. bk. İskender Pala, *age.*, s. 585.

Nâlesin uydurmasun dil şavt-ı sâza n'eyesün

Nâz ider 'uşşâk-ı zâra şâh-nâza n'eyesün

G.746/1

Dîvân'da geçen diğer sazlardan kânûn telli oluşu, sesi, inlemesi, bir dönem yasak oluşuyla; târ telleri ve sesiyle; dâire çalınışıyla; nefîr inlemesiyle; 463. gazelde anlatılan berbat sesi, sesinin diğer sazlardan farklı oluşu, bezmdeki sırlara vakıf oluşu, Nâhîd dolayısıyla, erkek sazı oluşuyla; kemân şairin boyu için teşbih unsuru olması bakımından şekliyle; tanbûr sesiyle; rebâb sesi ve inlemesiyle; şeştâ sesi ve nişâbûr makâmında çalınışıyla; çegâne nağmesiyle; mûsikâr bezme mahrem oluşuyla, gıdâ-yı rûh sevgiliye yakın oluşuyla; girift tevriyeli olarak hem gönül olarak saça dolaşması hem de sevgilinin saçından yapılan bir saz olmasıyla; çan Frenk askerleri tarafından savaşa kullanılması bakımlarından anlatılmıştır.⁷⁰⁴

2.3.3. Âdet ve Gelenekler

Bu başlık altında ele alınan konular karışıklığı önlemek ve daha iyi değerlendirmek için 14 başlıkta toplanmış, her başlığın altında paragraflar hâlinde o başlıkla ilgili âdet ve gelenekler açıklanmıştır. Verilen misâllerin dışında kalan yerler dipnotla gösterilmiştir. Bu incelemeden *Âsaf Dîvânı*'nın halkın günlük hayatıyla iç içe, sosyal hayatın hemen her safhasına değinen, kültürün birçok unsurunu barındıran bir eser olduğu rahatlıkla söylenebilir. Şair gördüklerine seyirci kalmamış onları kimi zaman doğrudan kimi zaman çeşitli tasavvurlarla eserine almıştır.

2.3.3.1. Sarayla İlgili Olanlar

Pâdişahların cülûslarında saraydakiler sırasıyla **biat** ederler. Sadrâzam ve şeyhülislâmla başlayan biat, daha sonra umûmî bir şekilde yapılırdı. Aşağıdaki beyit pâdişaha biat olarak yorumlanmalıdır.

Fâriğü'l-bâl oldı Āşaf senden ey çarḥ-ı denî

Āsitân-ı pâdişâha eyleyelden intisâb

G.62/5

Çok hürmet edilecek birine gösterilen saygı ifadelerinden biri **etek öpmektir**. Padişahların bayram tebriklerinde de etek öpme bir merâsim şeklinde yapılır. Belirli bir sırada padişaha yakın kimseler pâdişahın eteğini öperken genel olarak pâdişahın huzuruna çıkanlar da etek öperlerdi.⁷⁰⁵ Metinde genellikle eteği öpülecek olan pâdişah sevgilidir.⁷⁰⁶ Eteğini öpmek isteyen de âşıktır:

Āşafâ biz şâf-meşreb 'âşık-ı şâdıklaruz

Zeylini bûs itmege bir şâh-ı devrân isterüz

G.336/5

⁷⁰⁴ *Dîvân*'da geçen mûsikî âletleriyle ilgili verilen misâllerin dışında bk. berbat G.463 (berbat redifli); çan G.409/3; çegâne Muh.16/2; dâire G.206/4; gıdâ-yı rûh G.132/5; girift G.576/3, G.1044/3; kânûn G.50/1, G.270/2, G.463/4, G.840/2, G.962/1; kemân G.238/2; mazhar G.683/4; mûsikâr G.564/3, G.766/3; ney G.155/5, G.329/5, G.382/4, G.418/4, G.443/4, G.468/1, G.751/5, G.840/2, G.924/4-5, G.944/5, G.962/1, G.998/5, G.1082/1, Muh.1/3, Muh.9/3, Muh.27/3, Rüb.42; rebâb G.555/3, G.761/1; rûde G.299/5; sâz G.681/1, G.886/5, G.918/5, Muh.16/2; şeştâ G.592/2, G.881/2; tanbûr G.555/3; târ G.360/1; ûd G.151/3.

⁷⁰⁵ Ömer Özkan, *Divan Şiirinin Penceresinden Osmanlı Toplum Hayatı*, Kitabevi Yay., İstanbul 2007, s. 320.

⁷⁰⁶ G.337/1.

Saygının ve büyük karşısında küçüklüğü göstermenin yollarından biri de **ayak öpmektir**. Bir yerde Sultan Ahmet'in atının ayağının herkes tarafından öpülmek istendiği anlatılırken bir yerde sevgilinin belinden aşağıya uzanan saçlarının ayağını öpmesine değinilmiştir. Aynı beyitte saçlar köle olmakta ve adı sümbül olmaktadır ki bu hem saç-sümbül benzetmesini hem de köle ve câriyelere sümbül isminin verilmesini hatırlatmaktadır.⁷⁰⁷ Aşağıdaki beyitte şairin gönlü sevgilinin ayağını öpmeye nâil olamamıştır.

Ol mâh-ı hüsne yitemedüñ pây-ı būsına
Âşaf gibi ki gerd-nihâd olmaduñ göñül G.615/5

Bugün de bir protokol kuralı olarak görülen **kırmızı halı sermek** geleneği metinde ağırlama ifadesi olarak geçmektedir.

Çeşm-i hün-rizüm hayâli şâhedin i'zâz ider
Her qademde bir harîr-i sürh fers-endâz ider G.258/1

Pâdişahın olduğu yerde, onun bulunduğu toplantıda başka şeyle ilgilenmek, ona ilgi göstermediğini belli edecek bir harekette bulunmak hoş karşılanmaz. Aşağıdaki beyitte bu hususa işaret vardır.

Pâyına varursañ o şehüñ ol edeb üzre
Dīvân-ı şehiryârda yabana bakılmaz G.401/4

Pâdişah meclisinden **çok ve gereksiz konuşanın atılacağı, hatta başının kesileceği** kimi zaman ifade edilir.⁷⁰⁸ Aşağıdaki beyitte meclisten atılma sûfînin güzeller sohbetinde yerinin olmamasına bir gerekçe olarak anlatılmıştır.

Sürülse ğam mı şüfî şöhet-i hübândan taşra
Kovarlar yâve-güyü meclis-i sultândan taşra G.964/1

Hediyeleşmek sünnettir. Türk kültüründe gidilen bir yere eli boş gitmemek, çam sakızı çoban armağanı bir şey götürmek âdettir. Özellikle gidilen bir pâdişahsa mutlaka bir **hediye götürülür**.⁷⁰⁹ Aşağıdaki beyitte Âşaf, şiir sursesiyle ayağına vardığı Belh şâhına hediye getirmektedir.

Şurre-i şi'ri ile pâyüña Âşaf yüz urur
Bir gedâdur o şeh-i Belh'e hedâyâ getirür G.220/5

Halktan kimseler devlet büyüklerine dertlerini duyurmak, hâllerini anlatmak için mektup gönderirler ki bugün de bunun misâllerini görmek mümkündür. **Padişaha mektup** iki yerde geçer.⁷¹⁰ Aşağıdaki beyitte âşık güzellik şâhı olan sevgiliye mektup yazmaktadır.

Saña bir nâme-i râz-ı dili şunsam ne 'aceb
Şâh-ı hüsn olana her bâr şunarlar kâğız G.156/2

⁷⁰⁷ G.65/3, G.185/2.

⁷⁰⁸ G.1057/4.

⁷⁰⁹ G.494/2.

⁷¹⁰ G.156/4.

Herhangi bir şeyden şikâyeti olanın **dilekçe** benzeri bir şey yazması gelenektir. Bu mektup şeklinde de olabilir.⁷¹¹ Âşığın şikâyeti yıldızından ve devirdendir.

Göge şaldum feraḥum peykini ben bād-ı āhumla

Fiğān ol necm-i dūnumdan şikâyet rūzgārumdan

G.774/2

Eski âdetlerden biri de padişah, vezir, vali gibi makam sahiplerine dertlerini anlatmak isteyenlerin başlarında hasır, ot gibi şeyler yakarak onlara dertlerini anlatmaya çalışmalarıdır. Bunun dışında kâğıttan elbise giyip pâdişah huzurunda onları yakanlar da vardı.⁷¹² Bugün kendini benzinle yakan, yakmaya çalışan insanların bu âdeti devam ettirdikleri düşünülebilir. Ancak kültürümüzde **başta hasır yakma** (bunun bir tepsi veya sini üzerinde yapıldığı muhakkaktır) âdetinde kişi kendisine zarar vermektten çok, yaklaşmadığı devlet büyüğüne sesini duyurmaya, onun ilgisini çekmeye çalışmaktadır. Bir yerde sevgiliye gönlü kırılan âşığın âhının ateşiyle elbiselerini yakması söz konusu edilirken⁷¹³ aşağıdaki beyitte şair “Başuma ateş yakıp padişaha şikâyet edeyim; çünkü o güzel üsküf giydi ve beni ateş gibi yaktı.” diyerek derdini padişaha anlatmak için başta ateş yakma âdetini kullanmaktadır.

Başuma nār yakup şāha teşekkī ideyin

Od gibi yaqdı beni geydi o ḥübān üsküf⁷¹⁴

G.495/5

Osmanlılarda **pâdişāha yakın kimselerin güvenilir olması** gerekirdi. Hareme alınanlar için de bu geçerliydi. Saraya yeni alınan câriyelerin ilk dönemlerine acemilik denirdi. Sonra sırasıyla câriye, şagird, usta ve gedikliler olarak beş dereceye kadar çıkarlardı. En yüksek derecede kadın olanlar arasında pâdişahın gönlünü çekene has odalık veya ikbâl derlerdi. Bunlardan en sevgili olanlar ve çocuk doğuranlara haseki denirdi. Bir câriye, yükselerek kadın yani zevce derecesine çıktığı zaman kendisine samur kürk giydirilir, pâdişâhın eteğini öper ve şahsına ayrı bir daire tahsis olunarak hizmetine câriyeler tâyin edilirdi.⁷¹⁵ Bir yerde⁷¹⁶ gönlüne “Sevgiliye yakın olmak dilersen dedikoduyu bırak çünkü lâl olanlar mahrem-i sultân olur.” diyen şair, aşağıdaki beyitte pâdişâhın nedîmi olan gedâ ile gönül arasında ilgi kurmuş ve bu geleneği hatırlatmıştır.

Gitdi yanınca bâğa dil-i mübtelāyı gör

Şāhuñ nedîmi oldı yine şol gedāyı gör

G.275/1

Padişaha mahsus bayraklar Osmanlılarda döneme göre farklı renk ve şekillerde olmuştur. Beyaz, kırmızı ve sarı bayraklar değişik dönemlerde kullanılmıştır. Aşağıdaki beyitte pâdişahı temsil eden bayrağın has kulu tarafından çekilmesi şairin hayaline konu olmuştur.

⁷¹¹ G.173/4.

⁷¹² Ahmet Talât Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Haz.: Cemâl Kurnaz, MEB Yay., İstanbul 1996, s. 132.

⁷¹³ G.141/2.

⁷¹⁴ Üsküf: Eski başlıklardan birinin adıdır. Boru şeklinde ve bir endazeden fazla uzunlukta olup başa giyilince yarısı arkaya sarkan Yeniçeri borkünün kenarının sırmalı idi. Birinci Murat zamanında ihdas olunmuş ve kendisinden sonraki padişahlar tarafından tâc-i sultânî ittihaz olunmuştur. bk. Mehmet Zeki Pakalın, *Türk Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. III, MEB Yay., İstanbul 1993, s. 560. Daha geniş bilgi için bk. Ömer Zülfe, “Üsküf Üzerine”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, İstanbul 2005, S. 12, s. 167-190.

⁷¹⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilâtı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988, s. 147-148.

⁷¹⁶ G.162/2.

İdicek sūz-ı derūnum ‘ākıbet serden zuhūr
Pâdişahuñ ‘abd-i hāşı şan livā-yı zer çeker

G.181/4

Osmanlıda **mühür** pâdişahlık göstergesidir. Osmanlı hükümdarlarından her birinin kendi isimleriyle babalarının isimlerini havî biri zümrüt ve diğer üçü altından olarak yüzük şeklinde tuğrâlı dört mührü vardı; her hükümdar değişikçe tuğrâ gibi mühür de değiştirdi.⁷¹⁷ Yeni hükümdarın mührüleri icabedenlere verilir ve kendisinden evvelkininin mührü de alınarak saray hazinesine konurdu. Bu dört mühründen biri murabba‘ ve diğer üçü beyzî şekilde olup murabba‘ yani dört köşeli mühür, diğer üçüne nisbetle daha küçükçe idi. Yeni padişahın cülûsında ilk işi kendi namına mühür kazdırmaktı; mühür-i hümâyûn denilen bu mührün bir tanesi sadr-ı âzam denilen hükümet reisine (başvekile) verilir veya gönderilirdi.⁷¹⁸ Bu mührü Mühr-i Şerîf, Hatemi vekâlet de denilirdi. Mühr-i hümâyûn Osmanlılarda ilkin yüzük şeklinde idi. Sadrâzamlar parmaklarına takarlardı. Sonradan ince bir zincire bağlı altın kese içinde boyunlarına takıp ceplerinde taşımak âdet oldu.⁷¹⁹ Metinde birçok yerde geçen mühür bunların altısında Hz. Süleyman’ın saltanatının göstergesi olan yüzük olarak kullanılır.⁷²⁰ Bir yerde âşık-ı sâdık olan şair, kendini sevgilinin mührünü teninde saklayan bir emanetçi olarak anlatır ki bu bize sadrâzamlara verilen mührü hatırlatır.⁷²¹ Aşağıdaki beyitte düşkün gönlün pâdişah olan sevgilinin kulu olduğunda saltanat mührünün davasını sürmesi söz konusu edilir. Burada sevgilinin dudağı saltanat mührü olarak tasavvur edilmiştir.

Şāhuñ gedāsı oldu dil-i mübtelāyı gör

Da‘vā-yı mühür-i salṭanat ider belāyı gör

G.314/1

Dîvân-ı hümâyûn mübâşiri ve icrâ kuvvetine hizmet etmekle mükellef bir sınıf olan ve Serhengân-ı Dîvân-ı Hümâyûn diye de anılan bir sınıf olan **dîvân-ı hümâyûn çavuşları** iki sınıftır.⁷²² Aşağıdaki beyitte bülbül ötüşüyle mübâşir bir dîvân çavuşu (serheng) olarak tasavvur edilmiştir.

Şanmayuñ bî-hüdedür ser-heng-i bülbül şavtını

Taht-ı nîş üzre şehen-şāh-ı gülüñ dîvānı var

G.225/4

Dîvân üyesi bir görevlinin **görevine son verilmesi** hâlinde dîvân dışında kalacağı aşağıdaki beyitte geçmektedir.

Misāfirdür yanında sen şehe hūbān-ı nev-hîzler

Qalur ma‘zül begler nitekim dîvāndan taşra

G.964/2

Osmanlılarda herhangi bir vazife veya hizmete tâyin ve tanzif dolayısıyla pâdişahın tuğrâsıyla verilen izin ve müsadeyi hâvi vesikaya **berât** denilmektedir. Berâtlarda verilen hizmetin adı, mahalli, maaş veya varidatı, vergisi, verilen şahsın adı, hizmeti ve ne için verildiği açıklanırdı.⁷²³ Berâtlı müsâdeli, imtiyazlı anlamına gelir.

⁷¹⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *age.*, s. 235-236.

⁷¹⁸ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *age.*, s. 58.

⁷¹⁹ Mehmet Zeki Pakalın, *age.*, c. II, s. 605-607.

⁷²⁰ G.302/4, G.537/2, G.638/5, G.807/5, Muh.8/3, Rüb.26.

⁷²¹ G.427/5.

⁷²² İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *age.*, s. 408. Detaylı bilgi için bk. Murat Uluskan, *Divân-ı Hümâyûn Çavuşları*, Marmara Üniv. Türkiyat Araştırmaları Ens., Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2004.

⁷²³ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *age.*, s. 284.

Berâtlarda dîvânî adı verilen zamanla gelişen ve süslü ve resmî bir niteliği olan yazı türü kullanılmıştır. Berâtlara mutlaka tuğrâ çekilirdi.⁷²⁴ Berât, metinde yedi yerde⁷²⁵ geçerken iki yerde sevgilinin güzellik berâtı söz konusu edilir ve kaşları bu berâta çekilen tuğrâ olarak tasavvur edilir. Bir yerde gönül naz pâdişahının güzellik berâtını okumaktadır. Şairin berâtı kudret kalemi tarafından yazılmış ve hâli kanuna uygun hâle gelmiştir. Aşağıdaki beyitte gam yaralarıyla açılmayan gönül berâtle kapatılmış bir dükkâna benzetilmiştir.

Hiç güşâd olmaz gönül aña uraldan dağ-ı gam

Bestedür çünkü berât ile bizüm dükkânumuz

G.367/4

Osmanlılarda padişahın imzası (alâmeti) olarak kullanılmış olan **tuğrâ**, an'aneye göre Oğuz Han'ın tahrirî nişânı imiş. Padişahların tuğrâları ahitnâme, nâme-i hümayûn, fermân, menşûr, berât vesâirenin üstüne ve ortaya konurdu. Tuğrâ, kâğıtların ve yazıların büyük, orta ve küçük oluşuna tâbi olup yazı ve kâğıtlarla mütenâsip büyüklükte çekilirdi. Tuğrâyı çekene tuğrâî, tevkîî veya nişâncı denilirdi.⁷²⁶ Metinde beş yerde bu gelenek anlatılır.⁷²⁷ Bu misâllerde geçen “zer-nişân tuğrâ, tuğrâ-yı zer, tuğrâ-yı zer-efşân”la anlatılan altınla süslenmiş tuğrâdır.⁷²⁸ Tuğrâların tezhibi için sarayda müzehhib ve mücellidler bulunurdu.⁷²⁹ Şairin âhı, sevgilinin kaşları tuğrâya teşbih edilir. İki yerde sevgilinin kaşları güzellik berâtına çekilmiş tuğrâ olarak anlatılır ki berâtlara çekilen tuğrâ kastedilmiş olur. Aşağıdaki beyitte çekilen tuğrâlar zer-nişândır ve bize tuğrâlı ahkâm kâğıdını işaret eder. Bu kâğıtlar muharebeye giden pâdişah tarafından lüzumunda kullanılmak üzere verilen tuğrâlı kâğıtlardır.⁷³⁰

Meh cebînüñde iki ebrûlaruñ tuğrâsını

Zer-nişân ile keşîd ahkâma teşbîh eyledüm

G.688/4

Farsçada emir, ifade, buyruk anlamlarına gelen **fermân**, bir iş ve bir maslahat siparişini mutazammın padişahın emri demektir. Fermân padişahın tuğrâlı emridir. Buna emr-i şerîf de denilir.⁷³¹ Metinde beş yerde pâdişah fermânı geçer.⁷³² Aşağıdaki beyitte aşk sultânının emrini icrâ için fermân etmesi söz konusu edilmiştir.

Sende ol hâlet mi var Āşaf musahhar olmaya

Emrini icrâya fermân idicek sultân-ı ‘aşk

G.519/5

Hatt-ı hümayûn padişahlar tarafından bir iş ve görev için çıkarılan yazılı emirler hakkında kullanır bir tâbirdir. Hatlar padişahların kendi yazılarıyla yazıldığı gibi uzun olup da mâbeyn kâtipleri tarafından da yazılır, padişah bunlara imzasını koyardı. Her ne sûretle olursa olsun pâdişah nâmına çıkarılan emirlerde hünkârın imzası

⁷²⁴ Yusuf İhsan Genç, *Osmanlıda Beratlar*, İstanbul Üniv. Sosyal Bilimler Ens., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1988, s. 8-9.

⁷²⁵ G.14/3, G.138/4, G.272/3, G.961/5, G.977/3, G.1010/5.

⁷²⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *age.*, s. 237-239. Ayrıca bk. Mehmet Zeki Pakalın, *age.*, c. III, s. 525-529.

⁷²⁷ G.20/5, G.138/4, G.272/3, G.813/3.

⁷²⁸ Efşân veya zer-efşân yazının yazıldığı sathın çevresine hafifçe sürülen zamk-ı Arabî üzerine elekten geçirilen altın varâğın pullarının serpiştirilmesi ve yapışıp kuruduktan sonra da mühreyle parlatılması sonucu elde edilen bir tezyin tarzıdır. Hat yazılan kâğıdın çevresine cetvel çekilip kenarda kalan kısma da efşân (zer-efşân) yapılması tezhip sanatında bugün de yaygın olarak kullanılmaktadır. bk. Ahmet Atillâ Şentürk, “Klâsik Osmanlı Edebiyatı Işığında Eski Âdetler ve Günlük Hayattan Sahneler”, *Türk Dili*, Mart 1993/I, S. 495, s. 185.

⁷²⁹ Geniş bilgi için bk. Yusuf İhsan Genç, *age.*

⁷³⁰ Mehmet Zeki Pakalın, *age.*, c. III, s. 530.

⁷³¹ Mehmet Zeki Pakalın, *age.*, c. I, s. 607; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *age.*, s. 281.

⁷³² G.541/3, G.662/5, G.721/5, G.796/5.

bulunurdu.⁷³³ Metinde hat kelimesi birçok yerde geçmekle birlikte bunların üçünde pâdişah hattı mânâsı söz konusudur. Genellikle hat kelimesi sevgilinin ayva tüyleri ve pâdişah hattı anlamlarına gelecek şekilde tevriyeli kullanılır. Ayva tüyleri güzellik şâhının çıkardığı hat olarak tasavvur edilir. Bazen hattın âşığın canını almak için çıktığı üzerinde durulur.⁷³⁴

Haṭ çıkmayınca ḥük-m-i niḡāh olmadı nüfūz

Ceyş olmaz ise cünbiş-i şāha ne i'tibār

G.183/2

Nişân, devlet tarafından hizmet mükâfatı olarak muhtelif derecelerde verilen ve göğse takılan alâmetin adıdır. Bu tâbir hükümdarın imza ve alâmeti yerinde de kullanılmıştır.⁷³⁵ Metinde dört yerde devlet nişânı geçer.⁷³⁶ Aşağıdaki beyitte âşığın sînesi devlet nişânına benzetilmiş, sevgilinin kirpik oklarına göğüs germek de minnet nişânı olarak anlatılmıştır. Nişân kelimesi hem okçulukla ilgisiyle hem de devlet nişânı anlamına uygun olarak kullanılmıştır.

Göğüs germek müjeñ sehmine cān minnet nişānidur

Velī sīnem gibi şahrānuñ ol devlet nişānidur

Müf./8

Açılmış anlamına gelen **menşûr**, pâdişah tarafından vezirlik, beylerbeyilik ve bir mansıp ihsanını veya bir serdarlığa tâyini düzenleyen fermândır. Metinde bir yerde menşûr nişânı şeklinde geçer. Burada menşûr nişânının genellikle zerrîn yani altın işlemeli olduğu anlatılmaktadır.

Menşûr nişānı çekilür ekşerī zerrīn

Ebrū ki cebīnūñde n'ola zerd ise cānā

G.21/3

Padişâhın emrindeki görevlilerin birçoğu için **kul**, **köle** ifadeleri kullanılır. Metinde birçok beyitte âşık, pâdişah olan sevgilinin bendesi olarak anlatılır.⁷³⁷ Şair bir bende-i fermândır:

Bende-i fermānuñ olmuş dā'im 'uşşākuñ senūñ

Mişl-i encüm 'askeriyle bī-ḡisāb olmuş gelür

G.268/4

Esirlerin bağlanması şair tarafından değişik tasavvurlara konu edilir.⁷³⁸ Sevgiliye esir olan âşık, mecâzen bağlı bir köledir.

Cefā-yı kayd-ı ḡisūñdan ḡalāş it cān-ı maḡzūnı

Esīr-i derd-i 'aşkuñ kim ne bend ü ne kemend ister

G.330/2

Hac münasebetiyle Haremeyn'e gönderilen para ve hediyelere **surre** denirdi. Mekke ve Medine'ye surre gönderilmesi Abbasîler zamanında başlamış, Osmanlıların son zamanlarına kadar devam etmiştir. Surre, surre emîni idaresinde gönderilir ve gönderilişi görkemli gösterilerle yapılırdı ki buna surre alayı denirdi.⁷³⁹ Sevgiliye

⁷³³ Mehmet Zeki Pakalın, *age.*, c. I, s. 767-768.

⁷³⁴ G.834/2, G.869/3.

⁷³⁵ Mehmet Zeki Pakalın, *age.*, c. II, s. 694-695.

⁷³⁶ G.21/3, G.345/1, G.688/4.

⁷³⁷ G.74/1, G.161/1, Müs.1/3.

⁷³⁸ G.331/5, G.396/4, G.446/4, G.557/3.

⁷³⁹ Mehmet Zeki Pakalın, *age.*, c. III, s. 280-284.

kavuşma bayramdaki surre gibidir.⁷⁴⁰ Aşağıdaki beyitte de şairin şiir surresi söz konusu edilmiştir. Beyitte geçen Belh, Afganistan'ın kuzeyinde bir şehirdir.

Şurre-i şi'ri ile pāyuña Āşaf yüz urur
Bir gedādur o şeh-i Belh'e hedāyā getirür G.220/5

Ölüm cezalarının infazı için görevlendirilen **cellât**la ilgili birçok gelenek vardır. Osmanlı hanedanından birinin kanının akıtılmadan, boğularak öldürülmesi; taşrada idam edilen siyasî mahkûmların kesik başlarının İstanbul'a getirilmesi; suçluların ibret için sokaklarda gezdirilmesi; idam edilenlerin eşyalarının "cellât mezadı" adıyla cellâtlar tarafından satılması vb. gibi.⁷⁴¹ Metinde birçok yerde geçen "cellât" sevgilinin âşığa zulmünü anlatmak için teşbih unsuru olur.⁷⁴² Aşağıdaki birinci beyitte cellâtların idam mahkûmunu öldürmeden önce biraz işkence yaparak izleyenleri galeyana getirmesi, ikinci beyitte de cellâtların kırmızı elbise giymesi şairin hayaline konu olmuştur.

Göñül düşdi yine sevdā-yı zülfüne
Çeker ol çeşm-i cellāduñdan işkence G.956/2

Çandur murādı şiveden ol yāruñ añladum
Gördüm ki geymiş egnine rengin şiyāb-ı sürh G.139/4

İlkbaharda lâleler açıldığı zaman mehtaplı gecelerde **çerâgân âlemi** yapmak III. Ahmet devrinde âdetti. Çiçek tarhları ve lâleler arasına konulan renk renk fânûslu mumlar ve kandiller ile içine zeytinyağı konmuş ve bir fitil konarak ateşlenmiş midye ve yumurta kabukları tarhlar arasından geçen su arklarına bırakılır. Kaplumbağaların sırtlarına mumlar dikilip yakılarak salıverilirdi. İşte bu âleme çerâgân derlerdi.⁷⁴³ Aşağıdaki beyitte bu âdet hatırlatılmıştır.⁷⁴⁴

Devha-i bâğa virüp zînet gül-i zîbâ ile
Çevresin itdi çerâgân lâlelerle bâğbân G.776/3

Eski devirlerde hükûmet vakit vakit meyhaneleri kapatır, **işreti yasak ederdi**. Osmanlıda içkinin yasak oluşu, insanların izbe yerlerde gizlice içki içtikleri, özellikle ases korkusu yaşadıkları bilinmektedir.⁷⁴⁵

Çaçar havf-ı 'asesden içmege cānāneler tenhā
Anuñ-çün sākıyā kübler tehī meyhāneler tenhā G.28/1

2.3.3.2. Sihir ve Efsûnla İlgili Olanlar

Evlenme, yola çıkma, uzun seyahat, birinin kızını istemesi hâlinde verip vermeme ya da bir işe teşebbüs edip etmeme gibi önemli işlerde hangisinin hayırlı olacağı hususunda **tefe''ül etmek (keşf-i kitâb)**, yani manevî yönden bir mânâ çıkartarak bir karara varmak isteyen kimse abdest aldıktan sonra Allah huzuruna yönelir, Mushaf-ı Şerîf'i eline alır, hayır ve şerden hangisini tespit etmek istiyorsa

⁷⁴⁰ G.595/3.

⁷⁴¹ Mehmet İpşirli, "Cellât", *DİA*, c. VII, TDV Yay., İstanbul 1993, s. 270-271.

⁷⁴² G.137/2, G.424/3, G.431/2, Müf.4.

⁷⁴³ Ahmet Talât Onay, *age.*, s. 174.

⁷⁴⁴ G.773/5.

⁷⁴⁵ G.424/4, Muh.27/2.

Mushaf-ı Şerîf'in rastgele bir sayfasını açar, sağ baştan üç satır okur ve mânâ-yı şerîfe göre bir netice çıkarmaya çalışır, o işe dair deliller bulup ona göre hareket edermiş.⁷⁴⁶ Tefe''ül için *Mesnevî*, *Hâfız Dîvânı* da kullanılır. Kitap açmak iki yerde geçerken⁷⁴⁷ aşağıdaki beyitte şair, “(Ey sevgili!) şevkle saçlarını (kenara) aç da yanağının aydınlığını seyr edelim; çünkü kitap açmadan müşkülüm çözülmeyecektir.” diyerek sevgilinin yüzünü tefe''ül edilen Mushaf-ı Şerîf olarak düşünmüş ve bu âdeti anlatmıştır.

Zülfün aç şevk-ile mışbâh-ı ruhuñ seyr idelüm
Müşkilüm hall olamaz keşf-i kitâb olmayıcak G.510/3

Sihirle insanları bağlama, eşleri ayırma bugün de duyduğumuz bir davranıştır. Metinde sihirle ağız bağlama ve birini kendine bağlama şeklinde geçer.⁷⁴⁸

Ey güzel güftâra gelse la‘l-i şekker-hâlaruñ
Sihr idüp ağzın çutarlar bülbül-i şeydâlaruñ G.585/1

Sihir, büyü birileri tarafından yapıldığı gibi birileri tarafından da karşı büyü yapılır. **Büyüyü çöme**, bilinmeyi ortaya çıkarma da bir büyücülüktür. Aşağıdaki beyitte gönüldeki sır düğümünün çözülemeyişi anlatılmaktadır.

Her zücâcuñ femi olsa bir ‘azîmet-h`ânüm
Yine fetḥ olmaya bu dilde olan ‘ukde-i rāz G.346/4

Büyü yapanların **ayna veya küre** benzeri şeyler kullanmaları eski şiirimizde geniş bir şekilde ele alınır. Gaybdan olanı, aynadan bakıp söylemenin öncesi İskender aynasına dayanır. İskender'in cihanı gösteren ayna şeklinde bilinen hakkında çeşitli rivayetlerin olduğu aynanın İskender'in yalan söyleyeni bakıp gördüğü bir ayna olduğu söylenir. Aynı zamanda İskenderiye feneriyle münasebet kurulur. İskender'in baktığı aynada dünyanın herhangi bir yerinde meydana gelen hadiseleri gördüğü söylenir. Metinde bu ayna “âyîne-i gâtî-nümâ, âyîne-i âlem-nümâ” şeklinde geçer.⁷⁴⁹ Aşağıdaki birinci beyitte bu anlatılmaktadır. Bunun dışında sevgilinin ayna gibi olan yüzüne bakan âşık sırlara vâkıf olmak ister.⁷⁵⁰ Tasavvufî olarak ele alındığında vahdet köşesinde oturan şairin gördüğünü, kendisinde kerâmet olduğunu söyleyenler aynaya baksalar bile göremezler.

Bize mir‘ât-ı ruḥ-ı enveri göster görelüm
‘Âlemi biz daḥı mânend-i Sikender görelüm G.668/1

Âşafâ ‘uzlet-i vahdetde bizüm gördigümüz
Göremez âyîne de keşf-i kerâmâtîler G.168/5

Esmâ deyince cenâb-ı Hakk'ın isimleri anlaşılrsa da **esmâ çekmek** eskiden bazı kötü niyetli insanlar tarafından yapılan büyü için kullanılır. Halk dilinde durup dururken üzerine düşmeyen bir işi yaptığı için felâkete uğrayan kimseler hakkında esmâyı üzerine

⁷⁴⁶ Abdülaziz Bey, *Osmanlı Âdet Merasim ve Tabirleri*, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 2002, s. 364.

⁷⁴⁷ G.509/3.

⁷⁴⁸ G.451/1.

⁷⁴⁹ G.45/1, G.469/4, G.554/3, G.908/3, Muh.15/3.

⁷⁵⁰ Müs.8/1.

sıçrattı sözü söylenir.⁷⁵¹ Metinde birçok yerde esmâ kullanılır. Şair sevgilinin büyü ve esmâ ile gelmediğini söyler. Sevgiliye kavuşmanın yolu ya Hümâ ya da esmâdır, diyen şair deli gönlünün gece gündüz çektiği esmânın sevgiliye kavuşmak için olduğunu söyler. Sevgilinin rakîbe gitmesi ve ilgi göstermesinin nedeni hep esmâdır.⁷⁵² Aşağıdaki beyitte tesbih çeken vâ'ızın sevgiliyi esmâ ile büyülemesi anlatılmaktadır.

Vâ'ız-ı tesbîh-keş bilsem ne tezvîr eyledün
Âhır esmâ ile ol cānānı teşhîr eyledün G.595/1

Sihir yapılan şeylerden biri de **kıl(mûy)dir**. Şairin, “*Ey Âsaf! Halk saçından dökülenleri alıp sihir yapar diye sevgili saçını tarak ile taramaz.*” dediği beyitte bu anlatılmaktadır.

Müyünî halk alup Âsaf ide teşhîr diyü
Zülfini şāne ile yār anuñ için taramaz G.403/5

Buhûr (tütsü, duman) yoluyla sihir yapmak da beyitlerde geçmektedir. İki yerde konu edilirken birinde buhûr la perî çağırarak anlatılmaktadır.⁷⁵³ Aşağıdaki beyitte sevgili âşığın davetini reddetmediği için âşığın sevgiliyi buhûr la büyülemesine, davete icabetini sağlamasına gerek kalmamıştır. Beyitte âşığın bunu âhının dumanıyla yapacağı anlatılmaktadır.

Ol perî bir da‘vetüm redd itmedi âh eyleyüp
Ben buhûr ile anı teşhîre hâcet kalmadı G.992/2

Büyü için ateşte **üzerlik tohumu yakılır** veya büyüden etkilenmemek için üzerlik tohumu tütsüsü koklatılır. Anadolu’nun birçok yerinde nazar değmemesi için de üzerlik tohumu (sipend), yanan bir ateşe atılır, insanların başının üzerinde gezdirilir, dumanı da o insana koklatılır.⁷⁵⁴ Aşağıdaki beyitte bu hususa işaret edilmiştir.⁷⁵⁵

Göñül bir fitne-âşüb-ı cihān-gîr şeh-levend ister
Ki ‘aşk nārına ihrāka dil ü cāndan sipend ister G.330/1

İlm-i simyâ tâbiri halk arasında eski ilm-i kimyâ mukabili olarak kullanır. Hâlbuki ilm-i simyânın konusu büsbütün başkadır. Çok eskiden tılsıma unvan olan bu isim sonradan ilm-i esrârü’l-hurûfa alem olmuştur.⁷⁵⁶ Batıl bir ilim olan ilm-i simyâyı aşağıdaki beyitte şair, sevgiliyi avlamak için kullanmaktadır. Buradaki avlanma (sayd) kendine bağlama anlamında düşünülmelidir. Sevgili âşıktan bunu başkasına söylememesini ister.

‘İlm-i simyâyı iderdüm anı şayd
Hışm-ile yār didi yabana dime G.957/2

⁷⁵¹ Ahmet Talât Onay, *age.*, s. 214-215.

⁷⁵² G.152/3, G.220/3, G.426/1, G.462/3, G.842/4, G.858/2.

⁷⁵³ G.348/2.

⁷⁵⁴ Ömer Özkan, *age.*, s. 446.

⁷⁵⁵ G.539/3.

⁷⁵⁶ Agâh Sırrı Levend, *Divan Edebiyatı Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1984, s. 195.

2.3.3.3. İnanışlarla İlgili Olanlar

Eskiden gümüş veya meşin bir mahfaza içine konularak boyunda taşınan **hamâil**, daha sonraları üçgen biçiminde kıvrılarak balmumu sürülmüş bir beze sarılmaya başlandı. Hamâillerin içine simyâ ilminin öngördüğü şekilde harf ve rakamlar ile âyetler yazılırdı. Değişik işler için kullanılan hamâilin içine çörekotu koymak da âdetti.⁷⁵⁷ Hamâil metinde üç yerde geçer.⁷⁵⁸ Sevgilinin attığı taş bile âşık için hamâil olur. Bir yerde şeyhin hamâil vermesi anlatılırken aşağıdaki beyitte sabah rüzgârının sevgilinin turrasını gerdenine hamâil gibi dolması tasavvur edilmiştir. Gerden hamâilin taşındığı gümüş mahfazaya uygunken hamâilin taşınma sebebi de musîbetleri önlemek olarak anlatılmıştır.

Çü hamâ'il toladı turrasını gerdenine
Bu nezâketle hele men'-i gezend itdi şabâ G.32/3

Bir dileğin yerine gelmesi için bugün de gördüğümüz kutsal kabul edilen mekânlarda veya türbelerdeki **ağaçlara ip bağlama** âdeti iki yerde geçerken istek için muska bir yerde geçer. Şairin sînesi merâm (istek) bağı olarak düşünüldüğünde sînesindeki yaralar ip bağlanacak gül budakları olmaktadır.⁷⁵⁹ Aşağıdaki beyitte dilek eylemekle kastedilen yine bu âdetir.

Bu dil olurdu zafer-yâb-ı qarîn-i vuşlat
Gül-i ruhsâra dilek eylese ihvân beni G.980/2

Velîler gibi tanınmış kimselerin türbelerinde, mezarlarında **mum yakmak** âdeti günümüze kadar gelmiştir. Bir işinin olmasını isteyen kimse türbelere, mezarlara mum yakar, ölülerden yardım beklerdi. Bu âdet Hıristiyanlıktan geçmiştir.⁷⁶⁰ Dilek için türbelerde mum yakma âdetine aşağıdaki beyitte değinilmektedir.

Murâdum şem' i yanmaz mı bu târ-ı hecr gitmez mi
Sa'âdet necmi toğmaz mı şeb-i gam zâ'il olmaz mı G.1024/3

Göz değmek, nazar değmek, isâbet-i ayn, isâbet-i nazar şekillerinde adlandırılan **nazar**, bazı kimselerin bilhassa mavi gözlü olanların gözünden çıktığına ve baktığı, kıskandığı, imrendiği şeyi etkilediğine inanılan soyut dalgalardır. Göz değen insan ve hayvan ise ya hastalanır ya bir kazaya uğrar; eşya ise muhakkak hasar görür. Nazar değmemesi için “ve in yekâdüllezzîne keferû” âyeti okunur. Nazar değmemesi için takılan muskaya “ta'vîz” derler.⁷⁶¹ Nazar değmemesi için en çok tercih edilen ise nazar boncuğudur. Çocuk, at veya eşyanın göze çarpacek bir yerine takılır. Üzerlik otu muskası takmak yine nazara karşı düşünülen âdetlerdendir. Nazar değmesi beş yerde dile getirilirken iki yerde de nazara karşı yapılan efsûn (hırz) söz konusu edilir. Sevgilinin ayva tüyleri şairi cadı nigâhından koruyacak bir efsûndür. Gamzenin sihri gönül efsûnu sayesinde boşa çıkar.⁷⁶² “*Bülbülün gülün güzelliğine göz değmesin diye gonca çocuğuna astığı boncuğu, şebnem sanmayın.*” şeklinde nesre çevrilebilecek aşağıdaki beyitte çocuğa nazar boncuğu takma âdeti anlatılmaktadır.

⁷⁵⁷ İskender Pala, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, Akçağ Yay., Ankara 1995, s. 227.

⁷⁵⁸ G.842/5, G.1086/4.

⁷⁵⁹ G.127/2, G.164/1.

⁷⁶⁰ Ahmet Talât Onay, *age.*, s. 353.

⁷⁶¹ Ahmet Talât Onay, *age.*, s. 80-81. Nazar ve nazara karşı uygulanan tedavi usûlleriyle ilgili geniş bilgi için bk. Zeki Çıkman, *Folklorumuzda ve Edebiyatımızda Göz*, Kaknüs Yay., İstanbul 2006, s. 54-66.

⁷⁶² G.62/2, G.555/1, G.558/5, G.612/4, G.885/5, G.938/1.

Şanma şebnem gūdek-i gönçaya aşdı boncığı
Degmesün göz diyü hūsn-i verde eşk-i ‘andelīb

G.60/3

Cânileri kan tutması hakkında bir kanaat vardır. Kan tutan kimse, öldürdüğü adamın naaşı başından ayrılmaz yahut ne zaman bir kan görse bayılırmış.⁷⁶³ Eski şiirimizde sık sık söz konusu edilen bu inanış aşağıdaki beyitte de dile getirilmiş, sevgilinin okunun temreninin gönülden ayrılmayışı katili kan tutmasıyla açıklanmıştır.

Olmazsa rehā ğam mı oquñ demreni dilden
Ey ebrū-kemān kātili elbette tutar kan

G.777/4

Küskünleri barıştırmak için **tuz döktürmek**, başlarında ekmek kırmak âdetleri vardır. Aşağıdaki beyitte tuz (nemek) döktürme âdetine işaret edilmiştir.

Araya şalma nemek dökdüreyin diyü beni
Şu karar eyleyemez olsa eger şīşe şmık

G.500/4

Eskiden ay ve güneş tutulması, şimşek çakması, yıldız kayması gibi kozmik olaylar çok farklı şekilde yorumlanırdı. Aşağıdaki beyitte **yıldız kayması** meleklerin gökten şeytana taş atması şeklinde düşünülmüştür. Beyitteki şeytan rakîp, melek sevgili, taşlar da sevgilinin kahır dolu sözleridir.

Söz atar qahrıyla semtinden ‘adūya ol perī
Yā melek şeytāna gökden aḥker-i sūzān atar

G.262/2

Kâbe’de yapılan dualar geri çevrilmez, kabul edilir. Aşağıdaki beyitte bu anlatılmaktadır.

Ka‘be-i kūyuñ tavāf idüp dönen ‘āşıkları
Cümlenden a‘lā du‘āsı müstecāb olmuş gelür

G.268/8

Düşkünlerin dua ve beddualarının kabul edildiğine inanılır. Kırgın gönüllü âşık, ağlatılmaması gerektiğini söylerken müptelâların duâsının makbul olduğunu hatırlatmaktadır.

Gel Āşaf-ı şikeste-dili zār eyleme
Olur qabül du‘āsı şaşın mübtelâlaruñ

G.583/5

Ankâ, Sîmurg ve Hümâ kuşu ile Kaf dağı etrafında oluşan inanışlar farklılıklar gösterir.⁷⁶⁴ Bu husus metinde birçok beyitte ele alınır (bk. Masal Unsurları, Mitolojik Kuşlar/Hayvanlar). *Āşaf Dîvânı*’nda Hümâ’ya erişilemeyeceği,⁷⁶⁵ Sîmurg ve Ankâ’nın Kaf dağında yaşadığı,⁷⁶⁶ Sîmurg ve Hümâ gölgesinin saâdet getireceği,⁷⁶⁷ Hümâ ile isteklerin gerçekleşeceği,⁷⁶⁸ Hümâ’nın yere konmadığı,⁷⁶⁹ Hümâ’nın devlet

⁷⁶³ Ahmet Talât Onay, *age.*, s. 302.

⁷⁶⁴ Mitolojik kuşlarla ilgili inanışlarla ilgili bk. Kübra Eskigün, *Klasik Türk Şiirinde Efsanevi Kuşlar*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniv. Sosyal Bilimler Ens., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2006. Ayrıca bk. H. Dilek Batislam, “Divan Şiirinin Mitolojik Kuşları: Hümâ, Anka ve Simurg”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, İstanbul 2002, S. 7, s. 185-208.

⁷⁶⁵ G.81/3.

⁷⁶⁶ G.462/5, G.650/3, G.709/4, G.734/2.

⁷⁶⁷ G.779/2.

⁷⁶⁸ G.426/1.

⁷⁶⁹ Mur.4/4.

kuşu olduğu,⁷⁷⁰ Ankâ'nın mekânsız olduğu ve avlanamayacağı çeşitli hayallere konu olur.⁷⁷¹ Aşağıdaki beyitte sevgilinin saç devlet (mutluluk) gölgesine sahip bir Sîmurg olarak düşünülmüştür.

Dile ıtırtañ gibi bir sâye-i devlet düşmez

Her yere gölge-i Sîmurg-ı sa'âdet düşmez

G.354/1

Yılan-virâne ilişkisi hazinelerin saklandığı yerde tılsımla bir yılan tarafından korunduğuna inanılmasıyla ilgilidir.⁷⁷² Aşağıdaki beyitte bu hususa işaret edilmiştir.

Derd-i 'aşk-ı yâr kim gönüm durur vîrân aña

Dūd-ı āhum halka halka oldu bir şu'bân aña

G.13/1

Hazinelerin virân yerlerde olduğuna inanılır. Bulunmaması için umulmadık yer olan virâne de ayrıca o hazinenin bir yılan tarafından korunduğu düşünülür. Hazinelerin virânelerde olmasıyla ilgili inanış metinde üç yerde geçer.⁷⁷³

Olayum gence mâlik dir iseñ vîrânededen çıkma

'Abâdan kes ridâñı rāh-ı dervîşânededen çıkma

G.949/1

Peygamber olduğu konusunda da görüşler ileri sürülen **Hızır**'ın ölümsüzlük suyunu bulduğuna ve İlyas'la birlikte bu sudan içtiğine, kıyâmete kadar insanlara yardım edeceğine inanılır (bk. Masal Unsurları).⁷⁷⁴ Aşağıdaki beyitte Hızır'ın dert arttığında ortaya çıkışı anlatılmaktadır ki bu bize "Kul sıkışmayınca Hızır yetişmez." sözünü de hatırlatır. Beyitte "d" sesleriyle bir aliterasyon söz konusudur.

Dâmen-i Hızır'a el irmez derd müştedd olmadan

Ey tabîb-i cân u dil eyle meded dermân bize

G.917/3

Eski astronomi telâkkisine göre yıldızların insanlar üzerinde tesiri olduğuna inanılırdı ve bu da oldukça yaygın bir inanıştı. Dokuzuncu felek dönerken diğer felekleri ve dolayısıyla yıldızları da beraberinde döndürmektedir. Yıldızlar bu esnada birbirlerine yaklaşırlar ve uzaklaşırlar. Bazen de bir burçta birleşirler. Eski inanca göre bu durum, insanların kaderine tesir etmektedir.⁷⁷⁵ Metinde birçok beyitte **insan talihi ile yıldızlar** arasında ilgi kurulmuştur.⁷⁷⁶ Aşağıdaki beyitteki baht yıldızı bu inanışı yansıtır.

Müşkil olmaz dostı hâlî eylemek ağıyardan

Necm-i bahtum ola mes'ūd yâr yâr olsun hele

G.910/2

Telâkkilere göre ayın yeryüzüne ve yeryüzündeki canlılara tesiri olduğuna inanılırdı. Ayın ilk yarısındaki yani yeni aydan dolunaya kadar olan zamandaki tesiri müspet, son yarısındaki tesiri ise menfidir. Aya karşı çok oturulup uyunursa tembellik, baş ağrısı ve nezle hâsıl olur. Denizler kabarır, haşerat yeryüzüne çıkıp çoğalır. Yırtıcı

⁷⁷⁰ G.1048/5.

⁷⁷¹ G.671/1, G.1026/1.

⁷⁷² G.163/5.

⁷⁷³ G.266/2, Müseb.1/4.

⁷⁷⁴ Kit.5/2.

⁷⁷⁵ Sabahat Deniz, 16. *Yüzyıl Bazı Divân Şairlerinin Türkçe Divânlarında Kozmik Unsurlar*, Marmara Üniv. Türkiyat Araştırmaları Ens., Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1992, s. 109.

⁷⁷⁶ G.119/1, G.646/2, G.670/3, G.772/2, G.871/4, G.885/5, G.969/5, G.1018/2, G.1024/3, G.1085/4.

hayvanlar da hırslı olurlar.⁷⁷⁷ Metinde bir yerde **dolunaya bakılmaz** şeklinde bir inanıştan söz edilmiştir:

Zātında şehā ‘arız-ı hūbāna bakılmaz
Bedr olduğu demde meh-i tībāna bakılmaz G.401/1

2.3.3.4. İçki, Meyhâne ve Meclisle İlgili Olanlar

Eskiden **meyhane kapılarına çember**, teker vb. şeyler asmak âdeti. Aşağıdaki beyitte “halka-i meyhâne” ifadesi tevriyeli kullanılarak meyhâne kapısından çevrilmek şeklinde de anlamlandırılabilir.

Serkeş-i baħr-ı şadā-keş kılsa ne fülki şikest
Halka-i meyhāneden çevrilmez aħbāb-ı hevā G.34/3

Kadeh tokuşturmak bugün de gördüğümüz bir âdettir. Şairin “*Ey sākî! Güzel dudağının öpülmesine sebep olduğu için dilerim (ben) kadeh uzattıkça vurasın*” dediği aşağıdaki beyitte bu âdet anlatılmaktadır.

Bādī-i būs-ı fem-i hūb olur ey sākī
Dilerem ayağ uzatdukça urasın kadehūñ G.531/2

İçkiye su katmak aşağıdaki beyitte geçmektedir.

Şevk-ile dem-sāz olan şeydāya añmañ firqati
Āşaf’a şāfī şunuñ şahbāyı katmañ aña āb G.67/5

Dürd; tortu, çöküntü anlamına gelir. **Dürd-i mey**, içkinin dibinde kalan tortudur. Eski içki imāl biçimi yüzünden kadehin dibinde kalan bu tortular içilmez toprağa dökülür veya ağızda çiğnenirmiş. Birçok beyitte bu uygulama hatırlatılır. Şair kendi kıymetinin dürd gibi olduğunu söyler. Kimi zaman sevgilinin kapısında toprak olan şair üzerine dökülen dürdü bile iltifat olarak görür.⁷⁷⁸ Birinci beyitte dürdün dökülmesi, ikinci beyitte (ayakla) çiğnenmesi şairin hayaline konu olur.

Çekelüm bāde-i ħamrā şaçalum dürd-i meyi
Gūşe-i gülşeni pür-la‘l-i Bedeħşān idelüm G.672/3

Dest-gİR olmaz gelen çiğner mişāl-i dürd-i mey
Olmasun lağzīde ‘ālemde ayağı kimsenūñ G.551/3

İçkili, eğlenceli toplantı anlamına gelen **bezm (meclis)**de uyulması gereken kurallar bununla ilgili âdetler vardır. Bezm, ilkbahar mevsiminde çemende, kırlarda veya bir gül bahçesi vs. güzel yerlerde içip eğlenme şeklinde olduğu gibi kapalı mekânlarda, konaklarda yakın arkadaşların bir araya gelmesiyle de oluşabilir. Bezme katılanların dâire şeklinde oturmaları, sâkinin daire şeklinde oturanların ortasında büyük kadehte içki sunması, bu içkinin en az üç tur dönmesi, mutribin bu toplantıların vazgeçilmez bir unsuru olması,⁷⁷⁹ bazı eğlencelerde sâkîden kadehi her uzatışında bir

⁷⁷⁷ Sabahat Deniz, *age.*, s. 221.

⁷⁷⁸ G.68/2, G.76/4, G.128/4, G.250/2, Muh.14/4.

⁷⁷⁹ G.56/5, G.203/3, G.363/2-3, G.374/4, G.695/1, G.695/3, G.761/1, G.766/2, G.794/5, G.1013/4, G.1026/2, G.1043/4.

bûse istenmesi bezmin uygulamalarındandır.⁷⁸⁰ Birinci beyitteki “dâ’ire” kelimesi tevriyeli düşünülmüş hem mutribin çaldığı dâire adlı çalgı hem de dâire şeklinde oturan mestâneler anlamında kullanılmıştır. İkinci beyitte tasın dönmesi, üçüncü beyitte üç kadeh içmek, dördüncü beyitte her kadehte bir bûse üzerinde durulmuştur.

Bâgda muṭrib çalarsa dâ’ire mestâneler
Verd elinde deprenen bāl ü per-i bülbül şanur G.206/4

Şu‘â‘-ı sūz-ı āhumla sipihruñ çarḥ-ı gerdānı
Döner her dem cefā bezminde ṭās-ı zer-feşānumdur G.323/4

Üç ayağ bāde-i gül-reng-i şafā-bahşı iç
Bilesin ta nic’olur keşf-i kerāmet nāşih G.134/2

Her ṭoluda cānānum bir bûse olur dirler
İncinmeñüz ey āfet sizde nicedür ‘ādet G.96/2

İşret meclislerinde büyüklerin, mûteber kimselerin şerefine kadeh kaldırmak ve tokuşturmak gibi **elbise yırtmak** da eskiden İran’da âdetmiş.⁷⁸¹ Ahmet Talât Onay’ın *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı* adlı eserinde Sûdî’nin Hâfız Şerhi’nden naklen İran’daki gömlek yakma âdeti anlatılmıştır. İçki meclisinde iki dost arasında dargınlık vâki olsa ve sonradan barışsalar barış isteyen hangisiyse gömleğini çıkarıp yakarmış. İran kaynaklı bu âdetin zamanla Osmanlı’ya taşındığı anlaşılmaktadır.⁷⁸² Aşağıdaki beyitte şair, işrete engel olduğu düşüncesiyle sevgiliye karşı gömleğini (kamîs) önce yırtıp ardından yakarak bu âdete vurgu yapmıştır.

Bezm-i meyde yāra karşı ben ḳamışüm çāk idüp
Nāra yaḳdum ḥālet-i ‘işretde ḥā’ildür diyü G.842/2

Eskiden içecekleri muhafaza etmek için **küçük havuzlar** kullanılmış. Bu âdet Bizans’ta daha yaygınmış. Aşağıdaki beyitte tasvir edilen meclis bunu hatırlatmaktadır.

Ḳadeḥ fevvāre devr-i bezm ḥavz oldı şarāb ābı
Ki ḳaşr-ı ‘ıyşa şādırvān olupdur Āşafā meclis G.418/5

Eski duâ mecmualarında bir **kadeh duası** vardır. Hatta tas ve çanak içine dua yazarak hastaya su içirmek sûretiyle bir tedavi yöntemi vardı. Şiirlerde geçen kadeh duasıyla ne kastedildiği tam anlaşılamasa da sarhoşlar, boğazı dar şişeden, sürahîden kadehe dökülürken duyulan kulkul sesini duaya benzetmişlerdir. *Āsaf Dîvânı*’nda kadeh duası iki yerde geçer.⁷⁸³ Kadehin duasını insanlardan işittiğini söyleyen şair aşağıdaki beyitte de kadehe hürmetin bu duadan kaynaklandığını söyler.

Añladuḳ ḳadrini hem ḥürmetini ey Āşaf
Bundan aḳdem oḳumışlardı du‘āsın ḳadeḥüñ G.531/5

⁷⁸⁰ G.201/2, G.402/2, G.883/3, G.908/2.

⁷⁸¹ bk. Ahmet Talât Onay, *age.*, s. 204.

⁷⁸² Bayram Ali Kaya, “Klasik Türk Şiirinde Gömlek”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, İstanbul 2006, S. 15, s. 168-169.

⁷⁸³ G.532/3.

Eskiden **şaraba tuz katılmış**. Bunun nedeni şarabın sirkeye dönüşerek artık haram sayılmayacağı düşünülmesidir.⁷⁸⁴ Aşağıdaki beyitte bu hususa işaret edilmiştir.

Āşaf yine melhi kıtalar cām-ı şarāba
Āyā ne ola aşı ‘aceb bu şeker-ābuñ G.555/5

Borç yüzünden bir şeyi **rehin bırakmak** usûldendir. Kimi zaman bir eşyasını rehin bırakırken günümüzde kimliğini bırakan insanlara rastlanır. Aşağıdaki beyitte âşik sevgiliden şarap (dudak) için destârını rehin almamasını istemektedir.

Āşafā ‘āşık-ı āşüfte-dil oldum yāra
Girev-i bāde-i nāb eylemesün destârı G.1053/5

2.3.3.5. Düğün, Doğum ve Ölüm Gibi Olaylarla İlgili Olanlar

Gelin (‘arūs) **süsleme** ve geline çeşitli **takılar takma** âdetleri çeşitli hayallerle aşağıdaki beyitlerde anlatılır.

Gül ‘arūsın zeyn ider lü’lü’-i terlerle şabā
Şanmañuz kim jāledür ol dem hemān ditrer düşer G.166/3
Gonçalar lü’lü’-i şebnemle ruñın pür-zīb ider
Tavkına şan nev-‘arūs-ı bāğ gevher bağlanur G.298/2

Kültürümüzde mezarlıkları ağaçlandırmak, özellikle servi dikmek âdettir. Bunun yanında **mezarlara çiçek** dikmek, mezarlık ziyaretlerinde mezara çiçek götürmek de bugün de uygulanan âdetlerdendir. Bir yerde şair sevgilinin boyunun servisinin ayrılığıyla ölürse kıyâmette kabrinde yeşil bayraklarla durmak istediğini belirtir.⁷⁸⁵ Aşağıdaki beyitte şair, sabah rüzgârının sevgilinin saçının kokusunu kendi mezarına ulaştırmasını, mezarının sümbül ve reyhanlarla süslenmesi şeklinde ele alarak mezarı çiçekle süsleme âdetini hatırlatmıştır.

Şemme-i rāyiha-i zülfüni irgürse şabā
Zeyn ider kabrümüzi sümbül ü reyhanlar ile G.870/2

Şehitlerin yıkanmaması, kanlı gömülmesi aşağıdaki beyitte şairin hayaline konu olur.

Ġamzeñ şehīdi olduğuma kim yeter delīl
Hafr-i mezārum eyler iken her türāb-ı sürh G.139/2

İslâm itikadına göre ölen kişi mezara konulduğunda hemen sorgu melekleri tarafından sorguya çekilir. Bu bakımdan imamlar cenaze alayı dağıldıktan sonra ölen kişinin mezarının üstünde onun duyduğuna inanarak yüksek sesle Allah’tan başka ilah olmadığını, dininin islâm olduğunu vs. tekrar ederler. Buna **telkin vermek** denir. Ölüye telkin verme âdeti aşağıdaki beyitte anlatılmaktadır.

Ey verā perde-i hasretde baña münis olan
Hīn-i nez‘umda o şeh nāmını telkīn idesin G.739/3

⁷⁸⁴ Ahmet Talât Onay, *age.*, s. 452.

⁷⁸⁵ G.859/4.

2.3.3.6. Ok ve Okçulukla İlgili Olanlar

Çeşitli ağaçlardan ve kamışlardan **ok** yapılırken bunlarda aranan özellik düzgün olmasıdır. İnce ve uzun oklara verilen **azmâyiş** tâbiri bir yerde, okun arkasına takılan ve oku havada dümenlemek ve ayağı üzerine düşmesini sağlamak için boyun kısmına yapııştırılan tüyler için kullanılan **yelek**⁷⁸⁶ tâbiri bir yerde geçer.⁷⁸⁷ Okun başına takılan temren (nâvek)le ilgili de metalden oluşuna ve hazırlanırken su verilmesine değinilir.⁷⁸⁸ Ayrıca sevgilinin gözü ve bakışlarıyla ilişkilendirilmesi en fazla üzerinde durulan konudur.⁷⁸⁹ Aşağıdaki birinci beyitte eğri okun pûteye gidememesi, ikinci beyitte okun fırlatılışı esnasında ses çıkarması, üçüncü beyitte temren-su ilişkisine yer verilmiştir. Beyitte şairin “tîg (kılıç) içirmek” deyimini kullandığı ve ölmeyi dilediği de belirtilmelidir.⁷⁹⁰

Ğamzeñ bize luţfen n’ola rāst gelse ‘adūya
‘Özri olıcaķ pūteye tođrı gidemez oķ G.499/3

Ṭāķ-ı ebrūlaruñı yay ŧandılar bel bađlayup
Bilmediler kim gūŧād olduķca iñler tırler G.169/2

Teb-i ğamdan belā deŧinde Āŧaf ‘aţŧ-ile pūr-sūz
Yatur ayā içürmez mi ŧu tīĝ-ı āb-dārından G.778/5

Aşağıdaki beyitte avcılıkla ilgili bir âdet olan **yay asma** geleneği anlatılmaktadır. Eskiden bin defa okunu hedefe isabet ettiren, bin kere av avlayan kahraman yayını duvara asıp artık nişân atmaz, ava gitmezmiş.⁷⁹¹ Bazı beyitlerde ok asmak şeklinde de geçmektedir.⁷⁹²

Oķın atmıŧ yayın yaŧmıŧ fenā mülkinde bir eyyām
İñüp binmiŧ merāmı üzre Rüstem ķalmamıŧ gitmiŧ G.435/5

Yay asmaya benzeyen bir âdet olan kılıç asma âdeti aşağıdaki beyitlerin birincisinde anlatılmaktadır.⁷⁹³ **Kılıç asma** âdetinde bir savaşı zaferle sonuçlandıran kumandan zafer alameti olarak kılıcını otağın en yüksek yerine asardı. Beyitte otağ gökyüzüdür. Buradaki ‘arş tevriyeli kullanılarak ‘arş denilen kumandan çadırı ve gökyüzü anlamlarına gelmektedir. Kubbe-i devvâr terkibi dikkate alınırca çadır karşılığı öne çıkar. Savaşta galip gelen kumandan “bu kılıç vazifesini yaptı, savaş zaferle sonuçlandı” diye düşünerek ve zaferi duyurmak maksadıyla kılıcını ‘arş adlı yüksek çadırın en yüksek tepesine asar. İkinci beyitte avcı şairin kendisidir. Avcılar içinde canını hiçe sayan tek sâdıĝın kendisi olduğunu ifade eden şair, sevgiliyi (ahu) bin hile ile avladığını belirtmiştir. “Bin” kelimesi geleneği hatıra getirecek şekilde “bin kez” anlamıyla düşünüldüğünde beyit daha anlamlı olmaktadır.

⁷⁸⁶ Ünsal Yücel, *Türk Okçuluĝu*, Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yay., Ankara 1999, s. 286.

⁷⁸⁷ G.559/2, G.950/3.

⁷⁸⁸ G.899/3, G.907/5.

⁷⁸⁹ G.302/3, G.334/3, G.356/2, G.413/2, G.595/4, G.742/3, G.744/4, G.752/3, G.775/2, G.794/4, G.840/3.

⁷⁹⁰ Tîg (kılıç) içirmek: bir kılıç darbesiyle başı yere düşürmek. bk. M. Ali Tanyeri, *Örnekleriyle Divan Şirinde Deyimler*, Akçaĝ Yay., Ankara 1999, s. 233.

⁷⁹¹ Ahmet Talât Onay, *age.*, s. 498.

⁷⁹² G.452/1, G.452/3, G.455/4, G.792/3.

⁷⁹³ Beyitler dışında bk. G.452/3.

Seyfũni geh ‘arşa gāhī kũbbe-i devvāra aş
Yaymı biñ pāre kıl yā kākũl-i ğaddāra aş G.452/1

Ol ğazāl-ı dil-firĩbi avlamış biñ āl-ile
Var mıdur Āşaf gibi řayyād iinde pāk-bāz G.376/5

Ok ekerken “yā Hak” demek bir oku ādetidir. Okular ok atmaya belli bir misyon yũklemiřlerdi. Menzil atışlarında kemānkeřlerin “gazā niyyetine” deyip “yā Hak” diye haykırarak ok atmaları bu yũzdendir.⁷⁹⁴ Bu ādet iki yerde anlatılır.⁷⁹⁵ Aşağıdaki beyitte şair, “*Ey sevgili! Āşaf’ın gönũl ahlarından kork, ũnkũ ya Hak diyerek atılan ok menzilini bulur.*” demektedir. Beyitte bir başka anlam daha gizlidir. “yā Hak” diyen şair sevgilinin zulmũnden bıķıp Allah’a sığınmıştır. Dolayısıyla sevgilinin zulmũnden vazgemesi aksi hālde āhı alınan mazlumdan dolayı bir ğũn başına bir belā geleceği dũřũnũlmũřtũr.

Āşaf’uñ gel hāzer it āh-ı dilinden řāhā
Oķ bulur menzili yā Hāķ ile pertāb olıcaķ G.525/5

Okuluk ādetlerinden bir diğeri okun dũřtũęũ yere **taş dikilmesi**dir. Kabza alan kemānkeř tālib-i menzil veya mũstahak-ı menzil diye anılırdı. Yeni bir menzil amak, bir menzilde rekor kırmak ve taş diktirmek belirli usũl ve kāidelere bağlıydı. Yeni menzil aabilmek iin meydan şeyhinin izni şarttı. Menzil amak iznini alan kemānkeř atış yapacağı yere ayak taşı diktirirdi. Niřān taşlarıyla karışmasın diye ekseriya birka karış yũkseklięinde olurdu. Bu yerden elverişli rũzgār estike atış yapan oku 900 gezdenden aşır atarsa ziyāfetle ana taşı diktirirdi.⁷⁹⁶ Aşağıdaki beyitte bu ādet anlatılmaktadır. Beyitteki pũte (pot, pota) de okulukla ilgilidir. Eskiden hedef olarak dikilip atış yapılan toprak kaplara bu ad verilmiştir.⁷⁹⁷ Pot kırmak deyimini de buradan gelir.

Pũte-i sĩnem niřān olsun hādeng-i ğamzeñe
Seng ile revnaķ bulur her ķanda oķ meydānı var G.161/2

Hedef okuluğunda kabak atışları at üzerinde yapılan atışlardır. Bunun dışında **eşitli hedeflere** atışlar yapılırdı. Kabak, toprak testi, ii pamuk ekirdeğiyle doldurulmuş testi, ii talaş doldurulmuş torba, ayna, bardak, elma vb. hedef yapılırdı.⁷⁹⁸ Metinde birok yerde āřığın sĩnesinin sevgilinin oklarına hedef olduğunu gũrũrũz.⁷⁹⁹ Aşağıdaki birinci beyitte gönũl şişesi hedef olmuştur. Beyitte geen “şast” okuların ok atarken parmaklarına taktıkları yũzũk anlamında bir oku tābiridir. İkinci beyitte atıcı āřık, hedef sevgilinin gabgabıdır ki elma hatırlanmalıdır.

Nice tĩr-endāz muħkem şaştdur ol ebrũ-kemān
Sehm-i ķahr ile olur şad-pāre bu dil şişesi G.1048/2

⁷⁹⁴ Murat Ŗzveri, *Okuluk Hakkında Merak Ettiğiniz Her şey*, Umur Mat., İstanbul 2006, s. 48, 56, 57.

⁷⁹⁵ G.199/3.

⁷⁹⁶ Ŗnsal Yũcel, *age.*, s. 109-110; Murat Ŗzveri, *age.*, s. 59-62.

⁷⁹⁷ Ŗnsal Yũcel, *age.*, s. 293.

⁷⁹⁸ Ŗnsal Yũcel, *age.*, s. 36-51.

⁷⁹⁹ G.58/5, G.399/4, G.636/1, G.723/5, G.925/2, G.950/3, G.1042/2.

2.3.3.7. Yazı İle İlgili Olanlar

Eski **yazı (hat) geleneği**yle ilgili birçok bilgi, metinde değişik vesilelerle söz konusu edilir. **Hat** kelimesi yazı anlamının yanında sevgilinin ayva tüyü anlamıyla da kullanılır. Sevgilinin yüzü sayfa olduğunda ayva tüyleri o sayfadaki yazılar olur. Güzellik levhasında yine ayva tüyleri güzel yazı olarak düşünülür. Onun dudakları yâkutken yanak hattı **reyhânî hat** olarak vasıflandırılır. Ancak şair yâkût (dudak ve yâkûtî yazı) varken reyhânî hatta bakılmayacağını söyler. Sevgili yüz kitabına hat şirazesi çeker ki **şirâze** kitabın formlarının dağılmaması için kitap ciltlenirken kitabın sırtının iki ucuna geçirilen ibrişim şerittir. Ayva tüyleri yüz süresine yazılan veya bülbülün Gülistân kitabına yazdığı **şerh** olarak anlatılır. Sevgilinin kaşları hayat âyetlerinin mıstarıdır. **Mıstar** satırları doğru gösterebilmek için gerekli çizgileri yapmaya yarayan âlettir. Şair, sevgilinin vasıflarını anlattığı şiirini **âbâdî kâğıt** üzerine yazıp altın saçmayı hayal eder ki âbâdî kâğıt Hindistan'ın Devlet-âbâd şehrinde ipekten yapılma bir çeşit yazı kâğıdıdır. Buradaki **altın saçmak** mürekkep kurumadan altın tozuyla yapılan süslemedir ki sevgiliye de bu yaraşır.⁸⁰⁰ Hattın yazıldığı çerçeveli mahfaza **levhadır**. Gökyüzü ve felekler; âşığın gönlü, göğsü, bedeni; yüz levha olarak tasavvur edilir. Bazen sevgilinin güzelliği de tek başına ber levha olarak anlatılır.⁸⁰¹ Aşağıdaki birinci beyitte âşığın tenindeki yaralar cisminin levhasına çekilen **müsel sel hat** olarak ifade edilmiştir. Müsel sel, sülüsün veya celî sülüsün kelime yahut harf grupları birbirinden koparılmadan yazılan şekline denir.⁸⁰² Şairin “*Hilâl feleklerin levhasında yüz meşk etse de sevgilinin kaşına benzeyemez.*” dediği ikinci beyitte felekler levha, hilâl de orada hat meşk eden öğrenci olarak hayal edilmiştir.

Heves-i zülfün ile şerhalar açup tenüme

Levha-i cismüme ben haţţ-ı müsel sel çekdüm

G.670/4

Şad meşk iderse levha-i eflâkde hilâl

Ebrü-yı yâra beñzeyebilmez mişâlde

G.946/2

Eski eserlerin kenarlarına yazı yazılmak için bırakılmış yerlere **der-kenâr** denir. Der-kenâr geleneği iki beyitte anlatılırken **cedvel çekmek** bir yerde geçer.⁸⁰³ Eski mürekkeplerin içine konulan güzel kokuların kalemin hareketiyle ortalığa yayıldığı anlatılır. **Hatt-ı müşg-bû** ile kastedilen aynı zamanda sevgilinin ayva tüyleridir.⁸⁰⁴ Bir yerde cömertliğin vaktinin geçtiğinden bahsedilirken levhası bozulmuş, hattı kaybolmuş ifadeşi kullanılır. Bir yerde âşığın kanlı gözyaşları arz-ı hâlini yazacağı **mürekkep** olur.⁸⁰⁵ **Tomar**, iki yerde geçerken eserlerdeki mukaddime olan **dîbâce** üç yerde geçer.⁸⁰⁶ Aşağıdaki beyitte sevgilinin hattı (ayva tüyleri) dîbâce, kaşı **ser-levha** (yazıdaki başlık) olarak tasavvur edilmiştir.

⁸⁰⁰ G.92/1, G.140/5, G.558/3-4, G.813/3.

⁸⁰¹ G.20/5, G.39/3, G.285/1, G.584/2, G.670/2, G.997/4, G.1061/2.

⁸⁰² M. Uğur Derman, “Hat”, *DİA*, c. XVI, TDV Yay., İstanbul 1997, s. 429.

⁸⁰³ G.14/3, G.670/2, G.1078/10.

⁸⁰⁴ G.68/5, G.841/3.

⁸⁰⁵ G.792/2, G.1078/10.

⁸⁰⁶ G.100/4, G.535/5, G.657/4, G.1031/4.

2.3.3.8. Haberleşmeyle İlgili Olanlar

Bugün olduğu gibi geçmişte de insanların sevdiklerine **mektup yazmaları** söz konusuydu. Hatta eskiden iletişim vasıtası neredeyse mektuptan, biriyle gönderilmiş bir haberden ibaretti. Metinde mektup (nâme), genellikle âşığın durumunu sevgiliye ileten bir unsur olur. Âşık kanlı bedenini sevgiliye bir mektup olarak sunar. İçler acısı hâline kâğıt ve kalem dayanamaz. Kimi zaman sabah rüzgârının bülbüle gülden haber getirişi dosttan dosta gelen bir mektup olarak değerlendirilir.⁸⁰⁷ Aşağıdaki beyitte âşık, samimi durumunu sevgiliye gösterecek bir mektup yazmanın telaşı içindedir.

Bilmezem yâra ne güne nâme tesvîd eylesem
Gösterem vaz‘-ı hülûşî vaşlın ümmîd eylesem

G.704/1

Bugün de kısmen kullanılan güvercinle haber gönderme eskiden **güvercinle mektup** gönderme şeklinde yaygın bir geleneğin devamıdır. Posta güvercinleri özel olarak yetiştirilen güvercinlerdir ve gideceği güzergâhı daha önce gören güvercin ayağına, kanadının altına bağlanan mektubu götürülmesini istediği yere ulaştırmaktadır. Aşağıdaki beyitte rûh ipiyle güvercinin kanadına bağlanan kâğıdın (mektubun) pâdişaha (sevgiliye) iletilmesi istenmektedir.

Rişte-i rûḥ ile bend eyle cenâhına anuñ
Senden Âşaf şehe irgürse kebüter kâğız

G.156/5

Eski Amerikan filmlerinde de gördüğümüz **dumanla haberleşme** hemen eski bütün toplumlarda kullanılmıştır. Hatta Anadolu’da orduların hareket güzergâhları höyükler üzerinde yakılan ateşlerle belirlenmiş, düşmanların yerleri ve özellikleri uzaktaki birliklere dumanla haber verilmiştir. Dumanla haberleşme aşağıdaki beyitte âşığın gönlünün dumanıyla sevgiliye hâlini beyan etmeye çalıştığı bir yöntem olur. Gönül dumanı âşığın hâlini o kadar iyi anlatmıştır ki kalem ve yazıya gerek kalmamıştır.

Dūd-ı dille eyledüm cānāna aḥvālüm beyān
İktizā itmez kalem taḥrîre ḥacet kalmadı

G.992/4

2.3.3.9. Bayram ve Nevrûzla İlgili Olanlar

Hatasını affettirmek isteyen insanın hata yaptığı insanın **elini öpmesi** bir yerde⁸⁰⁸ geçerken bayramda **öperek ve kucaklaşarak bayramlaşma** üç yerde geçer.⁸⁰⁹ İnsanların bayramda birbirlerini öperek bayramlaşmaları âdettir. Aşağıdaki beyitte bayramda ihsan öpücüğünün arttığı ifade edilmiştir.

Çılır mihr ü maḥabbet nāmı dilber ‘âşık-ı zāra
Olur mebzûl dā’im büse-i iḥsānı bayrāmuñ

G.564/4

⁸⁰⁷ G.95/1, G.179/3, G.738/3, G.784/4, G.1085/5.

⁸⁰⁸ G.701/3.

⁸⁰⁹ G.700/4, G.886/2.

Kurban bayramında **kurban kesme** üç yerde ele alınır.⁸¹⁰ Başa gelen iyi şeyler üzerine de kurban kesmek âdettir. Aşağıdaki beyitte sağlığa kavuşunca kurban kesme âdeti üzerinde durulmuştur.

Helāk it düşmeni ey çeşmi hūn-h̄ārūm gāzālar kıl

İverseñ bulmağa şıḥhat yüzini eyle kurbānı

G.1075/3

Hicrî takvimin kullanıldığı zamanlarda ramazanın ve bayramın başlangıcı için **hilâlin görülmesi** esastı. Büyük şehirlerde hilâl için yüksek yerlerde görevliler tâyin edilirken merkezden uzak yerlerde insanlar kendi imkânlarıyla hilâli gözetler, bunun için iki kişinin şahitliği gerekirdi. Âşık için sevgilinin hilâl kaşını görmek bir bayram vesîlesi olarak düşünülür. Birçok beyitte hilâlin gözetlenmesi, hilâlle oruca ve bayrama başlanması geçmektedir.⁸¹¹ Aşağıdaki beyitte dağdan hilâle bakılması söz konusudur.

Tā ser-i kühsāra çıkdılar hilâle baḫdılar

Çarḥ-ı pūyānda anı zerrīn ayaḡum şandılar

G.304/3

İslâm âleminde ramazan ayının yeri başkadır. O ayda en günahkâr insanlar bile bir aylığına da olsa günaha girmemeye özen gösterir. Oruç tutmayanlar tutmadıklarını kimseye göstermezler, içki içenler o ayda içmezler. Eski şiirimizde **ramazan ayında içkinin** içilemeyeceği belirtilirken ondan sonra gelen bayram içki için ruhsat kabul edilir. Şair bayramda bayram hilâli dışında boş kadehin kalmayacağını söyler.⁸¹² Aşağıdaki beyitte de oruç ayı dolayısıyla içkinin terki söz konusudur. Beyitte “ayag” kelimesi tevriyeli olarak düşünülmüştür.

Terk-i şarāba baş ayaḡı şeh-r-i rūzedür

Gel alma ḡayrı destüñe cām-ı şafāyı ḡo

G.836/4

Bayram öncesi insanlar evlerinde büyük bir hazırlığa başlarlar. Evler temizlenir, çocuklara hediyeler alınır. Bayram sabahı evin erkekleri namaza gider, dönüşte evdekilerle bayramlaşılır. Çocuklara gündelik denen paralar verilir. En yakınlardan başlayan bayramlaşma bayram günlerince sürer.⁸¹³ Eve gelen misafire kahve pişirilir, tatlı ikram edilir. Metinde bayramla ilgili birçok âdet üzerinde durulur. 564. gazel “bayrāmūñ”, 700. gazel “bayrām” rediflidir. Bayramlık elbiselerin giyilmesi, zengin ve yoksul herkesin en süslü elbiselerini giymesi, bayram yerlerinin hazırlanması, çocukların salıncaklara binmesi, eve gelen misafire ikramlarda bulunulması ele alınan konulardandır. Bayram geç gelen çabuk giden bir güzele benzetilir.⁸¹⁴ Aşağıdaki beyitte gönül çocuğunun bayram seyri anlatılmıştır.

Seyirden fāriḡ olmaz günde ‘īd olsa ne ḫikmetdür

Bu deñlü zevḫı var tıfl-ı dilūñ bayrām seyriden

G.810/4

Eskiden Osmanlı sarayı **nevrûzun kutlanmasına** büyük önem verir, nevrûzu Beylerbeyi’nde kutlarmış. Metinde nevrûzda helva şekeri yendiği, şairlerin bir araya toplandığı, insanların mesire yerlerine giderek eğlendiği, insanların mutlu olduğu, havanın nevrûzda değişken olduğu anlatılır.⁸¹⁵ 226. gazel “nevrûz”, 962. gazel

⁸¹⁰ G.564/5, G.963/5, G.796/8.

⁸¹¹ G.60/1, G.133/5, G.583/3, G.707/4.

⁸¹² G.1054/1.

⁸¹³ Bayram âdetleri için bk. Abdülaziz Bey, *age.*, s. 267-269.

⁸¹⁴ G.142/2, G.142/4, G.564/3, G.700/1, G.738/2.

⁸¹⁵ G.226/2, G.672/1, G.772/1-2, G.962/1-2, G.986/5.

“nevrûzda” rediflidir. Bir yerde Hızır’ın âb-1 hayatı bulması ve zulûmâtta çıkışına “şâm-ı zulmetten hurûc eyle bugün nevrûzdur” ifadesiyle telmihte bulunulur. Bir yerde şair nevrûz için “eyyâm-ı cünûnumdur”⁸¹⁶ ifadesiyle baharda vücuttaki değişimden bahseder. İlbahar ve sonbahar vücutlarda kan deverânının değişim zamanıdır. Eskiler bunun için baharda kan aldırırlarmış.⁸¹⁷ Aşağıdaki beyitte baharda bülbülün ötüşü **gülbang-ı nevrûz** olarak düşünülmüştür. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü* adlı eserde sımat, aşure, kabir ziyâreti, hatim, seyahat, zıfâf, cenâze için gülbanglar sayılmakta nevrûz gülbangı geçmemektedir. Gülbangın özel günler için söylenen kafiyeli anlamlı sözler olduğu düşünüldüğünde nevrûz için de bir dönem söylenmiş olması muhtemeldir.⁸¹⁸

Rebî’ oldı bu dem gülbāng-ı nevrûz eylesün bülbül

Figān u şevk-ile yārānı pür-süz eylesün bülbül

G.608/1

2.3.3.10. Giyim Kuşamla İlgili Olanlar

Bayramlar en **güzel elbiselerin** giyildiği günlerdir. Özellikle çocuklara mutlaka yeni elbiseler alınır. Akşamdan ütülenen, hazırlanan bu elbiseler bayram sabahı büyük bir mutlulukla giyilir. Eskiden bayramlarda özellikle kırmızı elbiselerin giyilmesi âdettir. Şair, bayramda zengin fakir herkesin süslü hil’atler hazırladığını anlatırken bayrama rağbete vurgu yapar. Sevgili giydiği elbiselerle bayram yerinde dolaşır.⁸¹⁹ Aşağıdaki beyitte sevgilinin lâle gibi olan bayramlık elbiseleri ile âşıklarının ayrılık orucuyla yüzlerinin sararması karşılaştırılmıştır.

Sen lâle gibi cāme-i ‘īdiyyeleri gey

Dildādelerün şavm-ı firākuñda şararsın

G.738/2

Üsküf, beyaz renkli külâh biçiminde genellikle keçeden yapılp başa giyilen kısmına sıрма işlemeli ve bir bölümü arkaya doğru yatık yeniçeri borkünün bir çeşididir. I. Murat devrinde ortaya çıkmış, II. Mehmet devrinde daha süslü bir hâl olarak kapıkulu piyadeleri ve onların zâbitleri tarafından giymeye başlanmıştır. Ön tarafına giyenin rütbesine göre turna teli, balıkcıl teli veya sürüpge-sorguç takmaya yarayan tüylük ya da kaşıklık adı verilen metalden bir yuva bulunur.⁸²⁰ Saray mensuplarının başlığı olan üsküf değişik tasavvurlara konu olur (bk. Giyim Kuşam). 495 ve 496. gazeller “üsküf” rediflidir. Bu gazellerde başa giyildiği, saray kapıcılarının, sarayın hizmetinde bulunan diğer görevlilerin, enderûn ağasının hatta pâdişâhın üsküf giydiği anlatılır. Ay ve güneş gümüş ve altın üsküfe benzetilirken ayrıca altın tellerle bezemesine değinilir. Bir yerde şâhın başlığı olarak düşünülür. Aşağıdaki beyitte üsküf hâne-i hâssa ağalarının kisve-i şâhî diye giymeleri söz konusu edilmiştir. Bu I. Murat’tan sonraki pâdişahlar tarafından tâc-ı sultânî diye kabul edilmesini hatırlatır.⁸²¹

Aşafâ kisve-i şâhî diyü geydiler anı

Hâne-i hâşşa ağayānı bu kânûn üsküf

G.496/5

⁸¹⁶ G.684/2, Muh.27/1.

⁸¹⁷ Ahmet Talât Onay, *age.*, s. 127-128.

⁸¹⁸ Gülbang, yeniçerilerce mürettep birtakım dualara verilen addır. Alkış tarzında hep birden söylenen gülbang, ulûfe dağıtıldıktan sonra çorba ve pilav zerde yenir ve gülbang söylenirdi. Bektaşî ve Mevlevî tarikatlarında da gülbang vardır. bk. Mehmet Zeki Pakalın, *age.*, c. I, s. 683-685.

⁸¹⁹ G.142/2, G.700/2.

⁸²⁰ Ömer Zülfe, “Üsküf Üzerine”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, İstanbul 2005, S. 12., s.167-169.

⁸²¹ Reşad Ekrem Koçu, *Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü*, Başnur Matbaası, Ankara 1967, s. 236.

Eskiden birtakım kimseler fesin kenarını yıktıkları gibi kabadayılar da külâh ve **kavuğun kenarını yıkarlarmış**. Tarf-ı külâh işkeste, kenarı yıkık külâh anlamına gelirken külâhın kenarı aşırı sevinç göstergesi olarak da yıkılır.⁸²² Aşağıdaki beyitte sabah rüzgârında mum ışığı ile gülün (sevgilinin) külâhının kenarını yıkması arasında ilgi kurulmuştur.

Güyâ ki şabâdan ham olur lem‘ası şem‘üñ

Kesr eylese taraf-ı külehin ol gül-i zîbâ

G.23/3

Tebdil-i kıyafet, kıyafet değiştirmek anlamına gelirken genellikle gizlenmek için her zaman giydiği kıyafetten başka kıyafet giymektir. Devlet büyüklerinin tebdil-i kıyafet ederek halkın durumunu yakından görmeleri, bazı yasaklara uyulup uyulmadığını denetlemeleri tarih kitaplarında kayıtlıdır. Hatta IV. Murat’ın tebdil-i kıyafetleri fıkralara bile konu olmuştur. Şair gece sevgiliye tebdil-i kıyafet ederek selâm vermiş, sevgili de yanılarak bu selâmı almıştır. Şaire iltifat etmeyen sevgili onu başkası zannederek selâmını almıştır.

Bir gice tağyîr-i şekl ile aña virdüm peyâm

Bir dem almazdı peyâmumu eger yañılmasa

G.941/4

2.3.3.11. Ticârî Hayatla İlgili Olanlar

Eski pazar hayatının çeşitli hâlleri ve âdetleri, uyulması gereken kuralları vardı. **Narh** bunlardandır. Çarşıda, pazarda satılan bir malın resmi makamlarca gösterilen fiyatıdır. Aşağıdaki beyitte can nakdi ile kumaşına (sevgilinin aşkına) müşteri olan âşığa narh verilmediğinden pazar dağılmıştır. “Narh” kelimesi vezin gereği “narıh” şeklinde okunmuştur.

Kâlâsına cân naqdi ile müşterî oldum

Ol h̄‘âce narıh virmedi bâzâr tağıldı

G.1019/4

Pazarda kaliteli ve güzel olan **mallar** rağbet görürken kalitesiz olan mallar değer görmez. Ayrıca az olan malın değeri artar. Üç yerde sevgiliye ait unsurlarla pazarda satılan kıymetli mallar arasında ilgi kurulmuş, sevgilinin güzelliği ve nâdir oluşuyla değerinin arttığı anlatılmıştır. Bir yerde şarabın yaz kış kesâdının olmadığı, her dönemde rağbet gördüğü üzerinde durulmuştur.⁸²³

Üftâde olsa h̄‘usnine Āşaf bağan n’ola

Hüb olıcağ kumâş aña çok müşterî düşer

G.249/5

Bir yerde sevgilinin mihr ü vefâ hazinesinin çok olması ile çok olan malın pazarlığının kolay oluşu ilişkilendirilir. Rakîplerin âşıkla sevgili arasına girmeleri **pazarlığı bozmak** olarak tasavvur edilir. Bir şeyin piyasaya çıkması ve fiyatının artması ile sevgilinin naz pazarının fitnelerini çıkarması arasında ilgi kurulur.⁸²⁴ **Pazarda tellal** âdeti üç yerde ele alınır ve çeşitli hayallere konu olur.⁸²⁵ Şairin şiiri, kıymetini bulduğu için tellala ihtiyacı kalmaz.

Āşafâ kıymetini buldı meṭâ‘-ı nazmuñ

Ne gerek nükte-şinâsân ola dellâl saña

G.2/5

⁸²² Ahmet Talât Onay, *age.*, s. 261.

⁸²³ G.521/3, G.551/3, G.837/2.

⁸²⁴ G.45/3, G.253/1, G.1016/2.

⁸²⁵ G.57/3, G.933/4, G.1070/2.

Pazar sahipleri bugün de olduğu gibi sattıkları mallar ve ticarî amaçla kullandıkları alanlara karşılık **devlete vergi** verirler. Canını satarak sevgilinin cefasından kurtulan şair bu durumu vergi verenin hapisten kurtulması şeklinde izah eder.⁸²⁶ Aşağıdaki beyitte fenâ (yokluk/dünya) çarşısında padişah olan sevgiliye vergi vermeyenin kavuşmaya eremeyeceği anlatılır.

Olmasun nâ'il vişâle göreyüm bir dem anı

Bu fenâ sūķında kim sen şâha bâcdâr olmayan

G.815/4

Şairin can nakdine karşılık sevgiliden bir şeyler umması ve bunu pazar âdetleriyle anlatması eskiden **malın malla alınmasını** akla getirmektedir.⁸²⁷ Hâlâ Anadolu'da bazı köylere gelen pazarcılar orada yetişmeyen bir ürünle kendilerinde yetişmeyen bir ürünü değiştirirler. Üzümün buğday karşılığı, incirin domates karşılığı satılması gibi. Yıldız ve ayın sevgiliye müşteri olduğu bir pazarda şairin gözyaşı nakdine kimse bakmayacaktır.

Naķd-i sirişķüne kim ider Āşafâ nazâr

Ol şâh-ı hūsne kevkeb ile mâh müşteri

G.1042/5

Kabala iş vermek, iç ücretinin saat, gün, hafta gibi zaman dilimlerine göre değil işin durumuna, ağırlığına göre verilmesi şeklindedir. Aşağıdaki beyitte aşk hocasından gönül hülasasını kabala alan şair zevk mürekkebiyle gece ve gündüzü eşitlemiştir. Yani gönülden geçenlerin yazımını kabala alan şair gecesini gündüzüne katmaktadır.

Midâd-ı zevķ-ile cem' eylesem n'ola şeb ü rûzı

Hulâşa-i dili üstâd-ı 'aşķ viridi kabâle

G.930/4

Eskiden dükkân sahipleri kapılarına zincirle top **aynalar asar** ve içeride oturan kişinin sokağı seyredebilmesini, dışarıdan haberdar olmasını sağlamayı amaçları olmuş.⁸²⁸ Bugün Üsküdâr sahilindeki birçok yalının garaj çıkışında yoldan gelen geçen araçları görebilmek için bu şekilde top aynalar kullanılmaktadır. Aşağıdaki beyitte "aynayı pazara asmak" hem bu âdeti hatırlatmak hem de aşk yüzünden herkes tarafından bilinmeyi anlatmak için kullanılmıştır.

Dil virüp bir serv-i nâzuñ zînet-i ruhsârına

Kim didi Āşaf saña mir'ātuñ bâzâra aş

G.452/5

Aynanın her yerde olmadığı dönemlerde Hint ve Acem fukarasından bazı kimseler ellerinde tuttıkları demir saplı **aynaya parayla baktırlarmış**.⁸²⁹ Aşağıdaki beyitte bu hususa işaret edilmiştir.

Çaçan kim gül cemâlde meh cebînüñ tutar âyîne

Gözüñ ne Mağribîdür târ-ı şebde tutar âyîne

G.851/1

⁸²⁶ G.122/3, G.453/1.

⁸²⁷ G.61/4, G.316/2.

⁸²⁸ İskender Pala, *age.*, s. 63.

⁸²⁹ Ahmet Talât Onay, *age.*, s. 120.

2.3.3.12. Günlük Hayatla İlgili Olanlar

Türk toplumunda büyüklerin **elini öpmek** âdetidir. Metinde âşık da sevgiliyi incittiği için elini öpmek ister.⁸³⁰

Bir buse taleb eyledüm incindi baña ol
‘Afv itse haşamı yine ol yâr elin öpsem G.701/3

Hacca gidip dönenleri **ziyâret etmek** âdetidir. Hacerü'l-esvede el sürmüş hacıların ellerinin içi öpülür. Hacıların da kendilerini ziyâret edenlere hurma, zemmek ikrâm etmesi, giderken de misvak, takke, seccâde, tesbih, yüzük vb. hediyeler vermesi âdetidir. Sevgilinin bulunduğu yer Kâbe olarak düşünülür ve Kâbe’de yapılan duâların makbûl olduğu hatırlatılır.⁸³¹ Aşağıdaki birinci beyitte sevgilinin Kâbe’sini tavaf eden Âsaf’ı dostların görmeye gelmesi istenmekte; ikinci beyitte gönül hacısının sevgiliye rengi âhın buharından olan anberîn bir kumaş hediye getirdiği anlatılmaktadır.

Ka‘be-i kûyından esb-i nâz ile çün geldi yârũñ
Âşaf-ı dil-teşneyi hep görmege yârân gelsün G.824/5

Bir kıumâş-ı ‘anberîn rengi buhâr-ı âhdan
Şâha getürdi çü h̃âce-i dil eyledi tuhaf G.494/2

Çocuklar beş yaşına basınca **mektebe (hocaya) verilme** zamanı gelmiş olur. Çocuğun pederi tarafından eve en yakın olan mektebin hoca efendisi bir gün yemeğe davet edilir ve yemek sonunda çocuğun mektebe başlayacağı söylenirdi. Mektebe başlama cemiyet şeklinde olmakta ve mutlaka perşembe günleri yapılmaktaydı.⁸³² Beyitte sevgilinin fitne çocuklarını hocaya vermesi şeklinde bu âdeti anlatılmaktadır.

Haşıyla beñlerin seyr eyleyüp çeşmin su’âl itdüm
Didi Âşaf fiten güdeklerin üstâda virdüm hep G.61/5

Eskiden din ya da dünya işiyle ilgili bir müşkülün **hocaya danışılması** âdeti. Hoca gelene durumuna göre yapması gerekenleri sıralar, tavsiyelerde bulunur, yol gösterirdi.⁸³³ Aşağıdaki beyitte şair, şarabın hürmeti konusunda hocaya danışmaya gitmiştir.

Hürmet-i bâdeyi danışmağa vardum h̃âceye
Her kime şordum ise serhoş u lâ-ya‘kıl idi G.1069/4

Eski kültürümüzde kibarzâdeler, bazı memur ve tüccarlarla hâli vakti yerinde olanlar erkek evlatlarına birer lala seçerler ve onları bu kimsenin idare ve nezâretine verirlerdi. Bu çok eski bir Osmanlı âdetidir.⁸³⁴ **Lala seçiminde** çok titiz davranılır lalanın ahlaklı, temiz, dürüst, bilgili olmasına dikkat edilirdi. Lala tayin edilince, çocuk lala önüne çıkartılırdı. Pederi ve velisi, o kimsenin kendisine lala tayin edildiğini söyler, bundan böyle lalanın göstereceği yoldan gideceğini, ne isterse yapacağını ve emrinden çıkmayacağını, mutlaka sözünü dinleyeceğini anlatırdı. Lalanın herhangi bir şikâyeti

⁸³⁰ G.414/4, G.842/4.

⁸³¹ G.268/8.

⁸³² Abdülaziz Bey, *age.*, s. 57-58.

⁸³³ G.465/5.

⁸³⁴ Sarayda lala geleneği için bk. Mehmet Zeki Pakalın, *age.*, c. II, s. 354.

olursa ona göre davranacaklarını çocuğun yaşına uygun bir ifade ile bildirirlerdi.⁸³⁵ Şairin, “*Sevgili bizi görünce tıpkı lalasına beşikte naz eden çocuk gibi cilve yapmaya başlar.*” dediği birinci beyitte lala-çocuk ilişkisine değinilmiş; “*Çocuk gibi insanlara sırrını açıkladığı için bülbülün dili dikenin iğnesi ile yaralandı.*” denilen ikinci beyitte de çocuk eğitiminde bir ceza âdeti anlatılmıştır. Bu âdet çocuk terbiyesinde çocuğa söylenen “*Diline biber sürerim, dilini tutmazsan dilini keserim*” gibi sözlerle bugün de gördüğümüz bir terbiye şeklidir. Beyitte aşk sırrını bir çocuk gibi açıklayan bülbüle verilmiş bir ceza anlatılmaktadır. Ayrıca beyit “*Çocuktan al haberi*” gerçeğini de hatırlatmaktadır.

Yār görünce bizi cilveye āgāz eyler
Gūyā lālāsına mehd içre tıfil nāz eyler G.278/1

Mısl-i güdek nāsa ızhār itdügiyçün sırrını
Yaralandı nīş-i hār ile lisānı bülbülün G.556/4

Delilerin etrafa zarar vermemesi için bağlanması bugün bile görülebilen bir davranıştır. Eskiden deliler zincirle bağlanırmış. Metinde birçok beyitte delilerin bağlanmasına değinilir.⁸³⁶ Âşığın gönlü sevgilinin saçlarına bağlı bir deli olarak tasavvur edilir. Şair bu delilikten şikâyetçi değildir. Aşk delisi (dîvâne-i aşk) olduğunu açıkça dile getirir. Bir yerde delilerin gece bağlanması hatırlatılır. Bazen de aşağıdaki beyitte olduğu gibi gîsûya bend olduğunu ve zincire gerek kalmadığını anlatmaktadır.

Gîsûna bend oldı dil zencîre hâcet kalmadı
Gitdi işlahlıktan ol tedbîre hâcet kalmadı G.994/1

Anadolu’da bugün de gördüğümüz âdetlerden biri de **mum ile okumak** yani mum ile düğüne davet etmek geleneğidir. Âşık, perî olan sevgiliyi meclise davet ederken buhûru, evine davet ederken hüznün çerağını, arkadaşlarını bezme davet ederken davet mektubunu kullanır.⁸³⁷ Aşağıdaki beyitte davetin okunması yine bize bu geleneği hatırlatmaktadır.

Peyām nāme perî rûya bî-zebān oqınur
Oqunsa da‘vet ile hāneye nihān oqınur G.207/1

Hastalara şifâ olsun diye **zemzem içirmek** âdettir. Zemzemin az bulunduğu durumlarda bir şey doldurulacak kap kacağın zemzemle çalkalanması da (zemzemleme) âdettir. Aşağıdaki birinci beyitte hastaya zemzem verilmesi hatırlatılmış, ikinci beyitte sâkînin şarâbı zemzemlemeden içmediğine değinilmiştir.

Āh ile hebā-gerde-i gerd-i ğam-ı ‘aşkuz
Ne hāste-i zemzem ne hevā-dār-ı şabāyuz G.360/3

Ki sākî bādeyi zemzemlemezden evvel içmezdi
Şarāb-ı nābı meclisde olaydı şab‘-ı Cem nāzük G.562/4

⁸³⁵ Abdülaziz Bey, *age.*, s. 55-57.

⁸³⁶ G.121/5, G.140/3, G.169/1, G.184/1, G.257/4, G.304/5, G.339/2, G.362/3, G.455/2, G.528/1, G.571/3, G.674/3, G.753/3, G.801/2, G.819/3, G.969/1, G.1035/1, G.1044/3, G.1076/3.

⁸³⁷ G.348/2, G.365/2, G.992/2.

Bağ, botaş gibi meyve ve sebze yetiştirilen yerlere diğerk kuşların girmemesi için **karga ölüsü asmak** âdettir. Aşağıdaki beyitte bu husus anlatılır. Beyitte ağaca asılması istenen karga rakîplerdir.

Āşiyān-gīr olmasun dirseñ hayālūñ bāğına
Ol rakībler lāşesini zāğ-veş eşcāra aş G.452/4

Sürüde **hastalıklı hayvanı** takip etmek için işaret konur. Bu husus benzer iki beyitte geçer.⁸³⁸ Aşağıdaki beyitte sevgilinin kendisine âşık diye dağlar yaktığı ağıyârla dağ yakılan hastalıklı hayvan arasında ilgi kurulmuştur.

Dağlar yakarmış rû-siyeh ağıyāra yār ‘âşık diyü
Hayvāna ‘illet zāhir olduğda yakarlar çār dağ G.480/4

Eskiden kavukla sarık, sarıkla fes arasına hocalar misvak, hutbe kâğıdı, hilâl, muska koydukları gibi çiçek, gül, kokulu yapraklar da sokarlardı. Halktan da böyle yapanlar olurdu.⁸³⁹ Metinde bu âdet dört yerde geçerken **destâra karanfil**, lâle, gonca ve gül takma şeklinde karşımıza çıkar.⁸⁴⁰ Aşağıdaki beyitte destâr kenarında gonca taşıma âdeti anlatılmaktadır.

‘Aqlum gibi ey gönça varup yārda kalduñ
Baş üzre yirüñ var ser-i destârda kalduñ G.569/1

Kulak arkasına çeşitli çiçeklerden takmak günümüzde de bazı insanlarda gördüğümüz bir âdettir. Aşağıdaki beyitte kulağa gül dalı takmak anlatılmaktadır.

Dāne-i şehvār-ı şebnem gūşa tağdı şāh-ı gül
Hil‘atin sürh eylemiş bir şūh-ı ra‘nādur yine G.933/2

Çok beğenilen bir hâdise, durum karşısında **kulak çekilir**. Anadolu’da güzel bir olaydan haberi olmayana müjde vermek için de kulak çekmek söz konusudur. Aşağıdaki beyitte âşığa lütufta bulunan sevgilinin tavrı karşısında görenler kulak çekmiştir.

Āşaf’a virdi telaṭtufla peyām ol meh-liqā
Hep kulağ çekdi gören ol tarz-ı dervīşāneyi G.1032/5

Tesbihle bir şey saymak, hesaplamak köylerde bugün de yaşayan bir âdettir. Özellikle doksan dokuzluk tesbihlerle sayım işlemi yapılır. Ne kadar sayıldığıнын unutulmaması için kullanılan tesbihte sayılacak şeyin çokluğuna göre taneler bir, iki veya üç sayı yerine kullanılabilir. Şairin “*Ey gönül! Ayrılık günlerini sayalım, ben gözyaşımın tesbihini çekeyim sen de say.*” dediği aşağıdaki beyitte bu âdet anlatılmaktadır.

Ey dil ki şümār eyleyelüm rüz-ı firākı
Ben sübḥa-i eşküm çekeyüm sen raḫam eyle G.886/3

⁸³⁸ G.479/5.

⁸³⁹ Ahmet Talât Onay, *age.*, s. 426.

⁸⁴⁰ G.7/3, G.568/3, Muh.25/3.

Mutlu bir haber alana, sevinçli bir hâdise yaşayana, bir yakınına kavuşana “**Gözün aydın olsun.**” demek bugün de toplumumuzda yaşayan bir âdettir. Metinde iki yerde sevgilinin gelişiyile ilgili olarak kullanılmaktadır.⁸⁴¹

Nice gündür gözüme tîre tār oldu cihān Āşaf
Gözün rüşen dise ‘ālem meh-i raḥşānumuz gelse G.920/5

Evimize, yanımıza gelene “**Hoş geldin.**” demek bir âdettir. Aşağıdaki beyitte bu âdet anlatılmaktadır.

Her ne dem gitseñ şafā geldün dinür her güşeden
Gidecek pîr-i muğān bāzārıdur minnet mi var G.243/4

“(Sen) kapı önüne konan ve saman kapan (öyle bir) kehrübâ taşısın ki hasta gönül sürekli senin kapının önünde beklemektedir.” şeklinde mânâ verilebilecek aşağıdaki beyitte şair, eskiden evlerin giriş kapılarına içeriye saman, çör çöp girmesin diye konan **kehrübâ** taşını anlatmaktadır.⁸⁴² Beyitte sarı yüzüyle kehrübâ olan sevgilinin cezbisine kapılıp kapı önünde şifa bekleyen âşıktır. Âşık yerine mecâz-ı mürsel yoluyla hasta gönül denmiştir.

Derüñe ḥaste gönül muntazır demâdem meger
O kehrübâ durur der sengi ki kâh ḳapar G.242/3

Eskiden **aynalar** daha çok madenden yapılırdı. Cam ayna icat olunmazdan evvel insanlar suya, kalaylı bir kaba ya da parlak bir yüzeye bakarak kendilerini görürlerdi. Ancak madenî aynalar yani çelik, demir, gümüş, tunç vb. madenlerden yapılan aynalar rutubetin de tesiriyle paslanırdı. İşte madenî aynaların yüzeyinde oluşan bu pasları gidermek için birtakım metotlar kullanılmaktaydı.⁸⁴³ Aynaların temizlenmesi için cilâ veren âlet demek olan saykal vurulmuş. Bu kuyumcuların tel fırçaları gibi bir âlettir. Bunun yanında kil, kül ve toprak kullanılarak da ayna temizlenirmiş.⁸⁴⁴ Aynanın iki yüzlü oluşu, tozlanıp paslanması, aynaya saykal vurulması çeşitli tasavvurlara konu olur.⁸⁴⁵ Şairin “*Gönül aynasını şarap saykalıyla temizleyeli ne gamla keder ister ne de toprağı severim.*” dediği aşağıdaki beyitte aynaların saykalla temizlenmesi bir başka hayâle konu olmuştur.

Şaykal-ı meyle dil āyīnesini şāf ideli
Ne ḡam ile keder ister ne ḡubārı severin G.734/4

Papağana konuşma öğretmekte ayna kullanılmış. Bir kişi, kuşu büyük bir aynanın önüne koyup kendisi aynanın arkasına gizlenir ve konuşmaya başlarmış. Aynada kendi aksini gören kuş, bu sesi, kendisi gibi bir kuşun sesi sanarak taklide başlar ve konuşmayı öğrenirmiş.⁸⁴⁶ Bugün de papağan ve muhabbet kuşlarının kafeslerinde konuşmalarını sağlamak için ayna kullanılmaktadır.⁸⁴⁷ Ayna karşısında

⁸⁴¹ G.982/2.

⁸⁴² Kehrübâ: Halkın kehrübâr dedikleri saman kapıcı, cezb kuvvetini hâiz kömür cinsinden bir mâdendir. Siyahı Erzurum’dan, sarısı Almanya’dan gelir. bk. Ahmet Talât Onay, *age.*, s. 313.

⁸⁴³ Yusuf Çetindağ, *Ayna Kitabı*, Karam Yay., Çorum 2005, s. 138.

⁸⁴⁴ Ahmet Talât Onay, *age.*, s. 121.

⁸⁴⁵ G.225/1, G.318/4, G.502/5, G.658/3, G.714/3, G.774/1, G.823/1, G.1070/1.

⁸⁴⁶ İskender Pala, *age.*, s. 545-546.

⁸⁴⁷ Ayna-papağan (tûtî) ilişkisi için bk. Yusuf Çetindağ, *age.*, s. 206-210.

konuşan bazen sevgili olurken sevgilinin yüzü ayna olduğunda âşık veya âşığın gönlü papağan olur.⁸⁴⁸ Aşağıdaki beyitte papağana benzetilen şairin gönlüdür.

‘İzārın Āşafā teşbīh idüp āyīneye yāruñ
Dil-i şūrīdeyi bir tūṭī-i gūyāya beñzetedüm G.675/5

Papağan konuşturulurken **şekerle beslenir** ve tatlı dilli olması da buna bağlanır. Sevgilinin dudağı şeker olduğunda şair papağan olur. Sevgilinin dudağını arzulayan şair bunu papağanın konuşması için şeker verilmesine bağlar. Sevgili papağan olduğunda şair onu söyletmek için şeker verir. Şairin şiiri güzel ve tatlı sözlerinden dolayı şekerdir.⁸⁴⁹ Papağanın evcil bir havyan oluşu ve ele alışkın oluşu iki yerde geçerken⁸⁵⁰ aşağıdaki beyitte sevgilinin dudağı açık istiâre yoluyla şeker, şair de papağan olarak tasavvur edilmiştir.

Görünce la‘lūñi hācet ne ḥālī iş‘āra
Terennüm itmege tūṭī hemīşe ḳand gerek G.539/4

Osmanlılar döneminde bir eve yeni gelen cârîye, **köle veya hizmetçiye** önceki adı ne olursa olsun farklı bir ad vermek âdetti. Kadınlar için bilhassa gül, sünbül, nergis, benefşe (menekşe) gibi çiçek isimleri ya da bu kelimelerle oluşmuş birleşik kelimeler tercih edilirdi.⁸⁵¹ Bu âdet metinde iki yerde geçer:⁸⁵²

Būs idüp pāyını gīsū-yı girih-gīr bu dem
Bende geçdi o şehe nāmını sünbül ḳodılar G.185/2

Hasta ve yaralıların **susuzluk çektiği** bilinir. Ağır hasta ve kanamalı yaralılara kanı sulandıracağı düşünülerek su verilmezmiş. Bu yüzden yaralının susuzluğu arttığında ya ağzına pamukla damlatırlar veya sadece dudaklarını ıslatırlarmış. İki yerde⁸⁵³ âşığın sevgilinin dudağına susaması, susuzluk çeken hastanın durumuna benzetilirken şairin “*Ey pâdişah (sevgili)! Bedenimizden bundan sonra okunu çekme, can çekişen hastaya suya perhiz yapması bir işe yaramaz.*” dediği aşağıdaki beyitte yaralıların su perhizi anlatılmıştır. Okun suyla ilişkisi temreninin yapımında metale su verilmesiyle ilgilidir.

Cismümüzden nāvekūñ çekme şehā bundan girü
Āba perhiz eylemekde muḫtazır bīmāra ne G.899/3

Eskiden yeniçeriler mensup oldukları askerî sınıfın işaretlerini kollarına ya yakı yaptırırlar yahut iğne ile döğdürürlerdi. Bazı efeler, pehlivanlar; İstanbul’da külhanbeyleri kollarına akla gelmedik çeşit çeşit resimler; şarkta kadınlar iki kaş arasına nokta döğdürürlerdi. Ateşle yapılan bu eşkâl vesâireye **dâğ (vesm)**, iğne ile yapılan

⁸⁴⁸ G.35/1, Muaş.1/1.

⁸⁴⁹ G.35/5, G.107/5, G.140/2, G.154/5, G.289/2, G.574/3, G.716/1, G.1025/5, G.1031/5, G.1082/4.

⁸⁵⁰ G.361/5, G.890/3.

⁸⁵¹ Abdülzaziz Bey, *Osmanlı Âdet Merasim ve Tabirleri* adlı eserinde “Odalık ve Cârîye İsimleri” başlığı altında geniş bir liste sunmuştur. Bu listede cârîyelere ad olan çiçek isimlerinden bazıları şunlardır: Goncagül, Goncafem, Goncaleb, Goncaten, Gülben, Gülrenk, Gülrü, Gülşen, Gülten, Gülter, Nesrîn, Karanfil, Menekşe, Reyhan, Sünbül... bk. Abdülzaziz Bey, *age.*, s. 448-449. Ayrıca bk. Nihat Öztoprak, “Divan Şiirinde Osmanlı Geleneğinin İzleri”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, İstanbul 2000, S. 3, s. 162-163.

⁸⁵² G.237/2.

⁸⁵³ G.370/1, G.981/4.

döğme (veşm) derler.⁸⁵⁴ Metinde bu âdet dört yerde geçerken dağ yakan bazen sevgili bazen âşıktır.⁸⁵⁵

Bâzûya ol meh mihr şeklinde yaçar bisyâr dağ
Kıymetde her biri deger yüz biñ ‘aded dīnâr dağ G.480/1

Göze sürme (tutyâ, kuhl) çekilmesi birçok beyitte ele alınır.⁸⁵⁶ Genellikle sevgilinin ayak toprağı âşık için tutyâ olarak düşünülür:

Havfum oldur göz dege gerd-i der-i cānānuma
Yoḥsa tutyâ-veş çekerdüm çeşm-i ḥün-efşānuma G.938/1

Göz seyirmesini durdurmak için yaprak, kâğıt parçası; süpürge çöpi, saman benzeri şeyler tükürükle göze yapıştırılır. Aşağıdaki beyitte alını nar çiçeğine benzetilen ve kişileştirilen mumun göz seyirmesine saman (kâh) konmaktadır.

Öyle oynar dīdesi hiç bāl ü pervāne degül
‘Aynı üzre kâh ḳor ey cebhesi gülnâr şem‘ G.475/2

Dilencilerin tas, çanak benzeri bir şeylerle **dilenme** âdeti aşağıdaki beyitte söz konusu edilmiştir.

Bāde-i vaşluñ raḳībe olduğın seyr eyledüm
Kıldum āḫır Āşafā ḳās-ı temennāyı şikest G.90/5

2.3.3.13. Tekkeyle İlgili Olanlar

Manevî eğitim almak isteyen kişinin bir mürşide başvurup tevbe ederek ona bağlanmasına inâbe denir. Türkçemizde kısaca el almak tâbiri kullanılır. Bir şeyhe intisâp etmek olan inâbe tarikatlarında çeşitli törenlerle yapılırdı.⁸⁵⁷ **Dergâha intisâp** etmek metinde iki yerde geçerken bir yerde tarikat şeyhinin denenmiş bir **dua vermesinden** söz edilir.⁸⁵⁸ Bir tarıkata girmeye belli bir şeyhe insitap edip ondan evrâd almaya el almak adı verilir.⁸⁵⁹

Şadâ-yı firḳati sâmi‘ olur mı ḥalḳa-i gūşum
Benüm de dergeh-i bālāya intisābum olaydı G.1018/3

Çekme, sürüklenme, dilenme gibi anlamları olan **cer**, Osmanlı devrinde başlangıçtan beri görülen, medrese talebelerinin üç aylarda ve özellikle ramazanlarda dinî hizmetlerde bulunmak ve halkı aydınlatmak için kasaba ve köylere gitmelerini ifade eden bir tâbirdir. Bir tekyeye mensup olsun veya olmasın dervişlerin köy ve kasabaları dolaşarak dilenmeleri anlamında da kullanılmıştır. Kalenderî dervişlerin nefislerini aşağılayarak onun hâkimiyetinden kurtulmak için dilenmeyi erkândan kabul ettikleri, ayrıca bu uygulama ile kendilerine ek bir geçim kaynağı sağladıkları bilinmektedir.⁸⁶⁰ Metinde üç yerde cer âdetinden söz edilir:⁸⁶¹

⁸⁵⁴ Ahmet Talât Onay, *age.*, s. 193.

⁸⁵⁵ G.479/1, G.499/5, G.1059/2.

⁸⁵⁶ G.79/5, G.121/7, G.163/2, G.267/1, G.460/1, G.466/4, G.543/2, G.571/5, G.585/5, G.610/1, G.614/5, G.784/3, G.806/6, G.984/3, G.1065/5.

⁸⁵⁷ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yay., İstanbul 2004, s. 310-311.

⁸⁵⁸ G.563/2, G.1086/4.

⁸⁵⁹ Kaplan Üstüner, *Divan Şiirinde Tasavvuf*, Birleşik Yay., Ankara 2007, s. 343.

⁸⁶⁰ Kaplan Üstüner, *age.*, s. 343-344.

⁸⁶¹ G.791/3, G.926/4.

Kem nazar itme mey-âbâduñ kadeh-cerrârına
Ğam degül desti tehî oldıysa bî-ğamdur hele

G.923/4

Anadolu’da eskiden fakirler, seyyah dervişler, abdâllar için bir tepsi içine mum dikip yakarak kahvehaneleri dolaşmak sûretiyle para toplamak âdetti. Buna **er çirâğı** derlerdi.⁸⁶² Aşağıdaki beyitte “er çanağı” ifadesiyle bu âdet anlatılmaktadır. Aynı âdet “er çerâğı” şeklinde G.868/1’de de geçmektedir.

Zerrîn üzre verd-i zerd ü jâleler kim vardur
Er çanağına dizilmiş dirhem ü dînârdur

G.317/1

Bâtınî tarîkatlara mensup olanlar, bilhassa abdal ve ışıkların baş, yüz ve göğüslerine **dağ vurdukları**, açılan yaranın tesiriyle dünya zevklerine bîgâne yaşamak istedikleri mervîdir.⁸⁶³ Aşağıdaki beyitte dağ yakan dervîş şairdir.

Hırka-püş olup derüñde diyeyüm yâhû ki dost
Yağayum ‘âşıklarun gibi bu cism ü câna dağ

G.479/3

2.3.3.14. Diğer Âdet ve Gelenekler

Eskiden hokkabâzların seyircileri toplamak, onların ilgilerini çekmek amacıyla yaptıkları gösterilerden biri olan **şişe içinde duman** göstermek aşağıdaki beyitte geçmektedir. Hokkabâzlar, iki parmak arasında sıkıştırdıkları yanmamış kireç parçasını veya beyâz bir maddeyi el çabukluğu ile bardağa atarlar. Üstünü mendille kapatırlar. İki dakika sonra bardakta duman görünür.⁸⁶⁴ Beyitte ters çevrilmiş bardak yerine şişe kullanılmış, sevgilinin yüzündeki tüyler şişe içindeki dumana (düde) benzetilmiştir.

Gör ki ruhsârındaki ol haţî-ı ‘anber-rengini
Şanki bir müşg-i Hutun’dür şişe içre düdedür

G.216/4

Canbâz kelime anlamıyla canıyla oynayan demektir. Yaptığı tehlikeli gösteriler dolayısıyla bu adlandırma yapılmıştır. Canbâzlar özellikle bayramlarda gösteriler yapar ve halk pür dikkat onları seyreder. Cambâzın ipte oynaması çeşitli hayallere konu olur. Şair kendini bir cambâza benzeterek iki elindeki kadehin mîzân (terazi) olduğunu söyler ki canbâzın denge sağlamak için iki eline aldığı ağırlıktır. Tasavvufî olan beyitte hak üzre menzil gözlenen iki kadeh iki dünyaya işaretir.⁸⁶⁵ Aşağıdaki beyitte gönlün sevgilinin gözüyle ilgilenmesi canbâzın ip üzerinde kılıçla oynamasına benzetilmiştir.

Ûurrañda dilüm dideñ ile eglenür ey yâr
Cân-bâz-mişâl seyf-ile oynar resen üzre

G.935/3

Bir konu hakkında Kur’ân-ı Kerîm’den delil getirmeye nas veya **nas getirme** tâbir olunur. Şairin “*Güzelliğın sana ait olduğuna güzellik mushafının yüzü yeterli delildir.*” dediği aşağıdaki beyitte bu hususa işaret edilmiştir.

Güzellik olduğına saña muhtaş
Cemâl-i muşhaf-ı hüsnün yeter naşş

G.454/1

⁸⁶² Ahmet Talât Onay, *age.*, s. 211.

⁸⁶³ Ahmet Talât Onay, *age.*, s. 176.

⁸⁶⁴ Ahmet Talât Onay, *age.*, s. 465.

⁸⁶⁵ G.340/3.

Eskiden kuşlar çeşitli **tuzaklar** yardımıyla yakalanırdı. Tuzağın içine buğday, mısır vb. tahılların tanelerinden konur ve kuş tuzağa çekilirdi. Kimi zaman da tuzağa çeşitli kuşlardan konur ve sesine diğer kuşların gelmesi sağlanırdı. Bugün de avcılar kafes içinde taşıdıkları kuşların ötüşü yardımıyla kuş avlamaktadırlar. İki yerde geçen bu tuzak şekli şair tarafından değişik tasavvurlara konu edilir. Kuşun tane hırsıyla tuzağa yakalanışı ile insanların mala düşkün oluşları arasında ilgi kurulur.⁸⁶⁶ Aşağıdaki beyitte sevgilinin turrası şekil yönünden tuzağa, benleri de renk yönünden o tuzağa konan kargaya teşbih edilmiştir.

Ṭurra-i pür-tābı dām u iki beñdür iki zāğ

Ṭā'ir-i dil şaydına kırmış o meh telden duzāğ

G.482/1

Eski kültürümüzde gördüğümüz geleneklerden biri de **kölelerin kulağına küpe** takılmasıdır.⁸⁶⁷ Şiirde bunu anlatmak için “halka-be-güş” tâbiri kullanılır. Bu tâbir; esir, azat kabul etmez kul yerine kullanılır. Bu gelenek doğu kültürlerinden gelmez. Hatta kendini Allah'ın kulu sayan tasavvuf ehli insanlar, takvâ sahipleri ve Bektâşiler bu geleneği hatırlatacak şekilde kulaklarına küpe takarlardı.⁸⁶⁸ Kulağa küpe takmak iki yerde geçer. Birincisinde şair, sevgilinin dışında başka bir kimsenin kulağı halkalı kölesi olmayacağını anlatırken⁸⁶⁹ aşağıdaki beyitte bütün güzellerin kendi sevgilisinin kapısında (ancak) kulağı halkalı (küpeli) köle olabileceğini anlatmakta ve bu geleneği hatırlatmaktadır.

Ḳanda kim var ise hūbān-ı muṭavvağ gerden

Çāker-i halka-be-güş-ı der-i cānānumdur

G.309/4

Karanlık gecede yol bulmak için mutlaka bir **aydınlatma aracı** kullanılır. Çağa göre bu araç kandil, gaz lambası, el feneri vb. olabilir. Hatta Osmanlıda sokakların aydınlatmadan mahrum olduğu dönemlerde suçu ve suçluların karanlıktan istifadesini önlemek için gece fenersiz sokağa çıkmak yasaklanmıştır. Aşağıdaki beyitte şair gönlüne seslenerek karanlık gecede ışsız, sevgiliye gitmemesini söylemektedir.

Ey gönül gümrāh olursın sen şeb-i tārīkde

Her zamān ol yāra gitme dūd-ı āteş-bārsuz

G.356/3

Kaynaklarda güneş, yıldızlar ve rüzgâr yardımıyla **kiblenin nasıl bulunacağına** dair çeşitli bilgiler yer almaktadır. Meselâ Afrika'nın kuzeybatısında geceyle gündüzün eşit olduğu günlerde güneşin doğduğu, Yemen'de kutup yıldızının bulunduğu, Suriye'de Süheyl yıldızının doğduğu, Irak'ta kış ortasında güneşin battığı ve Hindistan'da geceyle gündüzün eşit olduğu günlerde güneşin battığı yönler kıbledir.⁸⁷⁰ Halk arasında da kiblenin tayininde çeşitli bilgiler kullanılır ki vakit müsaitse Kutup yıldızı (Demirkazık) ile kible bulunmaktadır. Aşağıdaki beyitte bu husus anlatılmaktadır.

⁸⁶⁶ G.565/4.

⁸⁶⁷ Nihat Öztoprak, agm., s. 163.

⁸⁶⁸ Vaktiyle şarkta esirlerin kulaklarına birer halka takmak âdetmiş. Bektâşî babaları da birer halka takarlardı ki Şâh-ı Velâyet ve Hacı Bektaş kölesi olduğuna işaret etti. Bu halkalara mengüş derlerdi. Yavuz Sultan Selim'in de küpe taktığı mervîdir ve resimlerinde görülür. Bektâşilikte mengüş yani küpe takmak, ölünceye kadar bekâr yaşamak alametidir. bk. Ahmet Talât Onay, *age.*, s. 252-253. Daha geniş bilgi için bk. Mehmet Zeki Pakalın, *age.*, c. II, s. 300-302.

⁸⁶⁹ Naz.1/2.

⁸⁷⁰ Yavuz Unat, “Kible/Kible Tayini”, *DİA*, c. XXV, TDV Yay., Ankara 2002, s. 369.

Girye-i çeşmümle buldı kūyuña albüm sebīl
Ka‘be’nūñ semtini yıldızdan anur ünküñ delīl

G.645/1

Yahudīlerin kendileri için kutsal kabul edilen **cumartesi günü** bazı münasebetlerden uzak durmaları aağıdaki beyitte anlatılmaktadır. Beyitte Yahudī olan rakīptir.

Yāra didüm ne içün zūlfūñe el atmaz ‘adū
Didi cum‘a’rtesidür dest Yehūdā tūtmaz

G.414/3

Anadolu’da Türklerden önce Roma halkı yaşadığı için Anadolu’ya diyār-ı Rūm denmektedir. Rūmlara ait çeşitli kültürel unsurlar da zaman zaman şiirlere konu olur. Aağıdaki beyitte **kucaklaarak selamlama** Rūm âdeti olarak anlatılmaktadır.

Bilinmek olmadıysa māhum öğren ‘âdet-i Rūm’ı
ocamlar bunda ādıklar miyānuñ merabā dirlər

G.193/2

Savaşlarda askere moral, düşmana korku vermek için her kültürün kendine has algıları kullanılmıştır. Frenk askerinin **savaa anla gitme** âdeti aağıdaki beyitte rakīple ilişkilendirilmiştir.

Ol arām-zādesüz itmez baña a‘dālar hücümü
‘Asker-i Efrenc’i gör ceng üzre asuz yürümez

G.409/3

2.3.4. Tıp

Eski şiirimiz, sosyal hayatın her alanında olduğu gibi tıp alanında da geniş bir malzemeyi ihtiva eder. Yapılan tahlil alışmalarında genellikle tıpla ilgili unsurlar baka unsurların içinde ok yüzeysel olarak işlenmekte, bu konuda müstakil bir inceleme yapılmamaktadır. Oysa insanın var olduğu yerde hastalık, dolayısıyla tıp var olagelmiştir. Dîvānlarda tıbbā dair unsurlar yeteri kadar incelendiğinde bir yerde tıbbın da tarihçesi ortaya konmuş olur. ünkü her fırsatta aklarını anlatan airler, bunun bir illet olduğu gerçeğini kabul etmiş ve çeşitli âreler aramışlar; bu âreleri sıralarken de döneminin tıp literatürünü geniş bir şekilde kullanmışlardır. Kimi zaman da halk hekimliğine dair unsurlara eserlerinde yer vermişlerdir.

Bu incelemede *Āsaf Dîvānı*’nda tıbbā dair unsurlar çeşitli başlıklar altında ortaya konacaktır.

Metinde tıp kelimesi iki yerde geçer. Hasta olmayanın âhtan anlamadığını, tıpta usta olmayanın da hastanın hâlini anlamayacağını belirten air,⁸⁷¹ aağıdaki beyitte “*Gönül derdine Batlamyūs bile devā yazmadı; ünküñ tabîpler ak ölüsünün nabzını tutmaz.*” demektedir. Bilindiği gibi bir insanın ölüp ölmediğini anlamanın en kesin yolu nabzını kontrol etmektir. Kimi zaman hastanın muayenesinde de nabız tutulur. Beyitte ak hastalığının bilinen tıp âreleriyle iyileşmeyeceği, tabîplerin ak yüzünden ölenin nabzını bile tutmaya gerek görmedikleri anlatılmaktadır. Bir yerde (Muh.24/2) airin ak derdine müptelâ olduğunu hâzık tabîplerin nabzını tutarak bildikleri belirtilir.

Yazmadı tıbbā devā derd-i dile Batlamyūs
Mürde-i ‘ak olanuñ nabzın etıbbā tūtmaz

G.414/2

⁸⁷¹ G.815/1.

2.3.4.1. Hasta-Tabîp

Metinde “alîl, bîmâr, derd-mend, derd-nâk, marîz, mecrûh, bîçâre” kelimeleriyle de karşılık bulan hasta, birçok şairde olduğu gibi çoğu zaman şairin/âşığın kendisidir. “Hakîm” ve göz doktoru anlamına gelen “kehhâl” kelimeleriyle de karşılanan tabîp de sevgilidir. Hasta-tabîp ilişkisinde üzerinde en fazla durulan husus âşığın hasta, sevgilinin tabîp olarak tasavvudur.⁸⁷² Âşık aşkı yüzünden hastadır ve teşhisi aşk hastalığı olarak konmuştur. Bir yerde ölümcül hasta olarak anlatılır. Sevgilinin kapısında devâ beklediği üzerinde durulur.⁸⁷³ Kimi zaman âşığın yaralı ve çâresiz olduğu ifade edilirken⁸⁷⁴ kimi zaman yaralı ve çâresiz olan onun gönlü olur. Sevgili yaralı gönle yaralar ekler.⁸⁷⁵ Gönlün hastalığına sebep sevgiliden ayrılıktır. Gönül karanlık gecede kalmıştır. Burada hastalığın gece artmasına da işaret edilir. Yine hastaların gece pek uyuyamadığı gerçeği şaire “*Hastayım uyku nedir bilmiyorum.*” dedirtir. Onun uykuları kaçmaktadır. Hasta gönle yatak ve yastık yerine sevgilinin ayak toprağı ve eşik taşı yeter. Sevgilinin kûyunda şifâ bekleyen gönül yavaş yavaş can verir. Şair hasta gönlüne merhem arar. Gönül aşkın veya kavuşmanın dârü’ş-şifâsında yatmaktadır. Hasta gönlün ölmekten korktuğu belirtilir.⁸⁷⁶ Bir yerde (G.877/1) âşığın rûhu da hasta olarak tasavvur edilir. Aşk derdine müptelâ olan âşık ilaç kabul etmez. Bu derde tımarın güç olduğu, tabîbin çâre bulamayacağı birçok yerde dile getirilir. Bu yüzden şair tabîbe boşuna yorulmamasını söyler.⁸⁷⁷ Sevgili birçok yerde “tabîb-i cân, hâzık-ı cân, tabîb-i dil, hakîm-i cân” olarak anlatılır. Âşığa bir çâre olursa ondan olacaktır. Aşk hastalığına yakalanan şair bunun devâsının sevgilide olduğunu anlatır. Âşık yaralı gönlü için ondan yardım ister.⁸⁷⁸ Sevgilinin ağız suyu, dudağı, yanağı, sözleri; lütfu da âşığa şifâ olur.⁸⁷⁹ Dudağın şifâ vermesi, şerbet oluşu, âşığın ona susuz oluşu birçok yerde dile getirilir. Tabîplere sevgilinin dudağının vasfını soran şair, onun gibi şarap görmediklerini öğrenir.⁸⁸⁰ Ancak talihsiz âşık çoğu zaman bu şifâ kaynaklarından yoksun kalır. Sevgili, âşığın dertli hâinden habersizdir. Haberdar olsa bile, gönlü hasta âşığa şerbet vermediği, yüzüne bakmadığı belirtilir.⁸⁸¹ Şifâlar dağıtan sevgili Lokmân, Hızır ve Hz. İsa’ya benzetilir.⁸⁸² Sevgili hem şifâ kaynağı hem de hastalığın sebebidir. Onu isteyen ayrılık yatağına düşeceği anlatılır. Gönlü hasta olan şairin onun yüzünden derdi artar. Yan bakışı ve gamı âşığı hasta ederken ok olan kirpikleri ve tegâfûl okları yaralar. Kirpik okları âşığı helâk ederek onulmaz dertlere düşürür. Sevgili, hasta âşığı ayrılık köşesinde bırakıp sebepsiz yere rakîbin meclisine misafir olur.⁸⁸³

Derüñe haste gönül muntazır demâdem meger

O kehrübâ durur der sengi ki kâh kıpar G.242/3

Firâş-ı ğamda yatınca bu dil bî-çâre hecrüñle

Yüzün göstermeyüp cân virmede vâfir nizâ‘ itmiş G.449/3

⁸⁷² G.74/4, G.155/1, G.231/2, G.336/4, G.405/3, G.407/4, G.516/4, G.535/1, G.558/5, G.686/5, G.710/5, G.743/5, G.763/1, G.805/2, Muh.13/5, Müs.8/1.

⁸⁷³ G.238/1, G.336/4, G.353/3, G.714/2, G.1037/1.

⁸⁷⁴ G.74/1, G.471/2, G.535/1, G.589/3.

⁸⁷⁵ G.153/1, G.202/2, G.296/2, G.351/2, G.647/1, G.767/1, G.877/1, G.1012/2, G.1086/3.

⁸⁷⁶ G.9/3, G.171/4, G.400/6, G.498/2, G.569/4, G.592/4, G.643/1, G.688/5, G.693/1, G.786/5, G.793/4, G.819/1, G.920/3, G.932/2, G.943/5, G.959/3, G.963/1, G.1029/4, Muh.3/5, Muh.21/4.

⁸⁷⁷ G.116/5, G.118/1, G.120/3, G.347/2.

⁸⁷⁸ G.85/5, G.231/2, G.428/5, G.429/5, G.538/1.

⁸⁷⁹ G.120/3, G.383/6, G.470/1, G.966/5, G.971/5, G.991/5, G.995/5.

⁸⁸⁰ G.281/1, G.516/4, G.567/5, G.981/4, Muh.24/4, Muh.27/4, Müs.1/1, Müs.3/1.

⁸⁸¹ G.85/5, G.99/1, G.143/2, G.349/1, G.370/1, G.599/1, G.763/1.

⁸⁸² G.12/3, G.289/4, G.400/6, G.592/4, G.593/3, G.715/2, G.917/3, Müs.1/1.

⁸⁸³ G.560/4, G.632/4, G.637/5, G.742/2, G.770/2, G.796/7, G.797/3, Naz.6/1.

‘Arz itmedi derd-i dil-i mecrûhını Āşaf Ol yara hele cānına kār eylemeyince	G.857/5
Cismümüzden nāvekūñ çekme şehā bundan girü Āba perhīz eylemekte muhtaızır bīmāra ne	G.899/3
Boş yere hecrūñ ğamın añma ħakīm-i cāhile Hiç bilür yoğdur anı dünyāda çün dilber gibi	G.1049/4

2.3.4.2. Tıpla İlgili Şahsiyetler

Daha çok kozmografya, coğrafya ve matematikte adından söz edilen **Batlamyûs**, yukarıda misâl olarak verilen beyitte (G.414/2) “*Tıpta Batlamyûs bile gönül derdine çâre yazmadı.*” ifadesiyle geçer.

Greklere ünlü tabîbi ve İslâm âleminde Bokrât ve **Bukrât** olarak anılan Hipokrates, bir yerde aşk fenninin hikmetlerini bilen gönül için benzetilen olur.

Bu gönül Bukrât-ı hikmet-dân-ı fenn-i ‘aşk iken Hey dirîğ ol şeh huzûrında ser-efrâz olmadı	G.991/3
--	---------

İbn-i Sînâ bir yerde İbn-i ‘Alî Sînâ şeklinde geçer.

Tıpla ilgili şahsiyetlerden üzerinde en fazla durulan **Lokmân**’dır. Kur’ân-ı Kerîm’de kendisine hikmet verildiği bildirildiğinden⁸⁸⁴ eski şiirimizde hikmet timsâli olarak anılır. Peygamber olduğu, nerede ve ne kadar yaşadığı tartışmalıdır. Eski Arap kıssalarında Lokmân, Âd kavmine mensup bir kişi olarak takdim edildiği gibi İslâmî kaynaklarda İsrâfiloğullarından biri olarak da gösterilmektedir. Buna göre Lokmân, Hz. Eyyûb’un kız kardeşinin veya teyzesinin oğludur. Hz. Dâvût zamanında yetişip ondan ilim öğrenmiş, Dâvût, peygamber oluncaya kadar fetva vermiş, sonra da onun yardımcısı olmuştur.⁸⁸⁵

Türk edebiyatında Lokmân, Arap edebiyatında öne çıkan özellikleri yanında hakîm/filozof kimliğinden çok hekîm/tabîp hüviyetinde görülmektedir.⁸⁸⁶

Metinde birçok yerde sevgili için teşbih unsuru olur. Sevgili derde derman, hasta olan âşğın şifâsız yarasına merhem, hasta gönle deva istenen, kırık gönlü saran bir Lokmân olarak anlatılır.⁸⁸⁷ Sevgilinin gamı Lokmân olurken, aşk ehli için gam Lokmân merheminden kıymetli olarak ifade edilir.⁸⁸⁸ İki yerde sevgilinin ağzı gönül yarasına hikmetli bir Lokmân olarak ele alınır.⁸⁸⁹ Aşağıdaki birinci beyitte sevgilinin sînesi âşğın yarasına sarılan Lokmân merhemi olarak düşünülür. İkinci beyitte yastığa esîr olan ve mecâli olmayan âşık Lokmân olan sevgiliden şifâ beklemektedir.

Sînesin sîneme çor nâz ile cānān bu gice Şarılır yarama şan merhem-i Loğmān bu gice	G.861/1
--	---------

⁸⁸⁴ “Andolsun ki biz, Lokman'a ‘Allah'a şükret!’ diye hikmet verdik. Kim şükrederse kendi iyiliğine eder. Kim de nankörlük ederse, şüphesiz ki Allah, hiçbir şeye muhtaç değildir, daima övülmeye layıktır.” bk. 31 Lokmân/12.

⁸⁸⁵ Ömer Faruk Harman, “Lokman”, *DİA*, c. XXVII, TDV Yay., Ankara 2003, s. 205-206.

⁸⁸⁶ Mustafa Uzun, “Lokman/Türk Edebiyatı”, *DİA*, c. XXVII, TDV Yay., Ankara 2003, s. 206.

⁸⁸⁷ G.8/2, G.153/1, G.321/2, G.400/6, G.690/1, G.920/4.

⁸⁸⁸ G.12/3, Muh.8/1.

⁸⁸⁹ Müs.1/1, Müs.2/1.

Ben esîr-i pister oldum yok durur bende mecâl
İtmeye lâyıq mı Loqmân'um baña tîmâr hey

G.1078/5

2.3.4.3. Hastane

Metinde hastane anlamına gelen ifadelerden şifâ-hâne, bimâr-hâne, tımar-hâne geçmezken iki yerde **dârü's-şifâ** geçmektedir. Âşığın hasta gönlü, ömür binasının temeli sağlamken kavuşmanın hastanesinde olmak ister. Aşağıdaki beyitte hasta gönlün aşkın hastanesindeki hâli anlatılmaktadır.

Kemter oldı haste-dil dârü's-şifâ-yı 'aşqda

Mâr şerbet derd bālîn hecr pisterdür baña

G.9/3

2.3.4.4. Hastalıklar

Genel olarak **illet** ve **maraz** kelimeleriyle karşılanan hastalık, yukarıda belirtildiği gibi âşığın yakalandığı aşk hastalığı olarak ele alınır. Şair sevgilinin gözünün hastasıdır. Gönlü hasta âşıқта, hastalık olduğunu bilen tabîp sevgili ona şerbet vermeyecektir. Hayvanda hastalık görüldüğünde dağ yakılması bir yerde rakîbin bir hayvan olarak tasavvuruyla söz konusu edilir. Bir yerde devrânın gam ve sıkıntısı bir illet olarak anılırken bir yerde güzel ve mey de bir illet olarak ele alınır.⁸⁹⁰ Aşağıdaki rübâ'ide hasta olan âşığın merhamet dilemesi hastalık görüldüğünde ilaç gerekmesiyle açıklanmıştır. İkinci misâlde aşk, iyileşmez bir yara olarak ele alınmıştır.

Ey derd-i 'aşkuñ eşer[i] cevher ü 'araz

'Aşıka olmaz senden özge dünyâda garaž

Bildüñ ki ben 'aşıkuñam kıl teraħħum sen

Eczâ gerek olur 'ayân olduğda maraz

Rüb.35

Dîde-i Ceyhün'uñı seyl itdügüñden yâra ne

Bir şağalmaz şerħadur 'aşq-ı maħabbet çäre ne

G.899/1

Bir hastalık olmasa da bir rahatsızlık olarak kabul edilen **humâr** içkiden sonraki mahmurluk, uyuşukluk ve baş ağrısıdır. Diğer bir deyişle içkinin insanda bıraktığı tesirdir. Şairin humâr kelimesini kullanımı geniş çerçevede “mest, süzgün” anlamlarına da gelebilecek şekildedir. Bu yüzden çok defa sevgilinin gözü ile humâr bir arada kullanılır. Onun gözündeki uyku hâli için “humâr-ı hâb” terkininin kullanılması bu anlam içindir. Şair sevgilinin gözünün humâr hâlinin hayranı olduğunu anlatırken mest ve süzgün gözün hayranı olduğunu anlatmış olur. Sevgilinin gözünde humâr eserleri olduğu söylenir. Sevgilinin iki gözü “mest-i pür-humâr” olurken bir yerde gözünün humârla mestâne olduğu belirtilir.⁸⁹¹ İçkiden sonraki baş ağrısının giderilmesi için mey-i sabûhun içilmesi, metinde kadehin humâra ilaç olarak tavsiye edilmesiyle karşılık bulur. Kimi zaman humâr yüzünden sâgar ve işretin mihnetinin çekilmeyeceği üzerinde durulur.⁸⁹² Aşağıdaki birinci beyitte aşk şarabının humârını çeken âşığa sevgili, dudağının şarabını tavsiye etmektedir ki humârın giderilmesi için bir kadeh içilmesine işaret edilmiş olur. İkinci beyitte sarhoşluk ve âhirindeki uyku anlatılmaktadır.

Ṭuyup ol yâr ħumâr-ı mey-i 'aşqumı didi

Mey-i ħamrâ-yı leb-i dilberi iç şıħhat bul

G.649/2

⁸⁹⁰ G.99/1, G.480/4, G.747/5, Rüb.3, Rüb.22.

⁸⁹¹ G.41/2, G.200/5, G.572/1, G.932/1, Muh.24/4.

⁸⁹² G.120/1, G.121/2, G.663/1.

Derd-i hecrûñ ‘âşık-ı nâcârı itmez mi helâk
Âhırında var durur serhoşluğuñ elbette h’âb

G.55/4

Sıtma anlamına da gelen “teb” dört yerde geçmekte ama bunların hepsinde harâret anlamında kullanılmaktadır. **Hummâ** üç yerde geçer.⁸⁹³ Gam hummâsının tedavisi için hekimler şaire ayak çekmesini tavsiye eder. Âşığın çektiği gamlar hummâdan daha acı verici görülürken aşağıdaki beyitte gece hummâsı hatırlatılmıştır. Hummâ-yı şeb, gece gelen ateşli nöbettir. Hastada titreme ve sonrasında terleme yapar. Sevgiliyi tutan gece hummâsı değil, âşığın seherde çektiği âhlardır.

İtme zan hummâ-yı şebdür böyle cānāni tutan

‘Âşıkun āh-ı seher-gāhı durur anı tutan

G.821/1

Baş ağrısı anlamına gelen **sudâ** üç yerde kullanılır.⁸⁹⁴ Şair baş ağrısına neden olduğu için kanlı gözyaşlarına, sevgilinin şehrinde bağırmasını söyler. Aşağıdaki beyitte sözü uzatmanın baş ağrısına sebep olduğu belirtilmektedir.

Sudâ’a bā’ iş olur Āşafâ kelām-ı tavîl

Kılur mı kâmil olan hîç şeyh ü şâb-ile bahş

G.109/5

“Cerh/cerâhât/cerîh, dâğ, şerha, zahm” kelimeleriyle de karşılanan **yara** metinde onlarca yerde geçer. Bu yaralar çoğu zaman âşiğa aittir. Âşığın sînesi ve kimi zaman bütün bedeni yaralıdır. Bu yaralardan kanlar akar. Bir âşıklık nişânesi olan bu yaraları görenler âşığı ayıplar.⁸⁹⁵ Aşağıdaki beyitte yara/yâra cinâsıyla âşığın gam kılıcıyla açılan yaraları anlatılmıştır.

Seyf-i ğam ile cānda kim yara açıldı

Gizleyemedi cerhini hep yâra açıldı

G.1039/1

Bazen yaralı olan, âşığın gönlü veya canıdır. Gönül yarasına sevgilinin ağzı Lokmân gibidir. Gönül kuşunun sevgilinin çengeliyle yaralandığı düşünülür. Âşığın gönül yarasından elem çekmediği dile getirilirken gönül yarası şifâ bulmaz.⁸⁹⁶

Telh güftâr ile dilber dile zahm açmış iken

Kim ‘ilâc idebilür aña o femden ğayrı

G.988/3

Âşığın bedenine veya gönlüne yaralar açan sevgilidir. Sevgili bu konuda acımasızdır. Cevr ve kahr okuyla âşığın cismine yaralar açan, onu bin parça eden sevgilinin; gamzesi, gözü, nigâhı, müjesi de yaralayıcıdır. Ok, kılıç ve mızrak sahibi bu uzuvlar hun-hâr ve kâtil olarak anlatılır.⁸⁹⁷ Ayrılık oku, kılıcı da âşığı yaralar. Âşık gam dikeniyile yaralı bir bülbül olarak düşünülür.⁸⁹⁸

Bîzâr olduğca cānum inlerem bilmem ne hâletdür

Bu cismüm cerhine tîr-i müjeñ urduğca kıan diñmez

G.334/2

⁸⁹³ G.414/4, G.531/4.

⁸⁹⁴ G.197/1, G.641/2.

⁸⁹⁵ G.19/2, G.54/1, G.165/1, G.201/3, G.235/1, G.292/1, G.302/1, G.309/3, G.437/4, G.443/3, G.535/1, G.542/1, G.715/4, Muh.5/5, Muh.8/5, Müseb.1/2, Mur.3/7.

⁸⁹⁶ G.228/2, G.347/1, G.356/2, G.535/1, Muh.24/3, Müs.2/1.

⁸⁹⁷ G.113/4, G.202/2, G.254/4, G.364/4, G.372/2, G.453/4, G.647/3, G.770/5, G.793/4, G.909/2, G.996/3, Naz.6/1.

⁸⁹⁸ G.603/4, G.730/2.

Âşığın çeşitli yerlerindeki yaralar çoğu zaman lâleye, kimi zaman da güle teşbih edilir. Bedeni lâlezâr olarak tasavvur edilir. Bağ olarak düşünüldüğünde akıtılan kanlı damlalar, bağın sahibi olan sevgiliye sunulur.⁸⁹⁹

Gördiler her yara kim cismümde açdı hançerüñ
Seyrine gel bâğ-ı sînemde açılmış güllerüñ G.573/1

Âşık bu yaralardan hoşnuttur. O bunları sevgiliden gelen bir lütuf, bir ihsan veya bir hediye olarak görür. Cisme açılan yaralar onu ferahlatır. Ölünce bedeninden sevgiliye ait mızrağın çıkmamasını ister. Yara âşıklığın bir göstergesidir. Bir yerde (G.670/4) tendeki yaralar hatt-ı müselsele benzetilir.⁹⁰⁰

Yaraya sarılan pamuk da çeşitli tasavvurlara konu olur. Yarayı saran pamuk gül yaprağına benzetilir. Çünkü yaranın üstünde durmaktan kızarmıştır. Yara pamuğun çokluğundan ağız açamaz. Yaraya sürülecek merhem sevgiliden beklenir ancak o hastasının yarasına merhem sürmez. Yaraların dikişiyile (bahye-i dâğ) âşığın bedeni süslenir.⁹⁰¹

Şanma tenden dökilen verd-i terüñ yaprağıdır
Penbe-i şerha-i dil-süz-ı meveddet kıpdı G.999/2

Bahye-i dağ ile zeyn oldı tenüm
Âşafâ güyâ ki geydüm bir nemed G.148/5

2.3.4.5. İlaçlar

Metinde “çâre, dârû, dermân, devâ, eczâ, em, şifâ, tedbîr ve tımar” kelimeleriyle de karşılanan **ilaç** birçok yerde anılır. Kelimelerin farklı anlamlarda kullanıldığı misâller incelemeye dâhil edilmemiştir.

Âşık yukarıda da ifade edildiği gibi aşk hastalığına tutulmuştur. Aşk hastasına tımarın güç olduğu, gönül yarasına derman bulunamadığı söylenir.⁹⁰² Âşık dermân şerbetine ermemiş bahtsız bir hastadır. O derdine şifâ umarken bile dertlenir. Hasta gönül şifâ bekler.⁹⁰³

Diñ ol hakîme boş yire ‘arz-ı devâ kıılır
Bîmâr-ı za‘f-ı ‘aşk kabûl eylemez ‘ilâc G.122/2

‘Aşkdan dūr olmadı çünkim ölüm yegdür aña
Kankı hâzıkıdır ki derd-i ‘aşka dermân eyledi G.1021/4

Aslında âşığın devâsı bizzat sevgilinin kendisidir.⁹⁰⁴ Sevgiliden deva, yaralı gönle tımar istenir. Sevgili hâzık bir tabîp, Hızır, Hz. İsa ve Lokmân olarak düşünülür.⁹⁰⁵ Yanağı ilaç olurken dudağı aşk delisine ve âşığın canına devâlıktır. La‘l dudak bir şerbet olarak tasavvur edilir. Hz. İsa ile ilişkilendirildiğinde Hz. İsa’nın

⁸⁹⁹ G.23/1, G.144/4, G.540/3, G.573/1, G.575/5, G.687/2, G.778/3, G.798/4.

⁹⁰⁰ G.229/2, G.259/3, G.335/3, G.482/3, G.614/7, G.658/5.

⁹⁰¹ G.551/4, G.691/1, G.750/4, G.1004/2.

⁹⁰² G.118/1, G.347/2, G.767/1, G.1029/4, G.1040/3.

⁹⁰³ G.231/2, G.599/1, G.963/1.

⁹⁰⁴ G.686/5, G.796/7, G.812/1, G.828/10, G.829/1-2, G.970/5.

⁹⁰⁵ G.8/2, G.85/5, G.336/4, G.400/6, G.638/4, G.690/1, G.917/3, Müs.1/1, Müs.2/1, Mur.3/5.

hastalara şifâ verme özelliğine bürünür.⁹⁰⁶ Sevgilinin bûsesi ve beni de şifâ olarak anılır. Acı sözle açılan gönül yarasına ağızdan başkası şifâ veremez. Bir yerde gönle ilacın sevgilinin vefâlı eli olduğu söylenir.⁹⁰⁷ Âşık sevgiliden gelecek şifâyı beklerken genellikle sevgili onun derdine devâ olmaz. Hatta başkalarına derman olur.⁹⁰⁸

Çâre olursa senden olur ey hâkîm-i cân
Âşaf sa teşne-dil yatur ol bî-mecâl imiş G.429/5

Gîsûna bend oldı dil zencîre hâcet kalmadı
Gitdi işlahlıktan ol tedbîre hâcet kalmadı G.994/1

Şarap da kimi zaman ilaç olarak düşünülür. Humârdan kurtulmanın bir çâresi olarak şarap tavsiye edilirken, sevgilinin ayrılığında deliye dönmüş âşık için de dertlerden kurtulma vesilesi olur.⁹⁰⁹ Bir yerde âşığın gözyaşı ölçülüp dökülen bir ilaç olarak tasavvur edilirken şair bazen iyimser bir ruh hâliyle her derde dermân bulunacağını anlatır.⁹¹⁰

Merhem, hâricen sürülen ilaçların genel adıyla şairde anlamı biraz daha genişleyerek her türlü ilaç anlamında kullanılır. Çoğu zaman sevgili çerçevesinde çeşitli tasavvurlarda anılır. Âşık sevgiliden merhem ister. Sevgilinin kendisi, yarım bakışı, sînesi, dudağı hatta gamı bile merhem olarak düşünülür. Yara nasıl merhemden haz duyarsa gönül de sevgilinin dudağından öyle haz duyar. Sevgili âşığa merhem vermez. Bir yerde şarap merhem olarak anılır.⁹¹¹

Ey mâ'ilini katl idici şüh levendim
V'ey hastesinüñ zahmına bî-merhem efendim G.691/1

Sevgilinin dudağı **şerbet** olarak düşünülürken şair çoğu zaman bu dermân şerbetine eremez.⁹¹² Bir yerde şarap tiryâk olarak anılırken bir yerde de âşığın bedeni hokka içindeki tiryâk olarak düşünülür. Sevgilinin bedeninde açtığı yaralar bir hediyedir.⁹¹³ **Macûn** bir yerde (G.94/4) âşığa bir gün keyif vereceği düşünülen "ma'cûn-ı mahabbet" terkibiyle geçer.

Kuhl ve **tütüâ** göz rahatsızlıklarında kullanılır. Sevgilinin ayak toprağı göze kuhl olarak sürülür. Sabah rüzgârından onu getirmesini isteyen şair, sevgilinin kapısının toprağına nazar değmemesi için onu gözüne sürmekten çekindiğini anlatır.⁹¹⁴

Çekmez oldum Âşafa kuhl-ı şafâyı çeşmüme
Tütüâ-yı 'ayn idelden gerd-i pây-ı dilberi G.1065/5

2.3.4.6. Bazı Uygulamalar

Nabız, damarlardaki kan basıncını ifade eder. Bilekteki atardamalarda hissedilen bu basınç kalbin ritmiyle ilgili bilgiler verir ki teşhis aşamasında nabza bakılır. **Nabza bakmak**, metinde iki yerde geçerken bunlardan biri yukarıda ifade edilen aşk yüzünden ölmüş kişinin nabzının tabîpler tarafından tutulmadığının söylendiği misâldir. Aşağıdaki

⁹⁰⁶ G.120/3, G.155/1, G.281/1, G.471/2, G.516/4, G.524/1, G.962/3, Rüb.26.

⁹⁰⁷ G.121/1, G.178/5, G.286/2, G.988/3.

⁹⁰⁸ G.405/3, G.484/4, G.560/1, G.972/1, G.991/5, G.995/5.

⁹⁰⁹ G.120/1, G.121/2, G.121/5.

⁹¹⁰ G.250/1, G.383/7, Muh.12/5.

⁹¹¹ G.254/4, G.471/1, G.750/4, G.861/1, G.923/3, G.928/3, G.942/3, Muh.8/1, Mur.3/6.

⁹¹² G.516/4, G.599/1, G.995/5.

⁹¹³ G.488/4, G.638/5.

⁹¹⁴ G.163/2, G.460/1, G.571/5, G.614/5, G.784/3, G.806/6, G.938/1.

bendde şairin hâzık tabîpler tarafından nabzının tutulması ve aşk derdine müptelâ olduğu teşhisinin konması anlatılmaktadır.

Çok tabîb-i hâzıkânlar tıtdılar nabzum benüm
Bildiler kim derd-i ‘aşka mübtelâdur bu tenüm
Derd-i hecrüñ ile cānā kūyuñ oldu meskenüm
Hâr-ı miñnetden hâlâş olmadı ey gül dāmenüm
Solmadan görmek olur mı verd-i ruhsāruñ senüñ

Muh.24/2

Kan alma, tahlil için yapılırsa da aşağıdaki beyitte sevgilinin müjgânlarının âşığın gönlünü yaralaması “*O ok çeken, kan almayı cerrahtan görmüş*” şeklinde ifade edilmiştir. “Fassâd” cerrah anlamına geldiği gibi “kan alıcı, hacamatçı” anlamına da gelmektedir.

Atup müjgânları tîrini urdı bu dil ü cāna
O tîr-endāzı gör kan almağı faşşāddan görmiş

G.447/3

Yaraya merhem sürülmesi, pamukla sarılmasına ilaçlarda değinilmişti. **Damar** metinde bir yerde geçerken sevgilinin ceza olarak rakîbin damarını kestiği anlatılır.⁹¹⁵ Aşağıdaki beyitte halk hekimliğinde **gözün seyirmesine saman**, yaprak parçası koyarak seyirmeyi durdurma uygulamasına değinilmiştir.

Öyle oynar dîdesi hiç bāl ü pervāne degül
‘Aynı üzre kâh qor ey cebhesi gülnār şem‘

G.475/2

Bilindiği gibi **hastalık gece artar**, hasta böylece sıkıntılı bir zaman geçirir ve genellikle uyuyamaz. Şair bu durumu gönlünün karanlık gecede kalması olarak ifade eder.⁹¹⁶ Aşağıdaki beyitlerde **hastanın geceyi uykusuz geçirmesi** anlatılmıştır.

Hasteyem h̄‘āb n’eydügin bilmem
Teşneyem āb n’eydügin bilmem

G.693/1

Kimüñ neşātını uçurmadı o dîdesi şehbāz
Ba‘īd mi haste-i ‘aşkuñ uçarsa h̄‘āb gözinde

G.932/2

Hastanın genellikle susuzluk çektiği düşünülür. Bazı hastalıklarda hastaya su hiç verilmez ya da çok az verilir.⁹¹⁷ **Hastaya zezem** verilmesi de halk hekimliğinde bir uygulamadır. Aşağıdaki beyitlerde bu uygulamalara işaret edilmiştir.

Firāşa düşdi bu dil teşnegī-i la‘lūñle
Şu haste gibi ki güyā leb āba yüz tıtdı

G.981/4

Āh ile hebā-gerde-i gerd-i ğam-ı ‘aşkuz
Ne haste-i zezem ne hevā-dār-ı şabāyuz

G.360/3

⁹¹⁵ G.720/5, G.1004/2.

⁹¹⁶ G.569/4.

⁹¹⁷ G.899/3.

2.4. TİPLER

Dîvân şiirinde tip; giyiniş, davranış, düşünce ve taşıdığı değerlerle toplumun sosyal şartlarını, zihniyet, örf ve âdetlerini yansıtan kişi ve onun temsil ettiği karakter demektir. Eski şiirin esasını üç ana tip ve bunlar arasındaki ilişki ağı oluşturur: Sevgili, âşık ve rakîp. Bununla beraber taşıdıkları farklı özelliklerle sosyal hayatta rol alan başka tipler de mevcuttur.⁹¹⁸ Tipler başlığı altında sevgili başta olmak üzere âşık, rakîp, zâhit, rind ve diğer bazı tipler üzerinde durulacak, bunların *Âsaf Dîvânı*'nda hangi özellikleriyle ele alındığı belirlenecektir.

2.4.1. Sevgili

2.4.1.1. Genel Olarak Sevgili

Âsaf Dîvânı'nda sevgili ve ona ait tasavvurlara o kadar çok yer verilmiştir ki onun geçmediği, güzelliğinin anlatılmadığı şiir yok gibidir. Şair her fırsatta aşkını ifade ederek maşûkunun özelliklerini anlatmıştır. Bu bakımdan muhteva unsurları arasında üzerinde en fazla durulan husus sevgilidir. Sevgiliyle ilgili tasavvurlara ilgili maddelerde yer verildiği için (sevgilinin Hz. İsmâ olarak tasavvurunun Hz. İsmâ maddesinde ele alınması gibi) burada detaylı olarak üzerinde durulmayacak, genel anlamda şairin sevgiliye bakış açısı verilecektir. Güzellik sevgilide tecessüm ederken metinde İlâhî sevgiliye pek rastlanmaz. Beşerî plânda beşerî aşk söz konusu edilirken ezel terzisi tarafından güzellik elbisesinin sevgiliye biçildiği, bu elbisenin güle bile yakışmayacağı ifade edilir.

Câme-i hüsni saña biçmişdi hayyât-ı ezel
Pâre pâre oldı verde gelicek ey yâr teng G.538/3

Sevgili müstesnâdır, onun güzelliğini kimse inkâr edemez.
Hüblüğüñ inkâr ider var mı 'aceb cânâ senüñ
Gelmemişdür bir dağı sen gibi dünyâya güzel G.637/4

Kimi zaman şair, güzelliğın geçiciliği üzerinde durarak sevgiliye öğütlerde bulunur.⁹¹⁹

Mesrûr olma ey meh-i nâz feyz-i hüsnuñe
Hürşîd gibi ol da serî'ü'z-zevâldür G.325/2

Şair bazen güzelde aradığı özellikleri açıkça ifade eder.
Dilber oldur ide eş'âr ile inşâdan haz
Güzel oldur şeb ü rûz okuya hem yaza gâzel G.644/2

Sevgiliden iltifat beklenirken onun işi şaire hakaret, ağıyâra ise iltifât olur. Güzellik padişahı olan sevgili rakîbi lütfuyla mesrûr ederken ona lütuf hazinelerini açar. Eteğini ağıyârdan çekmez, gülşende onunla gezer.⁹²⁰ Sözünde durmaması, bûse vaadiyle âşığı oyalaması söz konusu edilir.⁹²¹ Adaletsiz, acımasız, sevgisiz, vefâsız ve nazlı oluşu

⁹¹⁸ Vildan Serdaroğlu, *Sosyal Hayat Işığında Zâtî Divanı*, İSAM Yay., İstanbul 2006, s. 51.

⁹¹⁹ G.213/2, G.384/3.

⁹²⁰ G.78/1-2, G.445/2, G.545/4, G.741/5.

⁹²¹ G.380/4, G.383/2, G.390/1, G.456/1, G.775/5.

çokça zikredilir.⁹²² Âşık onun kapısında bir kul olduğunda o nâz saltanatının sultanı olarak tahtında gururlanır. Şaire kin bile güder; buna karşılık şair ondan merhamet diler. Gedâ olan âşık sevgiliyle konuşamaz. Sevgiliye istiğnâ yakışır.⁹²³ Âşığa nâz sevgiliye ise niyâz düşer. Sevgili yeni yetişmiş bir gül, âşık da gönlü gam dikeniyile yaralanmış bir bülbüldür. Aslında sevgilinin yüzü gülden, âşığın figânı da bülbülün figânından üstündür. Sevgilinin kûyu gülşen olduğunda âşık yine bülbül olur. Âşıkları saçlarına bağlar, âşık sürekli âh ederken padişah olan sevgili mutludur. Âşıklar su gibi onun ayağına dökülür, o ise servi gibi yerinde sabittir.⁹²⁴ Şair karşılaştığı bütün bu sıkıntılara rağmen âşık olmadan duramaz. Gam gecesi mum olan sevgilinin semtini dolaşarak yanmaya bahane arar. Onun için yatak ve yastık yerine eşığının taşı ile ayağının toprağı yeter.⁹²⁵ Sevgili avlanamayan bir ceylan olarak düşünülür.⁹²⁶ Bir yerde (G.26/2) paraya düşkün olduğu, para az olduğunda âşığın yanına gelmeyeceği ifade edilir. Sevgilinin kendisi, sözleri, dudağı ile Hz. İsâ arasında ilgi kurulur. Hasta olan âşığa sevgilinin sözleri ve dudağından şifâ istenir.⁹²⁷ Sevgili güzellik bakımından Hz. Yûsuf'a denk kabul edilir.⁹²⁸ O, aslında güzel olan her şeye benzetilir. Hümâ, hûrî, Lokman, ay, güneş, melek, perî, tabip, papağan, gül, lâle bunlardan sadece birkaçıdır.⁹²⁹ Şiirden anlayan sevgili sözlerini de mevzûn düşürür.⁹³⁰

La‘l-i cân-baḥşuñ ile ḥasteñi iḥyâ itdũñ
Dem-i ‘İsî gibidür serv-ḳadũm güftâruñ G.593/3

Bir nedîm-i mâhir ü şũḥ-ı cihândur sevdigũm
Dil-nevâz u şâ‘ir ü ḥũb-ı zamândur sevdigũm G.686/1

2.4.1.2. Sevgilide Güzellik Unsurları

Âsaf *Dîvânı*'nda sevgili hemen bütün unsurlarıyla ele alınır. Çoğu zaman onun güzelliğinin bir yönü ifade edilirken kimi zaman aşağıdaki beyitlerde olduğu gibi birçok güzellik unsuru birlikte zikredilir.

Bir saçı sũnbũl yañağı ḡonça gül ḥoḳḳa-dehân
Bir semen-ber serv-i ḥoş-refḥâra düşdi göñlũmüz G.399/2

Ḥoḳḳa-i la‘lîye beñzetdiler ey seh dehenũñ
Anũñ içũn dũr-i yektâya müşâbih suḥanuñ G.587/1

Çũn dîdelerũñ nergise ḳaşũnsa hilâle
Gîsũ vũ ḥaḫũñ nũkhet-i şeb-bũya mu‘âdil G.651/4

Ne deñlü vaşf iderlerse nazım ehline lâyıḳdur
Perî-peyker melek-ḥaşlet güzelsin ḥoş-edâsın sen G.812/4

⁹²² G.400/2, G.431/1-2, G.673/2, G.875/5, Muaş.2/3.

⁹²³ G.52/5, G.53/5, G.66/3, G.326/5, G.381/2, G.405/4, G.445/1, G.460/4, G.519/5, G.721/5, G.812/4, G.909/4.

⁹²⁴ G.582/1, G.639/1, G.674/3, G.675/3, G.730/2, G.875/1, G.895/2.

⁹²⁵ G.473/1, G.937/5, G.943/5.

⁹²⁶ G.618/5.

⁹²⁷ G.5/3, G.289/4, G.457/5, G.460/2, G.497/3, G.804/1, G.810/1, G.844/4, G.849/6, G.962/3, Muh.15/3.

⁹²⁸ G.227/1, G.688/2, G.847/1, G.905/3, G.966/2, G.982/5.

⁹²⁹ G.30/2, G.35/5, G.49/2, G.59/2, G.192/4, G.231/2, G.374/1, G.400/6, G.565/2, G.686/5, G.716/1, G.724/2, G.775/3, G.819/5, G.861/1, G.920/4, Muh.15/4.

⁹³⁰ G.400/5, G.526/3, G.763/3, G.1069/2.

Kākülün şad güne sünbül leblerün la‘l-i Bedehşân Ruhların bir taze güldür turrular şekl-i semen-bü	G.844/2
Kākül-i hoş-büyü sünbül ‘arızı gül-gün-ı ter Dem-be-dem ruhsâr-ı yârum şöyle zîbâdur yine	G.934/2
Dili bülbül yañağı gül lebi mül saçları sünbül Beñi fülful sözi şîrîn şeker-h‘ârum ne ‘âlemde	G.970/4

2.4.1.2.1. Ağız

Ağız dudakla birlikte sevgilinin önemli güzellik unsurlarındandır. Güzelliği de özellikle vurgulanır.⁹³¹ Dudak aslında ağzın görünen kısmıdır. Dudaktan ayrı düşünüldüğünde görünmezlik özelliği biraz daha öne çıkar. Kimi zaman ağız söylenirken kastedilen dudaktır. Yokluk, görünmezlik ağzın en önemli özelliğidir. Şair, aşkını başkalarına anlatırsa ağız gibi yok edilmesini isteyip ağzın yok(adem)luğunu anlatır. Bazen ağzın bir hayâl-i muhâl olduğunu ifade eder. “*Dehânun yok, zerrece yok, lâ dehân, gerçi görünmez, teng*” ifadeleri bu yokluğu anlatmak için kullanılır. Ağzın hayâlini kuran âşığa yokluk köşeleri mesken olmaktadır.⁹³² Aşağıdaki beyitte yokluğunun yanında dudağın aşk hastası olan gönle şifâ oluşu üzerinde durulur.

Zerrece yokdur dehânından eşer ol nevresün
Haste-i derd-i dil-i ‘aşka şifâdur var ise

G.926/3

Ağzın bir diğer vasfı da tatlı oluşudur. Ağız “sükker, şeker, kand, tatlı” kelimeleriyle birlikte anılır. Ağzın şekeri helva olarak düşünülür. Şekerin meze yapılması sevgilinin ağzına öykündüğü içindir. Şair onun gibi lezzetli bir kand görmediğini söyleyerek ağzından tadının hiç gitmemesini ister. Bu tattan kendinden geçmiştir. Ağız şeker olduğunda şair şekerle beslenen tûtî (papağan) olur. Şairin şiirine tat veren de ağız ve dudağın şekerlerinin methidir. Ağız için “şîrîn” dediğinde Şîrîn ile tevriyeler yapılır. Şair bu durumda Ferhât olmaktadır. Ağız kandı bir yerde hayat suyuna benzetilirken bir yerde ağzı bu kadar tatlı olanın acı sözler söylediğine inanılmayacağı belirtilir. Bir yerde (G.537/6) rakîbe sevgilinin dudağına dil uzatmamasını söyleyerek rakîbin kırık dişlerinin öyle tatlıya dayanamayacağını ifade eder.⁹³³

Ey hoşka femün şehd ü şeker-vâr lezîz
Yâ kand-ı lebüñ-veş şekeri var lezîz
Kand ile tolumasayd’eger kim femün
Olur mıdı çaķ bu deñlü güftâr lezîz

Rüb.23

Ağız şair tarafından öpülmek istenir. Yazdığı şiirini sevgiliye gönderen âşık bu sayede onu öpmüş olacağını düşünür. Gerçekte çok mümkün olmayacağını bildiğinden rüyâda öptüğünü söylerken uyandığında ağzında hâlâ tat kaldığını anlatır. Kimi zaman sormak kelimesiyle cinâslar yapar. Onu öpmek için latifeler yaparken bu sırrı kimseye söylememesi tembihlenir.⁹³⁴ Şairin “*Ey gönül! Sevgilinin yanağından vazgeçip ağzını*

⁹³¹ G.652/1, Naz.5.

⁹³² G.24/3, G.325/4, G.427/1, G.743/3, G.833/3, G.865/3, G.926/1, G.1073/4.

⁹³³ G.122/1, G.136/4, G.298/2, G.315/1, G.343/5, G.347/4, G.526/4, G.566/4, G.696/3, G.934/5, G.938/4, G.1003/2, G.1030/2, G.1062/1, G.1063/5, Muh.15/4, Rüb.16.

⁹³⁴ G.720/1, G.727/1, G.833/5, G.923/5, G.1003/2, G.1007/1, G.1026/1.

öpmek istiyorsun, sen çocuk yaratılışlısın, yoğu varı bilmezsin” dediği aşağıdaki beyitte ağzın yokluğu, ağzı öpmenin imkânsızlığıyla birleştirilmiştir.

Geçüp yāruñ ‘izārından femin būs itmek istersin

Dilā güdek-ṭabī‘atsın ki yoğu varı bilmezsin

G.743/3

Ağız âşığa bilhassa hasta gönlüne şifâdır. Bu yönüyle “merhem, em, Lokman, İsa” olarak ifade edilir. Sevgili bu şifâyı kolay kolay vermez.⁹³⁵ Ağız, şifâ verme özelliğiyle Hz. İsa ile ilişkilendirilirken hayat verme özelliğiyle de âb-ı hayattır.⁹³⁶ Şair, bir yerde (G.486/1) sevgilinin ağzında âb-ı zülâli gördüğünü söyler. Sevgilinin acı sözleriyle yaralanan gönle ağızdan başkası şifâ veremez.

Telh güftār ile dilber dile zaḥm açmış iken

Kim ‘ilāc idebilür aña o femden ğayrı

G.988/3

Ağız şekil yönünden çeşitli tasavvurlara konu olurken bunların en çok kullanılanı goncadır. Birçok yerde goncaya benzetilir. Bunun için “gonca-fem, gonca-dehen” ifadeleri kullanılır. O, cemâl (yüz) bağının goncasıdır. Bir yerde goncadan üstün olduğu üzerinde durulurken bir yerde de gülden üstün olduğu anlatılır.⁹³⁷ Gonca dehânıyla gülistana giden sevgili için kuşlar ötüşmeye başlar. Gonca ağızlı sevgili sözlerini vezinli söyler ki bu, bülbülün ötüşünden üstündür. Bazen gidilen gülistân âşığın gönlüdür, orada âşık da zâr eden bülbül olur. Âşığına açılmayan gonca ağızla açılır. Bir yerde güzellerle gizli ülfeti olduğunu söyleyen şair, gonca ağızlı sevgiliye başkasının Vamık’ı olduğunu söyler ki bu her şairde görülmez.⁹³⁸

Femi bir gönça-i ra‘nā ruḥı âteş-nümâ ḥakkā

Dil ise hem hezār-ı zār hem pervâne olmaz mı

G.990/4

Hokka (dürc), ağız için diğer bir benzetme unsurudur. Şair hokka ağızlı sevgilinin eline kadeh alınca konuşmaya başladığını söyler. Bu hokkanın içinde kimi zaman bir şifâ kimi zaman bir sır saklı olduğu düşünülür.⁹³⁹ Bir yerde mercan hokkası bir yerde de la‘l hokkası kullanılır.⁹⁴⁰ Aşağıdaki beyitte var-yok tezadıyla teng olan ağzın hokkaya teşbihi söz konusudur.

Teng dirlerdı anı fehm eylemek düşvār imiş

Kim dehānuñ ḥoḳḳası didüklerince var imiş

G.427/1

Renk bakımından ağızla şarap arasında ilgi kurulur. Ağız bâde sunmaktadır. Bezm gülşeninde devr etmektedir. Öyle ki gönüldeki bütün dertler onunla giderilir. Kırmızı rengi şaraba bulaşmasına bağlanır. Bir yerde sâfi-tıynet olduğunu anlatan şair hürnin ağız şarabıyla ilgilenmediğini söyler ki bunu tasavvufî olarak yorumlamak gerekir.⁹⁴¹ Aşağıdaki beyitte “gûyâ” kelimesi “sanki” anlamıyla düşünülmeli ve ikinci mısraya “*senin ağzın sanki şarapla dolu gibidir*” şeklinde mânâ verilmelidir.

⁹³⁵ G.926/3, G.928/3, G.991/5, Müs.1/1, Müs.2/1.

⁹³⁶ G.212/1, G.315/1, G.321/2, G.438/1.

⁹³⁷ G.187/3, G.379/4.

⁹³⁸ G.291/2, G.325/4, G.404/5, G.406/5, G.604/1, G.763/3, G.859/5, G.865/3, G.866/3, G.1039/5, G.1060/1, G.1069/2.

⁹³⁹ G.15/5, G.171/5, G.294/3, G.399/2, G.587/1, G.757/1, G.970/6, G.991/5, G.1039/3.

⁹⁴⁰ G.587/1, Rüb.16.

⁹⁴¹ G.69/3, G.119/2, G.122/1, G.648/3, G.914/3.

Leblerüñ kand-ı nâbdur gūyā

Dehenüñ pür-şarâbdur gūyā

G.39/1

La‘l, yâkût ve mercân da renk bakımından ilgi kurulan unsurlardandır. Burada kıymet de düşünülmemektedir. La‘l femli sevgili şaire kırıcı sözler söylerken onun isteği o dudağa ulaşmaktadır. Şiiri sevgilinin la‘l ağzı methindedir. Ağız için mercân-reng ifadesini kullanır.⁹⁴² Aşağıdaki beyitte papağan olan şair konuşmak için sevgilinin yakut ağzını istemektedir ki böylece tatlılığı da anlatılmış olur.

Fem-i yâkûtuñı şun ağzuma şâhâ sözüme esle

Olur tûñiye güftâr itmege bādî şeker virmek

G.574/3

Sevgilinin ağız suyu ağız yarı veya barı şeklinde beş yerde geçer. Şair için ondan daha leziz bir şey yoktur.⁹⁴³ Zayıf beden onunla sağlığına kavuşacaktır.

İrer şihhat leb-i la‘lûñ yarından

Bu cism-i nâtüvân bîmâre qalmaz

G.383/6

Ağzın misk kokulu, yakıcı, nâzik, sırlı oluşu; üzerinde durulan diğer hususlardır. Sözler sipend (üzerlik otu) olduğunda ağız buhûrdân olarak tasavvur edilir.⁹⁴⁴ Açıldığında dünyaya sırlar dağılmaktadır.

El urdı nesîm kâkül-i şeb-târ tağıldı

Açıldı femi dünyeye esrâr tağıldı

G.1019/1

2.4.1.2.2. Alın

Alın şairin üzerinde çok durduğu bir güzellik unsuru değildir. Sevgilinin alını parlaklık bakımından aya teşbih edilir. Meh-cebîn olan sevgilinin kaşları zer kalemle çekilmiş tuğrâ olarak tasavvur edilir. Kimi zaman aydan üstün tutulur ve güneş olarak kabul edilir. İnsanlar arasında parlak bir güneş olduğuna ve aya ışık verdiğine değinilir. Hikemî olan ikinci mu‘aşşerin ikinci bendinde “*Ne kadar meh-cebîn isen de noksanını anla*” denir. Çünkü ay için zevâl, insanlar için yaşlılık kaçınılmazdır.⁹⁴⁵ Aşağıdaki beyitte alın dolunayın ışığına benzetilmiştir.

Ham-ı zülf-i semen-sâyı şeb-i târ

Cebîni şu‘le-i meh-tâba beñzer

G.315/4

Alın bir ışık kaynağı olarak görülür. Hayal kâşânesinin meşalesinin ışığı olan alının nurlu oluşundan bahsedilir. Bir yerde Allah’ın nuru olduğunu söyleyen şair aşağıdaki beyitte alının nurunu vurgulamış benleri de ay üstündeki noktaya benzetmiştir.⁹⁴⁶ Buradaki nokta hem “nûr” kelimesinin yazımında nûn harfinin noktası hem de ayın üzerindeki siyahlıklar olarak düşünülmelidir.

Ra‘nâ cebîni nûr-ı münevverdür Āşafâ

Nûr üzre noqtadur o mehüñ cebhesinde hâl

G.631/5

⁹⁴² G.35/4, G.126/1, G.232/1, G.375/2, G.582/5, G.766/5, G.826/1, G.908/2, G.938/4.

⁹⁴³ G.24/2, G.158/4, G.162/1, G.745/1.

⁹⁴⁴ G.43/2, G.251/5, G.320/2, G.539/3, G.651/1.

⁹⁴⁵ G.272/3, G.417/2, G.688/4, G.851/1, G.981/2, Muh.8/1, Muh.19/4.

⁹⁴⁶ G.15/4, G.77/4, G.736/2, Muaş.1/1.

İki yerde sevgilinin cebhesini çatmasına değinilir. Şair alnını çatan, sinirlenen sevgiliye ne günah ettiğini sorar. O, bu durumdayken semtine uğramak istemez. Alın bir yerde nar çiçeğine (cebhesi gül-nâr) benzetilirken aşağıdaki beyitte sadbergden üstün olduğu belirtilmiştir.⁹⁴⁷

Ke's-i mey bezmüne bir dilber-i zîbâdur kim

Şüret-i cebhesi şad-berg-i muţarrâdan yeg

G.584/3

2.4.1.2.3. Ayak

Sevgilinin ayağı hem genel anlamda onun makâmı, huzuru hem de bedeninin bir unsuru olarak kullanılır. En yaygın kullanım sevgilinin ayağına varmak, ayağına yüz sürmektir. Gönül, taze bir fidan olan sevgilinin ayağına su gibi yüz sürer. Su gibi ayağına dökülen âşıklara karşılık o servi gibi sabit olup yerinde durur. Âşığın gözyaşları niyâzını yüz sürerek anlatır. Gözyaşı Nil gibidir ve niyâzını arz eder. Âşık o kadar çok gözyaşı döker ki sevgilinin ayağının toprağı çamur olur. Ricâ gözü sevgilinin ayağına güher saçar. Aşk ehli onun kapısında başını yere kor, gümüş ve altın olan gözyaşlarını akıtır. Şair, pâyına yüz sürmese öleceğini söyler.⁹⁴⁸

Ne şeb ki pâyuna yüz sürmesem o şeb ölürin

Ne rüz ki kâmetüni görmesem kıyâmet olur

G.322/3

Sevgilinin ayağına edeple varılır. Âşık sevgilinin ayağına düşmüştür. Bununla âşığın güçsüzlüğü, sevgilinin büyüklüğü anlatılır. Şair sevgilinin ayağının altında bir toz olduğuna değinir. Gönül ve âşıkların pâyınal olduğu üzerinde durulur. Onun ayağına düşen yalnız âşık değildir. Su, gölge, sabah rüzgârı, saçları da sevgilinin ayağına varır. Sevgilinin ayağı öpülmek istenir.⁹⁴⁹ Bir yerde (Rüb.6) sevgilinin ayağına yüz sürmek kemâl bulmak olarak anlatılırken bir yerde (G.650/3) şair kendine “*Sevgilinin ayağına düşme istiğnâ sahibi ol.*” der. Şairin “*Ey Âşaf! Gerçekte düşkünleri gölge gibi yerle bir eden o salınarak yürüyen servi boylu sevgilidir.*” dediği birinci beyitte genel olarak âşıkların durumu anlatılırken ikinci beyitte sevgilinin ayağını öpmek isteyen gönlün bu amacına erişemediği vurgulanır.

Sāye-veş hāk-ile pāmāl iden āşufteleri

Āşafā hağ bu ki ol serv-i hırāmānumdur

G.309/5

Ol mäh-ı hüsne yitemedüñ pây-ı būsına

Āşaf gibi ki gerd-nihād olmaduñ gönül

G.615/5

Sevgilinin uzun saçlarının ayağını öpmek istediği tasavvur edilir.⁹⁵⁰

Pā-būsūñ için şarğar ol zülf-i girih-gîr

Luţ it koma ayağda ki dāmānuña düşdi

G.1000/2

Ayak toprağı da metinde sık sık konu edilir. Ayak toprağının öne çıkan özelliğı göze sürme (kuhl) olmasıdır. Âşık için tutyâ olan ayak toprağı varken Isfahan'a gitmeye gerek yoktur. O olmadığında âşığın gözüne cihan görünmez. Âşığın sevgilinin şehrine

⁹⁴⁷ G.475/2, G.739/2, Naz.10/2.

⁹⁴⁸ G.44/3, G.159/3, G.220/5, G.249/4, G.251/3, G.387/1, G.400/1, G.548/5, G.641/1, G.724/2, G.894/5, G.895/2.

⁹⁴⁹ G.66/2, G.214/2, G.225/2, G.244/2, G.245/4, G.393/3, G.400/2, G.401/4, G.476/2, G.655/1, G.696/5, G.780/5, G.782/2, Muh.11/5, Muh.15/6, Müs.2/5, Müs.5/4, Müs.8/2, Mur.2/3.

⁹⁵⁰ G.314/4, G.325/1, G.873/2, G.1046/4.

ağlamadan gelmesinin nedeni ayak toprağının gözden düşmesinden korkmasıdır.⁹⁵¹ Âşık ayak toprağını getirmesi için rüzgâra yalvarır ama getirmesinden de çok ümitli değildir.⁹⁵²

Gubâr-ı hâk-i pâyın kuhl idinsem Âşafâ yâruñ
Olurdı çeşmüme rüşen hemîşe sâye-i himmet G.79/4

Gerd-i pâyuñ getüren bād-ı şimâli gözedüp
Müntazır merdümek-i çeşm oturur revzende G.877/4

Himmet süsü, baş üstünde taç, âşık için taht olarak tasavvur edilen ayak toprağı çok arzu edilir. Ona yüz sürmek isteyen şair onun için cerre çıkar.⁹⁵³

Ten gerd-i pâda dîde hayâl-i vişâlde
Cân süziş-i firâkda göñlüm hevâdadur G.326/2

Hâk-i pây-ı şehriyâra Âşafâ yüz sürmişüz
Rütbe-i a'lâya yetdük ehl-i câhîlerdenüz G.408/5

2.4.1.2.4. Ayva Tüyü

Yüzde, dudak kenarlarında çıkan tüyler için kullanılan ayva tüyü (hat) *Âsaf Dîvânı*'nda geniş bir şekilde ele alınan bir güzellik unsurudur. 464. gazel “*hat*”, 558. gazel “*hatun*” rediflidir. Gençlikte sevgili için bir güzellik unsuru olan hat, yaşlandıkça siyahlaşır ve güzelliğı gideren bir unsur olur. Metinde her iki yönde de ele alınır. Ayrıca hat kelimesinin yazı anlamı da düşünülerek tevriyeler yapılır.

Sevgilinin ayva tüyleri hoş kokuludur. Anber kokulu hat hiçbir şeye değışilmez.⁹⁵⁴ Koku bakımından şebboya muadil görülen hat, kimi zaman miske benzetilir.⁹⁵⁵ Misk gibi âşığı etkiler. Kimi zaman sevgilinin yüzüne örtülmüş miskten (siyah) bir nikâb (müşgîn-nikâb) olarak anlatılır. Aşağıdaki beyitte âşığın yüzünün sararması misk kokulu ayva tüylerinin yüze güzellik yazmasına bağlanmışır. “Yazar” kelimesi hat kelimesinin yazı anlamını da düşündürmek için kullanılır.

Hüsni-i ‘âşık hemçü kâh olduğunıñ vechi budur
Rüyına hüblük yazar her dem o haţţ-ı müşg-bü G.841/3

Bitkiler, şekil ve koku bakımından ayva tüyleri için teşbih unsuru olur. Şebboy, menekşe (benefşe), ünnâb tüyü bunlardandır.⁹⁵⁶ Sevgilinin dudağı ünnâb olduğunda kenarlarındaki tüyler de ünnâbın tüyü olmaktadır. Hat, yaza doğru açılan menekşedir. Çemendeki ot (giyâh) olarak da tasavvur edilen ayva tüyleri ile çemen, gülzâr, sebzezâr, benefşeşâr arasında ilgi kurulur. Onu seyreden bağ ve gülzârı seyretmez artık. Hattın içinde yanak nurunun görünmesi ile ateşin ışığının sebzezâr içinde görünmesi aynı şeydir.⁹⁵⁷ “*Gönül, yüzüne yeni çıkmış ayva tüylerin geldiğinde sevinir; zaten zevk erbâbı bahar geldiğinde çemenden hazzetmez mi?*” şeklinde mânâ verilebilecek aşağıdaki beyitte çemen-hat münasebeti kurulmuştur.

⁹⁵¹ G.319/4, G.460/1, G.543/2, G.914/4, G.1065/5.

⁹⁵² G.349/2, G.370/2.

⁹⁵³ G.79/1, G.181/5, G.198/5, G.548/3, G.926/4, G.1056/2, Muh.15/2, Muh.18/6, Mur.1/5.

⁹⁵⁴ G.15/2, G.651/4, G.785/3, G.807/5.

⁹⁵⁵ G.58/3, G.72/3, G.216/4, G.914/1.

⁹⁵⁶ G.525/1, G.618/3, G.651/4.

⁹⁵⁷ G.51/1, G.183/3, G.318/1, G.335/1, G.823/1.

Göñül mesrûr olur ruhsârûña ger gelse nev-ḥaṭṭuñ

Bahâr irse belî erbâb-ı zevk eyler çemenden ḥaz

G.472/3

Ayva tüyelerinin en fazla ilişki kurulduğu unsur asker (leşker, sipâh, ceys)dir. Fitne yayan, işve askerine kumandan olarak cemâl nakdini yağmalayan, yüzün güzelliğini talan eden, âşığı helâk eden, gönül kasrını yıkan hep bu hat askeridir.⁹⁵⁸

Ḥaṭṭı leşker derdi yârûñ bî-‘aded

Ġamla dil kaşrı ḥarâb oldı meded

G.148/1

Ayva tüyleri için siyâh denirken kimi zaman anber, mercân, gece (şeb), akşam, dūde, nikâb vb. koyu renkli unsurlar kullanılır. O şeb-rengdir, siyahtır ve âşığı helâk eder. Anber rengiyle Hutun miskine ve şişe içindeki dumana benzetilir. Yüzde bulunuşu müşgîn-nikâb olarak anlatılır.⁹⁵⁹ Aşağıdaki beyitte yanaktaki yeni biten ayva tüyelerini saçın altında seyretmek işret erbâbının zevk aldığı akşam seyrine benzetilmiştir.

Ruḥuñ nev-ḥaṭṭını itsün temâşâ taḥt-ı zülfüñde

Firāvân zevk-ı ‘işret kesb ider aḥşam seyrinden

G.810/3

“Zerre, Kâbe örtüsü, karınca, karga, kuş, at” ayva tüyelerinin hem renk hem de şekil bakımından ilgi kurulduğu bazı unsurlardır. Bu benzetmelerde şairin hayalleri güzeldir. Sevgilinin cemâlindeki hat yüz ravzasını şerefendirir. Şirin dudakların etrafındaki ayva tüyleri bal üstünde yürümeye mecâli olmayan bir karınca olarak düşünülür. Turrayı kımıldatan rüzgâr değil, hat kuşunun kanat çırpmasıdır.⁹⁶⁰ Aşağıdaki birinci beyitte yüzdeki hat, güneşin ortaya çıkardığı zerre; ikinci beyitte gül yanaktaki ayva tüyleri, gül bahçesindeki karga olarak ifade edilmiştir.

Âşaf ‘izâr-ı yârda ḥaṭ şanma görünen

Zerrâtdur ki şems-i münîr itdi âşikâr

G.318/5

Ḥaṭṭ-ı nev-ḥîzin bitürmiş verd-i ruhsârum dirîĠ

ZâĠlarla yine ṭolmuş ṭarf-ı gül-zârum dirîĠ

G.484/1

Ayva tüyelerinin güzelliğini anlatan şair, onun safâ bahşettiğinden ve Allah vergisi olduğundan da söz eder. Ayva tüyleri hoş bir dilbere gönlünü kaptıran şair, gün doğarken hattın saç altında seçilmesini güneşin batıdan doğuşu (kıyâmet) olarak tasavvur eder. Can gözüne hat iksirinin kuhlunu sürme olarak çeker. Gönlü güzellik evinde oturmak isterken etrafındaki hat jengârını bilemez. Aşağıdaki beyitte yüzdeki hat sebzezârı, rüzgârla aynada oluşan jenge (pasa) benzetilmiştir.

Ṭolmuş ruḥ-ı nigâr ḥaṭ-ı sebze-zârdan

Jeng ṭutdı gör ki âyîneyi rüzgârdan

G.823/1

Şair birçok yerde ayva tüyelerini istemediğini belirtir. Onun güzelliği yok etmesini istemez. Âşığı kararsız bırakan ayva tüyleri bir ayrılık nedenidir. Ayva tüyleri ortalığa fitne yayar.⁹⁶¹ Hoş olmadığı, yüzü görmeye mani olduğu birçok yerde dile getirilir. Hat atı belâ olarak gelir ve yüz için uygun bir renk değildir. O geldiğinde âşığın

⁹⁵⁸ G.124/2, G.386/3, G.464/1, G.839/1, G.925/3, G.1081/4.

⁹⁵⁹ G.72/3, G.216/4, G.635/2, G.839/1, G.935/1, G.981/3, Muh.8/2, Rüb.36.

⁹⁶⁰ G.397/3, G.464/4, G.643/5, G.998/4, Naz.9/2.

⁹⁶¹ G.558/1, G.616/4, G.925/3, G.989/4, Muh.10/1, Naz.6.

rahatı kaçarken âlemi aydınlatan yüz zevâle erer. Burada hatt-ı nev-zuhûr ifadesiyle hilâl mazmûnu yapılır. Hilâl doğduğunda güneş batmaktadır. Bu olumsuz durumlar için sevgiliye hattını kesmesi söylenir. Hat tıraş edilince dilber güzel olacak, gönül aynasında toz kalmayacaktır:⁹⁶²

Çıkdı nev-ḥaṭ-ı ‘izār-ı şeh-i ḥübân Āşaf
Bād-ı hecr esdi ğubār-ı ğam u ḥayret ḳopdı G.999/5

Meh-i ḥayālũñ ile ūīr-i ‘aşḳ idi ğöñlũm
Ḥaṭ-ı siyāhuñ irince ḥarāba yüz ṭudı G.981/3

Ḥaṭṭ-ı nev-ḥīzin tıraş itdũkçe dilber ḥũb olur
Ḥũsn-i ‘ālem-tābı artar tāze bir maḥbũb olur G.176/1

Hat kelimesi birçok beyitte tevriyeli kullanılarak hem ayva tüyleri hem de yazı anlamı kastedilir. Hatta kimi zaman padişah hattı anlamına da gelir. Bazen doğrudan ayva tüyleri yazıya teşbih edilir.⁹⁶³ Sevgilinin hattını gören dīvân sahibi kalemini taşa çalar. Gubârî hat olarak anılan ayva tüyleri iki yerde sayfa kenarlarına yazılan şerh ve beyan olarak anlatılır. Hatla âşığın gönül levhası mürettep bir kitap olur. Güzellik mushafına şirâze, şairin dīvânına dibâce, yüz sayfasına i‘râp olan hep ayva tüyleridir. Sevgili şairin kaskına hat çıkarır.⁹⁶⁴ Aşağıdaki birinci beyitte kalem hareket ettikçe mürekkepten yayılan koku, hüsn-i ta‘lille ayva tüyelerine bağlanırken ikinci beyitte ayva tüyleri güzellik padişahından çıkan ve ğisûyu çaresiz baş eğdiren hatt-ı humâyûn olarak anlatılmıştır.

Ḥũsn-i ḥaṭṭ-ı yārı Āşaf öyle tefsīr eylemiş
Kilk cünbān olduĝınca irdi bũy-ı müşĝ-i nāb G.68/5

Şāh-ı ḥũsnũñden çıkan ḥaṭṭ-ı humâyũna müdām
Çār-nā-çār eyler ol ğisũ-yı ḥoş-bũ ser-fürũ G.834/2

2.4.1.2.5. Beden, Ten, Endâm

Tazeliĝi, kokusu, rengi, görünüşü, temizliĝi sebebiyle bir güzellik unsuru olan beden ve tenle ilgili en yaygın tasavvur rengi ve sevgiliye verilen deĝer bakımından gümüşe teşbihidir. Bunun için “sîm-ten, sîm-beden, sîm-endâm” terkipleri kullanılır. Hatta sevgili anılmadan açık istiâre yoluyla sevgili kastedilir. Şair sîm-tenin meddâhıdır. Onun isteĝi o sîm-tene kavuşmaktır.⁹⁶⁵ “O sîm-ten (sevgili) soyunup denize girince kum ve dalga onu görmek için birbirini çığneyerek gelir.” şeklinde nesre çevrilebilecek aşağıdaki beyitteki hayal güzeldir. Kıyıya doğru gelen dalga ve kum hüsn-i ta‘lille sevgilinin denize girmesine bağlanmıştır.

Görmek-içün rîĝ ü mevc birbirini çıĝner gelür
Soyunup ol sîm-ten girdũkde deryā ḳoynına G.948/3

⁹⁶² G.68/3, G.124/2, G.183/3, G.397/3, G.464/3, G.464/5, G.481/2, G.489/1, G.491/1, G.541/4, G.950/1, G.953/4, G.981/3, G.989/1-2, G.1087/4, Muh.17/5, Muaş.1/5.

⁹⁶³ G.546/3, G.558/3-4, G.813/2.

⁹⁶⁴ G.39/3, G.140/5, G.178/4, G.183/2, G.227/7, G.244/3, G.285/1, G.300/4, G.310/3, G.455/4, G.509/3, G.841/3, G.869/3, G.997/4, G.1031/4.

⁹⁶⁵ G.49/5, G.304/5, G.472/1, G.565/5, Muh.9/2, Muh.18/1, Mũs.8/3.

Sevgilinin yanağı, dudağı güle benzetilirken bedeni de bütünüyle gül gibi güzel olarak anlatılır ve “gül-beden, gül-endâm” ifadeleri kullanılır. Şair nevrûzda gül-beden sevgilinin yüzünü görmek ister. İşrette bir gül-endâmı olmadığı için üzülür. Gönül onsuz olamaz. Bir beyitte gönlüne o gül-endâma elini sunmamasını, bir günlük kavuşma için dikenin siteminin çekilmeyeceğini söyler.⁹⁶⁶

Sehv ile ruhsârını verde müşâbihdür didüm
Kahr idüp ol gül-beden ben bendeye lâ lâ didi G.1007/2

Bedenin bir diğer vasfı pâk oluşudur. Sevgilinin bedeni o kadar temiz ve güzeldir ki âşığın rüyâlarını süsler. Aynı zamanda nâzik olan bu bedenin âşığın âhlarının yakıcılığından sakınması istenir.⁹⁶⁷

Gence irmek dileyen şehrine itsünler güzër
Cism-i pâkine nazar kılsun o yâruñ hür gören G.827/2

Şair, görmek istediği sevgiliye insanlarla konuşmasını söyler. Melek olan sevgili insanlara yaklaşmaz. Melek-endâm ifadesiyle güzelliği ifade edilir. Şerefli cismi candır ve teccüm etmiştir.⁹⁶⁸ Bir yerde (G.90/2) bezemde cismine dağ çektiği anlatılırken aşağıdaki beyitte sevgilinin bedeni temiz bir aynaya teşbih edilmiştir.

Şâf mir'ât gibi şan cism-i nazîfi yâruñ
Hüsni eyle dilâ 'aks-i ten-i sürha kıyās G.417/4

2.4.1.2.6. Bel

Sevgilinin beliyle ilgili en yaygın kullanım ince oluşudur.⁹⁶⁹ İnce bele sarılmak isteyen âşık genellikle buna muvaffak olamaz. Bel o kadar incedir ki kıl gibidir. Bunun için “mû-miyân” ifadesi kullanılır. Âşığı gama düşüren bu mû-miyândır. Sevgilinin bedeninde görülen onun kıl beli değil şairin kılca candır. Bel kimi zaman “yok”tur. Şair sevgilinin beli gibi vefâsının da olmadığını söyler.⁹⁷⁰

Dirdüm miyân-ı dilbere mû gâ'ibâne ben
Miqdâr-ı kılca görmeden anda nişâne ben G.795/1

Sevgilinin belini sarmak isteyen âşık sürekli engelle karşılaşır. Belinde deşne (hançer) vardır. Ne kadar eline çabuk olursa olsun el süremez.⁹⁷¹ Miyân bir yerde (G.230/3) “râst, şehnâz, uşşâk, taksîm” kelimeleriyle tevriyeli kullanılır. Tasavvufî olan bir beyitte (G.1024/4) bele kavuşmak için ten elbisesinin yakılması gerektiği ve ten hil'atinin kavuşmaya engel olduğu anlatılır. Aşağıdaki birinci beyitte âşığın kemer gibi, beli, aradaki hançer (deşne) yüzünden saramaması; ikinci beyitte de bele kavuşmanın kolay olmaması ifade edilmiştir.

Âğuş mû-miyânı ne mümkün kemer-mişâl
Cânâ nite ki deşne-i hün-rîz aradadır G.326/3

⁹⁶⁶ G.415/2, G.808/3, G.962/2, Muh.22/1, Muh.22/5, Müs.8/5.

⁹⁶⁷ G.568/2, G.635/3, G.755/4, G.942/2.

⁹⁶⁸ G.481/2, G.540/1, G.604/5, G.810/1, G.867/3, G.926/1, Muh.25/1.

⁹⁶⁹ G.403/1, G.807/2.

⁹⁷⁰ G.159/1, G.331/1, G.926/1, Müseb.1/4, Muaş.2/3, Müf.18.

⁹⁷¹ G.353/4, G.403/1, G.500/3, G.782/5, Muh.2/5.

Didüm ola mı vaşl-ı miyānuñ bize himmet

Ol rûh-ı revānum didi āsān ele girmez

G.389/2

2.4.1.2.7. Ben

Sevgilinin yüzünde ve sînesindeki siyah noktalar çeşitli tasavvurlara konu olur. Şairin bu konuda geniş bir hayalhânesi vardır. Bunlardan en yaygını benin fülful(karabiber)je teşbihidir. Sevgilinin cennet yüzünde füllüller ortaya çıkar. “Abîr-efşân” olarak da anlatılan yüzdeki benlerin benzeri bir karabiber Şam’da bile olamaz.⁹⁷² Gerden üstünde karabiber misâli benleri gören karanfil, açılmamalıdır.

Fülful mişâli gerden-i yâr üzre hâller

Açılmasun yanında karanfûl didükleri

G.1083/3

Sevgilinin benleri tuzaklara konan tane olarak düşünülür. Gönül kuşunu avlamak için yüz tuzak, hâl de tanedir. Can kuşu yüzdeki benleri tane tane görünce zülfün tuzağına düşer. Hâl tanesini gören şair dönen değirmene girer.⁹⁷³

Münāsib mâ’il olmağ ol ruğ u hâle kulüb-ı nās

Göñül murğın şikâr itmek o fağ u dāneye lāyık

G.528/3

Benlerin anbere teşbihi de çok sık yapılır. Anber, benlerin fikriyle gayret ateşine girer. Benlerin benzeri anber, Çin ve Hutun’de bile bulunmaz. Ben anber kokulu(anber-bû)dur.⁹⁷⁴ Âlem o benlerin benzerini görmemiştir.

Semen-bû gerden-i elmāsuñ üzre ‘anberîn-hâlûñ

Nažirin görmemiş ‘âlem ‘aceb hasnā-yı garrādur

G.212/3

Ben siyahtır. Siyah benler yüze güzellik verir. Neşe artıran, esrâra benzetilen ben; Hindû olarak da tasavvur edilir. Yine renk bakımından Habeşli olarak görülen ben yüze pek yararır. Ben-harac ilişkisi haracın taneli bitkilerden alınışıyla kurulur. Benler yıldızlara benzetilir. Bir yerde Kâbe örtüsü olan ben, bir başka yerde gönül kuşunu avlamak için turra tuzağına konulan karga olarak tasavvur edilir.⁹⁷⁵ Aşağıdaki beyitte ben, piyona benzetilmiştir. Beydak, şâh ve açmaz satranç tâbirleridir. Hiçbir yere hareket edemeyen, açmazda olan âşığın gönlüdür.

Beydağ-ı hâl-i ‘izāruñ zülf-ile setr eyleme

Alagör şāhum göñül ferzānesin açmazdan

G.794/2

Üç yerde miskile anılan ben, üç yerde göz bebeği (merdüm) ile ilişkilendirilir. Âşığın göz bebekleri yanak aynasında ben olarak yansır. Tatar miski olan beni Hutun kıskanmaktadır. Âşığı ve gönlünü harap eden ben, fitne çocuğu olarak anlatılır.⁹⁷⁶

Niçe diller bend ider gīsū-yı fettānuñ senüñ

Hoş yaraşur rüyuña hâl-i zer-efşānuñ senüñ

G.536/1

Rüyı aliyle füsün kılmada bî-hemtādur

Beñi sihr itmede ol vech-ile yektā fitne

G.873/4

⁹⁷² G.177/2, G.332/4, G.567/3, G.582/3, G.635/1, G.970/4.

⁹⁷³ G.89/4, G.488/2, G.752/2, G.795/3.

⁹⁷⁴ G.55/3, G.314/2, G.331/3, G.686/2, G.744/2, G.1013/1, Muh.11/4.

⁹⁷⁵ G.2/2, G.53/3, G.69/3, G.399/3, G.482/1, G.631/5, G.807/6, G.935/1-2, G.981/2.

⁹⁷⁶ G.31/2, G.61/5, G.245/2, G.286/3, G.575/4, G.734/3, G.745/2, G.795/4, G.838/2, G.859/2, Mıs.6/4.

2.4.1.2.8. Boy

Sevgilinin üzerinde en çok durulan güzellik unsurlarından biri de boyudur. Boy, uzunluğu, düzgünlüğü, inceliği, salınışıyla çeşitli tasavvurlara konu olur. Bu tasavvurlarda mübalağalı ifadeler dikkat çeker. Sevgilinin yürüyüşü ile servi başta olmak üzere çeşitli ağaçların rüzgârda salınışı arasında ilgi kurulur. Hatta sevgilinin boyu yanında ağaçlar kısa kalır. Kâmet kelimesiyle kıyâmet kelimesi çok defa bir arada kullanılır.

Sevgilinin boyu uzundur. Bunun için “bâlâ” kelimesi kullanılır. O uzun boylu sevgili şairi sevdaya salalı şairde kıyamet korkusu kalmamıştır. Uzun boy yürümeyi servi ve şimşâddan görmüştür. Dünyada uzun boyun gamını çekmeyen, şairin gönül derdinin ateşini bilemez. Kıyametin kopmasına neden olan ve her göreni hayran eden sevgilinin uzun boyudur. Uzun boy fitneyle de çok zaman birlikte anılır.⁹⁷⁷ Kimi zaman bülend ve ser-bülend ifadeleriyle sevgilinin uzun boyu anlatılır.⁹⁷⁸ Sevgilinin boyunun diğer bir vasfı mevzûn (biçimli, güzel) oluşudur. O mevzûn boyuyla yücelerden yücedir. Serviden maksat o mevzûn boydur.⁹⁷⁹ Sevgilinin boyu aynı zamanda sehî (düz, doğru) olarak anlatılır. Sevgilinin boyunun itidâlli olduğunu belirten şair, onun orta hâlli ve ölçülü olduğu üzerinde durur.⁹⁸⁰

Baňa kâfi durur bu rif'at kim

Bir sehî kıadde âşinâ oldum

G.680/2

İtdi gâret bu dili bir hûb dilber şeh-levend

Serv-şad refîarı 'ar'ar ser-firâz u ser-bülend

G.154/1

Sevgilinin boyu çeşitli ağaçlarla ilişkilendirilir. Bunlardan en fazla üzerinde durulan, sevgilinin boyunun serviye teşbihidir. Hatta kimi zaman açık istiâre ile serviyle sevgili, onun servi gibi olan boyu kastedilir. Servi boyu yanında her fidan acizdir. Âşığın çemene, gülzâra gidişi hep servi boylu sevgili içindir. O olmadan çemenin de gülzârın da bir anlamı olmaz. Âleme cilve salan servi boya, gönül kuşu konmak ister. Sevgilinin boyu yanında servi bile kısadır. Bu yüzden onu kıskandığı üzerinde durulur.⁹⁸¹ Boy kimi zaman tûbâyâ benzetilirken⁹⁸² kimi zaman 'ar'ar olarak düşünülür. 'Ar'ardan üstün olan boyuna çınar benzeyemez.⁹⁸³ Âşığın gönlünü bağlayan sevgilinin şimşâd boyudur.⁹⁸⁴ Boy kimi zaman fidân,⁹⁸⁵ kimi zaman hurma ağacı, kimi zaman karaağaç olarak anlatılır. Ağaçlar onun boyu yanında küçülür.⁹⁸⁶

Kıyâm-ı servi kıadde-i yâra teşbîh itdüm incinmiş

Anı âyâ kim ulaştırdı bilsem gûş-ı cânâna

G.906/3

⁹⁷⁷ G.86/4, G.112/1, G.272/4, G.323/5, G.336/2, G.447/1, G.485/1, G.719/4, G.750/1, G.873/3, G.1076/7.

⁹⁷⁸ G.307/3, G.486/2, G.603/2.

⁹⁷⁹ G.111/1, G.124/4, G.213/1, G.224/3, G.346/2, G.461/1, G.737/4, G.807/2, G.808/1, G.955/2.

⁹⁸⁰ G.124/4, G.136/5, G.946/1.

⁹⁸¹ G.50/5, G.101/2, G.120/4, G.148/3, G.154/1, G.169/4, G.190/5, G.267/2, G.286/1, G.323/1, G.330/3, G.332/3, G.350/1, G.354/2, G.460/4, G.462/1, G.482/2, G.592/1, G.593/3, G.651/1, G.652/1, G.687/2, G.706/4, G.768/2, G.808/3, G.859/4, G.950/5, G.951/4, G.975/4, G.976/2, G.1002/2, G.1034/3, G.1059/5, Muh.26/4, Mur.2/3.

⁹⁸² G.53/2, G.79/1, G.123/2, G.169/4, G.180/1, G.214/2, G.248/2, G.291/4, G.400/1, G.432/4, G.652/5, G.675/4, G.1066/4, Muh.13/1, Muh.13/5.

⁹⁸³ G.40/2, G.107/2, G.451/3, G.740/1, G.1073/2.

⁹⁸⁴ G.398/2, G.639/3, G.688/3, G.812/3, G.856/1, G.878/3.

⁹⁸⁵ G.17/2, G.325/3, G.328/4, G.472/2, G.526/2, G.561/2.

⁹⁸⁶ G.357/3, G.568/1, G.686/2, G.854/3, G.964/3, Rüb.15.

Şu‘ā‘-ı rüyinuñ mihrî ʔulū‘-ı şems-i nūrānī
Serāpā kāmētüñ cānā mişāl-i naḥl-i ʔübādūr G.212/2

Ķāmet-i ʔübāsınuñ mānendi yoḡdur bir nihāl
Şāḥ-ı gül kūtāḥ naḥl-i bāḡ ise bī-i‘tidāl G.648/1

‘Ar‘arı kāmētüñe isnād ider her bī-edeb
Hep kıyāmuñla selāmuñdur aña şāḥā sebeb G.69/1

Ķaddi ‘ar‘ar lebleri ‘adnūñ şarāb-ı Kevşer’i
Ṭarz u eṭvārı güzeldür ḥüsn-ile güyā perī
Çarḥ-ı eflāküñ mübārek şems ü māḥ-ı enveri
Yūsuf-āsā cümle ḥübānuñ serāpā serveri
Bir nihāl-i tāze gül-ruḥsārdan ayrılmışam Muh.21/2

Sevgilinin boyu tarif edilemez. O gönül çeken bir boydur. Yürüyüşü bir başka güzeldir. Şair o boyu hep görmek ister ancak bazen göremediğinden yakınır. Gönül kuşu o boya konar. Reftârı anlatılırken ondan ayrılığın kıyamet olduğu üzerinde durulur.⁹⁸⁷ Sevgilinin boyu âşıkları kargaşaya boğar ki kıyamet budur zaten. Kıyametin nedeni o boydur. Şairin görmemesi de o boydan ayrılması da kıyamet olarak tasavvur edilir.⁹⁸⁸

Ķad-i yārı görelüm serv ü şanavber yerine
‘Arızın seyr idelüm verd-i gül-i ter yerine G.943/1

Bu ġavġāya mey-i ‘aşḡuñ mıdur şāḥbā mıdur bā‘iş
Ķıyāmet ḡopmaġa ol kāmēt-i bālā mıdur bā‘iş G.112/1

2.4.1.2.9. Çene ve Gabgab

Sevgilinin çenesi (zekan, zenahdân) genellikle ortasındaki çukurluk (çāḥ-ı zenahdân) nedeniyle söz konusu edilir. Gönül bülbülü o kuyuya düşeli gülşenin bülbülüne bin türlü naz eder. Gönülün düşkünlüğüne sebep bu kuyudur. Bu kuyu gönül için tehlikelerle doludur. Gönül orada hapsedilir. Bu bakımdan Hz. Yûsuf’un kardeşleri tarafından atıldığı kuyuyla ilgi kurulur (bk. Peygamberler ve Kıssaları). İki yerde gönül kuyuya atılan Bîjen⁹⁸⁹ olur.⁹⁹⁰

Şal kemend-i ġīsūñı ey şāḥib-i ḥüsn ü kemāl
Yūsuf-ı dil olsun ol çāḥ-ı zenahdāndan ḡalāş G.453/2

⁹⁸⁷ G.25/2, G.346/5, G.484/5, G.740/1, G.834/4, G.855/5.

⁹⁸⁸ G.84/1-2, G.86/4, G.148/4, G.251/3, G.322/3, G.568/1, G.774/5, G.1024/1, Muh.4/5, Muş.2/1.

⁹⁸⁹ Bîjen, Şehnâme’de mâcerâları anlatılan büyük kahramanlardan Giv’in oğlu, Rüstem’in torunudur. Erman ülkesinin başı nereden geldikleri belli olmayan domuzlarla belâdadır. Bîjen Erman ülkesine giderek ülkeyi domuzlardan kurtarır. Daha sonra gittiği bir ormanda âşık olduğu kız Efrâsiyâb’ın kızıdır ve baş düşmanı Efrâsiyâb onu kazdırdığı derin bir kuyuya attırır. Rüstem’in gelip kendisini kurtaracağı güne kadar yıllarca perişan bir hâlde bu kuyuda kalır. bk. Dursun Ali Tökel, *Divan Şirinde Mitolojik Unsurlar*, Akçağ Yay., Ankara 2000, s. 123-124.

⁹⁹⁰ G.4/1, G.106/1, G.270/3, G.604/1, G.728/2, G.816/2, G.1005/4, G.1006/5, G.1011/3, G.1046/1.

Göñül Bîjen-mișâl çâh-ı zenaĥdânuñda ħalmıřdur

Reĥâ eyle benüm cânum ki zindânuñda ħalmıřdur

G.316/1

Çene çukuru, zezem kuyusu olarak da düşünülürken bir yerde çene kadeh olarak tasavvur edilir. Susuzlara zezem kuyusu olarak zekan yeterlidir. Bir yerde bülbül yuvası olarak düşünülen zekan, âşık için sevgiliyi tanımakta kullanılan bir nişân olarak anlatılır.⁹⁹¹ Sevgilinin çene altı (gabgab) iki yerde elma (sîb)ya bir yerde ayvaya teşbih edilir.⁹⁹²

İl mîve-i ĥüsnünden ola nâ'il-i maĥşûd

Tâ key ola ey ġabġabı sîb Âşaf'a ayvâ

G.21/5

2.4.1.2.10. Diş

Sevgilinin dişleriyle ilgili en geniş kullanım inci olarak ele alınmasıdır. İnci dışında inci anlamına gelen "dür" ve "lü'lü" kelimeleri de çok kullanılır. Dişin geçtiği hemen her yerde onun inci oluşundan söz edilir. Bu benzetmede kıymet ve güzellik (renk ve şekil) söz konusudur. Âřıġın bağrını delip gönlünü talan eyleyen inci dişlerdir. Onun gamıyla âşık, gözyaşı incilerini ümit ipine tane tane dizer. Onun gibi bir inci dünyada ve güzellik denizinde yoktur. Hatta Aden'de bile öyle inci görülmemiştir. Âşaf'ın şiirine sevgilinin dişleri vafında olduğu için saygı duyulur.⁹⁹³ O dişlerin vafı zordur (G.571/4). Âřıġın gözyaşı güheri gevher-i şehvâr olan diş incisine fedâ olur (G.31/3). Bir yerde (G.909/2) sevgilinin dişlerinin âřıġın kanına diş bilemesi söz konusu edilirken bir yerde (Rüb.12) diş için gönlün kan ağladığı belirtilir.

Deġül dendân dizilmiş silke şan lûlû-yı lâlâdur

Görinür ger tebessüm itse la'l-i âb-dârından

G.778/2

Gevher-i dendân-ı berrâġuñ görenler didiler

şöyle şâf u muntaşam dürr-i 'Aden'de görmedük

G.568/4

2.4.1.2.11. Dudak

Sevgilinin güzellik unsurları arasında üzerinde en fazla durulan hususlardan biri dudaktır. Onlarca beyit ve bendde şair sevgilinin dudağını anlatmış onu hayaline konu etmiştir. Bu ilginin sebebi dudağın güzelliğidir. Rengi ve hayat verme özelliğiyle yine birçok tasavvura konu olur. Âřıġa can bağışlayan, dudaktır. Değerli madenlerle ilgi kurulduğunda özellikle la'l dendiğinde açık istiâreyle kastedilen sevgilinin la'l renkli dudağı olur. Âřıġı kendinden geçirmesi ve rengiyle şaraptır. Lezzetiyle birçok meyveden üstündür.

Dudağın rengi kırmızıdır.⁹⁹⁴ şair dudaktan ayrılamaz. Ayrı kalmak onu helâk eder.⁹⁹⁵ Onun methi önemlidir.⁹⁹⁶ Hatta şairin şiirine lezzet veren şeker dudağın methi

⁹⁹¹ G.130/3, G.1031/1, G.1076/6, Müf.15.

⁹⁹² G.53/2, G.816/2, Rüb.27.

⁹⁹³ G.171/5, G.266/1, G.272/5, G.491/2, G.492/2, G.537/2, G.582/5, G.635/5, G.636/2, G.791/2, G.796/3, G.806/2, G.833/3, G.834/5, G.991/4, Muh.11/4, Muh.19/5.

⁹⁹⁴ G.382/5, G.770/2, Müs.2/3.

⁹⁹⁵ G.62/4.

⁹⁹⁶ G.36/1, G.260/5, Muh.19/5.

olur.⁹⁹⁷ Şairin aklını alan dudak sarhoş edici bir özelliğe sahiptir.⁹⁹⁸ Çevresindeki ayva tüyleriyle hat çıkarması tevriyeli olarak kullanılır.⁹⁹⁹

Dehen-i yârda gören şî'r ü suhan vaşfını dir

Bu degül süzüli bir la'l-i muşaffâdur bu

G.831/3

Âşık sevgilinin dudağına susuzdur. Bayram ihsanı olarak dudağı ister. Sâkî olan sevgiliden bûse isterken onun vaatlerine de inanmaz. Sevgilinin yanına varmaktan maksat onu öpebilmektir. Ağyâr âşığın sevgiliyi öpmesine dayanamaz. Âşık bunun için can nakdini verir. Buna rağmen kimi zaman öpme isteğine erişemez. O kadar ki onun uğruna âşık kan döker.¹⁰⁰⁰ Onu öpmek gamdan kurtulmaktır.¹⁰⁰¹ İki yerde sevgilinin dudağını başkalarına öptürdüğünden yakınılırken¹⁰⁰² bir yerde (G.125/4) dîdâr isteyene öpmenin gerekmediği belirtilir. Tasavvufî olan bu beyitte yapılan her şeyi Allah için yapma, cenneti de onu görmek için isteme anlayışı söz konusudur.

Bûse-i la'lüñ müyesser olmadı almağ baña

Uğradum ol bâğ-ı hüsnüñ 'âkıbet rengine ben

G.820/3

Dimeñ kim bûse-i la'l-i fem-i dilberden el çekdük

Derün-ı sînede efrûhte bir aħkerden el çekdük

G.563/1

Dudağın en önemli vasfı âşığa şifâ vermesidir. Âşığın aşk yarasına merhem, derdine şerbet olurken hasta âşık için su olur. Doğrudan şifâ vermesi üzerinde durulurken onun hayat suyu olduğu da anlatılır. Zaman zaman Hz. İsa ile ilgi kurularak can bahşetme özelliği belirtilir. "Sormak" kelimesi tevriyeli kullanılır. Hekimlere derman soran âşığa sevgilinin dudağını tavsiye edilir. Âşığın derdinin dermanı dudakta olsa da sevgili âşığa şifâ şerbetini sunmaz. Bahtsız bir hasta olan şair dermana eremez ancak ona dudaktan başka da deva yoktur. Şifâ veren dudak âşığı gamlardan da kurtarır.¹⁰⁰³ O hayat suyudur, onu içen ölümsüzlüğe erer. Hatta onu bulan gönül, hayat suyuna bakmaz bile.¹⁰⁰⁴ Bir yerde (G.829/4) Sevgili Hızır-leb olarak anlatılır. Hz. İsa'nın nefesi o dudağın bendesidir. Dudak Meryem'in kucağındaki İsa olur. Mesihâ-dem olan sevgilinin dudağı hayat verirken nefesi ruha gıda vermekte ve hastaları iyileştirmektedir.¹⁰⁰⁵ Dudağın şifâ vermesi üzerinde bu kadar duran şair bir yerde onun hastalık verdiğinden söz eder. Buradaki hastalık aşk hastalığı olmalıdır.

La'lüñ cünün-ı 'aşka devâdan haber virür

Oldur tabîb-i cân şifâdan haber virür

G.281/1

Cânâ lebüñ ki çeşme-i âbü'l-hayâtdur

Añlar bu zevkî şüfî eger ehl-i hâl ise

G.974/2

⁹⁹⁷ G.214/3, G.241/1, G.343/5, G.566/5, G.672/5, G.817/4, G.1007/5.

⁹⁹⁸ G.244/4, G.312/2, G.471/2, G.503/4, G.765/1, Muh.10/3.

⁹⁹⁹ G.869/3.

¹⁰⁰⁰ G.126/2, G.142/5, G.162/1, G.201/2, G.390/1, G.402/2, G.428/3, G.462/2, G.467/4, G.523/3, G.530/4, G.707/5, G.883/3, G.893/2, G.967/5, Muh.24/4, Müs.8/3, Mur.2/2.

¹⁰⁰¹ G.178/1, G.832/1.

¹⁰⁰² G.56/1, Muh.13/3.

¹⁰⁰³ G.100/2, G.154/1, G.154/4, G.178/5, G.448/5, G.471/1, G.516/4, G.524/1, G.567/5, G.599/1, G.649/2, G.804/2, G.812/2, G.971/5, G.981/4, G.995/5, G.1007/3, Muh.11/2, Muh.24/4, Rüb.26.

¹⁰⁰⁴ G.374/1, G.1070/4, Muh.11/2, Muh.20/4, Muh.27/4, Muaş.2/4.

¹⁰⁰⁵ G.132/5, G.289/4, G.593/3, G.694/5, G.715/2, G.868/4.

Dil-i bî-çāreye emdürdi yār çün la‘l-i cān-bahşın
Dem-i ‘İsī gibi ol demde rūḥa bir gıdā viridi G.1086/3

Aldanma ruḥ-ı aline anuñ şaşın ey dil
Al lebi ile daḥı bīmāre olursın G.770/2

Dudak çoğu zaman şekerle birlikte anılır. Hatta şekerden daha lezîz olduğu üzerinde durulur. Helva olduğu belirtilen dudak kimi zaman bal olarak anlatılır.¹⁰⁰⁶ Dudak için kullanılan “şîrîn” kelimesiyle tevriyeler yapılır. Dudak “şîrîn” veya “kand” olduğunda şair de “Ferhât” veya “papağan” olur.¹⁰⁰⁷

Oldı cānā leblerüñ çün kand-ı sükkerden lezîz
Olsa sözlerüñ ‘aceb mi āb-ı Kevşer’den lezîz G.158/1

Var mı ey şūḥ-ı cihān bir saña dünyāda bedel
Ki ḥalāvetde senüñ la‘l-i lebüñ oldı ‘asel
Teşne-dil olsa revādur lebüñe nice güzel
Açdı Āşaf yine bir tāze zemīn tāze ğazel
Lebi medḥinde o şūḥuñ bir içim şudur bu Muh.10/4

Lebüñ kandını vir tütīlerüñe gel
Benüm cānum beni ‘aşıklararuñdan şay G.1082/3

Dudak şekil bakımından goncaya (gonca-leb) teşbih edilir. Ağzın açılması ise goncannın gül hâline gelmesidir.¹⁰⁰⁸ Gülün gül oluşu sevgilinin yanağı ve dudağından kināye olmasına bağlanır.

Yāruñ ruḥıyla la‘l-i lebinden kināyedür
Eş‘ār-ı nazm içinde güle gül didükleri G.1083/4

Renk ve kıymet bakımından la‘l olarak anlatılan dudak özellikle Bedeḥşan la‘li olarak vasıflandırılır.¹⁰⁰⁹ Onun bahâsı yoktur. La‘lden de üstün olduğu üzerinde durulur.¹⁰¹⁰ Mercân, dudağın renk ve kıymet bakımından ilgi kurulduğu diğer bir unsurdur.¹⁰¹¹

Mu‘ādil görmezem bir çekresin la‘l ile mercāna
Mey-i ‘aşkı gönül tercīḥ ider her şeyden eydür bu G.837/4

Ey dil öpegör la‘l-i Bedeḥşān-ı nigārı
Anuñ gibi bir ğonça-i ḥandān ele girmez G.389/4

¹⁰⁰⁶ G.251/5, G.727/3, G.962/1.

¹⁰⁰⁷ G.39/1, G.101/1, G.140/2, G.152/2, G.154/5, G.157/1, G.214/3, G.287/1, G.312/3, G.330/4, G.332/5, G.339/5, G.462/1, G.664/4, G.539/4, G.566/2, G.643/5, G.831/5, G.833/2, G.863/3, G.914/5, G.935/5, G.941/5, G.974/3, G.1001/5, G.1025/5, Muh.9/2, Muh.10/2, Muh.14/5, Muh.15/4, Muh.18/2, Muh.26/4, Mūs.1/1, Rüb.23.

¹⁰⁰⁸ G.290/2, G.604/4, G.630/3, G.763/3, Muh.9/1, Muh.23/5, Muaş.1/1.

¹⁰⁰⁹ G.537/1, G.636/2, G.802/1, G.816/1, G.844/2, Mūs.8/2.

¹⁰¹⁰ G.281/1, G.383/6, G.585/1, G.590/2, G.630/3, G.838/4, G.880/2, G.898/1, G.1083/2, Mūs.1/3, Mur.2/5.

¹⁰¹¹ G.277/2, G.320/2, G.461/2.

Reşk idermiş la‘lũne mercân u yâķût ey Şanem
Anları ‘isyânlarıyla cürmidür taş eyleyen

G.735/2

Dudak renk ve âŐıĝı kendinden geçirmesi, aklını başından alması bakımından Şaraba benzetilir. Rengini anlatmak için “leb-i mey-gũn” ifadesi kullanılır.¹⁰¹² Şairi sarhoş eden Şarap deĝil sevgilinin dudaĝıdır. Şarap içmek gönulde kayıt bırakmazken dudaĝı öpmek de gönlün gussasını giderir. Gönle ferahlık veren dudaktır. Dudak Şarap neşesi verirken Şarabın rengi sevgilinin dudaĝının yansımasıdır. Baĝda Şarap içilmesi ile baĝa benzetilen yüzdeki dudak arasında ilgi kurulur. Dudak Şaraptan üstün tutulur.¹⁰¹³ Birçok yerde kadehe benzetilir.¹⁰¹⁴

Bũs-ı la‘lũn var iken bādeye meyl itmedi dil

İçilür mi boza-i Tātārı cüllāb olıcaķ

G.525/3

Çekdi dil Őahbā-yı Őevķı bir lebi cām ‘aŐķına

Gülşene ‘azm itdi ol ruŐsārı gül-fām ‘aŐķına

G.955/1

Birçok beyitte dudak yāķũta benzetilirken¹⁰¹⁵ üç yerde Hz. Süleyman’ın mührü ile ilişkilendirilir.¹⁰¹⁶ Kevser olan dudak¹⁰¹⁷ meyvelerden ünnāb, Őeftālî, turunç ve nara benzetilir.¹⁰¹⁸

Yũsuf-ı gül-çehrenũn ol çeşmi āhũ dilberũn

Dudaĝın yāķũta zũlfin Őāma teŐbĩh eyledũm

G.688/2

La‘l-i nābuña iki ad ķoydı ‘aŐķklar cihānda

Birinũn Kevşer’dür ismi birine mercân dirler

G.277/2

2.4.1.2.12. Gamze

Sevgilinin süzgün yan bakışı birbirleriyle aynı doĝrultuda çeşitli tasavvurlara konu olur. Gamzeyle ilgili en yaygın tasavvur onun ok olarak ele alınmasıdır. Sevgili yan bakış oklarını âŐıĝa gönderse de âşık için bu istenen bir durumdur. Bu yüzden kimi zaman yan bakış oklarının ezasından söz eden Şair, kimi zaman onun bir izzet vesilesi olduĝunu belirtirken ona can vermek istediĝini belirtir. O ansızın gelen bir kaza okudur. Sevgili yan bakış oklarıyla bir Rũstem olarak düşünũlür. ÂŐıĝın Őnesi bu oklar için niŐāndır.¹⁰¹⁹ Yan bakış oku ucundaki peykāniyla da anılırken kimi zaman sadece peykān söylenerek açık istiāreyle sevgilinin gamzesi kastedilir.¹⁰²⁰ Yan bakıŐlar kimi zaman bir kılıca benzetilir. ÂŐıĝa cefa eden yan bakış Rũstem olur. Hatta Rũstem dilāverliĝi gamzeden öğrenmiştir.¹⁰²¹ Yan bakış öldürücü bu silahlarla âŐıĝı yaralar. Sevgilinin cadı gamzesinin açtıĝı yaralar bir türlü bitmez. Őinedeki yaralar kırmızı güle

¹⁰¹² G.24/2, G.519/1, G.630/3, Mũs.8/4, Muaş.1/1.

¹⁰¹³ G.7/4, G.16/1, G.16/5, G.26/4, G.44/1, G.69/5, G.74/4, G.113/3, G.130/2-3, G.272/7, G.343/4, G.351/4, G.385/2, G.404/2, G.416/1, G.527/2, G.661/1, G.667/2, G.785/1, G.785/3, G.796/5, G.821/4, G.829/4, G.970/4, G.1083/2, Muh.8/1, Muh.14/1, Muh.15/3, Mur.2/3.

¹⁰¹⁴ G.22/3, G.416/1, G.823/3, Muh.19/3, Mũs.2/1.

¹⁰¹⁵ G.358/3, G.462/1, G.807/1, G.822/5, G.833/2, G.880/2, G.1074/3.

¹⁰¹⁶ G.537/2, G.807/5, Muh.8/3.

¹⁰¹⁷ G.667/4, G.939/4, G.966/5, Muh.21/2, Kıt.1/2.

¹⁰¹⁸ G.138/3, G.525/1, G.600/3, G.816/2, G.1007/4.

¹⁰¹⁹ G.10/1, G.12/2, G.97/3, G.161/2, G.196/5, G.199/3, G.268/2, G.372/2, G.499/3, G.503/2, G.594/2, G.616/2, G.636/1, G.744/4, G.794/4, G.845/2, G.925/2, G.979/1, Muh.10/1, Rũb.42.

¹⁰²⁰ G.25/1, G.97/3, G.503/2, G.745/4, G.771/3, G.775/2.

¹⁰²¹ G.296/2, G.364/4, G.694/1, G.993/3, G.995/2, Muh.14/3, Muh.19/3, Mũs.7/4.

benzetilir.¹⁰²² Gamze bir cellat, katil, hunhâr veya gaddâr olarak anlatılırken kana mâil olduğu üzerinde durulur. Çeşitli oyunlarla âşığın gönlünü avlar. Öldürücü olan yan bakış âşığa cevır ederek can nakdini yağmalar. Bu yüzden ondan korkulur.¹⁰²³

Ol gânzeler alsun yedine nâvek ü kavsi
‘Uşşâkı urup sîne peykân düzülün G.775/2

Gözlerüñ ‘ayn-ı kaçâ gânzelerüñ sehm-i belâ
Şahñ-ı rüyuñda kemân u tîre hâcet kalmadı G.994/4

Aldı ‘aqlum bir cevân-ı hûb-rüy u tünd-hû
Ġamzesi cellâd-ı dildür ‘ayn-ı mesti fitne-cû G.841/1

Fettân gamze ateşe giren bir cadı olarak tasavvur edilir. Sihir yapması, ortalığa fitne salması, işveli ve sarhoş oluşu onun özelliklerindedir. Bir tüccâr, hırsız olarak anlatıldığı gibi âşığa yaptıklarından dolayı Tatar olarak düşünülür. O gönül kasrını alır. Gönlünü gamzeye feda eden şair gamze şehididir.¹⁰²⁴ Bir yerde (G.612/4) şair, gamzenin kendisine kâr etmeyeceğini ifade eder.

Düzd-i gâmzeñ kanda şaklardı çalup cân u dili
Fitne-i dîdeñ eger anuñ yatağı olmasa G.913/2

Kıl degüldür tenüm üzre görinen ol yâruñ
Ser-i peykânı kalur gâmze-i Tâtârından G.745/4

2.4.1.2.13. Gerdan

Gerdan metinde çok sık ele alınan bir güzellik unsuru değildir. Parlak oluşu, bu yönüyle elmâsa ve gümüşe benzetilmesi en dikkat çekici yanıdır. Sevgilinin gerdanının güzel olduğunu anlatan şair kendini “meddâh-ı gerdan” olarak vasıflandırır. Şairin çok istediği gerdan rakîbe kısmet olur. Yasemen kokulu gerdan saçla birlikte anılır. Sevgilinin değişik uzuvlarında gördüğümüz ben, gerdana da güzellik veren bir unsur olurken bir yerde parlak gerdan şifâ olarak ele alınır.¹⁰²⁵

Semen-bû gerden-i elmâsuñ üzre ‘anberîn-hâlüñ
Naẓîrin görmemiş ‘âlem ‘aceb hasnâ-yı ğarrâdur G.212/3

Meddâh-ı gerdenüñ olalı Āşaf’uñ ki ben
Bu şî’ri görmege yed-i nâdâna virmez G.807/7

2.4.1.2.14. Göğüs

Sevgilinin sînesi de üzerinde çok fazla durulan bir güzellik unsuru değildir. Sîne ile ilgili öne çıkan özellik onun parlaklık bakımından gümüş (sîm-ber/sîmîn-ber) olarak ele alınmasıdır. Aşka düşmenin ve gönlün tutsaklığının sebebi sevgilinin gümüş sînesidir. Âşık dünya bağında bir sîmîn-beri olmadığından yakınıdır. Göğüs koku ve

¹⁰²² G.162/5, G.202/2, G.254/4, G.264/1, G.298/1, G.364/4, Naz.6/1.

¹⁰²³ G.95/2, G.277/4, G.364/3, G.729/1, G.962/4, G.994/2, Muh.7/3, Muh.21/1, Müs.5/5, Rüb.42.

¹⁰²⁴ G.25/1, G.58/2, G.139/2, G.311/4, G.327/2, G.465/2, G.681/5, G.737/1, G.747/4, G.771/3, G.794/4, Muh.24/4, Müseb.1/4, Müf.3.

¹⁰²⁵ G.15/5, G.32/3, G.120/5, G.198/4, G.219/2, G.272/5, G.309/4, G.436/3, G.635/4, G.1031/1, G.1083/3, Muh.10/3, Muh.11/1, Muh.25/3.

yumuşaklığıyla güzellik bağında yetişen bir yasemendir. Âşığa şifâ olarak tasavvur edilen sîne nurludur. Âşık birçok beyitte onu kucaklamak istediğini dile getirir. Sîne tahtı Keyvân'ın tahtından üstün tutulur. Tatlı olduğu belirtilen sîne ile ilgili bir yerde "elini sîneye koymamak" deyimini kullanılır. Sîne gizli hazine olarak tasavvur edilir.¹⁰²⁶

Dili sîmîn-ber ile kâkülüdür bende sebeb	
Gülsitân içre ne sünbül ne semendür bâ'ış	G.111/2
Sînesin sîneme kor nâz ile cânân bu gice	
Şarılır yarama şan merhem-i Loqmân bu gice	G.861/1
Açmaz iseñ sîneñi bir genc-i pinhânsın şehâ	
'Arz iderseñ cismüñi rûh-ı muşavversin hele	G.867/3

2.4.1.2.15. Göz

Göz; âşığı sevgiliye bağlayan, aklını başından alan önemli bir güzellik unsurudur. Âşığa iltifâtın merkezi olan göz çoğu zaman kan dökücü vasıflarla anılır. Cadı ve Tatar olarak anlatılan göz aynı zamanda cellattır. Şekil bakımından nergis ve bâdemdir. Ceylan gözlü sevgili ortalığa fitneler salar. Kaş yayından kirpik oklarını âşığın sînesine atan sevgilinin mahmur gözüdür. 874. gazel "çeşmüne" rediflidir.

Gözün en önemli vasfı kan dökücü oluşudur. Bunun için "hûn-hâr, hûn-rîz, pür-hûn, hûnîn" ifadeleri kullanılır. Âşığın canını alan, fitneler yapan, naz kadehiyle kendinden geçmiş bu göz kan dökmede eline çabuktur. Kan dökerken mızrak, balta, hançer, ok gibi her türlü aletle müsellahtır. Gönlü yıkan gözün şarap içtiğinde kana mâil oluşu üzerinde durulur. Âşık bu yüzden gözden korkar.¹⁰²⁷

Dîde-i hûn-h'âr-ı dilber öyle âfet ola kim	
Tîr ü deşne şerh idenler aña telmîh ideler	G.256/3
Nîze-i hûn-rîz-i çeşmüñ geçdi câna gerçi kim	
Cân mı var olmuş halâş ol nîze-i dil-düzdan	G.773/3

Göz kan dökücülüğünün yanında âşığa kast ve cefa eden bir unsur olarak ele alınır. Âşığın ruhuna cefada ustadır. Âşık gözden iltifât beklerken göz her bakışta âşığın sînesini deler, âşığı harap edip rakibe iltifât eder. Âşığın canını almak için hançer ve kılıç çeker, oklar atar. Kaşı yay, kirpikleri ok olarak kullanan göz, âşığın gönlünü deler. Bu bakımdan kâtil ve cellat olarak vasıflandırılır. Âşığın gönlüne eziyet ederken cellat, âşığın kanını içerken bir katil olan göz, âşığın aklını ve gönlünü alır. Akli başından giden âşığın bir deliden farkı yoktur. Ondan canın kurtulması mümkün değildir. Can için âfet olan göz canı yağmalar. Bu bakımdan bir Tatar ve harâmî olarak düşünülür. Gözün hastası olan âşığın göze bakmaya mecâli yoktur.¹⁰²⁸

¹⁰²⁶ G.107/2, G.149/1, G.211/1, G.217/3, G.276/3, G.330/5, G.396/5, G.399/2, G.686/2, G.844/4, G.860/4, G.863/1, G.889/2, Muh.8/3, Muh.11/1.

¹⁰²⁷ G.31/4, G.170/1, G.232/2, G.258/1, G.355/3, G.380/1, G.399/4, G.503/5, G.545/2, G.767/3, G.773/4, G.789/1, G.793/2, G.802/3, G.889/4, G.900/1, G.923/1, G.963/3, G.1075/3, Müseb.1/4.

¹⁰²⁸ G.10/3, G.21/2, G.78/1, G.89/1, G.113/1, G.123/5, G.170/2, G.172/1, G.181/2, G.298/4, G.327/2, G.328/2, G.341/2, G.359/1, G.432/3, G.437/4, G.453/3, G.506/4, G.516/5, G.575/4, G.616/3, G.624/3, G.728/5, G.729/2, G.747/5, G.749/4, G.754/3, G.759/1, G.770/5, G.789/2, G.864/5, G.874/4, G.887/4, G.905/5, G.914/2, G.927/2, G.1014/4, G.1017/5, G.1020/3, G.1059/5, Muh.4/3, Muh.24/4, Muş.1/5, Rüb.24, Rüb.46, Naz.6/1, Müf.4.

İki deşne taķınmış ey Āşaf Mest ‘aynı şolında şağında	G.945/5
Göñül düşdi yine sevdā-yı zülfüne Çeker ol çeşm-i cellāduñdan işkence	G.956/2
Geçdi Āşaf kendisinden ‘ayn-ı kıttālin görüp Vehm-i seyf-i dīdesinden ‘arz-ı hāle cānı yok	G.504/5
Kaşd idüp Tātār-ı çeşmüñ kişver-i rüh u dile ‘Aqlumı tārāc idüp şabrumı yağmalar gibi	G.1000/3

Gözün en fazla ilgi kurulduğu unsur ceylandır. Ceylanın gözünün sürmeli görünüşü bu ilgiye sebep olur. Aşka sebep olan ceylan gözlerdir. Ceylan olan sevgiliye tutkun âşık aklını kaybeder. Aslında sevgilinin gözleri ceylandan üstündür. Ceylanla dolaşanın dîvâne oluşu anlatılırken Mecnûn’a telmihte bulunulur. Âşık sevgili ceylanı avlamak isterken doğan olur.¹⁰²⁹ Şairin şiirinin akıllara misk kokusunu getirmesi sevgilinin ceylan gözünün methinde güzel gazeller söylemesiyle izah edilir.

Her dimāğa çün şemīm-i müşg gelsün Āşafā Çeşm-i āhū midhatinde söyle bir ra‘nā ğazel	G.643/6
---	---------

Gözün veya genel olarak sevgilinin cadı olarak tasavvuru âşığm aklını alışıyla ilgilidir. Âşığı telef eyleyen cadı göz gibisi dünyada bulunmaz. Hatta cadılar sihri sevgilinin gözünün kenarından okur.¹⁰³⁰ Göz çoğu zaman fitneyle birlikte anılır. Ortalığa fitne salması, âşıkları birbirine düşürmesi, ortalığı karıştırmaması, kavga çıkarması söz konusu edilirken saça fitne öğretmesi ve fettân oluşu da anlatılır. Yaptığı efsunla âşığı öldürürken fettân gözden kurtuluş olmadığı belirtilir. Sâhir, füsûn-perdâz, işveli, mekkâr (hile yapan) gözün vasıflarıdır. Ayrıca iki yerde şu‘bede-bâz (hokkabaz) ifadesi kullanılır.¹⁰³¹

Biri bir mäh-peyker diller ‘āciz hüsni vaşfında Anuñ çeşmi kenārından okurlar sihri cādular	G.288/3
Nazaruñ kıldı dil-i Āşaf’ı mest ü hayrān Çeşm-i maħmūr ile bir fitne-i dünyāsın sen	G.748/5
Fāriğ olmaķdur yine a‘lāsı ammā güç bu kim Bir harāmī dīde-i mekkāra düşdi göñlümüz	G.364/2

¹⁰²⁹ G.53/3, G.107/2, G.146/1, G.167/2, G.189/1, G.386/1, G.407/1, G.458/4, G.572/3, G.600/1, G.618/2, G.636/6, G.641/5, G.644/3, G.688/2, G.733/2, G.807/6, G.842/1, G.846/2-3, G.857/2, G.864/4, G.938/3, G.990/1, G.1072/4, Muh.7/5,

¹⁰³⁰ G.8/1, G.189/3, G.350/4, G.503/3, G.634/1, G.636/1, G.651/2, G.826/1, Muh.18/1, Muh.21/1.

¹⁰³¹ G.61/5, G.346/3, G.369/3, G.386/5, G.453/3, G.504/3, G.506/3, G.543/4, G.614/6, G.663/2, G.669/2, G.681/1, G.681/3, G.729/1, G.773/4, G.789/1, G.841/1, G.873/5, G.874/2, G.888/4, G.899/4, G.913/2, G.998/3, G.1079/8, Muh.10/1, Muh.11/3-4, Muh.14/3.

Kemân u sehm ü deşne derkin eyler  urmaz ey  aşaf
Yine bir  avġa z ahir itmek ister çeşm-i fett anı G.1058/5

Gözün rengi siyahtır. Dünyayı rengiyle gece yapan odur.¹⁰³² Şekil bakımından nergis ve b deme benzetilirken¹⁰³³ can ve gönül kuşunu avlayan bir doġan olarak da tasavvur edilir. Can kuşuna süzülen göz doġanı onun canını alır. Etrafa gazapla bakar.¹⁰³⁴

Şeb-t r ider fen y  çeşm-i siy h  y ruñ
 aşaf anuñ i und r zevk ehli h  ba vardı G.985/5

K met ñ Őimşada ruhs ruñ alın g l-g na hem
 eşm ñ ey Ő r n-suhan b d ma teşbih eyledüm G.688/3

 Ayn şehb z-ı le afetd r Őik r itdi dilüm
Murġ-ı dil  aşaf yine ol pençe-i c d dadur G.216/5

 h -y  çeşm-i y r  aceb Ő hb z imiş
Bend itdi Şimdi dilleri pek sihr-b z imiş G.451/1

G z her h liyle güzeldir. Őuh göz, naz etse de  şıġı avlasa da ona canlar feda edilir. Şarap olduġunda  şik onu içer ve sarhoş olur. Gözün kendisi de sarhoştur. Mahmur oluşu, naz kadehiyle mest oluşu üzerinde durulur. Kızarıklıġı, kan dökücü oluşuna yorumlanır.¹⁰³⁵ Bir yerde (G.1000/4) Şarap içen bir rind olarak Şairin hayaline konu olur.

Maħm r  eşm ehl-i dil ñ h nin içmede
Her dem  olup boşanmada  aşaf seb -y  dil G.629/5

2.4.1.2.16. Kaş

Sevgilinin önemli güzellik unsurlarından kaş; göz ve kirpiġe yakın oluşu, iki tane oluşu ve Şekliyle deġiřik tasavvurlara konu olur. Sevgilinin kirpikleri ok olduġunda kaş onun atıldıġı yay olarak düşünülür. Şekil bakımından kaş; mihr b, k bleġ h, hil l, Z lfek r, köprü, tuġr , med, t k vb. unsurlara teşbih edilir.

Sevgilinin kaşı her Şeyden önce güzeldir. Güzellik unsuru olarak alın, göz ve yanakla birlikte kaş da sıralanır.¹⁰³⁶ Kaşın en fazla benzetildiġi unsur yaydır. Kem n-keş ve tür-end z olan sevgilinin kaşları için “kem n-ebr ” ifadesi kullanılır. Sevgili kaş yayıyla kimi zaman yan bakış oklarını kimi zaman da kirpik oklarını atar. Atılan oklara  şıġın s nesi hedefdir. Birçok beyitte  şik s ne ve gönül hedefini sevgiliye açar. Gönlün oklara hedef oluşu kaşla h tir-niş n olmalarına baġlanır. Bu,  şıġın istediġi bir durumdur. Sevgiliden kendisine bakmasını isterken okuna razı olur. Hatta okun ucundaki temren olan peyk n orayı mesken eder. Peyk nın gönülden ayrılmaması katili kan tutmasıyla açıklanır. Kaşların attıġı kirpik okları yaralı gönle uġrar. Kimi zaman bu

¹⁰³² G.43/5, G.97/1, G.211/2, G.386/1, G.970/3, G.977/5.

¹⁰³³ G.200/5, G.380/1, G.651/4.

¹⁰³⁴ G.221/2, G.228/2, G.271/2, G.330/5, G.572/2, G.775/1, G.891/1, G.932/2.

¹⁰³⁵ G.14/4, G.41/2, G.58/2, G.81/1, G.97/1, G.113/4, G.159/1, G.184/4, G.191/2, G.260/3, G.288/1, G.423/4, G.543/1, G.546/3, G.802/2, G.898/4, G.945/5, G.991/2, G.998/1, G.1014/4, Muh.10/3, Muh.24/4.

¹⁰³⁶ G.521/2, G.635/1, G.652/1, G.652/4.

oklar cefa okları olarak anlatılır. Kaş âşığı helâk eden, bazen de onun gönlünü açan bir unsur olarak tasavvur edilir.¹⁰³⁷

Kirpigüñ oğ eylemişsin kaşlaruñ çatı kemân
Korqaram bu sine-i mecrûha uğraya güzel G.637/5

Bir nigâh eyle kemân-ebur açılson gönlümüz
Armağân olsun revâna tîr-i müjgânuñ senüñ G.536/4

Şekil bakımından ilgi kurulan diğer bir unsur hilâldir. Kaş hilâle muâdil olarak anlatılır. Hatta kimi zaman hilâlden üstün tutulur. Hilâl bu yüzden sevgilinin kaşlarını kıskanır. Felekteki hilâl, kaşların üzüntüsünden büklüm büklüm olur. Hatta onun gamıyla boyu kemâna döner ve yüzü sararır. Emsâlsiz olduğu anlatılan hilâl ile oruçlu olan âşık arasında ilgi kurulur. Hilâl görüldüğünde bayram olacaktır. Ayrılık orucundaki âşık kavuşma bayramı için sevgilinin hilâl kaşlarını gözler.¹⁰³⁸

Şad meşq iderse levha-i eflâkde hilâl
Ebrû-yı yâra beñzeyebilmez mişâlde G.946/2

Benem ol şâ'im-i hecr 'îd-i vaşlı arzûsıyla
Meh-i nev gibi ebrûsı dil-ârânuñ bedîd olsa G.871/2

Kaşın rengi hep siyahtır. Bir yerde (G.21/3) sarı rengiyle menşûr nişânına çekilen altın süslemelere benzetilir. Kaş kimi zaman mihrâb kimi zaman kıblegâh olarak ifade edilir. İki yerde Hz. Ali'nin kılıcı Zülfekâr'a, bir yerde kılıç çeken Hz. Ali'ye benzetilen kaş, birçok yerde tuğrâya benzetilir. Kaş tuğrâ olduğunda zer kalemle çekilmesi özellikle belirtilir.¹⁰³⁹ Bir yerde (G.58/4) kına benzetilen siyah kaş, bir yerde (G.148/4) med, bir yerde de (G.92/1) mıstara benzetilir. Gökkuşağı (kavs-i kuzah), elif, ser-levha, köprü, Kaf dağı, tâk kaşın benzetildiği diğer unsurlardır. Kisrâ'nın tâkı ona baş eğer.¹⁰⁴⁰

Mescide mektebe varup aña hiç lâ dimezüz
Ne yapalum uyaruz ol kaşı mihrâb olıcağ G.525/4

Zülfekâr ebrûlaruñla sine-şad-çâk it beni
Ben o merd-i sine-i şâfam ki şemşîr istemem G.659/4

Berât-ı hüsnuñ üzre kaşlaruñ tuğrâ-yı zer midür
Hağ-ı sürh-ile yazılmış 'aceb inşâ midur ol ruğ G.138/4

Âşığa yaralar açan kaş Bihzâd'ın yaptıklarıyla ilişkilendirilir. Âsaf'ın şiirlerinin okunması kaşları vasfetmesine bağlanır. Şiiri kaşı vasfetmekle imtiyâz bulur. Altı yerde sevgilinin âşığa kaş çatması üzerinde durulur.¹⁰⁴¹

¹⁰³⁷ G.13/4, G.15/3, G.23/1, G.81/2, G.260/1, G.268/2, G.274/1, G.334/3, G.381/4, G.399/4, G.442/4, G.450/1, G.455/4, G.501/5, G.540/3, G.559/1, G.614/7, G.636/1, G.685/3, G.777/4, G.796/7, G.802/2, G.845/2, G.950/3, G.972/5, G.1048/2, G.1053/1, G.1059/4, G.1082/2, Naz.10/2, Müf.6.

¹⁰³⁸ G.133/5, G.276/5, G.450/1, G.486/1, G.631/1, G.631/3, G.651/4, G.657/2, G.707/4, G.839/5, G.974/4, Müf.7.

¹⁰³⁹ G.58/4, G.170/3, G.272/3, G.315/3, G.400/1, G.407/1, G.436/2, G.483/2, G.618/2, G.688/4, G.732/2.

¹⁰⁴⁰ G.158/2, G.167/3, G.169/2, G.206/2, G.285/1, G.293/1, G.834/1.

¹⁰⁴¹ G.101/5, G.159/1, G.171/2, G.273/4, G.362/4, G.445/1, G.596/2, G.704/3, G.802/1, Muh.1/4.

Ebrûlarmuñ ‘askerini dizdi bir yire
Gönderdi Āşafâ dile yağma haberlerin

G.756/5

2.4.1.2.17. Kirpik

Sevgilinin kirpikleri genellikle oka teşbih edilir. Kirpikler gönül kuşuna boşuna ok atar, saçlara tutulan gönlü avlamak için oka gerek kalmamıştır. Âşığın bizzat kendisi, bağı, gönlü veya ruhu bu oklara hedef olur. Oklar kemân olan kaşlardan atılır. Âşık kimi zaman bu oklardan şikâyet etse de, helâkine sebep olduğunu söylese de çoğu zaman bu oklara hedef olmak ister. Çünkü bu oklar sevgilinin âşığa bir iltifâttır. Okların gönülden uzak kalmasını istemeyen şair, onların gönle zahmet vermediğini belirtir.¹⁰⁴² Okların ucundaki metal kısım olan peykân da kirpiklerle birlikte anılır. Ok gönlü terk etse de peykânın gönülde kalması istenir.¹⁰⁴³

Sehm-i müjeñ ucında görüp hûn-ı dili ben

Üstâd işidür duyduğum o peykân-ı ciger-düz

G.377/2

Atup müjgânları tîrini urdı bu dil ü câna

O tîr-endâzı gör kan almağı faşşâddan görmiş

G.447/3

Âşığın tenini delmesi, yaralaması, canına geçmesi, öldürücü olması, kan dökmesi kirpiğin özelliklerindedir. Kirpik Tatar’ı âşığın aklını yağmalar. Kirpik bir yerde (G.81/1) mızraba, bir yerde (G.497/1) saf saf dizilen atlara benzetilir. Çok kere cilve, nâz, füsûn ve fitneyle birlikte anılan kirpiklerin siyâh ve uzun olduğu belirtilir.¹⁰⁴⁴

‘Arz eyler iken sîne-i süzânımı yâra

İşletdi müjesin dağı bir yanuma geçdi

G.977/2

Yüri ey çeşm-i gâzâl itme bu ruhsâr ile nâz

Nâza lâzım siyeh ebrû ile müjgân-ı dirâz

G.407/1

2.4.1.2.18. Saç

Üzerinde en fazla durulan güzellik unsurlarından biri de saçtır. Şekil, renk ve koku bakımından birçok tasavvura konu olur. Tasavvurların fazla oluşu diğer güzellik unsurlarıyla olan yakın ilişkisi dolayısıyladır. Dağınık, perişan hâli söz konusu edilirken âşığın veya gönlünün ona asılı, orada esir olduğuna değinilir. Âşık veya gönlü için tuzak olur. *Āsaf Dîvânı*’nda genel olarak saç için zülf, gîsû kelimeleri de kullanılırken alna dökülen kıvrımlı saç olan kâkül, perçem ve turra da çok sık anılır. Şairde saç ve alna dökülen saçla ilgili tasavvurlar paralellik gösterdiğinden ayrı ayrı başlıklandırılmadan ele alındı. Bu incelemede metinde anlatılan sevgilinin saçının şekil, renk ve koku bakımından özellikleri belirlenecek, ilgi kurulduğu unsurlar ve bunlarla ilgili tasavvurlara yer verilecektir.

Sevgilinin saçı uzundur, boyu kadar olduğu söylenir. Hatta ayağa doğru uzanan saçın ayağı öpmeye çalıştığıyla ilgili tasavvurlara yer verilir. Saçın dağınık hâli üzerinde çok durulur. Müşevveş, perişan, târumâr olan bu dağınık saç âşığın aklını da

¹⁰⁴² G.186/1, G.271/2, G.302/3, G.334/2, G.348/3, G.356/2, G.412/2, G.423/4, G.450/1, G.455/4, G.503/1, G.504/2, G.536/4, G.537/3, G.595/4, G.637/5, G.680/4, G.685/3, G.723/5, G.742/3, G.796/7, G.992/3, G.972/5, G.1050/5, Muh.27/4, Muaş.2/4, Müf.8.

¹⁰⁴³ G.13/4, G.92/1, G.876/2, G.1059/4.

¹⁰⁴⁴ G.81/2, G.346/3, G.369/3, G.453/4, G.542/1, G.625/4, G.654/4, G.685/3, G.789/3, G.802/2, G.833/1, G.853/1, G.994/2, G.996/1.

gönlünü de dağıtır. Kimi zaman sevgilinin saçını sabah rüzgârı veya nesîm tarafından dağıtılırken kimi zaman bunu yapan âşığın seherde çektiği âhlar olur. Kirpiklerin cilvesi de saçını titretir ve dağıtır. Bir yerde (G.777/5) şairin perişan şiirleri saçını dağınıklığına bağlanır.¹⁰⁴⁵ Saçın bir başka özelliği kıvrım kıvrım, kıvrıcık, eğri, bükülmüş oluşudur. “Pîç, pîçiş, ham, ca‘d, girih, girih-gîr, çîn” kelimeleriyle nitelenen saçta âşığın canı asılıdır. Kıvrım kıvrım hâliyle sevgilinin yüzüne dökülen saçtan âşığa ilgi yoktur. Gönül dolaşık saçta tarak olurken¹⁰⁴⁶ onun fikriyle birçok dîvâne sevgiliye bağlanır.¹⁰⁴⁷ Saçın bir başka özelliği iki kat (dü-tâ) oluşudur. İki kat olan bu saçta şair gönülden bağlı olduğunu söyler.¹⁰⁴⁸

Pā-būsuñ içün şarķar ol zūlf-i girih-gîr
Luţf it ķoma ayakda ki dāmānuña düşdi G.1046/4

Sevdiğüm āh-ı seher-gehden şaķın bu rūzgār
Tārumār itmeye ol zūlf-i perîşānuñ senüñ G.536/2

Her bār ola ol kākül-i pür-çîn müşevveş
Fāriğ mi olur şāne ile dilde keşākeş G.442/1

Saç şekil bakımından çengel(kullâb)e benzetilir.¹⁰⁴⁹ Göklere kadar uçabilen gönül Ankâ’sı bu çengelden kurtulamaz. Saçın her teli bir kullâb iken âşıklar doğal olarak bu çengellere asılacaktır. Saç mahabbet çengeli olduğunda ona dolaşan mahabbet erbabının eli olur.¹⁰⁵⁰ Saç bend ya da kemend olduğunda nice ceylanları avlayan bir Rüstem olarak tasavvur edilir. Saç kemend atmada ustadır. Âşık onun bendine Mansûr olur. Leylâ saçlı sevgiliden saçını boynuna kemend etmesini ister. Sabah rüzgârı âşığın gönlünü bu kemendiyle bağlar. Gönül Yûsuf’unun çene çukurundan bu kemendle kurtulması ümit edilir. Dîvâne (mecnûn) olan âşık saç bendine bağlıdır. Ondan kurtulamaması aklının başında olmamasına bağlanır. Âşığa aman vermeyen saç onu bağlar.¹⁰⁵¹

Dilleri ķullāb-ı zūlfine ider bend ü girift
‘Āķil oldur kim o zencîrūñ ola dîvānesi G.1044/3

Didi ki boynuña gîsūlarum kemend gerek
Didüm şu ķul ki firār eylemez ne bend gerek G.539/1

Saç şekil yönünden ip (rişte, resen), organ ve zincire teşbih edilir. Şair saç organına Mansûr olurken gönül Mansûr’u o organla dâra çekilir. Sevgilinin yoluna baş

¹⁰⁴⁵ G.145/3, G.253/3, G.332/2, G.383/5, G.440/1, G.442/1, G.444/2, G.527/4, G.543/1, G.562/3, G.628/1, G.691/1, G.729/2-3, G.789/2-3, G.790/2, G.860/5, G.980/1, G.1019/1, G.1058/2, G.1071/2, G.1080/2, Muh.10/3, Muh.11/4, Muh.25/3, Müf.2.

¹⁰⁴⁶ M. Nejat Sefercioğlu, “Divan Şiirinde Tarak ve Ayna”, *Saç Kitabı*, Editör: Emine Gürsoy Naskali, Kitabevi Yay., İstanbul 2004, s. 214-215.

¹⁰⁴⁷ G.32/1, G.48/2, G.61/2, G.106/2, G.171/3, G.184/1, G.237/3, G.259/1, G.296/1, G.300/4, G.303/3, G.428/2, G.562/1, G.726/5, G.728/2, G.778/1, G.849/4, G.876/3, G.890/4, G.904/1, G.940/2, G.976/4, G.1009/4, G.1023/4, G.1061/3, Muh.6/3, Muh.8/2, Rüb.5, Naz.3/1.

¹⁰⁴⁸ G.360/1, G.624/4, G.779/2.

¹⁰⁴⁹ Kullâb ve diğer tasavvurlar için bk. Sabahat Deniz, “Divan Şiiri Güzelinin Saç Rengi”, *Saç Kitabı*, Editör: Emine Gürsoy Naskali, Kitabevi Yay., s. 273-313.

¹⁰⁵⁰ G.45/5, G.92/1, G.103/1, G.781/3, G.1035/1, G.1046/2.

¹⁰⁵¹ G.15/3, G.32/2, G.64/2, G.111/2, G.140/3, G.177/4, G.196/3, G.204/2, G.266/4, G.268/3, G.287/1, G.338/2, G.453/2, G.455/2, G.557/3, G.696/1, G.775/1, G.866/5, Muh.9/4, Muh.11/1, Muh.19/1, Mur.1/2, Rüb.21, Müf.1.

koyan, onun saçında asılmalıdır. O ipin hevâsıyla zelîl olunur. Saç zinciri âşığın boynuna takılıyken gönlü çeken yine o zincirdir. İki zülf gönlü o zincire bağlar. Âşık saç zincirinde Mecnûn olur. Gönül, ipte oynayanlar gibi her oyunu sevgilinin saçında yapar. Bu bakımdan ip üzerinde oynayan canbâz olur.¹⁰⁵²

Aradan çıkkduk velî virmekte zülf-i yâra biz
Dil gibi Manşûr'ı varup dâra teslîm eyledük G.589/4

Gördiler zencîr-i zülfûñ ile bend olduğumı
Reşk ile dîvâne oldı 'âşık-ı şeydâlaruñ G.571/3

Saç tuzak olarak tasavvur edilir. Âşığın can ve gönül kuşu bu tuzağa yakalanır. Bu tuzakta ben tane olarak kullanılır. Gönül kuşu bu tuzaktan kurtulamaz.¹⁰⁵³ Saç kimi zaman âşığın gönlünün asıldığı bir dâr (dar ağacı) olarak düşünülürken kimi zaman yılan olarak ele alınır. Yüze dökülen kâkül güneşte kıvrım kıvrım olmuş bir yılan olurken turra ateş saçan bir yılan veya çok başlı ejder olarak tasavvur edilir. Sevgilinin saçı çevgân (eğri oyun sopası) olduğunda âşığın gönlü top (gûy) olur. Sabah rüzgârı saçı dağıttığında âşıkların başları top gibi yere yuvarlanmış olur.¹⁰⁵⁴

Cân tayrını düşürdüm anuñ bend-i zülfine
Hâl-i cemâlini görelî dâne dâne ben G.795/3

İrişmem turra-i tarrârına çok başlı ejderdür
Fedâ olsun hezâr cân dîde vü ebrû-yı cânâna G.919/3

Ûb-ı dil n'ola cefâsından iderse cevân
Yine gör bād-ı şabâ zülfini çevgân itdi G.1011/2

Saçın tuzak, bend, zincir, ip, urgan gibi unsurlara benzetilmesi âşığın gönlünü esir etmesiyle de ilgilidir. Âşığın saç zincirine bağlanması delilerin bağlanmasıyla izah edilir. Sevgilinin saçı zincir olduğunda âşık Mecnûn olur. Ona esir olanlar kurtulmak istemez. Ondan kurtulmak istediği yerlerde aşk dîvânesine zincir gerekmediği vurgulanır. Şair gam gecesinde siyah saçın esiri olduğunu söyler. Gönül saçın kıvrımında kalmıştır. Gönlün zülfün sevdasına düştüğü belirtilirken “sevdâ” kelimesi tevriyeli kullanılır. Gönül sülün olduğunda saç ona bağ olur.¹⁰⁵⁵

Gîsûña bend oldı dil zencîre hâcet kalmadı
Gitdi işlahlıktan ol tedbîre hâcet kalmadı G.994/1

Ne bir çeşm-i siyâhum var mukayyed dil ne gîsûya
Anuñ-çün defter-i 'uşşâk içinde hiç yerüm yokdur G.211/2

¹⁰⁵² G.16/2, G.40/1, G.257/4, G.291/5, G.292/2, G.392/1, G.728/4, G.866/2, G.953/3, G.1002/3, G.1076/3, Muh.15/4, Muh.22/2, Müs.2/3.

¹⁰⁵³ G.89/4, G.482/1, G.536/1, G.798/1, G.992/3, G.1061/3.

¹⁰⁵⁴ G.48/4, G.153/4, G.163/5, G.359/2, G.465/3, G.616/3, G.629/3, G.657/1, G.684/3, G.699/4, G.838/1, G.996/3, G.1008/5, Mur.4/1.

¹⁰⁵⁵ G.145/4, G.147/4, G.330/2, G.360/1, G.362/3, G.375/1, G.436/1, G.453/4, G.533/4, G.536/1, G.562/3, G.622/2, G.674/3, G.683/1, G.783/4, G.819/3, G.866/2, G.876/3, G.992/3, G.1013/2, G.1058/2, Muh.18/7, Mur.3/3.

Kâkülüne aşılmağ dîvâne gönülüm ister
Perçemleründen ancak bir rîsmâna muhtâc

G.126/3

Saç, sevgilinin güzelliğine bir örtü (nikâb) olarak tasavvur edilirken gönül Kâbe'sine de örtü olduğu dile getirilir. Sevgilinin ay yüzünü saran hâle, onu gizleyen bulut veya duman olur. Bir yerde siyah saçın güzellik ülkesinin askeri olduğuna değinilir. Turra, gerdana dolanan hamâildir. Saç Hümâ olarak tasavvur edildiği gibi Hümâ'yı bile avladığı da dile getirilir. Âşık için devlet (mutluluk) gölgesidir. Sevgilinin boynuna gölge gibi köle olması, gölge gibi mâil olması, kıvrımlarının gönül kayığına girdap olması, taht olması da saçla ilgili olarak kullanılır. Dudak Hz. İsa olduğunda etrafındaki saç onu kucağına alan Meryem olur. Saçın dağılması çemendeki bülbül yuvasının dağılmasına benzetilir. Turranın âşıkları bende çekmesinin mıkna-tisa benzetilmesi oldukça güzeldir. Alındaki kıvrım kıvrım kâkül tuğ, gönlü avlayan şahin ve laçın olurken kâkül yüz aynasındaki pas olur. Kâkül bir yerde yüz aynasına süs olur. Turra iki yerde gönül kuşunu avlayan doğan olarak ele alınırken bir yerde su perîsi (mâlik-i deryâ) olur.¹⁰⁵⁶

Nikâb-ı Ka'be-i hüsnüñ midür âyâ görinen kim
Der-âgüş eylemiş mâhı ne güne hâledür perçem G.660/4

Zülfî de boynına efgende olur sâye-mişâl
Çekmez anuñ-çün elin güşe-i dâmânından G.789/4

Şemşîr-i güşşa yaraladı cismümi benüm
Ol şüh tu'me kılmağa gîsü kelâğına G.868/2

Çekmede mişl-i seng-i mıkñnâñis
Turralar ehl-i dilleri bende G.968/2

Turra için sıklıkla kullanılan tarrâr (yan kesici) sıfatı herhangi bir tasavvur olarak değil sadece bir niteleyici olarak geçer.¹⁰⁵⁷

Görürüz turra-i tarrârî içinde rüyın
Leyle-i Kâdr'de biz mihr-i dıraşşân buluruz G.359/4

Gaddâr olan saç fitne ve karışıklıkla birlikte anılır. Ortalığa işve salması ve saçla büyü yapılması üzerinde durulur. Saçın kendisi sihirbâz, kâkül de fettândır. Saçın açılması ortalığa fitne salarken kâkül dîvâne gönle oyunlar yapar. Sabah rüzgârı saçı açınca her teli birbiriyle kavgaya tutuşur. Saçın güzel yüze sarktığı anlatılırken onun yüzü görmeye engel olduğuna da değinilir. O açıldığında gamlı âşığın siyah bahtı da açılır. Âşık hep onu elde etmek istese de bunda bazen başarılı bazen başarısız olur. Âşık saçın gamını çekerken gözyaşları durmaz. Âşığı târumâr, gönlü perişan eden odur.¹⁰⁵⁸

¹⁰⁵⁶ G.14/5, G.23/4, G.32/3, G.48/3, G.57/2, G.133/2, G.183/3, G.187/2, G.253/3, G.295/1, G.296/1, G.346/1, G.354/1, G.355/4, G.369/1, G.392/3, G.397/2, G.439/1, G.495/6, G.585/2, G.650/1, G.657/1, G.684/4, G.729/4, G.747/4, G.794/1, G.868/4, G.1048/5, G.1064/4, Müs.7/2, Naz.13/1.

¹⁰⁵⁷ G.25/2, G.31/2, G.80/2, G.356/1, G.755/5, G.919/3, Muh.11/1, Rüb.5.

¹⁰⁵⁸ G.19/1, G.25/1, G.81/3, G.106/2, G.113/2, G.123/1, G.170/1, G.171/1, G.189/3, G.257/1, G.266/3, G.305/4, G.346/1, G.360/2, G.369/1, G.399/6, G.403/5, G.452/1, G.465/1, G.510/3, G.525/2, G.565/1, G.630/4, G.790/1, G.790/4, G.794/2, G.840/4, G.845/2, G.865/3, G.873/1, G.894/3, G.907/4, G.919/1, G.922/5, G.935/2, Müs.1/3, Müs.7/2.

Yüz sürüp pâyına gîsû şarılır kâmetine
Başdan ayağa dinür yâra serâpâ fitne G.873/2

Çaldırdı ruğundan o melek perde-i zülfin
Baht-ı siyeh-i ‘aşık-ı ğam-ı ħâre açıldı G.1039/4

Saçın rengi umûmiyetle siyâhtır.¹⁰⁵⁹ Siyah saç dünyayı karıştırır, şairin aklını başından alır.¹⁰⁶⁰ Leylâ kelimesini tevriyeli kullanan şair Leylâ saçıyla saçın rengini anlatırken kendi de Mecnûn olur.¹⁰⁶¹ Saçın renk bakımından akşam (şâm) ve geceyle (şeb-gûn, şeb-reng) ilişkilendirilmesi de oldukça yaygındır.¹⁰⁶² Bir yerde (G.732/2) Leyl sûresinin kelime anlamı düşünülerek Leyl sûresine benzetilir.¹⁰⁶³

Şebüm târ itdi rûzum tîre bahtum kara şabrum mû
Siyeh zülf ü siyeh perçem siyeh müjgân siyeh gîsû G.833/1

Cüdâ düşdüm yine Mecnûn gibi bir saçı Leylâ’dan
Budur şahrâ-yı ‘aşk içinde ‘üryân olmağa bâ‘iş G.114/4

Boynca ‘işve-bâzum zülf-i şeb-gûnın dirâz itmiş
Tekâpû itmege pâyına ‘uşşâkı niyâz itmiş G.440/1

Saç güzel kokuludur. Çoğu zaman miskle birlikte anılır. Dîvân şiirinde güzelin saç kokusu deyince misk akla gelir. Asya’nın yüksek dağlarında yaşayan ve edebiyatımızda “âhû” diye isimlendirilen, kimine göre de keçi olarak tanımlanan bir cins ceylanın nâfesinden yani göbeğinden elde edilir.¹⁰⁶⁴ Müşgîn sıfatıyla anılan saç miskin çıkarıldığı Hutun ve Çin’le ilişkilendirilerek koku bakımından miskten üstün tutulur. Saçın kokusu âşığa ceylan ve nâfe minnetini sahraya saldırır. Koku saçın kıvrımlarındadır, açıldıkça ortalığa hoş kokular yayılır. Saçın kokusunu âşığa getiren sabah rüzgârıdır.¹⁰⁶⁵ Koku bakımından anbere benzetilen saç birçok yerde anber-efşân, anber-bû olarak anılır. Âşığın boyunu iki kat eden anber saçan saçtır.¹⁰⁶⁶ İki yerde anbere renk bakımından benzetilir. Bunun için anber-gûn ifadesi kullanılır.¹⁰⁶⁷ Üç yerde koku bakımından ‘abîr kokulu olarak nitelendirilir.¹⁰⁶⁸

Öyle bir şâhib-keremsin yokdur akrânuñ senüñ
Zülf-i müşgînuñ şalupdur ‘âleme sâye güzel G.637/2

¹⁰⁵⁹ Nihat Öztoprak, “Divan Şiirinde Güzelin Saç Rengi”, *Saç Kitabı*, Editör: Emine Gürsoy Naskali, Kitabevi Yay., İstanbul 2004, s. 241.

¹⁰⁶⁰ G.84/3, G.113/2, G.371/5, G.486/4, G.569/4, G.901/1, Müs.7/3, Rüb.17, Naz.11/1, Naz.13/1.

¹⁰⁶¹ G.270/1, G.506/2, G.682/4, G.711/2, G.797/2, G.969/1, G.1078/7, Muh.8/5, Muh.18/2.

¹⁰⁶² G.158/2, G.185/3, G.272/2, G.315/4, G.364/1, G.656/1, G.688/2, G.698/4, G.754/2, G.810/5, G.1035/2, Muh.26/3.

¹⁰⁶³ Saçın rengiyle ilgili tasavvurlarla ilgili bk. Nihat Öztoprak, agm., s. 241-259.

¹⁰⁶⁴ Nihat Öztoprak, “Divan Şiirinde Güzelin Saç Kokusu”, *Saç Kitabı*, Editör: Emine Gürsoy Naskali, Kitabevi Yay., İstanbul 2004, s. 316.

¹⁰⁶⁵ G.7/2, G.23/1, G.39/5, G.48/2, G.58/3, G.106/3, G.281/2, G.314/4, G.325/1, G.332/4, G.397/2, G.481/4, G.492/1, G.521/5, G.551/2, G.562/2, G.563/4, G.576/3, G.582/2, G.726/5, G.740/1, G.756/3, G.778/4, G.781/2, G.787/1, G.834/3, G.849/4, G.865/3, G.870/2, G.901/3, G.902/2, G.929/2, G.951/1, G.1013/2, G.1060/2, G.1083/2, Muh.11/2, Müs.7/4, Müs.7/6, Muaş.1/1, Mur.4/1,

¹⁰⁶⁶ G.290/1, G.376/3, G.461/3, G.635/4, G.636/7, G.725/3, G.807/5, G.841/2, G.1078/9, Muh.11/4, Muh.18/1, Muh.26/3, Müs.6/3, Muaş.1/4.

¹⁰⁶⁷ G.567/1, G.635/4, G.809/3.

¹⁰⁶⁸ G.627/1, G.786/3, Muh.8/2.

Karardı geh kızardı nâfesi müşgün hacâletden Duyunca nûkhet-i şeb-gün-ı zülfün ser-nigün oldı	G.1035/2
Gelür cāna feraḥ ger semt-i yārumdan nesīm esse Huşuşā kākül-i çinden irüp ‘anber-şemīm esse	G.915/1
Hüsünüñ katında hürşid-i raḥşān pest olur Gīsūn yanında şöhret-i ‘anber şikest olur	G.312/1

Koku bakımında şebboya denk olarak anlatılırken¹⁰⁶⁹ taze reyhân olduğuna değinilir. Açılmasıyla şakâyık olarak anılan saç semen-sâ olarak nitelendirilir. Turra da yâsemin kokuludur.¹⁰⁷⁰ Saçın sümbülle münâsebeti koku, renk ve şekil bakımındandır. Şair sümbül saça mâildir. Bağda onun gibi bir sümbülün olmadığı anlatılırken rengi de vurgulanır. Sümbülün baharda açmasıyla sevgilinin baharda seyre çıkması arasında ilgi kurulur. Reyhânın sümbül saça denk olamayacağı söylenir. Saçın ayağa kadar uzanması onun köle olmasına ve ona sümbül adının verilmesine (bk. Âdet ve Gelenekler) yol açar.¹⁰⁷¹

Ruḥlaruñda ol iki gīsū-yı müşgīnün senün Āba vaz‘ olmuş iki hoş-büy sünbüldür baña	G.7/2
Olur gāhī feraḥ-nāk olsa zülf-i ḥam-be-ḥam nāzük Mişal-i sünbül-i sīrāb güyā taze hem nāzük	G.562/1
Sünbüli gülşende gördüm ḥaylice āşüfte-ḥāl Eylemiş anı hevā-yı kākülün muhtell dimāğ	G.482/4
Perçemün de çıkdı serden eyleyüp fikr-i ba‘īd Rūymāl-i pāya gīsū-yı semen-sālar gibi	G.1000/2

2.4.1.2.19. Yüz ve Yanak

Yüz ve yanak bir bütün meydana getirdikleri ve aynı doğrultuda tasavvurlara konu olduğu için birlikte ele alındı.

Üzerinde en fazla durulan güzellik unsurudur. Sevgilinin en görünür unsuru oluşunun yanında, diğer güzellik unsurlarının yüz ve yanak üzerinde oluşu şairin yüz ve yanağı çok fazla anlatmasına yol açar. Güzelliği, rengi, parlaklığı her fırsatta ele alınır. Sevgilinin yüzü ve yanağı güzel, gösterişli ve süslüdür.¹⁰⁷² Benzeri olmayan yüz ve yanağın seyrine doyum olmadığı belirtilerek¹⁰⁷³ sevgiliden onu göstermesi istenir. Yüzündeki nikâbı görmeye engel olurken âşık nikâbını açmasını ve âşığından yüzünü döndürmemesini ister. Can isteyen onun yüzüne bakmalıdır.¹⁰⁷⁴ Şair her fırsatta

¹⁰⁶⁹ G.167/1, G.224/2, G.286/1, G.444/2, G.461/3, G.636/4, G.651/4, G.686/2.

¹⁰⁷⁰ G.84/1, G.124/1, G.192/1, G.251/2, G.315/4, G.485/2, G.844/2, G.870/2.

¹⁰⁷¹ G.185/2, G.237/2, G.396/5, G.399/2, G.439/1, G.562/1, G.567/1, G.582/4, G.651/2, G.734/1, G.756/1, G.844/2, G.870/2, G.934/2, G.970/4, G.1008/4, G.1037/1, Muh.26/3.

¹⁰⁷² G.15/2, G.53/1, G.107/4, G.111/4, G.266/2, G.462/5, G.486/5, G.582/1, G.818/1, G.841/1, G.842/4, G.933/2, G.935/2, G.987/2, G.1066/4, Muh.6/3.

¹⁰⁷³ G.293/2, G.343/1, G.406/4, G.831/4, G.892/1.

¹⁰⁷⁴ G.86/5, G.525/2, G.687/3, G.800/1, G.803/3, G.804/1, G.962/2-3, Muh.11/1.

sevgilinin yüzünü görmek istediğini belirtir. Onu görmek için kirpikler savaş hâlinindedir. Görmek için canını vermeye hazır olan âşık bir gül olan yanağı solmadan görmek istediğini anlatır. Onu görünce gamdan kurtulacaktır.¹⁰⁷⁵ Zülf perdesini açması âşığın bahtının açılmasıdır. Onu görünce neşelenen âşık kimi zaman da ağlar.¹⁰⁷⁶ Her gören ona âşık olur. Şair de yüz ve yanağın güzelliğinin, renginin esiri, mâilidir. Tasavvufî olarak da yüze aşkını ifade eden şair, rakîbi sevgilinin dîdârına âşık olamamakla suçlar.¹⁰⁷⁷ Yüzü ve yanağı görmek dünyalara değişilmezken onu gören âşığın aklı başından gider.¹⁰⁷⁸ Âşığın bu denli iştîyâkına rağmen sevgili yüzünü göstermez. Öpmeyi dileyen ve hasretiyle yanan âşığa bayramda öptüreceği vaadinde bulunurken yüzünü rakîbe öptürür.¹⁰⁷⁹

Rûy-ı ra'nâsında cânânuñ ki müşgîn-mû biter	
Beñzer ol bâğa ki eṭrâfında 'anber-bû biter	G.254/1
Ol ḥabîbüm teşne-i dilden n' için eyler firâr	
Söyleñüz dostlar yüzün döndürmesün bîmârdan	G.805/2
Ḥüsn-i cemâli bî-bedel ebrûsı bî-mişâl	
Ancağ olur zamânede bedr ü hilâl ise	G.974/4
Rü'yet-i ruḥsâr için rûḥ-ı revân olsun fedâ	
Nice günlerdür giriftâr-ı firâkıdur gönül	G.610/2

Sevgilinin yanağı tazedir. Gönül yanaktan ayrılmaz. Bir yerde (G.315/3) Kâbe'ye, bir yerde (G.718/3) cennete benzetilirken bir yerde (G.737/5) nur âyeti olduğu ifade edilir. Güzellik bakımından Hz. Yûsuf'la ilişkilendirilir. Put ve Azrâ yanaklı olarak tavsif edilen sevgilinin kimi zaman Azrâ'dan daha güzel olduğu vurgulanır. Yüzün iki yarısı düşünülerek varak (sayfa), nüsha, sûre, Mushaf olduğu belirtilir. Kenarlarındaki ayva tüyleri o sayfanın şerhidir. Bir yerde (G.732/2) Duhâ sûresi olarak ifade edilir. Şairin müştak olduğu yanağın pâk (temiz) ve sâde olduğu üzerinde durulur. Tatlılığıyla helvâ olan sevgilinin yüzü elma, turunç ve kumaşa teşbih edilir. Âşığa hayat vermesi iki yerde ele alınır. Sevgili perî ve melek yüzlüdür. Bu yüzden insana özellikle âşığına vefâsız oluşu üzerinde durulur. Perî yanaklı sevgiliyi gören âşığın aklı, sabrı ve rahatı elden gider. Hûrî yüzlü sevgilinin aslında hûrî ve gılmandan üstün olduğu, onu seyredeninin hûrî ve gılmana minnet etmeyeceği anlatılır.¹⁰⁸⁰

Ders alur iki şaḥîfe ruḥlaruñdan dâ'imâ	
Bülbülün şerḥ-i kitâb-ı Gülsitânidur ḥaṭuñ	G.558/3
Cemâlin seyr iderken bir perî-peyker melek-rüyuñ	
'Aḳıl fikr oldu zâ'il cümlesi hep gitdi yağmaya	G.969/3

¹⁰⁷⁵ G.59/4, G.276/1, G.446/3, G.485/2, G.546/2, G.553/1, G.687/3, G.702/1, Muh.24/2.

¹⁰⁷⁶ G.166/1, G.554/1, G.1039/4.

¹⁰⁷⁷ G.125/4, G.371/1, G.382/4, G.506/1, G.533/3, G.683/3, G.700/3, G.727/3, G.733/4, G.797/4, G.820/1, G.1081/3.

¹⁰⁷⁸ G.49/3, G.427/4, G.841/1, Müs.8/4, Rüb.9.

¹⁰⁷⁹ G.73/1, G.177/5, G.219/2, G.227/7, G.302/4, G.305/3, G.561/4, G.565/2, G.577/4, G.590/1.

¹⁰⁸⁰ G.18/4, G.120/3, G.127/2, G.138/1, G.138/3, G.138/5, G.188/1, G.193/1, G.201/3, G.207/1, G.215/4, G.244/3, G.245/2, G.254/2, G.268/7, G.284/3, G.349/4, G.364/5, G.374/1, G.433/3, G.454/1, G.477/4, G.498/3, G.548/4, G.558/4, G.654/2, G.688/2, G.711/5, G.807/1, G.891/1, G.923/2, G.956/1, G.1078/7, Muh.4/3, Muh.6/4, Muh.15/5, Muh.16/4, Muh.18/4, Muh.27/4, Müs.4/1, Müseb.1/4, Muaş.2/4, Kıt.4/1, Rüb.17, Rüb.22, Naz.2/2.

Sevgilinin yüzü ve yanağı kırmızıdır. Yanağın alı kimi zaman hile, oyun anlamına da gelecek şekilde tevriyeli kullanılır.¹⁰⁸¹ Yüz ve yanak için rengin (renkli) sıfatı kullanılırken gül renkli olduğu üzerinde durulur.¹⁰⁸² Lâle ve yâsemen yanağın renk ve güzellik bakımından ilgi kurulduğu unsurlardır.¹⁰⁸³ Yüz ve yanakla ilgili üzerinde en fazla durulan husus onun bir gül olarak düşünülmesidir. Sevgilinin yüzü ve yanağı renk ve güzellik bakımından güle benzetilir. Hatta gülden üstün olduğu belirtilir. Gül ona benzeyemez. Onun gibi bir gül İrem bağında bile bulunmaz. Güle gül denmesi yanaktan kinâye oluşuna bağlanır. Sevgili kimi zaman gül yüzlü ve yanaklı bir sâkî olarak ele alınır. Yanak alelade bir gül değildir. O taze ve suya kanmış bir gül olarak düşünülür. Âşığın aklını dağıtan gül yanak, umumiyetle kırmızıdır. Gül-i ranâ, gül-i handân, gonca gül olarak da ele alınan sevgilinin yanağı karşısında âşık bülbül-i nâlân olur. Âşık gonca olan yanağı dermek ister. Gül yüzlü sevgilinin diken(rakîb)le hem-dem oluşundan yakınılır. Gül yüze ayva tüyelerinin gelmesi istenmez.¹⁰⁸⁴ Yanak koku bakımından da güle teşbih edilirken kimi zaman gülzâr olarak tasavvur edilir. Üzerindeki unsurlarla o bir gülzârdır. Âşık onun olmayacağı gülşeni istemez.¹⁰⁸⁵ Yanak ve yüz bağ olarak düşünüldüğünde âşık bülbül olur. Yanak bağında dudak goncadır.¹⁰⁸⁶ Yanak ve yüz meyve olarak tasavvur edilirken âşık o meyve için gözyaşı döker. Şairin yüz ve yanak meyvesine mâil oluşu ancak bu meyveye ulaşamaması söz konusu edilir.¹⁰⁸⁷

Gülleri medh eylese Âşaf ‘izârûndur murâd
Lâle-i hamrâyı vaşf eylerse rüyuñdur ğaraż G.458/5

Beñzemez ruhsâr-ı ra‘nâña yüzün gördüm gülüñ
Zâruma uymaz işitdüm ben figânın bülbülüñ G.582/1

Rüyuñ gibi rengin degüldür gül-i hamrâ
Ķalbüm gibi ğam-gin degül bülbül-i şeydâ G.21/1

Ey dirîĝâ yine âh u zâra düşdi göñlümüz
Bâĝ-ı ğamda bir yüzi gül-zâra düşdi göñlümüz G.399/1

Yüz ve yanak parlaklık bakımından aya benzetilir. Metinde birçok yerde “meh-likâ, kamer-likâ” ifadeleriyle ay yüzlü sevgiliden söz edilir. Sevgilinin parlak yüzünü göstermediğinden yakınan şair onun âşığından yüzünü döndürdüğünü belirtir. Dolunay olan yanak âşığa yüz vermezken âşığa kayıtsız kaldığı vurgulanır. Ay olan yüzün Hz. İsbâ gibi can bağışladığı anlatılır. Parlak yanak aydan üstündür. Onun ışığını görenler aya

¹⁰⁸¹ G.2/1, G.270/5, G.629/3, G.648/3, G.746/3, G.750/1, G.770/2, G.776/5, G.873/4, G.976/2, Muh.2/2.

¹⁰⁸² G.9/5, G.54/4, G.276/3, G.333/4, G.491/1, G.492/1, G.650/1, G.824/2, G.834/3, G.900/1, G.934/2.

¹⁰⁸³ G.51/4, G.429/3, G.484/5, G.549/2, G.567/2, G.609/3, G.635/2, G.686/2, G.831/1, G.1036/1, Muh.18/1, Müs.6/4, Muş.1/1.

¹⁰⁸⁴ G.2/2, G.12/1, G.69/5, G.87/2, G.105/1, G.125/1, G.130/3, G.138/1, G.139/3, G.163/1, G.198/1, G.220/3, G.247/2, G.254/2, G.271/4, G.272/1, G.286/1, G.289/3, G.315/1, G.318/3, G.319/5, G.328/4, G.357/4, G.371/3, G.378/4, G.385/3, G.392/4, G.399/2, G.400/4, G.418/1, G.450/4, G.458/5, G.461/1, G.461/3, G.480/3, G.489/1, G.492/3, G.532/5, G.535/2, G.536/3, G.561/2, G.573/4, G.628/2, G.630/3, G.635/2, G.653/4, G.675/2, G.678/4, G.684/2, G.687/3, G.724/2, G.766/1, G.782/3, G.792/5, G.796/1, G.797/1, G.800/1, G.808/2, G.809/2, G.809/4, G.844/2, G.851/1, G.933/4-5, G.936/5, G.945/2, G.970/4, G.980/5, G.1007/2, G.1036/1, G.1053/4, G.1083/4, Muh.3/1, Muh.21/1, Müs.1/1, Müs.2/1, Müs.2/3, Mur.2/2.

¹⁰⁸⁵ G.51/1, G.173/3, G.305/5, G.318/3, G.319/5, G.567/2, G.751/5, G.1081/1, Muh.13/3, Muş.1/1, Müf.13.

¹⁰⁸⁶ G.10/2, G.318/2, G.323/3, G.394/2, G.488/2, G.582/2, G.604/1, G.796/9, G.1023/1, Muh.26/3, Muş.1/5.

¹⁰⁸⁷ G.704/2, G.796/9, G.844/5.

bakmaz bile. Yanak çerâğı ay çerâğına ışık verir.¹⁰⁸⁸ Yüz ve yanak güneş olarak düşünüldüğünde yine parlaklık söz konusu edilir. Şair güneş yüzün âşığıdır. Âlemi yakan güneş olan yanaktan bûse isteyen şair bu isteğine kavuşamaz. Yanak, güneşten de üstündür. Güneş sevgilinin yüzünden nur almaktadır. O, âleme ışık salan bu yüze benzeyemez.¹⁰⁸⁹

Tâb-ı ruhsârûñ gören bakmaz gider aya güzel
Var iken rüyuñ ne minnet mâh-ı ğarrâya güzel G.637/1

Ruhsârı güneş gibi ziyâ virse ‘aceb mi
Meh-tâb-ı cihân-tâb gibi ğarrâlığı vardur G.273/3

Parlaklık bakımından yüz ve yanak bir ayna olarak tasavvur edilir. Yüz sayfası ayna olarak düşünülürken güzelliğini göstermemesi üzerinde durulur. Âşık yanağın nurlu aynasını görmek ister. Onu gördüğünde âşığın gönlünde gam kalmaz. O dünyayı gösteren aynadır.¹⁰⁹⁰ Yüz ve yanak parlak, aydınlık, nurlu ve yakıcı olarak anlatılır. Parlaklığıyla her göreni kendine âşık eder. Nuruyla âlemi aydınlatır. Etrafa ışık salan yanak kimi zaman yakıcı olarak tasvir edilir. Âşığın vücudu, sînesi, canı ve gönül ülkesi bu ateşte yanar. Gönül onun ışığına pervâne olur.¹⁰⁹¹

Bize mir‘ât-ı ruh-ı enveri göster görelüm
‘Âlemi biz dağı mânend-i Sikender görelüm G.668/1

Ol âteşin ‘izâr ile yakdı çü cânımı
Olnca rüz-ı haşr söyünmez çerâğ-ı dil G.628/3

Yanak ve yüzün ilgi kurulduğu diğer bir unsur mumdur. Yanak mumuna âşığın pervâne oluşu üzerinde durulurken bu mumun gece, yüzünü göstermemesinden yakınılır. Âşığı yakan mum olmasına rağmen ondan ayrılan âşık ayrılık ateşine yanmaktadır. Âşığın gönül pervânesi bu mumun ateşine koşarak yanmak ister.¹⁰⁹² Şair ezel bezminden yanak mumuna âşıktır. Şairin “*Ey mum! Sevgilinin cemâlinin nûruyla inatlaşmayı bırakarak dilini tut, padişah bezminden kork; yoksa başını verirsin.*” dediği aşığıdaki beyitte sevgilinin yüzünün ışığı mumdan üstün tutulmuştur. Şair bezimde yanan mumun alevini mumun dili olarak tasavvur ederken sağa sola salınmasını sevgilinin cemâliyle inatlaşma olarak ele almış ve padişah bezmine ait baştan olma gerçeğini de anlatmıştır.

¹⁰⁸⁸ G.36/3, G.39/2, G.54/1, G.142/2, G.158/2, G.182/3, G.187/2, G.188/3, G.193/1, G.210/4, G.213/1, G.220/3, G.222/3, G.226/2, G.253/5, G.273/4, G.309/2, G.343/1, G.401/1, G.430/4, G.445/4, G.464/2, G.483/5, G.499/1, G.509/2, G.521/2, G.544/2, G.565/2, G.570/4, G.600/1, G.600/4, G.614/3, G.631/1, G.636/3, G.637/1, G.647/1, G.674/3, G.705/2, G.722/4, G.732/3, G.733/3, G.735/5, G.761/5, G.801/1, G.940/4, G.975/2, G.1031/2, G.1032/5, G.1050/2, G.1060/2, G.1087/4, Muh.15/3, Muh.26/4, Muh.27/5, Müs.4/5, Müs.7/3, Müseb.1/4, Müf.5.

¹⁰⁸⁹ G.65/2, G.72/1, G.132/4, G.133/1-2, G.183/4, G.192/4, G.232/3, G.277/3, G.318/2, G.324/1, G.351/5, G.457/1, G.475/3, G.510/2, G.565/1, G.631/2, G.631/4, G.732/1, G.735/1, G.745/3, G.839/5, G.862/1, G.868/3, G.879/3, G.1021/2, G.1035/4, Muh.15/5, Muh.23/4, Müs.5/3, Rüb.7, Müf.10.

¹⁰⁹⁰ G.170/4, G.192/2, G.303/4, G.318/4, G.469/4, G.697/2, G.745/2, G.1013/3, G.1070/1, Muh.15/3, Muh.24/1, Muas.1/1.

¹⁰⁹¹ G.3/2, G.20/4, G.38/3, G.53/4, G.75/3, G.86/3, G.166/2, G.212/2, G.328/1, G.448/4, G.497/2, G.524/1, G.573/3, G.599/4, G.627/3, G.636/8, G.661/4, G.713/4, G.717/1, G.718/2, G.724/3, G.736/2, G.765/2, G.778/1, G.803/3, G.839/4, G.861/4, G.862/2, G.862/4, G.868/3, G.1064/3, Muh.4/2, Muh.14/1, Muh.14/5.

¹⁰⁹² G.357/2, G.433/2, G.474/2, G.476/1-2, G.476/4, G.528/5, G.653/2, G.691/3, G.779/4, G.799/3, G.800/2, G.804/3, G.862/1, G.1055/1, G.1079/6.

Yz ve yanak, zerindeki gzellik unsurlaryla tensp hlinde ele alınır. Sevgilinin saı, turra ve kkl yz grmeye engel olur. Yanaın zerine sa gelince m rahat kaar. Yanak onu rten turra iindedir. Kkl yanaa ss olarak tasavvur edilirken gne yze, bulut olduu belirtilir.¹⁰⁹³ Yanaın kenarlarındaki ayva tyleri onu grmeye engel olduu iin istenmez. Yzn seyrine mani olan hat  gzel yzden ayırmak ister. Yze hat geldiinde m gnlnde karar kalmaz. Hat gelse de yanaın nurunun gizlenemeyeceini anlatan air, hatt ayna zerindeki pasa benzetir. Hat gne olan yanaın zevalidir. Yanaktaki hat kimi zaman gneteki zerreye tebih edilirken bir yerde misk kokulu (siyah) kuma olarak tasavvur edilir.¹⁰⁹⁴ Yzn zerindeki benlerin yze yakt, yze tat verdii anlatılır. Anber olan benin sala gizlenmesi istenmez.¹⁰⁹⁵

Yzden al kkln biz grelm ddru

Bu meeldr gzelm 'adnde eb-tr olmaz

G.392/3

Hl-i Hbe'n 'rz-1 ra'nna yaram

Gsn ne gzel arm o vech-i asen zre

G.935/2

Hat-1 nev-z oldu mni' ry-1 cnn seyrine

ksa varılmaz eb-i gmda Kraman seyrine

G.950/1

Yukarıda anlatılan gzellik unsurlarının dında burun, gbek, avu ve parmak zerinde durulmazken kulak, elms kpe takılan bir unsur olarak; el, sevgilinin yardım eli veya plmek istenen bir unsur eklinde; sid, gm renkli, dalarla sslenmi gzel bir unsur olarak ele alınır.¹⁰⁹⁶

2.4.2. ık

Genel olarak m durumu dier maddelerde yeri geldie izah edildii iin (Mesel "Mehr klar ve Kıssaları"nda airin kendini onlarla kıyaslaması, "Blbl" maddesinde m bir blbl olarak tasavvuru gibi) kısa tutulacaktır. a ait unsurlar ile m hlleri balıklarla -harf sırasına gre- ele alınacaktır.

saf Dvn'nda ilenen ık tipi ou zaman airin bizatihi kendisidir. air aka dair duygularını kimi zaman dorudan dile getirirken kimi zaman bunları a syler. a ait her trl unsuru ve hli bu akın ifadesinde kullanır. Metinde ak bir hastalık olarak ele alınır. Hasta ise ıktır. ık btn tedavi abalarına ramen iyilemez. Hatta kendisine bouna ila yazıldıını, bouna tedavi yollar tavsiye edildiini syler. ık saf ve temiz gnll olarak ele alınır. Kalbinde ktlk yoktur. ou zaman kendine yapılanlara karı hogrl davranır. Sevgiliden gelen eziyetlere ses ıkarmaz. Onları ltuf olarak grr. Ondan gelen her eyin baı zerinde taır, okunu bergzr olarak deerlendirir. Aaıdaki beyitte ak dbına deinen air, akın pervne gibi yandıında bile nle etmemeyi gerektirdiini syler.

¹⁰⁹³ G.359/4, G.492/1, G.650/1, G.684/4, G.736/3, Ms.7/6.

¹⁰⁹⁴ G.240/3, G.318/2, G.318/4, G.335/1, G.397/3, G.464/3-4, G.472/3, G.541/4, G.542/4, G.823/1, G.953/4, G.960/3, G.989/1-2, G.999/5, G.1087/4, Muh.10/1, Muh.17/5, Naz.6/2.

¹⁰⁹⁵ G.2/2, G.319/1, G.331/3, G.536/1, G.567/3, G.794/2, G.981/2, Muh.6/4.

¹⁰⁹⁶ G.149/1, G.410/4, G.441/5, G.635/4, G.1059/2, Muh.7/3.

Yan şem'ine pervâne-veş olma yine nālān

Ey 'âşık-ı rüsvā budur ādāb-ı maḥabbet

G.93/4

Şair aşkın parayla olmayacağını söylerken kimi zaman güzellerin paraya ve mala meylettiklerini belirtir. Bu bakımdan şairin tutumu gerçekçidir. Aşk bir belâ dârı olarak tanımlanırken ona Mansûr gibi asılmak gerektiği belirtilir. Âşık aşk yolunda yüz canını bir pula satabilendir. Aşağıdaki beyitte aşk denizine düşenlerin kurtuluş ümitlerinin olmadığını anlatılır.

Ḳulzüm-i 'aşka düşenler kılmaz ümmîd-i necât

Ḳankı zevraḳdur ki gâ'ib kılmadı girdâb-ı 'aşk

G.505/4

Şair âşıklıkta kendini anlatırken çok defa meşhur âşıklarla kendini kıyaslar ve onlardan üstün olduğunu belirtir. Vâmık, Ferhât, Mecnûn ona nispetle âşık bile sayılmazlar.

Benem şeydâ ki sevdâlıkla tıtdı şöhretüm dehri

Yazanlar vaḳ'a-i Ferhâd'ı hep yabana yazmışlar

G.310/4

Âşık yukarıda da belirtildiği gibi karşılıksız sever. Sevgiliden vefâ dahi ummaz. Şair sevgilinin her cefasına sabretmeyi öğütler. Boyu iki kat olmuş, yüzü sararmıştır.

Vefâ ummaz cefâdan yüz çevirmez Âşaf-ı zâruñ

Niyâz itmek aña şâhum münâsib saña istiğnâ

G.53/5

Dertten hoşnut olan âşık aşkla kendinden geçmiştir. Bedeni yaralarla doludur. Can nakdini vuslat için harcar. Ayrılık ateşiyle gece gündüz yanar. Oruçlu olduğunda sevgiliye kavuşacağı günü bayram olarak bekler. Adı âşığa, dolayısıyla kötüye çıkmıştır. Sevgilinin ayağının toprağına baş koyar. Aşkıyla kimi zaman bülbül, kimi zaman pervâne olarak tasavvur edilir.

Hâl-i Âşaf'dan 'alâmet isteseñ ey kaşı yâ

Ḳaddi ḥam olmuş kemâna rüy-ı zerd-i nâya bak

G.501/5

2.4.2.1. Âşığın Unsurları ve Bazı Hâlleri

2.4.2.1.1. Ağlama

Âşığın ağlaması, üzerinde çok durulan hususlardan biridir. Sevgili, sevgilinin saçı ve ayva tüyleri âşığı ağlatır. Âşık sevgilinin cevriyle, onun rakîbe iltifatıyla da ağlar. Ayrılık köşesinde sevgiliden uzak kaldığından ağlayan şair kendini Ferhât'a benzetir.¹⁰⁹⁷ Ağlayan sadece âşık değil kimi zaman da onun gönlüdür. Gönül ağlamasıyla bülbüle benzetilir. Âşığın bu hâli mübalağalı bir şekilde ifade edilir. Bu ağlamayla yeryüzü ve gökyüzü harap olur.¹⁰⁹⁸ Âşık sevgiliye "Ağlatma beni!" dese de bu durum değişmez. Ağlayışının etkileri konusunda onu uyarır. Müptelânın duasının kabul olmasını misâl olarak gösterir.¹⁰⁹⁹ Ağlamaktan beden çâk çâk olur, gözlerden kan gelmeye başlar. Ağlamak, istenen bir durum değildir. Bu; aşk sırrının ifşâsı, hâlin

¹⁰⁹⁷ G.83/5, G.145/3, G.154/3, G.193/3, G.204/5, G.213/5, G.240/3, G.246/3, G.290/3, G.296/4, G.322/6, G.379/5, G.422/5, G.429/2, G.541/5, G.560/4, G.564/4, G.569/5, G.622/4, G.632/5, G.690/1-5, G.702/1, G.762/5, G.877/5, G.932/4, G.944/3, G.987/5, G.999/3, Muh.4/5.

¹⁰⁹⁸ G.152/5, G.305/1, G.372/3, G.574/4, G.640/1, G.698/2, G.1057/1.

¹⁰⁹⁹ G.499/1, G.583/5, G.920/2, G.983/3.

arzıdır. Ağlamasıyla kimi zaman âşık kimi zaman da gönlü bülbüle benzetilir. Hatta bülbülден üstün tutulur. Gönül bülbülü sevgilinin dikenine maruz kalır.¹¹⁰⁰ Âşık ağladığı için şikâyet etmez, hatta sevgilinin incindiğini, ağlayan gözün onunla hem-dem olmaya mâni olduğunu düşünür.¹¹⁰¹ O, sabah yüzünü gösterse binlerce zâra razı olduğunu belirten âşığın bu hâline sevgili karşılık vermez; âşığın ağladığını ya bilmez ya da ona etki etmez. Onun ağlamasına köyünün itleri karşılık verir. Şairin ağladığını Allah bilirken o, sultan olan sevgili için gözyaşlarını bir akarsu olarak hazırlar.¹¹⁰²

‘Âşıkun vechini zerd ü işini zâr eyler

Öyledür ey dil-i firqat-zede hâşiyet-i ‘aşk G.518/4

Gelse sultân-ı hayâlün dile giryân oluram

Çok olursa hoş olur cüy-ı revân meskende G.877/3

2.4.2.1.2. Âh

Âh, âşığın üzerinde çok durulan unsurlarındandır. Âşığın âhi birçok yerde mübalağalı ifadelerle dile getirilirken çeşitli tasavvurlara konu olur. Âh yakıcıdır. Etrafı yakar, mahveder. Âşığın elbiselerini bile yakar. Cihanı yakarken gökteki ay da âhla yanar. Felek bu âhlarla yansa şaşılmaz. Şair dokuz kubbeyi yakacağını söylerken ateşinin geceyi gündüz yapacağını belirtir. Âhi, çeliği eritirken sevgiliye etki etmez. Âşığın can ve teni âhiyle yanmıştır. Hatta güneş ve ayın âşığın âhından oluştuğu söylenir. Göge çıksa yıldızlar düşmektedir. Gökyüzünde görünen hilâl değil âhin şerarından çekilen tuğrâdır. Dünyayı kaplayıp feleklere çıkan âh göklere sütun olur. Âhin gökyüzünde bulut olduğu söylenirken şuleleri âlemi süsler.¹¹⁰³ Âşık sevgiliden ayrıken âh çeker. Sevgilinin elemi olmasa âh etmeyeceğini söyler. İşi âh u zâr olmuştur. Âhsız duramayacağını belirtirken âhi bir ilaç olarak anlatır. Âşık olandan âh eksik olmaz. Bir yerde âhin sevgiliyi incittiği söylenir.¹¹⁰⁴ Âşık seher vakti âh çekerken bir bülbül olarak düşünülür. Sevgili seherde çektiği âhları bilmez, duysa bile etkilenmez. Âh-ı seher dağı taşı mahveder. Sevgili bu âhlardan korkmazken âşık âhından sakınmasını söyler.¹¹⁰⁵ Âh, çeliğe tesir eden bir ok olarak tasavvur edilir. Feleğe ulaşan âha Cebrâ’il yelek olur. Cebrâ’il kayan yıldızın kanat olsa bile âşığın âh okuna yetişemez. Âh, gökyüzünün zırhını deler.¹¹⁰⁶ Âşığın gönlündeki aşk sırrı âhla ifşa edilir. Üç yerde postacı olarak düşünülürken bir yerde sevgiliye sunulan zer-efşân sümbül olur.¹¹⁰⁷ Âh silâh, kılıç, taç, tezene, dokuz kubbeye atılan kement, zincir, rakîbin üstüne sürülen at ve gönül vîrânesindeki yılan olarak da düşünülür.¹¹⁰⁸

Çorqaram Âşaf ki pülâd olsa da te’sîr ide

Sehm-i âhuñ çün gide ol qalbi âhenden yaña G.40/5

Her ne deñlü cânda pinhân eylesem ‘aşk âteşin

‘Âşıkun derd-i derünin dūd-ı âhi gösterür G.303/5

¹¹⁰⁰ G.8/5, G.157/2, G.357/4, G.560/3, G.675/3, G.690/5, G.803/4, G.895/5, G.993/4, G.1061/5, Muh.27/4.

¹¹⁰¹ G.6/5, G.251/2.

¹¹⁰² G.11/3, G.278/3, G.311/1, G.338/3, G.763/1, G.885/1.

¹¹⁰³ G.16/4, G.20/5, G.46/2, G.70/1, G.71/2, G.141/2, G.252/4, G.377/4, G.410/1, G.646/2, G.707/1, G.720/3, G.774/3, G.839/4, G.851/4, G.900/2, G.947/4, G.969/6, G.985/1, G.1063/1, Muh.23/3, Müs.6/2.

¹¹⁰⁴ G.144/3, G.147/3, G.457/3, G.638/1, G.673/5, G.687/1, G.857/3, G.967/5, Muh.5/1, Muh.22/4, Rüb.20, Naz.2/1.

¹¹⁰⁵ G.164/5, G.273/5, G.311/3, G.334/1, G.388/4, G.398/3, G.399/1, G.536/2, G.636/6, G.687/4, G.755/4, G.821/1, G.1078/12, Muh.4/3, Muh.25/3, Müs.4/1.

¹¹⁰⁶ G.525/5, G.559/2, G.645/4, G.755/2.

¹¹⁰⁷ G.309/1, G.411/3, G.425/3, G.630/5, G.661/4, G.774/2, G.803/4, Naz.8/1.

¹¹⁰⁸ G.13/1, G.54/3, G.448/3, G.452/2, G.611/2, G.755/3, G.893/5, G.1023/5.

Ḳatı ṭab‘ma cevānuñ eṣer itmez ḳılam āh
Dildeki sūziş-i āhum eridür pūlādı

G.1089/4

2.4.2.1.3. Akıl

Âşığın akılı sevgilidedir. Sevgiliyi gören âşığın akılı başından gider.¹¹⁰⁹ Sevgilinin gözü, yüzü ve gamze hırsız âşığın aklını alırken kirpik Tatar’ı akılı yağmalar. Aklın dağınıklığı sevgilinin saçlarına bağlanır. Sevgilinin saçlarıyla birlikte akıl da dağılır. Saçın sevdasıyla dağılan saç, sümbül gibi perişandır. Sevgilinin güzelliği şairin aklını hayrette koyar.¹¹¹⁰

Dīde-i mestūñ revā mı dā’imā ḳan eylemek

Kākülūñ kārı mıdur ‘aqlum perīşān eylemek

G.543/1

Tatar-ı müjeñ ‘aqlı tārāc ideli şāhā

Ḳayret-zededür ‘aqlum vīrānesidür göñlüm

G.654/4

2.4.2.1.4. Baş

Âşığın başı aşk yolunda feda edilir. Dertleriyle bir dağ olan baş sevgili için gûy ve galtân olur. Âşık sevgiliyi görmese başı döner. Sevgilinin güzelliğinin şevkiyle başı açık âşık mecliste dönen kadehe benzetilir.¹¹¹¹

Baş yire ḳoyup ağlar ḳapusında ehl-i ‘aşḳ

Rif‘at anuñ ki pāyuña sīm ü zeri düşer

G.249/4

2.4.2.1.5. Beden

Âşığın bedeni üzerinde en çok durulan unsurlardandır. Kimi zaman âşığın yerine kullanılarak ağladığı söylenir. Nem-nāk olduğu belirtilirken cism-i zâr ifadesi çok kullanılır. Âşık ağlayan cismini sevgili yolunda toz eder, cismi zayıf ve güçsüz olarak ele alınır. Ağlayan cismindeki yaralar sevgilinin ihsanıdır.¹¹¹² Yaralı oluşu bedenin üzerinde en çok durulan özelliğidir. Sevgilinin açtığı yaralar bile âşığa ferahlık verir. Gam ve gussa kılıcı, kirpik okları ve sevgilinin bakışıyla açılan bu yaralar kimi zaman lâleye ve lâlezâra, kimi zaman da gülzâra teşbih edilir. Yaralar süs olarak da düşünülür. Çâk çâk olan beden kana batmıştır.¹¹¹³ Âşığın bedeni hasret ateşiyle Tûr dağı gibi yanar. Vuslat günü aşkla yanarken gümüşe benzetilir. Sevgilinin yüzünün şevkiyle yanarken pervâne olarak tasavvur edilir. Bedeni yakan kimi zaman bizzat âşığın çektiği âhlardır. Yandığı için şemhâne olarak anlatılır. Yanışıyla çer çöp (har u has/hâşâk) olarak düşünülür.¹¹¹⁴ Beden sarı ve pejmürde olarak anlatılır. Tâkati kalmamış bir hastadır. Zayıf hâliyle hilâl ve samana benzetilirken sevgilinin ayrılığında mecâli olmadığı

¹¹⁰⁹ G.569/1, G.877/1, Rüb.9.

¹¹¹⁰ G.21/2, G.30/2, G.185/5, G.237/5, G.312/2, G.327/2, G.332/2, G.636/1, G.682/4, G.841/1, G.860/5, G.1000/3, G.1060/2, G.1071/2, Muh.24/4, Müs.7/6, Mur.3/3, Rüb.24.

¹¹¹¹ G.23/2, G.236/1, G.278/2, G.395/4, G.804/3, G.971/4, G.1055/2.

¹¹¹² G.24/3, G.50/1, G.171/4, G.264/4-5, G.399/6, G.417/1, G.452/3, G.482/3, G.658/1, G.806/1, G.909/2, G.920/4.

¹¹¹³ G.19/2, G.31/4, G.90/2, G.148/3, G.148/5, G.201/1, G.235/1, G.248/3, G.259/3, G.261/5, G.264/4, G.296/2-3, G.302/1, G.305/3, G.334/2, G.335/3, G.348/1, G.437/4, G.448/4, G.453/4-5, G.479/1, G.481/3, G.482/3, G.533/1, G.540/3, G.542/1, G.575/5, G.651/3, G.658/3, G.670/4, G.678/3, G.715/4, G.742/3, G.769/2, G.839/3, G.868/2, G.907/2, G.909/2, G.928/3, G.996/3, G.1048/3.

¹¹¹⁴ G.3/2, G.16/4, G.29/4, G.61/1, G.64/1, G.75/3, G.92/1, G.128/5, G.185/1, G.474/2, G.474/5, G.658/2, G.741/4, Muh.4/3, Müs.6/2, Müseb.1/2, Muş.2/1.

belirtilir. Mürde olan bedene sevgiliden can istenir.¹¹¹⁵ Sevgilinin oklarına âşığın bedeni nişân olur. Eleğe dönen beden kimi zaman bir kafes olarak anlatılır. Can bülbülü bu beden kafesindedir. Beden can bülbülüne yuva (âşiyân) olarak da ele alınır.¹¹¹⁶ Ayrılık denizine düşmüş bir zevrak, sevgilinin yolunda toprak, başına gelenlerle vîrâne olarak da düşünülür. Sevgili bu bedeni berbat eder. Üryan oluşu bir yerde anlatılır. Birçok yerde yok olduğu, mahvolduğu belirtilir.¹¹¹⁷

Bu cismüm nâr-ı ‘aşka Āşafâ pervâne-veş yağdum
Derünümünden o hüzn ile bir âh-ı süz-nâk itdüm G.714/5

Eyledi gerd-i tarîk-ı yârı gil âb-ı sirişk
Anda bu lâğar vücudum kâh şeklin bağladı G.1005/4

Geçüp tırılmışken ey ebrû-kemânım tende peykânıñ
Dilümden geçdi eñ şoñ cân evin gitdi mekân itdi G.1059/4

Vücudum keştisin tûfân-ı gamdan hem hâlâş itse
Ulaşdursa kenâr-ı ‘işrete bir rûzgâr olsa G.848/2

2.4.2.1.6. Boy

Âşığın boyu genellikle gam yüküyle iki kat(dü-tâ)tır. Sevgilinin gamıyla iki kat olan boy ince bir kıl ve bir yay olarak da düşünülürken¹¹¹⁸ kimi zaman eğri olduğu belirtilir. Sevgilinin âşığa çektirdikleri ve ayrılık derdi âşığın boyunu eğer.¹¹¹⁹ Sevgili geldiğinde elif gibi düzelir. Âşığın boyu şekil bakımından dâl harfine, cefa bezminde bir çenge, yaralarıyla gül bağlanmış bir insana teşbih edilir. Âşık sırrını çeng olan boyuna anlatır.¹¹²⁰ Bir yerde (542/3) beli bükülmüş bir pîr olarak tasavvur edilir.

Çekeli cevr-i tîr-i müjgânın
Yay-veş çileden dü-tâ oldum G.680/4

2.4.2.1.7. Boyun

Âşığın boynu bağlıdır. Mecnûn olanın bend tutmayacağı, dolayısıyla âşık olanın boynunun bağlanmaması gerektiği anlatılır. Sevgilinin zülfünü boynuna kemend yapan âşık için bende gerek yoktur.¹¹²¹

Dergehünde boynı bağlı ‘âşıkıñ biñ var iken
Āşaf’ı itdün şehâ ‘ömrüñ var olsun ihtiyâr G.225/5

2.4.2.1.8. Can

Âşığın canı sevgiliye kavuşmak için feda edilir, sevgiliye sunulur.¹¹²² Âşık can nakdiyle vuslatı almak ister. Kimi zaman da sevgilinin cefasından kurtulmak için can

¹¹¹⁵ G.165/3, G.253/4, G.264/5, G.337/1, G.395/4, G.498/3, G.575/5, G.708/1, G.717/5, G.724/1, G.745/5, G.774/4, G.840/1, G.899/3, G.910/3, G.920/4, G.965/1, Mur.3/2, Rüb.7.

¹¹¹⁶ G.123/3, G.185/1, G.237/1, G.265/3, G.276/4, G.689/2, G.723/3, G.743/5, G.892/4.

¹¹¹⁷ G.24/3, G.387/2, G.403/2, G.408/4, G.512/2, G.614/2, G.625/2, G.853/1, G.1024/4, Muh.23/1, Muş.2/4.

¹¹¹⁸ G.45/4, G.165/4, G.691/4, G.708/5, Müs.4/5.

¹¹¹⁹ G.46/1, G.290/1, G.657/4, G.720/3, G.1048/3, Muh.23/2, Müs.1/2, Müs.8/3.

¹¹²⁰ G.257/5, G.298/1, G.766/2, G.918/1, Muh.1/3.

¹¹²¹ G.16/2, G.140/3, G.266/4, G.539/1.

¹¹²² G.14/1, G.20/4, G.25/1, G.189/4, G.213/4, G.278/2, G.389/1, G.508/3, G.521/3, G.543/5, G.649/4, G.796/5, G.880/1, G.919/3, G.966/3, G.971/1, G.971/4, Muh.24/1.

satılır.¹¹²³ Sevgili uğruna, visal bayramında can kurban edilir.¹¹²⁴ Sevgilinin elemi cana erer. Dertler candadır, sevgili cana kast eder. Aşkın da canda saklandığı belirtilir.¹¹²⁵ Sevgiliden gelen oklar cana geçer, can tahtında oklara hürmet edilir. Can kanlıdır.¹¹²⁶ Canda ateş peyda olur. Çekilen gamlarla ateşe döner. Aşk ateşi orada gizlenmiştir. Ayrılık ateşiyle yanmaktadır.¹¹²⁷ Sevgili âşığın canını alırken ve âfet-i cân olarak anlatılırken¹¹²⁸ ona can da verir. Dudakları cana gıda ve şifa olarak düşünülür.¹¹²⁹ Can, kuş olarak tasavvur edilirken sevgili ve göz doğanın can kuşunu kaptığı belirtilir. Can kuşu ten yuvasındadır.¹¹³⁰ Can gamla bîtâp düşer. Âşık da cansız bir hasta (haste-i bî-cân) olarak anlatılır.¹¹³¹ Can Hüdüh, deniz, şişe ve ayrıca kuyuda oluşuyla Bîjen olarak da tasavvur edilir.¹¹³²

Âşaf alurdı vaşlını cân naqdine velî
Ol meh-likânuñ virdigi ikrârı bozdılar G.253/5

N’işledüm begler o şūha cürm ü ‘isyānum nedür
Kaşd-ı cânâ çeşm-i mesti üstüme hañçer çeker G.181/2

Şem‘ yandı kılalı ‘arız-ı cânāna hased
Sūziş-i cânâ n’ola eylese pervâne hased G.145/1

2.4.2.1.9. Ciğer

Âşığın ciğeri parça parçadır. Ayrılık gamının okuyla delinen ciğer hasret ateşiyle kebab olur. Yanık ciğer lâleye teşbih edilir. Genellikle kanlı olduğu üzerinde durulurken bu hâliyle cefa ışığında şarap olarak tasavvur edilir.¹¹³³

Deldi ciğerüm tîr-i gam-ı hecr ü firâkuñ
Ülfet bize efkâr-ı cefâ imiş ezelden G.782/4

2.4.2.1.10. Derûn

Âşığın derûnuyla ilgili en dikkat çekici özellik onun ateş ve ateşle tenâsüp hâlinde bulunan kelimelerle anılmasıdır. Âşığın yanan derûnunun havaları, zemin ve gökyüzünü, kurs-ı mehtâbı bile yakması mübalağalı ifadelerle anlatılır. Ayrılıkla lâle gibi yanan derûnun yanışı baştan zuhûr eder. Sevgilinin ateş gibi olan yanağı bu yanışa sebep olur.¹¹³⁴ Yanan derûnun dumanı ip olarak tasavvur edilirken âlemi doldurduğu söylenir. Buhûr olarak düşünüldüğünde perî olan sevgili onunla meclise davet edilir. Bu duman rakîbe bir sille, âşığın talih yıldızına kılıç olarak anlatılır.¹¹³⁵ Şuleleri baştan aşarken bir karanfil olarak ele alınır. Derûndaki lem‘alar kılıç olur ve rakîbe kâr eder.¹¹³⁶ Derûn gam dikeniyile yaralıdır. Ona ilaç istenmezken bu, çaresinin ilaçta

¹¹²³ G.140/1, G.230/1, G.316/2, G.368/5, G.440/4, G.453/1, G.589/1, G.830/3, G.1019/4, Muh.7/3.

¹¹²⁴ G.598/3, G.642/3, G.668/4, G.901/2, G.948/4.

¹¹²⁵ G.33/2, G.37/2, G.153/2, G.174/3, G.596/1, G.783/5, G.1026/3.

¹¹²⁶ G.64/3, G.302/3, G.365/1, G.447/3, G.641/2, G.647/4, G.802/2, G.1059/4.

¹¹²⁷ G.38/1, G.46/1, G.146/2, G.233/1, G.303/5, G.326/2, G.628/3, G.765/2, G.802/1, G.1002/1, G.1003/4.

¹¹²⁸ G.37/4, G.204/1, G.343/1, G.547/2.

¹¹²⁹ G.162/3, G.196/1, G.289/1, G.337/1, G.524/1, G.804/1, G.958/1.

¹¹³⁰ G.116/4, G.124/1, G.221/2, G.265/3, G.572/2, G.755/5, G.775/1, G.795/3, G.891/1.

¹¹³¹ G.69/2, G.412/4, G.759/2, G.793/2, Naz.12/1.

¹¹³² G.93/3, G.702/4, G.707/2, G.1046/1.

¹¹³³ G.31/4, G.144/4, G.295/5, G.326/1, G.660/5, G.670/5, G.724/3, G.885/1, Müs.2/2.

¹¹³⁴ G.46/4, G.120/2, G.159/4, G.181/4, G.372/3, G.627/3, G.648/1, G.907/5, G.987/3.

¹¹³⁵ G.108/2, G.195/5, G.348/2, G.491/4, G.554/2.

¹¹³⁶ G.7/3, G.80/3, G.992/5.

olmayışıyla ilgilidir. Kanlı oluşu, üzerinde durulan diğer bir husustur. Dağlanan derûn lâleye ve lâlezâra benzetilir.¹¹³⁷ Aşk sırrı ve aşk uğruna çekilen gamlar derûnda saklanır. Âşık bu sırrın ortaya çıkmasını istemez. Derûn bir yerde ev, bir yerde kasır olarak düşünölmüş ve sevgilinin bu kasra sitem taşı attığı söylenmiştir.¹¹³⁸

Şu‘le-i död-ı derûn şanma semâ üzre çıkan
Kevkeb-i şalı‘a şemşîr-i müşaykal çekdüm G.670/3

Gösterirdüm âteşüm bir âh-ile cânâna hep
Korçaram nâr-ı derûnumdan havâlar yana hep G.70/1

2.4.2.1.11. Feryat

Âşık nâle ve feryat eder. Bu feryadın sebebi sevgilinin sitemleri ve sevgiliden ayrılıktır. Ettiği feryadı bir âşıklık şartı olarak görürken vâ‘ızın nâle bilmediğini söyler. Şair, feryadıyla Ferhât’tan üstündür. Alçak yıldızı da figân etmesine neden olur.¹¹³⁹ Gece boyunca ağlayan âşık ve gönlü seherde ettiği feryatlarla horozları uyandırır. Seherde ağlamasıyla âşık ve gönlü bir bülbül olarak tasavvur edilir. Sevgili kûyundan men‘ etse bile âşık nâlesini kesmez. Sevgilinin gül cemâline müştak olan gönlün bülbül olmasına şaşılmaz. Hatta o nâleye başladığında bülbüller susar. Âşığın feryadının bülbülden üstün olduğu belirtilir.¹¹⁴⁰ Gönül nâlesiyle kumruya veya uşşâk makamında nâleler eden bir kuşa teşbih edilir. Âşığın feryadı ile mûsikî âletleri karşılaştırılır. Sevgiliden ayrılık, nâlesini ney gibi etkileyici yapmıştır.¹¹⁴¹ Âşığın feryadının feleklerle ve göğe çıktığı; feryat eden gönlü de arşa çıkardığı söylenir. Şair nâle atıyla göğe çıktığını belirtirken şimşek gibi olan nâlelerinden yıldızlar titrer ve düşer.¹¹⁴² Kendine nâleyi terk etmeyi ögütse de nâle yüzünden sevgilinin gözünden çıktığını söylese de bundan kendini alamaz. Sabah rüzgârına feryadını sevgiliye duyurmasını söylerken bu feryatların onu incittiğini belirtir. Bir yerde sevgilinin nazına nâlelerinin sebep olduğunu söyler. Sevgiliye nâleler kâr etmez.¹¹⁴³

Beñzemez ruhsâr-ı ra‘nâña yüzün gördüm gülüñ
Zâruma uymaz işitdüm ben figânın bülbülüñ G.582/1

Hecr-i dilber nâlemi mânend-i ney kıldı bülend
Fâriğ olmam nâleden ger kaç‘ olinsam bend bend G.143/1

2.4.2.1.12. Gönül

Âşıkla ilgili üzerinde en fazla durulan unsur şüphesiz ki gönüldür. Gönül, kimi zaman âşığa ait bir unsur olarak çeşitli tasavvurlara konu olurken kimi zaman da âşığın kendisi olarak söz konusu edilir. Âşık olduğunda âşığa ait her hâli gönülde görürüz. Boyu, yüzü, bedeni onun gibidir; onun gibi ağlar, sevgili yolunda pâymâl olur. Gönül teşhis edilerek insan olurken âşığın dert yandığı, seslendiği, nasihat ettiği bir yoldaş olur. Aşağıdaki birinci beyitte gönül sevgiliye gönlünü düşüren, ikinci beyitte de ekmeğe muhtaç kimsesiz bir insan olarak düşünölmüştür.

¹¹³⁷ G.11/2, G.99/1, G.209/1, G.348/4, G.730/2, G.741/3, G.836/3, G.1060/3.

¹¹³⁸ G.299/4, G.407/2, G.598/4, G.784/2, G.826/3, G.856/5, G.1058/4, Müs.4/4, Muaş.1/5.

¹¹³⁹ G.356/4, G.639/3, G.774/2, G.830/1, G.1079/2, G.1089/1, Muh.18/7, Müs.4/4.

¹¹⁴⁰ G.5/5, G.8/3, G.186/5, G.190/3, G.279/4, G.285/2, G.371/3, G.388/4, G.398/3, G.478/5, G.537/4, G.653/4, G.682/1, G.683/5, G.690/5, G.719/5, G.802/5, G.825/4, G.963/2, G.1079/5, G.1081/1, Müs.1/1, Müs.2/1.

¹¹⁴¹ G.270/2, G.382/1, G.382/4, G.397/1, G.443/4, G.751/2, G.764/3, G.983/1, Muh.1/3.

¹¹⁴² G.166/5, G.791/1, G.1062/4, Muh.21/3, Müs.1/3, Müs.2/3.

¹¹⁴³ G.108/1, G.173/1, G.623/5, G.702/3, G.899/2, G.1024/5, G.1075/1.

Bir nev-cevāna düşdi dilüm mübtelāsı çok
‘Aşkuñ hevāsı yoq degül ammā belāsı çok G.521/1

Dil kana kana içmek la‘l-i dehāna muhtāc
Bī-kes gedā durur ol her ānda nāna muhtāc G.126/1

Gönül sevgiliye âşıktır, sevdaya düşmüştür. Sevgilinin nazı ile âşğın gönlünü aldığı (elde ettiği) ifade edilir. Aşk sırrı gönülde gizlidir. Gönül bir vîrâne olduğunda orada gizlenen mahabbet bir hazine olur. Gönül deniz olduğunda aşk, içindeki inci olarak düşünülür. Sade olarak da düşünülürken gam denizinde bir kayık olduğu üzerinde durulur. Sevgilinin çene çukuru söz konusu edilerek Hz. Yûsuf gibi kuyuda kaldığı anlatılır. Yine kuyuda oluşuyla Bîjen’e benzetilir. Sevgilinin la‘l dudağı şarap olduğunda gönül sarhoş olur.¹¹⁴⁴

Göñül düşdi yine sevdā-yı zülfüñe
Çeker ol çeşm-i cellāduñdan işkence G.956/2

Şal kemend-i gīsūñı ey şāhib-i hüsn ü kemāl
Yûsuf-ı dil olsun ol çāh-ı zenaḥdāndan ḥalāş G.453/2

Gönül genel olarak bir kuş, özel olarak da bülbül, papağan, keklik, yarasa, sülün ve üveyik olarak tasavvur edilir. Gönül kuşu sevgilinin tuzaklarına yakalanır ve avlanır. Özellikle saç, ben, yanak ve göz gönül için tehlikelerle doludur. Göz bir doğan olduğunda gönül kuşu ona av olur. Kimi zaman gönül bir alıcı kuş olur ve göz ceylanını avlar. Sevgilinin güzellik bağına uçmak isterken kafese hapsolmuştur. Sevgili ve yüzü gül olduğundan gönül sevgilinin etrafında ağlayan, nâleler eden bir bülbül olur. Ten kafesinde kaldığı belirtilirken gam dikenini tarafından yaralanır. Gönül hırs kafesine girmeyen bir papağan, istek servisine konmayan bir üveyik, karanlıkta kalmış bir yarasa, sevgilinin yüzüne âşık bir sülün veya avlanan bir keklik olarak da düşünülür.¹¹⁴⁵

Ne gam feryād iderse ey ruḥı gül bāğ-ı hüsnüñde
Gül-i ruḥsāruñuñ bir bülbül-i nālānıdur göñlüm G.653/4

‘İzārın Āşafā teşbīh idüp āyīneye yāruñ
Dil-i şūrīdeyi bir tūṭī-i güyāya beñzetedüm G.675/5

Âşğın gönül aynası parça parçadır. Sevgilinin sitem ve cevr taşlarıyla kırılırken kimi zaman mey saykalıyla temizlendiği söylenir. Sevgilinin hattı ile ilişkilendirildiğinde tozlandığı belirtilir. Aşağıdaki beyitte gönül aynasının taş gönüllü sevgiliye düşünce bin parça olacağı anlatılmıştır.¹¹⁴⁶

¹¹⁴⁴ G.1/2, G.13/1, G.24/1, G.93/5, G.103/3, G.138/2, G.213/5, G.215/3, G.242/3, G.316/1, G.327/2, G.351/1-5, G.364/1-5, G.399/1-7, G.453/5, G.508/4, G.596/3, G.661/1, G.683/2, G.703/2, G.716/5, G.969/2, G.970/7, G.971/6, G.999/1, G.1005/5, G.1038/3, G.1059/1.

¹¹⁴⁵ G.107/1, G.157/3, G.185/1, G.216/5, G.228/2, G.257/4, G.270/3, G.330/3, G.349/4, G.361/5, G.366/5, G.369/1, G.370/4, G.406/4, G.424/1, G.522/2, G.528/3, G.560/3, G.572/2, G.653/4, G.672/5, G.675/5, G.683/5, G.689/1, G.712/2, G.755/5, G.764/3, G.775/1, G.786/1, G.798/1, G.805/1, G.846/2, G.888/3, G.950/4, G.959/2, G.990/4, G.1060/3, G.1061/3, Muh.10/3, Muaş.2/3, Naz.10/1.

¹¹⁴⁶ G.17/5, G.43/4, G.252/2, G.261/1, G.264/3, G.265/5, G.464/5, G.734/4, G.767/2, G.771/2, G.774/1, G.904/2, G.922/2, G.988/4, G.1079/1.

Bir ân şafâda ol ey âyîne-i gönül
Her seng-dile düşme ki biñ päre olursın G.770/3

Âşığın gönlü yanmıştır. Alevleriyle gönül bir çerâğ olur. Sevgilinin yüzü ve ayrılık ateşiyle yanan gönlün haşre dek sönmeyeceği belirtilir. Dumanı âlemi doldurur.¹¹⁴⁷

Yağdı derûn-ı sînemi ol âteşin-ruh
İrince yevm-i haşre söyünmez çerâğ-ı dil G.627/3

Gönül şehri, evi ve kasrı sevgili tarafından tahrip edilir, yakılır, vîrân edilir. Gamla yıkılan gönül evine ayrılık askeri baskınlar yapar. Gönül şehri ayrılıkta beytü'l-hazen olarak düşünülür. Sevgili gönül kasrını yapmazken orada taş üstünde taş bırakmaz. Gönül şehri âşığın gözyaşlarıyla sele verilir.¹¹⁴⁸

Yine bir zâlim elinden kaçır-ı dil
Oldı bi'l-cümle hârâb-ender-hârâb G.76/2

Gönül çılgın(şeydâ)dır. Bu yönüyle âşık kendini Mecnûn sayar. Gönül bir mecnûn olduğunda vîrânede yaşadığı belirtilir. Gönlün dîvâne oluşu da üzerinde çok durulan hususlardandır. Dîvâne gönül sevgilinin saçına bağlıdır.¹¹⁴⁹

Çays-veş başın alup kanda gider bu gönlüm
Dil-i dîvâneye cā olmaya vîrâne gibi G.1055/3

Sevgilinin oklarına maruz kalırken gam ve kahır oklarıyla da bin parçadır.¹¹⁵⁰ Sevgilinin saçına bağlı olduğu birçok yerde ele alınır. Saç bir çengel olduğunda oraya asılı olduğu, turra ve kâkülün gönlü bağladığı belirtilir.¹¹⁵¹

Yâ hadeng-i dîde yâ tîğ-ı teğâfûl katl ider
Mâ-ğasal olmaz gönül ol 'ayn-ı fettândan hâlâş G.453/3

Âşık gönül nakdini sevgili uğruna feda eder. Gönlün kendisi gözyaşı nakdiyle vuslat beklerken genellikle bu isteği gerçekleşmez. Bütün varını tüketen gönül sevgiliye feda edilir.¹¹⁵² Sevgilinin kendisi, göz Tatarı gönlü talan eder. Hatta sevgili önce âşığın gönlünü yapar, sonra yağmalar.¹¹⁵³ Hasta oluşu gönlün bir başka özelliğidir.¹¹⁵⁴ Yaralı olduğu belirtilirken deva beklenmez.¹¹⁵⁵ Şûrîde, âvâre, pejmürde, mahzûn, üftâde, kul, rüsvâ, âzürde olan hep âşığın gönlüdür.¹¹⁵⁶

¹¹⁴⁷ G.46/2, G.98/4, G.107/4, G.165/2, G.423/2, G.613/1, G.628/2-3, Muh.20/5, Müs.1/2.

¹¹⁴⁸ G.91/2, G.140/1, G.148/1, G.152/6, G.163/4, G.260/2, G.285/3, G.465/2, G.557/2, G.638/4, G.891/2, G.1032/4, G.1040/2, G.1073/1, Muh.7/3, Müs.4/4.

¹¹⁴⁹ G.36/1, G.43/1, G.112/4, G.184/1, G.190/5, G.220/1, G.272/1, G.299/3, G.436/1, G.462/3, G.508/4, G.551/2, G.596/3, G.630/4, G.654/2, G.717/3, G.788/1, G.840/3, G.896/1, G.1044/1, G.1055/3, G.1076/5, G.1077/1.

¹¹⁵⁰ G.113/4, G.372/2, G.647/3, G.905/2, G.1042/2.

¹¹⁵¹ G.32/1, G.40/1, G.112/1, G.126/3, G.866/2, G.992/3, G.1035/1.

¹¹⁵² G.25/1, G.31/1, G.37/4, G.353/2, G.683/3, G.765/1.

¹¹⁵³ G.154/1, G.272/5, G.369/2, G.914/2, G.1021/1, Mur.4/1.

¹¹⁵⁴ G.9/3, G.171/4, G.349/1, G.370/1, G.498/2, G.569/4, G.632/4, G.793/4, G.959/3, Muh.27/4.

¹¹⁵⁵ G.23/1, G.153/1, G.555/4, G.638/4, G.858/5, G.877/1, G.1012/2.

¹¹⁵⁶ G.47/7, G.89/5, G.106/1, G.173/2, G.273/1, G.279/4, G.290/1, G.354/5, G.355/3, G.361/5, G.383/7, G.395/3, G.407/2, G.502/3, G.533/4, G.549/1, G.647/1, G.682/4, G.708/2, G.721/2, G.724/1, G.731/2, G.838/4, G.853/1, G.902/3, G.909/4, G.966/4, G.988/2, G.1019/2, Müseb.1/3.

Neşât irmez gamuñsa haste dilden hiç cüdâ olmaz
Vefâ resmin bilür yok yadlarda âşinâlarda G.904/3

Hâtırı maḥzûn idüp bu dîdeyi giryân iden
Kâkül-i şeb-rengidür hem nergis-i şehlâsıdır G.272/2

Olsun ebedî derdine me'lûf nigâruñ
Üftâdeligi kendisine yâr bilür dil G.626/2

Gönül, sevgilinin güzelliğinin mumuna yanmak isteyen bir pervânedir. Sevgilinin güzelliğine kurban olan gönül acıya alışıktır. Sevgilinin yolunda pâymâl olurken bir âşık gibi âh edip gözyaşı döktüğü ifade edilir. Bu yaşlar kanlıdır. Ağlamasıyla Hz. Yakûp'a benzetilir. Çektiği âhlarla aşk çarşısında bir dellâl olarak düşünülür. Âhın şulesi gönle taç olur. Gönül çölüne gam askeri hücum eder.¹¹⁵⁷

Ruḥuñ şevkına her demde gönül pervâne-veş cevân
Ciger ḥün-âb u ten püryân u yürek ḥün-feşân senden G.724/3

Rûz u şeb dil eylemekte âh u feryâd muttaşıl
İnkisâr üzre benüm ḳalbüm o meh şâd muttaşıl G.639/1

Şîşe olarak düşünülen gönül sevgilinin kahr oklarına hedef olur ve parçalanır. Bu tasavvurların dışında gönül; gülşen, harap olmuş bir bağ, tuzak, zerre, abdâl, tarak, Kâbe, yuva, top, fitil ve taht olarak da düşünülür.¹¹⁵⁸

Nice tîr-endâz muḥkem şaştdur ol ebrû-kemân
Sehm-i ḳahr ile olur şad-pâre bu dil şîşesi G.1048/2

2.4.2.1.13. Göz

Âşığın gözüyle ilgili üzerinde en çok durulan özellik ağlamasıdır. Kimi zaman göz bizâtihi âşığın kendisi olarak düşünülür ve onun ağlayan bir âşığa döndüğü ifade edilir. Gözün ağlamasına sebep olan sevgilinin kendisi, saçı, yüzü veya gözleridir. Yüz, güneş olduğunda onu görüp ağlamak zaten doğaldır. Ancak bu güneşin göze zarar verdiği de belirtilir. Sevgilinin yüzüne bakamayan gözün durumunu anlatırken şair, Hz. Mûsâ'ya telmihte bulunur. Gül yüzü gördüğünde ağlayan gözün durumu baharda pınarların taşkın akmasıyla izah edilir. Gözün akıttıklarının sel olduğu söylenir. Âşığın kalbinin sevgilinin kûyuna onunla yol bulması, kıblenin yıldızla (kutup yıldızı) bulunmasıyla ilişkilendirilir. Gözyaşı ilaç olduğunda ölçüp dökülmesi üzerinde durulur. Göz ağladığı gibi gözbebekleri de yaşlar döker. Gözyaşları içindeki gözbebeklerinin hizbu'l-bahri¹¹⁵⁹ evrâd etmesi tavsiye edilir. Sevgiliye gözbebeklerini ağlatmaması, onların misafir oldukları söylenir.¹¹⁶⁰ Gözbebeği pencerede oturup sevgilinin ve ona

¹¹⁵⁷ G.57/3, G.98/3, G.101/3, G.107/3, G.145/2, G.152/5, G.211/4, G.245/4, G.321/3, G.322/5, G.399/1, G.611/2, G.625/4, G.804/3, G.833/2, Muh.6/4, Muh.8/4.

¹¹⁵⁸ G.17/1, G.32/2, G.34/1, G.50/4, G.57/2, G.57/4, G.184/1, G.247/3, G.265/1-2, G.610/4, G.843/4, G.1011/2.

¹¹⁵⁹ Genel olarak denizde güvenle yolculuk yapmak için okunan dua anlamına gelir. Özel olarak Şâzelî'nin Allah'tan gelen bir ilhamla yazdığına inanılan hizbü'l-bahri kastedilir. Bu hizbin okunması hâlinde en tehlikeli fırtınaların bile sakinleştiği kabul edilir. bk. Süleyman Uludağ, "Hizb", *DİA*, c. XVIII, TDV Yay., İstanbul 1998, s. 182-183.

¹¹⁶⁰ G.6/3, G.83/5, G.114/1, G.115/1, G.119/1, G.164/3, G.192/4, G.216/1, G.272/2, G.290/3, G.302/1, G.596/4, G.645/1, G.735/1, G.756/4, G.835/3, G.845/1, G.907/4, G.958/3, Muh.23/5.

kavuşmanın yolunu gözler. Böylece nıgehbân olarak düşünülür.¹¹⁶¹ Gözün döktüğü yaşlar kanlıdır. Hatta gözlerden kan saçılır. Kanlı gözyaşları örtü (nikâb) olarak tasavvur edilir. İki göz kanlı yaşlarla hasret nâmesi yazar.¹¹⁶² Göz, kadeh olarak düşünüldüğünde kanlı yaşlar şarap olur.¹¹⁶³ Sevgilinin ayağının toprağının göze sürme olması, şifa veren bir kuhl olarak anlatılması birçok yerde karşımıza çıkar. Âşık, göz nuru olan sevgiliden ayrı düşmek istemez. Göz kasrına, sultan olan sevgilinin gelmesi istenir.¹¹⁶⁴

Çek niķābı yüze firķat günü ey hūnīn-eşk
Görmeye dīdemüz ol hūb-liķādan ğayrı G.987/2

Havfum oldur göz dege gerd-i der-i cānānuma
Yoħsa tūtyā-veş çekerdüm çeşm-i hūn-efşānuma G.938/1

2.4.2.1.14. Gözyaşı

Gözyaşı da, üzerinde çok durulan unsurlardan biridir. Gözyaşıyla ilgili anlatım mübalağalı, hayâller dikkat çekicidir. Âşığın gözyaşı dökmesi âşıklığın bir göstergesi ve doğal sonucu olarak düşünülür. Onun ağlaması için sevgiliyi görmemek bir nedenle sevgiliyi görmek de bir ağlama nedenidir.¹¹⁶⁵ Âşık sevgiliden gözyaşını akıtmamasını ve ondan sakınmasını söyler. Şebnem kadar ihsanını görse kapısında gözyaşını saçacaktır. Gözyaşı mâil-i dīdâr olarak düşünülür. O, âşığın her hâlini anlatır, derdini izhâr eder. Âşığın meramı kanlı gözyaşlarıyla yazılmak istenir.¹¹⁶⁶ Dünyayı kaplar, âlem bu yaşlardan testisini doldurur. Bağı sulayan gözyaşıyla çiçekler yetişir. Sevgilinin ayağının toprağına dökülen yaşlar orayı çamur hâline getirir. Akılmaktan tükenir. Âşık bu hâle bile sevgilinin yolu çamur olmayacak diye sevinir.¹¹⁶⁷ Şair kendini Mecnûn'a benzetirken döktüğü yaşları mübalağalı bir şekilde nehirlere benzetir. Genel olarak akarsu (âb-ı revân) olarak ifade ederken¹¹⁶⁸ özel olarak Nil, Fırat, Şat, Ceyhun, Tuna ve Aras gözyaşları için teşbih unsuru olur.¹¹⁶⁹ Biraz daha ileri giderek gözyaşının bir sel olduğunu, önüne çıkan her şeyi sürükleyecek güçte olduğunu söyler.¹¹⁷⁰ Şairin gözyaşları deniz olarak da düşünülür. Bu maksatla yedi deryâ söz konusu edilir.¹¹⁷¹ Tufan ve özel olarak Nuh tufanı da gözyaşı için teşbih unsuru olur. Kimi zaman şair onun Nûh tufanından daha üstün olduğunu söyler.¹¹⁷² Bunların dışında gözyaşı sebil, pınar, sarnıç, dolabı döndüren su ve su değirmeni olarak tasavvur edilir.¹¹⁷³ Âşığın gözyaşları kanlı akar. Kanlı gözyaşları kimi zaman sevgilinin, kimi zaman rakibin yolunu keser ve onların kavuşmasını engeller. Kan dökücü sevgiliye kanlı yaşlar feda

¹¹⁶¹ G.638/2, G.877/4, G.1057/1, Muh.8/3.

¹¹⁶² G.68/1, G.70/4, G.181/3, Muh.26/2, Muaş.2/2, Naz.2/2.

¹¹⁶³ G.1044/2, Muh.17/5, Muh.18/3.

¹¹⁶⁴ G.163/2, G.571/5, G.585/4, G.806/6, G.877/4, G.914/4, G.967/2, G.1005/3, G.1065/5.

¹¹⁶⁵ G.166/1, G.702/1.

¹¹⁶⁶ G.11/5, G.213/3, G.317/4, G.597/1, G.713/5, G.737/3, G.755/1, G.853/4, G.894/2, G.1049/2, G.1059/1, G.1078/10.

¹¹⁶⁷ G.274/2, G.511/5, G.641/1, G.870/5, G.907/3, G.1005/4, G.1018/4, G.1080/1, Muh.23/4.

¹¹⁶⁸ G.20/2, G.323/2, G.618/4, G.832/2, Muh.18/3.

¹¹⁶⁹ G.159/3, G.270/4, G.424/2, G.447/4, G.639/4, G.833/2, G.961/2, G.966/1.

¹¹⁷⁰ G.136/3, G.225/1, G.285/3, G.478/3, G.543/4, G.596/4, G.658/1, G.730/4, G.800/2, G.820/2, G.856/2, G.958/3, Muh.23/3, Mûs.7/5.

¹¹⁷¹ G.8/4, G.13/2, G.27/1, G.27/4, G.98/4, G.191/1, G.323/5, G.426/4, G.548/3, G.643/2, G.709/2, G.726/2, G.818/4, G.852/1.

¹¹⁷² G.661/5, G.723/4, G.796/6.

¹¹⁷³ G.117/3, G.165/1, G.409/2, G.537/5, Muh.6/2.

edilir.¹¹⁷⁴ Kırmızı oluşu gül, lâle ve şarap olarak düşünülmesine yol açar. Gözyaşı şarap olduğunda göz de kadeh olur.¹¹⁷⁵ Birçok yerde inci oluşu üzerinde durulur. Bu inciler sevgiliye feda edilir ve onun yolunda harcanır.¹¹⁷⁶

Altın ve gümüş (sîm ü zer) olduğunda yine gözyaşı nakdinin sarf edilmesi söz konusu edilir. Âşık bu nakdi vuslat için sarf ederken sevgilinin yanında onun kıymeti yoktur.¹¹⁷⁷ Gözyaşının iki yerde tuzlu, bir yerde acı, bir yerde de bulanık olduğu söylenir.¹¹⁷⁸ Şekil bakımından şebnem, tesbih, jâle ve kubbeye benzetilirken renk ve kıymet bakımından yıldız, sadef, gümüş ve mücevhere benzetilir. Genel olarak insan olarak düşünülürken bir yerde Hz. Yakûp'la ilişkilendirilir.¹¹⁷⁹ Aşk ateşi dökülen onca yaşa rağmen sönmez. Bir yerde ülkesi İskender tarafından sular altında bırakılan Kaydâfe'ye telmih yapılır.¹¹⁸⁰

Cerh-i cismüm eşk-i çeşmün dem-be-dem vādīsidür	
Mâları kanlı akarsa n'ola ğam vādīsidür	G.235/1
Dilberā benden gözüm yaşın diledün yādigār	
Seyl idüp gözden akıtdum bî-şümār ırmağlar	G.292/3
Naqd-i sirişki vuşlat-ı dildāra eyle şarf	
Dünyāda hoş metā'ı gören sîm ü zer virür	G.192/3

2.4.2.1.15. Ruh

Âşığın ruhu, âşığın çektiği sıkıntıların hissedildiği bir unsur olarak öne çıkar. Âşığa ait her hâl orada hissedilir. Ruh bir kuş olarak tasavvur edildiğinde sevgilinin saçı doğan olur. Papağan olarak düşünülduğünde âşığın teni ruha kafes olur. Ruh bir asker olduğunda sevgilinin göz Tatar'ı ona kast eder. Sevgilinin kirpik oklarına nişângâh olur. Sevgilinin bakışı ruha ezada ustadır. Ruh sevgilinin yanağını isterken dudakların ruha gıda olduğu, ruhu sarhoş ettiği belirtilir. Dudakların istenmesi hasta ruha şifa içindir. Çünkü sevgilinin bakışı bile ölüye ruh vermektedir. Hasta ruh ten diyarında kalır. Sevgili veya onun yüzü için âşık ruh nakdini feda eder.¹¹⁸¹

Ṭā'ir-i rūḥa müjeñ bîhūde sehm-endāz olur	
Ṭurraña bend oldı gönüm tîre hācet kalmadı	G.992/3

2.4.2.1.16. Saç

Âşığın saçı, üzerinde durulan bir unsur olmasa da aşağıdaki beyitte âşığın gamdan saçının ağardığı ve boyunun dâla döndüğü söylenmektedir.

¹¹⁷⁴ G.3/3, G.21/4, G.31/4, G.121/7, G.128/2, G.159/3, G.179/5, G.191/4, G.291/3, G.298/5, G.334/3, G.342/4, G.467/2, G.537/5, G.560/5, G.618/2, G.641/2, G.895/1, G.895/4, G.963/3, G.1061/4, G.1067/3, Muh.9/1, Muh.15/6, Muh.23/1.

¹¹⁷⁵ G.161/4, G.274/3, G.441/2, G.684/5, G.688/1, G.698/2, G.876/1, G.1060/5, Rüb.11.

¹¹⁷⁶ G.31/3, G.44/1, G.100/5, G.174/5, G.213/4, G.638/2, G.791/2, G.844/1, G.854/1, G.854/5, G.866/1, G.870/3, G.894/5.

¹¹⁷⁷ G.460/3, G.491/3, G.589/2, G.857/4, G.997/3, G.1042/5, G.1087/3.

¹¹⁷⁸ G.136/3, G.189/2, G.287/4, Muh.3/2.

¹¹⁷⁹ G.174/5, G.214/5, G.251/1, G.560/2, G.587/4, G.646/3, G.716/2, G.721/4, G.742/1, G.872/5, G.886/3, G.942/1, G.1014/1.

¹¹⁸⁰ G.38/2, G.658/2, G.897/2.

¹¹⁸¹ G.31/1, G.106/5, G.341/2, G.346/1, G.348/3, G.350/5, G.474/4, G.503/4, G.610/2, G.637/3, G.877/1, G.901/2, G.1000/3, G.1007/3, G.1086/3.

Şacı ağardı gam ile hem kıddi oldu dāl
Hübān Āşafā seni dil-gīr itdiler

G.257/5

2.4.2.1.17. Sîne

Sîne aşk sırrının mekânıdır. Oradaki sır ve gam âşikâr olsun istenmez. Süleyman olan sevgili için taht olarak düşünülür. Sevgiliyi avlamak için tuzak olan sîneye gözyaşları tane olur. Sînesi üryan gezen âşık kendini Nesîmî'ye benzetir.¹¹⁸² Âşığın sînesinin yaralı oluşu, üzerinde en çok durulan hususlardandır. Sevgilinin oklarıyla yaralandığı anlatılır. Sîne, sevgilinin bakışıyla yaralanırken yaralar sevgiliden bergüzâr olarak düşünülür. Şair Hakk'ın huzurunda gamze yaralarını göstermek için üryan olduğunu söyler. Sîne sahnindeki yaralar kırmızı gül ve lâle olarak tasavvur edilir. Sîne bu hâliyle lâlezâr, güllerin olduğu bir gülistan ve bağdır. Yaralar sînenin süsüdür. Âşığı bu duruma sokan kimi zaman sevgiliden ayrı oluşudur. Sitem ve gam eliyle çâk çâk olan sînenin bu durumuna âşık razıdır. Zülfekâr kaşlarıyla çâk olmak istediğini belirtir.¹¹⁸³ Sevgilinin oklarına sîne nişângâh olur. Keman kaşlar kirpik oklarıyla o hedefi deler. Âşık kimi zaman kirpik oklarının uğramasından korkarken kimi zaman sevgiliden hançeriyle yaralar açmasını ister. Sevgilinin okları devlet nişânı olarak düşünülür.¹¹⁸⁴ Sîne ateş eksik olmaz. Bu ateşler o kadar yakıcıdır ki göge rengini verir. Sevgilinin yaktığı ateş haşre dek sönmez. Alevi dünyaya yeter. Âşıktan başkasının dayanamadığı bu ateşlerin Allah tarafından gizlenmesi istenir. Âşık sevgili etkilenmesin diye gözyaşlarıyla su saçar.¹¹⁸⁵ Birçok yerde sevgiliyi sîneye çekmek istediğini anlatır. O, sînedeki yaralara merhemdir. Ancak çoğu zaman bu isteği gerçekleşmez.¹¹⁸⁶ Aşağıdaki birinci beyitte sîne bir def olarak ele alınır.

Dil zahm-ı 'aşk-ı yâr-ile 'ıyş-ı cefâdadur

Kad çeng sîne def cigerüm hûni bâdedür

G.326/1

Okından sîne şad-çâk olduğın 'arz eyledi didüm

Ten ü cān ey kemān-ebrū didi andan helāküz biz

G.381/4

Bu bahş-ile gererüm sînemi hadengine Āşaf

Çeküp o sehmini alursa dilde peykeni kıala

G.930/5

2.4.2.1.18. Söz

Âşığın sözü yakıcıdır. Âşık olan şair kendi sözleri için hakikat sırrı, merdâne ifadelerini kullanır. Sözleri sevgilinin dudağının övgüsüyle şîrîn ve rengîndir.¹¹⁸⁷

Suhan kim sūziş-i dilden çıka elbet olur nārī

Şunuñ-çün Āşaf'ın da sözi âteş-pâredür güyā

G.46/5

¹¹⁸² G.163/3, G.408/3, G.480/2, G.576/2, G.614/1, G.913/4, G.922/3, G.925/1, G.982/3, G.983/4, G.1018/5, Muh.6/1, Rüb.13.

¹¹⁸³ G.34/4, G.77/3, G.159/4, G.162/5, G.164/1, G.170/2, G.231/1, G.236/5, G.264/1, G.279/2, G.292/1, G.292/5, G.304/1, G.309/3, G.334/4, G.443/3, G.457/2, G.483/5, G.522/3, G.537/1, G.637/5, G.658/5, G.659/4, G.661/2, G.667/1, G.684/5, G.687/2, G.715/4, G.744/2, G.788/3, G.868/1, G.948/5, G.955/2, Muh.5/5, Muh.8/5, Müs.4/3, Müseb.1/2.

¹¹⁸⁴ G.161/2, G.399/4, G.503/1, G.550/3, G.632/3, G.636/1, G.922/1, G.927/2, G.950/3, G.972/5, G.977/2, G.994/2, G.1042/2, Rüb.42, Müf.8.

¹¹⁸⁵ G.71/5, G.216/1, G.285/4, G.499/5, G.617/3, G.627/3, G.636/7, G.777/3, G.854/1, G.909/1, G.928/2, G.996/4, Muh.14/2.

¹¹⁸⁶ G.383/2, G.403/1, G.406/5, G.461/4, G.472/1, G.674/2, G.827/5, G.844/4, G.860/4, G.861/1.

¹¹⁸⁷ G.214/3, G.247/5, G.266/5, G.476/5.

2.4.2.1.19. Yüz

Âşığın yüzü aşktan ve onun verdiği gamdan dolayı sarıdır. Sarı yüz âşıklığın da göstergesidir. Gözyaşları ile birlikte nilüfer olarak tasavvur edilir ve kimi zaman hazan yaprağına benzetilir. Sevgilinin ayağının toprağına sürülür.¹¹⁸⁸ Yüzün üstündeki kirpikler derdini gözyaşlarıyla yazacak kalemlerdir. Yüzdeki gözyaşı yolları su yolu gibidir. Sevgili âşığın yüzüne bakmaz.¹¹⁸⁹

‘Âşikuñ vechini zerd ü işini zâr eyler

Öyledür ey dil-i firqat-zede hâşiyet-i ‘aşk

G.518/4

2.4.3. Rakîp

Sözlüklerde “başkasıyla aynı şeyi isteyen, aynı güzeli sevenlerin birbirlerine karşı durumları; ağyâr, bekçi, harîs, emîn, hâfız, pasbân” gibi karşılıklar verilen rakîp eski şiirlerde âşık ve sevgili arasında bir üçüncü kişidir. Diğer tipler gibi idealize edilmiş bir tip olup özellikleri belirlenmiş, vasıfları klişeleşmiş, âşık-şairlerin öfke, küfür ve lânetlerine boy hedefi olmuş, aşkı inkâr eden “kötü insan”ı temsil eder. Âşık sevgilide vefâ görmediğinde gerçek hayatta olsun olmasın derhâl “rakîp” yahut “ağyâr”a küfür ve lânetler ederek sebebini adeta onlarda arar. Rakîp gerçekte âşığın sevgiliye ulaşmasına mâni olan herkeştir. Yerine göre dadı, bekçi, memur veya muhâsib, fedâî veya hoca olabilir.¹¹⁹⁰

Âsaf Dîvânı’nda rakîp, sevgili ve âşık kadar olmasa da üzerinde çok fazla durulan bir tiptir. Onlarca beyitte ve her yönüyle işlenen rakîp, şâir-âşığın sevgiliye ulaşmasına engel olduğundan her türlü kötü söze müstahak, kötülükleri üzerinde taşıyan ve ölmesi istenen bir tip olarak ele alınır. Rakîp için ağyâr kelimesini de kullanan şair, kimi zaman açık istiâre ile ona yakıştırdığı sıfatlardan birini kullanır. Rakîp yerine kullanılan “a‘dâ/‘adû, seg, har, hâr” kelimeleri böyledir. Bu incelemede hepsi için rakîp kelimesi kullanılacaktır.

Rakîp sevgilinin yanından ayrılmaz ve o nereye giderse beraber gider. Hatta bir gölge olarak anlatılır. Çoğu zaman rakîbin sevgiliyle hemdem oluşu âşığı çileden çıkarır. Lütûf hazinelerine rakîbi yakın ettiğinden yakınan şair, onu sevgilinin köyünde dolaşır görür. Sevgiliye telkinlerde bulunan şair, onunla ülfetinin kendisine revâ olmadığını söyler.¹¹⁹¹ Bu yakınlığa sebep olan sevgilidir aslında. Onunla bezemde hemdem olan, şarap içen sevgilidir. Kavuşma şarabını rakîbe sunduğunu gören âşık temennâ tasını kırar. Rakîple konuşmayacağına yemin eden sevgili sözünden cayar ve konuşur. Onunla seyrân eder, şairi ayrılık köşesinde ağlar bırakıp rakîp meclisine misafir olur.¹¹⁹² Buna karşılık şair kendi durumunu “*O cefalı sevgili rakîple sâgar çektiğinde ona kavuşmak için gönüllü susuzlar (âşıklar) yaşlar döküp zehir içer.*” diyerek anlatır.

Her ne dem a‘dâ ile ol pür-cefâ sâgar çeker

Vaşlına dil-teşnelere yaşlar döker semler çeker

G.181/1

¹¹⁸⁸ G.264/3, G.264/5, G.320/1, G.320/5, G.381/3, G.511/3, G.561/1, G.581/5, G.670/2, G.735/3, G.780/1, Müs.5/2.

¹¹⁸⁹ G.213/3, G.763/1, G.1064/1.

¹¹⁹⁰ Ahmet Atilla Şentürk, *Klâsik Osmanlı Edebiyatı Tiplerinden Rakîb’e Dâir*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1995, s. 25-41.

¹¹⁹¹ G.354/3, G.443/3, G.445/2, G.498/5, G.590/4, G.867/5, G.912/1, G.920/2, Muh.13/2.

¹¹⁹² G.28/2, G.90/5, G.289/5, G.341/1, G.466/3, G.487/4, G.560/4.

Sevgili rakibe gösterdiği itibara karşılık kendisini sâdık bir şekilde seven âşığa yüz vermez. Âşığını terk edip rakiplere yakın olur. Bu durumda âşık mahzûn; rakîp ferahta, kalbi mamûrdur. Rakîbi lütfuyla sevindiren sevgilinin bu yaptığına şair bir anlam veremez ve rakibe gösterilen lütuf ve vefânın sebebini sorar. Gözüyle rakibe işaretler ederken âşığa cefa eder. Hatta kendini rakibe öptürür.¹¹⁹³

Âşaf deheni luṭfını yâr eyledi beste
Ḥayfâ ki fem-i gonçası aḡyâra açıldı G.1039/5

Ne ḥaṭâ eyledi bu bende aña kîn idesin
Cümle a‘dâsını memnûn anı ḡam-ḡîn idesin G.739/1

Rakîbin kötülüklerine karşılık elinden bir şey gelmeyen âşık sevgiliyi uyarır. Kimi zaman da kendisinin vefâ beklediğini sevgiliye söyler. Kendisinin sevgiliyi terk edeceğini söyleyen rakibe inanmamasını onun yalan söylediğini anlatır. Bakış oklarını rakibe değil, kendisine atmasını söyler ve iltifât bekler. Rakîbi yanına çağırmasını, yüzüne karşı ah ettirmemesini, onu şâd ettirmemesini, yüzüne bakmasına izin vermemesini, onunla konuşmamasını, kendisini rakiple bir görmemesini ve bakışını esirgememesini söyler.¹¹⁹⁴

Rûyuña her bakışı bir tîr-i semm-âlüdedür
İctinâb it çeşm-i a‘dâdan hele pûşîde ol G.620/2

Âşığın vuslatına engel olan, buna rağmen sevgiliden itifât gören rakîbin ölmesi istenir. Kimi zaman onu öldüren veya öldürmek isteyen şair, kimi zaman bunu sevgiliden bekler. Rakibe vurup dizlerine zahmet vermemesini isterken kastının öldürmek olmasını bekler. Kılıcından kan damlayan şair, sevgilinin çevresinden rakîpleri kaçırdığını söyler. Onun hangi taş katı ise başını vurmasını, adını duyduğunda korkmasını ister. Âh atını rakîplerin üzerine sürerken leşinin karga gibi ağaca asılmasını söyler.¹¹⁹⁵

Getürsek şöḡbet-i ‘ıyşa mey-i cân-baḡş ey sâkî
Raḡîb-i bed-liḡānuñ dîdesi kûr olduḡın görsek G.579/3

Rakîp kötü sıfatlarla anlatılır. Kimi zaman uğursuz (şûm) olarak anlatılan rakîbin yalancı olduğu belirtilir. Sevgiliyle arasını bozan rakîbin münâfık olduğu, araya fesat soktuğu ifade edilir.¹¹⁹⁶

Ṭutma efsânesine ḡuşuñı her a‘dānuñ
Merd-i bed-ḡū olanuñ sözleri hemvâr olmaz G.392/2

Evvelki gibi Âşaf’a cānā nazaruñ yok
Duydum ki nifâḡ eyledi aḡyâr-ı münâfıḡ G.524/5

Sevgilinin kendisine âşık diye daḡ yaktığı rakîbin özürlü bir hayvan olduğu ve özürlü hayvanlara işaret konduğu belirtilir. Rakîbin ferah hâlini ifade ederken baḡı kargaların sardığını belirten şair, kendisinin rakiple konuşmamasını bülbülün kargayla

¹¹⁹³ G.69/4, G.219/2, G.236/4, G.544/3, G.545/4, G.979/2, G.1059/3, Muh.13/1, Müs.6/3.

¹¹⁹⁴ G.12/4, G.45/2, G.78/4, G.124/3, G.155/2, G.586/3, G.725/2, G.737/2, Muh.4/1.

¹¹⁹⁵ G.96/1, G.408/2, G.448/3, G.498/5, G.593/4.

¹¹⁹⁶ G.12/4, G.28/2, G.178/2, G.639/5.

konuşmamasıyla izah eder. Karga ve çaylak olan rakîple gül bahçesinin havasının bozulduğunu anlatılır. Sevgilinin bulunduğu mekânın gül bahçesi olduğu, rakîbin feryat etmemesi istenerek orada karga ve çaylağın hoş karşılanmayacağı belirtilir.¹¹⁹⁷ Rakîbin sevgilinin kapısında dostlarını it gibi taladığı belirtilirken dergâhında köpek olan rakîbin âşığa rahat vermediği üzerinde durulur.¹¹⁹⁸ Rakîp arpayı mücevherden yüce bilen bir eşektir. Sevgiliye yakınlığıyla onun cevriyi çeken, hamallık eden bir eşeğe benzetilir. Rakîbi öldüren sevgiliye domuzdan kurban olmayacağı söylenir.¹¹⁹⁹

Diñüz yāruñ ser-i kūyuñda feryād itmesün ağıyār

Olur mı şahn-ı gülde nāle-i zāğ u zeğandan hāz G.472/4

Yanuñdan eyledi düşmen bu ben hākîri ğarîb

Düşürdi kūh u beyābān-ı dehre bî-takrîb

Ne çāre çünki degülmiş miyānuñ aña naşîb

Derüñde olmağa Āşaf ki māni‘ oldı rakîb

O kelb kıomadı ki bir lahza istirāhat idem Muh.2/5

Rakîbin sevgiliye yakınlığı sevgilinin gül oluşuna bağlanır. Gülün dikensiz olmayacağını belirten şair, gülşende gezen sevgilinin eteğini dikenden çekmediğini ifade eder. Diken gülle beraberken şair bülbülle ağlamaktadır.¹²⁰⁰

Yarı a‘dā ile hem-meclis görürsem ğam yemem

Gülşen-i fānî içinde verd olur mı hārsuz G.350/3

Şair sevgilinin cevri yanında rakîbin ayıplamasından da yakındır. Rakîp kimi zaman kâfir, kâfir askeri, Frenk, Frenk askeri olarak tasavvur edilir. Yol iz bilmeyen bir köylü olarak anlatılan rakîbin sevgiliyi uyurken öpmesiyle Ehremen’in Hz. Süleyman’ın yüzüğünü çalması arasında ilgi kurulur. O sevgiliyi kandıran bir şeytan olarak anlatılır. Sevgilinin ona yakınlığı parlak ayın uğursuz yıldıza yakın olması şeklinde düşünülür. Rakîp bunların dışında “dîvâne, pelîd (pis, rezil), mel’ûn, merdûdî azâzil, bed-fi‘al, bed-hû, kötü nefesli, siyeh-rû, çirkef, denî, rüsvâ, nâdân, kötü sözlü” ifadeleriyle anlatılır.¹²⁰¹

Āşafā uydurdu sözine ‘adū ol dilberi

Yarı benden yad iden şeytān elinden dād dād G.153/5

Rakîbüñ itdi enfās-ı kerîhi yarı āzürde

Virür şıķlet dil ü cāna kaçan dūd hamîm esse G.915/3

Sāz u sözler ola mı hiç sāķiyā her bār telh

‘İyşumuz eyler gelüp a‘dā-yı bed-ğuftār telh G.136/1

Âşık rakîple dost olmaz. Çoğu zaman âşığa cevri üzerinde durulan sevgilinin; az da olsa âşığa iltifāt ettiği, rakîbe cefa ettiği görülür. Âşıkla sevgili arasındaki bu sır rakîbe söylenmeyecektir. Bunun nedeni rakîpten çekinilmesidir. Hatta şair rakîpten

¹¹⁹⁷ G.236/4, G.335/4, G.479/5, G.485/5, G.715/3.

¹¹⁹⁸ G.227/4, G.388/3, G.649/3, G.1065/2.

¹¹⁹⁹ G.534/3, G.591/2, G.768/8.

¹²⁰⁰ G.271/4, G.741/5, G.771/1, G.870/1.

¹²⁰¹ G.253/2, G.302/4, G.340/1, G.384/4, G.390/4, G.409/3, G.424/3, G.466/5, G.497/5, G.566/3, G.587/2, G.737/2, G.820/4, G.842/3, G.872/3, G.912/1, G.952/4, G.1059/3, Muh.13/1.

korktuğunu ifade eder.¹²⁰² Bir yerde (G.302/5) âşığın sevgilinin köpekleriyle kavga ederken rakîbin bundan habersiz olduğu anlatılırken bir yerde (G.579/3) şiir kumaşını gözüne almayan rakîbin durumu kör gözün tutyâ faydasını bilmemesine bağlanır.

Hele a‘dâ-yı bed-aşluñ tamarın kesdi ey Âşaf

Şıdı dil kâsesin gıtdükçe gör ki şâh-ı hûbânum

G.720/5

2.4.4. Zâhit

Sûfî “tasavvuf yolunda olan kişi” anlamına gelir. Kelimeyi yün mânâsına gelen “sûf” ile ilgili görenler yanında Peygamber’imiz zamanında Mescid-i Nebevî’nin avlusunda yatıp kalkan, yedirilip içirilen ve Ehl-i Suffe denilen fakir sahâbeyle ilgili olarak görenler de vardır.¹²⁰³ Zâhit ise aşırı sofu anlamına gelir.

Osmanlı edebiyatında kendine has çizgilerle tasvir edilen tiplerin her biri ayrı bir hayat görüşünü temsil ederler. Rindlik ve âriflik vasıflarını taşıyan “âşık” tipini kendine mâl eden şair, sevgili yolunda kendine engel teşkil edenleri “rakîb”, yahut daha geniş bir çerçevede “ağyâr”, dünya malına fazla düşkünleri “hâce”, sahte âşıkları “müdde‘î” vb. tiplmeleriyle tenkit ve hicvettiği gibi; zâhirde dindar geçinip kendisini her fırsatta tenkit eden, ardı arkası gelmez vaaz ve nasihatlarla bunaltan, halkı aleyhine kıskırtarak rahatını kaçıran, ancak fırsatını bulunca kendi de nefsine uymayı ihmâl etmeyen sözde dindarları da daha çok “zâhit” ve “sûfî” adı altında hedef alır. Rakîb ve zâhit tipleri meşrep itibarıyla birbirine taban tabana zıt tipler oldukları hâlde her ikisi de aynı derecede âşığın düşmanlarıdır.¹²⁰⁴

Metinde birçok beyitte işlenen bu tiplerle ilgili zâhit, sûfî, vâ‘ız, nâsîh ve hatîb kelimeleri kullanılmış olsa da bu incelemede bunların hepsi için “zâhit” kelimesi tercih edilecektir. *Dîvân*’da da tiplerle ilgili kullanılan en yaygın kelime “zâhit”tir. Ardından “sûfî” ve “vâ‘ız” kelimeleri gelirken “hatîb” kelimesi bir yerde geçer. 134. gazel “nâsîh”, 468. gazel “vâ‘ız” rediflidir.

Zâhit sürekli âşığa/şaire öğüt verir. Şair uzun uzadıya verdiği bu öğütlerden sıkıldığını, öğüdü bırakması gerektiğini, uzun öğütlerin dinlenmeyeceğini her fırsatta dile getirir. Bahar mevsiminin geldiği yeme içme, eğlenme zamanı olduğu söylenir. Şair şarap içerken o helâl ve haramdan bahsederek içkiden uzak durmasını söyler. *Dîvâne*-meşreb bir âşık olan şairin kalbine bu nasihatler tesir etmez. Kimi zaman şairi güzel sevmekten men etmeye çalışır. Âşık bir kere sevgilinin saçının zikrini vird edinmiştir. Hatta kimi zaman şairin tütün (duhân) içmesine bile gücenir. Şairin soğuk sözleri gönlünde aşk ocağı yanan şaire etki bile etmez. Zâhidin dine dair sözleri hep kaba saba ve korkutmak üzerinedir. Bu yüzden şarabı ona nisbet içebileceğini söylerken âvâre gönlüne bazen güzel nasihatler etmesini söyler. Şair bir yerde (G.563/5) şaraptan el çektiğini zâhidin artık kendisini ayıplamamasını ister.¹²⁰⁵

Dir tabîbüm bâde-nüş ol şûfî ise fâriğ ol

Bilmezem ey dil derûnuñda yer eyler kankı pend

G.143/4

Nâşîh ola mı güfte-i bârid müte’eşşir

Bir cânda ki pür-süz ola kânün-ı maḥabbet

G.94/3

¹²⁰² G.24/3, G.405/5, G.696/4, G.836/5.

¹²⁰³ İskender Pala, *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*, Akçağ Yay., Ankara 1995, s. 486.

¹²⁰⁴ Ahmet Atillâ Şentürk, *Klâsik Osmanlı Edebiyatı Tiplerinden Sûfî yahut Zâhid Hakkında*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1996, s. 1-2.

¹²⁰⁵ G.105/2, G.140/3, G.154/4, G.361/2, G.366/2, G.357/5, G.414/1, G.552/4, G.704/4, G.718/4, G.766/4, G.801/3, G.1030/4, G.1051/3.

Onun yaptıkları iki yüzlülükten başka bir şey değildir. Birçok yerde riyâkâr olduğu, içi ve dışının bir olmadığı üzerinde durulur. Şair gönülden riyâyı gidermesini, riyâ devrinin geçtiğini bu yüzden rindlere katılmasını ister. Allah'a gönülden bağlı değildir. Dış görünüşe önem verirken hâl ehlinin içine bakması söylenir. Gözünde gaflet perdesi vardır. Gönül şehrini şirkten temizlemediği anlatılır.¹²⁰⁶

Zâhidâ kalbe nazar kılmak zâhirde bize
Ehl-i hâlûn hep nigâhı keşf-ile derûnadur G.293/3

Saña yetmez mi vâ'ız bu güneş dil şehrini bir dem
Bu fikr-i mâsivâ ile ki tahtlı itmedün Lât'dan G.814/3

Şair zâhidi rindle, hâl ehli ve meyhâne ehliyle karşılaştırır. Kimi zaman rind, hâl ehli ve meyhâne ehli olan şairin kendisidir. Rindler pîr-i mugândan himmet alarak zâhitlerle tartışır. O meyhâne ahvâlini bilmez ve mecliste duramaz. Meyhâne yolunu doğru yol bilen şaire karşılık zâhit hânkâh yolunu gösterir. Ona meyhâne köşesi nasip olmazken orada otursa şanın artacağı söylenir. Gönül doğru yoldan ayrılmış (gümrah) zâhit, meyhâneyi boş bir yer zanneder. İçki içende riyâ olmayacağı, sarhoş olan riyâdan hoşlanmayacağı için, sâkîden zâhidi meyhâneye sokmaması istenir. O riyâkârken şair riyâyâya bulaşmaz; o zühtten, şair şaraptan hoşlanır. İrfan sohbetinden anlamaz. Âşıklar zâhitten üstün tutulur. Sûfî hücrede ibadet ederken âşık sevgilinin yanındadır. Papağan olan âşığa sevgilinin dudağı, zâhîde ise soğan layık görülür. Zâhit şairi “gürûh-ı Mesnevî” diye anar. Şair cemâli isterken zâhidin tek istediği cennettir.¹²⁰⁷

Güşe-i meykedede şadr-nişin olsañ eger
Şânuñ artardı bulup ‘izz ile devlet nâşih G.134/3

Kaşd-ı şüfî şanmañuz dîdâr ola firdevsden
Gerçi takrîr itse hâlin şüret-i Hâk'dan gelür G.180/2

Âşığı sevgiliden uzaklaştırmaya çalışan zâhidin ahmak olduğu için güzel sevmediği söylenir. Boş konuşan (yâve-gûy) zâhit güzellerin sohbetinden sürülür, sevgilinin kapısında olmayı istese de o kapıda eşek yerine bile sayılmaz. Sevgilinin yüzünü görmek için âşık-ı sâdık olmak gerektiğinden zâhit, baştan ayağa göz olsa da onu göremez. Tasavvufî olarak da değerlendirilebilecek bu kullanımda Allah'a gönülden bağlı olmak, kuru kuruya ibâdet etmekten üstün tutulur. Eşek zâhit aşkta asla şâire denk olamaz. Sevgilinin yüzünü göremeyip aydan parlaklık bekler. Aslında fırsatını bulduğunda sevgiliyi ayartmaya, yalan, sihir ve büyüyle kendine bağlamaya çalışır. Güzeller alçak zâhîde esmâ yaptığı için uyarak elini öperler. Güzeli koynuna alır, onun elinden içtiği şarapla soğuk takvasını hebâ eder. Nasihati olan ama sarı yüzü olmayan, çile çekmeyen zâhit âşık olamaz. Aşk acısına dayanamayacağı anlatılır. Şeker görmemiş bir papağan olan zâhit sevgilinin dudağının kıymetini de bilemez. Vuslat zevki ve aşk sırrı alçak zâhîde söylenmez, onunla aşktan söz edilmez. Şarabı kötülerken gizlice içki içtiği, eğlendiği söylenir. Meclise davet edilirken şeyhlik günlerinde içmemesi yoksa nasihat ederken ortaya kusacağı söylenir. Şarabı içince asıl kerâmetin ne olduğunu göreceğine değinilerek kadehi eliyle sunması hâlinde velâyet ehlinin

¹²⁰⁶ G.180/3, G.313/3, G.405/2, G.578/4, G.753/3, G.754/2, G.1022/1.

¹²⁰⁷ G.49/3, G.88/2, G.134/6, G.158/4, G.281/5, G.303/6, G.374/4, G.454/4, G.458/1, G.470/2-3, G.740/3, G.830/4, G.921/1, G.1032/2.

ayağına geleceği söylenir.¹²⁰⁸ Bir yerde (G.640/2) yaşlanıncaya kadar şaraba bulaşmaması tavsiye edilir.

Der-i yârumda raķībūñ yerin özler zâhid
Gözlemez kimse anı ol apuda ar yerine G.943/3

Zühhâda añma zevk-ı vişâlũñ alâvetin
Râz-ı maabbeti hele dũnâna söyleme G.858/4

Cemâli rũ'yetinden yâruñ olduñ vâ'ızâ mehcũr
Seni hep dũr iden vaż'-ı riyâ vũ 'ucb u benlikdũr G.284/4

Vâ'ız-ı tesbĩ-keş bilsem ne tezvĩr eyledũñ
hır esmâ ile ol cãnâni teshĩr eyledũñ G.595/1

Zâhit çoğu zaman kötü sözlerle anılır. Onun için soğuk, kaba (huşk), ahmak (ebleh), iki yüzlü (riyâ-kâr, sâlũs), kendini beğenmiş (hod-furũş), izânı ve idrâki yok, eğri yaratılışlı (kec-tab'), inkârcı (mũnkir), bedbaht, kötü huylu (bed-hũy), boş ve gereksiz konuşan (yâve-gũy), dedikoducu, eşek, hokkabâz gibi ifadeler kullanılır.¹²⁰⁹ Elindeki tesbih ve başındaki örfün kendisine kerâmet vermeyeceği hatta onlardan utanması gerektiği söylenir. İbrahim Edhem'e layık olmadığı düşünũlen zâhide onun gibi olması tavsiye edilir. Bu kadar kötü sıfata rağmen az da olsa olumlu ele alındığı yerler de vardır. Şair kendisine yol göstermesini ister. Bir yerde kendini dũnyayı önemsemeyen, bir yerde de zikreden zâhide benzetir. Zâhitten kendisini rinde benzetmemesini isteyen şair, gönũl bilgesini Behlũl-i Dãnâ'ya benzetir.¹²¹⁰

Büra' u şâl ile şũfĩ yeter it şöhreti o
deme 'örf-ile tesbĩ kerâmet mi virũr G.227/5

Taht-ı Edhem nuşını unutma bârĩ vâ'ızâ
Gerçi yokdur sende İbrâhĩm Edhem neş'esi G.1041/2

2.4.5. Rind

Sözlüklerde “başıboş, vurdumduymaz, sarhoş” gibi olumsuz anlamları da sıralanan rind, eski şiirimizde dũnya işine ve varlığına önem vermeyen, âhret çıkarı gözetmeyen, aşk ve zevk yolunda yürümeyi yeğ tutan, gösterişsiz, tasasız gönũl eridir. Rind başkalarına karşı hoşgörũlüdür, sevecendir, alçakgönüllüdür. Rindle harabat yani meyhane ve içki sanki bir bütũnün parçalarıdır. Çünkü rind olmanın yolu meyhaneden geçer, insan meyhanede olgunlaşır. Dĩvân şairi rindin ağzından zâhit ve sũfıye çatar. O rindden ve rindlikten yanadır. Kendini rind sayar. Her fırsatta zâhidin karşısına dikilir; onu kınar, yerin dibine batırır.¹²¹¹

¹²⁰⁸ G.28/3, G.75/4, G.101/4, G.134/1, G.134/4, G.282/4, G.445/3, G.486/3-4, G.511/3-4, G.535/4, G.620/3, G.842/4, G.858/4, G.922/4, G.923/3, G.946/1, G.975/1, G.1069/3.

¹²⁰⁹ G.134/6, G.180/5, G.300/6, G.470/3, G.529/3, G.740/5, G.912/3, G.965/4.

¹²¹⁰ G.127/4, G.299/2, G.329/2, G.704/4, G.819/4.

¹²¹¹ Mine Mengi, *Divan Şiiri Yazıları*, Akçağ Yay., Ankara 2000, s. 215-216.

Âsaf Dîvânı'nda rind çok keskin çizgilerle çizilmiş bir tip olmayıp hacimli bir esere göre çok sık anılan bir tip olduğundan söz etmek de mümkün değildir. Şair rindden yeri geldikçe bahseder. Kimi zaman da rindâne bir tavrı söz konusu eder.

Metinde anlatılan rind insanların gaflette bildiği ancak şairin âgâh dediği bir tiptir. Meyhânenin en yaşlısı olan pîr-i mugândan himmet alır ki rindi irşâd eden pîr-i mugândır. İşret ehlidir ve şair de rindlerin işretine gidip zevk almak istediğini söyler. İçki yasağını duymaz. Vâ'ızın karşısındadır. Vâ'ız eline tesbih alırken rind şarap kadehi alır. Bahar erdiğinde safâ zamanı gelmiştir, vâ'ızı da çağırın şair riyâ devrinin geçtiğini söyler.¹²¹²

Mest-i bî-hüş olan rindi mey-âbâd içre
Nâs gafletde bilür ben aña âgâh dirin G.768/3

Birisi tesbîh aldı ele biri ke's-i mey
Güyâ ki rind ü vâ'ızı taḥyîr itdiler G.257/3

Şair kendini rind sayar. Onun âşıklığı rindânedir. Sevgilinin gül yüzü methinde gazeller söylediğinde ona tıpkı bülbül gibi rind-i gûyâ olduğu söylenir. Dünyanın rindi olan şair güzel sözler tekellüm eder. Nazar sahibi bir rind ve korkusuz bir âşık olmak istediğini söyleyen şair, şaraptan el çekip rindâne olmamasının yaraşmayacağını söyler. Harâbât erbâbı bir rind olduğunu belirten şair “rindlere dost ol avâmdan kork” tavsiyesinde bulunur. Şair için işretten ayak çekmek münâsiptir çünkü ayık olanlar rindlerin tavırlarına tahammül edememektedir. Burada “ayak çekmek” ifadesini tevriyeli kullanarak kendisinin de rindler gibi olması gerektiğini belirtmiş olur.¹²¹³

Efgendeye şeydâlık elbette mu'ayyendür
Üftâdelügüm şöyle rindâne degül mi yâ G.47/2

Gerçi vâ'ız biz bu bâb-ı intisâba mâliküz
Herkesüñ mes'ûli üzre bir cevâba mâliküz
Biz Mesîḥ-âsâ ne i'câz-ı 'ucâba mâliküz
Bir tehî câm ile feyz-i incizâba mâliküz
Rind-i erbâb-ı ḥarâbâtuz budur irşâdumuz Muh.17/2

Sevgilinin istediği âşık rindâne olmalıdır. O korkusuz ve rind olana iltifât eder.¹²¹⁴ Ancak bir yerde (Muaş.1/7) onun hâlis rinde riâyetinin olmadığı söylenir.

Rind-i bî-bâk 'âşıka yâr iltifât eyler velî
Ḥaste câna leblerin âb-ı ḥayât eyler velî
Nukre-i ḥüsninden iḥsân-ı zekât eyler velî
Ruhlarından ḥaste dil celb-i ḥayât eyler velî
N'eyleyem tîr-i müjeñ cânâ katı dil-düzdur Muh.27/4

¹²¹² G.88/2, G.152/3, G.380/5, G.1022/1, Muh.27/2, Rüb.3.

¹²¹³ G.692/5, G.695/2, G.906/5, G.933/5, Muaş.1/6, Mur.2 (tekrar mısraı).

¹²¹⁴ G.266/4.

Yukarıda sayılan özelliklerine rağmen birkaç yerde rind olumsuz bir tip olarak anlatılır. İşrette gereksiz konuşur (rind-i yâve-gûy).¹²¹⁵ Şair, kendisini rindlere benzetmemelerini isteyerek gönül bilgesinin Behlûl-i Dâna olduğunu söyler.

Bizi gel meykede rindânına beñzetme ey vâ'ız

Mişâl-i Behlûl-i Dâna dil-i ferzânemüz vardır

G.299/2

2.4.6. Diğer Tipler

Gazelleri makâm ile okuyan kişiye özel olarak **gazelhân** genel olarak **nazmhân**, **şi'r-gûy** denir. Metinde gazelhân üç yerde, nazm-hân iki yerde şi'r-gûy üç yerde geçer. Şair, gazelhânın kendisinin sözde bu kadar yetenekli olduğunu bilmiş olsaydı dîvânını elinden düşürmeyeceğini söyler. Gazelhân olan gönül bülbülü sevgilinin dudağının övgüsünü okur. Şairin gönlü Rûm (Anadolu)'un gazelhânlarına sâkî olur. Şiir okuyan bazen sevgili olurken bazen de onun Âsaf'ın güftelerinden hoşlandığı üzerinde durulur. Sevgili şiir okumakta nazlı olsa da bezmi süsleyen bir şi'r-gûyende olarak anlatılır. Şiiriyle övünen şair, âlemin kendi şiirinin şi'r-gûyânı olmasını bekler. Kendini kendi hâlinde bir şi'r-gûy olarak gören şair, şiir ehlinin cöngüne tahkîr ile bakmadığını söyler.¹²¹⁶

Yine Âsaf selîs ü âşinâ elfâz ile gönülüm

Ġazel-h'ânân-ı Rûm'a sâkî-i şahbâ-feşân oldı

G.1015/5

Söze âğâz ide dirdüm anı ben bîn nâz ile

Ol şi'ir-gûyende bezm-ârâyı gördüm söylemez

G.400/5

Metinde zâhid tipinden farklı olarak ele alınan fazla olmasa da özellikleri verilen tiplerden biri de **hâce (hoca)** tipidir. Hâce ve hoca şeklinde geçerken olumsuz olarak ele alınmaz. O bir bilge kişidir ve ona saygı duyulur. Kimi zaman kâlâ (kumaş) kelimesiyle birlikte ele alınarak hâcî anlamında da kullanılır. Gönül hâcesinin getirdiği ve sevgiliye hediye ettiği anber renkli kumaş kullanımı böyledir.¹²¹⁷ İki yerde hâce-i Attâr şeklinde, bir yerde hâce-i Hâfız terkihiyle geçerken bir yerde şairin şiirinin yakın olduğu anılmayan birisi (nazm-ı Hâce) olarak geçer.¹²¹⁸ Hâce başına destâr sararken âşığın başında kadeh vardır. O müşkülün danışıldığı, danışanlara çareler söyleyen bir tiptir. Ayrıca pazarda bir malın fiyatını belirleyen de odur. Gönül Kays'ı himmet etmesi için ona getirilir.¹²¹⁹

H'âce-i şabra getürdüm Âsafâ Kays-ı dili

İde şâyed feyz-i himmetle o ser-gerdâni zabt

G.465/5

Hürmet-i bâdeyi danışmağa vardum h'âceye

Her kime şordum ise serhoş u lâ-ya'qıl idi

G.1069/4

“Çalgı çalan, çalgıcı; şarkı okuyan, şarkıcı” anlamlarına gelen **mutrip** hacimli bir dîvâna göre çok fazla üzerinde durulan bir tip değildir. Yine de metinde hem çeşitli mûsikî aletlerini çalan, kimi zaman çeşitli makâmlarda şarkı okuyan ve bezmin bir

¹²¹⁵ G.1020/2.

¹²¹⁶ G.74/3, G.404/3, G.426/5, G.672/5, G.820/5, G.1071/5.

¹²¹⁷ G.220/4, G.234/3, G.316/2, G.494/2.

¹²¹⁸ G.317/2, G.446/5, G.593/6, G.951/3.

¹²¹⁹ G.320/3, G.659/2, G.1019/4.

unsuru olarak ele alınır. Genellikle meclis atmosferinde mûsikî aletleriyle birlikte söz konusu edilir. Baharın gelişiyle yenilen, içilen yerlere gidilir. Mutrip buraya davet edilir. Bağda bezm kurulduğunda mutribin dâire çalması istenir. Mutrip berbat, rebâb, evtâr gibi çalgıları çalmaktadır. Şairin sözü, eğlence meclisine sırdaş bir mutrip olur. Mûsikî makâmlarını bilen mutribin bir yerde şehnâz makâmında okuması istenirken bir yerde şehnâzdan dem urmaması istenir. Bezmin mutribi münâsip nağmeler çalar. O, şarkı terennüm etmeye başlayınca zâhid ortamdan ayrılır çünkü o eğlence ve sözden anlamaz.¹²²⁰ Bir yerde şairin gönlü mutribe benzetilir.

Metinde mûsikî âletlerini çalan, şarkı okuyan, dans eden çoğunlukla mutrip olduğu gibi mutribin dışında ney-zen, dem-keş, hânende, târ-keş, rebâbî, kemân-keş, avvâd, sâz-kâr, rakkâs az da olsa geçmektedir.¹²²¹

Terennüm eyleyince mutribân hiç tırmadı zâhid

Neşâtı olmayanlar ‘ıyş u elhân ile eglenmez G.374/4

Eyledi şantür-ı şehnâza münâsib nağmeler

Mutrib-i bezme hezâr taḥsîn ki kem sâz itmedi G.1026/2

Şeyh tipi metinde fazla geçmez. Bir yerde Şeyh Attâr, bir yerde ünlü hattat Hamdullah’ı kastedecek şekilde kullanılır. Bir yerde sâkînin ayağını almak için meyhânede sûfî ile el birliği ettiklerinden bahsedilse de sûfiden farklı bir tiptir.¹²²² Şair dünyada bir şeyh-i kâmil olmadığından yakındır. Hatta mürîd olmak için bir şeyh-i kâmil aradığını söyler. Şeyh rüyâları tâbir edip çeşitli dertler için dualar verir.¹²²³

Ermeden ḥaṭ rüyuñı seyrümde görmüşdüm ‘ayân

Ḥayli müşkildür didi şeyḥ anı ta‘bîr eylemek G.542/4

Ḥamâ’ il-veş koyasın koyunuña diyü o reyḥânı

Saḥa şeyḥ-i ṭarîkat çün mücerreb bir du‘â virdi G.1086/4

2.5. TABİAT

2.5.1. Kozmik Âlem

Kozmik âlem eski şiirimizde şairlerin gökyüzü, güneş, ay, yıldızlar gibi gördüğü gök cisimleri ile çeşitli ilimler vasıtasıyla varlığından haberdar olduğu cisimlerin bulunduğu âlemdir. Şairler gökyüzünün görebildikleri her unsurunu şiirlerine konu etmişler ve böylece bununla ilgili geniş bir kullanım alanı oluşmuştur. Bu alan eski ilimlerin şairlere sunduklarıyla daha da genişlemiştir. Batlamyus sisteminden çıkarılan gökyüzü varlığı, dünyayı kainatın merkezi sayar. Dünyayı dokuz felek çevreler. Bunlar iç içe geçmiş soğan zarı gibi dünyayı çevrelemişlerdir ve dünya göğünden başlamak üzere yedi tanesi yedi gezegenin feleğidir.¹²²⁴ Bunlara “seb‘a-i seyyâre” adı verilir.

¹²²⁰ G.56/5, G.203/3, G.206/4, G.463/2-3, G.695/1, G.659/3, G.761/1, G.766/2, G.794/5, G.1013/4, G.1043/4

¹²²¹ ney-zen G.751/1-2; dem-keş G.822/1, G.1029/1; hânende G.279/3; târ-keş G.360/1; rebâbî Muh.14/1; kemân-keş G.238/2; ‘avvâd G.151/3; sâz-kâr G.267/2; rakkâs G.455/3.

¹²²² G.257/2, G.813/4, G.815/3.

¹²²³ G.57/5, G.283/7, G.826/2.

¹²²⁴ İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Akçağ Yay., Ankara 1995, s. 181.

Sekizinci felekte sabit yıldızlar ve burçlar bulunur. Boş olduğu için “atlas” adı verilen dokuzuncu feleğe “arş, arş-ı alâ, arş-ı İlâhî, felekü’l-eflâk” da denir. Âlemi meydana getiren varlıklardan ulvî olanları işte bu dokuz felektir. Toprak, su, hava ve ateş (anâsır-ı erba‘a) ise süflî varlıkları teşkil ederler.

İslâm dünyasında gelişen ilm-i ahkâm-ı nücûmun astronomiyle farkı, yıldızların konum ve hareketlerinin bir işaret sistemi oluşturduğuna ve bu sistem sayesinde gelecek, şimdiki durum ve geçmişe dair bilgi elde etmenin mümkün olduğuna inanılmasıdır; bu anlamda astroloji astronominin metafiziğidir. İlm-i ahkâm-ı nücûm, yıldızların zaman içinde olmuş ve olacak hadiseler hakkında verdiği işaretlerin yorumlanmasını amaçlar; böylece rüya tâbiri, uğursuz olduğuna inanılan bazı olayları yorumlamak (zecr) ve geçmiş hadiselerden geleceğe dair gizli anlamlar çıkarmak (ırâfe) gibi yöntemlerle gelecekte vuku bulacak hadiselerle karşı insanları uyarma sanatından ibarettir; ilm-i nücûm-ı ta‘lîmî ise asıl matematiksel astronomidir.¹²²⁵

İnsanların gökyüzüne olan ilgisi mitlere dayanır. Gökyüzünde görülenleri tam anlayamamak ve gökyüzü olayları karşısında bilgi eksikliği onların bu olayları mitolojik olarak yorumlamalarına neden olmuştur. Eski Türklerde de gökyüzünün bir çadır olarak ele alınması, göğün direğinin bir çadır direği veya kutup yıldızı, kimi zaman da dünyadan yükselen demir bir direk şeklinde düşünüldüğü bilinmektedir.¹²²⁶

Dîvân şairleri, kozmik âlemde gördüklerini birer teşbih unsuru olarak kendilerini ve aşklarını anlatmada kullanmışlar; kimi zaman aşk derdi, aşk için dökülen gözyaşları, çekilen âhlar mübalağa ile gökyüzünün genişliği ve sonsuzluğu ile anlatılmış, kimi zaman da hüsn-i ta‘lîl sanatıyla gök olayları güzel bir nedene bağlanmıştır.

Âsaf Dîvânı’ndaki kozmik âleme dair unsurlar, daha net ortaya konabilmeleri ve şairin hangi unsuru ne şekilde ele aldığına anlaşılması için belli başlıklar altında toplandı.

2.5.1.1. Gökyüzü

“Gök, semâ, âsumân, sipîhr” kelimeleri gökyüzü anlamında kullanılan kelimelerdir. Gökyüzünün tabakalar hâlinde oluşu Kur’ân-ı Kerîm’de birçok âyette “yedi kat gök” ifadesiyle yer alır.¹²²⁷ Yine yerin ve göğün yaratılmasından sonra arşın göğün üzerine istiva edilmesi (denkleştirilmesi, kaplanması) Kur’ân’da anlatılmaktadır.¹²²⁸ Hicr sûresi 16. âyette “*Andolsun biz, gökte birtakım burçlar yarattık ve bakanlar için onu süsledik.*”; Furkân sûresi 61. âyette de “*Gökte burçları var eden, onların içinde bir kandil (güneş) ve nurlu bir ay barındıran Allah, yüceler yücesidir.*” denilerek burçların yaratılışı anlatılmaktadır.

Eski şiirimizde gökyüzü hem İslâmî kaynaklardaki bilgilerden hem diğer dinlerden gelen bilgilerden hem de çeşitli inanmalardan kaynaklanan bilgilerle donanarak zengin bir hayal dünyası olarak yer alır. Şairler gökyüzündeki her varlığa - Dünya’ya en yakın aydan küçük bir yıldız, güneşten zerreye- ilgi göstermiş bazen gerçek hâllerleriyle bazen de mecazlara konu ederek ele almışlardır.

Gökyüzü, bazen felek yerine veya onunla ilişkisi yönünden çok anılmıştır. İçinde güneş (sevgili) olması dolayısıyla sevgilinin eşiği âsumân sayılır. Gökyüzünden devamlı bir şeyler yağar. Sevgilinin eşiğinden de âşık için dert ve ıstırap yağar. Âsumân

¹²²⁵ bk. Tevfîk Fehd, “İlm-i Ahkâm-ı Nücûm”, *DİA*, c. XXII, TDV Yay., İstanbul 2000, s. 124.

¹²²⁶ Eski Türklerde kozmik unsurlarla ilgili geniş bilgi için bk. Bahaeddin Ögel, *Türk Mitolojisi*, c. II, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1971.

¹²²⁷ Kur’ân-ı Kerîm’de “yedi gök / yedi kat gök” ifadeleri şu âyetlerde geçmektedir: 78 Nebe/12, 41 Fussilet/12, 65 Talâk/12, 17 İsrâ/44, 67 Müлк/3, 71 Nüh/15, 2 Bakara/29, 23 Mü’minûn/86.

¹²²⁸ Kur’ân-ı Kerîm’de “yer ve gök yaratıldıktan sonra arşın yaratılması” şu âyetlerde geçmektedir: 10 Yunus/3, 13 Ra’d/2, 32 Secde/4, 57 Hadîd/4, 7 A’râf/54, 11 Hüd/7.

yer yer felek, sipihr, semâ ve gök kelimeleri yerine kullanılmıştır. Zemîn ile tezat yapılarak kullanıldığı gibi gök cisimleriyle de tenâsüp yoluyla söz konusu edilir.¹²²⁹

Gökyüzü yedi veya dokuz kat kabul edildiğinden, bahsedilirken genellikle çokluk hâlinde (gökler, felekler, eflâk vb.) kullanılır. Ayrıca yedi eflâk, yedi gerdûn, yedi çînî çanak, arûs-ı heft-felek, yedi başlı ejder, eflâkin dokuz meydanı, dokuz minâ, dokuz peymâne, dokuz çarhî kalkan, nüh kıbâb, dokuz kubbe vb. sözlerle onun katları bizzat ifade edilmiştir.¹²³⁰

Gökyüzünün dönüşü, rengi, yüksekliği, yuvarlaklığı, geniş görünüşü ele alınan diğer konular arasındadır.

Âsaf'ın gökyüzü ile en çok ilgi kurduğu, aşk uğruna çektiği âhlardır. Gökyüzünün yüksekliği, genişliği, gökteki cisimlerin uzaklığı, bu cisimlerin yakıcılığı âşığın çektiği âhlar karşısında küçülür ve değersiz kalır. Şair, âhının çokluğunu ifade etmek için âh u efgânının göklere çıktığını (beş yerde) anlatır. Âh u nâlenin ulaştığı yer kimi zaman arş olarak kimi zaman da evc olarak ifade edilmektedir.¹²³¹ Bir yerde âhın yeri göğü tuttuğu (kapladığı) ifade edilmekte, bir yerde de âhtan zemin ve âsumânın yok olacağı belirtilmektedir.¹²³² Âhlar gökyüzünü yakmaktadır. Bu ateşin yakıcılığı ve ışığı karşısında güneş ve ayın ışığı cılız kalmaktadır. Âh ateşinin gökyüzünü yakması yedi yerde anlatılmış,¹²³³ bir yerde âhın ışığının (pertev-i âh) geceyi gündüz yapması istenmiştir.¹²³⁴ Bir yerde gökyüzünde görünen hilâlin şairin âhının ateşinden çekilmiş bir altın tuğrâ oluşu anlatılmıştır.¹²³⁵ Metinde âhın dumanı beş yerde söz konusu edilir.¹²³⁶ Âh, bazen bulutla ilişkilendirilmiş¹²³⁷ bazen de âhın dumanı bir kemend veya zincir olarak anlatılmıştır. Şairin, “*Ey âh! Gökyüzüne selam söyle, bana dokunmasın; benim yakıcılığımдан (âhımın yakıcılığından) sakınsın, (çünkü) onun dokuz kubbesini yakar, yok ederim.*” dediği aşağıdaki birinci beyitte âhın yakıcılığı ifade edilirken ikinci beyitte âhın dumanı feleğin kümbetine bağlanan bir zincir olarak düşünülmüş ve güneşle ay o zincire asılı iki top olarak anlatılmıştır. Birinci beyitte gökyüzünün dokuz katı dokuz kubbe olarak ele alınırken ikinci beyitte gökyüzü kümbet olarak tasavvur edilmiştir.

Şakınsun sūzişümden nüh kıbâbın iderem iħrāk

Baňa ٲoķınmasun ey âh gerdüna selâm eyle

G.900/2

Dūd-ı âhum günbed-i eflâke zencîr eyledüm

Revnaķ için şems ü mâhı aşdum aňa iki ٲüb

G.54/3

Âh, metinde gökyüzüne gönderilen bir postacı (peyk), gökyüzüne âşığı götüren bir at (semend-i nâle), göklere dayanak olacak bir sütun, kıvılcımlar saçan bir kılıç, ok, şimşek olarak da ele alınmıştır.¹²³⁸ Bu ifadelerde teşbih ve mübalağalar yapan şair, “*Gökyüzünün rengini göge (maviye) çeviren benim yanık sinemin dumanıdır*” dediği aşağıdaki beyitte aşkının büyüklüğünü ifade eder.

¹²²⁹ İskender Pala, *age.*, s. 51.

¹²³⁰ Cemâl Kurnaz, *Hayâlî Bey Divânı'nın Tahlîli*, MEB Yay., İstanbul 1996, s. 428.

¹²³¹ G.410/1, G.707/1, G.1024/5, G.1062/4, Müs.1/3.

¹²³² G.71/2, G.372/3.

¹²³³ G.16/4, G.323/4, G.603/3, G.774/3, G.1063/1, Muh.19/2.

¹²³⁴ G.377/4.

¹²³⁵ G.20/5.

¹²³⁶ G.646/2, G.755/3, G.947/4, G.969/6.

¹²³⁷ G.410/1, G.547/4.

¹²³⁸ G.166/5, G.169/3, G.252/4, G.425/3, G.645/4, G.661/4, G.755/2, G.774/2, G.791/1, G.893/5.

Âsaf Dîvânı'nda gökyüzünün dokuz kat oluşu anlatılırken bu husus, kimi zaman dokuz kubbe “nüḥ kıbâb”;¹²³⁹ kimi zaman dokuz şişe, kadeh “nüḥ mînâ”,¹²⁴⁰ kimi zaman da dokuz kemer “nüḥ tâk”¹²⁴¹ olarak ifade edilmiştir. Bunlardan en sık kullanılanı beş yerde geçen “nüḥ kıbâb” ifadesidir.

Metinde gökyüzü için çeşitli teşbih unsurları kullanılır. Bu kullanımlarda gökyüzü bir kumaş, hamam, su değirmeni, meclis, kasır, eyvân, kubbe, hayme, dolap, sakf (tavan), tas, kümbet ve âsitân olarak tasavvur edilir.¹²⁴² Gökyüzü ile ilgili kavsi kuzah (gökkuşağı) yine çeşitli teşbihlerde karşımıza çıkar. Gökkuşağı bazen sevgilinin kaşları, bazen bir yay, bazen de bir otağ şeklinde düşünülür.¹²⁴³ Güneş bu otağda bir padişahdır. Kurs (yuvarlak, yassı, görünen yüz) ifadesi gök cisimlerinin anlatıldığı (meh-tâb, sitâre vb.) yerlerde geçer.¹²⁴⁴ Dokuzuncu kat gök için kullanılan “arş, arş-ı a'lâ” dokuz yerde geçerken genellikle bir şeyin yüksekliğini, yüceliğini anlatmada kullanılır.¹²⁴⁵ Gökyüzünün rengi bir yerde gök rengi, iki yerde yeşil olarak kullanılır.¹²⁴⁶ Seba-i seyyâre (yedi yıldız, yedi gezegen) metinde iki yerde geçerken,¹²⁴⁷ gökyüzünün yüksekliği iki yerde,¹²⁴⁸ dönüşü dört yerde¹²⁴⁹ anlatılmıştır. Yer gök (zemîn ü âsumân) bir arada iki yerde kullanılmış, bir yerde gökyüzünün nevrûzda hareketli oluşu ifade edilmiştir.¹²⁵⁰

Sevgiliyi gökyüzünün en müstesnâ yerine oturtan şair, onunla gökteki parlak cisimler arasında ilgi kurar. Sevgili bütün dünyaya ışık saçan bir güneş veya ayın on dördündeki hâlidir (mâh-ı çâr-deh). Şair sevgilinin parlaklığından dolayı ona bakamaz ve gözünden yaşlar akar, bu yaşlar gökyüzünden birer alamettir.¹²⁵¹ Aşağıdaki beyitte âşık, sevgili uğruna o kadar figân etmektedir ki bu figânlar göklere yükselmekte ve gökteki melekleri etkilemektedir; ancak sevgiliye bu figânlar ya kâr etmemekte ya da ulaşmamaktadır.

Semâlarda figânımdan olurlar ḳudsiyân bî-tâb

O şâha kâr mı itmez yoḥsa Âşaf vâşıl olmaz mı

G.1024/5

Genellikle alçak (denî) sıfatı felek (çarh) için kullanılırken 601. gazelin üçüncü beytinde şair, şiirinin kıymetinin alçak gökyüzü yüzünden bilinmediğini ifade etmiştir.

¹²³⁹ G.59/1, G.516/1, G.610/4, G.755/3, G.900/2.

¹²⁴⁰ G.130/4.

¹²⁴¹ G.924/3.

¹²⁴² bk. G.7/5, G.452/2, G.972/4 (kumaş); G.529/5 (hamam); G.856/2 (su değirmeni); G.419/1, G.419/3 (meclis); G.283/1, G.425/3 (kasır/eyvân); G.196/5, G.382/2, G.452/1, G.709/1, G.934/3 (kubbe); G.709/1 (hayme); G.1022/4 (dolap); G.792/3, G.1047/2 (sakf); G.419/1, Muh.1/5 (tas); G.54/3, G.452/2, G.536/5, G.650/4 (kümbet); G.791/1 (âsitân). Gökyüzü ile ilgili benzetmeye dayalı hususiyetlerle ilgili bk. Sabahat Deniz, *16. Yüzyıl Bazı Dîvân Şairlerinin Türkçe Dîvânlarında Kozmik Unsurlar*, Marmara Üniv. Türkiyat Araştırmaları Ens., Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1992, s. 39-109.

¹²⁴³ G.158/2, G.792/3, G.1005/1.

¹²⁴⁴ G.684/1, G.928/1, G.1033/1.

¹²⁴⁵ G.265/4, G.452/1, G.459/2, G.580/3, G.650/4, G.768/2, G.792/3, G.1062/4, Müs.1/3.

¹²⁴⁶ G.285/4, G.536/5, G.622/1.

¹²⁴⁷ G.529/4, G.1001/1.

¹²⁴⁸ G.791/1, G.1001/1.

¹²⁴⁹ G.452/1, G.529/5, G.937/1, G.987/4.

¹²⁵⁰ G.372/3, G.1021/5, G.962/2.

¹²⁵¹ G.82/2, G.166/1, G.1072/3.

2.5.1.2. Felek

Gökyüzü, semâ anlamına gelen felek, özel olarak gökyüzünün katlarından her biridir. Felek, kimi zaman gökyüzü mânâsında kullanılsa bile onun katlarından her biri şeklinde daha özel bir anlamla ve kimi zaman gökyüzünden farklı olarak kaza, kader, insanların başına gelen her şeyden sorumlu bir varlık gibi kullanımlarından dolayı gökyüzünden ayrı olarak ele alındı.

Eskilere göre gök tabakasındaki felekler dokuzdur. Her semâda bir yıldız tasavvur edilmiştir. Bu yedi seyyâr yıldızdan her birinin dünyaya ve dünya üzerindeki canlı cansız her şeye hâkim ve müessir olduğu farz olunmuş, her yıldız az çok uğurlu, uğursuz sayılmış ve her birinin hususî tabiatları, hâkim olduğu iklimleri, hâkimiyet saatleri olduğu sanılmış, işte bu sebeple dünyada olup biten her şey feleğe isnâd olunmuştur. Çarh da bu mânâyadır.¹²⁵²

Dokuz felek şöyle sıralanır: Kamer (Ay), Utarit (Merkür), Zühre (Venüs), Şems (Güneş), Mirrîh (Mars), Müşterî (Jüpiter) ve Zuhâl (Satürn). Bu yedi feleğe seba-i seyyâre adı verilir. Yedi yıldız (gezegen)dan sonra sekizinci felekte sabit yıldızlar bulunur. Dokuzuncu felek atlas feleğidir ve buna arş da denir. Atlas aslında üzerinde hiçbir şekil bulunmayan bir çeşit kumaştır. Dokuzuncu felekte yıldız bulunmadığından atlas denmiştir. Dördüncü felekte yer alan Güneş sultandır. Ay veziri, Utarit kâtibi, Zühre çalgıcısı ve rakkâsesi, Mirrîh seraskeri, Müşterî kadısı ve Zuhâl hazinedârıdır.¹²⁵³ Her bir feleğin bir devri ve bu devirde doğan insanlara bir etkisi olduğu düşünülmüştür.

Atlas feleğinin dönüşü diğer feleklerin tersine olduğundan onları kendi istikâmetinde dönmeye zorlar. Bu özelliğiyle genel olarak felekle ilgili olumsuz düşünceler bu ters dönüşle bağlanır.

Edebiyatta felek, daha çok şikâyet yerine kullanılır. Ancak bazı birleşik sıfatlarda da bu kelimenin müspet anlamlarda kullanıldığını görürüz. Felek-câh, felek-rif'at, felek-pâye, felek-meşreb, felek-reftâr vs. gibi. Eflâk, çerh, gerdûn, sipihr, semâ, âsumân ve gök gibi eşanlamlısı sayılabilecek kelimelerle söz konusu edilen felek, dîvân şairleri tarafından daha çok yükseklik, yücelik, genişlik, sonsuzluk, parlaklık gibi özellikleriyle anılmıştır.¹²⁵⁴ Felek, şairlerin hayal dünyalarında çeşitli tasavvurlarla benzetmelere konu olarak sıkça ele alınmıştır.

Âsaf Dîvânı'nda felekle ilgili en çok ele alınan, felekten şikâyetidir. Felek ters dönüşüyle her türlü kötülüğün, uğursuzluğun kaynağıdır. Şair, şikâyetlerini birçok yerde doğrudan doğruya onu "çarh-ı cevr, ezâ-yı çarh, çarh-ı siyeh-kâse, bî-muhib devrân, çarh-ı kec-gerdan, bî-mürüvvet, köhne felek" vb. ifadelerle anarak açıkça ortaya koyar. İyi insanlara bir şey vermeyen felek hep alçaklara (zümre-i dîvân) vermektedir. Felekte zerre kadar insaf görmeyen şair, onun temiz kalplilerin ve çaresizlerin (sâfi dil, nâçâr) mutluluğunu istemediğini dile getirir. Feleğin bir cellat olduğu belirtildikten sonra gaddârlığı hatırlatılır. O, himmet sahiplerini (ehl-i himem) helâk etmektedir. Kimi zaman bir lokma, bir yudum şarap verdiği görülse de bu lokma zehirli, şarap da dert şarabıdır.¹²⁵⁵ Feleğin alçakları koruması, yoksula dönüp bakmazken zenginlere vermesi, iyilerin mutluluğunu istememesi, âşıkları ayırması, kavgaya düşürmesi, cevr etmesi, sıkıntı vermesi, rahat yüzü göstermemesi, insafsız, zâlim ve gaddâr olması, bilgiliyi

¹²⁵² Ahmet Talât Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Haz.: Cemâl Kurnaz, MEB Yay., İstanbul 1996, s. 230.

¹²⁵³ M. Nejat Sefercioğlu, *Nev'î Divanı'nın Tahlili*, Akçağ Yay., Ankara 2001, s. 345.

¹²⁵⁴ İskender Pala, *age.*, s. 182.

¹²⁵⁵ G.372/5, G.563/3.

değil bilgisizi kollaması birçok yerde anlatılır.¹²⁵⁶ Bir yerde felek yedi başlı, ufukları (dünyayı) baştan başa dolaşmış bir yılan olarak anlatılır.¹²⁵⁷ Yedi başlı yılan feleğin yedi katı için kullanılmıştır. Bütün bu olumsuz özellikler feleğin eğri, aksine dönüşünden (kec-devr, çarh-ı kec-gerdan) kaynaklanmaktadır. Feleğin aksine dönüşü dört yerde geçer.¹²⁵⁸ Bunların birinde feleğin aksine dönüşüyle sevgilinin âşığa davranışları arasında ilgi kurulmuş ve sevgili, davranışlarıyla feleğin aksine dönüşüne benzetilmiştir.

Habbe virmez hassetinden kâmil insâna felek
Şarf ider mağdûrın ammâ zümre-i dūnâna hep G.59/3

Bâri bir kerre hûner ehline gün gösterse
Dâ'imâ eylemese böylece kec-devri felek G.559/4

Metinde felekle ilgili çeşitli tasavvurlara da yer verilmiş; felekle değirmen, kubbe, burç, ayna, tas, kâse, levha, kumaş, hisar, habâb, yay, Rüstem arasında ilgi kurulmuş;¹²⁵⁹ felek, çarh-ı mînâ terkihiyle mecliste elden ele dönen bir şaraba benzetilmiştir.¹²⁶⁰ Pervîn yıldızı gibi güzellerin olduğu mecliste felek iki kat olmuş (çarh-ı dü-tâ) bir çeng olarak düşünülür.¹²⁶¹ İki kat olması yaşlılığı, kâinâtın yaradılışıyla birlikte var olmasıyla ilgilidir. Bu özelliğiyle bir yerde (G.755/2) Zâl'e benzetilir. Bu amaçla yaşlı felek "Pîr-i çarh" (300/2) ifadesi de kullanılır.¹²⁶² Aşağıdaki beyitte feleklerde görülenlerle tuzak-dâne ilişkisi söz konusu edilmiştir. Beyitte uzayan anlamındaki mustatîl kelimesiyle samanyolu kastedilmiş ve bir tuzağa benzetilmiş, bunun yanında onun içinde izlenimi veren yıldız da tuzakta kullanılan tane olarak düşünülmüştür. Bu tuzak gönül kuşunu avlamak üzere felek tarafından kurulmuştur.

Eflâkde mustatîl ü kevkeb midür şanursın
Dil murğın almağa tâ fağ ile dâne ancak G.522/2

Feleğin dönüşü ile insan bahtı arasında iki yerde ilgi kurulur.¹²⁶³ Feleğin dönüşü,¹²⁶⁴ felek çarkının dönüşü;¹²⁶⁵ bu çarkın bazen mecliste dönen bir tase teşbihi,¹²⁶⁶ bu dönüşle birlikte mevsimlerin geçiciliği,¹²⁶⁷ feleğin yüksekliği ve bu yüksekliğin âşığın âhının ulaştığı noktayı göstermesi,¹²⁶⁸ âşığın kanlı gözyaşıya feleğin ıslanması,¹²⁶⁹ daha çok dokuzuncu feleğin boş oluşuyla atlas kumaşa ve feleklerin

¹²⁵⁶ Feleğin sayılan özellikleriyle ilgili bk. G.22/5, G.46/1, G.62/2, G.62/5, G.70/3, G.221/5, G.229/3, G.260/4, G.371/2, G.557/1, G.577/5, G.581/2, G.602/1, G.613/4, G.850/2, G.917/1, G.917/4, G.953/5, G.969/7, G.982/4, G.1029/3.

¹²⁵⁷ G.1088/2.

¹²⁵⁸ G.541/2, G.559/4, G.561/5, G.761/2.

¹²⁵⁹ Felekle ilgili tasavvurlar için bk. G.44/2 (değirmen); G.59/1, G.196/5, G.329/6, G.382/2 (kubbe); G.410/1 (burç); G.418/2, G.419/2 (ayna); G.323/4, G.736/4, G.779/5 (tas); G.563/3 (kâse); G.946/2 (levha); G.7/5 (kumaş); G.72/5 (hisar); G.63/2, G.71/2 (habâb); G.102/3 (yay); G.238/3 (Rüstem).

¹²⁶⁰ G.933/3.

¹²⁶¹ G.862/3.

¹²⁶² Saç, kirpik ve kaşları bembeyaz olarak doğduğundan, yaşlı bir insan olarak tasavvur edilen Zâl, dîvân şiirinde pek çok mazmûn ve telmihin konusu olmuştur. Şairlerimiz dehri, çarhı, feleği ak saçlı kadın tahayyül ederek birçok mazmûnlar yapmışlardır. Çünkü Zâl'in bir mânâsı da kocakarı demektir. bk. Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, Akçağ Yay., Ankara 2000, s.271.

¹²⁶³ G.547/3, G.1022/5.

¹²⁶⁴ G.987/4, G.1022/5.

¹²⁶⁵ G.173/4.

¹²⁶⁶ G.323/4.

¹²⁶⁷ G.546/5.

¹²⁶⁸ G.646/2.

¹²⁶⁹ G.296/4.

dokuz kat olduğunu hatırlatacak şekilde dokuz kubbeye benzetilmesi,¹²⁷⁰ sevgili güneş olduğundan gölgelerin feleklere çıkması metinde yer yer ele alınan hususlardandır.¹²⁷¹ Şair, bir yerde (Rüb.36) felek dîvânının kâtibi (Utarit)'nin ay yüzlü sevgilinin noktalarını (benlerini) yazmasının mümkün olmadığını ifade etmiştir. Aşağıdaki beyitte felek bir postacı olarak düşünülmüştür.

Yüri ey çarh-ı felek devr iderek sür'atle

Nâme-i hüsn-i niyâzum o sitem-kâra duyur

G.173/4

Felekle diğer kozmik unsurlar bir arada da sık sık ele alınır. Güneşin bir tas olarak düşünüldüğü yerde felek bu tası döndürmekte ve ay kişileştirilerek felekte gezmektedir.¹²⁷² Bir yerde (G.486/3) feleğin ay ve güneşi sevgilinin dudağının mahiyetini öğrenmek için etrafa yolladığı tasavvur edilir. Güneşin felekte bulunuşu üç yerde,¹²⁷³ ayın felekte bulunuşu dört yerde anlatılır.¹²⁷⁴ Güneş ve ay genellikle sevgiliyle ilişkilendirilerek anlatılır. Bir yerde (G.304/4) sabahın oluşu feleğin ayın (sevgilinin) şafak gibi olan güzelliğini ortaya çıkarması şeklinde ele alınır.

Feleğin olumlu olarak ele alınışı bir yerde (G.765/3) sevgiliyi nitelerken “felek-cenâb” terkihiyle karşımıza çıkar.

2.5.1.3. Yıldızlar ve Bazı Yıldız Kümeleri

Yıldızlar kozmik âlemin önemli unsurlarındandır. İnsanların talihleri üzerindeki etkisi eskiden olduğu gibi bugün de kabul görmektedir. Eskilerin telâkkilerine göre bütün rûhlar sekizinci kat gökteki yıldızlardan ayrılarak bu âleme gelmişler ve yine oraya gideceklerdir. Yani her ruh o gökteki bir yıldızdan kopmuştur. Binaenaleyh insanların üzerinde, ayrılan sâbit bir yıldızla ana rahmine düştüğü dakikada doğan bir seyyâr yıldızın tesirleri vardır. Yedi yıldız (seba-i seyyâre) her biri haftanın bir gününe ve her günün sıra ile bir saatine hâkim farz edilirdi. Bir iş görüleceği zaman hâkim yıldızın saati beklenirdi ki muvaffakiyet için şart sayılırdı.¹²⁷⁵

Yıldızların hareket ve vaziyetlerinden ahkâm çıkarmak ilmi demek olan ilm-i tencim, ilk defa Babil'de Nebatîler tarafından tedvin edilmiştir. Nebatîler yıldızlara taparlardı. Bu itikat onları yıldızların seyr ve hareketlerini tetkik ederek bunlardan bazı hükümler çıkarmaya sevk etmiştir. İşte ilm-i ahkâm-ı nücûm denilen ilmin menşei budur. Yahudîler arasında da yayılan bu ilim İslâm toplumlarında da ilgi görmüş ve konuyla ilgili eserler neşredilmiştir.¹²⁷⁶

İnsanlar arasında vukua gelen barış ve savaş gibi büyük hadiseleri bile yıldızların tesirine atfederlerdi. Müneccimler müstakbelde vukua gelecek hâl ve hadiseleri yıldızların vaziyetine bakarak bilhesap haber veriyorlardı. Bunun için şarkta ve garbda müneccimlerin hususî ve mühim bir mevkiî vardı.¹²⁷⁷ Osmanlılarda müneccim başı saray memurlarındandı. Bu vazifenin ne zaman ihdas edildiği bilinmese de bir işe başlamak, hattâ muharebede hücûma geçmek için eşref saat (iyi zaman)lerin seçilmesini müneccimlerden sorduklarına göre bunun eski olduğuna hükümlenabilir.¹²⁷⁸

¹²⁷⁰ G.7/5, G.59/1.

¹²⁷¹ G.448/2.

¹²⁷² G.182/3, G.986/2.

¹²⁷³ G.71/1, G.309/2, G.418/2.

¹²⁷⁴ G.138/2, G.657/2, G.943/2, G.986/3.

¹²⁷⁵ Ahmet Talât Onay, *age.*, s. 500.

¹²⁷⁶ Agâh Sırrı Levend, *Divan Edebiyat, Kelimeler ve Remizler Mazmunlar ve Mefhumlar*, Enderun Kitabevi, İstanbul 1984, s. 197.

¹²⁷⁷ Mehmet Ali Aynî, *Türk Ahlakçıları*, Kitabevi Yay., İstanbul 1993, s. 28.

¹²⁷⁸ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, c. II, MEB Yay., İstanbul 1993, s. 618.

Osmanlı tarihinde pâdişah cülûsu, velâdet (doğum), harp ilânı, ordunun hareketi, sadr-ı âzamlara mühür verilmesi, denize gemi indirilmesi, sultan düğünü ve sâire hep birinci veya ikinci müneccimin tertip ettikleri zâyîçe üzerine bir eşref saat intihabiyle o saat ve dakikada icra olunurdu.¹²⁷⁹

Yıldızlar, edebiyatımızda genellikle renk, şekil, parlaklık, küçüklük, çokluk gibi özellikleriyle çeşitli hayallere konu olurlar. İnsan bahtına etkisi ele alınan en önemli özelliklerindedir. Bu yüzden yıldızlarla ilgili kevkeb-i ikbâl, kevkeb-i baht, kevkeb-i tali', necm-i baht, necm-i saâdet ifadeleri çok kullanılır. İnsan doğumunda hangi yıldızın tesirinde kalırsa yıldızın durumuna göre bahtı açık veya kapalı olur. Yıldızlardan bazıları uğurlu bazıları uğursuz sayıldığından şairler, başına gelenlerle yıldızı arasında ilgi kurarlar.¹²⁸⁰

Âsaf Dîvânı'nda yıldızlarla ilgili üzerinde en çok durulan husus yıldızların insan talihî üzerindeki etkisidir. Yıldız baht ilişkisinin ele alındığı yerlerde “*necm-i bahtum, kevkeb-i bahtum, kevkeb-i baht-ı siyâh, kevkeb-i nahs, kevkebüm sa'd, encüm-i bahtum, kevkeb-i tali', kevkeb-i firûz, necm-i dînum, tâli'üm necmi, sa'âdet necmi*” ifadeleri kullanılmaktadır. Başa gelen her türlü durum, sevgiliden ayrılığın sebebi yıldızla bağlanmakta, yıldız bir şikâyet nedeni olmaktadır. Metinde yıldız talih ilişkisi 11 yerde geçmekte,¹²⁸¹ 7 yerde de yıldız olumsuz yanıyla ele alınmaktadır.¹²⁸² Şair bu durumu “*yıldızım baş aşağı, kan dökücü yıldız, baht yıldızım sönmüş, yıldızım yardım etmez, yıldızım düştü*” ifadeleriyle dile getirmektedir. Bir yerde (G.194/1) şair, istifham yoluyla da olsa mutluluğunun kaynağının yıldızından olduğunu anlatmaktadır. Bir yerde (G.870/5) baht ile güneş arasında ilgi kurulmuş ve baht güneşinin yıldızlarla görüştüğü ifade edilmiştir. “*Âşık kutluluk yıldızından nasip olmazsa bayramdan ya da nevrûzdan mutlu olması nasıl mümkün olsun?*” şeklinde günümüz Türkçesine aktarılabilir beyitte mutluluğun sebebi yıldızla bağlanmıştır.

Behre-yâb olmazsa ‘âşık kevkeb-i firûzdan

Nice mümkün şâd ola yâ ‘îdden nevrûzdan

G.772/1

Yıldız parlaklığıyla beş yerde sevgiliyle ilişkilendirilmiş,¹²⁸³ sevgilinin kâkülünün altında görünen yüzü yıldızla benzetilmiştir. Bir yerde (G.758/2) sevgilinin gözü yıldızla kirpikler de şekil yönünden çevresindeki ışıklara benzetilmiş, “*dîde-i bîdâr*” ifadesiyle yıldızların gece boyunca görünür olmaları kastedilmiştir. Bir yerde (G.399/3) sevgilinin ben yıldızı tek parça bir inciye benzetilmiştir. Bir yerde (G.851/5) “*sevgilinin ay yüzünü gören yıldız parlaklığından göz kapar*” denmektedir. Aşağıdaki beyitte yıldız ve ayın sevgiliye müşteri olduğunda, şairin gözyaşı nakdine kimsenin bakmayacağı ifade edilmiştir.

Naqd-i sirişküne kim ider Âşafâ nazar

Ol şâh-ı hüsne kevkeb ile mâh müşteri

G.1042/5

Yıldızların çokluğu ile gözyaşı arasında ilgi kurulmuş, bazen âşıkların çokluğu yıldızlara benzetilmiştir.¹²⁸⁴ Bir yerde (G.522/2) yıldızlar, âşığın gönül kuşunu avlamak için tuzağa konan taneye benzetilmiş, bir yerde de âh okunun yıldız zırhını deleceği anlatılmıştır. Yıldızların gece görünmesi, güneşin yüzü solduğunda yıldızın gözünün

¹²⁷⁹ İsmail Hakkı Uzun Çarşılı, *Osmanlı Devletinin Saray Teşkilatı*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 1988, s. 369.

¹²⁸⁰ Sabahat Deniz, *age.*, s. 109-110.

¹²⁸¹ G.119/1, G.646/2, G.670/3, G.772/2, G.871/4, G.885/5, G.910/2, G.969/5, G.1018/2, G.1024/3, G.1085/4.

¹²⁸² G.91/1, G.146/3, G.216/3, G.322/2, G.340/1, G.732/1.

¹²⁸³ G.172/2, G.759/4, G.819/2, G.940/3, G.947/2.

¹²⁸⁴ G.268/4, G.560/2.

ağarması olarak ifade edilmiş, bir yerde dönen yıldızların yerinin gökyüzü olduğu belirtilmiştir.¹²⁸⁵

Yıldız saymak (encüm-şümâr) iki yerde geçmekte bunların birinde şair sevgilinin ayrılığında hasret yıldızlarını saymakta olduğunu anlatır.¹²⁸⁶ Aşağıdaki beyitte “*Dert yıldızlarını saysam da o güneş gibi olan sevgili göğüs tahtımda olsaydı sıkıntılarım biterdi.*” diyerek güneş doğduğunda yıldızların (dert yıldızlarının) kaybolmasını da hatırlatmaktadır.

Giderdi derd-i gam ahter-şümâr olursa da Āşaf

Serîr-i sîne de bir hüsn-i âfîtabum olaydı

G.1018/5

Metinde Süreyyâ (Pervîn, Ülker) iki yerde geçerken benzetme unsuru olarak kullanılmış ve bir yıldız kümesi olduğu yapılan benzetmelerde hatırlatılmıştır. Büyükayı takım yıldızının en küçük yıldızı olan Sühâ, bir yerde geçmekte ve bu küçüküğü hatırlatacak şekilde sevgilinin nurunun âlemi kaplamasından dolayı fark edilmediği vurgulanmaktadır.¹²⁸⁷ Kıvılcım, akan yıldız, kuyruklu yıldız gibi anlamlara gelen ve bazen göktaşlarının düşmesi için de kullanılan şihâb kelimesi iki yerde geçmekte ve âşığın âhı için benzetilen olmaktadır.¹²⁸⁸ Yıldız kayması doğrudan anlatılmasa da bir yerde (G.166/5) şairin ayrılıktan inlemelerinin gökyüzündeki yıldızları titretip düşürdüğü ifade edilmiştir. Aşağıdaki birinci beyitte yıldızlarla kible tayininin yapılması işaret edilmiştir.¹²⁸⁹ İkinci beyitte Şi'râ kelimesi, şiiir kelimesiyle istikak oluşturacak şekilde şairin şiiirininin diğer şairlere nur salması olarak kullanılırken tevriyeli düşünülerek güneş olan şairin şiiirinin Şi'râ yıldızına nur bağışlaması olarak anlatılmıştır. Gerçekte yıldızlar ışıklarını güneşten alırlar. Bu hâliyle parlak ay bile şaire gıpta etmektedir.

Girye-i çeşmümle buldı kûyuña çalbüm sebîl

Ka'be'nün semtini yıldızdan çanur çünkim delîl

G.645/1

Yeter sehmi münâsib rûzgâr olsaydı ey Āşaf

Gelür cāna feraḥ ger semt-i yārumdan nesîm esse

G.917/5

2.5.1.4. Burçlar

Burç (çoğulu burûc ve ebrâc) sözlükte “güzel olmak, örtülerinden sıyrılmak, yükselerek görünür olmak” mânâlarına gelen berec kökünden Arapça bir isimdir. Gökteki burçlar yükselmeleri, görünür olmaları veya açığa çıkmalarından ötürü bu adı aldıkları surlarla çevrili bir şehrin veya sarayın kalenin yüksek ve stratejik mevzileri de aynı sebeplerden burç olarak adlandırılmıştır.¹²⁹⁰ Burç kelimesi eski şiiirimizde tevriyeli olarak hem gökteki yıldız burcu hem de kale burcu anlamında kullanılır.

¹²⁸⁵ G.1063/1, Muh.1/2.

¹²⁸⁶ G.210/4.

¹²⁸⁷ G.182/2, G.862/2-3.

¹²⁸⁸ G.169/3, G.645/4.

¹²⁸⁹ Kaynaklarda güneş, yıldızlar ve rûzgâr yardımıyla kıblenin nasıl bulunacağına dair çeşitli bilgiler yer almaktadır. Meselâ Afrika'nın kuzeybatısında geceyle gündüzün eşit olduğu günlerde güneşin doğduğu, Yemende kutup yıldızının bulunduğu, Suriye'de Süheyl yıldızının doğduğu, Irak'ta kış ortasında güneşin battığı ve Hindistan'da geceyle gündüzün eşit olduğu günlerde güneşin battığı yönler kıbledir. bk. Yavuz Unat, “Kible/Kible Tayini”, *DİA*, c. XXV, TDV Yay., Ankara 2002, s. 369. Bu bilgilerden hareketle yukarıdaki beyitte kastedilen yıldız büyük bir ihtimalle kutup yıldızı (Demirkazık)'dır.

¹²⁹⁰ Kürşat Demirci, “Burç”, *DİA*, c. VI, TDV Yay., İstanbul 1992, s. 421.

Âsaf Dîvânı'nda on iki burçtan sadece sünbüle (başak burcu) geçmekte, diğer on bir burç metinde yer almamaktadır. Bir yerde anılan başak burcu, kelime anlamı da düşünülerek, güneş ve ay ile ilişkilendirilmiş ve sevgilinin yüzü ve saçı için benzetme unsuru olarak kullanılmıştır. Bendde geçen kırân yine burçlarla ilgili olup iki gezegenin bir burçta birleşmesi anlamına gelir. İki çeşit kırân vardır. Kutlu yıldızların kırânına kırân-ı sa'deyn; kutsuz yıldızların kırânına da kırân-ı nahseyn denilir. Bendde anlatılan kırân, "havf eyle" ve "vehimlü" ifadelerinden hareketle kırân-ı nahseyn olmalıdır. Kırân kelimesi bunun dışında iki yerde geçmekte ve sevgili için kullanılmaktadır.¹²⁹¹

Seyl-âb-ı eşküm akmadadır pây-ı kûyına
Dil kaldı hayret ile anuñ güft ü gûyına
Bend oldı cân u dil o mehüñ reng ü bûyına
Çeşm-i nigâhum irdügi dem zülf ü rûyına
Sünbüle mihr ü mâha vaţandur didüm didi
Havf eyle kim vehimlü kırânuñ durur senüñ

Müs.7/5

Bir yerde (G.410/1) şair âhının feleklerin burcuna çıktığını ifade ederken, bir yerde (G.133/1) güneşin kutluluk burcundan doğduğunu anlatılır. Bir yerde (G.277/3) güneşin sevgilinin sabah akşam doğup batması hüsn-i ta'lîl ile sevgiliye âşık olmasına bağlanarak onun güzellik burcunu dolaşması olarak ele alınmış, bir yerde de (G.82/1) "bayramda hidayet burcunun yeni ayı doğdu" denmiştir. Bunun dışında dört yerde burç kelimesi kale, hisar anlamıyla kullanılmıştır.¹²⁹²

2.5.1.5. Gezegenler

Eski şiirimizde seba-i seyyâre denilen yedi gezegen Kamer (Ay), Utarit (Merkür), Zühre (Venüs), Şems (Güneş), Mirrîh (Mars), Müşterî (Jüpiter) ve Zuhâl (Satürn) çeşitli hayallere ve benzetmelere konu olur. Bunlar arasında özellikle güneş; rengi, parlaklığı, şekli, sıcaklığı, yüksekliği, herkes tarafından bilinmesi, gölgenin ve zerrenin varlığına sebep olarak görülmesi, dördüncü kat gökte bulunuşu gibi hususlarıyla ele alınır ve çeşitli hayallere konu olur. Ay da benzer hususlarla ele alınırken gece ortaya çıkışı, ışığını güneşten alması, güneş batınca doğması ve o doğunca batması, çeşitli büyüklüklerde görülmesi gibi özellikleriyle çeşitli benzetmelere konu olur. Güneş ve ayla ilgili tasavvurlar şairlerin hayal dünyaları kadar sınırsızdır. Sevgili ile parlaklık, güzellik yönünden ilgi kurulan ay ve güneş çoğu zaman sevgilinin güzelliği karşısında sönüktür. Sevgilinin yanağı, kaş, saçı için benzetme unsuru olan ay ve güneş dîvânlarda en fazla üzerinde durulan kozmik unsurlardır.

Âsaf'ta güneş ve ay dışında "seyyâre" kelimesi üç yerde geçer ve bunların ikisinde sebâ-i seyyâre ele alınır.¹²⁹³ Bunun dışında Zuhâl (Keyvân) bir yerde, Müşterî (Jüpiter) bir yerde, Zühre (Nâhid, Venüs) altı yerde, Mirrih (Behrâm) bir yerde geçer. Utarit doğrudan geçmezken bir yerde feleğin dîvân katibi ifadesiyle dolaylı olarak anılır.¹²⁹⁴

Zuhâl "sevgilinin sîne tahtını Keyvân'ın altın makamına vermezler" şeklinde; Müşterî bir yerde şairin himmetinin genişliğini anlatırken "o eyvânın kandili ay, müşterî de fitilidir" şeklinde; Behrâm sevgilinin yanağı için teşbih unsuru olacak şekilde

¹²⁹¹ G.759/4, G.996/1.

¹²⁹² G.72/5, G.163/4, G.321/4, G.498/4.

¹²⁹³ G.529/4, G.1001/1, G.1054/5.

¹²⁹⁴ Muh.8/3 (Zuhâl); G.645/2 (Müşterî); G.191/5, G.219/4, G.463/5, G.529/4, G.536/5, G.862/2, G.986/3, G.1022/4 (Zühre); G.138/2 (Mirrih); Rüb.36 (felek dîvânının kâtibi).

kullanılır. Zühre bir yerde küçüklüğü hatırlatılarak sevgilinin âlemi nurlandırdığı yerde fark edilmediği anlatılarak ele alınır. Ayrıca üç yerde güneşin çalgıcısı olmasına uygun olarak meclis atmosferi içinde geçer. Nahid şairin şiirine âgâz eder. Hilâl Nâhid'in çengidir. Berbat adlı çalgının da bulunduğu meclise Nâhid de gelmiştir. Bir yerde "Nâhid" tevriyeli olarak hem yeni yetme kız hem de gezegen anlamı düşünülerek "mîve-i nâhîd" terkihiyle kullanılır.

Metinde güneşle ilgili üzerinde en fazla durulan husus sevgilinin bir güneş olarak tasavvurudur.¹²⁹⁵ Sevgili bazen güneşten de üstünken¹²⁹⁶ bazen sevgilinin yanağı bir güneş olur.¹²⁹⁷ Sevgili de kimi yerlerde gülerken doğan bir güneşe teşbih edilirken kimi zaman onun gibi el değmeyeceği, ulaşılamaz oluşu üzerinde durulur. Sevgilinin güneş olduğu kimi yerlerde âşık da bir zerre olarak düşünülür.¹²⁹⁸ Güneş zerre ilişkisinde bazen sevgilinin hattı (ayva tüyü) zerre olarak düşünülür.¹²⁹⁹ Bazen de sevgilinin kâkülü bir buluttur.¹³⁰⁰ Yüz, güneş olduğunda sevgilinin beni de Kâbe örtüsü olarak ele alınırken bazen saç gece olur.¹³⁰¹ Sevgilinin alını da güneşe teşbih edilir.¹³⁰² Güneş; top, Mecnûn, padişah, âşık, dolu kâse, kadeh, gam şâhı, terzi, ayna, altın üsküf olarak da hayal edilir. Bunlardan üzerinde en çok durulan 10 yerde kullanılan güneşin dolu bir kâse-kadeh olarak ele alınışıdır.¹³⁰³ Güneşin ışığı da çeşitli benzetmelere konu olur. Güneş ışığı turra, altın kement, tavk olarak ele alınır.¹³⁰⁴ Şair kendini de güneşe benzetir ve şiirinin Şi'râ yıldızını aydınlattığını söyler.¹³⁰⁵ Bir yerde güneşin gece batışıyla güzellik arasında ilgi kurar ve güzelliğin geçici olduğunu ifade eder.¹³⁰⁶ Bir yerde güneşin yüzü solarken yıldızların doğduğu belirtilir.¹³⁰⁷ "Mihr" kelimesi şair tarafından hem sevgi, mahabbet hem de güneş anlamlarına gelebilecek şekilde tevriyeli kullanılır.¹³⁰⁸ Güneşle baht ilişkilendirildiğinde güneş bir talih açıcı olur.¹³⁰⁹ Güneş, ışığıyla şebnemi kurutmaktadır.¹³¹⁰ Bir yerde baharda az görünmesiyle sevgilinin yüz göstermemesi arasında ilgi kurulmuştur.¹³¹¹ Tasavvufî olarak Cemâl güneşi yol göstericidir. Allah'ın nuruyla zerre güneş olmaktadır.¹³¹² Şairin "O ay (sevgili) Pervin gibi göz yaşımı döküp güneş gibi âlemi gülerken gezmektedir." dediği aşağıdaki beyitte göz yaşını Pervîn yıldız takımına, sevgili güneşe benzetilmiştir.

Döküp sirişk-i çeşmümi Pervîn-mişâl o mâh

Mânend-i mihr 'âlemi hândân olup gezer

G.182/2

"Ey yeni ay (hilâl)! Yüzünü ne zaman göstersen cihanın güneşi korkusundan titreyerek yere düşer." şeklinde anlamlandırılabilir. Aşağıdaki beyitte sevgilinin

¹²⁹⁵ G.39/4, G.44/5, G.59/2, G.71/1, G.82/2, G.133/1, G.182/2, G.192/4, G.294/4, G.301/3, G.318/2, G.417/2, G.448/2, G.549/4, G.560/2, G.674/2, G.739/2, G.758/2, G.798/3, G.1018/5, Muh.14/1.

¹²⁹⁶ G.65/1, G.66/3, G.208/2, G.495/3, G.564/2, G.803/3, G.938/3.

¹²⁹⁷ G.72/1, G.172/2, G.273/3, G.631/4, G.819/2, G.839/5, G.851/3, G.868/3.

¹²⁹⁸ G.68/4, G.871/4, G.1029/2.

¹²⁹⁹ G.318/2, G.318/5.

¹³⁰⁰ G.684/4.

¹³⁰¹ G.981/2, G.359/4.

¹³⁰² Muh.19/4.

¹³⁰³ G.54/3 (top); G.55/1 (Mecnûn); G.1005/1 (padişah); G.62/1 (âşık); G.67/2, G.129/1, G.340/5, G.418/2-3, G.419/2, G.532/5, G.579/2, G.785/2, G.986/2 (kadeh-kâse); G.72/5 (gam şâhı); G.196/2 (güneş terzisi); G.319/1 (ayna); G.496/2 (altın üsküf). Güneşle ilgili benzetmeye dayalı husûsiyetler için bk. Sabahat Deniz, *age.*, s. 167-212.

¹³⁰⁴ G.108/2, G.143/3, G.238/3.

¹³⁰⁵ G.917/5.

¹³⁰⁶ G.325/2.

¹³⁰⁷ Muh.1/2.

¹³⁰⁸ G.337/2, G.610/4.

¹³⁰⁹ G.549/4, G.870/5, G.1014/5.

¹³¹⁰ G.1004/5.

¹³¹¹ G.234/2.

¹³¹² G.259/5, G.1035/4.

güneşten üstün olduğu anlatılır. Beyitte güneş ve hilâlin peş peşe doğuşu, birinin doğuşu ile diğersinin batması hüsn-i ta‘lîl ile ele alınmıştır.

Tâb-ı rüyuñ her kaçan ‘arz eyleseñ ey mâh-ı nev

Dehşetinden yerlere mihr-i cihân dıtrer düşer

G.166/2

Âsaf Dîvânı’nda ay (meh, mâh, kamer), dolunay (meh-tâb, mâh-tâb, bedr) ve hilâl (mâh-ı nev) çok geniş hayallerle ele alınır. Ay kimi zaman benzeyen kimi zaman da benzetilendir. İstiâre ile ayla kastedilen çoğu zaman sevgilidir. Sevgili ay kadar parlak ve güzeldir.¹³¹³ Sevgilinin yüzü ay,¹³¹⁴ kaşı hilâldir. Şaire göre sevgili aydan üstündür.¹³¹⁵ Bu üstünlük kimi zaman ayın güneşten ışık almasını kastedip sevgiliyi güneş olarak nitelendirerek dile getirilir.¹³¹⁶ Sevgilinin yüzü ay olarak anıldığında saçı bulut, beni ayın üzerindeki siyah lekeler olur.¹³¹⁷ Şair bazen sevgilinin ay gibi yüz göstermediğini anlatırken bazen de onun geçiciliğini hatırlatarak “hercâyî mehsin” ifadesini kullanılır.¹³¹⁸ Ay bazen bir kuş, tellâk, kandil, çerağ, top ve gümüş bir üsküf olarak tasavvur edilir.¹³¹⁹ Aşağıdaki beyitte dolunayın sevgilinin yüzüne âşık olduğu anlatılmaktadır.

Biri ‘âşık-ı hüsnuñdür biri hayrân-ı kıddüñdür

Zemînuñ serv-i refârı sipihruñ mâh-ı tâbânı

G.1034/3

Sevgili dolunay olduğunda¹³²⁰ ayva tüyleri (hat) hâle olur.¹³²¹ Ayva tüyleri bir yerde ayın üzerindeki lekeler ve fitne getiren bir orduya benzetilir.¹³²² Sevgili, ayın on dördündeki (mâh-ı çâr-deh) hâlidir.¹³²³ Hatta şair sevgiliyi dolunaydan üstün tutar.¹³²⁴ Sevgilinin yüzü dolunay olarak ele alınırken¹³²⁵ bazen sevgilinin alnı dolunaya teşbih edilir, bu durumda saçları gece olarak karşımıza çıkar.¹³²⁶ Meh-tâb bir yerde harman yeri, bir yerde miğfer olarak ele alınır.¹³²⁷ Dolunay evresinden hilâl evresine, hilâlden dolunaya dönüş de çeşitli tasavvurlarla üç yerde anlatılır.¹³²⁸ Dolunaya bakılmaz şeklindeki inanç iki yerde ifade edilirken bunların birinde Hz. Musâ’nın Tûr Dağı’nda Allâh’ın nuruna bakamayışı hatırlatılır.¹³²⁹ Şairin âhının konu edildiği bir yerde âhın zerresi dolunaya benzetilir, bir yerde de âhın ayın yüzünü yaktığı ifade edilir. Bir yerde şair, Hz. Ali’yi âleme ışık veren dolunaya benzetir.¹³³⁰

Zâtında şehâ ‘arız-ı hûbâna bakılmaz

Bedr olduğu demde meh-i tâbâna bakılmaz

G.401/1

¹³¹³ G.182/2, G.293/1, G.352/2, G.819/2, G.928/1, G.1063/1, Müs.7/5.

¹³¹⁴ G.158/2, G.182/3, G.226/2, G.309/2, G.631/1.

¹³¹⁵ G.66/3, G.496/2, G.637/1, G.862/4.

¹³¹⁶ G.183/4.

¹³¹⁷ G.439/1, G.631/5.

¹³¹⁸ G.565/2, G.759/2.

¹³¹⁹ G.54/3, G.496/2, G.529/5, G.603/3, G.645/2, G.1063/2.

¹³²⁰ G.39/2, G.67/3, G.739/2, G.1050/7.

¹³²¹ G.72/3.

¹³²² G.386/3.

¹³²³ G.1072/3, Muh.11/5.

¹³²⁴ G.577/3, G.736/3, G.947/2.

¹³²⁵ G.138/2, G.957/4.

¹³²⁶ G.315/4.

¹³²⁷ G.525/2, G.744/4.

¹³²⁸ G.732/3, G.697/3, Rüb.7.

¹³²⁹ G.756/4.

¹³³⁰ G.684/1, G.774/3, G.1085/1.

Sevgilinin kaşları hilâle benzetilirken¹³³¹ bazen hilâlin sevgilinin kaşlarını kıskandığı anlatılır.¹³³² Hilâl bir yerde kâse, bir yerde çeng, bir yerde de tuğrâ olarak tasavvur edilir.¹³³³ Hilâl bayram ilişkisi sık sık hatırlatılır. Hilâl görüldüğünde oruca başlanır ve bir ay sonra tekrar görüldüğünde de bayram gelmiştir. Yüksek bir yerden (dağdan) hilâli gözetleme bir yerde anlatılır.¹³³⁴ Âşık ayrılık orucu tutmaktadır, hilâl kaşlı sevgilisini gördüğünde ona kavuşacak ve bayram edecektir. Aşağıdaki beyitte bu husus anlatılmaktadır.

Gösterürse ebruvânın çün meh-i nev ol ḥabîb

Rûze-dâr-ı firḳate ‘îd-i vişâl olur ḳarîb

G.60/1

Yaz gecelerinde hava bulutsuzken bazen ayın etrafında halka gibi oluşan ışık dairesi olan hâle, ayı çevrelemesiyle kucak (âgûş) olarak ifade edilir. Sevgilinin ay olduğu yerlerde hattı (ayva tüyleri) hâle olurken bazen zülfü ve perçemi hâle olmaktadır. Bir yerde zâhidin giydiği hırka ile hâle arasında ilişki kurulmuştur.¹³³⁵

Niḳâb-ı Ka‘be-i ḥüsnüñ midür âyâ görinen kim

Der-âgûş eylemiş mâhî ne gûne hâledür perçem

G.660/4

2.5.1.6. Işık, Aydınlık, Karanlık, Ufuk, Şafak, Gölge

Bu unsurlarla ilgili tasavvurların birçoğu güneş ve ayla ilgili bölümde verildiğinden burada şairin bakış açısını yansıtacak bir tasnif yapılacaktır. Işığın kaynağı güneş, ay gibi kozmik unsurlardan biri olduğu gibi kimi zaman da yine bu kozmik unsurlarla ilgi kurulan sevgili bir ışık kaynağıdır. Genelde bütün bedeni; özelde yüzü, yanağı, alnı, sînesi her zaman ışık saçar.¹³³⁶ Onun ışığı ışık kaynaklarının hepsinden üstündür.¹³³⁷ O bir güneşken ay doğal olarak ışığını ondan almaktadır.¹³³⁸ Bir yerde sevgilinin alınının nurundan bahsedilirken bir yerde de sevgilinin nurdan yaratıldığı dile getirilir.¹³³⁹ Onun kâkülü de hattı da ışıklıdır.¹³⁴⁰ Metinde ay ve güneş bir ışık kaynağı olarak ele alınır.¹³⁴¹ Işık kaynağı bir yerde ay olan şairken bir yerde Hz. Ali, bir yerde de Hz. Muhammet’in yüzüdür.¹³⁴² Kadehin çeşitli unsurlarla ilişkilendirildiği (güneş, ay, dudak) yerlerde kadeh bir ışık kaynağı olarak ele alınır.¹³⁴³ Şairin çektiği âhlar da bir ışık kaynağı olarak düşünülür.¹³⁴⁴ Aşkın kendisi de ışıkla ilgilidir. Metinde aşk mumunun ışığı, aşkın gizli ışığı, aşk güneşinin ışığı, şevk ışığı, şevk nuru, himmet ışığı ifadeleri kullanılmaktadır.¹³⁴⁵ Allah’ın nuru metinde üç yerde geçerken bir yerde İlâhî nur, bir yerde de hakikat nuru anlatılır.¹³⁴⁶ Bir yerde sevgilinin yüzü Nur âyeti olarak düşünülür.¹³⁴⁷

¹³³¹ G.166/2, G.182/3, G.239/1, G.707/4, G.871/2.

¹³³² G.657/2, G.839/5.

¹³³³ G.20/5, G.943/2, G.986/3.

¹³³⁴ G.82/1, G.304/3, G.707/4, G.871/2.

¹³³⁵ G.72/3, G.187/2, G.538/5, G.851/5, G.922/4.

¹³³⁶ G.20/4, G.59/2, G.115/1, G.199/4, G.212/2, G.232/3, G.273/3, G.335/1, G.361/3, G.371/5, G.448/2, G.608/3, G.661/4, G.699/2, G.803/3, G.862/2, G.868/3, G.1057/4, G.1064/3, Muh.3/2, Muh.14/1, Müs.7/3, Muaş.2/4.

¹³³⁷ G.862/4.

¹³³⁸ G.745/3.

¹³³⁹ G.631/5, Muh.15/1.

¹³⁴⁰ G.616/4, Muh.1/2.

¹³⁴¹ G.143/3, G.208/2, G.377/4, G.1001/2, G.1005/1.

¹³⁴² G.168/4, G.1085/1, Mur.4/5.

¹³⁴³ G.131/1, G.416/1, G.418/2, G.419/2, G.532/5, G.579/2.

¹³⁴⁴ G.323/4, G.305/4.

¹³⁴⁵ G.315/2, G.505/5, G.520/5, G.645/2, G.693/2, G.736/1.

¹³⁴⁶ G.259/5, G.303/1, G.415/3, G.476/1, G.1044/5.

¹³⁴⁷ G.737/5.

Karanlık, geceyle ilişkilendirilirken¹³⁴⁸ karanlık gecede gönlün yolunu kaybetmesini, hasta gönlün sıkıntılı oluşunu ve gönlün bir yarasaya teşbihini anmak gerekir.¹³⁴⁹ Gece karanlığında etrafı aydınlatan ay yüzlü sevgilidir.¹³⁵⁰ Karanlıkta revnak kaybolmaktadır.¹³⁵¹ Bir yerde mum olan sevgilinin gece yüz göstermediği ifade edilerek âb-ı hayata telmihte bulunulur.¹³⁵² Geceyle birlikte düşünülen kimi zaman sevgilinin siyah gözleri, kimi zaman siyah saçlarıdır.¹³⁵³ Sevgili âşığa yaptıklarıyla bir yerde zulmet tahtında bir şâh olarak düşünülür.¹³⁵⁴ Şair için ayrılık, bitmeyen uzun bir gecedir.¹³⁵⁵ Karanlık gecede dökülen gözyaşları ile âb-ı hayat arasında ilgi kurulurken bazen de siyah mürekkebin yazdıklarının âb-ı hayat olduğu düşünülür.¹³⁵⁶ Bir yerde “cennette gece olmaz” sözüne yer verilir.¹³⁵⁷

Kozmik unsurlardan “ufuk-âfâk” metinde bir yerde gözyaşı ile ilişkilendirilmiş, bir yerde yedi başlı ejder olan feleğin ufukları dolaşması şeklinde kullanılmış, bir yerde sevgilinin ışığının ufuklara pertev saldıği ifade edilerek kullanılmıştır.¹³⁵⁸ Bunların dışında dört yerde “ülkeler, zamanlar ve etraf” anlamlarına gelebilecek şekilde kullanılmıştır.¹³⁵⁹

“Şafak” ifadesi metinde üç yerde geçmekte; birinde dolu kadehe benzetilmekte, birinde yüz parça olmuş gönül şafağa benzetilmekte, birinde de mahzun kalbin şafak gibi açılması söz konusu edilmektedir.¹³⁶⁰

Şair için gölge sevgilinin gölgesidir. Şair, sevgilinin himmet gölgesinde gölgelenmeyi diler.¹³⁶¹ Sevgiliyi fidan, servi, ‘ar‘ar ve padişah olarak düşünen şair onun gölgesinde olmayı her şeyin üstünde tutar.¹³⁶² Sevgilinin saçı, gîsûsu beş yerde gölge olarak düşünülür.¹³⁶³ Sevgiliye yakın olmak isteyen âşık, yedi yerde sevgilinin yolunda, ayaklarının altında gölge olarak geçer.¹³⁶⁴ Bir yerde aşk gölgesinden bahseden şair, bir yerde de gölge olarak gönülü kullanır.¹³⁶⁵ Bir yerde gölge olarak rakîp, bir yerde âh geçer.¹³⁶⁶ ‘Ar‘ar gölgesi, tûbâ gölgesi ve devlet (mutluluk) gölgesi de kullanılmıştır.¹³⁶⁷ Devlet gölgesinin anıldığı yerlerde sevgili Hümâ gölgeli olarak düşünülür. Bazen de şair dünyada devlet gölgesinin bir hayal gölgesi olduğunu ifade eder.¹³⁶⁸ Şarap küpünün gölgesinde yatmak, habâbın kanının gölgelik oluşu, dünyanın gölge oluşu, gölgenin dağa sarmaşması, pervanelerin Kays’a gölgelik oluşu metinde birer defa geçer.¹³⁶⁹ 1085. gazelin 4. beytinde Hz. Ali’nin âleme gölge oluşu anlatılır. Bir yerde gölge yüzü kara olarak anılırken bir yerde sevgilinin hattı (ayva tüyü) aman gölgesi olarak ele alınır.¹³⁷⁰ Allah feyzinin gölgesi ve tasavvufî olarak vücûdun yanmasıyla

¹³⁴⁸ G.239/1, G.579/2, G.590/4, G.733/3, G.851/1, G.920/5, Muh.27/1.

¹³⁴⁹ G.356/3, G.569/4, G.617/1.

¹³⁵⁰ G.636/3.

¹³⁵¹ G.383/5.

¹³⁵² G.476/2.

¹³⁵³ G.315/4, G.833/1, G.985/5, G.1019/1.

¹³⁵⁴ Muh.3/3.

¹³⁵⁵ G.361/3, G.377/4, G.1024/3.

¹³⁵⁶ G.162/3, G.535/5.

¹³⁵⁷ G.392/3.

¹³⁵⁸ G.296/4, G.1088/2, Muh.3/2.

¹³⁵⁹ G.83/4, G.446/5, G.459/5, G.924/4.

¹³⁶⁰ G.304/4, G.655/4, G.698/1.

¹³⁶¹ G.79/5, G.726/3.

¹³⁶² G.252/5, G.269/4, G.326/5, G.650/1.

¹³⁶³ G.637/2, G.729/4, G.747/4, G.789/4, G.1048/5.

¹³⁶⁴ G.143/3, G.864/3, G.909/4, Müs.1/5, Müs.2/5, Müs.8/2, Mur.2/3.

¹³⁶⁵ G.448/4, G.517/1.

¹³⁶⁶ G.614/4, G.912/1.

¹³⁶⁷ G.1/4, G.319/2, G.354/1.

¹³⁶⁸ G.224/5, G.779/2, G.822/4.

¹³⁶⁹ G.174/3, G.441/4, G.448/2, G.475/3, G.532/4.

¹³⁷⁰ G.391/5, G.558/2.

maddenin mânâ kazanması, böylece gölgede bile güneş olabileği gölgeyle ilgili diğer kullanımlardır.¹³⁷¹

2.5.1.7. Diğer Kozmik Unsurlar

Bir yerde âh, bir yerde âşığın bakışı şimşeğe benzetilir. Bir yerde Âsaf sevgilinin ayrılığında ettiği nâleleri gök gürültüsüne benzetilir.¹³⁷²

Dîvân'da güneş tutulması geçmezken bir yerde (G.603/3) münhasif (sönmüş) olmuş kamer, kanadı âh ateşiyle yanmış bir kuşa benzetilmiştir.

Üç yerde geçen bulut her ikisinde de âhla ilişkilendirilerek anlatılır.¹³⁷³ Bir yerde sevgilinin saçını gören gönüllerle kuşların buluta çıkması arasında ilişki kurulmuştur.

2.5.2. Hayvanlar

Türk kültüründe mitlerle başlayan, İslâmiyet öncesinden İslâmî devre kadar önemli bir yeri olan hayvanlar kültürün vazgeçilmez bir ögesidir. Şaman inancında bazı hayvanların kutsal, uğurlu sayılması, destanlarda Türk boylarının sembolü olan hayvanların varlığı, yine birçok destanda gök tüylü gök yeleli kurdun kutsal bir kurt olarak anlatılması ile İslâmî devirde hayatın bütün alanlarına girmiş olması, hayvanlarla ilgili müstakil eserlerin yazılması bunun göstergesidir. Hayvanlar başlığıyla ele alınan bu bölümde kuşlar, dört ayaklı hayvanlar, balık böcek ve sürüngenler şeklinde bir sıra izlenmiş, her bölümün içinde hayvanlar harf sırasına göre ele alınmış, çeşitler ayrı ayrı başlıklandırılmamıştır.

2.5.2.1. Kuşlar

Eski şiirimizde en çok ele alınan hayvan türü kuştur. Çeşitli görünüşleri ve sesleriyle çoğu zaman birer teşbih unsuru olan kuşlar her türlü özellikleriyle ele alınmışlardır. Bazı mesnevîlerde kahraman olan kuşlar; gazel, kasîde ve diğer nazım şekilleri içerisinde de değişik vesilelerle anılmıştır. Bu manzumelerin hemen tamamında, herhangi bir kuş mânâ sanatları aracılığıyla söz konusu edilirken, anılan kuşun fizyolojik ve anatomik özellikleri, hakkındaki halk inanışları ya da mitolojik ayrıntılardan benzetme yönü olarak yararlanılır: Akbabanın leşle beslenmesi, papağanın ayna sayesinde konuşmaya alıştırılması, kumrunun eşine sadık olduğuna inanılması, ebâbilin Kâbe'ye saldıran fillere karşı koyması vb.¹³⁷⁴

2.5.2.1.1. Genel Olarak Kuşlar

Kuşlar; herhangi bir türe ait olmadığında metinde “murg, tayr, tuyur/tayrân, tâ'ir” kelimeleriyle ele alınmıştır. Bazen âşık bazen de sevgili için benzetilen olarak kullanılır. Bir türe ait olmadığında üzerinde en fazla durulan gönül ve can kuşudur. “Murg-ı dil/dil murgı, murg-ı cân/cân murgı” ifadeleriyle ele alınan gönül/can kuşu sevgilinin saç tuzağına yakalanır. Sevgilinin kimi zaman turrası, kimi zaman perçemi veya genel olarak dağınık zülfü âşığın gönlü için hazırlanmış bir tuzaktır.¹³⁷⁵ Aşağıdaki beyitte bu husus anlatılır.

¹³⁷¹ G.295/4, G.232/5.

¹³⁷² G.166/5, G.169/3, G.892/2, G.893/5.

¹³⁷³ G.410/1, G.547/4, G.985/3.

¹³⁷⁴ Ömür Ceylan, *Kuşlar Dîvânı Osmanlı Şiir Kuşları*, Kapı Yay., İstanbul 2007, s.18-19.

¹³⁷⁵ G.755/5, G.791/1, G.795/3, Muh.10/3.

Göñüller tayrını gūyā ki kayda faklar düzdi

‘İzār-ı hüsnine yārum ki zūlf-i ḥam-be-ḥam dökdi

G.1061/3

Beş yerde sevgilinin beni tuzağa konulan tane olarak düşünülür. Bazen yanak bir fak (tuzak) iken yine ben o tuzağa konulmuş tane olur.¹³⁷⁶ Aşağıdaki beyitte farklı olarak ben tuzağa konulan karga olarak düşünülmüş, telden kurulan tuzak anlatılmıştır.

Ṭurra-i pür-tābı dām u iki beñdür iki zāğ

Ṭā’ir-i dil şaydına kırmış o meh telden duzāğ

G.482/1

Gönül kuşu bazen sevgilinin göz doğanı tarafından avlanmaktayken “kuşu kuşla tutarlar, yürek kuş ayağından tutulur” şeklinde mesellere yer verilir.¹³⁷⁷ Bir yerde güzellik, kapalı istiâre ile can kuşunu avlayan bir doğan olarak tasavvur edilir.¹³⁷⁸ “Gözünün doğanı can kuşunu avlayarak kanını emsin, nitekim keklik mevsimi ve av zamanıdır” şeklinde anlamlandırılabilir aşağıdaki beyitte gönül kuşu keklik olarak düşünülmüştür.

Bāz-ı çeşmün şayd idüp cān murğınun şorsun demin

Mevsim-i kebg-i derîdür kim şikār eyyāmıdır

G.221/2

İki yerde şair kendini veya gönlünü yırtıcı bir kuş olarak düşünerek ceylan olan sevgiliyi avladığını anlatır.¹³⁷⁹ Şairin kendini kimi zaman Hümâ, kimi zaman güzel sesler çıkaran bir kuş, kimi zaman da kafeste bir kuş olarak tasavvuru dört yerde geçer.¹³⁸⁰ Gönül kuşunun nâleler etmesi, güzel sesler çıkarması, uşşâk makamında şarkılar söylemesi dört yerde ele alınırken¹³⁸¹ can ve ruh kuşunun ten kafesinde oluşu yine dört yerde anlatılır.¹³⁸² Gönül kuşu sevgiliye meftûndur ve onu görünce ötmeye başlar, burada sevgili çoğu zaman bir fidandır. Şairin gönül kuşunun sevgiliye ulaşması ile kuşların fidanların dalına konması arasında ilişki kurulur.¹³⁸³

Kuş iki yerde *Mantku’t-Tayr* adlı eseri hatırlatılarak Feridü’-d-din Attâr’la ilişkilendirilir.¹³⁸⁴ Kuşlar onun eserini okur, bülbül Attâr olarak anlatılırken Attâr olmayanın kuşların dilinden anlamayacağı belirtilir.

Kuşların baharda ötüşü, hoş sesli oluşları, şarkılar söylemeleri altı yerde anlatılır.¹³⁸⁵

Kuş, sekiz yerde Leylâ vü Mecnûn hikâyesinde geçtiği gibi Mecnûn’la münasebeti çerçevesinde ele alınır¹³⁸⁶ (bk. Meşhûr Âşıklar ve Kıssaları). Mecnûn Leylâ’ya kavuşamayıp çöllere düştüğünde kuşlarla konuşmaya başlamış, öyleki kuşlar başına yuva yapmışlardı. Şairin kendisiyle Kays arasında ilgi kurduğu aşağıdaki beyitte Mecnûn’un kuşlarla konuşması anlatılır.

Fıkr-i Leylâ’da idi şöhet-i tayrânda idi

Âşaf-ı zâr gibi gün gice nālân idi Kays

G.422/5

¹³⁷⁶ G.89/4, G.488/2, G.528/3, G.795/3, G.798/1.

¹³⁷⁷ G.212/2, G.216/5, G.228/2, G.572/2, G.575/1, G.891/1.

¹³⁷⁸ G.124/1.

¹³⁷⁹ G.327/1, G.846/2.

¹³⁸⁰ G.359/3, G.360/4, G.682/5, G.693/3.

¹³⁸¹ G.107/1, G.683/5, G.764/3, G.806/5.

¹³⁸² G.265/3, G.424/1, G.689/2, G.1077/3.

¹³⁸³ G.330/3, G.406/4, G.855/5.

¹³⁸⁴ G.317/2, G.815/3.

¹³⁸⁵ G.63/4, G.406/2, G.575/2, G.575/3, G.811/2, G.1016/4.

¹³⁸⁶ G.233/5, G.284/2, G.421/2, G.421/3, G.422/2, G.756/2, G.891/3.

Su kuşu (murg-ı âbî) bir yerde kullanılır. Şairin sürekli yaş döken gözünde göz bebekleri bir murg-ı âbî olarak tasavvur edilir.¹³⁸⁷ Kuş unsurunun anıldığı yerlerde kafes dört yerde, avcı üç yerde, tuzak anlamına gelen dâm yedi yerde, fâk yedi yerde, pâ-bend iki yerde kullanılırken tâne genellikle tuzakla birlikte anılır.¹³⁸⁸ Çoğu zaman sevgilinin beni taneyken bir yerde âşığın âhı, bir yerde de gözyaşı tane olarak düşünülür.¹³⁸⁹ Sevgili “*sayyâd-ı cân*” olarak anlatılırken bir yerde şair, sinesini tuzak yaparak gözyaşlarını tane edip sevgiliyi avlamayı diler. Bir yerde (Muaş.1/4) şair, “*dâne vü dâma dolaştım ihtiyârımla*” ifadesini kullanır. Şairin “*Belâ bağından kurtulanlar rızıkları için nâmert olurlar; nitekim sabırsız kuşu tane hırsı tuzağa kadar çeker*” dediği aşığıdaki beyitte kuş avlama yöntemi de hatırlatılmıştır.

Rızık için nâ-merd olur serbeste-i kayd-ı belâ

Murg-ı bî-şabrı çeker tâ hırş-ı dâne dâma dek

G.565/4

2.5.2.1.2. Kuş Çeşitleri

Âsaf Dîvânı'nda kuşlardan ördek, serçe (güncişk), tavuk (mâkiyân) ve turna (küleng) geçmemektedir.

Leş yiyen yırtıcılardan olan **akbaba** (kerkes) bir yerde şairin gönlüyle ilişkilendirilir. Gönül tokluğunun, dünya malına bakışının anlatıldığı beyitte şairin gönlü akbaba gibi dünya leşine mâil olmaz; o bir Sîmurg'dur ve kanaat dağını beklemektedir.

Dehr-i murdâra degüldür meyl-i dil kerkes-mişâl

‘Âlemüñ Sîmurğ’ıyuz küh-ı kanâ‘at beklerüz

G.344/3

Hakkında çeşitli inanışların¹³⁹⁰ bugün de yaşadığı **baykuş** (bûm), metinde bir yerde geçmekte ve yuvası Ferasiyâb'ın¹³⁹¹ hisarıyla mukayese edilmektedir.¹³⁹²

Türkçede sandavaç, Arapçada ‘andelîb (ç. ‘anâdil), Farsçada bülbül (ç. bülbülân, belâbil) denen **bülbül**; küçük vücutlu, süratli, zengin nağmelerle güzel ötüşlü fakat görülmesi zor bir kuştur. Yaprak döken ormanlar, çalılıklar ve dere boylarında yaşarlar. Böcekçildirler, meyve ve yemişlerle de beslenirler. Yerde zıplayarak hareket eder, kısa mesafeleri koşabilirler. Halk arasında da adları bilinen dağ bülbülü, çalı bülbülü, benekli bülbül, taş bülbülü/İran bülbülü vb. türleri vardır. Gülleri sever. Sıcağa ve susuzluğa dayanamaz. Şiddetli rüzgârdan müteessir olduğu için böyle havalarda yuvasından ayrılmaz.¹³⁹³

Şakıyısıyla ağlayıp inleyen, durmadan sevgilisinin güzelliklerini anlatan ve ona aşk sözleri arz eden âşığın timsalidir. Bazen âşığın kendisi, bazen canı, bazen de gönlü olur. Bülbül güle âşık kabul edilir. Bu durumuyla âşığa çok benzer. Üstelik güzel sesi de âşığın güzel sözleri, şiirleridir. Nasıl bülbül gülsüz olmazsa, âşık da maşuksuz olmaz.

¹³⁸⁷ Muh.14/3.

¹³⁸⁸ G.421/1, G.693/3, G.753/4, G.1077/3 (kafes); G.432/2, G.926/2, G.983/4 (sayyâd); G.520/4, G.910/1, G.1017/3, G.1062/5, Muh.15/5, Nazm 11/1 (dâm); G.89/4, G.522/2, G.528/3, G.742/4, G.786/1, G.983/4, G.1061/3 (fâk); G.331/5, G.786/1 (pâ-bend); G.32/2, G.361/5, G.416/2, G.488/2, G.565/4 (dâne).

¹³⁸⁹ G.522/1, G.983/4.

¹³⁹⁰ Baykuş ötmesi ölüm veya uğursuzluk olarak kabul edilir. Evinin damında baykuş ötenin yuvasının yıkılacağına inanılır. Rüyada baykuş görmek, şiddetli bir hırsıza ve hayırsıza delalet edermiş. bk. Mehmet Emin Ertan, *Fuzûlî Dîvânı'nda Hayvanlar*, Marmara Ün. Sosyal Bilimler Ens., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1989, s. 161-162.

¹³⁹¹ Şehnâme'ye göre Feridun'un torunlarından. Turan hükümdarlarından olan Efrâsiyâb'ın İran hükümdarlarıyla savaşları Şehnâme'de geniş yer tutar. Daha geniş bilgi için bk. Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Mitolojik Unsurlar*, Akçağ Yay., Ankara 2000, s. 156-159.

¹³⁹² G.109/3.

¹³⁹³ Ömür Ceylan, *age.*, s. 61-62.

Gülün dikenleri nasıl bülbülün ciğerlerini delerse sevgilinin eziyetleri de âşığın bağırmı deler.¹³⁹⁴

Metinde sayısız beyit ve bendde karşımıza çıkan bülbül, gül bahçesi atmosferi içinde çeşitli unsurlarla tenâsüp içinde anılır. 556. gazel “*bülbülüñ*”, 608 ve 609. gazeller “*bülbül*” rediflidir. İstiare ile şair/âşık, gönül, sevgili yerine kullanılır. Eski şiirimizde âşık için kullanımı o kadar benimsenmiştir ki şairler aşktan söz ederken her fırsatta gülü ve bülbülü anarlar.

Şair kendini şiiriyle, güzel sözleriyle, sevgili uğruna yaptıklarıyla, gamlı oluşuyla, sevgilinin etrafından bir dem ayrılmamasıyla, inlemesi ve ayrılığa tahammül edememesiyle bülbül olarak anlatır.¹³⁹⁵ Bülbülle ilgili en geniş kullanım budur. Kimi zaman şair kafeste oturan bir bülbüldür. Bir yerde kalemini bülbülle ilişkilendirir. Bülbül, gül methinde sözler söylerken o sevgili methinde gazeller söylediğini belirtir. Aşağıdaki beyitte şair bülbül, sevgili güldür.

Derünü hâr-ı ğamla yaralanmış bir hezâram ben
Melâhat gülşeninde nev-güşâde verd-i tersin sen G.730/2

Gönül birçok beyitte bülbüle teşbih edilir. Gönülün bülbül olduğu bir yerde gazel-hân olduğu da belirtilir. Kimi zaman bülbülden üstün olduğu anlatılır. O konuştuğunda bülbüller beste kılacaktır. Şair “*beste kılsun*” ifadesini tevriyeli kullanarak aslında “*sussunlar*” da demektedir. Kimi zaman cân kuşu bir bülbül olarak anlatılır. Can kuşu ten kafesindedir. Şairin ruhu da bülbül olarak ele alınır.¹³⁹⁶ Aşağıdaki beyitte sevgilinin bulunduğu yer gül bahçesine şairin ağlayan gönlü de bülbüle benzetilmiştir.

O şūhuñ şahñ-ı kŷym eyledüm ben gülşene teşbîh
Dil-i zârı hezâr-ı vâlih ü şeydâya beñzetedüm G.675/3

Âşık çektiği aşk acılarıyla bir bülbül olarak anlatılır. Onun gibi seherde inler. Âşık sevgiliden, bülbül de goncadan ayrıdır.¹³⁹⁷ Kimi zaman âşığın zârı bülbülün sesinden üstün tutulur.¹³⁹⁸ Aşağıdaki beyitte çalgın bülbülün bağırmı delmesi şairin/âşığın nâlesini duymasına bağlanmıştır.

Nâle-i şeb-hîzümü gŷş eyleyince Āşafâ
Reşk idüp bağırmı deldi bülbül-i şeydâ baña G.5/5

Sevgili dört yerde bülbül olarak anlatılır. O tatlı diliyle (şîrîn-zebân) güzellik bahçesinde bir bülbüldür.¹³⁹⁹

Bülbül-gül/gonca ilişkisi, üzerinde en çok durulan hususlardan biridir. Bülbül âşık, gül maşuktur. Gülün dolu kadeh olduğu yerde bülbül mest olur. Gül nâzda bülbül niyâzdadır. Bir yerde bülbülün gül için satılmasına değinilir. Bülbül gülsüz olamazken, gonca şeklini sabaha dek beklerken gül bülbülün kanına girer. Kanına girmek tevriyelidir.¹⁴⁰⁰ Bülbül kişileştirilir ve çoğu zaman gülşen atmosferi içinde yer alır. Bir

¹³⁹⁴ İskender Pala, *Ansiklopedik Divân Şiiri Sözlüğü*, Akçağ Yay., Ankara 1995, s. 97.

¹³⁹⁵ G.8/3, G.8/5, G.10/1, G.14/2, G.18/2, G.22/5, G.41/3, G.74/2, G.111/5, G.126/5, G.190/3, G.202/5, G.205/5, G.273/5, G.337/3, G.537/4, G.540/3, G.601/1, G.620/5, G.660/5, G.663/4, G.682/1, G.684/2, G.690/5, G.693/3, G.723/2, G.731/5, G.802/5, G.877/5, G.895/5, G.933/5, G.980/4, G.1061/4, G.1081/1, Muh.21/1, Rüb.28.

¹³⁹⁶ G.185/1, G.237/1, G.270/3, G.272/1, G.371/3, G.378/4, G.439/2, G.474/4, G.530/5, G.560/3, G.567/2, G.612/5, G.653/4, G.672/5, G.683/5, G.764/3, G.805/1, G.990/4, G.1019/5.

¹³⁹⁷ G.398/3, G.545/1.

¹³⁹⁸ G.110/4, G.357/4, G.582/1, G.806/5, G.825/4, G.1083/1.

¹³⁹⁹ G.228/1, G.808/1, G.809/4, G.971/4.

¹⁴⁰⁰ G.80/1, G.228/3, G.234/5, G.255/1, G.255/3, G.607/1, G.725/1, G.797/1, G.877/5, G.890/2, G.916/2, G.990/2, G.1037/4, G.1045/2, G.1045/4, Muh.26/1.

yerde gül bahçesinde şiir okuduğu üzerinde durulur.¹⁴⁰¹ Ötüşü, nağmesi, nâleleri birçok yerde ele alınan bir husustur. Çeşitli makamlarda şarkılar söyleyen bülbül, sözden anlayan hatta öttüğünde gül bahçesindekilerin kulak tuttuğu bir nağmecidir. Sevgili olmazsa güzel ötmeyeceği anlatılırken kimi zaman ötüşünün boşuna olduğu belirtilir. Sabah vakti ötmesine değinilirken sabah rüzgârı da söz konusu edilir. Bir yerde nağmesi evtâr adlı çalgıya benzetilir. Onun nağmesinin en büyük özelliği yakıcı oluşudur.¹⁴⁰²

Bülbülün en sevdiği mevsim bahardır. Baharda gül bahçesi hayat bulmakta bülbül de coşmaktadır. Kimi zaman nevrûz-bülbül ilişkisi üzerinde durulur.¹⁴⁰³

Bülbülün başına gelen belâların bir kısmı onu sevdiğine yakın etmeyen diken yüzündendir. Diken gülde oldukça bülbülün kan dökmesi mukarrerdir. Şairin bülbül olduğu yerde gam dikenini bağırmı kan etmektedir. Bir yerde hâl ehli ile nâdân karşılaştırması yapılır ve nâdân diken olarak anlatılır. Aşağıdaki beyitte bülbüllerin gül fidanında diken yüzünden mekân tutamadıkları ifade edilmiştir.

Mekân tutmaz anuñ-çün şâhsâr-ı gülde bülbüller

Degüldür aşiyâna kâbil ol hep hâr ser-tâ-pâ

G.50/3

Bülbülün kafeste de yaşaması ele alınan diğer hususlardandır. Bülbül güzel sesi yüzünden kafestedir. Bazen can kuşunun ten kafesinde olduğu anlatılır.¹⁴⁰⁴ Bülbülün bağı yanıktır. Ayrılık ateşiyle yanan bülbül baştan ayağa tutuşur. Bir yerde yanarak öldüğünden bahsedilir. Kanlı gözyaşı döken gülün kanı güle nikâb olur.¹⁴⁰⁵ Çeşitli hayvanlarla karşılaştırılan bülbül pervânenin yanışını anlamaz. Kargadan sesinin üstün oluşuyla hem-zebân olmayacağı anlatılır. Kumru ve üveyikten üstün olduğu iki yerde geçer.¹⁴⁰⁶

Hız. İbrâhim-Nemrut ilişkisinin ele alındığı iki yerde bülbülden söz edilir.¹⁴⁰⁷ Aşağıdaki beyitte bülbül, seherde ötüşüyle sabah evrâd¹⁴⁰⁸ okuyan gülşenî bir dervîşe benzetilmiştir. Bülbülün okuduğu gül yapraklarıdır.

Bülbülân-ı hoş-nevâ bir gülşenî dervîşdür

Her seher evrâk-ı gülden zîkr ider evrâdını

G.1030/3

Zâhit/sûfî iki yerde bülbül ile ilişkilendirilir. Bülbülü taklit etse de beceremeyen zâhide şair mest olup bülbül gibi nâle kılmasını tavsiye eder.¹⁴⁰⁹

Bir yerde sevgilinin güzelliğinin bülbül gibi dünya bahçesinde dolaşması istenir. Bülbülün yuvasının yıkık oluşu, kanadının şevkten yanışı; deprenmesi; sevgilinin saçlarını yuva yapması; dem çekmesi; şebnem bülbülün gözyaşı oluşu ve bahçede güle nazar boncuğu oluşu birer kez geçer.¹⁴¹⁰

¹⁴⁰¹ G.13/3, G.18/3, G.198/1, G.485/4, G.570/3, G.1004/1.

¹⁴⁰² G.14/4, G.32/4, G.79/4, G.179/3, G.194/2, G.216/2, G.223/2, G.228/4, G.234/4, G.273/5, G.279/4, G.334/1, G.341/1, G.490/4, G.630/2, G.749/2, G.919/5, G.1038/4, G.1045/1, Muh.27/1.

¹⁴⁰³ G.14/4, G.177/1, G.226/1, G.374/3, G.684/2, G.934/1.

¹⁴⁰⁴ G.111/5, G.185/1, G.237/1, G.753/4.

¹⁴⁰⁵ G.8/5, G.18/4, G.232/2, G.556/1, G.606/3, G.1027/4, G.1057/3.

¹⁴⁰⁶ G.206/3, G.335/4, G.556/5, G.760/2.

¹⁴⁰⁷ G.645/5, G.976/3.

¹⁴⁰⁸ Virdin çoğuludur. Kur'ân'dan her gün rutin olarak bir cüz okumayı görev hâline getirmek, belirli duâ veya zikirleri günlük periyodlarla yapmak gibi çeşitli anlamları içerir. Her vakit dil ve ağızda dolaşan söz anlamına da gelir. Tarikatların pîrleri veya onlardan sonra gelen şeyhler tarafından düzenlenen virdler, müridler tarafından belli bir zamanda belli bir sayıda, ferdî veya toplu olarak çekilir. bk. Ethem Cebecioglu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yay., İstanbul 2004, s. 200, 702.

¹⁴⁰⁹ G.75/4, G.731/4.

¹⁴¹⁰ G.60/3, G.206/4, G.233/3, G.253/3, G.754/4, G.848/3, G.927/4.

Çaylak (zegân) metinde iki yerde geçer ve sesinin çirkin oluşuyla gül bahçesinde yeri olmadığı anlatılır.¹⁴¹¹ Şair, aşağıdaki beyitte istiâre ile karga ve çaylak olarak anlattığı rakîplerin fidan olan sevgilinin dalına konmalarıyla gül bahçesinin güzelliğinin bozulduğundan bahseder.

Konmasa zâğ u zegan şâh-ı dırahtına anuñ
Aşafâ hoş dil-güşâ idi bu dem gül-zâr-ı bâğ

G.485/5

Türkçede ispir ve çakır da denilen **doğan** yırtıcı kuşların en bilinenidir. Araplar sakr, Farslar bâz ve bâşe derler. Erkek ve dişileri farklı görünüşte olan orta irilikte bir kuş olan doğanın kuyrukları ve ayakları uzun, kanatları kısa, hilâl gibi ve uçları sivridir. Seri kanat vuruşlarıyla hızlı uçarlar. Avlanırken hızı saatte 300 kilometreye kadar çıkar. Bütün türleri avcı olmakla bazı türleri yırtıcı kuşla avlanmada pek makbul sayılır. Çeşitli türleri vardır ve bunlardan şâhbâz/şehbâz bazı sözlüklerde bile şâhînle karıştırılmıştır. Şâhbâz/şehbâz; akdoğan, akçakır ve aksungur denilen bir doğan cinsidir ki normal doğandan biraz irice ve daha yırtıcı, güçlü bir kuştur.¹⁴¹² Metinde yırtıcı kuşlar arasında üzerinde en çok durulan doğan (bâz, şâhbâz/şehbâz)dır. Bâz şekliyle on iki yerde, şâhbâz/şehbâz (aksungur) şekliyle yirmi beş yerde geçer. Şair doğanı kimi zaman gerçek hayatta olduğu şekliyle -avcılıkta kullanılması, yüksekte uçması gibi-kimi zaman da çeşitli tasavvurlar içinde ele alır. Sevgili, altı yerde doğan olarak ele alınır. Bunların birinde (G.918/2) şair sevgili doğanını bile avlayabildiğini söyler.¹⁴¹³ Sevgilinin gözü âşığın can kuşunu ağlayan bir doğan olarak düşünülür. Âşığın can ve gönül kuşu kimi zaman bir keklik olur ki doğan için doğrusu kolay bir avdır.¹⁴¹⁴ Doğanla yapılan benzetmelerin en sık kullanılanı doğan-sevgilinin gözü benzetmesidir. Şairin “*Senin gözlerin cân ve dil kuşuna kast eyledikçe doğan gibi süzülme için gözler.*” dediği aşağıdaki beyitte göz doğanının avına süzülmesi anlatılmıştır. Beyitte “gözler” cinâsı da söz konusudur.

Gözler hemân süzülmege mânend-i şâhbâz
Kaşd eyledükçe murğ-ı dil ü câna gözleruñ

G.572/2

Sevgilinin zülfü, turrası ve kirpikleri de doğan olarak düşünülür. Onun her bir kirpiği âşığın can ve ruh kuşuna süzülen bir doğandır. Turrasının her telinde gönül keklğine bir şehbâz kanatlanır.¹⁴¹⁵

Şairin gönlü dört yerde doğana teşbih edilir. O sevgilinin visalini avlayabilmek için havada dönüp durmaktadır.¹⁴¹⁶

Şair kendini doğan olarak düşündüğünde kimi zaman sevgili ceylanını avladığını anlatır. Gam sahrasında sevgilinin gözü ceylan olarak düşünülür. Bir yerde şairin hayal doğanının aşk rüzgârıyla kanat döktüğü ele alınır. Şair güzeli avlamak için doğan gibi sanatlar bulmak ister. Yükseklerde uçan bir doğanken onun sözleri, şiiri de doğan olarak anlatılır. Şiirinde kurduğu hayalleri yüksekte uçan bir şehbâz olarak ele alırken bir yerde kendi şiirini Âlî'nin şiiriyle karşılaştırır ve doğanın kargadan daha yüksekte uçtuğunu bu yüzden kendi şiirinin daha üstün olduğunu anlatmak ister. Bir yerde şair doğanla avlanmayı hatırlatarak ceylan gözlü sevgiliyi doğanlarla bile avlayamadığını belirtir.¹⁴¹⁷

¹⁴¹¹ G.472/4.

¹⁴¹² Ömür Ceylan, *age.*, s. 84-87.

¹⁴¹³ G.236/2, G.644/5, G.918/2, Muh.26/1, Muh.26/4.

¹⁴¹⁴ G.157/3, G.216/5, G.221/2, G.228/2, G.271/2, G.330/5, G.451/1, G.681/1, G.775/1, G.891/1, G.932/2.

¹⁴¹⁵ G.346/1, G.346/3, G.369/1, G.369/3, G.794/1.

¹⁴¹⁶ G.236/3, G.612/4, G.898/3, G.1033/2.

¹⁴¹⁷ G.250/5, G.278/4-5, G.376/5, G.649/5, G.695/1, G.733/2, G.825/3.

Aşağıdaki beyitte şair, istiğnâ dağında alçaklara tenezzül etmeyen bir şehbâz olarak düşünür.

Küh-ı istiğnâdan ey Āşaf tenezzül itmedüñ

Zerrece alçaklara şehbâz pervâz itmedi

G.1026/5

Bir yerde geçen **horoz** (hurûs) seherde uyanık olup ötüşüyle ele alınır. Şair, bu beyitte nâlelerinin seherde horozu bile uyandırdığını anlatmaktadır.

Seher bîdâr iden ferşüñ hurûsın

Bizüm bu nâle vü efgânumuzdur

G.285/2

Postacılık özelliğiyle eski şiirimizin önemli kuşlarından olan **güvercin** (kebûter) iki yerde ele alınır. Bir yerde (G.959/2) güvercin gibi olan güzellerin gönül kuşu tarafından avlanmaları anlatılırken aşağıdaki beyitte güvercinin kanadına bağlanan kağıdın (mektubun) padişaha (sevgiliye) iletilmesi istenmektedir.

Rişte-i rûh ile bend eyle cenâhına anuñ

Senden Āşaf şehe ırgürse kebûter kâğız

G.156/5

Birçok özelliğiyle rakîp için benzetilen olan **karga** (zâg, gurâb, kelâg) metinde on beş yerde geçer. Rakîp kötü sesiyle bir kargadır ve onun sevgilinin bulunduğu bahçeye konması istenmez.¹⁴¹⁸ Kötü sesiyle bülbül, tuhaf yürüyüşüyle keklik, konuşamamasıyla papağan (tûtf), yükseğe uçamamasıyla doğan ile karşılaştırılır. Şair, hoş sesli bir bülbülken ağız karga olmaktadır. Bu durumda bülbülün kargayla hemzebân olamayacağı ifade edilir.¹⁴¹⁹ Tuzaklara konulan kargadan bahsedilen bir yerde sevgilinin siyah benleri için benzetilen olur. Sevgilinin yüzündeki siyah benleri âşığın gönül kuşunu tuzağa düşürmek için konulan iki karga olarak tasavvur edilir.¹⁴²⁰ Bir yerde sevgilinin yüzünde biten ayva tüyleri gül bahçesine dolan kargalar olarak bir yerde de gîsûsu karga olarak düşünülür.¹⁴²¹ Aşağıdaki beyitte bahçelere kuşlar girmemesi için bir ağaca asılan karga ölüsünden bahsedilmektedir. Beyitte ağaca asılacak ölü karga, rakîplerdir.

Āşiyân-gîr olmasun dirseñ hayâlün bâğına

Ol rakîbler lâşesini zâg-veş eşcâra aş

G.452/4

Bir yerde anılan **kartal** (‘ukâb)la ilgili hayal dikkat çekici ve güzeldir. Kartalın kanadındaki uzun tüy ile sevgilinin hayali arasında ilişki kurulur. Sevgilinin hayali kartalın tüyü gibi zor görülür ve yoluna gözyaşı dökülür. Sevgiliyi görmek isteyen âşığın gözyaşı dökmesi gerekirken kartalın tek tüyünü o yükseklikten görmek isteyen insanın da gözü sulanmaya kadar bakması gerekir.

Şeh-per-i ‘ukqâbdur yâruñ hayâli nazraya

Râhına cüy-ı sirişk-i merdüm-i ter bağlanur

G.298/3

Metinde bir yerde geçen **kaz** (bat)ın kirli suda bulunabilmesi, avlanabilmesi kastedilerek Ankâ kuşuyla karşılaştırılması söz konusudur. Şair, hikemî bir tarzda

¹⁴¹⁸ G.155/2, G.236/4, G.472/4, G.485/5, G.715/3.

¹⁴¹⁹ G.79/4, G.240/1, G.275/3, G.278/4, G.335/4.

¹⁴²⁰ G.482/1.

¹⁴²¹ G.484/1, G.868/2.

söylediği aşağıdaki beytinde “*Kendini kaz gibi dünyanın kirli suyuna atma, istiğna tepesinde Ankâ kuşu gibi ol*” demektedir.

Evc-i istiğnâda ol Sîmurğ-ı ‘Ankâ gibi sen

Atma çirk-âb-ı fenâya kendüni mânend-i baṭ

G.467/3

Keklik metinde yürüyüşü ve avlanmasıyla ele alınır. Bazen sevgili bazen de âşığın gönlü (kebg-i dil) için benzetme unsuru olur. Gönül dört yerde keklige benzetilir.¹⁴²² Bir yerde can kuşu keklik olarak tasavvur edilirken keklik mevsimi (mevsim-i kebg-i derî) ifadesi kullanılır. Burada keklik avının yılın belli dönemlerinde yapıldığı bilgisine ulaşılır. İki yerde yürüyüşü bakımından (kebg-i hoş-refât) sevgiliyle ilişkilendirilirken bunların birinde sevgilinin yürüyüşüne bin keklığın feda edileceği vurgulanır.¹⁴²³ İki yerde avlanması üzerinde durulurken aşağıdaki beyitte keklığın yürüyüşü ile karganın yürüyüşü karşılaştırılır.¹⁴²⁴ Karganın keklığı taklit etmesiyle ilgili meselin hatırlatıldığı beyitte ayrıca “*güldürür*” ifadesi kendini avlarken bile “kah kah” şeklinde ötüşünü hatırlatmak içindir.

Bülbül fiğanuña gül-i ḥandâni güldürür

Reftâr-ı zâğ kebg-i ḥırâmâni güldürür

G.240/1

Kırlangıç (perestû) bir yerde geçmektedir. Şairin “*Kırlangıç gibi alçaklarda uçma yoksa cahillerin işret tuzağına düşersin*” dediği aşağıdaki beyitte kırlangıcın alçaktan uçması anlatılırken, alçak kelimesi tevriyeli olarak mecazen nâdân kelimesiyle ilişkilendirilmiştir.

Alçaklara pervâzı ḳo mânend-i perestû

Zinhâr faḳ-ı ‘işret-i nâdâna düşersin

G.742/4

İki yerde geçen **kumru** bülbülle karşılaştırılır.¹⁴²⁵ Bülbülün fiğanları o kadar çoktur ki onun olduğu yerde ne üveyik ne de kumru sesine yer yoktur.

Fâḫteyle nâliş-i ḳumrıya Āşaf yok maḫal

Güş-ı verdi öyle pür ḳıldı fiğâni bülbülñ

G.556/5

Bir yerde geçen **laçın** sevgilinin kâkülleri için benzetme unsuru olur. Sevgilinin kâkülleri binlerce can ceylanını avlayan şâhin ve laçın olarak düşünülür.

‘Ayn-ı şâhîndür ü hem lâçîndür kâkülleri

Biñ gâzâl-ı cân ey Āşaf şikâr olmuş aña

G.14/5

Üzerinde çok durulan kuşlardan olan **papağan** (tûtî) metinde otuz yedi yerde geçer. Sevgili ve şair için benzetilen olur. Yedi yerde sevgili ile papağan arasında ilgi kurulur. Sevgili giydiği yeşil elbiseyle bir papağan olarak tasavvur edilir. Onun noksan yerinin olmadığını söyleyen şair, aynaya bakmasını söylerken papağanların ayna karşısında konuşturulduğunu hatırlatır. Bir yerde yine sevgilinin ayna karşısında konuşan bir papağan olduğunu söyler. Konuşmasıyla “*tûtî-i gûyâ, tûtî-i güftâr*” olarak vasıflandırılan sevgilinin konuşması için şair şeker vermektedir.¹⁴²⁶

¹⁴²² G.157/3, G.369/1, G.370/4, G.888/3.

¹⁴²³ G.25/2, G.1061/1.

¹⁴²⁴ G.432/2.

¹⁴²⁵ G.760/2.

¹⁴²⁶ G.35/1, G.35/5, G.361/5, G.440/2, G.716/1, Muh.15/4, Muaş.1/1.

Şair kendini de birçok beyitte güzel sözler söyleyen papağana benzetir. Hatta papağandan üstündür. “*Şîrin-dehen, tûtî-i gûyâ, tûtî-i güftâr, tûtî-i rûh-ı Âsaf, tûtî-veş, tûtî-i şîrîn-zebân, tûtîyiz, tûtî gibi*” ifadelerini şair kendisi için kullanır. Bir papağan olan şair; konuşmak, güzel sözler söylemek için sevgilinin şeker dudaklarına ulaşmak ister. Papağan için şeker neyse şair için de sevgilinin ağzı, dudağı, ağız suyu odur. Sevgiliyi öptüğünde susmayışını papağan olmasına bağlayan şair, çok defa şiirinin güzelliği için sevgilinin ağzı veya dudağı vafında olduğu için “*şîrîn-sühân*” demektedir. Okuyanları da papağana benzeten şair, bu tatlı sözlerden anlayacaklarını umar.¹⁴²⁷ Şeker olan şiiri insanların ağızında gezmektedir.¹⁴²⁸ Söz feyzi için ten kafesinde bir papağan olduğunu belirten şair, papağanın kafeste beslendiğine işaret eder.¹⁴²⁹ Dünya, sevgili olmazsa ruh papağanı için kafes sayılır.¹⁴³⁰ Can kuşu bir yerde papağan olarak ifade edilirken bir yerde mecliste içki sunan güzel ele alıştırılmış bir papağan (tûtî-i dest-âmûz) olarak anlatılır.¹⁴³¹ Vâ‘ız ömründe şeker görmemiş bir papağan olarak düşünülürken bir yerde de papağan servi ilişkisi söz konusu edilir.¹⁴³² İki yerde gönül, konuşan bir papağana teşbih edilir.¹⁴³³ Bir yerde papağanla karga karşılaştırılır ve papağanın bilgili, karganinsa câhil olduğu söylenir.¹⁴³⁴ Aşağıdaki birinci beyitte sevgilinin yüzü ayna, şairin gönlü bir tûtî-i gûyâdır. İkinci beyitte sevgilinin dudağını gören şair ile şekerle konuşan papağan arasında ilgi kurulmuştur.

‘Îzârın Âsafâ teşbîh idüp âyîneye yârûñ
Dil-i şûrîdeyi bir tûtî-i gûyâya beñzetedüm G.675/5

Görünce la‘lûñi hâcet ne hâli iş‘âra
Terennum itmege tûtî hemîşe kand gerek G.539/4

Görünüşü ve yürüyüşüyle ele alınan **sülün** (tezerv) dört yerde geçer.¹⁴³⁵ Güzeller giydikleri elbiseler ve yürüyüşleriyle sülüne teşbih edilir. Şairin gönlü iki yerde sülüne benzetilirken birinde sevgilinin gül yüzüne âşık olmasıyla sürekli bağda gezen bir sülün olarak düşünülür. İkinci kullanımda sevgilinin avı olan şairin gönül sülününe, sevgilinin saçı ip olarak düşünülür. Aşağıdaki beyitte süslü elbiseleriyle ay yüzlü güzeller bayram yerinde hoş yürüyüşlü sülün (tezerv-i hoş-hırâm) olarak anlatılmıştır.

Hil‘at-i zîbâ ile mişl-i tezerv-i hoş-hırâm
‘İd-gehde meh-likâlar kılmada cevân-ı ‘îd G.142/2

Şiirimizde **şahin** etrafında kurulan hayallerin hemen tamamı onun yırtıcı bir avcı kuş olma özelliğinden hareket eder. Şahin kayalıklarda yuva yapan cesur ve acımasız bir yırtıcıdır. Bu yönüyle kayıtsız şartsız galip olan her şey şahine benzetilebilir. Başta güvercin olmak üzere keklik, serçe, bıldırcın, tavuk ve sülün şahinin avladığı başlıca kuşlardır. Şahinin pençesinden kurtulması mümkün olmayan bu kuşlar âşığın/şairin gönül kuşlarıdır. Bu durumda sevgilinin gözleri ve bakışları şahin olur.¹⁴³⁶ Metinde beş

¹⁴²⁷ G.78/5, G.107/5, G.140/2, G.154/5, G.158/4, G.289/2, G.339/5, G.574/3, G.766/5, G.831/5, G.934/5, G.1005/5, G.1007/5, G.1025/5, G.1031/5, G.1082/3, G.1082/4.

¹⁴²⁸ G.571/1.

¹⁴²⁹ G.106/5.

¹⁴³⁰ G.350/5.

¹⁴³¹ G.779/4, G.890/3.

¹⁴³² G.566/2, G.592/1.

¹⁴³³ G.361/5.

¹⁴³⁴ G.275/3.

¹⁴³⁵ G.349/2, G.785/5, G.1013/2.

¹⁴³⁶ Ömür Ceylan, *age.*, s. 224.

verde anılan şâhin, sevgilinin kendisi ve kâkülleeri için benzetme unsuru olur. Sevgilinin şahin gözlü kâkülü âşîğın can ceylanını avlar. İki yerde sevgili için şahin ifadesini kullanılır.¹⁴³⁷ Hırslı bir kuş olması, avınının peşinden sonuna kadar gitmesi ve yüksekten uçmasının ifade edildiği bir yerde şahinin bu özelliklerine rağmen hiçbir Hümâ'yı avlayamayacağı belirtilir.¹⁴³⁸ Şairin mutluluk şahininin Ankâ kuşunun kanadını kırması diğer bir kullanımdır.¹⁴³⁹ Sevgilinin özelliklerinin sıralandığı aşağıdaki beyitte sevgili “şâhin bakışlı” olarak nitelenmiştir.

O serv-i ser-bülendüm şeh-levendüm Yūsuf-ı ‘aşrum
Kara gözlü şâhin bakışlı dildârum ne ‘âlemde G.971/3

Görünüşiyle kuşlar arasında renk, gösteriş, kendini beğenmişlik sembolü olan **tâvus** bir yerde anılmış ve sevgilinin ceylan gözü ve nazik yürüyüşüyle güzellik bağının tâvusundan (diğer güzellerden) üstün olduğu anlatılmıştır:

Reftâruñ itdi zâ’il tâvus-ı bâğ-ı hüsün
Âhü nigeher ile ol nâzükâne reftâr G.175/3

Daha çok etkileyici sesiyle ele alınan **üveyik** (fâhte) yedi yerde geçer. Bunların hemen tamamında ötüşü, sesinin etkileyiciliği üzerinde durulur. Bülbülle karşılaştırılırken bazen bülbülden daha etkileyici bir sese sahip olduğu anlatılır, bazen de bülbülün âlemi dolduran ötüşü yanında üveyiğe yer olmadığından bahsedilir.¹⁴⁴⁰ Bir yerde üveyiğin “hu” şeklinde ötüşü anlatılırken bir yerde gönül kutsal bir üveyik olarak düşünülür ve istek servisine meyl etmediği söylenir.¹⁴⁴¹ Bu iki kullanımdaki servi dikkat çekicidir. Gönül üveyiğinin ve şeydâ üveyiğinin serviye mâil olması boşuna değildir. Çünkü bülbülün güle, pervânenin ziyâyâ karşı temâyül besledikleri sanıldığı gibi, fâhtenin de serve mütemâyil olduğu; bu cihetle yalnız serve konduğu da farz olunmuştur.¹⁴⁴² Aşağıdaki beyitte şair, kendini sevgilinin kâkülüne tutulmuş bir üveyiğe benzetir ve sevgiliden kendini azat etmesini diler.

Tâ-be-key efgân idem fâhte-veş şâd it beni
Kâkülün merbûtıyam ey dilber âzâd it beni G.983/1

Geceleri uçan **yarasa** (şeb-pere), iki yerde ele alınır ve şairin talihi ve gönlü için benzetilen olur.¹⁴⁴³ Şairin güneşi doğmadığından talihi keder gecesine mahkumdur. Parlak güneş olan sevgiliyi görmeyen can ve gönül karanlıkta bir yarasa olarak tasavvur edilir:

Şeb-i târ içre şeb-pere mişâli cân ile gönlüm
Olur dîvâne çünkü neyyir-i raşşanı görmesem G.712/2

2.5.2.1.3. Mitolojik Kuşlar / Hayvanlar

Ankâ, Kaf Dağında yaşadığı varsayılan, tüyleri renkli, yüzü insana benzer, asla yere konmayıp daima yükseklerde uçan ve kendisinde her kuştan bir alâmet bulunduran,

¹⁴³⁷ G.14/5, G.495/7.

¹⁴³⁸ Muaş.1/4.

¹⁴³⁹ G.90/3.

¹⁴⁴⁰ G.200/3, G.483/3, G.556/5, G.679/1.

¹⁴⁴¹ G.366/5, G.1001/1.

¹⁴⁴² bk. Ahmet Talât Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Haz.: Cemâl Kurnaz, MEB Yay., İstanbul 1996, s. 226.

¹⁴⁴³ G.430/3.

adı var kendi yok bir kuştur. Boynu uzun olduğu için “Ankâ” adıyla, avlarını kapıp uzaklara doğru uçtuğu için de “muğrib” sıfatıyla anılır.¹⁴⁴⁴ Sîmurg, Zümrüdüankâ da derler. Sîmurg hemen bütün yönleriyle Ankâ’nın Fars kültür coğrafyasındaki karşılığıdır. İran ve Türk klâsik edebiyatlarını derinden etkileyen *Şehnâme*’nin olay örgüsü çerçevesinde kazandığı özellikleri Ankâ rivayetleriyle birleştirilerek edebî metinlerde kullanılır.¹⁴⁴⁵ Edebiyatımızda istiğnâ timsalidir ve ekseriyâ bu kelime ile beraber kullanılır.¹⁴⁴⁶ Dîvân şairini kendisi ile Ankâ arasında benzerlik kurmaya iten en önemli etken, Ankâ’nın aslında yokken ya da başka bir deyişle yalnızca muhayyilelerde var olan bir dağda ve hiç kimseye tenezzül etmeden yaşıyorken kazandığı büyük şöhretidir.¹⁴⁴⁷

Metinde **Ankâ** adıyla on üç, **Sîmurg** adıyla yedi yerde geçen kuş çoğu zaman istiğnâ ile birlikte kullanılır ve çeşitli tasavvurlara konu olur. Şairin gönül kuşu istiğnâ dağındadır. İnsanlara da Ankâ kuşu gibi istiğnâda ol diyen şair, bazen sevgilinin ayağına düşme ve Ankâ yaratılışı istiğnâ Kaf’ına sal demektedir.¹⁴⁴⁸ Şair kendini; mekânı olmayan bir Ankâ, kanaat dağını bekleyen bir Sîmurg, gam Kaf’ının tepesindeyken ceylan olan sevgiliyi avlayan bir Sîmurg veya kükremesi Kaf’taki Ankâ’yı bile titreten arslan pençeli bir mert olarak anlatır.¹⁴⁴⁹ Sevgilinin verdiği mutluluk, Ankâ kanadının sorguç olmasına değişilmezken sevgilinin saçları erişilememesi bakımından Sîmurg’a benzetilir. Şair Ankâ olan sevgiliyi avlamak ister. Onun saçındaki tarak Sîmurg pençesindeki yılan gibidir. Turranın gölgesi saadet Sîmurg’unun gölgesidir.¹⁴⁵⁰ Şair yok saydığı şeyler için Sîmurg’u misâl gösterir. Kanaat yiyeceği denilen şey ona göre Sîmurg gibidir, yani adı var kendi yoktur.¹⁴⁵¹ Şairin “Gönül Ankâ’sı göklerde öylesine uçardı ki (ancak) sonunda senin dağınık saçının ucundaki çengele düştü.” dediği aşağıdaki beyitte gönlün kayıtsızlığı ile Ankâ arasında ilgi kurulmuştur.

Göklerde uçardı katı ‘Ankâ-yı dil âhır

Ḳullâb-ı ser-i zülf-i perişānuña düşdi

G.1046/2

Çavuşkuşu, ibibik kuşu da denilen **Hüdhüd**, Hz. Süleyman’a hizmet eden kuştur.¹⁴⁵² Metinde bir yerde Sebe ülkesini bulması ve Belkıs’a elçi olarak gönderilmesi dolayısıyla ele alınmıştır. Şairin cân Hüdhüd’ü Belkıs olan sevgilinin ülkesinden haber aldığı safâsından uçacaktır.

¹⁴⁴⁴ İskender Pala, *age.*, s. 38.

¹⁴⁴⁵ Ömür Ceylan, *age.*, s. 34.

¹⁴⁴⁶ Ahmet Talât Onay, *age.*, s. 102-103.

¹⁴⁴⁷ Ömür Ceylan, *age.*, s. 35-36. Ayrıca mitolojik kuşlarla ilgili bk. H. Dilek Batislam, “Divan Şiirinin Mitolojik Kuşları: Hümâ, Anka ve Simurg”, *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, S. 7, İstanbul 2002, s. 185-208; Kübra Eskigün, *Klasik Türk Şiirinde Efsanevi Kuşlar*, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniv. Sosyal Bilimler Ens., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş 2006, s. 10-33.

¹⁴⁴⁸ G.20/1, G. 467/3, G.650/3.

¹⁴⁴⁹ G.344/3, G.671/1, G.709/4, G.734/2.

¹⁴⁵⁰ G.5/1, G.81/3, G.297/4, G.354/1, G.983/4.

¹⁴⁵¹ G.978/4.

¹⁴⁵² Ayetlerde de anılan Hüdhüd’le ilgili bilgileri şöyle özetlemek mümkündür: Bir sefer esnasında ordularıyla birlikte karınca vadisine gelen Hz. Süleyman, kuşları gözden geçirir ve Hüdhüd’ün orada olmadığını anlar. Sebebini sorarak eğer mazereti varsa bunu ispat etmesini, yoksa canını yakacağını veya kafasını koparacağını belirtir. Çok geçmeden Hüdhüd gelip Hz. Süleyman’a onun bilmediği Sebe ülkesinden haber getirdiğini söyler, bu ülkeyi bir kadının yönettiğini söyler ve onların dinî inançları hakkında bilgi verir. Bunun üzerine Hz. Süleyman Hüdhüd’e bir mektup vererek Sebe’ye götürmesini ve oradaki yöneticilerin nasıl bir karar alacaklarını öğrenmesini ister. Mektubu okuyan Sebe melikesi, ileri gelen adamlarıyla istişare ettikten sonra Hz. Süleyman’a bazı hediyeler göndermeye karar verir (27 Neml/16-35). bk. Ömer Faruk Harman-Cemâl Kurnaz, “Hüdhüd”, *DİA*, c. XVIII, TDV Yay., İstanbul 1998, s. 461.

Devlet kuşu, talih kuşu olarak bilinen **Hümâ**, Kaf dağında, Okyanus adalarında veya Çin’de yaşadığına inanılan efsânevî bir kuştur. Serçeden biraz büyük, yeşil kanatlı, sarı gagalı, boz saksacağı andırır bir kuştur. Eskiden bir meydanda Hümâ uçurulur ve kimin başına konarsa padişah olurmuş. Edebiyatımızda refah, kudret ve mutluluğa giden bir baht açıklığının sembolü olarak anılır.¹⁴⁵³ Hümâ ile ilgili rivayetler çeşitlilik gösterir. Kemikle beslenen bir kuştur ve yere kırk arşın yaklaştığında gölgesi bir insanın üstüne düştüğü vakit o kimse padişah ya da çok zengin olur. Bir rivayete göre Mûsa Peygamber zamanında yaratılan bu kuş daha sonra Hicaz’a göç etmiştir. Hümâ ile ilgili inanışların pek çoğu şairlerimizin hayallerine sermaye olmuştur. Öncelikle Hümâ, değil yere konmak veya kurulan tuzaklara yakalanmak, gölgesi dahi yere düşmeyecek kadar yükseklerde (evc) uçan, yuvasını bulutlar arasında ya da gökyüzünün bilinmeyen bir yerinde yapan saadet kuşudur.¹⁴⁵⁴ Âsaf’ta sevgilinin kendisi Hümâ-sâye, saçı sâye-i devlettir. Canın inlemesi sevgilinin Hümâ saçı yüzündendir. Sevgilinin gîsûları göklerde Hümâ’yı avlamak için uçtuğundan şairin yerdeki gönlüyle ilgilenmez. Şair, gönlündeki iki kat olmuş saçı Hümâ gölgesine değişmeyeceğini; sevgilinin kapısında ikram gördüğünde Hümâ’ya istiğnânın ne olduğunu göstereceğini söyler.¹⁴⁵⁵ Aşağıdaki beyitte sevgili yüksekte uçan bir Hümâ olarak tasavvur edilmiştir.

Yârûñ ey dil yügrük uçar bir Hümâ-pervâzedür

Alçağa kılmaz tenezzül meyli evc-i nâzadur

G.248/1

Hümânın devlet kuşu oluşu üzerinde duran şair, kendinin de mahabbet evcinde uçan bir Hümâ kuşu olduğunu söyler. O tıpkı Hümâ gibi yere konmaz. Başının aşk Hümâ’sına yuva yapmak için yeterli olduğunu söyleyen şair, gönül kuşuna da Hümâ gibi baş üstünde yuva yapmasını anlatır.¹⁴⁵⁶ Bir yerde evcin rağbetsiz Hümâ’sından hakikat mumuna kanadını yakan pervanesinin daha iyi olduğu üzerinde dururken aşağıdaki beyitte sevgiliye kavuşmanın Hümâ ile mümkün olacağını ifade eder. İkinci mısradaki perî olan sevgilinin esmâ (büyü) ile çağırılmasına değinilmiştir.¹⁴⁵⁷

Vuşlat-ı yârı kılırsañ ârzü Hümâ’ya düş

Hâneñe gelsün dir iseñ ol perî esmâya düş

G.426/1

Metinde üç yerde geçen **mûsikâr**, bunların ikisinde bir çalgı adı olarak kullanılırken bir yerde hem çalgı hem de kâknüs de denilen mitolojik kuş anlamıyla tevriyeli kullanılmıştır. Batı ve doğu efsanelerinde benzer hikâyelerle anlatılan mûsikâr, gagasında 360 delik bulunan ve yükseklerde bulunduğu için rüzgârın marifetiyle gagasındaki bu deliklerden türlü sesler çıkaran kuştur. Sesine toplanan kuşların bazılarını yiyerek bin yıl ömür süren mûsikâr, vakti geldiğinde çevresine pek çok odun ve çalı çırpı yığarak içli içli ötmeye başlanmış. Bir süre sonra bu ötüşüyle cezbeyle gelen ve kanat çırpmaya başlayan mûsikâr, odunları tutuşturarak kül olmuş. Küllerin arasından bir yumurta ve o yumurtadan yeni bir kâknüs çıkarmış. Mûsikârın onun gagasındaki deliklerden çıkan melodilerden esinlenerek icat edildiğine inanılır. Aslında

¹⁴⁵³ İskender Pala, *age.*, s. 262.

¹⁴⁵⁴ Ömür Ceylan, *age.*, s. 117-120.

¹⁴⁵⁵ G.48/3, G.354/1, G.355/4, G.794/1, G.778/5, G.779/2, G.822/4.

¹⁴⁵⁶ G.360/4, G.574/5, G.642/2, G.1048/5, Mur.4/4.

¹⁴⁵⁷ G.313/5.

bir müzik aletinin de adı olan mûsikâr tâbiri kâknûsün mûsikî ile olan bağlantısı nedeniyle yapılan îham ve tevriyelere malzeme olur.¹⁴⁵⁸ Reg, târ, havâ, nağme gibi mûsikî terimlerinin de kullanıldığı aşağıdaki bendde şair, mûsikâr gibi aşk havâsına düştüğünü anlatarak kemiklerinden seslerin çıktığını söyler. Burada aşk havâsıyla yanıp kül olması, sadece kemiklerinin kalması düşünülebileceği gibi şairin aşk derdiyle zayıflaması ve bir deri bir kemik kalması da anlaşılabilir. Mûsikârla ilgili inanış düşünüldüğünde birincisi daha kuvvetlidir.

Derd-i hicrân kıddüm egdi ebruvân-ı yâr-teg
Her reg-i cismüm şadâ virür el ursam târ-teg
Ney ne mümkindür ki nâle eyleye ben zâr-teg
Ben ki düşdüm bu havâ-yı ‘aşka mûsikâr-teg
Nağmeler zâhir olur her üstülhânımdan benüm

Muh.23/2

Su kertenkelesi denilen **semender**, vücudunun iki tarafından su ifrâz eden kesesi bulunduğundan kıvılcımlı kül üstünde yürüyeceği tarafları sulayarak geçtiğinden yanmazmış.¹⁴⁵⁹ Şairlerimizin hemen tamamı ateş içerisinde yaşadığı farzedilen bu mevhum hayvanın bir kuş olduğunu kabul etmişler ve murg-ı semender dedikleri bu hayvana pek çok beyitte kanat izafe etmişlerdir. Doğu şiirinde semender âşığın sembolüdür. Gerçek âşık semender yaradılışlı (semender-tıynet, semender-meniş) olmalıdır. Semender türlü yönlerden ilgi kurularak başka unsurlara da benzetmelik olur. Sevgilinin, kızardığında bir avuç kora dönen yanağı (ruh/ruhsâr) üzerindeki hatlar ya da onun üzerine düşmüş olan kâküller (zülûf/gîsû) de ateş içerisindeki semenderler gibidir.¹⁴⁶⁰

Altı yerde anılan semender, ateşle olan münasebetiyle âşık için benzetilen olur. Şair, aşka düşen herkes gibidir ve semender gibi aşk ateşine düşmüştür. Kendisi bu ateşteyken başkalarına bu yakıcı ateşe heveslenmemelerini tavsiye eder.¹⁴⁶¹ Aşağıdaki beyitte bütün âşıkların semenderler gibi ateşte oturdukları, ateşte yaşadıkları anlatılmaktadır.

Yirin nâr itmedük kim var ‘aceb ‘irfân-ı ‘aşk içre
Semenderler mişâli ‘âşıkân sükkân-ı âteşdür

G.233/4

Gönül eğer semender olsaydı şair ayrılık ateşine alılabileceğini, katlanabileceğini söylerken bir yerde semenderi sevgili için teşbih unsuru olarak kullanır. Sevgili semender gibi ah ateşine girmiştir ve bedeninin kırmızısı, kırmızı bir elbise olarak ona yakışmaktadır.¹⁴⁶² Bir yerde lâlenin gonca hâlindeyken açılarak kıpkırmızı olup ortaya çıkmasıyla ateşten semenderin çıkması arasında ilgi kurulur.¹⁴⁶³

2.5.2.2. Dört Ayaklılar

Âsaf *Dîvânı*'nda bu gruba giren hayvanlardan çakal (şegal), fare (mûş), karakulak (siyeh-gûş), katır (ester), kurt (gürg), kuzu (berre) ve vaşak geçmemektedir.

Daha çok gücün sembolü olarak bilinen **arслан** (şîr); kükremesi, pençeleri, bazı hayvanları avlamasıyla çeşitli tasavvurlara konu olur. Şair, sevgiliden ayrı olduğunda

¹⁴⁵⁸ Ömür Ceylan, *age.*, s.134-136

¹⁴⁵⁹ Ahmet Talât Onay, *age.*, s. 433.

¹⁴⁶⁰ Ömür Ceylan, *age.*, s. 212-215.

¹⁴⁶¹ G.423/2, G.1078/3.

¹⁴⁶² G.417/3, G.943/4.

¹⁴⁶³ G.608/3.

yatağından uzak kalmış bir arslanken, bazen arslan pençeli, bazen de kükreyen arslanları avlayan bir mert olur.¹⁴⁶⁴ Bir yerde (G.517/2) gönül çocuğuna aşk dadısının verdiği süt (şîr) ile yüzlerce arslanı avladığı anlatılır. Burada şair, süt ve arslan anlamına gelen “şîr” kelimeleriyle cinâs yapar. Aşağıdaki beyitte şairi, şiir sanatıyla nazm arasında erkek bir arslan (nerre-i şîr) olarak görürüz.

Şan‘at-i şî‘rũñ sen Āşaf mâhirisin āferĩn

‘Arşa-i nazm içre kendũñ nerre-i şîr eyledũñ

G.595/5

Âşğın arslan ve bebr olarak düşünöldüğü yerde padişah olan sevgilinin sahrada okuna baş verecek bebr ve arslanın haddi hesabı yoktur. Sevgili bu sahrada yüzlerce âşğın (arslanın) canını almaktadır. Gerçek âşık bir arslandır, şairin aşk konusunda kendini sũfî ile karşılaştırdığında tilki ve arslanla onların bulunduğu yerler karşılaştırılır. Aşk keyfini sürenler erkek arslan gibidir. Bir yerde baht atının kükreyen bir arslan olması istenmektedir.¹⁴⁶⁵

Metinde “edhem, esb, eşheb, hayl, kümeýt, semend” kelimeleriyle de gördüğümüz **at** şairin en fazla anlam yüklediği hayvanlardan biridir. Güç ve kuvvetin temsili olan at doğu kültürlerindeki önemi nedeniyle şairlerin vazgeçilmez hayvanıdır. Atla sevgili ilişkilendirildiğinde o şevket atına binen bir Kahraman olarak anlatılır.

Şair sevgilinin atının nalına yüz sürmek, üzengisini tutmak, üzengi gibi yoluna pâyemâl olmak ister. Bir yerde sevgilinin şehsüvâr olduğu, bir yerde de sevgili ile ağyârın hem-inân (aynı dizginde, aynı atta) olduğu anlatılır.¹⁴⁶⁶ Aşağıdaki beyitte sevgilinin yüzüne hat (ayva tüyü) atının bir belâ olarak geldiği ifade edilmektedir.

Hayl-i haţ tãze belã geldi o rũyuñ üzre

Ey güzel ğafleti қо böyle saña reng olmaz

G.397/3

Naz atı kullanımında şair naz atına bindiğinde ayağına düşer, naz atına çîğnenmeyi istemez. Çünkü naz atı âşğın canını avlamaz, çîğner. Bir yerde şair sevgiliden atını nãz arsasından çekmesini söyler.¹⁴⁶⁷

Şair, kendi yaratılışı ile at arasında (esb-i tab‘) ilgi kurar. Yaratılış atının şiir çölünde gittiğini anlatır.¹⁴⁶⁸ Şair, nãle atıyla ilerlerken onu düşmanına doğru sürer, öyle ki o atla âsumâna erdiğini dile getirir.¹⁴⁶⁹ Aşağıdaki beyitte şiirde yaratılış atına gururlanan kim varsa meydâna çıksa bile kendisiyle şiir alanında imtihan olamayacağını söyler.

Olamaz Āşaf bu şahrãda senũñle imtiħãn

Çıksa raħş-ı şab‘ına mağrũr olan meydãna hep

G.59/5

Atın olduğu yerde raht (at takımı), inan (dizgin), nal, rikâb (üzengi), kamçı, şehsüvâr da söz konusu edilir ve genellikle tenâsüp yapılır. Özel atlardan Şîrĩn’in Eşheb’i, Hz. Ali’nin sâdık kölesi Kanber’in atı (esb-i Kanber) ve Aşkar birer yerde geçerken bir yerde Sultan Ahmet’in atının ayağını yaşlı ve genç herkesin öpmeyi dilediği anlatılır.

Niyâz atından inmemek, istek atının dizginini zabt edememek, ayrılık atı, sitem atının gönöl ülkesinde taş üstünde taş komaması, gam atına sevgilinin saçının kamçı

¹⁴⁶⁴ G.300/2, G.679/2, G.709/4.

¹⁴⁶⁵ G.533/2, G.642/1, G.952/5, G.1049/3.

¹⁴⁶⁶ G.44/5, G.102/4, G.648/2, G.710/2, G.714/4, Muh.19/5.

¹⁴⁶⁷ G.212/4, G.400/2, G.850/4, G.885/2, Muh.13/4, Muaş.1/1.

¹⁴⁶⁸ G.70/5, G.330/5, G.411/5.

¹⁴⁶⁹ G.448/3, G.791/1.

oluşu, baht atına âh kıvılcımlarından kamçı yapılması, gözyaşı atıyla kadehin meydana girmesi atla ilgili diğer tasavvurlardır.¹⁴⁷⁰

Dört yerde anılan **bebr**, bir yerde sevgilinin okuna baş verecek âşık olarak kullanılırken bir yerde feleğin boynuna tasma taktığı güneş olarak düşünülür. Burada güneş ışığı şekil bakımından tasma (tavk)ya benzetilmiştir.¹⁴⁷¹ Gam ehli iki kat olmuş bedenini yaralarla doldururken mahabbet ormanı bebr ve pelenglerin (rakîplerin) evi olur.¹⁴⁷² Aşağıdaki beyitte bebr gönüllü olan âşık, bu yırtıcı özelliğine rağmen ceylan gözlü sevgilinin bakışına av olmaktadır.

‘Âşık ne deñlü bebr-dil olsa şikâr olur

‘Kılsa ne dem niğâh gâzâlâna gözlerüñ

G.572/3

Ceylan (âhû, gazâl) ince, zarif ve uzun bacakları, parlak iri gözleri, zarif ve çevik hareketleri, sıçrayışları, hızlı koşabilmeleri özellikleri de düşünülerek genellikle sevgili için benzetilen olur. Metinde sevgili istiâre ile ceylan olarak nitelendirilir. O, insana benzeyen nadir bir ceylandır.¹⁴⁷³ Ceylan gözlü dilber sevgiliyken iki yerde sevgilinin vahşî bir ceylân oluşu ve avlanamayışı üzerinde durulur.¹⁴⁷⁴ Bir yerde şairin gönlünün bebr olmasına rağmen ceylan olan sevgiliyi avlayamadığı anlatılır. Şair, kendini veya gönlünü yırtıcı bir kuş olarak düşündüğünde avlamak istediği gam çölündeki ceylan olmaktadır. Şairin gönlü bebr olduğunda bile sevgili ceylanına av olur.¹⁴⁷⁵ Bir yerde şiiriyle gözü ceylan olan sevgiliyi avladığını anlatan şair, bir yerde Sîmurg iken ceylana heves ettiği üzerinde durur.¹⁴⁷⁶ Ceylânla en fazla ilgi kurulan şüphesiz sevgilinin gözleridir. Şair, birçok beyitte “*çeşm-i âhû, gözi âhû, çeşm-i gazâl, ‘ayn-ı gazâl*” ifadeleriyle sevgilinin siyah gözlerini ceylânın gözlerine benzetir. Ceylanın gözü hem iri ve parlak hem de altından geçen siyah şerit gibi halka nedeniyle sürmeli izlenimi vermektedir.¹⁴⁷⁷ Bazen sevgilinin gözlerinin ceylanın gözlerinden üstün olduğu anlatılır. Sevgili kimi zaman Acem ceylanı olarak nitelendirilir. İki yerde ona Acem ceylanı diyen şair bir yerde Acem âhûsunun boşuna övüldüğünü asıl Tatar âhûsunun güzel olduğunu anlatır.¹⁴⁷⁸ Aşağıdaki beyitte bu husus anlatılmaktadır. Burada ceylanla kastedilen güzellerdir.

‘Acem âhûlarını ögme bize itme haţâ

Tatar’uñ semtine gel gör ki ne âhûsı güzel

G.652/3

Şair kimi zaman can ceylanının sevgilinin şahin gözü ve laçın kâkülleri tarafından avlandığını anlatır.¹⁴⁷⁹ Mecnûn ve ceylan münasebetinin kurulduğu yerlerde insanlara yakınlaşan ceylanlarla “mecnûn” mazmûnu yapılır.¹⁴⁸⁰ “*Sahrâ ceylanı hiç dost olur mu?*” diyen şair sevgilinin kendinden uzak duruşunu da açıklamış olur. Ceylan gözlü sevgilinin müptelâya yakın oluşu nedeniyle şair onun bulunduğu yere gittiğini söylerken aşağıdaki beyitte sevenin kendinden geçtiğini, ceylanla yakınlık kuranın da dîvâne olduğunu anlatmaktadır. Burada mecnûn olan şairdir.

¹⁴⁷⁰ G.465/4, G.522/5, G.642/1, G.876/1, G.1023/3, G.1032/4, Mur.4/4.

¹⁴⁷¹ G.238/3, G.533/2.

¹⁴⁷² G.1048/3.

¹⁴⁷³ G.15/1, G.191/2, G.502/4, G.846/2, G.990/1, Muh.10/2, Muh.15/2.

¹⁴⁷⁴ G.342/5, G.618/5.

¹⁴⁷⁵ G.327/1, G.376/5, G.572/3, G.846/2.

¹⁴⁷⁶ G.644/3, G.734/2.

¹⁴⁷⁷ G.53/3, G.107/2, G.146/1, G.175/3, G.189/1, G.386/1, G.407/1, G.451/1, G.458/4, G.572/3, G.600/1, G.636/6, G.641/5, G.643/6, G.733/2, G.825/3, G.839/2, G.864/4, G.918/2, G.938/3, G.1072/4, Muh.3/1, Muh.7/5.

¹⁴⁷⁸ G.25/2, G.167/2, G.807/6.

¹⁴⁷⁹ G.14/5.

¹⁴⁸⁰ G.89/2, G.842/1.

Seven çeşm-i nigârî hūş-ile bîgâne olmaz mı

Dilâ âhû ile me'nūs olan dîvâne olmaz mı

G.990/1

Üç yerde ceylan'ın göbeğinden elde edilen misk ve nâfe ile sevgilinin hoş kokulu saçları karşılaştırılarak sevgilinin saçının üstün olduğu vurgulanır.¹⁴⁸¹

Eserlerde şütür, baîr, nâka kelimeleriyle gördüğümüz **deve** ile ilgili metinde iki kullanım dikkat çeker.¹⁴⁸² Bunların birinde kervan (kârbân) dolayısıyla felek kervanının altın işlemeli atlasından bahsedilerek kıymetli kumaşların kervanlar vasıtasıyla başka ülkelerden getirildiğine değinilir. Bir diğerinde Leylâ ile Mecnûn hikâyesinin hatırlatılarak Leylânın çöle deveyle gitmesi söz konusu edilir. Devenin çanı Mecnûn'u bu durumdan haberdar edecektir.

Maḥfe-i Leylâ'yı çekmiş seyr-i şahrâya şütür

Ḳays-ı zârı kıl bu keyfiyyetden âgâh ey ceres

G.420/3

Kültürümüzde necis sayılan **domuz** (hinzîr) çok kullanılsa da sevilmeyen, hoş görülmeyen kimseler için benzetme unsuru olur. Bir yerde rakîp, hînzîr olarak düşünülür ve sevgili için kurban olamayacağı anlatılır. Çünkü domuz kurban edilen hayvanlardan değildir.

Raḳîb hînzîri itmişsin helâk-i tîğ-ı ḳahr ammâ

Mu'ammer ol ḳabûl olmaz tehî ḳurbânı n'eylersin

G.796/8

Har ve himâr kelimeleriyle de karşımıza çıkan **eşek** hoşlanılmayan kişiler için teşbih unsuru olur. Rakîp âşık için sevilmeyen bir tip olmasıyla eşektir. Rakîp gibi kimi zaman kaba saba tavırlarından dolayı zâhit, sūfî de eşek olarak vasıflandırılır. Üç yerde rakîp iki yerde de zâhid/sūfî eşek olarak anlatılır.¹⁴⁸³ Aşağıdaki beyitte eşek olan rakîp için arpanın cevherden daha kıymetli oluşu ifade edilmektedir:

Raḳîb-i ḥar-mezâḳa cev cevâhirden de a'lâdur

Himâra pîş-keş olmaz muḥaşşal hiç 'alefden yeg

G.534/3

Bir yerde "ashâb-ı **fil**" terkihiyle İslâm tarihindeki Fil Vakası hatırlatılır.¹⁴⁸⁴ Âşığın gönül Kâbe'sini kıran, tahrip eden şey sevgilinin düşmanı (rakîbi) güldürmesidir:

'Adüyü güldürüp âzürde-dil itdi beni ol yâr

Yine yıḳmağa geldi Ka'be'yi aşḫâb-ı fîl ile

G.966/4

Av ve yaban keçisi anlamlarına gelen **nahçîr**, dört yerde kullanılmasına rağmen bunların hemen tamamında "av" anlamı söz konusudur. Bunların birinde (G.265/4) himmet kuşunun istiğnâ arşında uçmasına rağmen kanaat keçisini avlaması anlatılır. Burada yırtıcı büyük kuşların yaban keçileri büyüklüğündeki kara hayvanlarını da avlayabilmeleri dolayısıyla "yaban keçisi" anlamı daha doğru olacaktır.

¹⁴⁸¹ G.563/4, G.650/2, G.726/5.

¹⁴⁸² G.973/4.

¹⁴⁸³ G.591/2, G.777/1, G.943/3, G.1069/3.

¹⁴⁸⁴ Bu olay hakkında nâzil olan Kur'ân-ı Kerîm'in 105. sûresinde ordu mensuplarından "ashâbü'l-fil" şeklinde bahsedilmesi askerin önünde bir fil bulunduğunu göstermekte ve bundan dolayı söz konusu sûreye "Fil sûresi" adının verilmesi gibi, olaya da "Fil Vak'ası" denilmektedir. Ebrehe, ordusuyla Kâbe'yi yıkmak için Mekke önlere geldiğinde ordusu, taşlaşmış çamur yağdıran ebâbil kuşları tarafından kurt yemiş yaprağa çevrilmiştir. bk. Mustafa Fayda, "Fil Vakası", *DİA*, c. XIII, TDV Yay., İstanbul 1996, s. 70-71.

‘Arş-ı istiğnâdadur cevân-ı murğ-ı himmetüñ

Şükri lillâh kim çanâ‘at naççirin itdi şikâr

G.265/4

İkişer defa anılan **koç** ve **koyun** kurbanlık oluşları bakımından ele alınır. Şair sevgilinin yolunda kurbanlık bir koyun (kûsfend) veya koç (kebş)tur.¹⁴⁸⁵ Kurbanlık hayvana rağbet edildiğinden âşık kendini kurban etmeye karar verdiğiinde yücelir. Aşağıdaki birinci beyitte şairin sevgilinin yolunda koç gibi kurban oluşu anlatılmış, bayram gününde şairin teslimiyeti ellerinin üst üste bağlı oluşuyla ifade edilmiştir. İkinci beyitte kavuşma bayramında canın koyun gibi kurban edilmesi istenmektedir.

Kebiş-veş ey habîbüm râhuña çurbân olur Āşaf

Gelince rûz-ı ‘îd zevk-ile koydı dest ber-deste

G.964/5

Çurbân eyle cânuñı mânend-i kûsfend

‘îd-i vişâle irmege tek bir bahâne kııl

G.642/3

Sevgiliye yakın insanlar için teşbih unsuru olan **köpek** metinde “it, seg, kelb/kilâb” kelimeleriyle geçer. On dört yerde anlatılan köpek, bunların üçünde rakîp için benzetme unsuruyken¹⁴⁸⁶ on bir yerde sevgiliye yakın diğer insanlar için kullanılır.¹⁴⁸⁷ Rakîp sürekli sevgilinin kapısında durur ve âşığı ona yaklaştırmaz. Şair sevgilinin kapısında olmaya bile razıyken rakîp buna izin vermez. Aşağıdaki beyitte sevgilinin kapısındaki ağyarın sevgilinin dostlarını it gibi talaması anlatılmaktadır:

Ahbâbı talar it gibi çapuñda ol ağyâr

Kim var ki yanuñuzda o segden çazer itmez

G.388/3

Âşık sevgiliye ulaşabilmek için sürekli onun dergâhının köpekleriyle kavga etmektedir. Bazen de sevgiliye ulaşamayan şair onun köpekleriyle dostluk kurar. Şairin “*Bedenimin kemiklerinin berbat olması gam değil ancak köyünün köpekleri için kemik kalmayacağından korkuyorum.*” dediği aşağıdaki beyitteki kullanım dikkat çekicidir.

Tenüm hâkisteri berbâd olursa gam degül ammâ

Seg-i küyuñ için çavfum budur bir üstüh‘ân çalmaz

G.372/4

Bir yerde bebr ile birlikte anılan **peleng** gam ehlinin bedeni yaralarla dolduğunda mahabbet ormanını ev yapar. Burada bebr ve pelengle kastedilen rakîplerdir.¹⁴⁸⁸

Metinde iki yerde geçen **semmûr**, samurdan yapılmış kürk anlamıyla kullanılır.¹⁴⁸⁹

Bir yerde geçen **sincap**, kürkünden yapılan yumuşak yatak dolayısıyla ele alınır. “*Aşk ehline yatak olarak külhan köşesi iyidir, istenilen sincap yataklar olsa da kül yeterlidir.*” denilen beyitteki külhan bütün her şeyi boşvermişliğe, dünya malına önem vermeyişe ve berduşluğa dalalet ederken sincap yatak, zenginliğe işaretir.¹⁴⁹⁰

¹⁴⁸⁵ 948/4 (koyun); G.852/2 (koç).

¹⁴⁸⁶ G.52/2, Muh.2/5.

¹⁴⁸⁷ G.227/4, G.302/5, G.324/2, G.534/2, G.708/3, G.732/5, G.816/4, G.818/3, G.949/5, G.1065/2.

¹⁴⁸⁸ G.1048/3.

¹⁴⁸⁹ G.828/1, Muh.22/5.

¹⁴⁹⁰ Benzer kullanım Fuzûlî’de de geçmektedir. bk. Mehmet Emin Ertan, *age.*, s. 109.

Kām-yāb-ı ‘aşka yegdür gūşe-i külhan serîr

Pister-i sincāb ise maṭlūb ḥākister yiter

G.320/4

Tilki (rûbâh/rûbeh) bir yerde geçmekte ve arslanla karşılaştırılmaktadır. Burada karşılaştırılan aynı zamanda şairle sūfîdir. Sūfî gönlü temiz Âsaf ile aşk bahsinden konuşmamalıdır.

İtme dil-şāf Âsaf ile şūfiyā gel baḥş-i ‘aşk

Cāy-ı rûbāhı şaḥın sen bîşe-i şîr eyleme

G.952/5

2.5.2.3. Balık, Böcek ve Sürüngenler

Metinde bu gruba giren hayvanlardan arı (zenbûr), ateş böceği (şeb-tâb), çekirge (melah, cerâd), kaplumbağa, örümcek (ankebûd), sinek (meges), sivrisinek, timsah (neheng) ve yengeç (har-çeng) geçmemektedir.

Eserlerde mâhî, semek, hût kelimeleriyle gördüğümüz **balık** *Âsaf Dîvânı*'nda bir yerde geçer. Gönül balığı (mâhî-i dil) aşk denizinde yüzmektedir ancak şairin korkusu engin denizlere açılmasıdır:

Yem-i ‘aşkda yüzer ol mâhî-i dil ey Âsaf

Ḥavf iderem giderek lücce-i ‘ummāna çıka

G.925/5

Karınca (mûr) genellikle sevgilinin yüzündeki hat (ayva tüyü) için benzetme unsuru olarak kullanılmıştır. Hz. Süleyman ile mûr hikâyesi de iki yerde (G.83/4, G.858/5) telmih konusu olur (bk. Peygamberler ve Kıssaları).¹⁴⁹¹ Bir yerde şair, sevgilinin yolunda kendini ayaklar altına atmış bir karınca olarak vasıflandırır.¹⁴⁹² Bu kullanımındaki “kendüm pây-mâl itdüm” ifadesi tevriyeli olarak ve gendüm (buğday) kelimesini hatırlamak şeklinde düzenlenmiştir. Karıncanın tek sermayesi, bütün kış tek yiyecek kaynağı biriktirdiği buğday taneleridir. Şair, sevgili yolunda bütün buğdaylarını ayaklar altına atmış, tüketmiştir. Hat, rengi ve görünüşü itibarıyla üç yerde karıncaya teşbih edilir.¹⁴⁹³ Bunların birinde hatın güzellikte çok da hoşla gitmeyen bir unsur olduğu anlatılır. Diğer iki kullanımda sevgilinin tatlı dudağı üzerindeki ayva tüyleri bala batmış ve dermansız kalmış bir karıncaya benzetilir:

Ḥaṭṭ-ı nev-ḥîzûn lebi-şîrînüñ üzre gūiyiyā

Mürdur yok tâb-ı reftârı olup pâ-der-‘asel

G.643/5

Pervâne, gece kelebeği de denilen kanatlı küçük böcektir. Kendini yakıncaya kadar mum (şem‘) ile uğraşır. Gözleri çok küçüktür. Gündüzleri karanlık yerlerde bulunur. Ortalık kararınca gördüğü ziyaya doğru koşar. Gözleri kamaştığı için ayıramaz ve kendini fener, lamba şişesi, mum ve ampul gibi şeylere çarpar.¹⁴⁹⁴ Bunun sonucunda kanatları, vücudu yanar. Eski şiirimizde pervâne çeşitli teşbihlere konu olur. Âşık, gönül, ben, düşman, sadak, tâlib, yıldız ve unsurlarının benzetilene olduğunda renk ve şekil rol oynar. Daima mumla birlikte ele alınır. Geceleri mum etrafında dönmesi, ateşe düşüp yanması, renginin kararması değişik görüş ve hayaller içinde anlatılır.¹⁴⁹⁵ *Âsaf Dîvânı*'nda üzerinde en fazla durulan hayvanlardan biridir. Onlarca beyitte ele alınan pervâne, âşık/şair, gönül, ruh için benzetilen olur. Bunlardan en çok

¹⁴⁹¹ Hz. Süleyman ile karınca hikâyesinin bir bölümü Kur’ân-ı Kerim’de de anlatılmaktadır. bk. 27 Neml/17-19.

¹⁴⁹² G.707/3.

¹⁴⁹³ G.119/3, Naz. 9/2.

¹⁴⁹⁴ Ahmet Talât Onay, *age.*, 397

¹⁴⁹⁵ bk. Mehmet Emin Ertan, *age.*, s. 270.

üzerinde durulanı âşığın pervâne olmasıdır.¹⁴⁹⁶ Âşık aşk ateşinde tenini yakan bir pervânedir. O, bu ateşte yanmaya dünden razıdır. Bu yüzden yanarken gözünü bile kırpmaz ve ağlamaz. Âşık için gam gecesinde ayrılık ateşine yanmaktan başka çare yoktur. Aşağıdaki beyitte gönlüne seslenen şair, aşk mumuna ezelden pervâne olduğunu anlatır.

Şem‘-i ‘aşka biz ki çün pervâne geldük ey gönül

Yan yakıl ol süz-ı ‘aşka yana geldük ey gönül

G.613/1

Şairin gönlü de birçok beyitte aşk mumuna yanan bir pervâne olarak anlatılır. Bu mum çoğu zaman sevgilinin mumdan daha yakıcı olan yanağıdır.¹⁴⁹⁷ Dört yerde gönlün yanma konusunda pervânedan üstün olduğu anlatılır. Sevgilinin mumunun nedimi olan pervaneye karşılık âşık, sevgiliden uzaktır. Ona göre kavuşmanın ayrılık ateşi kavuşma ateşinden daha yakıcıdır.¹⁴⁹⁸ İki yerde sevgilinin yanak mumuna yanan ruh olarak anlatılırken¹⁴⁹⁹ aşağıdaki beyitte gönül pervânesinin sevgilinin yanak mumuna kanat çırpması anlatılmıştır.

Şem‘-i ruhsârûña dil pervânesi cevân ider

Rakşa girsün seyr için başını gâltân isteyen

G.804/3

Eski şiirimizde **yılan**, zehirli bir hayvan oluşu münasebetiyle kötülük yaptığı düşünülen unsurlar için benzetilen olarak kullanılmıştır. Sevgili âşığa yaptıklarıyla yılan olarak tasavvur edildiği gibi¹⁵⁰⁰ özellikle onun saçları şekil yönünden yılanla benzetilir. Yedi yerde sevgilinin saçı yılanla benzetilmiştir.¹⁵⁰¹ Kâküller güneşte kıvrılmış bir yılanken, kıvrım kıvrım olan turra çok başlı bir ejder olarak anlatılır. Virânelerde hazine olduğu ve hazinelerin de yılanlar tarafından korunduğu şeklindeki mitolojik bilgiler eski şiirimizde de geniş bir şekilde ele alınmıştır. Sevgilinin güzelliği hazine olduğunda saçları o hazineyi bekleyen bir yılan olarak düşünülür.¹⁵⁰² Aşağıdaki beyitte şairin gönlü sevgilinin yılan olan turralarının ucundan (sebebiyle) zarar görmektedir. Bu durum kuş yuvasındaki kıvrım kıvrım yılan olarak anlatılmıştır.

Dil hâzîni sîneden turrâñ ucından zâr olur

Miş-i murğân lânesi içre gör’a pür-piç mâr

G.327/4

Gönlün virâne olduğu yerde âşığın âhı o virânedeki yılan olur.¹⁵⁰³ Bir yerde tarak saç ilişkisi Sîmurg pençesindeki yılan şeklinde hayal edilmiştir.¹⁵⁰⁴ Yılan zehrine panzehirle tedavi uygulanır. Şair için ayrılık yılanının zehrine en iyi tiryâk şarap (mül)tır. Sevgiliden ayrı olan şaire bağdaki her lâle gözünde zehri olan bir yılanır. Dünyanın yedi başlı ejdere teşbihi diğer bir kullanımdır.¹⁵⁰⁵

¹⁴⁹⁶ G.29/4, G.46/4, G.93/4, G.103/4, G.209/2, G.339/5, G.362/5, G.437/2, G.662/1, G.676/3, G.691/3, G.699/2, G.714/5, G.823/4, G.937/5, Muh.19/2, Mur.3/7.

¹⁴⁹⁷ G.201/1, G.211/4, G.433/2, G.438/3, G.724/3, G.778/1, G.779/4, G.861/4, G.1001/3, G.1044/5, G.1055/1, Muh.6/4, Muh.12/2.

¹⁴⁹⁸ G.297/2, G.514/1, G.883/2, G.937/4.

¹⁴⁹⁹ G.299/1, G.474/4.

¹⁵⁰⁰ G.172/5.

¹⁵⁰¹ G.48/4, G.657/1, G.790/5, G.825/5, G.838/1, G.919/3, G.996/4.

¹⁵⁰² G.163/5.

¹⁵⁰³ G.10/1.

¹⁵⁰⁴ G.297/4.

¹⁵⁰⁵ G.488/4, G.1051/2, G.1088/2.

2.5.3. Bitkiler

Bitkiler başlığı altında ağaçlar, çiçekler, meyveler ve diğer bitkiler şeklinde bir sıra izlenmiş ve bunlara ait unsurlar -türlerle ilgili ayrıca başlıklandırılmadan- harf sırasına göre incelenmiştir.

2.5.3.1. Ağaçlar

2.5.3.1.1. Genel Olarak Ağaç

Herhangi bir tür belirtilmediğinde “şecer/eşcâr, dıraht, nahl” kelimeleriyle gördüğümüz **ağaç**, çeşitli tasavvurlarla karşımıza çıkar. Bunlardan en fazla kullanılanı nahl, en az kullanılanı şecer/eşcârdır. Şecer kelimesi metinde bir yerde geçerken Hz. Musâ ile ilgili bir telmihle söz konusu edilir. Burada sevgili uzun boyuyla Eymen'deki ağaca benzetilir.¹⁵⁰⁶ Eşcâr kelimesiyle şair, ağaçların suyla yeşillenmesini anlatır. Bir yerde ağaçların yapraklarının salınışı kapalı istiâre ile semâ' eden derviş olarak düşünülür.¹⁵⁰⁷ Çok kullanılmayan dıraht kelimesiyle ağaçların meyvelendikçe eğilmesi ile sevgilinin âşığa ilgisi arasında ilişki kurulur. Baharda ağaçların durumu bir yerde anlatılır.¹⁵⁰⁸ Âşık, sevgili ve özellikle boyu için teşbih unsuru olan ağacın (nahl) ayağına gözyaşıyla su döker.¹⁵⁰⁹ Sevgilinin boyu posuyla bir ağaç oluşu beş yerde anlatılırken¹⁵¹⁰ bu ağacın boyu uzun bir ağaç oluşu üç yerde ele alınır.¹⁵¹¹ O letâfet ve nâz bahçesinin bir ağacıdır.¹⁵¹² Ağaç olan sevgilinin gölgesi söz konusu edildiğinde âşık orada dinlenmek ister.¹⁵¹³ Sevgili alelâde bir ağaç değildir. Meyveli oluşu,¹⁵¹⁴ salınması,¹⁵¹⁵ yürümesi,¹⁵¹⁶ ölçülü bir boyda oluşu ve görenlere safâ bahşetmesi¹⁵¹⁷ birçok yerde anlatılır. O, her ağaçtan üstünken bazen yanağı da görünüşüyle bir ağaç olarak düşünülür. Onunla en çok ilişki kurulan güldür.¹⁵¹⁸ Şair, bir yerde (G.378/2) sevgilinin vücut ağacının da bir gün yaşlanacağını hatırlatır. Bir yerde ağyâr eğri bir ağaca benzetilirken iki yerde cefa ağacı ve gönül kıran ağaç söz konusu edilir.¹⁵¹⁹ Sevgilinin özelliklerinin sıralandığı aşağıdaki beyitte, boyu yürüyen bir ağaç olarak düşünülmüştür.

Ṭurra şeb-bū ḥâl ‘anber-bū semen-ber lâle-rū

Bâğ-ı hüsne kâmetūn nahl-i revândur sevdiğim

G.686/2

Ağaçla ilgili **şâh** (dal) ve **nihâl** (fidan) kelimeleri de kullanılır. Şâh söz konusu olduğunda en yaygın kullanım sevgilinin bir gül dalı (şâh-ı gül) oluşudur. O cefa bağının serkeş dalıdır. Bir dal gibi nâzik ve düzgün olan sevgili baharda türlü elbiseler giyer. O fidana rakîp olan karga ve çaylakların konması istenmez.¹⁵²⁰ Bir yerde (G.933/2) kulağa gül dalı takma âdeti hatırlatılır. Şair, bir yerde (G.202/5) gül fidanının

¹⁵⁰⁶ G.495/4.

¹⁵⁰⁷ G.848/4, G.1022/3.

¹⁵⁰⁸ G.102/1, Muh.27/3.

¹⁵⁰⁹ G.673/3.

¹⁵¹⁰ G.577/2, G.599/2, G.603/2, G.640/1, G.934/3.

¹⁵¹¹ G.30/5, G.44/3, G.691/4.

¹⁵¹² G.101/2, G.1059/2.

¹⁵¹³ G.177/3, G.241/5.

¹⁵¹⁴ G.306/1.

¹⁵¹⁵ G.337/1, G.728/1, G.769/1, G.964/3.

¹⁵¹⁶ G.1059/5, Muaş.2/2, Rüb.5.

¹⁵¹⁷ G.443/5, G.698/3.

¹⁵¹⁸ G.976/2, G.1027/1, Muh.13/3.

¹⁵¹⁹ G.836/2, G.854/3, G.864/3.

¹⁵²⁰ G.202/5, G.301/2, G.485/5, G.648/1, G.760/2, G.900/4, G.1036/3, Muh.26/2.

ilkbaharda bir daldan kesilerek bir yere dikilmesini, “*nazm goncasını gül fidanından koparıp şairlerin bahçesine dikmek*” şeklinde hayaline konu eder.

Sevgili yüksek bir fidan (nihâl-i bâlâ)dır.¹⁵²¹ Boyu üç yerde¹⁵²² fidâna benzetilirken yeni yetişen bir fidan (nihâl-i nevres) oluşu üç yerde anlatılır.¹⁵²³ Beş yerde¹⁵²⁴ tâze bir fidan olarak ele alınan sevgilinin hoş bir yürüyüşe sahip oluşu, salınması, gönül alan bir fidan oluşu birer kez geçer.¹⁵²⁵ Onun naz bağında oluşu, nazla yetişmesi iki yerde ele alınırken bir yerde âşığın boyu iki kat olmuş bir fidan olarak düşünülür. Bir yerde tâze bir serviye benzetilen sevgili anlatılırken servi fidanının yerini severse büyüyeceğine, boy atacağına işaret edilir ki dikilen fidan ve toprağın birbirine uygun olması hatırlatılır.¹⁵²⁶ Aşağıdaki beyitte sevgilinin tûbâ gibi olan boyunun benzerinin olmadığı, onun yanında gül fidanının kısa, bağdaki ağaçların ise ölçüsüz oluşu anlatılmıştır.

Ķâmet-i tûbâsınuñ mânendi yoğdur bir nihâl

Şâh-ı gül kûtâh nağl-i bâğ ise bî-i‘tidâl

G.648/1

2.5.3.1.2. Ağaç Çeşitleri

Âsaf *Dîvânı*'nda birçok ağaç türü anlatılırken söğüt (bîd), kamış ve lisânü's-sevr (sığır dili) geçmemektedir.

Dağ servisi anlamına gelen ‘ar‘ar, görünüşüyle sevgili ve özellikle onun boyu için benzetilen olur. On yedi yerde ele alınan ‘ar‘ar kimi zaman istiâre ile sevgili yerine kullanılır. Sevgili, düzgün (sehî) bir ‘ar‘ardır. Güzeller için kullanıldığında güzellerin gezdiği bahçe cennet gibi olur. Âşık sevgilinin ‘ar‘ar gibi bir yerde sabit kalmasını istemez, ona sürekli gezmesini söyler.¹⁵²⁷ Aşağıdaki beyitte âşık, ‘ar‘ar olan sevgiliyi kucaklamak için su gibi ayağına yüz sürmek ister.

Belki ol ‘ar‘arı âğüş iderem ey Âşaf

Gideyüm yüz süreyüm mağdemine âb gibi

G.1064/5

Sevgilinin boyu on yerde ‘ar‘ara teşbih edilir.¹⁵²⁸ O, ‘ar‘ar gibi düz ve yüksektir. Âşık ‘ar‘ar boylu sevgiliden kendisine gölgelik olmasını ister. ‘Ar‘ar gibi hevâsı olan sevgiliye diğer güzeller ancak boyun eğmelidir. Sevgilinin ‘ar‘ar boyu şair tarafından “*kad i‘tidâlde*” ifadesiyle anlatılır ki ölçülü, orta boylu anlamına gelir. İki yerde sevgilinin boyunun ‘ar‘ardan üstün olduğu anlatılır.¹⁵²⁹ ‘Ar‘arı sevgilinin boyuyla kıyaslayanın edepsiz olduğunu söyleyen şair, bu edepsizliğin nedeninin sevgilinin yüz vermesi olduğunu söyler:

‘Ar‘arı kâmetüñe isnâd ider her bî-edeb

Hep kıyâmuñla selâmuñdur aña şâhâ sebeb

G.69/1

¹⁵²¹ G.15/1.

¹⁵²² G.17/2, G.472/2, G.526/2.

¹⁵²³ G.44/3, G.376/4, G.574/1.

¹⁵²⁴ G.140/4, G.325/3, G.843/1, Muh.21/1, Müf.14.

¹⁵²⁵ G.336/2, G.372/1, G.486/2.

¹⁵²⁶ G.165/4, G.254/2, G.376/1, G.577/2.

¹⁵²⁷ G.40/2, G.142/3, G.221/4.

¹⁵²⁸ G.107/2, G.154/1, G.451/3, G.650/1, G.703/1, G.740/1, G.834/4, G.946/1, G.1073/2, Muh.21/2.

¹⁵²⁹ G.855/5.

Âşığın sevgilinin hasretiyle ölmesi durumunda vasiyet olarak ‘ar‘ar gölgesi düşen bir yere gömülmek istediği aşağıdaki beyit dikkat çekicidir. ‘Ar‘arın gölgesi şaire sevgiliyi hatırlatacaktır.

Ger ölürsem hayret-i rüyuyla ol mâhuñ beni
Bir yere medfün idüñ kim sāye-i ‘ar‘ar düşer G.319/2

Asma için tâk ve rez kelimeleri kullanılır. Daha çok şarap dolayısıyla söz konusu edilir. Şair, şarap için asmanın kızı (duhter-i rez, duhter-i tâk) ifadesini kullanır.¹⁵³⁰ Bunların çoğunda şarapla birlikte sevgili de kastedilir.¹⁵³¹ Bir yerde şarap için asma suyu (âb-ı tâk) ifadesi kullanılır. Aşağıdaki beyitlerin birincisinde şaraba duhter-i rez dendiğinden bahsedilirken ikincisinde şarabın sıkılarak yapılması anlatılır. Üzümün kızı sıkıldığında kadeh taşmaktadır. Alım satımına göre mehri yani nikâh bedeli az görülür. “Mehri” kelimesi, “mihri” yani sevgisi anlamı da kastedilerek kullanılmıştır.

Duhter-i rez diyü ta‘bîr itdiler Āşaf meyi
Ben didüm ki dilber-i maşşud dirdüm bâdeye G.908/5

Çok şıkmağ-ile bint-i rezi başdı ayağı
Yok bey‘ ü şirāsına göre ādeme mehri G.1051/4

İki yerde geçen **badem** (bâdâm)in ağacından çok, meyvesi kastedilerek kullanıldığı için meyvelerde ele alındı (bk. Meyveler).

Çınar şiirimizde uzun yaşaması ve yapraklarının el şeklinde olmasıyla ele alınır. Üç yerde anılırken birinde çınarın sevgilinin boyuna benzeyememesi, bir yerde yaptığı cilvelerle güzele benzemesi üzerinde durulmuştur.¹⁵³² “*Dünyanın sertliğini gör, ilkbahar ne yaptı? Çınar dahi cebinden ellerini çıkarmaz (oldu).*” şeklinde anlamlandırılabilir aşağıdaki beyitte çınar, kapalı istiâre ile üşüyen, elleri cebinde bir insan olarak tasavvur edilmiştir. Beyitte çınarın yapraklarının insan eline benzemesi ve ilkbaharın bazen çok sert geçmesi hatırlatılmıştır.

Gör ‘âlemüñ huşûnetini n’itdi nev-bahâr
Ceybinden ellerini çıkarmaz dahı çenâr G.234/1

Çoğu zaman meyvesiz oluşuyla karşımıza çıkan **karaağaç** (nârven), bir yerde geçerken sevgilinin boyunun hiçbir karaağaçta bulunamayacağı anlatılır:

‘İşve-i nev nâzüki serv ü semende görmedük
Bu kıyâmet kâmeti bir nârvende görmedük G.568/1

Bir yerde geçen **meşe** (mîşe), Ferhât, Şîrîn’in ayrılığıyla can verdiğinde, bu hâle dağ ve oradaki meşelerin feryât etmesi şeklinde kullanılır.¹⁵³³

Ateşte yakıldığında güzel koku saçan ve ince çubuklar hâlinde olan ‘ûd (öd ağacı), iki yerde geçer. Bunların birinde hüznün çerâğını öd ağacı gibi yakarak perî gibi güzel olan sevgiliyi davet ederiz, denirken perîlerin tütsüyle çağırılması da

¹⁵³⁰ G.88/4.

¹⁵³¹ G.210/3, G.1040/5.

¹⁵³² G.151/2, G.734/5.

¹⁵³³ G.152/1.

hatırlatılır.¹⁵³⁴ Dumanı kıvrım kıvrım çıkan öd ağacı şairin âhıyla ilişkilendirilir. Şarinin âhi öd ağacının dumanından üstündür. Beyitte ‘ūd tevriyeli kullanılarak hem ud adlı çalgı hem de öd ağacı anlamı düşünülmüştür. Avvād (ud çalan), âşığın nâlesi karşısında udunu yakacaktır.

Nâle vü âhumı meclisde görüp

‘Ūdını odlara yakdı ‘avvād

G.151/3

Çam fıstığı anlamına gelen **sanavber** beş yerde geçmekte ve genellikle sevgilinin boyuyla ilişkilendirilmektedir.¹⁵³⁵ Sanavber gibi olan sevgili bayramda çimenlikte yürüdükçe ortalık cennet bahçesi gibi olmakta, sevgili bağa geldikçe sanavber onu kıskanmaktadır. Aşağıdaki beyitte çemenzâra gelen sevgiliyi gören sanavberin utanarak tevâzu etmesi anlatılmaktadır.

Hacâlet ile çemen-zârı kılsa idi teferrüc

Şanavber eyler idi şerm-sâr o şūha tevâzu‘

G.477/2

Eski şiirimizde adından en çok söz edilen ağaç **servi**dir. Sevgilinin boyu için hem benzeyen hem benzetilendir. Hatta mecâz-ı örfî yoluyla artık boy kelimesine dahi ihtiyaç kalmamıştır. Yaz kış yeşil kalır. Sonbahar rüzgârları dahi ona etki edemez. Hafif rüzgârla salınışı sevgilinin yürüyüşünü andırır. Sevgili için en çok “serv-i revân” tamlaması kullanılır.¹⁵³⁶ *Âsaf Dîvânı*’nda onlarca beyitte geçen servi en çok kullanılan ağaçtır. Servi-vahdet ilişkisiyle serviyi tasavvufî olarak kullanmayan şair, her fırsatta onu sevgiliyle ilişkilendirir. Sevgili yerine istiâre yoluyla servi kullanılır. Servi olan sevgilinin âşığa sâyedâr olması istenir. O nâzla büyür ve servi gibi baş çeker. Onun gibi bir servi ancak İrem bağında bulunur. Sevgilinin servi gibi salınmasını isteyen şair, aynı zamanda servi gibi sabit kadem olmasını diler. Sevgili salınmayı aslında serviden görmüştür. Âşıklar su gibi, servinin ayaklarına dökülür. Serviler bahçe sınırlarındaki küçük arkların kenarına da dikilir ki böylece ayaklarına su dökülmektedir. Sevgilinin tâze bir servi yani fidan olduğunu söyleyen şair, fidanın yerini severse büyüyeceğini anlatır. Sevgili için “serv-i melâhat, serv-i zîbâ, serv-i dilârâ, serv-i sâ mân” diyen şair, onun alelâde bir servi olmadığını anlatmak ister.¹⁵³⁷ Şair iki yerde sevgili için “serv-i bâlâ” terkiplerini kullanarak boyunun uzunluğunu anlatır.¹⁵³⁸ Boyunun yüceliği “serv-i bülend, serv-i ser-bülend” ifadeleriyle anlatılır.¹⁵³⁹ Onun salınan, salınarak yürüyen bir servi (serv-i hırâmân) olduğunu söyleyen şair, suyun etrafında akmasını ayağına yüz sürmek münasebetiyle anlatır.¹⁵⁴⁰ “Serv-i refâtâr, serv-i hoş-refâtâr, serv-i revân” terkipleriyle sevgilinin yürüyen bir servi olduğu anlatılır.¹⁵⁴¹ Sevgili için servi türlerinden serv-i nâz beş yerde, serv-i âzâd bir yerde geçerken serv-i sehî bir yerde âşığın sînesindeki yaralar için kullanılır.¹⁵⁴² Serv-i nâz, dalları etrâfına sarkan, yeni yetişen servi için; serv-i âzâd, dalları doğru bitmiş olan, baştan başa güzel olan servi için; serv-i sehî de doğru büyümüş iki dallı servi için kullanılır.¹⁵⁴³

¹⁵³⁴ G.365/2.

¹⁵³⁵ G.142/3, G.151/2, G.867/4, G.943/1.

¹⁵³⁶ İskender Pala, *Ansiklopedik Dîvân Şîri Sözlüğü*, Akçağ Yay., Ankara 1995, s. 477-478.

¹⁵³⁷ G.167/1, G.269/4, G.342/3, G.376/1, G.404/4, G.425/2, G.447/1, G. 472/2, G.599/2, G.698/3, G.719/4, G.895/2, G.999/4, G.1012/4, G.1034/4, G.1062/2, G.1076/2, Muh.18/1, Müs.1/5.

¹⁵³⁸ G.224/3, G.495/4.

¹⁵³⁹ G.140/4, G.323/1, G.330/3, G.970/3.

¹⁵⁴⁰ G.66/2, G.120/4, G.309/5, G.650/3, G.860/3.

¹⁵⁴¹ G.289/1, G.399/2, G.484/5, G.701/4, G.834/4, G.953/1, G.982/4.

¹⁵⁴² G.309/3, G.411/1, G.452/5, G.726/4, G.780/1, G.1020/5, G.1037/4.

¹⁵⁴³ Mütercim Âsım Efendi, *Burhân-ı Katı*, Haz.: Mürsel Öztürk-Derya Örs, TDK Yay., Ankara 2000, s. 226.

Âşık servi (sevgili) olmadan bahçeye gitmek bile istemez. Onun serviye bakmaktaki maksadı sevgilinin boyudur. Âşığın gözyaşları serviyi sular, onun gözyaşlarını gören serviler hayran kalır.¹⁵⁴⁴ Sevgili, başını eğmeyen bir servi olduğunda âşığın selam bile vermediği üzerinde durulur. Aşağıdaki beyitte bu husus anlatılmaktadır.

Egmez başın ol serv-i hırām ‘âşıkına hiç
Şūrīde nevāzişler ider baña irakdan G.799/4

Sevgilinin boyu serviye teşbih edilir. “Serv-kad, kaddi serv, boyu serv, serv-kâmet” ifadeleri bunun için kullanılır. Serviyle ilgili en geniş kullanım sevgilinin servi boyu oluşudur.¹⁵⁴⁵ Şair, sevgilinin servi boyundan ayrı öldüğünde mezarında yeşil bayraklarla durmak istediğini söyler. Yeşil alem, her zaman yeşil kalan serviye dolayısıyla yeşil giyinen sevgiliyi hatırlatacaktır. Aşağıdaki birinci beyitte sevgilinin ölçülü, düzgün boyu serviye benzetilmiş, ikinci beyitte bağbânın servi dikmesinin sebebi hüsn-i ta‘lîl yoluyla sevgilinin boyuna benzemesi olarak anlatılmıştır.

Ḳadd-i mevzūnuñ durur ol serv-i dil-cūdan ğaraż
Ruḥlaruñdur hem şehā ‘ālemde gül-būdan ğaraż G.461/1

Ḳaddūñle ḥüsnüñe müşābih olmasaydı bağbān
Gülşen içinde bir zamān dikmezdi serv ü lāleyi G.975/4

Sevgilinin boyu birçok beyitte serviden üstün tutulur. Sevgili için “kâmeti reşk-i serv” ifadesiyle onun serviye bile kıskandırdığını anlatan şair, sevgilinin boyuna nisbetle serviye kısa (kûteh) der. Onun salınışı serviye değişilmezken servi onun boyuna hayrandır. Bir yerde sevgilinin boyunun serviye eşit olduğu üzerinde durulur.¹⁵⁴⁶ Aşağıdaki beyitlerde sevgilinin üstünlüğü anlatılmaktadır.

Ḳâmetüñe reşk iderdi görse bağda servler
Dilberā ḳaddüñe tūbā dirse n’ola pīrler G.169/4

Düşerdi ḥayrete ger ḳâmet ü ḳaddüñi seyr itse
Çemende serv ol ḥūbuñ hırām-ı ḥōş reftārın G.762/2

Sevgilinin dışındaki diğer güzeller servi olduğunda salınışlarına sebep sevgilinin yüzünü görmek istemeleri olur. Bir yerde gönül, istek servisine konmayan bir üveyik olarak anlatılır.¹⁵⁴⁷ Servi bahar, bayram, bağ, çemen ve gülşen atmosferinde olmazsa olmaz bir unsur olarak anlatılır. Burada genellikle tabiat unsurlarıyla tenâsüp hâlinde zikredilir.¹⁵⁴⁸

Metinde on bir yerde anılan **şimşâd** (şimşir ağacı), boyunun yüksekliği nedeniyle sevgili için benzetilen olur. Sevgiliyi açık istiâre ile şimşâd olarak

¹⁵⁴⁴ G.9/2, G.13/2, G.350/1, G.460/4, G.1002/2.

¹⁵⁴⁵ G.50/5, G.148/3, G.154/1, G.190/5, G.267/2, G.332/3, G.350/1, G.354/2, G.462/1, G.482/2, G.592/1, G.593/3, G.652/1, G.687/2, G.706/4, G.808/3, G.859/4, G.943/1, G.950/5, G.951/2, G.951/4, G.976/2, Muh.4/5, Muh.26/4, Mur.2/3.

¹⁵⁴⁶ G.101/2, G.286/1, G.526/2, G.568/1, G.651/1, G.768/2, G.807/2, G.852/3, G.1034/3.

¹⁵⁴⁷ G.98/2, G.366/5.

¹⁵⁴⁸ G.142/3, G.169/4, G.284/1, G.332/3, G.447/1, G.450/2, G.462/1, G.719/4, G.726/4, G.762/2, G.843/3, G.855/5, G.860/3, G.950/5, G.951/4, G.1000/1, G.1036/5, Muh.26/4, Mûs.7/4.

nitelendiren şair, onun salınarak yürümeyi servi ve şimşâddan öğrendiğini söyler.¹⁵⁴⁹ Altı yerde sevgili şimşâd boylu olarak anılır. Şimşâd boylu sevgili olmadığında âşık çemenzâra gitmeyecektir. Âşık gam köşesindeyken o gülşende salınır.¹⁵⁵⁰ Bir yerde sevgilinin, şimşâdı boyuna kul ettiğine değinilirken¹⁵⁵¹ aşağıdaki beyitte “*Şimşâd boyunun yürüyüşü nice gönülleri bağlar, sen çimenlikte naz ile yürüyerek eğlenmekte sin.*” denmektedir.

Çad-i şimşâduñ reftârı bend itdi nice diller

Hırâm-ı nâz ile şah-nı çemende pür-şafâsın sen

G.812/3

Tûbâ, Sidre’de bulunan ve kökü yukarıda dalları aşağıda olmak üzere bütün cenneti gölgeleyen İlahî bir ağaçtır. Her yendiğinde başka lezzetleri olan meyveleri vardır.¹⁵⁵² Boyu, gölgesi dolayısıyla, sevgilinin boyu tûbâya benzetilir. Birçok beyitte geçen tûbâ; sevgilinin salınışı, boyunun uzunluğu, âşıklarına himmet etmesi, diğer ağaçlardan üstün oluşu, benzersiz ve paha biçilemez oluşu gibi hususlarla sevgili ile ilişkilendirilir. Bazen sevgili boyca tûbâ ile eş tutulurken bazen ondan üstün olduğu üzerinde durulur.¹⁵⁵³ Aşağıdaki beyitte bu husus anlatılır.

Hırâm-ı çadd-i tûbânuñ görenler ‘aksini şâhâ

Ayağun öpmege düşmiş saña üftâdedür dirler

G.214/2

Bir yerde Hz. Ali’nin boyu, bir yerde Hz. Muhammet’in boyu tûbâ olarak ifade edilirken bir yerde de şair, aşk gamı yüzünden boyunun iki kat olduğunu anlatarak tûbâ gibi sayısız budağının olduğuna değinir.¹⁵⁵⁴ Kendine tûbâ gölgesinin hayme olmasını dileyen şair,¹⁵⁵⁵ cennette olmayı kasteder. Aşağıdaki beyitte “*Sidretü’l-müntehâ*” hatırlatılarak güzellerin boyu tûbâ ile kıyaslanmaktadır.¹⁵⁵⁶

Müntehâsı emel-i ‘arş-ile a‘lâ mı olur

Dil-rübâlar var iken sidre-i tûbâ didüğün

G.580/3

Zakkûm, bir yerde (G.370/3) sevgiliden ilgi görmeyen şairin çektiği eziyetler için kullanılır. Şairin yediği, yanık zakkûmun gıdası olmaktadır.

2.5.3.2. Çiçekler

2.5.3.2.1. Genel Olarak Çiçek

Herhangi bir tür belirtilmediğinde şukûfe, ezhâr kelimeleriyle de gördüğümüz **çiçek** çeşitli tasavvurlara konu olur. Sevgili bir çiçek olarak düşünülürken bir yerde gül padişahının bağa gelişiyile çiçek askerlerinin onu seyre çıktıkları anlatılır. Sabah rüzgârı çiçeklerin açmasında etkilidir. Bağın etrafı özellikle baharda çiçeklerle süslenmektedir. Ağlayan gönlünün lâle gibi olan yarasının sonbaharda çiçekler gibi dağıldığını anlatan

¹⁵⁴⁹ G.432/4, G.447/1, G.734/5.

¹⁵⁵⁰ G.398/2, G.639/3, G.688/3, G.856/1, G.878/3.

¹⁵⁵¹ G.1062/2.

¹⁵⁵² İskender Pala, *age.*, s. 543.

¹⁵⁵³ G.53/2, G.79/1, G.123/2, G.169/4, G.180/1, G.212/2, G.248/2, G.291/4, G.325/3, G.400/1, G.432/4, G.486/2, G.648/1, G.652/5, G.675/4, G.750/1, G.1066/4. Muh.13/1, Muh.13/5.

¹⁵⁵⁴ G.165/4, G.1085/4, Mur.4/3.

¹⁵⁵⁵ G.1/4.

¹⁵⁵⁶ Sidretü’l-müntehâ, Kur’ân’da Necm sûresinde bir sınır olarak anlatılır: “Sidretü’l-müntehânın yanında. Ki Cennetü’l-me’vâ onun yanındadır. Sidreyi kaplayan kaplamıştı.” 53 Necm/14-16.

şair, aşağıdaki beyitte göğsündeki yaraları çiçeğe benzetir.¹⁵⁵⁷ Onun için sevgiliden bir iltifat işareti olan bu aşk yaraları, dünyanın nevrûz ve baharından daha iyidir.

Şehâ gül-zâr-ı sînem nev-be-nev ezhâr zahmuñla

Baña yegdür fenânuñ cümle nevrûz u bahârından

G.778/3

2.5.3.2.2. Çiçek Çeşitleri

Yuvarlak yaprakları, kırmızı eflatun arası renkteki çiçekleri olan **erguvân**, çiçeklerinin renginden dolayı şarapla ilişkilendirilir. Beş yerde geçerken bunların üçünde erguvân şarabı (şarâb-ı erguvân) söz konusu edilir.¹⁵⁵⁸ Âşığın kanlı gözyaşı erguvân şarabıyken sevgilinin olmadığı yerde şair, erguvân şarabını içmeyeceğini söyler. Bir yerde sevgilinin boyu erguvân fidanı (nihâl-i erguvân) olarak anlatılırken bir yerde sonbaharda erguvânın yaprağını dökmesi hatırlatılır.¹⁵⁵⁹ Aşağıdaki beyitte erguvân şarabının mecliste dönmesi hüsn-i ta'îl ile sevgilinin güzelliğini görüp utanmasına bağlanmıştır.

Dîde-i sāğar görüp hüsnüñ kızardı şerm-ile

Devr ider anuñ için bezmi şarâb-ı erguvân

G.776/4

Nergise benzeyen bir çiçek olan **fulyâ** aslında zerrîn denilen çiçeğin sarı ve ziyâde kokulu bir türüdür.¹⁵⁶⁰ Metinde beş yerde geçen fulyâ (zerrîn), rengi ve şekliyle teşbih unsuru olarak kullanılır.¹⁵⁶¹ Bir yerde renginden dolayı yanmış çerağa, bir yerde şekliyle kadehe benzetilen fulyâ, bir yerde de çemen atmosferi içinde zikredilir. Sevgilinin yokluğunda bağdaki fulya ve lâleler şaire gözünde zehir olan bir yılan gibi görünmektedir. Aşağıdaki beyitte fulyâ er çanağına, sarı yaprakları ve üzerindeki jâleler de er çanağındaki dirhem ve dinarlara benzetilmiştir. Er çanağı, Anadolu'da eskiden fakir, seyyâh, derviş ve abdâlların içine mum dikip kahvehâneleri dolaşmak sûretiyle para topladıkları er çirâğı da denilen tepsidir.¹⁵⁶²

Zerrîn üzre verd-i zerd ü jâleler kim vardur

Er çanağına dizilmiş dirhem ü dînârdur

G.317/1

Gülle birlikte en çok anılan bitki **goncadır**. Aslında gonca gülden ayrı bir şey değildir. Gülün açmamış hâli olan gonca, sevgili ile ilgili çeşitli benzetmelere konu olur. Sevgili naz bağının goncası olarak anlatılır. O naz goncası olarak nitelendirildiğinde tâzeliği söz konusu edilir. Süslü bir gonca olurken ulaşılmazlığı üzerinde de durulur. Sevgili de tıpkı gonca gibi yeşil elbise giyer. Kimi zaman sevgilinin gonca gibi dembeste oluşu anlatılırken sevgilinin âşığa yüz göstermesi ile goncanın sînesini çâk etmesi arasında ilgi kurulur. Âşık, gonca olan sevgilinin açılması karşısında şebnem gibi olan yaşlarını saçır. Kimi zaman ağyârla gezen goncanın eteğini dikenden uzak tutmadığı

¹⁵⁵⁷ Çiçekle ilgili kullanımlar için bk. G.51/4, G.63/3, G.490/1, G.578/5, G.933/3, G.1010/2, G.1019/2.

¹⁵⁵⁸ G.274/3, G.395/1.

¹⁵⁵⁹ G.323/5, G.372/1.

¹⁵⁶⁰ *Türk Çiçek ve Ziraat Kültürü Üzerine Cevat Rüştü'den Bir Güldeste*, Haz.: N. Hikmet Polat, Kitabevi Yay., İstanbul 2001, s. 101. Cevat Rüştü fulyâ ile ilgili bu bilgiyi verdikten sonra bir yerde: "Bizde vaktiyle fulya bağları, fulya tarlaları pek meşhurdu; lâle bahçeleri gibi bunların da Türk bahçeleri arasında müstesna bir mevki vardı. Cuma gibi tatil günlerinde zevk erbâbı fulya tarlalarında gezinti yaparlardı. Haliç'in Eyüp tepelerinde yakın vakitlere kadar fulya tarlaları mevcuttu." bilgisini vermektedir. bk. s. 187.

¹⁵⁶¹ G.304/1, G.776/1, G.932/3, G.1051/2.

¹⁵⁶² bk. Ahmet Talât Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Haz.: Cemâl Kurnaz, MEB Yay., İstanbul 1996, s. 211.

anlatılır.¹⁵⁶³ Aşağıdaki beyitte sevgiliye bülbülün figânından sînesini çâk etmemesini, âşîğın niyazını dinlemeyen bir güzel olmamasını söylemektedir. Açılmak anlamına gelen sîneyi çâk etmek ifadesi burada rahatsız olmak anlamına gelmektedir.

Gel ey gonça sîneñ çâk eyleme efgân-ı bülbülden

Niyâz-ı ‘andelîbi dinlemez bir nâzenîn olma

G.916/2

Gonca şekil yönünden sevgilinin dudağı ve ağzı için benzetme unsuru olur. “Gonca-leb, gonca-dehen, gonca-fem” bunun için kullanılır. Goncanın açılması, sevgilinin konuşmaya başlamasıdır. Gülen gonca (gonca-i handân) yine sevgili için kullanılır. Dudak gonca olduğunda küçüklüğü hatta görünmezliği üzerinde durulur.¹⁵⁶⁴ Sevgilinin yanağı dört yerde goncaya benzetilir.¹⁵⁶⁵ Aşağıdaki beyitte sevgilinin tatlı sözleri şairin şiirine benzetilirken ikisinin ortak tarafı her zaman, her yerde görülememesi, benzerinin mümkün olmamasıdır.

Şîrîn sözi bu nazm-ı pesendüm mişâlidür

Gonça dehâni anda muhâl hayâldür

G.325/4

Şair, gonca ile sevgiliyi ilişkilendirirken kimi zaman sevgilinin ve onun dudağının goncayı kışkandıracak kadar güzel olduğunu anlatır.¹⁵⁶⁶ Aşağıdaki beyitte kendini sevgilinin ağzına benzeten gonca, kapalı istiâre ile henüz neyi nerede, nasıl söyleyeceğini bilmeyen bir çocuk olarak tasavvur edilmiştir.

Gonça teşbîh ider imiş fem-i yâra kendin

Güdek-i tâzedür erkân ü edâyı ne bilür

G.187/3

Goncanın açılması gülmek ve tebessüm etmek, âşîkâr olmak, kalbinin açılması, rakîbe söz söylemek şeklinde düşünülür.¹⁵⁶⁷ Bir yerde de (G.772/5) uşşâk ve nevrûz makamlarından anlamadığı için açmadığı tasavvur edilir. Burada uşşâk ve nevrûz tevriyeli kullanılmıştır.

Âşîk goncaya el sunduğunda dikenle karşılaşır. Bir yerde goncaya kırmızı rengini veren bülbülün kanyken bir yerde âşîğın kanı söz konusu edilir.¹⁵⁶⁸ Sevgili olmadığında gonca, âşîğa peykân olur. Gonca söz konusu edildiğinde şair bülbül olur. Gonca olan sevgilinin nazı karşısında bülbül olan âşîğa düşen feryat etmektir.¹⁵⁶⁹ Aşağıdaki beyitte bu husus anlatılır.

Hezâr-âsâ ‘aceb mi zâr iderse dem-be-dem Âşaf

Pür oldı gülsitân-ı dil hayâl-i gonça femlerle

G.859/5

Goncanın olduğu yerde bülbül vazgeçilmez bir unsur olur. Goncanın vefâsızlığı karşısında gam dikenini bülbülün bağırmı kan eder. Gonca, bülbülü hemdem etmese de açılmadığında bülbül giryân olsa da goncanın çevresinden bir âşîk gibi ayrılmaz.¹⁵⁷⁰

¹⁵⁶³ G.51/4, G.64/3, G.199/1, G.201/3, G.228/1, G.251/1, G.252/3, G.254/5, G.575/1, G.620/5, G.622/1, G.636/4, G.646/3, G.741/5, G.867/2, G.903/3, G.999/1, G.1027/1.

¹⁵⁶⁴ G.179/4, G.290/2, G.291/2, G.404/5, G.406/5, G.604/4, G.737/1, G.763/3, G.939/1, G.990/4, G.1039/5, G.1046/1, G.1060/1, G.1069/2, Muh.9/1, Muh.23/5, Muş.1/1, Rüb.16.

¹⁵⁶⁵ G.400/4, G.803/1, Muh.22/3, Mur.2/2.

¹⁵⁶⁶ G.13/3, G.389/4, G.752/1, G.796/9, G.1030/2.

¹⁵⁶⁷ G.646/1, G.718/1, G.803/1, G.867/2, G.1036/2, G.1039/5.

¹⁵⁶⁸ G.64/3, G.137/1, G.413/5.

¹⁵⁶⁹ G.9/2, G.620/5, G.682/1, Muh.23/5.

¹⁵⁷⁰ G.194/2, G.255/1, G.291/2, G.575/1, G.606/2, G.608/3, G.725/1, G.731/4, G.801/4, G.916/2, G.1004/2, G.1016/4, G.1045/4, G.1060/1.

Şādıkı lâzım mıdur maḥbūbdan dūr eylemek
‘Andelībi gonçadan lâyıḳ mı mehcūr eylemek

G.545/1

Goncanın yakasını yırtması (çâk-i girîbân) açılmasıdır. Gonca bir yerde neşeden yaka yırtarken bir yerde bülbülün efgânından rahatsız olduğu için yaka yırtmak ister. Goncaya yaka yırtmasını anlatmamasını söyleyen şair, kendinin ezelden sîne-çâk olduğunu hatırlatır.¹⁵⁷¹

Gonca-şebnem ilişkisi bir yerde şebnemin goncaya yani çocuğa nazar boncuğu oluşu şeklinde karşımıza çıkar. Bir yerde gelin olarak düşünülen goncaya düşen şebnem, gelinin boynuna takılan mücevher olur. Âşığın gönlü jâle gibi, goncaya düşer. Şebnem goncanın rengini görünce her yana saçılır.¹⁵⁷² Aşağıdaki beyitte şebnem goncaya âşık olarak ifade edilmiştir.

Dilâ bülbül bilürdüm ben faḳaḫ gūlşende dildāde
Belâ bu gonça-i ḥandānuña şebnem de üftāde

G.939/1

Gonca şekil bakımından kadehe benzetilirken bazen gönül aşk hevasıyla dağılan bir gonca olur.¹⁵⁷³ Gonca, bahar ve koku tenâsüp içinde anılırken¹⁵⁷⁴ bir yerde (G.569/1) destâr kenarına gonca takma âdeti anlatılır.

Eski şiirimizde en çok sözü edilen çiçek **güldür**. Sevgilinin yüzü ve yanağı ile sıkı münasebeti vardır. Bazen gül bunlara bazen de bunlar güle benzerler. Gerek koku gerekse renk bakımından çok güzel olan gül, daima tazedir. Bu yönüyle bağın, çemenin ve baharın vazgeçilmez bir ögesidir.¹⁵⁷⁵ Gül kelimesinin yanında verd kelimesi de kullanılmakla birlikte şair daha çok gülü tercih eder. Sayısız beyitte gül anlatılırken 605, 606 ve 607. gazeller “gül” rediflidir. Sevgilinin güle benzetilmesi o kadar yaygındır ki şair, açık istiâre ile her fırsatta ondan söz ederken gülü kullanır. O güzellik bağının ve naz bahçesinin gülüdür. Kimi zaman o, gül yüzlü Yûsuf olarak anılır. Duruşu, tavrı, yürüyüşü hep bir ölçü ve güzellik içinde olan sevgili gül endâmlıdır. Onun için “gül-beden” ifadesi nâzik ve güzel vücudunu anlatırken kullanılır. Bir gül olan sevgilinin en önemli vasfı taze (gül-i ter) oluşudur. Kimi zaman gonca gül, kimi zaman “verd-i dilârâ” diye sözü edilen hep sevgilidir.¹⁵⁷⁶ Sevgili gül olduğunda şair, bülbül olmaktadır.¹⁵⁷⁷ Gül yaprağı bülbül olan âşığa kol kanat olarak düşünülür. Diken söz konusu edildiğinde âşığa ezasının sınırsız oluşu anlatılır.¹⁵⁷⁸ Aşağıdaki birinci beyitte sevgilinin gül bahçesinin gülü oluşu, ikinci beyitte bülbül olan şairin sevgilinin güzelliğini bütün dünyaya duyurması söz konusu edilmiştir.

Ne gūlşen verdisin sen her ne dem ‘arz-ı cemâl itseñ
Hezārān ḥāk-i pāye yüz sürer ister emān senden

G.724/2

¹⁵⁷¹ G.255/1, G.381/5, G.916/2.

¹⁵⁷² G.60/3, G.298/2, G.1046/1, Muh.22/3.

¹⁵⁷³ G.90/4, G.131/2, G.605/3, G.793/3.

¹⁵⁷⁴ G.627/2, G.629/1, G.715/1.

¹⁵⁷⁵ İskender Pala, *age.*, s. 208.

¹⁵⁷⁶ G.43/1, G.51/4, G.181/1, G.201/3, G.254/3, G.276/4, G.412/5, G.546/2, G.688/2, G.730/2, G.747/3, G.748/3, G.755/1, G.808/3, G.829/1, G.962/2, G.1057/3, Muh.15/2, Muh.22/1, Muh.24/2, Mûs.8/2.

¹⁵⁷⁷ Bülbülün güle aşkı birçok divân şairi tarafından mesnevî tarzında alegorik hikâyelerle anlatılmıştır. Gül redifli kasîde ve gazellerde ise eski şairlerin gül ve bülbül etrafındaki tasavvurlarının hemen tamamını bulmak mümkündür. Klâsik edebiyatımızda rengi, şekli, kokusu, dikenleri ve kısa ömürlü oluşu dolayısıyla bir yığın teşbihe konu olan kırmızı gül meselâ sık sık ateşe yahut ateş güle benzetilir. bk. Beşir Ayvazoğlu, *Güller Kitabı*, Kapı Yay., İstanbul 2007, s. 106.

¹⁵⁷⁸ G.17/1, G.105/2, G.653/4, G.730/2.

Hüsn-i yârı ‘âleme Āşaf sen ifşâ eyledün

‘Andelîbüñ ‘aşk-ı pür-süzıyla meşhûr oldı gül

G.607/5

Sevgilinin yanağı da rengi, görünüşü ve kokusu yönüyle birçok beyitte güle teşbih edilir. Gülle ilgili en geniş kullanım budur. “Gül-ruh, gül-izâr, ruh-ı gül-fâm, gül-çehre, ruh-ı gül-gûn, verd-i ruhsâr, verd-i rûy” ifadeleri bu benzetme için kullanılır.¹⁵⁷⁹ Sevgilinin güzelliği de bir gül olarak düşünülüp “gül-i hüsn” terkinbine yer verilir.¹⁵⁸⁰

Rûy-ı gül-gûna virelden hatt-ı şeb-rengün şeref

Râhatı üftâdenün olmağda cânâ ber-ţaraf

G.491/1

Hayli girye kıldı dîdem ol gül-i ruhsâra karşı

Çün olur taşkun bînarlar her zamân bahâra karşı

G.845/1

Şair, kalem bülbülünün, şiir goncasını gül dalından kopararak şairlerin bahçesine diktiğini söyler ki bu aslında gülün ilkbaharın hemen başında fidan olarak kesilip dikilmesi gerçeğinin de ifadesidir.¹⁵⁸¹ Aşağıdaki beyitte sevgilinin lâle yanağı gönlüne düşen şair, güzellik bahçesinde çiçekleri seyretmeye gitmektedir. Çiçekler sevgilinin yanağına olan hasretini bir nebze olsun dindirecektir.

Düşdi ol gönça gülün lâle ruhu gönlüme ol dem

Gülşen-i hüsnine vardum itdüm ezhârı temâşâ

G.51/4

Birçok beyitte gül; kokusu, dalı, dalının kulak arkasına iliştirilmesi, sabah açılması, bahar ve nevrûz dolayısıyla anılır. Hatta bahar için mecâz-ı mürsel yoluyla “fasl-ı gül” tâbiri kullanılır.¹⁵⁸² Gül, renk ve şekil bakımından kadehe benzer.¹⁵⁸³ Sevgiliyle ilişkilendirildiğinde her ikisi de âşığı kendinden geçirmektedir. Kadehin yanında şarabın da gülle ilişkilendirilmesi yaygındır. Şarap gül renklidir. “Bâde-i gül-reng, âb-ı gül-reng, câm-ı gül-gûn, gül-gûn bâde, kırmızı gül” ifadeleri bunun için kullanılır.¹⁵⁸⁴

Gül, çeşitli sıfatlarla kimi zaman da cinsini anlatacak biçimde kullanılır. Gül-i ter ve verd-i ter en çok kullanılanlardandır ki taze gül anlamına gelir.¹⁵⁸⁵ Üç yerde suya kanmış ve taze gül için gül-i sîrâb ve verd-i sîrâb kullanımı görülür.¹⁵⁸⁶ Taze gülle kastedilen çoğu zaman sevgilidir. Dışı sarı, içi kırmızı gül anlamına gelen gül-i ra’nâ ve verd-i ra’nâ ifadeleri sevgilinin kendisi veya yanağı için kullanılır.¹⁵⁸⁷ Bir gül çeşidi olan gül-i sad-berg yüz yapraklı, katmerli bir çeşit iri güldür.¹⁵⁸⁸ Kırmızı gül (gül-i

¹⁵⁷⁹ G.2/2, G.9/5, G.12/1, G.29/5, G.69/5, G.87/2, G.105/1, G.125/1, G.130/3, G.138/1, G.198/1, G.247/2, G.276/3, G.286/1, G.289/3, G.319/5, G.378/4, G.400/4, G.418/1, G.450/4, G.480/3, G.484/1, G.491/1, G.492/3, G.532/5, G.561/2, G.573/4, G.578/3, G.592/1, G.592/5, G.635/2, G.650/1, G.653/4, G.684/2, G.731/5, G.766/1, G.796/1, G.808/2, G.809/4, G.824/2, G.831/1, G.868/3, G.933/4-5, G.936/5, G.955/1, G.956/3, G.980/1-2, G.980/5, G.1002/4, G.1053/4, Muh.21/1, Muh.24/2.

¹⁵⁸⁰ G.40/2, G.723/2.

¹⁵⁸¹ G.202/5.

¹⁵⁸² G.36/2, G.42/3, G.133/2, G.198/1, G.201/5, G.203/2, G.203/5, G.648/1, G.933/2, G.937/3, G.1036/3, Muh.25/4.

¹⁵⁸³ G.7/1, G.131/2.

¹⁵⁸⁴ G.9/5, G.105/2, G.121/2, G.134/2, G.363/3, G.648/3, G.843/2, Mur.2/1.

¹⁵⁸⁵ G.205/3, G.205/5, G.274/5, G.315/1, G.546/2, G.609/4, G.617/2, G.630/3, G.731/2, G.747/3, G.755/1, G.912/5, G.943/1, G.999/2, G.1049/1.

¹⁵⁸⁶ G.315/1, G.693/3, G.1064/4.

¹⁵⁸⁷ G.36/1, G.205/3, G.217/3, G.535/2, G.750/2, G.948/2.

¹⁵⁸⁸ G.264/2, G.584/3, G.648/3, G.887/1.

hamrâ, verd-i al,) çok kullanılan gül çeşitlerindedir.¹⁵⁸⁹ Sarı gül (verd-i zerd) bir yerde geçer.¹⁵⁹⁰ Sevgili için gül-i zîbâ ve verd-i zîbâ kullanılır ki güzel, parlak gül demektir.¹⁵⁹¹ Renkli, parlak gül anlamına gelen gül-i rengîn bir yerde geçerken¹⁵⁹² Edirne gülü de denilen la‘l renkli gül-i sûrî kullanılmamaktadır. Aşağıdaki beyitte gül-i sad-berg kullanılmıştır. Gül-i sad-berg için bülbülün satılmasına şaşmamak gerekir çünkü aşk yolundan geçerken yüz canı bir pula vermek gerekecektir.

Çıl hazer derbend-i rāh-ı ‘aşkda şad cān bir pula

Bey’ olursa bir gül-i şad-berg için gam mı hezār

G.225/3

Gülün anıldığı yerlerde dikenden de sık sık bahsedilir. Şair, diken kelimesini fazla tercih etmezken genellikle hâr kelimesini kullanır.¹⁵⁹³ Gülün etrafında her zaman diken vardır. Gül-diken ilişkisi dokuz yerde söz konusu edilir.¹⁵⁹⁴ Bülbülün gül dalında mekân tutmaması diken yüzündendir. Bu hâliyle diken âşık olan bülbül ve sevgili olan gülün arasına girmektedir. Üç yerde “gül dikensiz olmaz, gül dikensiz açılmaz” sözlerine yer verilir. Güle visâlin yolu dikenin sitemini ve zahmetini çekmekten geçer. Diken gülün eteğine yapışmıştır. Rakîp on yerde âşıkla sevgili arasına giren bir diken olarak tasavvur edilir.¹⁵⁹⁵ Âşığı sevgilinin gül bahçesinden uzak tutan, diken olan rakîptir. Gül yüzlü sevgili âşığından kaçarken dikenini kendine dost edinmekte ve dikene buse vermektedir. Bu durum bülbül olan şairi incitmektedir. Şair, bu yüzden sevgilinin eteğini dikenden çekmediğini ifade eder. Sevgili olmadığına diken neşter, bedeninin her kılı da bir diken olmaktadır. Şair bir yerde sevgilinin gül yüzü solduğunda eteğini dikenlerin tutacağını söyler.¹⁵⁹⁶ Gam dikenini bülbülün bağrını kan etmektedir. Bağrı kan olan kimi zaman âşığın gönül bülbülüdür. Gönül güle ulaşmak için dikenlerden çok eziyet görür. Bülbül çektiği elemelere aldırmandan diken üzerini mesken tutar. Bir yerde diken padişah olan sevgilinin otağı olarak hayal edilir. Ayrılık dikeniyile şairin eteği yırtılmaktadır.¹⁵⁹⁷ Aşağıdaki beyitte şair derûnu gam dikeniyile yaralanmış bir bülbül, sevgili de güzellik gülşeninde yeni yetmiş bir gül olarak tasavvur edilmiştir.

Derûnı hâr-ı gamla yaralanmış bir hezāram ben

Melâhat gülşeninde nev-güşāde verd-i tersin sen

G.730/2

Daha çok gülle ilişkilendirilen **yaprak** için berg ve varak/evrâk kelimeleri kullanılır. Bülbül gül yaprağını okur, gülün yaprakları bülbül olan şaire kanat olur. Bülbül, kapalı istiâre ile gülşenî bir derviş olduğunda evrâdını gül yaprağından zikreder.¹⁵⁹⁸ Sevgilinin kendisi taze bir yaprak (berg-i ter), yüzü de bir gül yaprağıdır. Yanağı için berg-i ruhsâr denilirken teni de nâzik bir yaprağa benzetilir.¹⁵⁹⁹ Hazan yaprağı (berg-i hazân) bir yerde âşığın gönlü, iki yerde de sarı yüzü için benzetilen olur. Sonbaharda yapraklar dökülür. Rüzgâr da gülün yapraklarını döker.¹⁶⁰⁰ Ağaçların yapraklarının rüzgârda sallanması iki yerde semâ etmek olarak düşünülür.¹⁶⁰¹ Jâlenin

¹⁵⁸⁹ G.138/1, G.272/1, G.501/4, G.631/4, G.1082/1.

¹⁵⁹⁰ G.317/1.

¹⁵⁹¹ G.23/3, G.124/1, G.141/3, G.251/1, G.356/2, G.400/4, G.577/2, G.776/3.

¹⁵⁹² Muh.22/3.

¹⁵⁹³ Metinde “diken” kelimesi dört yerde, “dikenlik” kelimesi bir yerde kullanılmaktadır.

¹⁵⁹⁴ G.50/3, G.350/3, G.356/2, G.412/5, G.450/4, G.763/4, Mûs.5/1, Mûs.7/3.

¹⁵⁹⁵ G.6/4, G.271/4, G.405/5, G.471/4, G.593/2, G.662/3, G.741/5, G.758/2, G.870/1, Muh.13/3.

¹⁵⁹⁶ G.9/2, G.536/3, Muh.22/5.

¹⁵⁹⁷ G.164/4, G.291/2, G.560/3, G.823/2, Muş.2/2, Rüb.39.

¹⁵⁹⁸ G.10/2, G.32/4, G.179/3, G.1030/3.

¹⁵⁹⁹ G.211/3, G.254/2, G.567/1, G.568/2, Mûs.7/3.

¹⁶⁰⁰ G.166/4, G.182/5, G.780/1, G.1045/2.

¹⁶⁰¹ G.924/2, G.1022/3.

sabaha karşı yapraklara düşmesi bir yerde, asma yaprağı bir yerde geçerken bir yerde de yapraklar bülbülün ötüşünü dinleyen kulaklar olarak tasavvur edilir. Goncanın yeşil yaprakları kadeh, içinde görünmeye başlayan kırmızı yapraklar da şarap olarak ifade edilir.¹⁶⁰² Aşağıdaki birinci beyitte sonbaharın gelişyle eğlence hayatının bitişi, gülün kısa ömürlü oluşu ifade edilirken ikinci beyitte aşk ehlinin yüzünün sonbahar yaprağı gibi sarartılmasının, sevgilinin elinde oluşu anlatılmıştır.

Zînet-i evrâk-ı ‘ıyşın itdi pejmürde hâzân
Sūr-ı dehre bir iki gün gerçi manzûr oldı gül

G.607/2

Gerekse ‘arz-ı ruhsâr eyle dâ’im sen gerek itme
Elûnde ehl-i ‘aşkuñ çehresin berg-i hâzân itmek

G.598/2

Gülnâr nar meyvesinin çiçeğidir. Renginden dolayı sevgilinin yüzü ve alnı için teşbih unsuru olur. Dört yerde geçerken bunların ikisinde sevgili açık istiâre ile bağın, gül bahçesinin gülnârı olarak anlatılır.¹⁶⁰³ Bir yerde sevgilinin alnı gülnâra benzetilirken¹⁶⁰⁴ aşağıdaki beyitte “*Gül, nezâkette sevgilinin yanağına nasıl benzeyemezse bağda da lâleler gülnâra benzetilemez*” denilmektedir.

Ola mı beñzer nezâketde o gül ruhsâra hiç
Bâğda teşbîh olur mı lâleler gülnâra hiç

G.125/1

Karanfil, kırmızı ve beyaz çeşidi olan bir çiçektir. Dîvânlarda âşık, abdâl, ben, gelin ve yıldız için benzetme unsuru olur.¹⁶⁰⁵ Yedi yerde anılan karanfilin baharda açılması, gülşende bulunması, belli bir dönemde açması birer beyitte karşımıza çıkar.¹⁶⁰⁶ Bir yerde âşığın sînesindeki yaralar karanfil olurken¹⁶⁰⁷ aşağıdaki beyitte sevgilinin gerdanındaki benler fülful (karabiber)e benzetilmiş ve karanfilden üstün olduğu anlatılmıştır.

Fülful mişâli gerden-i yâr üzre hâller
Açılmasun yanında karanfûl didükleri

G.1083/3

Destârın bir kenarına çeşitli çiçeklerden koyma âdeti bir beyitte ifade edilir. Âşığın içinin yakıcı ateşleri başından aşmaktadır. Bu hâliyle âşığın başındaki ateşler destârının üstündeki bir katmer karanfil olur.

Şu‘le-i süz-ı derûnum ideli başdan zühûr
Farq-ı destârumda bir katmer karanfûldür baña

G.7/3

Lâle, dîvân şiirinde kırmızı rengi ile sevgilinin yanağı ve âşığın gözyaşları için benzetilen olur. Ortasındaki siyahlık, sevgilinin yanaklarına özenmesi ve onu kıskanması dolayısıyla bağrında meydana gelmiş bir yara, dağlama olur. Ciğeri kan olmak, bağırı yanmak, pürhûn olmak vs. bu nedenle kullanılır. İran mitolojisine göre yıldırım, yaprağın üstündeki çiğ tanesine düşmüş, çiğ tanesi ve yaprak alev alarak

¹⁶⁰² G.200/5, G.378/2, G.605/3, G.1038/4.

¹⁶⁰³ G.485/3, G.593/1.

¹⁶⁰⁴ G.475/2.

¹⁶⁰⁵ Dîvânlardaki benzetmelerle ilgili geniş bilgi için bk. Nuray Kartal, *16. Yüzyıl Şairlerinden Bâkî, Fuzûlî, Hayâlî, Nev’î ve Yahyâ Bey Dîvânlarında Bitkilerle İlgili Bazı Hususiyetler*, Marmara Üniv. Türkiyat Araştırmaları Ens., Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1994, s. 363-366.

¹⁶⁰⁶ G.177/2, G.237/4, G.279/2.

¹⁶⁰⁷ G.567/4.

donmuş, lâle de böylece ortaya çıkmıştır. Lâle, yabanî bir çiçek oluşu, çabuk solması, suya ihtiyaç duyması vs. özellikleriyle şiirlerde çok sözü edilen bir çiçektir.¹⁶⁰⁸ Metinde gülden sonra üzerinde en fazla durulan çiçek lâledir. Öyleki onlarca beyitte çeşitli tasavvurlarda kullanılır. Lâle çabuk solan bir bitkidir. Hem dağ lâlesi hem de lâle soğanından elde edilen lâlenin birkaç günlük bir ömrü vardır.¹⁶⁰⁹ Lâlenin birçok çeşidi vardır.¹⁶¹⁰ Lâlenin dâğısız olamayacağı bir yerde anlatılır.¹⁶¹¹ Bir yerde şair, sevgilinin yanağının lâle gibi solmasını anlatırken¹⁶¹² aşağıdaki beyitte gönül yarasını lâleye benzetmiş ve hazanla birlikte yapraklarının dağılmasından bahsetmiştir.

Pejmürde olup lâle-i dağ-ı dil-i zârum

Hengâm-ı hazân irdi çü ezhâr tağıldı

G.1019/2

Lâlenin içindeki siyah tohumlar mitolojik olarak yıldırım düşmesi sonucu oluşmuş kabul edilse de Âsaf'ta kudret kaleminden (kilk-i kudretten) düşen bir noktanın sevgilinin yanağına ben, lâleye gönül yarası olduğu anlatılır. Bir yerde bülbülün, bir yerde de bağın gönül yarası lâleye benzetilir.¹⁶¹³

Sevgili güzelliğiyle lâleye benzer. Açık istiâre ile beş yerde sevgili yerine lâle kullanılır.¹⁶¹⁴ Sevgili tıpkı lâle gibi elbiseler giyer. Sevgilinin yanağı on beş yerde lâleye benzetilirken¹⁶¹⁵ bir yerde boyu lâleye benzetilir.¹⁶¹⁶ Sevgilinin yanağı için "lâle-ruh, lâle-'izâr, lâle-had, lâle-rû" ifadeleri kullanılır.¹⁶¹⁷ Aşağıdaki beyitte sevgilinin lâleden üstün olduğu belirtilerek o, gül bahçesindeyken lâleye açılmanın düşmeyeceği, onun bağına (yanıklığına) bakıp büzülmesi gerektiği dile getirilmiştir.

Gülşende iken yâr neden lâle açılmak

Söyleñ aña bir bağına baksun da büzülsün

G.775/3

Âşık aşk yüzünden bağı yanık oluşuyla lâle olur. O gönlünde, bedeninde ve sînesindeki yaralarla lâleye benzer.¹⁶¹⁸ Elem bağında ciğeri lâle gibi yanan âşık kanlı bedeninin lâle olduğunu söyler. On dokuz yerde ele alınan âşık-lâle ilişkisi, üzerinde en fazla durulan konudur.¹⁶¹⁹ Bir yerde âşığın bağın lâle, sümbül ve nergislerini gözyaşlarıyla suladığı anlatılırken bir yerde âşığın kanlı gözyaşları lâleye (lâle-gün) benzetilir.¹⁶²⁰ "O yay kaşlı (sevgili), oklarını yağmur gibi yağdırsa gönül yaramız kırmızı lâle ortaya çıkarır." şeklinde mânâ verilebilecek aşağıdaki beyitte lâle-su, yara-kırmızı lâle (dağ lâlesi) ilişkisi söz konusu edilmiştir.

¹⁶⁰⁸ İskender Pala, *age.*, s. 342.

¹⁶⁰⁹ Lâle kelimesi XVI. Yüzyıla kadar, sadece bildiğimiz lâleyi ifade etmiyor, yabanî lâle türleriyle birlikte, Manisa Lâlesi ve Lâle-i Nûman gibi lâleye benzeyen yabanî çiçeklerin genel adı olarak kullanılıyordu. bk. Beşir Ayvazoğlu, *Güller Kitabı*, Kapı Yay., İstanbul 2007, s. 123.

¹⁶¹⁰ Lâle çeşitlerinin eski şiirimizdeki kullanımlarıyla ilgili bk. Özge Öztekin, *XVIII. Yüzyıl Divan Şiirinde Toplumsal Hayatın İzleri Divanlardan Yansıyan Görüntüler*, Ürün Yay., Ankara 2006, s. 283-330.

¹⁶¹¹ Müs.5/1.

¹⁶¹² Muş.1/5.

¹⁶¹³ G.482/2, G.1035/3.

¹⁶¹⁴ G.226/1, G.279/2, G.389/3, G.738/2, Muh.26/4.

¹⁶¹⁵ G.51/4, G.429/3, G.458/5.G.484/5, G.549/2, G.567/2, G.609/3, G.635/2, G.686/2, G.694/4, G.831/1, G.939/2, G.1036/1, Muh.18/1, Muş.1/1.

¹⁶¹⁶ G.975/4.

¹⁶¹⁷ Sevgili-lâle ilişkisi için bk. Ahmet Kartal, *Klâsik Türk Şiirinde Lâle*, Akçağ Yay., Ankara 1998, s. 66-76.

¹⁶¹⁸ Âşık-lâle ilişkisiyle ilgili geniş bilgi için bk. Ahmet Kartal, *Klâsik Türk Şiirinde Lâle*, Akçağ Yay., Ankara 1998, s. 76-88.

¹⁶¹⁹ G.144/4, G.148/3, G.159/4, G.209/1, G.304/1, G.443/3, G.480/3, G.575/5, G.627/1, G.627/4, G.628/1, G.651/3, G.679/3, G.741/3, G.773/2, G.852/3, G.1060/3, Muh.9/4, Rüb.39.

¹⁶²⁰ G.274/2, G.684/5.

Lāle çeşitli çiçeklerle tenâsüp içinde anılırken bir yerde gülnâra benzeyemeyeceği üzerinde durulur. O bağın en güzel çiçeklerindedir. Lâlenin sabah açılması iki yerde, baharda açılması beş yerde anlatılır.¹⁶²¹ Lâle şekil ve renk yönünden üç yerde dolu kadehe benzetilirken bir yerde çadıra, bir yerde bağırı yakmasıyla muma, bir yerde de semendere benzetilir.¹⁶²² Başta (sarıkta) taşınması âdeti bir yerde hatırlatılırken bir yerde bağbânın bağın çevresine diktiği lâlelerle çerâğân ettiği anlatılır. Lâle-çerâğ münasebeti renk yönüyle kurulur.

Çok hoş kokulu, siyaha yakın renkli, boynu eğri, dağlık taşlık yerlerde, duvar diplerinde yetişen zayıf bir çiçek olan **menekşe** (benefşe); eski şiirimizde şekli, rengi ve yumuşaklığından dolayı âşık, ayva tüyü (hat), gürz, çeşitli insan tipleri ve sevgili için benzetilen olur.¹⁶²³ Metinde beş yerde geçerken baharda dağların menekşeyle dolması, sevgilinin gerdenindeki öpücükten kızarıklıkların menekşe renkli olması, gülşen-menekşe ilişkisi birer kez geçer.¹⁶²⁴ Bir yerde sevgilinin yüzü ayva tüyleriyle menekşe bahçesi (benefşe-zâr) olarak anılırken¹⁶²⁵ aşağıdaki beyitte sevgilinin yanağındaki yeni tüylerinin şebboy olmadığı, yaz mevsimine doğru açılan menekşe olduğu vurgulanır. Burada hem ayva tüyleri menekşe benzetmesi hem de menekşenin yaza doğru açılması ifade edilmiştir.

Hemgām-ı yaza karşı açılmış benefşedür

Şahn-ı ruḥında nev-ḥatı şeb-bü degüldür ol

G.618/3

Meryem buhûru (buhûr-ı Meryem) bahçelerde yetişen Meryem ana eli denilen çiçektir. Köküne domuz ağırşığı tâbir edildiği ve Hz. Meryem'in doğum esnasında bu çiçeğe yapıştığı ve bu yüzden beş parmak şeklini aldığı yönündeki rivayet *Burhân-ı Katı*'da anlatılır.¹⁶²⁶ Tütsüsü yapılan, çeşitli hastalıklara iyi gelen Meryem buhûru, kokusu dolayısıyla anılır. Bir yerde geçerken sabah rüzgârının çölün etrafını dolaşması ve çiçeklerin Meryem buhûrunu yakması anlatılır. Burada çiçeklerin Meryem buhûrunu tütsü olarak kullandıkları belirtilmektedir.¹⁶²⁷

Nergis; zerrîn gibi koyu sarı renkli, göbeği yeşil küçük bir çiçektir. Eski şairler dilberlerin gözlerini nergise teşbih ederek çok kullanmışlardır. Bu teşbihe Yunan esâtiri bile karıştırılmıştır.¹⁶²⁸ Ortasındaki yeşil kısım siyaha mâil görünür. Koyu sarı turuncuya mâil tac yapraklarının tabiaten kirpik gibi bir şekilde dizilmiş olması hasebiyle şuarânın sahn-ı gülzârda bir güzelin gözüne, bir sahip-nazara, bir mubassıra, bir gözcüye teşbih ettikleri çiçek, nergistir.¹⁶²⁹ Metinde birçok beyitte ele alınan nergis,

¹⁶²¹ G.125/1, G.133/2, G.615/1, G.715/1, G.843/3, G.930/1, G.1036/1.

¹⁶²² G.332/1, G.439/3, G.476/3, G.501/4, G.532/2, G.608/3.

¹⁶²³ bk. Ahmet Mermer, *Taşlıcalı Yahyâ Bey Divânında Nebatlar*, Gazi Üniv. Sosyal Bilimler Ens., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1985, s. 80-83. Menekşeyle ilgili tasavvurlar için bk. Beşir Ayvazoğlu, *age.*, s. 183-185.

¹⁶²⁴ G.198/4, G.237/4, G.715/1.

¹⁶²⁵ G.318/1.

¹⁶²⁶ bk. Mütercim Âsım Efendi, *Burhân-ı Katı*, Haz.: Mürsel Öztürk-Derya Örs, TDK Yay., Ankara 2000, s. 96.

¹⁶²⁷ G.1010/2.

¹⁶²⁸ Bu bilgileri veren Ahmet Talât Onay, ardından şu notu düşer: Gûyâ Nergis, Narsis adlı bir ırmakla bir perînin oğlu olup son derecede olan güzelliğine mağrur bir genç imiş. Ormanlar perisi Ecco bile Narsis'e âşık olmuş ve nihayet onun aşkı yüzünden ölmüş. Bir gün Narsis bir su kenarında oturup suya bakarken orada aksini görmüş, kendine âşık olmuş. Hemen sudaki aksini kucaklamak için suya atlamış. Fakat boğulmuş. Rûhu bir çiçek olarak meydana gelmiş ve kendi adını alarak Narsis olmuş. bk. Ahmet Talat Onay, *age.*, s. 379-380.

¹⁶²⁹ Cevat Rüştü özetle bu açıklamayı yaptıktan sonra bazılarınca karıştırılan zerrîn kadeh adlı çiçekle nergisin farklı olduğunu misâllerle açıklamıştır. Detaylı bilgi için bk. Haz.: N. Hikmet Polat, *age.*, s. 177-181.

sevgilinin baygın, mest, şehlâ gözü için benzetilen olur.¹⁶³⁰ Aşağıdaki beyitte âşığın gözyaşlarına sebep olan sevgilinin şehlâ nergisleri (gözleri)dir.

Hâtırı maḥzûn idüp bu dîdeyi giryân iden
Kākül-i şeb-rengidür hem nergis-i şehlâsıdur G.272/2

Nergis sevgilinin la'1 gibi olan dudağının hasretiyle hasta olmaktadır. Âşık, bağda altın kadehi eline aldığıında dünyaya nergis gibi bakmayacağını söyler. O, sevgilinin yolunun toprağını gözlerine kuhl edinirken henüz nergislerin gözü açılmamıştır. “Göz açılmak” hem çiçeğin açması hem de toyluk anlamında düşünülmelidir. Baharda sevgili olmadığıında âşığın gönlü nergis ve lâlelerle bile açılmaz. Süslü nergisin titreyip yana yatarken elindeki kadehin yere düşmesi gibi hayaller hep onun rengi ve şekliyle ilgilidir.¹⁶³¹ İçki içip mest olan sevgilinin yüzünün kızarması ve gözünün kanlanması yine nergisin rengi ve güzelliğiyle ilgili olarak dile getirilir. Aşağıdaki beyitte bu husus anlatılır.

Kızarur rāḥdan ol nergis-i mestâne biraz
Meyi nüş itse gözi mā'il olur ḫana biraz G.380/1

İki yerde geçen **nesrîn**, kadehle ilişkilendirilir. Şekli ve renginden dolayı altınla süslenmiş bir kadehe teşbih edilirken yapıklarını döktüğünde elinden yere sayısız altın dökmektedir.¹⁶³²

Su üzerinde beyaz ve sarı çiçek açan **nilüfer**, rengi ve suda açması dolayısıyla ele alınır. Dört yerde kullanılan nilüfer, bir yerde sevgiliden ayrı gözyaşına gark olan âşık için benzetilen olur. Bir yerde sarı yüzüyle gamlı gözünden yaş döken âşık, ayrılık vadisinin çeşmeliğinde nilüferler çıkarır.¹⁶³³ Bir yerde fül olarak geçen kelime için *Burhân-ı Katı*'da şu malumat verilmiştir: “Nilüfer ismidir ki amme lüfer çiçeği derler. Köküne de denir. Hâlen fül, fül-i yasemen nevinden hoş kokulu çiçeğe denir.”¹⁶³⁴ Bu kullanımda fülün gülşende olması anlatılır. Aşağıdaki beyitte âşığın gözyaşı çeşmeliğinde sarı yüzünün nilüfer olarak tasavvuru söz konusudur.

Çeşme-sâr-ı vādî-i ğam eşk-i çeşmüm ter yiter
Vech-i zerd ol çeşme-sâra verd-i nîlüfer yiter G.320/1

Rengi ve görünüşüyle birçok beyitte teşbih unsuru olan **reyhân**; sevgilinin kendisi, saçları, ayva tüyleri, yanağı ile ilişkilendirilir. Üç yerde sevgili, reyhân olarak ele alınır. Elem yarası çekmeyen âşık, reyhân olan sevgiliyi elde edemez.¹⁶³⁵ Şairin “*O reyhânı (güzeli) muska gibi koynuna koyasın diye tarikat şeyhi sana denemiş bir dua verdi.*” dediği aşağıdaki beyitte muska yazma, taşıma âdeti de hatırlatılarak şeyhin daha önce başkalarında denediği, sevdiğine kavuşturan bir muska yazması dikkat çekici bir kullanımdır.

Hamâ'il-veş koyasın koynuña diyü o reyhâni
Saña şeyḫ-i tarikat çün mücerreb bir du'â virdi G.1086/4

¹⁶³⁰ G.8/1, G.40/1, G.96/4, G.121/6, G.200/5, G.380/1, G.651/4, G.737/2, G.1034/2.

¹⁶³¹ G.274/2, G.249/2, G.571/5, G.615/1, Muş.1/1.

¹⁶³² G.250/4, G.776/2.

¹⁶³³ G.237/4, G.264/3, G.1049/1.

¹⁶³⁴ bk. Mütercim Âsım Efendi, *age.*, s. 259.

¹⁶³⁵ G.8/5, G.389/3.

Sevgilinin saçları beş yerde görünüşü ve kokusuyla reyhâna benzetilir. Saçlar hoş kokulu bir reyhânken aşağıdaki beyitte reyhânın hoş kokulu sümbül olan saçlara denk olamayacağı, saçın reyhândan üstün olduğu anlatılmıştır.¹⁶³⁶

Nev-*hîz*-i çemen beñzeye mi zülf-i nigâra

Reyhân olamaz sünbül-i hoş-büya mu‘âdil

G.651/2

Sevgilinin yüzü ve dudağı varken reyhâna bakılmayacağı gibi, yüzünün ve dudağının kenarındaki hattı (ayva tüyleri) varken reyhân hattına (reyhânî adı verilen yazı çeşidi) bakılmaz. Sevgilinin hattına reyhânî hat diyenler yanlış düşmüş olurlar çünkü o, Allah vergisi (Hudâ-dâd)dir.¹⁶³⁷ Reyhânın saçını yolması, gam bağının reyhânlarının âşık tarafından toplanması, bahçelerin reyhânla güzelleşmesi diğer kullanımlardır.¹⁶³⁸

Beyaz, kırmızı veya sarı çiçekleri olan **yâsemîn** (semen), rengi ve kokusu dolayısıyla teşbih unsuru olarak kullanılır. Sevgili güzelliğiyle bir yâsemîn olarak düşünülür. Sevgiliye ait çeşitli unsurlar için yâsemîn benzetmesi yapılır. Bunlardan en çok ele alınan zülf-yâsemîn ilişkisidir. Sevgilinin zülfü (zülf-i semen-sâ) üç, turrası bir, gîsûsu da bir yerde yâsemîne benzetilirken yanağı (semen-‘izâr) bir, gerdanı bir ve göğsü de bir yerde (semen-ber) yâsemînle ilişkilendirilir.¹⁶³⁹ Yâsemîn sevgiliye denk oluşu iki yerde anlatılırken¹⁶⁴⁰ üç yerde sevgilinin yâseminden daha güzel olduğuna değinilir.¹⁶⁴¹ Sevgilinin boyunu gören yâsemîn sermest olup onun güzelliği karşısında kendinden geçer. Şair, sevgilideki işve ve nezâketi yâsemînde görmediğini anlatır. Aşağıdaki beyitte kapalı istiâre ile yâsemîn sevgilinin temiz yüzünü görmek için yolunu gözleyen bir insan olarak düşünölmüştür. “Çıkup” ifadesi hem yâsemîn hem de insan için söz konusudur.

Cemâl-i pāküñi görmek için semen cānā

Çıkup o zevk-ile eyvân-ı reh-güzâra bakar

G.215/4

Yâsemîn sevgili dışındaki tek kullanımı yapraklarının şekil ve renk bakımından yelkene benzetildiği beyittir.¹⁶⁴² Meclis atmosferinde kadeh kayığına en uygun yelken, yâsemîn yaprağı olarak düşünölmür.¹⁶⁴³

Susam çiçeğı de denilen **sûsen**, sivri ve uzun yaprakları sebebiyle kullanılır. Sûsen genellikle dil, kılıç, hançer, kirpik, şeşper ve miskale ile ilgili tasavvurlarda yer alır.¹⁶⁴⁴ Dört yerde kullanılan sûsen, bir yerde sevgilinin güzel gözleri için benzetilen olurken üç yerde hançer teşbihiyle anılır.¹⁶⁴⁵ Sevgili beline sûsen rindi gibi hançer takmaktadır. Şairin “*O güzellik şâhını keskin hançeriyle görenler, gül bahçesindeki sîsene itibar etmez.*” dediğı aşağıdaki beyitte de sûsenin şekliyle hançere benzemesi söz konusu edilmiştir.

¹⁶³⁶ G.84/1, G.192/1, G.860/1, G.870/2.

¹⁶³⁷ G.401/2, G.467/1, G.796/1.

¹⁶³⁸ G.546/5, G.554/2, G.843/3.

¹⁶³⁹ G.124/1, G.251/2, G.315/4 (zülf); G.844/2 (turra); G.1000/2 (gîsû); Müs.7/4 (yanak); G.212/3 (gerdan); G.686/2 (göğüs).

¹⁶⁴⁰ G.526/2, G.651/1.

¹⁶⁴¹ G.450/2, G.568/1.

¹⁶⁴² G.513/2.

¹⁶⁴³ Benzer bir kullanım Nev’î de de görülür. bk. M. Nejat Sefercioğlu, *Nev’î Divânının Tahlili*, Akçağ Yay., Ankara 2001, s. 446.

¹⁶⁴⁴ M. Nejat Sefercioğlu, *age.*, s. 446.

¹⁶⁴⁵ G.167/2, G.167/4, G.249/3.

Ol şeh-i hüsni görenler deşne-i bürrân-ile

İ'tibâr itmez gülistânda o süsenden yaña

G.40/3

Sevgilinin saçlarıyla ilgili olarak ele alınan **sümbül** şairlerimizin en çok ele aldıkları çiçeklerdendir. Şekli ve kokusu dolayısıyla sevgilinin saçına benzer. Hatta sevgilinin saçını kıskanır ve ona özenir. Çok zaman gülle birlikte anılır. Şekilce dağınık ve kıvrımlı olan sümbül, bazen süpürge veya gölgelik de olabilir. Deste deste oluşu, tazeliği, sarık kenarına ve kulak arkasına takılma âdeti de hayli yaygındır.¹⁶⁴⁶ Âsaf'ın birçok beyitte ele aldığı sümbülün en yaygın kullanımı sevgilinin saçıyla münasebetidir. Saç güzel kokulu bir sümbül olarak anılırken bazen kâküllerin sümbülden üstün olduğu vurgulanır. Onun gibi sümbül bahçelerde bulunmaz. Bir yerde yüzün üzerine dökülen sümbül saçlarla buluttan çıkan parlak ay münasebeti kurulur. Sümbül saçlar, suya doymuş olarak (sümbül-i sîrâb) anlatılır. Sümbülün kıvrım kıvrım görünüşüyle perçemin kıvrımları arasında ilgi kurulurken şair öldüğünde bile sabah rüzgârından mezarına sümbül gibi olan saçın kokusunu getirmesini ister.¹⁶⁴⁷ Aşağıdaki beyitte şair, saçı sümbül yanağı gonca gül, ağzı hokka olan yâsemîn göğüslü, hoş yürüyüşlü bir servi olan sevgiliye gönlünü düşürdüğünü anlatmıştır.

Bir saçı sümbül yanağı gonca gül hoşka-dehân

Bir semen-ber serv-i hoş-reftâra düşdi gönlümüz

G.399/2

Üç yerde âşığın âhı, çerâğın dumanı ile sümbül arasında ilgi kurulurken bir yerde âşığın döktüğü gözyaşlarının sümbül yetiştirdiğine değinilir.¹⁶⁴⁸ İki yerde sevgilinin saçının ayaklarına kadar uzanması, ayaklarını öpmesiyle köle olarak ele alınmış ve köle olan saça sümbül adının verildiğinden bahsedilmiştir.¹⁶⁴⁹ Bu kullanım Osmanlılar döneminde hizmetçi, câriye ve kölelere daha çok çiçek isimlerinin verilmesi ile ilgilidir.¹⁶⁵⁰ Aşağıdaki beyitte bu husus anlatılır.

Büs idüp pâynını gîsü-yı girih-gîr bu dem

Bende geçdi o şehe nâmını sümbül kodılar

G.185/2

Bir yerde geçen **şakâyık**, sevgilinin yanağı üzerine dökülen kıvrım kıvrım perçemi ile ilişkilendirilmiştir. Şairin istediği bağı şakâyığı değil sevgilinin yanağı ve saçlarıdır.¹⁶⁵¹

Şebboy (şeb-bû/şeb-bûy), rengi ve kokusuyla on bir yerde sevgilinin saçı için benzetme unsuru olur.¹⁶⁵² Sevgilinin saçının ucunda yüzlerce şebboy peydâ olurken âşığın gönlü sevgilinin şebboy kâkülünden ayrılmaz. Kıvrım kıvrım gîsû da gönlü bağlayan şebboy olarak ele alınır. Şebboydan maksat sevgilinin amber saçan turrasıdır. Sevgilinin turrası ve ayva tüyleri de şebboyun kokusuna denk olarak anlatılır. Aşağıdaki beyitte bu hususa işaret edilmiştir.

¹⁶⁴⁶ İskender Pala, *age.*, s. 494. Sümbülün kültürümüzdeki kullanımı için bk. Haz: N. Hikmet Polat, *age.*, s. 161-172.

¹⁶⁴⁷ Saç sümbül ilişkisi için bk. G.7/2, G.111/2, G.396/5, G.439/1, G.482/4, G.562/1, G.567/1, G.582/4, G.651/2, G.725/3, G.734/1, G.756/1, G.844/2, G.849/2, G.860/1, G.870/2, G.934/2, G.970/4, G.1008/4, G.1037/1, G.1060/2, G.1083/5, Muh.26/3.

¹⁶⁴⁸ G.206/3, G.274/2, G.305/4, G.630/5.

¹⁶⁴⁹ G.237/2.

¹⁶⁵⁰ bk. Nihat Öztoprak, "Divan Şiirinde Osmanlı Geleneğinin İzleri", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, İstanbul 2000, S. 3, s. 162.

¹⁶⁵¹ G.485/2.

¹⁶⁵² G.19/4, G.167/1, G.224/2, G.286/1, G.436/1, G.444/2, G.461/3, G.618/3, G.636/4, G.686/2.

Çün dīdelerūñ nergise aşuñsa hilāle
Gīsū vū auñ nūkhēt-i űeb-būya mu‘ādil

G.651/4

İki yerde sevgilinin gūzellik bakımından űebboydan űstūn olduėu anlatılır. Onun gūzelliėi varken āűık, űebboyun minnetini gūl bahesine salmıűtır.¹⁶⁵³

Boyu, beyaz rengi, hoű kokusuyla eski űiirimizde geniű bir kullanıma sahip **zambak**,¹⁶⁵⁴ *Āsaf Dīvānı*’nda az sayıda kullanımla karűımıza ıkar. Baharda aılması, gūnūn sabah vaktinde sabah rūzgārından bir nefes olarak ıkması bakımlarından ele alınır.¹⁶⁵⁵

Sarı renkli bir iek olan **safran** (za‘ferān), bir yerde geer ve toprak gibi sarı oluűu hūsn-i ta‘līl ile sevgilinin hasretini ekmesine baėlanır.¹⁶⁵⁶

2.5.3.3. Meyveler

Metinde birok meyve kullanılırken fıstık (piste) gememektedir.

2.5.3.3.1. Genel Olarak Meyve

Meyve iin ‘‘mīve, bār/ber, bāve’’ kelimeleri kullanılırken genellikle sevgiliyle iliűkilendirilir. Sevgilinin gūzellik meyvesi en ok anlatılan unsurlardandır. űair genellikle bu meyveye ulaűmak ister. Baűkalarının bu meyveye nāil olmasından yakınır. Meyveli bir fidan olan sevgili nāzlıdır. Taze meyve veren sevgili serkeű bir fidan olduėundan ona el deėmez.¹⁶⁵⁷ Sevgilinin yanaėı meyve olarak tasavvur edilir. Āűık yanak meyvesi iin gūzyaűı doker. Bir yerde (G.102/1) sevgiliden ilgi bekleyen űair bu durumu meyveli aėacın yere meyl etmesiyle izah eder.¹⁶⁵⁸ űair, dūnyada rahat yaűamayı feleėin veya cihanın meyvesini elde etmek olarak dūűunur. Felek, tāze meyvesini herkese sunmaz. Cihanın meyvesi iinde űairin taze bir yapraėı bile yoktur.¹⁶⁵⁹ Aűaėıdaki beyitte űair, űiirini kaleminin meyvesi olarak dūűunerek űiir baėında herkesin kendi űiiri gibi gūzel űiir syleyemeyeceėini ifade etmiűtir.

Mīve-dār olsa n’ola bāve-i nazm-ı Āűaf

alamaz kimse bu bāė ire daėı űyle alem

G.718/5

2.5.3.3.2. Mevve eűitleri

Ayva, bir yerde geer. ‘‘Baűkaları senin gūzellik meyveden yerken Āsaf ayva yese olur mu?’’ diyen űair, ayva yerken oėu zaman aėızda meydana gelen kekremsi tat nedeniyle diėer meyvelerden aűaėı grlen ve mide tarafından zor sindirilmesiyle sevilmeyen ayvayı diėer meyvelerle karűılaűtırmak istemiűtir.

İl mīve-i hūsnūñden ola nā’il-i maűūd

Tā key ola ey gābgābı sīb Āűaf’a ayvā

G.21/5

¹⁶⁵³ G.651/1, G.726/1.

¹⁶⁵⁴ Zarīf bir uzunluk arz eden narin bir gvde zerine konmuű, gz kamaűtıracak derecede saf, duru bir beyazlık ile etrafa adeta bayılıcı, hoű bir koku saan ta yapraklarıyla zambaklar, gllerden sonra iek sahnisinin hakimidirler. Yksek boylarıyla mevsim ieklerinin hemen zerlerinden bakarlar. Zambak, aynı zamanda iffet ve ismetin pāk-dāmenliėin, safiyet ve masumiyetin de timsalidir. bk. Haz: N. Hikmet Polat, *age.*, s. 205-209.

¹⁶⁵⁵ G.177/1, G.269/2.

¹⁶⁵⁶ G.55/3.

¹⁶⁵⁷ G.21/5, G.140/4, G.241/5, G.301/2, G.306/1, G.574/1, G.599/2, G.844/3, Mur.1/5.

¹⁶⁵⁸ G.349/2, G.704/2, G.796/9, G.844/5, Muh.13/3.

¹⁶⁵⁹ G.219/4, G.301/2, G.1018/2.

İki yerde anılan **bâdem** (bâdâm), sevgilinin gözleri için teşbih unsuru olur. Bir yerde sevgilinin gözünü açması baharda bademlerin çiçek açması olarak anlatılırken¹⁶⁶⁰ aşağıdaki beyitte şair, sevgilinin gözünü bâdeme teşbih eylediğini söylemektedir.

Şâmetüñ şimşâda ruhsâruñ alin gül-gûna hem
Çeşmüñ ey şîrîn-suhan bādâma teşbîh eyledüm G.688/3

Sevgilinin yanağı ve gabgabı (çene altı) için benzetme unsuru olan **elma** (sîb), altı yerde geçer. İki yerde sevgiliyi elde etme gibi genel anlamıyla kullanılır.¹⁶⁶¹ Dünya bağında yüzlerce kavgaya razı olmayan, sevgilinin gül bahçesinden elma lezzetini alamaz. Güzellik bağında yıllardır bekleyen şaire elma kısmet olmaz. Üç yerde sevgilinin gabgabı bir yerde de yanağı şekil ve tadıyla elmayla ilişkilendirilmiştir.¹⁶⁶² Aşağıdaki beyitte elma-yanak ilişkisi söz konusudur.

Şehâ büstân-ı hüsnünde biten elmâ mıdur ol ruḥ
Yahûd bâğ-ı leâfetde gül-i ḥamrâ mıdur ol ruḥ G.138/1

Bir yerde sevgilinin güzellik bağının meyvesi olarak geçen **erik** (âîû) tazeliğiyle şairin istediği bir meyve olur.¹⁶⁶³

Bir yerde geçen **nar** (rümân), rengiyle sevgilinin dudağıyla ilişkilendirilir.¹⁶⁶⁴

Birçok beyitte geçen **şeftali** (şeftâlû), kadifemsi yapısı ve rengiyle sevgilinin ayva tüyleriyle çevrili dudağı için benzetme unsuru olur. Sevgili şeftalisini yüz cana verir. Onun gibisi bulunmadığından, az olacak kumaşın fiyatının yüksek olması gibi onun da pahası yüksektir. Sevgili misâli olmayan şeftalisinden müptelâsına vermez.¹⁶⁶⁵ Susuz gönül, sulu şeftaliden istemektedir.

Dil teşne şormağa la‘lünden senüñ ki büse
Pek âb-dârın ister ol tâze şeftâlünüñ G.600/3

Bir yerde ele alınan **turunç** sevgilinin yanağı için benzetmelik olur.¹⁶⁶⁶

Engûr ve ‘ineb kelimeleriyle kullanımını gördüğümüz **üzüm**, metinde on iki yerde geçerken daha çok şarabın hammaddesi olması bakımından söz konusu edilir. Şarap, üzümün kızıdır. Gönül üzümün kızına âşıktır. Kadeh üzümün kızını kucaklarken şair, onun işretine âşıktır. Onun meclise ayağıyla gelmesini dilerken “ayag” kelimesini tevriyeli olarak hem kadeh anlamıyla hem de kendi rızasıyla, ayağıyla anlamını düşünerek kullanır.¹⁶⁶⁷ Zâhidin gizlice şarap içmesi bir yerde anlatılırken zâhidin üzüm şarabının mesti olması, harabatın şeyhinin üzümün sıkarak suyunu içmesi birer kez söz konusu edilir.¹⁶⁶⁸ Elest bezminin sarhoşu olan, üzüm şarabının zahmetini çekmez. Şarabın zahmeti içildikten sonraki baş ağrısıdır. Bir yerde irfan meclisinde üzüm şarabını görenin bağın safâsını daima süreceği anlatılır.¹⁶⁶⁹ Şair, derdini unutmak için kırık da olsa sâkîden kadehi sunmasını ister. Göz bebekleri ile üzüm tanesi arasında ilgi kurarken gözyaşlarını şarap olarak tasavvur eder.¹⁶⁷⁰ Aşağıdaki beyitteki kullanım

¹⁶⁶⁰ G.1052/4.

¹⁶⁶¹ G.5/4, G.724/4.

¹⁶⁶² G.21/5, G.53/2, G.816/2.

¹⁶⁶³ G.844/3.

¹⁶⁶⁴ G.138/3.

¹⁶⁶⁵ G.254/2, G.521/3, G.816/2, G.844/5, G.939/3, G.1007/4.

¹⁶⁶⁶ G.138/3.

¹⁶⁶⁷ G.127/1, G.129/5, G.864/1, G.864/2.

¹⁶⁶⁸ G.28/3, G.75/4, G.117/1.

¹⁶⁶⁹ G.312/5, G.827/4.

¹⁶⁷⁰ G.1015/2.

güzeldir. Gönül çocuğu beşikte ağılarken sâkîden üzüm tanesini sıkarak süt vermesini isterken sütle şarap, üzümle-pistân arasında ilgi kurulur.

Mişâl-i şîr-i pistân dâne-i engürü şık sâkî

Ki mehd-i dâyede güdek dilûñ hâli fiğân oldu

G.1015/3

2.5.3.4. Diğer Bitkiler

Bu bölümde ele alınan bitkilerden metinde şeker kamışı geçmemektedir.

Arpa (cev), bir yerde yulafla birlikte geçerken eşek olan rakîbe arpanın cevahirden daha üstün olduğu anlatılır.¹⁶⁷¹

İki yerde kullanılan **buğday** (gendüm) karınca ile ilişkilendirilir. Şair karıncadır ve perişan hâlini vafederken “kendim pâymâl itdüm” der. Bu, “gendüm pâymâl itdüm” şeklinde düşünülebilecek bir kullanımdır. Bir diğer kullanımda karınca için buğday tanesinin inci tanesi gibi olduğu üzerinde durulur.¹⁶⁷²

Metinde “**Hâr u has**, has u hâr, har u hâşâk, hâşâk, giyâh-ı huşk, çûb” kelimeleriyle gördüğümüz çer çöp, değersiz görülen şeyler için benzetme unsuru olurken çabuk yanışıyla da çeşitli tasavvurlara konu olur.¹⁶⁷³ İşreti ve meykede ahvâlini bilmeyen zâhitin kendi ve takvâsı çer çöp gibidir. Bir yerde Mecnûn’un çölde başına çer çöp toplaması ve kuşlara yuva hazırlaması anlatılır. İki yerde âşığın ayrılık ve aşk ateşiyle çer çöp gibi yandığı anlatılır. Âşık, meykedede sâkînin üzerine cûra dökmesi için kapısında çer çöp olmayı diler. Âşığın gözyaşları sevgilinin yolundaki çer çöpü götürürken iki yerde âşığın gönlünün sevgilinin yolunda çer çöp olması anlatılır. Aşk seli onu bir gün denize ulaştıracaktır. Aşağıdaki beyitte bu husus ifade edilmiştir.

Dil reh-i dildârda tursun mişâl-i hâr u has

Rûzgâr ile sürer bahre anı seyl-âb-ı ‘aşk

G.505/2

Yabânî ve bostânî diye iki türü bulunan **hardal**, beyaz ve sarı çiçekli, uzun yapraklı bir bitkidir. Harap yerlerde, duvar diplerinde ve kuru yerlerde yetişir. Dîvânlarda hardal tanesi, küçük olması sebebiyle değersiz oluşuyla ele alınmaktadır.¹⁶⁷⁴ Bir yerde geçen hardal ağyâr tarafından sevgilinin bulunduğu yerin etrafında karanlık gecede satılmaktadır.

Yine hardal-fürüş olmuş şeb-i târîkde ağyâr

Ser-i kûymın tolaşur gördiler ol şüh-ı fettânuñ

G.590/4

Dâr-ı fülful denilen bir çeşidi de bilinen **karabiber** (fülful), çekilmemiş olarak yuvarlak şekli ve koyu rengi münasebetiyle sevgilinin beni için teşbih unsuru olur. *Âsaf Dîvânı*’nda dâr-ı fülful geçmezken fülful sekiz yerde geçer. Bunların tamamında karabiber sevgilinin beni için benzetmelik olur. Sevgilinin siyah beni fülfuldür. Bir yerde sevgilinin saçının âşığın bedenini yakması, siyah beninin karabiber olarak şöhret bulmasına bağlanmıştır ki burada karabiberin yendiğinde yakan bir bitki oluşu belirtilmiştir. Ben, yanakta veya sevgilinin gerdenindedir.¹⁶⁷⁵ Sevgilinin vafedildiği aşağıdaki beyitte ben fülfulle benzetilmiştir.

¹⁶⁷¹ G.534/3.

¹⁶⁷² G.707/3, G.761/4.

¹⁶⁷³ G.38/1, G.134/6, G.250/2, G.420/1, G.421/2, G.520/2, G.741/4, G.895/4, G.960/1.

¹⁶⁷⁴ bk. Nuray Kartal, *age.*, s. 229.

¹⁶⁷⁵ G.177/2, G.332/4, G.582/3, G.635/1, G.1083/3, Muh.25/3.

Dili bülbül yañağı gül lebi mül saçları sünbül
Beñi fülful sözi şîrîn şeker-h̄ârûm ne ‘âlemde

G.970/4

Bir yerde kullanılan **mercimek** (merdümek), sevgilinin ayağının toprağını getiren kuzey rüzgârını gözleyen âşîğın göz bebekleri için teşbih unsuru olur.

Gerd-i pâyuñ getüren bād-ı şimâli gözedüp
Müntazır merdümek-i çeşm oturur revzende

G.877/4

Ot (giyâh) iki yerde geçerken sevgilinin hattı için teşbih unsuru olur.¹⁶⁷⁶

Dört yerde anılan **pamuk** (penbe), yaralarda kullanılmasıyla ele alınır.¹⁶⁷⁷ Aşağıdaki beyitte diğer üçünden farklı olarak kalemin gözündeki gaflet pamuğu söz konusu edilmiştir. Şairin “*Kalemimin gözünde gaflet pamuğu olmasaydı da âvâre bülbül onun efgânını duyaydı.*” dediği aşağıdaki beyitte eski kamış kalemin kullanımı esnasında arasına sıkışan pamukçuk yüzünden çıkardığı sesin kesilmesi ve bülbül tarafından duyulmaması söz konusu edilmiştir.

Olmasa ger h̄âmemûñ sem‘inde ğaflet penbesi
Bülbül-i âvâre efgânın anuñ ideydi güş

G.437/3

Soğan (piyâz) iki yerde geçer.¹⁶⁷⁸ Aşağıdaki beyitte papağan olan şairle sûfi karşılaştırılmış. Papağanın konuşurulması için verilen şekerle sevgilinin ağız suyu ilişkilendirilmiş, şaire sevgilinin şeker dudağı layıkken sûfiye soğan layık görülmüştür.

Şûfiye soğan yeter tûñilere kand-ı nebât
Baña hiç bir şey’ görünmez yar-ı serverden lezîz

G.158/4

Bir yerde geçen **yulaf** (‘alef) rakîp olan eşeği çağırırken eşeğin gözünde kıymetini anlatmak için arpa ile birlikte kullanılır.¹⁶⁷⁹

Bir yerde geçen **gelin saçı** (zülf-i ‘arûs) genellikle çardaklara sarılması için kullanılan bir bitkidir. Gülşende oluşuyla anılmıştır.¹⁶⁸⁰

2.5.4. Bitkilerin Bulunduğu Mekânlar

Bitkilerin bulunduğu mekânlar arasında “bağ-bağçe, benefşe-zâr, bîşe, bûstân, çemen-çemen-zâr, gül-zâr-gülistân-gülbün, lâle-zâr, ravza, sebz-sebze-zâr, sümbül-zâr, şâh-sâr, kişt-zâr” unsurları kullanılmakta, hadîka ve şekkeristân (neyistân) geçmemektedir. Bunlardan en çok kullanılanı bağ, çemen ve gül bahçesidir. Şairin bu unsurları kullanışı arasında bazı farklılıklar görülse de -mesela lâlezârın renk bakımından çemenden farklı kullanılması gibi- genel olarak ağaçlık, yeşillik, çeşitli çiçek ve kuşların bir arada olduğu, suyun ve gölgenin bulunduğu güzel yer; gezilesi yer anlamları bu unsurların hemen tamamında bulunur. Yine de bu unsurlar, kullanım sıklığı ve farklılıklarının daha iyi ortaya konabilmesi için ayrı ayrı ele alındı ve harf sırasına göre -başlıklandırılmadan- değerlendirildi.

¹⁶⁷⁶ G.183/3, G.622/4.

¹⁶⁷⁷ G.551/4, G.999/2, G.1004/2.

¹⁶⁷⁸ G.595/3.

¹⁶⁷⁹ G.534/3.

¹⁶⁸⁰ G.237/4.

Onlarca beyitte geçen **bağ**, çeşitli tasavvurlara konu olur. 485. gazel “bâğ” rediflidir. “**Bağçe**” kelimesi iki yerde geçer.¹⁶⁸¹ Her şeyden önce şair, sevgilinin güzelliğiyle bağın güzelliği arasında ilgi kurar. Sevgilinin güzellik bağında, bağda bulunan bütün güzel şeyler vardır. O, güzellik bağında bir gül ve reyhân olarak anlatılır. Güzellik bağı on yedi yerde geçer.¹⁶⁸² Aşağıdaki bendde sevgilinin güzellik bağının unsurlarından kâkül, ben, yanak anılmış ve gülün destârda taşınmasıyla sevgilinin baş üstünde tutulması arasında ilgi kurulmuştur.

Tārumār itdi şabā cem‘iyyet-i kāküllerüñ
Bâğ-ı hüsnuñde seher feryād ider bülbüllerüñ
Gerden-i sîmînuñ üzre şaf şaf ol fülfüllerüñ
Bâğ-ı hüsnuñde açılun tâze tâze güllerüñ
Hayli bir revnağ virür destâr-ı ser-efrâza gül

Muh.25/3

Sevgilinin yüzü, yanağı on üç yerde bağa benzetilir.¹⁶⁸³ Sevgilinin hattı, yanağı, saçı bağdaki unsurlara benzetilirken kendisi fidana benzetilir.¹⁶⁸⁴ Aşağıdaki beyitte bağda sevgilinin yanağı gibi bir gül, zülfü gibi bir sümbül bulunmadığı anlatılmaktadır.

Berg-i ruhsârüñ gibi bâğ içre bir gül görmedük
Zülf-i ‘anber-sāyuñuñ rengine sünbül görmedük

G.567/1

Bağda, bülbül olan âşıklara düşen nâle etmektir.¹⁶⁸⁵ Şair kendini altı yerde bülbüle benzetir.¹⁶⁸⁶ Âşığın gözyaşları gül bahçesi ve bağı sulamaktadır. Gözyaşı bağ münasebeti altı yerde anlatılır.¹⁶⁸⁷ Bağ genel olarak ağaçların olduğu, oturlan, gezilen, bir şeylerin yenip içildiği, insanların birlikte vakit geçirdiği bir mekân olarak anlatılır. “Seyr-i bâğ” ifadesi daha çok bunun için kullanılır.¹⁶⁸⁸ Bağla meclis, eğlence, meyhâne ilişkisi üzerinde durulması hem bağda yapılan eğlenceler hem de meclisin bağa benzetilmesi dolayısıyladır.¹⁶⁸⁹ Bağın en güzel olduğu zaman ilkbahar mevsimi ve nevrûz vaktidir.¹⁶⁹⁰ Bağda dönen dolap bir yerde (G.938/2) söz konusu edilirken aşağıdaki beyitte bağın baharda canlanması, etrafın lâle ve menekşeyle dolması anlatılmaktadır.

İrüp bahār gonça güşād oldı bâğ hem
Şahrâ pür oldı lâle benefşeyle tağ hem

G.715/1

Dünyanın bağa benzetilmesi, üzerinde en fazla durulan hususlardandır. Şairin dünyayı bağ olarak görmesi, bağdaki unsurları her tarafta görmesi ve özel olarak bir mekân tasavvur etmemesiyle ilgilidir.¹⁶⁹¹ “Bâğ-ı âlem, bâğ-ı fenâ” ifadeleri bunun için kullanılır:

¹⁶⁸¹ G.843/3, G.1045/5.

¹⁶⁸² G.5/4, G.8/5, G.26/3, G.175/3, G.138/1, G.293/2, G.424/1, G.618/1, G.637/7, G.653/4, G.820/3, G.844/3, G.844/5, Muh.5/2, Muh.25/2-3, Mûs.1/1.

¹⁶⁸³ G.10/2, G.253/1, G.318/2, G.394/2, G.488/2, G.489/2, G.582/2, G.604/1, G.796/9, G.1023/1, Muh.26/3, Muaş.1/5.

¹⁶⁸⁴ G.51/1, G.101/2, G.123/2, G.461/3, G.462/1, G.686/2.

¹⁶⁸⁵ G.201/5, G.331/4, G.803/2, G.806/5, G.811/2, G.866/3, G.933/4, G.934/3, G.1067/5, Muh.26/3.

¹⁶⁸⁶ G.678/4, G.682/5, G.718/5, G.723/2, G.796/4, G.1067/5.

¹⁶⁸⁷ G.6/2, G.13/2, G.296/3, G.274/2, G.323/2, G.457/4.

¹⁶⁸⁸ G.221/4, G.279/1, G.395/1, G.470/4, G.679/1, G.723/2, G.860/2.

¹⁶⁸⁹ G.36/2, G.131/2, G.206/4, G.279/5, G.329/4, G.343/4, G.837/3, G.860/3.

¹⁶⁹⁰ G.226/4, G.279/1, G.481/2, G.734/1, G.751/4, G.825/4, G.962/5, G.1036/5.

¹⁶⁹¹ G.18/5, G.54/4, G.174/4, G.211/1, G.342/3, G.372/1, G.397/2, G.532/2, G.536/3, G.599/2, G.604/3, G.606/1, G.727/4, G.726/2, G.807/3, G.879/5, G.903/3, G.948/2, G.980/4, G.1022/4, G.1050/3, G.1063/4, Muh.19/1.

Āşafâ dilbersüz olmaz bâğ-ı ‘âlemde nizâm
Meh-liqâlar cûşa gelsün lâleler kılsun hırâm
Serv-quadler ‘aşîka refât ile kılsun hırâm
Şerbet-i kand-ı lebûñ kândına dil teşne müdâm
Bâde-i yâkût-ı rengin şundi bir şehbâza gül

Muh26/4

Bağdaki unsurlar genellikle tenâsüp hâlinde yer alır. Çeşitli bitkiler bağ atmosferinde anılır.¹⁶⁹² Bağla çeşitli unsurlar arasında ilgi kurulur. Hakikat bağı; elem, cefa, gam bağı; aşk bağı; ihsân bağı; sîne bağı; yara bağı; istek, arzu bağı; vuslat bağı bunlardandır.¹⁶⁹³ Çimenlik yer, güzel bahçe anlamlarına gelen “bâğ u râğ”, bir yerde kullanılırken gönül bağının lâle bitirmesi anlatılır. Gönüldeki yaralar lâleye benzetilir.¹⁶⁹⁴ Âd’ın oğlu Şeddâd’ın cennete nazîre olarak yaptırdığı İrem bağı metinde on altı yerde geçerken güzel bağ şeklinde kullanılır.¹⁶⁹⁵ İrem bağı Kur’ân’da da Âd kavmi ve Hz. Hûd’la ilgili olarak anılmaktadır.¹⁶⁹⁶ Aşağıdaki beyitte şair, sevgilinin yanağı gibi kırmızı bir gülü İrem bağında bile görmediğini anlatmaktadır.

Ruğ-ı cânâne gibi aḥmer-i gül
Görmedük [biz] dahı İrem bâğında

G.945/2

Şair bir yerde kapalı istiâre ile bağı bir âşîğa benzetir. Onun gözyaşları ırmak, sînesindeki yaralar lâledir. Bağ bir servi boylu sevgiliye âşık olmuştur:

Cüydur anuñ sirişki lâle dağ-ı sînesi
Mâ’il oldı güyiyâ bir serv-quad dildâra bâğ

G.482/2

Bir yerde anılan **benefşe-zâr**, sevgilinin hattı (ayva tüyleri) ile ilişkilendirilmiştir.¹⁶⁹⁷

“Orman, meşelik, sazlık” anlamlarına gelen **bîşe** metinde iki yerde geçerken genellikle yırtıcı hayvanların mekânı olarak kullanılır. Bir yerde arslan yeri (bîşe-i şîr), bir yerde de mahabbet bîşesinin bebr ve pelenglerin (rakîplerin) evi olması şeklinde karşımıza çıkar.¹⁶⁹⁸

Gül ve çiçeklerin, kokulu bitkilerin çok olduğu yeşillik yer olan **bostan** (bûstân), üç yerde geçer. İrfan meclisinde üzüm şarabını gören, bağ ve bostanın safâsını her zaman sürecektir. Sevgili olmadan bağ ve bostanın seyri uygun değildir.¹⁶⁹⁹ Aşağıdaki beyitte de bostan seyri söz konusu edilir. Gül bahçesinin kuşları nağme ederken şair, servi boylu sevgilinin bostan seyrine gelmesini ister.

Ser-be-ser murğânı nağme itmede bu gülşenüñ
Āşafâ ol serv-quad gelmez mi bûstân seyrine

G.950/5

¹⁶⁹² G.125/1, G.169/4, G.450/2, G.726/4, G.843/3, G.910/4, G.933/3, G.934/1, G.1034/2.

¹⁶⁹³ G.144/4, G.164/1, G.301/2, G.336/1, G.399/1, G.444/2, G.554/2, G.573/1, G.617/3, G.798/4, G.879/1, G.980/3, G.1043/3, Muh.26/1.

¹⁶⁹⁴ G.627/4.

¹⁶⁹⁵ G.177/1, G.450/4, G.451/3, G.490/2, G.502/3, G.569/5, G.636/4, G.675/2, G.698/3, G.725/3, G.803/1, G.807/3, G.831/1, G.983/5, G.1073/2.

¹⁶⁹⁶ “Görmedin mi Rabbin ne yaptı Âd kavmine, sütunlar sahibi İrem’e? Ki ülkeler içinde onun benzeri yaratılmamıştı” 89 Fecr/6-8.

¹⁶⁹⁷ G.318/1.

¹⁶⁹⁸ G.952/5, G.1048/3.

¹⁶⁹⁹ G.395/1, G.827/4.

Çimenlik, yeşillik yer anlamlarıyla **çemen** ve **çemen-zâr** kelimeleri birçok yerde geçer. Çemenzâr on bir yerde, çemen yirmi dört yerde ele alınır. Sevgili güzellik bakımından çemenle ilişkilendirilir. Çemen ve çemen seyri sevgili olduğunda anlam kazanır. O nazlı yürüyüşüyle çemendedir. Şebboy kâkülleri çemene zînet verirken saçının çemendekilerden üstün olduğu belirtilir. Sevgili çemene geldiğinde sanavber onun önünde eğilir. Onun hattı (ayva tüyleri) ile çemenin çiçekleri arasında ilgi kurulur. Sevgili çemenzârdan üstündür. O olmadan çemende bir şeyin bitmeyeceğini söyleyen şair, onsuz çemenzârı istemediğini anlatır. Sevgili âşığa olan ilgisizliğiyle çemenzâra çıkmaz.¹⁷⁰⁰ Aşağıdaki beyitte şair, sevgilinin yanak bağı varken çemende ve gül bahçesinde rahat etmeyeceğini anlatmaktadır.

Çemen-zâr u gül-i gülşende râhat eylemez cānum

Ruḥı bāğında dildāruñ ğaraż ārām-ı cānumdur

G.323/3

Şair kendisiyle çemen arasında ilgi kurduğunda bülbül olur. Bazen şair, bazen de şairin gönlü çemende öten bir kuş olur. Gönlü çemende kalan şair, diken (rakîp)in çemende güllerle iken kendisinin bülbülle nâle ettiğini belirtir.¹⁷⁰¹

Çemen seyri sık kullanılır ki bununla çimenlik, ağaçlık yerlerin bugün de olduğu gibi gezilmesi, orada vakit geçirilmesi, bir şeyler yenilip içilmesi, sohbetler edilmesi anlaşılmalıdır. Çemen ilkbaharda gezilir. Özellikle sabah vakti, çemene ayrı bir canlılık verir. Jâleler söz konusu edilirken kuşların ötüşü, servi ve yâseminlerin çemenin yüzünü doldurması anlatılır. Çemende fulyâ ve gül açmakta, çemen güzelleşmektedir. Çemenin baharda yeşil yatağı zemîne sermesi üzerinde duran şair, baharda zevk erbâbının çemenden haz duyduğunu belirtir.¹⁷⁰² Aşağıdaki beyitte şair, sevgilinin nevrûzda çemene gelmesini ve müptelâ olan gönlün helva şekeri yemesini diler. Mesîre yerlerinde helva şekeri yenirken açık istiâre ile sevgilinin dudağı kastedilmektedir.

İdelüm seyr-i çemen luṭf it şehâ nevrûzda

Sükker-i ḥelvâ yesün dil mübtelâ nevrûzda

G.962/1

Meyhâne, gül yüzlü sâkîyle çemene benzetilir. Çemen bezminde, papağanlar içinde câhil olan karga (rakîp)nın yüceldiği anlatılır. Şair bir yerde çemen vakti ile ömür arasında ilgi kurar ve onun bir gün geçeceğini söyler.¹⁷⁰³

Âsaf Dîvânı neredeyse bir gül ve gül bahçesi dîvânıdır. Şair hemen her fırsatta gülü ve gül bahçesini hayaline konu eder. Metinde “gülistân, gülzâr, gülşen, gülbün ve ravza” kelimeleriyle karşılık bulan **gül bahçesi**; gülün ve istiâre ile sevgilinin bulunduğu yer anlamının yanında, her türlü güzelliklerin bulunduğu bir mekân olarak anlatılır. Şairin gül bahçesi anlamına gelen kelimelerden en çok kullandıkları gülistân, gülzâr ve gülşendir. Gülbün ve ravza çok fazla tercih edilmez. Gül gezintisi anlamına gelen “gül-geşt” ise gezintiden çok gül bahçesi anlamında kullanır. Gül bahçesiyle en fazla ilişkilendirilen, güzellik bakımından onunla kıyaslanan ve çoğu zaman gül bahçesinden üstün olduğu anlatılan sevgilidir.¹⁷⁰⁴ Dudağı gonca, yanağı gül olan sevgilinin umumî olarak güzelliği bir gül bahçesi olarak kabul edilir. Hatta kimi zaman bir cennet bahçesi olarak ele alınır.¹⁷⁰⁵ Sevgilide gül bahçesinde bulunan her türlü renk,

¹⁷⁰⁰ G.111/1, G.164/2, G.167/1, G.357/3, G.398/2, G.477/2, G.502/1, G.593/1, G.651/2, G.812/3, Muh.13/2.

¹⁷⁰¹ G.107/1, G.359/3, G.663/4, G.870/1, Muh.9/3.

¹⁷⁰² G.123/2, G.133/3, G.248/1, G.332/1, G.472/3, G.751/4, G.762/2, G.919/5, G.929/4, G.932/3.

¹⁷⁰³ G.87/2, G.275/3, G.546/5.

¹⁷⁰⁴ G.593/1, G.726/1.

¹⁷⁰⁵ G.808/1, G.1059/2.

koku ve güzellik mevcuttur. Sevgilinin yanağı için “gül-ruh, gül-‘izâr, gül-çehre, ruh-ı gül-gûn, ruh-ı gül-fâm, verd-i ruhsâr, verd-i rûy” vb. ifadeler kullanılır.¹⁷⁰⁶ Bazen sevgilinin yanak ve hattı doğrudan gül bahçesi olarak düşünülürken¹⁷⁰⁷ bazen de kendisi gül bahçesi olarak tasavvur edilir.¹⁷⁰⁸ Sevgilinin hattı sebzedem, kaşları sûsenden, kâkülü yâseminden, boyu serviden ve ‘ar‘ardan üstünken kendisi taze bir fidandır.¹⁷⁰⁹ O aynı zamanda güzellik gül bahçesinin müstesnâ bir gülü olarak ele alınır.¹⁷¹⁰ Sevgiliyle ilgili özellikler anlatılırken onun güzellik gül bahçesinden söz edilir. “Gülzâr-ı hüsn, gülşen-i letâfet” ifadeleri bunun için kullanılır.¹⁷¹¹ Şairin “*Gönlü bağlamaya sebep olan gül bahçesindeki sümbül ve yâsemin değil, sevgilinin gümüş göğsü ve kâkülüdür.*” dediği aşağıdaki beyitte âşığın gönlünü alma bakımından sevgilinin güzelliği, gül bahçesinin güzellik unsurlarından üstün tutulmuştur.

Dili sîmîn-ber ile kâkülüdür bende sebep

Gülsitân içre ne sümbül ne semendür bâ‘iş

G.111/2

Âşık da çoğu zaman gül bahçesinin bir unsuru olur. Aşk zaten bir belâ gülzârı olarak düşünülür. Âşığın gülü ve gül bahçesini gözyaşlarıyla sulaması üzerinde durulur. Güle ve diğer bitkilere gözyaşıyla hayat veren, goncanın gül olmasını sağlayan, gülü suya kandıran onun gözyaşlarıdır. Bu gözyaşı kimi zaman güle düşen jâle olarak düşünülür.¹⁷¹² Sevgili gül bahçesinin gülü olduğunda âşık da o bahçenin hiç susmayan, figân eden bülbülü olur. Bülbül olan âşık, sevgiliye güzel şiirler okur; o sohbet gülistanının bülbülüdür. Nâle etmesi için sevgili yeterlidir. O figâna başladığında bülbüller susar. Kimi zaman gül bahçesinden ayrı kalışından yakınıdır. Kavuşma gülşeninin dikenli oluşu üzerinde durulurken şair, bu gülşende bülbül olamadan hazanın başladığını anlatır.¹⁷¹³ Kimi zaman âşık dünya gülşeninde bülbülken kimi zaman bülbül olan, âşığın gönlüdür.¹⁷¹⁴ Aşağıdaki beyitte sevgilinin bulunduğu yer gül bahçesine, âşığın ağlayan gönlü de bülbüle benzetilmiştir.

O şühûñ şahn-ı küym eyledüm ben gülşene teşbîh

Dil-i zârî hezâr-ı vâlih ü şeydâya beñzetedüm

G.675/3

Âşığın yaralanmış sînesi bir gül bahçesi olarak anlatılır. Sevgilinin o gül bahçesine gelmesi, orada gezinmesi istenir. Lâlezâr olmuş bedeni bir dert gülşeni ve ayrılık gülîstânı olur.¹⁷¹⁵ Âşığın sînesi olduğu kadar içindeki yaralar ile derûnu ve sevgilinin dudağının hayalleriyle dolu olan gönlü de bir gül bahçesi olarak düşünülür. Gönül gülzârı hazan erdiğinde harap olur.¹⁷¹⁶ Şair bazen gül bahçesinin bağbânı olarak karşımıza çıkar.¹⁷¹⁷ Âşığı sevgilinin gül bahçesinden, sevgiliden uzak tutan, diken

¹⁷⁰⁶ Sevgilinin yanağının güle teşbihi için bk. G.2/2, G.12/1, G.29/5, G.69/5, G.87/2, G.105/1, G.138/1, G.198/1, G.247/2, G.276/3, G.378/4, G.450/4, G.484/1, G.532/5, G.635/2, G.653/4, G.766/1, G.808/2, G.809/4, G.980/2, G.1053/4... daha geniş bilgi için bk. “Bitkiler/Gül”.

¹⁷⁰⁷ G.51/1, G.155/2, G.173/3, G.244/3, G.272/1, G.318/3, G.319/5, G.399/1, G.546/2, G.567/2, G.731/5, G.748/3, G.751/5, G.1067/1, G.1081/1, Muh.13/3, Müs.2/1, Muâş.1/1, Müf.13.

¹⁷⁰⁸ G.399/7, G.478/5, G.488/1, G.636/7.

¹⁷⁰⁹ G.40/2-3, G.183/3, G.325/3, G.376/4, G.396/5, G.526/2, G.561/2, G.599/2, G.808/2.

¹⁷¹⁰ G.84/4, G.254/3, G.560/3, G.724/2.

¹⁷¹¹ G.51/4, G.64/5, G.126/5, G.292/4, G.707/4, G.730/2, G.748/3, G.808/1, G.950/4, G.967/4, G.1034/4, Muh.19/4.

¹⁷¹² G.6/2, G.246/1, G.251/1, G.296/3, G.318/3, G.742/1, G.1002/2.

¹⁷¹³ G.18/2, G.22/5, G.190/3, G.209/3, G.273/5, G.334/4, G.530/5, G.660/5, G.719/5, G.723/2, G.763/4, G.802/5, G.808/5, G.859/5, G.877/5, G.963/2, G.1061/4, Muh.21/1.

¹⁷¹⁴ G.41/3, G.507/3, G.567/2, G.764/3, G.766/1.

¹⁷¹⁵ G.264/4, G.309/3, G.741/3, G.778/3, G.792/2, G.839/3.

¹⁷¹⁶ G.50/4, G.19/4, G.859/5, G.915/4.

¹⁷¹⁷ G.274/5.

olarak düşünülen rakîplerdir.¹⁷¹⁸ Rakîp kimi zaman gül bahçesinde karga olarak ele alınır. Onun gül bahçesine konması istenmez.¹⁷¹⁹

Gül bahçesi âşğın sevgiliyle birlikte olmayı en çok istediği mekândır. Bu yüzden gül bahçesi ve aşk kelimeleri sık sık birlikte kullanılır. “Gülşen-i aşk” ifadesi dört yerde geçer. Kavuşma gülzârı yine bunun için kullanılır. Sevgilinin gül bahçesine gelmesi istenir, sevgili gül bahçesine davet edilir.¹⁷²⁰ Sevgili olmadığında gül bahçesinin bir anlamı yoktur. Hatta sevgili olmadığında gül bahçesindeki gül fidanı şair için bir ok olur.¹⁷²¹ Âşık, sevgilinin gül bahçesine rakîple gitmesini istemez. Sevgilinin gül bahçesine gelmediğini anlatan şair, kimi zaman da sevgilinin rakîple seyr-i gülzâr edişinden yakınıdır.¹⁷²² Aşağıdaki beyitte bu husus anlatılmaktadır.

Künc-i gamda nâlede ben yadlar ile şalınur

Şahn-ı gülşende bugün ol kıadd-i şimşād muttaşıl

G.639/3

Gerçek planda gül bahçesinde gonca ve gülün varlığı, üzerinde en fazla durulan hususlardandır.¹⁷²³ Bülbül yine gülün çevresinde ve hep gül bahçesindedir.¹⁷²⁴ Gül bahçesi bülbül dışında genel olarak kuşların da mekânıdır ve kuş sesleriyle doludur.¹⁷²⁵ O bahçede gülün yanında diğer çiçekler de bulunur.¹⁷²⁶ Türlü ağaçlar ve meyveler o bahçede yetişirken¹⁷²⁷ orada su hiç eksik olmaz.¹⁷²⁸ Gül bahçesi ilkbahar ve nevrûzla anılır ki güzelliklerin ortaya çıktığı zaman ilkbahar ve nevrûzdur. Gül bahçesi bu dönemde yenilip içilen, gezilen, sohbetler edilen bir mekân olarak anlatılır. “Seyr-i gülzâr, seyr-i gülistân” gibi ifadelerle gezip görme, orada vakit geçirme söz konusu edilir.¹⁷²⁹ Aşağıdaki beyitte nevrûzda gül bahçesine gitme, gezinme; gül bahçesinde vakit geçirme anlamlarıyla “geşt-i gülistân” kullanılmıştır.

Dem-i nevrûza gelüñ geşt-i gülistân idelüm

Dil yeter zâr kıılır gül gibi handân idelüm

G.672/1

Gül bahçesi meclis ve bezm şeklinde de düşünülür. Bu bezimde gonca ve gül kadeh olarak anlatılır.¹⁷³⁰ Sabâ o bahçede bir postacıdır.¹⁷³¹ Bu bahçenin gerçek ve mecaz anlamda dikenlik oluşu da anılan hususlardandır.¹⁷³² Gül bahçesi bütün güzellikleriyle cennete benzetilir.¹⁷³³ Aşağıdaki beyitte gül bahçesinin güzelliği ve oradaki güzellerle cennetteki güzellikler karşılaştırılmış, gül bahçesinin güzelliği üstün tutulmuştur.

Zemzemin ağzı şuyın ağıtdı hüsn-i gülsitân

Cüylar reşk-i zülâl-i Kevşer ü hür oldu gül

G.607/4

¹⁷¹⁸ G.6/4.

¹⁷¹⁹ G.155/2, G.485/5.

¹⁷²⁰ G.103/5, G.161/1, G.334/1, G.437/2, G.467/4, G.953/1, G.1022/1.

¹⁷²¹ G.22/2, G.305/5, G.350/1, G.502/1, G.718/2, Muh.18/2.

¹⁷²² G.154/3, G.241/4, G.275/4, G.340/1, G.484/5, G.741/5.

¹⁷²³ G.18/1, G.63/3, G.80/1, G.179/4, G.236/5, G.323/3, G.341/1, G.383/1, G.490/3, G.507/2, G.515/2, G.515/4, G.646/1, G.690/5, G.750/2, G.955/1, G.1036/2, G.1037/2.

¹⁷²⁴ G.13/3, G.18/3, G.74/2, G.104/1-2, G.198/1, G.228/4, G.270/3, G.317/2, G.357/4, G.507/2, G.570/3, G.608/5, G.609/1, G.749/2, G.848/4, G.924/4, G.939/1, G.949/5, G.976/3, G.1030/3, Muh.12/4.

¹⁷²⁵ G.815/3, G.866/3, Muh.27/3.

¹⁷²⁶ G.237/4, G.304/1, G.482/4, G.775/3, G.975/4.

¹⁷²⁷ G.432/4, G.447/1, G.472/2, G.577/2, G.727/4, G.855/5.

¹⁷²⁸ G.255/5.

¹⁷²⁹ G.178/2, G.226/2, G.226/4, G.255/2, G.866/3, G.887/2, G.929/4, G.933/1, Muh.26/2.

¹⁷³⁰ G.29/3, G.90/4, G.501/4, G.865/1.

¹⁷³¹ G.249/3.

¹⁷³² G.284/1, G.763/4.

¹⁷³³ G.307/1.

Dünya da bir gül bahçesi olarak düşünülür. “Gülzâr-ı fenâ, gülzâr-ı dehr, cihân gülşeni” ifadeleri bunun için kullanılır. Sevgili bu bahçenin padişahı olurken âşık bülbül olur. Bu bahçe; şeker dilli veya gül yüzlü sevgili olmadığına şair için kafes veya zindan olarak tasavvur edilir.¹⁷³⁴ Gül-diken ilişkisi “dünya gülşeninde gül dikensiz olmaz, gül dikensiz açmaz” sözleriyle anlatılır.¹⁷³⁵ Telmihle Hz. İbrâhim’in Nemrut tarafından atıldığı ateşin gül bahçesi oluşu bir yerde geçer.¹⁷³⁶

Tarla (kişt-zâr) bir yerde geçerken dünya tarlasında mutluluk tohumlarının saçılması söz konusu edilir. Şair, mutluluk tohumlarından ferahlık ve sevinç hâsıl olmasını bekler. Beyitte “tohum, saçmak, kişt-zâr, kesb olunmak, hâsıl olmak” ifadeleri tenâsüp oluşturmaktadır.

Şafâ tohumu saçılmaz mı bu dehrün kişt-zârında

Ferahlar kesb olunmaz mı sürûrlar hâşıl olmaz mı

G.1024/2

On bir yerde geçen **lâlezâr** (lâle bahçesi) çeşitli tasavvurlar içinde yer alır.¹⁷³⁷ Lâlezâr beş yerde âşığın bedeniyle ilişkilendirilir.¹⁷³⁸ Görünüşüyle âşığın kanlı bedeni bir lâlezârdır. Şair, bedenindeki yaraları ve sînesini lâlezâra benzetir. Yanağıyla lâleye benzetilen sevgili lâlezârda bulunur.¹⁷³⁹ Oradan ayrıldığı için sülüne benzetilir. Âşığın can gözü onu görmek için lâlezâra bakar.¹⁷⁴⁰ Bülbülün sevdiği yerlerden biri de lâle bahçesidir. Bir yerde lâle-sitân şeklinde kullanılan lâle bahçesi sevgilinin yanağının çevresi, ayva tüyleri için benzetme unsuru olur.¹⁷⁴¹ Aşağıdaki beyitte lâle bahçesindeki çerâğân gösterileri söz konusu edilmiştir.¹⁷⁴²

Lâle-zâra gel çerâğân seyrin eyle tâ şehër

Giceyi fark itmek olmaz şimdi Âşaf rûzdan

G.773/5

Ağacı, yeşili bol olan yer anlamına gelen “**ravza**” metinde dört yerde geçerken “ravza-i cennet, ravza-i rıdvân” şeklinde cennet bahçesi olarak da kullanılır.¹⁷⁴³ Ravza, sevgilinin bulunduğu mekân olarak düşünülür. Âşığın gönlü orada karar kılmıştır ve yüz parça bile olsa oradan ayrılmaz. Onun için cennet bahçesinden maksat sevgiliye

¹⁷³⁴ G.12/1, G.41/3, G.337/3, G.350/5, G.603/2, G.613/3, G.719/5, G.812/3, G.848/1, G.848/3, G.879/5, G.948/2, G.1076/2.

¹⁷³⁵ G.350/3, G.356/5, Mûs.5/1.

¹⁷³⁶ G.645/5.

¹⁷³⁷ Lâlenin yetiştirildiği yerlerle ilgili bk. Ahmet Kartal, *Klasik Türk Şiirinde Lâle*, Akçağ Yay., Ankara 1998, s. 41-46.

¹⁷³⁸ G.209/1, G.264/4, G.475/5, G.687/2, G.769/2.

¹⁷³⁹ Lâle eski şiirimizde sevgilinin yüzü, yanağı, dudağı ve gelin için; âşığın yanağı, bedeni, sînesi, gönlü, gözü, gözyaşı ve mezarı için benzetilen olur. Bu tasavvurlarla ilgili geniş bilgi için bk. Ahmet Kartal, *age*, s. 65-88.

¹⁷⁴⁰ G.215/1, G.349/4, G.485/1.

¹⁷⁴¹ G.392/4.

¹⁷⁴² İlkbaharda lâleler açıldığı zaman mehtaplı gecelerde çerâğân âlemi yapmak III. Ahmet devrinde âdetti. Çiçek tarhları ve lâleler arasına konulan renk renk fânüslü mumlar ve kandiller ile içine zeytin yağı konmuş ve bir fitil konarak ateşlenmiş midye ve yumurta kabukları tarhlar arasından geçen su arklarına bırakılır. Kaplumbağaların sırtlarına mumlar dikilip yakılarak salıverilirdi. Bazen çiçekler, lâleler arasına saklanan inci, elmas ve akîde şekerleri câriyeler tarafından kapışılır; renk ve ziyâ içinde onların cilve ve işvesi temâşâ olunurdu. İşte bu âleme çerâğân derlerdi. bk. Ahmet Talât Onay, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, Haz.: Cemâl Kurnaz, MEB Yay., İstanbul 1996, s. 174.

¹⁷⁴³ Müslüman edebiyatlarında bahar, bahçeler ve sevgilinin güzelliği ve yaşadığı yer tasvir edilirken hemen her zaman Kur’ân’daki cennet tasvirlerine atflarda bulunulması, cennet tasavvuruyla bahçelerde uygulanan mimarî arasındaki ilişkinin unutulmadığını gösterir. Baharın, bahçelerin ve sevgilinin yüzünün güzelliğinden söz edilirken mutlaka cennet bahçelerinden, cennetin bekçisi Rıdvân’dan, Kevser havuzundan, Tesnim suyundan, hurilerden, kökü yukarıda, dalları aşağıda, bütün cenneti gölgeleyen Tübâ ağacından vb. söz edilir. bk. Beşir Ayvazoğlu, *Güller Kitabı*, Kapı Yay., İstanbul 2007, s. 58-62.

kavuşmaktır. Çünkü sevgilinin yüzü de ravzadır. Aşağıdaki beyitte sevgilinin makâmı cennete, yüzü Kâbe'ye, kaşu da mihrâba benzetilmiştir.

Maķāmuñ ravza-i rıdvāna mānend

Yüzüñ Ka'be kaşuñ mihrāba beñzer

G.315/3

Yeşillik; **sebz** kelimesiyle üç, **sebze** kelimesiyle iki, **sebze-zâr** kelimesiyle yedi yerde geçerken bu kelimelerin kullanımında bir farklılık görülmez. Yeşillik sevgilinin hattı (ayva tüyleri) için bir teşbih unsuru olurken ayva tüyleri varken ona rağbet edilmeyeceği üzerinde durulur. Ayva tüyleri içinde görünen yanağın, sebzezâr içindeki ateş olduğu anlatılır.¹⁷⁴⁴ Bahar yeşillik kaynağı olduğundan ve tabiat ilkbaharda canlandığından genellikle yeşillik ilkbahar atmosferi içinde ele alınır. Baharda sebze zînet bulurken bağlar yeşil elbiseler giyer.¹⁷⁴⁵ Sevgili, güzellik unsurlarıyla bir sebzezâr olarak anlatılır.¹⁷⁴⁶ O, bağa geldiğinde her taraf sebze olmaktadır. Âşığın gözyaşlarıyla sevgilinin gülzârı, sebzezâr olmaktadır. Bir yerde ayrılık ateşiyle sîne bağının yandığını söyleyen şair, kavuşma suyuyla yeşermesini ister.¹⁷⁴⁷ Aşağıdaki beyitte sevgilinin tûbâ gibi olan boyunun sebzezârda yetişen bir fidan olduğu anlatılmaktadır.

Serv-i bülende ķāmet-i tûbā-mişāl yār

Gülgeşt ü sebze-zârda bitmiş nihâldür

G.325/3

Bir yerde geçen **sümbül-zâr** (sümbül bahçesi) âşığın âhının, etrafı sümbül bahçesi hâline getirmesi hayaliyle söz konusu edilir.¹⁷⁴⁸

Üç yerde geçen **şâh-sâr** (fidanlık), bunların ikisinde bülbül için mekân oluşuyla ele alınır. Aşağıdaki beyitte şairin gönlünün gam köşesinde, ayrılık korkusuyla titremesi ile fidanlıkta hazan yaprağının titremesi arasında ilgi kurulmuştur.

Künc-i ğamda bîm-i hecrüñle gönül lertzân olup

Şâh-sârdan şanki ol berg-i huzân ditrer düşer

G.166/4

2.6. SÖZ VARLIĞI

2.6.1. Edebî Sanatlar

Bu başlık altında önce bir sanat olarak da kabul edilen anasır-ı erba'a ve harflerin kullanımı ortaya konmuş, ardından şairin sanat anlayışının bir göstergesi olan edebî sanatları kullanımından misâller verilmiştir. Edebî sanatlar lafızla ve mânâyla ilgili olanlar şeklinde ayrılmamış, harf sırasına göre başlıklar hâlinde sıralanmıştır. Her bir edebî sanata verilen beş misâlin dışındaki bazı misâller de dipnotla gösterilmiştir. Eserdeki edebî sanatlar şüphesiz verilen misâller ve dipnotla gösterilenlerle sınırlı değildir. Burada verilenler ve dipnotla belirtilenler şairin edebî sanatları kullanımıyla ilgili bir fikir vermesi içindir.

Dört unsur anlamına gelen **anasır-ı erba'a** ile varlık âlemini meydana getiren toprak, hava, su ve ateş kastedilir. Şairler, şiirimizde bu dört unsuru bir beyitte ya da

¹⁷⁴⁴ G.183/3, G.335/1, G.823/1.

¹⁷⁴⁵ G.203/5, Muh.25/2.

¹⁷⁴⁶ G.605/1, Mûs.7/6.

¹⁷⁴⁷ G.318/3, G.485/1, G.617/3.

¹⁷⁴⁸ G.305/4.

bendde bir arada kullanmaya özen göstermişlerdir. Kimi zaman bu unsurlardan iki ya da üçü de bir arada kullanılmıştır. Metinde altı yerde anâsır-ı erba‘a kullanılmıştır.¹⁷⁴⁹

Bād ü hāk ü âteş ü āba nazar it bilesin	
Niye cem‘ oldı bu eczā yine perîşān nedür	G.383/3
Biz ki bād ile āba mensūbuz	
Āteş ile türāba mensūbuz	G.393/1
Nār u bād u āb-ı ‘aşkuñla gönül memlū idi	
Ķılmamış iken ten-i hāk ile bu cān ihtilāť	G.466/2

Dîvân şairlerinin niyetlerini dile getirme, amaçlarını görünür kılma ve dolayısıyla şiirlerini kurma aşamasında benzetme amacıyla başvurdukları alanlardan biri de alfbedeki harflerdir. Harflerden kasıt Arap alfabesindeki harflerdir.¹⁷⁵⁰ Değişik mazmûnlar biçiminde âşık ve maşukun bazı özellikleri harfler vasıtasıyla ifadeye çalışılmıştır. Harflerin ele alınmış nedenlerinin başında şeklî özellikleri gelir. Başta elif olmak üzere birçok harf, sevgilinin güzelliğini anlatmak yolunda teşbih ve mecazlara konu olmuştur.¹⁷⁵¹

Şair, Arap alfabesinin kimi **harflerini** şekil yönünden teşbih unsuru olarak kullanmış, hayaline konu etmiştir. En fazla kullanılan harf eliftir.¹⁷⁵² İlmin elifle başlaması şaire “*Ārif olana elif yeter.*” dedirtir. Bazen âşığın bedenindeki yaralar, bazen sevgilinin boyu, bazen de sevgilinin kaşları elife benzetilir. Dâl harfi âşığın eğilmiş, bükülmüş boyu için; râ sevgilinin hançeri için; yâ harfi de sevgilinin kaşları için teşbih unsuru olur.¹⁷⁵³ Kimi zaman şair harfleri de kullanarak kelime oyunları yapar.¹⁷⁵⁴

Şaçı ağardı ġam ile hem Ķaddi oldı dāl	
Hübān Āşafā seni dil-gİR itdiler	G.257/5
Gökde görince hilāli didi ol meh bu nedür	
Aña didüm ki elif Ķaşuñdan ol nümünedür	G.293/1
Dürr-i dendānınuñ Āşaf ol fem-i mercān-reng	
Mİmdür ki fevĶına la‘l-ile yazılmış mülūñ	G.582/5

2.6.1.1. Cinâs¹⁷⁵⁵

Yāra Ķasretle yazarken ser-i levĶamda dūrūd	
Gözlerümden şunu gördüm ki Ķurüş itdi dü-rūd	G.141/1

¹⁷⁴⁹ G.36/5, G.61/1, G.713/4.

¹⁷⁵⁰ Dursun Ali Tökel, *Divan Şiirinde Harf Simgeçiliği*, Hece Yay., Ankara 2003, s. 26-27.

¹⁷⁵¹ İskender Pala, “Harfler Dünyası”, *Divan Edebiyatında Müstesna Güzeller*, İnsan Yay., İstanbul 1995, s. 154.

¹⁷⁵² Eski şiirimizde elifin kullanılışıyla ilgili bk. Âmil Çelebioğlu, “Harflere Dair”, *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*, MEB Yay., İstanbul 1998, s. 599-624.

¹⁷⁵³ G.23/1, G.81/2, G.148/3, G.164/1, G.260/1, G.264/2, G.309/3, G.424/5, G.442/4, G.841/4, G.845/2, G.982/4, Müf.6.

¹⁷⁵⁴ G.501/5, G.631/5, G.1007/3, G.1066/3.

¹⁷⁵⁵ G.22/3, G.134/4, G.151/3, G.218/3, G.279/1, G.291/3, G.341/3-4, G.342/2, G.423/5, G.572/2, G.576/3, G.577/1, G.607/3, G.623/4, G.646/2, G.647/3, G.722/1, G.753/4, G.924/3, G.931/1, G.1070/1, G.1071/1, G.1080/1, Mur.2/5.

Hezār ŧiri bu ŧaħnuñ za‘îf-i pençesidür
Ne ŧîr virdi ola tıfl-ı dile dāye-i ‘aşk G.517/2

Āvārelikle yād ider oldu raķibi yār
Ĥamd it Ĥudā’ya kim hele yad olmaduñ gōñül G.615/4

Yār baķmazsa n’ola raħm ile bî-çāresine
Zārdan özge bu derdūñ ‘acebā çāresi ne G.972/1

Āşafā bir gün irem bāğ-ı İrem gül-zārına
Bir gül içün bülbül-i ŧeydā-veŧ irŧād it beni G.983/5

2.6.1.2. Hüsn-i Ta‘lîl¹⁷⁵⁶

N’içün incindūñ diyü dostuñ ruħ-ı rengînine
Bāğ-ı ‘ālem güllerine nîŧler ķaldurdu çüb G.54/4

Yine bir Leylî-veŧūñ ‘aşķı ile olup ĥarāb
Kendisin kühsārdan kühsāra urmuş āfitāb G.55/1

Ĥırām-ı ķadd-i tūbānuñ görenler ‘aksini ŧāhā
Ayağūñ öpmege dūŧmiŧ saña üftādedür dirler G.214/2

Reŧk idermiş la‘lūñe mercān u yāķūt ey ŧanem
Anları ‘isyānlarıyla cürmidür ŧaş eyleyen G.735/2

Dīdeden ŧu ŧaçdığum bu sīne-i sūzānuma
Āteŧ-i dil itmesün te’ŧîr diyü cānānuma G.909/1

2.6.1.3. İktibās

“نفخت فيه من روحي”nüñ añlar¹⁷⁵⁷
Rumūzın ŧāħib-i ‘irfān olanlar G.280/3

“لن تراني” diyü setr itdi çü zāt-ı pākini¹⁷⁵⁸
Bu tecellīye sebep Mūsî’-i Āl ‘İmrān nedür G.283/5

¹⁷⁵⁶ G.13/2, G.23/4, G.55/2, G.55/3, G.59/4, G.62/1-2, G.68/5, G.166/5, G.262/2, G.269/1, G.277/3, G.285/2, G.285/4, G.403/5, G.486/3, G.600/1, G.691/3, G.948/3, G.975/4, G.998/4, G.1046/4.

¹⁷⁵⁷ “*Nefāhtü fihî min rūhî*”: “Onu tesviye edip, düzeltip de rûhumdan ona (Hz. Âdem’e) üfledim mi derhâl ona secdeye kapanın.” bk. 38 Sâd/72; “Ben, onun yaratılıŧını tamamladığım ve ona rûhumdan üflediğim zaman, siz hemen onun için secdeye kapanın.” bk. 15 Hicr/29.

¹⁷⁵⁸ “*Len terānî*”: “Sen beni göremezsın...” bk. 7 A‘râf/143.

Fenā sehhāredür aldanma Āşaf
“عسر يسرا” hayāl-i h̄āba beñzer¹⁷⁵⁹ G.315/5

Vaşf-ı yārı kı l vasat itnābı terk eyle hemān
Kim dimişler Āşafā “لا خير الا في الوسط”¹⁷⁶⁰ G.467/5

Dilerseñ “من عرف” sırrına vāķıf olmağı Āşaf¹⁷⁶¹
Zuḥūruñ mebde’in fikr it recā semtine sālİK ol G.619/5

2.6.1.4. İrsāl-i Mesel

Cefāsı hūblaruñ maḥz-ı şafādur sen dilā baķ kim
Cefā-yı rūzgāra şabr ile olur **ķoruk helvā** G.36/4

Oldı zīr-i feyz-i cām dest-i ümmīd-i faķīr
Yok ‘ilācı bu meşeldür “دست بر بالای دست”¹⁷⁶² G.91/4

‘Ahd ü peymāna ḥilāf eyledi Āşaf çün yār
Ṭālī’üm olmayıcaķ n’işleye yā Rab Maḥmūd G.141/5

Ġamzeler ‘uşşāķ içinde olmasunlar kana mā’il
Ḥaķķına vardur işāret **ķanı ķoymaz ķan** dirler G.277/4

Şerḥa-i dilden dirīğ itme müjeñ nāveklerin
Verd-i zibā hiç olur mı gülşen içre ḥārsuz G.356/2

2.6.1.5. İstiāre¹⁷⁶³

‘Aşķ āteşine ey gül yanarsa dil-i şeydā
Ḥākisterinden olur bī-ḥad hezār peydā G.43/1

La‘l-i nābı üzre ger ḥaṭṭ kıyās itme dilā
Nāfe-i gīsū-yı çīninden dökülmiş müşg-i nāb G.58/3

Şabā-yı ‘āṭıfet-āsā çü geçdi ğamze-i dilber
Göründi sīnemüñ şaḥnında yer yer kırmızı güller G.264/1

¹⁷⁵⁹ “*‘Usri yūsran*”: “Güçlükle beraber kolaylık vardır.” bk. 94 İnşirāh/5-6.

¹⁷⁶⁰ “*Lā ḥayra illā fi’l-vasaf*”: Hayır, ancak ortadadır.

¹⁷⁶¹ “*Men ‘arafa* nefsehū feķad ‘arafa Rabbehū”: “Nefsini bilen, Rabbini de bilir.” Hadīs-i Şerif.

¹⁷⁶² “*Dest ber-bālā-yı dest*”: El elden üstündür.

¹⁷⁶³ G.30/2, G.43/1, G.65/2, G.66/1, G.66/3, G.72/1, G.74/4, G.78/1, G.106/1, G.124/1, G.137/2, G.157/1, G.211/1-3, G.228/1, G.234/1, G.265/5, G.271/4, G.273/1, G.275/3, G.294/1, G.338/3, G.399/1, G.400/2, G.402/1, G.426/4, G.433/2, G.473/1, G.485/5, G.510/5, G.524/1, G.546/3, G.560/2, G.565/2, G.639/1, G.674/2, G.734/2, G.801/1, G.802/1, G.846/2, G.861/2, G.870/1, G.931/2, G.944/2, G.960/3, G.961/3, G.992/2, G.994/3, G.999/1, G.1064/5, G.1065/2, G.1072/3, G.1076/1, Muh.2/5, Muh.9/1, Muh.11/5, Müs.8/2, Rüb.19, Rüb.20, Rüb.26, Müf.14.

Destâr şardı Āşaf idüp cāmesin sefid
Halvet bucağın eyledi gör ihtiyār şem‘ G.473/5

Dīde-i āşūb-engīze firāvān āferīn
Ṭavr-ı mekri ögredür hem zülfüne hem çeşmüne G.874/2

2.6.1.6. İstifham¹⁷⁶⁴

Nedür ol ruḥ-ı müzeyyen nedür ol nigāh-ı gāmze
Nedür ol ḥaṭ-ı mu‘aṭṭar nedür ol cemāl-i garrā G.15/2

Cānāna Āşafā nic’olur eylemek ḥiṭāb
Ḳābil mi hiç gedā diye sulṭāna merḥabā G.52/5

Fenā bezminde Āşaf var mıdur bir şeyḥ-i kāmīl kim
Bu ‘ālem yoḥsa kim ser-tā-ḳadem ḥālī midür yā Rab G.57/5

Uyma a‘dāya didükçe ol baña düşünām ider
Bu güneh her dem ‘aceb benden mi dilberden midür G.194/4

Bir ḳad mi var ol serv-i semen-būya mu‘ādīl
Şeb-bū mı var öyle gül-i ḥod-rūya mu‘ādīl G.651/1

2.6.1.7. İştikak¹⁷⁶⁵

Bu ne sır durur kim ola ey şeh-i ‘ālem-penāh
Ḥ‘ān-ı in‘āma ‘adū mūn‘am eḥibbā teşne-leb G.66/4

Himmet-i dārāt-ı ‘aşḳuñ ey şeh-i ‘ālī-cenāb
Dīde-i ḥūn-āb-ı ‘uṣṣāḳa yetürdi yine āb G.68/1

Eger görmek dilerseñ ḳible-i maṭlūbı ey ṭālīb
Mişāl-i Ḳays şahrā-yı maḥabbet içre feryād it G.83/2

¹⁷⁶⁴ G.3/5, G.8/3, G.11/5, G.15/1-5, G.16/1-5, G.36/2, G.38/4, G.40/4, G.42/5, G.46/4, G.47/1-7, G.53/1-4, G.56/1, G.57/1-4, G.68/4, G.72/3, G.76/3, G.78/4, G.89/4, G.92/3, G.96/3, G.102/3, G.112/1-5, G.114/1, G.125/3, G.138/1-5, G.140/3, G.167/3, G.173/5, G.181/2, G.186/1-5, G.194/1-5, G.217/1-5, G.227/1-7, G.231/2, G.243/1-5, G.283/1-7, G.293/1, G.322/6, G.350/3, G.356/2, G.382/2, G.395/1, G.426/4, G.460/5, G.481/1, G.482/5, G.486/2, G.506/1, G.507/1-5, G.515/1-5, G.527/1, G.542/3, G.542/5, G.560/4, G.587/5, G.616/5, G.637/4, G.667/1, G.685/1-5, G.707/2, G.710/5, G.711/1-5, G.773/3, G.777/1, G.819/4, G.821/2, G.829/1-5, G.855/3, G.868/3, G.872/1, G.915/4, G.939/4, G.977/1, G.982/1-5, G.990/1-5, G.1008/1-5, G.1024/1-5, G.1025/1-5, G.1027/1-5, G.1040/1-5, G.1051/3, G.1062/2, G.1071/4, G.1072/4, G.1076/7, G.1079/1-7, Muh.1/1, Muh.7/1, Muh.7/5.

¹⁷⁶⁵ G.118/4, G.151/3, G.182/1, G.195/3, G.233/4, G.278/2, G.281/5, G.303/3, G.350/4, G.364/1, G.378/3, G.404/1, G.405/4, G.423/5, G.446/2, G.455/3, G.524/4-5, G.557/2, G.614/4, G.747/2, G.762/3, G.797/4, G.821/3, G.849/3, G.900/3, G.955/5, G.1004/4, G.1029/5, G.1030/4, G.1050/4, Muh.2/4.

Senüñ gönülün nice memnün-ı **zühd** ise ayā **zāhid**
Benüm de hâtırım eyler ‘ünâb-ı dil-güşâdan hâz G.470/2

Beñzemez elfâz-ı ğayra vādī-i nazmuñ senüñ
Feyz-i **ilhām** Āşafâ hod tab‘uña **mülhem** gibi G.1029/5

2.6.1.8. Leff ü Neşr¹⁷⁶⁶

Gāhī hiṭâb u gāhī ‘itâb eyle kâ’ilin
Ara hâkâret eyle begüm ara iltifât G.78/3

Göñül mesrūr olur ruhsârũña ger gelse nev-haṭṭuñ
Bahâr irse belī erbâb-ı zevk eyler çemenden hâz G.472/3

Rûh ruhsârũñ diler tab‘um cemâlũñ rü’yetin
‘Andelīb ‘âdet durur verdi sever pervâne şem‘ G.474/4

Şebüm târ itdi rûzum tîre bahtum kara şabrum mû
Siyeh zülf ü siyeh perçem siyeh müjgân siyeh gîsû G.833/1

Biri ‘âşık-ı hüsnüñdür biri hayrân-ı kıddüñdür
Zemîññ serv-i refârı sipihrüñ mâh-ı tâbânı G.1034/3

2.6.1.9. Mecâz-ı Mürsel¹⁷⁶⁷

Kemter oldı haste-dil dârü’ş-şifâ-yı ‘aşkda
Mâr şerbet derd bālîn hecr pisterdür baña G.9/3

Dil vardı pâyına gice göstermedi ruhın
Zulmetde koydı virmedi ol müstemende şem‘ G.476/2

Āşafâ çün bu felekdür geçicek vaqt-i çemen
‘Andelīb ağlasa reyḥân şaçını yolsa gerek G.546/5

İrdi eyyâm-ı bahâr çün serv-ı kad-i naḥl-i hırāmum
Geh yeşiller gey şalın gāhī geyin kırmızı cāme G.951/4

Āşafâ derd-i dilüñ niçe bilür âteşini
Çekmeyen dünyede böyle kad-i bālā ğamını G.1076/7

¹⁷⁶⁶ G.46/2, G.120/2, G.141/4, G.158/1, G.178/1, G.179/4, G.236/4, G.341/1, G.356/1, G.381/1, G.466/5, G.470/1-2, G.498/2, G.525/3, G.582/1, G.639/2, G.644/2, G.735/1, G.760/1, G.868/1, G.889/5, G.914/1.

¹⁷⁶⁷ G.69/2, G.203/2, G.236/2, G.355/3, G.692/2, G.988/3, G.988/5, G.1010/5.

2.6.1.10. Mübâlağa¹⁷⁶⁸

Gösterirdüm âteşüm bir âh-ile cānāna hep Korkaram nār-ı derūnumdan havālar yana hep	G.70/1
Nāleden dūd-ı dilüm taldurdı dünyāyı bütün Göz yaşı deryā gibi cūş itdi gūyā semt semt	G.98/4
Öyle bir şāhib-keremsin yoqdur aqrānuñ senüñ Zülf-i müşgīnūñ şalupdur ‘āleme sāye güzel	G.637/2
Sūziş-i firqatle mişl-i hār u has yandı tenüm Yansa çarh olmaz ‘aceb bu āh-ı âteş-bārdan	G.741/4
Dūd-ı āhum nüh kıbāb-ı çarha atmışdur kemend Geçme benden sen kemend-i nām-dārumdan şaқın	G.755/3

2.6.1.11. Nidā¹⁷⁶⁹

Āşafā nazmuñ senüñ maṭbū‘-ı aḥbāb olmada Görmedüm sen gibi hiç bir şā‘ir-i kāmīl-pesend	G.143/5
Ey şeh-i hūbān bilmem şöhetüñ kimlerledür Rüz u şeb āyā senüñ ünsiyyetüñ kimlerledür	G.210/1
Hīç olmazdı mişālūñ olsa şeftālūlaruñ Ey nihāl-i nev-resīde ey gül-i gül-geşt-i nāz	G.376/4

¹⁷⁶⁸ G.13/2, G.46/3, G.66/3, G.71/2, G.86/3, G.113/5, G.117/3, G.148/2, G.159/3, G.165/1-2, G.166/5, G.191/1, G.252/4, G.257/1, G.259/4, G.269/3, G.274/2, G.285/3-4, G.302/1, G.312/1, G.318/3, G.323/5, G.328/1, G.364/4, G.372/3, G.381/1, G.410/1, G.420/1, G.467/2, G.548/3, G.603/3, G.645/4, G.658/1, G.684/1, G.709/1-2, G.720/3, G.774/3, G.777/3, G.796/6, G.798/3, G.818/4, G.839/4-5, G.851/4, G.856/2, G.870/5, G.900/2, G.947/4, G.961/2, G.985/1, G.985/1, G.985/5, G.999/3, G.1089/4.

¹⁷⁶⁹ G.3/1, G.5/2, G.5/5, G.6/5, G.9/2, G.10/1, G.11/1, G.12/5, G.13/4, G.14/5, G.24/4, G.25/4-5, G.34/2, G.42/5, G.48/5, G.49/3, G.57/1-5, G.60/2, G.62/5, G.64/5, G.66/4, G.68/1, G.69/5, G.70/5, G.71/5, G.79/5, G.83/1-3, G.84/1, G.89/5, G.93/1, G.93/4, G.96/2, G.98/2, G.100/1, G.101/2, G.113/1, G.117/1, G.121/1, G.123/1, G.123/3-5, G.124/4, G.130/4, G.132/5, G.133/5, G.136/1, G.140/4, G.143/4, G.144/1, G.147/1, G.148/4-5, G.150/1, G.152/5, G.156/3, G.164/4, G.166/2, G.171/4, G.173/1-4, G.178/5, G.191/4, G.197/5, G.200/5, G.201/4, G.203/4, G.205/3, G.207/4, G.211/5, G.217/3, G.226/2, G.227/6, G.231/2, G.233/3, G.239/1, G.240/3, G.241/5, G.242/2, G.244/4, G.248/1, G.251/1-3, G.254/2-3, G.271/3, G.281/5, G.282/5, G.289/4, G.294/1, G.303/5, G.311/5, G.314/4, G.323/5, G.329/3, G.353/5, G.356/3, G.381/4-5, G.397/3, G.402/2, G.410/4, G.416/2, G.418/1, G.419/1, G.423/3, G.425/2-3, G.434/5, G.450/1, G.460/3, G.462/3, G.470/2, G.491/4, G.492/3-4, G.498/3, G.499/1, G.501/5, G.510/4, G.552/2, G.531/2-3, G.540/3, G.549/2, G.560/1, G.561/3, G.563/5, G.577/5, G.579/3, G.587/1-2, G.594/1, G.613/1-5, G.620/4, G.632/1, G.638/4-5, G.647/2-5, G.663/5, G.680/5, G.688/3, G.697/4, G.707/4, G.713/2, G.720/5, G.726/1, G.732/1, G.735/2, G.743/4, G.755/2, G.759/1, G.766/5, G.768/5, G.775/1, G.781/4, G.796/1, G.797/3, G.801/1, G.829/1-2, G.830/1, G.837/5, G.844/4, G.850/4, G.852/5, G.861/2, G.863/4, G.869/3, G.871/5, G.876/5, G.886/2, G.888/5, G.895/5, G.897/4, G.901/4, G.902/2, G.915/5, G.917/4, G.919/4, G.925/5, G.935/3, G.941/5, G.944/2, G.962/2-3, G.971/3-4, G.978/4, G.979/1, G.983/1-2, G.987/2, G.994/3, G.1001/1, G.1012/6, G.1022/5, G.1026/5, G.1032/3, G.1040/2, G.1054/5, G.1057/1, G.1059/4, G.1062/3, G.1066/2, G.1075/1, G.1075/4, G.1077/3, G.1078/6, G.1084/3-4, G.1088/5, Muh.4/3-4, Muh.5/5, Muh.6/2, Muh.7/4-5, Muh.8/3, Muh.9/1, Muh.12/1-2, Muh.13/3, Muh.15/2, Muh.19/4-5, Müs.1/1, Müs.2/1, Müs.6/2, Rüb.1, Rüb.5, Rüb.13, Rüb.19, Rüb.20, Rüb.47, Rüb.48, Müf.14.

Meh-likā hercāyi sen āvāre olduñ ey göñül
Bir şifāsuz derd için bī-çāre olduñ ey göñül G.647/1

Ey mā'ilini katl idici şūh levendim
V'ey hastesinüñ zaḥmına bī-merhem efendim G.691/1

2.6.1.12. Telmih¹⁷⁷⁰

Süleymān gibi āfāk içre meşhūr olayum dirseñ
Hemişe ḥāṭır-ı mūr-ı dili luṭfuñ ile yād it G.83/4

Dil-i Ya'kūb-ı ğam-gīnüm göz açdı ğuşşa vü ğamdan
Sa'ādetle meh-i nev Yūsuf-ı Ken'ān gelür dirler G.321/3

Çāh-ı zulmetden aqıtdı āb-ı ḥayvānı müdām
Āşafā bir nāv-dāndur kilik-i tūmāruñ senüñ G.535/5

Tā bezm-i ezelde dil içmişdi şarāb-ı 'aşk
Bu āna dek ol cāmuñ mestānesidür göñlüm G.654/3

'Adūyı güldürüp āzürde-dil itdi beni ol yār
Yine yıqmağa geldi Ka'be'yi aşḥāb-ı fīl ile G.966/4

2.6.1.13. Tenāsüp¹⁷⁷¹

Ol ṭabībe ben didüm Āşaf helāküñdür senüñ
Didi kim bīmār-ı 'aşka eylemek tīmār güç G.116/5

Ne cevri eyler gözüñ 'uşşāka kim her dem ider ızḥār
Gehī sehm ü gehī rümḥ ü gehī seyf ü gehī ḥançer G.172/1

Āsūde ola sāye-i luṭfuñda rüz u şeb
Āşaf kuluñ da pādişehüm bir fütādedür G.326/5

Gülşen-i bezmüñde şad-berg kırmızı gül şanuram
Bāde-i gül-fāmı devr itdükçe ol ruḥsārı al G.648/3

¹⁷⁷⁰ G.8/4, G.16/3, G.18/4, G.28/5, G.33/3, G.75/3, G.83/2, G.92/5, G.114/4, G.115/4, G.119/1, G.127/3, G.152/1, G.158/5, G.193/3, G.276/5, G.283/5, G.296/2, G.302/4, G.340/4, G.387/1, G.402/3, G.403/2, G.409/1, G.420/2, G.420/3, G.421/1-2, G.422/4-5, G.427/3, G.436/4, G.440/3, G.446/2, G.451/5, G.453/2, G.457/5, G.457/5, G.460/2, G.469/5, G.476/4, G.476/5, G.495/4, G.513/5, G.519/4, G.527/1, G.527/3, G.534/1, G.535/3, G.587/4, G.589/3-4, G.593/3, G.595/2, G.683/5, G.639/2, G.645/5, G.657/3, G.690/2, G.706/2, G.707/1-2, G.709/3, G.711/5, G.713/2, G.715/2, G.718/3, G.742/5, G.747/2, G.756/2, G.756/4, G.764/5, G.786/2, G.788/4, G.796/6, G.801/2, G.811/3, G.814/4, G.822/2-3, G.858/5, G.891/3, G.908/3, G.966/4, G.1005/5, G.1010/5, G.1017/4, G.1023/3, G.1025/3, G.1048/4, Muh.8/4, Muh.15/2, Muh.27/5, Rüb.4.

¹⁷⁷¹ G.7/1, G.51/4, G.62/2, G.63/3, G.115/5, G.118/1, G.120/3, G.122/5, G.123/2, G.133/5, G.161/2, G.215/3, G.269/2, G.372/1, G.383/7, G.397/1, G.414/2, G.418/4-5, G.460/2, G.490/4, G.516/4, G.560/3, G.575/2, G.707/2, G.751/4, G.794/2, G.870/2, G.934/1, G.990/2, G.1013/4, G.1019/2, G.1026/2.

Şebüm tār itdi rūzum tīre bahtum qara şabrum mū
Siyeh zūlf ü siyeh perçem siyeh müjgān siyeh gīsū G.833/1

2.6.1.14. Teşbih¹⁷⁷²

Cemāl-i pākūñe hāl ehli mir'āt-ı şafā dirler
Çamer ruhsāruña kıl gelse müy-ı dil-güşā dirler G.193/1

‘Aceb perverde itmiş eşk-i çeşmüm rüy-ı dildarı
İrem bāğında bitmiş verd-i müsteşnāya beñzetedüm G.675/2

Şeb-i tār içre şeb-pere mişāli cān ile gönüm
Olur dīvāne çünki neyyir-i raşşānı görmesem G.712/2

Kim bilür keyfiyyet-i hoşka-dehānuñ n’eydügin
Añlamak mümkün mi ol rāz-ı nihānuñ n’eydügin G.757/1

Çekmede mişl-i seng-i mıkñāñīs
Turralar ehl-i dilleri bende G.968/2

2.6.1.15. Teşhis¹⁷⁷³

Varağ-ı verdi açup oğudı bir nazm hezār
Nağme-i dil-keşini hayli pesend itdi şabā G.32/4

Gül-geşt-i bāğa geldi diyü pādīşāh-ı verd
Ceyş-i şükūfe seyrine meydāna çıkdı hep G.63/3

Tağ nāle kılup mişeleri eyledi feryād
Cān virdigi dem firkat-i Şīrīn ile Ferhād G.152/1

Ruñuñ gördükde her verd-i ter ol deñlü hicāb eyler
Ki perr-i ‘andelībi rüyına ol dem niğāb eyler G.205/1

Nev-bahār geldi yeşil cāme geyindi tağlar
Hurreminden cüş idüp bulandı hep ırmağlar G.269/1

¹⁷⁷² G.9/2, G.9/5, G.11/4, G.13/1, G.23/1, G.23/3, G.44/1-5, G.68/2, G.75/3, G.77/4, G.97/3, G.130/3, G.159/3, G.167/4, G.171/2, G.171/5, G.177/2, G.214/2, G.273/5, G.287/3, G.297/4, G.315/1-5, G.356/1, G.388/3, G.400/4, G.430/3, G.448/4, G.486/1, G.522/2, G.605/4, G.614/1, G.643/5, G.654/2, G.672/2, G.675/1-5, G.688/1-5, G.712/2, G.713/2, G.732/2, G.745/4, G.788/4, G.868/2, G.868/4, G.871/4, G.958/4, G.970/4, G.978/2, G.1030/3, G.1051/1, G.1066/3.

¹⁷⁷³ G.1/1, G.47/5, G.59/4, G.60/5, G.62/3, G.66/3, G.70/4, G.161/4, G.182/2, G.187/3, G.234/1-4, G.249/3, G.324/4, G.437/3, G.446/3, G.473/5, G.485/3, G.487/1-5, G.491/4, G.500/3, G.546/5, G.565/5, G.569/5, G.606/4, G.641/2, G.653/1, G.700/1-2-3, G.874/2, G.877/4, G.900/4, G.913/2, G.931/2, G.933/4, G.938/3, G.958/3, G.987/3-4, G.996/1-2, G.1000/1, G.1000/4, G.1004/5, G.1022/3, Muh.1/2.

2.6.1.16. Tevriye-İhâm¹⁷⁷⁴

Dil uzatdum leb-i la‘line anuñ derd-ile ben Didi ol sūhte-i hecre buni dermāna ilet	G.100/2
Nağme-i nāleleri evce çıkarsa ne ‘aceb Gönlümüñ sūzişine rüy-ı hasendür bā‘ış	G.107/4
Gel bu demde meclis-i yārdan ayağ çek Āşafā Gey şaķın kim şerbetüñe zehr-i mār kıatmaķ diler	G.159/5
Hişşe-mend eyler idi būs-ı feminden cānı Dönmeşe tursa hemān ‘ahdine peymāne biraz	G.380/4
Keyfiyyet-i lebüñ eşerin şormağa bu çarķ Yolladı āfitāb u hilāli taraf taraf	G.486/3

2.6.1.17. Tezat¹⁷⁷⁵

Cānāna Āşafā nic’olur eylemek hiķāb Kābil mi hiç gedā diye sultāna merħabā	G.52/5
Haķķuñ küdürü aĝladur ey meh-liķā beni Gerçi kenārı ‘āşık-ı ĥayrānı güldürür	G.240/3
Çarķuñ siteminden dime feryād iderüz biz Şad zār ile bu göñlümüzi şād iderüz biz	G.358/1
Dil ü cān naķdini aldı daķı ol kaşd-ı cān eyler ‘Aceb Āşaf ne virdi alımaż ol bī-emān benden	G.783/5
Dilleri kullāb-ı zūlfine ider bend ü girift ‘Āķil oldur kim o zencīrūñ ola dīvānesi	G.1044/3

¹⁷⁷⁴ G.24/2, G.45/2, G.52/3, G.61/4, G.64/4, G.82/2, G.140/2, G.183/2, G.225/3, G.230/3-4, G.275/2, G.290/3, G.314/2, G.319/4, G.334/5, G.342/2, G.433/4, G.473/2, G.489/3, G.514/4, G.569/2, G.576/3, G.580/5, G.668/3, G.672/2, G.707/3, G.718/3, G.730/4, G.731/4, G.742/4, G.769/3, G.774/5, G.782/3, G.788/4, G.799/5, G.809/2, G.834/3, G.864/1, G.876/1, G.886/5, G.906/5, G.914/4, G.923/5, G.981/5, G.994/5, G.1004/2, G.1007/1, G.1026/1, G.1030/2, G.1039/5, G.1042/5, Mur.3/3.

¹⁷⁷⁵ G.56/2, G.70/3, G.78/3-4, G.104/4, G.131/3, G.136/4, G.137/5, G.228/5, G.236/4, G.240/5, G.242/5, G.247/3, G.258/5, G.307/3, G.310/2, G.322/3, G.347/2, G.358/1, G.375/1, G.376/3, G.377/4, G.405/4, G.430/4, G.508/1-2, G.514/1, G.524/3, G.540/4, G.542/2, G.545/5, G.570/2, G.586/5, G.597/2, G.602/1, G.690/1, G.700/3, G.706/3, G.731/2, G.764/4, G.768/2, G.773/5, G.778/1, G.797/7, G.799/5, G.817/2, G.836/5, G.853/3, G.903/4, G.917/3, G.926/3, G.932/5, G.968/4, G.1021/1, G.1021/5, G.1028/2, G.1057/1, G.1088/5, G.1089/1, Muh.3/5, Mur.3/5.

2.6.2. Atasözleri ve Deyimler

Dilin en zengin yanı olan atasözleri ve deyimler yüzyıllardır belirli tecrübelerle söylenmiş, az çok değişikliğe uğrayarak günümüze gelmiş özlü sözlerdir. Atasözleri hüküm ifade eden, çoğu geniş zaman kipiyle çekimlenmiş cümle ya da cümleciklerdir. Şair birçoğunda kullandığı sözün atasözü olduğunu “*dimişler, dinilmişdir, bu meseldür*” gibi ifadelerle belirtir. Vezin, kafiye gibi zaruretle kimi zaman söylediği sözlerde takdim tehirler yapar. Bazen atasözünün bir bölümünü zikrederken bazen de Arapça veya Farsça atasözlerini kullanır.

Deyimler en az iki kelimededen oluşmuş çoğu zaman mecaz anlam taşıyan kalıp yapılarıdır. Şair burada da vezin ve kafiye gibi zaruretle deyimden bir ya da iki kelimenin Arapça veya Farsçasını kullanır. Bu şekildeki kullanımlarda kolaylık olsun diye ayrı bir deyim olmadığından parantez içinde Arapça ve Farsça kelimeler gösterilmiştir. Deyimin bir başka şekli varsa yine o da parantez içinde verilmiştir.

Âsaf Dîvânı özellikle deyimler bakımından oldukça zengindir. Bu, şairin dilin inceliklerine vakıf olduğunu, şiirinin özlü olduğunu gösterir. Bu başlık altında önce atasözleri harf sırasına göre verilmiş, atasözü gibi kullanılan ifadeler tertip sırasına göre verdikten sonra deyimler de harf sırasına göre dizilmiştir. Atasözlerinin geçtiği beyit ya da bendler verilmiş, deyimlerin ise sadece geçtiği yerler belirtilmiştir.¹⁷⁷⁶

2.6.2.1. Atasözleri

Âşık arsız olur:

Leblerüñ gördükçe teslîm eylesem rûhı n'ola

Bu tevâtürdür kadîmî 'âşık olur 'arsuz G.350/2

*Bağdat gibi diyâr olmaz:*¹⁷⁷⁷

Dilerseñ meclis-i mey zevkını maḥbûb ile her dem

Bu 'âlem içre Bağdâd ile Şâm-âsâ diyâr olmaz G.394/3

Bir şey (sır) iki(kişi)yi aşarsa yayılır:

Kim dinilmiş “كل شيء جا وزا لا ثنين شاع”¹⁷⁷⁸

Râz-ı aşkuñ fâş ider ol eşk-bâruñ tuymasun G.806/3

Bugün bana ise yarın sanadır:

'Âlemde çeker zaḥmeti erbâb-ı ḥaḳîḳat

Ey şüfî bugün baña ise irte sañadur G.329/3

¹⁷⁷⁶ Bu maddenin hazırlanmasında şu kaynaklardan yararlanılmıştır: E. Kemal Eyüboğlu, *On Üçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler*, Doğan Kardeş Mat., İstanbul 1973; Ömer Asım Aksoy, *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, TDK Yay., c. I, Ankara 1971, c. II, Ankara 1976, c. III, Ankara 1977; Mehmet Yılmaz, *Kültürümüzde Arapça ve Farsça Asıllı Vecizeler Sözlüğü*, Sütun Yay., İzmir 2008; Ali Püsküllüoğlu, *Türkçe Deyimler Sözlüğü*, Arkadaş Yay., Ankara 1995, Sait Şimşek-Taceddin Uzun, *Arapça-Farsça Deyimler ve Kalıp İfadeler Atasözleri Sözlüğü*, Beyan Yay., İstanbul 1991; M. Ali Tanyeri, *Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler*, Akçağ Yay., Ankara 1999; Dehri Dilçin, *Edebiyatımızda Atasözleri*, TDK Yay., Ankara 2000.

¹⁷⁷⁷ “Ana gibi yar Bağdat gibi diyâr olmaz.” şeklinde de kullanılmaktadır.

¹⁷⁷⁸ “*Küllü şey'in câveze'l-isneyni şâ*”: “Bir şey (sır) iki(kişi)yi aşarsa yayılır. Bu söz bizdeki “Sırrını söyleme dostuna, o da söyler dostuna.” sözünü hatırlatmaktadır. Sözün “Küllü sırrın câveze'l-isneyni şâ” şekli de vardır. bk. Mehmet Yılmaz, *age.*, c. II, s. 498.

- Cennette gece olmaz:*
 Yüzden al kākülünî biz görelüm dīdāruñ
 Bu meşeldür güzelüm **‘adnde şeb-tār olmaz** G.392/3
- Çabuk kuş ayağından tutulur:*
 Hālāş bulmadı dil murğı canānuñ zülfi bāğından
 Dinilmişdür ki **yügrek kuş tutulur hod ayağından** G.798/1
- Deniz suyu kaba sığmaz:*
 Çün cām-ı Cem bu bezmüñ hamrı ayağa şıgmaz
 Bu bir meşeldür **āb-ı yem kab kacağa şıgmaz** G.415/1
- El elden üstündür:*
 Oldı zīr-i feyz-i cām dest-i ümmīd-i faķīr
 Yok ‘ilācı bu meşeldür “**دست بر بالای دست**”¹⁷⁷⁹ G.91/4
- Gül dikensiz olmaz:*¹⁷⁸⁰
 Yārı a‘dā ile hem-meclis görürsem gam yemem
 Gülşen-i fānī içinde **verd olur mı hārsuz** G.350/3
- Şerha-i dilden dirīğ itme müjeñ nāveklerin
Verd-i zibā hiç olur mı gülşen içre hārsuz G.356/2
- Hāzer kıl bakma ey dil rāh-ı ‘aşqda ķīl ile ķāle
 Rızā vir cevrine yāruñ sen andan eyleme nāle
 Cefā vü cevrine şabr eyle gam-nāk olma her hāle
 Kılup her dem naşīhat söyleñ ol pejmürde aḥvāle
 Şaķın rencīde-i cevr olma baķ ol zūlf-ile hāle
Açılmaz hārsuz gülşende gül hem dağsuz lāle Müs.5/1
- Hayır, ancak ortadadır:*
 Vaşf-ı yārı kıl vasaḥ itnābı terk eyle hemān
 Kim dimişler Āşafā “**لا خير الا فى الوسط**”¹⁷⁸¹ G.467/5
- Himmet cebe sığmaz:*
 Hezār-ı hoş-nevādan şor ne bilür zāğ elḥānı
 Meşeldür bu ki hiç **hemyāna şıgmaz māye-i himmet** G.79/4

¹⁷⁷⁹ “**Dest ber-bālā-yı dest**”: El elden üstündür. bk. Mehmet Yılmaz, *age.*, c. I, s. 132.

¹⁷⁸⁰ “Dikensiz gül olmaz.” şeklinde de kullanılmaktadır.

¹⁷⁸¹ “**Lā ḥayra illā fi’l-vasaḥ**”: Hayır, ancak ortadadır. bk. Mehmet Yılmaz, *age.*, c. II, s. 516.

Kalpten kalbe yol olur:

Çeşm-i hūn-ālūdemi zālīm görüp raḥm itmedūñ
Ḥāk-i pāda rūy-ı pāmālūm görüp raḥm itmedūñ
Zār u giryān olmış aḥvālūm görüp raḥm itmedūñ
Sūz-nāk üftādeñem ḥālūm görüp raḥm itmedūñ
Gerçi dirler **kalbden kalbe yol olur** bu meşel

Muh.15/6

Kan kanı koymaz:

Ġamzeler ‘uşşāk içinde olmasunlar ḳana mā’il
Ḥaḳḳına vardur işāret **kanı koymaz kan** dirler

G.277/4

Kul sıkışmayınca Hızır yetişmez:

Dāmen-i Ḥızır’a el irmez derd müştedd olmadan
Ey ṭabīb-i cān u dil eyle meded dermān bize

G.917/3

Kuşu kuşla tutarlar:

Şalup murğ-ı dili ol çeşm-i āhūyı şikār itdüm
Tutarlar kuşu kuş ile dimişler bir meşeldür bu

G.846/2

Sabırla koruk helva olur:

Cefāsı hūblaruñ maḥz-ı şafādur sen dilā baḳ kim
Cefā-yı rūzgāra **şabr ile olur koruk helvā**

G.36/4

Şabr ile koruk olur helvā meşeldür Āşafā
Bu ḥilāf olmaz hemīşe āşikārdur sevdiğüm

G.687/5

Vermeyince Mabût, neylesin Mahmut:

‘Ahd ü peymāna ḥilāf eyledi Āşaf çün yār
Ṭālī’üm olmaycaḳ n’işleye yā Rab Maḥmūd

G.141/5

2.6.2.2. Atasözü Gibi Kullanılan İfadeler

Fikr-i ṭurrañ çıḳmadı dilden senüñ ey seng-dil
Çün bilürsin riştesüz **haccār tarḥ itmez binā**

G.11/4

Nīm nigāh eyler saña ey dil o naḥl-i nīk-baḥt
Meyl ider pür-bār olunca yire dā’im bir dıraḥt

G.102/1

İder ‘uşşāk seni bezmine da’vet nāşıḥ
Didiler **da’vete lāzımdur icābet** nāşıḥ

G.134/1

Serverā yegdür sevāhil ka‘r-ı deryādan ‘aceb Keştiye binmem olursa esb-i Qanber‘den leziz	G.158/3
Şağın faşl-ı güli fevt itmesün mestān-ı mey-nūşān Mey-āşāmāna hālā furşat-ı devrān ganīmetdür ¹⁷⁸²	G.203/2
Keyf olup yaturken öpmiş rüy-ı dildārı raqīb Ehremenler çaldılar mühri Süleymān bī-haber	G.302/4
Nice ihfā ideyüm dildeki mihr-i şevkuñ Şemsen azher olan hüsn ki inkār olmaz	G.341/3
Dili dildār ile hem-rāz idegör şöhetde Yalıñuz bir yire her dem iki hasret düşmez	G.354/4
Qışşadan hişşe dimişler Āşafā her dem murād Qoy bizi vā‘ız yürü harf-i elif ‘ārife bes	G.424/5
Fırkatūñle vuşlatuñ dil kişverinde olamaz İki şāha dā‘imā bir taht olur hem tār teng	G.538/4
‘Ahd itdūñse eger Āşaf kuluñ öldürmege Hiç olur mı sevdiğüm hayr işi te‘hīr eylemek	G.542/5
Āşafā kālā-yı şi‘rüm ‘aynına almaz raqīb Tütyā nef‘ini n‘eyler gözleri a‘mālaruñ	G.585/5
Qankı taş katı ise başımı ursun ağıyār Şubha dek yaşdanuram bālişini ol yāruñ	G.593/4
Olmazsa rehā ğam mı oquñ demreni dilden Ey ebrū-kemān kātili elbette tutar kan	G.777/4
Yā seferdür yā taḥammül firqate dirdüm ‘ilāc Yok taḥammül hecrine terk-i diyār itmek nice	G.856/4
Demādem kısmetüm peygüle-i ğamda dem-i dildür Qanā‘at ehline Āşaf yeter bir gūşe bir tūşe	G.921/5
O gence nūr-ı beşāret ḥabīb-i server ola Hemīşe Hızr ‘aleyhi’s-selām yoldaşuñ	Kıt.5/2

¹⁷⁸² Bu söz diğēr bazı şairlerde de görülür. bk. Yasin Bayın, *Bazı Divanlarda Atasözlerinin Kullanımı*, Afyon Kocatepe Üniv., Sosyal Bilimler Ens., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon 2001, s. 105-107.

2.6.2.3. Deyimler

- Adı (nâmu) çık-* G.437/5
Ağır başlı G.611/4
Ağız bir et- G.69/2, G.542/1
Ağzını tut- G.585/1
Ağzının suyu ak- G.607/4, G.764/5
Âhını al- G.547/2, Müs.4/1.
Akıldan rehâ kıl- G.554/4
Akla gel- Muh.18/5
Aklı azat eyle- Muh.17/3
Aklı birinde ol- G.877/1
Aklı dağıl- G.1019/5
Aklı git- G.823/3, Rüb.9
Aklı hayrette koy- Müs.7/6
Aklı kal- G.569/1
Aklı perişan (târumâr/târâc) eyle- G.30/2, G.162/4, G.185/5, G.237/5, G.327/2, G.332/2, G.543/1, G.654/4, G.860/5, G.1000/3, G.1060/2, G.1071/2, Mur.3/3
Aklı yâr ol- G.394/1
Aklını al- G.21/2, G.244/4, G.471/2, G.636/1, G.841/1, Muh.3/2, Muh.24/4
Aklını aldır- G.312/2, G.682/4
Aklını dağıt- Rüb.24
Aklını yitir- G.765/1
Alçaktan gel- G.180/1
Alem çek- G.705/3
Alnı açık yüzü ak G.514/3
Aman bilme- G.854/2
Aman bul- G.558/5, G.1038/5
Aman verme- G.204/2, G.903/2, G.971/3
Ana sütü gibi helal ol- G.825/2
Aradan çık- G.589/4
Aradan gider- G.656/4
Aradan götür- G.540/2
Araya gir- G.928/4
Araya sal- G.500/4
Aşka (sevdâya) düş- G.391/2, G.505/4, G.677/1, G.778/4, G.797/4, G.944/1, G.956/2, G.1029/4, G.1078/3, Muh.23/2
Ayağa (pâya) düş- Muh.14/4
Ayağı er- G.799/5
Ayağına (pâyına) dolaş- G.383/3
Ayağına (pâyına) düş- G.314/4, G.400/2, G.650/3, Müs.2/5, Müs.5/4, Müs.8/2, Mur.2/3
Ayağına (pâyına) yüz ur- (sür-) G.44/3, G.66/2, G.159/3, G.220/5, G.322/3, G.387/1, G.408/5, G.724/2, G.861/5, G.868/5, G.873/2, G.1056/2, G.1064/5
Ayağına gel- G.134/4
Ayağına getir- G.78/4
Ayağını al- G.380/2, G.662/3
Ayağını çek- G.945/5
Ayak çek- G.159/5, G.412/3, G.413/3, G.906/5

Ayak götür- G.563/5
Ayak kaldır- G.963/4
Ayak kes- G.782/3
Ayak sür- G.921/3
Ayrı (cüdâ) düş- G.114/4, G.292/4, G.778/4
Ayvayı ye- G.21/5
Bağrı kebab ol- G.912/4, Muh.14/2
Bağrı yağı ak- G.551/1, G.798/3
Bağrı yanık G.476/3
Bağrına taş bas- Rüb.32
Bağrını del- G.5/5, G.272/5
Bağrının kanını iç- G.821/2
Bahtı açıl- G.1039/4
Bakışını (nigehini) kes- G.737/2
Baş eğ- G.180/1, G.291/4, G.455/2, G.500/5, G.799/4, G.834/5, G.984/3, Muaş.2/2,
Muaş.2/4
Baş koş- G.705/1
Baş ur- G.813/4, G.888/3
Baş üstünde tut- G.777/2
Baş üzre (üstünde) yeri var G.496/4, G.569/1
Baş üzre dur- G.842/5
Başa er- G.799/5
Başa geç- Muaş.1/6
Başı dön- G.395/4
Başı göğе değ- G.345/2
Başı göğе er- G.332/3, G.765/3
Başı kavgaya sal- Muh.13/1
Başına çık- G.62/4, G.422/3, G.750/3
Başına dar et- G.586/1
Başına derc ol- (toplan-) G.374/2
Başına derc/cem et- (topla-) G.124/3, G.421/3
Başına devlet kuşu kon- G.1048/5
Başına dön- G.987/4
Başına gel- G.580/5
Başına getir- G.756/3
Başına kayd ol- G.569/3
Başına yığ- G.224/5
Başını alıp git- G.292/2, G.1055/3
Başını taşa vur- Rüb.32
Başlı başına G.131/4
Baştan et- G.797/2
Baştan taş- G.1027/5
Baştan uzak (dûr) ol- G.232/5, Muh.21/6
Bel bağla- G.170/2
Belini bük- G.1083/5
Benzine kan gel- G.824/2
Bir içim su Muh.10/4
Bir işten eteğini çek- G.893/4
Boş gör- G.871/5
Boynunu bük- G.419/4, G.542/3, Muh.7/3

Boyun borcu G.930/2
Candan usandır- G.450/5, Muh.5/3, Mur.3/4
Can kulağı ile dinle- G.1037/3, Muh.24/3
Canı çık- G.73/2, G.925/4
Cefa taşını ye- G.160/2
Ciğeri kebab (biryân) ol- G.295/5, Müs.2/2
Ciğeri yan- G.144/4
Ciğerini del- G.782/4
Çene dök- Muh.5/3
Dem ur- G.126/5, G.592/2, G.751/2, G.773/1
Derdine düş- G.329/1, G.829/5
Dil uzat- G.100/2, G.473/3, G.474/1
Dile düş- G.677/4
Diş bile- G.909/2
El al- G.643/2
El bir et- G.257/2
El (dest) çek- G.231/4, G.368/3, G.521/5, G.563/1-5, G.670/1, G.692/5, G.900/4, G.971/2, Rüb.22
El mi değer G.301/1-5
El üstünde tut- G.130/5
El ver- G.44/2, G.150/2, G.225/2, G.354/1-5, G.368/1-5, G.1058/2
Ele gir- G.130/4, G.291/5, G.357/1-5, G.389/1-5, G.863/2, G.864/1
Eli er- G.691/4, G.921/3
Elif çek- G.841/4
Elinden neler çek- G.657/5
Elini vicdanına (sînesine) koy- G.149/4, G.843/1
Eteği (dâmeni) kurtul- Muh.24/2
Eteğine (dâmânına) düş- G.1046/4
Eteğine el er- G.371/2, Muh.15/5
Eteğine yüz sür- G.198/5, G.869/5
Eteğini (dâmenini) kurtarama- G.662/3
Eteğini tut- G.649/1, Rüb.1
Etrafını al- G.586/2, G.763/2, Müs.3/2
Felekten kâm al- (um-) G.219/4
Fikrine düş- G.319/1
Fitne kopar- G.873/3, G.925/1
Gam ye- G.160/1, G.350/3, G.565/3, G.869/4, G.878/5, G.969/7, G.989/2, Muh.18/1, Muh.18/3, Muh.18/7
Göğe çıkar- G.768/2
Göğüs ger- Müf.8
Gönle düş- G.51/4
Gönlü (dili) düş- G.364/1-5, G.399/1-7, G.521/1, G.656/2, G.728/1, G.765/1
Gönlü bend et- G.32/1
Gönlü kırık G.114/2, G.290/1
Gönlüne düş- G.51/4
Gönlünü (hatırını) eyle- G.470/2, Muh.12/2
Gönlünü (hatırını) yap- G.519/3, G.1020/3, G.1021/1
Gönlünü et- G.241/3
Gönül ver- G.155/5
Gönül/yürek bağla- G.298/1, G.1078/9

Gönülden (dilden) çıkma- G.11/4, G.101/5
Gönülden geçir- G.368/2, G.652/2
Gör- geçir- G.597/5
Göz açtırma- G.1041/4
Göz değ- G.60/3, G.938/1
Göz dik- G.662/3, G.1059/5
Göz göre G.328/1, Muh.23/1
Göz hakkı kal- G.895/1
Göz koy- Müs.7/3
Göz kulak ol- G.578/2
Göz ve gönülden çık- G.702/3
Gözden (nazardan) düş- G.214/5, G.609/4
Gözü kal- G.197/5, 590/3
Gözüün aydın (rûşen) G.920/5
Gözüüne alma- G.585/5, G.671/2, G.1076/1
Gözüüne bir şey (dünya) görünme- G.518/5, G.914/4
Gözüüne gir- G.780/5, G.910/3
Gözüüne uyku girme- Muh.22/5
Gurbete düş- G.576/1
Haddini bil- G.491/4
Haddini bildir- G.170/3
Hâk ile bir ol- G.869/5
Hatırına gel- G.223/1
Hayrete düş- G.762/2
Hevesi düş- G.734/2
Hoş geç- G.395/5
İçi tutuş- G.46/4
İçine su serp- G.907/5
İki yüzlü G.978/3
İşini tamam et- G.621/2
İzine düş- G.878/2
Kalem çal- G.34/5, G.718/5
Kan ağla- G.996/2
Kan bahâsı G.367/2
Kan et- (eyle-) G.144/2, G.347/4, G.543/1
Kana (hûna) gir- G.129/3, G.137/2
Kanı boynuna G.25/3
Kanına gir- G.607/1
Kanını boynuna al- G.702/2
Kanını iç- G.624/3
Kavgaya düş- Mur.4/3
Kavgaya düşür- G.969/7
Kaydına düş- G.502/4
Kendinden geç- G.504/5
Kendine uydur- Muh.10/3
Kendini bil- G.626/1
Kendini bilme- G.378/5, G.402/5
Kendini yitir- G.788/2, G.822/2
Keyfi başa çık- G.62/4
Kıssadan hisse (al-) G.424/5

Kin güt- G.445/1
Kulağına al- G.823/5
Kulağına sığma- G.415/5
Kulağını bur- G.252/3
Kulak çek- G.1032/5
Kulak tut- G.135/5, G.234/4, G.281/4, G.939/5, G.944/5
Kulak ur- G.927/4
Kulaktan âşık ol- G.800/1
Külâh kap- G.242/2
Mekân tut- G.50/3
Menzil tut- G.747/4
Mesken tut- Mur.2/4
Namerde muhtaç ol- G.984/5
Ne haddine (haddi mi var) G.424/4
Ne selâm ne sabah G.189/5
Ne söz G.695/5
Ocağı sön- (söyün-) G.551/5
Okunu attı, yayını yastı G.435/5
Önüne düş- G.683/2
Önünü al- G.808/4
Parmağına dola- G.473/3
Reng et- G.123/5, G.581/5, G.869/3
Sararıp sol- G.733/4
Sebil eyle- Muh.6/2
Sevdaya düş- G.1029/4
Sînesini dağla- G.977/5
Söz aç- G.792/1
Söz at- G.262/2
Söz ol- Muh.3/4
Söz tut- G.878/2
Söz ver- (ver-) G.711/3, G.763/2
Söz yok G.499/5, G.580/4, G.635/5
Söze gel- G.403/4, G.537/1, G.789/5, Müs.7/1
Sözüne uydur- G.153/5
Sözünü bir et- G.69/2
Sözünün eri ol- G.1057/5
Su üstüne yazı (yaz-) G.112/3
Suya götür- susuz getir- Müf.9
Şüpheye (vehme) düş- G.503/5
Tâb getireme- G.761/2
Tâkât getir- G.295/2, G.389/5, G.882/2
Taş üstünde taş koma- G.247/3, G.1032/4
Taşa çal- G.813/2
Taştan taşa vur- (ur-) G.702/4
Tek tur- G.962/4
Tîg (kılıç) içir- G.778/5
Toprağına (hâkine) yüz ur- G.86/5
Tutmak (tutup) tutuş- G.28/4, G.362/5
Tuz ekmek hakkı G.294/1
Tuzağa (dâma) düş- G.520/4, G.1062/5, Muş.2/1

Vatan tut- Muh.12/3
Vaz gel- G.24674
Yabana at- G.193/3, G.350/4, G.379/3, G.379/5
Yabana söyle- (de-) G.247/5, G.957/2
Yakasını kurtarama- Muaş.2/2
Yanıp yakıl- G.613/1, G.806/4
Yatağa (firâşa, pistere) düş- G.981/4, G.1046/5
Yele (bâda) ver- G.61/1, G.489/3, G.551/4
Yem dök- G.1061/1
Yer (hâk) ile beraber (ol-) G.9/4
Yer (hâk) ile bir et- G.1021/2
Yer tut- G.764/1, Müf.14
Yerini tut- G.1017/1
Yeryüzünü (dehri/cihânı) tut- G.39/4, G.310/4, G.720/3, G.803/3, G.829/2, Müs.1/1, Müs.2/1
Yıldızı (nemci) düş- G.732/1
Yol bul- G.706/5, G.1068/4
Yola düş- G.367/3, G.976/4
Yolu düş- G.637/7
Yolu uğra- G.900/4
Yoluna (râhına) saf bağla- G.224/1
Yoluna baş (ser) koy- G.392/1, Muh.15/3, Müf.14
Yoluna can ver- G.189/4, G.598/3, G.649/4, G.971/4, G.1080/1, Muh.24/1
Yoluna pâymâl ol- G.44/5
Yolunda üryân ol- G.828/10
Yolunda varını ver- G.716/6, G.800/3, Rüb.13
Yolunu (râhını) bağla- G.179/5, G.298/5
Yüreği (ciğeri) kop- G.999/4
Yüreği oyna- G.963/3, G.1078/9
Yüreğine su serp- (saç-) G.328/5
Yüz bul- G.931/2
Yüz çevir- (döndür-) G.53/5, G.732/5, G.805/2
Yüz sür- G.757/4, G.802/4, G.932/5, Naz.4/1
Yüz tut- G.940/3, G.981/1-5
Yüz ver- G.572/5
Yüz verme- G.801/1
Yüz yüze gel- G.641/3
Yüze çık- G.989/1-5
Yüzü karar- G.783/3
Yüzüne bakma- G.495/7, G.763/1, Müs.4/2
Yüzüne gül- Muh.5/2
Yüzünü dür- G.1056/1
Yüzünü kara et- (Rûyun siyah eyle-) G.464/3

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANA BİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

18. YY. ŞAİRİ
ÂSAF VE DÎVÂNİ
(İnceleme-Tenkitli Metin-Dizin)
(CİLT 2)

DOKTORA TEZİ

Hasan KAYA

İSTANBUL 2009

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DÎVÂN'IN TENKİTLİ METNİ

1. METİN TESPİTİ İLE İLGİLİ HUSUSLAR

1.1. Nüshaların Tanıtılması ve Metnin Kurulmasında İzlenen Yol

H.: Hazine Nüshası

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine Kitaplığı Bölümü 874

Bu nüshada 1087 gazel, 25 muhammes, 8 müseddes, 1 müsebba‘, 2 mu‘aşşer, 4 murabba‘, 5 kıta, 47 rübâ‘î, 15 nazm ve 18 müfred yer almaktadır.

155x100 mm ölçülerinde Nesih yazı, 17 satır, 210x149 mm ölçülerinde âharlı Avrupa kâğıt, kırmızı söz başları, 17 satır, 224 varak, kumaş kaplı cilt

Başta Sultan III. Selim’in tuğrâ şeklinde mührü ve Kızlarağası Beşir Ağa’nın temellük kaydı ve mührü vardır.

Baş: Çünkü bu hüsni naşîb eyledi Allâh saña
Oldı üftâdelerüñ şems ile bu mâh saña

Son: Guşşa-i Şîrîn ile Ferhâd çok çekdi mihen
‘Aşk-ı Leylî ile Mecnûn eyledi terk-i vağan
Dime dil virdigüñ ol meh-rûya Āşaf şakla sen
Bu metâ‘-ı şabr-ı cânı kim alup yağma iden
Bir cefâ-kâr âfet-i devrân-ı ‘âlem-süzdur

İstinsah Kaydı: رقمه الفقير الى الملك القدير رمادى
احمد بن محمد فى سنة ١١٣٩

Müstensih: Rumâdî Ahmed bin Mehmed
İstinsah Tarihi: Hic.1139 (mil. 1726/27)

F.: Fatih Nüshası

Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Kitaplığı Bölümü 3778

Bu nüshada 1089 gazel, 26 muhammes, 8 müseddes, 1 müsebba‘, 2 mu‘aşşer, 4 murabba‘, 5 kıta, 48 rübâ‘î, 15 nazm ve 19 müfred yer almaktadır.

151x100 mm ölçülerinde bir kısmı harekeli olmak üzere nesih yazı, 11 satır, 213x151 mm ölçülerinde âharlı Venedik kâğıt, kırmızı söz başları, ilk çift sayfa yaldız diğerleri kırmızı cetvel, 295 varak, açık kahverengi meşin, zincirekli cilt.

Başta Sultan I. Mahmud'un tuğrâlı vakıf mührüyle vakfi tescil eden Mustafa Tahir Efendi'nin mührü basılıdır.

Baş: Çünkü bu hüsnî naşîb eyledi Allâh saña
Oldı üftâdelerüñ şems ile bu mâh saña

Son: Girüp hamâma ol dilber fuţasun bağlayup kalmış
Gören 'aşıklar ol mâh-ı cefâ-âmûza bend olmuş

İstinsah Kaydı: Yok
Müstensih: Belli Değil
İstinsah Tarihi: Belli Değil

Nüshalardaki Şiirler ve Eksiklikler

Nazım Şekli	F.de Bulunan	F.de Eksik	H.de Bulunan	H.de Eksik	TOPLAM
<i>Gazel</i>	1089	G.152/5, G.298/4, G.643/4	1087	G.510, G.903	1089
<i>Muhammes</i>	26	Muh.27	25	Muh.25, Muh.26	27
<i>Müseddes</i>	8		8		8
<i>Müsebba'</i>	1		1		1
<i>Mu'aşşer</i>	2		2		2
<i>Murabba'</i>	4		4		4
<i>Kıta</i>	5		5		5
<i>Rübâ'î</i>	48		47	Rüb.2	48
<i>Nazm</i>	15		15		15
<i>Müfred</i>	19		18	Müf.19	19

Tabloda da görüldüğü gibi nüshalardaki şiir sayıları birbirine yakındır. Hazine nüshasında şiirlerden G.510, G.903; Muh.25, Muh.26; Rüb.2 ve Müf.19 eksikken Fatih nüshasında sadece Muh.27 eksiktir. Hazine nüshasında beyit eksigi bulunmazken Fatih nüshasında G.152/5, G.298/4 ve G.643/4 numaralı beyitler eksiktir. Diğer benzerlikler gibi şiir sayılarının birbirine yakın oluşu da bu nüshaların aynı kaynaktan geldiğinin bir göstergesi sayılabilir.

Nüshalardaki şiirlerin sırası birbirine yakındır. Şiir sayısı bakımından toplama daha yakın olan F. nüshasındaki dizilişi kısmen daha düzgündür. Ancak her iki nüshanın musammatlarında karışıklıklar mevcuttur. Özellikle kıta, rübâ'î ve nazmlar karışık hâldedir. Kıta, rübâ'î ve nazmlar "Mukatta'ât, Kıtaât" gibi başlıklarla ve birbirlerinden ayrılmadan sıralandığı için metne alınırken nazım şekilleri esas alınarak şiirlerin sıralarında küçük değişiklikler yapılmıştır.

Fatih nüshası 295 varak olmasına rağmen müstensih tarafından sayfalara numara verilirken 119^b ve 220^a sayfalarının olduğu varak ile bir sonraki varağa aynı varak numarası verildiğinden eser 294 varak olarak numaralandırılmıştır. Metnin

kurulmasında karışıklık olmaması için tekrar edilen bu varakta bulunan şiirlerin dipnotlarına varak numarası 119B ve 120A şeklinde yazıldı.

Hazine nüshası birçok bakımdan Fatih nüshasından üstündür. Bu durum nüsha farkı olarak gösterilen yerlere bakıldığında hemen göze çarpar. Fatih nüshasında kimi zaman anlama, kimi zaman vezne dikkat edilmeden kelimelerin yanlış yazıldığı görülür. Birçok yerde harflerin noktalarının konmaması ya da yanlış konmuştur.

Fatih nüshasının az da olsa bazı bölümleri harekelidir. Bunun dışında her iki nüshada da kimi zaman yanlış okunma ihtimali olan kelimelerin harekelendiği görülür.

Fatih nüshası nesih yazıyla yazılmış da olsa yazı karakteri değişmektedir. Bu, nüshanın birden fazla kişi tarafından yazılmış olabileceğini gösterir. Ayrıca bazı bölümlerde yanlış yazılan kelime ve eklerin fazlalığı bu bölümlerin farklı ellerden çıktığını gösterir.

Her iki nüshada da terkipte zaman zaman “ﻉ” harfinin kullanılması nüshaların okunarak yazıldığını hatıra getirmektedir.

Tertiple İlgili Hususlar

Nüshaların şiir sayılarının birbirine çok yakın oluşu, bazı yanlışların her ikisinde de yapılmış olması (G.975’in her iki nüshada da yanlış harfte aynı yerde oluşu gibi) nüshaların aynı kaynaktan geldiğini göstermektedir. Bu yüzden metnin kurulmasında nüshalardan biri esas nüsha olarak belirlenmemiştir. Yine şiir sayısı bakımından toplama daha yakın olan F. nüshasındaki dizilişi daha düzgün olduğu için tertipte bu nüsha esas alınmıştır. Ancak her iki nüshanın musammatlarında karışıklıklar mevcuttur. Özellikle kıta, rübâ’î ve nazmlar karışık hâldedir. Kıta, rübâ’î ve nazmlar “Mukatta‘ât, Kıtaât” gibi başlıklarla ve birbirlerinden ayrılmadan veya yanlış ayrılarak sıralandığı için metne alınırken nazım şekilleri esas alınarak şiirlerin sıralarında küçük değişiklikler yapılmıştır. Buna göre karışık hâldeki nazım şekilleri kıtalar, rübâ’îler, nazmlar şeklinde tertip edilmiştir. Her iki nüshada yâ harfinde kafiyelenmişken hâ (güzel he) harfinde yer alan 975. gazel, H. nüshasında şiirin başına o şiir için ayrıca yazılan “Fî Harfi’l-Yâ” ifadesi de dikkate alınarak yâ harfinin başına alınmıştır.

Nüshalardaki şiirler metne alınırken dipnotta bizim verdiğimiz şiir numarasının yanına varak numarası yazılmıştır. Bu yazımda şiirin başladığı ve bittiği varağa dikkat ederek numara verilmiş, varağın a ve b yüzü varak numarasına üst simge olarak yazılmıştır. G.753 F. 177^a, H. 135^{a-b}; G.984 F. 230^b, H. 176^b; G.1063 F. 248^b-249^a, H. 190^b-191^a gibi.

F. nüshasında Rüb.40, Rüb.41, Rüb.42 290b’de kenarda yer almaktadır. Bu şiirlerin kenarda, hâşiyede olduğu varak numaralarının verildiği yerde “290b/h” olarak gösterilmiştir.

Şiirlerde görülen “velehû” şeklindeki başlıklar tekrar oluşturacağı için metne alınmamıştır.

Sayfa Düzeni ve Dipnot Sistemiyle İlgili Hususlar

Şiirlere nazım şekillerine göre numaralar verilmiş, bu numaralar her nazım şeklinde 1'den başlamıştır. O numaraya düşülen dipnota aynı numara yazılarak o şiirin yukarıda da ifade edildiği gibi nüshalara göre varak numarası yazılmıştır. Şiire ya da beyte düşülen dipnot Tenkitli Metin kısmında rakamların karışıklık yaratmaması için gizli gösterilmiş; şiirin başlığıyla ya da bütünüyle ilgiliyse şiir numarası, beyit ya da bendle ilgiliyse beyit ya da bend numarası ayrıca yazılmıştır. Şiirin numarasından sonra arûz kalıbı italik harflerle yazılmış ve kalıbı gösteren semboller kısa heceler "+", uzun heceler "-" işaretiyle gösterilmiştir. Birden çok arûz kalıbının kullanılabilirdiği rübâ'î nazım şeklinde vezin bölümü kimi rübâ'îlerde şiirden uzun olacağı için rübâ'îlerdeki arûz kalıbında semboller yazılmamıştır. Arûz kalıbının yazıldığı satır ile şiir arasına boşluk bırakılmamış ve nazım birimi beyit olan şiirlerin beyitlerine numara vererek şiir yazılmıştır. Nazım birimi bend olan muhammes, müseddes, müsebba', mu'aşşer gibi nazım şekillerinde bendlere numara verilmiştir. Tek benden oluşan rübâ'î ile tek beyit olan müfredde şiire verilen numarayla yetinilmiştir. Hacimli bir dîvân olduğu için şiirlerin arasında bir veya iki satır boşluk bırakılmış, sayfanın sonuna doğru bile olsa sonraki şiirin yazımına o sayfadan başlanmıştır. Buna göre bir şiirin bir kısmı bir sayfada iken bir kısmı diğer sayfaya yazılabilmıştır. Ancak beyitlerin bölünmemesine, beyte düşülen dipnot ile beytin aynı sayfada olmasına dikkat edilmiştir.

Nüsha farkları gösterilirken kolaylık sağlaması için Fatih nüshası "F.", Hazine nüshası "H." şeklinde kısaltılmıştır. Metne alınan şekil diğer nüshada farklıysa metindeki şekil yazılmış diğer nüshadaki şekil nüsha farkı olarak dipnotta (2 bir fend ile kim: kim bir fend ile H.) gösterilmiştir. Nazım birimi beyit olan şiirlerde beyit numarasıyla nüsha farkı yazılmış, mısralar için "a", "b" kullanılmamıştır. Aynı mısradaki diğer bir farkla arasına "/" işareti, diğer mısradaki farkla arasına "//" işareti (4 tûran: duran F. / kâmeti: kâmet F. / dirler: derler F. // üşenmez: üşenmek H.) konmuştur. Her iki nüshada da anlama veya vezne uygun düşmeyen bir ifade varsa olması gereken ifade metne yazılmış yazma metindeki şekil dipnotta (büt-'izâr: büt-i gaddâr M.) belirtilmiştir. Nazım birimi bend olan nazım şekillerindeki nüsha farklarında karışıklığı önlemek için bendlere mısraları "a", "b", "c"... şeklinde (3a itmekte: çekmekte F.) yazılmıştır.

Nüshalardaki eksik şiirler dipnotta belirtilirken alınan şiirin numarasının yanına hangi nüshadan alındıysa onun varak numarası yazılmış, diğer nüshanın olduğu yere parantez içinde (Yok) yazılmıştır.

İki nüshada yazılı şekilde anlam ve vezin gereği metinde olmaması, çıkarılması gereken yerler yay parantezle "Degme bir yem içre bulunmaz (bu) dūr-i nāyāb-ı 'aşk", eklenmesi gereken ifadeler köşeli parantez içine "[İşte] besbelli bu kim cānı bedenden ayra" yazılmıştır.

Mısra başındaki kelimelerle ilgili dipnotlarda karışıklık olmaması için metindeki büyük harf dipnotta da korunmuştur.

Nazîre gazellerin dipnotlarında gazelin kimin hangi matlalı gazeline nazîre olduğu yazılarak matlanın alındığı kaynağın künyesi verilmiştir. Gazel dışındaki nazım

şekillerindeki nazîre şiirin kime nazîre olduğu söylenmiş ve yine kaynağın künyesi verilmiştir. Nazîre sayısı çok olduğu için faydalanılan kaynağın künyesi her seferinde yazılmamış, belirli aralıklarla (ortalama on nazîrede bir) yazılmış, diğerlerinde “age.” kısaltması yapılarak sayfa belirtilmiştir. Nazîre yazılan şairin dîvânını hazırlayan, bütün şiirlerde Haz.: kısaltmasıyla verilmiştir. Nazîre yazılan şairin hazırlanmış (bazıları basılmış) dîvânından alınan matla beyitlerinde kimi dîvânlarda transkripsiyon alfabetinin kullanıldığı, kimilerinde kullanılmadığı; imlâlarının farklı olduğu görülmüştür. Oradaki matla tırnak içinde gösterildiği ve bize ait olmadığı için dîvândaki yazım nasılsa ona uyulmuştur. Hatta transkripsiyonlu yazılan dîvânlarda unutulmuş, dikkatten kaçan transkripsiyon hataları başkasının metnine müdahale olacağı düşüncesiyle değiştirilmeden alınmıştır.

İmlâ İle İlgili Hususlar

“Nola, neyler, nişlesem” gibi kelimeler nüshalarda çoğu zaman güzel he’siz yazılmış bile olsa buradaki kaynaştırmayı göstermek için metne “n’ola, n’eyler, n’işlesem” şeklinde kesme işaretiyle yazılmıştır.

Hemzeli ve ye’li yazılabilen kelimelerde iki nüshanın da benimsediği şekil esas alındı. Ancak çoğu zaman F. nüshasının hemzeyi H. nüshasının ye’yi tercih ettiği görüldü. Bu durumda metne hemzeli şekil alınırken diğer şekil nüsha farkı olarak dipnotta belirtildi. “Dâ’imâ-dâyimâ, nâ’il-nâyil, fâ’ide-fâyide, gâ’ile-gâyile, kâ’il-kâyil, zâ’il-zâyil, dâ’ire-dâyire, kâ’inât-kâyinât, mâ’il-mâyil, sâ’im-sâyim, gâ’ib-gâyib, sâ’ir-sâyir” gibi kelimeler böyledir. Zaman zaman H. nüshasında bu kelimelerde ye’nin üzerine hemze de konmuştur; bu durumda nüsha farkı gösterilmemiştir.

Birinci tekil iyelik ekinin yazımında nüshalarda tutarlılık yoktur. Bir şiirin içinde hatta bir mısradaki bile aradaki bağlayıcı ünlünün “ye” harfiyle gösterildiği ve gösterilmediği görülmektedir. Nüshalardan birinde kelimenin ye’siz yazımı varsa metne bu alınarak diğeri nüsha farkı olarak (G.75/5 şi’rûme: şi’rime F.) gösterildi. Metnin imlasında birlik olması açısından iki nüshada da ye’li şekil varsa metne yuvarlak ünlü ile yazılıp metindeki şekil dipnotta (G.51/4 gönlüme: gönlime M.) gösterilmiştir.

İkinci tekil iyelik ekinin yazımında da nüshalarda tutarlılık görülmez. Nüshaların birinde veya her ikisinde yuvarlak ünlülü şekil varsa metne o alınmıştır. İki nüshada ye’li yazıldıysa imlâda birlik olması açısından kelime metne yuvarlak ünlülü yazılmış metindeki şekil dipnotta (G.4/5 ‘ömrüñe: ‘ömrîñe M.) belirtilmiştir.

İle edatı nüshaların birinde veya her ikisinde ayrı yazıldıysa metne veznin de uygun olması durumunda açık şekil alınmış, her ikisinde de ekleşmişse “-le, -la” biçiminde veya ye’li yazılarak kelimeye bitleştirilmişse metne çizgili olarak açık biçimde (‘aşğ-ile) yazılmıştır.

Vezin gereği medli düşünülen Türkçe kelimeler metne kısa ünlüyle yazılmıştır.

Metin Tamiri İle İlgili Hususlar

Şiirlerin sonunda müstensih tarafından unutulmuş, yer kalmadığı için yazılmayan redif kelimelerinin eksikliğinde metinde köşeli parantez kullanılmadığı gibi bir nüshada yazılmayan redif kelimesi nüsha farkı olarak dipnotta gösterilmedi.

“Ve” anlamına gelen atıf vavı unutulabildiğinden çoğu zaman nüsha farkı olarak gösterilmemiştir.

Nüşhalardaki Yanlışlar

Vezin bakımından H. nüshasının F. nüshasından daha dikkatli olduğu görülmektedir. Birçok ifadeye metne alınan şekilde bu yüzden H. nüshasındaki yazım (G.925/3 fitenler: fitneler F., G.932/4 Şekīb dilinde: Dilinde şekīb F., G.1089/1 şeb u rüz: rüz u şeb F.) benimsenmiştir.¹⁷⁸³

Müstensih hatası çok bariz olan bazı yazımlar nüsha farkı olarak gösterilmedi. Kimi zaman harf hatası, kimi zaman dikkatsizlikle kelimenin bir kısmının yazılmaması şeklinde görülen bu kusurlar şiirle ilgili yeni bir şekil olmadığı, sadece nüshanın ve müstensihin sıhhati ile ilgili fikir verdiği için metne dahil edilmemiştir. “G.76/3 dört: دوت F., G.399/6 ğaddāra: ğaddā F., G.418/1 gül-günü: gül-gü F., G.481/4 ‘arz: ğaraž F., G.714/5 cismüm: çeşmüm F., G.1058/5 zāhir: zā H.” verilen yanlışlar böyledir.¹⁷⁸⁴

Metne Alınan Şekiller

Nüşhalarda farklı yazılan kelime ve eklerde anlam ve vezin belirleyici olmuştur. İki nüshada yazılan da metne uygunsa biri tercih edildi. “Hep” kelimesi nüshalarda zaman zaman “heb” şeklinde yazılsa da metne bütünüyle “hep” şeklinde alındı.

Metinde iktibas olan Arapça unsurlar Arap harfleriyle bunun dışındaki Arapça ve Farsça unsurlar italik yazılmıştır.

Gonça, hançer, haste, nice gibi farklı şekillerde yazılan kelimelerde metne tek şekil alınmıştır.

¹⁷⁸³ G.48/1, G.49/3, G.264/2, G.285/1, G.312/2, G.381/4, G.894/2, G.1087/2, G.1087/5.

¹⁷⁸⁴ G.46/1 cismümde: çismümde F., G.47/6 bîgâne: peykâne F., G.50/5 hālūn: hālūn F., G.69/2 bî-cān: pî-cān F., G.123/1 Girersin: Gör sen F., G.344/ rāz-ı: zār-ı F., G.380/5 velvele-i: lü’lü’-i F., G.383/6 şihhat: şöhet F., G.476/4 yanmaz: yanumuza F., G.500/3 kemerūn: gerek F., G.502/2 nağmesi: nağme H., G.625/5 hūbūr: ki çūr F., G.640/2 āşināya: āşiyāna H., G.719/3 Cismümi dervīş-āsā: Çeşmümi devrīş-āsā F., G.833/3 incü: ancaç F., G.945/3 zerdür: zer zer H., G.1067/4 destār: estār F.

1.2. Çeviri Yazı Alfabesi

ء	' A, a
ا	E, e
آ	Ā, ā
ب	B, b
پ	P, p
ت	T, t
ث	Ṣ, ṣ
ج	C, c
چ	Ç, ç
ح	Ḥ, ḥ
خ	Ḫ, ḫ
د	D, d
ذ	Z, z
ر	R, r
ز	Z, z
ژ	J, j
س	S, s
ش	Ş, ş
ص	Ş, ş
ط	Ḍ, ḍ; Ž, ž
ظ	Ṭ, ṭ
ع	'
غ	Ġ, ġ
ف	F, f
ق	Q, q
ك	K, k; G, g; ñ
ل	L, l
م	M, m
ن	N, n
و	V, v; O, o, ō; Ö, ö; U, Ū, u, ū; Ü, ü
ه	H, h; A, a; E, e
ی	Y, y; I, ı; İ, Ī, i, ī

Farsça kelimelerdeki vâv-ı ma'dûle (ؤ) şeklinde gösterildi.

2. TENKİTLİ METİN

[ĠAZELLER]

FĪ HARFĪ'L-ELĪF

1

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

++-- / ++-- / ++-- / ++-

- 1 Çünkü bu hüsni naşīb eyledi Allāh saña
Oldı üftādelerüñ şems ile bu māh saña
- 2 Baħr-ı 'aşka şalalum fülk-i dili tutmayalum
Ola eyyām güzelüm gāh baña gāh saña
- 3 Dil ü cāndan ayırırsañ anı Manşūr gibi
Güzelüm rüz u şebān kim ola hem-rāh saña
- 4 Ten ü cān iklīminüñ Ĥusrev'i sensin yaşışur
Zıll-i tūbā ola ger hayme vü ħargāh saña
- 5 Āşafā sen de Nizāmī-veş olurduñ meşhūr
İltifāt eylese bu şi'ri görüp Şāh saña

2

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

++-- / ++-- / ++-- / ++-

- 1 Sāķiyā hem-bezim olmuş o yüzi al saña
Şürb iderseñ eyidür bāde-i meyyāl saña
- 2 Şāndan ħālī degül ħayli ħalāvet virmiş
Sevdigüm gül-ruĥuñ üzre o siyeh ħāl saña
- 3 Ehl-i 'aşkuñ dem-i āhından olurduñ āgāh
Zāhidā gelse eger şevķ-ile bir ħāl saña
- 4 Gel reh-i 'aşka gönül çık bu fenā rāhından
Bir tarīķ göstereyin ben behey abdāl saña
- 5 Āşafā kıymetini buldı meṭā'-ı nazmuñ
Ne gerek nükte-şināsān ola dellāl saña

1 F. 1^b, H. 1^b.

Bu gazel, Hayālî'nin "Bu letâfet ki atâ eylemiş Allâh sana/ Mihr tutsa yaraşır hizmet için mâh sana" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *Hayâlî Divanı*, Akçağ Yay., Ankara 1992, s. 94.

2 güzelüm: güzel H.

2 F. 2^a, H. 1^b.

3

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Şoĥbet ile hem-nişin olmaĥ neden aĥyār saña
Ey gözüm her ne cezā itse sezādur yār saña
- 2 Şevĥ-ı ruĥsāruñla yandı gitti bu cān u tenüm
Çoĥ ĥüsün virmiş durur luĥfiyla ol Settār saña
- 3 Çeşmümün ĥün-ābına vāĥıf olurduñ 'aşĥ-ile
Çekdigüm derd ü firāĥı eylesem ızĥār saña
- 4 Ķā'il olma sīm ü zer teklīfine aĥyārларуñ
Ĥāk ile yanumda birdür dirhem ü dīnār saña
- 5 Bir ĥaĥīĥatle sever var mı seni Āşaf gibi
Şaĥm andan olmaya bir demde dil-āzār saña

4

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Maĥbes oldı dilberün çāĥ-ı zenaĥdānı baña
Ėam midur reşĥ itse Mışr'uñ ehl-i zindānı baña
- 2 Seyr-gāĥ-ı ĥüsni cānān dimeñüz bir āndur
Baĥmaĥa göz ĥamaşur öĥretmeñüz anı baña
- 3 Künc-i firĥatde ümīd-i vuşlatuñdur ĥasretā
Bāĥ u gülbün eyleyen bu nār-ı hicrānı baña
- 4 Müşkilāt-ı 'ilm-i vaĥdetden ĥaber-dār eyledi
Meşnevī'yi oĥdup Monlā Ķaramanī baña
- 5 İzdiyād-ı 'ömrüñe Āşaf şenā-ĥ'ān olalı
Didiler hep ĥayr-ĥ'āĥ-ı āl-i 'Oşmānī baña

3 F. 2^a, H. 2^a.

4 Ķā'il: Ķāyil H.

4 F. 2^b, H. 2^a.

4 oĥdup: oĥıdup H.

5 'ömrüñe: 'ömrüñe M.

5

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Ol kadar oldı müferrih yār istignā baña
Bālini gönderse sorguç kılmazam 'Ankâ baña
- 2 Var nidā kıl ey şabā hāl ehli gelsün katuma
Ben o dürrem irmedi şems-i cihān-ārā baña
- 3 Teşne-i dil ile yanumdan kesilmezsin diyü
Sevdigüm yeg gelmek ister her sözüñ 'İsā baña
- 4 Bāğ-ı hüsnüñ bunca yıllardur nezāret itdürür
Olmadı kısmet hemîşe tuhfe-i elma baña
- 5 Nāle-i şeb-hîzümü güş eyleyince Āşafā
Reşk idüp bağrını deldi bülbül-i şeydā baña

6

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Görmese her def beni şöhetde nālāndur baña
Sākīler hayrān kadehler cümle giryāndur baña
- 2 Āh u nālem-veş firākdan dā'imā kırtulmasun
Bāğ u gülşen kim nemüm aldıkça handāndur baña
- 3 Eşk-i hūnın saña ızhār eylemez dirmiş 'adū
İ'timād kılma diyen billāh düşmāndur baña
- 4 Hārlardur gülşen-i yārdan beni dūr eyleyen
Gerçi rüşendür günüm ammā ki zindāndur baña
- 5 Göñlümi yārumla hem-dem itmek āsāndur velī
Āşafā māni' olan bu çeşm-i giryāndur baña

5 F. 2^b, H. 2^a.

Bu gazel, Gelibolulu Âlî'nin "Şol kadar oldı müsahhar kâf-ı istignâ baña/ Almazın gönderse turgac şehperin 'ankâ baña" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Kudret Altun, *Gelibolulu Mustafâ Âlî ve Divânı (Vâridâtü'l-Enikâ)*, Özlem Kitabevi, Niğde 1999, s. 208.

1 sorguç: şorguç H.

2 katuma: katıma F.

4 yıllardur: sâllardur F.

6 F. 3^a, H. 2^b.

Bu gazel, Gelibolulu Âlî'nin "Görmese her ney beni bezmünde nālāndur baña/ Şem'ler sūzān sebūlar cümle giryāndur baña" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *Gelibolulu Mustafâ Âlî ve Divanlarının Tenkitli Metni*, c. I, Gazi Üniv. Sosyal Bilimler Ens., Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1999, s. 522-523.

2 dā'imā: dāyimā H.

7

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Meclis-i mey gülşen oldı pür-kağeğ güldür baña
 ulul-ı mīnā-yı mey āheng-i bülbüdür baña
- 2 Ruqlaruñda ol iki gīsū-yı müşgīnūñ senūñ
 Āba vaz' olmış iki hoş-büy sünbüdür baña
- 3 Şu'le-i sūz-ı derūnum ideli başdan zuhūr
 Far-ı destārumda bir atmer aranfüdür baña
- 4 Geri serhōşem neşātum sāgar-ı meyden degül
 Leblerūñ zevı hemīşe neş'e-i müldür baña
- 5 Esb-i ab'um alas-ı gerdūna raġbet eylemez
 Mā-teaddemden onulmuş Āşaf ögdüldür baña

8

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 N'işlesem dostlar yine cānānum incinmiş baña
 Çeşmi cādū nergis-i mestānum incinmiş baña
- 2 Ben esīr-i derd-i hicrānam şeb ü rüz inlerem
 Derdümüñ dermānı ol Lomān'um incinmiş baña
- 3 Bülbul-āsā nāle idüp derdümi şerh eyledüm
 Söylemez şuçum nedür ol cānum incinmiş baña
- 4 Anuñ için eşk-i çeşmüm çalanur deryā gibi
 Mışr içinde Yūsuf-ı Ken'ān'um incinmiş baña
- 5 Nice giryān olmayam bülbul gibi ben Āşafā
 Bāġ-ı hūsn içre gül ü reyhānum incinmiş baña

7 F. 3^a, H. 2^b.

Bu gazel, Bākī'nin "Gül-sitān bezm-i şarāb u cām-ı mey güldür baña/ ulul-ı halk-ı şurāhī şavt-ı bülbüdür baña" matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *Bākī Divānı*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 1994, s. 108-109.

1 pür-: bir F.

4 zevı: şevı H.

8 F. 3^b, H. 2^b-3^a.

1 Çeşmi: Çeşm-i F.

2 Derdümüñ: Derdimüñ F.

9

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 **Melce' ü me'vā** hemîşe kûy-ı serverdür baña
Bu mekânda şübhesüz vuşlat müyesserdür baña
- 2 Sensüz ey dilber kaçan seyr-i bahâr itsem gerek
Ġonça peykân serv hayrân hâr neşterdür baña
- 3 Kemter oldı haste-dil dârü's-şifâ-yı 'aşqda
Mâr şerbet derd bālîn hecr pisterdür baña
- 4 Dergehüñde tâ ki oldum mâlik-i iksîr-i 'aşq
Sîm ü zer yanumda hâk ile berâberdür baña
- 5 Ol ruḥ-ı gül-günü Āşaf seyr idelden berü hem
Nâle hem-dem ḥün bâde dîde sâğardur baña

10

Mef'ülü fā' ilātü mefâ' ilü fā' ilün

- - + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Ey tîr-i ğamze cevri ü 'itâbuñ yeter baña
Her müy-ı cismüm eyleme bir nişter baña
- 2 Bâğ-ı ruḥuñda zâhir olan 'andelîbüñem
Evrâk-ı gülden olsa revâ bâl ü per baña
- 3 Ben nâ-şinâşa kılmaz iseñ dâ'im iltifât
Bârî ḥarâb-ı çeşmüñ olam kılmaz nâzar baña
- 4 Yâkût-ı mihr-i çarḥ-ile hem-tıynet oldı dil
Ey nâr-ı sîne eyleyemezsin zarar baña
- 5 Gel Āşafâ derünümü rencide eyleme
Yetmez mi düd-ı âteş-i ḳalb-i ciğer baña

9 F. 3^b, H. 3^a.

10 F. 4^a, H. 3^a.

Bu gazel, Fehîm-i Kadîm'in "Ey niş-i ğamze zaḥm-ı nigâhı yeter baña/ Her müyüm itme sen daḥı bir nişter baña" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Tahir Üzgör, *Fehîm-i Kadîm, Hayatı, Sanatı, Dîvân'ı ve Metnin Bugünkü Türkçesi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 1991, s. 312-314.

1 'itâbuñ: 'itâbuñuñ. F. // müy-ı: şa'r-ı F.

3 nâ-şinâsa: nâ-trâşa F.

11

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Ben femüñ deprendiginden añladum ey pür-cefâ
Yok imiş zerre kadar ‘uşşâkuña mihr ü vefâ
- 2 Bu serümde gizlü hecrüñ cāme eylerse şikâf
Yazılır hün-ı derūnumdan nice beyt-i vefâ
- 3 Resm idüp ihsānuñı kaşr-ı maḥabbet tarḥına
Muntazır teşrîfūñe her dem bu çeşm-i pür-bükâ
- 4 Fikr-i tırrañ çıkmadı dilden senüñ ey seng-dil
Çün bilürsin riştesüz ḥaccâr tarḥ itmez binâ
- 5 Vaḳ‘a-i aḥvâl-i Āşaf hiç şıḡar mı ḥāmeye
Eşk-i çeşmümden meger ma‘lüm ola her mācerâ

12

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Sen ruḥı gülsüz fenâ gül-zârı zindāndur baña
Kevn-i fānî meh gibi her gice ḥandāndur baña
- 2 Ğamzenüñ sehmini gönder baña kim ‘izzet idem
Tek ḥuzūr itsün tenümde yaḥşî mihmāndur baña
- 3 Derd-i hecrüñle beni ḥaste görelden sevdigüm
Ber-devām olsun ḡamuñ her gice Loḡmān’dur baña
- 4 Terküñ eyler diyü tezvîr eylemiş bed-ḥ‘āh ‘adū
Dōstum ol sözlere inanma bühtāndur baña
- 5 Āşafâ hiç çekmezem ferdâ için aşlâ keder
Kim bugün zevḳ-ı cihân ol şayd-ı cānāndur baña

11 F. 4^a, H. 3^{a-b}.

3 çeşm-i: cism-i F.

4 ḥaccâr: ḥicâr F.

5 ḥāmeye: ḥāneye F.

12 F. 4^b, H. 3^b.

Bu gazel, Hayâlî’nin “Sen yüzü gülsüz cihân gülzârı zindandır bana/ Halk-ı alem gül gibi her gece handandır bana” matlahı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, s. 90.

1 ruḥı: ruḥ-ı H.

13

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Derd-i ‘aşk-ı yâr kim göñlüm durur vîrân aña
Dûd-ı âhum halka halka oldu bir şu‘bân aña
- 2 Cüşiş-i emvâc-ı eşküm keşretini gördi çün
Servler kaldı hemîşe bâgda hayrân aña
- 3 Hüsnuñe reşk itdi diyü dillediler gonçeyi
‘Andelîbler gülşen içre itdiler bühtân aña
- 4 Derdini ızhâr itmezdi ten ey kaşı kemân
Cerhine dil şokmasa her bâr irüp peykân aña
- 5 Tâlib olma Āşafâ her dil-rübâyı sevmege
Sevdigüñle sevmedigüñ çün gelür yeksân aña

14

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Çeşmüñe cânlar fedâ kim dil-figâr olmuş aña
Câm-ı şahbâ-yı füsün ğassâle-dâr olmuş aña
- 2 Sûziş-i efğânumuz bîzâr itmiş ol güli
Nâle-i feryâd-ı bülbül şanki bâr olmuş aña
- 3 Haţt-ı bezm-i ‘aşk tezhib-i berât-ı şândur
Çün Hümâyün-nâme-i Cem der-kenâr olmuş aña
- 4 Gül şeh-i nevrüz sultânuñ meserret-gâhidur
Bâgda bülbül yapışmış nağme-dâr olmuş aña
- 5 ‘Ayn-ı şâhîndür ü hem lâçîndür kâkülleri
Biñ ğazâl-ı cân ey Āşaf şikâr olmuş aña

13 F. 4^b, H. 3^b.

Bu gazel, Gelibolulu Âlî'nin "Genc-i 'ışk-ı yarda sinem durur vîrân aña/ Dûd-ı âh-ı âteşinüm oldu bir şu‘bân aña" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Kudret Altun, *age.*, s. 207.

4 Cerhine: Çarhına F.

14 F. 5^a, H. 3^b-4^a.

Bu gazel, Sabrî'nin "Ġamze kim cânlar esîr-i dil-figâr olmuş aña/ 'İşve bezm-i fitnede peymâne-kâr olmuş aña" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *Sabrî Mehmed Şerif Dîvânı (İnceleme-Karşılaştırmalı Metin)*, Atatürk Ün. Sosyal Bilimler Ens., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1990, s. 119.

15

Mütefâ‘ilün fa‘ülün mütefâ‘ilün fa‘ülün
(*Fe‘ilätü fâ‘ilätün fe‘ilätü fâ‘ilätün*)

+ + - + - / + - - / + + - + - / + - -

- 1 Nedür ol kıyâm-ı reftâr nedür ol nihâl-i bâlâ
Nedür ol maķâl ü güftâr nedür ol ğazâl-ı ħasnâ
- 2 Nedür ol ruĥ-ı müzeyyen nedür ol nigâh-ı ğamze
Nedür ol ħaṭ-ı mu‘aṭṭar nedür ol cemâl-i ğarrâ
- 3 Nedür ol kemend-i kâkül nedür ol kemân-ı ebrû
Nedür ol dem-i Mesîĥâ nedür ol celâl-i sîmâ
- 4 Nedür ol cebîn-i enver nedür ol zebân-ı şîrîn
Nedür ol fem-i muşaffâ nedür ol ħişâl-i zîbâ
- 5 Nedür ol dehân-ı ħoķķa nedür ol ‘izâr u gerden
Nedür Āşafâ o ğabğab nedür ol kemâl serâpâ

16

Mef‘ülü mefâ‘ilün mef‘ülü mefâ‘ilün

- - + / + - - - / - - + / + - - -

- 1 Göñlüm mey-i la‘lüñle mestâne midür âyâ
Ser-tâ-be-ķadem ‘âlem vîrâne midür âyâ
- 2 Her bir güzelüñ zülfi zencîr-i ‘unûķumdur
Bilmem bu benüm boynum ṭavķ-ĥâne midür âyâ
- 3 Aldı o ķadar göñlüm taşvîrini ĥüsnuñ kim
Vâmıķ da baña nisbet divâne midür âyâ
- 4 Tezyîñ iden eflâki bu şu‘le-i âhumdur
Bilmem bu benüm cismüm şem‘-ĥâne midür âyâ
- 5 Cânâ mey-i la‘lüñden iķrâr u beyân eyle
Āşaf gibi herkes de bîğâne midür âyâ

15 F. 5^a, H. 4^a.

Bu gazel, Gelibolulu Âlî'nin "Nedür ol ĥırâm-ı reftâr nedür ol nihâl-i bâlâ/ Nedür ol nizâm-ı güftâr nedür ol le‘âl-i lâlâ" matlahı gazeline nazîredir. bk. Kudret Altun, *age.*, s. 211.

16 F. 5^{a-b}, H. 4^a.

Bu gazel, Gelibolulu Âlî'nin "Herkes mey-i ‘ışķuñla mestâne midür cânâ/ Başdan başa bu ‘âlem vîrâne midür cânâ" matlahı gazeline nazîredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *age.*, c. I, s. 509-510.

2 zencîr-i ‘unûķumdur: zencîrûñ cîdumdür H.

17

Mefâ 'îlün mefâ 'îlün mefâ 'îlün mefâ 'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Ne gönlüm gülşeninde 'andelîb-i hoş-nevâ peydâ
Ne hüd niş-i gülün cevri ü ezâsı oldu nâ-peydâ
- 2 Ne dem 'azm-i gülistân eylesem cânâ ider elbet
Benüm için nihâl-i kâmetün bir nev-edâ peydâ
- 3 Taḳarrüb 'âleminde bir görüñ cânda bu hicrânı
Gehî resm-i vefâ zâhir gehî şekl-i cefâ peydâ
- 4 Dilâ bu mâder-i dehrün cenîn ferzendine her giz
Ciger biryânesinden gayrı olmaz bir ğidâ peydâ
- 5 Hemîşe şemme-veş nâ-büd u nâ-peydâ isem kevnün
Velî mir'ât-ı dilde oldu 'âlem Âşafâ peydâ

18

Mefâ 'îlün mefâ 'îlün mefâ 'îlün mefâ 'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Gülistânda olunca gül 'arûsından nişân peydâ
Hezâr eyler sürüründen nice biñ hem-zebân peydâ
- 2 Hezâr olur ḳalurdum gülşen-i vaşlında yâruñ lîk
Vişâle olmadan nâ'il olur bād-ı ḥazân peydâ
- 3 Ne dem 'azm-i gülistân eylese ol bülbül-i şeydâ
Olur her bir nihâl ü şâḥ-sâr üzre fiğân peydâ
- 4 Ne ḥikmetdür görince Yûsuf-ı gül-çehresin Ken'an
Hezâr-veş çeşme-sârından olur âb-ı revân peydâ
- 5 Yeridür sîne-çâk olsa görüp nazmuñ hezârân kim
Cihân bâğında Âşaf gibi olmaz nükte-dân peydâ

17 F. 5^b, H. 4^{a-b}.

Bu gazel, Gelibolulu Âlî'nin "Ne gönlüm âleminde pertev-i mihr ü vefâ peydâ/ Ne ol meh-peykerün cevri ü cefâsı oldu nâ-peydâ" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Kudret Altun, *age.*, s. 213.

3 hicrânı: hicrânda F.

4 cenîn: çenîn H.

5 oldu: ol H.

18 F. 5^b-6^a, H. 4^b.

Bu gazel, Gelibolulu Âlî'nin "Seḥer vaktinde tağlar kim ider yir yir tûfân peydâ/ Duḥân-ı âh-ı Mecnûn'dan olur gūyâ nişân peydâ" matlalı gazeline nazîredir. bk. *age.*, İ. Hakkı Aksoyak, c. I, s. 503.

2 olmadan: olmadın H.

3 Ne dem: Ne dem kim H.

4 olur: olup F.

5 olsa görüp nazmuñ hezârân kim: olursa nazmuñ hezârân-veş F.

19

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Ğam-ı gîsûñla nâlemden k'olur dūd-ı derûn peydâ
 Kıılır ol tâc-ı 'aşka sünbül-i verd-i cünün peydâ
- 2 O ħadden şerĥa şerĥ'oldı vücūdum eylesem girye
 Olur şahrâ-yı dehşetde firāvân cüy-ı ĥün peydâ
- 3 Gehî seyrân-gâh-ı cilve-i şevĥ u cünün iken
 Ne lâyıĥ cism ü cānda ĥâr u ĥâşâk-i sükün peydâ
- 4 Firāvân ol ser-i gîsuñda ĥayrândur ne ğam olsa
 Gülistân-ı derūnda verd-i şeb-büy-ı füsün peydâ
- 5 Bu tâze nazmuña Āşaf nezâ'ir eyleyen evvel
 Dil-i pür-baĥr u şab'-ı pür-ma'ānî eylesün peydâ

20

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Bu dil murġı ki kııldı zîr-i bâlin küh-ı istiġnâ
 Çıķarsa beyzadan başın ne ğamdur niçe biñ 'Anķâ
- 2 Gene gözyaşu ırmaġına nisbet zerrece yoķdur
 Ne ĥâlden şerĥa kıılsa Nūĥ'a kendün cüşiş-i deryâ
- 3 Deminden cān umanlar cān virür kim Ĥıızr u 'İsâ'dur
 Behey cānum behey mālum nedür bu şarz-ı istiġnâ
- 4 Cemālūñ nūrına cān terkin itsem olsa lâyıĥdur
 Türābum şemme şemme pertev-i şems-i cihān-ārâ
- 5 Görünen levĥa-i gerdūnda mäh-ı nev kıyās itmeñ
 Şerār-ı āh-ı Āşaf'dan çekilmiş zer-nişān řuġrâ

19 F. 6^a, H. 7^{a-b}.

Bu gazel, Vecdî'nin "Ğam-ı zülfüñle āhumdan k'ola dūd-ı derûn peydâ/ İder destâr-ı 'aşka sünbül-i bâġ-ı cünün peydâ" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Ahmet Mermer, *XVII. Yüzyıl Dîvân Şairi Vecdî ve Dîvânçesi*, MEB Yay., Ankara 2002, s. 69-70.

5 nazmuña Āşaf: nazım-ı Āşaf'a F. / nezâ'ir: nezâyir H.

20 F. 6^{a-b}, H. 4^b.

Bu gazel, Gelibolulu Âlî'nin "Göñül şebbâzı kııldı zîr-i bâlin kâf-ı istiġnâ/ Çıķarsa beyzâdan başını ğam yoķ niçe biñ ġavġa" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Kudret Altun, *age.*, s. 213-214.

2 kendün: kendüzin H.

3 Deminden: Demüñden F.

4 nūrına cān terkin: mihrine cān terküñ H. // pertev-i: pertevi F.

5 Āşaf'dan: Āşaf'dur F.

21

Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fâ'ülün

--+ / +--+ / +--+ / +--

- 1 Rūyuñ gibi rengin degüldür gül-i hamrā
Ḳalbüm gibi ğam-ğın degül bülbül-i şeydā
- 2 Aḫz itmede 'aklı nigeḫ-i çeşmüñe söz yok
Rūyuñ daḫı a'lā görünür āl ile ammā
- 3 Menşür nişānı çekilür ekşerī zerrīn
Ebrū ki cebīnūñde n'ola zerd ise cānā
- 4 Meclisde çü mīnā n'ola ḫün-bār ise çeşmüm
Sākī viremez her dile neş'e mey-i şahbā
- 5 İl mīve-i ḫüsnūñden ola nā'il-i maḫşūd
Tā key ola ey ğabğabı sīb Āşaf'a ayvā

22

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

-+-- / -+-- / -+-- / -+-

- 1 Nüş-ı ḫün-ı cān ider dil la'l-i cānāndan cüdā
Olmadı ğuşşa firāḳ-ı yār ile cāndan cüdā
- 2 Çeşmüme her bir nihāl-i verd mişāl-i sehm olur
Geşt-i gülşen eylesem ol verd-i ḫandāndan cüdā
- 3 Cām-ı la'lin va'de itmişdi bu ben mestāneye
İtme ol peymāne-dārı 'ahd ü peymāndan cüdā
- 4 Münkesir ḫālem bir ehl-i ḫālden dūr olalı
Döndüm ol lü'lü'ye emvāc itdi 'ummāndan cüdā
- 5 Āşaf'ı mehcūr kıldı çarḫ bāb-ı yārdan
Bir hezār-ı zārdur oldı gülistāndan cüdā

21 F. 6^b, H. 5^a.

2 görünür: görünür H.

4 neş'e: neşve H.

5 nā'il-i: nāyil-i H. // ğabğabı: ğabğab-ı H.

22 F. 6^b-7^a, H. 5^a.

3 la'lin: la'lüñ H.

4 lü'lü'ye: lü'lü'ma F.; lülüya H.

23

Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fa'ülün

--+ / +--+ / +--+ / +--

- 1 Yağdursa maṭar gibi ḥadengin o ḳaşı yā
Zaḥm-ı dilümüz zāhir ider lāle-i ḥamrā
- 2 Şemşiri o şāhuñ gör'a ḥün-ābe-çekāndur
Ġaltān niçe bir gūy ser-i 'āşık-ı şeydā
- 3 Gūyā ki şabādan ḥam olur lem'ası şem'üñ
Kesr eylese ṭarf-ı külehin ol gül-i zībā
- 4 Ebr-i siyehi beñzedeli ṭurra-i yāra
Şerm eylemede bād-ı seḥerden leb-i deryā
- 5 Bir rütbesi vardur bir olur ṭālib ü maṭlūb
Āşaf ki reh-i 'aşḳda geh Ḳays idi Leylā

24

Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün

++-- / ++-- / ++-- / ++-

- 1 Bir cevāb alabileydüm suḥanuñdan cānā
Dil-i vīrānemi ol demde iderdüm ihyā
- 2 Toḡru söyle leb-i mey-gūnuñ için sultānum
Şorabilem mi senüñ yar-ı dehānuñ 'acebā
- 3 Sırrı fāş eyler isem ḥabbe ḳadar a'dāya
Dehenüñ-veş ten-i zārum 'adem itsün Mevlā
- 4 Saña başdan başa ben minnet ü ilḥāḥ iderem
Āhumı zaḥmumı gör raḥm ḳıl ey şāh baña
- 5 Dimiş idüñ ki vefā eyleyem Āşaf ḳuluma
Ey ḥabībā daḫı sen itme misin 'ahde vefā

23 F. 7^a, H. 5^a.

1 ḥadengin: ḥadengüñ M. // dilümüz: dilimüz F.

24 F. 7^a, H. 5^b.

Bu gazel, Gelibolulu Ālî'nin "Bir cevāb alabileydüm dehenüñden cānā/ Dil-i bîmārumı ol sâ'at iderdüñ ihyā" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Kudret Altun, *age.*, s. 215-216.

5 itme misin: itme misüñ F.

25

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Yine dil gâmezeye cân kâkül-i gâddâra fedâ
Çâresüzüñ biri peykâna biri dâra fedâ
- 2 ‘Acem âhûları püryân iki cādûlarıña
Niçe biñ kebg-i derî kâmet-i reftâra fedâ
- 3 Yaralar şemşîrûñe hâl diliyle diyeler
Kânumuz boynuña biz de o sitem-kâra fedâ
- 4 Yeridür gel teni şad-pâre kıl ey şîr-i Hudâ
Eyle her pâremi bir çâresi çok yâra fedâ
- 5 Yaş döküp Rabb’üne her lahzada sen eyle du‘â
Âşafâ eşküñi kıl ol reh-i Ğaffâr’a fedâ

26

Mef'ülü fâ 'ilātü mefâ 'ilü fâ 'ilün

- - + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Hengâm-ı bezme çün o şanem kâse-bâz ola
Lâyıkdur anda şürb-i mey ü söz ü sâz ola
- 2 Öyle firîb-i dirhem ü dînârdur o hûb
Gelmez yanuña ‘arz-ı zer ü sîm az ola
- 3 Bâğ-ı leţâfetüñ niçe nevrüz bahârı var
Hüsnuñ gibi ben añladığum yaz az ola
- 4 Cânânesine varmamağ olur mı ‘âşıkân
Anuñ gibi leb-i mül ola dil-nevâz ola
- 5 Âşaf gibi şadâkat-ile yok sever seni
Andan şağın ki fitne’i her sihr-bâz ola

25 F. 7^b, H. 5^b.

Bu gazel, Gelibolulu Âli’nin “Can zeğan çahına dil turre-i tarrara fida/ Dermendüñ biri zindana bir dara fida” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *age.*, c. I, s. 500.

1 Çâresüzüñ: Çâresüzün F.

2 püryân: biryân H. / cādûlarıña: cādûlarıña M.

3 şemşîrûñe: şemşîriñe M. // boynuña: boynıña H.

26 F. 7^b, H. 5^b-6^a.

2 yanuña: yanıña M.

3 añladığum: añladugum H.

5 fitne’i: fitne-i M. / her: F.de yok.

27

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Görüp emvâc-ı eşküm hayli dür dökdi baña deryâ
Revân oldığı budur keşretinden her yaña deryâ
- 2 Gözüm kirpiklerin seyl-i sirişküm eyledi mîzâb
Muğammaşlarla her giz olmaz imiş âşinâ deryâ
- 3 Yaşum kim cüş ider gördükçe âh-ı berd-i ağıyarı
Tefâvütten belî hâlî degül vaqt-i şitâ deryâ
- 4 Kenâr-ı yemm-i eşkümden deñiz ol yâr seyr itsün
Küdürı def idüp dilden virür câna şafâ deryâ
- 5 Medîh-i yâr için baħr-ı muğatta' da ğazel dirdüm
Redîfi iktizâ eyler ki ola Āşafâ deryâ

28

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Қаçar ħavf-ı 'asesden içmege cānāneler tenhā
Anuñ-çün sākīyā kübler tehī meyḥāneler tenhā
- 2 İnandum şüm a'dā ile gitmiş yâr seyrāna
Ḥayıf ol serveri қанcalamış bīgāneler tenhā
- 3 Mey-i nāb eyleyüp maқşūd aşām-ı zāhidi gördüm
Bitürmiş ḥūşe-i engürı bāğda dāneler tenhā
- 4 Gice tutmuş tutuşmuş yāra hālın yalıñuz diller
O şem'ı gör nice āğüş ider pervāneler tenhā
- 5 Saña bir yār-ı ğār olur güzel peydā ide gör kim
Derün-ı şehḥ hālî Āşafâ vīrāneler tenhā

27 F. 8^a, H. 6^a.

1 emvâc-ı: ebḥâr-ı F. / dür: ter H. // oldığı: olduğu H.

5 baħr-ı: baħre F.

28 F. 8^a, H. 6^a.

1 Қаçar: Қақан F.

3 aşām-ı: āşām-ı H.

4 yāra hālın yalıñuz diller: yār me'ālūñ yalıñuz derler F. // şem'ı gör nice āğüş: şem'ı görince āğüşa F.

29

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Gele ey sâkî-i 'işret virelüm cāna şafā
Bāde-i sürh-ile gelsün yine meydāna şafā
- 2 Diyeyin nazm-ile bu şi'r-i şafā-bağşımı kim
Dile alduğda vire kalb-i Süleymān'a şafā
- 3 Hemenā şavt-ı piyāle nağamāt-ı bülbül
Bezm-i gülşende virür şoğbet-i yārāna şafā
- 4 Nār-ı 'aşk ger tenümi yaksa cānum hazz eyler
Nitekim şem'a perin yakmada pervāne şafā
- 5 Sitem-i 'aşk dil-i Āşaf'ı pāk itmez idi
Virse ger āyīne-i gül-ruğ-ı cānāna şafā

30

Mef'ülü fā 'ilātü mefā 'ilü fā 'ilün

- - + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Çahr u ezāña şābir olurdu velī şehā
Taḥşiş ideydüñ anı fenāda eger baña
- 2 Tā kılmayınca 'aqlumu yağma bilinmedi
Ādem dir idüm ol melege gerçi şūretā
- 3 Bir kez şafā-yı rü'yetini 'ömre virmezsin
Hācı tavāf saña baña şehri dil-rübā
- 4 Sābıkda vaşla kılmış idüñ kavlı ile qarār
Devr itdüñ āhır idemedüñ 'ahdüñe vefā
- 5 Meddāhısın o naḥl-i bülendüñ dürüstü bu
Ṭab'-ı selīs ü nazmuña sabbāş Āşafā

29 F. 8^{a-b}, H. 6^{a-b}.

2 şafā-bağşımı: şafā-bağşı F.

30 F. 8^b, H. 6^b.

Bu gazel, Bâkî'nin "Cevr ü cefāña kâ'il olurdu velī şehā/ Maḥşüş olaydı ol da cihānda hemān baña" matlı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 107-108.

4 'ahdüñe: 'ahdiñe M.

5 selīs: selīm H.

31

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Nağd-i rûh-ı dil-i 'âşık leb-i dildāra fedā
'Ömrümüñ varı hem ol cilve-i reftāra fedā
- 2 Merdüm-i dīde-i 'uşşāk ruħında hūale
Hem dü-tā-ķāmetümüz tırta-i tarrāra fedā
- 3 Çeşm-i terden saçılan āb-ı sirüşküm güheri
Dür-i dendānı gibi gevher-i şehvāra fedā
- 4 Şerħa-i tende olan laht-ı ciger pāreleri
Çeşm-i hūnīn ü nigāh-ı büt-i hūñ-h'āra fedā
- 5 Āşafā rûh-ı revāna n'ola i'zāz itsem
Dem ola kim ola bir şāh-ı dil-āzāra fedā

32

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Tırta-i ħam-be-ħama göñlümi bend itdi şabā
Şevķ-ı aħbābı katı şimdi bülend itdi şabā
- 2 Ne 'aceb kendi de bir dāra ki ber-dār olsa
Göñlümi dāne vü gīsūyı kemend itdi şabā
- 3 Çü ħamā'il tıladı tırrasını gerdenine
Bu nezāketle hele men'-i gezend itdi şabā
- 4 Varak-ı verdi açup okudı bir nazm hezār
Nağme-i dil-keşini ħayli pesend itdi şabā
- 5 'İşret-i sāğar içün gülşene da'vet kılarak
'Āķıbet Āşaf'ı da merd-i levend itdi şabā

31 F. 8^b-9^a, H. 6^b.

Bu gazel, Fuzûlî'nin "Cānumuñ cevheri ol la'ı-i güher-bāra fidā/ 'Ömrümüñ ħāşılı ol şive-i reftāra fidā" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *Fuzûlî Divanı, Gazel, Musammat, Mukatta' ve Rûba'î Kısmı*, c. I, Üçler Basımevi, İstanbul 1950, s. 10.

1 'Ömrümüñ: 'Ömürüñ F.

32 F. 9^a, H. 6^b-7^a.

Bu gazel, Nef'î'nin "Girih-i kākülüne dilleri bend etdi sabā/ Kadr-i erbâb-ı dili ħaylî bülend etdi sabā" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Metin Akkuş, *Nef'î Divanı*, Akçağ Yay., Ankara 1993, s. 281.

3 ħamā'il: ħamāyil H.

33

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Ben ki āsūde-dilem bend-i taşarruf ne belā
Hem o dildāra vü a‘dāya telaţţuf ne belā
- 2 Çeşm-i dildār gerek cān çeke bārī cevrin
Mest-i āşüfteye aşhāb-ı tekellüf ne belā
- 3 Hūba meyyāl olan er gerek ey nā-hemvār
Her zen-i Mısr-ı ğama ğuşşa-i Yūsuf ne belā
- 4 Meclis içre ne ‘aceb vuşlatuñ itsem ümmīd
Keyf-i lā-ya ‘kıl olan meste tevaqquf ne belā
- 5 Hıyl-i ‘uşşākda bir merdüm-i bī-pervāyam
Āşafā mişl-i zarīfān-ı tazarruf ne belā

34

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 ‘Iyş-gāh-ı zārda kalmaz t̄alib-i ‘aşq-ı Hudā
Her fetīl-i sūz-ı dil bir şeb-çerāğ olur aña
- 2 Şorma aşlın fülk-i fikri hıẓr-ı şevk itse şikest
Ey habīb-i dil hāzer kıl ondan olursın cüdā
- 3 Serkeş-i baħr-ı şadā-keş kılrsa ne fülki şikest
Halka-i meyhāneden çevrilmez aħbāb-ı hevā
- 4 Eyleme yā Rabbi ‘izz ü hürmetüñ luţf it dirīğ
Pür-zahım kıldıysa sīnem t̄ir-i ‘aşq-ı dil-rübā
- 5 Anda Āşaf aşikārdur hiç gümān itme dilā
Levha-i sırr-ı Hudā’dur kim kalem çalmış Hudā

33 F. 9^{a-b}, H. 7^a.

Bu gazel, Fehīm-i Kadīm’in “Ben ki āzāde-dilem kayd-ı taşarruf ne belā/ Yār u aġyāra mūdārā vü telaţţuf ne belā” matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Tahir Üzgör, *age.*, s. 308-310.

1 “ilk” ne: be F.

34 F. 9^b, H. 7^a.

Bu gazel, Sabrī’nin “T̄ire-rāh-ı ğamda kalmaz sālīk-i ‘aşq-ı Hudā/ Her şerār-ı dūd-ı dil bir şebçerāğ olur aña” matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 113.

2 aşlın: aşluñ F.

3 meyhāneden: meykededen F.

4 Rabbi: Rab H.

5 Hudā: aña H.

35

Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fa'ülün

--+ / +-- / +-- / +--

- 1 Tûṭî gibi ol hil'at-i sebzi geye cânâ
Nokşân yeri var mı baқа âyîneye cânâ
- 2 Şeydâ-yı gürizân-dile söylemez olduñ
Haşmum saña bir söz mi didi söyleye cânâ
- 3 Bir dem dimedüñ kâdadur ol vâlih ü maḥzûn
Bilmem ne cürüm var bu cefâya deye cânâ
- 4 Hep çekdigümüz pây-e-i bî-fâ'ide oldı
Düşdük taleb-i la'l-i femüñle meye cânâ
- 5 Āşaf gibi meddâḥ-ı femüñ kim ola âyâ
Her bâr ki ṭûṭî gibi kândlar yiye cânâ

36

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+--- / +--- / +--- / +---

- 1 'Aceb la'l-i leb-i dildârı medḥ itdüñ dil-i şeydâ
N'ola ger femlerinden bûse al olmazsa gül ra'nâ
- 2 Feraḥ-baḥş olmada çün bâğda ḥumḥâne eksük mi
Ḳalur mı 'ıtr-ı gülden bâğbânâ şemme-i şahbâ
- 3 Girelden râh-ı 'aşqa şad-hezârân meh-liḳâ sevdüm
Hele çok sevdigümden olmadum rencide ben ḳat'â
- 4 Cefâsı ḥüblaruñ maḥz-ı şafâdur sen dilâ baḳ kim
Cefâ-yı rûzgâra şabr ile olur ḳoruḳ ḥelvâ
- 5 Hevâ-yı 'aşḳ u süz-ı şevḳ u âb-ı dideñ olmasa
Bir avuc ḥâke Āşaf gibi âdem kim diye cânâ

35 F. 9^b-10^a, H. 7^b.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Ṭûṭî-şifat ol câme-i sebzi giye cânâ/ Bir söz yiri var mı baқа âyîneye cânâ" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *Şeyhülislâm Yahyâ Divânı*, MEB Yay., Ankara 2001, s. 37.

4 bî-fâ'ide: bî-fâyide H.

36 F. 10^a, H. 7^b.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Ruḥ-ı dil-dârı rengîn vaşf idersin ey dil-i şeydâ/ 'Acebdür sözlertünden reng almazsa gül-i ra'nâ" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 30.

2 ḥumḥâne: meykede F. // bâğbânâ: bâğbânân F.

5 cânâ: âyâ H.

37

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Düşmez ol hūba ki her bār ider istignā
Gün olur 'āşık-ı hayrāna düşer istignā
- 2 Şatma bundan gerü kim cānuma irdi elemüñ
Yeter ey hūb-ı sitem-kār yeter istignā
- 3 Kaldurur hākden ol şems-i ziyā-bahş-ı cihān
İtse ger 'āşıkā bir zerre kadar istignā
- 4 Nakd-i şabr-ı dil ü cānı alur ol demde hemān
Türmaz ol fitne-i dil-bāz şatar istignā
- 5 Görinür Āşaf'a qahr u sitemi luḫf u kerem
Gerçi her tarz gelür gayra nazar istignā

38

Mef'ülü mefā 'ilü mefā 'ilün fā'

- - + / + - - + / + - - - / -

- 1 Bir cānda ki şevkuñ odı ola peydā
Heyhāt teni yanmaya hāşāk-āsā
- 2 Her dānesi ammā ki bir āteş-pāre
'Aşq odını hiç gözyaşı itmez iḫfā
- 3 Bende ola mı hūsn-i celāle tāḫat
Pür-tāb-ı cemāle ṭuramazken cānā
- 4 Yanmasa eger şem'a-i 'aşkuñ dilde
'Ālemde olur mıydı bu feyz-i ra'nā
- 5 Bir cām aradum ki gele bir gün Āşaf
Dök hūn-ı dili ṭab'uñı it gel iḫyā

37 F. 10^a, H. 8^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Düşmez ol şâha ki her gâh ider istignâ/ Gâh olur 'âşık-ı şeydâya düşer istignâ" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 33.

3 'āşıkā: 'āşık F.

5 Görüntür: Görüntür H.

38 F. 10^b, H. 8^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Bir dilde ki 'aşkuñ odı ola peydâ/ Hâşâ ki sivâ yanmaya hāşāk-āsâ" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 25.

Bu gazelde rübâ'î vezni kullanılmıştır.

3 ṭuramazken: duramazken F.

5 hūn-ı: kan-ı F.

39

Fe 'ilātün mefâ 'ilün fe 'ilün

++-- / +-+- / +-+

- 1 Leblerüñ qand-ı nâbdur gūyâ
Dehenüñ pür-şarâbdur gūyâ
- 2 Dilde pür-tâb-ı nūr-ı ruhsâruñ
Pertev-i mâh-tâbdur gūyâ
- 3 Zeyn-i hüsni-i haţuñla levha-i dil
Bir müretteb kitâbdur gūyâ
- 4 Tıtdı rüy-ı cihâı ol mihrüñ
Maţla' -ı âfitâbdur gūyâ
- 5 Âşafâ çîn-i kâküli anuñ
Nâfe-i müşg-i nâbdur gūyâ

40

Fâ 'ilātün fâ 'ilātün fâ 'ilātün fâ 'ilün

-+-- / -+-- / -+-- / -+-

- 1 Göñlümi zencîr-i ham-zülfüñ çeker senden yaña
Nergis-i mestüñ ne var olsa şehâ benden yaña
- 2 Hoqqa-i la'lüñ gül-i hüsnuñ görenler n'ışlesün
Ey sehî 'ar'ar gide bir dahı gülşenden yaña
- 3 Ol şeh-i hüsni görenler deşne-i bürrân-ile
İ'tibâr itmez gülistânda o süsünden yaña
- 4 Nâşihı tercîh kıtur mı rind-i mâhir-bezm olan
Añladum eţvârımı nâşih da küyından yaña
- 5 Qorqaram Âşaf ki pülâd olsa da te'sîr ide
Sehm-i âhuñ çün gide ol qalbi âhenden yaña

39 F. 10^b, H. 8^a.

Bu gazel, Bâkî'nin "‘‘Ârızuñ âb-ı nâbdur gūyâ/ Zekânuñ bir habâbdur gūyâ’’ matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 109-110.

40 F. 11^a, H. 8^b.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "‘‘Cânı kullâb-ı ser-i zülfüñ çeker senden yaña/ Gûşe-i çeşmüñ ne var olsa eger benden yaña’’ matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 38.

1 Göñlümi: Göñül F.

3 şeh-i hüsni: şehi hüsnuñ F.

5 qalbi: qalb-i F.

41

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Bu dehrüñ kim haķır-i bî-ser ü sāmānyuz cānā
‘Aceb devletdeyüz kim devletüñ ihsānyuz cānā
- 2 Hūmār-ı çeşminüñ hayrānı olduķ niçe demlerdür
Dili şād itmedüñ bir dem anuñ hayrānyuz cānā
- 3 Hāyıf kim bir sehil diñlenmedük gül-geşt-i ‘ālemde
Bu gül-zāruñ niçe demdür hezār nālānyuz cānā
- 4 Beni bilmem n’içün ser-defter-i mecnūna yazmazsın
Bilürsin dest-i ‘aşkuñ biz de ser-gerdānyuz cānā
- 5 Dime Āşaf neden ol hānķāhı rüz u şeb bekler
Ezelden biz anuñ şermende-i ihsānyuz cānā

42

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Güşād olur dil-i meyyāl görse şubḥ-dem şahbā
Olur her vech-ile zīrā kilīd-i kufl-ı ğam şahbā
- 2 Ne server meşrebān bulmuş neşātından hezārān şevķ
Recā-efzūn-ı ‘āşık fitne-aşüb-ı şanem şahbā
- 3 Bu ‘ālemde gider telḥ-i mezāk ise yine besdür
Bize eyyām faşl-ı gül rebī‘-i zevķ-ı dem şahbā
- 4 Bu dil rāḥ-ı ğınādan tā o deñlü neş’e-yāb oldı
İder şad-pāre cāmın ger aña virürse Cem şahbā
- 5 Elemsüz ‘ıyş hiç dünyāda hāşıl mıdur ey Āşaf
Virilmez merd-i bezm-i ‘aşķa bī-ğam bī-elem şahbā

41 F. 11^a, H. 8^b.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın “Bu kûyuñ kim gedâ-yı bî-ser ü sāmānyuz cānā/ ‘Aceb ‘ālemdeyüz kim ‘ālemüñ sultānyuz cānā” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 36.

1 -ser ü: -naḥl F.

4 defter-i: defteri F.

42 F. 11^{a-b}, H. 8^{b-9^a}.

Bu gazel, Sabrî'nin “Açar sākī dil-i ‘uşşāķı sürse şubḥ-dem şahbā/ Olur güyā ki destinde kilid-i kufl-ı ğam şahbā” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 121.

43

Mef'ülü fâ'ilâtün mef'ülü fâ'ilâtün
(Müstef'ilün fâ'ülün müstef'ilün fâ'ülün)

-- + / - + -- / -- + / - + --

- 1 'Aşk âteşine ey gül yanarsa dil-i şeydâ
 Hâkisterinden olur bî-ḥad hezâr peydâ
- 2 Kaşr-ı dile o femden ḥaqqâ ki ihtirâz var
 Şâyed ki bir nefesden dünyâ yana serâpâ
- 3 Humhane-i ḥaḳîkat muğbeçelerle tldı
 Ğassâle cāmı devri zâhid oturma tenhâ
- 4 Dil pâkdür gubârdan ammâ beşüş yüz ister
 Hüb olmayanı hiç mir'ât ide mi mücellâ
- 5 Haṭṭ-ı ruḥuñı gözler çeşm-i siyâhuñ özler
 Āşaf sevâd-ı dîdem gön'lümdedür süveydâ

44

Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Yedümde kâse-i zerrîn pür-mey la'l-i nâb-âsâ
 Gözümde kaṭre kaṭre eşk-i ter dürr-i hoş-âb-âsâ
- 2 Zebün-ı 'aşk iseñ gücenme dil gerdânlık el virse
 Felekler döndürür âb-ı irâdet âsiyâb-âsâ
- 3 Nihâl-i nevres iken şöyle bir naḥl-i bülend oldı
 Dil-i cüyân çokdan yüz urur pâyma âb-âsâ
- 4 Ḥarîm-i ḥaş-ı devlet bul şafâ-yı 'aşk-ile pür ol
 Tenüñ tâ ḥâk olunca meyden ayrılma ḥabâb-âsâ
- 5 Sipih ü mäh u mihre 'arz-ı câh itsem gerek Āşaf
 O şevk ile yolında pâymâl oldum rikâb-âsâ

43 F. 11^b, H. 9^a.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "'Aşkuñ odına ey gül yanarsa cân-ı şeydâ/ Her bir avuç külinden bir bülbül ola peydâ" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 27.

3 Humhâne-i: Meykede-i F. // Ğaşşâle cāmı devri: Cām ğassâle devridür F.

4 yüz: rüy F.

5 ruḥuñı: ruḥımı F.

44 F. 11^b-12^a, H. 9^a.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "'Elümde şîşe-i rengîn pür mey la'l-i nâb-âsâ/ Gözümde kaṭre kaṭre eşk-i ter dürr-i hoş-âb-âsâ" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 31.

1 Gözümde: Dîdemde F.

45

Mefâ 'îlün mefâ 'îlün mefâ 'îlün mefâ 'îlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Niçe bir cām ile Cem hem kıyās ola saña cānā
Senüñ her baqduğuñ mīnā olur 'ālem-nümā cānā
- 2 Haṭā ile 'adūya atma luṭf it göñlümi gözle
Hadeng-i hūn-feṣānuñ eylemez çünkim haṭā cānā
- 3 Dilüm lāyık görürseñ dilberā bāzār esheldür
Eger bisyār ise gencīne-i mihr ü vefā cānā
- 4 Ğam-ı hecrüñle döndüm za'fdan bir müy-ı bārīke
Fırākuñ sūzişine ṭoymayup oldum dü-tā cānā
- 5 'Aceb ḳullāb-ı zülfüñle şeb ü rüzān dil-i Āşaf
Keşākeşden rehā bulmaz meded eyle baña cānā

46

Mefâ 'îlün mefâ 'îlün mefâ 'îlün mefâ 'îlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Dönüpdür 'aşḳ-ile bir āteşe cismümde cān-āsā
Sipīhr-i çarḫ-ı cevruñ ḳahrı egdi ḳāmetüm cānā
- 2 Yanar sehmi erir peykānı sūz-ı āteş-i dilden
Birinden āh olur şādır birinden nem olur peydā
- 3 Dil-i 'āşık egerçi bir nem-i nāçīzdür ammā
Derūnında olan odı söyündürmez yedi deryā
- 4 Neden pervāne her dem yanmağa āteş arar yürür
Ṭutuşmaz mı derūnı sūzişinden āşık-ı şeydā
- 5 Suḫan kim sūziş-i dilden çıḳa elbet olur nārī
Şunuñ-çün Āşaf'ın da sözi āteş-pāredür güyā

45 F. 12^a, H. 9^{a-b}.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Bir âyineyle İskender nice beñzer saña cānā/ Senüñ her baqduğuñ mir'at olur 'ālem-nümā cānā" matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 35.

2 çünkim: çünki F.

4 bārīke: tārīke F. // ṭoymayup: ḳatmayup F.

5 Keşākeşden: Keşākeşde F.

46 F. 12^{a-b}, H. 9^b.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Dönüpdür za'f ile bir rişteye cismümde cān-āsā/ Fetil-i şem'-i bezmüñ reşki bükdi ḳāmetüm cānā" matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 29.

3 nem-i: nemi F.

47

Mef'ülü mefâ'ilün mef'ülü mefâ'ilün

--+ / +---- / --+ / +----

- 1 Serмест мүдәмем дил мөстәне дегүл ми ыа
Devrân yine ol 'ıyşa peymâne dögöl mi yâ
- 2 Efgendeye şeydâlık elbette mu'ayyendür
Üftâdelügüm şöyle rindâne dögöl mi yâ
- 3 Germiyyet-i nazmumla keyf olsa n'ola dünyâ
Her beyt-i feraḥ-baḥşı meyḥâne dögöl mi yâ
- 4 Şad kenz-i güher olsa medfün n'ola ṭab'umda
Behcet-kede-i gönlüm vîrâne dögöl mi yâ
- 5 'Uşşâkı niye kırmaz çeşmüñ ne baḳar bilmem
Ser-tîz mi dögöl seyfi mөstâne dögöl mi yâ
- 6 Kâdrüm n'ola sezmezse erbâb-ı suḥan-perver
Ehl-i dile nazm ehli bîgâne dögöl mi yâ
- 7 Âşaf dil-i rüsvâya gâhice tesellî kııl
Alık mi dögöl 'aşka dîvâne dögöl mi yâ

48

Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

++-- / ++-- / ++-- / ++-

- 1 Dîde ḥün-rîz olıcaḳ nâz u tegâfül ne revâ
Dil şafâ bulmayıcaḳ nâza taḥammül ne revâ
- 2 Pîç-i gîsûya taḥammül kıılamazken 'âşık
Ḥam-ı pür-pîçîşî-i nâfe-i kâkül ne revâ
- 3 Gîsuvân gökde Hümâ ḳaydına âmâde iken
Dil girift itmek-içün yire tenezzül ne revâ

47 F. 12^b, H. 9^b.

Bu gazel, Nef'î'nin "Ben mest-i harâbım dil mөstâne değıl mi yâ/ Gerdün yine ol bezme peymâne değıl mi yâ" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Metin Akkuş, *age.*, s. 283.

2 rindâne: rüşdâne F.

6: 7 H.

7: 6 H.

48 F. 12^b-13^a, H. 10^a.

Bu gazel, Nef'î'nin "Gamze dil-düz olıcaḳ nâz u tegâfül ne belâ/ Dilde sabr olmayıcaḳ nâza taḥammül ne belâ" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Metin Akkuş, *age.*, s. 283.

1 Dil şafâ bulmayıcaḳ: Dilde şafâ olmayıcaḳ F.

2 -pîçîşî-i: -pîçîş-i F.

- 4 Dile her mūyı bir ef'ī görünür şol zülfüñ
Niçe biñ ef'īyi bir yirde taḥayyül ne revā
- 5 'Āşıka şavt ki eglence yeter ey Āşaf
Nāle-i dem-keş için minnet-i bülbül ne revā

49

Mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün

-- + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 ẖahr u ezāña ḥāmil olurdum eger şehā
Merbūṭ olaydı ol da hemān yalıñuz baña
- 2 Ārām u hüş u şabr alıcı bir perī imiş
Ādem bilürdüm ol büti ben gerçi şüretā
- 3 Bir dem cemāli görmegi dünyāya virmezim
Ey şūfī saña hücre baña kūy-ı dil-rübā
- 4 Evvel vişāle va'deler itmişken ey güzel
Ḥalf eyledüñ ü eylemedüñ 'ahdüñe vefā
- 5 Meddāḥısın o sım-tenüñ vechi var bu kim
Feyz-i bülend-ṭab'uña aḥsent Āşafā

50

Mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Firākuñla fenā bezminde cismüm zār ser-tā-pā
Dönüpdür reglerüm ḳānūna bu şeb-tār ser-tā-pā
- 2 Köyüñ içinde ḳanḳı cānibe cānā naẓar itdüm
Yazılmış āh-ı cānum her der ü dīvār ser-tā-pā
- 3 Mekān ṭutmaz anuñ-çün şāḥ-sār-ı gülde bülbüller
Degüldür āşiyāna ḳābil ol hep ḥār ser-tā-pā

4 yirde: yerde F.

49 F. 13^a, H. 10^a.

Bu gazel, Bâkî'nin "Cevr ü cefaña ḳā'il olurdum velī şehā/ Maḥşuş olaydı ol da cihānda hemān baña" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 107-108.

2 Ārām u hüş u şabr: Hüş u ārām u şabr F. // büti: büt F.

3 cemāli: cemālün F.

4 Ḥalf eyledüñ ü: Ḥalf itdüñ F. / ḥalf: ḥalf M. / 'ahdüñe: 'ahdiñe M.

5 Meddāḥısın: Meddāḥısın F. / var: F.de nā-mevcut.

50 F. 13^{a-b}, H. 10^a.

2 ḳanḳı: ḳanḳı H.

3 ol: o F.

4 Harāb itdüñ hazān vaktinde iz‘ān it gönül bāğın
Ne hāle vardı hiç görmez misin gül-zār ser-tā-pā

5 Huzūr-ı yārda zıkr eyle Āsaf nazm ile hālūñ
O serv-қadde lāzımdur demek eş‘ār ser-tā-pā

51

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün

- + - - / - + - - / - + - - / - + - -

- 1 Eyleyen her laḥza ruḥsār u ḥaṭ-ı yārı temāşā
Ġayrı ider şanma cānā bāğ u gül-zārı temāşā
- 2 Çeşm-i dil ile nigāruñ ḥüsnine nāzır olup çün
Eylemez mi zann idersin bizi dīdārı temāşā
- 3 Kıoymasun Mecnūn gibi şahrā-yı ‘aşkı hiç elinden
İsteyen kıılmaḳluğı eṭrāf-ı kühsārı temāşā
- 4 Düşdi ol ḡonça gülüñ lāle ruḥı gönlüme ol dem
Gülşen-i ḥüsnine vardum itdüm ezhārı temāşā
- 5 Āşafā nazmuñı gündən güne okuyup bu aḥbāb
Seyr idüp mazmūn-ı beyti itsün eş‘ārı temāşā

52

Mef‘ülü fā‘ilātü mefā‘ilü fā‘ilün

- - + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Kıılmazsa ‘īd günleri ḥübāne merḥabā
Aḥbāba ne kelām idem aşlā ne merḥabā
- 2 Reşk itmeyince seglerine ṭuramaz gönül
Vācib kişiyeye dimesi dostāna merḥabā
- 3 Būs-ı lisān-ı yāra ne ḡam şunsa ger dilin
Görsün ne ṭarz olur dil-i dīvāne merḥabā
- 4 Zārdan geçürdi gör yine sākī o meh-veşi
Gülşende itdürür bize peymāne merḥabā

51 F. 13^b, H. 10^b.

1 laḥza: def‘a F.

4 gönlüme: gönlime M.

52 F. 13^b-14^a, H. 10^b.

1 idem: ider F.

4 meh-veşi: güzeli F.

5 Cānāna Āşafā nic'olur eylemek hiṭāb
Ḳābil mi hiç gedā diye sultāna merḥabā

53

Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

1 Te'ālā'llah nedür bu vech-i aḥsen şüret-i zībā
Ne ādemden zühür itdi 'aceb bu peyker-i ra'nā

2 Nedür bu cilveler bu ḥandeler bu tarz-ı istiğnā
Nedür bu sīb-i ğabğab cünbiş-i 'işve ḳad-i ṭübā

3 Nedür bu pertevī-i ḥadd nedür bu çeşm-i āhūlar
Nedür bu ḥāl-i Hindūlar nedür bu ḥabbetü's-sevdā

4 Nedür bu cebhe vü pīşān nedür bu 'arız-ı raḥşān
Nedür bu ebruvān-ı dil-firīb-i 'aşıḳ-ı şeydā

5 Vefā ummaz cefādan yüz çevirmez Āşaf-ı zāruñ
Niyāz itmek aña şāhum münāsib saña istiğnā

Fİ HARFİ'L-BĀ'

54

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + --- / - + --- / - + --- / - + -

1 Māh-rūyuñ revnaḳıdur baña maḥbūbü'l-ḳulūb
Evc-i dildür āfitāb-ı ḥüsnuñe evreng-i ḥüb

2 Şadrum üzre şerḥa-i dağum görüp ṭa'n itdiler
Sīneden güm itse bārī anı Settāru'l-'Uyūb

3 Dūd-ı āhum günbed-i eflāke zencīr eyledüm
Revnaḳ içün şems ü māhı aşdum aña iki ṭüb

5 Ḳābil mi: Ḳāyil mi F.

53 F. 14^a, H. 10^b-11^a.

Bu gazel, Bâkî'nin "Nedür bu ḥandeler bu 'işveler bu nāz u istiğnā/ Nedür bu cilveler bu şīveler bu ḳāmet-i bālā" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 105.

1 vech-i: vechi F.

3 pertevī-i: pertevi F.

54 F. 14^a, H. 11^a.

Bu gazel, Gelibolulu Âlî'nin "Ārzü-yı vuşlatuñdur baña maḥbūbü'l-ḳulūb/ Sīnedür her dem ḥayālūñ şāhına evreng-i ḥüb" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *age.*, c. I, s. 548.

2 görüp: gören H.

- 4 N'îçün incindüñ diyü dostuñ ruḥ-ı rengînine
Bâğ-ı 'âlem güllerine nişler kaldırdı çüb
- 5 Cürm ü 'isyân Âşafâ emvâc-ı yemden bî-şümâr
Dilerem kim luḫ ile maḥv ide Ğaffârü'z-Zünüb

55

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Yine bir Leylî-veşüñ 'aşkı ile olup ḥarâb
Kendisin kühsârdan kühsâra urmuş âfitâb
- 2 Dem-be-dem sulṭân-ı 'aşk-ı yârdan eyler ḥicâb
İki gözi yaşlıdur cānâ şarâb ile kebâb
- 3 Düşdi 'anber fikr-i ḥâlün ile nâr-ı ğayrete
Ḥasretünle za'ferân zerd oldı mânend-i türâb
- 4 Derd-i hecrün 'âşık-ı nâçarı itmez mi helâk
Âḥırında var durur serḥoşluĝuñ elbette ḥ'âb
- 5 İ'tibâr itdürmedi aşlâ sipihre Âşafâ
Âsitân-ı şehriyâr-ı kām-gâr u kām-yâb

56

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Ğayra eyler bî-ta'ab şad inḫıyâd-ı būs-ı leb
İnḫıyâd itmez bize âyâ nedür bilsek sebep
- 2 Kâhr olurmuş de'b-i ḥîn-gîn ne ḥâletdür bu kim
Luḫfin az idüp bize ol şâh çok eyler ğazâb
- 3 Ḥâtır-ı pür-sûza gelse n'ola fikr-i dîdesi
Ḳâtilün nâr olsa cānâ meskeni olmaz 'aceb
- 4 Zehri cānumdur çeken gözdür gören dîdârünü
Nâ'il-i in'âm olan kimdür çeken kimdür ta'ab
- 5 Nağme-i sâzuñla giryân itme muṭrib Âşaf'ı
Ḳopmaya cüy-ı sirişkinden esâs-ı şad-ṭarâb

4 dostuñ: dostın F.

5 kim: ki H.

55 F. 14^b, H. 11^a.

1 bir: F.de yok.

56 F. 14^b, H. 11^{a,b}.

4 "ilk" çeken: geçen H. / gözdür: gözden F. / dîdârünü: dîdârını H. // Nâ'il-i: Nâyil-i H.

57

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Çıkan bu düd-ı âhum cānumuñ hāli midür yâ Rab
Şoruñ anı ki bu efkârdan hālî midür yâ Rab
- 2 Hemîşe Ka'be-i dil kıble-i hâcât-ı 'âlemdür
Niğâb-ı zülf-i şeb-reng bir siyeh şalı mıdur yâ Rab
- 3 Serâser sūk-ı 'aşkı âh u zâr ile güzâr eyler
Dilüm kâlâ-yı ğam u ğuşşa dellâlı mıdur yâ Rab
- 4 Zihî gencîne-i mihr ü meveddet âşikâr oldı
Dil âyâ milket-i hüsnuñ bir abdâlı mıdur yâ Rab
- 5 Fenâ bezminde Âşaf var mıdur bir şeyh-i kâmil kim
Bu 'âlem yoğsa kim ser-tâ-ğadem hālî midür yâ Rab

58

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + - -

- 1 Bir nazarla 'âşıkâ geh meyl ider gâhî 'itâb
Pürsişe kor mı mağal ol ğamze-i hâzır-cevâb
- 2 Ğamze 'işve meclisin kırmış nigâhı mey-perest
Sâğar-ı nâz ile olmuş dîdesi mest-i harâb
- 3 La'l-i nâbı üzre ger hattı kıyâs itme dilâ
Nâfe-i ğisû-yı çininden dökülmiş müşg-i nâb
- 4 Rüstemâne 'aynı şemşîr-i nigâhın çekmede
Ol siyeh kaşı ki tîğından tehî şan bir kırâb
- 5 Niçe olsun nâvek-i yâra dil-i Âşaf hedef
Kâlbe itmînân virmez tâlî'-i pür-iztîrâb

57 F. 15^a, H. 11^b.

Bu gazel, Gelibolulu Âlî'nin "Yağan dâğ-ı siyâhum yârümün hâli midür yâ Rab/ Gören anı bu sevdâdan 'aceb hâlî midür yâ Rab" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Kudret Altun, *age.*, s. 222.

4 hüsnuñ: hüsün F.

5 kim: ki F.

58 F. 15^a, H. 11^b.

Bu gazel, Nefî'nin "Göz ucuyla âşıkâ geh lutf eder gâhî itâb/ Bir su'âle yer komaz ol gamze-i hâzır-cevâb" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Metin Akkuş, *age.*, s. 285.

4 siyeh: siyâh F.

59

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Añladurdum 'aşkı süz-1 kalb-ile cānāne hep
Vehmüm oldur nüh kıbāb-1 çarḥ-1 fānī yana hep
- 2 Mihr-veş bilmem kimüñ kāşānesin pür-nür ider
Cümle 'ālem āşinā bir fitne-i devrāna hep
- 3 Ḥabbe virmez ḥassetinden kāmīl insāna felek
Şarf ider maḳdūrın ammā zümre-i dūnāna hep
- 4 Ceng iderler birbiryle rü'yet-i dīdār için
Sū-be-sū kirpiklerüm girse 'aceb mi ḳana hep
- 5 Olamaz Āşaf bu şahrāda senüñle imtiḥān
Çıksa raḥş-1 ṭab'ına maḡrūr olan meydāna hep

60

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Gösterürse ebruvānın çün meh-i nev ol ḥabīb
Rūze-dār-1 firḳate 'īd-i vişāl olur ḳarīb
- 2 Gelseñ ey Yūsuf-1 ḥüsn bāzāra biz de ṭalībüz
Ger ḥarīdār oldu seyr-i ḥüsnüme dirseñ raḳīb
- 3 Şanma şebnem gūdek-i ḡonçaya aşdı boncığı
Degmesün göz diyü ḥüsn-i verde eşk-i 'andelīb
- 4 Niçe serdengeçdi olmaz mı için ehl-i vera'
Bezmdede sākī ḥuşūşā ola şūḥ-1 dil-firīb
- 5 Nev-nihāl-i verdi minber eylesün bülbül velī
Sākīyā vir la'lüñi Āşaf degül vā'ız ḥaṭīb

59 F. 15^{a-b}, H. 11^b-12^a.

Bu gazel, Nef'î'nin "Bildirirdim derdimi bir āhile cānāne hep/ Korkarım süz-1 derūnumdan felekler yana hep" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Metin Akkuş, *age.*, s. 287.

60 F. 15^b, H. 12^a.

1 ebruvānın: ebruvānuñ H. // Rūze-: Rūz- F.

2 Gelseñ ey Yūsuf-1 ḥüsn: Yūsuf-1 ḥüsnüm gele H.

61

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Hemîşe göñlümüñ ārāmını feryâda virdüm hep
Ten-i pür-nârumuñ mâ’ ü türâbın bâda virdüm hep
- 2 Bulur ārâm bend-i ıurra-i pür-çîn-i yâr ile
Nuķûd-ı fikr-i ümmîdi dil-i âzâda virdüm hep
- 3 ‘Aceb mi gülleri olsa güşâde neş’eden yâruñ
Aña âba bedel ķalbüm deminden bâde virdüm hep
- 4 Müfid olsun mı kâlâ-yı vişâle müşterî olmak
Metâ’-ı hûş u râyı ķalbi ol sevdâda virdüm hep
- 5 Hıaıyla beñlerin seyr eyleyüp çeşmin su’âl itdüm
Didi Āşaf fiten güdeklerin üstâda virdüm hep

62

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Öyle olmuş bezm-i ‘aşķ-ı hûbda keyf-i ĥarâb
Hâkden ĥâke urur dâ’im vücūdım âfitâb
- 2 Var ise şahbâya itmişdür işâbet kem nazar
Kâse-i mey üzre zann itme nümâyândur ĥabâb
- 3 N’ola ĥurd itse ayağım dökse ķanın şâh-ı ‘aşķ
Gör ki ķanludur diyü meşhûrdur meyle kebâb
- 4 Hecr-i la‘lûñ dem-be-dem üftâdeyi eyler helâk
Keyf başa çıķdığđ demde zuhûr itmez mi ĥ’âb
- 5 Fâriğü’l-bâl oldu Āşaf senden ey çarķ-ı denî
Āsitân-ı pâdişâha eyleyelden intisâb

61 F. 15^b-16^a, H. 12^a.

Bu gazel, Vecdî’nin “Dilüñ şabr u sükûnın nâle vü feryâda virdüm hep/ Bu cism-i âteşinüñ âb u ĥâkin bâda virdüm hep” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Ahmet Mermer, *age.*, s. 72-73.

3 neş’eden: neşveden H.

4 râyı: re’yi H.

62 F. 16^a, H. 12^{a-b}.

Bu gazel, Bâkî’nin “Şöyle olmuş câm-ı ‘aşķ-ı yârdan mest ü ĥarâb/ Kendüsin dîvârdan dîvâra urmuş âfitâb” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 113.

1 dâ’im: dâyim H.

4 üftâdeyi: üftâde’i F. // başa: başına F.

63

Meḫ'ülü fâ'ilâtü meḫ'îlü fâ'ilün

-- + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Sâķî ū'â'-i kâse fîrüzâna çıķdı hep
Şan cirm-i mihr-i 'aşķ ħarîfâna çıķdı hep
- 2 Mîñâ-yı çarĥ kesr ola mişl-i ħabâb-ı râĥ
Câm-ı merâm gör yine dñnâna çıķdı hep
- 3 Gül-geşt-i bâġa geldi diyü pâdişâh-ı verd
Ceyş-i şükûfe seyrine meydâna çıķdı hep
- 4 Ğonça açıldı daĥme-i dey hem ġüşâd olup
Kenz-i rebi' murġ-ı ĥoş-elĥâna çıķdı hep
- 5 Āşaf o cüy-ı mekremetüñ mâ'-i himmeti
Eyvân-ı ŧab'-ı zümre-i nâdâna çıķdı hep

64

Meḫ'îlün meḫ'îlün meḫ'îlün meḫ'îlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Dimeñ şabr u ħarârüm nâle vü feryâda virdüm hep
Bu cism-i süzîşüm serdî'-i gird-bâda virdüm hep
- 2 Ķulübı şâd olur bend-i şikenc-i zülf-i pür-çînle
Nuķüd-ı dil-cüyü ben bu dil-i âzâda virdüm hep
- 3 Ne ġam keyf olsa dâ'im ġonçası ol bâġ-ı nâzuñ çün
Aña ben ū yerine ĥün-ı cândan bâde virdüm hep
- 4 Ne kâr eyler ħarîdâr ħumaş-ı vaşlı benden ūor
Ki genc-i 'aķl u fehm ü şabrı ol sevdâda virdüm hep
- 5 Ĥaĥ-ı ĥaddin görüp remziyle künhin ūordum ey Āşaf
Didi gül-zâr-ı ĥüsni bülbül-i feryâda virdüm hep

63 F. 16^{a-b}, H. 12^b.

Bu gazel, Sabrî'nin "Bir bir ħabâb câm-ı fîrüzâne çıķdı hep/ Ķurş-ı tenür ūevķ-i ħarîfâne çıķdı hep" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 125.

64 F. 16^b, H. 12^b.

Bu gazel, Vecdî'nin "Dilüñ şabr u sükûnın nâle vü feryâda virdüm hep/ Bu cism-i âteşinüñ âb u ĥâkin bâda virdüm hep" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Ahmet Mermer, *age.*, s. 72-73.

1 gird-bâda: girdi bâda F.

3 dâ'im: dâyim H. // ben: bir F.

4 ħarîdâr: ħarîdân F.

5 ĥaddin: ĥaddüñ F. / remziyle: remz ile H.

65

Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

-- + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Geldi şaferde şehrine sultân-ı kâm-yâb
Şanki tevellüd eyledi nev-hîz-i âfitâb
- 2 Kıldı güşâde 'âlemi mevlüd-i tal'atı
Temmûza kâlsa olur idi bağrumuz kebâb
- 3 Pây-ı kümeýt-i hazret-i Sultân Aḥmed'i
Müş tâkđur hemîşe anı bûsa şeyḥ ü şâb
- 4 Her bâr seḥâsı kullarına bî-nihâyedür
Virşün o pâdişâha Hudâ 'ömr-i bî-hisâb
- 5 Ol devletüñ derün-ile iḥlâş u esbaķı
Âşaf gedâ-yı bende-i şâh-ı cihân-cenâb

66

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Gerçi olur sâğara ol ḥüsn-i zîbâ teşne-leb
La'line olmaz mı peymâne-i ra'nâ teşne-leb
- 2 Sâye-endâz ol leb-i rûda gel ey serv-i ḥurâm
Pâyüña yüz urmağa âb-ı muşaffâ teşne-leb
- 3 Dergehinden mihr ü mâh nûr diler her rûz u şeb
Ḥâşılı ol şâhuñ in'âmına dünyâ teşne-leb
- 4 Bu ne sır durur kim ola ey şeh-i 'âlem-penâh
Ḥ'ân-ı in'âma 'adū mün'am eḥibbâ teşne-leb

65 F. 16^b-17^a, H. 13^a.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Geldi şitâda taḥtına sultân-ı kâm-yâb/ Gûyâ taḥaddüm eyledi taḥvîl-i âfitâb" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *Şeyhülislâm Yahyâ Divânı*, MEB Yay., Ankara 2001, s. 42.

1 tevellüd: tülü' H.

2 mevlüd-i: mevlüdi F. // bağrumuz: bağırım F.

3 Müştâkđur hemîşe anı bûsa: Bûs itmege hemîşe F.

4 'ömr-i: 'ömri F.

5 iḥlâş u esbaķı: iḥlâş-güsteri H.

66 F. 17^a, H. 13^a.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Gerçi olur câma ol maḥbûb-ı zîbâ teşne-leb/ La'line olmaz mı sâķî câm-ı sahbâ teşne-leb" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 44.

1 zîbâ: ḥasnâ F. // peymâne-i: peymâneyi F.

2 Sâye-endâz: Sâye-endâḥt F. / rûda: rûdda F.

3 Dergehinden mihr ü mâh nûr diler: Nûr diler dergehüñden mihr ü meh H.

4 şeh-i: şehi F. // Ḥ'ân-ı: Ḥün-ı H.

- 5 Ebr-i ihsānuñ diler ancak dil-i Āşaf degül
Baħr-ı ‘ummān pür-ħarāret kūh-ı şahrā teşne-leb

67

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Cām bir şırça sarāy oldu ki ferşi la‘l-i nāb
Bir kaşırdu sūrħdan şāh-ı havāya her ħabāb
- 2 Pür görince kāseyi tıoldı derūnum şevk-ile
Cāmdan tā cāna te’şir itdi tāb-ı āfitāb
- 3 Bezme şaldı bedr-i meh-tāb gibi nūr-ı ziyā
Lehce-i şirīn-i sākī sāğar-ı şāf-ı şarāb
- 4 Sūziş-i meyle piyāle tıoldı sākī kandanur
Nār-ı şevk dilde havālandı n’içün itmez şitāb
- 5 Şevk-ile dem-sāz olan şeydāya añmañ firqati
Āşaf’a şāfī şunuñ şahbāyı katanmañ aña āb

68

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Himmet-i dārāt-ı ‘aşkuñ ey şeh-i ‘ālī-cenāb
Dīde-i ħūn-āb-ı ‘uşşāka yetürdi yine āb
- 2 Āb u tābuñ yire şaldı cür‘a-veş ‘aşıkları
İtdi bezm erbābını bir katre mey keyf-i ħarāb
- 3 Çıkma ey ħaṭṭ-ı siyeh ħüsniyle ben dem-sāz iken
Nā-mülāyimdür sezersin ‘işret-i meyde kitāb
- 4 Kandanur diyü eger şormazsa meh-veş gönlümi
Kanda bende zerre-i nāçiz kanda āfitāb

5 ancak: el-ħak F.

67 F. 17^a, H. 13^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ’nın “Cām bir şırça sarāy olmuş ki ferşi la‘l-i nāb/ Ĥücredür billürdan şāh-ı hevāya her ħabāb” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 43.

3 meh-tāb: meh-tābı H. / gibi: gehī F.

4 şevk dilde: şevk-ı dil H.

5 şunuñ şahbāyı: şunun şahbāya F.

68 F. 17^b, H. 13^b.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ’nın “Himmet-i sultān-ı ‘aşkuñ ey şeh-i ‘ālī-cenāb/ Çeşme-i çeşmine ‘uşşākuñ getürdi yine āb” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 45.

1 ‘uşşāka: ‘uşşākuñ M.

3 ben: biz H. // sezersin: sezersen H. / “kitāb” kelimesi yerine metinde “kebāb” kelimesi geçmektedir. Ancak anlam gereği “kitāb” kelimesi tercih edildi.

4 nāçiz: nāçize F.

5 Hüsni hatt-ı yârı Âşaf öyle tefsîr eylemiş
Kilk cünbân olduğınca irdi bûy-ı müşg-i nâb

69

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

1 'Ar'arı kâmetüñe isnâd ider her bî-edeb
Hep kıyâmuñla selâmuñdur aña şâhâ sebeb

2 'Âşık-ı bî-cân niçe güftâruñâ kâdir olur
Birbiriyle sözini bir idicek ol iki leb

3 Neş'e-i ruhsâr efzûn itmek istermiş meger
Femleri bâde şunarmış hâl-i ruḥ bir dâne ḥab

4 Ka'be-i kûyında aḡyâr dâ'imâ ferḥunde-bâl
Yâr-ı şâdık bulımaz şeydâ çeker renc ü ta'ab

5 'Iyş dem sâkî-i gül-ruḥ leb gibi ke's-i şarâb
Senden ey Âşaf mey-i gül-fâma istiḡnâ 'aceb

70

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

1 Gösterirdüm âteşüm bir âh-ile cânâna hep
Korḡaram nâr-ı derûnumdan havâlar yana hep

2 Meh gibi bilmem kimüñ kaşrın 'aceb pür-nür ider
Cümle 'âlem mübtelâ bir fitne-i devrâna hep

3 Ḥabbe virmez ḥassetinden merdüm-i dânyâ çarḡ
Bez̄l ider naḡdini ammâ bulsa bir nâdâna hep

4 Ceng iderler dîdede her dem vişâl-i yâr için
Girseler kirpiklerüm n'ola ḡadince ḡana hep

5 olduğınca: eyledükçe F.

69 F. 17^b, H. 13^b.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Goncelyi servi saña teşbih ider her bî-edeb/ Her sükûtuñla sükûnuñdur aña cânâ sebeb" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 40.

1 kâmetüñe: kim ḡaddiñe H.

2 güftâruña: güftârîña M.

3 Neş'e-i: Neşve-i H.

4 dâ'imâ: dâyimâ H.

70 F. 18^a, H. 13^b-14^a.

Bu gazel, Nef'î'nin "Bildirirdim derdimi bir âhile cânâne hep/ Korḡarım sûz-ı derûnumdan felekler yana hep" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Metin Akkuş, *age.*, s. 287.

4 dîdede: dîde H.

5 Olmaz ey Āşaf bu vādīde senüñle imtiḥān
Girsün esb-i ṭab‘ına mağrūr olan meydāna hep

71

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

1 Ṭab‘umı her dem bir aḥkerdür iden pür-ıztırāb
Kim ol aḥkerden bir āteşdür felekde āfitāb

2 Āh u sūzum ṭutdı kevnı yine güm olmaz felek
Ber-devām olmağ ġarībdür aḥker üstinde ḥabāb

3 Gelse dil-düz-ı ḥadeng-i yār itmez ḥavf dil
Bağ nice sākin kıılır bir külḥeni bir ṭamla āb

4 Cüydur peykān-ı yār ammā gelince şadruma
Olur aḥker-pāre ol daḥı virür bir ṭarza tāb

5 Süz-ı nār eksük degül sīneñde ey Āşaf senüñ
Dōst gāḥī luṭf ider gibi saña gāḥī ‘itāb

72

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

1 Bir kıbābdur eşk-i dīdem içre güyā bir ḥabāb
Anda ey meh devr-i ruḥsāruñ münīr-i āfitāb

2 Perde-i dīdem ḥayālūñ şāhınuñ oṭağıdır
Kim aña her güşeden müjgānlarum çekmiş ṭınāb

3 Hāle olmaz dirler idi bedr-i māh-tābda
Yā nedür ḥüsn ü ‘izāruñda ḥaṭ-ı müşgīn-nikāb

4 Ṭutdı her bir cānibini nīşden ḥavli müjem
Tā şeb ü rüzda ḥarīm-i çeşmüme girmeye ḥ‘āb

5 Şāh-ı gāmdur Āşafā burc-ı ḥişār-ı çarḥda
Ṭüb-ı āhı anda aşmışdur degüldür āfitāb

71 F. 18^a, H. 14^a.

Bu gazel, Nef‘i’nin “Gönlümü her dem bir āteştir kılan pür-ıztırāb/ Kim ol āteşden bir aḥkerdir felekde āfitāb” matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Metin Akkuş, *age.*, s. 285.

3 külḥeni: külḥen F.

4 şadruma: şadrıma M.

72 F. 18^{a-b}, H. 14^a.

Bu gazel, Emrī’nin “Bir felekdür şanki eşk-i çeşmüm üzre her ḥabāb/ Anda ey meh ‘aks-i ruḥsār-ı münīrūñ āfitāb” matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: M. A. Yekta Saraç, *Emrī Divanı*, Eren Yay., İstanbul 2002, s. 54-55.

2 oṭağıdır: otağıdır F. // müjgānlarum: müjgānlar H.

3 ‘izāruñda: ‘izārında F.

73

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Dīdelerden ruḥımı itdi ol āfet ġā'ib
Ber-hevā gitdi olup ehl-i maḥabbet ġā'ib
- 2 Cānı çıķınca olaşsun o bucak bucaķ 'adū
Yār ile biz olalum ḥaylice müddet ġā'ib
- 3 Kāşid-i gönümi irsāl ideyüm yār köyine
Olmasun and-ı Buḥārā'ya nihāyet ġā'ib
- 4 Ḥabbezā geldi güzel meclis-i kāşāneye çün
Döndi sākī didi er ġā'ib ü şoḥbet ġā'ib
- 5 'Aşķdan Āşaf'ıñ āġāhı mı yok şandı bu ḥalk
Şimdi mi bildigi var ehl-i velāyet ġā'ib

74

Mefā 'ilün mefā 'ilün mefā 'ilün mefā 'ilün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Derüñde dilerem bī-çāreler derbānuñ olsun hep
Cihān ḥalkı hemişe bende-i fermānuñ olsun hep
- 2 Ser-i kūyuñ şehā dīvānelerden olmasun ḥālī
Gülistānuñda bülbüller hezār nālānuñ olsun hep
- 3 Bugün ḥübān-ı dehrüñ ḥusrevā sen nām-dārısın
Sitāyişde senüñ 'ālem şı'ir-güyānuñ olsun hep
- 4 Şarāb-ı la'lüñi şun sākıyā her demde luḥf eyle
İçüp bīmārlar şermende-i iḥsānuñ olsun hep
- 5 Serīr-i nazma irdüñ şāhib-i mülk-i kelām olduñ
Ma'ārif ehli Āşaf kātib-i dīvānuñ olsun hep

73 F. 18^b, H. 14^{a-b}.

1 "ġā'ib" redifi vd. H. nüshasında "ġāyib" şeklindedir.

3 Buḥārā'ya: Buḥārā'ya F.

4 ġā'ib: ġāyib H.

5 mı: ki F.

74 F. 18^b-19^a, H. 14^b.

3 senüñ: seni M.

4 şun: şuñ H. // bīmārlar: bīmāreler F.

75

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 İltifāt-ı yār ile n'eyler bu dil mesrūr olup
‘Ālem-i rü'yāda görmek yeg durur meşkūr olup
- 2 Evc-i istignāda ise ger dilā ol pūr-cefā
Fāriğ ü āzādeyüz birkaç zamān mehcūr olup
- 3 Āteş-i şem'-i dil-efrüz-ı cemāl-i yārdan
Ṭūr-veş yandı vücūdum ser-te-ser pūr-nūr olup
- 4 Bülbül-āsā nāleler kıl gülsitān-ı yāra gel
Sen de bir gün zāhidā mest-i mey-i engūr olup
- 5 Şi'rüme itmez nazar yār-ı sitem-kār Āşafā
Anuñ-içün bulmadı revnağ sözüm meşhūr olup

76

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + -

- 1 Kemterinden eylemezdi ictināb
Añlayaydı derdüm ol 'ālī-cenāb
- 2 Yine bir zālīm elinden kaçır-ı dil
Oldı bi'l-cümle ḥarāb-ender-ḥarāb
- 3 Derd-i 'aşka çāre var mıdur 'aceb
Yoqlayuñ görüñ ne yazmış dört kitāb
- 4 Şürb-i meyden olmağa ister ḥalāş
Dürddür ekl itdigi şürbi ḥün-āb
- 5 Āşafā tenhā varurduñ küyma
Anuñ emrinde olaydı feth-i bāb

75 F. 19^a, H. 14^b.

2 āzādeyüz: āzādeken F.

5 şi'rüme: şi'rime H.

76 F. 19^{a-b}, H. 14^b-15^a.

4 Dürddür: Dürd durur F. / şürbi: şürb-i F.

Fİ HARFİ'T-TÂ'

77

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Kişver-i rif'atde dil eṭfâli sulṭân oldu tüt
Devleti bâbında 'âlem halkı derbân oldu tüt
- 2 Her birüñ hüsni gör ayİne-i gîti-nümâ
Her işüñde kendi aḥvâlüñ nümâyân oldu tüt
- 3 Tâze zaḥmuñdan revân eyle yürek hün-âbesin
Sİneñ üzre çeşme-i dağ şad-hezârân oldu tüt
- 4 Mün'akis âyİne-i dilde çü cümle kâ'inât
Meh cebîñüñ âfitâb-ı nür-ı Yezdân oldu tüt
- 5 İtme nâmerde tekâpü-yı temennâ Âşafâ
Kişver-i rif'atde dil eṭfâli sulṭân oldu tüt

78

Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

- - + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Dil niçe ide çeşm-i sitem-kâra iltifât
İşi baña ḥaḳâret ü aġyâra iltifât
- 2 İzhâr-ı 'aciz idüp beni sen taḥķir eyleme
Maġrûr ider faķirleri bir pâre iltifât
- 3 Gâhî ḥiṭâb u gâhî 'itâb eyle kâ'ilin
Ara ḥaḳâret eyle begüm ara iltifât
- 4 Aġyâr-ı bed-likâyı getürme ayaġuña
Lâyıķ mı müslümân ide küffâra iltifât

77 F. 19^b, H. 15^a.

Bu gazel, Gelibolulu Âlî'nin "Mesned-i 'izzetde dil abdâli sulṭân oldu tüt/ Himmetün bezmine 'âlem halkı mihmân oldu tüt" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Kudret Altun, *age.*, s. 225.

1 eṭfâli: eṭfâle M.

2 birüñ: birin F.

3 hün-âbesin: hübânesin F.

4 Mün'akis: İn'ikâs F.

5 eṭfâli: eṭfâle M.

78 F. 19^b-20^a, H. 15^a.

Bu gazel, Gelibolulu Âlî'nin "Dil nice ide baht-ı siyehkâra iltifât/ Karı baña ihanet ü aġyara iltifât" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *age.*, c. I, s. 555.

3 ḥiṭâb u gâhî 'itâb: 'itâb gâhî ḥiṭâb H. / kâ'ilin: kâ'ilüz H.

4 Aġyâr-ı: Aġyârı H.

- 5 Nazmuñ iderdi tũtũyi dem-beste Āşafā
'Ālemde olsa zerrece eş'āra iltifāt

79

Mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Olursa ğam mı tũbā kāmētũñ hem-sāye-i himmet
Ġubār-ı ħāk-i pāyuñdur begũm pĩrāye-i himmet
- 2 Geceydi kabr-i Ĥusrev'den kũmeyt-i eşheb-i Őĩrĩn
Olurdu her nebātı Őāħib-i sermāye-i himmet
- 3 Ne kānuñ gevher-i nāyābısın ey tıfl-ı nāzende
Ki mihrũñ *melce' ũ me'vā* idinmiş dāye-i himmet
- 4 Hezār-ı ħoŐ-nevādan Şor ne bilũr zāĝ elħānı
MeŐeldũr bu ki ħiç hemyāna Őıĝmaz māye-i himmet
- 5 Ġubār-ı ħāk-i pāyın kuħl idinsem Āşafā yāruñ
Olurdu çeŐmũme rũŐen hemĩŐe sāye-i himmet

80

Fā'ilātũn fā'ilātũn fā'ilātũn fā'ilũn

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Ger hezār itse ruħuñ medħinde efgānı dũrũst
GũŐen içre bir gũlũñ ħalmaz girĩbānı dũrũst
- 2 Olsa 'uŐŐāħa hemĩn dildār olunca öyle kim
Tũrra-i Őarrārı pũr-çĩn 'ahd ũ peymānı dũrũst
- 3 Cevşen-i zerrĩn-i çarħı mũnkesir ħıldum velĩ
Şu'le-i derd-i derũnuñ tĩĝ-ı bũrrānı dũrũst
- 4 SũziŐ-i hecrũñ derũna bir yubũset virdi kim
Bir nefesde Őũrb ider dil baħr-ı 'ummānı dũrũst
- 5 Āşafā nazmuñda bulmaz kimse ħiçbir eksũgũñ
Var tabi'atda selāset 'aħl mĩzānı dũrũst

79 F. 20^a, H. 15^{a-b}.

Bu gazel, Gelibolulu Ālĩ'nin "Olupdur çũnki bālā-kāmētũñ hem-sāye-i himmet/ Ayaĝuñ topraĝıdur var ise pĩrāye-i himmet" matlalı gazeline nazĩredir. bk. Haz.: Kudret Altun, *age.*, s. 227.

80 F. 20^a, H. 15^b.

Bu gazel, Bākĩ'nin "Gũl yũzũñ vaşfında bũlbũl ħılsa elħānı dũrũst/ Bāĝda bir ĝoncanuñ ħalmaz girĩbānı dũrũst" matlalı gazeline nazĩredir. bk. Haz.: Sabahattin Kũçũk, *age.*, s. 114-115.

1 itse: etse F.

2 öyle: eyle H.

81

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Dīdesi mest olmada urduqça cām-ı nāza dest
Keyf olup şunmaqda her bir kirpigi bir sāza dest
- 2 Kirpigiyle şad-hezārān qan doker ol qaşı yā
Qudretiyle virdi muhkem Haq o tīr-endāza dest
- 3 Tutmak ister kendi destiyle dil anuñ zūlfini
Hiç irer mi murğ-ı Sīmurğ-ı hevā-pervāza dest
- 4 Şā‘irānuñ nükte vü ma‘nā-yı mazmūnı müdām
Feth olur mı urmasa dil qıfl-ı kenz-i rāza dest
- 5 Çeşmüñ evşāfın nice tesvīd iderdi sevdigüm
Kilk-i Āşaf urmasa zihni hūner-perdāza dest

82

Me‘ūlü mefā‘ilü mefā‘ilü fā‘ülün

- - + / + - - + / + - - + / + - -

- 1 Toğdı bu gice mäh-ı nev-i burc-ı hidāyet
Bayrāma yetişdi yine hep ehl-i velāyet
- 2 Kürsiye binüp bezmümüzü eyledi pür-nür
Ol mürşid-i müstes‘ad ü ol mihr-i sa‘adet
- 3 Eksükligüm itmāma o himmet ider elbet
Ben mäh-ı nevem ol ise hürşid-i kerāmet
- 4 Bir bencileyin kemter ü ednāya ne yetmez
Ol neyyir-i pür-lem‘a-i nür-āvere nisbet
- 5 Āşaf hāzer it silsile-i ‘aşq-ı şanemden
Dīvāne misin sen de nedendür bu cesāret

81 F. 20^b, H. 15^b.

Bu gazel, Nef‘î'nin "Gamzesi mahmûr olup sunduqça cām-ı nāza dest/ Nāz u şiveyle urur her bir müje bir sāza dest" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Metin Akkuş, *age.*, s. 288.

3 irer mi: arar mı H.

82 F. 20^b, H. 16^a.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Gün gibi tülû‘ itdi bu şeb necm-i hidāyet/ ‘İyd itdi şeb-i qadre irüp ehl-i velāyet" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 46.

5 Dīvāne misin: Dīvāne misüñ F.

83

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Kerîmâ dilerem gamdan dil-i gam-gînüm âzâd it
Giriftâr-ı firâkam vuşlat-ı yâr ile dil-şâd it
- 2 Eger görmek dilerseñ kıble-i maḥlûbı ey tâlib
Mişâl-i Qays şahrâ-yı maḥabbet içre feryâd it
- 3 Fenâ-ender-fenâ olmaḫ durur maḫşûdum ey mürşîd
Kerem eyle beni mülk-i fenâ dârında irşâd it
- 4 Süleymân gibi âfâḫ içre meşhûr olayum dirseñ
Hemîşe ḥâḫır-ı mür-ı dili luḫfuñ ile yâd it
- 5 Mişâl-i Âşaf-ı giryân benüm ey merdüm-i çeşmüm
Hemîn deryâ-nişîn olduñ ki ḫizbü'l-baḫri evrâd it

84

Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fa'ülün

- - + / + - - + / + - - + / + - -

- 1 Ey kâküli reyḫân-ı dil-âsâ-yı kıyâmet
Qaddûñde nümâyân temâşâ-yı kıyâmet
- 2 Qaddûñ ki ola ṭurraña maḫşer-geh-i âsîb
Pür itse revâ 'âlemi ḡavgâ-yı kıyâmet
- 3 Zûlm itmesün ey büt dile ḡîsü-yı siyâhuñ
Zeylüñi Mesîḫâ ṭuta ferdâ-yı kıyâmet
- 4 Ruḫsâruñı kııl verd-i ḡülistân-ı melâḫat
Ey kâmeti naḫl-i feraḫ-efzâ-yı kıyâmet
- 5 İtmekde helâk âdemi refîtar u kıyâmuñ
Âşaf ne 'aceb kılsa temennâ-yı kıyâmet

83 F. 21^a, H. 16^a.

Bu gazel, Fevrî'nin "Ḥudâyâ demezem gamdan dil-i gam-gînüm âzâd et/ Esîr-i bend-i hicrânım belâ-yi 'aşka mu'tâd et" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *Şiir Mecmualarında XVI ve XVII. Asır Divan Şiiri Rahmî ve Fevrî*, Seri 1 Fasikül 1, İstanbul Üniv. Yay., İstanbul 1948, s. 92.

5 ey: F.de yok. // evrâd: avâd F.

84 F. 21^a, H. 16^a.

Bu gazel, Fehîm-i Kadîm'in "Ey ṭurraları sünbül-i şahrâ-yı kıyâmet/ Ḥaṭṭuñda 'ayân sırr-ı temâşâ-yı kıyâmet" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Tahir Üzgör, *age.*, s. 332.

1 kâküli: kâkül-i H.

2 Pür itse revâ 'âlemi: Bir etse dü-'âlemi F.

3 Zeylüñi: Zeylüñi H.; Zeylini F.

4 Ruḫsâruñı: Ruḫsârıñı M. // kâmeti: kâmet-i H.

85

Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fa'ülün

-- + / + -- + / + -- + / + --

- 1 Vehmüm bu k'ola kâmeti ferdâ-yı kıyâmet
Maşşerde bile bâ'ış-i gavgâ-yı kıyâmet
- 2 Dīvâne-i hüsnüñ ğam-ı bālāñ-ile olmuş
Rü'yâda bile ğâ'ile-pîrâ-yı kıyâmet
- 3 Bu dīdemüzi eyleye rüşen mey-i sāğar
Düşsün ço ser-i ğuşşaya sevdâ-yı kıyâmet
- 4 Gel va'de-i kümünü ço hattâ ki şeh-i 'aşk
Dīvânesini kim kıla rüsvâ-yı kıyâmet
- 5 Kıl Āşaf-ı dil-ğasteye luţfuñla devâyı
Ey hâzık-ı cân u hüner-ārâ-yı kıyâmet

86

Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fa'ülün

-- + / + -- + / + -- + / + --

- 1 Kâmet mi 'aceb kim kıparur pâ-yı kıyâmet
Şalınca alur dünyeyi gavgâ-yı kıyâmet
- 2 Seyrân degül 'âleme bir özge edâdur
Kim görse şanur kıpdı temâşâ-yı kıyâmet
- 3 Kevni bu kıadar âteşe şalınca cemâlün
Tâb kıtusa n'ola şa'sa'adan cây-ı kıyâmet
- 4 Sevdâ-yı cünün kıldı beni ol kıadi bālâ
Şimden gerü ne havf u ne pervâ-yı kıyâmet
- 5 Āşaf gibi yok hâkine yüz urmağa çäre
Görsem n'ola ruhsârını ferdâ-yı kıyâmet

85 F. 21^{a-b}, H. 16^b.

Bu gazel, Sabrî'nin "Ĥavfım bu ki kaddün ola ferdâ-yı kıyâmet/ Bir hem-zen-i hengâme-i şahrâ-yı kıyâmet" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 127.

2 ğâ'ile-: ğâyile- H.

86 F. 21^b, H. 18^{a-b}.

Bu gazel, Nef'î'nin "Kâmet mi bu yâ fitne-i ber-pâ-yı kıyâmet/ Salınca tutar âlemi gavgâ-yı kıyâmet" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Metin Akkuş, *age.*, s. 289.

3 şa'sa'adan: şa'sa'a dil F.

4 kıadi: kıadd-i F.

5 ruhsârını: ruhsârını F.

87

Meḥ'ülü meḥ'îlü meḥ'îlü fa'ülün

--+ / +-- + / +-- + / +--

- 1 Şeh gitdi yıķılmaķdadur erkân-ı ĥarâbat
Ķaldı bir ayaĝ üzre ki eyvân-ı ĥarâbat
- 2 Zînet vireli meykedeye sâķî-i gül-rû
Şaĥn-ı çemene dönmede meydân-ı ĥarâbat
- 3 Baĥr-ı kederi zevraķ-ı câm ile geçer dil
Ĥâlî durur andan bu dem iĥvân-ı ĥarâbat
- 4 Güstâĥlık ile başma ayaĝı 'ases anda
Cem mesnedidür şuffe-i vîrân-ı ĥarâbat
- 5 Âşaf giricek meykedeye bâde virür hep
Dilde ne ise añladı pîrân-ı ĥarâbat

88

Meḥ'ülü meḥ'îlü meḥ'îlü fa'ülün

--+ / +-- + / +-- + / +--

- 1 Dün pür idi ĥübân-ile meydân-ı ĥarâbat
Nüzhet-geh-i tıflân idi seyrân-ı ĥarâbat
- 2 Her demde gider himmet alur pîr-i muĝândan
Şüfyân-ile baĥş itmege rindân-ı ĥarâbat
- 3 Sâķî yine bir bâdede gör bezm-i şafâyı
Şâyed gele ayaĝ-ile mestân-ı ĥarâbat
- 4 Zîkr eylemeñüz meykedede duĥter-i tâki
Belki şıķılur şadr-ı nişînân-ı ĥarâbat
- 5 Ger göñlüñ irişürse ĥarâb içre ĥarâba
Âşaf olagör sâkin-i vîrân-ı ĥarâbat

87 F. 21^b-22^a, H. 16^b.

Bu gazel, Sabrî'nin "Cem gitdi bozulmaķtadur erkân-ı ĥarâbât/ Bir câm ile ĥalsa nola eyvân-ı ĥarâbât" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 126.

88 F. 22^a, H. 17^b-18^a.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Dün neydi cevânân ile meydân-ı ĥarâbât/ Bâzîçe-i tıflân idi pîrân-ı ĥarâbât" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 51.

1 Nüzhet-geh-i: Nüzhet-gehi F.

89

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Yād-ı 'ayn-ı hüşber nezzāre-i mestāne dost
Lā-cerem kıldı dili āvāre-i peymāne dost
- 2 Kılma 'aynından recā-yı yek-nigāh-ı iltiyām
Hiç gāzāl-ı şahın-āşüb ola mı dīvāne dost
- 3 Yā dil-i vīrān ister yā gelür vīrān ider
Var ise şāh-ı maḥabbetdür dilā vīrāne dost
- 4 Kayd-ı kākülde kaçup gönülüm rübüde ḥāline
Var mıdır hiç öyle tayr-ı fak 'adū-yı dāne dost
- 5 Ey gönül şūrīdesin sen Qays-ile hem-şoḥbet ol
Saña hem-rāz ola mı hiç Āşaf-ı ferzāne dost

90

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 'Aşk 'aceb olmaz kılursa kalb-i şeydāyı şikest
Kim mey-i nāb eylemez mi cām-ı mīnāyı şikest
- 2 Dağ çekdi cismine hem keyf olup bezm içre yār
Kıldı yañılmaqla ol mir'āt-ı zībāyı şikest
- 3 Tayr-ı ḥaşmet kaydını kılmam taşavvur zerrece
Devletüm şāhīni eyler bāl-i 'Ankā'yı şikest
- 4 Kāse-i meksūra döndi gönçe bu gül-zārda
Şan kıılır ezhār-ı jāle cām-ı ra'nāyı şikest
- 5 Bāde-i vuşlat raqībe olduğın seyr eyledüm
Kıldum āḥır Āşafā ḫās-ı temennāyı şikest

89 F. 22^{a-b}, H. 16^b-17^a.

Bu gazel, Vecdī'nin "Fikr-i çeşm-i hüş düşmen gāmeze-i mestāne dost/ 'Āķıbet itdi beni dīvāne-i peymāne dost" matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Ahmet Mermer, *age.*, s. 73-75.

3 vīrāne: vīrān F.

4 ḥāline: ḥāline F.

90 F. 22^b, H. 17^a.

Bu gazel, Sabrī'nin "Nola 'aşk etse dil-i 'uşşāk-ı şeydāyı şikest/ Bāde-i pür-tāb eyler cām-ı mīnāyı şikest" matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 128.

1 şeydāyı: şeydāmı F.

2 ol mir'āt-ı: āyīne-i F.

5 vuşlat: vaşluñ H. // ḫās-ı: ḫaş-ı F.

91

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Dil-rübā hūnī vü ten pür-süz dil sevdā-perest
Kevkebüm vārūn bahtum dündür hāṭır şikest
- 2 Mısr-ı ğuşşa oldı ābādān vīrān kaşr-ı dil
Menzil-i ihmāl vālā rütbe-i iclāl pest
- 3 Sāgar-ı firkat pür oldı rāḥ-ı ye’s āmādedür
Meclis-i miḥnet müheyyā zümre-i aḥbāb mest
- 4 Oldı zīr-i feyż-i cām dest-i ümmīd-i faķīr
Yok ‘ilācı bu meşeldür “دست بر بالای دست”
- 5 Vaķ’a-i firkatle cevrenden teşekkī eylerem
N’işleyem Āşaf çünīdür kısmet-i rüz-ı elest

92

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Devr-i peykān-ile ey Husrev-i şīrīn-ḥarekāt
Şanuram kaşlaruñı mıştar-ı āyāt-ı ḥayāt
- 2 Zevkdür lāyık olan ‘işret içinde olana
Añlamaz lezzet-i kandı ne bilür çüb-ı nebāt
- 3 Kām mı aldurdı bize kaḥr-ı fenā-yı eyyām
Fikr-i bī-ma‘nī-i devrān-ile geçdi evķāt
- 4 Minnet-i cān olur ey yār güler yüz senden
Yoḥsa hiç saña mevācih mi olurdu mir’āt
- 5 Degmeye feyż-i revān-baḥş virilmez Āşaf
Rehber-i Hızr gerek kim bulna āb-ı ḥayāt

91 F. 22^b-23^a, H. 17^a.

4 “**dest ber bālā-yı dest**”: “El elden üstündür.”

92 F. 23^a, H. 17^{a-b}.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ’nın ““Aks-i müjgân ile ey dil-ber-i şīrīn-ḥarekāt/ Şanurum ruḥlaruñ i’râb konulmuş âyât” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 50.

1 kaşlaruñı: kaşlarıñı M. / kaşlaruñı mıştar-ı: kaşlarını mıştarı F.

4 Yoḥsa: Yoksa F.

5 revān-: revâ- F.

93

Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fa'ülün

--+ / +--+ / +--+ / +--

- 1 Ey kâküli pür-pîç-i kullâb-ı maḥabbet
Hep aña dolandı dil-i erbâb-ı maḥabbet
- 2 Dilberse güzel dilse begâyetde hevâyî
Maḥşad bu ki ârâste esbâb-ı maḥabbet
- 3 Bir kûlzüm imiş 'âşık-ı şeydâ dil ü cânuñ
Anda olur imiş dür-i nâyâb-ı maḥabbet
- 4 Yan şem'ine pervâne-veş olma yine nâlân
Ey 'âşık-ı rüsvâ budur âdâb-ı maḥabbet
- 5 Âşaf n'ola girerse eger ḥâne-i 'aşğa
Mekşüfdur ehl-i dile çün bâb-ı maḥabbet

94

Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fa'ülün

--+ / +--+ / +--+ / +--

- 1 Bir dem ola ḥandân ola maḥzûn-ı maḥabbet
Çok 'âşıkı ḥaddâm ide mecnûn-ı maḥabbet
- 2 'Âkil ğam-ı dehr ile elem-nâk olur elbet
Hiç degmedi mi sem'üne kânûn-ı maḥabbet
- 3 Nâşih ola mı güfte-i bârid müte'eşşir
Bir cânda ki pür-süz ola kânûn-ı maḥabbet
- 4 Pejmürde görüp 'âşıkı gülmez dimeñüz kim
Bir gün ola keyfîn vire ma'cûn-ı maḥabbet
- 5 Tâk oldu bilüm kalmadı hiç tâb u tüvânum
Bî-mâye kodı Âşaf'ı efsûn-ı maḥabbet

93 F. 23^a, H. 17^b.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Ey zül-i ḥam-ender-ḥam-ı kullâb-ı maḥabbet/ Hep saña çekildi dil-i erbâb-ı maḥabbet" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 54.

1 kâküli: kâkül-i F.

94 F. 23^b, H. 17^b.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Bir gün gele kim şâd ola maḥzûn-ı maḥabbet/ Çok 'âkili ilzâm ide mecnûn-ı maḥabbet" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 56.

1 'âşıkı: 'âşık-ı F.

2 sem'üne: sem'ine F.

5 bilüm: belim F.

95

Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fa'ülün

--+ / +---+ / +---+ / +---

- 1 Bir rüydān idi dost ile üslüb-ı maḥabbet
Ḥaṭṭıyla ulaşdı gör'a mektüb-ı maḥabbet
- 2 Ne dīde şikār idebilürdi dili ne ğam
Olmasa eger ğamze-i āşüb-ı maḥabbet
- 3 Ferhād ne bilür kâziye-i mihr ü vefāyı
Şeydā mı şanur kendin o mażrüb-ı maḥabbet
- 4 Dil ğīsün-ile çeşmüne pek uydı tolaşdı
Ḥaḫ bekleye kim olmaya maġzüb-ı maḥabbet
- 5 Āşaf gibi memdūḫ ol eger 'āşık olursañ
Zīrā toyamaz firḫate maṭlüb-ı maḥabbet

96

Mef'ülü mefâ'îlün mef'ülü mefâ'îlün

--+ / +---- / --+ / +----

- 1 A'dāyı urup virme zānūlaruña zaḫmet
Ḳatlı itmek ise maḫşad cānum cānuña raḫmet
- 2 Her toľuda cānānum bir buse olur dirler
İncinmeñüz ey āfet sizde nicedür 'ādet
- 3 Bir ānda 'uşşāka rāḫat mı var ey dil-cū
Geh bīm-i ğam-ı hicret geh fikr-i dem-i vuşlat
- 4 Nergisleri cānānuñ her demde k'ola bīmār
Bir ān irişür mi hiç dil-ḫastelere şıḫḫat
- 5 Ḥ'ān-ı ni'am-ı vuşlat çok nāz u niyāz ister
Süz-ı dile ḫā'il ol Āşaf hele bī-minnet

95 F. 23^b, H. 18^a.

Bu gazel, Nef'î'nin "Bir yüzden idi yâr ile üslüb-ı mahabbet/ Hattıyla erişdi hele mektüb-ı mahabbet" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Metin Akkuş, *Nef'î Divanı*, Akçağ Yay., Ankara 1993, s. 289.

3 kâziye: aslı "kâziyye" olan bu kelime vezin zaruretinden dolayı metinde "قا ضییه" şeklinde geçmektedir.

96 F. 24^a, H. 18^a.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Ağyârı urup virme bâzûlaruña zaḫmet/ Öldürmek ise ḫaşduñ şâhum ḫoluña kuvvet" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 49.

1 zānūlaruña: zānūlarıña M.

5 Ḥ'ān-ı: Ḥün-ı H. // ḫā'il: ḫāyil H.

97

Meḥ'ülü meḥ'îlü meḥ'îlü fa'ülün

--+ / +-- / +-- / +--

- 1 Meyhâne-i nâz olmuş o çeşm-i siyeh-i mest
Bir gūşe-i āşūbesi bir ḥ'āb-geh-i mest
- 2 'Aşk-ile çeker her gözi peymāne-i nāzı
Meşhūr-ı zamān olsa n'ola her nigh-i mest
- 3 Almış yede Rüstem gibi çün tîğını ğamze
Olmış aña peykānları şaf şaf sipeh-i mest
- 4 'İyş-ı Cem'e zīnet mi virür olmayıcak tā
Cārüb-ı der-i meykede bürka' küleh-i mest
- 5 Mestāne recā eylese Āşaf n'ola yāra
Mağrūr-ı kelām-ı 'uçalādur güneḥ-i mest

98

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

-+-- / -+-- / -+-- / -+--

- 1 Eylediler hep güzeller seyr-i şahrā semt semt
Ṭağ u bāğı gezdiler idüp temāşā semt semt
- 2 Seyr-i dīdāruñ içündür ḥūblar her rüz u şeb
Cüst ü cū itdükleri ey serv-i bālā semt semt
- 3 Ceş-i ğam itdi aqın deşt-i dile çün cavk cavk
Gitdi her yire yine āşūb-ı ğavġā semt semt
- 4 Nāleden dūd-ı dilüm ṭoldurdı dünyāyı bütün
Gözyaşı deryā gibi cūş itdi gūyā semt semt
- 5 Gitdi şî'rūñ Āşafā eṭrāf u eknāfa yine
Kim sezādur oqınursa nazm-ı ġarrā semt semt

97 F. 24^a, H. 18^b.

Bu gazel, Nef'î'nin "Meyhâne-i nâz olmuş o çeşm-i siyeh-i mest/ Her kûşe-i pür-fitsesi bir ḥ'āb-geh-i mest" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Metin Akkuş, *age.*, s. 291.

1 Meyhâne-i: Meykede-i F.

2 Meşhūr-ı: Meşhüre F.

3 sipeh-i: siyeh-i F.

98 F. 24^{a-b}, H. 18^b.

Bu gazel, Bâkî'nin "Lāle-ḥadler kıldılar gül-geşt-i şahrā semt semt/ Bāğ u rāğı gezdiler idüp temāşā semt semt" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 115.

1 Ṭağ u: Dağı vü F.

3 cavk cavk: çok çok F.

5 eṭrāf u: eṭrāfa vü F.

99

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Ne istihbâr ider zahm-ı derûnuñ ne virür şerbet
Hakîmüm bilse ger bir 'âşık-ı dil-ğastede 'illet
- 2 Ümîd-i şoĥbet-i cânân hep ezkâr-ı bî-ma'nî
Maĥabbet söylenen bir bâde-i derd-i ġam-ı miĥnet
- 3 Selîmü'l-ğalb idüp râm eyler ehl-i bezme ĥübânı
Tabîbler bildüğinden ġayrı buldum meyde ĥâşşiyet
- 4 Didüm hep Kays-âsâ âteşîn-meşrebdür 'uşşâkuñ
Didi dildâdem olsa kâşkî yetmiş iki millet
- 5 Şi'irde şânî-i Selmân olurdu Rûm'da Āşaf
Ma'ârif ehline 'âlemde olsa zerrece raġbet

100

Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Gele ey bād-ı şabâ sözümi cânâna ilet
Varağ-ı ĥâl-i perîşânumı sulţâna ilet
- 2 Dil uzatdum leb-i la'line anuñ derd-ile ben
Didi ol sũĥte-i hecre bunı dermâna ilet
- 3 Yeridür sîm ü zerüñ bezl ideğör dergehine
Şeb-i ġam sîneyi bir dilber-i 'üryâna ilet
- 4 Bileyin dirseñ eger kıymetini nâfe gibi
Geh o dîbâce-i zülfeyni bezistâna ilet
- 5 Dür-i yektâ gibi çeşmüñ yaşın Āşaf ağıdup
Dir iseñ anı şatılsun der-i şâhâna ilet

101

Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fa'ülün

- - + / + - - + / + - - + / + - -

- 1 Sükker lebini şundu dehânuma ol âfet
Didi nicedür var mı şekerde bu ĥalâvet

99 F. 24^b, H. 19^a.

100 F. 24^b-25^a, H. 19^a.

3 bezl: F.de yok. // sîneyi: sîneye F.

5 Dür-i: Dürr-i F. // Dir: Der H.

101 F. 25^a, H. 19^a.

1 dehânuma: dehânıma M.

- 2 Çaddũñ var iken n'eyleyeyũm servi çemende
Sensin bu bâguñ revnaķı ey naħl-i leřāfet
- 3 Pũr itdi bu dil dīdesini ĥāk-i rehũñle
Ol reh-gũzer-i devletũñe vardıķı sā'at
- 4 Daħl itmesi lāzım mı durur şahveye zāhid
Gör dũnki gũn itmiş idi ol bũyle seřāhat
- 5 Ebrũlaruñı çatdıķuñ unutmadı Āřaf
Ey ĥũn-ı çeşim çıķmadı dilden bu ĥarāret

102

Fā'ilātũn fā'ilātũn fā'ilātũn fā'ilũn

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Nĩm nigāħ eyler saña ey dil o naħl-i nĩk-baħt
Meyl ider pũr-bār olınca yire dā'im bir dirāħt
- 2 Mazħar-ı luřf-ı Īlāhĩ olduķuñ-çũn serverā
Nuřret-i tevřĩķ ile olduñ niřĩn-i tāc u taħt
- 3 Tĩĝ-ı řahruñla 'adũ cismini řaķ kılmaķ nedũr
Kuvvet-i destũñe nisbet řavs-i çarħ olmaya saħt
- 4 Çahramān-ı heft-kişversin řehā sen bĩ-gũmān
Olmasun řāhum kũmeyt-i řevketũñ bĩ-zĩn ũ raħt
- 5 Çanda 'azm eylerse Āřaf reh-nũmũnı Ĥıźr ola
Sen du'ā-yı nuşret-içũn şut der-i Allāħ'a dest

103

Mef'ũlũ meřā'ĩlũ meřā'ĩlũ fā'ũlũn

- - + / + - - + / + - - + / + - -

- 1 Ey zũlf-i gĩrih-gĩri ki řullāb-ı maħabbet
Hep aña şolaşdı yed-i erbāb-ı maħabbet

2 n'eyleyeyũm: n'eyleyeyin H.

3 reh-gũzer-i devletũñe: reh-gũzeri devletũñe F.

4 Gör dũnki gũn itmiş idi: Dũnki gũn gör itmişdi F.

5 Ebrũlaruñı: Ebrũlaruñı M. // ĥarāret: cerāħat H.

102 F. 25^{a-b}, H. 19^b.

Bu gazel, řeyhũlislām Yahyā'nın "İltifāt eyler saña ey dil o řāh-ı nĩk-baħt/ Meyl ider elbette ĥāke mĩvedār olsa dirāħt" matlalı gazeline nazĩredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *řeyhũlislām Yahyā Divānı*, MEB Yay., Ankara 2001, s. 53.

1 dā'im: dāyim H.

3 kılmaķ nedũr: itmek diler H. // destũñe: destĩñe F.

5 Bu beyit kafiyeden ve nazĩre yazıldıķı gazelden anlařıldıķı kadarıyla bu gazele ait gũzũkmemektedir.

103 F. 25^b, H. 19^b.

Bu gazel, řeyhũlislām Yahyā'nın "Ey zũlf-i ĥam-ender-ĥam-ı řullāb-ı maħabbet/ Hep saña çekildi dil-i erbāb-ı maħabbet" matlalı gazeline nazĩredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 54.

- 2 Hüb ise güzel dil ise gâyetde hevâyî
Zâhir bu ki hâtırdadur esbâb-ı maḥabbet
- 3 Bir ıulzüm imiş dil didigün dâr-ı cihânda
Anda bulunur gevher-i nâyâb-ı maḥabbet
- 4 Yanarsa da pervâne-veş olmaz yine nâlân
Ey ğam-keş-i sūzân budur âdâb-ı maḥabbet
- 5 Āşaf ne ‘aceb girse eger gülşen-i ‘aşka
Mekşüfdur aşḥâb-ı dile bâb-ı maḥabbet

Fİ ḤARFİ’Ş-ŞĀ’

104

Fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Yine şerḥ itdi lisānum şeh-i ḥübâna ḥadîş
Şundi bir bülbül-i şeydâ ki gülistâna ḥadîş
- 2 Nağmeler şaldı seḥer vaḳti gülistâna yine
Ağız açdurmadı hiç bülbül-i hoş-ḥâna ḥadîş
- 3 Kâmilüz çünki Meşâriḳ’da Meşâbîḥ’de hemân
Öğredürsek n’ola aḥbâb-ile ḥübâna ḥadîş
- 4 N’ola bâbuñda niyâz eylese dildâdelerün
Bendeler şimdi mi ‘arz eyledi sulṫâna ḥadîş
- 5 Āşafâ şanki hemân tütî-i şîrîn-dehenün
Rüz u şeb ‘arz ider ol şöḥbet-i ‘irfâna ḥadîş

105

Mef’ülü fâ ‘ilātü mefâ ‘ilü fâ ‘ilün

- - + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Ol gül-ruḥ-ı canândan itdükçe cām baḥş
Bezm-i dem içre bâde olurdı müdâm baḥş

104 F. 25^b-26^a, H. 19^b-20^a.

Bu gazel, Gelibolulu Âlî’nin “Yine arz itdi zebanum ruḥ-ı cânâna ḥadîş/ Döndi bir bülbül-i şûrîde gülistâna ḥadîş” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Kudret Altun, *Gelibolulu Mustafâ Âlî ve Divânı (Vâridâtü’l-Enkâ)*, Özlem Kitabevi, Niğde 1999, s. 230.

1 Yine: Gene F.

3 Kâmilüz: Kâmiliz F. / Meşâriḳ’da: Meşâriḳ’da vü F.

105 F. 26^a, H. 20^a.

1 müdâm: râm F.

- 2 Ben içeyin ‘arağ ile gül-gün bādeyi
Şūfiyle sen de eyle helāl ü harām bağş
- 3 Kaş u gözün murād idinüp bir ğazel didüm
İtse ‘aceb midür şu‘arā şubḥ u şām bağş
- 4 Bağşı müşelleş eyle şarābuñ dükenmedi
Bir sūhte ile nice bir eyler ‘avām bağş
- 5 İtdi su’āl Āşaf’a aḥbābı ‘aşqdan
Leylā’sı ile kıldı o Mecnūn kelām bağş

106

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Eşki seyl itmemüze dürr-i ‘Aden’dür bā‘iş
Dile üftādelige çāh-ı zekāndur bā‘iş
- 2 Tārūmār olmasına bahtumuzun kāküline
Yine ol turra-i pür-çin-i fitendür bā‘iş
- 3 Kākülün rāyihasıdır dili sevdāya şalan
Çekdigüm derd-i ğama dilde bitendür bā‘iş
- 4 Kālbi pāk it dir iseñ cāy-gehün ola refi‘
Kālmağa gerd-i meşakḳatde bu tendür bā‘iş
- 5 Maḥbes-i tende yatur tūḫī-i rūḥ-ı Āşaf
Çekdigi miḥnete hep feyz-i suḥandur bā‘iş

107

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Zīver-i ḥaṭṭuña aşḫāb-ı suḥandur bā‘iş
Nāle-i murğ-ı dile seyr-i çemendür bā‘iş

4 şarābuñ: şarābın F.

106 F. 26^a, H. 20^a.

Bu gazel, Bâkî’nin “Yaşumuz dökmege ol dürr-i ‘Adendür bā‘iş/ Gönlümüz düşmege ol çāh-ı zekāndur bā‘iş” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 117.

3 Çekdigüm: Çekdügüm H.

4 it: H.de yok. / dir: der F.

107 F. 26^b, H. 20^{a-b}.

Bu gazel, Bâkî’nin “Şöhret-i ḥüsnuñe erbāb-ı suḥandur bā‘iş/ Revnağ-ı bezm-i güle mürğ-i çemendür bā‘iş” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *Bâkî Divânı*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 1994, s. 118.

- 2 Çeşm-i āhū ile sīmīn-beridür ‘aşka sebeb
Ne қad-i ‘ar‘ar u ne serv-i semendür bā‘iş
- 3 Dil bükā itmede kūyuñdan olalı mehcūr
Her ġarīb iñlemege fikr-i vaşandur bā‘iş
- 4 Nağme-i nāleleri evce çıkarsa ne ‘aceb
Göñlümüñ sūzişine rūy-ı ḡasendür bā‘iş
- 5 Şu‘arā řab‘ını řūřī-veş iden ehl-i maқāl
Şab‘-ı Āşaf‘da olan çand-ı suḡandur bā‘iş

108

Mef‘ülü meřā‘ilü meřā‘ilü şa‘ülün

--+ / +--+/+--+/+--

- 1 Çeşmüñ ki senüñ oldı niyāz itmege bā‘iş
Nālem benüm olsa n’ola nāz itmege bā‘iş
- 2 Ey dūd-ı derün řarılagör řurra-i yāra
Ol sen resen-i mihri dırāz itmege bā‘iş
- 3 Var ‘ālemi maḡrūsa-i iқlīm-i firākuñ
Olmaқda dili ḡarқ u güdāz itmege bā‘iş
- 4 Merd iseñ eger rāh-ı ḡaқīřat gibi olmaz
Ref‘-i elem-i ‘aşq-ı mecāz itmege bā‘iş
- 5 Āşaf gibi ezcān u derün dil saña mā‘il
‘Aşq oldı hemīn vāқıf-ı rāz itmege bā‘iş

109

Mefā‘ilün şe‘ilātün meřā‘ilün şe‘ilün

+--+ / ++-- / +--+ / +--+

- 1 Dil itdi la‘l-i büt-i řūḡ-ı pür-‘itāb-ile baḡş
Çü teng-revde hemīşe қılır řarāb-ile baḡş
- 2 Yetīm-i eşk-miřāl olmazam yine mergüb
Fen-i bükāda eger eylesem seḡāb-ile baḡş

2 Çeşm-i: Çeşmi H.

108 F. 26^b, H. 20^b.

Bu gazel, Nef‘i’nin “Gamzen ne kadar olsa niyāz etmeşe bā‘is/ Āhım olur ol mertebe nāz etmeşe bā‘is” matlalı gazeline nazıredir. bk. Haz.: Metin Akkuş, *age.*, s. 293.

5 mā‘il: māyil H.

109 F. 27^a, H. 20^b.

Bu gazel, Fehīm-i Kadīm’in “Göñül k’ider leb-i cānān-ı pür-‘itāb ile baḡş/ O teng-ḡavşaladur k’eyleye řarāb ile baḡş” matlalı gazeline nazıredir. bk. Haz.: Tahir Üzgör, *age.*, s. 338-340.

2 Fen-i: Fenn-i F.

- 3 Fenā cihānda dilā āşiyānesi būmuñ
Sezādur itse hışār-ı Ferāsiyāb'-ile baḥş
- 4 Kemāl ehline tevfiķ olur delīl-i kavī
Ki ercūmend-i ezel ide mi kitāb-ile baḥş
- 5 Şudā'a bā'ış olur Āşafā kelām-ı tavīl
Kılur mı kāmīl olan hīç şeyḥ ü şāb-ile baḥş

110

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

++-- / ++-- / ++-- / ++-

- 1 'Ukalā kılsa revā zümre-i hūbān-ile baḥş
Kıldı 'Anķā daḥı bir demde Süleymān-ile baḥş
- 2 Kılan inkār maḥabbetde olan ḥikmeti ger
Olsa Sokrāt daḥı itme o nādān-ile baḥş
- 3 Dilberān göñli metā'mı müheyyā kılsun
Şīve bābında kılırlarsa o fettān-ile baḥş
- 4 'Andelībūñ bilürüz rütbe-i zevķ-ı 'aşķın
Zārda eyleyemez 'aşķ-ı nālān-ile baḥş
- 5 Āşafā kaṭ'-ı kelām olduğımı ister iseñ
Hañçer-i şī'rūñi çek eyleme dūnān-ile baḥş

111

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

++-- / ++-- / ++-- / ++-

- 1 Zīnet-i kāmēt-i mevzūna suḥandur bā'ış
Midḥat-i ḥaṭṭuña ezhār-ı çemendür bā'ış
- 2 Dili sīmīn-ber ile kākülidür bende sebeb
Gülsitān içre ne sūnbül ne semendür bā'ış
- 3 Ağlaram olalı bāb-ı keremūñden mehcūr
Giryeye-i çeşmümüze meyl-i vaṭandur bā'ış

110 F. 27^a, H. 20^b-21^a.

Bu gazel, Sabrī'nin "Dil-i dānāya düşer ol şeh-i hūbān ile baḥş/ Bir zamān eyledi sīmurğ-i Süleymān ile baḥş" matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 129.

5 şī'rūñi: şī'riñi M.

111 F. 27^{a-b}, H. 21^a.

Bu gazel, Bâkî'nin "Şöhret-i ḥüsnuñe erbāb-ı suḥandur bā'ış/ Revnaķ-ı bezm-i güle mürğ-i çemendür bā'ış" matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 118.

1 Midḥat-i ḥaṭṭuña: Rāḥat-ı ḥaṭṭuñla F.

4 N'ola 'uṣṣāk ṣabādan ḥaberūñ kılsa recā
Ḳalbümüñ ḥüznine hep rūy-ı ḥasendür bā'is

5 Bülbüli nağmesidür der-ḳafes iden dā'im
Nāle-i Āṣaf-ı dānāya bu fendür bā'is

112

Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

1 Bu ğavgāya mey-i 'aşkuñ mıdur ṣahbā mıdur bā'is
Ḳıyāmet ḳopmağa ol ḳāmet-i bālā mıdur bā'is

2 Yanuma yār gelmez söylesem bir dem nigāh itmez
Ḳuṣūrum var mı bilmem nāz u istiğnā mıdur bā'is

3 Bilürsin bī-vefā olduğın āb üzre olan ḥaṭṭuñ
Bu 'aşıklıklara ḥod 'işret-i dünyā mıdur bā'is

4 Ḥalāṣ olmadı hiç cān-ı ḥazīnüm şūr u ğavgādan
Duyamam dīde mi yā ol dil-i şeydā mıdur bā'is

5 Elest bezmindeki cām-ı ḥaḳīḳat mestisin Āṣaf
Cefā-keş Ḳays'a Mecnūn olmağa Leylā mıdur bā'is

113

Mef'ülü mefā'īlün fā'ülün

- - + / + - + - / + - -

1 Ey dīdeleri cünūna bā'is
Her nāveki ṣad füsūna bā'is

2 Zülf-i siyehüñ midür hemīşe
Āşūbe-i dehr-i dūna bā'is

3 La'l-i lebinüñ 'ikāsıdur kim
Bu reng-i şarāb-ı ḥūna bā'is

4 Mestāne-i çeşm ü nāveküñdür
Bu zaḥm-ı dil-i zebūna bā'is

5 dā'im: dāyim H.

112 F. 27^b, H. 21^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Bu âşûba mey-i la'lüñ midür ṣahbâ mıdur bâ'is/ Ḳıyāmet mi ḳopar ol ḳāmeti bālā mıdur bâ'is" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 57.

4 olmadı: bulmadı F. / şūr u: şüre F.

113 F. 27^b-28^a, H. 21^b.

Bu gazel, Nâ'ilî'nin "Ey ğamzeleri cünūna bā'is/ Her 'işvesi biñ füsūna bā'is" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Haluk İpekten, *Nâ'ilî Divanı*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1970, s. 231-232.

3 'ikāsıdur: 'ikāsıdur F.

5 Āh-1 dil ü sūzişümdür Āşaf
Çarḥ olmağa nīl-gūna bā'ış

114

Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

1 Firāk-1 yār olupdur dīde giryān olmağa bā'ış
'Aceb bilsem nedür dil böyle sūzān olmağa bā'ış

2 N' içün rencīde-ḥāṭırsın benüm devletlü sulṭānum
Aramuzda ne var bu şekl hicrān olmağa bā'ış

3 Seni ḥübān-1 şehir içre bu deñlü ser-firāz itdüm
Ben oldum sen ferīd-i 'asra sulṭān olmağa bā'ış

4 Cüdā düşdüm yine Mecnūn gibi bir saçı Leylā'dan
Budur şahrā-yı 'aşḡ içinde 'üryān olmağa bā'ış

5 Senüñ ḥüsn içre sulṭān-1 cihān olduklarıñdandır
Şehā nazm ile Āşaf merd-i meydān olmağa bā'ış

115

Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

1 O ḥüsn-i pūr-ziyādur dīde giryān olmağa bā'ış
Şeh-i bī-rahmumuzdur ḡalb nālān olmağa bā'ış

2 Maḥabbet bādesin bezm-i ezel nūş itdügindendür
Göñül bu künc-i ḡamda böyle vīrān olmağa bā'ış

3 Ben itdüm nām-ver sen şāh-1 'ālī-şānı ḥüsn ile
Ben oldum sen güzeller içre sulṭān olmağa bā'ış

4 'Aceb mi şöhreti balsaḡ serīr-i mülk-i nazm içre
Züleyḡā oldu Yūsuf Mışır'a sulṭān olmağa bā'ış

5 Şeh-i ḥüsn olduḡuñdandır senüñ ey ruhları dil-cū
Bu Āşaf şı'r içinde merd-i meydān olmağa bā'ış

5 Āşaf dil-i āh u sūrişümdür

Ne taḡ bu nīl-gūna bā'ış F.

114 F. 28^a, H. 21^b.

3 oldum sen: oldumsa F.

5 olduklarıñdandır: olduklarıñdur H.

115 F. 28^{a-b}, H. 21^b.

FĪ HARFĪ'L-CĪM

116

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 'Āşık-ı şāfī-dile gelmez cefā-yı yār güç
Şıķlet-i aġyār güçdür şıķlet-i aġyār güç
- 2 Yār cevr ü derdüñi çekmekde mesrūr olmışam
Sā'ir 'āşıklar gibi ben görmez in her bār güç
- 3 Dil nuķūd-ı cānı sensüz hūblardan istemez
İştihār bulmayıcaķ şākird ile bāzār güç
- 4 Murġ-ı cānuñ medħini itdüm mufaşşal bir kitāb
Rāz-ı 'aşkuñ şerħini çün eylemek ızhār güç
- 5 Ol řabībe ben didüm Āşaf helāküñdür senüñ
Didi kim bīmār-ı 'aşķa eylemek tīmār güç

117

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Şındura bir dāne-i bāġı şarābuñ yoķ mı hiç
Yüri ey şeyħ-i ħarābāt 'inebin şıķ şuyın iç
- 2 Ravza-i gül-geşt-i kūyuñda bu dil itdi řarār
Sen diler iseñ beni şāne gibi şad-pāre biç
- 3 Dāne-i çeşümü bir yirde hemān cem' eyleñüz
Ben öliceķ tā ide eşkümi devrān şarnīc
- 4 Kūy-ı dildāra varup geldüġine rāzī degül
Bu dil-i dīvāne ile bir gün olur pīç pīç
- 5 Seyl-i Āşaf şehriñüzden de güzār itse n'ola
Nitekim Edrine'ye oldu revān nehr-i Meric

116 F. 28^b, H. 22^a.

1 Şıķlet-i: Sitem-i F. / şıķlet-i: sitem-i F.

2 derdüñi: derdiñi M. // Sā'ir: Sāyir H.

5 bīmār-ı: frāş-ı F.

117 F. 28^b-29^a, H. 22^a.

1 yoķ mı hiç: yoķ mı ki hiç F.

3 Dāne-i: Kaçre-i H. / yirde: yerde F. / eyleñüz: eylemeñ F. // tā: ki F. / eşkümi: ekşimi H. / devrān: bu devrān F. / şarnīc: şarnīc F.

4 pīç pīç: pīç-ā-pīç F.

5 şehriñüzden de: şehriñüzden de F; şehriñüzde H.

118

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Güç degül 'uşşāka ölmek līk hecr-i yār güç
Derd-i 'aşka mübtelā bīmār için tīmār güç
- 2 'Aşk kätıl dil-rübā kāhil ne kılsun 'aşıkān
Birbirine sırrını inkār güç iş'ār güç
- 3 Rāz-ı mihr iş'arı gücdür olmayınca dil za'īf
Mağşaduñ iz'ān iderse dil-rübā inkār güç
- 4 N'eylese t̄alibe maṭlūb iktizā-yı 'aşk-ile
Kılmamak olmaz mı vaḫtinde anı ızhār güç
- 5 Āşaf olmazsa n'ola nā-puhtelerle ğam-gūsār
N'itsün ol hem 'işret-i nādān-ı nā-hemvār güç

119

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Necm-i bahtum şu'le-i nūr ile itmez imtizāc
Hem şu'a'-ı lem'a-i Tūr ile itmez imtizāc
- 2 Ben o şāfī-ṭıynetem kim cām-ı mir'āt-ı derün
Rāh-ı timşāl-i fem-i ḫūr ile itmez imtizāc
- 3 Şāf-rū olsa bize her büt ki ḫalb-i rüşenüm
Tār-ı mūy-ı rüy-ı pür-mūr ile itmez imtizāc
- 4 Tā o deñlü ter-mizāc oldu dil-i serḫōşumuz
'Ayn-ı yār olursa maḫmūr ile itmez imtizāc
- 5 Āşaf'a ḫāl-i derünından su'al itmeñ şaḫın
Öyle bir serḫōş-ı pür-şūr ile itmez imtizāc

118 F. 29^a, H. 22^{a-b}.

Bu gazel, Nef'î'nin "Ölmek âsân âşıkā bir dem firāk-ı yār güc/ Böyle müşkil derd esîri hasteye tīmār güc" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Metin Akkuş, *age.*, s. 293.

2 iş'ār: ızhār H.

4 t̄alibe: tālib F.

119 F. 29^a, H. 22^b.

Bu gazel, Fehîm-i Kadîm'in "Şem'-i bahtum pertev-i nūr ile itmez imtizāc/ Belki nūr-ı şu'le-i Tūr ile itmez imtizāc" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Tahir Üzgör, *age.*, s. 344.

2 kim: ki H.

4 olursa: olsaydı H.

120

Meḫ'ülü fâ 'ilätü meḫ'ülü fâ 'ilün

-- + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Ṭab'-ı ḫumāra kāse-i şahbādadur 'ilāc
Tevfīr-i 'ıyşa mäh-ı şeb-ārādadur 'ilāc
- 2 Süz-ı derūna ülfet-i şāhānedür devā
Derd-i dile çü dest-i şehzādedür 'ilāc
- 3 Bīmār-ı 'aşka ašlā tīmār idemez ḫakīm
Ey şāf-dil o hecre ruḫ-ı sādedür 'ilāc
- 4 Serv-i ḫırām-ı ḫadi beni şād ider velī
Ol çeşm-i şūḫ-ı 'ālem-i şehlādadur 'ilāc
- 5 Āşaf teb-i tevān-ile bī-tāb olanlar
Būs-ı recā-yı gerden-i garrādadur 'ilāc

121

Meḫ'ülü fâ 'ilätü meḫ'ülü fâ 'ilün

-- + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Süz-ı dile o yār-ı şeker-ḫādadur 'ilāc
Ey dil saña da dest-i vefā-dādedür 'ilāc
- 2 Fıkr ü ğam-ı ḫumār-ı mey-i bāde-pervere
Büy-ı gül-āb-ı kāse-i mīnādadur 'ilāc
- 3 Rüsivā-yı cām ü bāde olan teşne-dillere
Mā' ü bahār u ḫüb-ı dil-ārādadur 'ilāc
- 4 Dil-düz dīde tīz-nigāḫ istemez devā
Çarḫ-ı 'ayān-ı deşne-i beydādadur 'ilāc
- 5 Bend-i cünün-ı silsile-i hecr-i yār ile
Nüş-ı şarāb-ı sāğar-ı şahbādadur 'ilāc
- 6 Temkīn-i hecr ü 'aşka devā-sāz olur ruḫı
Likin ḫumār-ı nergis-i şehlādadur 'ilāc

120 F. 29^b, H. 22^b.

1 Ṭab'-ı ḫumāra: ḫumār-ṭab'a F. // Tevfīr-i: Tenfīr-i F.

3: 4 H.

4: 3 H. // çeşm-i şūḫ-ı: şūḫ-ı çeşm-i H.

5 tevān-ile: tevānīde H.

121 F. 29^b-30^a, H. 22^b-23^a.

1 dil saña da: zaḫm-ı dil saña F. / vefā-dādedür: vefādadur F.

5 hecr-i: hecri F.

6 devā-sāz olur ruḫı: fem ü ruḫı ḫ'ān olur F.

- 7 Tüketme hün-ı çeşmüñi firkatde Āşafā
Kuhlü'l-gubār-ı şadr-ı mu'allādatur 'ilāc

122

Mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün

-- + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Kānd-ı femüñle bāde-i fām itdi imtizāc
Dilleşdi biri biri ile iki ter mizāc
- 2 Diñ ol hakīme boş yire 'arz-ı devā kıılır
Bīmār-ı za'f-ı 'aşq kabül eylemez 'ilāc
- 3 Bisyār olursa ğam mı metā'-ı firāk-ı yār
Dārā-yı 'aşq istemez ey dil mürür-ı bāc
- 4 Mühr-i süküt urur der efsāne 'āqılān
Ebleh hamākatı ile hep eyler ibtihāc
- 5 Āşaf metā'-ı 'ilm hayıf kim kesādda
Kālā-yı cehl bulmada rüz u şebān revāc

123

Mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Gel ey dil kākül-i pür-çin-i müşg-i pür-Ĥuten'den geç
Girersin bend-i zencire şağın mekr ü fitenden geç
- 2 Saña bāğ-ı hırām ey kıadd-i tūbā 'ālem-i cāndur
Şabā-yı nev-rebī'ī gibi gel seyr-i çemenden geç
- 3 Neden bu 'arşa-i hāk üzre ārām ittiḥāz itmek
Senüñ cāndur evüñ ey sehm-i cānān gel bedenden geç
- 4 Bu Bahreyn içre çıkmaz dāne-i yaşum gibi gevher
Sen ey dil riştesi bundan gerü dürr-i 'Aden'den geç

7 firkatde: firkatle F.

122 F. 30^a, H. 23^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "La'l-i lebüñle bāde-i nāb itdi imtizāc/ Alışdı biri biri ile iki ter-mizāc" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 60.

2 yire: yere F. // kabül: pezîr F.

3 mürür-ı: mürür u H.

4 ilk mısradada vezin aksamaktadır. / efsāne: efsāneye F.

5 rüz u şebān: rüz-ber-rüz F.

123 F. 30^a, H. 23^a.

Bu gazel, Bâkî'nin "Gel ey dil ḥalqa-i müşgīn-i zülf-i pür-şikenden geç/ Düşersin dām-ı tezvire reh-i mekr ü fitenden geç" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 119.

3 evüñ: eviñ H.

4 gerü: girü H.

- 5 'İzār-ı levni ey Āşaf saña çok reng itmişdür
Velī sen dīde-i cellād-ı cevruñ gör kalandan geç

124

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Kıpdı cān murğını hüsnuñ gül-i zībāya ne borc
Saña cān virdüm ise zülf-i semen-sāya ne borc
- 2 Bu hākāret baña yetmez midi hattuñ görine
A cānum ceş-i siyeh-rū ile ğavġāya ne borc
- 3 Çünkü hüsnuñle beni 'āleme sulţān itdün
Cem' idüp başuña a'dāyı temāşāya ne borc
- 4 Kıp-i mevzūnuña dil virdüm ise ey sehī-kıp
A benüm rūh-ı revānum ğam-ı ferdāya ne borc
- 5 Āh u efgānuñı tenhāda iderken Āşaf
Bir alay düşmen-i dilġirūne ifşāya ne borc

125

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Ola mı beñzer nezāketde o gül ruhsāra hiç
Bāġda teşbīh olur mı lāleler ğülnāra hiç
- 2 Yoklaram def'āt ile derd-i dilüm iş'ār idem
Sezdigüm yirlerde kāvuşmam ki ol dildāra hiç
- 3 İstegiyle düzaġuñ nārına girer mi ğöñül
Kāmil olan rüz u şeb cānın atar mı nāra hiç
- 4 Dil ümīd-i vuşlat ummaz dil-rübālardan hemān
Būs-ı leb lāzım degüldür 'aşık-ı dīdāra hiç

5 'İzār-ı: 'İzārı H.
124 F. 30^b, H. 23^b.

Bu gazel, Gelibolulu Âlî'nin "Aldı cān nağdini hālün ruġ-ı zībāya ne borc/ Saña dil virdüm ise zülf-i semen-sāya ne borc" matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Kudret Altun, *age.*, s. 232.

1 virdüm ise zülf-i: virdümse kākül-i F.

4 Kıp-i: Kıp-i H. // ğam-ı: ğam u F.

5 dilġirūne: dilġirūne M.

125 F. 30^b, H. 23^b.

2 yirlerde: yerlerde F.

4 dīdāra: dildāra H.

5 Āşaf' uñ her nuṭḡ-ı pür-süzı der-i nazm oldı hep
Ḳalması bir ŧi'ri anuñ girmeye esrāra hiç

126

Mef'ülü fâ'ilâtün mef'ülü fâ'ilâtün
(*Müstef'ilün fâ'ülün müstef'ilün fâ'ülün*)

--+ / -+-- / --+ / -+--

1 Dil Ḳana Ḳana içmek la'l-i dehāna muḥtāc
Bī-kes gedā durur ol her ānda nāna muḥtāc

2 İtse göñül 'aceb mi būs-ı lebüñ temennā
Kim teŧneler olurlar ŧāh-ı cihāna muḥtāc

3 Kākülüne aşılmāḡ dīvāne göñlüm ister
Perçemlerüñden ancaḡ bir rīsmāna muḥtāc

4 Bir va'desine ṭurmaz cānāna rāḡıb oldum
Ḳābil elüme girmek ancaḡ zamāna muḥtāc

5 Āşaf hezār gibi dem urmaḡ ister ise
Gül-zār-ı ḡusn ḡār ile hem zebāna muḥtāc

FĪ HARFİ'L-ḤĀ'

127

Mef'ülü fâ'ilâtü mef'ülü fâ'ilün

--+ / -+--+ / +--+ / -+-

1 Gel didi pīr-i meykede baña 'ale'ş-şabāḡ
Bint-i 'ineb nigārı saña ideyüm nikāḡ

2 Evrāk-ı rüy-ı dilberi itsün müŧāhede
Maṭlūbı olanuñ oḡumāḡ nüŧā-i merāḡ

3 Cevlān iderdi cānib-i lāḡūta murḡ-ı dil
Cibrīl-i ŧevḡ-ı dilbere olsaydı hem-cenāḡ

4 Eyleñ ḡimāyet ola ki ey zāhidān-ı dehr
Fārīg olup sivādan olam sālīk-i ŧalāḡ

126 F. 30^b-31^a, H. 23^b.

1 gedā durur: gedādur F.

3 kākülüne: kākülüne M.

4 elüme: elime M.

127 F. 31^a, H. 24^a.

4 ḡimāyet: ḡimāye H.

5 Dir miydi rūḥ-ı şānī eṭıbbā ki ḥaḳḳına
Āşaf eger ki şıḥḥat-i cān olmayaydı rāḥ

128

Mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün

--+ / -+-+ / +--+ / -+-

1 Reşk itmek ile şadrumuzuñ dağına adeḥ
Yüritdi ehl-i ğamları ayağına adeḥ

2 Görinmez idi atre-i mā gibi eşmine
Ulaşsa ḥün-ı eşkümuñ ırmağına adeḥ

3 Ārām-ı şabrın almada bī-äre 'āşıkuñ
Aldurmaz oldı ayağın ayağına adeḥ

4 Taḳrīb-i dürd-i mey ile sākī-i meh-veşüñ
Ḥayli döküldi ayağı toprağına adeḥ

5 Āşaf iderdi kendüyi ol vech-ile erāğ
Ten süziş üzre iken ağan yağına adeḥ

129

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

-+-- / -+-- / -+-- / -+-

1 Gāḥ yāḳūt u gehī bir mihr-i raḥşāndur adeḥ
Çok cevāhirler ider zāhir hele kāndur adeḥ

2 Gösterür ḥalka fūrüg u şu'leler devr eylese
Ṭurfā āteş-bāz-ı bezm-i kāse-nüşāndur adeḥ

3 Reng ü ālinden bilür dil ḥūna girdigin anuñ
Keşret-i āsīb ile mezkūr-ı devrāndur adeḥ

4 atre-i şahbādan oldı şu'le-bār-ı meykede
Dem-be-dem bezm-i sürūra bir gül-efşāndur adeḥ

5 Āşafā yine 'ineb bintin der-āğuş eylemiş
Ol ḥuzūr ile bu dem bezm içre ḥandāndur adeḥ

5 Dir: Der H.

128 F. 31^{a-b}, H. 24^a.

Bu gazel, Gelibolulu Āli'nin "Öykünmek ile sinemüzü dağına adeḥ/ Aḳıtdı ehl-i dilleri ayağına adeḥ" matlalı gazeline naziredir. bk. Haz.: Kudret Altun, *age.*, s. 234.

3 ayağın: ayađuñ H.

5 yağına: ayağına F.

129 F. 31^b, H. 24^{a-b}.

Bu gazel, Sabrī'nin "Geh pür-elmās u gehī pür-la'l-i raḥşāndur adeḥ/ Güne güne gevheri var bir 'aceb kāndur adeḥ" matlalı gazeline naziredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 133.

5 ḥuzūr: ḥuṭūr F.

130

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Pertev-i mülle döner şem‘-i fūrüzāna adeh
Nār iken yine ider cilve-i pervāne adeh
- 2 Döneli la‘l-i leb-i yār şarāb-ı nāba
Zevğden itdi ased Yūsuf-ı Ken‘ān’a adeh
- 3 Leb-be-lebken mey ile beñzer idi gül yüzine
Çün ikās eylediler döndi zenağdāna adeh
- 4 Bize acet degül ey çarğ bu nüh mīnā kim
Cümleden hoş idi girse ele bir dāne adeh
- 5 Ekşerī her dem el üstinde tutar Āşaf-veş
Çün şunulmaz anı am günleri yārāna adeh

131

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Pür-ziyā her-dem dili bir yār-ı hem-demdür adeh
Tā kadīmden ‘işret-i yārāna mağremdür adeh
- 2 ‘İyş-ı bāğa bir ayağı pür-mey-i nāb onça ger
Bezm-i nūşa bir gül-i sīrāb u urremdür adeh
- 3 Bir görürse pādişah ile gedāyı mey ne am
Hem sebū-yı meykede hem bōrk-i Edhem’dür adeh
- 4 Gördürür eflāki zerrātı mişālī gözlere
Kendi başlı başına bir özge ‘ālemdür adeh
- 5 N’ola zevğ itse gezüp dehri dil-i Āşaf-mişāl
‘Āleme çün bergüzār-ı meclis-i Cem’dür adeh

130 F. 31^b-32^a, H. 24^b.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyā’nın “Şu‘le-i meyle döner şem‘-i fūrüzāne adeh/ Şem‘ iken yine ider cünbiş-i pervāne adeh” matlalı gazeline naziredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 61.

1 Pertev-i mülle: Pertevi rāğla F.

3 yüzine: yüzüne H.

131 F. 32^a, H. 24^b.

Bu gazel, Nef‘i’nin “Pür-safā dā’im dili bir şüh hemdemdir kadeh/ Tā ezelden meclis-i rindāna mahremdir kadeh” matlalı gazeline naziredir. bk. Haz.: Metin Akkuş, *age.*, s. 293-294.

2 onça ger: onçadur H.

4 zerrātı: zerrāt F. // Kendi: Kendü H.

5 dil-i: dili F.

132

Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

+ - + - / + + - - / + - + - / + + -

- 1 Şunuldu vakti ile cām içildi rāh-ı şabūh
Ki hān-ı Aḥmed'e Ḥaḫ ruzī ide 'ömr-i Nūh
- 2 Zamāne Yūsuf'unuñ mest-i 'aşkıyam yine ben
Ne olsa eylemezem tevbe bādeye çü Naşūh
- 3 Ger olmasañ mütemennī Cenāb-ı Allāh'a
Güşāde baht olamazsın degül naşīb-i fütūh
- 4 Seçildi haḫ yüzi görindi taht-ı zülfinden
Ki toğdı şan olup āhır zamān garbdan yūh
- 5 Sezādur Āşaf'a ta'zīmüñ ey Mesīhā-dem
Lebüñ ḥayāt virür hem demüñ gıdā-yı rūh

133

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Bedr-gāhından ruḥın 'arz eyledi server şabāh
Toğdı burc-ı sa'ddan şan neyyir-i ḥāver şabāh
- 2 Turrañı yüzden gider cānlar şafā bahş eylesün
Gün çıkınca açılır hep lāleler güller şabāh
- 3 Dāne-i eşküm diñüz ref' eylesün yüzden ḥicāb
Jāleler olur çemende ber-hevā dirlər şabāh
- 4 Turrañ evşāfında nazmum tıfl-ı diller zabt idüp
Ka'be-i kūyuñda medḥüm oқыya ezber şabāh
- 5 Ey hilāl-ebrū ümīd-i 'īd-i vaşluñdur senüñ
Āşaf'uñ şavmı bu derd-i hecrüñ ile her şabāh

132 F. 32^{a-b}, H. 24^b-25^a.

Bu gazel, Sānî'nin "Devrinde döndü cām içildi mey-i şabūh/ Sulṭān Selīme Ḥazret-i Ḥaḫ vere 'ömr-ü nūh" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *Şiir Mecmualarında XVI ve XVII. Asır Divan Şiiri Revanî-Hayretî-Haverî-Ahî-Peyamî-Sanî*, Seri 1 Fasikül 4, İstanbul Üniv. Yay., İstanbul 1949, s. 109.

2 'aşkıyam: 'aşkam F.

3 Allāh'a: Allāh F.

133 F. 32^b, H. 25^a.

Bu gazel, Sānî'nin "Revzeninden 'arızın 'arz eyledi dilber şabāh/ Doğdu gūyā maḫta'ından ḥusrev-i ḥāver şabāh" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, Seri 1 Fasikül 4, s. 108.

3 dirlər: derler F.

134

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

++-- / ++-- / ++-- / ++-

- 1 İder 'uṣṣāk seni bezmine da'vet nāşih
Didiler da'vete lāzımdur icābet nāşih
- 2 Üç ayağ bāde-i gül-reng-i şafā-baḥşı iç
Bilesin ta nic'olur keşf-i kerāmet nāşih
- 3 Gūşe-i meykedede şadr-nişin olsañ eger
Şānuñ artardı bulup 'izz ile devlet nāşih
- 4 Şun ayağı el ile ḥalka kerāmet göster
Gele ayağıña tā ehl-i velāyet nāşih
- 5 Nāsdan 'uzlet için girmeye destüñe senüñ
Der-i meyḥāne gibi gūşe-i vaḥdet nāşih
- 6 Ne bilür meykede aḥvālını her zāhid-i ḥuşk
Niçe gün itmeyicek ehline ḥıdmet nāşih
- 7 Az olur ehl-i kelām içre bu Āşaf-āsā
Kābil-i feyz-i Ḥudā ehl-i ṭarīkat nāşih

135

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

++-- / ++-- / ++-- / ++-

- 1 Yaraya Ḥaḳḳ'a firişte-veş iderseñ tesbîḥ
Alalar göge seni luṭf-ile mānend-i Mesîḥ
- 2 Niçe bir elde hevā ile heves eyleyesin
Tevbeler eyle rücū' ile gider fı'l-i ḳabîḥ
- 3 Eyle inşāf-ile ābād bu dilüñ şehrini kim
Yaş aḳıt nefse nice bir idesin zūlm-i şarîḥ

134 F. 32^b-33^a, H. 25^a.

2 gül-: sürḥ- F. / iç: içe H. // olur: H.de yok.

5 destüñe: destiñe M.

6 ḥıdmet: ḥızmet F.

7 kelām: kemāl F.

135 F. 33^a, H. 25^{a-b}.

Bu gazel, Sâni'nin "Ḥaḳḳā lāyık eder iseñ melek-āsā tesbîḥ/ Gökler el üzre tıtarlar seni mānend-i Mesîḥ" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, Seri 1 Fasikül 4, s. 109.

1 mānend-i: mānendi F.

3 dilüñ: dil F.

- 4 Pîşeñ olursa ‘ibâdet şaçuñ ağardukda
Bârekallâh dinilür ancağ olur kâr-ı melîh
- 5 İdegör hüsni ‘amel ile sefer dünyâdan
Tut kulağ pendüme Āşaf bu durur kavli-i şahîh

FĪ HARFĪ’L-ĤĀ’

136

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Sāz u sözler ola mı hiç sâkiyâ her bār telh
‘Iyşumuz eyler gelüp a‘dâ-yı bed-güftâr telh
- 2 Kāse-bāza çün meyüñ telh olduğın şordum didi
Şürb iden merd-i hüner-bāza olur bî-yâr telh
- 3 Ābları çorağ idüp itdi bulanık seyl-i eşk
Kıldı çün ebhârı eşk-i dīde-i hūn-bār telh
- 4 Hiç inanmam kim femüñ derd ehline düşnām ide
Ummazam kim söyleye ol kând-ĥâ-yı yâr telh
- 5 Kana kana zehrini içdüm ‘adūnuñ Āşafâ
Ol sehî-kāmet için şürb eyledüm bisyâr telh

137

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Hūn-ı çeşminden olur çün bülbülüñ her āb sürh
Şāhda olsa n’ola ol gônça-i sîrāb sürh
- 2 Ol şeh-i zālīm kimüñ hūnına girmişdür ‘aceb
Pür-ğazab olmuş serāser geydügi eşvāb sürh

4 şaçuñ ağardukda: kılıñ ağardukda ger F.

5 pendüme: pendime M.

136 F. 33^{a-b}, H. 25^b.

1 mı: H.de yok.

2 didi: dedi F.

3 ebhârı: enhârı H.

4 kând-ĥâ-yı: kând-hâ-yı F.

137 F. 33^b, H. 25^b.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ’nın “Hūn-ı eşkinden olupdur bülbülüñ her āb sürh/ Bâğda olsa ‘aceb mi sünbül-i sîr-âb sürh” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 64.

1 çeşminden: çeşmünden F.

2 olmuş: oldı F.

- 3 Ger yazılsa sürh-ile ser-levha hoş olur diyü
Hall ider medh-i ruhuñ-çün dīde-i aḥbāb sürh
- 4 Hāme-i kudret şehā bir şafha yazmış la'l-ile
Hīç gözler görmedük el-ḥaḫ 'aceb nāyāb sürh
- 5 Zāhiri Āşaf kılan pākīze bāṭın ḥālidür
Cām-ı Cem gösterdigi budur şarāb-ı nāb sürh

138

Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Şehā büstān-ı ḥüsnüñde biten elmā mıdur ol ruḫ
Yaḥūd bāğ-ı leṭāfetde gül-i ḥamrā mıdur ol ruḫ
- 2 Şeb-i tārīk-i yemde oldı rüşen bu gönül fülki
Felekde bedr-i mäh u kevkeb-i Behrām mıdur ol ruḫ
- 3 Yañağuş mı yaḥūd ṭurunc u rümmān mıdur ol lebler
Dehāna sükkeri ḥunkārī bir ḥelvā mıdur ol ruḫ
- 4 Berāt-ı ḥüsnüñ üzre қаşlaruñ tuğrā-yı zer midür
Ḥaṭ-ı sürh-ile yazılmış 'aceb inşā mıdur ol ruḫ
- 5 Metā'-ı ḥüsni üzre ḥalkā-i kirpikleri Āşaf
Muraşşa' Hind-kārī ḥüb bir kālā mıdur ol ruḫ

139

Mef'ülü fā'ilätü mefā'īlü fā'ilün

- - + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Ḥübāne şāhum iḫer iken şol şarāb-ı sürh
Maḫbüle geḫse vir aña nāzük kebāb-ı sürh
- 2 Ğamzeñ şehīdi olduğuma kim yeter delīl
Ḥafr-i mezārum eyler iken her türāb-ı sürh
- 3 Gül-güne şanma gül yüzünñ ḥumretin o yār
Şeydālarına qarşu ṭutar bir niḫāb-ı sürh
- 4 Ḳandur murādı şīveden ol yāruñ añladum
Gördüm ki geymiş egnine rengin şiyāb-ı sürh

4 yazmış: yazılmış F.

138 F. 33^b, H. 26^a.

3 Dehāna: Dehānı H.

5 kirpikleri: kibrikleri F.

139 F. 34^a, H. 26^a.

1 iḫer: iḫre F. // vir: ver F.

- 5 Cūy-ı şarābı şahn-ı dile aķıt Āşafā
İtsün hayāt-ı ‘ömrüñi cāvīd o āb-ı sürh

FĪ HARFĪ’D-DĀL

140

Fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Perçem-i çīnini dil şehrine atdı çün kemend
Naķd-i cānum cümle tālān itdi çekdi bende bend
- 2 La‘l-i nābuñ lezzeti çıkılmazsa cāndan husrevā
Tūṭī-i şīrīn-zebānuñ yaķışur ağzında ķand
- 3 Zīkr-i zūlf-i yāri biraķ git dime vā‘ız baña
‘Unķı der-zencīr olan mecnūn tutar mı hīç bend
- 4 Ey nihāl-i tāze her giz bār-ı hūsnūñ görmedük
İstīķāmet ‘arz idersin bize ey serv-i bülend
- 5 Muşhaf-ı hūsnine çün şīrāze-i haṭ çekdi yār
Āşafā bu nükteyi ta‘bīrūñe yüz biñ pesend

141

Fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Yāra ḥasretle yazarken ser-i levḥamda dūrūd
Gözlerümden şunu gördüm ki hurūş itdi dü-rūd
- 2 Şöyle ḥāṭır-zede la‘l-i leb-i yār itdi beni
Eyledüm cāmelerüm āh-ı şerārumla kebūd
- 3 Gül-i zībāları sīm ü zer ider ‘āşıķa rām
Nereye dāḥil ider ādemi gördüm ki nuķūd

5 ‘ömrüñi: ‘ömrüñi M. / o: ol H.

140 F. 34^a, H. 26^a.

Bu gazel, Gelibolulu Ālī’nin “Kākülün şebḥün idüp dil ķaşrına atdı kemend/ Naķd-i eşküm cem‘-i tārāc itdi geçdi baña bend” matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Kudret Altun, *age.*, s. 236.

1 çīnini: pūr-çīnini F. / atdı: itdi F. // bende bend: bend bend H.

3 vā‘ız: zāhid H.

5 hūsnine: hūsninle H. // nükteyi: nükte’i F. / ta‘bīrūñe: ta‘bīriñe M.

141 F. 34^b, H. 26^b.

1 Yāra: Yaza H. // dü-rūd: dūrūd F.

2 şerārumla: şarābumla F.

4 La'l-būs-ı dehenüñ guşşa-i gönflüm giderür
Nüş-ı cām-ı mey-i gül-günü kıomaz dilde kıuyüd

5 'Ahd ü peymāna hilāf eyledi Āşaf çün yār
Ṭāli'üm olmayıcağ n' işleye yā Rab Maḥmūd

142

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

1 Kııldı dünyāyı müzeyyen zīb-i hüsn-i ān-ı 'īd
Halkı zeyn itdi serāser şehr-i nūr-efşān-ı 'īd

2 Hil'at-i zībā ile mişl-i tezerv-i hoş-ḥırām
'İd-gehde meh-likālar kıılmada cevlan-ı 'īd

3 'Ar'ar ü serv ü şanavber kıılmada dā'im ḥırām
Mişl-i firdevs-i berin oldı bahāristān-ı 'īd

4 Kıadr-i hüsnin anlaruñ 'uşşākına iş'ār için
Her şalıncak oldı meh-rüyāna bir mizān-ı 'īd

5 Ṭālibe in'ām ise destüñde maķşad dōstum
Büse-i la'l-i lebüñdür Āşaf'a ihsān-ı 'īd

143

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

1 Hecr-i dilber nālemi mānend-i ney kııldı bülend
Fāriğ olmam nāleden ger kaç' olınsam bend bend

2 Güç olur maķşūda irmek baḥtum imdād itmese
Hāl-i dilden bī-ḥaberdür dil-rübā ben derd-mend

3 Mişl-i sāye reh-güzārından beni dūr idemez
Çarḥ iderse mihr-i pür-tābuñ şu'ā'ın zer-kemend

4 Dir ṭabībüm bāde-nüş ol şüfī ise fāriğ ol
Bilmezem ey dil derüñüñda yer eyler kaçkı pend

5 eyledi: itdi F. / çün yār: çünkü canān F.

142 F. 34^b, H. 26^b.

Bu gazel, Bāki'nin "Kıldı āfākı münevver ṭal'at-ı raḥşān-ı 'īd/ Halka dībālar geyürdi mäh-ı nūr-efşān-ı 'īd" matlalı gazeline naziredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 124-125.

2 Hil'at-i: Hil'at ü F.

143 F. 34^b-35^a, H. 26^b-27^a.

Bu gazel, Fuzûlî'nin "Nālendendür ney kimi āvāze-i 'ışķum bülend/ Nāle terkin kıılmazam ney tek kesilsem bend bend" matlalı gazeline naziredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, c. I, s. 39-40.

2 ben: ol H.

4 kaçkı: kaçığı H.

- 5 Āşafâ nazmuñ senüñ maṭbū‘-ı aḥbâb olmada
Görmedüm sen gibi hiç bir şâ‘ir-i kâmil-pesend

144

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

++-- / ++-- / ++-- / ++-

- 1 Çekemem hecr-i firâkuñ senüñ ey şâh meded
Görmedüm böylece bir guşşa-i cân-gâh meded
- 2 Kaşdı kan itmek ise eylesün ol şüh hemân
Geh nigh ‘işve gehî cilve-i dil-h‘âh meded
- 3 Keşf-i râz itmemedür ‘âşık-ı şeydâya ‘ilâc
Âhsuz şabr idemez dil n’ideyüm âh meded
- 4 Lâle-veş bâğ-ı elemde cigerüm yanmaz idi
Dil-i pür-tâbuma dağ urmasa her gâh meded
- 5 Şehr-i dil muhtel olur itmez ise luṭf-ile yâr
Ḥazret-i Āşaf-ı Cem-meşrebi âgâh meded

145

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

++-- / ++-- / ++-- / ++-

- 1 Şem‘ yandı kılalı ‘arız-ı cânâna ḥased
Süziş-i câna n’ola eylese pervâne ḥased
- 2 Oldı dil çeşmine qurbân u cesed pāmālī
Eyledi dil cesede ğıbṭa cesed câna ḥased
- 3 Pāymāl olmağa fırsat bulamaz ‘âşık-ı zâr
Ne ‘aceb eyler ise zülfi-i perişâna ḥased
- 4 ‘Aşq itdi seni şâyeste-i kayd-ı gīsū
Saña kıldı ‘uqalâ ey dil-i dīvâne ḥased
- 5 Nazmumuz zīb-i reh-i defter ü dīvân olalı
Āşafâ düşmede mecmū‘a-i ihvâna ḥased

144 F. 35^a, H. 27^a.

Bu gazel, Nef‘î’nin “Çekemem derd-i firâkın meded ey mâh meded/ Görmedim bunculayın bir gam-ı cângâh meded” matlı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Metin Akkuş, *age.*, s. 294.

3 n’ideyüm: n’ideyin H.

5 -meşrebi: -meşreb F.

145 F. 35^{a-b}, H. 27^a.

Bu gazel, Vecdî’nin “İtdi dil rûyuña rûyuñ dil-i sûzâne ḥased/ İtdiler bir birine şem‘ ile pervâne ḥased” matlı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Ahmet Mermer, *age.*, s. 75-76

3 bulamaz: bulımaz H.

146

Mefâ 'îlün mefâ 'îlün mefâ 'îlün mefâ 'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Şikâyet çeşm-i âhû fitne-i bî-dâddan feryâd
Ezâ-yı şahnedan ol bî-emân cellâddan feryâd
- 2 Kûdürât-ı dehirden süz-ı cānum âşikâr oldı
Tazallüm bî-çarârî bu dil ü feryâddan feryâd
- 3 Sezâ-mend cefâ-yı 'aşk u maqbûl ğam-ı rez
Şikâyet hûnî-i necm ü dil-i nâ-şâddan feryâd
- 4 Melîhâ 'aşk-ı rüsvâ itdiler hayfâ vücûh ile
Yiriş Ferhâd ü Kays-ı gûşiş-i feryâddan feryâd
- 5 Egerçi Āşafâ hûb-ı şerîkân cevri olmasa
Dilüm itmezdi dest-i sille-i üstâddan feryâd

147

Fe 'ilâtün fe 'ilâtün fe 'ilâtün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Çekemem süz-ı firâkuñ meded ey mâh meded
Görmedüm buncılayın ğamze-i cān-gâh meded
- 2 Ğarazuñ kan ise ger dîdeñe iş'âr eyle
Eylesün nâz-ile bir 'işve-i dil-h'âh meded
- 3 Āh u vâh eylemedür 'âşıkâ her dem çâre
Ben dağı âhsuz ârâm idemem âh meded
- 4 Pîç-i ğisûnda kalurdı dil-i dîvâne müdâm
Ulaşup şubh-ı nesîm itmese âgâh meded
- 5 Hâl pek güçdi eger kılmaz ise ey Āşaf
Himmet-i devlet-i şâhib-dil-i âgâh meded

146 F. 35^b, H. 27^{a-b}.

1 şahnedan: şahnedan M.

3 ğam-ı rez: ğamı yazar H.

4 Yiriş: İriş H.

5 hûb-ı: cevri-i H. / cevri: derdi H.

147 F. 35^b-36^a, H. 27^b.

Bu gazel, Nef'î'nin "Çekemem derd-i firâkın meded ey mâh meded/ Görmedim buncılayın bir ğam-ı cângâh meded" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Metin Akkuş, *age.*, s. 294.

148

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

- + - - / - + - - / - + -

- 1 Hıttı leşker derdi yāruñ bī-'aded
Gamla dil kaçrı harāb oldu meded
- 2 İtmesün diyü harābe 'ālemi
Ceyş-i Hindūsına çekdi yār sed
- 3 Dağlar cismümdeki her bir elif
Şanasın bir lāle-ruhdur serv-quad
- 4 Hāhünā eyler kıyāmet qaddüñe
Zār-ı gīsūñ firqati ey kaçrı med
- 5 Baḥye-i dağ ile zeyn oldu tenüm
Āşafā güyā ki geydüm bir nemed

149

Fa' ülün fa' ülün fa' ülün fa' ülün

+ - - / + - - / + - - / + - -

- 1 Ne cānān mülāyim ne bahtum müsā'id
Elin sīneye qoymaz ol sīm-sā'id
- 2 Miyānın dü-tā itme aḥbāb-ı 'aşquñ
Yine saña rāci' yine saña 'ā'id
- 3 Yiter müjgenüm bāb-ı 'aşquñda cārüb
Üzilsün kesilsün müdām rīş-i zāhid
- 4 Mübārek gözüm görmeden tevbe meyden
Zihī re'y-i 'ākil zihī şekl-i 'ābid
- 5 Dilinden ne gam Āşafā müdde'inüñ
Saña qāni' olunca dünyāda şahid

148 F. 36^a, H. 27^b.

Bu gazel, Bursalı Rahmî'nin "Hıttı 'asker çekdi yāruñ bī-'aded/ Cümle dil şehri harāb oldu meded" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Fatih Tığlı, *Bursalı Rahmî Çelebi ve Divânı*, İstanbul Üniv. Sosyal Bilimler Ens., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2006, s. 139-140.

1 oldu: H.de yok.

4 qaddüñe: qaddiñe H.

149 F. 36^{a-b}, H. 27^b-28^a.

Bu gazel, Bâkî'nin "Ne devrān muvāfık ne t̄ali' müsā'id/ Kõlin boynuma şalmaz ol sīm-sā'id" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 126.

1 Elin: Elün F. / ol: o F.

2 Miyānın: Miyānuñ F.

3 Yiter: Yeter F. // Üzilsün: Uzansun F.

4 şekl-i: kār-ı H.

150

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Saña ey ‘aşık bekām-ı yâr olursa ger murād
Yâ elem yâhūd kerem âhır olursın ber-murād
- 2 Nā-bekām olmak murād itsem de hüsni yok mıdur
Çünkü el virmez bekām üzre cihānda her murād
- 3 Göñlümi almak da şatmak da yedüñde hüsrevā
Olur âhır her ne isterse şeh-i kişver murād
- 4 Mürvet-i ihsân-ile ‘uşşâkı eyle şadmân
Kām-dād-ı ehl-i dilsin senden umarlar murād
- 5 Şâdkām olmağa Āşaf kaçduñ istiğnâyı қо
Şīve-kār maḥbūba beñzer çok niyâz ister murād

151

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

+ + - - / + + - - / + + -

- 1 Hâne-i ‘aşka ben oldum üstād
Taşını taşıdı gerçi Ferhād
- 2 Kād-i dildāra çenār öykünemez
Olamaz bil ki şanavber şimşād
- 3 Nāle vü āhumı meclisde görüp
‘Ūdını odlara yaqdı ‘avvād
- 4 Benem ol aḥkar-ı devrān şimdi
Sen ise mişl-i şeh-i Keykubād
- 5 Bir şeh-i hüsne kul oldı Āşaf
İstemez olmağa her giz āzād

150 F. 36^b, H. 28^a.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Saña ey ‘aşık murād-ı yâr olursa ger murād/ Yâ cefâ yâ luḫf elbette olursun ber-murād" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 66.

1 elem: ölem H. / kerem: görem H.

2 hüsni: hüsñ F.

4 "Mürvet" kelimesi F.de "مروة" şeklinde geçmektedir. // Kām-dād-ı: Kām-dādı F.

151 F. 36^b, H. 28^a.

2 Kād-i: Kadd-i H.

4 şeh-i Keykubād: key-i şāh-ı kubbād H.

152

Meḫ'ülü meḫ'ülü meḫ'ülü fa'ülün

--+ / +---+ / +---+ / +---

- 1 Tağ nâle kıilup mişeleri eyledi feryād
Cân virdiği dem firkat-i Şîrîn ile Ferhād
- 2 Kānd-ı lebi lezzātını yād eylemek için
Çok kând-ı mükerrerleri suhḫ eyledi kânnād
- 3 Ta'lim iderek keşf-i kerāmāt için esmā
Rindānı kıılır pîr-i ḫarābāt yine irşād
- 4 Göründi ḫaṭuñ ile bu 'uşşāka tesellî
Vaḫti durur it bendelerüñi gele āzād
- 5 Ey şūḫ-ı cihān söyle n' için söylemez olduñ
Luṭfuñla dil-i zārumı sen eylemedüñ şād
- 6 Āşaf o şeh-i zālimi gördüñ mi bu demde
Dil kaşrını nāz ile yıḫup eyledi berbād

153

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

-+--- / -+--- / -+--- / -+-

- 1 Ol cihān-ārā meh-i tābān elinden dād dād
Bu dil-i mecrūḫuma Loḫmān elinden dād dād
- 2 Nār-ı ḫasret derd-i firkat cānuma kār eyledi
Ḫālūme raḫm itmeyen fettān elinden dād dād
- 3 Var mı görmiş böyle maḫbūbı cihānda bir zamān
Şāh-ı ḫübān Yūsuf-ı Ken'an elinden dād dād
- 4 Ḫālīḫ-ı kevneyne olsun şad-hezār ḫamd ü şenā
Göñlüm aldum ṭurrası çevgān elinden dād dād
- 5 Āşafā uydurdu sözine 'adū ol dilberi
Yārı benden yad iden şeyṭān elinden dād dād

152 F. 37^a, H. 28^{a-b}.

2 lebi: leb F.

4 ḫaṭuñ: ḫaṭṭuñ F. // bendelerüñi: bendeleriñi H.; bendleriñi F.

5 F.de yok. / zārumı: zārımı H.

6: 5 F. // nāz ile: nāzıyla H.

153 F. 37^a, H. 28^b.

3 maḫbūbı: maḫbūb F.

4 ṭurrası: ṭurra-i H.

154

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 İtdi ğāret bu dili bir hūb dilber şeh-levend
Serv-ķad reftārı ‘ar‘ar ser-firāz u ser-bülend
- 2 Yine bir mülk-i melāhat šāhnuñ vaşşāfiyuz
Cümle güftārı lezīz ü cünbişi hem dil-pesend
- 3 Sū-be-sū aġyār ile sen seyr-i gül-zār eyle ben
Dehrüñ içinde olayum zār u nālān müstemend
- 4 Şūfī te’şīr itmez oldı ħalbüme nuşhuñ senüñ
Meşreb-i divāneye hiç kār ider mi böyle pend
- 5 La‘l-i nābını mükerrer iġer isem ŧañ mıdur
Tūṭiyüz Aşaf yaķışur aġzumuza şürb-i ķand

155

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Nāzenīnüm diñüz itsün baña bir ħāre meded
La‘l-i nābın sür‘aten şunsun bu bīmāra meded
- 2 Ķoyma āh itdürmege a‘dāyı gördükde yüzüñ
Ötmesün zāġlar ķonup ķarşu o gül-zāra meded
- 3 Diñ müsevvidler köyinde ol şeh-i nāz-perverüñ
Bende yazsunlar bizi her demde dīvāra meded
- 4 La‘l-i nābuñdan bize bir ħāre var mı diyerek
Āh u eġġānlar ile çağırdum ol yāra meded
- 5 Āşafā diñletme aġyāra ney-i nālānuñı
Göñlüñi virme şaķın şāhed-i bāzāra meded

154 F. 37^b, H. 28^b.

1 bir: pür F.

5 nābını: nābuñı F.

155 F. 37^b, H. 29^a.

Fİ HARFİ'Z-ZÂL

156

Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Deste alsañ yazılır ey şeh-i kişver kâğız
Kıalb-i şeydâ-şüde-i kâşide beñzer kâğız
- 2 Saña bir nâme-i râz-ı dili şunsam ne 'aceb
Şâh-ı hüsn olana her bâr şunarlar kâğız
- 3 Hıfz-ı şandūka-i cân eyle anı ey 'âşık
Kereminden saña irsâl ide dilber kâğız
- 4 Dönse hâkistere ma'nāsını iş'âr eyler
Yazup aḥvâlünü ol servere gönder kâğız
- 5 Rişte-i rûḥ ile bend eyle cenâhına anuñ
Senden Āşaf şehe irgürse kebüter kâğız

157

Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

+ - + - / + + - - / + - + - / + + -

- 1 O la'l kıanda gelürse hemîşe nâz lezîz
Dimâğ-ı dil-şüdegâna gelür niyâz lezîz
- 2 Ki zâr ile kıılayum çâk çâk cismümi ben
Ki nev su'âle gelür tavr-ı söz ü sâz lezîz
- 3 Kıılır müdâm bu kebg-i dili ki şayd nâzar
O dil-nevâza olur şayd-ı şâhbâz lezîz
- 4 Kıo eylesün bize ol şüh cerb-i Şîrîn'i
Lezîzdür sitem-i şüh-ı dil-nevâz lezîz
- 5 O şüh Kûhken'e bendesin müreccaḥ ider
Hemîşe Āşaf'a gelmez mi imtiyâz lezîz

156 F. 37^b-38^a, H. 29^a.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Ele alsañ yazılır ey meh-i enver kâğaz/ Dil-i sevdâ-zede-i 'âşıkā beñzer kâğaz" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 68.

2 bir: ben H.

157 F. 38^a, H. 29^a.

Bu gazel, Fehîm-i Kadîm'in "Şeker-lebâna gelür nüş-ḥand-i nâz lezîz/ Mezâk-ı 'âşıkā da girye-i niyâz lezîz" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Tahir Üzgör, *age.*, s. 362.

1 la'l: la'li M.

2 cismümi: çeşmümi F.

158

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Oldı cānā leblerüñ çün qand-ı sükkerden lezîz
Olsa sözlerüñ ‘aceb mi āb-ı Kevşer’den lezîz
- 2 Kaşlaruñ qavs-i qazağdur ruğlaruñdur bedr-i mäh
Zülf-i şeb-günuñ muhaşşal misk ü ‘anberden lezîz
- 3 Serverā yegdür sevāhil ka‘r-ı deryādan ‘aceb
Keştiye binmem olursa esb-i Qanber’den lezîz
- 4 Şüfiye şoğan yeter tūñilere qand-ı nebāt
Baña hiç bir şey’ görünmez yar-ı serverden lezîz
- 5 Çeşme-i hayvān içün devr itse tañ mı ‘ālemi
Bildi Āşaf qadr-i cānın hem Sikender’den lezîz

FĪ HARFĪ’R-RĀ’

159

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Çeşm-i mestüm bendesine kaşların çatmaq diler
Mü-miyāna hançer-i bürrānını taqmaq diler
- 2 Pür-tehevvür qaşd-ı cānda öldürüp üftādesin
Ol ‘adū bed-ḥāh-ile hem-rāh olup kaçmaq diler
- 3 Pāyına yüzler sürüp ‘arż-ı niyāzlar itmege
Seyl-i eşküm Nıl-veş ālüde-ḥün aqmaq diler
- 4 Firqatiyle sīnem üzre dem-be-dem dağlar çeküp
Nār-ı hecriyle derūnum lāle-veş yaqmaq diler
- 5 Gel bu demde meclis-i yārdan ayağ çek Āşafā
Gey şaқın kim şerbetüñe zehr-i mār qatmaq diler

158 F. 38^{a-b}, H. 29^b.

Bu gazel, Gelibolulu Āli’nin “Oldı cānā çün zebānuñ şehd ü şekkerden lezîz/ Leblerün olsa n’ola qand-ı mükerrerden lezîz” matlalı gazeline naziredir. bk. Haz.: Kudret Altun, *age.*, s. 239.

1 sükkerden: sükkerdür F.

2 misk: müşg H.

159 F. 38^b, H. 29^b.

1 mestüm: mesti H. / kaşların çatmaq: ḥışm-ile baqmaq H.

2 cānda: cāndür F. // ‘adū bed-ḥāh-ile hem-rāh olup kaçmaq: ‘adūya hem-reh olup bir yaña aqmaq H.

3 Pāyına: Pāyuña H. / niyāzlar: temennā H. // eşküm: çeşmüm F.

5 yārdan: meyden H. // şerbetüñe: şerbetiñe M. / zehr-i mār qatmaq: zehr biraqmaq H.

160

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 'İşret esbābın bulup şunlar ki mağrūr oldılar
Ġam yiyüp dem nūş idecek günde mesrūr oldılar
- 2 Zümre-i 'aşka tarīkāt içre kılsunlar nidā
Bir cefā taşın yisün anlar ki ma'mūr oldılar
- 3 Eylese der'uhde ġam bārın n'ola erbāb-ı dil
N'ışlesünler çün giriftārılığda mecbūr oldılar
- 4 Ehl-i diller nām ü şānı gerçi bu dünyāda yok
Yā ne hikmetdür ki şunlar yine meşhūr oldılar
- 5 'Aşğ sultānına anlar kim cezā kaşd itdiler
Bārgāhdan Āşafā anlar gidüp dūr oldılar

161

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Ġülşen-i 'aşkuñ fiğān u āh ile 'üvnānı var
Dergehinde şad-hezārān bende-i fermānı var
- 2 Püte-i sīnem nişān olsun ħadeng-i ġamzeñe
Seng ile revnağ bulur her kıanda oğ meydānı var
- 3 Her fetīlin zahmınuñ perverde şādāb eylesün
Sāğar-ı 'aynında anuñ kim birikmiş kıanı var
- 4 Cismümi berbād ü eşküm bāde-i ħün-āb ider
Ġuşşa adlu cānumuñ yanında bir düşmānı var
- 5 Her kelām-ı şı'ri bir lü'lü'-i nāyābdur hemān
Āşaf' uñ tab'ında ġüyā lücce vü 'ummānı var

160 F. 38^b-39^a, H. 29^b.

Bu gazel, Gelibolulu Âlî'nin "Devlet esbābın bulup şunlar ki mağrūr oldılar/ Ġam yiyüp kıan içecek demlerde mesrūr oldılar" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *age.*, c. II, s. 751-752.

161 F. 39^a, H. 30^a.

Bu gazel, Gelibolulu Âlî'nin "Şāh-ı 'ışkuñ kim şerār-ı āh ile 'üvnānı var/ Jeng ile ālūde bir tuğrā-yı 'ālī-şānı var" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *age.*, c. II, s. 638.

1 'aşkuñ: 'aşkın F. / 'üvnānı: 'üvnān F. // fermānı: fermān F.

4 Cismümi: Çeşümü F.

5 lücce vü: lücce-i H.

162

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Şad-hezār dil-teşne ağzuñ yarına hayrān olur
Hey ne sākīsın lebüñ-çün günde yüz biñ kan olur
- 2 Yāra yār olmak dilerseñ kıl ü kālden fāriğ ol
Lāl olanlar çünki her bār maḥrem-i sultān olur
- 3 Leyl-i ğamda baḥş-ı cān eyler yaşum itsem nişār
Tārīk içre güyiyā ser-çeşme-i hayvān olur
- 4 ‘Aqlumı her dem perīşān itdüren gönlüm durur
Cümle düşvārlar hemīşe dil ile āsān olur
- 5 Şerḥa-i ğamzeñ ḥuzūr-ı Ḥaḫ’da tek ızhār için
Āşaf’ı gör kim cezāda sīnesi ‘üryān olur

163

Mef‘ülü fā‘ilātü mef‘ülü fā‘ilün

- - + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Eyler hemīşe ḥüsnüñ ile iftiḥār ḥār
‘Aşkuñ-ile ey ruḥı gül olur şad-hezār zār
- 2 ‘Ayn-ı za‘īfde ḥāk-i rehüñ kuḥlı nūr-ı maḥz
Cümle nigāh-bān olana müşg-i Tatār tār
- 3 Mihrüñ bu künc-i sīnede rāz-ı nihān iken
Hecr-i firākuñ itdi bize āşikār kār
- 4 Başkın idince kaşr-ı dili leşker-i firāk
Burc-ı dilümde yaḫdı hemīn her kenār nār
- 5 Zülf-i nigārı ‘aksi ile gör ki Āşafā
Bir kenzdür ki gözler anı bī-şümār mār

162 F. 39^{a-b}, H. 30^a.

1 “günde” kelimesi H.de yanlışlıkla iki kere yazılmıştır.

2 dilerseñ: dilersin F.

3 hayvān: cevān F.

163 F. 39^b, H. 30^{a-b}.

Bu gazel, Gelibolulu Âlî’nin “Eyler egerçi vaşluñ ile iftiḥār ḥār/ Reşk ile ey yüzi gül olur şad hezār zār” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *Gelibolulu Mustafā Âlî ve Divanlarının Tenkitli Metni*, c. II, Gazi Üniv. Sosyal Bilimler Ens., Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1999, s. 605-606.

2 ḥāk-i rehüñ kuḥlı: kuḥl-ı ḥāk-i rehüñ F. // Tatār: Tātār F. / İkinci mısradaki vezin aksamaktadır.

164

Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

+ - + - / + + - - / + - + - / + + -

- 1 Bu cāy-ı sīneye gel kim merām bāğıdır
Ki şerhasında elifler o gül budağıdır
- 2 Bahār-ı yārı ögersüz baña çemende diyü
Bağ imdi şem'-i bezim hep bizümle yağıdır
- 3 'Aceb mi çeşm-i revānumla iştiḥār bulsam
Muşāhibümdür o hem şöḥbetüm çerāğıdır
- 4 Bu ḥārdan şaḫın ey dīde sīne-i dağum
Ki nām-dār şehūñ bir bülend otağıdır
- 5 Hemīşe āh-ı seḫer hoş görürse dağumdan
Saña ne Aşaf anuñ mihr-i rüyı ağıdır

165

Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Berümde şerhalar ucında bir peykānlu dağum var
Ben ol şaḫsam ki çeşmüm āsiyāb itmiş şuvağum var
- 2 Eger āh eyleşem dilden olur şan bir 'alev peydā
Benem ol pīr-i sālīk kim niçe rüşen çerāğum var
- 3 Dayanup taḫtuña hem kīl ü kāl itmek neden vā'ız
Ten-i pejmürdeme bağ kim ne deñlü tāze dağum var
- 4 Ben ol ğam-ḥ'ār-ı 'aşkam kim nihāl-i kāmētüm dü-tā
Şalınmış her yaña tūbā gibi bisyār budağum var
- 5 Bulup nā-puḫteyi hiç maḫrem-i rāz itmesünler kim
Ṭarīkat erlerine Aşafā her dem yaşağum var

164 F. 39^b, H. 30^b.

Bu gazel, Gelibolulu Âlî'nin "Feza-yı sine-i 'âşık murād bāğıdır/ Ucında dağ ile her şerha gül budağıdır" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Kudret Altun, *age.*, s. 251.

1b Zâtnında ḥār ile dil süzi gül bāğıdır F.

2 bizümle: benümle F.

4 dīde: dil F.

165 F. 40^a, H. 30^b.

Bu gazel, Gelibolulu Âlî'nin "Tenümde her elif ucında bir nāveklü dağum var/ Ben ol naḫlem ki şāhin āşyān itmiş budağum var" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *age.*, c. II, s. 631.

1 Berümde: Sīnemde F.

5 yaşağum: yasağum H.

166

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Rüyını gördükçe gözden yaş revân dıtrrer düşer
Şan ‘alâmetdür sipihr-i âsumân dıtrrer düşer
- 2 Tâb-ı rüyun her kaçan ‘arz eyleseñ ey mäh-ı nev
Dehşetinden yerlere mihr-i cihân dıtrrer düşer
- 3 Gül ‘arūsın zeyn ider lü’lü’-i terlerle şabâ
Şanmañuz kim jāledür ol dem hemân dıtrrer düşer
- 4 Künc-i gamda bīm-i hecrünle gönül lertzân olup
Şâh-sârdan şanki ol berg-i hazân dıtrrer düşer
- 5 Hecrün ile nâleler itdükçe Āşaf ra‘d-vâr
Bīm-i şavtından nücüm-ı âsumân dıtrrer düşer

167

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Câme-i sebz ile ol servdeki gīsûlar
Viridi zīnet çemene kākül-i hoş şeb-bûlar
- 2 Ya iki çeşm-i zarīfâne yañūd süsen-i bāğ
Ya çemen-zâr-ı ‘Acem seyrin ider âhûlar
- 3 Kûh-ı Kāf’da görinen söyle iki ebrû mıdur
Söyle cānum a begüm yâ nedür ol ebrûlar
- 4 Rind-i süsen gibi tağdı beline hançerler
İtdi pıçide kemer bend-i miyân dil-cûlar
- 5 Āşafâ midhat-i hadrâ ile her beyt-i lañif
Oldı şan bülbül-i şeb-gır-i halâvet-gûlar

166 F. 40^a, H. 30^b-31^a.

Bu gazel, Gelibolulu Âlî’nin “Görse kıddün dıdeden eşk-i revân dıtrrer düşer/ Şan kıyâmetdür nücüm-ı âsmân dıtrrer düşer” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *age.*, c. II, s. 722.

167 F. 40^b, H. 31^a.

Bu gazel, Gelibolulu Âlî’nin “Sebz destâr ile ol ğancadaki gīsûlar/ Baş çıkarmış çemene sünbül-i ‘anber-bûlar” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Kudret Altun, *age.*, s. 265.

1 hoş: F.de yok.

3 görinen: görünen H

5 lañif: nazîf F.

168

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Bizüz ol şāhid-i esrār-ı münācātīler
Bizüz ol cām-keş-i bezm-i ħarābātīler
- 2 Bizüz ol şaf-şiken-i ceyš-i 'adū-yı devlet
Reşk ider devlet-i 'Oşmānī'ye dārātīler
- 3 Bizüz ol rūḥ-ı laṭīf meskenümüzdür melekūt
İremez ħürmetümüz sırrına ħālātīler
- 4 Bizüz ol māh-ı ziyā-pāş-ı serīr-i rif'at
Güm olur enverümüz görse semāvātīler
- 5 Āşafā 'uzlet-i vaḥdetde bizüm gördigümüz
Göremez āyīnede keş-i kerāmātīler

169

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Zerrece teşhīr iderse kākül-i şeb-gīrlər
Şad-hezār dīvāneyi bende çeker zencīrlər
- 2 Tāk-ı ebrūlaruñı yay şandılar bel bağlayup
Bilmediler kim güşād olduċca iñler tīrlər
- 3 Peyk-i āhumuñ şitābıdur degül berċ u şihāb
Destine şan aldı cellād-ı felek şemşīrlər
- 4 Kāmetüñe reşk iderdi görse bāċda servler
Dilberā ģaddüñe tūbā dirse n'ola pīrlər
- 5 Āh-ı Āşaf'dan hemīn sen şāhı āġāh eyleyen
Nāle-i dil-gīrlerdür nāle-i dil-gīrlər

168 F. 40^b, H. 31^a.

Bu gazel, Gelibolulu Ālī'nin "Bizüz ol vākıf-ı esrār-ı münācātīler/ Bizüz ol cūr'a-kel-i bezm-i ħarābātīler" matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Kudret Altun, *age.*, s. 247.

2 'Oşmānī'ye: 'Oşmānī'ye F.

5 gördigümüz: gördüğümüz H.

169 F. 40^b-41^a, H. 31^{a-b}.

Bu gazel, Gelibolulu Ālī'nin "Kılca efsūn itse ol ġıfū-yı 'anber-gīrlər/ Niçe biñ dīvāne āzād eyleye zencīrlər" matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Kudret Altun, *age.*, s. 250.

2 yay: yā H. / bel: bil F.

3 āhumuñ: āhımuñ F.

4 servler: servīler F. // ģaddüñe: ģaddiñe M.

5 Āşaf'dan: Āşaf'dur F.

170

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

++-- / ++-- / ++-- / ++-

- 1 Süzmede dīde-i hūn-bāruñuñ ikisi de bir
Şīvede zūlf-i sitem-kāruñuñ ikisi de bir
- 2 Her bakışda niçe kez sīnemi delmekde benüm
Raħmı yok çeşm-i güher-bāruñuñ ikisi de bir
- 3 ‘Aynına haddini bildürdi alup tahtına çün
Güzel ebrū-yı siyeh-kāruñuñ ikisi de bir
- 4 Cevr idüp ‘aşıka ol hūsnini göstermemede
Şanki mir’āt gibi ruhsāruñuñ ikisi de bir
- 5 Şubh u şāmda benüm efgānumı gūş itmezler
Āşafā üzñ-i güher-bāruñuñ ikisi de bir

171

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

++-- / ++-- / ++-- / ++-

- 1 Sīne-bendüñi şağın açma niçe rāz açılır
Şeşme kāküllerüñi kār-ı fīten-sāz açılır
- 2 Ben haķīri göricek çeşmüñi süz ebrüñi çat
Yire kim nāzil olunca per-i şehbāz açılır
- 3 Saña āşüftelügüm bilmeyüban şubh-ı nesīm
Ca‘d-ı turrañ keseli kalbūme turmaz açılır
- 4 Ğam-ı hecrüñ ile dil hastedür ey mäh-ı bedir
Anuñ-içün ten-i zārda niçe şehnāz açılır
- 5 Dişi lü’lü’ femi hoķķa yüzi gül-aluñ var
Āşafā gel sözi ço şöyle bahār az açılır

170 F. 41^a, H. 31^b.

Bu gazel, Gelibolulu Ālî'nin “Ğamzede nergis-i hūn-hārnuñ ikisi de bir/ Fitnede zūlf-i siyehkārnuñ ikisi de bir” matlalı gazeline naziredir. bk. Haz.: Kudret Altun, *age.*, s. 246.

1 -baruñuñ: baruñuñ M. // -kāruñuñ M. Diĝer kafiye kelimeleri de metinde düz ünlülüdür.

171 F. 41^{a-b}, H. 31^b.

Bu gazel, Gelibolulu Ālî'nin “Dehenüñ hoķķasını açma niçe rāz açılır/ Çözme ĝsūlaruñı silsile-i nāz açılır” matlalı gazeline naziredir. bk. Haz.: Kudret Altun, *Gelibolulu Mustafa Ālî ve Divānı (Vāridātü'l-Enikā)*, Özlem Kitabevi, Niĝde 1999, s. 250.

1 Sīne-bendüñi: Sīne-bendini M. // kāküllerüñi: kākülleriñi M. / kār-ı fīten-sāz: perde-i niyāz F.

2 çeşmüñi: ‘aynuñı F. // Yire: Yere F.

3 bilmeyüban: bilmeyüp F.

4 bedir: münir H.

172

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Ne cev̄r eyler gözün̄ ‘uşşâka kim her dem ider ızhâr
Gehî sehm ü gehî rümh̄ ü gehî seyf ü gehî h̄ançer
- 2 ‘Arağ-nāk olsa rüyuñ taht-ı kākülde olur zāhir
Gehî rüz u gehî leyl ü gehî h̄ürşid̄ gehî ahter
- 3 Leb-i Kevşer şarābını cinānda cüst ü cū eyler
Gehî h̄ürî gehî ğilmān gehî sākî gehî H̄aydar
- 4 Ne dem ‘arz-ı maḥabbet eylesem cānān ider peydā
Gehî nāz u gehî cev̄r ü gehî ğamze gehî neşter
- 5 Ne seyrān kim tehev̄vür eyledükçe seyr ider Āşaf
Gehî ebrū gehî çeşm ü gehî zūlf ü gehî ejder

173

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Gele ey bād-ı şabā nālemi dildāra duyur
Dökilen eşk-i firāvānumı ol yāra duyur
- 2 Baña itsün naẓar ol dehre şehensāh olayum
Ey felek sen dil-i maḥzūnumı ğam-h̄āra duyur
- 3 Yüri ey murğ-ı seher ḥāl-i perīşānumı sen
Āh u efgān-ile var ol yüzi gül-zāra duyur
- 4 Yüri ey çarḥ-ı felek devr iderek sür‘atle
Nāme-i ḥüsn-i niyāzum o sitem-kāra duyur
- 5 Dil-nevāzum ‘acebā hiç bize yār olmaz mı
Āşafā gel hele aḥvālūñi bir yāra duyur

172 F. 41^b, H. 31^b-32^a.

Bu gazel, Gelibolulu Ālî'nin “Ne sihr eyler müjeñ katlümde kim bir demde ‘arz eyler/ Gehî tîr ü gehî nize gehî tîğ ü gehî h̄ançer” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Kudret Altun, *age.*, s. 262-263.

1 sehm ü : sehmi F.

2 rüyuñ: ḥüsnüñ F. // rüz u: rüzi F. / h̄ürşid̄ gehî: h̄ürşid̄ ü geh H.

3 şarābını: şarābını H. // h̄ürî: h̄ür u H.

173 F. 41^b-42^a, H. 32^a.

Bu gazel, Gelibolulu Ālî'nin ““Andelîbâ dil-i nâlānumı dildāra t̄uyur/ İtdügüm nālîşi ol ruḥları gülzāra t̄uyur” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Kudret Altun, *age.*, s. 256.

1 Dökilen: Dökülen H.

2 naẓar: naẓarı F.

174

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Tarîk-1 'aşkda vâ'ız bî-şümâr vîrâneler vardur
Ki anda mesken itmiş bî-'aded dîvâneler vardur
- 2 Bir aḥḳar sāgarından mest olur erbâb-1 şoḥbet kim
Ḥaḳîḳat meclisidür bunda çok meyhâneler vardur
- 3 Niçe erler yatur bu ḥumm-1 şahbâ sāyesinde kim
Ne derdler var bu cânda görseler kim yâ neler vardur
- 4 İçilmekle tehî kalmaz saçılmaḳdan telef olmaz
Fenâ bâğında çok meyhâneler peymâneler vardur
- 5 Şadef-āsâ girih-gîr olsa eşküm ğam degül Āşaf
Hele çeşmümde bârî niçe biñ dür-dâneler vardur

175

Mef'ülü fâ'ilâtün mef'ülü fâ'ilâtün

(Müstef'ilün fâ'ülün müstef'ilün fâ'ülün)

-- + / - + -- / -- + / - + --

- 1 Āyâ kim itdi ta'lîm ol ḥün-feşâna reftâr
Her bir ḳademde eyler şan ḥusrevâne reftâr
- 2 Reftârı itmez idi ḥübânlar öyle evzâ'
Olmasa âfitâba ger tâziyâne reftâr
- 3 Reftârı itdi zâ'il ḫâvus-1 bâğ-1 ḥüsnin
Āhü niğehler ile ol nâzükâne reftâr
- 4 Reftârı dürlü dürlü seyrândur 'âşıḳa kim
Manşüşdur disünler sen dil-sitâna reftâr
- 5 Reftâr-1 ḥoş-nizâmuñ gördükde didi Āşaf
Lâyıḳ girişmelerle ḥüb-rü olana reftâr

174 F. 42^a, H. 32^a.

Bu gazel, Gelibolulu Âlî'nin "Reh-i 'ışık içre zâhid bî-'aded vîrâneler vardur/ Anuñ her birisinde niçe biñ dîvâneler vardur" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Kudret Altun, *age.*, s. 264.

2 olur: olup F.

4 İçilmekle: Nüş olmağla F.

175 F. 42^{a-b}, H. 32^b.

3 zâ'il ḫâvus-ı: zâyil ḫâvus-ı H. / ḥüsnin: ḥüsnüñ M.

176

Fā'īlātūn fā'īlātūn fā'īlātūn fā'īlūn

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Hatt-ı nev-hîzin tırâş itdükçe dilber hûb olur
Hüsn-i 'âlem-tâbı artar tâze bir maḥbûb olur
- 2 Vuşlat ismin añma yâra olmayınca şayd-ı mest
Hüblar ikrâra ṭurmaz ekserî mekzûb olur
- 3 Tekye-i gönül didi kimüñ yatağıdur didüm
Şâhib-i hulḳ-ı ḥâsen ismi 'Alî bir hûb olur
- 4 Dil-rübâlar 'işve-bâz oldukça bulur rif 'ati
Sevdigüm gitdükçe bir şüh-ı cihân-âşüb olur
- 5 Ol mehe mâ fi'z-zamîrüm Āşafâ i'lâm için
Mâcerâ-yı derdi tesvîd eylesem mektûb olur

177

Mefâ'īlūn mefâ'īlūn mefâ'īlūn mefâ'īlūn

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Bahâr irdi İrem bâğında kıldı nağme bülbüller
Açıldı zanbaḳ hoş demde geldi gonça-i güller
- 2 Bahâr eyyâmıdur ḳo şehir için 'azm-i gülîstân it
Açıldı cennet içre ey beñi fülful ḳaranfüller
- 3 Dilüm bâğuñ varup naḥl-i dıraḥt-ı sâye-dârında
Ḥarîş-i mül güzeller ile her dem şürb ider müller
- 4 Kemend-endâzlıkda ḥayli mâhirdür belî zülfüñ
Bu oynuñ iştihârında ser-âmeddür o kâküller
- 5 Ruḥından payuñuz her nazma bir bûse dir imiş yâr
Kümeyt-i ṭab'-ı Āşaf çok sezâdur alsa ögdüller

176 F. 42^b, H. 32^b.

2 ṭurmaz: durmaz F.

4 cihân-âşüb: şehir-âşüb F.

177 F. 42^b, H. 32^b.

1 ikinci mısradâ vezin aksamaktadır.

2 için: için F.

3 mül: bâde F.

5 Ruḥından payuñuz: Ruḥuñdan pākize F. / dir: der F.

178

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Elem def'ine cāndan būs-ı la‘l-i dil-rübā yegdür
Belī def'ine her derdüñ şarāb-ı dil-güşā yegdür
- 2 Hıyāl-i ‘aşka ger ağıyār ruḥşat bulmasun dirseñ
Levend-i şüm-ı a‘dādan şaḫınma kim Hıdā yegdür
- 3 Şafāsından ‘itāb-ı yārı itmiş ‘āşıkān tercīh
Benüm ‘indümde billāhī cefāsından şafā yegdür
- 4 Gerek ebyāt-ı hüsn-i ḥaṭṭ-ı yārı bir kitāb eyle
Senüñ vaşfuñdan aña zer viren bī-kes gedā yegdür
- 5 Eṭıbbā-yı hayāl-i yār-ı bākī şoñra ey Āşaf
Senüñ ḥaḫkuñda evvel büse-i la‘l-i şifā yegdür

179

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Cām-ı mey bezm-i şafāda evb-i cānāndan gelür
Mā’-i şevḫ-efzādur ol kim çeşme-i cāndan gelür
- 2 ‘Ayn-ı nisyān-bārdan zāhir olan naḫd-i sirişk
Lü’lü’-i nāyāba beñzer ka‘r-ı ‘ummāndan gelür
- 3 Berg-i verdi ‘andelībe gönderür bād-ı şabā
Şan meveddet-nāmedür iḫvāna iḫvāndan gelür
- 4 Leblerüñ medḫi ‘adūdan dilden evşāf-ı ruḫuñ
La‘l seng-i ḫāreden gonça gülistāndan gelür
- 5 Bağladı yāruñ ṭarīḫın Āşafā ḫün-ı sirişk
Bilmezem kāşāneme ol pür-cefā ḫandan gelür

180

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Dil-rübā ağıyār-ı bed-ḫūya ḫoculmaḫdan gelür
Baş egüp baña o ṭübā-ḫāmet alçaḫdan gelür

178 F. 43^a, H. 33^a.

2 Levend-i: Levendi F. / “yegdür” kelimesi “yekdür” şeklinde de okunabilir.

4 viren: virür H.

5 bākī: nāfī F.

179 F. 43^a, H. 33^a.

180 F. 43^b, H. 33^b.

- 2 Kaşd-ı şūfī şanmañuz dīdār ola firdevsden
Gerçi takrīr itse hālin şuret-i Hāk’dan gelür
- 3 Zāhir ü bā’ında şūfī zū’l-cenāheyn olmadın
Söyledürseñ anı gūyā tođru uçmađdan gelür
- 4 Ursa gitme rūzgāra kılzüm-i miñnetde hiç
Keştī-i dil yelkeni zīnhār yaprağdan gelür
- 5 Āşafā hiç zāhid-i sālūs olur mı şāf-dil
Cürm ü ‘isyān lā-cerem dünyāda aħmađdan gelür

181

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Her ne dem a‘dā ile ol pür-cefā sāgar çeker
Vaşlma dil-teşneler yaşlar döker semler çeker
- 2 N’işledüm begler o şūha cürm ü ‘isyānum nedür
Kaşd-ı cāna çeşm-i mesti üstüme hançer çeker
- 3 Leblerüñ hecriyle cānā meclis-i ğamda göñül
Dīdeden hūn aқıdur semler yudar ğamlar çeker
- 4 İdicek sūz-ı derūnum ‘āқıbet serden zühür
Pādişāhuñ ‘abd-i hāşı şan livā-yı zer çeker
- 5 Şāh-ı devrānum diyü Āşaf n’ola faħr eylese
Ber-ser idüp gerd-i pāyuñ dilberā efser çeker

182

Mef‘ülü fā‘ilātü mefā‘ilü fā‘ilün

- - + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 ‘Āşıқ hevā-yı ‘aşq-ile ‘üryān olup gezer
Dervīşdür ki her biri hayrān olup gezer
- 2 Döküp sirişk-i çeşümümi Pervīn-mişāl o māh
Mānend-i mihr ‘ālemi handān olup gezer
- 3 Mişl-i hilāl toğdı bugün ol kamer-liқā
Seyr it felekde şöhre-i devrān olup gezer

181 F. 43^b, H. 33^a.

182 F. 43^b-44^a, H. 33^b.

Bu gazel, Bâkî’nin “‘Āşıқ ki sūz-ı ‘aşq ile ‘üryān olup gezer/ Abdāldur ki ‘ālemi hayrān olup gezer” matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 187.

1 ‘aşq-ile: şevқ-ile F.

3 şöhre-i: şöhet-i H.

- 4 Şāhān ğamda muġlaṭa-i ihtīšām ile
Abdālī gör ki ‘āleme sulṭān olup gezer
- 5 Bāġuñ ḥazān dökdi diyü berg ü bārını
Āşaf ğam ile şimdi perīšān olup gezer

183

Meḥ’ülü fā ‘ilātü meḥā ‘ilü fā ‘ilün

-- + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Şevḳ olmayınca süziş-i āha ne i‘tibār
Aḥker gerek ki dūd-ı siyāha ne i‘tibār
- 2 Ḥaṭ çıķmayınca ḥükm-i nigāh olmadı nüfüz
Ceyş olmaz ise cünbiş-i şāha ne i‘tibār
- 3 Ḥaṭṭ-ı ‘izārı kāküli setr eylese n’ola
Gülşende sebze-zār u giyāha ne i‘tibār
- 4 Timşālün itdi āyīneyi gerçi feyz-yāb
Mihrüñ yanında ṭal‘at-i māha ne i‘tibār
- 5 Bilmez o şüh ‘ālī iken ḳadrüm Āşafā
Baḥt olmayınca manşib u cāha ne i‘tibār

184

Meḥ’ülü meḥā ‘ilü meḥā ‘ilü fā ‘ülün

-- + / + - - + / + - - + / + - -

- 1 Her zülf-i girih-ġire bu dil şānelük eyler
Her gördiği zencīre o dīvānelük eyler
- 2 İtdi heves-i ṭurra anı Ḳays’a mu‘ādil
Āvāre gönül baķ yine ferzānelük eyler
- 3 Cisme nazār-ı dīde-i yār ideli te’sīr
Bu gönülümü gör sīnemi meyḥānelük eyler

4 muġlaṭa: “muġallaṭ” ve “muġallaṭa” şekilleri olan kelime şair tarafından vezne uydurulmuştur. // Abdālī: Abdāl F.

5 ğam ile: ğamıyla H.

183 F. 44^a, H. 33^b-34^a.

Bu gazel, Fehîm-i Kadîm’in “‘Aşķ olmayınca süziş-i āha ne i‘tibār/ Āteş gerek duġān-ı siyāha ne i‘tibār” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Tahir Üzgör, *Fehîm-i Kadîm, Hayatı, Sanatı, Dīvân’ı ve Metnin Bugünkü Türkçesi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 1991, s. 362-364.

184 F. 44^{a-b}, H. 34^a.

Bu gazel, Fehîm-i Kadîm’in “Her kāküle şad-pāre gönül şānelüg eyler/ Her silsile-i ṭurraya dīvānelüg eyler” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Tahir Üzgör, *age.*, s. 374-376.

4 Peygüle-i ‘aynında gönül ideli mesken
Maḥmūr ise de ol yine mestānelük eyler

5 Almış iken ol şūhı ḥayālüm kucağına
Düş olsa yine Āşaf’a bīgānelük eyler

185

Fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

1 Kāfes-i tende gönül nāmını bülbül ḳodılar
Cā-be-cā zaḥm ḳıyās eylemeñüz gül ḳodılar

2 Būs idüp pāyını gīsū-yı girih-gīr bu dem
Bende geçdi o şehe nāmını sünbül ḳodılar

3 Seyr idüp ṭurra-i şeb-rengi hevāsın dilde
Meh-liḳālar o hevālar ile kākül ḳodılar

4 Biz zücāc-ı dile sünbül ḳoyalum çün ḳomaduk
Ne semen nergis ü reyḥān ne ḳaranfül ḳodılar

5 Şabrı tārāc idüp aldılar ‘aql u fikri
Sen de Āşaf ne taşavvur ne taḥayyül ḳodılar

186

Fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

1 ‘Āşıḳuñ bilmez iken ḳıldığı taḳşīr nedür
Anı kirpiklerüñ itmek hedef-i tīr nedür

2 Cümleden evvel idi luṭfa baña taşmīmüñ
‘Aceb el’ān yine bādī-i te’ḥīr nedür

3 Cān u dilden aña teslīm-i rızādan ḡayrı
Tīr ü peykān-ı ḳader def’ine tedbīr nedür

4 Beni gīsūdan ider miydi cüdā bilse felek
Nāvek-i dūd-ı dilüñ ḳıldığı te’şīr nedür

5 Çekmeseñ firḳati fehmi idemez idüñ Āşaf
Tā seḥer zār u fiḡān nāle-i şeb-gīr nedür

185 F. 44^b, H. 34^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ’nın “Dil degüldür kafes-i cismüme bülbül ḳodılar/ Dâḡlar añlamañuz yer yer ana gül ḳodılar” matlı gazeline naziredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 122.

2 pāyını: la’lūñi H.

186 F. 44^b-45^a, H. 34^{a-b}.

4 ḳıldığı: ḳılduğı H.

187

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Tıfl-ı nevreste nazār-şīve-nümāyı ne bilür
Cevr ü nāzı bilür ol ıavr-ı vefāyı ne bilür
- 2 Meh ruhın hāle gibi zülfi ıolaşmaya ‘aceb
Mihr germiyyet-i İhvān-ı Şafā’yı ne bilür
- 3 Ğonça teşbīh ider imiş fem-i yāra kendin
Ğüdek-i tāzedür erkān ü edāyı ne bilür
- 4 Olmayan kılzüm-i miħnetde hemīşe ğavvāş
Cūşış-i dem-be-dem-i baħr-ı fenāyı ne bilür
- 5 Sāğar-ı ‘işve ile mestdür ol şāh-ı cihān
Elem-i Āşaf-ı pākīze-edāyı ne bilür

188

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Sāde rūlar ğör’a bāğ içre neler itmediler
Naħli şaldurmadılar bülbüli söyletmediler
- 2 Deştten geldi ğülüñ seyrine dīvāne diyü
Şaħn-ı ğül meclisine lāleyi iletmediler
- 3 De’bi meh-rū olanuñ gerçi ezādur līkin
Baña kılduğlarını ğayrılara itmediler
- 4 Mey-i ğül-ğün ile sākīlerümüz biz kılma
Zemzem ile ki ğayāt ābını istetmediler
- 5 Āşafā var mı sezā meyle cihānda dilber
Şūħlar cevır ü ezāyı kime öğıretmediler

187 F. 45^a, H. 34^b.

Bu gazel, Sabrı’nın “Zülf-i fenn-i nıgeh-‘işve-nümāyı ne bilür/ Kār-ı sıħrı bilür ol resm-i vefāyı ne bilür” matlalı gazeline nazıredır. bk. Haz.: Hasan Kasır, *Sabrı Mehmed Şerif Dıvānı (İnceleme-Karşılaştırmalı Metin)*, Atatürk Ünı. Sosyal Bilimler Ens., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1990, s. 139.

188 F. 45^{a-b}, H. 34^b.

Bu gazel, Necātı’nın “Lāle-ħadler yine ğülşende neler itmediler/ Servi yürütmediler ğoncaıyı söyletmediler” matlalı gazeline nazıredır. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *Necati Beg Divanı*, MEB Yay., İstanbul 1997, s. 268.

4 sākīlerümüz: sākīlerimiz F. // “işıtmediler” kelimesi anlam ve Necātı’nın şiiri dikkate alınarak “istetmediler” şeklinde okunmuştur.

189

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Bir bölük oldı gözi sürmelü ahū begler
Çeşmi ahūlaruñ evzā'ına yāhū begler
- 2 Bir cevān için aķar dīdelerüm çeşmeleri
El-hazer bilmiş oluñ acidur ol şu begler
- 3 Kimseyi görmeye tolaşmaya Allāh Allāh
Ṭurra-i sāhir ile dīde-i cādū begler
- 4 Pür-cefālıklar ider yolına cānlar virene
'Acebā böyle mi 'ālemdeki hep bu begler
- 5 Ne cevāb u ne kelām u ne selām u ne şabāh
Āşaf'uz eylemezüz kimseye tapu begler

190

Mef'ülü mefā 'ilü mefā 'ilü fa 'ülün

- - + / + - - + / + - - + / + - -

- 1 Bāde o kadar ehl-i dile neş'e-resāndur
Kim bir ayağın çekse Nerīmān-ı zamāndur
- 2 Gelsün mi nedāmet kişiye hūb-ile meyden
Dilber ile mey zīb-dih-i sūķ-ı cihāndur
- 3 Dil dūr olalı meclis-i vaşlından o verdüñ
Bülbül gibi gülşende işüm zār u figāndur
- 4 Dil idi baña mūnis olan gūşe-i ğamda
Şimdi o bile reh-rev-i hicrān-ı bütāndur
- 5 Dildāde olursam ne 'aceb her boyı serve
Āşaf dil-i şeydāda heves meyl-i cevāndur

189 F. 45^b, H. 34^b-35^a.

Bu gazel, Necātî'nin "Bir alay oldı perî şīvelü ahū begler/ Gözi ahūlaruñ alayına yāhū begler" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, s. 186-187.

1 sürmelü: sürmeli F.

4 cānlar: başlar F.

190 F. 45^b, H. 35^a.

1 neş'e-: neşve- H.

191

Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fa'ülün

-- + / + -- + / + -- + / + --

- 1 Cüş-ı yem-i eşküm dime cānā yeme beñzer
Bağ dīde-i giryānuma deryā neme beñzer
- 2 Bu ān-ile 'uşşāka yaķın ol gözi mestüm
Nādir bulunur böyle ğazāl ādeme beñzer
- 3 Kim meykedede bāde sifāl ile içilmek
Ne bezm-i Ferīdün'a ne cām-ı Cem'e beñzer
- 4 Kañ dökduğüni tutmadılar kılma bükāyı
Ey çeşm-i terüm nuķre-i eşküñ keme beñzer
- 5 Āġāz idicek nażmuma Nāhīd dir 'İsī
Āşaf da bizüm sırrumuza maħreme beñzer

192

Mef'ülü fā'ilātü mefâ'ilü fā'ilün

-- + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Gīsūlaruñ ki şemme-i reyħān-ı ter virür
Bād-ı şabāya 'aşıķuñ ol demde ser virür
- 2 Rūyuñ görince münkesir olsa n'ola 'adū
Āyīne 'aksi gösterür aña keder virür
- 3 Naķd-i sirişki vuşlat-ı dildāra eyle şarf
Dünyāda hoş metā'ı gören sīm ü zer virür
- 4 Ruhsār-ı yāra diķkat ile eyleme nażar
Hürşīd 'ayn-ı 'aşıķa haylī zarar virür
- 5 Āşaf bu şı'r-i tāzeyi kim görse cān ile
Her nüktesine rāġıb olup biñ güher virür

191 F. 46^a, H. 35^a.

Bu gazel, Vecdī'nin "Tūfān-ı sirişküm dime cüş-ı yeme beñzer/ Bağ çeşmüme dāmānuma deryā neme beñzer" matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Ahmet Mermer, *age.*, s. 90-91.

3 Ferīdün'a: Ferīdün u H.

4 dökduğüni: dökduğüni F.

5 dir: der F.

192 F. 46^a, H. 35^{a-b}.

1 Gīsūlaruñ: Gīsūların F.

3 eyle şarf: şarf idüp F.

193

Mefâ 'îlün mefâ 'îlün mefâ 'îlün mefâ 'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Cemâl-i pâküñe hâl ehli mir'ât-ı şafâ dirler
Kamer ruhsârûña kıl gelse müy-ı dil-güşâ dirler
- 2 Bilinmek olmadıysa mâhum öğren 'âdet-i Rûm'ı
Kocalar bunda şadıklar miyânuñ merhabâ dirler
- 3 Ricâsın añlayup yabana atma 'âşık-ı zârı
Aña hâl ehli cãnâ kışsa-i Şâh u Gedâ dirler
- 4 Fenâyı târik ol hoş diñle nuşhum varacak yerdür
Anuñ nâmına firdevs-i berîn 'adn-i şafâ dirler
- 5 Tetebbu' eyleyüp dîvânuñı inşâf-ile dâ'im
Görenler şî'rûñ Āşaf nazm-ı hûb-ı cãn-fezâ dirler

194

Fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilâtün fâ 'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Kevkebüm sa'd olduğı bezm-i şafâlardan mıdır
Cânuma mihr ü vefâ dilden mi dilberden midür
- 2 Neş'e midür gonça mı her dem hezârı zâr iden
Ehl-i meclis nâlesi meyden mi sâğardan mıdır
- 3 Pür-cefâ sevdüm haţâ itdüm baña ta'n eylemeñ
Bî-vefâlar baña hep imzâlu defterden midür
- 4 Uyma a'dâya didükçe ol baña düşnâm ider
Bu güneh her dem 'aceb benden mi dilberden midür
- 5 Āşafâ her gördüğüñ hûba idersin meyli sen
Cãn u dilden mi 'aceb yoħsa güzellerden midür

193 F. 46^b, H. 35^a.

1 ruhsârûña: ruhsârîña H.

194 F. 46^b, H. 35^b.

1 olduğı: olduğı F.

2 Neş'e: Neşve H.

5 gördüğüñ: gördüğüñ F.

195

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Öyle serhōšem ki iz‘ān itmezem dünyā nedür
Ben neyem şarib olan kimdür mey-i hamrā nedür
- 2 Gerçi dilberden dil-i nā-kāma in‘ām isterem
Şorsa dilber bilmem in‘ām-ı dil-i şeydā nedür
- 3 Vaşldan bī-ihtiyāc eyler dili seyr-i cemāl
Ṭālibe maṭlūbdan ammā bu istiğnā nedür
- 4 Hilḳat-i dünyā vü māfihā bilen kāmil degül
Kāmil oldur bilmeye dünyā vü māfihā nedür
- 5 Āşafā dūd-ı derūnuñ pür idüpdür ‘ālemi
Ger hevā-yı ‘aşḳ-ile memnūn iseñ gavgā nedür

196

Meḫ‘ülü fā‘ilātü meḫ‘ilü fā‘ilün

- - + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 La‘lūñ revāḳı cām-ı şafāyı yetiřdürür
Bezm-i hazende cāna ğıdāyı yetişdürür
- 2 Dībā-yı hāşdan bir iki gün de siz görüñ
Ḥayyāṭ-ı mihr o cāna ḳabāyı yetişdürür
- 3 Dāra çekilmeden ne ḳadar itse havf dil
Ol ṭurralar kemend-i belāyı yetişdürür
- 4 Devr-i revān gör o ḳadar rāḥ-keşlere
Ayağ-ı bezm-i cān-fezāyı yetişdürür
- 5 Dil ḳubbe-i felekde de olursa Āşafā
Ol ğamzeler ḫadeng-i ḳazāyı yetişdürür

195 F. 46^b-47^a, H. 36^a.

Bu gazel, Fuzūlî'nin *Leylâ vü Mecnûn*'daki "Eyle ser-mestem ki idrâk etmezem dünyâ nedür/ Men kimem sâkî olan kimdür mey-i sahbâ nedür" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Muhammet Nur Doğan, *Fuzûlî Leylâ ve Mecnûn*, Çantay Kitabevi, İstanbul 1996, s. 440.

1 iz‘ān itmezem: idrâk idemem H.

5 dūd-ı: derd-i H.

196 F. 47^a, H. 36^a.

Bu gazel, Sabrî'nin "Ḥālūñ ḫayālî ḫubb-i şafāyı yetişdirür/ Vaḳt-i keselde rûḫa ğıdāyı yetişdirür" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 145.

2 Dībā-yı: Zībā-yı M. / gün de siz görüñ: gün siz görür F.

197

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Şarâb-1 sürh-1 cāmuñ hūn-1 çeşm-i terde almıřdur
Şudā'-1 cām-1 sākī nūř zevı serde almıřdur
- 2 Degüldür ayd-1 dil sermestī-i fibr-i hayālūñle
O mey-nūř-1 haıatdūr durup bir yerde almıřdur
- 3 Perīřāndur serāpā münzevī eczā-yı 'ālemde
Neřāt-ı ab' ancak 'uhde-i sāğarda almışdur
- 4 Bu sırrı keşfe bir muñřif ricāl-i merd gelmez mi
Sehā bāzīçe-i ıflān gibi dillerde almışdur
- 5 Muraşşa' tāc-1 'izzet kimseye hayr itmez ey Āřaf
Hezārān pādiřehler çeşmi ol efserde almışdur

198

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Şehā üftāde-i hūsn-i kemāl-i rūřenüñ kimdūr
Maām-1 řāh-1 gül-çehre hezār-1 gülřenüñ kimdūr
- 2 Senüñle leb-be-leb zānū-be-zānū cāme-h'āb içre
Gice tā řubh olunca çāker-i pīrāhenüñ kimdūr
- 3 O Rüstem-veş kemān-dāra mülākī cān pertābı
Niřān-sāz-1 hadeng-i dīde-i merd-efgenüñ kimdūr
- 4 Olur serhōř-1 bezm-i vuřlatuñ isār-ı hayretle
Benefře-gün iden cānum o sīmīn-gerdenüñ kimdūr
- 5 Çün Āřaf hayli demdūr hāk-i pāyuñ ārzū eyler
'Aceb bilsek bu dem kim çehre-sā-yı dāmenüñ kimdūr

197 F. 47^{a-b}, H. 36^a.

Bu gazel, Nābī'nin "Hayāl-i la'ı-i nābuñ cām-ı çeřm-i terde almıřdur/ Humār-ı bezm-i nūř-ā-nūř-ı vařluñ serde almıřdur" matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Ali Fuat Bilkan, *Nābī Dīvānı*, c. I, MEB Yay., İstanbul 1997, s. 639.

1 Şudā'-ı: صدای M.

198 F. 47^b, H. 36^b.

Bu gazel, Mezākī'nin "Aceb dil-dāde-i bāğ-ı cemāl-i rūřenüñ kimdūr/ Miřāl-i řāh-ı gül-ğonca-fürüz-ı gül-řenüñ kimdūr" matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Ahmet Mermer, *Mezākī Hayatı, Edebī Kiřiliđi ve Divanı'nın Tenkidli Metni*, Atatürk Kùltür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kùltür Merkezi Yay., Ankara 1991, s. 316.

1 hezār-ı: hezārān F.

4 cānum: cānā H.

5 sā-yı: H.de yok.

199

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Ne bâğuñ gönçasısın şehrbân-ı hâzretüñ kimdür
Ne bahruñ gevher-i nâyâb u kân-ı vuşlatuñ kimdür
- 2 Olup şöhet-nişîn-i küy-ı hâş'ül-hâş-ı maħbübı
Senüñ cānā nedīm-i bezle senc-i ruşşatuñ kimdür
- 3 İdüp yâ Hâk ile pertâb ğamzeñ ceyš-i 'uşşâķa
'Aceb bilsek kime kaçduñ helâke niyyetüñ kimdür
- 4 Kime da'vet olup beyt-i ğamın itdüñ münîr ayâ
Kime pertev şalup pür-feyż-yâb-ı tal'atuñ kimdür
- 5 'Aceb kimdür enîsüñ Āşaf-ı nālân-veş e'l-ân
Cüdâ-yı bülbülân-ı nâle-senc-i firķatüñ kimdür

200

Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

+ - + - / + + - - / + - + - / + + -

- 1 Eser seher yeli cānā bahār eşerleri var
Şafâ-yı kalb-ile def'-i ğubār eşerleri var
- 2 Şarāba başla ki muṭlak huzūra bādîdür
'Aķıllar alıcı bir yādigār eşerleri var
- 3 Çü dil ğüşāde ider çünki mağme-i bülbül
Benümle fāhteye çok āh u zār eşerleri var
- 4 Hele derinde suhan-ğuluķ eyle ülfeti ķo
Anuñ senüñ gibi bülbül hezār eşerleri var
- 5 'Ale's-şabāh varak jāle ğörmüş ey Āşaf
Ġözinde nergis-i yāruñ humār eşerleri var

199 F. 47^b-48^a, H. 38^{a-b}.

Bu gazel, Sabrî'nin "Ne bezmüñ şem'isin pervâne-i bî-ṭakatuñ kimdür/ Ne burcuñ mâhisuñ pertev-perest-i tal'atuñ kimdür" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 175.

4 ğamın: ğamuñ M. / münîr: mesîr F.

200 F. 48^a, H. 36^b.

Bu gazel, Gelibolulu Âlî'nin "Eser şabā yeli sākî bahār eşerleri var/ Neşât u 'aış ile def'-i ğubār eşerleri var" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *age.*, c. II, s. 636.

3 Çü dil ğüşāde: Vücüd ğüşāde F. // çok: çün F.

4 Anuñ: Yāruñ F. / gibi: gibi çok H.

5 'Ale's-şabāh: 'Ale's-şubh F.

201

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Dilâ ihrâk iden cism-i naḥîfûñ tâze daġuñdur
Seni pervâne-i ‘aşk eyleyen kendü çerâġuñdur
- 2 Lebûñ bûsıyla sâķî bezm-i şoḥbet ber-devâm olsun
Beni pāmāl-i ḥāk-i zîr-i ḥum iden ayāġuñdur
- 3 Cemāl-i ḥusn-i pākûñle ne ġam her dem bahār olsa
Henüz kim şerḥa şerḥa tende ey gül ġonça bâġuñdur
- 4 Degüldür ḥāk-i rāh-ı hicret ey dil ġeşt-i firḫatde
Şitāb-ı dūd-ı āh-ı peyk-i güm-kerde sürāġuñdur
- 5 Hezār-veş tañ mı efgān eyler ise ġonçası Āşaf
‘İtābuñ bâġ-ı gülde şurb-i şaḥbādan ferāġuñdur

202

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 ‘Aleml mihr-i felek kim der ü dīvāra diker
Dil-i pür-ġam nigehin reh-güzer-i yāra diker
- 2 ‘Arz-ı cerḥ it ki dem-i ġamze-i dil-düzında
Gelmez anuñ gibi mecrūḥ dile yara diker
- 3 Merhem-i daġ degül keff-i refūġāra cefā
Ḥil‘at-i çāk-i dil ü cāna nemed-pāre diker
- 4 Rümḥ-i ser-tiz-i cefā-güsterini Behmen-i ‘aşk
Dikmez illā cesed-i ‘āşık-ı ġam-ḥ‘āra diker
- 5 Şāḥ-ı gülden ḫoparup ġonça-i nazmı Āşaf
Bülbül-i kilik-i terüm gülşen-i eş‘āra diker

201 F. 48^{a-b}, H. 36^b-37^a.

Bu gazel, Vecdî'nin “Göñül sūzân iden cism-i nizāruñ tâze dāġuñdur/ Seni pervâne-i ‘aşk eyleyen kendi çerâġuñdur” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Ahmet Mermer, *age.*, s. 93.

3 dem: bār F.

202 F. 48^b, H. 37^a.

Bu gazel, Sabrî'nin “Alemin şāh-ı seher kim ser-i kuhsāre diker/ Dil-i mehur gözüñ reh-güzer-i yāre diker” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 140.

203

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Zihî cām-ı şafâ germiyyet-i rindân ğanîmetdür
Getür pür cāmı sākî ‘işret-i yārân ğanîmetdür
- 2 Şağın faşl-ı güli fevt itmesün mestân-ı mey-nüşân
Mey-âşmâna hâlâ furşat-ı devrân ğanîmetdür
- 3 Terennüm eyle gel mânend-i muṭrib çeng-i minnetle
Dem-i devr-i rebî‘ ü bülbül-i hoş-ḥ’ân ğanîmetdür
- 4 Vazîfeñ gâh cām-ı zevk u gâhî şugl-ı cevır olsun
Ne olsa yeg gör ey dil şoḥbet-i cānân ğanîmetdür
- 5 Piyâle nüş it Āşaf sebze-zâr olmış iken ‘âlem
Dem-i luṭf-ı şabâ her şâḥ-ı verd-efşân ğanîmetdür

204

Müfte‘ilün mefâ‘ilün müfte‘ilün mefâ‘ilün

- + + - / + - + - / - + + - / + - + -

- 1 Dîdelerüñ ki ṭalibüñ tâb u tüvânın aldılar
N’itdiler ise itdiler cevır ile cānın aldılar
- 2 Ṭurraları ki ‘aşıkâ virmedi hiç bir emân
Bikr-i cemâlinüñ hele şevk-ile yanın aldılar
- 3 Esb-i girân rikâbıdır ‘işveden itmez ictinâb
Dâd-gerân-ı ‘aşk anuñ şanki uyanın aldılar
- 4 Hâlini şormañuz şağın bezme piyâle-âverüñ
Râh-ı ferâḥı urdılar cām-ı girânın aldılar
- 5 Dîdelerin süzüp bütân Āşaf-ı zâra lâ-cerem
Mâye-i şabrını ḳapup eşk-i revânın aldılar

203 F. 48^b, H. 37^a.

Bu gazel, Sabrî'nin “Dem-i şubḥ-i şafâ cem‘iyyet-i rindân ğanîmetdür/ Getür şahbâyı sākî şoḥbet-i yārân ğanîmetdür” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 167.

3 “eyle gel” ifadesi “eylegil” şeklinde de okunabilir.

4 gâh cām-ı zevk u: gâhî cām-ı zevk H. // “yeg” kelimesi “yek” şeklinde de okunabilir.

204 F. 49^a, H. 37^{a-b}.

Bu gazel, Sabrî'nin “Ġamzelerün ki ‘aşığın tâb u tüvânın aldılar/ Neyledilerse itdiler sihr ile cānın aldılar” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 148.

1 Dîdelerüñ: Dîdelerin F. // N’itdiler ise: Ne itdilerse F.

2 Ṭurraları ki ‘aşıkâ virmedi hiç: ‘Uşşâkına ṭurraları virmedi her giz F.

3 rikâbıdır: rikâbdur F. / ictinâb: ol ḥırâm H.

4 Hâlini şormañuz şağın: Şormañ şağın aḥvâlini F. // ferâḥı: ferâḥı F.

5 zâra: zâruñ F.; zâr H.

205

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Ruhuñ gördükde her verd-i ter ol deñlü hicâb eyler
Ki perr-i 'andelîbi rüyına ol dem niķâb eyler
- 2 Müşābihdür ḥabāb-ı āb o merd-i ḥāne-ber-dūşa
Çıķup bir cānibe ol bî-tekellūf seyr-i āb eyler
- 3 Degüldür ber-devām ey dil şafā-yı yār ṭab'umda
Çü 'aks-i verd-i ra'nā ḥavz içinde ıztırāb eyler
- 4 Gerekmez hiç ḥum-ı pür-cüş-ı mey ben ḥāk-i nāçize
Beni bir cür'a sermest ü ḥarāb-ender-ḥarāb eyler
- 5 Ben ol mağbūṭ-ı 'ayn-ı 'andelīb-i şevķam ey Āşaf
Rübüde olduğum bir verd-i ter başt-ı ḥiṭāb eyler

206

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + - -

- 1 Ol kadar serḥōşdur ol şüh cāmı gül şanur
Verdi alursa ele peymāne-i pür-mül şanur
- 2 Cünd-i fikrūñ idemez rüd-ı sirişkümden güzer
Kaşınuñ 'aksin görince kesr olunmuş pül şanur
- 3 Hiç hezār añlar mı ḥāl-i ḥurķat-i pervāneyi
Lem'asın verd ü çerāguñ dūdını sünbül şanur
- 4 Bāğda muṭrib çalarsa dā'ire mestāneler
Verd elinde deprenen bāl ü per-i bülbül şanur
- 5 Mişl-i mīnā Āşafā kilik-i şarīr-engizümüz
İşidenler mest olup āvāze-i ķulķul şanur

205 F. 49^a, H. 37^b.

Bu gazel, Sabrî'nin "Seni gördükçe her gül ol kadar şerm u hicâb eyler/ Ki perr-i bülbüli ruhsârına balsa nikâb eyler" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 151.

5 olduğum: oldıgum F.

206 F. 49^b, H. 37^b.

Bu gazel, Sabrî'nin "Şöyle mest-i şive kim cāmın elinde gül şanur/ Gül şunulsa destine ol şüh cām-ı mül şanur" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 147.

4 dā'ire: dāyire H.

207

Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

+ - + - / + + - - / + - + - / + + -

- 1 Peyâm-nâme perî rûya bî-zebân oğınur
Oğınsa da'vet ile hâneye nihân oğınur
- 2 Fiğân u zâr degüldür ğarîk arasında
Ki keştî-i dil-i vārunda hem ezân oğınur
- 3 Olursa şerh eger hâl-i pür-melâl-i dilüm
Çü Şahnâme-i Tûsî o bir zamân oğınur
- 4 Gider bu pend-i riyâyı ki şimdi ey nâşih
Güm olsa ruğ'a-ı Cem şî'r-i dil-sitân oğınur
- 5 Bizümle eyledi pâ-dâş Āşafâ devrân
Fiğân-ı kûlkül-ı mînâ degül emân oğınur

208

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Devr-i fânî-i firâkuñ gör hevâsı pestdür
Bağr-ı kalbün anda emvâc-ı recâsı pestdür
- 2 Vaqt-i hüsn-i behcet-efzâsında şems-i enverün
Çün çerâğ-ı rüz-mânde hep ziyâsı pestdür
- 3 Tâyr-ı endühı remîde idemez şad hây u hüy
Şayd-cüyân-ı gamuñ şavt u şadâsı pestdür
- 4 Eylemez fevvâre-i kâh-ı merâmın cüş-nâk
'Âşıkun hem hün-ı eşk-i gam-fezâsı pestdür
- 5 Neş'e-bağş-ı şâ'irân olmağda bu nazm-ı selîs
Gerçi Āşaf cür'a-veş şavr u edâsı pestdür

207 F. 49^b, H. 37^b-38^a.

Bu gazel, Sabrî'nin "Niyâz-nâme-i dil yâre bî-zebân oğınur/ Oğınsa ger o peri meclise nihân oğınur" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 153.

3 pür-melâl-i dilüm: pür-melâlüm dil H.

208 F. 49^b-50^a, H. 38^a.

Bu gazel, Sabrî'nin "'Âlem-i endüh u hecrün kim hevâsı pestdür/ Anda deryâ-yı dilün mevc-i recâsı pestdür" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *Sabrî Mehmed Şerif Dîvânı (İnceleme-Karşılaştırmalı Metin)*, Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Ens., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1990, s. 164.

3 hüy: hüy F. // şavt u: şıyğ u H.

209

Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

+ - + - / + + - - / + - + - / + + -

- 1 Hârîk-ı sūziş-i 'aşqam ne dağ lâzımdur
Ne lâle-zâr-ı derûnda çerâğ lâzımdur
- 2 Nedîm-i şoĥbet-i pervâne lem'a sūzānam
Baña ne cām-ı Cem ü ne ayağ lâzımdur
- 3 O bülbülân-ı gülistân-ı şoĥbetem ki baña
Hemân seyr-i gül-i semt-i bâğ lâzımdur
- 4 Baña ne bezm-i elestem ne la'l-i dilber ü mey
Baña ki 'ıyş-ı fenâdan ferâğ lâzımdur
- 5 Doyunca bâdeye meyyâl-i menzil-i maqşûd
Çü Āşaf ehl-i şafâ güm-sürâğ lâzımdur

210

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Ey şeh-i hûbân bilmem şoĥbetüñ kimlerledür
Rüz u şeb âyâ senüñ ünsiyyetüñ kimlerledür
- 2 Kağrı mesken nür-yâb-ı feyz-i hüsnuñdür senüñ
Cām-ı Cem-ārâ gibi cem'ıyyetüñ kimlerledür
- 3 Niçe mäh u sâldur kim görmedük rüyuñ senüñ
Duymaduk ey duĥter-i rez 'işretüñ kimlerledür
- 4 Her gice tâ şubĥa dek encüm-şümâr-ı ĥasretem
Ülfeti bilmem ki ol meh-ṭal'atüñ kimlerledür
- 5 Hiç seni 'işret-geh-i yārân içinde görmezüz
Āşafâ bilsek ki şimdi ülfetüñ kimlerledür

209 F. 50^a, H. 38^a.

2 lem'a sūzānam: lem'a-i sūzān H.

210 F. 50^{a-b}, H. 38^b.

Bu gazel, Fasih'in "İy perî-ruĥsâr bilmem ülfetüñ kimlerledür/ Hiç görünmezsin 'aceb ünsiyyetüñ kimlerledür" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Mustafa Çıpan, *Fasih Divanı İnceleme-Tenkidli Metin*, MEB Yay., İstanbul 2003, s. 326-327.

1 şoĥbetüñ: ülfetüñ H.

2 -ārâ: -efzâ F. / cem'ıyyetüñ: germiyyetüñ F.

4 şubĥa dek: şubĥ dek F.

5 görmezüz: görmezem F.

211

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Gülistân-ı ğamum bezmümde rûy-ı enverüm yoğdur
Fenâ bâğında perverde ki bir sîmîn-berüm yoğdur
- 2 Ne bir çeşm-i siyâhum var muğayyed dil ne ğîsüya
Anuñ-çün defter-i 'uşşâğ içinde hiç yerüm yoğdur
- 3 Başında herkesüñ bir nev-şiküfte verd var şimdi
Benüm bu bâve-i dehr içre bir berg-i terüm yoğdur
- 4 Harîĳ-ı şem'-i hecr oldı dil-i pervânemüz şimdi
Şavâb-ı dil-pesendüm hağğa lâyık gevherüm yoğdur
- 5 Sitânbül'a o ğadden iştîyâğum var ki ey Âşaf
Ki pervâz eyler idüm n'işleyem bâl ü perüm yoğdur

212

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Dehân-ı ğikmetüñ ğüyâ hemîn nuğĳ-ı Mesîĥâ'dur
Velîkin farğuñ a'lâ perçemüñ a'lâdan a'lâdur
- 2 Şu'â'-ı rûyinuñ mihri tûlû'-ı şems-i nûrânî
Serâpâ kâmetüñ cânâ mişâl-i naĥl-i tûbâdur
- 3 Semen-bû gerden-i elmâsuñ üzre 'anberîn-ĥâlüñ
Nazîrin görmemiş 'âlem 'aceb ĥasnâ-yı ğarrâdur
- 4 Şehâ bu çâker-i nâĳîzi esb-i nâza başdurma
Ķatı vechüñe ğarrâlanma ĥunkârüm bu dünyâdur
- 5 Kitâb-ı silk-i nazma ĥayli dür dizmişsin ey Âşaf
Derün-ı baĥr-ı tağ'uñ ma'den-i lü'lü'-i yektâdur

211 F. 50^b, H. 38^b.

Bu gazel, Vecdî'nin "Şebistân-ı ğamum bezmümde şem'-i enverüm yoğdur/ Fenâ dünyâda ya'ni bir müselleml dil-berüm yoğdur" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Ahmet Mermer, *age.*, s. 88-89.

2 içinde: H.de yok.

3 bu bâve-i: nev-bâve-i H.

4 gevherüm: cevherüm F.

212 F. 50^b-51^a, H. 39^a.

Bu gazel, Bâkî'nin "Nihâl-i kâmetüñ hağğâ 'aceb naĥl-i dil-ârâdur/ Egerçi ĳaddüñ a'lâ kâkülüñ a'lâdan a'lâdur" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 132.

1 nuğĳ-ı: nuğĳı F.

3 elmâsuñ: elmâs F.

4 Şehâ bu çâker-i nâĳîzi esb-i: Bu çâker bendeñi şâhum keçel-i F. // Ķatı: Behey F. / vechüñe: vechiñe M.

213

Mefâ 'îlün mefâ 'îlün mefâ 'îlün mefâ 'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 O dil-cünuñ hemîşe mâh-tâb-ı rüyı ğarrâdur
Dağı hem kıdd-i mevzünü anuñ a'lâdan a'lâdur
- 2 Hâkîrünü eşk-i çeşmin itme cüyân şatma istiğnâ
Gider hüsn ü tarâvet lâ-cerem şâhum bu dünyâdur
- 3 Gözüm yaşıyla taħrîr itmege derd-i ğam u 'aşkı
Hemîşe rüyum üzre kilik-i müjgânum müheyyâdur
- 4 Metâ'-ı dürr-i çeşmüm kim reh-i 'aşkıñda ğarc itdüm
Saña lâyıkdur ancak tatlu cânım al yağmadur
- 5 Göñül çâh-ı cefâda ben fenâda cünki giryânam
Hemîşe eşk-i çeşmüm Āşafâ ednâdan ednâdur

214

Mefâ 'îlün mefâ 'îlün mefâ 'îlün mefâ 'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Femüñle hüsnüñe dünyâ bizi üftâdedür dirler
Şorarsañ bir ayağı mâ dilinde bâdedür dirler
- 2 Hırâm-ı kıdd-i tûbânuñ görenler 'aksini şâhâ
Ayağıñ öpmege düşmiş saña üftâdedür dirler
- 3 Sözüñ medĥ-i leb-i kıanduñla hem şîrîn ü hem rengîn
Raķîbler neşvesin fark eylemezler sâdedür dirler
- 4 Zamânı lâ ile nefy eylemek kolay idi ammâ
Baķa ĩcâbın eyler söz kıamu illâdadur dirler
- 5 Yetîm-i eşk-i çeşm-i Āşaf'a baķma ĥuşûnetle
Nazardan düşmesün luţf eyle merdüm-zâdedür dirler

213 F. 51^a, H. 39^a.

Bu gazel, Gelibolulu Âlî'nin "Melâĥat burcına ĥaddüñ egerçi mâh-ı ğarrâdur/ Velî mihr-i cebînüñ dilberâ a'lâdan a'lâdur" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *age.*, c. II, s. 658-659.

2 cüyân: cârî H.

3 ğam u: ğam-ı H.

5 eşk-i: seyl-i F.

214 F. 51^{a-b}, H. 39^a.

Bu gazel, Bâkî'nin "Lebüñle çeşmüñe 'âlem bizi dil-dâdedür dirler/ Şu şorsaq pür-ĥumâr ancak şu içsek bâdedür dirler" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 214.

1 ayağı: ayağ F.

2 Ayağıñ: Kıdümüñ F.

4 ammâ: Āşaf H.

215

Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

+ - + - / + + - - / + - + - / + + -

- 1 Hemîşe dîde-i cānum 'izâr-ı yâra baķar
Gözüm o revzenedür bâĝ-ı lâle-zâra baķar
- 2 Bahâr gelür yine rengîn-ķadeĥ alur eline
Bezimde sâķî-i devrân ruĥ-ı nigâra baķar
- 3 Hübüb-ı bâduñadur iştîyâķı fülk-i dilüñ
Çü keştîbân yem-i miĥnetde rûzgâra baķar
- 4 Cemâl-i pâküñi görmek için semen cānâ
Çıķup o zevķ-ile eyvân-ı reh-güzâra baķar
- 5 Ne ihtiyâc bu eṭvâra Âşafâ her giz
Ne devlete nazâr eyler ne iftiĥâra baķar

216

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Dîde giryân sîne süzân ferş ĥün-âlüdedür
Var mı bir cān kim cefâ-yı dünyeden âsüdedür
- 2 Ķand-ı güftâruñla 'aynı eşk-ile pür-ĥün iden
'Andelîbüñ naĝmesi hep naĝme-i bîĥüdedür
- 3 Toĝmadı mâh-ı ümîdüm hiç merâm üzre benüm
Kevkeb-i baĥtum hemîşe var ise fersüdedür
- 4 Gör ki ruĥsârındaki ol ĥaṭṭ-ı 'anber-rengini
Şanki bir müşĝ-i Ĥuten'dür şîşe içre düdedür
- 5 'Ayn şehbâz-ı leṭâfetdür şikâr itdi dilüm
Murĝ-ı dil Âşaf yine ol pençe-i cādüdadur

215 F. 51^b, H. 39^b.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Hemîşe merdüm-i çeşmüm 'izâr-ı yâra baķar/ Gözüm o penceredür şaĥn-ı lâlezâra baķar" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *Şeyhülislâm Yahyâ Divânı*, MEB Yay., Ankara 2001, s. 96.

2 gelür: irer H. // ruĥ-ı: F.de yok.

3 bâduñadur: bâdîñadur F.; bādınadur H.

216 F. 51^b, H. 39^b.

Bu gazel, Sabrî'nin "Şem' giryân lâle süzân gonca ĥün-âlüdedür/ Var mı bir dil kim belâ-yı dehrden âsüdedür" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 178.

2 'aynı eşk-ile: 'ayn-ı 'aşķ-ile H.

217

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Hıvı-ı hicretle dile hıbb-ı dil-ārā mı gelür
Gıŝŝa vü ğam iricek hātırā ŝahbā mı gelür
- 2 Nice şerh idebilür nāz u niyāzı aña dil
Bī-vefā yanumuza gelse de tenhā mı gelür
- 3 Gör bilā-vāŝıta kim şubh-ı nesīm ey bülbül
Sīneñe ol büt-i verd-i gül-i ra'nā mı gelür
- 4 Lem'a-ı mey gibi bir seyf olıcağ kabzamda
Leşker-i ğamla dile havf-ı müdārā mı gelür
- 5 Öyle demde Cem bahş itse de cām-ı ma'nā
Kālb-i mir'ātına Āŝaf mey-i ma'nā mı gelür

218

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Süzmege sāķī meyi eglenme hem-demlik budur
Cümleden ağdem refākat it ki ādemlik budur
- 2 Yek yeter cāmı şikeste olsa ŝās-ı zer-niŝān
'İşret-i ehl-i cihānda Hıusrevā Cemlik budur
- 3 Tekyelerde ser döner meyhāne içinde ayağ
Sırrımı farğ eylemez ağmağ ki sersemlik budur
- 4 Ğam-keş-i dehr olmazam bir hālete girdürdi 'aşğ
Bādī-i ŝādī olur ğam var ise ğamlık budur
- 5 Söyleyün Āŝaf o meh hıusnine mağrūr olmasun
Merdümi zād'ise luğf itsün ki Hātemlik budur

217 F. 52^a, H. 39^b.

Bu gazel, Sabrı'nın "Bīm-i firkatle dile vaşl-ı dilārā mı gelür/ şahne-i ğam gelicek hāneye ŝahbā mı gelür" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 177.

1 dile: dilā H.

2 yanumuza: yanımıza F.

5 ilk mısradā vezin aksamaktadır / ma'nā: rāhı F. // Kālb-i mir'ātına: Āyīne-i kılbüme F.

218 F. 52^a, H. 40^a.

Bu gazel, ŝeyhülislām Yahyâ'nın "Gelmede bezm-i meye eglenme hem-demlik budur/ Cümleden evvel müşerref eyle ādemlik budur" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 97.

4 ŝādī: ŝāzı F.

5 meh hıusnine: meh-i hıusne F. // zād'ise: zād ise F. / luğf: F.de yok.

219

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

++-- / ++-- / ++-- / ++-

- 1 Destini gāhice bir perçemine şâne şunar
Hā'il olmasun aña el dil-i dīvāne şunar
- 2 Emdürür gerdenin a'dāya femin şeydāya
Ruhların dūna virür kāseyi mestāna şunar
- 3 Ehl-i hāl sūr-ı diliyle ele bir tās ala ger
Çarh kendinden alur anı da nādāna şunar
- 4 Kām umma felegüñ mīve-i nāhīdinden
Devr-i dūn şanma ki kân-ı dehene dāne şunar
- 5 Sākī-i bezmümüzüñ yaşı çok olsun çünkü
La'lin Āşaf'a şunar gayrıya peymāne şunar

220

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

++-- / ++-- / ++-- / ++-

- 1 Beni bu meykedeye şanma ki dünyā getürür
'Aşk sevdāsı ile bu dil-i şeydā getürür
- 2 Yetürür kendini ādem ki anuñ göñline hiç
Ne ğam-ı gītīyi ne ğuşşa-i ferdā getürür
- 3 Sīm ü dīnār ile gelür yanuma ol meh-rū
Ne niyāz-ı dil ü teşhīr ü ne esmā getürür
- 4 Baña kim şevk kumaşı ğam-ı hasretle gelür
Döner ol h'āceye kim kūyına kālā getürür
- 5 Şurre-i şī'ri ile pāyuña Āşaf yüz urur
Bir gedādur o şeh-i Belh'e hedāyā getürür

219 F. 52^b, H. 40^a.

Bu gazel, Sabrī'nin "Pençesin ikide bir kākūliñe şāne şunar/ Ğāfil olmasın aña bu dil-i dīvāne şunar" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 146.

1 Hā'il: Nā'il H.

2 Emdürür: Emdürür F. // kāseyi: kāse'i F.

3 sūr-ı: sūz-ı F.

220 F. 52^b, H. 40^{a-b}.

Bu gazel, Sabrī'nin "Beni meyhāneye şanmañ ğam-ı dünyā getürür/ 'Aşk taħrīki ile bu dil-i şeydā getürür" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 142.

1 "ilk" bu: F.de yok. / ki: kim F.

2 gītīyi: gītī'i F.

3 niyāz-ı dil ü: nişār-ı dil ü ne F.

5 pāyuña: pāyına bu F.

221

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Keyf-i zevk itsek 'aceb mi bahtiyār eyyāmıdır
'Andelīb pür-şevk olur şimdi bahār eyyāmıdır
- 2 Bāz-ı çeşmüñ şayd idüp cān murğınuñ şorsun demin
Mevsim-i kebg-i derīdür kim şikār eyyāmıdır
- 3 Girmezüz humhāneye sürh olsa ferşi rāhdan
Çünkü 'azm-i rāh-ı seyr-i gül-'izār eyyāmıdır
- 4 Mişl-i 'ar'ar kalma bir yirde kıyās-ı çeşme-sār
Bāğdan bāğa şalın seyr ü güzār eyyāmıdır
- 5 İñleme Āşaf ezā-yı çarhdan sen ol emīn
Ĥamdülillāh 'adl-i şāh-ı dād-kār eyyāmıdır

222

Meḥ'ülü fā' ilātü meḥ'ülü fā' ilün

- - + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Hem-rāz idüp raķībleri hoş-bāl ider yürür
Cān u dile meveddeti ibtāl ider yürür
- 2 Āşār-vār yāruñ gelince kaçma hemān
Baķ bilüñüz ki mihr ü mehe āl ider yürür
- 3 Va'd itmiş-idi gelmege hayl'oldı gelmedi
Ol şems māh tal'atüm imhāl ider yürür
- 4 Ol mahı zār u nāle yürütmez 'aceb budur
Gider 'adūsı semtine idlāl ider yürür

221 F. 52^b-53^a, H. 40^b.

Bu gazel, Sabrī'nin "Mest-i şevk olsaķ 'aceb mi vaşl-ı yār eyyāmıdır/ Bülbüli pür-cüş eden zīrā bahār eyyāmıdır" matlahı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 162.

1 itsek: görsek F.

3 humhāneye: mekedeye F. / ferşi: ferş F. // gül-'izār: kām-zār F.

4 yirde: yerde F.

5 ezā-yı: edā-yı H. / sen ol: ol sen F.

222 F. 53^a, H. 40^b.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Hem-rāh idüp 'aduları hoş-hāl ider yürür/ Ĥak-i reh-i maḥabbeti pā-māl ider yürür" matlahı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 92.

1 "ider yürür" redifı vd. beşinci beyit dışında H.de "idüp yürür" şeklindedir. / raķībleri: raķībler F.

2 ilk mısradā vezin aksamaktadır. // bilüñüz: biliñüz M. / mehe: mehi F.

3 māh: kamer F.

4 'adūsı: 'adü F.

5 Cevriyle bî-mecâl olduğum şāha ‘arz ider
Āşaf şenāsi peykini irsāl ider yürür

223

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Çıkdı semtinden havā şād olmağa bādī budur
Hāk-i pāyı ile geldi hāṭıra şādī budur
- 2 Bādī oldı nevm-i yāra diyü gül açılmamış
Öykünülmez ‘andelīb-i zāra hep bādī budur
- 3 Hāşre dek tīşeyle yād itdürdi ismin Kūhken
Şun‘-ı ‘aşkuñ çünki bir gülmedük ırğadı budur
- 4 Leyle-i Mecnūn zūlfinden haber-dār olmaduñ
Bilmeduñ rüsvāy ‘ālem bundadır vādī budur
- 5 Destüme cāmı alup itdüm hicābı ber-ṭaraf
Zāl-i ‘aşkuñ baña Āşaf şimdi imdādı budur

224

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Rāst geldüm yāra bir mihr-i dil-ārādur gider
Rāhına şaf bağlamış ‘uşşāk temāşādur gider
- 2 Kānda olsañ kākül-i şeb-būdan ayrılmaz bu dil
Müşg bārın yüklemiş hāzır müheyyādur gider
- 3 Kāmet-i mevzūn-ile olmuş o şeh ispeh-süvār
Şan hūrām-ı bād-ile bir serv-i bālādur gider
- 4 Kār-ı ‘ıyş ışmarlanur bir ‘ıyş bilmez cāhile
Söze āğāz itse gūyā bezm-i şahbādur gider

5 ilk mısranın ikinci tefilesinde vezin aksamaktadır. / olduğum: olduğumu H. / “ilk” ider: için H. // şenāsi: şenāyı F.

223 F. 53^{a-b}, H. 40^b-41^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ’nın “Esdı kúyından şabâ şād olmağa bādī budur/ Ayağı tozıyla geldi bâ‘ış-i şādī budur” matlalı gazeline naziredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 135.

1 hāṭıra: hāṭır F.

4 olmaduñ: olmaduk H. // Bilmeduñ: Bilmedük H.

224 F. 53^b, H. 41^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ’nın “Rast geldüm yāre bir serv-i dil-ārādur gider/ Pâyına ‘uşşāk düşmiş bir temāşādur gider” matlalı gazeline naziredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 103.

2 olsañ: olsağ H. // Müşg: Misk H.

3 ispeh-: şeş-pā- F.

4 ‘ıyş bilmez: iş bilmez H.

- 5 Cāh-ı devlet Āşafā zıll-i hayāldür dünyede
Başuña yığma dalāl-i nāsı gavğadur gider

225

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Kālbi mir’atına düşmiş bād-ı āhumdan ğubār
Mağdemi hāküñe yet ey seyl-i çeşm it i’tizār
- 2 Pâyına irdükçe anuñ kaçma rüsvây olmadan
Furşata el virmiş iken saña ey dil rüzgār
- 3 Kıl hāzer derbend-i rāh-ı ‘aşqda şad cān bir pula
Bey’ olursa bir gül-i şad-berg için ğam mı hezār
- 4 Şanmayuñ bī-hüdedür ser-heng-i bülbül şavtını
Taht-ı niş üzre şehen-şāh-ı gülüñ dīvānı var
- 5 Dergehüñde boynı bağlu ‘āşıkuñ biñ var iken
Āşaf’ı itdüñ şehā ‘ömrüñ var olsun ihtiyār

226

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Lāleler geysün yine la‘līn-ķabā nevrüzdur
‘Andelībān eylesün bir hoş nevā nevrüzdur
- 2 Rüz u şeb rāh-ı gülistān bī-ğubār u hoş havā
Çık ‘ayān ol gün gibi ey meh-liķā nevrüzdur
- 3 Bülbülānı yılda bir gündür katı dil-bāz iden
Nev-resīdemle geçen rüzum baña nevrüzdur
- 4 Şāh-ı hūbān-ı cihān seyr-i gülistān eyleyüp
Bāğbāna eylesün luḫ u ‘aḫā nevrüzdur
- 5 Handedür Āşaf hemīn vaķtinde sulṫān Aḫmed’üñ
Gicesi Kādr ü günü bayrām u yā nevrüzdur

5 zıll-i: zıllı F.

225 F. 53^b-54^a, H. 41^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ’nın “Hâtır-ı pâkine ķonmuş bād-ı āhumdan ğubār/ Hāk-i pâyine yetiş ey eşk eyle i’tizār” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 72.

1 Kālbi: Kāl F. // Mağdemi: Mağdem-i H. / hāküñe: hākine M.

3 olursa: olunsa H.

4 Şanmayuñ: Şanmayın F. // dīvānı: dīvān F.

226 F. 54^a, H. 41^{a-b}.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ’nın “Ġocenüñ açsun yine ķalbin şabā nev-rüzdur/ Bülbül-i zār eylesün bir hoş nevā nev-rüzdur” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 134.

227

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Sâķī-i bezm bize kâse-i 'işret mi vürür
Çarķ-ı dil-küş hele cân u dile ruşsat mı virür
- 2 Cilvemüzden tıyruz şab'umuzuñ řāflıgın
Bāde řāf olmayıcaķ 'āřıķa ĥālet mi virür
- 3 Keşret-i rāĥ-ile her 'āřıķ ider işi hemān
Yār tıĝ şalmada kendüsine zaĥmet mi virür
- 4 Bābına ķulluĝa varsam ider eřĥāřı ĥücüm
Dergehi segleri ben çākere rāĥat mı virür
- 5 Bürķa' u řāl ile řūfı yeter it řöhreti ķo
Ādeme 'örf-ile tesbıĥ kerāmet mi virür
- 6 Ĥařm-ı bed-pışeden ey dil bu tecāhül nice bir
Dāniř olan ķiři ĥiç ĥařmına fuşsat mı virür
- 7 Būse-i la'l-i ruĥın ĥařtına tefvıř itmiř
Bize ol vaķte dek 'ömr Āřafā mühlet mi virür

228

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Ğonça-veş geymiş libās-ı sebzi 'izz ü nāzı var
Dilleşilmez ol hezār ile 'aceb āvāzı var
- 2 'Iyş yokdur řerĥa-i çengālün olmiş murĝ-ı dil
Ķankı řāhuñ 'ayn-ı 'iřveñ gibi bir řehbāzı var

227 F. 54^{a-b}, H. 41^b.

Bu gazel, řeyhülislām Yahyâ'nın "Sâķi-i devr bize sâĝar-ı 'işret mi vürür/ Kîne-cûdur felek ehl-i dile ruşsat mı vürür" matlalı gazeline naziredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 131.

1 u dile: F.de yok.

3 Keşret-i rāĥ-ile: Keşreti rāĥ-ile F. / işi: 'ıyş H.

4 çākere: 'āřıķa H.

5 Bürķa' ü: Bürķa'a vü F.

6 Ĥařm-ı: Ĥařmı F.

7 la'l-i ruĥın: lāle ruĥuñ F.

228 F. 54^b, H. 41^b-42^a.

Bu gazel, řeyhülislām Yahyâ'nın "Lāleveř giymiş ķabâ-yı sürĥ 'izz ü nāzı var/ Söyleşilmez ol ĥümâyile 'aceb pervāzı var" matlalı gazeline naziredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 126.

1 libās-ı: libāsı F.

2 Ķankı: Ķanĝı H. / 'ayn-ı: 'aynı F.

- 3 Gülleri açmış zarâfetle şabâ-yı yâd-gâr
‘Andelîbler de öğünsün şimdi bir hem-râzı var
- 4 Bir şabâh gül-zâra girseñ ‘andelîbi diñleseñ
Hüb-ı nâzûk nağmeler ile ‘aceb âvâzı var
- 5 Şubh u şâm hecr ü firâk olmaz necât irdi hemân
‘Âlem-i devründe Âşaf hem kışı hem yazı var

229

Mefâ‘ilün fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün

+ - + - / + + - - / + - + - / + + -

- 1 Fenâda ‘âşık-ı maḥzûn dimeñ ki râhat olur
Neler yudar hele dil söylesem şikâyet olur
- 2 Ölünce nîzesi dursun ayırmañuz tenden
Cesâret eyleyemem olda bir cerâhat olur
- 3 Bu dehr-i dūnda bir ber-murâd olmuş yok
Felekde zerre yok inşâf bî-mürüvvet olur
- 4 Kimi ki renc ü elem-nâk iderse raḥm itmek
Muḳayyed olmasun aḥbâb-ı dille zaḥmet olur
- 5 Geçende ḳaşr-ı ḥarâbâta uğradum Âşaf
Ne ḥoş mesken ü peygüle-i ferâgat olur

230

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Dün gice seyrinde yârum vuşlata itmiş ḳarâr
Naḳd-i cânın ‘âşıḳuñ alduḳda ḳılmış i‘tizâr
- 2 Çün nevimden oldı bîdâr seyrini gerçek şanup
Şandı kim sırr-ı nihânı râygân oldı o yâr
- 3 Yârumuñ naḳş-ı miyânın eyledüm rü’yâda râst
Şu‘be-i şehnâz-ile ‘uşşâḳ da taḳşîme uyar

229 F. 54^b-55^a, H. 42^a.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın “Cihânda ‘âşık-ı mehcûra şanma râhat olur/ Neler çeker bu gönül söylesem şikâyet olur” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 84.

3 zerre yok inşâf bî-mürüvvet: zerrece inşâf yok ne bî-mürvet F.

4 iderse: ider F.

230 F. 55^a, H. 42^a.

3 Yârumuñ: Yârımuñ M. / miyânın: miyânuñ H.

- 4 Beste olsa büselikde nağme-i mähür ile
Vaşlına iren ider tā evc-i a'lāda qarār
- 5 Olma ğam-gīn Āsafā rū'yā-yı şādıkdur bu düş
Te'vīl eyle var yalvar rāzuñ olur āşikār

231

Mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün

-- + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Pīrāhenüñ şarar seni 'āşık helāk olur
Dest-i sitemle bir dem olur sīne çāk olur
- 2 Ey dil hākīmi haste-i 'aşkuñ sezā mıdur
Derdine em umup dağı pek derd-nāk olur
- 3 'Ayn-ı raķībe girmege bir çāre var mıdur
Ol kem göze görünmeyeyüm diyü hāk olur
- 4 'Āķil cihānda elini çekerse ğam mıdur
Ālāyiş-i zamāneden ol demde pāk olur
- 5 Dönmez hālince rāh-ı elem-nāk-i 'aşkdan
Āşaf gibi o merd ki bī-bīm ü bāk olur

232

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Dil-şikest güftār iderseñ de ben olmam bī-ħuzūr
Çün ider ol la'l-femlerle dehānuñdan şudūr
- 2 Bīm-i cānla lerz[e]-nāk olur heme üftādelər
Her ne dem hūn-rīz çeşmüñde şehā olsa fütūr
- 3 Olmuşam bir mihr-rūyuñ 'āşık-ı şeydāsı kim
Bağduğı āyīneyi eyler serāpā feyz-i nūr

231 F. 55^{a-b}, H. 42^{a-b}.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Pīrāhenüñ çocar seni âdem helāk olur/ Cevrūñ eliyle bir gün olur ol da çāk olur" matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *Şeyhülislām Yahyâ Divānı*, MEB Yay., Ankara 2001, s. 87.

4 Ālāyiş-i: Eşğāle-i F.

5 rāh-ı: āvāre F. / 'aşkdan: 'aşkından F.

232 F. 55^b, H. 42^b.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Acı sözler niyyet eylerseñ de olmam bī-ħuzūr/ Çünki eyler ol zebân ile o leblerden şudūr" matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 78.

1 -şikest: -şiken H. / iderseñ de: idersin de F. // dehānuñdan: dehānından F.

3 āyīneyi: āyine'i F.

4 Bil ki cennetde dahı ‘âşık olan rāhat degül
Öğrenürse ‘işve-i hūbān-ı İstānbül’ı hūr

5 Çāre-sāzumdan beni Hāk itmesün Āşaf cüdā
Başumuzdan sāye-i feyz-i Hūdā olmaya dūr

233

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

1 Gözümde baħr-ı hūn-ı dil degül tuğyān-ı āteşdür
Bu cān-ı sūz-nāküm zevrağ-ı tūfān-ı āteşdür

2 Degül gül lānesi ol bülbül-i şeydā tutuşmuşdur
Hezāruñ kılduğı nālānlar efgān-ı āteşdür

3 Seni bu hālete koyan gülüñ şevkıdur ey bülbül
Doğma perrine hākister itmek şān-ı āteşdür

4 Yirin nār itmedük kim var ‘aceb ‘irfān-ı ‘aşk içre
Semenderler mişāli ‘āşıkān sükkān-ı āteşdür

5 Dilinde od yanarken ‘āşıkūñ Āşaf yine yanmaz
Ser-i Mecnūn’daki tayrān meger murgān-ı āteşdür

234

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘īlü fā‘ilün

- - + / - + - + / + - - + / - - -

1 Gör ‘ālemüñ huşūnetini n’itdi nev-bahār
Ceybinden ellerini çıkarmaz dahı çenār

2 Hengām-ı nev-bahār iñen vaqti olmadı
Göstermez oldı hūsnini ol mihr-i tāb-dār

3 Şanki bahār h‘āce-i Hindūsitān’dur
Māni‘ kumaşın açmağa eṭvār-ı rüzgār

4 Verdler de nā-şiküfte aña kim kulağ tutar
Aḥvālini kime diye feryād idüp hezār

233 F. 55^b, H. 42^b.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ’nın “Gözümde mevc-i hūn-ı dil degül tuğyān-ı āteşdür/ Bu cism-i sūz-nāküm keşti-i tūfān-ı āteşdür” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 79.

1 Gözümde: Gözümden F.

4 Yirin: Yerin F.

234 F. 56^a, H. 42^b-43^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ’nın “Gör ‘ālemüñ burūdetini geldi nev-bahār/ Koynundan ellerini çıkarmaz dahı çenār” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 74.

1 n’itdi: n’etdi F. // çıkarmaz dahı: çıkarmazdı F.

2 hūsnini: hūsnüñi F.

- 5 Āşaf karar idince hemān tahta şāh-ı gül
Güş it nice şikāyet ide ‘andelīb-i zār

235

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Cerh-i cismüm eşk-i çeşmün dem-be-dem vādīsidür
Māları kanlı aqarsa n’ola gam vādīsidür
- 2 Hātem’iyken mülk-i ‘aşkuñ Kays’a hem-dem olmadı
Sezmedi Leylā ki ol şeydā kerem vādīsidür
- 3 Lā-cerem kūy-ı vişālün isteyen cevruñ çeker
Cilve-gāh-ı dilberān cevruñ sitem vādīsidür
- 4 Hānqāh-ı hūzni berbād eylesün seyl-i şarāb
Bāde ceryān itsün ey sākī bu Cem vādīsidür
- 5 Pey-revi olup n’ola Āşaf temennā eylesem
Bu edā bir fāzıl u kāmīl-i ‘ilm vādīsidür

236

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Kūh-ı derddür çün serüm her semt yaşum ırmâğlar
Hecr ü gamla çekdigüm efkārı çekmez tağlar
- 2 Şanma müjgānum vişālün murğını derbend için
Yemm olup ey şāhbāzum çeşm-i giryān ağlar
- 3 Egleyen a‘lāl-i gīsūñla lebūñ sevdāsıdır
Yoğsa tutmazdı dil-i şēhbāzı degme bağlar
- 4 ‘Āşık-ı üftādeler maḥzūn a‘dā pür-ferah
Būlbūlān mehcūr tutmuş şāh-ı bāğı zāğlar

5 tahta: taht-ı F.

235 F. 56^a, H. 43^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ’nın “Çāk-ı sînem seyl-i eşkūñ dem-be-dem vādīsidür/ Şuları hūñın aqarsa nola gam vādīsidür” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 136.

2 şeydā: peydā F.

4 Hānqāh-ı: Hānqāhı F. / şarāb: sirişk F.

5 temennā: temennī F.

236 F. 56^b, H. 43^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ’nın “Kūh-ı miḥnetdür başum her sū yaşum ırmâğlar/ Firqatūñde çekdigüm âlāmı çekmez tağlar” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 130.

1 çekdigüm: çekdügüm F.

2 şāhbāzum: şāhbāz H.

3 Yoğsa: Yoğsa F.

- 5 Şolmasun Āşaf gülistān-ı şafānuñ gülleri
Deşt-i sīnemde bulunsun tāze tāze dağlar

237

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Dil dimeñ kim kafes-i cismüme bülbül qodılar
Şerhalar añlamañuz bir bir aña gül qodılar
- 2 Serine kākül-i muhtār idi berbāduñ olup
Saña ‘abd eylediler ismini sünbül qodılar
- 3 Gördiler turra-i pīçüñ talebin her serde
Meh-liqālar da o arzū ile kākül qodılar
- 4 Bir benefşe qoyalum gülşene çünkim qomaduk
Ne fül ü zülf-i ‘arūs u ne qaranfül qodılar
- 5 ‘Aqluñi gāret idüp aldılar eşk-i çeşmüñ
Sende Āşaf ne tefekkür ne ta‘allül qodılar

238

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 ‘Azm ider seyrāna ‘aşık nev-cevānın gezdürür
Bir ölümcil hastedür ol şanki cānın gezdürür
- 2 Qadd-i ham-geşte giriftārdan o yār olmaz cüdā
Bir kemān-keşdür ki bile ol kemānın gezdürür
- 3 ‘Unq-ı mihre tavq-ı aqlāl-i şu‘ā‘ı bend idüp
Rüstemāne çarhı gör bebr-i jiyānın gezdürür
- 4 Verd-i gül bār oldı mı şandı ki diñlensün diyü
Pehlevānum aşqar-ı çābük-‘inānın gezdürür

237 F. 56^b, H. 43^{a-b}.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ’nın “Dil degüldür kafes-i cismüme bülbül qodılar/ Dâğlar añlamañuz yer yer ana gül qodılar” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 122.

3 talebin: talebün F.

4 Bir: Biz F. / çünkim: çünki H.

5 ‘Aqluñi: ‘Aqlım F. // Āşaf: ey Āşaf F.

238 F. 56^b-57^a, H. 43^b.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ’nın “‘Azm ider gülzāra ‘aşık nev-cevānın gezdürür/ Bir ölümlü hastedür bî-çāre cānın gezdürür” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 123.

1 nev-cevānın: nev-cevānuñ F. // cānın: cānuñ F.

2 kemānın: kemānuñ F.

3 ‘Unq-ı: ‘Unkı F. // jiyānın: jiyānuñ F.

4 çābük-‘inānın: çābük-‘inānuñ F.

- 5 ‘Arz ider Āşaf kemāl ehline dürr-i nazmını
Güyyā gevher-fürüşdur zer-feşânın gezdürür

239

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Hıvıf-ı reh bilmez şeb-i zulumetde ol tenhâ gelür
Senden ey dilber hayâlün baña bî-pervâ gelür
- 2 İtmedesin baña cevır ü nâz-ile düşünâm-ı telh
Şanma senden baña cevırün ile istignâ gelür
- 3 Cānını acıtmayınca bilmez ‘âşık n’eydügin
Sehm-i peykân-ı maḥabbet böyle nâ-peydâ gelür
- 4 Güyyā muğbeçe vü rez duḥterine bulaşur
Zevkıma ‘âkıll giden aḥbâblar şeydâ gelür
- 5 Keşmekeşde küy-ı yârda her biri Āşaf gibi
Āfet-i devrânı kaldırma şehâ gavgâ gelür

240

Mef‘ülü fā‘ilātü mef‘ülü fā‘ilün

- - + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Bülbül fığanuña gül-i ḥandâni güldürür
Reftâr-ı zâğ kebg-i ḥırâmânı güldürür
- 2 Olmaz mı bir nesīm-i füyüziyye rāygān
Sicn-i belâda şārib-i giryāni güldürür
- 3 Ḥaṭṭuñ küdürü ağladur ey meh-liḳâ beni
Gerçi kenârı ‘âşık-ı ḥayrânı güldürür
- 4 Cānān gelince ‘ıyşa gelür cāni ‘âşıkuñ
Ol şūḥ-ı nâz ḥaste-i bî-cāni güldürür

5 nazmını: nazmuñı F. // zer-feşânın: zer-feşānuñ F.

239 F. 57^a, H. 43^b.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ’nın “Bim-i reh bilmez şeb-i târikde tenhâ gelür/ Senden ey meh-rü hayâlün baña bî-pervâ gelür” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 125.

240 F. 57^{a-b}, H. 44^a.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ’nın “Bülbül şetâreti gül-i ḥandâni güldürür/ Taḳlîd-i zâğ kebg-i ḥırâmânı güldürür” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 119.

1 gül-i: bu gül-i H.

2 füyüziyye: feyziyye F.

3 kenârı: kenâr F. / ḥayrânı: ḥandâni H.

- 5 Ağlatsa Āşaf'ı n'ola ol yār gam degül
Güçlük odur ki zümre-i nādānı güldürür

241

Mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Yeridür gönülün āzmāyiş itsün bir hüner göster
Cevāhir pür gāzelle la'lini medḥ it güher göster
- 2 Seni özler gelür ey cān-ı şeydā sehm bīdār ol
Anı gam-ḥāneñe al bāri ta'zīm eyle yer göster
- 3 Dürüğüñ akçe itmez dāne-i eşk ile iş bitmez
Cevānuñ gönlini itmek dilerseñ sīm ü zer göster
- 4 Gözüm gibi heme yaş dökmeği nice olur seyr it
Bu gül-zār içre bārī baña bir şāhib-naẓar göster
- 5 Toyunca tāze seftāluların dirmek naşīb eyle
O naḥli Āşaf'a yā Rab hemīşe bār-ver göster

242

Mefā'ılün fe'ilātün mefā'ılün fe'ilün

+ - + - / + + - - / + - + - / + + -

- 1 Hezār nāz ile gönülümü o şāh ẓapar
O dil gibi ki anı rāyḡān sipāh ẓapar
- 2 Hevādan eyle güzer gitme ḥāneden ey şem'
O düzd her gice ḥaylice şeb-külāh ẓapar
- 3 Derüñe ḥaste gönül muntaẓır demādem meger
O kehrübā durur der sengi ki kāh ẓapar
- 4 Leb-i felekden eger düşse bir dilim nānı
Muḥakḡak anı da aḡḡāb-ı māl ü cāh ẓapar

241 F. 57^b, H. 44^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Demidür āzmāyiş eyleyüp ṭab'uñ hüner göster/ Muraşsa' bir gāzelle la'lini vaşf it güher göster" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 120.

3 Dürüğüñ: Dürügm F.

4 dökmeği: dökme F. // şāhib-: kāmīl F.

5 naḥli: naḥl F.

242 F. 57^b-58^a, H. 44^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Hezār şive ile gönülümü o şāh ẓapar/ Şu dil gibi ki anı nâ-gehān sipāh ẓapar" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 114.

1 nāz: nāle H. // anı: F.de yok.

3 beytin vezni bozuktur / Derüñe: Deriñe M. // kehrübā durur der: kehrībārdur derinüñ F.

5 Haşım fahûrı ҡosun rûzgârdur Āşaf
Der-i sehâveti gâhî açarsa gâh ҡapar

243

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

1 Nân-ı ye’s ile ҡanâ‘at gibi bir ni‘met mi var
Faqr-ı istiğnâ gibi bir devlet ü ‘izzet mi var

2 Kimden umarsın kerem kime idersin ilticâ
Var mı bir şâhib-sehâ hiç kimsede himmet mi var

3 Rif‘at-i dünyâ için derbânı olmam kimsenüñ
Çekmege bâr-ı cefâ-yı zaħmeti tãkat mı var

4 Her ne dem gitseñ şafâ geldüñ dinür her güşeden
Gidecek pîr-i muğân bázâridur minnet mi var

5 Niçe yıldur sa’y idersin şî‘r ü ebyât derkine
Yohsa Āşaf ma‘rifet erbâbına rağbet mi var

244

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

1 Pîç-i pîçiş oldılar hep cūylarla âblar
Cūylar pür-bâr olunca döndiler dolâblar

2 Müjde-i pâ-būsını itmek ile bād-ı şabâ
Cüst ü cūy-ı kūyuñ için çevrilür girdâblar

3 Şafha-i ruhsârı üzre cā-be-cā haţ şanmañuz
Ol güzel levh-i gülistân-ı ruħın i‘râblar

4 almışızdur bādenüñ zevķını biz idrākden
Fehmümüz almışdur ey sākî o la‘l-i nāblar

243 F. 58^a, H. 44^b.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ’nın “Nân-ı huşk ile ҡanâ‘at gibi bir ni‘met mi var/ Kûnc-i istiğnâ gibi bir güşe-i râhat mı var” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 132.

2 kime: kimden H. / idersin: iderse F. / ilticâ: irticâ H.

3 derbânı: derbân F.

244 F. 58^{a-b}, H. 44^b.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ’nın “Birbirine girdiler tölâblarla âblar/ Âblar gâlib olunca döndiler dölâblar” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 124.

1 Cūylar: Hūblar F.

2 bād-ı: bādı F.

3 ruhsârı: ruhsâr F.

5 Pür-fürüg-ı hüsn-i sâķī pertev-i cām-ı şarāb
Bezme āgāz eyle Āşaf geçmeden meh-tāblar

245

Mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

1 Dilüm mir'āti kim biñ pāre-i tīg-ı celālüñdür
Yine her pāresinde şu'le-ger görseñ cemālüñdür

2 Cemāl-i hüsn-i pāküñdür sevād-ı dīdenüñ nūrı
Süveydā-yı gözi 'aşķ ehlinüñ sevdā-yı hālüñdür

3 Hayālüñle eger dil istirāhat itmese müşkil
Cefā sicinde kim eglencemüz cānā hayālüñdür

4 Kosañ itmez karar evreng-i meh-tāb-ı zer-efşāna
Meveddet reh-güzārında gönül kim pāy-mālüñdür

5 Sipeh-sālār olan Mecnün ile Ferhād'uñ aħvāli
Nihāyetde nazar olunsa Āşaf hasb-i hālüñdür

246

Mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

1 Zebān-ı ehl-i hālde 'aşķa gül-zār-ı belā dirler
Canānuñ nev-ħaṭ-ı ruhsārına mūy-ı şafā dirler

2 Enīs olmaz güzeller 'aşıķ-ı āvāreye her giz
El öpmek kaşdını itseñ uzaķdan merħabā dirler

3 Mey-ābādı hemişe görmedük līkin görenlerden
İşitdük bir ferah-efzā mekān-ı dil-güşā dirler

4 Ricā eyle cefādan vāz gelsün ol sitem-kārum
Seni ey dil ğam-ı hūbān ile pek aşinā dirler

5 Selāmet yok saña 'aşķuñ elinden nice yıl Āşaf
Yine āvāreyi gör bir cevāna mübtelā dirler

5 -fürüg-ı: -fürügı F.

245 F. 58^b, H. 44^b-45^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Gönül mir'āti kim şad-pāre-i dest-i celālüñdür/ Yine her pāresine cilve-ger baksañ cemālüñdür" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 106.

246 F. 58^b, H. 45^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Lisân-ı ehl-i dilde 'aşķa gülzâr-ı belā dirler/ Cevānuñ kâmet-i mevzûnına naḥl-ı cefā dirler" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 108.

3 ferah-: ferāh- F.

247

Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fa'ülün

-- + / + -- + / + -- + / + --

- 1 Şun bâdeyi sâkî bize mestâne disünler
Uşanmadı gitdi gör o dîvâne disünler
- 2 Gül-çehresini her biri şoldurmada bunda
Şimden gerü bu gülşene od-hâne disünler
- 3 Dil Ka'be'sini yıķ koma taş üstine bir taş
Sen yap anı dostlar aña vîrâne disünler
- 4 Yanuñda senüñ gayr u hevâları şoranlar
İnşâf mı bu kim mescide meyhâne disünler
- 5 Āşaf oluban sözleri hep sırr-ı haķîķat
Aħbâb işidüp söyleme yabana disünler

248

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- + -- / - + -- / - + -- / - + -

- 1 Yâruñ ey dil yügrük uçar bir Hümâ-pervâzedür
Alçağa kılmaz tenezzül meyli evc-i nâzadur
- 2 Kâmet-i tûbâ kıyâmıyla yarışdurmaķ olur
Cevri bî-hadd ü ser-i gîsüsü bî-endâzedür
- 3 Dağlarla ser-be-ser zeyn eyleyüp şerh ideyüm
Raħm ide belki görince dağ-ı cismüm tâzedür
- 4 Bir laţîf mecmû'adur gül medh-i ħüsnüñ yazmağa
Şad hezâruñ rişte-i gönli aña şîrâzedür
- 5 Yâra mâ'ildür diyü şehnâzdan gör nağmeyi
Gitdi Āşaf nâlemüz eflâke bir âğâzedür

247 F. 59^a, H. 45^a.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Şun sâgarı sâkî baña mestâne disünler/ Uşlanmadı gitdi gör o dîvâne disünler" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 116.

248 F. 59^a, H. 45^{a-b}.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Kaşduñ ey dil yüksek uçar bir hümâ-pervâzedür/ Hâke ol itmez tenezzül meyli evc-i nâzedür" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 110.

3 Dağlara: Tağlarla H.

5 Yâra: Yâr H. // bir: gör H.

249

Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

-- + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Düş yire dirse 'âşıkça çün dilberi düşer
Hâk-i kâdem ider rüyuñ âdem yeri düşer
- 2 Bir nice demde nergis-i zerrîn seyr idüñ
Lerzân olur ayağ u eli sâğarı düşer
- 3 İtse haber bu vaşf[1] eger gülşene şabâ
Pejmürde-ğâl olup süsenüñ hançeri düşer
- 4 Baş yire koyup ağlar kapusunda ehl-i 'aşk
Rif'at anuñ ki pâyuña sîm ü zeri düşer
- 5 Üftâde olsa hüsnine Āşaf bağan n'ola
Hüb olıcağ kumâş aña çok müşteri düşer

250

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Hün-ı dille dîde pür olduçça eşk-i ter döker
Giryeden ğayrı 'ilâcı bulamaz ölçer döker
- 2 Kâş ol hâşâk olaydum pâye-i meykedede
Üstine sâķî-i devrân cür'a-i sâğar döker
- 3 İvmek itme sâķiyâ kim elde varken tolu tās
Bād-ı serd esdükçe verde bāğda güller döker
- 4 Gâh nesrîn zevk ider zerrîn kadehle âşikâr
Gâh olur girü yedine bî-şümârân zer döker
- 5 Bir mehîb şahrâya şaldı rüzgâr-ı 'aşk beni
Aña şebbâz-ı hayâl uğrarsa Āşaf per döker

249 F. 59^b, H. 45^b.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Düş hâke dirse 'âşıkına dil-beri düşer/ Ferş-i kâdem ider yüzün âdem yeri düşer" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 112.

1 'âşıkça: 'âşık F. // ider: idüpdür F.

250 F. 59^b, H. 45^b.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Dîde hün-ı dille pür olduçça eşk-i ter döker/ Ağlamağdan ğayrı dermân bulmaz ölçer döker" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 115.

2 meykedede: humhânede H.

3 İvmek: Evmek H. // verde: verdüñ F.

4 girü: giri F.

251

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Dökme şebnem gibi eşk ol gül-i zībā ter olur
Gonça-i gülbün-i nâz ey dil-i şeydâ ter olur
- 2 Ey gözüm ağlama sen çurra-i çarrârından
Ol havâdan nem olur zülf-i semen-sâ ter olur
- 3 Cü gibi küyuña âşüfte gönül ağıtdı
Çorçaram pâyuñı ey çad-i çiyâmet ter olur
- 4 Ben mey-i şevk ile keyf olmağa sa'y ider idüm
Şu sözümnden gücenür gerçi ki şahbâ ter olur
- 5 Çand-ı dildâreye beñzer diyü helvâ-yı teri
Ağzuña alma fem-i nâzüki Āşaf ter olur

252

Mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün mefâ 'ilün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Ne 'işretler olunmuşdur ne ayağlar sürilmişdür
Haķıķat rāhına hiç irmek olmaz hep görilmişdür
- 2 Gönül āyīnesin biñ pāre gördüm rāh-ı firçatde
Muħaķķaķ bir sitem-ger seng-dil yāra urılmışdür
- 3 Senüñ bŷy-ı şafâ-baħşuñla mümkin mi ki baħş itmek
Hezārān bülbülüñ ey gonça çulağı burılmışdür
- 4 Gönül dünyā yıkılmaz göklere āhuñ sŷtŷn olsa
Bugŷn çarç āsumānı anuñ ŷstine çurılmışdür
- 5 Dil-i 'uşşāķ o naħlŷñ sāyesinde eylesŷn ārām
Bulandı bir zamān Āşaf hele ŷimdi çurılmışdür

251 F. 59^b-60^a, H. 45^b-46^a.

Bu gazel, Şeyhŷlislām Yahyâ'nın "Jāleveş dökme yaşuñ ol gül-i ra'nâ ter olur/ Gonce-i güleşen-i nâz ey dil-i şeydâ ter olur" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 100.

1 gül-i: F.de yok.

3 çad-i: çadi H.

252 F. 60^a, H. 46^a.

Bu gazel, Şeyhŷlislām Yahyâ'nın "Ne meclisler çurılmışdür ne sâğarlar sürilmişdür/ Maħabbet bâdesine beñzer olmaz hep görilmişdür" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 104.

253

Meḫ'ülü fâ'ilâtü meḫ'îlü fâ'ilün

-- + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Ol nev-ḥaṭ-ı 'izâr u fem-i yârı bozdılar
Ṭâlibleri gidüp yine bâzârı bozdılar
- 2 A'dâdan ayırdılar ey dil-rübâ seni
Bir fen ile o 'asker-i küffârı bozdılar
- 3 Gîsü ṭağıtdı yâr 'aқıl oldı târumâr
Şan lâne-i hezâr-ı çemen-zârı bozdılar
- 4 Gitdi sel-âb-ı eşk ü ten-i zerd geçmeden
Қaldı 'ayâr dirhem ü dînârı bozdılar
- 5 Âşaf alurdı vaşlını cân naқdine velî
Ol meh-liқânuñ virdigi ikrârı bozdılar

254

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Rûy-ı ra'nâsında cânânuñ ki müşğîn-mû biter
Beñzer ol bâğa ki eṭrâfında 'anber-bû biter
- 2 Berg-i güldür vech-i pâküñ ey nihâl-i bâğ-ı nâz
Şun'-ı Rabbâniyle ammâ anda şeftâlû biter
- 3 Hüsnuñ vaşfını her dem ideyüm vird-i zebân
Ey gül-i gül-zâr-ı nâz-perver dilümden bu biter
- 4 Gerçi yârûñ nîm nigeḫ luṭfi câna merhem olur
Şanma ammâ cerḫ-i tîr-i gamze-i cādû biter
- 5 Dosta Âşaf göñlümüz gülmez açılmaz çok zamân
Görmedüm ol gonça-i dem-beste-veş maḫbûb-ı ter

253 F. 60^{a-b}, H. 46^a.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Ḥaṭṭ-ı leb-i 'izârı ruḫ-ı yârı bozdılar/ Ṭağıtdı müşterîleri bâzârı bozdılar" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 99.

1 ḥaṭ-ı: ḥaṭṭı F.

2 ilk mısradâ vezin aksamaktadır / ey: ayâ H. / seni: sini F.

5 ikinci mısradâ vezin aksamaktadır / virdigi: virdügi H.

254 F. 60^b, H. 46^{a-b}.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Rûy-ı zîbâsında dil-dârûñ ki müşkîn mü biter/ Beñzer ol gülzâra eṭrâfında 'anber bû biter" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 95.

1 müşğîn-: misğîn- F.

3 "Hüsnuñ vaşfını" ifadesi yerine "Hüsnuññ vaşfını" veya "Hüsnuñ evşâfını" şekliyle vezin düzelmektedir // gül-zâr-ı: gülbîn-i F.

4 nigeḫ: nigâh F. / câna: cânâne F. // cerḫ-i: çarḫ-ı M.

5 göñlümüz gülmez: destimüz gelmez F. // maḫbûb-ı ter: maḫbûb biter F.

255

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Ğonçaya ol neş'e kim çäk-i girîbân itdürür
Bülbül-i äväreye nālân-ı mestân itdürür
- 2 Dil hevâyî olmada geldükçe rüz-ı nev-bahâr
Bu hevâlar halka çün gül-geşt-i seyrân itdürür
- 3 Näleler kıldukça bülbül gül nihâli şalınur
Feyzini aña şabâ her demde iz‘ân itdürür
- 4 Ol kadar virdi metânet äba ebr-i nev-bahâr
Kendi şânında komaz elbette tuğyân itdürür
- 5 Tolanur gül-zâruñ eţrâfını Āşaf cüylar
Semt semt aĥbâba hep ‘azm-i gülistân itdürür

256

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Kîmyâdan ĥâkümi gün ola tercîĥ ideler
Rindler kâse düzüp zühhâd tesbîĥ ideler
- 2 Güç ise dil ġam degül emr idicek sultân-ı ‘aşġ
Naġd-i gün idüp cefâ nârıyla taşĥîĥ ideler
- 3 Dîde-i ĥün-ĥ‘âr-ı dilber öyle âfet ola kim
Tîr ü deşne şerĥ idenler aña telmîĥ ideler
- 4 ‘Āşık-ı ĥâlîş n’içün aġyârdan fark olmaya
Dil-rübâ olmaz mı kim şeydâyı tenġîĥ ideler
- 5 Besdür ol ĥüba gedâ-yı bâbuñ unutma dimek
Āşaf’ı dostlar degül ĥâcet ki taşrîĥ ideler

255 F. 60^b-61^a, H. 46^b.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın “Ğonceye ol neşve kim çäk-ı girîbân itdürür/ Bülbül-i şûrîdeye feryâd-ı mestân itdürür” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 86.

4 şânında: şânuñda F.

5 cüylar: ĥüblar F.

256 F. 61^a, H. 46^b.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın “Tütüyâdan topraġum vaġt ola tercîĥ ideler/ Rindler sâġar düzüp zühhâd tesbîĥ ideler” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 94.

1 Rindler: Rindeler F. // zühhâd: şüfiyân F.

4 aġyârdan: aġyâr F.

257

Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

-- + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Kāküllerüñ dil almağa tedbîr itdiler
İki bölükle dünyeyi teşhîr itdiler
- 2 Sākî-i devrüñ aldılar āhır ayağını
Şüfiyle şeyh meykedede el bir itdiler
- 3 Birisi tesbîh aldı ele biri ke's-i mey
Güyâ ki rind ü vâ'ızı taḥyîr itdiler
- 4 Ol iki zülf ayağ uzadup bî-ḥaber dile
Bir bî-riyâyı beste-i zencîr itdiler
- 5 Şaçı ağardı ğam ile hem ḳaddi oldı dāl
Hübân Āşafâ seni dil-gîr itdiler

258

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Çeşm-i ḥün-rîzüm ḥayâli şâhedîn i'zâz ider
Her ḳademde bir ḥarîr-i sürḥ ferş-endâz ider
- 2 Kim döner yalvarmadan ḥübâna ammâ n'eylesün
'Āşîḳân 'arz-ı niyâz itdükçe dilber nâz ider
- 3 Sen hemân künc-i vişâli bekle ey meksür dil
Ol Hümâ-pervâz her dem meyl-i evc-i nâz ider
- 4 Râz-ı 'aşḳı nice pinhân eylesün dilde hezâr
Ḳanda bir ifşâ-yı râz varsa anı hem-râz ider
- 5 Az u çok n'işlerse Āşaf luḫfidur in'âmıdur
Dime ol dil-cü cefâyı çok vefâyı az ider

257 F. 61^{a-b}, H. 47^a.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Gisûlaruñ dil almağa tedbîr itdiler/ İki belükle 'âlemi teşhîr itdiler" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 89.

1 almağa: tütmağa F.

2 Şüfiyle şeyh meykedede el: Şüfî-i şeyh-i meykede dest F.

3 ele: yede F. / ke's-i: kâse F.

4 ayağ: ayak F.

5 ğam ile: ğam-ı hecr ile F. / dāl: ḥam H. // seni: sini F.

258 F. 61^b, H. 47^a.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Çeşm-i ḥünînüm ḥayâlün şâhını i'zâz ider/ Her gelişte bir ḳumâş-i sürḥ pây-endâz ider" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 90.

1 şâhedîn: şâhedün F.

259

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Zülf-i pür-ḥam pīçişinden dīde kim pür-âb olur
 ankı ulzūme irerse atresi girdâb olur
- 2 arfetü'l-'ayn içre urmaz gelse meh-veş ḥāneye
 Baḥt-ı bīdār olmasa rif'at ḥayāl-i ḥ'âb olur
- 3 Şerḥa açsa cismūme ḥūbum gelür cāna feraḥ
 'Āşık-ı ḡam-ḥ'āreye ol şerḥa feth-i bāb olur
- 4 Eşk-i şeydādan şaḡın gel ey cevān-ı ḥūb-rū
 Kim nice ābādeyi berbād ider seyl-âb olur
- 5 Bir dile irişse Āşaf pertev-i nūr-ı Ḥudā
 Zerre-i ḥākister iken mihr-i 'ālem-tāb olur

260

Mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Dil-i āvārenūñ cānān mehcūr olduğın ister
 Nişān-ı sehminūñ ol aşı yā dūr olduğın ister
- 2 Ḥayıf bilmem n' içün dil şehri ni berbād ider dilber
 Demādem şāhlar ḥod şehri ma'mūr olduğın ister
- 3 Şarāb-ı telḥ gelmiş çeşmine ḡavḡayı aldurmuş
 Ḡöñül ol dīde-i mest şimdi maḥmūr olduğın ister
- 4 Firāı ḡuşşasın çeksün diyü 'izzet ider yoḥsa
 Felek şāfī-dilūñ şanmañ ki mesrūr olduğın ister
- 5 Lebūñ vaşfiyla ölmek aşdını eyler imiş Āşaf
 Gidüp ĩmān-ile ol abri pür-nūr olduğın ister

259 F. 61^b, H. 47^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Zülf-i pür-çinūñ ḡamından dīde kim pür-âb olur/ Her ne baḥre kim düşerse atresi gird-âb olur" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 83.

1 ankı ulzūme: anḡı 'ummāna H.

2 ḥayāl-i: ḥayāli F.

3 açsa: açmasa F.

4 ābādeyi: ābāde'i F. / ider: idüp F.

260 F. 62^a, H. 47^b.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Dil-i bî-çārenūñ dil-dār mehcūr olduğın ister/ Nişān-ı tīrinūñ ol aşı yā dūr olduğın ister" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *Şeyhülislām Yahyâ Divāni*, MEB Yay., Ankara 2001, s. 81.

3 dīde-i mest: mīve-i telḥ F.

4 şāfī: sāf F. / şanmañ ki: şanma ki F.

261

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Devr-i hüsnüñle derūnum tāb-nāk olmaḡdadur
Söz hemān mir'āt-ı dil iz'ān-ı pāk olmaḡdadur
- 2 Niçeler var yek nigeħle topraḡı iksīr ider
Kīmyā-yı 'izzet ey dīvāne ḡāk olmaḡdadur
- 3 Vaşluñı 'ahd eyleyüp luḡf itdūñ inşāf eyledūñ
Günde biñ def'a ḡaşım ḡüyā helāk olmaḡdadur
- 4 Rāḡ-ı 'aşkuñ cür'asın içse görürdi zevkını
Ol ḡadeḡ-peymā ki keyf-i āb-ı tāk olmaḡdadur
- 5 Ḳorḡaram sūz-ı derūnum ide bir semtden zuhūr
Seyf-i ḡamla cism-i Āşaf çāk çāk olmaḡdadur

262

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Delmeḡe 'āşıḡlaruñ baḡrın sehīm cānān atar
Ol ḡadengūñ semtine āvāre 'āşıḡ cān atar
- 2 Söz atar ḡahrıyla semtinden 'adūya ol perī
Yā melek şeyḡāna ḡökden aḡker-i sūzān atar
- 3 Taş gelse yārdan şeydā alır başına ḡor
Şanki ol in'ām idüp ḡ'ān-ı sehādan nān atar
- 4 Durmaḡ-içün ḡüşe-i kūyuñda her dem o mehūñ
'Āşıḡ-ı şeydā demādem āh-ile eḡḡān atar
- 5 Reh-ḡüzār-ı dōstdan derk eylesünler luḡf idüp
Ḳabrūme Āşaf o dem kim topraḡum yārān atar

261 F. 62^a, H. 47^b.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "'Aks-ı rûyuñla derūnum tābnāk olmaḡdadur/ Söz hemān āyine-i idrāk-i pāk olmaḡdadur"' matlalı gazeline naziredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 82.

1 dil: dil ü F.

3 Vaşluñı: Vaşlımı F.

262 F. 62^b, H. 47^b-48^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "'Āşıḡuñ almaḡa cānın tır kim cānān atar/ Ol ḡadengūñ üstine bî-çāre 'āşıḡ cān atar"' matlalı gazeline naziredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 80.

1 'āşıḡlaruñ: 'āşıḡların F.

3 ḡ'ān-ı: ḡūn-ı H.

5 Ḳabrūme: Ḳabrime M.

263

Müfte'ülün müfte'ülün fâ'ilün

- + + - / - + + - / - + -

- 1 Meykede kaçırında bulunmazsa yer
Hum dibi meykede bucağı yeter
- 2 Semtüne kim gidebilür toğrılıp
Çekmese ağlâl-i hađıķat eger
- 3 Elbet alur döst zere feyz-ile
Olmasun mir'ât-ı göñlinde keder
- 4 Bir derindendür bilürüz fetĥ-i bâb
Anı bilen niye olur derbeder
- 5 Göñlümüze kılmasa Āşaf cefâ
İki haşım biri birinden beter

264

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Şabâ-yı 'atıfet-âsâ çü geçdi ğamze-i dilber
Göründi sînemüñ şahnında yer yer kırmızı güller
- 2 Yirişmiş gülşen-i firķatde bir pür dâne şad-bergdür
Nişân-ı tîr-i cevrüñle berümde her elif yer yer
- 3 Bilürler rüy-ı zerdüm çeşm-i pür-ğam-gînde ağlarken
Çıķarmış çeşme-sâr-ı vâdî-i hicrânda nîlüfer
- 4 Serâpâ cism-i zârumı gören âlüde-i ĥün-âb
Mişâl-i lâle-zâr-ı gülsitân-ı derd ü firķat der

263 F. 62^b, H. 48^a.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Mey-kede şadrında bulunmazsa yer/ Hum dibi mey-hâne bucağı yeter" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 70.

Yahyâ'nın gazeline de kullanılan "müfte'ülün/ müfte'ülün/ fâ'ilün" kalıbının bazı tefileleri Āşaf'ta "fâi'lâtün" tefilesine uymaktadır.

1 "ikinci" meykede: kaçâne H.

2 toğrılıp: toğrulup H.

4 derindendür: derinden F.

5 haşım: ĥasmum H.

264 F. 62^b-63^a, H. 48^a.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Nesîm-i nev-bahârî gibi geçdi nâvek-i dil-ber/ Açıldı sînemüñ bâğında yer yer kırmızı güller" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 69.

2 berümde: berimde H.; sînemde F.

4 zârumı: zârımı H. / âlüde-i: âlüde F. // derd ü: hecr ü F.

5 Bu eyyām-ı rebī‘de Āşafā ğam yok diyen varsa
Za‘īf-i cism-i zāruñ rüy-ı zerdüñ anlara göster

265

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

1 Yıkdı bu dil lānesin dildārum itdi tārūmār
Ummazam ‘Anķā-yı ‘aşķ ide o lānede ķarār

2 Māh-ı Ken‘ān olsa da ħüsnüñ getürmem yāduma
Nice gündür şīşe-i gönümde vardır inkisār

3 Āşiyān-ı tende şimdi çün şıķıldı murġ-ı cān
Cāme-i ihsān-ı kevnı kendüye eyler m’o bār

4 ‘Arş-ı istiġnādudur cevlan-ı murġ-ı himmetüñ
Şükri lillāh kim ķanā‘at naķçirin itdi şikār

5 Revzen-i ķaşr-ı ümīdi rüzġardan beste ķıl
Düşmeye dirseñ derün-ı ħāṭıra Āşaf ġubār

266

Mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

1 Gelen biñ nāz ile ol dişleri dūr-dāne olmaķ var
Zarīfāne zarīfāne gelen ġılmāne olmaķ var

2 Gören ħüsn-i cemālūñi derünından dir elbette
Bu şehrüñ gencinüñ meskenleri vīrāne olmaķ var

3 Meded rūḥ-ı revān aķma şaķın ġisū-yı ġaddāra
Ki anuñ bir telinde nice biñ dīvāne olmaķ var

4 Didüm ey ķāmeti Leylā kemend it boynuma zülfüñ
Didi zülfüm çeken bendin ‘aceb rindāne olmaķ var

5 Güzel medḥ eylemişsin ħüsn-i dildārı hele Āşaf
Bu tarz hoş-edālarla sözüñ merdāne olmaķ var

5 eyyām-ı: eyyāmı F.

265 F. 63^a, H. 48^{a-b}.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ’nın “Yıkdı gönüm aşiyânın yâr itdi târ u mâr/ Añlamam kim şâh-bâz-ı ‘aşķ ide anda ķarâr” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 71.

2 ħüsnüñ: ħüsnin H. / yāduma: yādıma M.

4 naķçirin: naķçirün F.

5 dirseñ: dirsın F.

266 F. 63^{a-b}, H. 48^b.

2 ħüsn-i: ħüsn ü H. / cemālūñi: cemālīñi F.

4 ķāmeti: ķāmet-i F. // rindāne: dīvāne H.

267

Meḥ'ülü fâ'ilâtü meḥ'îlü fâ'ilün

-- + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Bir rüz çeşme kuhl-ı laḥîf-i ğubâr eser
Cism ü dile mu'âvin olan rüzgâr eser
- 2 Bir ḳaddi servden ṭoḳınur ğuşuma şadâ
Ĝüyâ nevâ-yı zemzeme-i sâz-kâr eser
- 3 Güller zemînde secde-i sehv eyledi meger
Ĝül-zâra bâd-ı şevḳ ruḥ-ile âşikâr eser
- 4 Taḥḳîḳ bâd-ı âh-ı melâlet-keşân ğarîb
Keştî-i baḥr-ı 'aşḳa 'aceb bâz-kâr eser
- 5 Âşaf mişâl-i şeh-per-i ğül-zâr olan havâ
Mânend-i büy-ı yâr bize şad hezâr eser

268

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Mihr ü mâhı eyledüm seyr âfitâb olmuş gelür
Ref' idüp yüzden niḳâbın bî-ḥicâb olmuş gelür
- 2 Her yaña ḳılmış ḥavâle ğamze-i ser-tîzini
Kurmış ebrûsı kemânın pür-şitâb olmuş gelür
- 3 Eylemiş zülfi kemendi nice âhûlar şikâr
Şalınup mânend-i Rüstem pür-'itâb olmuş gelür
- 4 Bende-i fermânuñ olmuş dâ'im 'uşşâkuñ senüñ
Mişl-i encüm 'askeriyle bî-ḥisâb olmuş gelür
- 5 Dîv ü perrîyi ḳul itmiş ol Süleymân-veş 'aceb
Bârgâhını ḳurup hem behre-yâb olmuş gelür
- 6 Bir suḥan-ârâ-yı meclisdür ki yok durur eşi
Çok zarâfetle bugün ḥâzır-cevâb olmuş gelür

267 F. 63^b, H. 48^b.

Bu gazel, Sabrî'nin "Bir ğün nesîm-i 'âḳıfet-i Kird-kâr eser/ Fülk-i dile müsâ'id olan rüzgâr eser" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 179.

268 F. 63^b-64^a, H. 48^b-49^a.

2 ebrûsı: ebrû-yı F.

3 zülfi: zülf-i F.

5 perrîyi: perî'i H.

- 7 Vech-i pākin seyr idince ehl-i ‘irfān didiler
Eylemiş pür-nūr cihānı müsteṭāb olmuş gelür
- 8 Ka‘be-i kūyuñ ṭavāf idüp dönen ‘āşıkları
Cümleden a‘lā du‘āsı müstecāb olmuş gelür
- 9 Ğāfil olmañ siz ki her dem ol büt-i şīrīn-zebān
Āşafā belli bu ki mest-i ḥarāb olmuş gelür

269

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Nev-bahār geldi yeşil cāme geyindi ṭağlar
Ḥurreminden cūş idüp bulandı hep ırmağlar
- 2 Şubḥ-dem bād-ı şabādan kesb idüp her bir nefes
Lāleler güller göz açdı çıkuban zanbağlar
- 3 Nāle kıldı şol kadar bülbül gülüñ ‘aşkıma kim
Gözyaşından şeb-çerāğ-āsā yanar yaprağlar
- 4 Sāye-dār olmaz dime şimden gerü servīlerüñ
Başlarına kurulur sebzīn-nümā oṭağlar
- 5 Āşaf-ı dil-teşnenüñ dostum revā mıdur bugün
Olmaya rāḥat derūnında ḳala bu dağlar

270

Mef‘ülü fā‘ilātü mefā‘ilü fā‘ilün

- - + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Yaşum benüm ki dīde-i pür-ḥūna nāz ider
Leylā-yı zülfümüz heme Mecnūn’a nāz ider
- 2 Sīnemde āteş-i lebüñ ü dilde fikr-i ruḥ
Nālem hemīşe çeng-ile ḳānūna nāz ider
- 3 Dil bülbüli ki çāh-ı zenaḥdāna düşeli
Her dem hezār-ı gülşene biñ güne nāz ider
- 4 Akdukça eşk-i çeşm-i terüm dem-be-dem benüm
Hechrüñ ḡamıyla Nīl’e vü Ceyḥūn’a nāz ider

269 F. 64^a, H. 49^a.

1 geldi: oldu H.

270 F. 64^b, H. 49^{a-b}.

Bu gazel, Vecdī’nin “Eşküm firāk-ı la‘l ile Ceyḥūna nāz ider/ Āhum hevâ-yı zülf ile gerdūna nāz ider” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Ahmet Mermer, *XVII. Yüzyıl Dîvân Şairi Vecdî ve Dîvânçesi*, MEB Yay., Ankara 2002, s. 78-79.

- 5 Reşk itdi h̄usn-i dilbere h̄ür-ile bu revîş
Al ruhları ki bâde-i gül-gūna nâz ider
- 6 Āşaf bu şî'r feyz-i Hâk olduĝına güvâh
Zâhirde sözlerüñ dürr-i meknûna nâz ider

271

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Ol benüm sevgili yârum baĝ ne refâtla geĝer
Almadı Tañrı selâmın gör ne âzârla geĝer
- 2 Pür-ĝazab ol çeşm-i şehbâzıyla baĝdı yüzüme
Tîr-i müjĝânın atar baĝruma biñ kârla geĝer
- 3 Ey benüm sevgili yârum almaduñ bizden selâm
Bâķî şanma bu güzellik cânım ılĝarla geĝer
- 4 Kanda bir gül yüzlü varsa hârdur hep hem-demi
Zerrece şâd olmazam 'ömrüm ĝam-ı yârla geĝer
- 5 Āşafâ aradıĝuñ dost idi çün bulduñ hele
Dest açup eyle du'â cânâ seher zârla geĝer

272

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün
- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Gülsitân-ı h̄usnüñüñ ol ruĝ gül-i hamrâsıdur
Rûz u şeb şeydâ gönül hem bülbül-i gūyâsıdur
- 2 Hâtırı maĝzûn idüp bu dîdeyi giryân iden
Kâkül-i şeb-rengidür hem nergis-i şehlâsıdur
- 3 Zer kalem ile çekilmiş ol berât-ı h̄usnine
Meh cebîninde iki ebrûları tuĝrâsıdur
- 4 Her gören 'âşıkларını vâlih ü ĝayrân iden
Şîve vü ĝüftâr u nâz u kâmet-i bâlâsıdur

5 h̄ür-ile: h̄ürî ki F.
271 F. 64^b, H. 49^b.

1 sevgili: sevgülü H.

2 Pür-ĝazab ol çeşm-i şehbâzıyla: Çeşm-i şehbâz ile pür ĝazabla F. // baĝruma: baĝrıma M.

3 sevgili: sevgülü H.

5 aradıĝuñ: aradıĝuñ H.

272 F. 65^a, H. 49^b.

2 dîdeyi: dîde'i F. // nergis-i: dîde-i H.

- 5 ‘Āşıkuñ bağrın delüp gönlini tālān eyleyen
Dürr-i dendānidur anuñ gerden-i elmāsıdur
- 6 Cüst ü cū itdüm cihānı her birini seyr idüp
Çok güzel gördüm velī bu cümleñüñ a‘lāsıdur
- 7 Āşaf-ı dil-teşneyi bu tarz ile hem sākıyā
Bezm-i ‘aşkda mest iden la‘l-i lebūñ şahbāsıdur

273

Mef‘ülü mefā‘ilü mefā‘ilü fa‘ülün

--+ / +--+ / +--+ / +---

- 1 Sevdi yine dil bir güli şeydālığı vardır
Gördüm tolaşur semtini rüsvālığı vardır
- 2 Geçmez öte her dem ser-i küyında qalır hep
Tıfl-ı dili gördük nice uyalığı vardır
- 3 Ruhsarı güneş gibi ziyā virse ‘aceb mi
Meh-tāb-ı cihān-tāb gibi garrālığı vardır
- 4 Ebrūsını çatmış yine eṭrāf-ı cebinde
Ol māh ruhuñ haq bu ki ra‘nālığı vardır
- 5 Güş eylesün ol Āşaf’uñ āhını seherde
Bülbül gibi gülşende çü güyālığı vardır

274

Mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün

+---- / +---- / +---- / +----

- 1 Güşāde eyleyen gönlümi ol qaşı kemānumdur
Qazā-yı sehmi ammā eskiden hātır-nişānumdur
- 2 Bu bāguñ lāle-i hamrā vü sünbül nergisi cümle
İden perverde ser-tā-ser benüm çeşm-i revānumdur
- 3 Cefā-yı yār ile ğam-hānede gördükçe ‘işretler
Benüm bu eşk-i hūn-ābum şarāb-ı erguvānumdur

5 tālān: nālān F.

7 teşneyi: teşne’i F.

273 F. 65^a, H. 50^a.

1 semtini: semtine H.

2 küyında: küyuñda H.

274 F. 65^b, H. 50^a.

1 gönlümi: gönlimi F. / kemānumdur: kemāndur F.

4 Değişmem hüsn-i pākīzeñ şehā mülk-i Süleymān'a
Benüm rûḥ-ı revānumdur daḥı ārām-ı cānumdur

5 Gülistānında Āşaf sū-be-sū itdükçe cüst ü cū
Şafāsından dir imiş ol gül-i ter bāgbānumdur

275

Mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün

-- + / - + - + / + - - + / - + -

1 Gıtdi yanınca bāğa dil-i mübtelāyı gör
Şāhuñ nedīmi oldı yine şol gedāyı gör

2 Vā'ız neşāṭ-ı ḳalb dilerseñ o güzelüñ
Eyle ṭavāf Ka'be-i kūyın şafāyı gör

3 Meşhūr iken cehil ile ṭūṭiler içre zāğ
Bezm-i çemende oldı müfessir belāyı gör

4 Bu nā-sezālar ile seyir itme gülşeni
Nār-ı firāk içinde yanan aşdikāyı gör

5 Sen şāh-ı hüsn-i Yūsūf'a bir ter ğazel dimiş
Meddāhlar içre Āşaf-ı şīrīn-edāyı gör

276

Mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

1 Senüñ cānā ḳapuñda bende olmuş dil-rübālar var
Cemālüñ görmege 'aşıḳ hezārān bī-nevālar var

2 Reh-i 'aşḳuñda ber-düş eyleyüp bu hırḳa-i faḳrı
Gedā şeklinde şeydu'llāh ider şāh-ı gedālar var

3 Güzel yazdurmasun mı zer varaḳ üzre benüm nazmum
Ruḥ-ı gül-rengi vaşfında anuñ şīrīn-edālar var

4 'Aceb ḳurtulmadı sehm-i ḳazāsından tenüm ḥayfā
Güzellerden ten-i bī-çāreye cevr ü ezālar var

5 Sever Āşaf senüñ 'īd-i vişālüñ ey hilāl-ebrū
Ki zīrā sīne-ber-sīne olunca merḥabālar var

5 ol: o F.

275 F. 65^b, H. 50^{a-b}.

5 hüsn-i: hüsn ü F.

276 F. 66^a, H. 50^b.

3 Güzel: Göñül H.

5 Sever: Şavar F.

277

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün

- + - - / - + - - / - + - - / - + - -

- 1 Kişver-i hüsne seni hem dilberā sulṭān dirler
Mülk-i hüsnuñ şāhibi bir Yūsuf-ı Ken'ān dirler
- 2 La'ı-i nābuña iki ad koydı 'aşıklar cihānda
Birinuñ Kevşer'dür ismi birine mercān dirler
- 3 Burc-ı hüsnuñi tolaşur hem şehā şubḥ u mesāda
Mā'il olmuş ruḥlarıña neyyir-i rahşān dirler
- 4 Ğamzeler 'uşşāk içinde olmasunlar kana mā'il
Ḥaḳḳına vardur işāret kanı koymaz kan dirler
- 5 Nev ḥayālāt u edālar görelüm Āşaf nedendür
Nazm-ile yārān seni hep şānı-i Selmān dirler

278

Fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Yār görünce bizi cilveye āğāz eyler
Güyā lālāsına mehd içre tıfil nāz eyler
- 2 Ser-i kūyında bu dil cān u başım itdi fedā
'Āşıkı 'aşḳ dilir eyledi ser-bāz eyler
- 3 İtleruñ şeb ki benüm zārumı gūş itdükçe
Ser-i soḳākda karşı çıkup i'zāz eyler
- 4 Nazm-ı 'Ālī'yi ider şı'r-i pesendānum pest
Bāzlar zāğdan a'lāya ki pervāz eyler
- 5 Seni Āşaf bu ḥayālāt u edālār göresin
Çıkarur evc-i havā üstine şehbāz eyler

277 F. 66^a, H. 50^b.

Bu gazel, Sānī'nin "Ḥüblar ḥaylına cānā seni sulṭān derler/ Mālik-i mışr-ı ḥüsün Yūsuf-ı Ken'ān derler" matlalı gazeline nazıredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, Seri 1 Fasikül 4, s. 104-105.

2 nābuña: nābıña M.

3 tolaşur: dolaşur H. // Mā'il: Māyil H. / ruḥlarıña: ruḥlarıña M.

4 mā'il: māyil H.

278 F. 66^{a-b}, H. 50^b-51^a.

3 zārumı: zārımı H.; zārum F.

4 'Ālī'yi: 'Ālī'i F.

279

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Ser-be-ser eyvân müferrihdür şehâ gül vaq̄tidür
Kıl teferrüc seyr-i bâğa gül gibi gül vaq̄tidür
- 2 Şerha şerha dağ-ile zeyn eyle sīneñ bāğda
Da'vet it bir lāle-i hamrā қaranfūl vaq̄tidür
- 3 Hānemüz gelsün müşerref eylesün h̄'ānendeler
Meclis āmāde bu dem sākī yine mül vaq̄tidür
- 4 Duydur efgānuñı gūş-ı yāra sen vaq̄t-i seher
Nāleler kıl ey dil-i şūrīde bülbül vaq̄tidür
- 5 Şavt-ı bāde çün ayağ-ı bezme virdi gūlgule
Hāzır ol Āsaf şafā-yı bāğa gūlgul vaq̄tidür

280

Mefā' ilün mefā' ilün fā' ulün

+ - - - / + - - - / + - -

- 1 Hudā'nuñ hikmeti gencin bulurlar
Bu köhne hānede vīrān olanlar
- 2 Olur mālīk ma'ārif dūrlerine
Haq̄ikat lüccesinde kān olanlar
- 3 “نفخت فيه من روحي”nüñ añlar
Rumūzın şāhib-i 'irfān olanlar
- 4 Olur gencīne-i eşbāha vāq̄ıf
Nuq̄uş-ı 'āleme hayrān olanlar
- 5 Olur her kışşa Baṭṭāl söylenilmez
Qodılar nāmların merdān olanlar
- 6 İrerler şāda elbette serāpā
Bu künc-i ğamda hep giryān olanlar

279 F. 66^b, H. 51^a.

280 F. 66^b-67^a, H. 51^a.

1 gazelin “-ān olanlar” şeklindeki kafiye ve redif yapısı ilk mısradaki aksamaktadır.

3 “*Nefahtü flhi min rūhi*”: “Onu tesviye edip, düzeltip de rûhumdan ona (Hz. Âdem'e) üfledim mi derhâl ona secdeye kapanın.” bk. 38 Sâd/72; “Ben, onun yaratılışını tamamladığım ve ona rûhumdan üflediğim zaman, siz hemen onun için secdeye kapanın.” bk. 15 Hicr/29.

4 eşbāha: eşbāha F.

5 söylenilmez: söylenmez F.

- 7 Uşul-i ‘aşkı Āşaf’ dan görürler
Bu nār-ı ‘aşk-ile sūzān olanlar

281

Mef’ülü fā’ilātü mefā’ilü fā’ilün

-- + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 La’lūñ cünün-ı ‘aşka devādan haber virür
Oldur tabīb-i cān şifādan haber virür
- 2 Şaçun getürdi nāfe-i Çīn’ün selāmını
Bize o būy-ı müşg-i Hıttā’dan haber virür
- 3 İtsem ‘aceb mi cām-ı meye sākī merhabā
Ayağı bezm-i zevk-fezādan haber virür
- 4 Bu nazm-ı dil-güşāya kulağ tutsun ehl-i hāl
Güzeller ile zevk u şafādan haber virür
- 5 Āşaf mürīd-i muhbir-i ‘aşk oldı zāhidā
İtme kıyās zühd ü riyādan haber virür

282

Mef’ülü mefā’ilü mefā’ilü fā’ülün

-- + / + - - + / + - - + / + - -

- 1 Kārı güzelün çünki bize cevr ü ezādur
‘Aşk āteşine yandıgumuz yā ne belādur
- 2 Herkes olamaz güfte-i ebyāta çü kādır
Bu kâ’ide-i şî’r begüm dād-ı Hudā’dur
- 3 Nüş eyleyelüm sākī mey-i nābı getürsün
Her bir ayağı cāna şafā rüha gıdādur
- 4 Dağ-ı gamuña nice taḥammül ide zāhid
Hırkasını şālını götürmekde kabādur
- 5 Seyr itmege cānān ile dil itdi ferāgat
Maşşūdumuz ey Āşaf o cānāna ezādur

281 F. 67^a, H. 51^b.

282 F. 67^{a,b}, H. 51^b.

2 begüm: bigüm H.

3 getürsün: getürsin F.

5 cānān: güzel F.

283

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Añladuñ mı kâ'inâtı gerdiş-i devrân nedür
Yâ bu güne pür-nuķuş-ı kaçır ile eyvân nedür
- 2 Hâk-i aşluñ añladuñ mı kim hamîr itdi anı
Yâ kıru ķalıb içine nefî olnan cân nedür
- 3 Bâd ü hâk ü âteş ü âba nażar it bilesin
Niye cem' oldı bu eczâ yine perîşân nedür
- 4 Kimi dîv ü kimi nesl-i Âdemî vaḥşî kimi
Bunca zî-rûḥ 'add olnan heykel-i elvân nedür
- 5 “لن ترانى” diyü setr itdi çü zât-ı pākini
Bu tecellîye sebep Mûsî'-i Âl 'İmrân nedür
- 6 Kimi zühd ile ḥafî cehren kimi tesbîḥ ider
Halka-i zıkr içre bu tevḥîd ü bu efgân nedür
- 7 Âşafâ bir şeyḥ-i kâmil var mı olalum mürîd
Müşkilât-ı kârumuñ her ḥalline âsân nedür

284

Meḫâ' ilün meḫâ' ilün meḫâ' ilün meḫâ' ilün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Nedür âyâ bu kim rüy-ı çemen serv-i semenlikdür
Dirîğâ çün serâpâ cānib-i gülşen dikenlikdür
- 2 Ben ol Mecnûn-ı 'aşķam kim cününluķ ḥâletiyle çün
Başum üsti hemîşe âşiyân-ı murğ-ı zenlikdür
- 3 Saña ey dil yeterken der-kinâr itmek melek-rüyı
Fuzülî ḥâtem-i la'line degmek Ehremenlikdür
- 4 Cemâli rü'yetinden yâruñ olduñ vâ'ızâ mehcür
Seni hep dür iden vaz'-ı riyâ vü 'ucb u benlikdür

283 F. 67^b, H. 51^b-52^a.

1 kâ'inātu: kāyinātu H. // “kaçır ile” ifadesi H.de yanlışlıkla iki defa yazılmıştır. / eyvân: dîvân H.

3 yine: niye H.

5 “**Len terāni**”?: “Sen beni göremezsın...” bk. 7 A'râf/143.

7 kârumuñ: kârımuñ M.

284 F. 68^a, H. 52^a.

2 kim: ki F.

4 rü'yetinden: rüyetinden H.

- 5 Tekellüfsüz sövilür saña dilber var iken Āşaf
Varup müstağnilerle ülfet itmek bî-düzenlikdür

285

Mefā 'īlün mefā 'īlün fā 'ūlün

+ - - - / + - - - / + - -

- 1 Haṭuñ dībāce-i dīvānumuzdur
Ḳaṣuñ ser-levḫa-i 'ünvānumuzdur
- 2 Seḫer bīdār iden ferṣuñ ḫurūsın
Bizüm bu nāle vü efgānumuzdur
- 3 Göñül şehrin viren seyl-āb-ı eşke
Bu 'ayn-ı muttaşıl giryānumuzdur
- 4 Göge taḫvīl iden rengin sipihrüñ
Bu dūd-ı sīne-i sūzānumuzdur
- 5 Bize yād itme Āşaf deşt-i 'aşkı
O şahrālar bizüm seyrānumuzdur

286

Fe 'ilātün mefā 'ilün fe 'ilün

+ + - - / + - + - / + + -

- 1 Ḳāmeti reşk-i serv-i dil-cūdur
Ruḫları gül ki zülfi şeb-būdur
- 2 Sīneye çekmeden sebep yārı
Bezm-i ğamda ki sāde pehlūdur
- 3 Dili kıldı rübūde ol beñler
Dāne-i hūşber ü dārūdur
- 4 Fikr-i sevdā-yı zülf-i yār āyā
Başumuzda ne şekl yazudur
- 5 İrdi Āşaf kemāle hem nazmı
Rişte-i dāne-i şad incūdur

285 F. 68^a, H. 52^a.

1 Haṭuñ: Haṭtuñ F.

286 F. 68^{a-b}, H. 52^{a-b}.

287

Fā'īlātün fā'īlātün fā'īlün

--+--- / -+--- / -+---

- 1 Göñlümi yā kākül-i bendi bilür
Yā leb-i la'l-i şeker қandı bilür
- 2 Bilse idüm n'eyledüm hūñ-h'āruma
Öldürürse bī-güneh kendi bilür
- 3 Göñlümi hūbāna itdüm ben su'āl
Bulmadum ol Қays mānendi bilür
- 4 Seyl-i eşkin merdüm-i çeşmüm benüm
Kūy-ı yārda yine bulandı bilür
- 5 Āşaf'ı her bir kemāl ehli bugün
Rāh-ı 'aşk içre Naқışbendī bilür

288

Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün

+---- / +---- / +---- / +----

- 1 Şarılmış yolda gördüm birbirine iki meh-rūlar
Nezāketden degül hālī görüñ ol çeşm ü ebrūlar
- 2 Hudāyī bir güzeldür birinüñ adı Hudāvirdi
Reh-i vaşlında 'aşıklar ider şehirle yargular
- 3 Biri bir mäh-peyker diller 'aciz hüsni vaşfında
Anuñ çeşmi kenārından oқurlar sihrī cādūlar
- 4 Bize aңdurmaz ol hiç sāk-ı bī-mūyını ğayrınıuñ
Hudāvirdi'de olan ol halāvet-baḡş zānūlar
- 5 Kemāl-i nazmuña şad āferīn sābāş ṭab'uña
Nedür Āşaf bu tarz-ı Şābitāne şī'r-i dil-cūlar

289

Mef'ülü mefā'īlü mefā'īlü fā'ülün

--+ / +---+ / +---+ / +---

- 1 Ol serv-i revān dilber-i ḡasnā ne dimekdür
Ferḡunde-i cān-baḡş-ı Mesīḡā ne dimekdür

287 F. 68^b, H. 52^b.

1 kākül-i: kāküli F. // қandı: ḡandı H.

288 F. 68^b-69^a, H. 52^b.

3 sihrī: sihr F.

289 F. 69^a, H. 52^b-53^a.

- 2 Aḥvāl-i fem-i yārı añup şî'r-i terinde
Tūṭī gibi ekl ide şeker-hā ne dimekdür
- 3 Bezm ehline bülbül gibi itdürdi fiğānı
Ol ruḥları gül şūḥ-ı dil-ārā ne dimekdür
- 4 Ben ḥasteyi itdün leb-i cān-baḥş-ile iḥyā
Ey vāhib-i cān ol dem-i 'Īsā ne dimekdür
- 5 Lāyık mı koyup Āşaf'ı a'dā ile ol yār
Her demde içe bāde-i şaḥbā ne dimekdür

290

Mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün mefā'ılün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 O zülf-i 'anber-efşānuñ ile bu ḳaddümüz ḥamdur
Göñül āzürde-ḥāṭır ğam iki gözlerse pür-nemdür
- 2 'Araḳ-rīz oldı gördüm rüy-ı dilber tāb-ı 'aşḳumdan
Didüm ey ḡonça leb gūyā ki güller üzre şebnemdür
- 3 Ğam-ı hecrüñle 'aynum olmadı hiç giryeden ḥālī
Benüm ey nūr-ı dīdem bilmezem bu dīdeler nemdür
- 4 Ğulām-ı dergehidür Vāmıḳ u Ferhād ile Mecnün
Benüm şāhum melāḥat kişverinde hem müsellemdür
- 5 Bugün bir şehriyāruñ dergehinde çākerem Āşaf
Derinde dīv-küşü anuñ heme Rüstem ile Cem'dür

291

Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Didüm ol āfet-i devrān iñen nāzlanur
Didi şīrīn tebessümler iden nāzlanur
- 2 Ḥār-ı ğam bağrını ḥün itdi hezāruñ n'itsün
Ki vefā itmez 'aceb ḡonça-dehen nāzlanur

2 şeker-hā: şeker-ḥā H.

4 'Īsā: 'Īsī F.

290 F. 69^{a-b}, H. 53^a.

1 ḳaddümüz: ḳaddimüz F. // gözlerse: gözse F.

291 F. 69^b, H. 53^a.

Bu gazel, Necâtî'nin "Didüm ol şūḥ-ı cefā-pīşe iñen nāzlanur/ Nāz ile güldi didi nāzüğ olan nāzlanur" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, s. 212.

2 ḡonça-: ḡonça-i F.

- 3 İki çeşmüm töludur hün ile leb-ber-lebdür
Baña ol bir tölü virmekde neden nāzlanur
- 4 Rūzgāra bile baş egmedi ol tūbā-kađ
'Anberīn kākūli hem bāda neden nāzlanur
- 5 Āşafā olur idüm öyle perīye Manşūr
Girs'ele zūlfine ber-dār gečen nāzlanur

292

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Nev-cevānum perçem-i pür-çīn açılmış bağlar
Sīnemūñ zaħmın görüp raħm eylemez mi şağlar
- 2 Ben şu yerlerden başum alup giderdüm çokdan
Zūfūñūñ zenciri ile bendedür ayağlar
- 3 Dilberā benden gözüm yaşın diledūñ yādigār
Seyl idüp gözden aķıtdum bī-şümār ırmağlar
- 4 Gülşen-i hüsñünden ayru düşmişem hayretdeyüm
Ol gurāb āzāde seyr idüp hezārān ağlar
- 5 Görse ol şūħ-ı cefā-cū hālūmi acır idi
Sīnem üzre Āşafā bu çekdigüm çok dağlar

293

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Gökde görince hilāli didi ol meh bu nedür
Aña didüm ki elif kaşuñdan ol nümünedür
- 2 Yok durur 'arızlarınıñ nisbeti bir şey' hiç
Perveriş bāğ-ı hüsünde cümle güne-günedür
- 3 Zāhidā kalbe nazār kıl bakma zāhirde bize
Ehl-i hālūñ hep nigāhı keşf-ile derünadur
- 4 Bir haťı hoş dilbere itdüm gibi meyil yine
Bu dilūñ semtini gördüm ki yine cününadur

5 perīye: periyye F.

292 F. 69^b-70^a, H. 53^b.

3 aķıtdum: aķıtduñ H.

5 -cū: çü F.

293 F. 70^a, H. 53^b.

2 şey': şey'e H.

4 meyil yine: yine meyil H. // gördüm ki: gördüñ mi H.

5 Āşaf'a maḥşūşdur ancak bu çarḥuñ guşşası
Ġālibūñ cevr ü ezāsı dā'imā zebūnadur

294

Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

1 Şeb-i ğam itlerüñ ey meh heme mihmānumdur
Gözedür nān u nemek ḥaḫḫımı yārānumdur

2 Dimeñüz çünki görüp dest-i güzellerde anı
O benüm ḥālümü şerḥ itmege dīvānumdur

3 Didüm ey ḥoḫka femüm vālihūñ ancak şūfī
Didi esrār-ı lebüm 'āşık-ı sūzānumdur

4 Senüñ ey mihr ü meh efzā-yı cihān sāyeñde
Ḳapuñuñ bendeleri sākī-i devrānumdur

5 Rūḥ dirlere şu'arā la'line yāruñ Āşaf
O şīrīn sözleri dā'im feraḥ-ı cānumdur

295

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

1 Ḥüsnuñi seyr eylesem zülfüñ aña niḳāb olur
Bu ne baḫt ki gözüme dūd-ı dilüm ḥicāb olur

2 Seyr idince ḳalb-i mir'āt içre ḥün feşān ider
Māh-tāb getüremez ḫāḳat baḳışa tāb olur

3 Nāle fezā olur isem dime seḫer ḳılmaz eşer
Sen ne niyāz eyleseñ vaḫtiyle müstecāb olur

4 İt vücūduñı hevā ḳalb ola nūr-ı 'aşḳa cā
Olma(sa) ger māni' hevā sāyede āfitāb olur

5 maḥşūşdur: maḥşūş durur F.

294 F. 70^a, H. 53^b.

4 ḳapuñuñ: ḳapunuñ H.

5 dā'im: dāyim H.

295 F. 70^b, H. 54^a.

Bu gazel, Vecdī'nin "Rūyuña eylesem nazar reng-i ḥayā niḳāb olur/ Gör ne siyeh-sitāreyem nūr-ı nigeḫ ḥicāb olur" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Ahmet Mermer, *age.*, s. 89-90. Vecdī'nin şiirinin vezni "*müfte'ilün mefā'ilün müfte'ilün mefā'ilün*"dür. Āşaf'ın şiirinin bazı mısraları bu kalıba uysa da şiirin genelinde uymamaktadır.

2 baḳışa tāb olur: baḳsa bī-tāb olur H.

3 ilk mısradaki vezin aksamaktadır.

4 Olma(sa): Olma H.

- 5 Āşaf'a zevk ile irer girye-i şevk ile sürür
Cānda bu nükte var iken dahı ciger kebāb olur

296

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Pīç pīç turra kim zeyn-i ruḥ-ı pür-tāb olur
Zevrak-ı ḥeyl-i dile her pīç bir girdāb olur
- 2 Tīğ-ı bürrānın alursa Rüstem-i ḡamzeñ ele
Cism-i mecrūḥ-ı dile çok vaḳ'a-i Suhrāb olur
- 3 Dağ-ı cismüm ser-te-ser şādāb-ı eşk itsem ne ḡam
Gülşen-i bāğ-ı ḥaḳīkat eşk-ile sīrāb olur
- 4 Bir şehūñ hecriyle her şubḥ aḡlaram şanmañ ufuk
Her şabāḥ çarḥ-ı felek ḡarḳ-ı nem-i ḥün-āb olur
- 5 Şol ki 'ayn-ı rif'at-i maḳşūdunuñ manzūrıdır
'Ayn-ı feyze Āşafā çün kilik bir mīzāb olur

297

Mef'ülü mefā'ilü mefā'ilü fā'ülün

- - + / + - - + / + - - + / + - -

- 1 Rūḥum ezeli şanma ki mestāne degüldür
Bu keyf bize neş'e-i peymāne degüldür
- 2 Şevk ile yanan cānlar az aḡkerle tutuşmaz
Dil sūz-ı firāḳ olsa da pervāne degüldür
- 3 İrdükçe göñül cānuña ḡam münkesir olma
Hem-rāz-ı vefādandur o bīḡāne degüldür
- 4 Resm oldı aña pençe-i Sīmurḡ'da bir mār
Ol turra-i pür-tāb-ile hem şāne degüldür
- 5 Olursa revā mesned-i sulṭān-ı maḡabbet
Dil kişveri Āşaf dahı vīrāne degüldür

5 irer: erer F.

296 F. 70^b, H. 54^a.

2 bürrānın: bürrānuñ F. // çok: çün F.

3 cismüm: çeşmüm F. / eşk: eşke F.

297 F. 71^a, H. 54^a.

Bu gazel, Sabrī'nin "Dil cām-ı mecāzī ile mestāne degüldür/ Bu neş'e bize baḡşış-i peymāne degüldür" matlahı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 156.

1 neş'e-i: neşve-i H.

2 az: ایز M.

298

Fā'īlātün fā'īlātün fā'īlātün fā'īlün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Zaḥm-ı ğamzeñle dil ü cānum ki yer yer bağlanur
 Kāmetüm beñzer o şahşa añña güller bağlanur
- 2 Ğonçalar lü'lü'-i şebnemle ruḥın pür-zīb ider
 Tavqına şan nev-'arūs-ı bāğ gevher bağlanur
- 3 Şeh-per-i 'uqqābdur yāruñ ḥayāli nazraya
 Rāhına cūy-ı sirişk-i merdüm-i ter bağlanur
- 4 Olsa ğam mı çeşmüñ ile iltifātuñ 'aşıka
 Her nazarda karşı şaflar turur eller bağlanur
- 5 Her ne dem gitmek olursa şāha ey Āşaf raķīb
 'Ayn-ı ḥün-bār ile rāh-ı şeh-ı dilber bağlanur

299

Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 'İzāruñ nārına rūḥ adlu bir pervānemüz vardur
 Gül-ı nezzāremüzden ğayrı anda yā nemüz vardur
- 2 Bizi gel meykede rindānına beñzetme ey vā'ız
 Mişāl-ı Behlül-ı Dānā dil-ı ferzānemüz vardur
- 3 Dilinde ma'nī-i dür ḥātırında genc-i lā-yefnā
 Göñül dirler cefā karşında bir dīvānemüz vardur
- 4 Revānum karşı menķuş oldı hep zer-kār-ı 'aşkuñla
 Derün dirler senüñ-çün bir müferriḥ ḥānemüz vardur
- 5 Ne lāzım Āşafā devrüñ ḥumār-ālūde şad-cāmı
 Ki laḥt-ı rüdemüzden niçe biñ peymānemüz vardur

298 F. 71^a, H. 54^b.

Bu gazel, Sabrî'nin "Zaḥm-ı tığüñle ser u sīnem ki yer yer bağlanur/ Cismin ol naḥle döner kim añña güller bağlanur" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 150.

3 'uqqāb: kartal anlamına gelen kelime "'uqāb" şeklindedir. İki nüshada da şeddeli yazıldığı için aslı muhafaza edildi.

4 F. de yok.

299 F. 71^{a-b}, H. 54^b.

Bu gazel, Gelibolulu Âlî'nin "Cemālün şem'ine cān adlu bir pervānemüz vardur/ Gel inşāf eyle cānā andan özge ya nemüz vardur" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *age.*, c. II, s. 665.

300

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Baña geşt itdüren kevnî mey-i şevk âferînümdür
Gelü-yî pür-mey-i mînâ yedümde dürbînümdür
- 2 Ben ol merdem ki pîr-i çarh tîgumdan rehâ bulmaz
Niçe şîr-i jiyân naççîr-i fitrâk-i kemînümdür
- 3 Baña cām-ı feraḥ-baḥşâyı zehr-âlūd 'arz eyler
Meger devr-i sitem-cū düşmen-i rûḥ-ı ḥâzînümdür
- 4 Getürmem yāduma sevdâ-yı zülf-i pür-ḥam-ı yârı
Sevâd-ı ḥaṭṭ u menkûş 'izârı dil-nişînümdür
- 5 Ṭarîḫ-ı müstaḳîmi terk idüp ğayrı yola gîtmem
Hemîşe Âşafâ elṭâf-ı Yezdânî mu'înümdür

301

Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

+ - + - / + + - - / + - + - / + + -

- 1 Cihânda 'işret-i bezm-i şafâya el mi deger
Şümâr-ı mevc-i ğam-ı dil-rübâya el mi deger
- 2 Meger ki luṭf-ile nev-bâve-rîz-i şefkat ola
O şâḥ-ı ser-keş-i bâğ-ı cefâya el mi deger
- 3 Ricâ-yı sâğar-ı 'ıyş itme seyr idüp şemsi
Hiç öyle kâse-i aḥker-nümâya el mi deger
- 4 Bu demde yed-be-yed-i cām-ı 'işretüz şüfî
Türâba yüz mi sürer dil ricâya el mi deger
- 5 Müdâm keştî-i cām ile seyr ider Âşaf
Ḥazîne-i suḥan-ı bî-bahâya el mi deger

300 F. 71^b, H. 54^b-55^a.

Bu gazel, Sabrî'nin "Baña seyretüren dehrî mey-i feyz-âferînümdür/ Elümde gerden-i mînâ şurâḫî dürbînümdür" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 159.

1 kevnî: kevn F.

5 Ṭarîḫ-ı: Ṭarîkı F.

301 F. 71^b-72^a, H. 55^a.

Bu gazel, Sabrî'nin "Felekde sübḥa-i cām-ı şafâya el mi deger/ Ḥisâb-ı naçd-i ğam-ı dil-rübâya el mi deger" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 141.

2-rîz-i: zîr-i F.

5 keştî-i: keştî F.

302

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Zahm-ı tenden hün aķar bu dīde giryān bī-ķaber
Ĝarķa ŧaldı ‘ālemi bir ķatre ‘ummān bī-ķaber
- 2 Dōst bī-hemtā ķarāmī gibi gōsterdi baŧın
İķlīminde ğavgā zāhir oldu sultān bī-ķaber
- 3 Muttaŧıl atar dile vābeste mūjġān nāvekin
Cāna geĉdi ķarķ-ı sehm dīde-i cān bī-ķaber
- 4 Keyf olup yaturken öpmiŧ rüy-ı dildarı raķīb
Ehremenler ķaldılar mūhri Süleymān bī-ķaber
- 5 Seglerūnle her gice ğavgāda Āŧaf kemterūn
Nevm-i ğafletde uyur aġyār-ı nādān bī-ķaber

303

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 ŧems-i ħüsnūn āfitāb-ħüsn-i kemāhī gōsterür
Feyz-i Ğaķķ’ı yine ol nūr-ı İlāhī gōsterür
- 2 Bī-ħisāb olsa güzeller hep nigāhum yāradur
Cümle ‘ālem birbirine pādīŧāhı gōsterür
- 3 Ćīn-i zūlfinden iñen raġbet görünmez ‘āŧıķa
Luġfinı ‘uŧŧāķa semt ile nigāhı gōsterür
- 4 Ey meh-i tābum cemālūn ħaķķı baķ mir’āta kim
Bir mücellā ħüsn-i tābdur ‘aks-i māhı gōsterür
- 5 Her ne deñlü cānda pinhān eylesem ‘aŧķ āteŧin
‘Āŧıķuñ derd-i derūnın dūd-ı āhı gōsterür
- 6 Rāh-ı rāstdur vuŧlata ŧapmañ ŧaķın meykedededen
ŧūfiye ŧormañ sebīl-i ħānķāhı gōsterür

302 F. 72^a, H. 55^a.

2 İķlīminde: İķlīmūnde F.

3 nāvekin: nāvekūn F. // dīde-i: dīde F.

303 F. 72^{a-b}, H. 55^{a-b}.

Bu gazel, ŧeyhūlislām Yahyâ’nın “Ĝün yüzūn māhiyyet-i ħüsn-i kemāhī gōsterür/ Nūr-ı Ğaķķı yine ol ŧem‘-i ilāhī gōsterür” matlahı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *ŧeyhūlislām Yahyâ Divānı*, MEB Yay., Ankara 2001, s. 128.

4 ‘aks-i: ‘aksi H.

5 āteŧin: nārın F.

6 meykedededen: ħumħānededen H.

7 Menba‘-ı ihsānı Āşaf kimden eylerse su‘āl
Hep şehā ol dergeh-i ‘izzet-penāhı gösterür

304

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

1 Lāle-i pür-ḥūnı hep sīnemde dağum şandılar
Zerrini gülşende efrūhte çerāğum şandılar

2 Gördiler kim verdleri zīb eylemişdür jäleler
Gevher-i fażl ile pür olmuş kulağum şandılar

3 Tā ser-i kühsāra çıkdılar hilāle bağdılar
Çarḥ-ı püyānda anı zerrīn ayağum şandılar

4 Gördiler māhuñ şafağ ḥüsnin ‘ayān itdi felek
Bāde-i gül-fām-ile ṭolmuş ayağum şandılar

5 Āşafā çün irdi ağıl-i cününümde şadā
Sīm-tenler gördiler çözüldi bağum şandılar

305

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

1 Nār-ı ‘aşkuñla o dem kim dilde āh u zār olur
Āh serd ü serd mihr ü mihr āteş-bār olur

2 Dökse çeşmüm eşkini ol gevher-i lālā için
Eşk rūd u rūd yem yem pür dür-i şehvār olur

3 Yansa dağ-ı cismüm üzre ḥasret-i rüyuñla nār
Şem‘ nūr u nūr feyz ü feyz pür-envār olur

4 Tağdan aşsa ger ğam-ı ğīsuñla āhum pertevi
Kūh şahn u şahn bāğ u bāğ sünbül-zār olur

5 Gülşene kılsa ruḥuñsuz çeşm-i Āşaf yek nazār
Ġonça verd ü verd nīş ü nīş nīze-dār olur

304 F. 72^b, H. 55^b.

1 Zerrini: Zerrīni H.

4 māhuñ: māhın F. / ḥüsnin: ḥüsnüñ F.

305 F. 72^b-73^a, H. 55^b.

Bu gazel, Bâkî'nin "Süz-ı ‘aşkuñla kaçan kim dilden āh u zār olur/ Āh dūd u dūd ebr ü ebr āteş-bār olur" matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 171-172.

1 "ikinci" Āh: Āh u F.

2 gevher-i: gevheri F.

3 cismüm: çeşmüm F.

306

Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

-- + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Ol naḥl-i mīve-dār 'aceb dil-nevāz olur
Cevr ü cefā vü şīve ne işlerse nāz olur
- 2 Şeydāyı 'aşk-ı şāf yetürür bir maḳāma kim
'Aşkuñ kıyām-ı rif'ati hep 'izz ü nāz olur
- 3 Mihr-ile şevḳ birbirini eyler iktizā
Birinüñ ismi nāz u birinüñ niyāz olur
- 4 Baḳ kim neler çıkarsa gerek taḥt-ı zülfden
Zāhid-i ḥod-furūş 'aceb ḥoḳḳa-bāz olur
- 5 Kılısun ne nāzı var ise baña o Āşafā
Düşmāndan hele o da bir imtiyāz olur

307

Fā'ilātün fâ'ilātün fâ'ilātün fâ'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Maḥşer olmuş şahn-ı gülşen cümle dünyā bundadur
Cennete dönmiş cevānlarla temāşā bundadur
- 2 Bu da bir demdür kıyāmetden numūne gösterür
Sen de gör ol bedr-i mäh-ı 'ālem-ārā bundadur
- 3 Dilberüñ ḳadd-i bülendi 'āşıkuñ dildādesi
Bir yere cem' oldı hep a'lā vü ednā bundadur
- 4 Dimesün zāhid daḥı ḥalvetde vaḥdet 'ālemin
Yarı tenhā şayd iden 'uşşāḳ-ı şeydā bundadur
- 5 Cümleden aḳdem bu mey-ḥ'ārān-ı ehl-i ḥālden
Āşaf-ı aşüfte vü bī-bāk ü şeydā bundadur

306 F. 73^a, H. 56^a.

2 yetürür: yitürür F.

3 ismi: ism F.

4 zülfden: bürka'dan F. // Zāhid-i: Şüfī-i H.

307 F. 73^{a-b}, H. 56^a.

Bu gazel, Nef'î'nin "Maḥşer olmuş sahn-ı Kâğıthâne dünyā bundadır/ Cennete dönmüş güzellerle temāşā bundadır" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Metin Akkuş, *age.*, s. 298.

4 ḥalvetde vaḥdet: vaḥdetde ḥalvet H.

5 bu: bize F. / ehl-i: ehli F. // şeydā: pervā H.

308

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 İncinürdi eşk-i çeşm-i cüy-ı yāra āblar
Şimdi inşāf itdiler çevrildiler dolāblar
- 2 Görmediler çarhına şunuñ gibi bir dürr-i pāk
Döne döne ğavr-i bahre indiler girdāblar
- 3 Kışver-i gül-zāruñ itdi kenz-i medfūnı zühūr
Gülşeni zīr ü zeber itdi bu dem seyl-āblar
- 4 Sākıyā şun ehl-i bezme cām-ı cān-bahş vaqtidür
Eyledi her semti rüşen pertev-i meh-tāblar
- 5 Āşafā bu 'ālem-i kevnüñ hayāl-i yād ider
Gün mi vardur sīne-çāk olmayalar sīrāblar

309

Fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Hün iden baġrumı derd-i ğam-ı cānānumdur
Fāş iden sırrumı āh-ı dil-i sūzānumdur
- 2 Gün dimeñ kim görünen çarh-ı felekde her rüz
Hüsni-i ğarrā-yı cemāl-i meh-i tābānumdur
- 3 Şerhalar verdler elif dimeñüz serv-i sehī
Sīne-i şad-çāk benüm tāze gülistānumdur
- 4 Kanda kim var ise hūbān-ı muṭavvağ gerden
Çāker-i halka-be-ġuş-ı der-i cānānumdur
- 5 Sāye-veş hāk-ile pāmāl iden āşüfteleri
Āşafā hağ bu ki ol serv-i hırāmānumdur

308 F. 73^b, H. 56^a.

2 girdāblar: dolāblar F.

3 gül-zāruñ: gül-zārın F.

4 semti: semt F. / pertev-i: pertevi F.

5 'ālem-i: 'ālemi F.

309 F. 73^b, H. 56^b.

3 Sīne-i: Sīne H.

4 muṭavvağ gerden: boğazı ṭavklı F.

310

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Yazanlar resmümi keffümde bir peymâne yazmışlar
Bilüp keyf-i mey-i 'aşk olduğum mestâne yazmışlar
- 2 Baña ta'rîf itmezdi ger iz'ân olsa şüfide
Hayıflar şunu kim 'âkil beni dîvâne yazmışlar
- 3 Degüldür dîdesinde sâye-i müjgân 'uşşâkuñ
Haţuñ naqşın beyân-ı çeşme-i giryâna yazmışlar
- 4 Benem şeydâ ki sevdâlıkla tutdı şöhretüm dehri
Yazanlar vaq'a-i Ferhâd'ı hep yabana yazmışlar
- 5 Nice bellidür Âşaf süz-ı dilden dildeki nâruñ
Yazınca şafha-i nazmuñ kâlemler yana yazmışlar

311

Fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün

+ + -- / + + -- / + + -- / + + --

- 1 Yutduğum zehri ne hem-hâne ne hem-râh bilür
'Âşıkam süz-ı dil-i zârumı Allâh bilür
- 2 Dâd o dilberden eger böyle kalursa cevri
Ne harâb ten ü ne âh-ı seher-gâh bilür
- 3 Söyleşilmez nigeş-i nâzı katı müstağnî
Ne lisân-ı nev ü ne ülfet-i dil-h'âh bilür
- 4 Ğamzesi aḡker-i süzâna girer bir cādū
Ne dil-i tâb-resân ne 'alev-i âh bilür
- 5 Şöyle dilber ne revâdur size kim ey Âşaf
Her bağışı ki kaçâ âfet-i cân-gâh bilür

310 F. 74^a, H. 56^b.

Bu gazel, Nef'î'nin "Yazanlar peykerim destimde bir peymâne yazmışlar/ Görüp mest-i mey-i aşk olduğum mestâne yazmışlar" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Metin Akkuş, *age.*, s. 294-295.

2 itmezdi: kılmazdı H.

3 naqşın: naqşuñ F.

5 bellidür: bellüdür H.

311 F. 74^a, H. 5657^a.

Bu gazel, Nef'î'nin "Çekdiğim derdi ne hem hâne ne hem râh bilür/ Âşıkım hâl-i dil-i zârımı Allâh bilür" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Metin Akkuş, *age.*, s. 300.

4 Ğamzesi: Müjgeni F.

312

Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

--+ / -+--+ / +---+ / -+-

- 1 Hüsnuñ katında hürşid-i rahşân pest olur
Gîsüñ yanında şöhret-i 'anber şikest olur
- 2 Şevk-ı lebünle la'li gören 'aqlın aldurur
'Aşk-ile içse ger mey-i gül-fâmı mest olur
- 3 Güftâra gelse ol leb-i sükker-lisân-ile
Elfâz-ı yâra tûfî dehen zehr dest olur
- 4 Her giz yedine âyîne şunmañ o kâfirün
Şâyed görünce heykelini büt-perest olur
- 5 Āşaf çeker mi hiç mey-i engür zaḥmetin
Her kim ki mest-i sāğar-ı bezm-i elest olur

313

Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

+---- / +---- / +---- / +----

- 1 Hāsüduñ loḳmasından kendi āb u dānemüz yegdür
Fenā ma'müresinden gūşe-i vîrānemüz yegdür
- 2 Seḫā farkında key mağrūr nā-āsūde perverden
Elest bezminde nevm-ālūd olan mestānemüz yegdür
- 3 Teyakḳuz 'aynına ḡaflet nikābın çekdi çün şüfî
Bizüm anda tekāsül gösteren dīvānemüz yegdür
- 4 Firāvān miḥnet ile ḫāşıl olmuş bir gül-i nāzdan
Demādem çehre-i gül-fām olan peymānemüz yegdür
- 5 Hümā-yı evc-i rif'at gibi raḡbetsüzden ey Āşaf
Ḥaḳīkat şem'ine bālin yaḳan pervānemüz yegdür

312 F. 74^b, H. 57^a.

Bu gazel, Bâkî'nin "Ḳaddüñ katında ḳamet-i şimşād pest olur/ Zülfüñ yanında revnaḳ-ı 'anber şikest olur" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 160.

2 la'li: la'lüñ F.

4 āyîne şunmañ: şunmañ āyîne'i F. // büt-: put- F.

313 F. 74^b, H. 57^a.

1 kendi: kendü H.

314

Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

-- + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Şāhuñ gedāsı oldı dil-i mübtelāyı gör
Da'vā-yı mühr-i salṭanat ider belāyı gör
- 2 Semt-i Huten'de hāli-veş 'anber olur diyen
Şahrā-yı Çin'i seyr ü güzār it Hıṭā'yı gör
- 3 Āyinenüñ şafāsı n'ola vechi yā nedür
Mir'āt-ı vech-i yāra nigeḥ it şafāyı gör
- 4 Ey vālih-i pür-cilve-i reftār-ı yār olan
Müşgīn-zülüf pāyına düşsin belāyı gör
- 5 Şadrın gererdi 'aşq-ile Āşaf bu 'arşada
Nāgeh irişdi sehm-i maḥabbet kaçāyı gör

315

Mefâ'ilün mefâ'ilün fâ'ülün

+ - - - / + - - - / + - -

- 1 Ruḥuñ verd-i ter-i sīrāba beñzer
Femüñ kandı ḥayāt-ı āba beñzer
- 2 Şu'ā'-ı şem'-i 'aşkuñ başum üzre
Tulū'-ı şems-i 'ālem-tāba beñzer
- 3 Maḳāmuñ ravza-i rıdvāna mānend
Yüzüñ Ka'be kaçuñ mihrāba beñzer
- 4 Ham-ı zülf-i semen-sāyı şeb-i tār
Cebīni şu'le-i meh-tāba beñzer
- 5 Fenā seḥḥāredür aldanma Āşaf
"عسر يسرا" ḥayāl-i ḥāba beñzer

314 F. 74^b-75^a, H. 57^{a-b}.

Bu gazel, Bâkî'nin "Küyuñ gedāsı oldı dil-i mübtelāyı gör/ Sevdā-yı mülk ü salṭanat eyler gedāyı gör" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *Bâkî Divânı*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 1994, s. 181.

3 vech-i: vechi F.

4 pür-: F.de yok.

315 F. 75^a, H. 57^b.

Bu gazel, Bâkî'nin "Ruḥuñ berg-i gül-i sīr-āba beñzer/ Leb-i la'lün şarāb-ı nāba beñzer" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 172-173.

1 Ruḥuñ: Ruḥlarıñ F. // Femüñ kandı: Fem-i kandıñ F.

5 ikinci mısradā vezin aksamaktadır / "Usri yūsran": "Güçlkle beraber kolaylık vardır." bk. 94 İnşirâh/5-6.

316

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Göñül Bîjen-mişâl çâh-ı zenaĥdânuñda ħalmıřdur
Rehâ eyle benüm cânum ki zindânuñda ħalmıřdur
- 2 Nuħûd-ı cân-ile kâlâ-yı vaşla müşterîdür dil
Velî ey ħ'âce bâzâr rûz-ı hicrânuñda ħalmıřdur
- 3 Gözüm merdümlük it kendi dil ü cânuñ gibi besle
Nemüm tıfl-ı yetîmüñdür ki dâmânuñda ħalmıřdur
- 4 Benüm-çün ağlayup dirler görenler cerĥ-i řemřîrûñ
Baña ħıldıĥlarıñ ey ħünî hep yanuñda ħalmıřdur
- 5 Sipeh-sâlâr-ı nazm olduñ bu vâdîde sen ey Âşaf
Suĥandânlıĥ senüñ şab'-ı suĥandânuñda ħalmıřdur

317

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Zerrîn üzre verd-i zerd ü jâleler kim vardur
Er çanaĥına dizilmiş dirhem ü dînârdur
- 2 Kâr u naĥř oĥumaĥa başladı hep şayr-ı çemen
Bûlbûl-i gül-zâr şimdi ħ'âce-i 'Aşşârdur
- 3 Tıtdı farkın lâne-i murĥ[a] ĥam-ı Leylâ ile
Ķays anuñ-çün ehl-i 'aşş içre sipeh-sâlârdur
- 4 Dâne-i eşküm süzilüp cû gibi aĥsa n'ola
şöyle olur ĥâli her kim mâ'il-i dîdârdur
- 5 Germ olup ol mihr ü mâh-ı 'âlem-efrüz Âşafâ
Mâhdan ĥarrâ yerüm var dirse ĥüsni vardur

316 F. 75^{a-b}, H. 57^b.

Bu gazel, Bâkî'nin "Göñül Yûsuf gibi çâh-ı zenaĥdânuñda ħalmıřdur/ Ĥalâř eyle benüm şâhum ki zindânuñda ħalmıřdur" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 204.

3 kendi: kendü H.

317 F. 75^b, H. 57^b-58^a.

Bu gazel, Bâkî'nin "Nergis üzre berg-i zerd u jâleler kim vardur/ Er çerâĥına dizilmiş dirhem ü dînârdur" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 169.

2 hep: F.de yok.

3 Leylâ ile: Leylâ'yla F. // Ķays anuñ-çün ehl-i 'aşş içre: Ehl-i 'aşş içre řunuñ-çün Ķays F.

4 ĥâli: ĥâl F. / dîdârdur: dildârdur H.

318

Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

-- + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Ber-vech-i zîb bağladı hatt-ı 'izâr-ı yâr
Şahrâ-yı bāğ zeyn olur olsa benefşe-zâr
- 2 Mihr-i cihân-ı hüsndür ol vechi müsteṭâb
Çıkdı yañağı bāğına haṭ dime zînhâr
- 3 Gül-zâr-ı vechi olmaz idi şöyle sebze-zâr
Akıtmayadı eşkümi bî-had o gül-'izâr
- 4 Şavurmayadı şarşar-ı âhum eza-yı yâr
Mir'ât-ı vechi olmaz idi şöyle pür-gubâr
- 5 Āşaf 'izâr-ı yârda haṭ şanma görünen
Zerrâtdur ki şems-i münîr itdi âşikâr

319

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Her ne dem fikrûme ḥâl-i 'arız-ı dilber düşer
Güyyâ mir'âta feyz-i şu'le-i hâver düşer
- 2 Ger ölürsem ḥayret-i rüyıyla ol mâhuñ beni
Bir yere medfün idüñ kim sāye-i 'ar'ar düşer
- 3 N'ola ğam öldürse şahrâ-yı kıyâmetde beni
'Arşa-i 'aşk içre niçe biñ bahâdırlar düşer
- 4 Şunuñ-içün gitmezem kim şehruñe giryân olup
Gerd-i pâyuñ korqaram şâhum gözümde ter düşer
- 5 Gülşen-i ruhsârûñı medḥ itse Āşaf her ne dem
Nazmı ey gül-çehre anuñ şöyle rengin ter düşer

318 F. 75^b-76^a, H. 58^a.

Bu gazel, Bâkî'nin "Bir hüsni dağı bağladı hatdan 'izâr-ı yâr/ Eṭrâf-ı bāğ hüb olur olsa benefşe-zâr" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 169-170.

1 -vech-i: -vechi M. // olsa: olursa F.

2 vechi: vech-i H. // yañağı: yanağı H. / zînhâr: zinhâr F.

319 F. 76^a, H. 58^a.

Bu gazel, Bâkî'nin "Her kaçan gönlüme fikr-i 'arız-ı dil-ber düşer/ Güyyâ mir'âta 'aks-i pertev-i hâver düşer" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 174-175.

1 fikrûme: fikrime M.

2 idüñ: idin F.

3 'Arşa-i: 'Arşa F.

5 Gülşen-i: Gülşeni F. / ruhsârûñı: ruhsârûñı H. // Nazmı: Nazm F.

320

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Çeşme-sār-ı vādī-i ğam eşk-i çeşmüm ter yiter
Vech-i zerd ol çeşme-sāra verd-i nīlūfer yiter
- 2 Ağzı müşgīn hoşka-i mercāna beñzer lebleri
Gevherī terkīb isterseñ fem-i dilber yiter
- 3 H̄āce şarsun farkına destār-ı husrev şāhīyi
Lāubālī 'āşıkuñ başında bir sāgar yiter
- 4 Kām-yāb-ı 'aşka yegdür gūşe-i külhan serīr
Pister-i sincāb ise maṭlūb hākister yiter
- 5 Āşafā meyl eylemez āsāyiş-i dībāya dil
Vech-i zerd ü cevher-i eşküm zer ü zīver yiter

321

Mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Erenler kūy-ı yārumdan baña cānān gelür dirler
Beşāretdür bu kim 'azm-i remīme cān gelür dirler
- 2 Fem-i nuṭk-ı Mesīh' den diledüm şihhat neşātin ben
Şifāsuz zaḥmına bīmārenüñ Loḫmān gelür dirler
- 3 Dil-i Ya'kūb-ı ğam-gīnüm göz açdı guşsa vü ğamdan
Sa'ādetle meh-i nev Yūsuf-ı Ken'ān gelür dirler
- 4 Serī'an çıksa ğam mı burc-ı tenden 'aql u fikr ü cān
Göñül tahtına şevketle şeh-i devrān gelür dirler
- 5 Ne ğam dehr-i sitem-gerden saña şimden gerü Āşaf
Kim ol 'adl ü 'adālet şāhibi sulṭān gelür dirler

320 F. 76^a, H. 58^{a-b}.

Bu gazel, Bâkî'nin "Cüy-bār-ı vādī-i ğam eşk-i çeşm-i ter yiter/ Rüy-ı zerd ol cüy-bāra berg-i nīlūfer yiter" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 130.

1 "yiter" redifî vd. F.de "biter" şeklindedir.

2 müşgīn: misgīn F.

3 şāhīyi: şāhī' i F.

321 F. 76^b, H. 58^b.

3 nev: tāb F.

322

Mefâ'îlün fe'îlâtün mefâ'îlün fe'îlün

+ - + - / + + - - / + - + - / + + -

- 1 Ne bende cân-ile sensüz ümîd-i şihhat olur
Ne cân tenümde gam-ı hasretüñle râhat olur
- 2 Ne cân var ki ğiyābuñla eglenem bir dem
Ne kevkebüm meded eyler vişāle ruḥşat olur
- 3 Ne şeb ki pāyuña yüz sürmesem o şeb ölürin
Ne rüz ki kāmētüñi görmesem kıyāmet olur
- 4 Cān ise gitdi çekilmez hevā-yı 'aşkuñdan
Aña ki pend iderem biñ beter nedāmet olur
- 5 Edā budur ki alışdı ezālaruñla göñül
Ġamuñ da irse dile bādī-i meserret olur
- 6 Nedür bu bahtı ile derdi Āşaf-ı zāruñ
Ne hūbı sevse mülāyim didükçe āfet olur

323

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Ruḥuñ şevkıyla āb-ı dīde bāğ-ı dil-sitānumdur
Kad-i serv-i bülendüñ eskiden hātır-nişānumdur
- 2 Dilüm inler ğamuñla şubḥ-dem rūḥ-ı revān ağlar
Bu bāğuñ cūybārı hep benüm eşk-i revānumdur
- 3 Çemen-zār u gül-i gülşende râhat eylemez cānum
Ruḥı bāğında dildāruñ ğaraż ārām-ı cānumdur
- 4 Şu'ā'-ı sūz-ı āhumla sipihruñ çarḥ-ı gerdānı
Döner her dem cefā bezminde tās-ı zer-feşānumdur

322 F. 76^b, H. 58^b.

Bu gazel, Nef'î'nin "Ne tende cân ile sensiz ümîd-i sıhhat olur/ Ne cân bedende gam-ı firkatınle râhat olur" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Metin Akkuş, *Nef'î Divanı*, Akçağ Yay., Ankara 1993, s. 296.

2 cân: cānum F.

3 sürmesem: sürsem F.

4 ki pend iderem biñ: pend eyledükçe F.

6 bahtı ile: baht-ile F.

323 F. 77^a, H. 59^a.

Bu gazel, Bâkî'nin "Ruḥuñ 'aksiyle şahn-ı dīde bāğ u gül-sitānumdur/ Nihāl-i ser-bülendüñ ḥayliden hātır-nişānumdur" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 180-181.

2 ğamuñla şubḥ-dem: ğamuñda şubḥ u dem F.

3 Ruḥı: Ruḥ-ı F.

- 5 Sirişküm yemdür ey Āşaf içinde şāḥ-ı mercānı
O servüñ ḳadd-i bālāsı nihāl-i ergüvānumdur

324

Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

-- + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Leyl-i firāḳuñ eñ soñı rüz-ı vişâldür
Ḥüsn-i kemâli ḥāver-i mihr-i cemâldür
- 2 Nāz itse ğam mı çekmege 'ıyş-ı Cem içre rāḥ
Ol kim kilāb-ı bezmüñ ile hem-sifâldür
- 3 Bār-ı ğam-ı firāḳını yüklenme ey gönül
Belki taḥammül itmeyesin ihtimâldür
- 4 Pervāz-ı şem'-i şoḥbeti pervāneden görüñ
Murğ-ı seḫer degüldür o bir ehl-i ḫâldür
- 5 Germ olma 'izz ü şevket-i devrāna Āşafâ
Kim nevm-i ğaflet içre yatur bir ḫayâldür

325

Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

-- + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Sâ'il durur rehüñde senüñ pāymâldür
Müşġin şaçuñ bıraḳma ayaġa vebâldür
- 2 Mesrūr olma ey meh-i nāz feyz-i ḫüsnüñe
Ḥürşid gibi ol da serī'u'z-zevâldür
- 3 Serv-i bülende ḳāmet-i ṭübā-mişâl yār
Gül-geşt ü sebze-zārda bitmiş nihâldür
- 4 Şirîn sözi bu nazm-ı pesendüm mişâlidür
Ġonça dehānı anda muḫâl ḫayâldür

324 F. 77^a, H. 59^a.

Bu gazel, Bâkî'nin "Şām-ı firāḳuñ āḫır şubḫ-ı vişâldür/ Mihr-i münîri pertev-i nūr-ı cemâldür" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 160.

3 firāḳını: firḳati F.

4 o: ol H.

325 F. 77^b, H. 59^{a-b}.

Bu gazel, Bâkî'nin "Yıllar-durur yoluñda senüñ pāy-mâldür/ Miskîn zülfüñ ayaġa şalma vebâldür" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 162.

1 Sâ'il durur: Sâ'iller durur F.; Sâ'illerüñ durur H. // Müşġin şaçuñ bıraḳma ayaġa: Misġin ṭurrañı ayaġa bıraḳma F.

3 bitmiş: bitmiş bir F.

4 bu: F.de yok.

5 Bār-ı cefâ-yı ‘aşka heves itme Āşafâ
Şāyed taḥammül itmeyesin ihtimâldür

326

Mef’ülü fâ’ilâtü mefâ’ilü fâ’ilün

--+ / -+-+ / +--+ / -+-

1 Dil zaḥm-ı ‘aşk-ı yâr-ile ‘ıyş-ı cefâdadur
Çad çeng sîne def cigerüm hünü bâdedür

2 Ten gerd-i pâda dîde ḥayâl-i vişâlde
Cân süziş-i firâkda gönlüm hevâdadur

3 Āgüş mü-miyâni ne mümkün kemer-mişâl
Cânâ nite ki deşne-i hün-rîz aradadır

4 Şāhâne-i zamânsın o ruḥlarla sen bu dem
Ferzân-ı ḥusn atınuñ öñünce piyâdedür

5 Āsüde ola sāye-i luḥfuñda rüz u şeb
Āşaf kuluñ da pâdişehüm bir fütâdedür

327

Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün

-+-- / -+-- / -+-- / -+-

1 Murğ-ı ‘aşkam eyledüm deşt-i ğam āhūsın şikâr
Elde bir pür-çîn kemendümdür bu dūd-ı pür-şerâr

2 Delle-i muhtâle çeşmüñ kapdı elden gönlümü
Düzd-i ğamzeñ bî-tekellüf ‘aqlum itdi târumâr

3 Nürdan bir naḥl peydâ eylemezdi pertevi
Çâmetüñ feyziyle dil yakılsa şem’-i tâb-dâr

4 Dil ḥazîni sîneden ṭurrañ ucından zâr olur
Mişl-i murğân lânesi içre göre pür-pîç mâr

5 İsterem nâlem ḥicâb-ı rüy-ı yârı def’ ide
Görelüm Āşaf bize ne gösterür bu yâdigâr

326 F. 77^b, H. 59^b.

Bu gazel, Bâkî’nin “Dil derd-i ‘aşk-ı yâr ile bezm-i belâdadur/ Çad çeng ü nâle nây u ciger hünü bâdedür” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 154.

1 Çad: Çand H. / hünü: hün F.

3 Āgüş mü-miyâni: Āgüş-ı mü-miyân F.

327 F. 77^b-78^a, H. 59^b.

Bu gazel, Emrî’nin “Şâh-ı ‘aşkam eylerem küh-ı ğam āhūsın şikâr/ Elde bir rengîn kemendümdür bu āh-ı pür-şerâr” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: M. A. Yekta Saraç, *Emrî Divan*, Eren Yay., İstanbul 2002, s. 80.

2 Delle-i: Dele-i F. / kapdı: kabdı F.

4 ḥazîni: ḥazîn F. // göre: gör H.

328

Meḫ'ülü fâ 'ilätü meḫ'ülü fâ 'ilün

-- + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Dil mülkini ki yaqdı 'izār-ı cemāl-i yār
 Qıldı harābe göz göre bu şehri bir şerār
- 2 Hün itmeseydi bağrumı dil-düz çeşm-i yār
 Rāz-ı derūnum olmaz idi nāsa āşikār
- 3 İtsün demādem anı nigāh-ı Hudāy hıfz
 Qılmaz nigāh hālūme gerçi o fitne-kār
- 4 Hāq bu ki bunda bugüne dek dūş olmadum
 Qaddūñ gibi fidāna ayā nahl-i gül- 'izār
- 5 Āşaf yaturdı tāb-ı teb-i sūz-ı yār ile
 Şu saçmayaydı yüregine nazm-ı āb-dār

329

Meḫ'ülü meḫ'ülü meḫ'ülü fâ 'ülün

-- + / + - - + / + - - + / + - -

- 1 'Āşıqlara çün cev̄ ü cefā mihr ü vefādur
 Yā mihr ü vefā derdine düşmek ne belādur
- 2 Biz şūfīlerüz n'eyleyelüm dār-ı fenāyı
 Abdāllaruñ başı açık şalı qabādur
- 3 'Ālemde çeker zahmeti erbāb-ı haqīkat
 Ey şūfī bugün baña ise erte sañadur
- 4 Bāğ-ı şarab u nūş-ı mey-i nāb u dem-i nāy
 Hāqqa ki güzel hūb laṭīf āb u havādur
- 5 Geh la'l-i şarāb ṭab'um açar gāhī dem-i ney
 Maṭlūb hemān dilberā bir hūsn-i edādur

328 F. 78^a, H. 59^b-60^a.

Bu gazel, Bâkî'nin "Dil milketini yaqdı hayāl-i dehān-ı yār/ Virdi fenāya gösgötürü şehri bir şirār" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *Bâkî Dîvânı*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 1994, s. 163.

1 ki: F.de yok. // şehri bir: şehri-pür- F.

2 bağrumı: bağrımı F.

4 bunda: F.de yok.

329 F. 78^{a-b}, H. 60^a.

Bu gazel, Bâkî'nin "'Āşıqlara çün derd ü belā zevk u şafādur/ Yā zevk u şafā derdine düşmek ne belādur" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 165-166.

3 erte: erte F.

4 nāy: nāyı F. // hūb: hoş F.

5 dilberā: arada H.

6 Meftûn iniler güm güm öter kûbbe-i eflāk
Hakḳā bu bülend-i hoş-edā yahşı şadādur

7 Āşaf n'ola pervāz-ı felek itse ğazelde
Bāl ü per aña nükte-i maẓmûn u edādur

330

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

1 Göñül bir fitne-âşüb-ı cihân-gîr şeh-levend ister
Ki 'aşḳ nārına iḥrāḳa dil ü cāndan sipend ister

2 Cefâ-yı kayd-ı ğisūñdan ḥalāş it cān-ı maḥzūnı
Esîr-i derd-i 'aşḳuñ kim ne bend ü ne kemend ister

3 Qarār itmez bu dil murġı bu naḥlūñ degme şāḥından
Hırām-ı ḳadd-i dilber gibi bir serv-i bülend ister

4 Ta'āmin semm-i cevr ü miḥnet-i devrān telḥ itmiş
Lebūñden 'aşıḳ-ı bîzār dil bir pāre ḳand ister

5 Murādı sîneye bir dîdesi şehbāzı çekmekdür
Kümeyt-i ṭab'-ı Āşaf sîmden bir sîne bend ister

331

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

1 Ten-i yārumda ḳıl görseñ dime kim mû-miyānıdır
Der-âġüş itmiş anı ben naḥîfüñ ḳılca cānıdır

2 Ḥaṭā itdüm ki ben zār-ı naḥîf ey dil ḥayālümdür
Ḳolumı şardum ol nāzük bele anuñ nişānıdır

3 Görüp rüyındaki ḥālin didüm ki dāne 'anberdür
Ya şaçmış anı ḥ'āce kim anuñ cāy u mekānıdır

6 yahşı: yahş-ı F.

330 F. 78^b, H. 60^a.

Bu gazel, Bâkî'nin "Göñül bir rind-i 'âlem-süz şüh-ı şeh-levend ister/ Ki 'aşḳ odına yakmaġa dil ü cāndan sipend ister" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 190-191.

3 Qarār: Ārām F. / naḥlūñ: naḥlin F.

4 Ta'āmin: Ta'āmuñ F.

5 dîdesi şehbāzı: dîde-i şehbāz F.

331 F. 78^b-79^a, H. 60^b.

Bu gazel, Emrî'nin "Ten-i dilberde mû-veş görinen şanmañ miyānıdır/ Der-âġüş itmiş anı ben za'îfüñ ḳılca cānıdır" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: M. A. Yekta Saraç, *age.*, s. 114.

1 dime: dimeñ F. // ben: bir F.

2 ḳolumı: ḳolımı M.

3 didüm ki dāne 'anberdür: didüm 'anber dānesidür F.

4 Ya şahn-ı gülde gül-zār içre almış sīm kāsedur
Kenār-ı bāgda yā bñlbñl-i zār āřiyānidur

5 Olup derd-i dile vāıf didi nñkтейle bir řā‘ir
Seni Āřaf iden pā-bend-i ğam ol mñ-miyānidur

332

Fe‘ilātñn fe‘ilātñn fe‘ilātñn fe‘ilñn

++-- / ++-- / ++-- / ++-

1 Keyfdñr řayr-ı çemen bāg da pñr-ğulğuledñr
Lāle vñ gñl şadehi la‘l řolu bñlbñledñr

2 Tārumār eyleyeli ‘aqlı havā-yı çurra
Her dem āhengi dil-i ğam-keřñmññ sñnbñledñr

3 Hñdrada başı gñge irse de serv-adlerññ
Bñlbñlān-ı çemenññ şevı nihāl-i gñledñr

4 Ey şaı misk-i Hıřā yasa n’ola cism ù teni
şöhreti çñnki o hāl-i siyehññ fñlfñledñr

5 N’ola Āřaf dilese òpmege ol çand-ı lebññ
‘Āřı-ı rind-i dilññ meyli cevān u mñledñr

FĪ HARFĪ‘Z-ZĀ‘

333

Mef‘ñlñ fā‘ilātñn mef‘ñlñ fā‘ilātñn

(Mñstef‘ilñn fā‘ñlñn mñstef‘ilñn fā‘ñlñn)

--+ / -+-- / --+ / -+--

1 Dār-ı fenāda nāřıh ‘ñnvāna yer bulunmaz
Mādām ki şı yerdñr řāhāna yer bulunmaz

2 Efkār u ğam o deñlñ berbād itmiş anı
Mir‘āt-ı şalb içinde bir cāna yer bulunmaz

5 derd-i dile: seyl-i çeşme F. // ğam: F.de yok. / ol: o F.

332 F. 79^a, H. 60^b.

1 bāg da pñr-: bāg içre bir F. // Lāle vñ gñl şadehi la‘l řolu: Lāle-i gñl kāse-i la‘lle dolı F.

2 çurra: şurralar F. // dem: zamān F.

3 ‘‘Hñdrada’’ kelimesi bu şekilde harekelidir. / serv-adlerññ: şad-i servlerññ H.

4 misk-i: misk ù F. / teni: dili H.

5 lebññ: femññ H. // meyli cevān u: meyl cevānān F.

333 F. 79^{a-b}, H. 60^b.

Bu gazel, Gelibolulu Āli‘nin ‘‘şehr-i fenāda zāhid nā-dāna yir bulunmaz/ Zīrā ki teng yirdñr mihmāna yir bulunmaz’’ matlalı gazeline naziredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *age.*, c. II, s. 831.

- 3 Bî-kes mi şandı şūfî āşyān-ı murğ-ı cāni
Emler olur ki anda Loḡmān'a yer bulunmaz
- 4 Rengīn-ruḡuñ getürme ḡargāh-ı şīr-i 'aşka
Cāmi' durur bu vā'ız sekrāna yer bulunmaz
- 5 Hūzn-ile öyle tıldı dil meskeni ki Āşaf
Biñ def'a diḡkat itdüm devrāna yer bulunmaz

334

Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Firāḡuñla şehā bu āh u zārüm bir zamān diñmez
Maḡabbet ḡülşeninde bülbül-i faşl-ı ḡazān diñmez
- 2 Bīzār olduḡça cānum iñlerem bilmem ne ḡāletdür
Bu cismüm cerḡine tīr-i müjeñ urduḡça ḡan diñmez
- 3 Nigāh-ı nāvekūñ ḡün-ı cigerden şorduḡıyçündür
Hemīşe ey kemān-ebrü bu çeşm-i ḡün-feşān diñmez
- 4 Görünce sīne-i şad-çākümi ḡuş itdi eḡānum
ḡülistāndan ḡelüp şevḡa hezār şīrīn-zebān diñmez
- 5 Sirişk-i dīde-i Āşaf 'aceb mi eylese tuḡyān
Nitekim Nīl-i Mışrı dem-be-dem olmış revān diñmez

335

Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Zuhūr itse ḡaḡuñ şanma ruḡuñ nūrī 'ayān olmaz
Şu'a'-ı nār cānā sebze-zār içre nihān olmaz
- 2 ḡaḡīḡat dersini derk eylemiş Mecnūn-ı zār ammā
Debistān-ı maḡabbetde benümle imtiḡān olmaz
- 3 Vücūdı şerḡa şerḡa adı şeydā olmadan ḡayrı
Senüñ mā'illerüñde sevdüḡüm nām ü nişān olmaz

4 ḡargāh-ı: her ḡāh M.

334 F. 79^b, H. 61^a.

Bu gazel, Gelibolulu Ālī'nin "Yüzüm zerd olsa ḡamdan āh u nālem her zamān degmez/ Maḡabbet bāḡıdur bu bülbülü faşl-ı ḡazān degmez" matlalı gazeline naziredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *age.*, c. II, s. 817.

3 şorduḡıyçündür: şorduḡıyçündür H.

4 şad-: H.de yok.

335 F. 79^b-80^a, H. 61^a.

3 sevdüḡüm: sevdigüm F.

- 4 N'ola aġyār ile ben k̄il ü k̄al itmez isem cānā
Ġurāb ile hezār-ı zār u şeydā hem-zebān olmaz
- 5 Hemīşe Āşafā dünyāda ū'ri derk iden cāna
Senūñ nazm-ı şafā-bahşuñ mişāli armaġān olmaz

336

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 'Āşık olup şevk-ile bir şūh cānān isterüz
'Andelīb-i bāġ-ı 'aşkuz verd-i ħandān isterüz
- 2 Şānumuz 'ālī durur süflīye itmez i'tibār
Bir ħad-i bālā nihāl-i hoş-ħırāmān isterüz
- 3 Tāb-ı hicrāndan rehā-yāb olmadur maṭlūbumuz
Giceler tā rüz bir ħūrşīd-i raḡşān isterüz
- 4 Ĥaste-ħālüz bāb-ı luṭfuñda devālar k̄ıl bize
Bir alāy bīmār-ı 'aşkuz derde dermān isterüz
- 5 Āşafā biz şāf-meşreb 'āşık-ı şādıklaruz
Zeylini būs itmege bir şāh-ı devrān isterüz

337

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Olmaġa üftāde bir naḥl-i ħırāmān isterüz
'Aşk-ile būs itmege bir pāk-dāmān isterüz
- 2 Müncemid bir k̄alība beñzer maḥabbetsüz tenüm
Şevk-ı mihrüñle bu cism-i mürdeye cān isterüz
- 3 Var mı gül-zār-ı fenāda bir daḥı maṭlūbumuz
'Andelīb-āsā gül-i rengīn ü ħandān isterüz
- 4 Olmaġa mā'il şeh-i bī-dād u bī-iḥsāna biz
Ehl-i 'aşka luṭfi çok bir şāh-ı devrān isterüz
- 5 Āşafā bir āsitāna ilticādur maḡşadum
Çāker olmaġa der-i cūdında sulṭān isterüz

4 cānā: şāhā F. // hezār-ı zār u: hezār u zār-ı F.

336 F. 80^a, H. 61^{a-b}.

3 olmadur: olmadan F.

337 F. 80^{a-b}, H. 61^b.

4 mā'il: māyil H.

338

Meḫ'ülü fâ'ilâtü meḫ'îlü fâ'ilün

--+ / -+-+ / +--+ / -+-

- 1 Gâhî selâm-ı yâr u geh âzâra kâ'ilüz
Dermân-ı nâfi' u himem-i yâra kâ'ilüz
- 2 Dildâde-i gam olmayıcak dâr-ı dehrde
Çayd-ı kemend-i çurra-i dildâra kâ'ilüz
- 3 'Arz-ı 'izâr kılsa şabâḥ ol perî bize
Tâ rûz bâb-ı yârda biñ zâra kâ'ilüz
- 4 Nâ'il olunsa vuşlata naqd-i revân ile
Ey hüsniyle yegâne bu bâzâra kâ'ilüz
- 5 Virmezse neş'e câm-ı leb-i la'li Āşafâ
Esrâr-ı haṭṭ-ı yâr ile efkâra kâ'ilüz

339

Meḫ'ülü meḫ'îlü meḫ'îlü fâ'ülün

--+ / +--+ / +--+ / +--

- 1 Ālüde-i germiyyet-i peymâne-i 'aşkuz
Güş eylemezüz her sözi mestâne-i 'aşkuz
- 2 Çayd itme dili çurraña iflâḥ ola dirseñ
Biz istemezüz silsile dîvâne-i 'aşkuz
- 3 Gelse gönüle şevk iderüz cismümüzi çäk
Bürka'-keş-i ruhsâre-i ferzâne-i 'aşkuz
- 4 Şüfî ne 'aceb gördigümüz hûbı seversek
Peygüle-güzîñân-ı şuver-hâne-i 'aşkuz
- 5 Āşaf n'ola la'l ü ruḥ-ı dildârı ögersek
Geh tûṭî-i güyâ gehi pervâne-i 'aşkuz

338 F. 80^b, H. 61^b.

Bu gazel, Vecdî'nin "Gâhî kelâm-ı luṭf u geh âzâra kâ'ilüz/ Fermân-ı 'âlî-i dehen-i yâra kâ'ilüz" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Ahmet Mermer, *age.*, s. 94-95.

3 bâb-ı: tâb-ı H.

4 hüsniyle: hüsne H.

5 neş'e: neşve H.

339 F. 80^b, H. 61^b-62^a.

Bu gazel, Sabrî'nin "Dem-beste-i keyfiyyet-i peymâne-i 'aşkuz/ Cüş etmezüz eller gibi mestâne-i 'aşkuz" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *Sabrî Mehmed Şerif Dîvânı (İnceleme-Karşılaştırmalı Metin)*, Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Ens., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1990, s. 191.

4 gördigümüz: gördüğümüz H.

5 gehi: geh H.

340

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Gitdi ağyār ile seyr-i gülşene cānānumuz
Kevkeb-i naḥsa yaqīn oldı meh-i tābānumuz
- 2 Yādına gelseydi ol şūḥuñ kıṣāş-ı ‘āşıkān
İçmege taşmīm ider miydi demādem ḳanumuz
- 3 Biz o cān-bāzuz ḥaḳīḳat üzre menzil gözlerüz
İki elde iki sāğardur bizüm mīzānumuz
- 4 Tab‘umuz açılmadı hicrān uralı mühr-i gam
İdemez herkes güşāde külbe-i aḫzānumuz
- 5 Ḳanı ol demler ki Āşaf feyz-i rüy-ı yār ile
Āfitāba ṭa‘n iderdi kāse-i raḥşānumuz

341

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Gül-i gül-zārda ḥüsn-i ruḥ-ı dildār olmaz
‘Andelībānda ise şīve-i güftār olmaz
- 2 Görmedüm çeşmi gibi rūḥa ezāda māhir
Az olur ‘āşık-ı şeydāya cefā-kār olmaz
- 3 Nice ihfā ideyüm dildeki mihr-i şevḳuñ
Şemsden azher olan ḥüsn ki inkār olmaz
- 4 Görse iḥsānuñı dil eylemez ifşā cānā
Vuşlatuñ oldı defīne aña engār olmaz
- 5 Öyle ḥāba varur Āşaf o şeh istiğnādan
‘Ālemüñ nāle vü zārı ile bīdār olmaz

340 F. 81^a, H. 62^a.

Bu gazel, Sabrî'nin "Çıkdı bir āfetle seyrāne yine cānānumuz/ Necm-i fitneye kırān etdi meh-i tābānumuz" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 183.

341 F. 81^a, H. 62^a.

Bu gazel, Bâkî'nin "Dehen-i goncada ol la‘l-i şeker-bār olmaz/ Bülbul-i bāğda bu lezzet-i güftār olmaz" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 219-220.

1 gül-zārda: gül-zārdan F.

342

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Göñül bu meclis-i fânide kimse pâydar olmaz
Kefünden cāmı mehcür itme ruḥşat ber-ḳarār olmaz
- 2 Şaḳın Ḳays'a ḳıyās itme maḥabbet ihtiyāridur
Dil-ārā sevmede bir şaḥşa zīrā ihtiyār olmaz
- 3 O servi almaḳ āḡūşa ne mümkin bāḡ-ı 'ālemde
Maḥalli dutmuş iken 'arz-ı ḥālüm der-kinār olmaz
- 4 Ne demler şaçdı çeşmüm dem-be-dem yāruñ firāḳından
'Aceb bir vaḳt olur mı dīde-i ter eşk-bār olmaz
- 5 Niḡāh-ı iltifātından saña rām ola zann itme
Ġazāl-ı deşt-i vaḥşetdür o şūḥ Āşaf şikār olmaz

343

Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fa'ülün

-- + / + -- + / + -- + / + --

- 1 Görmekle o meh-rüy-ı dil-ārāya ṭoyulmaz
Bir āfet-i cāndur ki temāşāya ṭoyulmaz
- 2 Bu 'işve temāşā ile ḥün-rīz niḡāha
Bu ṭarz-ı beşāretle bu ĩmāya ṭoyulmaz
- 3 Ḳılsa ne 'aceb rüyüñ ile çeşmümüz ülfet
Hem-meclis olan dilber-i ra'nāya ṭoyulmaz
- 4 Ruḥsāruña baḳınca lebüñ yāduma geldi
Bāḡ içre mey-i sāḡar-ı şahbāya ṭoyulmaz
- 5 Ḳand-ı fem ü şīrīn-lebüñ medḥin idelden
Cānā suḡan-ı Āşaf-ı şeydāya ṭoyulmaz

342 F. 81^b, H. 62^{a-b}.

Bu gazel, Bâkî'nin "Dilā bezm-i cihānda kimse āḥır pāy-dār olmaz/ Müdām elden ḳoma ayaḡı fırsat ber-ḳarār olmaz" matlalı gazeline naziredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 220.

2 kıyās: F.de yok.

343 F. 81^b, H. 62^b.

2 temāşā: tecāhül F.

4 Ruḥsāruña: Ruḥsāriña H.

344

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Niçe mäh u sāl bir şeh-r-i maḥabbet beklerüz
Ceyş-i şāh-ı mesned-i 'aşkuz vilāyet beklerüz
- 2 Rüz u şeb gör meskenüm oldı türāb-ı meykede
Ḳadr-i nām u şān için bāb-ı sa'adet beklerüz
- 3 Dehr-i murdāra degüldür meyl-i dil kerkes-mişāl
'Ālemüñ Sīmurğ'ıyuz küh-ı kanā'at beklerüz
- 4 Bir nige-h-bānuz 'adū fikriyle nā'im olmazuz
Dā'imā gencīne-i rāz-ı maḥabbet beklerüz
- 5 Ḳays u Vāmıḳ Kūhken cām-ı maḥabbet nüş idüp
Āşaf anlar mest oldı biz de nevbet beklerüz

345

Fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Pehlevānam o ḳadar kimse kemānum çekemez
Şāh-ı evreng-i ğamam ğuşşa nişānum çekemez
- 2 Cāhilüñ cāh-ile başı göge degse çün mihr
Baña hem-pā olamaz tīğ-ı zebānum çekemez
- 3 İsterem yār ki dūr olmaya hiç yanumdan
İftirāḳı dil-i bī-tāb u tüvānum çekemez
- 4 Şaḳınur gönlümi sulṫān-ı ḥayāl ol mehden
Fehm ider bār-ı ğam-ı firḳati cānum çekemez
- 5 Āşafā ḳuvvet-i bāzū ile meşhūr oldum
Pehlevānam o ḳadar kimse kemānum çekemez

344 F. 81^b-82^a, H. 62^b.

Bu gazel, Fuzūlî'nin "Nice yıllardur ser-i kü-yi melāmet beklerüz/ Leşker-i sulṫān-ı 'irfānuz vilāyet beklerüz" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, c. I, s. 70.

1 bir: biz H.

4 nā'im: nāyim H. // Dā'imā: Dāyimā H.

345 F. 82^a, H. 62^b-63^a.

Bu gazel, Nef'î'nin "Rüstem-i ehl-i dilim aşk kemānım çekemez/ Pâdişāh-ı sunanım fitne nişānım çekemez" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Metin Akkuş, *age.*, s. 309.

346

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Tırta eylerse cenāh-ı fiten ile pervāz
Tā'ir-i rūha ki her çini olur bir şebbāz
- 2 Çekmedi pādīşeh-i kişver-i 'ālem hālā
Kād-i mevzūnı gibi rāyet-i efsūn-tırāz
- 3 İdemez kılduğın ol çeşm-i füsūn-perdāzuñ
Kırpıgı gibi gelüp bir yire biñ şu'bede-bāz
- 4 Her zücācuñ femi olsa bir 'azīmet-h'ānum
Yine fetḥ olmaya bu dilde olan 'ukde-i rāz
- 5 Kād-i dildārı kemāl üzre ne mümkün tavşif
Āşafā eyleme her bir suhanı tül u dırāz

347

Mefā 'ilün mefā 'ilün mefā 'ilün mefā 'ilün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Bu dilde nice zaḥmum var ki pinhān eylemek olmaz
Ne tırfa guşsa el taşından efgān eylemek olmaz
- 2 Mariz olursa da düşvār olur şanma müdāvāsı
Ne düşvār oldı derd-i 'aşk dermān eylemek olmaz
- 3 Teveccüh itme dār-ı fāniye çekme gönül miḥnet
Bu takrīb ile derd-i hecre giryān eylemek olmaz
- 4 Dehānuñ sükkeri helvā lebün şevkıyla abdāluñ
Şorulmaz mı günāhı yok yire kan eylemek olmaz
- 5 Gel Āşaf 'aşk-ı dildār ile dā'im iftiḥār itme
Hevā-yı şevk ile da'vā-yı 'irfān eylemek olmaz

346 F. 82^{a-b}, H. 63^a.

Bu gazel, Sabri'nin "Zülfî kim bāl ü per-i sihr ile eyler pervāz/ Her ḥumından per açar murğ-ı dile bir şebbāz" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 182.

1 Tā'ir-i: Tāyir-i H.

2 Kād-i: Kāddi H.

3 kılduğın: kılduğın H. // yire: yere F.

4 'ukde-i: gencine F.

347 F. 82^b, H. 63^a.

Bu gazel, Fuzûlî'nin "Gönülde miñ ğamum vardır ki pinhān eylemek olmaz/ Bu hem bir ğam ki il ta'nından efgān eylemek olmaz" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, c. I, s. 69.

1 guşsa: kışsa H.

4 yire: yere F.

5 dā'im: dāyim H.

348

Meḫ'ülü fâ 'ilätü meḫ'ülü fâ 'ilün

-- + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 İrdükçe sehmi cismümüze 'izzet eylerüz
Mihmān-serāy-ı kälbe çekerek hürmet eylerüz
- 2 Dūd-ı derūnı eyleyüp āhır buḫūr biz
Hep ol perīyi meclise gör da'vet eylerüz
- 3 Müjgān nişān-ı rūḫuma sehmi geçürmesün
Ol nev-cevān āfete biz minnet eylerüz
- 4 Hün-ı derün çekmedeyüz geh gehī şarāb
Biz fırsat-ı cihāna göre şoḫbet eylerüz
- 5 Dünyā-yı dün ruḫşatumuz izlemekde āh
Āşaf bu ḫānedānda biz ğaflet eylerüz

349

Meḫ'ülün fe 'ilätün meḫ'ülün fe 'ilün

+ - + - / + + - - / + - + - / + + -

- 1 'Aḫā bu ḫaste dile şīve-kārdan gelmez
Ki āb-ı 'āḫīfet ol çeşme-sārdan gelmez
- 2 Nesīme kılma ricā gerd-i pāy-ı dilber için
O deñlü cūd u seḫā rüzgārdan gelmez
- 3 Şerār-ı nār-ı caḫīm oldı her ḫabābı baña
Şu bāde kim elüme gül-'izārdan gelmez
- 4 Göñül olur mı cūdā hiç 'izār-ı dilberden
Tezerv-i bāğ gibi lāle-zārdan gelmez
- 5 Nigāh-ı luḫfı degül şimdi ḫāḫıra Āşaf
Ümīd-i mihr ü vefā ḫab'-ı yārdan gelmez

348 F. 82^b-83^a, H. 63^b.

Bu gazel, Sabrî'nin "Geldükçe tiri karşı varır 'izzet eylerüz/ Dil ḫānesine kondururuz hürmet eylerüz" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 193.

2 perīyi: perī'i F.

349 F. 83^a, H. 63^b.

Bu gazel, Sabrî'nin "Kerem bu teşne dile la'l-i yārdan gelmez/ Zülāl-i merḫamet ol çeşme-sārdan gelmez" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 187.

3 elüme: elime H.

350

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Mā'-i zemzem içmezem ol cām-ı cevher-bārsuz
Seyr-i gül-zār eylemem ben serv-ğadd-i yārsuz
- 2 Leblerüñ gördükçe teslīm eylesem rūhı n'ola
Bu tevātürdür kadīmī 'āşık olur 'ārsuz
- 3 Yāri a'dā ile hem-meclis görürsem ğam yemem
Gülşen-i fānī içinde verd olur mı hārsuz
- 4 'Aşık ola hūbān içind'ol dīde-i cādūya kim
'Āşıkı yabana atmaz va'de-i dildārsuz
- 5 Āşafā gülşen-serāy-ı haşmet-i 'ālem hemīn
Tūṭī-i rūḫa kafesdür ol şeker-ğüftārsuz

351

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Mā'il oldı māh-ı hūsn-i yāra düşdi gönümüz
Fikre varduk bir 'aceb āvāre düşdi gönümüz
- 2 Dīdeden taḫlīşe hiç bilmem ne çāre eylesem
Gitdi girdāb-ı ğama bī-çāre düşdi gönümüz
- 3 Mā'il olmağdur bize a'lā olan yāra diyü
Bir müşāḫib dilber-i mekkāra düşdi gönümüz
- 4 Şevkumuz var sāğar-ı la'l-i leb-i meh-pāreye
Nazm-ı cānān-ı süker-ğüftāra düşdi gönümüz
- 5 Meylümüz olmazsa ğayrı dilbere Āşaf n'ola
Bir ruḫı mihr ü kamer ruḫsāra düşdi gönümüz

350 F. 83^{a-b}, H. 63^b.

351 F. 83^b, H. 64^a.

Bu gazel, Nef'î'nin "Āşık olduk dām-ı zülf-i yāre düşdü gönümüz/ Akla uyduk bir garīb āvāre düşdü gönümüz" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Metin Akkuş, *age.*, s. 303.

1 Mā'il: Māyil H.

3 Mā'il: Māyil H.

4 süker-: sükker- H.

352

Meḫ'ülü meḫ'îlü meḫ'îlü fa'ülün

--+ / +--+ / +--+ / +--

- 1 Biz merd-i ḫarâbâtî vü 'ayyâş-ı elestiz
Ḫaşr olsa da şahbâ-yı maḫabbet ile mestiz
- 2 Şahbâyı ricâ eylemezüz pîr-i muġāndan
Saḫḫâ-yı ḫarâbâtî ile dest-be-destiz
- 3 Söyletse n'ola ṭab'umuza ḫulzüm-i ma'nâ
Bâde gibi pür-neş'e vü cür'a gibi pestiz
- 4 Peymāneyi gül gibi cüdâ itme keḫûnden
Ne ḫâ'ib ü ḫâsir ü ne bir tevbe-şikestiz
- 5 Olsam n'ola Āşaf gibi şeydâ-yı dü-'âlem
Hem şâdıḫ u hem fâyıḫ u maḫbûb-perestiz

353

Meḫ'îlün meḫ'îlün meḫ'îlün meḫ'îlün

+--- / +--- / +--- / +---

- 1 Elin öpmek dilersem nâz ider ol âfet el virmez
Nedendür şâdıḫa dest-i merâm-ı vuşlat el virmez
- 2 Nice naḫd-i revân ile metâ'-ı vaşl umar gönlüm
O aḫḫar tuḫfe ile dil-rübâya minnet el virmez
- 3 Ğam eyler merḫabâyı 'âşıḫa dâr-ı fenâ içre
Belî bîmâr-ı 'aşḫ-ı dil-rübâya 'işret el virmez
- 4 Miyân-ı dil-sitâna dest-res mümkün midür ḫaṭ'â
Ne deñlü tîz-dest olsaḫ o şâha fuṣṣat el virmez
- 5 Tesellî-yâb-ı bûs olma der-âġûş eyle ey Āşaf
Hevâ-yı vuşlat-ı dildâra dâ'im ruḫşat el virmez

352 F. 83^b, H. 64^a.

Bu gazel, Nef'î'nin "Rindân-ı ḫarâbâtî vü mestân-ı elestiz/ Maḫşerde dahi câm-ı mey-i aşḫ ile mestiz" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Metin Akkuş, *age.*, s. 302.

3 -neş'e: -neşve H.

4 ḫâ'ib: ḫâyib H. / bir: biz H.

353 F. 84^a, H. 64^{a-b}.

Bu gazel, Mezâkî'nin "Murâd-ı dest-bûs itsem meded ol âfet el virmez/ Ne çâre 'âşıḫa keff-i ümîd-i vuşlat el virmez" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Ahmet Mermer, *age.*, s. 392.

3 el: metâ F.

354

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Dile ıurrañ gibi bir sāye-i devlet düşmez
Her yere gölge-i Sımurğ-ı sa'adet düşmez
- 2 'Aleme serv-ı kadūñ cilve-nümā olduqça
Sū-be-sū halka kıyās itme kıyāmet düşmez
- 3 Seni a'dā ile gördükçe şehā vaqt olmaz
Hased ile dilüme sūziş-i gayret düşmez
- 4 Dili dildār ile hem-rāz idegör şöhetde
Yalıñuz bir yire her dem iki hasret düşmez
- 5 Dil-i üftādeye daħl eyleme Āşaf her bār
Sen de şūrīde iken saña melāmet düşmez

355

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Der-kinār itmege ol dilberi fırsat düşmez
Hele her mā'iline kur'a-i ruşat düşmez
- 2 'Aşıka ğuşsa-i hicrāna taħammül güçdür
Zahr-ı fikrinden anuñ bār-ı melāmet düşmez
- 3 Neler itmekte baña dīde-i hūn-rīzi görüñ
N'ideyüm bu dil-i maħzūna şikāyet düşmez
- 4 Kō hevā-yı ser-i ğīsūsını şūfī yāruñ
Bī-sa'adet yire ol sāye-i devlet düşmez
- 5 Kilk-i Mānī'ye menend olsa da Āşaf hāmeñ
Bir daħı böylece bir resm-i belāgat düşmez

356

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Kād hāmīde inlerem ol kākül-i ıarrārsuz
Çengden çıkmak ne mümkindür tegannüm tārsuz

354 F. 84^a, H. 64^b.

3 dilüme: dilime H.

4 yire: yerde F.

355 F. 84^b, H. 64^b.

356 F. 84^b, H. 64^b-65^a.

Bu gazel, Fuzûlî'nin "Ĥam kad ile ağlaram ol ıurra-i ıarrārsız/ Gerçi derler çengden çıkmaz terennüm tārsız" matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, c. I, s. 66.

- 2 Şerha-i dilden dirîğ itme müjeñ nâveklerin
Verd-i zibâ hiç olur mı gülşen içre hârsuz
- 3 Ey gönül gümrâh olursın sen şeb-i târikde
Her zamân ol yâra gitme dūd-ı âteş-bârsuz
- 4 Nâle-i hecr ile giryânam yem-i firqatde ben
Dîde bî-nem bir Necef' dür lü'lü'-i şehvârsuz
- 5 Kühini bilmez bu Āşaf eylemez kaṭ'â riyâ
Ġayrılar gibi anı zann itmeñüz siz 'ârsuz

357

Mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fa'ûlün

-- + / + -- + / + -- + / + --

- 1 Rūḥ itdi sefer sa'y ile cānān ele girmez
Dil ḥüzni gider emr ile fermān ele girmez
- 2 Yaḳdı bu dili sūziş-i devrān ne çāre
Rūyuñ gibi bir şem'-i şebistān ele girmez
- 3 'Adnūñ çemenin cān ile seyr eyle ḳademden
Ḳaddi gibi bir naḥ-i ḥurāmān ele girmez
- 4 Gülşende hezār eyleyemez zāruma taḳlîd
Yāruñ ruḥı gibi gül-i ḥandān ele girmez
- 5 Nūş eyler idüm ḥün-ı meyi zāhide nisbet
Āşaf n'ideyüm sāğar-ı raḥşān ele girmez

358

Mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fa'ûlün

-- + / + -- + / + -- + / + --

- 1 Çarḥuñ siteminden dime feryād iderüz biz
Şad zār ile bu gönümüzi şād iderüz biz
- 2 Hışn-ı dilümüz şadme-i ḡuşşayla yıkıldı
Seng-i elem-i yār ile ābād iderüz biz

4 bir: F.de yok.

357 F. 84^b-85^a, H. 65^a.

Bu gazel, Necâtî'nin "Cān ḳıldı sefer hecr ile cānān ele girmez/ Dil yandı gider derd ile dermān ele girmez" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, s. 279.

358 F. 85^a, H. 65^a.

- 3 Olmak nic' olur la'1 ile mercāna ḥarīdār
Dā'im leb-i yāḳūtını çün yād iderüz biz
- 4 Biz başlayıcaḳ medḥine ol şüh-ı cihānuñ
Ġayret-dih-i maḥbūbe-i Nevşād iderüz biz
- 5 Bu tarz-ı edāda n'ola nazm eyleseñ Āşaf
Mazmūn-ı pesendīdeler icād iderüz biz

359

Fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün

++-- / ++-- / ++-- / ++-

- 1 Deşne-i dīdede bir çeşme-i ḥayvān buluruz
Günde yüz kerre de ḳatlı eylese biñ cān buluruz
- 2 Gīsū-yı ḥam-be-ḥam-ı dilberi açduḳda şabā
Reh-güzārında nice serleri ḡalṯān buluruz
- 3 Murḡ-ı āteş-eşerüz 'azm-i çemen-zār itsek
Verd-i maḳşūdumuzu āteş-i sūzān buluruz
- 4 Görürüz ṯurra-i ṯarrārı içinde rüyın
Leyle-i Ḳadr'de biz mihr-i dirahşān buluruz
- 5 Yoklasaḳ kişver-i maḥrūsa-i nazm u şi'ri
Mülk-i ma'nāda dil-i Āşaf'ı Selmān buluruz

360

Mef'ülü mefā' ilü mefā' ilü fa'ülün

--+ / +--+ / +--+ / +--

- 1 Dil-beste-i ḳayd-ı ḥam-ı gīsū-yı dü-tāyuz
Mecnūn degülüz tār-keş-i cevri ezāyuz
- 2 Bilmem ne nuḳuş eyledi ol kākül-i sāḥir
Şad gūne telāş-ile biz āşüb-nümāyuz
- 3 Āh ile hebā-gerde-i gerd-i ḡam-ı 'aşḳuz
Ne ḥaste-i zemzem ne hevā-dār-ı şabāyuz

3 mercāna: mercān F.

359 F. 85^{a-b}, H. 65^{a-b}.

Bu gazel, Vecdī'nin "Ḥançer-i ḡamzede biz çeşme-i ḥayvān buluruz/ Günde biñ kerre helāk eylese biñ cān buluruz" matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Ahmet Mermer, *age.*, s. 96-97.

4 mihr-i: mihrī F.

360 F. 85^b, H. 65^b.

Bu gazel, Nef'ī'nin "Āşüfte esīrān-ı ham-ı zülfi dü-tāyız/ Dīvāne deḡil silsile-cünbān-ı belāyız" matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Metin Akkuş, *age.*, s. 307-308.

4 Şayd eyleyemez tırradan özge dili kimse
Biz evc-i maḥabbetde uçar murğ-ı Hümā'yuz

5 Kāşır degülüz faḥr ider isek n'ola cānā
Āşaf gibi maẓmūn-şinās özge edāyuz

361

Mef'ülü mefā'îlün mef'ülü mefā'îlün

--+ / +--- / --+ / +---

1 Serḥōş-ı mey-i mihrüñ peymāne nedür bilmez
Bir meydür iĉer lîkin meyḥāne nedür bilmez

2 Nāşih dem-i 'işretdür taṭvîl-i kelām itme
Mey-ḥāreleri 'aşkuñ mestāne nedür bilmez

3 Şeb-tār-ı ğam-ı hecri hiç semtine uğratmaz
Ol ḥüsn-i zıyā-āver pervāne nedür bilmez

4 Kenz-i suḥan u feyzi ṭab'ında bulur bu dil
Mecnūn gibidür ammā vîrāne nedür bilmez

5 Girmez kafes-i ḥırşa Āşaf dil-i şūrîde
Bu ṭūṭî-i gūyādur ol dāne nedür bilmez

362

Mef'ülü mefā'îlü mefā'îlü fa'ülün

--+ / +--+ / +--+ / +---

1 Dem-geşte-i cem'iyet-i peymāne-i 'aşkuz
Biz cām-ı elestle heme mestāne-i 'aşkuz

2 İrdükçe dile zevḳ iderüz yaḳamuzı çāk
Bizler ki mey-āşām-ı ṭarab-ḥāne-i 'aşkuz

3 Ḳayd eyleme ğisūñla beni uşlana dirseñ
Zencîr gerekmez bize dîvāne-i 'aşkuz

4 Bihzād ne güzel cebhe-i memdūd yazarsın
Biz māyil-i ebrū-yı şuver-ḥāne-i 'aşkuz

361 F. 85^b-86^a, H. 65^b.

Bu gazel, Sabrî'nin "Medḥūş-i mey-i 'aşkuñ peymāne nedür bilmez/ Bir ḥumdan iĉer ammā ḥumḥānenedür bilmez" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 186.

4 feyzi: feyz-i F.

362 F. 86^a, H. 65^b-66^a.

Bu gazel, Sabrî'nin "Dem-beste-i keyfiyyet-i peymāne-i 'aşkuz/ Cüş etmezüz eller gibi mestāne-i 'aşkuz" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 191.

1 Biz: Bir F.

2 mey-āşām-ı ṭarab-ḥāne-i: āşāmende-i meyḥāne-i F.

4 māyil-i ebrū-yı şuver-ḥāne-i: ṭurra-i ḥayret-zede büḥāne-i F.

5 Āşaf n'ola tütüp tütüşürsañ şeb ü rüz ki
Biz şem'a-i bezm-i ğam u pervâne-i 'aşkuz

363

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

1 Biz o hūbuñ bezm-i devrān-ı vefāsın sürmezüz
Zehrini içmekdeyüz likin şafāsın sürmezüz

2 Gülşen-i kūyını redd ile tefekkür itmezüz
Cām-ı rāz-ı sırrınuñ sāğar gedāsın sürmezüz

3 Olsa ger cāy-ı hātar hem şahn-ı şoḥbet ğam degül
Rāḥ-ı gül-fāmıyla cām-ı cān-fezāsın sürmezüz

4 Ey hevā-yı feyz-i sākī olmaz iseñ dest-res
Mevc-i şevkuñ keştī-i elvān livāsın sürmezüz

5 Fikr-i ğamdan Āşafā āsüdeyüz 'ālemde biz
Şīr-i 'aşkuñ derd ü endüh-ı cefāsın sürmezüz

364

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

1 Mā'il olduk şām-ı zülf-i yāra düşdi göñlümüz
Fikre uyduğ bir 'aceb efkāra düşdi göñlümüz

2 Fāriğ olmağdur yine a'lāsı ammā güç bu kim
Bir ḥarāmī dīde-i mekkāra düşdi göñlümüz

3 Şāyi' olmazdı cihāna sırr-ı pinhānum velī
Ḳahrı çok bir ğamzesi ğaddāra düşdi göñlümüz

4 Yara açdı 'ayn seyf-i ğamze-i ser-tīz ile
Ṭarfetü'l-'ayn içre yüz biñ pāre düşdi göñlümüz

5 tütüşürsañ: tütürsañ H. / şeb ü rüz: rüz u şeb F.

363 F. 86^{a-b}, H. 66^a.

Bu gazel, Sabrî'nin "Biz o şūhuñ zevk-i şahbā-yı vefāsın sürmezüz/ Cevrini çekmekdeyüz ammā şafāsın sürmezüz" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 190.

2 sırrınuñ: sırrınuñ F.

5 derd ü: derd-i F.

364 F. 86^b, H. 66^a.

Bu gazel, Nef'î'nin "Âşık olduk dām-ı zülf-i yāre düşdü göñlümüz/ Akla uyduk bir garīb âvāre düşdü göñlümüz" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Metin Akkuş, *age.*, s. 303.

3 Ḳahrı: Ḳahr F.

4 pāre: F.de yok.

5 Ol kadar müştākıyam yāruñ cemāl-i pākine
Āşafā bir hūb-rū dildāra düşdi göñlümüz

365

Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

-- + / - + - + / + - - + / - + -

1 İrdükçe sehmi karşılayup 'izzet eylerüz
Cân tahtı üzre kondururuz hürmet eylerüz

2 Yağsak çerāğ-ı hüzni 'aceb midür 'ūd-veş
Biz ol perîyi semtümüze da'vet eylerüz

3 'Uşşāk-ı zārı kırmaya çeşmi buçağla
Ol nev-resīde dilbere çok minnet eylerüz

4 Geh 'ıyş u nüş-ı bāde gehī hūn-ı dil ile
Biz fırsat-ı cihāna göre şöhet eylerüz

5 Hūn-h'ār dehr pek yaramazdur şeb ü nehār
Āşaf bu hānedānda biz gaflet eylerüz

366

Mef'ülü mefâ'ilün mef'ülü mefâ'ilün

-- + / + - - - / - - + / + - - -

1 Serhōş-ı mey-i 'aşkuñ peymāne nedür bilmez
Bir bāde içer likin meyhāne nedür bilmez

2 Vaqt-i mül-i hamrādur lāf eyleme ey zāhid
Üftādeleri 'aşkuñ efsāne nedür bilmez

3 Efkār-ı ğam-ı hecri hiç semtine uğratmaz
Hüsni çü çerāğ-ı yār pervāne nedür bilmez

4 Dürr-i suhan u feyzi tab'ında bulur 'ārif
Ferzānedür ol lafz-ı bīgāne nedür bilmez

365 F. 86^b, H. 66^b.

Bu gazel, Sabrî'nin "Geldükçe tiri karşı varır 'izzet eylerüz/ Dil hānesine kondururuz hürmet eylerüz" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 193.

1 tahtı: taht F. / kondururuz: kondurur F.

2 perîyi: perî'i F.

5 pek: F.de yok.

366 F. 87^a, H. 66^b.

Bu gazel, Sabrî'nin "Medhüş-i mey-i 'aşkuñ peymāne nedür bilmez/ Bir humdan içer ammā humhāne nedür bilmez" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 186.

2 ey: F.de yok.

3 Hüsni: Hüsni F.

4 feyzi: feyz-i F.

5 Çonmaz bu dil ey Āşaf serv-i taleb-i kâma
 Bir fâhte-i çudsîdür ol lâne nedür bilmez

367

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

1 Gitdi bir dildâr ile seyre yine cânânumuz
 Baht-ı dñn ile helâk itdi şeh-i hñbânumuz

2 Görmiş olsa çan-bahâ-yı dîde-i hñn-rîzini
 Bî-tekellûf saçmağa meyl eylemezdi çanumuz

3 Biz kerem-verzân-ı ‘aşkuz düşmezüz râh-ı gâma
 Dilde hñbb-ı bâdedür zîrâ bizüm devrânımız

4 Hiç güşâd olmaz gönül aña uraldan dağ-ı gâma
 Bestedir çñnki berât ile bizüm dükkânımız

5 Çanı ol demler ki Āşaf şevk-ı bezm-i yâr-ile
 Ça‘n iderdi mihr-i çarha kâse-i raşşânımız

368

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

1 Küh-i şebgîr-i miñnetden necâta ruşşat el virmez
 Hayâl-i dahme-i kühsâra düşdük vuşlat el virmez

2 Şarışmaç dest-gîr-i gâmla pek dilden geçer ammâ
 Bu çarh-ı dñn baht-ı ‘âlî itmez kuvvet el virmez

3 Dilâ çek dest-i ümmîdüñ ki her nevrüz u ‘îd olsa
 Senñnle merhabâya nâzdan ol âfet el virmez

4 Merâm üzre alurduç büse feyz-i luţf-ı kâma ey dil
 Ulaşmaz çâmet-i kütâh-ı fırsat devlet el virmez

5 ‘Aceb ol nâz-perver hñsn-i istiğnâ-fürüş Āşaf
 Kumâş-ı vaşlına cân naçdin itseñ kıymet el virmez

367 F. 87^a, H. 66^b.

Bu gazel, Sabrî'nin “Çıkdı bir âfetle seyrâne yine cânânımız/ Necm-i fitneyle kırân etdi meh-i tâbânımız” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 183.

4 güşâd: güşâde F.

368 F. 87^b, H. 67^a.

Bu gazel, Nâbî'nin “Çeh-i târik-i firkatden halâşa fırsat el virmez/ Miyân-ı lüce-i hicrâna düşdük vuşlat el virmez” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Ali Fuat Bilkan, *age.*, c. II, s. 695.

2 Şarışmaç: Şavaşmaç F.

4 büse: büse-i F.

369

Fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Tırrası bāl ü per-i sıhr ile eyler pervāz
Her telinde per açar kebg-i dile bir şehbāz
- 2 Cümleden aqdem ider gönlümi tālān nazarı
Ki olur maqdem-i ceş-i eşer-i ‘işve vü nāz
- 3 Göremez gördüğünü dīde-i efsün-kāruñ
Şaf-ı müjgānı gibi eylese biñ şu‘bede-bāz
- 4 Neş’e-yāb-ı fem-i mīnā-yı mey olursam da
Yine fetḥ olmaya ṭab‘umda olan daḥme-i rāz
- 5 Şi‘r-i nā-yāb-ı kemāl ehline tanzīr olmaz
Mā-ḥaşal eyleme Āşaf suḥanı böyle dırāz

370

Mefā ‘ilün fe ‘ilātün mefā ‘ilün fe ‘ilün

+ - + - / + + - - / + - + - / + + -

- 1 Luṭuf bu ḥaste dile āb-ı yārdan gelmez
Selām-ı mültefit ol yādigārdan gelmez
- 2 Havādur itme dilā gerd-i pāyını ümmīd
O ḥadde şān-ı luṭuf bād-ı yārdan gelmez
- 3 Ğidā-yı zaḳḳūm-ı sūziş olur ḥuzūrı baña
O mey ki ḥāneme ol gül-‘izārdan gelmez
- 4 Femüñden ayrılamaz dil şikār ḳaşdında
Mişāl-i kebg ü ğazāl seng-sārdan gelmez
- 5 Ḥayāl-i ḥüsni degül baña bu dem ey Āşaf
Selām-ı sāde daḥı ol nigārdan gelmez

369 F. 87^b, H. 67^a.

Bu gazel, Sabrî'nin “Zülfî kim bāl ü per-i sıhr ile eyler pervāz/ Her ḥumından per açar murğ-ı dile bir şehbāz” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 182.

1 telinde per: perinde tel H. / bir: pür F.

3 gördüğünü: gördüğün F.

370 F. 87^b-88^a, H. 67^{a-b}.

Bu gazel, Sabrî'nin “Kerem bu teşne dile la‘l-i yārdan gelmez/ Zülāl-i merḥamet ol çeşme-sārdan gelmez” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 187.

1 ol: o F.

2 Hevādur: Hevā F. / dilā gerd-i: dil-gīr F. // ḥadde: ḥadden F.

4 ḳaşdında: ḳaşrında F.

5 baña bu dem ey Āşaf: bu dem ey Āşaf baña F.

371

Mefâ'ilün fe'ilātün mefâ'ilün fe'ilün

+ - + - / + + - - / + - + - / + + -

- 1 Esîr-i hüsn-i cemâlüz vişâle müştâkuz
Harîk-ı sūziş-i 'aşkuz zülâle müştâkuz
- 2 Felek o ĥadde cüdâ itdi bizi maĥbūbdan
İrerse dāmene el şerĥ-i ĥâle müştâkuz
- 3 Kılursa tañ mı figān dil hezār-veş her dem
Müdām feyż ile bir gül-cemāle müştâkuz
- 4 Seĥer şabāyı dirîĝ itmesün gedālardan
Ferāĥ-ı ĥāṭır-ı şāhı su'āle müştâkuz
- 5 Şu'a'-ı hüsn-ile zülf-i siyāhı medĥinde
Ferāĥ-ı kalb ile Aşaf kemāle müştâkuz

372

Mefâ'ılün mefâ'ılün mefâ'ılün mefâ'ılün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Uçar bülbül fenā bāĝında verd-i ergüvān qalmaz
Eser bād-ı ĥazān қаṭ'a nihāl-i dil-sitān qalmaz
- 2 Turur zaĥm-ı ĥadeng-i ĝamzesi göñlümde maĥv olmaz
Ğubār-ı rüzĝār olur tenüm cismümde cān qalmaz
- 3 Benüm zār u nizārumdan benüm sūz-ı derūnumdan
Dehir berbād olur lābüdd zemīn ü āsumān qalmaz
- 4 Tenüm ĥākisteri berbād olursa ĝam degül ammā
Seg-i kūyuñ içün ĥavfum budur bir üstüĥ'ān qalmaz
- 5 Virür bir sāĝar-ı cān-baĥşımı Aşaf bize devrān
Ĥumār-ı ĝuşşadan derd ehli her bār ser-girān qalmaz

371 F. 88^a, H. 67^b.

1 hüsn-i: gül-i F.

2 Felek o ĥadde: Devir o ĥadde F.

3 feyż ile: feyż-ile H.

4 itmesün: kılmasun F. // Ferāĥ-ı: Ferāĥ-ı F.

5 Ferāĥ-ı: Ferāĥ-ı F.

372 F. 88^{a-b}, H. 67^b.

3 nizārumdan: niyāzumdan H. / "ikinci" benüm: F.de yok.

373

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Niçe sällardur ki dil-gır münkesirdür bälümüz
Bir teraḥḥum kıl yücelsün devlet ü iḳbälümüz
- 2 Nār-ı 'aşkla püte-i dehr içre şāf olduk 'aceb
Kār düşvârdur eger uymazsa ḥāle ḳālümüz
- 3 Öyle eyler raḥm kim insān ḥacāletden erir
Nice ceryān itmeye mā'-veş dil-i meyyālümüz
- 4 Ṭab'-ı pāk 'āşıklarun evvel zuhūrı bellüdür
Āyine-veş şāf-dilüz jeng-i gerdden sālümüz
- 5 Diñmez oldı eşkümüz de ḥüzn-ile Āşaf 'aceb
Ol meh-i tābāna kim şerḥ eyleye aḥvālümüz

374

Mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Bu dil la'lüñi özler āb-ı ḥayvān ile eglenmez
Senün rüyuñ görenler ḥür u ğilmān ile eglenmez
- 2 Dem-i zevḳuñ arar 'ālem ğamı başına derc olsa
Cefā kūyında cānum degme cānān ile eglenmez
- 3 Bahārını ḳaçurmañ bir iki dem ḳoñ fiġān itsün
Uçar şeydā-yı bülbül berg-i ḥandān ile eglenmez
- 4 Terennüm eyleyince muṭribān hiç ṭurmadı zāhid
Neşātı olmayanlar 'ıyş u elḥān ile eglenmez
- 5 Fenānuñ devlet ü iclālını biġāne bil Āşaf
Rehüñden ḳalma kim kāmīl o yalan ile eglenmez

373 F. 88^b, H. 67^b-68^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Nice demlerdür ki dil-tengüz mükedder ḥālümüz/ Bir tebensüm kıl açılun ḡonce-i iḳbälümüz" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 173.

3 Öyle: Eyle H.

4 'āşıklarun: 'āşıkların F. // Āyine-: Āyine- H. / gerdden: keder H.

374 F. 88^b-89^a, H. 68^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Göñül didāruñ özler bâġ-ı rıdvān ile eglenmez/ Senün şiveñ görenler ḥür u ğilmān ile eglenmez" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 172.

2 zevḳuñ: zevḳım H. / derc: derk M.

4 ṭurmadı: durmadı F. // Neşātı: Ferāḥı F. / 'ıyş u: hıç H.

375

Fa 'ülün fâ 'ülün fâ 'ülün fâ 'ül

+ - - / + - - / + - - / + -

- 1 Esîrân-ı zülfüñ necât istemez
Ölümcül olan cân hayât istemez
- 2 Şaķın şunma a'dāya la'l-i femüñ
Fırāk-ı erāzil nebāt istemez
- 3 Dilā Kays gibi deşt-güzār olagör
Haķıķat devām ü şebāt istemez
- 4 Gözüm mācerā-yı nem-i keşreti
Kılur şerh kilik ü devāt istemez
- 5 Şehā luḫ u iḫsān senden diler
Āşaf ğayrıdan iltifāt istemez

376

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Besledüm āġüşda yarı ğam mı olsa dil-nevāz
Serv-i tāze cāyını sevmekle olur ser-firāz
- 2 Çāre-sāzum ol disem şad nāz ider ol 'işve-bāz
Bu ne müstāġnī olur bir çāre itmez biñ niyāz
- 3 Kākül-i 'anber-feşānıma ne mümkin dest-res
Sā'id-i himmet nişīb ü kadd-i istiġnā dırāz
- 4 Hīç olmazdı mişālüñ olsa şeftālūlaruñ
Ey nihāl-i nev-resīde ey gül-i gül-geşt-i nāz
- 5 Ol ğazāl-ı dil-firībi avlamış biñ āl-ile
Var mıdur Āşaf gibi şayyād içinde pāk-bāz

375 F. 89^a, H. 68^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Giriftâr-ı dāmuñ necât istemez/ Ölümlük olan dil hayât istemez" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 170.

2 la'l-i: la'li F. // erāzil: azāzil F; azāzil hiç H.

3 gibi: -veş H. / -güzār: -püy H.

376 F. 89^{a-b}, H. 68^{a-b}.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Yâri koynumda büyütdüm nola olsa dil-nevâz/ Naḫl-i tâze yirini sevmekle olur ser-firāz" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 169.

1 Serv-i: Servi F.

3 Kākül-i 'anber-: Kāküli 'abîr- F.

4 Hīç: Aşlā F.

5 āl-ile: F.de yok.

377

Meḫ'ülü meḫ'îlü meḫ'îlü fa'ülün

-- + / + -- + / + -- + / + --

- 1 Hicret demi âhum ki ola âteş-i efrüz
Havfum bu ki aḫḫar şereri ola cihân-süz
- 2 Sehm-i müjeñ ucında görüp hün-ı dili ben
Üstâd işidür duydum o peykân-ı ciger-düz
- 3 Bülbül nice eylerdi bu rengîn-nağamâtı
Olmasa zebânuñ aña şâhâ suḫan-âmüz
- 4 Târ eyledi çünki günümü firḫat ü hicrân
Ey pertev-i âhum şebi gel eyleyelüm rüz
- 5 Çün Āşaf'a bir şavm-ı firâḫ 'îd-i vişâlün
Bir devlete irmiş k'anuñ oldu günü nevrüz

378

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- + -- / - + -- / - + -- / - + -

- 1 Eyle merdümlük sevâd-ı dîdemi ey eşk-i âz
Dosta şerḫ eyle süveydâ-yı dilün 'aşkın biraz
- 2 Sebz ü şâd olmaz gel ey dil ber-devâm naḫl-i vücüd
Süregör zevḫını her devrün ḫıyâs-ı berg-i rez
- 3 Bî-ḫaberdür 'aşḫdan bilmez ḫaḫîḫat n'eydügin
'Āşıḫuñ çoḫ sevdiği olur dil ü cândan e'azz
- 4 Her gül-i ruḫsâra lâzım mı hezâr olmak saña
Bir iki gün ey göñül dünyâda bî-ğam-nâk gez
- 5 Ders-i 'aşḫuñ baḫşini Āşaf nice şerḫ eylesün
Söyleyenler kendüyi bilmez bilenler söylemez

377 F. 89^b, H. 68^b.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Firḫat şebi âhum ki ola meş'ale-efrüz/ Ḳorḫum budur ednâ şereri ola cihân-süz" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 166.

3 eylerdi: eyledi F.

4 pertev-i: pertevi F. / şebi: şeb F.

378 F. 89^b, H. 68^b.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Eyle merdümlük sevâd-ı çeşümü ey eşk-i âz/ Yâre 'arz eyle süveydâ-yı dilün ḫâlin biraz" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 159.

379

Meʿūlü fâʿilātü mefâʿilü fâʿilün

--+ / -+-+ / +--+ / -+-

- 1 Vird-i riyâ metâʿımı yârâna şatmañuz
Kim aña ol kumâş yetişmez uzatmañuz
- 2 Cem ʿişretini sâķī-i devrâna gördürüñ
Böyle ğam-ı leyâlde ğuşşayla yatmañuz
- 3 Az tâb-ı rüy virmedi cām-ı haķīķata
Ferhād-ı kühkeni de yabana atmañuz
- 4 Kāfī bize fem ü ruķı añañ gül ü müli
Billāh ʿıyş u nüşumuza zehr ķatmañuz
- 5 Tāķ itdüñüzdi Āşaf-ı zārı kemān-veş
İñşāf mı sehm-veş daķı yabana atmañuz

380

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

++-- / ++-- / ++-- / ++-

- 1 Kızarur râhdan ol nergis-i mestâne biraz
Meyi nüş itse gözi mâʿil olur ķana biraz
- 2 Alamaz kimse ayağum diyü sen itme ğüzāf
Sāķiyā görüşelüm gel hele meydāna biraz
- 3 Dile kār eylesün sūziş-i efķār-ı ğamı
Mey-i gül-fām görelüm bārī haķīmāne biraz
- 4 Hışşe-mend eyler idi būs-ı feminden cānı
Dönmese ķursa hemān ʿahdine peymāne biraz
- 5 Nice bir velvele-i ceng ü cidāl ey Āşaf
Gidelüm zevķ idelüm ʿişret-i rindāna biraz

379 F. 90^a, H. 68^b-69^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Zühd ü riyâ metâ'ımı yârâna şatmañuz/ Anlara ol kumâş çıkışmaz uzatmañuz" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 167.

2 leyâlde: leyālīde H.

3 tâb-ı rüy: rüy-ı tâb F.

4 müli: mül F. // nüşumuza: nüşımuza F.

5 itdüñüzdi: itdiñüzdi M. / Āşaf-ı: Āşaf'ı F.

380 F. 90^a, H. 69^a.

Bu gazel, Bâķi'nin "Kızarur bâdeden ol nergis-i mestâne biraz/ Mey-i nâb içse gözi mâʿil olur ķana biraz" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 226.

1 Meyi: Mey F.

2 Alamaz: Almaz F.

4 feminden: femüñden F.

381

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Gün olur dünyeyi yaqar bir āh-ı sūz-nāküz biz
Gün olur āteşi teskīn ider bir cūy-ı pāküz biz
- 2 Rehi gerdini şordum ‘anber ü miske didiler kim
Türāb-ı rāh-ı şehriyār yanında ne hāküz biz
- 3 Gören pejmürde ğam içinde rüy-ı zerdümi şanur
Ĝam u hasret bucağında şerār-ı tāb-nāküz biz
- 4 Oqından sīne şad-çāk olduĝın ‘arz eyledi didüm
Ten ü cān ey kemān-ebrū didi andan helāküz biz
- 5 Bize çāk-i girībānın diñüz şerh itmesün ĝonça
Kazā sehmiyle ey Āşaf ezelden sīne-çāküz biz

382

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Bezm-i ĝam devrine kadeh gibi bir çeng olmaz
Sāzlar nālelerüm şavtına āheng olmaz
- 2 Var mı bir dem ki senüñ ta‘n-ı cefā taşından
Kubbe-i tāk-ı felek farqumuza teng olmaz
- 3 Olmaz hilkat-i mey-h‘āra muvāfiq ol kim
Cām-veş rāhe-i gül-fām-ile hem-reng olmaz
- 4 Ney gibi nāleme dem-sāz olayın n’olsa gerek
‘Āşıkam ‘āşık-ı dīdāra ĝam-ı neng olmaz
- 5 La‘l-ile leblerüñ alsun ko dil-i Āşaf’ı çün
Aña ey şūh-ı fiten böyle kızıl reng olmaz

381 F. 90^b, H. 69^a.

Bu gazel, Emrî’nin “Dem olur ‘alemi yaqar bir āh-ı sūz-nāküz biz/ Dem olur āteşi teskīn ider bir āb-ı pāküz biz” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: M. A. Yekta Saraç, *age.*, s. 135.

2 “şehriyār” kelimesi “şehr-i yār” şeklinde de okunabilir.

4 Oqından: Tîrûnden F.

5 diñüz: deyin F.

382 F. 90^b, H. 69^b.

Bu gazel, Bâkî’nin “Derd u ĝam bezmine kaddüm gibi bir çeng olmaz/ Nāylar nālelerüm sâzına āheng olmaz” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 225-226.

3 Olmaz: Olamaz H.

4 ĝam-ı: ĝam u F.

5 Āşaf’ı: Āşaf F.

383

Meḫā'īlūn meḫā'īlūn fa'ūlūn

+ - - - / + - - - / + - -

- 1 Bahār zū'-i ḫüsn-i yāra ḫalmaz
Bu zībālīḫ gül-i gül-zāra ḫalmaz
- 2 Çekerdüm sīneye her demde yāri
Velī dilber döner iḫrāra ḫalmaz
- 3 Baña itdüklerüñ bu nāz u şīve
Ṭolaşur pāyuña mekkāre ḫalmaz
- 4 Metā'm va'de itmekde saḫīdür
O dil-cūyı görüñ inkāra ḫalmaz
- 5 İder bād-ı fenā zülfüñ perīşān
Nehāruñ revnaḫı şeb-tāra ḫalmaz
- 6 İrer şihḫat leb-i la'lüñ yarından
Bu cism-i nātüvān bīmāre ḫalmaz
- 7 Bulunur Āşafā her derde dermān
Şaḫın āzürde-dil bī-çāre ḫalmaz

384

Meḫā'īlūn meḫā'īlūn fa'ūlūn

+ - - - / + - - - / + - -

- 1 Melāḫat ol şeh-i devrāna ḫalmaz
Bu rif'at devr ider pāyāna ḫalmaz
- 2 O dil-cū olmasun ḫüsnine maḡrūr
Şalābet şevket ol sulṭāna ḫalmaz
- 3 Degüldür yāra bāḫī ḫüsn-ile ān
Bu zībālīḫ gül-i ḫandāna ḫalmaz
- 4 İder a'dāya gerçi devr iḫbāl
Bu şoḫbetler velī nādāna ḫalmaz
- 5 Ḳanı Āşaf gibi bir merd-i güftār
Ruḫuñ vaşfinda baş u cāna ḫalmaz

383 F. 90^b-91^a, H. 69^b.
384 F. 91^a, H. 69^b-70^a.

385

Fe 'ilātün mefâ 'ilün fe 'ilün

+ + - - / + - + - / + + -

- 1 Güzeli cilve-kârı kim sevmez
Nâzenîni nigârı kim sevmez
- 2 Tâlibi çok şarâb-ı la'line
Sükker-i çand-hârı kim sevmez
- 3 Hıta-ı ruhsârdur dilüñ semti
Tâzece gül-'izârı kim sevmez
- 4 Ğam mı şürîde şâ'ir olursañ
Nazm-ile iftihârı kim sevmez
- 5 Kim durur Ğşaf'ı iden irşâd
Hâfız-ı nâm-dârı kim sevmez

386

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + -

- 1 Çeşm-i âhüda nigâhın görüñüz
Ğamze-i 'ayn-ı siyâhın görüñüz
- 2 Bu zamân zîr-i kefindedür anuñ
Yümn ü iclâl ile câhın görüñüz
- 3 Mâh-ı bedr oldı bitürdi hıta-ı nev
Fitne-âşüb sipâhın görüñüz
- 4 Gözleri baña vü gönli Ğayra
Dil-firîb dîde nigâhın görüñüz
- 5 Ğşaf'uñ meylîne çeşmi şâhid
Şâhidüñ fitne güvâhın görüñüz

387

Fâ 'ilātün fâ 'ilātün fâ 'ilātün fâ 'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Biz ki Yûsuf gibi bir maħbûb-ı devrân isterüz
Pâyına yüz sürmege bir pâk-dâmân isterüz

385 F. 91^b, H. 70^a.

1 Güzeli: Güzel H.

386 F. 91^b, H. 70^a.

1 âhüda: âhünuñ H. / "görüñüz" redifî metinde "görüñüz" şeklindedir. // siyâhın: sipâhın F.

3 hıta-ı: hıttı-ı H.

4 dîde nigâhın: dîde-i Ğâhın F.

387 F. 91^b-92^a, H. 70^{a-b}.

- 2 Bu fenā bezminde bizüm cism-i hāk-ālüdümüz
Rāh-ı şehriyārda hāk ile yeksān isterüz
- 3 Meykededen meykedeye lāneden hem lāneye
Devr ider bir feyze kâbil ‘arîf-i cān isterüz
- 4 Rıfķ-ile her şahşı dā’im perveriş itmekdeyüz
Herkesüñ gencîne-i kâlbini seyrān isterüz
- 5 Āşafā ta’rîf her kişver-güşâyı itmezüz
Dil serîri üzre Yūsuf gibi sulţān isterüz

388

Mef’ülü mefâ’îlü mefâ’îlü fa’ülün

-- + / + -- + / + -- + / + --

- 1 Güzellere dil seni koyup hiç nazār itmez
Küyüñ var iken ğayrı maħalle güzer itmez
- 2 Üftādelerüm didi çoğaldı kederüm var
Didüm ki ne deñlü ola vefret zarar itmez
- 3 Aħbābı talar it gibi kapuñda ol ağyār
Kim var ki yanuñuzda o segden ħazer itmez
- 4 Ķo nāle-i āh-ı seħeri virdüñi oķu
Ol seng-dile āh-ı seħer-gāh eşer itmez
- 5 Seyrāna gider Āşaf ile şāh-ı bülendüm
Zirā ki bilür kimseye her giz keder itmez

389

Mef’ülü mefâ’îlü mefâ’îlü fa’ülün

-- + / + -- + / + -- + / + --

- 1 Terk-i ser ü cān olmasa cānān ele girmez
Ol gevher-i yek-dāne ki el-ān ele girmez
- 2 Didüm ola mı vaşl-ı miyānuñ bize himmet
Ol rûħ-ı revānum didi āsān ele girmez

2 “şehriyārda” ifadesi “şehr-i yārda” şeklinde de okunabilir.

388 F. 92^a, H. 70^b.

3 ol: o H. // yanuñuzda: yanıñuzda M.

4 virdüñi: virdiñi M.

5 kimseye: kimse F.

389 F. 92^{a-b}, H. 70^b.

- 3 Her kimsede yok şerha-i dağ-ı elemüñ hiç
Her bāğda kim lāle vü reyḥān ele girmez
- 4 Ey dil öpegör la‘l-i Bedeḥşān-ı nigārı
Anuñ gibi bir gönça-i ḥandān ele girmez
- 5 Āşaf heme eş‘aruñ elinden ḳomasun yār
Anuñ gibi tafşıl ile dīvān ele girmez

390

Mef‘ülü mefā‘ilü mefā‘ilü fa‘ülün

--+ / +--++ / +--++ / +--

- 1 Dil va‘de-i būs-ı leb-i cānāna inanmaz
‘Āḳıldür o bunuñ gibi yalana inanmaz
- 2 Bezm-i mey-i vaşlına götürmez beni cānān
Güyā ki baña kendüyi bir dāne inanmaz
- 3 ‘Āşıklarına bahş-ı ‘aṭā itmede ol yār
Erbāb-ı ḥıḳıd itdigi iḥsāna inanmaz
- 4 A‘dāya didüm ḥāneme yārı dün iletdüm
İḳrār u beyān itdüm o dīvāne inanmaz
- 5 La‘l-i lebini öpmege virmez fuḳarāya
Āşaf ḡazeli yazmaḡa yārāna inanmaz

391

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

-+-- / -+-- / -+-- / -+-

- 1 ‘Ālem-i ma‘nāya irmiş pādişāhilerdenüz
Kim bu ḳurbiyyet yetişmez mi İlāhilerdenüz
- 2 Tıymetümüz āb ü ḥāk ile çün oldı münḥamir
Düşmişüz sevdā-yı ‘aşḡa ḥāk-i rāhilerdenüz
- 3 “فی سبیل الله” iderüz biz cihād-ı ekberi
Āsitān-ı ‘adl ü dāda ceş-i şāhilerdenüz
- 4 Zühd ile ḳılduḡ münevver ‘ālem-i ḳalbi yine
Ḥānḳāh-ı ‘aşḡ içinde mihr ü māhilerdenüz

390 F. 92^b, H. 71^a.

3 iḥsāna: efsāne M.

391 F. 92^b-93^a, H. 71^a.

1 pādişāhilerdenüz: pādişāhilerdeniz M. (gazelin diğēr redifleri de metinde düz ünlüldür.) // mi: H.de yok.

3 “*Fī sebīlillāh*”: Allah yolunda.

5 Zū'-i neyyirden yağar Āşaf çerāğı dā'imā
İtmesünler sāye-veş zan rū-siyāhīlerdenüz

392

Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün

++-- / ++-- / ++-- / ++-

1 Yoluña ser kıomayan zülfüñe ber-dār olmaz
Ehl-i 'aşk 'askeri üstine o serdār olmaz

2 Tıtma efsānesine gūşuñı her a'dānuñ
Merd-i bed-hū olanuñ sözleri hemvār olmaz

3 Yüzden al kākülüñi biz görelüm dīdāruñ
Bu meşeldür güzelüm 'adnde şeb-tār olmaz

4 Ruğlaruñ tāze gül eṭrāfı ise lāle-sitān
Anı elbet kıoparur 'aşıkuñ ey yār olmaz

5 Kim dise şadıkuñam Āşaf inanma zīrā
Meyl-i dīnār iden mālīk-i dīdār olmaz

393

Fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün

++-- / +-+- / +-+-

1 Biz ki bād ile āba mensūbuz
Āteş ile türāba mensūbuz

2 Kıuluyuz biz bu kışverüñ şehinüñ
Bir şeh-i kām-yāba mensūbuz

3 Varırız pāyına mülāzemete
Ferr-i şevket-nişāba mensūbuz

4 Nemek ü nānla 'örfümüz memlū
Bir kerem-bahş bāba mensūbuz

5 Āşafā zīr-dest-i hükminde
Şeh-i devlet-me'āba mensūbuz

5 dā'imā: dāyimā H.

392 F. 93^a, H. 71^a.

393 F. 93^{a,b}, H. 71^b.

4 Nemek ü ... memlū: 'Örfümüz nān u nemekle memlūdur F.

394

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Dil-i âşüftede anuñ için şabr u qarâr olmaz
Ki zîrâ mest-i 'aşkuñ her zamânda 'aqlı yâr olmaz
- 2 Didüm arzû ider dil mîve-i bâğ-ı ruhuñ cānā
Didi terk eyle bu re'yi ki hırş-ı hām var olmaz
- 3 Dilerseñ meclis-i mey zevkını maḥbūb ile her dem
Bu 'ālem içre Bağdād ile Şām-āsā diyār olmaz
- 4 Göñül bir tünd-ḥū ser-keş cevāna mübtelādur kim
Kaçar bu 'āşık-ı bî-çāreden hiç der-kinār olmaz
- 5 Şehā la'l ü femüñ fikriyle bir 'ālemedür Āşaf
Seçilmez rüz u şeb anda daḥı leyl ü nehār olmaz

395

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Baña lâyıq mı idem seyr-i bâğ u büstān sensüz
Revā mıdur içelüm biz şarāb-ı erguvān sensüz
- 2 İzin diledi bir şeb ḥāneme gelmege maḥbūbān
Baña hiç gelmesünler istemem ben mîhmān sensüz
- 3 Eger sen olmasañ bezm-i meyi sevmez göñül tıflı
Olur mı hiç dil-i şūrīde cānā kām-rān sensüz
- 4 Seni başum döner ey nūr-ı dīdem görmesem bir dem
Hemān bir ḥaste-i bî-cāna beñzer ten bir ān sensüz
- 5 Senüñ ey şāh-ı kişver devletüñde hoş geçer Āşaf
Derün-ı gülşene koymazdı zîrâ bâğbān sensüz

396

Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fa'ülün

- - + / + - - + / + - - + / + - -

- 1 Vaktiyle göñül dergeh-i ḥübānda bulunmaz
Ġaflet idüp ol hıdmet-i dīvānda bulunmaz

394 F. 93^b, H. 71^b.

2 re'yi: rāyı H.

3 maḥbūb ile: maḥbūb-ile H.

395 F. 93^b, H. 71^b-72^a.

2 mîhmān: mihmān H. (Bu şekliyle vezin aksamaktadır.)

3 meyi: mey F.

396 F. 94^a, H. 72^a.

- 2 Dīvān-ı şehiryār gibi tertīb-i nizām hem
Peyvend-i ebed devlet-i şāhānda bulunmaz
- 3 Vuşlat var iken firqati sen gel bize aña
Yanuñda olan ‘izzet o hicrānda bulunmaz
- 4 Üftādelerüñ itme perākende derüñden
Bend itmege sa‘y eyle ki yabanda bulunmaz
- 5 Kākül gibi sünbül beri-veş yāsemeni ben
Āşaf aradum şaḥn-ı gülistānda bulunmaz

397

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Sīnemüñ nālesine sāzlar āheng olmaz
Çalınan ‘ālem içinde def imiş çeng olmaz
- 2 Bāğ-ı dehrüñ aradum gūşelerin bir bir ben
Nāfe-i zülf-i siyāhuñ gibi evreng olmaz
- 3 Ḥayl-i ḥaṭ tāze belā geldi o rüyuñ üzre
Ey güzel ğafleti қо böyle saña reng olmaz
- 4 Kūy-ı dilberde gün olmaz ki müdām olmaya қan
Kışver-i hüsnde zann itme begüm ceng olmaz
- 5 Āşaf ile mey-i ‘aşkı içemez kimse şehā
Degme bir merdüm-i ferzend aña hem-deng olmaz

398

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Yārı taşvīr itmesün naḳḳāş-ı dil āzādsuz
Yazmadı taşımı Şīrīn şūret-i Ferhādsuz
- 2 Ser-bülendüm olmasa seyr-i çemen-zār itmezem
Gıtmezem bir cānibe ben ol қad-i şimşādsuz

2 şāhānda: şāhā F.

3 sen gel: gel sen H. // o: ü M.

4 ki: H.de yok.

5 beri-: sīne- F.

397 F. 94^a, H. 72^a.

2 evreng: nev-reng H.

398 F. 94^b, H. 72^{a-b}.

- 3 Terk ider mi ‘āşıkān āh-ı seher-gāhını çün
 ‘Andelībān hiç olur mı nāle vü feryādsuz
- 4 Hoş idi ‘işret merāmı bezm-i ‘ālemde velī
 Olmasa kaçır-ı fenā berbād u teng bünyādsuz
- 5 Fenn-i şi‘ri gördi Āşaf Bāhir-i meşhūrdan
 Ĥamdülillāh pīşesinde olmadı üstādsuz

399

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Ey dirīgā yine āh u zāra düşdi göñlümüz
 Bāğ-ı gāmda bir yüzi gül-zāra düşdi göñlümüz
- 2 Bir saçı sünbül yañağı gonça gül hoķķa-dehān
 Bir semen-ber serv-i hoş-reftāra düşdi göñlümüz
- 3 Kevkeb-i hāli ‘aceb bir lü’lü’-i yektā mıdur
 Bir melek-rū tūṭī-i güftāra düşdi göñlümüz
- 4 Sīnemüz āmācını kaşı kemānı gözedür
 N’eyleyem bir gözleri hūñ-h‘āra düşdi göñlümüz
- 5 Derd-i hasret ile göñlüm bī-ķarār itdi bugün
 Ĥübluğın bilür o şīve-kāra düşdi göñlümüz
- 6 Cism-i zārı hāk-i rāhında gubār itdüm ‘aceb
 Şimdi bir kākülleri ġaddāra düşdi göñlümüz
- 7 Āşafā zevķ u şafāmuz var idi ol gül ile
 Gülşeninden yad olup āvāre düşdi göñlümüz

400

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Ben bugün ebrūları tuğrāyı gördüm söylemez
 Rāh-ı gāmda ol ķad-i tūbāyı gördüm söylemez
- 2 Esb-i nāzma sūvār olinca düşdüm pāyına
 Baña incinmiş mi ol ra‘nāyı gördüm söylemez

3 çün: hiç F.

4 ‘ālemde: fānīde H.

399 F. 94^b, H. 72^b.

4 āmācını: pūtesini F. // N’eyleyem: N’eyleyeyüm F.

400 F. 95^a, H. 72^b-73^a.

2 “ol” kelimesi F.de yanlışlıkla iki kere yazılmıştır.

- 3 Çolumı boynına tolayup ricâlar eyleyüp
Yârumuñ ben zülfini şığayıgördüm söylemez
- 4 Mâ'il olmışam dağı ben ol yañağı gönçaya
Yine bir rüy-ı gül-i zîbâyı gördüm söylemez
- 5 Söze ağâz ide dirdüm anı ben bîn nâz ile
Ol şî'ir-güyende bezm-ârâyı gördüm söylemez
- 6 Bu dil-i bîmâruña söyle devâ virmez misin
Yalvarup Loğmân'uma ağlayıgördüm söylemez
- 7 Yohsa dil-âzürde misin Âşaf-ı bî-çäreñe
Söyle didüm hüsneine ğarrâyı gördüm söylemez

401

Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fa'ülün

--+ / +-- + / +-- + / +--

- 1 Zâtında şehâ 'arız-ı hübâna bakılmaz
Bedr olduğı demde meh-i tâbâna bakılmaz
- 2 Dil haţţ-ı lebün haţţ-ı 'izâruñ gibi görmez
Yâkût var iken haţţ-ı reyhâna bakılmaz
- 3 Sen maħrem-i yâr ol dil-i aħbâbı koyup da
Şoħbetde iken hûb ile yârâna bakılmaz
- 4 Pâyına varursañ o şehün ol edeb üzre
Dîvân-ı şehiryârda yabana bakılmaz
- 5 Bu tarz-ı ğazel kendiden Âşaf dinilür mi
Mâdâm eşer-i Ħâfız-ı Dîvân'a bakılmaz

3 Yârumuñ: Yârimuñ M.

4 Mâ'il: Mâyil H. // rüy-ı: rüyü F.

5 nâz ile: nâz-ile H.

6 bîmâruña: bîmârîña M.

401 F. 95^{a-b}, H. 73^a.

1 olduğı: oldığı F.

3 koyup da: ço bunda F.

4 Pâyına: Pâyıña H.

402

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Şanma biz rüy-ı dil-efrūzuña 'āşık degülüz
Sen şehe gerçi gedā olmağa lāyık degülüz
- 2 Būs-ı la'1-i leb-i dilber var iken ey sākī
İtme İrād ki nūş-ı meyi fāsık degülüz
- 3 Degme bir dilber-i hercāyīye meyl eylemezüz
Olmaduğ t̄alib-i 'Azrā biz o Vāmık degülüz
- 4 Şanmañuz meylini şahuñ diyevüz yadlara
Bizi ağıyār kıyās itme münāfık degülüz
- 5 Āşafā bezm-i ezel kıldı bizi mest-i ħarāb
Ġam midur kendimüzi bilmesek ayık degülüz

403

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Niçesi sīneye ol şūĥ-ı cihānı şaramaz
Şalup el ince miyānına yanına varamaz
- 2 Yine bu zevrağ-ı ten düşdi yem-i firķate kim
Nūĥ tūfānı da olursa anı aқdaramaz
- 3 Ki şeb-i vuşlat-ı yāra tama'-ı hām idene
İderin ħavf elinden cānını kırtaramaz
- 4 'Āşık-ı şādık olan eylemez ümmīd-i vişāl
Bulsa cānānını söze gelüp ol yalvaramaz
- 5 Mūymı ħalk alup Āşaf ide teşhīr diyü
Zülfini şāne ile yār anuñ içün taramaz

402 F. 95^b, H. 73^a.

1 -efrūzuña: -efrūziña F.

403 F. 95^b, H. 73^{a-b}.

1 sīneye: sīne F.

2 Yine: Yine dil F. // aқdaramaz: aқtaramaz H.

3 İderin: İderem H.

4 cānānını: cānını H.

404

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 O şâh-ı dil-nevâzum görüñ 'âşık oldıgum bilmez
Reh-i 'aşkıında böyle merd-i şadıķ oldıgum bilmez
- 2 Ben ol sermest-i mey-nüşam beni ey sâķi-i mül-leb
Bu bezm-i 'âlem içre kimse ayık oldıgum bilmez
- 3 Gidermezdi elinden dâ'imâ dīvân-ı şî'rümi
Ėazel-h'ânım suhanda böyle fâyık oldıgum bilmez
- 4 O serv-i nâz-perverdüm yanumdan olmaz idi dūr
Ezâya nâ-sezâ vü luḫfa lâyık oldıgum bilmez
- 5 Güzellerle ḫafâda ülfetüm fehm itmemiş Āşaf
Daḫı ol gönça-fem ben ğayra Vâmık oldıgum bilmez

405

Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fa'ülün

-- + / + -- + / + -- + / + --

- 1 Ben ḫâk-i reh-i yâram o 'ayyâr-ı siḫir-bâz
Ben 'âşık-ı şâfam aña ol kâzib ü ğammâz
- 2 Ben râh-ı Naķış-bend'deyüm zâhidi bildüm
Ben şî'r-şinâsem ü o dervîş-i riyâ-bâz
- 3 Güzel çü ḫakîm cân u gönül oldı şikeste
Olmaz yine bîmârî-i vaşlına devâ-sâz
- 4 Taḫtında o sultân nice olmaz heme maĝrūr
Ben bende-i ḫâkem o şeh-i saltanat-ı nâz
- 5 Ağyâr-ı o bed-ḫâr ile yâr olma gel Āşaf
Cehd it saña ol ehl-i fesâd olmaya hem-râz

404 F. 96^a, H. 73^b.

1 "oldıgum" redifi vd. H.de "olduĝum" şeklindedir.

2 sâķi-i: sâķi F.

3 şî'rümi: şî'rimi M.

4 yanumdan: yanumda F. // Ezâya: Edâya H.

405 F. 96^a, H. 73^b.

3 bîmârî-i: bîmârî H.

5 Cehd ... hem-râz: Lâyık durur it ehl-i kebâ'irden ihtirâz F.

406

Müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün

--+- / --+- / --+- / --+-

- 1 Nevrüz-1 sulţānī durur geldi zamān-1 cūşumuz
Meclislerüñ şavt-1 firākın diñler oldu gūşumuz
- 2 Şun meclis-i mülde şarāb-1 hoş-güvārı sākiyā
Murgān zār u nāle kılsun biz görelüm nūşumuz
- 3 Biz kim o şahş-1 bāde-nūşuz şeklümüzden bellüdür
Meyhāneden gitse soķāk içre ki bir serhōşumuz
- 4 Gel ol cemāl-i hüsn-i bī-mānendi sen göster bize
Ger cūşa gelsün dirseñüz murg-1 dil-i hāmūşumuz
- 5 Hep inhirāf-1 cān u dil olurdu Āşaf ber-ţaraf
Ger olsa ol gonça-dehen bir gice sīne-pūşumuz

407

Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün

++-- / ++-- / ++-- / ++--

- 1 Yürü ey çeşm-i ğazāl itme bu ruhsār ile nāz
Nāza lāzım siyeh ebrū ile müjgān-1 dirāz
- 2 İltiyām eyle nevāzişle dil-i maḥzūna
Korķaram fāş ola zīrā bu derūnumdaki rāz
- 3 Sevdigüm cevır ile nāzını dırāz itmekde
Ne ķadar itse dil-i ğam-zede ser-bāz niyāz
- 4 İtmesün dilberümüz 'işveyi bīmāra dırāz
Yār odur 'aşıķa mā'il ola ihvān-1 nevāz
- 5 Boynıma şal ķoluñı Āşaf-1 dil ḥaste-mişāl
'Āşıķı itdi güneh-kār hele 'aşķ-1 mecāz

408

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

-+-- / -+-- / -+-- / -+--

- 1 Sırr-1 'aşķuñ gencini bekler İlāhīlerdenüz
Hıdmet itmiş hırķaya biz pādīşāhīlerdenüz

406 F. 96^b, H. 73^b-74^a.

2 güvārı: güvār ey H.

407 F. 96^b, H. 74^a.

4 'işveyi: 'işve'i F.

5 Āşaf-ı: 'aşıķ-ı H.

408 F. 96^b-97^a, H. 74^a.

- 2 Cümle a‘dāyı kaçırduķ seyr-gāh-ı yārdan
Seyfümüzden kan aķar biz ceşş-i şāhīlerdenüz
- 3 İlticā-yı hāzret-i Hālīķ’da olduķ ber-ķarār
Çün Nesīmi sīne ‘üryān bī-günāhīlerdenüz
- 4 Rūzgār cism-i türāb-ālūdemüz itdi ğubār
Āsitān-ı pādīşehde hāk-i rāhīlerdenüz
- 5 Hāk-i pāy-ı şehriyāra Āşafā yüz sürmişüz
Rütbe-i a‘lāya yetdük ehl-i cāhīlerdenüz

409

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün

- + - - / - + - - / - + - - / - + - -

- 1 Kālīb-ı insānuñ aşlı tıyndür cānsuz yürümez
Şūfiyā görmez misin hem ser daķı ansuz yürümez
- 2 Āb-ı çeşmüm aķmasa ger yaşumuñ dolābı dönmez
Āsiyāblar gibi ol āb-ı cereyānsuz yürümez
- 3 Ol hārām-zādesüz itmez baña a‘dālar hücümü
‘Asker-i Efrenc’i gör ceng üzre çañ-bānsuz yürümez
- 4 Rāh-ı ‘aşķuñ bir bahādur merdlerinden şayılıruz
Hem bizüm ‘askerlerümüz tığ-ı bürrānsuz yürümez
- 5 Cismümüz rūh olmaduķça yürümez bir yire Āşaf
Emrini tıtdı Hudā’nuñ ol da Kır’ānsuz yürümez

410

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Burc-ı eflāke çıkıpdur yine āh u vāhumuz
Tıtdı evc-i āsumānı ebr-i pür-siyāhumuz
- 2 Seyr idince hūsn-i yāri incinür her dem ‘adū
Yok durur dīdār-ı Hāķķ’a şekk ile nigāhumuz

2 kaçırduķ: kaçırduķ H.

409 F. 97^a, H. 74^{a-b}.

Bu gazel, Sānī’nin “Kāleb-i cisme ‘araķ rūhdur ansuz yürümez/ Sākīyā görme misin mürdeyi cānsuz yürümez” matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, Seri 1 Fasikül 4, s. 105.

1 ser: F.de yok.

3 Ol: O F. / itmez: atmaz H. // çañ-bānsuz: çañsuz F.

4 ‘askerlerümüz: ‘askerlerimiz M.

5 yire: yere F. // Kır’ānsuz: fermānsuz H.

410 F. 97^{a-b}, H. 74^b.

1 ebr-i pür-: ebrī-i F.

- 3 Zemmümüz itmekdedür aşhâb-ı agrâz dâ'imâ
Bulunur her kıanda ise bir nice gümrâhumuz
- 4 Dest būsını dilerüz itmesün bizden dirîğ
Koymasun inşâfı elden hele ey dil şahumuz
- 5 Āşaf'a lâyıķ görüldi hele kūy-ı meskenet
Şimdi buldı şahşını 'âlemde hânķâhumuz

411

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Eyledi 'ahd vişâli yine serv-i nâzumuz
Geçdi yanında kabûle zâhirâ niyâzumuz
- 2 Şüfî bir zevķ-ı nigâh-ile haķîķat gözedür
Görilür dilberle bizüm 'aşķ-ı pür-mecâzumuz
- 3 Hep bülend-i âh u efğândan erişdi sem'ine
Bezm-i meyde dün gice yârũn bu fâş-ı râzumuz
- 4 Şi'rümüz a'lâ edâmuz oldu şîrîn pāk hem
Kim nazımda kimseden olur mı ihtirâzumuz
- 5 Deşt-i nazm içre ider cevlan semend-i tab'umuz
'Askerîyüz Āşafâ güzeldür esb-i tâzumuz

412

Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fâ'ülün

- - + / + - - + / + - - + / + - -

- 1 Sevdâsı ile kâkülũn âzâr çekilmez
Hecr âteşi dil-gîr giriftâr çekilmez
- 2 Virmez dile tîr-i müjesi gelse de zaķmet
Şâd itse raķîbânı o âzâr çekilmez
- 3 'Ār itmese envâ'-ı fezâķatden 'aceb mi
Ortadan ayağlar çekilür 'âr çekilmez

5 hele: şimdi H.

411 F. 97^b, H. 74^b.

2 Görilür ... pür-mecâzumuz: Güzel ile görilür bizümse 'aşķ-ı mecâzumuz F.

4 şîrîn: şîrîn ü F.

5 ider: idüp F. // tâzumuz: nâzumuz F.

412 F. 97^b-98^a, H. 75^a.

Bu gazel, Cevrî'nin "Zülfün hevesinden bu dil-i zâr çekilmez/ Zencîr-i belâden o giriftâr çekilmez" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hüseyin Ayan, *Cevrî Hayâtı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni*, Atatürk Üniversitesi Yay., Erzurum 1981. s. 215.

- 4 Bî-tâb idi cān arķaya taħmîl-i ğam itdi
Alma şu denî dehri dile bār çekilmez
- 5 Āşaf o gül-endāma ŝakın destüñi şunma
Yek rûze vişāle sitem-i hār çekilmez

413

Mef'ülü mefâ 'îlü mefâ 'îlü fa 'ülün
- - + / + - - + / + - - + / + - -

- 1 Hüsnuñ görüban 'āşık-ı dîdār çekilmez
Kāküllerüñe baĝlu giriftār çekilmez
- 2 Virmez dile çok zaħm-ı sitem nāvek-i 'aşķuñ
A'dāyı nişān itdigüñ āzār çekilmez
- 3 Çirk-āb-ı hārābāt-ı nedāmetden uşanmaz
Bir demde ki ayaĝ çekilür 'ār çekilmez
- 4 Rāhil gibi bārān-ı ğamı çek dil-i bî-tāb
Alma ğam-ı dehri aĝız'ol bār çekilmez
- 5 Āşaf elüñi şunma o gül ğonçaya zinhār
Hem ta'ne-i ğam neşter-i āzār çekilmez

414

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün
+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Vā'ızā nuşhı ķo kim 'āşık-ı ŝeydā tütmez
Bî-ĝaraż 'āşık olan pendüñi aşlā tütmez
- 2 Yazmadı tıbda devā derd-i dile Başlamyüs
Mürde-i 'aşķ olanuñ nabzın eřibbā tütmez
- 3 Yāra didüm ne içün zülfüñe el ķatmaz 'adū
Didi cum'a'rtesidür dest Yehüdā tütmez
- 4 Tutsa bir 'āşıkı çün derd-i ğamuñ firķatde
Derd-mendi bütün 'ömrindeki ħummā tütmez

413 F. 98^a, H. 75^a.

Bu gazel, Cevrî'nin "Zülfüñ hevesinden bu dil-i zâr çekilmez/ Zencîr-i belāden o giriftār çekilmez" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hüseyin Ayan, *age.*, s. 215.

1 Kāküllerüñe: Kāküllerüñe F.

2 itdigüñ: itdüğüñ H.

414 F. 98^{a-b}, H. 75^a.

1 pendüñi: pendiñi M.

4 'āşıkı: 'āşık F.

- 5 Ser-fürü itmedi hiç hayl-i bütāna Āşaf
Başka maḥbūb geçer ol kendüsin ednā tutmaz

415

Mef'ülü fâ'ilâtün mef'ülü fâ'ilâtün
(*Müstef'ilün fâ'ülün müstef'ilün fâ'ülün*)
- - + / - + - - / - - + / - + - -

- 1 Çün cām-ı Cem bu bezmün ḥamrı ayağa şıgmaz
Bu bir meşeldür āb-ı yem kab kaçağa şıgmaz
- 2 Allāh ziyāde itsün günden güne o güzel
Bālā bülend olmuş pehlü kucağa şıgmaz
- 3 Kim āteş-i maḥabbet bir dilde olmaz efzün
Ol nūr-ı dād-ı Ḥaḳ'dur her bir çerāğa şıgmaz
- 4 Gün gibi rüşen oldı yine ki leyl-i vuşlat
Fānūs u meş'ali dil n'itsün ocağa şıgmaz
- 5 Elfāz-ı şî'r-i Āşaf dürr-i şem'ine beñzer
Sem'-i bütān içündür ğayrı kulağa şıgmaz

416

Mef'ülü fâ'ilâtü mef'ülü fâ'ilün
- - + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 La'l-i şarāb-ı şevkuñ ile Cem degül miyüz
Cām-ı lebün ziyāsına ḥurrem degül miyüz
- 2 Taht-ı lebünde dāne-i ḥüsnüñe ey perī
Meyl eylesek n'ola ki biz Ādem degül miyüz
- 3 Ger қаtre-vār kılmasaḳ ol āb u tāba meyl
Bir қаtreden bu yolda daḫı kem degül miyüz
- 4 'Iyş u neşāta yine götürmez bizi ḥasūd
Nāyī deminde nāleye hem-dem degül miyüz

415 F. 98^b, H. 75^b.

1 ḥamrı: meyi F.

3 efzün: efrüz H.

416 F. 98^b, H. 75^b.

Bu gazel, Necâtî'nin "Cām-ı şarāb-ı 'ışkuñ ile Cem degül miyüz/ Bezm-i ğamuñ şafāsına ḥurrem degül miyüz" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, s. 280-281.

2 eylesek: eyleseḳ H.

3 kılmasaḳ: kılmasaḳ F.

4 deminde: demüñde F.

- 5 Yāruñ ki Āşafā ruḥunuñ medhin ideli
Meydān-ı nazm içinde müselleme degül miyüz

Fİ HARFİ'S-SİN

417

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Dil-nevāzum geyeli dūşına bir sürḥ atlas
Cism-i zārum baña naqş eyledi altunlu libās
- 2 Māha şān virdüğine cebhesi şāhid besdür
Şanki bir mihr-i dıraḥşān o durur beyne'n-nās
- 3 Āteş-i āha semender gibi girdi çün o māh
Sürḥ olursa yaqışur cism-i nazīfide libās
- 4 Şāf mir'āt gibi şān cism-i nazīfī yāruñ
Ḥüsnini eyle dilā 'aks-i ten-i sürḥa kıyās
- 5 Āşafā ḥil'at-i sürḥımı geyerse cānān
Sen de var gey yūri şol egnüñe rengince libās

418

Mefā 'ilün mefā 'ilün mefā 'ilün mefā 'ilün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Gel ey gül-çehre olmaz böyle ḥurrem dil-güşā meclis
Getür şāhbā-yı gül-gūmı ki olsun pür-şafā meclis
- 2 Felek āyīnesinde cāmuñ 'aksi oluban ḥurşīd
Şu'ā'-ı kāse-i şāhbādan olsun pür-ziyā meclis
- 3 Mey ise āb-ı ḥayvān sāğar-ı zerrīn mihr olsa
Cihān içre baña lāzım degül yār olmasa meclis

5 medhin: medhūñ F.

417 F. 99^a, H. 75^b.

Bu gazel, Gelibolulu Ālī'nin "Mihribānum giyeli egnine şarı atlas/ Cism-i zerdüm baña bahş eyledi altunlu libās" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *age.*, c. II, s. 841-842.

1 "atlas" kelimesinin "a" sı kısa olmasına rağmen kafiye için H.de elifli yazılmıştır.

2 virdüğine: virdüğüne F.

4 nazīfī yāruñ: laṭīf-i yāri H. // Ḥüsnini: Ḥüsnüñi F.

5 şol: F.de yok. / egnüñe: egnüñe H.

418 F. 99^a, H. 76^a.

Bu gazel, Bâkî'nin "Gel ey sâkî bulunmaz böyle 'ālī dil-güşā meclis/ Getür cām-ı muşaffāyı kim olsun pür-şafā meclis" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 227-228.

4 Şürāhī hūn döker ney nāle eyler çeng ider zārı
Meger hecr ü ğam-ı dildāra oldı mübtelā meclis

5 Kadeh fevvāre devr-i bezm havz oldı şarāb ābı
Ki kaşr-ı ‘ıyşa şādırvān olupdur Āşafā meclis

419

Mefā ‘ilün mefā ‘ilün mefā ‘ilün mefā ‘ilün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

1 Gel ey sākī bulunmaz şöyle fāhır dil-güşā meclis
Yetür ol tās-ı mīnāyı ki olsun pür-şafā meclis

2 Ayağūñ ‘aks[i] mir’āt-ı felekde mihr ü māh olsun
Şu‘ā-ı sāğar-ı hamrādan olsun pür-ziyā meclis

3 Şarāb āb-ı zülāl ü tās-ı zerrīn māh-tāb olsa
Dehir içre gerekmez baña dildār olmasa meclis

4 Nefır zār eyleyüp çeng kāmetin bükdi figān eyler
Meger sūz-ı dil-i ‘aşka olupdur mübtelā meclis

5 Şürāhī fısqıye mey āb-ı hayvāndur göñül havzı
Miyān-ı sohbete şād-ı revāndur Āşafā meclis

420

Fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + - -

1 Āşiyānuñ geh nihāl-i verd olur gāhī kafes
Nice tutuşmaz hezārān sūzişüñden hār u has

2 Bī-sütün’da āh dir āh işidür gör Kūhken
Müjde-i Şīrīn ile kūh oldı aña dād-res

3 Maḥfe-i Leylā’yı çekmiş seyr-i şahrāya şütür
Kays-ı zārı kıl bu keyfiyyetden āgāh ey ceres

5 şarāb ābı: şarābı āb H.

419 F. 99^b, H. 76^a.

Bu gazel, Bākī’nin “Gel ey sākī bulunmaz böyle ‘ālī dil-güşā meclis/ Getür cām-ı muşaffāyı kim olsun pür-şafā meclis” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 227-228.

5 şād-ı revāndur: şādü’r-revāndur H.

420 F. 99^b, H. 76^{a-b}.

Bu gazel, Fuzûlî’nin “Mesken ey bülbül saña geh şāh-ı güldür geh kafes/ Nice ‘aşkısan ki āhuñdan tutuşmaz hār-u-has” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *Fuzûlî Divanı, Gazel, Musammat, Mukatta‘ ve Rûba‘î Kısmı*, c. I, Üçler Basımevi, İstanbul 1950, s. 75-76.

1 hezārān sūzişüñden: hezāruñ sūzişinden H.

4 Bir ramağ aldı benüm ‘ömrüm habībüm şubh-veş
Var ise mihrüñ baña ‘arz eyle cānā soñ nefes

5 Āşafā meyl eyleme her gördigüñ maħbūba sen
Bir perīye ıl maħabbet sā’irinden aydı kes

421

Fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilün

++-- / ++-- / ++-- / ++-

1 Şev-ı Leylā ile pür-şu‘le-i sūzān idi ays
uymayup hālını derlerdi ne ‘üryān idi ays

2 Derc idüp bunca has u hār ile birkaç ayrı
Dem-be-dem nāzır-ı teşrīf-i mihmān idi ays

3 Ne ‘aceb başına derc itdi bu deñlü ayrı
Bunca da‘vā ne idi gör ki Süleymān idi ays

4 Rūh var idi anuñ cünbiş-i evārında
Şüretā līk ki bir hey’et-i bī-cān idi ays

5 Şev-ı dildār iledür cünbiş-i Āşaf dā’im
Gerçi şahrā-yı maħabbetde şitābān idi ays

422

Fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilün

++-- / ++-- / ++-- / ++-

1 Bezm-i ‘ıyş istemez ālūde-i hicrān idi ays
uşsa çekmekde dilīr-i ğam-ı hırmān idi ays

2 Ne ‘aceb bādiyede başına onsa ayrān
Yuvalandurmağa tīz hayret-i cānān idi ays

3 Birbirinüñ başına ıkmış idi çün mey-i şev
Aña hayrān idi Ferhād aña sūzān idi ays

4 soñ: şun H.

5 gördigüñ: gördügüñ H.

421 F. 99^b-100^a, H. 76^b.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ’nın “‘Aş-ı Leylā ile bir âteş-i sūzān idi ays/ Bilmeyüp dirdi görenler neye ‘üryān idi ays” matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *Şeyhülislām Yahyâ Divānı*, MEB Yay., Ankara 2001, s. 180.

1 derlerdi: dirler idi H.

5 iledür: ile F. / dā’im: dāyim H.

422 F. 100^a, H. 76^b.

Bu gazel, Sabrî’nin “‘Meyl-i vaşl etmez idi hem-dem-i hicrān idi ays/ Bir benüm gibi esīr-i ğam-ı hırmān idi ays” matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *Sabrî Mehmed Şerif Divānı (İnceleme-Karşılaştırmalı Metin)*, Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Ens., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1990, s. 196.

- 4 Katl idüp gamla o dīvāneyi koymışlar idi
Mekteb-i ‘aşqda şad cān-ile qurbān idi Qays
- 5 Fikr-i Leylā’da idi şoḥbet-i tayrānda idi
Āşaf-ı zār gibi gün gice nālān idi Qays

423

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 İtdi öğrenmeklige nazmumu cānāne heves
Hüb-ter oğumağ-ıçün geldi debistāna heves
- 2 Her güzele gönlünüñ yandırma sen qandīlini
Ol semender-veş gel itme nār-ı sūzāna heves
- 3 Var iken şoḥbet demi añma firāquñ adını
Ey göñül ‘āqil iseñ ger itme hicrāna heves
- 4 Çeşm-i mestānuña itdür tīr-i müjgān terkini
Qoyma ol hengāma cūyı itmesün qana heves
- 5 Āşafā mā-fi’z-zamīrüm ol güzeller şāhına
Eyledüm iş‘ār içün bu şī’r ü dīvāna heves

424

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Murğ-ı dil uçmağa ḥüsnüñ bāğına eyler heves
N’eylesün olmuşdur ol bī-çāre maḥbūs-ı kafes
- 2 Ey şeh-i ḥüsn-i melāḥat firqatüñle dīdeden
Ağdı bu cūy-ı sirişküm n’eyleyem Nīl ü Aras
- 3 Olmasun a‘dā muqārin tā ebed dergāhuña
Ol pelīde eyleyüp cellād gel başını kes
- 4 Nüş idelüm sāğar-ı şahbāyı cānā itme ḥavf
Ḥaddi mi vardur ta‘arruz eyleye şahne ‘ases

5 Fikr-i: Fikri F. // gün gice: rüz u şeb F.
423 F. 100^{a-b}, H. 76^b-77^a.

2 gönlünüñ: göñlinüñ H.; gülünüñ F.

3 ger: sen H.

4 mestānuña: mestāniña M.

424 F. 100^b, H. 77^a.

1 olmuşdur: olmuş durur H.

4 ta‘arruz: ta‘addī F.

- 5 Kışşadan hişşe dimişler Āřafā her dem murād
Koy bizi vā'ız yūri ħarf-i elif 'ārife bes

FĪ HARFİ'Ş-ŞİN

425

Mef'ülü fā'ilātün mef'ülü fā'ilātün
(*Müstef'ilün fā'ülün müstef'ilün fā'ülün*)
- - + / - + - - / - - + / - + - -

- 1 Añlamaduñ gibi sen semt-i vefāyımış baş
Ağlatma her cerīhi 'aynından aqmasun yaş
- 2 Ser çekdi serv gibi yārum kenāra gelmez
Ey eşk-i çeşm-i tuğyān çağla gerek gerek taş
- 3 Sil cebhe-i kamerden dostuñ ğubār-ı pāyın
Ey peyk-i āh-ı 'āřık qaşr-ı semāyı var aş
- 4 Müstaħkem iden oldur bende esās-ı fikri
Hecr ü firāk degül mi baña bu yolda yoldaş
- 5 Dünyāda 'āřık-ı zār bilse bu cevri Āřaf
Meyl itmez idi mülk-i dünyāya ey qarındaş

426

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün
- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Vuşlat-ı yārı qılursañ ārzü Hümā'ya düş
Ĥāneñe gelsün dir iseñ ol perī esmāya düş
- 2 Ben o ĥusni Yūsuf ile ideyüm geřt ü ğüzār
Sen yūri firqatde zāhid vādī-i ferdāya düş
- 3 Ĥoqqa-i la'lini şor cānuñ řafā kesb eylesün
Ĥayli dem sürmek dilerseñ meclis-i řahbāya düş
- 4 Ğarq ol baħr-ı sirişke dise yār olmaz mısın
Ey cānum düşmez misin ol meh dise deryāya düş

5 'ārife: dānāya H.

425 F. 100^b-101^a, H. 77^a.

Bu gazel, Gelibolulu Āli'nin "Añlamasun dir iseñ cevri ü cefāñı ... yaş/ Ağlatma her ğaribi çeşminden aqmasun yaş" matlılı gazeline naziredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *age.*, c. II, s. 849.

2 serv: servī F.

3 dostuñ: dostın F.

426 F. 101^a, H. 77^{a-b}.

5 Ol cevān-ı nazm-ı h̄ānı sen sevüp Āşaf gibi
İltifāt-ı dilberi aḡz eyleyüp me'vāya dūş

427

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

1 Teng dirlerdi anı fehm eylemek düşvār imiş
Kim dehānuñ ḥoḡḡası didüklerince var imiş

2 Gör derūnı āteş ile sūzişe ḡādir degül
N'eylesün Ferhād'uñ isti'dādı ol miḡdār imiş

3 Kūhken taşvīr-i Şīrīn'in ki senge naḡş ider
Herkesi maḡlūbm iş'ār eylemiş bī-'ār imiş

4 Varuñı seyr-i cemāl-i yāra şarf eyle müdām
'İzzet-i bāḡī ki dirler rü'yet-i dīdār imiş

5 Tende şaḡla Āşafā her demde yāruñ mührini
Cān u dilden 'āşık-ı şādık emānet-dār imiş

428

Mef'ülü fā' ilātü mefā' ilü fā' ilün

- - + / - + - + / + - - + / - + -

1 Efkār-ı nevm şādıḡa olmaz ḡayāl imiş
Āvāre yāri ḡābda görmek muḡāl imiş

2 Gīsū-yı çīn-i çīni beni zār iderdi līk
Gördüm anı da ben gibi mecnūn-ḡāl imiş

3 Şordurmadı lebin bize ol dil-rübā hemān
Şoñra ḡuyuldu ḡaşdı bize reng ü āl imiş

4 Añlarsa cānum aşlı var efkār-ı dil nedür
Çün ol müdām maḡhar-ı luḡf-ı vişāl imiş

5 Tımar olursa senden olur ey ḡakīm-i rūḡ
Āşaf şikeste-ḡāl 'aceb bī-mecāl imiş

427 F. 101^{a-b}, H. 77^b.

Bu gazel, Fuzûlî'nin "Bilmez idüm bilmek aḡzuñ sırrını düşvār imiş/ Aḡzuñı derlerdi yoḡ dedüklerince var imiş" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, c. I, s. 78-79.

4 Varuñı: Varuñı M.

428 F. 101^b, H. 77^b.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Ümmid-i ḡāb 'āşık olmaz ḡayāl imiş/ Bî-çāre yāri düşde de görmek muḡāl imiş" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 182.

429

Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

--+ / -+-+ / +---+ / -+-

- 1 H'âb-ı vişâl 'âşıka olmaz hayâl imiş
Âvâre dōstı düşde görmek muhâl imiş
- 2 Zülfi ucından ider idüm âh u zâr ben
Ol dağı baña nisbet ile şifte-ğâl imiş
- 3 Göstermedi ruhın bize ol lâle-i 'izâr
Şoñra uzatdı kıddini bildük ki âl imiş
- 4 Ağlarsa dîde eşki var ol girye dilde ne
Ol hōd demâdem mükrem-i vişâl imiş
- 5 Çâre olursa senden olur ey hakîm-i cân
Âşaf"sa teşne-dil yatur ol bî-mecâl imiş

430

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

-+-- / -+-- / -+-- / -+-

- 1 N'ideyüm dil cümle fende mâhir olmuş olmamış
Güçle iskâta hâlkı kıdır olmuş olmamış
- 2 Serhoş u dîvâneye kevn ü mekân yeksân olur
N'eyleyem süflî ile 'ulyâ bir olmuş olmamış
- 3 Mâ'il-i leyl-i kederdür tîli'üm çün şeb-pere
Lem'a-i şems-i nihânum zâhir olmuş olmamış
- 4 Vuşlatuñ da firqati var her sürürüñ bir gamı
Ne elem bezm içre meh-rü hâzır olmuş olmamış
- 5 Dil ne itsün ol melek-hü kılmayınca iltifât
Âşaf-ı deryâ-ıtabî'at şâ'ir olmuş olmamış

429 F. 101^b, H. 80^a.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Ümmîd-i h'âb 'âşıka olmaz hayâl imiş/ Bî-çâre yâri düşde de görmek muhâl imiş" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 182.

1 H'âb-ı vişâl: Vişâl-i h'âb F.

2 zülfi ucından: zülfi dârından F. // nisbet ile şifte-: nisbetle aşüfte- F.

3 ruhın: yüzün F.

4 ol girye dilde ne: giryân-ı dil nedür F. // ikinci mısradaki vezin aksamaktadır.

5 ol: F. de yok.

430 F. 102^a, H. 77^b-78^a.

Bu gazel, Fehîm-i Kadîm'in "N'eyleyem dil her hünerde mâhir olmuş olmamış/ Zür ile ilzâma dehri kıdır olmuş olmamış" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Tahir Üzgör, *age.*, s. 488-490.

1 iskâta: iskâna F.

431

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Yine bu köhne deyre ol şeh-i bî-dād ayak başmış
Vücüdüm mülkini itmeklige berbād ayak başmış
- 2 Nigāh-ı hūn-feşānuñdan haber-dāram ki ol hūn-h'ār
Cefā tîğın şunup қatle çün ol cellād ayak başmış
- 3 Muқadder olmamış taһrîr-i hūsn-i şāhed-i mes'ūd
Cemāl-i nakş-ı taşvîrine biñ Bihzād ayak başmış
- 4 Benümle reh-rev-i 'aşk seyāhat kılsa şeydādur
Bu şahrāya egerçi ibtidā Ferhād ayak başmış
- 5 O vādîler ki feyz-i şab'uma Āşaf hüveydādur
Ne görmüş Қays-ı nā-şād u ne bir üstād ayak başmış

432

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Bu şahrā-yı haқıķat kim dil-i nā-şād ayak başmış
Ne Қays-ı vālih ü hayrān ne һod Ferhād ayak başmış
- 2 Bu dil ol şayd-gāh-ı vuşlat-ı āhūya düşmiş kim
Ne bir kebgî şikār olmuş ne һod şayyād ayak başmış
- 3 Egerçi Rūh-ı Қuds olsa nice mümkün һalāş olmak
Nıgeh seyfin şunup ol dīde-i cellād ayak başmış
- 4 Ola mı kāmēt-i řübā ile baһş-i kıyāmet hiç
Gelüp āvāre bāğ-ı gülşene şimşād ayak başmış
- 5 Hemīşe Āşafā nazm-ı müselleme saña maһşūşdur
Egerçi vādî-i şi're nice üstād ayak başmış

431 F. 102^a, H. 78^a.

Bu gazel, Vecdî'nin "O kûh-ı derd kim aña dil-i nâ-şād ayak başmış/ Ne zaһm-ı tîşe görmüşdür ne һod Ferhād ayak başmış" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Ahmet Mermer, *age.*, s. 102-103.

2 tîğın: tîğūñ F.

3 şāhed-i: řālî'-i H.

4 kılsa: Қays-ı H.

432 F. 102^b, H. 78^b.

Bu gazel, Mezâkî'nin "O vādî-i maһabbet kim dil-i nâ-şād ayak başmış/ Ne Қays-ı bî-hūde gerdūna һod Ferhād ayak başmış" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Ahmet Mermer, *Mezâkî Hayatı, Edebî Kışılığî ve Divanı'nın Tenkidli Metni*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 1991, s. 417.

3 seyfin: seyfüñ F.

433

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Benüm süz-1 dilüm kandil-i meh-tâbı uyandırmış
Zer-i sürhı çerâğ-1 mihr-i rüy-1 yâra yandırmış
- 2 O meh şem'-i cemâliyle bugün bezm-i maḥabbetde
Nice bir dilleri pervâneler gibi tolandırmış
- 3 Dimeñ kim Vâmıķ'a gelmiş ruḥ-1 'Azrâ'dan istiğnâ
Fırâķ-1 yâr anı rûḥ-1 revânından uşandırmış
- 4 Bulup sâķî-i firķat Kays'ı deşt-i ğuşşada 'aşşân
Ecel câmin şunup hem âb-1 ḥayvân ile kandırmış
- 5 Metâ'-1 vuşlatın dildârum itmiş Āşaf'a iķrâr
Kesüp biçmiş dürüg-1 va'd ile anı inandırmış

434

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Bozulmuş bezm-i 'işret şohbet-i Cem kalmamış gitmiş
Yazıklar kim nizâm-1 bezm-i 'âlem kalmamış gitmiş
- 2 Geçinmiş Kays-ile Ferhâd bu ğam-gâh-1 dü-'âlemden
Fenâda sırr-1 'aşka râz-1 maḥrem kalmamış gitmiş
- 3 Hele kandan ararsın kîmyâ-yı feyz-i iḥsânı
Çekildi mâlik-i iksîr-i a'zam kalmamış gitmiş
- 4 Ḥayıflar kim olup 'âlem dilâverden bu dem ḥâlî
Ne Behrâm u ne ḥod Zâl ü ne Rüstem kalmamış gitmiş
- 5 Kıyâs itme sen ey Āşaf bu dünyâya gelen gitmez
Gelenler 'âleme bizden muḳaddem kalmamış gitmiş

433 F. 102^b, H. 78^a.

Bu gazel, Bâkî'nin "Göñül dağ-ı ğamuñla sinede bir şem' uyandırmış/ Çerâğ-ı 'aşka bir ğarrâ kızıl altını yandırmış" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 234-235.

1 süz-1 dilüm: süzüm F.

2 bir: bî- H.

434 F. 102^b-103^a, H. 78^b.

Bu gazel, Mezâkî'nin "Kırılmış câm-ı şahbâ meclis-i Cem kalmamış gitmiş/ Ḥayıflar kim şafâ-yı bezm-i 'âlem kalmamış gitmiş" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Ahmet Mermer, *age.*, s. 415-416.

5 Gelenler: Gelenlere F.

435

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Zebân-ı nev bilür esrâr-ı mahrem kalmamış gitmiş
Cihân-ı bî-vefâda yâr-ı hem-dem kalmamış gitmiş
- 2 Hele luğf-ı kerem-gîr bulmaduk kaç'â cihânda biz
'Ağâ resmin koyup 'âlemde Hâtem kalmamış gitmiş
- 3 Cefâsın çekmege germiyyet-i râhı senüñ degmez
Bu 'uzlet-hâne-i 'âlemde 'âlem kalmamış gitmiş
- 4 Şoranlardan işitdük câmı kalmış bergüzâr ancak
Veğar-ile gelüp bu 'işrete Cem kalmamış gitmiş
- 5 Oğın atmış yayın yaşmış fenâ mülkinde bir eyyâm
İnüp binmiş merâmı üzre Rüstem kalmamış gitmiş
- 6 Gelüp dâr-ı fenâya râygân seyr-i güzâr itmiş
Şafâsın görmeyüp fânîñüñ âdem kalmamış gitmiş
- 7 Mürüvvet aşşu yokdur Āşafâ bu dünyede her giz
Luğuf me'mül olur merd-i müselleme kalmamış gitmiş

436

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Dil-i dîvâne ol pür-çîn-i çîn gîsüya bağlanmış
Görürler hadrayı bir rişte-i şeb-büya bağlanmış
- 2 'İzâruñ naql iden diller ki ebrüñ kıble-gâh itmiş
Mişâl-i gevher-i yektâ heme ol müya bağlanmış
- 3 Şarılmış tavğ-ı cân ol gerdenüñe dil de kahrüñdan
Şanasın 'aşk-ı bî-rüh ol kad-i dil-cüya bağlanmış
- 4 Dil-i Kays'ı 'aceb bend eylemişdür hüsñ-ile Leylâ
O fakdûr sihr-i şayyâd ile bir âhüya bağlanmış

435 F. 103^a, H. 79^a.

2 Hâtem: Hâtem M.

6 dâr-ı: râh-ı H.

7 aşşu: assı H. / dünyede: dünyâda F.

436 F. 103^b, H. 78^b.

Bu gazel, Nâ'îlî'nin "Dil-i âşüfte kim ol 'anberîn gîsüya bağlanmış/ Şanurlar sebze-i hüd-rustedür şebbüya bağlanmış" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Haluk İpekten, *age.*, s. 231.

2 'İzâruñ: 'İzârın F.

3 gerdenüñe: gerdeniñe M.

- 5 Teğannî eyleyüp çün Āşafâ şehnâz okundukça
'Aceb devr-i revân-ı hüsn kim bir rûya bağlanmış

437

Fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Her giz itmekde nesîm-ile dil-i âşüfte cüş
Luţf-ı 'aşkı gör ki ider baħr-ı 'ummânı ħurüş
- 2 Gülşen-i 'aşka gülüz leyl-i ğama pervâne-yüz
Anuñ-içün ğāhî dil ser-ħōş olur ğāhî ħamüş
- 3 Olmasa ger ħāmemüñ sem'inde ğaflet penbesi
Bülbül-i āvāre efġānın anuñ ideydi ğüş
- 4 Şerħa-i zaħm-ı teni şerħ eyledüm bir yāra kim
Dīdesi cellād-ı fitne kendüsi 'işve-fürüş
- 5 'Ārīyüz 'ger 'ıyş u nüşdan Āşafâ ammā yine
Nāmumuz çıkmış bizüm maħbüb-perest bāde-nüş

438

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Fem-i yāri şorup ser-çeşme-i ħayvāna el şunmuş
'Aceb mi gevher-i nāyābı bulsa kāna el şunmuş
- 2 Cemāl-i naqş-ı ruħsāruñı gördüm ben ħayālümde
Uzatmış destini bî-bāk dil ü cāna el şunmuş
- 3 Hem āġüş eylemiş pervāne-veş firķatle dil şem'i
Lebün yādıyla ol dem aħker-i sūzāna el şunmuş
- 4 Uzanmış kitf ü zānūya tolaşmış çeşm ü ebrūya
Şikenc-i kāküli mihr ü meh-i tābāna el şunmuş
- 5 Bu nazm-ı pāküñüñ Āşaf nazīrin görmemiş kimse
Muķayyed eyledün çok defter ü dīvāna el şunmuş

5 Teğannî: Teğannüm F.

437 F. 103^b, H. 79^a.

Bu gazel, Sabrî'nin "Her dem etmekde hevâ ile dil-i şürīde cüş/ 'Aşk feyzin gör ki eyler kaçreyi deryâ-ħurüş" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 199.

1 'ummânı: 'ummân F.

3 efġānın: efġānuñ F.

438 F. 103^b-104^a, H. 79^{a-b}.

Bu gazel, Vecdî'nin "Girbânın açup dil sîne-i cānāna el şunmuş/ 'Aceb mi gevher-i maķsûdı bulsa kāna el şunmuş" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Ahmet Mermer, *age.*, s. 103-104.

2 destini bî-bāk: destini bî-pāk F.

439

Mefâ 'îlün mefâ 'îlün mefâ 'îlün mefâ 'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Şaçun sünbüllerin açmış 'acâyib nev-bahâr olmuş
Meh-i enver şehâbdan güyiyâ kim âşikâr olmuş
- 2 Hübüb-ı bād ile verdler olur cünbân şaķın şanma
Uçup ķandîl-i gülden cān-ı bülbül bî-ķarār olmuş
- 3 Çetir-veş lāleler çıķmış bu bezm-gāh-ı şahrāya
Firāvān hayme-i zînet-fezā-yı gül-'izār olmuş
- 4 Dökerler şadrına güller mey-i nāb şebnemi bu dem
Şanasın bezm-i 'irfān cām-ı Cem'le neşve-dār olmuş
- 5 Firāvān ğıbta Āşaf 'ıyş-ı bezm-i nev-bahāra kim
Pür itmiş sāğarın gül reşk-i çeşm-i rüzgār olmuş

440

Mefâ 'îlün mefâ 'îlün mefâ 'îlün mefâ 'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Boyınca 'işve-bāzum zülf-i şeb-günün dirāz itmiş
Tekāpū itmege pāyına 'uşşāķı niyāz itmiş
- 2 Oturmuş bir fidān üstinde iki tūṭī-i güyā
İki hem-rāz u hem-dem birbirine keşf-i rāz itmiş
- 3 Sitem-āmīz edālar k'eylemiş Mecnūn'a Leylā'sı
Cefā-kārum eger sem'eylese derdi ne az itmiş
- 4 Bu dil mülkini aldı bî-tekellūf bir nigāhıyla
O yār-ı bî-vefā cān naķdini almaķda nāz itmiş
- 5 Döker yaşın 'aceb sūz-ı dil eyler şem'i gör Āşaf
Yanarken ğālibā pervāne āh-ı cān-güdāz itmiş

439 F. 104^a, H. 79^b.

Bu gazel, Sabrî'nin "Gözin nergisler açmış bir kıyāmet nev-bahār olmuş/ Niçe Cem-ħākten cām ile güyā âşikār olmuş" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 197.

1 sünbüllerin: sünbüllerün F.

2 olur: idi F.

4 cām-ı: cān-ı H.

5 sāğarın: sāğaruñ F.

440 F. 104^{a-b}, H. 79^b.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Boyınca serv-i nāzum zülf-i müşkînin dirāz itmiş/ Meger pâ-bûsına müştāk olan diller niyāz itmiş" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 184.

1 şeb-günün: şeb-günüñ F.

4 bî-tekellūf: bî-teħallūf H.

5 şem'i: şem' F.

441

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Dağme didükleri ol müy-miyân-ı yâr imiş
Hamdülillâh 'âşîkuñ kenz-i nihâni var imiş
- 2 Mey şanup nüş itdigüm 'ıyş-ı firâk-ı yârda
Dîde-i dilden çıkan ol eşk-i ter hûn-bâr imiş
- 3 Firkat-i Leylâ için hem-derd olan Mecnûn ile
Fehm ider ol derd-i ğam ancak firâk-ı yâr imiş
- 4 Mağdemine sâye-veş düşse cihân itmez nazar
Çün mey-i 'aşkuñ ile dil mest-i pür-efkâr imiş
- 5 Çekme ğam şab'ûñ şikest olsa ğam-ı hicrândan
Keff-i cüdü Āşafâ yârûñ güzel mi'mâr imiş

442

Me'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fâ'ülün

- - + / + - - + / + - - + / + - -

- 1 Her bâr ola ol kâkül-i pür-çîn müşevveş
Fâriğ mi olur şâne ile dilde keşâkeş
- 2 Artırmaz idi nâr-ı zebânum nefesinden
Aşlnda zebânuñda eger olmasa âteş
- 3 Ancak bu kadar kalmış anuñ hüsni nigârı
Çok seng-i haķâret yedi bu genc-i munaķķaş
- 4 Yok yâ kaşı derdin çekenüñ 'add ü hisâbı
Vaķtâ ki açıldı iki dükkân-ı kemân-keş
- 5 Āşaf haberin bezm-i elest olmada aldum
Her câda bulunmaz didiler bâde-i bî-ğışş

441 F. 104^b, H. 79^b-80^a.

Bu gazel, Gelibolulu Âlî'nin "Kîmyâ didükleri hâk-i der-i dildâr imiş/ Hamdü lillâh 'âşîkuñ genc-i nihâni var imiş" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *Gelibolulu Mustafa Âlî ve Divanlarının Tenkitli Metni*, c. II, Gazi Üniv. Sosyal Bilimler Ens., Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1999, s. 863.

1 müy-: müyü F. // Hamdülillâh: Luṭfîlillâh F.

442 F. 104^b-105^a, H. 80^a.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Mâdâm ola ol zülf-i siyehkâr müşevveş/ Eksük mi olur şâne ile dilde keş-â-keş" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 185.

4 derdin: derdün F.

443

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Çamı bir bencileyin 'aşka giriftâr olmuş
Fırkat-i şöhet-i cânân ile efkâr olmuş
- 2 Güzer itse n'ola kühsāra hezār-ı zāruñ
İşüñ ey bülbül-i aşüfte senüñ zār olmuş
- 3 Sīnemi şerhaladı lāle gibi nār-ı firāk
Duydum ol şüh-ı fiten hem-dem-i ağıyār olmuş
- 4 Zāruma hem-dehen olmak diler imiş ney-i zār
Diñleyüp nāle-i dem-süzümü bīzār olmuş
- 5 Āşafā çün gezer ardınca şabā cânānuñ
Meger ol naḥl-i şafā-baḥşa hevā-dār olmuş

444

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Gülsitān-ı himmeti şādāb ider cū ḳalmamış
'Ayn-ı 'ālemdede meger ḳatre ḳadar şu ḳalmamış
- 2 Bād-ı şarşar eylemiş zülf-i nigār-veş tārūmār
Şemme ḳābil bāğ-ı iḥsān içre şeb-bū ḳalmamış
- 3 İnkisār-ı ḳalbi ta'mīr idemez erbāb-ı dil
Hāne-i şefḳatde zīrā zerre yapu ḳalmamış
- 4 Pür-ğubār itmiş cemāl-i luḫfı hep bu rūzgār
Peyker-i şefḳatde aḫlā çeşm ü ebrū ḳalmamış
- 5 Dürri'ye mümkün mi pey-rev ola nazmuñ Āşafā
Baḫr-ı mażmūnda saña bir dāne incū ḳalmamış

445

Mefā 'ilün mefā 'ilün mefā 'ilün mefā 'ilün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 O şüh-ı kīne-cū ebrūların peyveste çīn itmiş
Derūndan 'āşık-ı dil-ḫasteye bildüñ mi kīn itmiş

443 F. 105^a, H. 80^b.

4 Zāruma: Zārıma H.

444 F. 105^{a-b}, H. 80^b.

1 Gülsitān-ı: Gül-'izār-ı F.

2 iḥsān: 'irfān H.

445 F. 105^b, H. 80^b.

- 2 O hüsnuñ şāhı genc-i luṭfin ağyāra maḥal kılmış
O cāhuñ hıfzına gördüñ mi mel'ünü yakīn itmiş
- 3 Ferāgat eylemiş zāhid güzel sevmeklige ğayrı
Varup dīvān-ı 'aşka aḥmaķı gör kim yemīn itmiş
- 4 Bu cāna 'arz kılmaz dudağı alini incinmiş
O meh-rūnuñ günāhı bu ki bir āh-ı ḥazīn itmiş
- 5 Oқurmuş nazm-ı dil-keş hūb ile Āşaf güzel şı'ri
Edāyı gör ki özin şehlere ol hem-nişīn itmiş

446

Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Dil varup 'amden o cānāna cefā-kār olmuş
Bildüñüz mi ki ne a'lā kişiye yār olmuş
- 2 'Aşk bir dār-ı belādur ki mişāl-i Manşūr
Nice biñ 'āşık-ı ser-bāz aña ber-dār olmuş
- 3 Çeşm-i cān görmege dīdāruñ için ḥazırdu
Gördüñüz mi iki kes mā'il-i dīdār olmuş
- 4 Mā'il oldıysa begüm dil saña olmadı esīr
Ṭotalum silsile-i 'aşka giriftār olmuş
- 5 İtdi āfāķa şürü' dime ki şı'rūñ Āşaf
Sözlerüñ pey-rev-i nazm-ı ḥoca Aṭṭār olmuş

447

Mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Hıramı ḳadd-i bālā itmeñüz zan bāddan görmüş
O serv-i gülşen ü ol ḳāmet-i şimşāddan görmüş
- 2 Firāk-ı yār ile çün ölmegi Ḳays iltimās itmiş
Reh-i Şīrīn'de cān virmekligi Ferhād'dan görmüş

4: 5 H.

5: 4 H. / şı'ri: ğazel F.

446 F. 105^b, H. 81^a.

1 Bildüñüz: Bildiñüz M.

3 Gördüñüz: Gördiñüz M.

5 ḥoca: ḥ'āce F.

447 F. 106^a, H. 81^a.

- 3 Atup müjgānları tīrini urdı bu dil ü cāna
O tīr-endāzı gör kan almağı faşşāddan görmiş
- 4 Ser-i kūyuñda eşk-i çeşmümüz çün sū-be-sū cānā
Ṭarīķın aķmanuñ her dem Fırāt u Şād'dan görmiş
- 5 Hevā-yı şî're himmetler idüp pāyāna irgürdi
Ġazel semtini Āşaf Şānī-i üstāddan görmiş

448

Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Köyinde itlerüñi gördiler aġyāra şarmaşmış
Raķībler beñzer ol serhōşa kim dīvāra şarmaşmış
- 2 Sen ol şems-i ziyā-güstersin ey dilber ki rüyuñda
Bütün eflāke çıķmış sāyeler kühsāra şarmaşmış
- 3 Semend-i āhumı sürdüm gürüh-ı cünd-i a'dāya
Belāyı gör varup tavķ-ı 'adū bed-kāra şarmaşmış
- 4 Huşul-i 'īd-i vaşl-ı yār cismüm daġ daġ itmiş
Bu gönülüm sāye-veş ol vechi rüşen yāra şarmaşmış
- 5 Ferāmüş itdürüp derdüm lebinden būseler almış
Kaçan hasretle yāra Āşaf-ı bī-çāre şarmaşmış

449

Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Serāpā āh u zārum ehl-i diller istimā' itmiş
Kaşarı kalmayup hem Mevlevī-veş çok semā' itmiş
- 2 Çıķarmış bezm-i şoġbetden şürāhī gibi cānın ol
Yine bir mest kim ehl-i ġarābāta vedā' itmiş
- 3 Firāş-ı ġamda yatınca bu dil bī-çāre hecrüñle
Yüzün göstermeyüp cān virmede vāfir nizā' itmiş
- 4 Yine dil ġānesin ceyš-i ġam u hicrāna yıķdurmış
Bugün ol pādişāhı gör ki çok fetġ-i kılā' itmiş

3 müjgānları tīrini: müjgānlarını tīrin F. / bu: F.de yok.

448 F. 106^a, H. 81^{a-b}.

1 itlerüñi: itleriñi M.

3 a'dāya: a'dānuñ F.

5 lebinden: lebüñden F.

449 F. 106^b, H. 81^b.

- 5 Bu tarzı h b-1 nazmu  g rdigince hep kem l ehli
Dimişler kim bu Şi'ri yine  saf i tir  itmiş

450

F 'il t n f 'il t n f 'il t n f 'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 T r   kavse dil m je le  aŐı teŐb h eylemiş
Söyle ey ebr  hil l m nicedür bu be zediŐ
- 2  aldılar b g içre serv   y semen sermest olup
 amet n bu tarz ile görince ey Őir n-reviş
- 3 Puhte olmiş ile hem-ŐoŐbet olup h m  almasun
Ehl-i dil bezminde ol k n n-1 'aŐ da yan u piÇ
- 4 Bülbül-i Őeyd  gibi b g-1 İrem'den olma d r
H r-veş bir g l-ruhu  d m nına pek e yapıŐ
- 5  saf  her günde bir dilber sev p n z kl k it
 demi c ndan uŐandurmaz mı bir güzel seviŐ

451

Mef' l  f 'il t  mef 'il  f 'ilün

- - + / - + - + / + - - + / - + -

- 1  h -yı çeşm-i y r 'aceb Ő hb z imiş
Bend itdi Şimdi dilleri pek si r-b z imiş
- 2 'UŐŐ ka eyler imiş o cevri   cef ları
Ehl-i kem le eylediği 'izz   n z imiş
- 3 B g-1 İrem'de gördüm o r h-1 rev numu
 addi miŐ l-i 'ar'ar   hem ser-fir z imiş
- 4 Erb b-1 'aŐ  arz ide h lin güzellere
H l ehlin n de iŐleri cümle niy z imiş
- 5 Ol Ő ha 'izz   Ő n viren  saf durur heme
Takr r-i h ' b Y suf'a iden h bb z imiş

5 nazmu : nazmın H. / g rdigince: gördükçe F.

450 F. 106^b, H. 81^b.

3 Puhte olmiş: PuhtelenmiŐ F. /  almasun:  almasın M. // k n n-1: k n-1 F.

5 uŐandurmaz mı: uşandırmış mı F.

451 F. 106^b-107^a, H. 81^b-82^a.

1 Ő hb z: Şehb z F.

3 rev numu: rev nımı F.

4 de: F.de yok.

5 "h bb z" kelimesinde vezin aksamaktadır.

Fİ HARFİ'Ş-ŞAD

452

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Seyfüni geh 'arşa gāhī kubbe-i devvāra aş
Yayını biñ pāre kııl yā kākül-i ğaddāra aş
- 2 Dūd-ı āh bir silsiledür pertevi kandīl-i 'aşk
Yādigār āhuñ hemān bu günbed-i zer-kāra aş
- 3 Cism-i zārum ola tefriķ eyleye bu hākden
Gāh cānum tīg-ı hūñ-efşānuñı dīvāra aş
- 4 Āşiyān-gīr olmasun dirseñ hayālūñ bāğma
Ol raķībler lāşesini zāğ-veş eşcāra aş
- 5 Dil virüp bir serv-i nāzuñ zīnet-i ruhsārına
Kim didi Āşaf saña mir'ātuñı bāzāra aş

453

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Cān şatup oldum cefā-yı zülf-i hūbāndan hālāş
Kim düyünün viren olur sicn-i sulţāndan hālāş
- 2 Şal kemend-i gīsūñı ey şāhib-i hūsn ü kemāl
Yūsuf-ı dil olsun ol çāh-ı zenaħdāndan hālāş
- 3 Yā hadeng-i dīde yā tīg-ı tegāfül katl ider
Mā-ħasal olmaz göñül ol 'ayn-ı fettāndan hālāş
- 4 Tırrası kayd-ı dil eyler müje cisme zaħm urur
Olmadı üftādeler aşlā ki hiç andan hālāş
- 5 Urma zaħm-ı cismüñe boş yire Āşaf fülk-i dil
Olamaz 'ummān-ı baħr-ı derd ü hicrāndan hālāş

452 F. 107^a, H. 82^a.

Bu gazel, Gelibolulu Âlî'nin "Tīğüñi geh 'arşa gāhī künbed-i devvāre aş/ Yayını şad pāre kııl ya zülf-i 'anber-bāra aş" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *age.*, c. II, s. 866.

1 Seyfüni: Seyfüni M.

3 -efşānuñı: -efşānuñı F.

453 F. 107^{a-b}, H. 82^a.

Bu gazel, Sabrî'nin "Cān verüp oldum belā-yı zülf-i hūbāndan hālāş/ Kim bahāsın veren olur kāfiristāndan hālāş" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 200.

1 düyünün: düyüñüñ F.

2 kemāl: cemāl H. // ol: o F.

454

Mefâ'îlün mefâ'îlün fâ'ülün

+ --- / + --- / + ---

- 1 Güzellik olduğına saña muhtaşş
Cemâl-i muşhaf-ı hüsnüñ yeter naşş
- 2 Kıyās-ı bezm-i hâtem oldı şoĥbet
Yedüñde sürĥ câmuñ sâkıyâ faşş
- 3 Nuĥûd-ı bezl-i cân ile alurlar
Hemân 'işretde sâķī ayaĥuñ baş
- 4 Ne añlar şoĥbet-i 'irfânı vâ'ız
O 'ıyşa her biri olmaz murahĥaş
- 5 Hemân şab'-ı selîm ol mülk-i nazma
Budur dünyâda Āşaf saña maĥlaş

455

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Derün-ı 'aşıkānda zāhir olduğda saña ihlās
Devām-ı devlet-i hüsnüñ oĥur hep cümle 'ām u hās
- 2 Senüñ zülfüñe baş egmez olur ise ki řatl eyle
Kemend-i řurraña bend olmayan dīvāneyi sen aş
- 3 Görem mi zāhidā ol günleri bezm-i maĥabbetde
Teĥannī eyleye yārāna hūb raĥş eyleye raĥķāş
- 4 Ĥařuñ geldi nizā'ı şoysun ol çeşmüñ ile řaşuñ
Ki geçmez tīr-i müjĥānuñ bu meydānda kemānuñ aş
- 5 Görünce ři'r-i mevzūnuñı Āşaf dürr-i yektā-veş
Ferāĥat eyledi deryāya řalmaĥdan yine ĥavvās

454 F. 107^b, H. 82^{a-b}.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Güzellik olduğına saña muhtaşş/ Şehâ ebrûñ ile çeşmüñ yeter naşş" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 189.

2 Yedüñde: Yedinde F.

455 F. 107^b-108^a, H. 82^b.

2 zülfüñe: zülfüñe F.

3 Teĥannī: Teĥannüm F.

4 şoysun: řoysuñ F.

456

Meḫ'ülü meḫ'īlü meḫ'īlü fa'ülün

--+ / +-- / +-- / +--

- 1 Ferdälara şalmaḫ beni ḫübānuma maḫşüş
Hem va'desine tırmamaḫ ol cānuma maḫşüş
- 2 Ḳul olsa cihān ḫalkı aña cümle yiridür
Bu ḫüsn ü melāḫat ki o sulṫānuma maḫşüş
- 3 Teşneligümüz kesmedi cāndan leb-i la'lüñ
Didüm didi baḫ ḫaṅcer-i bürrānuma maḫşüş
- 4 İnşā'-ı nazım ṫab'-ı selīmüñ işidür hep
Bu ṫarz-ı ğazel mecmu'-ı dīvānuma maḫşüş
- 5 Āşaf heme şi'rüñ dükeli müşkil ü ma'ḫüd
İz'ānı anuñ ṫab'-ı suḫandānuma maḫşüş

Fİ HARFİ'D-ḌĀD

457

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

-+-- / -+-- / -+-- / -+-

- 1 Tāb-ı ruḫsāruñ durur ḫürşīd-i lem'āndan ğaraż
Enver-i ḫüsnüñ durur çün māh-ı tābāndan ğaraż
- 2 Rīze rīze toĝrasun seyfüñ hemān bu sīnemi
Bī-teḫallüf urmadur ol tīĝ-ı bürrāndan ğaraż
- 3 Dūd-ı āḫ dūr olmadı serden dem-i firḫatde kim
İştıyāḫdur çün hemīşe nār-ı hicrāndan ğaraż
- 4 Mümkün olmazsa tımārı eşk-i çeşmümden n'olur
Bāĝı seyl-āb eylemekdür ebr-i bārāndan ğaraż
- 5 Küşteyi iḫyā ider enfās-ı 'İsī gibi ol
Āşafā ḫızr oldı çünkim āb-ı ḫayvāndan ğaraż

456 F. 108^a, H. 82^b.

2 yiridür: yeridür F.

457 F. 108^{a-b}, H. 82^b-83^a.

Bu gazel, Gelibolulu Âlî'nin "La'l-i cān-baḫşuñ durur 'uşşāḫa iḫsāndan ğaraż/ Dirligin arturmadur ḫullara sulṫāndan ğaraż" matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *age.*, c. II, s. 867-868.

1 Enver-i ḫüsnüñ durur: Nūr-ı ḫüsnüñdür yine H.

2 toĝrasun: doĝrasın F.

5 Küşteyi: Küşte'i F.

458

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Hâcınıñ kaşdı tavâf u baña küyuñdur ğaraż
Şüfiye 'adn ehl-i 'aşka fikr-i rüyuñdur ğaraż
- 2 Şehr-i Çīn'e mâlik olmaqlık degül maṭlūbumuz
Baña zülf-i tāb tāb-ı müşg-būyuñdur ğaraż
- 3 Halk-ile keşretten ise künc-i firkatde dile
Ārzū-yı vaşluñ ile güft ü gūyuñdur ğaraż
- 4 Dā'imā şahrā vü deşt-i ārzūda gezmeden
Ey gözi āhū şikār-ı cüst ü cūyuñdur ğaraż
- 5 Gülleri medḥ eylese Āşaf 'izāruñdur murād
Lāle-i ḥamrāyı vaşf eyleser rüyuñdur ğaraż

459

Fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Dil şifā buldı içüp bir mey-i meyḥāne-i feyż
Bezm-i 'ıyş-ı Cem-i 'aşk eyledi peymāne-i feyż
- 2 Pertev-i nūr-ı ziyā andan ider miydi zuhūr
'Arş-ı a'lāda gönül olmasa ger lāne-i feyż
- 3 Şeb-çerāğ-ı bün-i deryā-yı derūndur mihrūñ
Döner ervāḥ gibi üstine pervāne-i feyż
- 4 Gevher-i naẓmuma dinse n'ola dürr-i nāyāb
Her suṭūri ise mevc-i yem-i dür-dāne-i feyż
- 5 Āşafā bıkır-i ma'ānī ile her eş'arum
Oldı ma'müre-i āfākda kāşāne-i feyż

458 F. 108^b, H. 83^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Hâcınıñ maşşûdı Ka'be baña küyuñdur ğaraż/ Fikri cennet zâhidün 'uşşâka rüyuñdur ğaraż" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 191.

1 Şüfiye: Şüfiye H.

3 dile: baña H.

4 deşt-i: deşt ü F.

459 F. 108^b, H. 83^a.

Bu gazel, Sabrî'nin "Dil şafā buldı olup pür-mey-i meḥāne-i feyż/ Müşt ḥāki Cem-i 'aşk eyldedi peymāne-i feyż" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 202.

3 bün-i: büni F.

4 naẓmuma: naẓma F. // yem-i: bīm-i F.

460

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Hāk-i pāyuñ kuhlıdur Firdevs-i a‘lādan ğaraž
Vuşlatuñdur ravza-i cennetde havrādan ğaraž
- 2 Küşteler ihyā ider şeksüz dem-i nuţkuñ senüñ
Nuţ-ı cān-dādeñdür enfās-ı Mesīhā’dan ğaraž
- 3 Nağd-i eşküñ rāhına şarf eylemekden ağılama
Yā nedür ey vālih ü āşüfte dünyādan ğaraž
- 4 Ārzū-yı ‘işve-i kıadd-i hırāmuñdur senüñ
Seyr-i gülşende hırām-ı serv-i bālādan ğaraž
- 5 Āşafā dil kaşırını yārum n’içün tālān ider
Pādişāh olan nedür mülkini yıķmadan ğaraž

461

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Kıadd-i mevzūnuñ durur ol serv-i dil-cūdan ğaraž
Ruħlaruñdur hem şehā ‘ālemde gül-būdan ğaraž
- 2 Nażm-ı mevzūnuñ durur her demde ey mercān-leb
Dāne dāne genc-i dil içinde lūlūdan ğaraž
- 3 Bāğda nev-hīz-i gülden ħadd-i rūyuñdur murād
Tırra-i ‘anber-feşānuñdur o şeb-būdan ğaraž
- 4 Ol miyānuñ sīne-i ‘üryāna çeksem dir idüm
N’olduğın maķşūdumuñ bilmez mi pehlūdan ğaraž
- 5 Vaħdet eyyāmında cānā Āşaf-ı yārānuñuñ
Boynına şarılmadur ol sāk-ı bī-mūdan ğaraž

460 F. 109^a, H. 83^b.

Bu gazel, Bâkî'nin "Āsitānuñ ħākidür firdevs-i a‘lādan ğaraž/ Kıametüñdür ravza-i cennetde Tıbādan ğaraž" matlalı gazeline nazıredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *Bâkî Dıvānı*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 1994, s. 236.

3 Yā nedür: Yā ne nedür F.

4 gülşende: gül-geştede F.

461 F. 109^a, H. 83^b.

462

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Kāmetüñdür şahñ-ı bāğda serv-i bālādan ğaraž
La'l-i şīrīnūñ durur yāķūt-ı ħamrādan ğaraž
- 2 Būs-ı lebdür hem murādum kūy-ı yāra varmadan
Bāde-i nābuñdur ancak cām-ı şahbādan ğaraž
- 3 Vuşlatuñ içündür ey dilber senüñ şubḥ u mesā
Bu dil-i dīvānenüñ çekdügi esmādan ğaraž
- 4 Dil-rübālar medḥidür maķşūd şī'rümnden hemān
Ḥüsn-i Yūsuf vaşfidur zıkr-i Züleyhā'dan ğaraž
- 5 Ḥüb yüzüñi görmedür Āşaf kapuña gelmeden
Küh-ı Kāf'ı görmedür naḥçīr-i 'Anķā'dan ğaraž

Fİ HARFİ'T-TĀ'

463

Mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Nidā-yı çeng-i zārumla benüm hem-sāz imiş berbaṭṭ
Devā-yı luṭfuñ ile yüce pür-āvāz imiş berbaṭṭ
- 2 Müdām itdürse ğam mı dest-i muṭrib aña efgānı
Gidüp 'işret-geh içre vāķıf-ı her rāz imiş berbaṭṭ
- 3 Cüdā olmaz katından dil-rübā her muṭribüñ gördüm
Gezer her meykede bir rind-i efsün-sāz imiş berbaṭṭ
- 4 Havā-yı dil çün āheng olmadı bu āh ile zāra
Meger kånün u def āvāzına uymaz imiş berbaṭṭ
- 5 Getürdi devre Nāhīd ile gördüm bu zen-i dehri
Fenā kūyında Āşaf şīr ü erkek sāz imiş berbaṭṭ

462 F. 109^b, H. 83^b.

3 çekdügi: çekdigi H.

463 F. 109^b, H. 84^a.

1 pür āvāz: pervāz F.

4 āh ile zāra: āh u zār-ile H.

464

Meḫ'ülü fâ'ilâtü meḫ'îlü fâ'ilün

-- + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Seyr it çü 'işve leşkerine oldı baş ḫaṭ
Naḫd-i cemâli eyledi yağma şavaş ḫaṭ
- 2 Güyâ 'alâmet-i per-i Cibrîl'dür hemîn
Mâh-ı ruḫuñda şanma şehâ nev-tırâş ḫaṭ
- 3 Sezmezdi ḫalk cevriñi şâh-ı cemâlünüñ
Rüyın siyâh eyledi itdükde fâş ḫaṭ
- 4 Yâ ravza-i 'izâruña tekrîm için hemîn
Ḳaplar cemâlün üstine müşgîn ḫumâş ḫaṭ
- 5 Ḳalmazdı şemme âyîne-i dilde gerd-i ğam
Ger itse Âşafâ bu dem ol şeh tırâş ḫaṭ

465

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Ḳılmasun dâd göñlümüzden eylerüz biz anı zabt
Eylesün şūḫum müdâm şol kâkül-i fettânı zabt
- 2 Dîde bîdâr olmadan ğamzeñ alup ḫaşr-ı dili
Ceyş mi lâzım ḫıla bu milket-i vîrânı zabt
- 3 Dilberâ sevdâ-yı zülfüñ dâra çekdi çün anı
Mekteb içre idemez tıfl-ı dil-i nâlânı zabt
- 4 Fâriğam çün sürmeden çeşmüme kuḫl-ı râḫ ben
İdemem bu dem 'inân-ı edhem-i raḫşânı zabt
- 5 Ḥ'âce-i şabra getürdüm Âşafâ Ḳays-ı dili
İde şâyed feyz-i himmetle o ser-gerdânı zabt

464 F. 109^b-110^a, H. 84^a.

Bu gazel, Gelibolulu Âlî'nin "Var ise fitne 'askerine oldı baş ḫaṭ/ Aldı metâ'-ı ḫüsnüñi ḫıldı şavaş ḫaṭ" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Kudret Altun, *age.*, s. 328.

3 cemâlünüñ: cemâlün F.

4 'izâruña: 'izârîña M. Ḳaplar: Ḳablar F.

465 F. 110^a, H. 84^{a-b}.

Bu gazel, Sabrî'nin "Etmesün şekvâ dilümden eylerüm ben anı zabt/ Eylesün dilber hemân ol tır-ra-i fettânı zabt" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 204.

1 Ḳılmasun: Ḳalmasun F. // şol: ol H.

2 lâzım: lâzım kim F.

4 'inân-ı: 'inânı F.

466

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Eylesün dostān ile olduqça hūbān iḥtilāṭ
İtmesün hiç qavm-i nādān ile cānān iḥtilāṭ
- 2 Nār u bād u āb-ı ‘aşkuñla göñül memlū idi
Qılmamış iken ten-i ḥāk ile bu cān iḥtilāṭ
- 3 Eylemem ülfet diyü agyār ile itdūñ yemīn
Ṭurmayup qavle idersin yine el-ān iḥtilāṭ
- 4 Qadr-i ḥüsnūñ añlayaydı ger edāsın hūblar
Eylemezlerdi raqībān ile el-ān iḥtilāṭ
- 5 Qavm-i a‘dā ile Āsaf seyr-i şahrā eylemez
İde mi bāgīler ile hiç müselmān iḥtilāṭ

467

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Ḥaṭṭ-ı nev-ḥīzūñ ḥaṭ-ı reyḥān diyen eyler gālaṭ
Söyle ey şīrin-zebān olmuş Ḥudā-dāduñ o ḥaṭ
- 2 Ḥūn-ı eşküm kūyuñı bir gün başar didüm aña
Didi ol cānum başar miqdārı dirler cūy-ı Şaṭ
- 3 Evc-i istignāda ol Sīmurğ-ı ‘Ankā gibi sen
Atma çirk-āb-ı fenāya kendūñi mānend-i baṭ
- 4 Būse-i la‘lūñ diler dil-teşnelere illā ki biz
Dilerüz gül-zār-ı vaşluñ kim şehā senden faqaṭ
- 5 Vaşf-ı yarı kıll vasaṭ iṭnābı terk eyle hemān
Kim dimişler Āsafā “لا خير الا في الوسط”

466 F. 110^{a-b}, H. 84^b.

2 Nār: Bār F.

3 idersin: iderse F.

467 F. 110^b, H. 84^b.

Bu gazel, Sâni'nin “Ḥaṭṭ-ı lā‘lūñ ḥaṭṭ-ı reyḥāndur diyen eyler gālaṭ/ Ey lebi yāqūtüm olmaqdur Ḥudā-dāduñ o ḥaṭ” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, Seri 1 Fasikül 4, s. 109.

5 “*lā ḥayra illā fi’l-vasaṭ*”: Hayır, ancak ortadadır.

Fİ HARFİ'Z-ZĀ'

468

Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Muḥavvildür semā'a ehl-i ḥāli gūş-ı ney vā'ız
Ki gūyā ola pür hem sāgar u cām ile mey vā'ız
- 2 Ḥarīş-i bezm-i hengām-ı 'araç olmak diler iseñ
Küleḥ-püş ol Ḥüseyniler gibi bir hırka gey vā'ız
- 3 Meşīḥat günleri çok içme şaḫın bāde-i nābı
Huşuşā nuşş iderken idesin ortada ḫay vā'ız
- 4 Seni biz kıluruz mey meclisine ḫüb ile teklīf
Gelüp ḥīn-i şitā eyyām-ı zevḫ-ı nār-ı dey vā'ız
- 5 Mişāl-i nār şādıklar dilinde dağlar Āşaf
Veliler sikkesidür baḫ hemān cismünde gey vā'ız

469

Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 İdermiş sevdiğüm her bār icrā-yı cefādan ḫaz
Fenāda ben daḫı nāmerdem eylersem şafādan ḫaz
- 2 Görüp derdüm beni zār itmeden def' itdi ihvānum
Ne derd-i şa'b imiş bu dilde ey 'ābid belādan ḫaz
- 3 Cüdālıḫda ḫayālün mā'adāsın añmazam şāhā
Muḫaḫkaḫdur ider ğurbetde ādem āşinādan ḫaz
- 4 Senün ruḫsāruña nezzāre eylersem 'aceb midür
Hiç olmaz mı hemīn āyīne-i ğitī-nümādan ḫaz
- 5 Züleyhā-yı zamān zeyl-i dili çāk itdi dirlerse
N'olur Āşaf ki Yūsuf gibi eyler iftirādan ḫaz

468 F. 110^b-111^a, H. 84^b-85^a.

4 biz: bes F. / mey meclisine ḫüb ile: ḫüb ile meclise F.

5 hemān: F.de yok.

469 F. 111^a, H. 85^a.

Bu gazel, Gelibolulu Ālī'nin "İşitdüm dilberüm ğāyetde eylermiş cefādan ḫaz/ Cihānda bir daḫı nāmerdüm eylersem vefādan ḫaz" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Kudret Altun, *age.*, s. 329.

5 eyler: eyle F.

470

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Gelür ‘âşıqlara her demde ol vird-i vefâdan hâz
İder bîmâreler elbette dârü-yı şifâdan hâz
- 2 Senüñ göñlüñ nice memnün-ı zühd ise ayâ zâhid
Benüm de hâtırum eyler ‘ünâb-ı dil-güşâdan hâz
- 3 İletme şüfî-i kec-ıtab‘ı sâkî meclis-i ‘ıyşa
Ki mestâneler itmez bu şekil zühd-i riyâdan hâz
- 4 Teferrüc-gâh-ı küyuñ var iken dil eylemez oldı
Ne seyr-i bâğ u büstân u ne zevk-ı pür-şafâdan hâz
- 5 Okuyup Âşafâ şî‘rûñ şafâ-yâb olsun ehl-i dil
İder zîrâ kemâl ehli bu tarz-ı hoş-edâdan hâz

471

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + - -

- 1 La‘l-i dilberden gelür her dem dil-i evkâra hâz
Merhem-i şîrînden her dem kılmıyş yara hâz
- 2 Hüşber dârü gibi ‘aklı alur la‘lün velî
Câm-ı vaşluñdan kılmur üftâde-i bî-çâre hâz
- 3 Zevkden olduk berî mihr ü vefâdan bî-naşîb
Dâr-ı dünyâya gelelden kılmaduk bir pâre hâz
- 4 Ehl-i hâl insânı nâdân n’ola incitse müdâm
‘Andelîbi kılmaga rencide yok mı hâra hâz
- 5 Guşsa vü gam zevk u şevk olur dile şubh u mesâ
Çekdigüm ekdârdan Âşaf gelürse yâra hâz

470 F. 111^{a-b}, H. 85^{a-b}.

1 bîmâreler: bîmârlar H.

3 şüfî-i: şüfî F.

4 büstân: büstân F.

5 tarz-ı hoş-: tarz şîrîn- F.

471 F. 111^b, H. 85^a.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ’nın “Yâr nerm oldukça geldi sine-i efğâra hâzz/ Merhem oldukça mülâyim andan eyler yara hâzz” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 192.

1 evkâra: efkâra F.

2 ‘aklı: ‘aklum H.

3 dünyâya: dünyâda H.

472

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Olanlar râğıb-ı vuşlat ider ol sîm-tenden hâz
Olur elbet çekince sîneye nâzük-bedenden hâz
- 2 Çıkup cānā nihāl-i kâmetün 'arz eyle gülşende
Derün-ı bāğda görünse olur serv-i semenden hâz
- 3 Göñül mesrūr olur ruhsāruña ger gelse nev-ḥaṭṭuñ
Bahār irse belī erbāb-ı zevk eyler çemenden hâz
- 4 Diñüz yāruñ ser-i kūyuñda feryād itmesün ağıyār
Olur mı şahn-ı gülde nāle-i zāğ u zegandan hâz
- 5 Nizām-ı şî'r-i Āşaf'dan şafā-yāb oldı 'āşıklar
İder şāhib-ṭabī'at dā'imā şîrîn-suḥandan hâz

Fİ HARFİ'L-'AYN

473

Mef'ülü fā'ilātü mef'ülü fā'ilün

- - + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Ṭavr-ı 'iṭābı nāsa kıılır āşikār şem'
Üftādesine sūzişi eyler nişār şem'
- 2 Başı kesildi 'arz ideli sūz-ı 'aşkuñı
Şevk-ı femüñle oldı hele dil-figār şem'
- 3 Bezm içre rüy-ı yāra kılalı zebān dırāz
Engüştime ṭolar anı ol nā-bekār şem'
- 4 Lāf ü güzāf kanda o kanda benüm şehüm
Gelse miyān-ı bezme olur şerm-sār şem'
- 5 Destār şardı Āşaf idüp cāmesin sefid
Ḥalvet bucağın eyledi gör ihtiyār şem'

472 F. 111^b, H. 85^b.

2 olur: ol H.

4 Diñüz: Diyñ F.

5 dā'imā: dāyimā H. / -suḥandan: -edādan F.

473 F. 112^a, H. 85^b.

Bu gazel, Gelibolulu Âlî'nin "Resm-i vefâyi ḥalka idüp âşikār şem' / Pervānesine âteşin eyler nişār şem'" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Kudret Altun, *age.*, s. 330.

474

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Gör dırāz eyler zebānın ol ruḥ-ı ḥandāna şem'
Āteş-efşān oldı añmaz mı ayā kim yana şem'
- 2 Sūziş-i ḥasret n'ola ḳāl itse cismüm sīm-veş
Bu ne ḥāletdür dimişler ṭal'at-i cānāna şem'
- 3 Gör ruḥ-ı dildār ile dā'im cidāl-i ḥüsn ider
Yaḳmada dā'im zebānın şu'le-i noḳşāna şem'
- 4 Rūḥ ruḥsāruñ diler ṭab'um cemālūñ rü'yetin
'Andelīb 'ādet durur verdi sever pervāne şem'
- 5 Āşafā 'aşḳıyla yaḳduñ cismüñi vuşlat günü
N'eyledüñ lāzım degül midür şeb-i hicrāna şem'

475

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Kāse-i mey ile geldi bezme pür-envār şem'
Yaḳdı andan 'ıyş u nūşa çehre-i dildār şem'
- 2 Öyle oynar dīdesi hiç bāl ü pervāne degül
'Aynı üzre kāh ḳor ey cebhesi gülnār şem'
- 3 İdemezdi başı üzre sāye-bān pervāneler
Olmasa ger Ḳays'a Leylā-yı güneş-ruḥsār şem'
- 4 Ṭayr-veş pervāneler pīrāyesin olduḳ'ider
Fānī-i dehre Nerīmān olduḳım iş'ār şem'
- 5 Lāle-zār seyrin ider güyā ki Āşaf şāh-ı 'aşḳ
Urdı yir yir cismüme her daḡ-ı āteş-bār şem'

474 F. 112^a, H. 85^b-86^a.

Bu gazel, Fuzûlî'nin "Dil uzadur baḥş ile ol 'ārız-ı ḥandāna şem'/ Od çıḫar aḡzından etmez mi ḥazer kim yana şem'" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, c. I, s. 85.

1 zebānın: zebānuñ F. // añmaz mı: anmaz mı F.

3 zebānın: zebānuñ F.

4 Rūḥ: Rūḥ F.

475 F. 112^b, H. 86^a.

Bu gazel, Sabrî'nin "Şīşe-i mey kim ḳodı meydāna bir nevvār şem'/ Yaḳdı andan bezm-i ḥüсне 'ārız-ı dildār şem'" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 206.

1 ile: gibi F.

5 yir yir: yer yer F.

476

Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

-- + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Žü'-i cemâl-i yâr yeter derd-mende şem'
Ey dil ki hüsn-i nür-ı Hudâ kanda kanda şem'
- 2 Dil vardı pâyına gice göstermedi ruhın
Zulmetde koydu virmedi ol müstemende şem'
- 3 Bildüm verâ-yı dilden imiş nâra düşüp ol
Mânend-i lâle olduğu bağı süzende şem'
- 4 Dil içre cân şem'-i ruhuñsuz uyana mı
Sen gelmeyince yanmaz o beytü'l-hazende şem'
- 5 Husrev-mişâl sözleri olmakda süz-nâk
Âşaf eliyle yağıdı o bezmün içinde şem'

477

Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilâtün

+ - + - / + + - - / + - + - / + + - -

- 1 Kılırsa zümre-i ihvân ne var o şüha tevâzu'
Firişte hem kıla bî-ihtiyâr o şüha tevâzu'
- 2 Hacâlet ile çemen-zârı kılsa idi teferrüc
Şanavber eyler idi şerm-sâr o şüha tevâzu'
- 3 Hevâ-yı kâmeti kıldı nihâl-i verdi dü-tâ kim
Hemîşe kılmada meyyâl-i zâr o şüha tevâzu'
- 4 Hezâr 'işve ile gelse hâneme o melek-rû
Müdâm kılsa gönül bî-şümâr o şüha tevâzu'
- 5 Egerçi bir nazâr-ı i'tibâr bulmadı lîkin
Kılur bu Âşaf-ı ümniyye-dâr o şüha tevâzu'

478

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Kâmetün naqşı gözümden ola hâşâ münkatı'
Kalb-i Mecnün'dan ola mı fikr-i Leylâ münkatı'

476 F. 112^b, H. 86^b.

477 F. 112^b-113^a, H. 86^a.

Bu gazel, Fehîm-i Kadîm'in "Ederse cümle-i hübân ne var o şüha tevâzu'/ Eder melâ'ike bî-ihtiyâr o şüha tevâzu'" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Tahir Üzgör, *age.*, s. 508-510.

478 F. 113^a, H. 86^b.

- 2 Perçemünden kesmedi gönlüm bu kulluk neş'esin
Baş u cāndan olmadı bir demde ğavgā münkaṭı⁶
- 3 Seyl-i eşküm eylesün ceryān ser-i kūyuñda koy
Belki bir gün vuşlat-ile ola cānā münkaṭı⁶
- 4 Eşk-i çeşmin eylesün hūn-āb mestānuñ senüñ
Bāde-i la'lüñ katında oldu şahbā münkaṭı⁶
- 5 Āşaf⁷ı kūyuñdan itseñ men⁶ kesmez nālesin
Hiç ola mı gülşenüñden murğ-ı şeydā münkaṭı⁶

FĪ HARFĪ'L-ĠAYN

479

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün
- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Şevk-ı şahbā ile yakmış cismine mestāne dağ
Cārī olmışdur yağar sīnesine ılane dağ
- 2 Kā'ilem sūz-ı maḥabbet kalbi taḥrīk eylesün
Dağ çeksün hūb destiyle dil-i sūzāna dağ
- 3 Hırka-puş olup derüñde diyeyüm yāhū ki dost
Yağayum 'āşıkларуñ gibi bu cism ü cāna dağ
- 4 Bezmede yüzüñ görüp eşhāş mey nūş itmesün
Görmeyem 'işretde kaṭ'ā yakduğın bīgāne dağ
- 5 Dağ çekmiş sīne-i a'dāya 'āşık diyü dost
Çün yağarlar Āşafā 'özri olan ḥayvāna dağ

480

Müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün
- - + - / - - + - / - - + - / - - + -

- 1 Bāzūya ol meh mihr şeklinde yağar bisyār dağ
Kıymetde her biri deger yüz biñ 'aded dīnār dağ
- 2 Yāruñ yanında dağ-ı sīneñi gel itme āşikār
Ol genc-i medfūnuñ senüñ de itmesün ızhār dağ

2 gönlüm: gönül F. // bir: bu H.
479 F. 113^{a-b}, H. 86^b.
2 çeksün: çeksün F.
3 ki: H.de yok.
480 F. 113^b, H. 87^b.
1 ol: o F.

- 3 Hāl-i ‘izāruñdur hayāl-i fikrüm ey ruhsârı gül
Pür-hūñ idüp cisme uran lāle-i şahrâ-vâr dağ
- 4 Dağlar yaqarmış rû-siyeh ağıyāra yār ‘āşık diyü
Hayvāna ‘illet zāhir olduqda yaqarlar çār dağ
- 5 Nükte ğam-ı ‘āşıklarunñ sırr-ı nihānı gencidür
Fethine anuñ Āşafâ lâzım durur şad-bār dağ

481

Mef’ülü fâ’ilâtü mefâ’ilü fâ’ilün

--+ / -+--+ / +--+ / -+-

- 1 Sākī ya n’içün eylediler bādeye yaşağ
Mey-müdmīn ehli öle mi yā olalar mı şağ
- 2 Haţtuñ kesildi cismüñi görmek murādumuz
Evvel-bahār gelse olur zevk-ı şaħn-ı bāğ
- 3 İş’ār-ı nār-ı şevk mecāzī degül midür
Şunlar ki cism ü cāna yaqar tāze tāze dağ
- 4 İt müşg-būy-ı kāküli kavm-i Hıţā’ya ‘arz
İrdükçe şāme bağlamasun müşg-sān dimāğ
- 5 Heftād sāle oldı vü geldi vücūda za’f
Demden gelür bu vaqt dilā Āşaf’a ferāğ

482

Fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilâtün fâ’ilün

-+-- / -+-- / -+-- / -+-

- 1 Tırta-i pür-tābı dām u iki beñdür iki zāğ
Tā’ir-i dil şaydına kırmış o meh telden duzāğ
- 2 Cüydur anuñ sirişki lāle dağ-ı sīnesi
Mā’il oldı güyiyā bir serv-ğad dildāra bāğ

3 ruhsârı: ruhsâr-ı F.
481 F. 113^b-114^a, H. 87^a.

2 kesildi: seçildi F.

3 tāze tāze: yāra tāze H.

4 kāküli: kākül F. // bağlamasun: bağlamasın F.

5 vaqt dilā: vakt-i dil-i F.

482 F. 114^a, H. 87^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ’nın “Halka halka zülfi dām u iki hâli iki zâğ/ Mürğ-i dil şayd itmege beñ gösterüp kırmış duzâğ” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 194.

1 Tā’ir-i: Tāyir-i H.

2 Mā’il: Māyil H.

- 3 Eyleyüp ihsân açduñ cism-i zâra şerhalar
Her ağan kan oldı cism-i cüya güyâ tâze dağ
- 4 Sünbülü gülşende gördüm haylice aşüfte-ğâl
Eylemiş anı hevâ-yı kâkülün muhtell dimâğ
- 5 Dem olur mı dil o mâh için ki süzân olmaya
İ'tibâr idüp n'ola ger Āşaf'ı kılsa çerâğ

483

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Çeşmün ider miydi bakşañ neşve-i meyden ferâğ
Milket-i hüsn içre olsa meclis-i 'ıyşa yaşağ
- 2 Cân ki serdârân-ı 'ıyş hem şoğbetün Suhrâb'ıdur
Haydar-ı şemşir-keş-i ebrün anı hod kor mı şağ
- 3 Kim tağammül kıla ol fâhtelerün efgânına
Şâh-ı gül hüb durur anda yoğdur ol kaçde dimâğ
- 4 Oldı şanmañ kim hüveydâ şevk-ı şahbâdan habâb
Oldı zâhir bañr-ı feyzinden anuñ bir şeb-çerâğ
- 5 Āfitâb-ı 'âlem-i tâbuñ cemâli bedr olur
Sînem üzre Āşafâ ger çekse ol meh-pâre dağ

484

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Haññ-ı nev-hîzin bitürmiş verd-i ruhsârum dirîğ
Zâğlarla yine tolmış taraf-ı gül-zârum dirîğ
- 2 Öpdigüm la'l-i lebin rindâna ikrâr eylemiş
Hâlet-i şahbâ ile fâş oldı esrârum dirîğ

3 şerhalar: şerha H. // cism-i cüya güyâ: güyâ cism-i cüya H.

483 F. 114^{a-b}, H. 87^{a-b}.

Bu gazel, Sabrî'nin "Āgamzeñ eyler miydi câm-ı 'ışveden görsek feâğ/ Kışver-i hüsn içre olsa bâde-i nâba yasağ" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *Sabrî Mehmed Şerif Divânı (İnceleme-Karşılaştırmalı Metin)*, Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Ens., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1990, s. 207.

1 Milket-i: Milketi F.

2 'ıyş: 'ıyş u F. // Haydar-ı: Haydar'ı F. / ebrün: ebrün H.

3 kaçde: hânde F.

4 şanmañ: şanman F. / şahbâdan: şahbâda F.

484 F. 114^b, H. 87^b-88^a.

1 bitürmiş: yetürmiş H. // Zâğlarla: Zâğlar F.

2 Öpdigüm: Öpdüğüm H.

- 3 Kılmadum tertīb-i dīvān nazm-ile yazık baña
Şunmadum ol şehriyār-ı dehre eş‘arum dirīg
- 4 İbtilā-yı derde it disem devā düşnām ider
Diñlemez her demde nuşh-āmīz güftārum dirīg
- 5 Gelmez oldı Āşafā ol lāle-ruḥ gül-zāra hiç
İtmez oldı ‘arz-ı kāmēt serv-i reftārum dirīg

485

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Eyledi ol kadd-i bālā seyr-i lāle-zār-ı bāğ
Oldı sebze ser-be-ser hep taraf-ı cūybār-ı bāğ
- 2 Perçem-i pür-çin ile seyr-i ruḥuñdur maṭlabum
Açmasun zūlf-i niğār ister şakāyık-vār-ı bāğ
- 3 Dü piyāle nūş idüñ diyü mey-i nābı hemān
Şoḥbete eller şalar yārāne hep gülnār-ı bāğ
- 4 Gelseler şirīn-edā ile görüp bu şafhayı
Okuya bu mışra‘ı rengin hezār-ı zār-ı bāğ
- 5 Kõnmasa zāğ u zeğān şāh-ı dırahtına anuñ
Āşafā hoş dil-güşā idi bu dem gül-zār-ı bāğ

FĪ HARFİ’L-FĀ’

486

Meḫ‘ülü fā‘ilātü meḫ‘ilü fā‘ilün

- - + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Gördüm kaşuñda māh u hilālī taraf taraf
Buldum femüñde āb-ı zülālī taraf taraf
- 2 Kāmēt midür inen nedür ol kadd-i ser-bülend
Tübā gibi şalıñdı nihālī taraf taraf
- 3 Keyfiyyet-i lebüñ eşerin şormağa bu çarḥ
Yolladı āfitāb u hilālī taraf taraf

485 F. 114^b, H. 87^b.

4 şafhayı: şafha‘ı F.

486 F. 115^a, H. 88^a.

Bu gazel, Gelibolulu Ālī’nin “Gördüm ruḥuñda nūr-ı cemāli taraf taraf/ Buldum saçunda bûy-ı vişālī taraf taraf” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Kudret Altun, *age.*, s. 332.

4 Zülf-i siyāhuñ ile ruhuñı ‘ayān için
Şaldı Hudā bu rüz u leyālî taraf taraf

5 Bulmağa bahr u berde o hürşîd-i enveri
Āşaf arardı hûb cemālî taraf taraf

487

Mef’ülü fâ ‘ilātü mefâ ‘ilü fâ ‘ilün

-- + / - + - + / + - - + / - + -

1 Varduğda ‘arz-ı sūziş ider bezm-i yāra def
Öyle gider cenāb-ı şeh-i pür-vaqāra def

2 Bir zer-nişān ğılāf ile çün geldi ‘işrete
‘Arz itdi ‘āşıkāna bu dem zer nigāre def

3 Dest-i zenāneden yedi hayli tabancalar
Varmış tenin döker yine kūy-ı nigāra def

4 A‘dāyı gör ki hem-dem-i bezm-i bütāndur
Kıldı uşulî şimdi muhālîf qarāra def

5 Āşaf-mişāl meclis-i şāh içre rüz u şeb
Devr-i revānı ‘arz ider ‘uşşāk-ı zāra def

488

Fā ‘ilātün fâ ‘ilātün fâ ‘ilātün fâ ‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

1 İtmedüñ cānā mekānum gülşenüñde hāk hayf
Husrev-i ‘ālî maqāma irmedüm bî-bāk hayf

2 Bāğ-ı rüyüñdan şehā engür-ı vaşluñ dirmeden
Dāne-i hālün ğamıyla bu dil oldı tāk hayf

3 Dil-nevāzā hāke hūnum saçmaduñ mānend-i şayd
Ser dirîğā olmadı çün der-ğor-ı fitrāk hayf

4 Cānuma te’sîr kıldı zehr-i mār-ı firqatün
Hey dirîğā yetmez ise mül dinen tiryāk hayf

487 F. 115^a, H. 88^{a-b}.

2 ğılāf ile: ğılāf-ile H.

3 yedi: yidi H.

488 F. 115^b, H. 88^a.

2 dirmeden: dirmedin H.

4 dinen: denen F.

- 5 Merdümân-1 ‘ayn-1 Āşaf eylesün ‘arz-1 bükâ
Şâh-1 ‘âlî kıadri oldı hem-reh-i itrâk hayf

489

Mef’ülü fâ’ilâtü mefâ’ilü fâ’ilün

-- + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Geldi o gül yüzine yine haıtı-ı yâr hayf
Bir tarzı daıı oldı bu revnaı ‘izâr hayf
- 2 Geldi hazân-1 bâğ-1 ruıa dirmedük gülün
Bîzâr oldı cân ile dil şad hezâr hayf
- 3 Cism-i nizârı virde yele bād-ı gam yine
Ben nātüvâna eyledi bu rüzgâr hayf
- 4 Kim derd-i ‘aşık dilde kıarârî ne fâ’ide
Ol yâr-ı şüh ‘ahde degül ber-kıarâr hayf
- 5 Tâkıat getürmez oldılar ‘uşışık cevriüne
Çok itdi Āşaf anlara yâr aşikâr hayf

490

Mef’ülü fâ’ilâtü mefâ’ilü fâ’ilün

-- + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Güller açıldı gönça muıayyeb havâ laııf
‘Ālem güşâde büy şüküfe şabâ laııf
- 2 Şad-berg-i verdi açdı nesîm-i seıer bu dem
Olmaıda bâğ çün İrem-i dil-güşâ laııf
- 3 Oldı kenâr-ı gülşene güller ‘ıtır-feşân
Kıldı revânı büy-ı hoş-ı cân-fezâ laııf
- 4 Bülbül teğannüm itmededür her maıâmıda
Hem lâle-zâr hüb u şadâ-yı nevâ laııf
- 5 Āşaf şemîm-i feyz-ile olsa güşâde dil
Çün verd-i nazm-ı hübı olur dâ’imâ laııf

5 hem-reh-i: hem-dem-i H.

489 F. 115^b, H. 90^a.

1 tarzı: tarz F.

4 fâ’ide: fâııde H.

5 cevriüne: cevriüne M.

490 F. 115^b-116^a, H. 88^b.

Bu gazel, Cevri’nin “‘Ālem şükufte bâğ müferriıı hevâ laııf/ Diller küşâde nefıa-i bād-ı şabâ laııf’ matlıalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hüseyin Ayan, *age.*, s. 229-230.

4 teğannüm: teğannî H.

5 feyz-ile: feyz-ile F. // dâ’imâ: dâııimâ H.

491

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Rüy-ı gül-gūna virelden *ḥaṭṭ*-ı şeb-rengüñ şeref
Rāḥatı üftādenüñ olmaḳda cānā ber-ṭaraf
- 2 Olmadı zāhir leṭāfet *ḳulzūmi* mevc uralı
Dür dişüñ mānendi hiçbir gevher-i la‘līn şadef
- 3 Olmadı bir *ḳaṭre*ce cānā yanuñda mu‘teber
Şu gibi naḳd-i sirişki dem-be-dem *ḳıldum* telef
- 4 Sille-i dūd-ı derūnumdan *ḥazer* it ey ‘adū
Ḥaddüñi bil germe böyle sīneñi mānend-i def
- 5 Diñlemezse gevher-i şı‘rūñ senüñ Āşaf o māh
‘İzz ü rif‘at bulmaya dünyāda mānend-i *ḥazef*

492

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 ‘Ārız-ı gül-gūna virmiş zülf-i müşḳinüñ şeref
‘Āşık-ı şeydālaruñ ārāmı oldı ber-ṭaraf
- 2 Olmadı peydā güzellük baḫrı emvāc uralı
Dürr-i dendānuñ gibi bir gevher-i lālīn şadef
- 3 *Ḳatre*-i şebnem *ḳadar* bulmadı revnaḳ şad ḫayıf
Yok yire ey gül-‘izārum eşkümi itdüm telef
- 4 Pençe-i sūz-ı dilümden ey faḳīr eyle *ḥazer*
Āteşin gör sīneñi kim germ’iñen mānend-i def
- 5 İltifāt itmezse Āşaf nazm-ı pāküñe o yār
Zerre şöhret bulmaya dünyāda mānend-i *ḥazef*

491 F. 116^a, H. 88^b.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ’nın “‘Ārız-ı zibâña virmiş *ḥaṭṭ*-ı müşḳinüñ şeref/ ‘Āşık-ı miskînüñüñ ārāmı oldı ber-ṭaraf” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 196.

4 Ḥaddüñi: Ḥaddiñi M.

492 F. 116^{a-b}, H. 89^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ’nın “‘Ārız-ı zibâña virmiş *ḥaṭṭ*-ı müşḳinüñ şeref/ ‘Āşık-ı miskînüñüñ ārāmı oldı ber-ṭaraf” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 196.

2 güzellük: güzelüñ F. / uralı: ideli F.

3 yire: yere F.

4 germ’iñen: germ iñen M.

5 pāküñe: pākine H.

493

Meʿūlü mefāʿilü mefāʿilü faʿülün

--+ / +-- / +-- / +--

- 1 Bî-râhat ider qalb ü dili bār-ı tekellüf
Dîvāneye müşkil görünür kār-ı tekellüf
- 2 Aḥbāb ile meyhānede ʿişret ider iken
Meste ne revādur ola āzār-ı tekellüf
- 3 Gül bāğına ney-maşıbuñ itmeñ beni daʿvet
Ḥarq eylesün zeyl-i dili ḥār-ı tekellüf
- 4 Mestür kıllur luḫf-ı şabā vech-i edā hem
Ol yirde demādem ola işʿār-ı tekellüf
- 5 Gel eylemeñüz Āşafʿuñ evzāʿını taʿyīb
Şūrīde ne bilsün nedür eṭvār-ı tekellüf

494

Fāʿilātün fāʿilātün fāʿilātün fāʿilün

-+-- / -+-- / -+-- / -+--

- 1 Oldı ʿıyş-ı meyde dilden ḥavf-ı ğuşşa ber-ṭaraf
Ġuşuma geldi şürāḥīden nidā-yı lā-tuḥaf
- 2 Bir qumāş-ı ʿanberīn rengi buḥār-ı āhdan
Şāha getürdi çü ḥāce-i dil eyledi tuḥaf
- 3 ʿĀşıkān kūy-ı derüñde varını şaçsa ne ğam
Rāğīb-ı kīmyā olanlar mālını eyler telef
- 4 Her zamān gevher ümīd itme felekden vaqt olur
Ḳatre girmez keffine kendin dü-nīm eyler şadef
- 5 Ḳatre-āb-ı mihr-i feyzüñ kıllma Āşafʿdan dirīğ
Yevm-i pür-süz-ı firāqda ey yem-i dürr-i Necef

493 F. 116^b, H. 88^b-89^a.

Bu gazel, Fehīm-i Kadīm'in "Bî-ṭākat ider ehl-i dili bār-ı tekkellüf/ Mestāneye düşvār gelür kār-ı tekellüf" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Tahir Üzgör, *age.*, s. 516-518.

1 görünür: görünür H.

4 yirde: yerde F.

494 F. 116^b-117^a, H. 89^a.

Bu gazel, Sabrî'nin "Oldı bezm-i meyde dilden bīm ü ğuşşa ber-ṭaraf/ Ġuşuma erdi şürāḥīden şadā-yı ʿlā-teḥaf" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 208.

3 derüñde: derinde H. // mālını: varını H.

5 pür-süz-ı firāqda: süz-efzāda sen H.

495

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Geyse bābuñda sezādur meh-i tābān üsküf
Devlet-i şehde yaqışur geye derbān üsküf
- 2 Yücedür kullarınıñ 'izz-ile başı yiridür
Devletünde geye hūrān ile ğilmān üsküf
- 3 Gönderür mihr ü mehi hıdmet-i hāk-i derüne
Geydürüp başına hūrşīd-i dirahşān üsküf
- 4 Şecer-i melce-i Eymen'dür o serv-i bālā
Şevk urur anda şan ol ahker-i sūzān üsküf
- 5 Başuma nār yaqup şāha teşekkī ideyin
Od gibi yaqdı beni geydi o hūbān üsküf
- 6 Tuğlar kākül-i pür-ḥam 'alem ol serv-i bülend
Anuñ altun tācıdur ey meh-i tābān üsküf
- 7 Yüzine bakmaz ise ger n'ola Āşaf kılunuñ
Geydi şāhīn gibi farķına o cānān üsküf

496

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Enderün ağası oldı geyüp eknün üsküf
Eyledi rüy-ı dil-efrüzümü ezfün üsküf
- 2 O gönüller alıcı yarı görüp şems ü kamer
Baḥş itdi biri sīmīn biri altun üsküf

495 F. 117^a, H. 89^{a-b}.

Bu gazel, Hüdâyî-i Kadīm'in "Giyse çapuñda revādur meh-i tābān üsküf/ Hıdmet-i şehde yaraşur giye derbān üsküf" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Mehmet Demiralay, *Hüdâyî-i Kadīm (16. yy) ve Dîvânı İnceleme-Tenkidli Metin*, Süleyman Demirel Üniv. Sosyal Bilimler Ens., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta 2007, s. 150-151.

1 "meh-i tābān" F.de bulunmayıp onun yerine "sezādur" kelimesi iki kere yazılmıştır.

2 yiridür: yeridür F.

3 hıdmet-i hāk-i: hizmet-i hāke F.

4 Şecer-i: Şecer ü F.

5 yaqup: yaqayum F. / ideyin: ideyüm F. // Od gibi: od-veş F / o: çü H.

6 kākül-i: kāküli F.

7 Yüzine: Yüzüne H.

496 F. 117^{a-b}, H. 89^b.

Bu gazel, Sâni'nin "Geydi der-bān-şıfat ol dilber-i mevzün üsküf/ Eyledi hüs-ü dil-efrüzünü ezfün üsküf" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *Şiir Mecmualarında XVI ve XVII. Asır Divan Şiiri Revanî-Hayretî-Haverî-Ahî-Peyamî-Sanî*, Seri 1 Fasikül 4, İstanbul Üniv. Yay., İstanbul 1949, s. 105.

- 3 Dirmiş ol kişver-i şāhuñ ki baña oldı gulām
Başına geydigi dem şāh-ı humāyūn üskūf
- 4 Tellerin zerrīn iderse yiri var baş üzre
Olalı pādişeh-i devlete maķrūn üskūf
- 5 Āşafā kisve-i şāhī diyū geydiler anı
Hāne-i hāşşa aġayānı bu ķānūn üskūf

497

Fe 'ilātūn fe 'ilātūn fe 'ilātūn fe 'ilūn

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Dizdigi bu ki müje haylini cānān şaf şaf
Gözden 'uşşāķı geçürmiş gibi hūbān şaf şaf
- 2 Şevķ-ı ruhsāruñ için mişbaťa-i dilde yine
Ser-be-ser şem'a yaķar şu'le-i sūzān şaf şaf
- 3 Sen demi 'İsī-i cān-bahşuñ öñinde 'uşşāķ
Şanki dīvāra yazılmış büt-i bī-cān şaf şaf
- 4 Beyt beyt ezber idenler ruħuñuñ evşāfin
Dergehūñde okuya şı'r ile dīvān şaf şaf
- 5 Ğam mı a'dāsını ķatl eylese Āşaf bir bir
İtdi küfr ehlini ġaşb 'asker-i sultān şaf şaf

498

Fā 'ilātūn fā 'ilātūn fā 'ilātūn fā 'ilūn

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Seyre çıķmaķdan ider yārān ile ol yār havf
Bellü kim idlāl idüp virmiş yine aġyār havf
- 2 Bilüp 'özrin hūste dil cān çıķmadan eyler hāzer
Za'f-ı řārī olsa ölmekden ider bīmār havf
- 3 Ehl-i derdi sen yanūnda görseñ itme ictināb
Ey melek-rū itme ādemden o perī-vār havf

3 Dirmiş: Dermiş F.

4 iderse yiri: ider ise yeri F.

497 F. 117^b, H. 89^b-90^a.

4 okuya: okıya H.

498 F. 117^b-118^a, H. 90^a.

1 kim: ki F.

3 perī-: perrī- H.

4 Zahmı var derd ü elemden burc-ı cismümde dilüñ
‘Askerüñ қаһtıңдан eyler nitekim serdār һavf

5 Şöyle sür düşmenleri Āşaf yanından dilberüñ
İsmüñ işidine itsünler kamu aǵyār һavf

FĪ HARFĪ’L-ĶĀF

499

Mef’ülü mefā’īlü mefā’īlü fa’ülün

--+ / +--+ / +--+ / +--

1 Gel ey yüzi māhum beni zār eyleme çok çok
Lāyık mı ferāmüş ola bu һaққ u һuқūқ

2 Kimi suһanuñ var didi kimisi cemālüñ
Ķā’il degülüz şemmece biz bu söze yok yok

3 Ğamzeñ bize luţfen n’ola rāst gelse ‘adūya
‘Özri olıcaқ pūteye toǵrı gidemez oқ

4 A‘lā göre belki yüzüñ aǵından o kendin
Kim dir saña ser-tācuña bir gül aluban şoқ

5 Her bāzūña daǵlar yaқuban zīnet idersin
Āşaf senüñ ol sīne-i sūzānuña söz yok

500

Fe’ilātün fe’ilātün fe’ilātün fe’ilün

++-- / ++-- / ++-- / ++-

1 ‘Aşқ şarrāfi beni vuşlata görse lāyık
Dil-i meftūnumı iderdüm aña şeydālıқ

2 Şānī-i ṭab’uñ ider yine ṭabībüm ta’mīr
Şarşar-ı қаһr ile dil kişverini gel sen yıқ

499 F. 118^a, H. 90^{a-b}.

Bu gazel, Gelibolulu Āli’nin “Ey Yūsuf-ı şānī baña ṭa’n eyleme çok çok/ Billāh saña daһı yaramadı mı қulluқ” matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *age.*, c. II, s. 894-895.

2 Ķā’il: Ķāyil H.

3 toǵrı: toǵru H.

4 dir: der F.

5 daǵlar: taǵlar H.

500 F. 118^{a-b}, H. 90^b.

Bu gazel, Gelibolulu Āli’nin “İşқ dellāli beni vaşlma kılsa lāyık/ Cān-ı şîrînümi virürdüm aña һalāyık” matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Kudret Altun, *age.*, s. 335.

- 3 Havf iderem ki miyānla kemerüñ eyleye ceng
Bıçağın yine çekerler ki kenāra şıķ şıķ
- 4 Araya şalma nemek dökdüreyin diyü beni
Şu karar eyleyemez olsa eger şışe şınıķ
- 5 Āşafā devlet-i dünyāya baş egmez bir dem
‘Ālem-i vahdete irişse eger bir hāzıķ

501

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Şüfî çeşm-i ‘ibreti aç tal‘at-i zībāya bak
Yek nazar mir‘āt-ı şun‘-ı hāzret-i Mevlā’ya bak
- 2 Şāh-rāhdur baħr-ı hikmetde vücūduñ şehrine
Bir iki gün gel şafā-yı kalb-ile dünyāya bak
- 3 Bu ne dildür mevc urur içinde ‘aşkuñ kulzümü
Gel vücūduñ kişverinde derc olan deryāya bak
- 4 Sāgar-āsā kim durur meclisde pür-ħün olmayan
Gülsitānuñ lālesin seyr it gül-i hamrāya bak
- 5 Hāl-i Āşaf‘dan ‘alāmet isteseñ ey kaşı yā
Kaddi ham olmuş kemāna rüy-ı zerd-i nāya bak

502

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Ne biter seyr-i çemen-zārda yār olmayıcaķ
Gülşeni gezmede hāşıl ne bahār olmayıcaķ
- 2 Bülbülüñ nağmesi pür kıldı cihānı gerçi
Dilberā n’eyleyelüm būs u kinār olmayıcaķ
- 3 Meskenin şahn-ı İrem kılsaķ ider mi ārām
Dil-i şürīdede hem şabr u karar olmayıcaķ

3 Bıçağın: Bıçağūñ F. / yine çekerler ki kenāra: niye kenāra ki çekerler H.

5 egmez: egmezem F.

501 F. 118^b, H. 90^b.

Bu gazel, Bâkî’nin “Zāhidā ‘ibret gözin aç şüret-i zībāya bak/ Bir nazar āyīne-i şun‘-ı cihān-ārāya bak” matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 248.

4 kim durur: kimdür F.

502 F. 118^b, H. 90^b-91^a.

Bu gazel, Bâkî’nin “Seyr-i gül-şende ne hāşıl bile yār olmayıcaķ/ Şāh-ı gülden ne biter tāze bahār olmayıcaķ” matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 248-249.

4 K̄aydına düşse n'ola gördiği āhūnuñ dil
Pādişeh k̄atlanamaz şayd u şikār olmayıcak

5 Āşafā şāhed-i maṭlūb olur çehre-nümā
Ṭab'-ı mir'āt-ı muşaffāda ğubār olmayıcak

503

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Sīne mi var şad hezārān nāvek-i müjgānı yok
N'eyleyem üftādegānuñ naḳle hem dermānı yok
- 2 Nice taḳrīr ideyüm peykān-ı tīr-i ğamzesin
Sīneden eyler ğüzer ammā yüzinde k̄anı yok
- 3 'Āşıkı eyler telef bilmem ne cādūdur gözi
Şüretā destinde bakşañ deşne-i bürrānı yok
- 4 Lebleri serḫōş ider rūḫ-ı revān-ı 'āşıkı
Meclis-i 'aşkında ammā kāse-i gerdānı yok
- 5 Dīde-i dildārı hūnīn gördi Āşaf kendiden
Vehme düşdi ḫālını iş'āra ammā cānı yok

504

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Ten mi var kim dilde çarḫ-ı tīrūññ peykānı yok
Zaḫmın inkār itmege 'āşıkıların imkānı yok
- 2 Kirpiği oḫlarına tañ mı disem sehm-i k̄azā
Dem olur tenden çıkar hem yiri yok iskānı yok
- 3 'Āşık öldürmekte bilmem ne füsün eyler gözi
Şüretā görseñ yedinde deşne-i bürrānı yok

503 F. 119^a, H. 91^a.

Bu gazel, Cevrī'nin "Dil mi var kim anda zaḫm-ı nāvek-i müjgānı yok/ Derdin izhār etmekte 'āşıkıların dermānı yok" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hüseyin Ayan, *age.*, s. 232.

4 revān-ı: revānı F.

504 F. 119^a, H. 91^b.

Bu gazel, Cevrī'nin "Dil mi var kim anda zaḫm-ı nāvek-i müjgānı yok/ Derdin izhār etmekte 'āşıkıların dermānı yok" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hüseyin Ayan, *age.*, s. 232.

1 tīrūññ: tīrinūñ F.

2 Kirpiği: Kirpigüñ H. // yiri: yeri F.

3 füsün: efsün F.

- 4 Bir nazarla ‘âşıkın serhōş u lâ-ya‘kıl ider
Meclis-i nâzında ammâ kâse-i gerdâni yok
- 5 Geçdi Āşaf kendisinden ‘ayn-ı kıttâlin görüp
Vehm-i seyf-i dīdesinden ‘arz-ı hâle cânı yok

505

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 E’ş-şalâ feyz-i leṭâfetle açıldı bâb-ı ‘aşk
Eylesün hūbân ile cân ‘işretin aşhâb-ı ‘aşk
- 2 Dil reh-i dildârda ṭursun mişâl-i hâr u ḥas
Rūzgâr ile sürer bahre anı seyl-âb-ı ‘aşk
- 3 Cevher-i maṭlûbı şâfî-dil olanlardur bulan
Degme ‘ummânda bulunmaz gevher-i nâyâb-ı ‘aşk
- 4 Kūlzüm-i ‘aşka düşenler kılmaz ümmîd-i necât
Kankı zevraḫdur ki gâ’ib kılmadı girdâb-ı ‘aşk
- 5 Var mı Āşaf zerrede ol ṭâkat ola ber-karâr
Dehri pür-nūr eyleyince neyyir-i pür-tâb-ı ‘aşk

506

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Görse ruhsârını olmaz mı her âdem ‘âşık
Yâ nice olmaya ol meh-veşe ‘âlem ‘âşık
- 2 Rüstemâne nigeḥ-i çeşmine meftûn diller
Zülf-i Leylâ-veşine Kays ise maḥrem ‘âşık
- 3 Elleşür çeşm-i pür-âşûb ile merdâne yine
‘Aşk-ile her ne kadar olsa da sersem ‘âşık

4 ‘âşıkın: ‘âşıkun F.

5 seyf-i: seyfe F.

505 F. 119^b, H. 91^a.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ’nın “Eş-şalâ dest-i irâdetle açıldı bâb-ı ‘aşk/ Eylesün cânân ile cân şöḫbetin erbâb-ı ‘aşk” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *Şeyhülislâm Yahyâ Divânı*, MEB Yay., Ankara 2001, s. 199.

4 Kankı: Kanğı H. / gâ’ib: gâ’yib H.

506 F. 119^b, H. 91^{a-b}.

Bu gazel, Cevrî’nin “Zülfine beste melek hüsüne âdem ‘âşık/ Olmuş ol şûḫ-ı perî-çehreye ‘âlem ‘âşık” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hüseyin Ayan, *age.*, s. 233.

2 çeşmine: çeşmüne H. // Leylâ-: Leylî- H.

4 İnkisâr-ı dil-i nâ-çâr anı hâlî kor mı
Çeşmi kaşd itse de tûrmaz yine epsem ‘âşık

5 Ehl-i zevk olmaz imiş meyle güzelsüz kaç‘â
O da Âşaf gibi hem şâdık ola hem ‘âşık

507

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

1 Feyze mazhar dil mi yok dehr içre bir server mi yok
Bezmdede serhoş mı yok bilmem mey-i aħmer mi yok

2 Verd-i tab‘um açılıp kalbüm n’içün bulmaz feraħ
Gonça mı yok gülsitân içre ya bülbüller mi yok

3 Bilmezüz bir dil ki bülbül gibi ide nağmeler
Ötdürür mi yok gülistânda ‘aceb diñler mi yok

4 Feyze kâbil yok mı yâ hârâyı eyler la‘l-i nâb
Mihr-i pür-tâb-ı cihân-ârâ-yı nîk-aħter mi yok

5 Bıkr-i mazmûnı niye perverde itmez ehl-i dil
Âşaf-âsâ yoħsa bir merd-i hüner-perver mi yok

508

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

1 Dâd elinden dilberüñ efkâr çok güftâr yok
Göñlümi alduñ disem inkâr çok ikrâr yok

2 Sûz-ı dilden añlamaz eyler tegâful ol perî
Anda dâ‘im tavr-ı nâ-hemvâr çok hemvâr yok

3 Pür-vefâ meh-pâre yok cân bezl ider âvâre çok
Gör ki ‘âşık n’işlesün ağıyar çok dildâr yok

507 F. 119^b-120^a, H. 91^b.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ’nın “‘Aşka kâbil dil mi yok şehri içre yâ dil-ber mi yok/ Mest yok meclisde bilmem mey mi yok sâgar mı yok” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 204.

1 Feyze: Feyzine F.

4 Feyze: Feyzine F.

5 yoħsa: yoksa F.

508 F. 120^a, H. 92^a.

Bu gazel, Gelibolulu Âli’nin “‘Ah elinden servimüñ refîâr çok güftâr yok/ Bûse vir cân al dirin inkâr çok ikrâr yok” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Kudret Altun, *age.*, s. 341-342.

2 dâ‘im: dâyim H.

3 n’işlesün: n’işlesin F.

4 Bu dil-i vîrâneyi cevri-ile herkes hedim ider
Bir hârâb-âbâddur âşâr çok mi'mâr yok

5 Niye i'lâm eylemezsin Āşaf aḥvâlün dime
Şi're tâlib kalmadı eş'âr çok añlar yok

509

Fe 'ilâtün fe 'ilâtün fe 'ilâtün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

1 Yâra râzum açamam nüş-ı şarâb olmayıcağ
Şuçumı ben diyemem keyf ü hârâb olmayıcağ

2 Mâh-tâb 'arız-ı pür-nûra şebîh olsun mı
Dehri süzân bu ider yüzde niķâb olmayıcağ

3 Hâḫ-ı yâķût senün ḫüsn-i ḫâḫ-ı la'lünden
Nice terciḫ olur keşf-i kitâb olmayıcağ

4 Kim su'al idebilür ey şeh-i bî-dâd senün
Kıldıġuñ cevri bize rüz-ı ḫisâb olmayıcağ

5 Sen bu şeydâlığı terk eyle[ye]mezsin Āşaf
O şanemden saña 'unf-ile ḫıḫâb olmayıcağ

510

Fe 'ilâtün fe 'ilâtün fe 'ilâtün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

1 Sırrumı fâş idemem keyf-i şarâb olmayıcağ
Her suçum söyle[ye]mem mest-i hârâb olmayıcağ

2 Şems-i çarḫ ol ruḫ-ı pür-tâba müşâbih ola mı
Bu ider 'âlemi taḫrîķ niķâb olmayıcağ

4 vîrâneyi cevri-ile: vîrâne'i cevri ile F.

509 F. 120^{a-b}, H. 92^a.

Bu gazel, Nef'î'nin "Yâre derdim diyemem bezm-i şarâb olmayıcağ/ Cürmüm ikrâr edemem mest-i harâb olmayıcağ" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Metin Akkuş, *Nef'î Divanı*, Akçağ Yay., Ankara 1993, s. 311-312.

1 râzum: zârum F.

4 Kim tefakḫud ider ey şâh-ı cefâ mu'tâdum

Kıldıġuñ zulmı baña yevm-i ḫisâb olmayıcağ H.

5 O şehün bâbını terk eyleyemezsin Āşaf

Saña yâ lutf u ya ḫahr ile cevâb olmayıcağ H.

510 F. 120^b, H. (Yok).

Bu gazel, Nef'î'nin "Yâre derdim diyemem bezm-i şarâb olmayıcağ/ Cürmüm ikrâr edemem mest-i harâb olmayıcağ" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Metin Akkuş, *age.*, s. 311-312.

Bu gazel, 509 numaralı gazelle benzer konuda, aynı vezin ve kafiyede yazıldığından H. nüshasında muhtemelen son iki beyit yazılırken 510 numaralı gazelin 4. beytinden devam edilmiş ve yanlışlıkla atlanmıştır.

- 3 Zülfüñ aç şevk-ile mışbâh-ı ruhuñ seyr idelüm
Müşkilüm hall olamaz keşf-i kitâb olmayıcak
- 4 Kim tefak্কud ider ey şâh-ı cefâ mu‘tâdum
Kıldıguñ zulmı baña yevm-i hisâb olmayıcak
- 5 O şehüñ bâbını terk eyleyemezsin Āşaf
Saña yâ luţf u ya kıahr ile cevâb olmayıcak

511

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Zâl-i ‘aşkuñ kim za‘îfi olmaduk bir ferd yok
Toğrusı anuñla tab‘umca güleşmiş merd yok
- 2 Mecnün içmiş zehr-i ‘aşkı anı da biz görmedük
Kime iş‘âr ideyüm râz-ı dilüm hem-derd yok
- 3 Mürşid-i tab‘umdan olmazsın be vâ‘ız kâm-yâb
Gerçi nuşhuñ vardur ammâ sende rüy-ı zerd yok
- 4 Dünyenüñ zehr-âbını hiç içmeyen insân mıdur
Sende zâhid zerre deñlü tâb-ı âh-ı serd yok
- 5 Gözyaşın Āşaf düketdi zâra hâcet kalmadı
Şîve-kârum çık gezin kaşruñda gil güm gerd yok

512

Müfte‘ilün mefâ‘ilün müfte‘ilün mefâ‘ilün

- + + - / + - + - / - + + - / + - + -

- 1 Hüzni-ile eyledüm rücü‘ irdi çü çîn-şabâh-ı ‘aşk
Dil gözün açdı nâle-i hayye ‘ale’l-felâh-ı ‘aşk
- 2 Zâr u giryân olagör sâhil-i vuşlatsa murâd
Yelken açar mı keştî-i ten olmasa riyâh-ı ‘aşk

511 F. 120^b-121^a, H. 92^a.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ’nın “Rüstem-i ‘aşkuñ zebûni olmaduk bir ferd yok/ Hâşılı anuñla gönlümce tutuşmuş merd yok” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 205.

1 Toğrusı: Toğrısı F.

3 be: a F.

4 zâhid: vâ‘ız H.

5 gezin: görün H.

512 F. 121^a, H. 92^b.

Bu gazel, Sabrî’nin “Eşk ile eyledüm vuzü erdi dem-i şabâh-ı ‘aşk/ Cân gözün açdı na‘ra-i hayye ‘alel-felâh-ı ‘aşk” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 209.

1 çü: F.de yok.

2 Birinci mısranın vezni “fe‘ilâtün / fe‘ilâtün / fe‘ilâtün / fe‘ilün” şeklindedir. // ikinci mısradaki vezin aksamaktadır.

/ olmasa: irmeyince F.

- 3 Deşnesin ursa pür gâzab cismüme yarılır bu dil
Olur o yara ‘aşığa mâye-i inşirâh-ı ‘aşk
- 4 Meykede-i cihânda yoğ degmede cilve-i cünün
Çays’a virildi gibi hep kâsesi ile râh-ı ‘aşk
- 5 Elzem olursa ‘ağla al lem‘a-i bâdeden silâh
Mâ-ğaşal bu ki Āşafâ dilde gerek silâh-ı ‘aşk

513

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Seni görsem muhakkakdur cününüm râygân olmak
Ne lâzum yâ benüm-çün sehm-i çeşmüñ der-kemân olmak
- 2 Hâbâb-ı mülle işlet keştî-i şahbâyı ey sâkî
Sezâdur kim aña verd-i semenden bād-bân olmak
- 3 Seyirde itdi rehvar-ı nesîmden verd-i gül gördi
O mihr ü mâh-ile eshel degüldür hem-‘inân olmak
- 4 Hemîşe ünsiyet itmez ise de luğf-ı dîdârı
Bu dil kenzîne-i medfûna gücdür pāsbân olmak
- 5 Vücüdün hâk ü bādın pāre çignetmişken ey Āşaf
Ba‘iddür Çays-ı rüsvānuñ serinde aşiyân olmak

514

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Sen nedîm-i şem‘-i şoğbet ben cevānumdan ırak
Bir midür pervâne sūz-ı vaşl ile nâr-ı firāk
- 2 Da‘vetü’l-‘uşşâk iline ger irişdürse Hudâ
Güne-güne eyleyem ol şâha ‘arz-ı iştiyāk

4 Meykede-i cihânda: Meyhâne-i dünyede F. / degmede: degme-i F.

5 silâh-ı: şalâh-ı M. // silâh-ı: şalâh-ı M. / İkinci mısranın ilk tefilesinde vezin aksamaktadır.

513 F. 121^{a-b}, H. 92^b.

Bu gazel, Sabrî’nin “Seni görsem muğarrerdür vücüdüm bî-nişân olmak/ Ne hâcet ya benüm-çün tîr-i ğamzen der-kemân olmak” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 211.

2 mülle: râhla F. // Sezâdur: Sañadur H. / bād-bân: bâğbân H.

4 ünsiyet: ünsiyyet H.

5 hâk ü bādın pāre çignetmişken: hâk-i bāde bāre çekdürmişken F.

514 F. 121^b, H. 92^b-93^a.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ’nın “Sen karîn-i şem‘-i meclis ben habîbümden ırak/ Bir midür pervâne-sûz-ı vaşl ile sūz-ı firāk” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 197.

2 eyleyem: eylesem F.

- 3 Feyz-i luṭfuñla niḳāb-ı tār-ı ḥacli ḳıl rehā
Bārgāh-ı ‘adle varam alnum açıḳ yüzüm aḳ
- 4 Her maḳāmuñ bir ḳarārı var nevāyı añ baña
Eylemez ‘uṣṣāḳ kūyuñ ḳoyup āheng-i ‘ırāḳ
- 5 Ḳalmasun Āṣaf ten-i fersūde de rehvārdan
Şehr-i yāra varmaḡa ḳılmış dil ü cān ittifāḳ

515

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 ‘Aşḳa mā’il er mi yoḳ kevn içre yā dilber mi yoḳ
Keyf mi yoḳ ‘ālemde bilmem mey mi yoḳ sāḡar mı yoḳ
- 2 Tıfl-ı dil ḥandān olup ḥātır niye şād olmaya
Bāḡda bülbül mi yoḳ gülşende yā güller mi yoḳ
- 3 Bilmezüz bir dil ki bülbül gibi dem-sāz olmaya
Diñleyen mi yoḳ fenāda bilmezüz söyler mi yoḳ
- 4 Ḥārdan ola dil ki gülşende güli ḥandān ider
Bedr-i māhı nūr-ı raḥşanı bülend aḥter mi yoḳ
- 5 Yā niye mazmün-ı ebḳār beslemezler ehl-i nazm
Yoḡsa Āṣaf gibi üstād-ı suḡan-perver mi yoḳ

516

Mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Sözüñ ey dil havādan görme çün bir māh-pāreñ yoḳ
Diyelüm nüh ḳıbaḃuñ kendi olmışsın sitāreñ yoḳ
- 2 Seni yārān ilzām itmesün ey sākī-i ḳahve
Ḳo lecc-i bezm-i fincānı bilürsin kim ‘ayāruñ yoḳ
- 3 Hele ‘ummān-ı girdāb-ı ḡam-ı devrānı bilmezsin
Behey dervīş cismüñde egerçi şāl ü ḥāreñ yoḳ

4 Eylemez: Ḳılmaz F. / kūyuñ ḳoyup: ḳoyup kūyını F. / ‘ırāḳ: ırāḳ F.

515 F. 121^b, H. 93^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ’nın “‘Aşḳa ḳābil dil mi yoḳ şehr içre yā dil-ber mi yoḳ/ Mest yoḳ meclisde bilmem mey mi yoḳ sāḡar mı yoḳ” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 204.

1 mā’il: māyil H.

516 F. 122^a, H. 93^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ’nın “Özüñ ey dil yuḳardan şanma çün bir māh-pāreñ yoḳ/ Tütalum cām-ı atlas kendü olmuşsuñ sitāreñ yoḳ” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 207.

1 Sözüñ: Süzül H. / görme: gör ki H. // Diyelüm: Diye kim F.

2 lecc-i: lecci M.

- 4 Lebümüñ şerbetindendür ‘ilâcı derdüñüñ dirsın
 Țabībüm şimdi bildüm derd-keş-i bīmāra çāreñ yok
- 5 Görünmez zaħm-ı tīr-i dīdesi çün dilde ey Āşaf
 Ne bilsün yār derdüñ zāhirā cismüñde yarañ yok

517

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

+ - + - / + + - - / + - + - / + + -

- 1 Penāh olursa n’ola āfitāba sāye-i ‘aşk
 Bülend mertebedür luṭfuñ ile pāye-i ‘aşk
- 2 Hezār şīri bu şaħnuñ za‘īf-i pençesidür
 Ne şīr virdi ola Țıfl-ı dile dāye-i ‘aşk
- 3 Hāvāşş komadı zerkār-ı germ-i hūrşīde
 Tenūr-ı cānda ki ƙondi ħamīr-i māye-i ‘aşk
- 4 Egerçi luṭfuñ ile pürdi zerre zerre vücūd
 Daħı alınmadı ey şāh-ı germ vāye-i ‘aşk
- 5 Müdām o yārdan eksikligüñ dile Āşaf
 Alur dilüñ ele çün sendedür nihāye-i ‘aşk

518

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Dil bekām olmamağ olmaz olıcağ himmet-i ‘aşk
 Ber-ƙarār ola müdām himmet idüñ devlet-i ‘aşk
- 2 ‘Aşka germiyyet-i bī-keyf dimiş ehl-i mezāk
 Rāhe-i telh-ile hiç bir mi olur şerbet-i ‘aşk
- 3 Hūblar rehde peyāmuña Țururmuş diyelüm
 Seyrine arda öñe ƙor mı seni gayret-i ‘aşk

4 Lebümüñ: Lebimüñ H.

517 F. 122^a, H. 93^{a-b}.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ’nın “Penāh olursa nola mihr ü mâha sāye-i ‘aşk/ Bülend mertebedür mihrüñ ile pāye-i ‘aşk” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 206.

518 F. 122^b, H. 93^b.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ’nın “Ber-murād olmamağ olmaz olıcağ himmet-i ‘aşk/ Ber-devām ola hemân himmet idüñ devlet-i ‘aşk” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 200.

2 mi olur: ola mı F.

3 rehde: rāhda H. / peyāmuña: peyamıña F.; peygāmuña H. / Țururmuş: Țurmuş H. / diyelüm: diyelim F. // Seyrine: Seyrde F.

4 ‘Āşıkuñ vechini zerd ü işini zār eyler
Öyledür ey dil-i firqat-zede hāşıyyet-i ‘aşk

5 Bir nefes cām-ı haqīkat ide Āşaf te’şīr
Gözüñe dünyeyi göstermez ola hāşret-i ‘aşk

519

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

1 Dest-i ‘uşşāka şunulmadan dağı peymān-ı ‘aşk
Dil leb-i mey-gün-ile olmuşdı mey-nüşān-ı ‘aşk

2 Cānda emvāc-ı maḥabbet mevc-rīz olup yine
Oldı zāhir zerre-i nāçīzde ‘ummān-ı ‘aşk

3 Göñlümi ol dem yapar yārum ki yıkmağ kaşd ider
Çün ezel bezminde ābādāndur vīrān-ı ‘aşk

4 Hāk-i Mecnūn’dur çıkan eflāke dimeñ gird-bād
İstemez dīvāne hālī olduğın meydān-ı ‘aşk

5 Sende ol hālet mi var Āşaf musaḥḥar olmaya
Emrini icrāya fermān idicek sulṭān-ı ‘aşk

520

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

1 Evvelā dest-i ḥimāyetle açıldı bāb-ı ‘aşk
İşlesün ḥübān ile cān ‘işretin erbāb-ı ‘aşk

2 Žāyi’ olmaz rehde ṭursun bir zamān ḥāşāk-i dil
Bir dem olur anı baḥre ırgürür seyl-āb-ı ‘aşk

3 Ol dūr-i şehvārı deryā-dil olanlardur bulan
Degme bir yem içre bulunmaz (bu) dūr-i nāyāb-ı ‘aşk

5 Gözüñe: Göziñe H.; Gözine F.

519 F. 122^b, H. 93^b.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ’nın “Güy-ı gerdûna dağı urulmadan çevgân-ı ‘aşk/ Dil ḥam-ı gîsûñ ile olmuşdı ser-gerdân-ı ‘aşk” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 201.

1 şunulmadan: şunulmadın H.

3 ki: F.de yok.

520 F. 122^b-123^a, H. 94^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ’nın “Eş-şalâ dest-i irâdetle açıldı bāb-ı ‘aşk/ Eylesün cānân ile cān şoḥbetin erbāb-ı ‘aşk” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 199.

2 ırgürür: irdürür H.

4 Halka-i dāma düşenler kılmaz ümmīd-i necāt
Var mı bir zevrak ki nābūd itmeye girdāb-ı ‘aşk

5 Var mı Āşaf māhda ol feyz-bahşā kim ide
Dehri pür-nūr eyleyince mihr-i ‘ālem-tāb-ı ‘aşk

521

Mef‘ülü fā ‘ilātü mefā ‘ilü fā ‘ilün

-- + / - + - + / + - - + / - + -

1 Bir nev-cevāna düşdi dilüm mübtelāsı çok
‘Aşkuñ hevāsı yok degül ammā belāsı çok

2 Şehr-i cemāl o cebhe vü ebrü vü çeşm-ile
Hakķā ne cāy-ı behcet olur meh-likāsı çok

3 Şad cāna virmese n’ola şeftālūsın o yār
Az olıcaķ kumāş olur anuñ bahāsı çok

4 Gör bir cefā mı var ki zihin anı sezmeğe
‘Uşşāk-ı bī-riyānuñ olur iftirāsı çok

5 Zülf-i şemīm-i yārda var bī-şümār çin
El çek tolaşmadan aña Āşaf haķāsı çok

522

Mef‘ülü fā ‘ilātün mef‘ülü fā ‘ilātün

(Müstef‘ilün fā ‘ülün müstef‘ilün fā ‘ülün)

-- + / - + - - / - - + / - + - -

1 Murğ-ı ğam-ı cenāna cān āşiyāne ancaķ
Eşk-i revān u āhum hep āb u dāne ancaķ

2 Eflākde mustaṭīl ü kevkeb midür şanursın
Dil murğın almağa tā faķ ile dāne ancaķ

3 Sīnem zaķımlar ile zeyn eyledüm gören dir
Resm-i nuķuşı kalmış virāne-hāne ancaķ

5 Dehri: Dehr F.

521 F. 123^a, H. 93^b-94^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ’nın “Bir dil-rübāya düşdi gönül mübtelāsı çok/ ‘Aşkuñ şafāsı yok degül ammā belāsı çok” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 198.

5 tolaşmadan: tolanmadan F.

522 F. 123^{a-b}, H. 94^a.

Bu gazel, Emrî’nin “Murğ-ı ğam-ı nigāra dil āşiyāne ancaķ/ Eşk ü şerār-ı āhum hep āb u dāne ancaķ” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: M. A. Yekta Saraç, *age.*, s. 154.

1 āb u: āh u H.

- 4 Bāzūmda dağ-ı bî-ḥad gördi cevān didi
'Uşşāk olduğına şunlar nişāne ancak
- 5 Şahrā-yı 'aşk içinde cevāna gam kümeytūñ
Zülf-i cenān-ı Āşaf bir tāzıyāne ancak

523

Mef'ülü mefā'īlü mefā'īlü fa'ülün

-- + / + -- + / + -- + / + --

- 1 Bir rāhat için dehre temennādan uşanduk
Bir lezzet için çarḥa müdārādan uşanduk
- 2 Efkār çekerek yār-ı vefā-dārı unutduk
Pür-gam olarak devlet-i dünyādan uşanduk
- 3 Düşduk leb-i yāruñ heves-i būsına ammā
Ol gülğule-i dağdağa-fermādan uşanduk
- 4 Dil 'aşkuñ ile deşt ü beyābāndan uşanmaz
Bir vuşlat için yār ile gavğādan uşanduk
- 5 Āşaf kıla ol fitnenūñ esrārını taqrīr
Aḥbāre-i Mecnūn ile Leylā'dan uşanduk

524

Mef'ülü mefā'īlü mefā'īlü fa'ülün

-- + / + -- + / + -- + / + --

- 1 Olsa ne olur leblerūñ ol cāna devālık
Ruḥsār-ı mücellāñı görenler olur 'āşık
- 2 Bezm-i mey ayağın çekerem mest gibi cānā
'Āşık olalı olduğumu bilmezem ayık
- 3 İzhār-ı kerāmet ider 'āşık katı vāfir
Var ise kezūbuñ sözi kendi gibi şādık
- 4 Vaşf eylese evşāfa sezā vaşf-ı 'izāruñ
Medḥ eylese her güne ehil nazma o lāyık
- 5 Evvelki gibi Āşaf'a cānā nazaruñ yok
Duydum ki nifāk eyledi ağıyār-ı münāfık

5 kümeytūñ: kiminūñ H.

523 F. 123^b, H. 94^{a-b}.

Bu gazel, Nābî'nin "Bir devlet için çerçe temennādan uşanduk/ Bir vaşl için ağıyāra müdārādan uşanduk" matlalı gazeline nazıredir. bk. Haz.: Ali Fuat Bilkan, *age.*, c. II, s. 756.

3 Düşduk: Düşduk H.

524 F. 123^b-124^a, H. 94^b.

525

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 İçmege kaçd iderem la'l-i mey-i nāb olıcağ
Dilberüñ haṭṭı çıkar dudağı 'ünnāb olıcağ
- 2 Perde-i zülfüñ açup 'arızuñ 'arz it cānā
Seyr-i hırmen yeri olur gice meh-tāb olıcağ
- 3 Būs-ı la'lüñ var iken bādeye meyl itmedi dil
İçilür mi boza-i Tātārı cüllāb olıcağ
- 4 Mescide mektebe varup aña hiç lā dimezüz
Ne yapalum uyaruz ol kaçı mihrāb olıcağ
- 5 Āşaf' uñ gel hāzer it āh-ı dilinden şāhā
Oğ bulur menzili yā Hāğ ile pertāb olıcağ

526

Mefā 'ilün mefā 'ilün mefā 'ilün mefā 'ilün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Şorarsañ zāhidā biz bu 'ibārātı neden bulduğ
Göñül esrārını fetḥ eyleyüp gencīneden bulduğ
- 2 Nihāl-i kāmēt-i yāra mu'ādil gülsitān içre
Gezerken nāgehān bir dil-güşā serv-i semen bulduğ
- 3 Şafā kesb itdüm okurmuş güzel bu nazm-ı mevzūnum
Şi'irden ḥazz ider bir dilber-i şāhib-suḥān bulduğ
- 4 Nice Mecnūn gibi geşt itmeyem şahrā-yı 'aşkı ben
Ne Leylā'ya olup vāşıl ne bir şīrīn-dehen bulduğ
- 5 Ne ğam bekler isek biz āsitān-ı devleti Āşaf
Der-i 'aşğda bizi irşād ider pīr-i kühen bulduğ

527

Mefā 'ilün mefā 'ilün mefā 'ilün mefā 'ilün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Nedür bu ḥüsn-i 'ālem-tāb nedür bu fitne devrānlık
Nedür bu ḥüsn-i Yūsuf ile sende dehre sultānlık

525 F. 124^a, H. 94^b.

3 Būs-ı: Bu sırr-ı F.

526 F. 124^{a-b}, H. 94^b-95^a.

4 gibi: F.de yok.

527 F. 124^b, H. 95^a.

- 2 Didüm cānā şarāb-ı la' lūñi dirler müferrihdür
Didi 'āşıklara içmek gerek bir iki fincānlık
- 3 Şanurdum hātem-i mihrūñ olaydı zīr-i destümde
Perī vü dīve hüküm idüp ider idüm Süleymānlık
- 4 Senūñ sevdā-yı zūlfūñ koymadı hātırdā cem'iyet
Hevā-yı kākülūñdendür bu dildeki perīşānlık
- 5 Edā-yı hūsn-i şī'rūñ Āşafā añlatdı bi'l-cümle
Senūñ meydān-ı nazmuñ olalı cāy-ı suhāndānlık

528

Mefā 'īlūn mefā 'īlūn mefā 'īlūn mefā 'īlūn

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Müyün ağıyāra 'arz itmek degül cānāneye lāyık
O bir zencīr-i mecnūndur olur dīvāneye lāyık
- 2 Muqadder olmadı bir şeb bizüm ğam-hāneye gelmek
Meger görmez o şeh kendüsini vīrāneye lāyık
- 3 Münāsib mā'il olmağ ol ruğ u hāle kulūb-ı nās
Göñül murğın şikār itmek o fağ u dāneye lāyık
- 4 Cemāl-i yāra 'āşık hūn-ı bağrın mā-ħazar vīrsün
Ziyāfet eylemek mihmāna şahib-hāneye lāyık
- 5 Ğarağ la'l-i lebinden Āşafā def'-i ħarāretdür
Cemāli şem'ine per yakmağ ol pervāneye lāyık

529

Fā 'ilātūn fā 'ilātūn fā 'ilātūn fā 'ilūn

- + - - / - + - - / - + - - / - + - -

- 1 Sīne-şāfuñ bir 'adū-yı kīneden hiç bāki yoğ
Kimseden 'ār eylemez her giz anuñ ğam-nāki yoğ
- 2 'Aşğ-ı sevdāsıyla dil 'ālemde seyr eyler velī
Dā'imā mebzūl luğfi hiç anuñ imsāki yoğ
- 3 Bādesüz meclis gören kimse cihānda zāhidā
Vaz'-ı nā-hemvār ider iz'ānı yoğ idrāki yoğ

3 zīr-i: rīze F.

528 F. 124^b, H. 95^a.

1 Müyün: Müyuñ F.

529 F. 125^a, H. 95^b.

1 kīneden: sīneden H.

- 4 'Aşk bir zevk-ı İlāhī'dür ki zāhid bī'at it
Seb'a-i seyyārede Nāhīd-veş eflāki yok
- 5 Aṭlas-ı gerdūn-ı devvār Āşafā ol māhsuz
Köhne bir ḥammāma beñzer sāde-rū dellāki yok

FĪ ḤARFĪ'L-KĀF

530

Mef'ülü mefā'īlü mefā'īlü fa'ülün

-- + / + -- + / + -- + / + --

- 1 Bu fānīye meftūnluğa da'vā ile geldük
Ālūde-i 'aşk olmağa sevdā ile geldük
- 2 Hāl ehli bile şānumuza olmadı āgāh
Sa'dī gibi biz 'ilm ile taq̄vā ile geldük
- 3 Öñümce gidüp Kūhken ü Qays ile Vāmık
Qaşr-ı ğama şehler gibi alāy-ile geldük
- 4 Vir sāğar-ı la'lūñ lebüme meclise sāķī
Ümmīd-i mey ü kāse-i şahbā ile geldük
- 5 Nazm itdürerek Āşaf'ı şehrūñe getürdüñ
Gül-zāra hezār-ı dil-i şeydā ile geldük

531

Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün

+ + -- / + + -- / + + -- / + +

- 1 Cām-ı Cem'le idelüm zevk u şafāsın qadehūñ
Sen de ey muğbeçe gel kesme arasın qadehūñ
- 2 Bādī-i būs-ı fem-i hūb olur ey sāķī
Dilerem ayağ uzatduq̄ça urasın qadehūñ
- 3 Fehm iderdüñ nicedür ḥürmetini ey zāhid
Naql ideydüm saña bu demde edāsın qadehūñ
- 4 Baña çekdürdi ayağ def'ine ḥummā-yı ğamuñ
Kime şordumsa ḥakīmāna devāsın qadehūñ

530 F. 125^a, H. 95^b.

1 fānīye: fāniye F.

5 itdürerek: itdirerek M. / şehrūñe: şehriñe M.

531 F. 125^b, H. 95^b.

- 5 Añladuğ kadrini hem hürmetini ey Āşaf
Bundan aqdem oqumışlardı du‘āsın qadehüñ

532

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

++-- / ++-- / ++-- / ++-

- 1 Rüz u şeb biz çekelüm derd ü ezāsın qadehüñ
Görevüz bir gün ola şevk-nümāsın qadehüñ
- 2 Lāle-sān bāğ-ı fenāda hele olmadı güşād
Hayli gün oldı görür var mı qarāsın qadehüñ
- 3 Sāgar-ı bāde ki hurd olacağı zāhir idi
Nāsdan itmiş idük güş du‘āsın qadehüñ
- 4 Sāye-bān qurmuş idi hūnı habābuñ şevka
Ber-qarār üzre görüp āb u havāsın qadehüñ
- 5 Āşafā ‘aks-i ruḥ-ı sākī-i gül-çehre ile
Āfitāb itmiş idük qalbe ziyāsın qadehüñ

533

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

++-- / ++-- / ++-- / ++-

- 1 Cāna rāḥat mı degül tende bu zaḥm-ı tīrūñ
Göñlümüz almada zaḥmet mi çeker tedbīrūñ
- 2 Seyr-i şahrāya tek ol şāh ‘azīmet kılsun
Yoq ‘aded tīğına ser virici bebr ü şīrūñ
- 3 Didüm iş‘ār ideyüm mā’il-i ruḥsār idügüm
Şüret uğrusını gördüñ mi didi şirrīrūñ
- 4 Bend-i gīsū-yı girih-gīrūñ olanlar tuysun
Dil-i üftādededür bir ucı ol zencīrūñ
- 5 ‘Aşk-ile mişl-i gedā bulalı şöhret Āşaf
Bāb-ı beytinde o şāhuñ yazılır taşvīrūñ

5 Añladuğ: Añladuñ F.

532 F. 125^b, H. 96^a.

Bu gazel, Bākī’nin “Bir iki gün çekelüm cevr ü cefāsın qadehüñ/ Sürevüz bir dem ola zevk u şafāsın qadehüñ” matlalı gazeline naziredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age*, s. 266-267.

5 Āfitāb: Āfitāba F.

533 F. 125^b-126^a, H. 96^a.

3 idügüm: idigüm F. // şirrīrūñ: şerīrūñ F.

534

Meḫā'īlūn meḫā'īlūn meḫā'īlūn meḫā'īlūn

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Dehānuñ lü'lü'-i şehvāreye cevḫ-i şadefden yeg
Olur dendānuñ anda dürr-i nāyāb-ı Necef'den yeg
- 2 Seg-i bābuñ ayağından çeker şahbāyı mey-nüşān
Fezāhat şāhibinüñ olmaz aḫdāhı ḫazefden yeg
- 3 Raḫīb-i ḫar-mezāḫa cev cevāhirden de a'lādur
Ḥimāra pīş-keş olmaz muḫaşşal ḫiç 'alefden yeg
- 4 Ben ol Ḥassān-ı vaḫtem ki penāhumdur kemāl ehli
Naḫımlar eylerem İcād elfāz-ı selefden yeg
- 5 Ne lāzım iltiyām-ı rif'at-i 'aşr-ı cihān Āşaf
Sezā-yı luḫf-ı şāh olmaḫ baña cāh u şerefden yeg

535

Fā'ilātūn fā'ilātūn fā'ilātūn fā'ilūn

- + - - / - + - - / - + - - / - + - -

- 1 Şerḫa-i dilden elem çekmez giriftāruñ senüñ
Bir revānı var o da mecrūḫ bīmāruñ senüñ
- 2 Bülbül-i şeydānı bir nuḫḫ ile çün lāl eyledüñ
Bir gül-i ra'nā iken ey yār ruḫsāruñ senüñ
- 3 Rūḫ mısın yā nesin ey Yūsuf-ı şānī-i vaḫt
Nā'il-i Mışr-ı ḫayāt olmaz ḫarīdāruñ senüñ
- 4 Añmayup ruḫsār-ı yārı fer dilersin māhdan
Vā'ızā āyā ne gözler 'ayn-ı bīdāruñ senüñ
- 5 Çāh-ı zūlmetden aḫıtdı āb-ı ḫayvānı müdām
Āşafā bir nāv-dāndur kilik-i ḫümāruñ senüñ

534 F. 126^a, H. 96^{a-b}.

1 Dehānuñ: Dehān-ı F. / cevḫ-i: çün F.

3 cevāhirden de: cevāhirāndan F.

4 Ben: Benem H.

535 F. 126^{a-b}, H. 96^b.

Bu gazel, Gelibolulu Ālī'nin "Ḥâsıl-ı 'ömrin tirîğ itmez giriftāruñ senüñ/ Bir başı var ol daḫi serbest tımāruñ senüñ" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Kudret Altun, *Gelibolulu Mustafâ Ālî ve Divânı (Vâridâtü'l-Enikâ)*, Özlem Kitabevi, Niğde 1999, s. 349.

536

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Niçe diller bend ider gīsū-yı fettānuñ senüñ
Hoş yaraşur rüyuña hāl-i zer-efşānuñ senüñ
- 2 Sevdigüm āh-ı seher-gehden şaķın bu rüzgār
Tārumār itmeye ol zülf-i perīşānuñ senüñ
- 3 Nice feryād itmesün bāğ-ı cihānda bülbülüñ
Gül cemālūñ şoluban hār tuta dāmānuñ senüñ
- 4 Bir nigāh eyle kemān-ebrū açılsun göñlümüz
Armağān olsun revāna tīr-i müjgānuñ senüñ
- 5 Günbed-i hađrāyı her şeb devr ider Nāhīd ile
Āşafā yanuñda vardur māh-ı tābānuñ senüñ

537

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Mekr ider refārda naħl-i hırāmānuñ senüñ
Söze gelse dil kaçar la'l-i Bedeħşān'uñ senüñ
- 2 Dişlerüñ dür leblerüñ mühr-i Süleymān'dur begüm
Anuñ-içün dīv ü perrī oldı derbānuñ senüñ
- 3 Varmadı yürek yirine bir dem ey cādū-nigeh
Urmayınca sīneme ol tīr-i müjgānuñ senüñ
- 4 Āh u efgānum benüm diñletmez oldı bülbüli
Tırra'i añdurmaz ol süz-ı suhandānuñ senüñ
- 5 Toldı çeşmānum bıñarı eşk-i hūnīnüm ile
Dil içer cām-ı şarāb-ı 'aşķ-ile řanuñ senüñ
- 6 Dil uzatma Āşafā vaşf-ı dehān-ı yāra gel
Öyle şatluya şayanmaz hurde dendānuñ senüñ

536 F. 126^b, H. 96^b.

1 rüyuña: rüyına F.

4 eyle: F.de yok.

537 F. 126^b-127^a, H. 96^b-97^a.

Bu gazel, Necâtî'nin "Siħr ider refārda serv-i hırāmānuñ senüñ/ Kııl yarar güftārda la'l-i dür-efşānuñ senüñ" matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *Necati Beg Divanı*, MEB Yay., İstanbul 1997, s. 335.

3 yirine: yerine F.

4 diñletmez oldı bülbüli: diñlenmez oldı rüz u şeb H.

5 içer: içre F.

538

Fā'īlātün fā'īlātün fā'īlātün fā'īlün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Başuma bār-ı firākuñla cihān her bār teng
Şübhesüz olur tabīb-i cān u dil bīmār teng
- 2 Bir yañadan itmesün kārı dile cevri-i 'adū
Cānumuñ 'işret-gehi hem olmasun nāçār teng
- 3 Cāme-i hüsni saña biçmişdi hayyāt-ı ezel
Pāre pāre oldu verde gelicek ey yār teng
- 4 Firqatūñle vuşlatuñ dil kişverinde olamaz
İki şāha dā'imā bir taht olur hem tār teng
- 5 Āşafā rūḥ-ı revānum şıgmaz idi cismüme
Gelse māhum hāle-i āgūşuma tekrār teng

539

Mefā'īlün fe'īlātün mefā'īlün fe'īlün

+ - + - / + + - - / + - + - / + + -

- 1 Didi ki boynuña gīsularum kemend gerek
Didüm şu kul ki firār eylemez ne bend gerek
- 2 Gün ola kim olasin hem-civār-ı kāmēt-i yār
Dilā bu rehde hemīn himmetūñ bülend gerek
- 3 Fenāyı kaplamağa būy-ı 'aşq-ı lem-yezeli
Buḥürdān-ı feme her suḥan sipend gerek
- 4 Görünce la'lüñi ḥācet ne ḥāli iş'āra
Terennüm itmege tūtī hemīşe kand gerek
- 5 Sefer yolında dil-i Āşaf oldu ma'reke ḥ'āh
Muḳāvemēt demidür aña çok levend gerek

538 F. 127^a, H. 97^a.

Bu gazel, Gelibolulu Âlî'nin "Bār-ı hicrānuñla 'ālem başuma her-bār teng/ Lā-cerem olur tabībüm ḥātır-ı bīmār teng" matlahı gazeline nazıredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *age.*, c. II, s. 941.

539 F. 127^{a-b}, H. 97^a.

Bu gazel, Gelibolulu Âlî'nin "Didi ki gerdenüñe kākülüm kemend gerek/ Didüm şu bendeñe kaçmaz aña ne bend gerek" matlahı gazeline nazıredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *age.*, c. II, s. 926.

2 kim: ki H.

540

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Kāşkī tayr-ı revān bir pāre pervāz eyleseñ
Cismüñi ervāh-ı insilerle dem-sāz eyleseñ
- 2 Aradan vaż'-ı ezā tavrın götürseñ sevdigüm
Ben ricālar eyledükçe tırma sen nāz eyleseñ
- 3 Ey kemān-ebrū açılır tende zaḥmuñ gülleri
Nağme itdükçe hezāruñ sen de şehnāz eyleseñ
- 4 Sā'ire kahr u ezā itseñ bize luḥf u 'aḫā
Mā-ḥasal şādıklarūñ her demde mümtāz eyleseñ
- 5 Bundan özge bir niyāz itmezdi Āşaf kemterūñ
Mihrüñi vāfir idüp hem kahrūñı az eyleseñ

541

Fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Çün hüner ehli degüldür şeh-i 'ālī-şānuñ
Añma nām-ı ğazeli nāra bıraḫ dīvānuñ
- 2 Saña itdükçe niyāzı baña nāz eylersin
Bilmezem çarḫ gibi 'aksine mi devrānuñ
- 3 Gideyüm mi yoluma gitmeyeyüm mi kuluña
Söyle ey şāh-ı cihān söyle nedür fermānuñ
- 4 Luḥfuñ ümniyye iderken yüzüñe ḫaḫ çıḫdı
Žāyi' oldı emegüm göremedüm iḥsānuñ
- 5 'İşve vü cevri ile zār eyledüñ Āşaf kuluñı
Pür cefālīḫda nigārā yoḫ imiş aḫrānuñ

540 F. 127^b, H. 97^{a-b}.

Bu gazel, Gelibolulu Âlî'nin "Kāşkī ey murğ-ı cān bir laḫza pervāz eyleseñ/ Kendüñi ervāh-ı ḫudsilerle dem-sāz eyleseñ" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *age.*, c. II, s. 930-931.

2 tavrın: tursun F. / götürseñ: getürseñ H. // Ben: Bir H.

5 Mihrüñi: Mihriñi H.; Mihriñi F. / kahrūñı: kahrıñı H.; kahrını F.

541 F. 127^b-128^a, H. 97^b.

Bu gazel, Gelibolulu Âlî'nin "Çünki ḫāl ehli degüldür şeh-i 'ālī-şānuñ/ Añmasa şî'r adına var âteşe yoḫ dīvānuñ" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Kudret Altun, *age.*, s. 351-352.

1 ehli: H.de yok.

2 eylersin: eylerseñ F.

3 yoluma: yolıma M.

4 yüzüñe: yüzine F. // oldı: olmaz F.

5 yoḫ imiş: yoḫ-imiş H.

542

Fā'īlātūn fā'īlātūn fā'īlātūn fā'īlūn

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Kaşduma lâzım mı müjgānuñla tedbīr eylemek
Cerḥ-i cismümle gelüp her dem ağız bir eylemek
- 2 Firḳati virüp raḳībe alur idüm vuşlatı
Ḳābil olaydı dilā taḳdīri tağyīr eylemek
- 3 Şīve-kārum bāruñı lāyık mı çekdürmek baña
Miḥnetüñ dā'im neden ḳaddüm büküp pīr eylemek
- 4 Ermeden ḥaṭ rüyuñı seyrümde görmüşdüm 'ayān
Ḥayli müşkildür didi şeyḥ anı ta'bīr eylemek
- 5 'Ahd itdüñse eger Āşaf ḳuluñ öldürmege
Hiç olur mı sevdigüm ḥayr işi te'ḥīr eylemek

543

Fā'īlātūn fā'īlātūn fā'īlātūn fā'īlūn

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Dīde-i mestüñ revā mı dā'imā ḳan eylemek
Kākülüñ kārı mıdur 'aḳlum perīşān eylemek
- 2 Gerd-i pāy-ı dilber iken kuḥl-ı aşḥāb-ı başar
Ey nesīm olmaz revā seyr-i Şıfāḥān eylemek
- 3 Cān dilerse vuşlata olmaz 'aceb vācībdür
Mezhēp-i 'aşḳ-ı bütānda 'īde ḳurbān eylemek
- 4 Fitneden diñ fāriğ olsun dīde-i fettān-ı yār
Cāna minnet eşk-i çeşmi seyl-i bārān eylemek
- 5 Cān fedā itmez dir imiş Āşaf'ı ol pūr-cefā
Şağ olursam 'ahdüm olsun yārı yalan eylemek

542 F. 128^a, H. 97^b.

Bu gazel, Gelibolulu Âlî'nin "Ḳatlüm için nāvekūñ lāyık mı tedbīr eylemek/ Zaḥm-ı sīnemle gelüp her dem ağız bir eylemek" matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *age.*, c. II, s. 939.

1 Kaşduma: Kaşdım M.

3 bāruñı: bārıñı M.

4 Ermeden: İrmedin H.

5 öldürmege: güldürmege F.

543 F. 128^a, H. 97^b-98^a.

Bu gazel, Necâfî'nin "Çeşm-i mestüñe düşer mi dem-be-dem ḳan eylemek/ Zülfüñe mi ḳaldı ya diller perīşān eylemek" matlalı gazeline nazīredir. Gazelin bazı beyitleri "Şan'atidür çeşmüñüñ ser-mest olub ḳan eylemek/ 'Ādetidür zülfüñüñ diller perīşān eylemek" matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, s. 326, 337-338.

544

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Şādıkuñ lāzım mıdur tā böyle maḫhūr eylemek
Nās içinde aduñı zulm ile meşhūr eylemek
- 2 Dem-be-dem benden firāruñ fikrüne gelmez mi hiç
Sā'irinden meh ruḫuñ bir pāre mestūr eylemek
- 3 Hānedān-ı cismini taḫrīb idüp ben zāruñuñ
Ḳalb-i a'dāyı saña lāyık mı ma'mūr eylemek
- 4 Yok mı vehmüñ ey 'adū-yı bed-sigāl Ḥallāk'dan
Bu ḫaḳīri yārdan inşāf mı dūr eylemek
- 5 Āşaf-ı nāçarı çünkim dūr idersin dōstum
Ne gerekdi evvel iḫsānuñla maḡrūr eylemek

545

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Şādıķı lāzım mıdur maḫbūbdan dūr eylemek
'Andelībi ḡonçadan lāyık mı mehcūr eylemek
- 2 Dīde-i ḫūn-bār yıķdı eşk-ile beyt-i dili
Ḥacca varmaḫdur anı luḫf ile ma'mūr eylemek
- 3 Rah-ı firḳatde niçe cidd eyledüm giryān olup
Olmadı vaşla müyesser sa'y-ı meşkūr eylemek
- 4 Ben seni her demde memnūn eylerem dirdüñ şehā
Ol raḳībi n'eydi luḫfuñ ile mesrūr eylemek
- 5 Rāz-ı şevķı nāsa ifşā itdüm Āşaf bilmedüm
Dā'imā maḫlūb idi ol rāzı mestūr eylemek

544 F. 128^b, H. 98^a.

1 aduñı: adıñı M.

2 fikrüne: fikriñe M.

3 cismini: cismüñi H. / taḫrīb: taḫrīk F. / zāruñuñ: zārıñuñ M.

4 -sigāl: -nişīn F.

545 F. 128^b, H. 98^a.

4 dirdüñ: derdüñ F.

5 Dā'imā: Dāyimā H.

546

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Āhıru'l-emr ki taqđır-i ezel olsa gerek
Rāzīyam sehm-i kazāya tururam n'olsa gerek
- 2 Tāzesin itme beni seyr-i cemālūñden dūr
Verdi gül-zār-ı ruḥuñ ey gül-i ter şolsa gerek
- 3 La'l-i nābında görüp ḥaṭṭ-ı gubārı tıydu
Çeşm-i mestānesine ḥāk-i siyeh şolsa gerek
- 4 Kıldıgum zıkr-i vişālūñdür umaram ki bulam
Dār-ı fāñide kişi eyledigin bulsa gerek
- 5 Āşafā çün bu felekdür geçicek vaḫt-i çemen
'Andelīb ağlasa reyḥān şaçını yolsa gerek

547

Mefā 'ilün fe 'ilātün mefā 'ilün fe 'ilün

+ - + - / + + - - / + - + - / + + -

- 1 Faḫīrine niye rencide māhumuz bilsek
Ki söylese hele cürm ü günāhumuz bilsek
- 2 Alursa cānumuzı bī-günāh yoḫ dimezüz
Şuçum ne bī-sebeb almağa āhumuz bilsek
- 3 Berāber itdi şeb ü rūzumuz bizüm devrān
Ne göre dīde-i baḫt-ı siyāhumuz bilsek
- 4 Zuhūr ider mi mihir gibi evc-i rif'atden
Kıalır mı gökde şehāb içre āhumuz bilsek
- 5 Gedā-yı Āşaf'ı rencide kıılmağa ne sebep
Bülend mertebe ol mīr ü şāhumuz bilsek

546 F. 129^a, H. 98^b.

3 nābında: nābuñda H. / ḥaṭṭ-ı: ḥaṭ-ı F.

4 Kıldıgum: Kılduğum H. // eyledigin: eyledügin H.

547 F. 129^a, H. 98^b.

Bu gazel, Gedāyî'nin "Gedāsına neden incindi şāhumuz bilsek/ Dise nedür hele bāri günāhumuz bilsek" matlalı gazeline nazîredir.

548

Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

--+ / -+-+ / +--+ / -+-

- 1 Meyhâne içre 'âlem-i şahbâlar eyledük
Mestânelikle turfe temâşâlar eyledük
- 2 Bezm-i müdâmı zâhide faşl eyledük hele
Ol şahşı gör ki neyle tesellâlar eyledük
- 3 Gördük ki hâk-i pâlık ider ellere o şâh
Şehrinde eşk-i dîde'i deryâlar eyledük
- 4 Buldı hayât-ı tâze ruhuñ midhatiyle dil
Turrañ añıldı bu gice ihyâlar eyledük
- 5 Ağlatma luḡf it Āşaf'ı cānâ yeter diyü
Pâyına dökdük eşki temennâlar eyledük

549

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

-+-- / -+-- / -+-- / -+-

- 1 Cān melülündür gönül yâ şadıkuñdur yâ kuluñ
Āşaf-ı şürîde ise bî-ser ü bî-pâ kuluñ
- 2 Cām şürb itmek güzelsüz cürm imiş ey lāle-ḡad
Nüşâ-i 'aşkuñda bulmuşdur aña ma'nâ kuluñ
- 3 Her ġubâra ger vişâlün fikrini bahş itmeseñ
Ḳanḳı şahrâlarda ser-gerdân idi ḡâlâ kuluñ
- 4 Devr-i ḡüsnünde nice ḡürşid-i tâli' olsa ger
Aña nâzır olmağa eylerdi istignâ kuluñ
- 5 Himmetün vâlâdur iḡlîm-i sa'âdet şâhısın
Çâkerün bî-ḡad velî Āşaf'dur eñ ednâ kuluñ

548 F. 129^{a-b}, H. 98^b.

Bu gazel, Gelibolulu Âli'nin "Varduk muġân işigine ġavġâlar eyledük/ Şürîdelikle özge temâşâlar eyledük" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Kudret Altun, *age.*, s. 354.

549 F. 129^b, H. 99^a.

Bu gazel, Gelibolulu Âli'nin "Cān helâküñdür gönül yâ 'aşkuñdur yâ kuluñ/ 'Âli-i şeydâ ise bî-bâk ü bî-pervâ kuluñ" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Kudret Altun, *age.*, s. 354.

2 şürb: şarâb F.

3 itmeseñ: eyleseñ H. // Ḳanḳı: Ḳanġı H.

550

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 İntisāb itmeñ o şāha virse el furşat senüñ
Uğradursa semtine vehm eyleme devlet senüñ
- 2 Halk içinde 'unf idüp gizlü 'aṭā itsün o şāh
Rüz u şeb zevk it ne kārūñdur dilā ḥaşmet senüñ
- 3 Sīnemi delse sinānuñ cānuma minnet benüm
Şehlevendüm kim ne söyler el senüñ zaḥmet senüñ
- 4 Nice yıllık zaḥmet ü guşşa gülüvv eyler baña
İtmesem ruḥsāruña nezzāre bir sâ'at senüñ
- 5 Dest-i sākī-i ecelden ölüban nüş itmege
Hāzırūñdur Āşafā şoñ demde ol şerbet senüñ

551

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Nālemi gūş itmesün bir dem kulağı kimsenüñ
Āteşümden aqmasun hem bağı yağı kimsenüñ
- 2 Bu benüm Mecnün göñlüm gibi bed-nām olmasun
İtmesün şemm kākül-i yarı dimāğı kimsenüñ
- 3 Dest-gīr olmaz gelen çigner mişāl-i dürd-i mey
Olmasun lağzīde 'ālemde ayağı kimsenüñ
- 4 Bāda virdüm 'ākıbet bu penbe-i zaḥm-ı teni
Āh-ı serd ile söyünmesün çerāğı kimsenüñ
- 5 Eşk-i çeşmi naqdini ḥarc eyleyüp sultān-ı 'aşk
Āşafā nāgeh söyünmesün ocağı kimsenüñ

550 F. 129^b-130^a, H. 99^a.

Bu gazel, Gelibolulu Ālî'nin "Arz-ı hāl it yāre ey dil olsa ger furşat senüñ/ İrgürürse vaşlına raḥm eyleyüp devlet senüñ" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *age.*, c. II, s. 945.

1 virse: verse F.

4 ruḥsāruña: ruḥsārīña H.

551 F. 130^a, H. 99^a.

Bu gazel, Gelibolulu Ālî'nin "Nālişüm işitmesün yā Rab kulağı kimsenüñ/ Sūzişümden yanmasun hiç bağı yağı kimsenüñ" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *Gelibolulu Mustafā Ālî ve Divanlarının Tenkitli Metni*, c. II, Gazi Üniv. Sosyal Bilimler Ens., Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1999, s. 950.

5 çeşmi: çeşm H.

552

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Zülme meyyāl olmasun şāhı İlähî kimsenüñ
Şehri ğāret itmesün hem pādişāhı kimsenüñ
- 2 'Aşquma ğammāz-ı eşk itdi şehādet tutmadı
Cerh olunmasun Hüdāyā kim güvāhı kimsenüñ
- 3 Dest-gīr olup o şūh-ı seng-dil almaz elüm
Böyle düşvār olmasun kārı İlähî kimsenüñ
- 4 Zāhidā ben 'āşīyi men' itme şürb-i bādeden
Hiç şorulmaz kimseden ferdā günāhı kimsenüñ
- 5 Söyleyüñ Āşaf mükedder olmasun kim yoç durur
Südde-i şāh-ı cihān gibi penāhı kimsenüñ

553

Meḫ'ülü fā' ilātü meḫ'ülü fā' ilün

- - + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Cānı hayāl-i hüsnü ile hürrem eyledük
Keyf-i cemāl-i yār ile def'-i ğam eyledük
- 2 Ol baña nāz u ben aña 'arz-ı niyāz idüp
Fenn-i hünerde birbirümüz mülzem eyledük
- 3 Evvel o merde def'-i hicāb eyleyüp hemīn
Āhır o şīve-sāz ile bir 'ālem eyledük
- 4 Kılduk havāle maḫlab-ı vaşlı bahāneye
Şabr-ı hicāb-kārı dilā derhem eyledük
- 5 Şehrī-i pāk-ḫab' uñ olup pey-revi bugün
Eş'ār u nazma Āşaf'ı da maḫrem eyledük

552 F. 130^{a-b}, H. 99^b.

Bu gazel, Necâtî'nin "Cevre māyıl olmasun yārı İlähî kimsenüñ/ Zülmi 'ādet eylemesün pādişāhı kimsenüñ" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, s. 328-329.

4 'āşīyi: 'āşī'i F. // kimseden: ğayrıdan H.

553 F. 130^b, H. 99^b.

Bu gazel, Şehrî'nin "Nezzāre-i ruḫ ile dili hürrem eyledük/ Mestî-i cām-ı hüsn ile def'-i ğam eyledük" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Şener Demirel, *17. Yüzyıl Şairlerinden Şehrî (Malatyalı Ali Çelebi) Hayatı, Sanatı, Divanı'nın Tenkitli Metni ve Tahlili*, Fırat Üniv. Sosyal Bilimler Ens., Basılmamış Doktora Tezi, Elazığ 1999, s. 321.

2 birbirümüz: birbirimiz M.

554

Meḫ'ülü fâ 'ilätü meḫ'ülü fâ 'ilün

-- + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Seyr-i ruḫıyla ḳalbümüzi ḫurrem eyledük
Eṭḫâl-i cānı ḫasret ile pür-ḡam eyledük
- 2 Dūd-ı derünü ḫam-be-ḫam idüp hemīşe biz
Reyḫānlarını bâḡ-ı ḡamuñ derhem eyledük
- 3 Ḥüsni degül mi sâḡar-ı ḡitî-nümâ bize
Rüy-ı nigārı rü'yet ile 'âlem eyledük
- 4 Evvel nazarda ḳıldı bizi 'aḳldan rehâ
Serḫōṣî-i viṣâl ile def'-i ḡam eyledük
- 5 Āṣaf hemīşe eyleyüp esrâr-ı 'aşḳı fâṣ
Aḡyâr-ı bed-ḫayâli hemîn mülzem eyledük

555

Meḫ'ülü meḫ'ülü meḫ'ülü fâ 'ülün

-- + / + - - + / + - - + / + - -

- 1 Çarḫ ayaḡını öylece ḫurd itdi şarābuñ
Degdi nazarı sâḡar-ı şahbāya ḫabābuñ
- 2 Germiyyet-i afyona alınmaḡda muḫarrâ
İḫvān ayaḡın çekmege nigerān mey-i nābuñ
- 3 Esbāb-ı feraḫ ṫarḫ-ı mey-i cām ile gitdi
Ṭutuldu şadāsı yine ṫanbūr u rebābuñ
- 4 Meyḫāne ḫarāb oldı görüñ ḫaylî zamāndur
Āteşlere yandı dil-i mecrūḫı kebābuñ
- 5 Āṣaf yine melḫi ḳatalar cām-ı şarāba
Āyā ne ola aṣlı 'aceb bu şeker-ābuñ

554 F. 130^b-131^a, H. 99^b-100^a.

Bu gazel, Fehîm-i Kadîm'in "“Aks-i ruḫıyla çeşmümüzi pür-nem eyledük/ Gülzâr-ı 'aşḳı âteş ile ḫurrem eyledük” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Tahir Üzgör, *age.*, s. 536.

2 idüp: F.de yok.

555 F. 131^a, H. 100^a.

Bu gazel, Bâkî'nin "“Devrân ayaḡın şöyle şikest itdi şarābuñ/ Güyâ ki mey-i nāba gözi degdi ḫabābuñ” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 266.

2 ikinci mısranın üçüncü tefilesinde vezin aksamaktadır.

4 görüñ: gör F.

556

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + - -

- 1 Sûz-ı şevka öyle yandı hânedâni bülbülüñ
Hâk-sâr oldı muhaşşal âşiyâni bülbülüñ
- 2 İşler oñulmaz hemîşe verd-veş hünîndür
Biñ fetîl ile yine zaḥm-ı nihâni bülbülüñ
- 3 Hünını nüş itdügiyçün yok yire Ferhâd-veş
Rüy-ı verd üzre nümâyân oldı ḳanı bülbülüñ
- 4 Mişl-i güdek nâsa ızhâr itdügiyçün sırrını
Yaralandı niş-i hâr ile lisâni bülbülüñ
- 5 Fâhteyle nâliş-i ḳumrıya Āşaf yok maḥal
Güş-ı verdi öyle pür ḳıldı fiğâni bülbülüñ

557

Meḫâ‘lün meḫâ‘lün meḫâ‘lün meḫâ‘lün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 O meh bendesine luḫf eyleyüp dâd itdügin görsek
Bir iki çâr u nâçârı felek şâd itdügin görsek
- 2 Göñül kâşânesin zulum ile taḫrîb itdi ol zâlim
İrüp encâma cevri yine bünyâd itdügin görsek
- 3 Kemend-i kâküline ‘âlemi bend itdi ol kâfir
Ne var bir kemterin bendinden âzâd itdügin görsek
- 4 Nice biñ hânedâni hiçe şatmış bir fenâdur bu
Anı dūd-ı dil-i ‘ârif de berbâd itdügin görsek
- 5 Ne elfâz u ğazeller nazm ider seyr eyleseñ Āşaf
Yine bir şi‘r-i mevzün pâk îcâd itdügin görsek

556 F. 131^a, H. 100^a.

Bu gazel, Gelibolulu Âlî'nin “Nâr-ı ‘ışka şöyle yandı hânümânı bülbülüñ/ Bir avuc ḫâkister oldı âşiyâni bülbülüñ” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Kudret Altun, *age.*, s. 355.

3 yire: yere F.

557 F. 131^b, H. 100^{a-b}.

Bu gazel, Nef'î'nin “O şeh cân u dile rahm eyleyip dâd etdiğın görsek/ Bir-iki zâr u nâşâdı felek şâd etdiğın görsek” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Metin Akkuş, *age.*, s. 313.

2 ol: o F.

558

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Şehr-i hüsnüñ âfet-i devr-i zamânıdur haţuñ
Ehl-i şevkuñ fitne-i rûh-ı revânıdur haţuñ
- 2 Milket-i cism-i vücûduñ bā' iş-i taħrîbdür
Şadıkuñ hem sâye-i zıll-i emânıdur haţuñ
- 3 Ders alur iki şaħîfe ruħlarıñdan dâ'imâ
Bülbülün şerh-i kitâb-ı Gülsitân'ıdur haţuñ
- 4 Kilk-i şun'-ile yazılmışdur cemâl-i pâküñe
Sûre-i ruhsârıñuñ şerh u beyânıdur haţuñ
- 5 Bulmağa efsün-ı cādü-yı nigâhuñdan emân
Âşaf-ı bîmâr u zârıñ hırz-ı cânıdur haţuñ

559

Fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Dile geçdi nıgehüñ tîrleri cânıma dek
Çaşuña söyle şehâ yayını tutsun çekerek
- 2 Sehm-i âhum yine bir demde ulaşdı çarھا
Aña güyâ per-i Cibrîl-i Emîn oldı yelek
- 3 'Âşık oldur bula süflîde vü 'ulvîde raķîb
Sevdiğin dünyede âdem seve 'uķbâda melek
- 4 Bâri bir kerre hüner ehline gün gösterse
Dâ'imâ eylemese böylece kec-devri felek
- 5 Çatı nâdir bulunur Âşaf 'ayârum añlar
Ma'rifetdür suħanı böylece rengince dimek

558 F. 131^b, H. 100^b.

Bu gazel, Cevrî'nin "Devr-i hüsnüñ fitne-i âhır zamânıdur haţuñ/ Ehl-i 'ışkuñ âfet-i cân u cihânıdur haţuñ" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hüseyin Ayan, *age.*, s. 234-235.

3 dâ'imâ: dâyimâ H.

4 ruhsârıñuñ: ruhsârıñuñ M.

559 F. 132^a, H. 100^b.

Bu gazel, Nef'î'nin "Sînemi deldi müjen okları tâ cânıma dek/ Söyle ebrû-yı kemândârına tutsun çekerek" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Metin Akkuş, *age.*, s. 312.

560

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Ey melek çeşm-i terümden niye pinhân olduñ
Kimlerüñ zaḥmına tîmār ile dermān olduñ
- 2 Leyle-i ğamda koyup kevkeb-i eşkümle beni
Ne siyeh baḥta 'aceb mihr-i dirahşān olduñ
- 3 'Andelīb-i dili ḥār-ı ğamuñ itdi giryān
Ḳankı gül-zāra varup sen gül-i ḥandān olduñ
- 4 Eyleyüp gūşe-i firḳatde ṭabībüm beni zār
Bī-sebeb meclis-i a'dāya mı mihmān olduñ
- 5 Ḥün-ı eşkin aḳıdur hecr ile Āşaf bendeñ
Ḳankı bāĝilere sen naḥl-i ḥırāmān olduñ

561

Meḫā 'īlün meḫā 'īlün meḫā 'īlün meḫā 'īlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Sürersin ḥāk-i aḳdām-ı nigāra dil ruḥ-ı zerdüñ
Dimez mi ḥāzıḳ-ı rüḥ-ı revān āyā nedür derdüñ
- 2 Ḥazāndan tārumār olmaz şehā verd-i ruḥuñ şolmaz
Ne gül-zāruñ fidānidur o ḳad-i nāz-perverdüñ
- 3 Ḥadeng-i dīde-i yāra hedef olmaz mısın ey meh
Cihānda ḥüsnüñe 'ucb eyleyüp sīneñ 'aceb gerdüñ
- 4 Şafā devrānların sürdüm cemālün ārzüsüyla
Nihān idüp 'izāruñ sen ezā ṭavrını gösterdüñ
- 5 Bu devr 'aksine gerdiş gösterüp Āşaf ḳo cevri itsün
Ne tozlar şavurur āḫır senüñ āh-ı felek gerdüñ

560 F. 132^a, H. 100^b-101^a.

3 Ḳankı: Ḳaḅı H.

4 gūşe-i: gülşen-i H.

5 Ḳankı: Ḳaḅı H.

561 F. 132^{a-b}, H. 101^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Sürersin dâ'im ey dil pâ-yı yâre çehre-i zerdüñ/ Dimez mi ol ṭabīb-i cân ü dil saña nedür derdiñ" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *Şeyhülislâm Yahyâ Divânı*, MEB Yay., Ankara 2001, s. 224.

5 tozlar: tozlar F.

562

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Olur gâhî feraḥ-nâk olsa zülf-i ḥam-be-ḥam nâzük
Mişal-i sünbül-i sîrâb güyâ tâze hem nâzük
- 2 ‘Abîr-i kâküli ferş-i reh olur yâra anuñ-çün
Ḳomaz pâyın yire olmaz ise cây-ı ḳadem nâzük
- 3 Zârâfetle daḡıtsun kâkülin bād-ı seḥer yâruñ
Şaḳınsun ḥâṭır-ı aḥbâbı olur ehl-i ḡam nâzük
- 4 Ki sâḳî bâdeyi zemzemlemezden evvel içmezdi
Şarâb-ı nâbı meclisde olaydı ṭab‘-ı Cem nâzük
- 5 Alup âb-ı ḥayâtı ṭab‘-ı Āşaf’dan olur dâ’im
Ki göñli Ḥızır-dem nazmı ise hem pāk hem nâzük

563

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Dimeñ kim bûse-i la‘l-i fem-i dilberden el çekdük
Derûn-ı sînede efrûḥte bir aḥkerden el çekdük
- 2 Urup keff-i tevekkül dergeh-i tevfiḳ-ı Bârî’ye
Muḥaşşal intisâb-ı dergeh-i dîgerden el çekdük
- 3 Ne luḳme virse semm-âlûd ider çarḥ-ı siyeh-kâse
İşâbet eyledük ol nân-ı semm-perverden el çekdük
- 4 Şemîmi nâfe-i Çîn ü Ḥuten zülf-i nigârdur çün
Şikâr-ı âhuvân-ı misk ü ‘anberden el çekdük
- 5 Bize ṭa‘n itmesün vâ‘ız ki şimden gerü ey Āşaf
Götürdük ‘işret-i meyden ayaḡ sâḡardan el çekdük

562 F. 132^b, H. 101^a.

Bu gazel, Nefî’nin “Düşer gâhî arak-nâk olsa zülf-i ham-be-ham nâzik/ Ruh-ı rengini ammâ gül gibi hem tâze hem nâzik” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Metin Akkuş, *age.*, s. 313.

2 yire: yere F.

3 daḡıtsun: daḡıtsın F. // Şaḳınsun: Şaḳınsın F.

4 bâdeyi: bâde’i F.

563 F. 132^b-133^a, H. 101^{a-b}.

Bu gazel, Sükkerî’nin “Dimeñ kim bûse-i ḥâl-i ruḥ-ı dil-berden el çekdük/ Meyân-ı şu‘lede süzende bir aḥkerden el çekdük” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Erdoğan Erol, *Sükkerî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 1994, s. 202.

3 luḳme: loḳmâ F. // ol: o F.

4 nigârdur: nigârdan F. // ikinci mısradaki vezin aksamaktadır.

5 ayaḡ: ayak H.

564

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Müdâm olmakda gerçi 'izzet ü 'ünvânı bayrāmuñ
Baña vaşlıyla birdür firqat ü hicrānı bayrāmuñ
- 2 Getürdi şems ü mähı reşke şanma yalıñuz 'aşkı
Dilinde mātemi ser-cümle ser-gerdānı bayrāmuñ
- 3 İder zevk u şafāsından çü nāle çeng ü müsîkār
Döner engüştü üzre kāse vü fincānı bayrāmuñ
- 4 Kılur mihr ü maḥabbet nāmı dilber 'āşık-ı zāra
Olur mebzül dā'im büse-i iḥsānı bayrāmuñ
- 5 Kātı çokdur fedā-yı cān u dil iden bu günlerde
Kıyās itmeñ ki Āşaf'dur hemān qurbānı bayrāmuñ

565

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + --- / - + --- / - + --- / - + -

- 1 Kātlanur mihr-i ruḥuñ seyriyle dil bayrāma dek
Yoḥsa 'azm eylerdi gīsünuñ ğamıyla Şām'a dek
- 2 Şubḥa dek semtün tolanduğ gün rüyuñ göstermedüñ
Çıkmaduñ ey mäh-ı lem'an bekledüm aḥşama dek
- 3 Dest ireydi dāmen-i vaşluña ger bayrāmda
Ĝam yimezdi şavm-ı hecrüñ tutan ol eyyāma dek
- 4 Rızık için nā-merd olur serbeste-i kayd-ı belā
Murğ-ı bî-şabrı çeker tā hırş-ı dāne dāma dek
- 5 Sergüzeştüm reh-güzār-ı yāra tefsīr itmege
Gitdi ey Āşaf yaşum ol şāh-ı sīm-endāma dek

564 F. 133^a, H. 101^b.

5 itmeñ: itme F.

565 F. 133^{a-b}, H. 101^b.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Eglenür seyr-i ruḥuñ fikriyle dil bayrama dek/ Yoḥsa eylerdi sefer zülfüñ ğamıyla Şām'a dek" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 214.

2 Şubḥa dek: Şubḥ dek F. // bekledüm: gözledüm H.

3 vaşluña: vaşlıña M.

4 Rızık: Zerğ F.

566

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Biz saña cānā güzeller içre mānend görmedük
Hem senüñ destāruñ-āsā hūb dil-bend görmedük
- 2 Vā'ızuñ n'eyler dehānında o yāruñ la'li çün
Bir hevāyī tūṭīdür 'ālemde ol қand görmedük
- 3 Rāh-ı 'aşqdan geçmege ağıyār elem çekmiş gibi
Var ise rüstāyīdür ol rāh u derbend görmedük
- 4 Lezzet-i mergūbe bi'l-cümle miyānuñ da şehā
Kim dehānuñ gibi şīrīn ü lezīz қand görmedük
- 5 Nazm-ile vaşf itdi yāruñ lebini rüz u şeb
Āşaf-āsā bu edāda bir hūner-mend görmedük

567

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Berg-i ruhsāruñ gibi bāğ içre bir gül görmedük
Zülf-i 'anber-sāyuñuñ renginde sūnbül görmedük
- 2 Fevқ-ı gül-zār-ı cemālūñde senüñ ey lāle-ruḡ
Bu dil-i şūrīde-veş āzāde bülbul görmedük
- 3 İdeli beñler hurūc ruhsār-ı dilberde 'aceb
Böyle revnaқ bulduğın Şām içre fūlfül görmedük
- 4 Geçdi hūsnūñ revnaқı sīneye dağı çekmedük
Ol hazef içre açılmış bir қaranfül görmedük
- 5 Her қаçan şorsam etībbāya lebüñ vaşfin şehā
Āşaf'a dirler leb-i dilber gibi mül görmedük

566 F. 133^b, H. 102^a.

3 rüstāyīdür: rüstāyīdür F

567 F. 133^b-134^a, H. 102^a.

1 -sāyuñuñ: sāyeñüñ F.

5 leb-i: ruḡ-ı F.

568

Fā'īlātün fā'īlātün fā'īlātün fā'īlün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 'İşve-i nev nāzūki serv-i semende görmedük
Bu kıyāmet kāmēti bir nārvende görmedük
- 2 Pīreheñ bile 'araḡ-rīz itdi cism-i pākūñi
Böyle hīç berg gül-i nāzūk-bedende görmedük
- 3 Ber-ser olmaḡ diler ol bir iki daḡla ādemūñ
Lāle-i ḡamrā gibi var ise ḡanda görmedük
- 4 Gevher-i dendān-ı berrāḡuñ görenler didiler
Şöyle şāf u muntazam dürr-i 'Aden'de görmedük
- 5 Naḡl iderse sūz-ı 'aşḡı yine Āşaf naḡl ider
Bir keteb ḡalmadı kim aḡlā bu fende görmedük

569

Meḡ'ūlü meḡ'īlü meḡ'īlü fā'ūlün

- - + / + - - + / + - - + / + - -

- 1 'Aḡlum gibi ey ḡonça varup yārda ḡalduñ
Baş üzre yirüñ var ser-i destārda ḡalduñ
- 2 Keyf eyledi cānā seni mey ḡaldı ayaḡda
Dīvāne ḡöñül sen de ḡadeḡ-kārda ḡalduñ
- 3 ḡayd oldı 'aşā başuña zāhid ḡaberüñ yoḡ
Nāra ḡutuşup vādī-i efkārda ḡalduñ
- 4 Sevdā-yı cünün itdi bize zūlf-i siyeh-tār
Bīmārsın ey dil ki şeb-i tārda ḡalduñ
- 5 Varduñ İrem-i kūyını seyrāneye ey āh
Sen de ḡaber-i Āşafī-i zārda ḡalduñ

568 F. 134^a, H. 102^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Şive vü refâtârı serv-i çemende görmedük/ Bu ser-âmed kāmēti bir nārvende görmedük" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 225.

3 diler: ister F.

569 F. 134^a, H. 102^b.

Bu gazel, Nâ'ili'nin "Göñlüm gibi ey nāme gidüp yārda ḡalduñ/ Baş üzre yerüñ var ḡam-ı destārda ḡalduñ" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Haluk İpekten, *age.*, s. 356.

1 yirüñ: yerüñ F.

3 başuña: başma F.

5 āh: meh F.

570

Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

-- + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Âdem şayılmaz oldu derûnde gedâlaruñ
Yok mı su'âli pâdişehüm mübtelâlaruñ
- 2 Dil göçdi gerçi yirine geldi hezâr gam
Biri gider hezârı gelür bu cefâlaruñ
- 3 Dil bü'l-heves hezâr-ı nevâ-ger figânda
Gül-zâra gel ki hûblığı vardur havâlaruñ
- 4 Dil mülkini alup unudurlar sezâ midur
Mihir ü vefâyı bilmedügi meh-liqâlaruñ
- 5 Âşaf'dan özge gayrıya itme vefâ hemîn
Eyler taḥammül ol heme cevr ü cefâlaruñ

571

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Nazm ü eş'âruñ gezer ağzında sükker-hâlaruñ
Ḳanddur gūyâ feminde tūḫī-i gūyâlaruñ
- 2 Âşinâlık itmez iseñ gam helâk eyler beni
Mübtelâyı öldürür cānâ bu istignâlaruñ
- 3 Gördiler zencîr-i zülfüñ ile bend olduğumı
Reşk ile dīvâne oldu 'âşık-ı şeydâlaruñ
- 4 Vaşf-ı dendānuñı şerḫ itmek murād idince ben
Ebkem olsun göreyüm kim lâ didi lâlâlaruñ
- 5 Çeşmine Âşaf çekerken ḫâk-i râhuñ kuḫlını
Dîdesi açılmamışdı nergis-i şehlälaruñ

570 F. 134^b, H. 102^b.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Âdem şayılmaz oldu kapuñda gedâlaruñ/ Yok mı hisâbı pâdişehüm mübtelâlaruñ" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 228.

2 hezâr: fîrâr-ı F. // hezârı: hezâr F.

4 bilmedügi: bilmedigi H.

5 gayrıya: gayriye H.

571 F. 134^b, H. 102^b-103^a.

572

Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

-- + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Olmuş humâr-ı cām-ile mestâne gözlerüñ
Uymuş yine o fitne-i fettâna gözlerüñ
- 2 Gözler hemân süzülmege mânend-i şâhbâz
Çaşd eyledükçe murğ-ı dil ü câna gözlerüñ
- 3 'Âşık ne deñlü bebr-dil olsa şikâr olur
Kılsa ne dem nigâh gâzâlâne gözlerüñ
- 4 Görseñ kitâb-ı Şâh u Gedâ'yı varak varak
Ben söyledükçe bakmasa yabana gözlerüñ
- 5 Âşaf gibi olur nice âvâre dil-figâr
Ger yüz virürse gamze vü müjgâna gözlerüñ

573

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Gördiler her yara kim cismümde açdı hançerüñ
Seyrine gel bâğ-ı sînemde açılmış güllerüñ
- 2 Şaḥne-i 'aşra nice kâmil diye pîr-i muğân
İsmine ümmü'l-ḳabâḥat dir dü sâle duḥterüñ
- 3 Tîğmuñ şâfî sağında görünür rûy-ı celâl
Dâd rûy-ı luḫ göstermezse vech-i enverüñ
- 4 İctinâb eyle şaḳın âh degmesün süzân olur
Ḥaylice nâzükdür ol gül-ḳehre-i nâz-perverüñ
- 5 İḫtiyâr eyle şehâ devrâna virme gönülünü
Ḳadrini bil çünki Âşaf gibi var bir çâkerüñ

572 F. 135^a, H. 103^a.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Olmuş şarâb-ı nâz ile mestâne gözlerüñ/ Uymuş yine o gamze-i fettâna gözlerüñ" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 223.

1 humâr-ı: humâr u H.

2 hemân: Hümâ M. / şâhbâz: şehbâz F.

573 F. 135^a, H. 103^a.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Dikdiler her yâre kim sînemde açdı hançerüñ/ Seyrine gel bâğ-ı miḫnetde açılmış güllerüñ" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 220.

3 sağında: zâğında H.

4 ol: o F.

574

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 'Aceb mi naḥl-i nevrerden dilâ şeftâlûlar dirmek
Fenâda şimdi mi oldu nihâl-i tâze ber virmek
- 2 Ḥayât âbını virmek deñlü vardur ḥaste-i 'aşka
Ḥabîbi luḥf-ile yâd itdüğinden bir ḥaber virmek
- 3 Fem-i yâķûtuñı şun ağzuma şâhâ sözüm esle
Olur ṭûṭiye güftâr itmege bâdî şeker virmek
- 4 Şaķınmış şoḥbet-i 'ıyşa gelür diyü dil-i zârı
N'ola âyâ nedîm-i 'işret-ârâ rinde yer virmek
- 5 Hümâ-yı 'aşka besdür lâne-sâz olsa ser-i Āşaf
Ne ḥacet kendüsine Qays gibi derd-i ser virmek

575

Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fa'ülün

-- + / + -- + / + -- + / + --

- 1 Açılmadıñ incitdi seni sözi hezâruñ
Ey gonça-i nâz ṭab'[ı] mısın bülbül-i zâruñ
- 2 Murġân ötüyor güller açık şâd dilân yok
Hiç böyle ġamın görmemişüz rüz-ı bahâruñ
- 3 Elfâz-ı güzel söyledüñ ey murġ-ı nevâ-ger
Ḥüb gelmedi ammâ dil-i pür-süzâ qarâruñ
- 4 Ḥâlüñ olalı dîde-i dil-düza muķârin
Qan itdi dilin nâfe-i pür-misk-i Tatâruñ
- 5 Āşaf ķo teni şerḥalasun lâle mişâli
Deşt-i miḥenüñ zînetidür cism-i nizâruñ

574 F. 135^{a-b}, H. 103^{a-b}.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Umulmaz mı o ṭıfl-ı şûḥdan şeftâlûler virmek/ Cihânda şimdi mi oldu nihâl-i tâze ber virmek" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 229.

2 Ḥayât âbını virmek: Ḥayât-ı âb şunmaķ F. // Ḥabîbi: Canânı F.

3 yâķûtuñı: yâķûtuñı F. / ağzuma: ağzıma H.

4 nedîm-i: nedîmi F. / -ârâ: -efzâ F.

5 'aşka: 'aşk F.

575 F. 135^b, H. 103^b.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Açılmadıñ incitdi seni zârı hezâruñ/ Ey gonce-i ter göñli mistüñ bülbül-i zâruñ" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 221.

4 -misk-i: -müşgi H.

5 miḥenüñ: ġam-nâk F.

576

Mefâ'îlün fe'îlâtün mefâ'îlün fe'îlün

+ - + - / + + - - / + - + - / + + -

- 1 Rehine 'azm idelüm semt-i dil-rübâ diyerek
Diyâr-ı ğurbete düşdüm ki merhabâ diyerek
- 2 Getürdüñ ey dil-i ğam-h'âr (künc-i) sîneye bir bir
Ne deñlü keşret-i ğam varsa âşinâ diyerek
- 3 Şikenc-i zülfüne âvâre dil girift oldı
Haṭāya uğradı ol ṭurraña Hıṭā diyerek
- 4 Hudâ raḥîmdür elbette eylemez maḥzûn
Merâmına ulaşur her kişi Hudâ diyerek
- 5 Egerçi Mevşil-i ḥaḍrâda şād olmadı dil
Gel Āşafâ Haleb'e şehri dil-güşâ diyerek

577

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Varayduñ bir dem ey dil küy-ı yâra ḥasteyüm derdüñ
Şorar mı ol ḥarîḳ-ı cân u dil saña nedür derdüñ
- 2 Perişân-ı ḥazân olmaz gül-i zībâları şolmaz
Ne gülşen naḥlidür âyâ nihâl-i nâz-perverdün
- 3 Nişân-ı sehm-i ḳahr-ı yâr olursın ey ḳamer bir gün
Felekde rüyuña mağrūr olup sîneñ 'aceb gerdün
- 4 Şafâ hem-demlerin gördüm vişâlün ârzü itdüm
Yüzün pinhân idüp güyâ sitem ṭarzını gösterdüñ
- 5 Felek şimdi bize biñ güne cevri itsün ḳo ey Āşaf
Ne tozlar ḳopara bir dem ola âh-ı cihân gerdün

576 F. 135^b-136^a, H. 103^b.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Reh-i ṭaleb ṭatum küy-ı dil-rübâ diyerek/ Şafâ vü miḥnete yâhû vü merhabâ diyerek" matlalı gazeline naziredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 217.

1 Rehine 'azm: Reh-i 'azim F.

3 zülfüne: zülfine F.

577 F. 136^a, H. 103^b-104^a.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Sürersin dâ'im ey dil pây-ı yâre çehre-i zerdîñ/ Dimez mi ol ṭabîb-i cân ü dil saña nedür derdiñ" matlalı gazeline naziredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 224.

1 Varayduñ: Varaydum F.

5 tozlar: ṭozlar F. / cihân: girân F.

578

Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

-- + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Gül cür'asın pür itdi gelüñ dem-hurüş oluñ
Bu dem irişdi vaqt-i bezim bâde-nüş oluñ
- 2 Kıldı şabā çü müjde seher sünbül ü güle
İrdi hayāt u şādī-i dem çeşm ü güş oluñ
- 3 Gör 'andelīb-i zār bu dem keyf-i şād olup
Söyler ki h̄'āba vardı şeh-i gül hāmüş oluñ
- 4 Şūfiye diñ ki nice bir ol bu riyā şatar
Pīr-i muğāna hürmet idüñ mey-fürüş oluñ
- 5 Āşaf şürāhiyi ele alsa da mey ile
Ezhār u gülle örtüñ anı ayb-püş oluñ

579

Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Göñülden kim elest bezmiyle ğam dūr olduĝın görsek
Bu vīrān hānķāhuñ bir de ma'mūr olduĝın görsek
- 2 Şu'ā'ı düşse cāna mihr ü māh-ı cām-ı şahbānuñ
Yine ol hūcre-i tārīk pür-nūr olduĝın görsek
- 3 Getürsek şöhet-i 'ıyşa mey-i cān-bahş ey sākī
Raķīb-i bed-liķānuñ dīdesi kūr olduĝın görsek
- 4 İrişse kūyına tāze cevānlar tāze şeydālar
Yine pīr-i muğānuñ cānı mesrūr olduĝın görsek
- 5 Şen olsa mecmu'-ı mey-h̄'ār ile hūmhāneler Āşaf
Şarāb-ı zevķ-ile her güşe pür-sūr olduĝın görsek

578 F. 136^{a-b}, H. 104^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Gül sâgarım pür itdi gelüñ pür-hurüş oluñ/ Ya'ni irişdi vaqt-i şarab bâde-nüş oluñ" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 216.

3 dem: kim F.

5 şürāhiyi: şurāhi'i F.

579 F. 136^b, H. 104^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Göñüllerden şafâ câmıyla ğam dūr olduĝın görsek/ Hārâbātuñ yine bir dahı ma'mūr olduĝın görsek" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 213.

1 bir de: biz de H.

4 cānı: cān F.

5 hūmhāneler: meykedeler F.

580

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

++-- / ++-- / ++-- / ++-

- 1 Bār-ı miḥnet mi degül rif'at-i dünyâ didüğüñ
Ḥayli süflî görünür oldı eñ a'lâ didüğüñ
- 2 Bezm-i havrâyı koyup sicne gider mi âdem
Vâ'ızâ bilme miyüz cennet-i me'vâ didüğüñ
- 3 Müntehâsı emel-i 'arş-ile a'lâ mı olur
Dil-rübâlar var iken sidre-i tûbâ didüğüñ
- 4 Ḥōşdur eyledüğüñ nağmeye söz yok lîkin
İrse sem'-i güle ey bülbül-i şeydâ didüğüñ
- 5 Kıl ḥazer seng-i cefâsından o yâruñ dirdüñ
Eñ soñı geldi benüm başuma Āşaf didüğüñ

581

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

++-- / ++-- / ++-- / ++-

- 1 Ğamını Kays'a mişâl eyleme ben maḥzūnuñ
'Aklı yoğ-idi ne fikri var idi Mecnūn'uñ
- 2 Ey ser-efrâz geçen kimse ne cellâd idügin
Farqına tokınacak sen tıyasın gerdūnuñ
- 3 Zîr-i ḥâk olsa gerek bay u gedâ şâh-ı cihân
Gencine mâlik imişsin tıtalum Kârūn'uñ
- 4 Kanı vuşlat diyü hiç çekme ğam-ı hicrânı
Ke's-i gül-günü yeter saña dil-i pür-ḥūnuñ
- 5 Yâra vaşf eyleyemez çehre-i zerdin Āşaf
İtdigi renge baquñ aña mey-i gül-gūnuñ

580 F. 136^b-137^a, H. 104^{a-b}.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Ayn-ı zillet mi degül devlet-i dünyâ didüğüñ/ Kıtı alçağ görünür oldı en a'lâ didüğüñ" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 218.

1 "didüğüñ" redifî vd. H.de "didigüñ" şeklindedir.

4 Ḥōşdur eyledüğüñ: Ḥoş durur eyledigüñ H.

5 Eñ: Öñ H. / başuma Āşaf: kafiye açısından "başum'Āşaf[ā]" şeklinde okunmalıdır.

581 F. 137^a, H. 104^b.

Bu gazel, Bâkî'nin "Elemin Kaysa kıyâs itme dil-i maḥzūnuñ/ 'Aklı yoğ idi ne derdi var idi Mecnūnuñ" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 269-270.

1 maḥzūnuñ: maḥzūnı F.

2 -efrâz: -firâz H. // tıyasın: duyasın F.

5 eyleyemez: eylemez H. / zerdin: zerdüñ M. // baquñ: bağan F.

582

Fā'īlātūn fā'īlātūn fā'īlātūn fā'īlūn

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Beñzemez ruhsār-ı ra'nāña yüzün gördüm gülüñ
Zāruma uymaz işitdüm ben fiğānın bülbülüñ
- 2 Gīsuvānuñ ʔolanurlardı yañağūñ bāğını
Gülşenuñ hem nükhetin şemm eyler idi kākülüñ
- 3 Eyledüm teşbīh anı hāl-i 'abīr-efşānuña
Her biri rüy-ı cihānda bir beg oldu fülfulüñ
- 4 ʔurrañı yād eyleyüp ol ʔadde ebrin dökdi kim
Dest-i berd-i jāleden bağrı gögerdi sünbülüñ
- 5 Dürr-i dendānınuñ Āşaf ol fem-i mercān-reng
Mīmdür ki fevķına la'l-ile yazılmış mülüñ

583

Meḫ'ülü fā'īlātü meḫ'īlü fā'īlūn

- - + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Gönder gele bu cismüme sehm-i ʔazālaruñ
Olsun hedef ʔazālaruña mübtelālaruñ
- 2 Luḫf u 'aḫālar itmez iseñ dōstum ne var
'İzzet degül mi bendeñe ʔahr u ezālaruñ
- 3 Dehr içre nās birbirine gösterür beni
ʔaşın hilāle beñzedeli meh-liķālaruñ
- 4 Rez duḫterini şadruma çeksem 'aceb midür
Cevrinden özge luḫfı mı var dil-rübālaruñ
- 5 Gel Āşaf-ı şikeste-dili zār eyleme
Olur ʔabül du'āsı şaşın mübtelālaruñ

582 F. 137^a, H. 104^b.

Bu gazel, Emrī'nin "Beñzemez ruhsār-ı zībāña yüzün gördüm gülüñ/ Nāleme öykünmez işitdüm hezārın bülbülüñ" matlalı gazeline nazıredir. bk. Haz.: M. A. Yekta Saraç, *age.*, s. 155.

1 fiğānın: fiğānuñ F.

2 Gülşenuñ hem nükhetin şemm: Gül-'izāruñ nükhetüñ şemm F.

5 dendānınuñ: dendānuñ F.

583 F. 137^b, H. 105^a.

1 ʔazālaruña: ʔazālarıña H.

3 ʔaşın: 'Ayn-ı M.

4 Rez: Tāk F. / şadruma: şadırma M.

584

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Bir şafâ bahş kanı rāḥ-ı muşaffādan yeg
Bir bezim-sāz mı var sākī-i şahbādan yeg
- 2 Kanı bir ke’s-i mücellā gibi şāfi-meşreb
Levḥa-i rü’yeti mir’āt-ı muşaffādan yeg
- 3 Ke’s-i mey bezmüne bir dilber-i zībādur kim
Şüret-i cebhesi şad-berg-i muṭarrādan yeg
- 4 Yek nefes hem-dem olup ref’-i ḥicāb eyleyicek
Görmedüm dünyede ke’s-i mey-i ḥamrādan yeg
- 5 Āşafā meykedenüñ ehl-i mey-ābād içre
Ḥıdmet-i gerd-i rehi devlet-i Dārā’dan yeg

585

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Ey güzel güftāra gelse la‘l-i şekker-ḥālaruñ
Siḥr idüp ağzın tutarlar bülbül-i şeydālaruñ
- 2 Yüzde ṭurrañ mevc-i baḥr-ı ḥüsn olup diller alur
Şānidur ādem-firībliḳ mālīk-i deryālaruñ
- 3 Şād idüp sākī femüñ şundi gice peymāneler
Nārını çalkardı rindān-ı ḳadeḥ-peymālaruñ
- 4 Ölürem bir dem gözümden münfekk olsañ ey perī
Feyz-i nūrısın sevād-ı dīde-i bīnālaruñ
- 5 Āşafā kālā-yı şi‘rüm ‘aynına almaz raḳīb
Tütyā nef’ini n’eyler gözleri a‘mālaruñ

584 F. 137^b, H. 105^a.

Bu gazel, Bâkî’nin “Bir şafâ-bahş kanı cām-ı muşaffādan yig/ Bir ṭarab-sāz mı var sāgar-ı şahbādan yig” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 261.

1 kanı: ḳatı F. // mı: H. ‘de yok.

3 bezmüne: bezme ki F.

5 Beyit F.de iki kere yazılmıştır // 5 Ḥıdmet-i: Ḥızmet-i F. / rehi: reh-i F.

585 F. 138^a, H. 105^a.

Bu gazel, Hüdâyî-i Kadîm’in “Ey perī güftāra gelse la‘l-i şeker-ḥālaruñ/ Siḥr idüp ağzın egersin tūṭī-i güyālaruñ” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Mehmet Demiralay, *age.*, s. 164-165.

1 şekker-: şeker- F. // tutarlar: ṭutar F.

586

Fā'īlātūn fā'īlātūn fā'īlātūn fā'īlūn

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 İbtidāda göze görünmiş idi bu dār teng
Başuma itdi cefā-yı ḥasret-i dildār teng
- 2 Derd ü ğam ğuşşa elem eṭṭāfūm aldılar yine
Semt-i yārı ideli ben 'āşık-ı nāçār teng
- 3 Eyleme bir kerre cānā ol 'adū ğam-nāki şād
Biz de bir ğün görelüm olsun dil-i aġyār teng
- 4 Ehl-i 'aşkuñ mürdesin kūyuñda defn itdürmedi
Olsun ölince 'adūya merḳad-i murdār teng
- 5 Vefret üzre itmedi Āşaf dehānuñ vaşfını
Ḥayf medḥ-i yārda düşdi redīf-i eş'ār teng

587

Fe'īlātūn fe'īlātūn fe'īlātūn fe'īlūn

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Ḥoḳḳa-i la'īye beñzetdiler ey şeh dehenüñ
Anuñ için dür-i yektāya müşābih suḥanuñ
- 2 Saña inşāf mı yanuñda ola dā'im maḳbūl
Sözi ey şāh-ı cihān ḥüsn-ile her Ehremen'üñ
- 3 İdegör 'āḳil iseñ nefsuñi bir demde zebūn
Diyeler saña mürīdidür o Veysel-ı-Ḳarenüñ
- 4 Yine Ya'ḳub'a dönüpdür gözümüñ yaşı benüm
Yüzünü görmeyeli Yūsuf-ı gül-pīreheñüñ
- 5 Nedür ızhār-ı şadāḳat bilelüm Āşaf'uña
Heme ey māh-ı bedir gözde o midur dikenüñ

588

Mefā'īlūn mefā'īlūn fā'ūlūn

+ - - - / + - - - / + - -

- 1 Be zāhid sen bu ihvānı ne bildüñ
Rüsümātın bu dīvānı ne bildüñ

586 F. 138^a, H. 105^b.

4 mürdesin: mevtini F. // Olsun ölince: Merd ölince olsun F.

587 F. 138^{a-b}, H. 105^b.

1 la'īye: la'īye F. // dür-i: dürr-i F.

5 Heme: Hemān H.

588 F. 138^b, H. 105^b-106^a.

- 2 Haṭā vü küfr ü lāfi itmedüñ fark
Haḫīḫat ile ĩmānı ne bildüñ
- 3 Tamām öğrenmedüñ ādāb-ı ‘aşkı
Bu āyīni bu erkānı ne bildüñ
- 4 Dir imişsin güzel sevmek haṭādur
A münkir ‘aşk-ı Yezdān’ı ne bildüñ
- 5 Kemāl ehli degül iseñ cihānda
Ey Āşaf ‘ilm ü ‘irfānı ne bildüñ

589

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Biz nuḫūd-ı cānı dest-i yāra teslīm eyledük
Eylerem ḫavf anı biz aḡyāra teslīm eyledük
- 2 Havz-ı tenden naḫd-i eşki biz ulaşdurduk dile
Māl-i şabrı biz ḫazīne-dāra teslīm eyledük
- 3 Defn iderken Ḳays-ı nā-şadı görüp Leylā dimiş
Ehl-i ḫafre yine bir bī-çāre teslīm eyledük
- 4 Aradan çıḫduk velī virmekde zülf-i yāra biz
Dil gibi Manşūr’ı varup dāra teslīm eyledük
- 5 Eyledük āmāde şimdi kūy-ı yārda Āşaf’ı
Bülbül-i şeydā gibi gül-zāra teslīm eyledük

590

Mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Naşīb olmaz temāşā-yı ruḫı bir daḫı cānānuñ
Dirīḡ evvelki gibi seyri yoḫdur verd-i ḫandānuñ
- 2 Haṭuñ irse lebüñ la‘li bulurdu kıymetin cānā
Virür zīrā leṭāfet sükkeri ḫelvāsı meydānuñ

4 Dir imişsin: Dir imişseñ H.

589 F. 138^b-139^a, H. 106^a.

5 şimdi kūy-ı yārda: kūy-ı yārda cānā F.

590 F. 139^a, H. 106^a.

2 lebüñ la‘li: leb-i la‘lūñ F.

- 3 Diyüñ ol fitne-i dehre şaķımsun kendüyi yirler
Gözi nân-ı vişâlinde alupdur cümle insânuñ
- 4 Yine ardal-fürüş olmiş şeb-i târikde aġyâr
Ser-i kūyin olaşur gördiler ol şūh-ı fettânuñ
- 5 Bu nazm-ı hoş-edâlar Āşaf'ıñ öz ihtirâ'idur
Bu ġüne mâlihulyâsı dūkenmez ol suġandânuñ

591

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Dilbere dil içre gel deyince geldi ol melek
Vaşf-ı ġüsnüm okusun didi baña ġâtır gerek
- 2 Yâr cevrin çekmede aġyâr dâ'im yelmede
Olmaz 'indinde anuñ gibi urı ġammâl eşek
- 3 Dil şafâsın yanına gide gide arturdu hem
Kâmilü'l-'ayâr oldu 'aşķ içinde giderek
- 4 Dil sever maġbûb olan cânânı kendinden hemân
Sevmez ol ġûbı ki ola ġayrılarla müşterek
- 5 Bir dilek hiç idemedi Āşaf'a cânâ yazıķ
Hep havâ oldu ġaıuñ görünce çekdiği emek

592

Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 O ġül ruġsâra mâ'il bûlbûl-i şeydâyı söyletsek
Bu serv-adde 'âşık tûî-i ġüyâyı söyletsek
- 2 Tıtalum nâlesi çengüñ şafâ-yı cân-fezâ imiş
Nişâbür perdesinden dem urur şeştâyı söyletsek
- 3 Târik-ı atlı ile aġyâra işkence murâd itsek
Neler dir delle-i ibn-i 'Alî Sînâ'yı söyletsek
- 4 Geçinmelü dil-i bîmâreye itmez nazâr ammâ
Mesîġâ-dem geçinür her büt-i tersâyı söyletsek

3 yirler: yerler F.

5 mâlihulyâsı: mâlihulyâsı H.

591 F. 139^{a-b}, H. 106^{a-b}.

592 F. 139^b, H. 106^b.

3 delle-i delle vü H.

- 5 Dimedi söylenen şi‘rinde aşlā kem gāzel Āşaf
Dir idi toğrusın ger Şānī-i Dānā’yı söyletsek

593

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

++-- / ++-- / ++-- / ++-

- 1 Bir naẓar-gāh durur dilde gül-i gülnāruñ
N’eyleyem seyr-i çemen-zārını ben gül-zāruñ
- 2 Sögdi aġyār lebin öpdüğümü gördükçe
Şāhdan gül kıparan nişterin bir hāruñ
- 3 La‘l-i cān-baḡşuñ ile ḥasteñi iḥyā itdüñ
Dem-i Īsī gibidür serv-ḳadüm güftāruñ
- 4 Ḳankı taş kıatı ise başını ursun aġyār
Şubḫa dek yaşdanuram bālişini ol yāruñ
- 5 Bilmesün olduğumu yār ile maḥrem kimse
Añma keyfīyyet-i aḥvālını hiç esrāruñ
- 6 Āşafā şi‘rüne taḥşin ü edāña sābāş
Naẓm-ı H‘āce’ye yaḳın didi gören eş‘āruñ

594

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün

-+-- / -+-- / -+-- / -+--

- 1 Gice gündüz āh u efgānı köyinde vāfir itdük
Ey dirīgā yine ol cānānı muġber-ḫātır itdük
- 2 Ol nigāh-ı ġamzesine cān virmekdür murādum
Biz yaraġ-ı rāhı cānā dil içinde ḫāzır itdük
- 3 Eyler oldı şimdi mi āḫır zamān cevr ü cefālar
Bī-vefā kıpdı dirīgā anı ‘aşḳa māhir itdük
- 4 Ḳāl idüp söz pütesinde bu vücūdı ‘aşḳ-ile ben
Bāḳī vü Yahyā gibi meşḫūr-ı ‘ālem şā‘ir itdük

5 toğrusın: toğrusın H.

593 F. 139^b-140^a, H. 106^b.

1 gülnāruñ: gül-zāruñ H. // gül-zāruñ: gülnāruñ H.

2 nişterin: nişterin F.

4 Ḳankı: Ḳanġı H. // Şubḫa dek: Şubḫ dek F.

6 şi‘rüne: şi‘riñe M. // H‘āce’ye: Ḥocu’ya H.

594 F. 140^a, H. 106^b-107^a.

1 cānānı: cānān F.

4 vücūdı: vücūd F.

- 5 Pîşe-i nazmuñda olduñ Āşafâ meddâhı anuñ
Dinmesün bu sîm ü zer aduñ yolında baķır itdük

595

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Vā‘ız-ı tesbîh-keş bilsem ne tezvîr eyledüñ
Āhır esmâ ile ol cānānı teşhîr eyledüñ
- 2 Şöyle yakduñ Ka‘be-i kūy-ı dili Haccāc-vār
Kaldı ābād olmadan gūyâ kara yir eyledüñ
- 3 Şurre-i ‘îd-i vişālūñ vā‘ıza virdi neşāt
Şöyle çalduñ ki piyāzı reşkini sîr eyledüñ
- 4 İdemez kimse cesāret fetḥ-i bāb-ı vaşluña
Genc-i ḥüsne nāvek-i müjgānı bir tîr eyledüñ
- 5 Şan‘at-i şî‘rūñ sen Āşaf māhirisin āferîn
‘Arşa-i nazm içre kendüñ nerre-i şîr eyledüñ

596

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Şaklaram cānum içinde ‘aşķını cānānumuñ
Bende-i dil-ḥastesiyeñ şāh-ı ‘ālî-şānumuñ
- 2 Vaşf-ı ebrūsıdur okunduğı hep eş‘ārumuñ
Ḥüsñüñ ta‘rîfidür her noķtası ‘üñvānumuñ
- 3 Göñlümuñ bîhüde feryādından oldum bî-ḥuzūr
Rāḥatı yok ıztırābından dil-i vîrānumuñ
- 4 Āb-ı ḥūnumdur ki dökdi ḥasret anı yerlere
Seyl-i eşki oldı efzün dîde-i giryānumuñ
- 5 Pîşe-i nazmuñ dilîrisin bugün sen Āşafâ
Kār-ı mazmūnı ilet meydānına sulṭānumuñ

5 Dinmesün: Denmesün F.
595 F. 140^{a-b}, H. 107^a.

1 cānānı: cānān F.

2 yakduñ: yakduk F.

596 F. 140^b, H. 107^a.

2 eş‘ārumuñ: eş‘ārumuñ F.

597

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Derdümi ĥunkāruma bir bir beyān itsem gerek
Çeşmümün yaşın yine āb-ı revān itsem gerek
- 2 Yā irem vaşluña cānā yā firākuñdan hemān
Nār-ı 'aşka bağrumı biryān hemān itsem gerek
- 3 Ey melek ĥāl-i perīşānum қalursa bu şekil
Ol ĥuzūr-ı Hāq'da yarın hep 'ayān itsem gerek
- 4 Şabra müşkildür taĥammül cevri ise ĥadden füzün
Varup ol şāhuma çāk-i ceyb-i cān itsem gerek
- 5 Āşafā gördüm geçürdüm bu қurı ğavgāları
Sergüzeştüm bir muṭavvel dāstān itsem gerek

598

Mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Diler her mübtelāyı hecr-i ğamla nātüvān itmek
Degül ol şāha lāyık қulların muṭtāc-ı nān itmek
- 2 Gerekse 'arz-ı ruḥsār eyle dā'im sen gerek itme
Elüñde ehl-i 'aşkuñ çehresin berg-i ĥazān itmek
- 3 Eger ğam-ĥāneye teşrīf iderseñ nāz ile bir dem
Benüm cānuma minnet yoluña қurbān-ı cān itmek
- 4 Şehā 'arz-ı maĥabbetde eger cān ise maқşūduñ
Derün-ı dildeki rāzı degül bir dem nihān itmek
- 5 Aña teklīf-i şī'r it eylesün evşāfuñı her dem
Dilerseñ Āşaf-ı şīrīn-edāyı imtiĥān itmek

597 F. 140^b, H. 107^b.

1 Derdümi: Derdimi F.

2 vaşluña: vaşluña M. // bağrumı: bağrumı M.

3 Ol: O F.

4 şāhuma: şāhıma M.

5 қurı: қuru H.

598 F. 141^a, H. 107^b.

2 dā'im sen: sen dāyim H.

3 cānuma: cānıma M. / yoluña: yoluña F.

5 evşāfuñı: evşāfıñı F.

599

Mefâ 'îlün mefâ 'îlün mefâ 'îlün mefâ 'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Dirîgâ büse-i la'l-i leb-i cānāna irmedük
Ne bahtsuz hastelerüz şerbet-i dermāna irmedük
- 2 Fenā bāğında olmadı o servi der-kinār itmek
Hele bir mīve virür naḥl-i gülistāna irmedük
- 3 O dürr-i şāhvār için yem-i hicrāna taldı dil
Yine ğavvāş gibi biz anda bu 'ummāna irmedük
- 4 Teb-i ruḥsār-ı yār ile bu gice yanmaduk ise
Biz ol bezm-i şebistāna ki çün pervāne irmedük
- 5 Bu şî'r-i āb-dār ile oluruz serkeş-i 'ālem
Dirîg Aşaf hemān bir dilber-i devrāna irmedük

600

- 1 Çeşmine beñzemişdür gözi o māh-rūnuñ
Diyü yidiler ol ḥalk laḥmını hep āhūnuñ
- 2 Dil ile yāruñ añma ğavğalarını her dem
Leylā ğamıyla cān-ı Kays'ı durur mecnūnuñ
- 3 Dil teşne şormağa la'lünden senüñ ki büse
Pek āb-dārın ister ol tāze şeftālūnuñ
- 4 Bir şeb iletdüm ol meh-rūyı ki menzilüme
Bī-tāb ḳalınca zevḳın sürmekligi pehlūnuñ
- 5 Bu zen-i felek vefādan urdı çü lāfı Aşaf
Mekrini gör cihānda saña hele cādūnuñ

599 F. 141^a, H. 107^b.

5 hemān: heme F.

600 F. 141^b, H. 108^a.

Şiirin vezni bozuktur.

1 gözi: göz F. // yidiler: yediler F.

5 çü lāfı: cevlanı F.

Fİ HARFİ'L-LÂM

601

Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Bülbül-i nağme-serâyam ne disem lâf degül
Devr ile dilleşemem âyînesi şâf degül
- 2 albi pâk olmayana ben diyemem ehl-i hâl
Seçmemek birbirin ehl-i hüner inşâf degül
- 3 Ehl-i güftâr bilür kıymet-i dürr-i nazmum
Bu sipihr ise denî dehr ise şarrâf degül
- 4 ufl-ı gencîne-i mazmûmı güşâd itdükçe
Şarf-ı iksîr-i hüner eylesem isrâf degül
- 5 Genc-i ma'nâ-yı hünerdür dil-i şâf-ı Āşaf
ab'-ı ihvân gibi ol külbe-i şahhâf degül

602

Fâ'ilātün fâ'ilātün fâ'ilātün fâ'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Yâr nâzende felek zâlim meşakat bir degül
Ten naîf a'dâ tüvânâ renc-i minet bir degül
- 2 Bir yaña ekdâr-ı firat bir yaña efkâr-ı vaşl
ankısın tarîr idem derd-i meveddet bir degül
- 3 Her perî olmaz fera-baş-ı derûn-ı ehl-i 'aş
ar-pîrâ olmada her mihr-al'at bir degül
- 4 Şobet-i dilberde itdürme baña far-ı kelâm
Derd-i ser îrâş ider zîrâ hikâyet bir degül
- 5 Kimi mâ'ildür fem-i yâra kimisi zemzeme
İhtilâf üzre olur Āşaf abî'at bir degül

601 F. 141^b, H. 108^a.

Bu gazel, Nef'î'nin "Tûtî-i mû'cize-güyum ne desem lâf degül/ ar ile söyleşemem âyînesi sâf degül" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Metin Akkuş, *Nef'î Divanı*, Akağ Yay., Ankara 1993, s. 315.

1 âyînesi: âyînesi F.

602 F. 141^b-142^a, H. 108^{a-b}.

Bu gazel, Bağdatlı Rûhî'nin "Yâr gâfil ar zâlimdür maabbet bir degül/ Dil za'if a'dâ kavî renc ü meşakat bir degül" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Coşkun Ak, *Bağdatlı Rûhî Dîvânı*, c. II, Uludağ Üniv. Yay., Bursa 2001, s. 811.

2 ankısın: anğısın H.

3 perî: biri H.

603

Meʿūlü fâʿilātü mefâʿilü fâʿilün

-- + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Cānlar bağışla vuşlat-ı hübāna ser degül
Aḥbāba terk-i cān u dil itmek hüner degül
- 2 Gül-zār-ı dehr içinde kad-i ser-bülend ile
Bir naḥl-i dil-firībdür olur biter degül
- 3 Bir murğdur ki yaqdı perin nār-ı āhuma
Fevk-ı semāda münḥasif olmuş kamer degül
- 4 Tīğ-ı firāk şerḥalarıdur keder viren
Sehm-i қаzā ki yaraları ol kadar degül
- 5 Kevneyne virdi şanma o bir yār-ı şadıqı
Āşaf ʿübeyd-i resm-i nuqūş u şuver degül

604

Meʿūlü fâʿilātü mefâʿilü fâʿilün

-- + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Bāğ-ı cemāl gönçasıdur bu dehen degül
Dil reh-revine çāh-ı ḥaṭardur zekān degül
- 2 Efkār-ı laʿli ḥayrete kor ehl-i dilleri
Şevk-ı şemīm-i ṭurra-i ʿanber-şiken degül
- 3 Her biri bir fetīl-i meveddet ʿalāmeti
Bāğ-ı cihānda gönça-i ḥünīn kefen degül
- 4 Şirīn-zebānı fikri ile gönça leblerüñ
Ben kūh-ı gamda pādişehem Kūhken degül
- 5 Cism-i şerīfi ol güzelüñ ḥaḫ bu Āşafā
Bir cāndur teccsüm idüpdür beden degül

603 F. 142^a, H. 108^b.

Bu gazel, Bâkî'nin "Cānlar fidā maḥabbet-i cānāne ser degül/ Erbāb-ı ʿaşka terk-i ser itmek hüner degül" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 279-280.

1 Aḥbāba: Aḥbāb H.

5 virdi: verdi F.

604 F. 142^{a-b}, H. 108^b.

605

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Sebze-zār içre dönüp bir şem'-i bezm-efrūza gül
Virdi hüsni sāḥa-i bezm-i şeh-i nevrūza gül
- 2 Nār urmazdı dil-i zār-ı hezārı yağmağa
Olmasa 'aşık dilā dünyāda sāz u söze gül
- 3 Ğonça mıdur berg-i ḥaḍrā içre almış destine
La'l-gün meyle ṭolu bir kāse-i pīrūze gül
- 4 Devre ğarrālanma kim bōrkinden olmazdı cūdā
Dā'imā 'ucb itmese bu devlet-i deh-rūze gül
- 5 Ğalb-i Āşaf'dan ki gül-zār-ı rebī'-i feyzdür
Rāyiḥa isterse varsun ḳılmağa deryūze gül

606

Mef'ülü fā' ilātü mefā' ilü fā' ilün

- - + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Bāğ-ı cihāna virdi 'aceb āb u tāb gül
Olsa elem mi dağ-ı dil-i māh-tāb gül
- 2 Esrār-ı ğonça bülbüli zār eylese n'ola
Bir kāmīl ile eyledi def'-i ḥicāb gül
- 3 Olsa hezār-ı zārı 'aceb mi ki ḥün-feşān
Ṭutdı cemāl-i pākine la'līn-niḳāb gül
- 4 Bu nazm-ı dil-firībi eger itse istimā'
Şebnemle günden istemeye tāb-ı āb gül
- 5 Āşaf giderdi reng ü ruṭūbetle ḥaşre dek
Olaydı cūy-ı dilden eger feyż-yāb gül

605 F. 142^b, H. 108^b-109^a.

Bu gazel, Nef'î'nin "Bezm-i bāğ içre dönüp bir şem'-i cem'-efrūza gül/ Verdi revnak meclis-i şāhenşeh-i nevrūza gül" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Metin Akkuş, *age.*, s. 315.

1 şem'-i; şūḥ-ı F. // Virdi: Verdi F.

606 F. 142^b-143^a, H. 109^a.

Bu gazel, Cevrî'nin "Gül-zār-ı dehre virdi yine āb u tāb gül/ Olsa 'aceb mi dağ-ı dil-i âfitâb gül" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hüseyin Ayan, *Cevrî Hayâtı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Divanının Tenkidli Metni*, Atatürk Üniversitesi Yay., Erzurum 1981. s. 239.

1 virdi: verdi F.

3 F.de beyit iki kere yazılmıştır.

607

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Bülbulānuñ hūnına girmekle mesrūr oldı gül
Reng ü büy-ı şīret-i hūsnine mağrūr oldı gül
- 2 Zīnet-i evrāk-ı 'ıyşın itdi pejmürde hazān
Sūr-ı dehre bir iki gün gerçi manzūr oldı gül
- 3 Bāğbān-ı himmet itdi pāk şahn-ı gülşeni
İñleme bülbul ki gülden nışler dūr oldı gül
- 4 Zemzemin ağzı şuyın aqıtdı hūsn-i gülsitān
Cūylar reşk-i zülāl-i Kevşer ü hūr oldı gül
- 5 Hūsn-i yārı 'āleme Āşaf sen ifşā eyledüñ
'Andelībūñ 'aşk-ı pür-süzıyla meşhūr oldı gül

608

Mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Rebī' oldı bu dem gülbāng-ı nevrüz eylesün bülbul
Fiğān u şevk-ile yārānı pür-süz eylesün bülbul
- 2 'İzār-ı nev-'arūs-ı verdi istiğnā ider şemme
Ki Cem'dür rüz-ı fīrüzü şebi rüz eylesün bülbul
- 3 Semender-veş yine āteşden oldı lāleler zāhir
Açup her gonçayı nūr-ı şeb-efrüz eylesün bülbul
- 4 Beyān kılsun yiridür her perī bir gülbün-i lem'a
Yeter nār-ı firākı cānda merküz eylesün bülbul
- 5 Şemīm-i gülsitān-ı tab'-ı Āşaf'dan alup behre
Lisānın nağme-senc-i medh-i nevrüz eylesün bülbul

607 F. 143^a, H. 109^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "“Andelībūñ qanına girmekle mesrūr oldı gül/ Reng virdi kendüye hūsnine mağrūr oldı gül” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *Şeyhülislām Yahyâ Divânı*, MEB Yay., Ankara 2001, s. 245.

2 'ıyşın: 'ıyşuñ F.

608 F. 143^{a-b}, H. 109^{a-b}.

Bu gazel, Fehîm-i Kadîm'in "Bahār oldı yine āheng-i nevrüz eylesün bülbul/ Nevā-yı germ ile 'uşşākı pür-süz eylesün bülbul" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Tahir Üzgör, *Fehîm-i Kadîm, Hayatı, Sanatı, Divân'ı ve Metnin Bugünkü Türkçesi*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yay., Ankara 1991, s. 558-560.

1 yārānı: yārān F.

2 şebi rüz: şeb rüz F.

4 yiridür: yeridür F. / perī: biri M.

609

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Gülsitānı yine pür kıldı figān-ı bülbül
Gitdi şad nāle vü zār ile zamān-ı bülbül
- 2 Kıldı pür mıştaba-i gülşeni āgāze-i şevk
Her gül-i tāze olup vird-i zebān-ı bülbül
- 3 Dağ-dār oldı yeter hecr ile ey lāle- 'izār
Kılmadı zaḥm-ı dile tāb u tüvān-ı bülbül
- 4 Āb-ı rüyı dökilür verd-i terüñ jāle degül
Nazarından düşeli eşk-i revān-ı bülbül
- 5 Olmadı gül gibi bir sāgara kāni- 'Āşaf
Şāyi- 'olsa ne 'aceb rāz-ı nihān-ı bülbül

610

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Kāsedür hem mey ü hem pür-şevk-ı sākīdür gönül
Mā'il-i zevkuñ hele ehl-i mezākıdır gönül
- 2 Rü'yet-i ruḥsār içün rūḥ-ı revān olsun fedā
Nice günlerdür giriftār-ı firākıdır gönül
- 3 Cāndadur şevkuñ türāb olsun rehüñde cism ü ten
Ben gidersem 'ālem-i 'ulvīde bākīdür gönül
- 4 Zerreür ol sūziş-i mihr ü maḥabbetle velī
Nüh kıbābuñ şemse-i kâḥ u revākıdır gönül
- 5 Meclis-i ḥāş eylese Āşaf diliyle gam mıdur
Kāsedür hem mey ü hem pür-şevk-ı sākīdür gönül

609 F. 143^b, H. 109^b.

610 F. 143^b, H. 109^b.

Bu gazel, Nef'î'nin "Hem kadeh hem bâde hem bir şûh sākīdür gönül/ Ehl-i aşkın hâsılı sâhib-mezākıdır gönül" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Metin Akkuş, *age.*, s. 316.

1 ehl-i: ehli F.

611

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 ‘Aşk kuhl-ı dīde anuñ sürme-dānıdur gönül
Ten mu‘allim-hānedür Loqmān-ı şānıdır gönül
- 2 Kenz-i şadr-ı ‘aşıka reh-yāb olur mı her güzel
Şu‘le-i āhıyla bir tāk-ı keyānıdır gönül
- 3 N’ola anı çāk çāk itse nesīm-i kerb ü gam
Zevrak-ı baħr-ı maħabbet bād-bānıdur gönül
- 4 Bezm içinde dilbere rāz açmaz ağır başlıdur
Sāgar-ı rāh-ı haqīkat ser-girānıdur gönül
- 5 Mün‘akisdür sīnede Āşaf ‘izār-ı dil-rübā
Nār-ı şevk āyinedür āyīne-dānıdur gönül

612

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Bāğ-ı şevkam nağme-pīrā ‘andelībümdür gönül
Bir müferriħ kaşr-ı hecrem naşş u zībümdür gönül
- 2 Kālbümüz rāz-ı nihānuñ nüşha-i ‘uzmāsıdur
Fikre dehşet-dād olan sırr-ı ‘acībümdür gönül
- 3 Bī-sükūnam seyr-gāhumdur benüm vādī-i ‘aşk
Āteşin ğam-hāneyem dār-ı şekībümdür gönül
- 4 Siħr iderse her ne deñlü ğamze kār itmez baña
Turfē bāz u bend-i cān ħırz-ı ğarībümdür gönül
- 5 ‘Āleme şāyi‘ olursa Āşafā rāzum n’ola
Bāğ-ı şevkam nağme-pīrā ‘andelībümdür gönül

611 F. 144^a, H. 109^b-110^a.

Bu gazel, Sabrî'nin “‘Aşk İskender nedīm-i nüktedānıdur gönül/ Sīne levħ-i hikmet Eflāṭün-i şānıdır gönül” matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 225.

612 F. 144^a, H. 110^a.

Bu gazel, Vecdî'nin “Gülşen-i ‘aşkem nevâ-keş ‘andelībümdür gönül/ Dil-güşâ eyvân-ı derdüm naşş u zībümdür gönül” matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Ahmet Mermer, *XVII. Yüzyıl Dîvân Şairi Vecdî ve Dîvânçesi*, MEB Yay., Ankara 2002, s. 107-108.

613

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Şem‘-i ‘aşka biz ki çün pervâne geldük ey gönül
Yan yaqıl ol süz-ı ‘aşka yana geldük ey gönül
- 2 Hâtırım bir mādleden ol hadde dil-girdür dimiş
Var-ise sen hâtır-ı cānāna geldük ey gönül
- 3 Bī-bekādur diyü gam çekme bu dehr-i fānīde
Gülsitan-ı dehri şan seyrāna geldük ey gönül
- 4 Zevk geçmiş bezm-i ‘ıyşuñ kalmadı hiç lezzeti
Dem sürülmez bī-muhibb devrāna geldük ey gönül
- 5 Dergehūnde itmege Āşaf gibi bī-bāk figān
Bārgāh-ı hāzret-i sultāna geldük ey gönül

614

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Sīne bir vīrāne vü kenz-i nihānīdür gönül
Dāne-i dūr isteyen gelsün ki kānīdür gönül
- 2 ‘Aşkuñ ile eylesem maḥv-ı vücūd cānā ne gam
Dilde şābitdür ḥaḳīkat gerçi fānīdür gönül
- 3 Meh-liḳālardan ferāgat kılmağa kadir midür
Rāh-ı ‘aşkuñ bir cefā-keş nātüvānıdır gönül
- 4 Zıll-i rāhatdur serāb-ı āh-ı dil ‘uşşāka kim
Kişver-i ‘aşkuñ ḳadīmī dūd-mānıdır gönül
- 5 Çeşm-i cāna çekdi çün iksīr-i ḥattuñ kuḥlını
‘Aşkuñ bir şāf-gīne sürme-dānıdır gönül
- 6 Şīveler kim çeşm-i nāzuñ çün ider ‘uşşākına
Fehm ider ol remz-i ‘aşkuñ rāz-dānıdır gönül

613 F. 144^b, H. 110^a.

2 Var-ise: Varsa F.

3 fānīde: fānide F. // dehrī: dehr F.

4 bī-: mi H.

5 Bārgāh-ı: Bār-kār-ı F.

614 F. 144^b, H. 110^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ’nın “Sīne bir vīrānedür genc-i nihānīdür gönül/ Gevher-i ‘aşk isteyen bilsün ki kānīdür gönül” matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 247.

1 vīrāne vü: vīrāne-i F.

- 7 Eylemez Āşaf hadengi zaḥmını senden dirîğ
Ol kaşu yānuñ meger ḥāṭır-nişānıdır göñül

615

Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

-- + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Faşl-ı bahārdur yine şād olmaduñ göñül
Nergis ü lālelerle güşād olmaduñ göñül
- 2 Ol māh-tāb nice bilür qadrüñi senüñ
Çārsü-yı 'aşq içinde mezād olmaduñ göñül
- 3 Tarḥ itme nā-murādıluğñ bāri neş'esin
Çün cür'a-sāz-ı 'ıyş-ı murād olmaduñ göñül
- 4 Āvārelikle yād ider oldı raqībi yār
Ḥamd it Ḥudā'ya kim hele yad olmaduñ göñül
- 5 Ol māh-ı ḥüsne yitemedüñ pāy-ı būsına
Āşaf gibi ki gerd-nihād olmaduñ göñül

616

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Mā'ili kutb olsa ger virmez amānı bilmiş ol
Bilmez iseñ āfet-i rûḥ-ı revānı bilmiş ol
- 2 Tarfetü'l-'ayn içre sehm-i ğamzeden olma emīn
Añsuzın irer kâzā-yı nāgehānı bilmiş ol
- 3 Dīdesi āsīb-i cāndur kāküli dār-ı cefā
'İşvedür ser-tā-be-pā ol dil-sitānı bilmiş ol
- 4 Çün dil-i müştāk için ger ḥaṭṭına virse ziyā
Şağ komaz ol fitne-i āḥır zamānı bilmiş ol
- 5 Kimse teşḥiş idemez kâşır mıdur māhir midür
Fehm ider yok Āşaf-ı şīrīn-zebānı bilmiş ol

615 F. 145^a, H. 110^b.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "İrdi bahār sen daḥı şād olmaduñ göñül/ Güllerle ğoncelerle küşād olmaduñ göñül" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 240.

1 yine: niye H.

2 Çārsü-yı: Çārşü-yı F.

4 yād: F.de yok.

5 ḥüsne: ḥüsnüñ F.

616 F. 145^a, H. 110^b-111^a.

Bu gazel, Nef'î'nin "Āşıkı Hızr olsa ger vermez amānı bilmiş ol/ Bilmez isen ol meh-i nā-mihribānı bilmiş ol" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Metin Akkuş, *age.*, s. 316-317.

617

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Geldi dil kaçırın tolandı 'asker-i gam bilmiş ol
Rūḥa tar oldu ḥubūr-ābād-ı sīnem bilmiş ol
- 2 Vasluña rāğīb degül ey verd-i ter ehl-i şafā
Kimse yār olmaz saña mānend-i şebnem bilmiş ol
- 3 Oldı sūzān bāğ-ı sīnem nār-ı hecrüñle senüñ
Mā'-i vaşluñla olur mı sebz ü ḥurrem bilmiş ol
- 4 Rūy-ı dil gösterse aldanma cihān sehḥāredür
Ġayrı gūne vaz' ider ey şūḥ-ı 'ālem bilmiş ol
- 5 Rāzı ifşā itmedi bir ādeme Āşaf daḥı
Cism ü cānında nihān ol sırr-ı mübhem bilmiş ol

618

Meḥ'ülü fā' ilātü meḥ'ülü fā' ilün

- - + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Bāğ-ı leṭāfetüñ gülüdür rü degüldür ol
Hep kīmyādur anda biten mü degüldür ol
- 2 Zer ḥāme ile çeşm-i ġazāl üzre çekilen
Bir şekl-i Zülfeḳār'dur ebrü degüldür ol
- 3 Hemgām-ı yaza karşı açılmış benefşedür
Şahn-ı ruḥında nev-ḥaṭı şeb-bü degüldür ol
- 4 Çün cūybār-ı cārī olan kūy-ı yārda
Ḥün-bār-ı çeşm-i 'āşık imiş şu degüldür ol
- 5 Āşaf dolaşma öñine vaḥşī ġazāluñuñ
Sen gördigüñ şikār olur āhü degüldür ol

617 F. 145^b, H. 111^a.

Bu gazel, Sabrî'nin "Geldi dil-mülkin kuşatdı leşker-i gam bilmiş ol/ Cāne teng oldu sürür-ābād-ı sīnem bilmiş ol" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 223.

1 tar: tār F.

4 Ġayrı: Ġayr F.

618 F. 145^b, H. 111^a.

Bu gazel, Sâni'nin "Bāğ-ı melāḥatüñ gülüdür rü degüldür ol/ Mihr-i giyādur anda biten mü degüldür ol" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, Seri 1 Fasikül 4, s. 108.

5 gördigüñ: gördügüñ H.

619

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Zuhûruñ mebde'in fikr it recâ semtine sâlik ol
Bul anda gevher-i kâni göñül mülkine mâlik ol
- 2 Şıfātuñda görür âdem egerçi şekl-i insânı
Nazar kıl sen de zātuñı bilüp ehl-i mesâlik ol
- 3 İder bād-ı ecel bir gün senüñ zülfüñ perîşân çün
Gerek İskender-i kişver-güşâ-yı şad-memâlik ol
- 4 'Abâ-yı fakrı ber-düş eyleyüp geç iki 'âlemden
Olup mazhar celâle dâ'imâ meczüb-ı hâlik ol
- 5 Dilerseñ "من عرف" sırrına vâkıf olmağı Āşaf
Zuhûruñ mebde'in fikr it recâ semtine sâlik ol

620

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + - -

- 1 'Aşk deryâsında ğavvâş-ı başîret-dîde ol
'Özri ço kaçma şinâverlikden ey dil dîde ol
- 2 Rûyuña her bakışı bir tîr-i semm-âlüdedür
İctinâb it çeşm-i a'dâdan hele püşîde ol
- 3 'Āşık-ı şâdık gerek ruhsâr-ı yârı rü'yete
Sen dilerseñ şüfiyâ ser-tâ-be-pâ şad dîde ol
- 4 Tarh idüp câm-ı şafâyı zemzemi medh itmezem
Sen dile faşl eyle ey zâhid gerek rencîde ol
- 5 Keyf olup ol muğbeçe çün gönça oldı sîne-çâk
Sen de Āşaf 'andelîb-âsâ bu dem şürîde ol

619 F. 145^b-146^a, H. 111^{a-b}.

2 Şıfātuñda : Şıfâtında H. // zātuñı: zātuñı M.

3 bir gün: çünkim H.

5 *Men 'araf* nefsehü fekad 'arafe Rabbihü: "Nefsini bilen, Rabbini de bilir." Hadîs-i Şerif.

620 F. 146^a, H. 111^b.

Bu gazel, Bağdatlı Rûhî'nin "'Aşk sahrâsında Mecnûni melâmet-dîde ol/ Kaçma rüsvâlıkdan ey dil cehli ço vâdîde ol"' matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Coşkun Ak, *age.*, c. II, s. 782.

4 zâhid: vâ'ız F.

621

Müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün

--+- / --+- / --+- / --+-

- 1 *Āvāre* gezme meclis-i bāde-fürūşa hāzır ol
Maṭlūb-ı şāh-ı 'aşq olup memnūn-ı fikr-i fāhır ol
- 2 Şemşir-i berrāk-ı şarāb ider ğamuñ işin tamām
Bezm içre ṭurma ser-girān şahbāyı nūş it ağır ol
- 3 Eyle temāşa sāğarı kim kīmyā kāmı odur
Gāhī nihān ol dīdeden geh vech-i yāra nāzır ol
- 4 Mişl-i hezār ey dil hemān zāruñla virme derd-i ser
Mānend-i jāle ol güle zevk u şafā-yı hātır ol
- 5 Emvāc-ı feyziyle olur zeyl-i murāduñ pür-güher
Āşaf hevā-yı luṭf ile yem gibi cūş it ṭāhir ol

622

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

-+-- / -+-- / -+-- / -+-

- 1 Sebz destārı şarup çün ğonça şāhum gitme gel
Çarḫ-ı aḫḫar üzre tolanmasun āhum gitme gel
- 2 Silsile-cünbān-ı ğisū Kays-veş dīvānedür
Çünkü kendi çākerüñdür pādişāhum gitme gel
- 3 Nem döküp leyl ü nehār 'aşkuñı eylerdüm ricā
Ben baña itdüm gözüm 'afv it günāhum gitme gel
- 4 Ey beni firḫatle zār iden ricā için saña
Bir zebān oldu serāpā her giyāhum gitme gel
- 5 Zār u feryādından Āşaf müstemendüñ hālını
Gel diger-gün eyleme püşt ü penāhum gitme gel

621 F. 146^{a-b}, H. 111^b.

Bu gazel, Sabrî'nin "Bî-kār gezme hizmet-i şahbā-furūşa hāzır ol/ Manzūr-ı pîr-i 'aşq olup maḫsūd-ı 'aql-ı ḫāşır ol" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 224.

2 ğamuñ: ğamın H.

622 F. 146^b, H. 111^b-112^a.

Bu gazel, Necâtî'nin "Āsumānîler geyüb gün gibi māhum gitme gel/ Göklere boyanmasun feryād-ü āhum gitme gel" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, s. 347.

2 kendi: kendü H.

3 'aşkuñı: 'aşkıñı F.

623

Meḫ'ülü fâ'ilâtü meḫ'îlü fâ'ilün

--+ / -+-+ / +--+ / -+-

- 1 Luṭf eyle mā'-i çeşm-i cevâhir-nişâra gel
Kıl çâre mevc-i kılzüm-i 'aşka nezâre gel
- 2 Şüfî ne muḫtezîdür ehl-i derûna ki buḫl u buğz
Meclis-nişîn-i ülfet olup sen kaçâra gel
- 3 Çün ide pîri meykedenüñ imtiḫân seni
Eyle ifâde ḳalbüñi kâmil-'ayâra gel
- 4 Bildük libâs-ı 'ömre fenâ var bu dârda
Sen de ḳamîsi gül gibi kıl pâre pâre gel
- 5 Germiyyet itme ḫâlet-i 'aşkıyla Âşafâ
Terk eyle nâle şu'besini bir ḳarâra gel

624

Meḫ'ülü meḫ'îlü meḫ'îlü fâ'ülün

--+ / +--+ / +--+ / +--

- 1 Baḫt olmayıcaḳ râḫ-ı şafâyı çekemez dil
Ne olsa çeker zehr-i cefâyı çekemez dil
- 2 Dürd-i mey-i firḳat yeter âlûde-i hecrem
Pür-sâğar-ı şahbâ-yı vefâyı çekemez dil
- 3 Ḳan içmede bir şevḳ ile ol dîde-i ḳattâl
Ol çâşnî-i semm-i ezâyı çekemez dil
- 4 Ğam sâlib-i fikr ü ḫired oldı ne belâdur
Zencîr ise de zülf-i dü-tâyı çekemez dil
- 5 Âşaf gibi bir şâf-derûna ola hem-râz
Baḫt olmayıcaḳ râḫ-ı şafâyı çekemez dil

623 F. 146^b-147^a, H. 112^a.

Bu gazel, Bâkî'nin "Raḫm eyle âb-ı dîde-i gevher-nişâre gel/ Emvâc-ı baḫr-i eşkümi seyr it kenâre gel" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 287.

2 ilk mısradâ vezin bozuktur/ "muḫtezîdür" kelimesi yerine "lâzım" kelimesi getirildiğinde vezin düzelmektedir.

624 F. 147^a, H. 112^a.

Bu gazel, Nef'î'nin "Yâr olmayıcaḳ câm-ı safâyı çekemez dil/ Her neyse çeker böyle belâyı çekemez dil" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Metin Akkuş, *age.*, s. 317.

625

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Neş'e-i sāğar ile şanma ħubūr ister dil
Kendüden sehm-i қader vehmini dūr ister dil
- 2 Sūziş-i ħasret ü hecr ile қılır maĥv-ı vücūd
Ne olur mā'il-i ruĥsār ne ħūr ister dil
- 3 İstemez pāye-i firdevs-i berīn-i ümmīd
Gūşe-i ye's-i meveddetde ħuzūr ister dil
- 4 Cevr-i müjgān-ı bütāna ideli dil mu 'tād
Şehri pūr-velvele vü fitne vü şūr ister dil
- 5 Āşafā la'l-i leb-i dilberedür hep meylüm
Neş'e-i sāğar ile şanma ħubūr ister dil

626

Meḥ'ülü meḥ'īlü meḥ'īlü fa 'ülün

- - + / + - - + / + - - + / + - -

- 1 Kendin bileli yāra hevā-dār bilür dil
Bī-çāreligi kendisine kār bilür dil
- 2 Olsun ebedī derdine me'lūf nigāruñ
Üftādeligi kendisine yār bilür dil
- 3 Meyyāl olalı şehrini terk itmedi şāhuñ
Çün Қays ne şahrā vü ne kühsār bilür dil
- 4 Ğam mı elem-i yār ile ger eylese şoĥbet
Her kimde şadāqat ki bula yār bilür dil
- 5 Āşaf gibi bir kāmil ile şoĥbet idelden
Derdüñ kederinden niçe esrār bilür dil

625 F. 147^{a-b}, H. 112^b.

Bu gazel, Fehīm-i Kadīm'in "Neşve-i bāde ile şanma sūrūr ister dil/ Kendüden ħük-m-i қazā ħavfını dūr ister dil" matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Tahir Üzgör, *age.*, s. 554.

626 F. 147^b, H. 112^b.

Bu gazel, Cevrī'nin "Kendin bileli 'ışka giriftār bilür dil/ Āzādeligi kendüsine 'ār bilür dil" matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Hüseyin Ayan, *age.*, s. 238.

1 Bī-çāreligi: Bī-çāreligin F.

2 kendisine: kendüsine F.

627

Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

-- + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Zülf-i 'abîrle oldı mu'a'ttar dimâğ-ı dil
Peydâ olursa lâle-mişâl n'ola dağ-ı dil
- 2 Bir gonçanuñ şemîmi irişdi dimâğuma
Evvel-bahâr olsa n'ola sahn-ı bâğ-ı dil
- 3 Yağdı derûn-ı sînemi ol âteşin-ruh
İrince yevm-i haşre söyünmez çerâğ-ı dil
- 4 Âb-ı revân-ı deşne-i dil-düz-ı yâr ile
Lâle bitürdi zînet olup bâğ u râğ-ı dil
- 5 Mühr urdı genc-i ğam göricek 'aşkuñ-ile bir
El-ân kâbil olmadı Âşaf ferâğ-ı dil

628

Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

-- + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Kâküllerüñ-çün oldı perîşân dimâğ-ı dil
Rüşen olursa lâle-mişâl n'ola dağ-ı dil
- 2 Gül yüzünüñ harâreti düşdi derûnuma
Her dem çerâğ olursa n'ola süz-ı dağ-ı dil
- 3 Ol âteşin 'izâr ile yağdı çü cânumı
Olnca rüz-ı haşr söyünmez çerâğ-ı dil
- 4 Cüy-ı sel-âb-ı deşne-i hün-h'âr-ı yâr ile
Güller yetürdi rüşen olup yine bâğ-ı dil
- 5 Bend urdı genc-i dil göricek 'aşkuñ ile pür
Bir dağı kısmet olmadı Âşaf ferâğ-ı dil

627 F. 147^b, H. 112^b-113^a.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Sünbüllerüñçün oldı perîşân dimâğ-ı dil/ Zâhir olursa lâle-şıfat nola dâğ-ı dil" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 242.

4 bitürdi: yetürdi F.

628 F. 148^a, H. 113^a.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Sünbüllerüñçün oldı perîşân dimâğ-ı dil/ Zâhir olursa lâle-şıfat nola dâğ-ı dil" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 242.

2 yüzünüñ: yüzünüñ H.

3 Ol ... cânumı: Yağdı cânumı ol âteşin 'izâr ile F.

4 sel-âb-ı: seyl-âb-ı F.

5 pür: bir F.

629

Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

-- + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Şeydâ-yı bülbüle şu idi hõş rüy-1 dil
Vaşlında aña göstere bir gonça büy-1 dil
- 2 Duydı ki çäre yok hüzün-ile dilleşmege
Uvaydı başı başı ile güft ü güy-1 dil
- 3 Seyr ideli şehâ ruḥ-1 alũnde zũlfũni
Çevgân itseñ eyle ki ser-geşte güy-1 dil
- 4 Şahn-1 şafâda kendüyi gösterdi bir zamân
Güm oldu kân-1 bahre ulaşınca cüy-1 dil
- 5 Maḥmür çeşm ehl-i dilũñ hũnin içmede
Her dem ʔolup boşanmada Āşaf sebũ-yı dil

630

Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Sâlda bir irişür şād olur bâğda gül
Çanı ol gonça-i ḥandân gibi hũb u şengül
- 2 (Ne) kârlar bağladı nevrüz maḥâmında çemen
Eylesün hõş nevâlarla terennüm bülbül
- 3 'Ārızũndur gül-i ter gonça leb-i mey-gũnuñ
Saña hep ağdı göñül baña ne lâzım gül ü mül
- 4 Kendü farkında degül mi neden ol meh bilmez
Dil-i şeydâya ne fend eyledügin ol kākül
- 5 Süz-1 āhın yine Āşaf şerer-ālũd itdi
Dosta 'arz eyledi yek dâne zer-efşân sũnbül

629 F. 148^a, H. 113^a.

2 ilk mısranın üçüncü tefilesinde vezin aksamaktadır // başı başı ile: başını başıyla F.

3 ki: F.de yok.

630 F. 148^b, H. 113^{a-b}.

Bu gazel, Bâkî'nin "Yılda bir açılıp ancağ şen olur bâğda gül/ Çanı ol gonca-i ḥandân gibi şũḥ u şengül" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *Bâkî Dîvânı*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 1994, s. 283.

3 mey-gũnuñ: mey-gũna M.

4 eyledügin: eyledüğüñ H.

5 āhın: āhuñ F.

631

Meḥ'ülü fâ'ilātü meḥ'ülü fâ'ilün

-- + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Ebrūñ ğamında çekmese ey meh-liḳā melāl
Dönüp kemāna ḳaddi şararmazdı bu hilāl
- 2 Beñzetdi şevketini mihir rüyuña bugün
İrmedi gicesine irişdi aña zevāl
- 3 Gel cismüme benüm (bir) nigeḥ it ey ḳaşı hilāl
Baḳ nice dikdi oḳlaruñ cābecā nihāl
- 4 Hürşid yüzinden ol güzelüñ reng ü bû diler
Bāġāta verd-i sebz ile geldükçe verd-i al
- 5 Ra'nā cebīni nūr-ı münevverdür Āşafā
Nūr üzre noḳtadur o mehūñ cebhesinde ḥāl

632

Meḥ'ülü meḥ'ülü meḥ'ülü fâ'ülün

-- + / + - - + / + - - + / + - -

- 1 Ey dīdeleri cünbiş-i şemşir-i teġāfül
Devrānı ḥarāb eyledi te'ḥir-i teġāfül
- 2 İnşāf mı iġmāz-ı 'ayın tā bu ḳadar kim
Dīdeñ daḫı gāhī ola dilgīr-i teġāfül
- 3 Şaf dizdi gelüp sīneye müjgān u nigāhuñ
Duydum ki ḳılurlar yine tedbīr-i teġāfül
- 4 Beñzer revişinden ki hemīn sehm-i ḳaderdür
Mecrūḥ ider ḥaste dili tīr-i teġāfül
- 5 Ger böyle ise feyz-i naḳar Āşaf-ı zāra
Mümkin mi zebāna gele taḳrīr-i teġāfül

631 F. 148^b, H. 113^b.

Bu gazel, Emrī'nin "Ḳaşıñ ğamını çekmese ey mäh-i bī-mişāl/ Olup ḥamīde ḳaddi şararmaz idi hilāl" matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: M. A. Yekta Saraç, *age.*, s. 173.

3 ilk mısradā vezin aksamaktadır, "oḳ" hecesi medli düşünöldüğünde vezin düzelmektedir.

5 münevverdür: müşāḥḥaşdur H. // noḳtadur: noḳta F.

632 F. 148^b-149^a, H. 113^b.

Bu gazel, Fehīm-i Kadīm'in "Ey ğamzeleri cevher-i şemşir-i teġāfül/ Dünyāyı helāk eyledi te'şir-i teġāfül" matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Tahir Üzgör, *age.*, s. 560.

633

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

++-- / ++-- / ++-- / ++-

- 1 Sūziş-i fānīyi bālā-yı dil-ārādan bil
Her kaçā kim irişür 'ālem-i bālādan bil
- 2 Şevkuñ envā'ı virür ādeme rūhāniyyet
Levn-i şekl-i kadehi hālet-i şahbādan bil
- 3 Dil-i insāna şeref himmet-i yārān iledür
Feyz-i mir'atı 'ukūs-ı ruḥ-ı zībādan bil
- 4 Şīve-i devre dili virmez o kim kāmildür
Almadı hişşe hele kimse bu dünyādan bil
- 5 Şevket-i mülk-i fenā devr-i cihān ey Āşaf
Bākī kalmadığını mesned-i Dārā'dan bil

634

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

++-- / ++-- / ++-- / ++-

- 1 Kānd-ı şevkām baña şīrīn-zebān olsa güzel
Çeşm-i cādūsı gibi fitne-nişān olsa güzel
- 2 İ'tiyād itse dem-i 'āşıkā tıfl iken o şūḥ
Ya'ni sīrāb-ı nem-i dīde-i cān olsa güzel
- 3 Şīveler eyler iken kılsa tekellüm gāhī
Sebeb-i 'işve vü hem 'işve-resān olsa güzel
- 4 Pākem āyīne gibi yok nazarum elvāna
Şāf-ṭab'am baña ser-tā-kağem ān olsa güzel
- 5 Ehl-i ḥāl olmayıcağ meyl idemem her güzele
Āşaf'am ben baña ṭab'umca cevān olsa güzel

633 F. 149^a, H. 113^b-114^a.

Bu gazel, Bākī'nin "Fitne-i 'ālemi ol kāmēt-i ra'nādan bil/ Her belā kim yitişür 'ālem-i bālādan bil" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 285.

1 fānīyi: fānī'i F.

5 kalmadığını: kalmadığını H.

634 F. 149^{a-b}, H. 114^a.

Bu gazel, Fehîm-i Kadîm'in "Rind-i 'aşkām baña bir rind-i cihān olsa güzel/ Ğamze-i mesti gibi bir nādire-dān olsa güzel" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Tahir Üzgör, *age.*, s. 550.

635

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Hüsni evşâfi müretteb kad-i dil-cü da güzel
Beñleri fülful ü ruhsâr ile ebrü da güzel
- 2 Haç-ı şeb-rengüm ile didi ne dirsın yüzüme
Didüm ol lâle- 'izârũñ ile gül-rü da güzel
- 3 Gördüm ol pāk-teni 'âlem-i rü'yâda bu şeb
Yok eşer müy-ı siyehden ten-i pâlûde güzel
- 4 Vaşf-ı gerdanı degül hâlet-i bahşe yalıñuz
'Anberĩn kākũl ile sâ'id ü bāzũ da güzel
- 5 Añlasa tab'-ı suhandānumı söz yok Āşaf
Hâtem-i la'l gibi dişleri incü da güzel

636

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Ğamzeñe sīnem nişāndur ey kemān-ebrü güzel
'Aqlum aldı āl ile ol gözleri cādũ güzel
- 2 Mā'den-i hūbān içinde dürr-i yektāsın şehā
Leblerũñ la'l-i Bedeşşān dişlerũñ lü'lü güzel
- 3 Geh gāzab eyler iseñ geh luř idüp eyle nazār
Leyle-i zulmetde koma 'āşıkuñ meh-rü güzel
- 4 Eyle inşāf 'āşıka ey gōnça-i bāğ-ı İrem
Kalmadı bizde taħammül tırrası şeb-bü güzel
- 5 Fehm idüp bilseñ efendim bende-i şādıqlaruñ
Luřfuñ olsa anlara ey kāmety dil-cü güzel
- 6 Çün bilürsın tağ u taşu maħv ider āh-ı seher
Kālb-i 'āşıkdan hāzer it ey gözi āhũ güzel

635 F. 149^b, H. 114^a.

Bu gazel, Bâkĩ'nin "Ālet-i hüsni mükemmel kad-i dil-cü da güzel/ Ol siyeh gözler ile haç bu ki ebrü da güzel" matlalı gazeline naziredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 293-294.

2 yüzüme: yüzime M.

5 Āşaf: Āşafā F. // gibi: lebi H.

636 F. 149^b-150^a, H. 114^{a-b}.

2 lü'lü: lülü H.

5 kāmety: kāmety-i H.

6 tağ: dağ F.

- 7 Āhı eflāke çıkupdur sīnesi yanıklarūñ
Derd ile bu gülşenūñde zūlfı ‘anber-bū güzel
- 8 Kādr-i hūsnūñe senūñ cānā olur mı hiç mişāl
Zū’-i ruhsāruñ görenler eyledi yāhū güzel
- 9 Āşafā nice sevilmez böyle hūb u dil-rübā
Gördügūñce dırsın anı ne güzeldür bu güzel

637

Fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilūn

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Tāb-ı ruhsāruñ gören bakmaz gider aya güzel
Var iken rūyuñ ne minnet māh-ı ğarrāya güzel
- 2 Öyle bir şāhib-keremsin yokdur aqrānuñ senūñ
Zūlf-i müşgīnūñ şalupdur ‘āleme sāye güzel
- 3 Bahş ider rūha ğıdāyı āb-ı Kevşer gibi ol
Var iken la‘l-i lebūñ minnet ne şahbāya güzel
- 4 Hūbluğuñ inkār ider var mı ‘aceb cānā senūñ
Gelmemişdür bir dahı sen gibi dünyāya güzel
- 5 Kirpigūñ ok eylemişsin kaşlaruñ katı kemān
Korqaram bu sīne-i mecrūha uğraya güzel
- 6 Sen gibi bir nāzenīne virdi dil ‘āşıklarūñ
Vuşlatuñ lāyık mı qalsun dār-ı ‘uqbāya güzel
- 7 Bāğ-ı hūsnūñe efendim girmege bir kerrecik
Yol düşe mi Āşaf-ı maḥzūn u şeydāya güzel

638

Fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilātūn

- + - - / - + - - / - + - - / - + - -

- 1 Niçe bir bu firqat-i hecrūñle olam āh u zār gel
Şalmadan cismüm gemisin bir yaña bu rüzgār gel
- 2 Her sirişküm dūr gibi dökülse çeşmümden ne ğamdur
Reh-güzāruñ gözlerüm gözler benüm ey ğam-güsār gel

8 hūsnūñe: hūsnūñe F.
637 F. 150^{a-b}, H. 114^b.

7 hūsnūñe: hūsnūñe F. / kerrecik: çare yok H. // Yol düşe mi Āşaf-ı: Āşafā yol düşe mi F.
638 F. 150^b, H. 115^a.

1 Şalmadan: Şalmanın H.

- 3 Āh-ı mazlūmdan şaķın çekdürme efkārı hemīşe
Alma Allāh'ı severseñ 'āşıķuñdan inkisār gel
- 4 Şehr-i dil vardı ĥarāba ey ṭabībūm ḳandasın sen
Bu dil-i mecrūḫa tīmār itmege leyl ü nehār gel
- 5 Ey Süleymān-ı zamān İskender-i şāhib-veķārum
Dā'imā Āşaf ḳuluñ mihrüñle eyler iftiḫār gel

639

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Rüz u şeb dil eylemekde āh u feryād muttaşıl
İnkisār üzre benüm ḳalbüm o meh şād muttaşıl
- 2 Olmada zevḳ u şafā üzre müdām Şīrīn'i gör
Seng-i ḫārā delmede āh ile Ferḫād muttaşıl
- 3 Künc-i ḡamda nālede ben yadlar ile şalınur
Şaḫn-ı ḡülşende bugün ol ḳadd-i şimşād muttaşıl
- 4 Şehrüñ ucından revān olsun yine cūy-ı sirişk
Oldı zīrā Ṭuna nehrine Beligrad muttaşıl
- 5 Āşaf ile itmege yār āşinālık cān virür
Ortada aḡyār ise itmekde ifsād muttaşıl

640

Mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün

- - + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Göñlinde olmaydı o naḫlūñ hevāya meyl
Ḳılur mı idi zār-ı dil-i mübtelāya meyl
- 2 Şehrüñde itlerüñ çağırup oḫşasam ne var
Yārān-şinās resmi imiş āşināya meyl
- 3 Her ḡüne ol mehüñ ḫarekātından añladum
Var ḫātırında luṭf ile ben bī-nevāya meyl
- 4 Pīr olmayınca bādeye dūş olma zāhidā
Bī-iḫtiyār ādem ider mi 'aşāya meyl

3 Allāh'ı: Allāh F.

5 "mihrüñle" kelimesi "mührüñle" şeklinde de okunabilir.

639 F. 150^b, H. 115^a.

640 F. 151^a, H. 115^a.

- 5 Medhinde nazm-ı Āşaf'ı fehm eyleyeydi yār
Ve'l-ḥāşıl eyler idi o şîrîn-edāya meyl

641

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Gönlümi ma'mūr kılmaz ol nigār-ı cān-güsül
Ḥāk-i pāyın sū-be-sū ḥün-ı sirişküm kılsa gil
- 2 Na'ralar urup benüm-çün dilbere virme şudā'
Şehr-i cānānumdan ey ḥün-bār-ı çeşm-i ter çekil
- 3 K̄or mı devrān birbirinde kıлмаğa aḥz-ı şafā
'Aks-i āyīne gibi yüz yüze gelse iki dil
- 4 Cānib-i ḥumḥāneye var def ine bir çāre kııl
Cünd-i ḡam oldu yakīn şabr itmenüñ vaḡti degil
- 5 Şayd olur Āşaf saña ol nāz-perver ḡam degil
Çeşmi āhū dilberi şimden gerü yanuñda bil

642

Mef'ülü fā'ilātü mef'ülü fā'ilün

- - + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Himmetle esb-i baḡtuñı şîr-i jiyāne kııl
Āhuñ şerāresinden aña tâziyāne kııl
- 2 Luḡfuñla şehr-i yāra iren mihr-i 'ālemem
Murḡ-ı dil evc-i serde Hümā-vār lāne kııl
- 3 K̄urbān eyle cānuñı mānend-i kūsferd
'İd-i vişāle irmege tek bir bahāne kııl
- 4 Mihrüñle rüz-ı vaşlına yetmek ise merām
Şāhuñ du'ā-yı devletini şādıḡāne kııl
- 5 Cāmī revānın añ mey-i nazmuñla Āşafā
Şahbā-yı şî're ḡab'uñı cām-ı yegāne kııl

641 F. 151^a, H. 115^b.

Bu gazel, Sabrî'nin "Ḥāḡır-ı vîrānı yapmaz ol büt-i peymān-kesel/ Ḥāk-i kūyın ser-be-ser āb-ı sirişküm etse gil" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *Sabrî Mehmed Şerif Divânı (İnceleme-Karşılaştırmalı Metin)*, Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Ens., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1990, s. 220.

4 "degül" burada kafiye açısından, 5. beyitte de bütünlük açısından "degil" şeklinde okundu.

5 ol: o F.

642 F. 151^b, H. 115^b.

Bu gazel, Gelibolulu Âlî'nin "Himmetle raḡş-ı ḡadrüñi pîl-i demāne kııl/ Āhuñ zebānesinden aña tâziyāne kııl" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Kudret Altun, *age.*, s. 363.

4 vaşlına: vaşluña H.

643

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Gelmeden bünyād-ı beyt-i 'ömrine cānā ḥalel
Ḥaste dil dārū'ş-şifā-yı vaşluñı görse maḥal
- 2 Dā'imā tehlīl ider eşk-i terüm mānend-i yem
Sübḥa-i şad dāne-i lü'lü'den almışdur o el
- 3 Cem' ider zevk u şafā mihr ü vefā vü ānı yār
Güyyā ḥams-i mübārek nüktesidür lā-eḳall
- 4 Çār-ebür ile ḥüsnüñ seyr iden dir ey güzel
Kilk-i şun'ıyla yazılmış bir rübā'ī bī-bedel
- 5 Ḥaṭṭ-ı nev-ḥizūñ leb-i şirīnūñ üzre güyyā
Mürdur yok tāb-ı reftarı olup pā-der-'asel
- 6 Her dimāga çün şemīm-i müşg gelsün Āşafā
Çeşm-i āhū midḥatinde söyle bir ra'nā ḡazel

644

Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Zīhn-i pāküm ne 'aceb günde dise tāze ḡazel
Olur eshel heme üstād-ı suḥan-sāza ḡazel
- 2 Dilber oldur ide eş'ār ile inşādan ḥaz
Güzel oldur şeb ü rüz oḳuya hem yaza ḡazel
- 3 İtdi dil nazm-ile ol 'aynı ḡazālını şikār
Tuḥfe sermāye imiş tāzelere tāze ḡazel
- 4 İderin 'arz-ı şenā rāst gelüp ḥübāna
Söylerin görse gözüm rinde-i ser-bāza ḡazel

643 F. 151^b, H. 115^b-116^a.

Bu gazel, Gelibolulu Âlî'nin "İrmedin şāhum esās-ı ḥāne-i 'ömre ḥalel/ Vuşlatuñi bezmine ben bīmārı irgürseñ muḥal" matlalı gazeline nazıredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *age.*, c. II, s. 976.

1 Gelmeden: Gelmedin H. / 'ömrine: 'ömriñe F.

2 Dā'imā: Dāyimā H.

4 F.de yok.

5: 4 F.

6: 5 F.

644 F. 151^b-152^a, H. 116^a.

3 'aynı: 'ayn-ı F.

4 Söylerin: Söylerem H. / rinde-i: rindi H.

- 5 Yapdurur Āşaf'a eş'arı çü erbāb-ı kemāl
Söyler el-ḥaḫ şu'arā dilber-i şehbāza gazel

645

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Giryeye-i çeşmümle buldı küyuña ḳalbüm sebīl
Ka'be'nün semtini yıldızdan tanur çünkim delīl
- 2 Himmetüm evyānınuñ her şeb ḳamer ḳandīlidür
Çün ziyāsı şems-i azher Müşterī anda fetīl
- 3 Gözyaşı ey dil ḳo bir lü'lü'yi ḳılsun der-kinār
Şunda baḫr olsun ya olmasun cināna selsebīl
- 4 Nāvek-i āhum gibi pertāv idemez çün şihāb
Ger cenāḫeyn olsa aña çarḫda bāl-i Cebre'īl
- 5 Āşafā ta'n-ı 'adūdan ḡam mıdur ḳılsañ fiḡān
Şimdi mi oldı gülistān bülbüle nār-ı Ḥalīl

646

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Sāḳī-i devrūñ alınmadı yedinden cām-ı mül
Ḳopmadı naḫl-i gül-i gül-zārdan bir dāne gül
- 2 Dūd-ı āhum gör çıḳup eflāke ne eyler seni
Dil yaḳup ey encüm-i baḫtum tenüm gel itme kül
- 3 Dāne-i şebnem gibi eşküm idem gözden nişār
Sen hemān güller gibi ḫandān olup ey ḡonça gül
- 4 Āb-dār-ı ḫüsnüñüñ her giz nazīrin görmedüm
Niçe ırmaḳlar geçürdüm dīdeden mānend-i pül

645 F. 152^a, H. 116^a.

Bu gazel, Gelibolulu Ālī'nin "Ḳaḫre-i eşkümle buldı küyuña gönlüm sebīl/ Ka'be'nün yolını kevkelden bilir zīrā delīl" matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *age.*, c. II, s. 982.

1 küyuña ḳalbüm: küyuñda dilüm F.

2 şems-i: nūr-ı F.

3 cināna: cihāna H.

646 F. 152^{a-b}, H. 116^{a-b}.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Sāḳī-i bezmüñ alınmadı elinden cām-ı mül/ Ḳopmadı şâḫ-ı gül-i ümmīdden bir dāne gül" matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 253.

1 yedinden: yedinde F.

4 ırmaḳlar: ırmaḡlar H.

- 5 Leyl-i vaşluñ dilerem Āşaf dırāz olduğını
'Ukde-i zülfin çözüp yāruñ direm *yā leyl tul*

647

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Meh-likā hercāyi sen āvāre olduñ ey gönül
Bir şifāsuz derd için bî-çāre olduñ ey gönül
- 2 Yoğ mı inşāfuñ nice alsun senü yāruñ ele
Sen dağı gitdükçe āteş-pāre olduñ ey gönül
- 3 Dağı senden ğayrı nem vardur ki şerħa çekmege
Gerçi tīg-ı kahr ile biñ pāre olduñ ey gönül
- 4 Sehmi fūlātdan geđer peykānı cāna kār ider
Diyelüm āhen ya seng-i ħāre olduñ ey gönül
- 5 Bezm-gāh-ı zevkı ihyā eyledüñ Āşaf gibi
Bu mey-ābād içre sen mey-ħāre olduñ ey gönül

648

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Kāmet-i tūbāsınuñ mānendi yoğdur bir nihāl
Şāħ-ı gül kūtāh naħl-i bāğ ise bî-i'tidāl
- 2 'Ār ider başdurmadan şāfī mücellā eyleñüz
Na'l-i esbin işleye tā kim kıyāsum rüy-māl
- 3 Gülşen-i bezmünde şad-berg kırmızı gül şanuram
Bāde-i gül-fāmı devr itdükçe ol ruhsārı al
- 4 Ħalvet-i ħāşına girmezsem de yāruñ ğam degül
Düşmesün mir'āt-ı kalb-i yāra tek jeng-i melāl

5 zülfin: zülfüñ F.

647 F. 152^b, H. 116^b.

Bu gazel, Şeyhüislām Yahyâ'nın "Dil-rübâ hercāyi sen āvāre olduñ ey gönül/ Bir devāsız derd için bî-çāre olduñ ey gönül" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 239.

5 Bezm-gāh-ı: Bezme-gāh-ı F.

648 F. 152^b-153^a, H. 116^b.

Bu gazel, Şeyhüislām Yahyâ'nın "Kāmet-i mevzūnuñ mānendi yoğdur bir nihāl/ Naħl-i gül kūtāh serv-i bāğ ise bî-i'tidāl" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 238.

1 Şāħ-ı: Şāh-ı F.

2 esbin: esbüm H.

3 ruhsārı: ruhsār-ı F.

- 5 Yoqlamazsın diyü kıılır mıydı Āşaf i'tirāz
Ol femi nükhetde bulmasa eger cāy-ı maḳāl

649

Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 O şehüñ itlerine hıdmet idüp hürmet bul
Ulular dāmenini tut yine bir şöret bul
- 2 Tuyup ol yār humār-ı mey-i 'aşkumı didi
Mey-i hamrā-yı leb-i dilberi iç şıhhat bul
- 3 Göreyüm küyü içinde seni dostuñ agyār
Gele cāmi' içine it gibi gir hürmet bul
- 4 Virürüz yoluña cān vuşlatuñ içün didüm
Didi andan ölür iseñ o kadar raḫmet bul
- 5 Güzeli şayd idelüm dir iseñ Āşaf her dem
Aña gel merd-i şikār-bāz gibi bir şan'at bul

650

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Kākülüñden 'arız-ı gül-gūnuña pīrāye şal
Ol gönül mir'atıdur ey kadi 'ar'ar sāye şal
- 2 Nāfe-i ÇİN ü Hutten-veş girdi destüme benüm
Ey güzel müşg-i ğazālı var yürü şahrāya şal
- 3 Öyle bir serv-i hırāmuñ düşme gel sen pāyına
Ṭab'-ı 'Anḳā-yı bülendi Ḳāf-ı istiğnāya şal
- 4 Şevḳa gelsün günbed-i gerdün siñ siñ siñlesün
Ey gönül āğāz-ı 'aşkı turma 'arş a'lāya şal
- 5 Āşafā gel böyle cānān ile it def'-i melāl
Biz de bir gün görelüm agyārı sen ferdāya şal

5 femi: fem-i F.

649 F. 153^a, H. 116^b-117^a.

1 hıdmet: hıżmet F.

2 'aşkumı: 'aşkımu M.

4 yoluña: yoluña F.

650 F. 153^{a-b}, H. 117^a.

1 ḳadi: ḳad-i F.

2 destüme: destime F.

651

Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fa'ülün

--+ / +--+ / +--+ / +--

- 1 Bir kad mi var ol serv-i semen-būya mu'ādil
Şeb-bū mı var öyle gül-i hod-rūya mu'ādil
- 2 Nev-ḥīz-i çemen beñzeye mi zülf-i nigāra
Reyḥān olamaz sünbül-i hoş-būya mu'ādil
- 3 Dağ-ı tenüme yaraşa mı lāle-i ḥamrā
Mümkin m'ola 'ayn-ı şafā ḥubb-rūya mu'ādil
- 4 Çün dīdelerüñ nergise қаşuñsa hilāle
Gīsü vü ḥaṭuñ nükhēt-i şeb-būya mu'ādil
- 5 Āşaf yiridür ehl-i hüner görse bu nazmuñ
Dirler idi bu rişte o incūya mu'ādil

652

Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün

++-- / ++-- / ++-- / ++-

- 1 Deheni ḥüb u femi nāzük ü ebrūsı güzel
Baḫuñ ol kāmēt-i servüñ daḫı pehlūsı güzel
- 2 İzledüm 'ālemi āhum gibi dilden geçürüp
Bulmadum saña kıyās dīde-i cādūsı güzel
- 3 'Acem āhūlarını ögme bize itme ḥaṭā
Tatar'uñ semtine gel gör ki ne āhūsı güzel
- 4 Hele vaşşāf olalum ancılayın қanda olur
Қatı nevreste daḫı nāzük ü ebrūsı güzel
- 5 Қad-i ṭübā gibi bir bāl-i bülenddür yāruñ
Āşafā çoқdur egerçi қad-i dil-cūsı güzel

651 F. 153^b, H. 117^a.

2 olamaz: olmaz F.

3 beytin ikinci mısramın üçüncü tefilesinde vezin aksamaktadır.

5 yiridür: yeridür F. // o: F.de yok.

652 F. 153^b, H. 117^b.

Bu gazel, Gelibolulu Âlî'nin "Sâ'idi ḥüb teni nāzük ü ebrūsı güzel/ Gördük ol âteşi baştan başa pehlūsı güzel" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Kudret Altun, *age.*, s. 359.

1 servüñ daḫı: ser-tā-be-pā F.

2 kıyās: kıyāş F.

3 Tatar'uñ: Tatar'm F.

5 "ilk" Қad-i: Қaddi H.

Fİ HARFİ'L-MİM

653

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Mücellâ hüsnüñün çün pertevi hayrânıdur göñlüm
Maḥabbet bezminüñ bir sâķi-i devrânıdur göñlüm
- 2 Terahḥum eyle cānum itme berbād bu göñül qaşrın
Bilürsin kim cemālün şem'inüñ sūzânıdur göñlüm
- 3 Hurüş itse n'ola deryā gibi bu eşk-i çeşmüm çün
Dür-i şehvār-ı 'aşkuñ lücce vü 'ummânıdur göñlüm
- 4 Ne ğam feryād iderse ey ruḥı gül bāĝ-ı hüsnünde
Gül-i ruḥsāruñuñ bir bülbül-i nālânıdur göñlüm
- 5 Bugün iklīm-i 'aşkuñ nām-ver sulṭânıdur cānum
Derinde ḳulluḳ eyler Āşafā derbānıdur göñlüm

654

Mef'ülü mefâ'îlün mef'ülü mefâ'îlün

- - + / + - - - / - - + / + - - -

- 1 Baḥr-ı hünerüñ yektā dür dānesidür göñlüm
Yanında yem-i eşküñ dür yānesidür göñlüm
- 2 'Azrā'nuñ 'izārından yāruñ daḥı zībādur
Vāmıḳ gibi bu dehrüñ dīvānesidür göñlüm
- 3 Tā bezm-i ezelde dil içmişdi şarāb-ı 'aşḳ
Bu āna dek ol cāmuñ mestānesidür göñlüm
- 4 Tatar-ı müjeñ 'aḳlı tārāc ideli şāhā
Ḥayret-zededür 'aḳlum vīrānesidür göñlüm
- 5 Olmadı berī Āşaf dā'im elem ü ğamdan
Bilmem elemüñ āyā cānānesidür göñlüm

653 F. 154^a, H. 117^b.

Bu gazel, Gelibolulu Âlî'nin "Maḥabbet küncinüñ bir mesken-i vīrânıdur göñlüm/ Melāḥat bir vilāyetdür anuñ sulṭânıdur göñlüm" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *age.*, c. II, s. 1042.

1 bir: çün H.

3 'aşkuñ: 'aşkın F.

4 ruḥı: ruḥ-ı F. // ruḥsāruñuñ ruḥsārıñuñ F.; ruḥsārıñuñ H. / bülbül-i: bende-i H.

5 'aşkuñ: 'aşkın F.

654 F. 154^a, H. 117^b-118^a.

1 eşküñ: 'aşkuñ H.

3 içmişdi: içmiş idi F.

5 elemüñ: elemüm H. / "cānānesidür" ifadesi "cānā nesidür" şeklinde de okunabilir.

655

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Maḥabbet nevḥasında gerçi âteş-nâkdür göñlüm
Ṭarīkatde hemîşe zîr-i pây-ḥâkdür göñlüm
- 2 Maḥabbet söylenen 'aşk-ı İlähî'dür ḥaḳîkatde
Ayağ sürmiş 'adem bezminde bir sem-nâkdür göñlüm
- 3 'Aceb mi ger ziyâret-gâh-ı 'uşşâk olsa ey sūfî
Ma'ânî kişverinde Ka'be-i idrâkdür göñlüm
- 4 Şeb-i hecründe gâhî gurre gibi teng-ḥâırdur
Gehî şubḥ u şafaḳ-veş sîne-i şad-çâkdür göñlüm
- 5 Ne bîm-i hecr ü ne ümmîd-i yâr eyler cihân içre
Anuñ-çün Āşafâ geh şad u geh gam-nâkdür göñlüm

656

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Şıgatma zülf-i şeb-rengüñ perîşân olmasun göñlüm
Ḥayıfdur bâd-ı hecrüñ ile vîrân olmasun göñlüm
- 2 Saña dil düşdi ammâ hecrüñi fikr itmedi bir dem
Beni sen öldürürseñ hiç peşimân olmasun göñlüm
- 3 Necât bulmazdı olsa hem-nişîn derd ü gamuñ ile
Ḳo tıydum ṭanma bir seḥḥâra mihmân olmasun göñlüm
- 4 Gidersün da'vî-i 'aşkı aradan meclis-i yârda
Liḳâsın görmeden bîhüde 'üryân olmasun göñlüm
- 5 Firâḳ-ı yâra ḳâ'il olmaz imiş hecri bilmezmiş
Be Āşaf el-ḥazer ḥüzniyle biryân olmasun göñlüm

655 F. 154^b, H. 118^a.

Bu gazel, Gelibolulu Âli'nin "Maḥabbet sîzişinden gerçi âteşnâkdür göñlüm/ Fenâ râhında gel gör kim bir avuc ḥâkdür göñlüm" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Kudret Altun, *age.*, s. 402.

2 ḥaḳîkatde: ṭarīkatde F.

656 F. 154^b, H. 118^a.

Bu gazel, Gelibolulu Âli'nin "Ṭağıtma zülf-i miskînüñ perîşân olmasun göñlüm/ Yazıkdur şarşar-ı ḳahruñla vîrân olmasun göñlüm" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *age.*, c. II, s. 1043.

2 hecrüñi: hecriñi M. // öldürürseñ: öldürürsin F.

3 tıydum: duydum F.

4 görmeden: görmedin H.

5 ḳâ'il: ḳâyil H.

657

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 ‘Îzârında nigâruñ kâkül-i jengâr ham-der-ham
Olur germiyyet-i mihri görince mâr ham-der-ham
- 2 Senüñ kâküllerüñle kaçlarıñuñ intizârından
N’ola olsa felekde ger hilâl tekrâr ham-der-ham
- 3 Kaçan kim hüsnüñi itseñ ‘ayân ey Yûsuf-ı şânî
Olur tâb-ı ruhuñdan bu reh-i bâzâr ham-der-ham
- 4 Gehî temyîz olunmaz kâmet-i ham mürde-i ‘âşık
Anuñ şerhinde şâhâ oldı her tûmâr ham-der-ham
- 5 Hele görseñ ne çekdüm Āşafâ ben dest-i dilberden
Serümde oldı bu destâr-veş efkâr ham-der-ham

658

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + - -

- 1 Göz selinden gūyiyâ nem-nâkdür cismüm benüm
Mâdan alınmaz ğubâr-ı hâkdür cismüm benüm
- 2 Dîdeler de çeşme-sâr olmuş söyündürmez yine
Hasretâ ol deñlü âteş-nâkdür cismüm benüm
- 3 Sûz-nâk-i âteşem çün taşra urmağ kaçdına
Tîr-i semle müstemirr şad-çâkdür cismüm benüm
- 4 Dil ğubâr-âlüd iken şūfî ğarâbet bundadur
Şâf mir’ât-veş hemîşe pâkdür cismüm benüm
- 5 Bergüzâr-ı tîğ-ı yârdur sînem üzre şerhalar
Hokka içre Āşafâ tiryâkdür cismüm benüm

657 F. 154^b-155^a, H. 118^{a-b}.

Bu gazel, Gelibolulu Âlî’nin “Ruğ-ı dilberde olmuş turre-i tarâr ham-der-ham/ Güneş tâbına karşı şanki yanmış mâr ham-der-ham” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Kudret Altun, *age.*, s. 400-401.

1 ‘Îzârında: ‘Îzârında H. / nigâruñ: nigârın F.

2 kaçlarıñuñ: kaçlarıñuñ M.

3 itseñ: itse H.

4 mürde-i: müjde-i F. // her: F.de yok.

658 F. 155^a, H. 118^b.

Bu gazel, Gelibolulu Âlî’nin “Göz yaşından gerçi kim ğam-nâkdür cismüm benüm/ Şudan alınmaz bir avuc hâkdür cismüm benüm” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Kudret Altun, *age.*, s. 371.

4 -âlüd iken: -âlüd’ iken F.

659

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Vuşlat-ı cānānum için fikr ü tedbîr istemem
‘Āşık-ı şeydā isem ammā ki teşhîr istemem
- 2 Lezzet-i ‘aşkı lisān-ı hāl ile aňlat baňa
‘İlm-i hālüm var benüm ey h̄‘āce tefsîr istemem
- 3 Şayd-ı cān ise murāduň dām-gāhuňda senüň
Vādî-i ‘aşk içre her giz bend-i zencîr istemem
- 4 Zülfekār ebrūlaruňla sîne-şad-çāk it beni
Ben o merd-i sîne-i şāfam ki şemşîr istemem
- 5 Evc-i istignā benümdür cilve-gāh-ı ‘aşkda
Āşafā ben luţf-ı Hāk’dan ğayrı iksîr istemem

660

Mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Ne hāletdür ne dem pās itmese mir’ât-ı qalbüm ğam
Ne semtden seyr olunsa hiç görünmez şüret-i ‘ālem
- 2 Ne zāhidsin sen ey pîr-i cihān kim hāk-i pāyuňda
Ecel cāmın içüp bî-hüş yaturalar nice biň ādem
- 3 Hudā halk itdi kevne iki merd ki haşre dek zinde
Biri yirde niĝeh-bāndur biri gökde müdām mükrem
- 4 Niķāb-ı Ka‘be-i hüsnüň midür āyā görinen kim
Der-āĝüş eylemiş mähı ne güne hāledür perçem
- 5 Ciger hün-āb olaldan Āşafā nālāna imkān yoķ
Gülistān-ı cihānuň bülbüli var ol daĝı ebkem

659 F. 155^{a-b}, H. 118^b.

Bu gazel, Gelibolulu Ālî’nin “Yād-ı zülf-i yâr ile kıl deňlü tedbîr istemem/ Gerçi kim divāneyem ammā ki zencîr istemem” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Kudret Altun, *Gelibolulu Mustafā Ālî ve Divām (Vâridâtü’l-Enikâ)*, Özlem Kitabevi, Niĝde 1999, s. 383.

1 cānānum: cānān H.

2 h̄‘āce: hoca H.

3 giz: dem H.

4 ebrūlaruňla: ebrünla H.

660 F. 155^b, H. 118^b-119^a.

Bu gazel, Gelibolulu Ālî’nin “Ne hikmetdür kaçan reng itmese mir’ât-ı qalbüm ğam/ Ne yüzden baksa ger anda görünmez şüret-i ‘ālem” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Kudret Altun, *age.*, s. 371.

2 cāmın: cāmuň F. / biň: bir H.

3 yirde: yerde F.

5 nālāna imkān yoķ: yoķ nālişe imkān H.

661

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Bāde-i la‘lūñle göñlüm n’ola serhoş eylesem
Yā fenānuñ cām-ı semm-ālūdını nüş eylesem
- 2 Kā’ilem şad-pāre itse sīnemi tīg-ı ğamuñ
Tek hemān bī-çāre a‘dā göñlini hoş eylesem
- 3 Sākī-i vuşlat meyüñ peymānesin şun kim baña
Bir zamān ol şevk-ile derdüm ferāmüş eylesem
- 4 Yād iderlerdi cemālūñ pertev-i berrākını
Peyk-i āhum gönderüp mähı der-āğüş eylesem
- 5 Kūlzüm-i eşküm n’ola ger dem-be-dem cüş eylese
Āşafā tūfān-ı Nūh-veş ‘ālemi püş eylesem

662

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Ruĥumuñ şevkına baqmaz dir imişsin cānum
Per-i pervāne gibi ben yanayum sulţānum
- 2 ‘Arz idüp yine saña vaşf idemezler elemüm
Ne kadar bekleseler dergehüñi ihvānum
- 3 Ayağum almağ-içün gözini dikdi baña hār
Şarılursa baña ger kırtaramam dāmānum
- 4 Zāmin oldum ki dem-i vuşlatuñ inkār ideli
Kıtl iderseñ beni sen bunda şorulmaz kınum
- 5 Cür‘adan kıatre telef eylesesünler Āşaf
Cümle rindān-ı mey-āşāma budur fermānum

661 F. 155^b-156^a, H. 119^a.

Bu gazel, Gelibolulu Ālî’nin “Yā vişālūñ bādesinden cānı serhoş eylesem/ Yā siphrūñ cām-ı zehr-ālūdını nüş eylesem” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *age.*, c. II, s. 1027-1028.

662 F. 156^a, H. 119^a.

Bu gazel, Gelibolulu Ālî’nin “Büse ümmîdine çıkmaz dir imişsin cānum/ Meded öldüm ıştırıp söyle dilüñ sulţānum” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Kudret Altun, *age.*, s. 387.

4 iderseñ: idersin F.

663

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Firkat-i vaşl ile hicrân-ı nigârı çekemem
‘İşret-i sāğar için derd-i humârı çekemem
- 2 Mübtelâ oldum ise dâdesine yok cürmüm
Mihnet-i çeşm-i büt-i fitne-şümârı çekemem
- 3 Mühleti virse cihân bir iki günlük ‘ömre
Ölürin hecr ü firâk ile o bârı çekemem
- 4 Cân u dil yâr ile bir tâze çemen-zâr ister
‘Andelîbem ki velî köhne bahârı çekemem
- 5 Câna râhat ne çekersem çekeyüm ey Âşaf
Firkat-i vaşl ile hicrân-ı nigârı çekemem

664

Mef'ülü mefâ 'ilün mef'ülü mefâ 'ilün

- - + / + - - - / - - + / + - - -

- 1 Bu dil katı şürîde mestâne midür bilmem
Serhōş degülse yâ dîvâne midür bilmem
- 2 Yâ lem'a-i mihr olmuş yâ şem'-i şeb-i firkat
Elbette yaqar bālin pervâne midür bilmem
- 3 Bābın bırakup yāruñ şahrâda yeler ‘âşık
Dîvâne-i Leylâ mı bîgâne midür bilmem
- 4 Mihri ile Ferhād'ın bî-çäre iden meh-rū
Şîrîn ise de la'li efsâne midür bilmem
- 5 Mazmūnuñ okundukça aḥbāba virür neş'e
Âşaf dil-i pür-şevkuñ peymāne midür bilmem

663 F. 156^{a-b}, H. 119^{a-b}.

Bu gazel, Nef'î'nin “Lezzet-i vuslat için firkat-i yâri çekemem/ Sohbet-i bâde için renc-i humârı çekemem” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Metin Akkuş, *age.*, s. 321.

2 -şümârı: -şi'ârı F.

5 çekeyüm: çekeyin H.

664 F. 156^b, H. 119^b.

Bu gazel, Nef'î'nin “Gönlüm katı rüsvâyî mestâne midir bilmem/ Mestâne değilse ger dîvâne midir bilmem” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Metin Akkuş, *age.*, s. 317-318.

3 bırakup: birağup H.

5 neş'e: neşve H.

665

Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

+ - + - / + + - - / + - + - / + + -

- 1 Güşâde sünbül-i derdüm şabâ nedür bilmem
Şemîm-i râhdan özge şafâ nedür bilmem
- 2 Esîr-i vuşlat-ı yâram ricâ-nişâr dilem
Fenâda âhara resm-i ricâ nedür bilmem
- 3 Dilîr-i 'aşk olalı guşşadan berî oldum
Ümîd-i kâm ile havf-ı cefâ nedür bilmem
- 4 Ne dîdeden müte'ellim ne gamzeden sâlim
Hele merâm-ı dil-i mübtelâ nedür bilmem
- 5 Merâmumı ne bilür devr-i dün ey Âşaf
Sipîhr-i dūnda ben müdde'â nedür bilmem

666

Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Guşşa var cānda ki cānānuma ta'bîr idemem
Luţf-ı Hādî şu kadar kim anı taqrîr idemem
- 2 Mūn'akis kalbūme ol deñlü 'arūs-ı ma'nâ
Vefretinden birinūñ resmini taşvîr idemem
- 3 Siyyemâ istedigüm tarza koram maẓmūnı
Gerçi hāşiyet-i efkārımı tağyîr idemem
- 4 Kalbden olsa lisāna getirülmek kâbil
'Arz-ı ahvâl-i dili cānuma te'hîr idemem
- 5 Serhoş-ı sâgar-ı şevkām dil-i Âşaf gibi ben
Haşma miqdārını göstermede taqşîr idemem

665 F. 156^b, H. 119^b.

Bu gazel, Cevrî'nin "Şüküfte gülşen-i derdüm şabâ nedür bilmem/ Nesîm-i âhdan özge hevâ nedür bilmem" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hüseyin Ayan, *age.*, s. 246.

1 derdüm: dirdüm F.

666 F. 157^a, H. 120^a.

Bu gazel, Nef'î'nin "Derd-vâr dilde gamım âleme ta'bîr edemem/ Feyz-i ma'nâ o kadar kim yine tahrîr edemem" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Metin Akkuş, *age.*, s. 320-321.

3 istedigüm: istedügüm H. / koram maẓmūnı: korun maẓmūn F. // hāşiyet-i: haysiyet-i M.

667

Meḫ'ülü meḫ'îlü meḫ'îlü fa'ülün

-- + / + -- + / + -- + / + --

- 1 Çok var firâkuñla şehâ sînede dağum
Az mı güzelüm himmet-i luḫfuñla çerâğum
- 2 Sâğar düşe mi fikr-i lebüñle elümüzden
Ḥumḫâneye dek ḫâke deger şanma ayağum
- 3 Alduğ ḫaber-i şihḫatüñi bād-ı şabādan
Geldi eşer-i müjdeñ ile yoldan ulağum
- 4 Nāşih ne kadar ḫür u melek ögse ögünse
Būs-ı leb ü nūş-ı meye olur mı ferâğum
- 5 Her birisi bu Āşaf'a bir gūne hediye
Çok var firâkuñla şehâ sînede dağum

668

Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün

+ + -- / + + -- / + + -- / + + --

- 1 Bize mir'āt-ı ruḫ-ı enveri göster görelüm
'Ālemi biz daḫı mānend-i Sikender görelüm
- 2 Ḳays'ı dīvāne idüp eyledi Ferhād'ı helāk
Sâğar-ı 'aşḫ dil-i zārımı n'eyler görelüm
- 3 Biz de şüfî çekelüm meyden ayağı ammā
Göñline ḫor mı anı dīde-i dilber görelüm
- 4 Cānı ḫurbān idelüm 'īd-i vişāl-i yāra
Gösterür mi o demi devr-i sitem-ger görelüm
- 5 Neş'e virmez bize Āşaf mey-i peymāne-i çarḫ
Varalum cānib-i meyḫâneye sâğar görelüm

667 F. 157^a, H. 120^a.

Bu gazel, Nef'î'nin "Bin var ola hicrânın ile sînede dâğım/ Çokdur güzelim devlet-i aşkında çerâğım" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Metin Akkuş, *age.*, s. 320.

2 fikr-i: fikri F. / elümüzden: elimüzden H.

4 ḫür: ḫüb H.

668 F. 157^b, H. 120^a.

Bu gazel, Cevrî'nin "Sâḫıyâ âyîne-i sâğarı göster görelüm/ Nice seyr eyledi dünyâyı Sikender görelüm" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hüseyin Ayan, *age.*, s. 242.

2 zārımı: zārımı H.

5 Neş'e: Neşve H.

669

Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fa'ülün

--+ / +--+ / +--+ / +--

- 1 A'dāya nazār kılmadıguñ nāz şanurdum
Hayli kerem imiş dile ben az şanurdum
- 2 Çeşmüñ dili bed-nām-ı fenā eyledi āhır
Vallāhi ben ol fitneyi hem-rāz şanurdum
- 3 Ger görmesem āyīnede timsāl-i kıyāmuñ
Tek ben seni kad ile ser-efrāz şanurdum
- 4 Ābād idügin bilmez idüm dār-ı harābāt
Mey-h̄āreleri hāne-ber-endāz şanurdum
- 5 Takşīrūñi Āşaf yine ben senden işitdüm
Her bir gazel-i pākūñi mümtāz şanurdum

670

Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün

++-- / ++-- / ++-- / ++-

- 1 Şoḥbet-i 'ıyşa irüp sāgarı evvel çekdüm
Hem hevā vü heves ü gā'ileden el çekdüm
- 2 Rüy-ı zerdümden ağan şanma 'araḳdur cānā
Levḫa-i şadra zeri ḫall ile cedvel çekdüm
- 3 Şu'le-i dūd-ı derün şanma semā üzre çıkan
Kevkeb-i ṭālī'a şemşīr-i müşayḳal çekdüm
- 4 Heves-i zülfüñ ile şerḫalar açup tenüme
Levḫa-i cismüme ben ḫaṭṭ-ı müselsel çekdüm
- 5 Āşaf'ıñ çeşmi telef eyledi hün-ı cigeri
Rāḫ-ı sürḫı bedel-i mā-yeteḫallel çekdüm

669 F. 157^b, H. 120^b.

Bu gazel, Nef'î'nin "Ağyâre nigâh etmediğın nâz sanırdım/ Çok lutf imiş ol âşıkâ ben az sanırdım" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Metin Akkuş, *age.*, s. 322.

1 kılmadıguñ: kılmadıguñ H.

2 Vallāhi: Vallāh F.

3 āyīnede: āyīne F. // Tek: Pek H. / ser-efrāz: ser-firāz M.

4 harābāt: harābād F.

5 Takşīrūñi: Takşīriñi M.

670 F. 157^b-158^a, H. 120^b.

Bu gazel, Bâkî'nin "Meclis-i 'aşka girüp ayağı evvel çekdüm/ Mā-sivādan götüri āhır-ı kār el çekdüm" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 302.

1 gā'ileden: gāyileden H.

5 telef: taziyi' F.

671

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 N'ola devr içre mekânüm yoğ-ise 'Ankâ'yam
Tañ mı cüş eylemesem cüy gibi deryâyam
- 2 Ne 'aceb 'aynına almazsa beni her nādān
Cāy-ı teşhîş-i başardan bile ben a'lāyam
- 3 İ'tibār eylemezem zerre kadar ednāya
Gerdiş-i ma'rifete şems-i cihān-ārāyam
- 4 Zāhirā gerçi gedā tarzını tutdum şimdi
Taht-i iklīm-i hüner üzre velī Dārā'yam
- 5 Āşafā Bākī'ye ben pey-rev olursam ne 'aceb
Tab'-ı mevzūn u selīs ile ğazel-pīrāyam

672

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Dem-i nevrūza gelün geşt-i gülistān idelüm
Dil yeter zār kıılır gül gibi ħandān idelüm
- 2 Nergis-āsā kıomayup bir dem ayağı ħāke
Keyf olup gül gibi biz çāk-i girībān idelüm
- 3 Çekelüm bāde-i ħamrā şaçalum dürd-i meyi
Güşe-i gülşeni pür-la'l-i Bedeşşān idelüm
- 4 Meclis-i nūr u feraĥ cām ile ma'mūr olsun
Biz de sālūs-ı riyyā dārını vīrān idelüm
- 5 Oķusun medĥ-i leb-i yār ile Āşaf nazmı
'Andelīb-i dili bezm içre ğazel-ĥ'ān idelüm

671 F. 158^a, H. 120^b.

Bu ğazel, Bākī'nin "N'ola dehr içre nişānum yoğ ise 'Ankāyem/ Ne 'aceb seyl gibi çağlamasam deryāyem" matlalı ğazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 294-295.

1 yoğ-ise: yoksa F.

672 F. 158^{a-b}, H. 121^a.

Bu ğazel, Bākī'nin "Nev-bahār oldı gelün 'azm-i gül-istān idelüm/ Açalum ğonca-i kalbi gül-i ħandān idelüm" matlalı ğazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 299-300.

4 nūr: nüş H. / ma'mūr: rüşen H.

673

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Ruḥuñuñ mihrini dil-süz gümān itmez idüm
Yoḥsa dā'im anı ben maḥrem-i cān itmez idüm
- 2 Şūḥlar şādıka bī-mihr idügin bilseydüm
Kendimi 'aşk-ile bed-nām-ı cihān itmez idüm
- 3 Düşmese eşk-i ter-i çeşmüme luḥf-ı nazaruñ
Anı her bir kadem-i naḥle revān itmez idüm
- 4 Elem-i serzeniş-i düşmeni fehmitse idüm
Hele ben şehir-i dil-ārāda mekān itmez idüm
- 5 Kılmasaydı elem-i yār dil-i Āşaf'a kār
Nāle vü zār ile ben āh u fiğān itmez idüm

674

Meḥ'ülü meḥ'ülü meḥ'ülü meḥ'ülü fa 'ülün

- - + / + - - + / + - - + / + - -

- 1 Bezm içre öpüp ol şehi mestāne şarılsam
Virdükçe baña şevk-ile peymāne şarılsam
- 2 Cān gibi çeküp sīneye ol mihr-i felekde
Āhum gibi ben gerdiş-i gerdāna şarılsam
- 3 'Āşıklarını silsile benditse o meh-rū
Ben çākeri gīsū-yı perişāna şarılsam
- 4 Kıldı varaḥ-ı 'avdet ile 'abdini mesrūr
Mazmūnı gibi defter-i 'ünvāna şarılsam
- 5 Āşaf gibi şad-pāre idüp ben de kāmīşüm
'Ārī ten olup cāmeden ol cāna şarılsam

673 F. 158^b, H. 121^a.

Bu gazel, Fuzûlî'nin "Dehenüñ şevkini cān-süz gümān etmez idüm/ Yoḥsa bir dem anı men münis-i cān etmez idüm" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, c. I, s. 109.

1 Yoḥsa: Yoḥsa F. / dā'im: dāyim H.

3 nazaruñ: nazarum F.

4 itse idüm: itseydüm F.

674 F. 158^b-159^a, H. 121^{a-b}.

Bu gazel, Fehîm-i Kadîm'in "Mecliste gice dilbere mestāne şarılsam/ Şundukça baña nāz ile peymāne şarılsam" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Tahir Üzgör, *age.*, s. 566.

1 şehi: mehi H.

4 Mazmūnı: Mazmūn F.

675

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Dil-i dānāsını şādıklarauñ deryāya beñzetedüm
İçinde rāz-ı ‘aşkı dürr-i bî-hemtāya beñzetedüm
- 2 ‘Aceb perverde itmiş eşk-i çeşmüm rüy-ı dildarı
İrem bāğında bitmiş verd-i müstešnāya beñzetedüm
- 3 O şūhuñ şahn-ı kūyın eyledüm ben gülşene teşbīh
Dil-i zārı hezār-ı vālih ü şeydāya beñzetedüm
- 4 Hırām itdükde bāğa şevb-i gūn-ā-gūn ile cānān
Uzağdan kıddini seyr eyleyüp tūbāya beñzetedüm
- 5 ‘İzārın Āşafā teşbīh idüp āyīneye yāruñ
Dil-i şūrīdeyi bir tūfī-i gūyāya beñzetedüm

676

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Güft ü gūy-ı mihri hāmūş olmayınca bilmedüm
Rāz-ı şevkı keyf ü medhūş olmayınca bilmedüm
- 2 Gör haķīr imiş süren zevk u şafāyı rüz u şeb
Ol hużūrı hāne-ber-düş olmayınca bilmedüm
- 3 Vuşlat-ı zevk-ı haķīkat n’eydügin pervānede
Şem‘a-i şevka hem-āgūş olmayınca bilmedüm
- 4 Dehri pür kılmış nidā-yı na‘ra-i pür-süz-ı ‘aşk
Şerhālardan sū-be-sū gūş olmayınca bilmedüm
- 5 Meslek-i mestānı fehm eyler mi şūfī Āşafā
Ben firāvān-rüz mey-nūş olmayınca bilmedüm

675 F. 159^a, H. 121^b.

Bu gazel, Bağdatlı Rūhî’nin “Dil-i dānāsını ‘aşıklarauñ deryāya beñzetedüm/ İçinde sırr-ı ‘aşkı gevher-i yektāya beñzetedüm” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Coşkun Ak, *age.*, c. II, s. 843-844.

2 müstešnāya: müstesnāya F.

3 şūhuñ: şūhın F.

5 şūrīdeyi: şūrīde’i F.

676 F. 159^{a-b}, H. 121^b.

Bu gazel, Fehîm-i Kadîm’in “Kıl ü kâl-i ‘aşkı hāmūş olmayınca bilmedüm/ Sırr-ı ‘ağlı mest ü medhūş olmayınca bilmedüm” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Tahir Üzgör, *age.*, s. 594-596.

1 Güft ü gūy-ı: Güft ü gūyı F. // Rāz-ı: Zār-ı F.

677

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 ‘Aşka düşmekden bu göñlümüñ me’ālin bilmedüm
‘Ālem içre şīve-kāruñ gitdi hālın bilmedüm
- 2 Hūblar ile ‘aşk bābın şöyle baḥş itdüm ki ben
Faşl-ı nāz içre velikin bir su’ālin bilmedüm
- 3 Sevmeden ol mehleri bir ānda hālī olmadum
Anlaruñ aḡyār ile bu iştiḡālin bilmedüm
- 4 Şi’rūmi yārāna gösterdükçe ben düşdüm dile
Bu şafānuñ intihāsında zevālin bilmedüm
- 5 Bī-edeb hūbān ile dil oldı ḡam-gīn n’eyleyem
Rāh-ı ‘aşkuñ Āşafā ben infi’ālin bilmedüm

678

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Sākīyā bāde-i ḡamrāyı getür nüş idelüm
Keyf olup miḡnet-i devrānı ferāmüş idelüm
- 2 Vājgūn eyleyelüm zevraḡ-ı efkār u ḡamı
Keyf ü bī-hūş olalum yem gibi şad cūş idelüm
- 3 Cā-be-cā daḡ yaḡup cismümüze lāle-şifat
Fırḡat-i hālūñ ile anı der-āḡuş idelüm
- 4 Medḡ idüp rüyuñı vaşşāf olalum bāḡ içre
Güli ḡacletde ḡoyup bülbüli ḡamüş idelüm
- 5 Ber-ḡarār olmayıcaḡ fānī cihānı n’idelüm
Āşafā cismümüzi biz de ‘abā-püş idelüm

677 F. 159^b, H. 121^b-122^a.

2 bābın: kitābın F. // Faşl-ı: Bāb-ı F.

4 şi’rūmi: şi’rimi M.

678 F. 159^b, H. 122^a.

Bu gazel, Bağdatlı Rūhī’nin “Sākīyā sāḡar-ı şahbāyı getür nüş idelüm/ Mest olup ḡuşsa-i devrānı ferāmüş idelüm” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Coşkun Ak, *age.*, c. II, s. 821-822.

679

Fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Seyr-i bâğa gidelüm nâle vü feryâd idelüm
Bülbül ü fâhtenüñ nağmelerin yâd idelüm
- 2 K̄o sebūyı bize sen semt-i ħuma rāhī ol
Seni ey şīr-i jiyān bāri biz irşād idelüm
- 3 Bu fenā devlet ü iclāline hiç baķmayalum
Hemenā tīğ-ı cefā çekmege mu‘tād idelüm
- 4 Pāy-ı kayd itmeyelüm zih[n] dil-i şeydāya
Tārĥ idüp rüşdi o vābesteyi āzād idelüm
- 5 Sitem-i çarĥdan incinmeyelüm Āşaf biz
Şevķ u zevķ ile giden günleri de yâd idelüm

680

Fe ‘ilātün mefā ‘ilün fe ‘ilün

+ + - - / + - + - / + + -

- 1 Dil virüp şūĥa mübtelā oldum
Cānuma ba‘iṣ-i ezā oldum
- 2 Baña kāfi durur bu rif‘at kim
Bir sehī ķadde āşinā oldum
- 3 İl ne dirse disün bi-luĥf-ı İlāĥ
Ben sezā-vār-ı şad-cefā oldum
- 4 Çekeli cevr-i tīr-i müjgānın
Yay-veş çileden dü-tā oldum
- 5 Eylügüm var fenāda ey Āşaf
Şāĥ yanında bir gedā oldum

679 F. 160^a, H. 122^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ’nın “Deşt u kûha varalum nâle vü feryâd idelüm/ Kays ile Kûh-kenüñ rûĥlarını şâd idelüm” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 266.

1 Bülbül ü fâhtenüñ nağmelerin: Fâhte ile ‘andelibüñ nağmelerüñ F.

2 sen: F.de yok.

680 F. 160^a, H. 122^{a-b}.

Bu gazel, Yahyâ Bey’in “Sevdüm ol yarı mübtelā oldum/ Kendü kendüme bir belā oldum” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Mehmed Çavuşoğlu, *Yahyâ Bey Dîvan*, İstanbul Üniv. Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1977, s. 447-448.

4 çileden: çilleden H.

681

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 'İşve-i 'ayn-ı şikār-bāzına meftūn oldum
Öyle sāz eyledi kim sāzına meftūn oldum
- 2 Nā-ḥamīde kerem-i feyzine gīryān oldum
Semt-i cevr ü hışım-āğāzına meftūn oldum
- 3 Hüb terk eyledi cāndan hured-i ḥod-rāyı
Dīde-i fitne-i ḡammāzına meftūn oldum
- 4 Niyet a'dāya iken ṭa'n-ı cefā irdi dile
Peyk-i feyz-i dil-i pervāzına meftūn oldum
- 5 Cümle dīvāne-i çeşmi ben anuñ ey Āşaf
Fitne-i ḡamzede i'cāzına meftūn oldum

682

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Fikr-i ruḥsāruñ ile ḡonçaya ḥandān oldum
Nice feryād ile bülbül gibi nālān oldum
- 2 Şeb-i ḥayret güzer itmekde dil-i pür-sūzum
Şevḳ-i ḡamda hele ḳandīl-i fūrūzān oldum
- 3 Şu'le-i tīḡı olur perr ü cenāḥ-ı Cibrīl
Öyle bir şevḳ ile pür-sūz u ḥurūşān oldum
- 4 Zülf-i Leylā'yı görüp 'aqlumı aldurdum ben
Yine şūrīde dile ḡā'ile cünbān oldum
- 5 Şi'r-i pāk-ile anı bāḡda Āşaf oḳudı
Naḡme-perdāz-ı dil-i murḡ-ı ḥoş-elḥān oldum

681 F. 160^b, H. 122^b.

Bu gazel, Sabrī'nin "Şīve-i çeşm-i füsün-sāzına meftūn oldum/ Şöyle nāz eyledi kim nāzına meftūn oldum"
matlı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 230.

5 Fitne-i ḡamzede: ḡamze-i fitnede F.

682 F. 160^b, H. 122^b.

Bu gazel, Sabrī'nin "Tā ki ḡavvāş-ı yem-i ḡuşsa-i cānān oldum/ Niçe girdāb ile ben dest ü girībān oldum"
matlı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 229.

4 ḡā'ile: ḡāyile H.

683

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Beni gör bende-i gīsū-yı siyeh-kār oldum
Yine bir lu‘b-ile gavgāya giriftār oldum
- 2 Yem-i ğam atdı gönül zevrağını qaralara
Rūzgār öñine düşüp yine deyyār oldum
- 3 Şu gibi uğruña şarf eyleyeyüm naqd-i dili
Çāre-sāzum saña ben mā’il-i dīdār oldum
- 4 Sözüni añladı dil elsine-i ihvānuñ
Şevka mazhar olalı ben hele ‘Attār oldum
- 5 Yine bülbül gibi murğ-ı dilüm itsün efgān
Ben de Āşaf gibi bir yāra hevā-dār oldum

684

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Kırş-ı meh-tābı yağan sūz-ı derūnumdur benüm
Çarh-ı gerden-keş hele şimdi zebūnumdur benüm
- 2 Verd-i rüyuñ dağıdır sāmān-ı ‘aqlum çün hezār
Vaqt-i nevrüz oldı eyyām-ı cünūnumdur benüm
- 3 Şahn-ı küy-ı dil-rübāda bu seri bir hāl ile
Tırta çevgānına güy itmek oyunumdur benüm
- 4 Mihr-i rüy-ı dil-rübāya kāküli iden seḫāb
Dā’imā dūd-ı derūn-ı ğam-nümūnumdur benüm
- 5 Dağ-dār iden fezā-yı sīnemi Āşaf müdām
Öyle fehm itdüm sirişk-i lāle-gūnumdur benüm

683 F. 160^b-161^a, H. 122^b-123^a.

3 mā’il-i: māyil-i H.

4 Sözüni: Sözüni F.

684 F. 161^a, H. 123^a.

Bu gazel, Necâtî’nin “Hırmen-i māhı yağan āh-ı derūnumdur benüm/ Çarh-ı ser-keş dōstlar şimdi zebūnumdur benüm” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, s. 361.

685

Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

-- + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 İş'āra sırr-ı 'aşkı zebānum mı var benüm
Meh-pāreden şikāyete cānum mı var benüm
- 2 Ol hūbdan ricā-yı selām eyledüm didi
İhfa'-ı harfe şimdi dehānum mı var benüm
- 3 Ebrūlaruñ sihāmı mıdur fitne-i cihān
Müjeñden olduğına gümānum mı var benüm
- 4 N'işlerseñ işle eyleme me'yūs-ı iltifāt
Sūz-ı cefāya tāb u tūvānum mı var benüm
- 5 İtme metā'-ı fāhiri itlāf Āşafā
Perdāzī-i nazımda dükānum mı var benüm

686

Fā'ilātün fâ'ilātün fâ'ilātün fâ'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Bir nedīm-i māhir ü şūh-ı cihāndur sevdiğüm
Dil-nevāz u şā'ir ü hūb-ı zamāndur sevdiğüm
- 2 Turra şeb-bū hāl 'anber-bū semen-ber lāle-rū
Bāğ-ı hüsne kāmētūñ naḥl-i revāndur sevdiğüm
- 3 Cezbe vü ān ile olmuşdur 'azīz-i mısr-ı hüsñ
Her sözi känd-ı mükerrer ter zebāndur sevdiğüm
- 4 Nerm ider 'aşıkların olsa Nerīmān-ı zamān
Ol nigāh-ı hışm-ile bir Qahramān'dur sevdiğüm
- 5 Ol tabībi Āşafā virmem serāpā 'āleme
Zār u bīmāram devā-yı derd-i cāndur sevdiğüm

685 F. 161^{a-b}, H. 123^a.

Bu gazel, Nābī'nin "TakrİR-i rāz-ı 'aşka zebānum mı var benüm/ Cānāneden şikāyete cānum mı var benüm" matlalı gazeline nazİredir. bk. Haz.: Ali Fuat Bilkan, *Nābī Dīvānı*, c. II, MEB Yay., İstanbul 1997, s. 838.

3 Müjeñden olduğına: Ğamzeñden olduğında H.

4 N'işlerseñ: N'işlersen F.

5 Perdāzī-i: Perdāzı F. / dükānum mı: dükkānum mı F.

686 F. 161^b, H. 123^b.

3 känd-i: kanda F.

687

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Firkat-i hecrüñle bu dil bî-ķarārdur sevdigüm
Rüz u Şeb kārüm benüm hem āh u zārdur sevdigüm
- 2 Seyr-i Őahrā eyle gel biñ nāz ile ey serv-ķad
Dağlar açıldı sīnem lāle-zārdur sevdigüm
- 3 'ĀŐıķān t̄aliblerüñdür seyr-i ruhsāra Őehā
Őaķlama göster cemālin gül-'izārdur sevdigüm
- 4 Gel hāzer āh-ı Őeher-gāhumdan it bu rüzgār
Őoldurur ol gül cemālünñ maħz-ı nārdur sevdigüm
- 5 Şabr ile ķoruķ olur helvā meşeldür ĀŐafā
Bu ĥilāf olmaz hemişe āŐikārdur sevdigüm

688

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Nādī-i firkatde çeşmüm cāma teŐbīh eyledüm
Ĥün-ı eŐķüm bāde-i gül-fāma teŐbīh eyledüm
- 2 Yūsuf-ı gül-ķehrenünñ ol çeŐmi āhū dilberünñ
Dudağın yāķūta zülfin Őāma teŐbīh eyledüm
- 3 Ķāmetünñ ŐimŐāda ruhsāruñ alin gül-gūna hem
ÇeŐmünñ ey Őīrīn-suħan bādāma teŐbīh eyledüm
- 4 Meh cebīnünñde iki ebrūlaruñ tuğrāsını
Zer-niŐān ile keŐīd aħķāma teŐbīh eyledüm
- 5 ĀŐaf-ı dil-ĥasteyi gördüm bugün ğam-hānede
'ĀŐıķ-ı bī-Şabr u bī-ārāma teŐbīh eyledüm

689

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Bu ceza' ile feza' ĥālin añup dād eyledüm
Kim belī diyü elest 'ahdinde feryād eyledüm

687 F. 161^b-162^a, H. 123^b.

4 cemālin: cemālünñ F.

688 F. 162^a, H. 123^b.

3 Ķāmetünñ: Ķadıñi F. // suħan: H.de yok.

689 F. 162^{a-b}, H. 124^a.

- 2 Ol perī-peykerler ile ber-hevā pervāz ider
Habs-i tenden hayliden dil murğın āzād eyledüm
- 3 Şüfiye virdüm şafā vü zevk-ı dilberden nişān
Anı bu tarz ile ey yār āhır irşād eyledüm
- 4 Derleri her dem açılır kūy-ı cānān semtine
Şehr-i ‘aşk içre yine bir dār bünyād eyledüm
- 5 Kōmazam hizbü’l-baħir oğumayınca dostları
Çünki ism-i a‘zamı Āşaf ben evrād eyledüm

690

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Hecri kār itdi dile cānānum ańdum ağladum
Derdüme dermān olan Loğmān’um ańdum ağladum
- 2 Eşk-i çeşmüm dönse seyl-āb-ı firāvāna n’ola
Sicn-i ğamda Yūsuf-ı Ken‘ān’um ańdum ağladum
- 3 Rūz u şeb hecri ğamıyla eşk-i çeşmüm silmedüm
Yollara bakdum şeh-i hūbānum ańdum ağladum
- 4 Meclis-i ğamda pür oldı şimdi çeşmüm hūn ile
Sāğar-ı mey çekdigüm devrānum ańdum ağladum
- 5 Āşafā ben ‘andelīb-i zār-veş feryād idüp
Gülşene vardum gül-i ħandānum ańdum ağladum

691

Mef‘ülü mefā‘ilü mefā‘ilü fā‘ülün

- - + / + - - + / + - - + / + - -

- 1 Ey mā’ilini қatl idici şūħ levendüm
V’ey ħastesinüñ zaħmına bī-merhem efendim
- 2 Ruhsāruña envāruña ikrāruña bakdum
Bu ‘işve vü bu şīve vü bu tavrı begendüm

3 Şüfiye virdüm: Şüfiye verdüm F. / dilberden: güzelden F.

5 ism-i: ismi F.

690 F. 162^b, H. 124^a.

1 “ağladum” redifi vd. F.de “ağlaram” şeklindedir. // Derdüme: Derdime H.

3 çeşmüm: çeşmi H.

691 F. 162^b, H. 124^{a-b}.

2 Ruhsāruña envāruña ikrāruña: Ruhsāriña envāriña ikrāriña H.

- 3 Mehcūr olalı şem‘-i ruḥ-ı yārdan ey dil
Pervāne gibi āteş-i hicrānına yandum
- 4 Bār-ı ğam ile kāmētümüz oldu dü-tā hayf
Destüm ire mi zeylüñe ey naḥl-i bülendüm
- 5 Ketm eyleyemez ‘aşkıñı Āşaf gerek öldür
Üftāde olupdur saña ḥunkārum efendim

692

Mef‘ülü fā‘ilātü mefā‘ilü fā‘ilün

--+ / -+--+ / +--+ / -+-

- 1 Kābil mi rāḥ-ı ‘aşk-ile mestāne olmayam
Mümkin midür görem anı dīvāne olmayam
- 2 İnşāf mı vaqt-i gül ola mey nüş itmeyem
‘Ārif olam da dāḥil-i meyhāne olmayam
- 3 Bir ḥüsn-i dil-fürüz-ı ḥalāvet mi var ki ben
Şarup şarılmayam aña merdāne olmayam
- 4 Şevk-ile güyālığı yād itmek isterin
Maḫşūd budur ki ‘aşk ile bīgāne olmayam
- 5 Āşaf gibi sezā mı çekem dest rāḥdan
Kāmil olam da māhir ü rindāne olmayam

693

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

++-- / +-+- / +-+

- 1 Ḥasteyem ḥ‘āb n’eydügin bilmem
Teşneyem āb n’eydügin bilmem
- 2 Ḥırқа-püş-ı şu‘ā‘-ı şevkām ben
Mıhr ü meh-tāb n’eydügin bilmem
- 3 Bülbülān-ı kafes-güzīn benem
Verd-i sīrāb n’eydügin bilmem

3 hicrānına: hicrān-ile H.

692 F. 163^a, H. 124^b.

Bu gazel, Sabrī’nin “Mümkin mi cām-ı ‘aşk ile mestāne olmayam/ Kābil midür görem seni dīvāne olmayam” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 233.

4 ilk mısradā vezin aksamaktadır.

5 māhir ü: mā‘il-i H.

693 F. 163^{a-b}, H. 124^b.

Bu gazel, Sabrī’nin “‘Āşıkum ḥ‘āb neydügin bilmem/ Ḥastayum tāb neydügin bilmem” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 236.

- 4 Neş'e-yâb-ı piyâle-i 'aşkam
Mey-i nâyâb n'eydügin bilmem
- 5 Ne neşât u ne demdeyüm bir dem
Nân ile âb n'eydügin bilmem
- 6 Yem-i hecr-i cefâda geşt iderin
Dağı girdâb n'eydügin bilmem
- 7 Müttakî-meşreb oldum ey Āşaf
Nağş-ı mihrâb n'eydügin bilmem

694

Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

+ - + - / + + - - / + - + - / + + -

- 1 Firâk şahn-ı nîş-i cefâ mıdur bilmem
Ġamze-i şemşîr-i cevri baña mıdur bilmem
- 2 Kuyûd-ı gîsûlaruñ inqılâbına bâdî
Hübüb-ı âh mı bād-ı şabâ mıdur bilmem
- 3 Beni getürmez o hercâyî fikrine bir kez
Tarîk-ı 'aşkda adum vefâ mıdur bilmem
- 4 Yüzinde lâle mi yoğ-ise jâleden qalmış
Yetîm-i çeşm-i dil-i mübtelâ mıdur bilmem
- 5 Dem-i Mesîh o lebüñ bendesi midür Āşaf
Senüñ vaşfuñdaki hüsn-i edâ mıdur bilmem

695

Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'îlü fâ'ilün

- - + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Şayd-ı şikâr[a] Ġamze-i şehbâzdur sözüm
'İyş-ı şafâya muṭrib-i hem-râzdur sözüm
- 2 Ben rind-i dehr ü nükte-zen-i hoş tekellümem
Fenn-i suhanda cümle ser-efrâzdur sözüm

694 F. 163^b, H. 124^b-125^a.

Bu gazel, Vecdf'nin "Nigâh-ı mest mi tîr-i kazâ mıdur bilmem/ Bürehne hançeri qaşdı baña mıdur bilmem" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Ahmet Mermer, *age.*, s. 109-110.

1 birinci mısradaki vezin aksamaktadır / şahn-ı: şahn-ı F.

2 gîsûlaruñ: gîsûnuñ F.

4 jâleden: jâleden mi F. // Yetîm-i: Yetîmi F.

695 F. 163^b, H. 125^a.

Bu gazel, Nef'î'nin "Bezm-i hayâle nağme-i şehnâzdur sözüm/ Hüsn-i edâya gamze-i gammâzdur sözüm" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Metin Akkuş, *Nef'î Divanı*, Akçağ Yay., Ankara 1993, s. 318.

- 3 Hāzz eylemezse muṭrib-i göñlüm ‘aceb midür
Bî-bāk her maḳāmda dem-sāzduz sözüüm
- 4 Rūh-ı revān-ı Nef’î’yi yād eylesem ‘aceb
Ṭarz-ı edāda Şābit’e enbāzduz sözüüm
- 5 Āşaf ne söz edāsına Nef’î vü Bākî’nüñ
Ammā benümki tāze vü mümtāzduz sözüüm

696

Fā’ilātün fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Ağlamazdum cilve-i ‘aşkuñla serhoş olmasam
Ḳurtulurdum ṭurra-i bendüñde bî-hüş olmasam
- 2 Rīze rīze olmaz idi ceyb ü dāmān-ı edeb
Āfitāb-ı şevka nisbetle ḳabā-püş olmasam
- 3 ‘Ālem-i ahvāl-i ‘aşka vāḳıf olmazdum eger
Hüşber-i ḳand-ı fem-i dilberle medhüş olmasam
- 4 Şerḫ iderdüm derdümi bir āteş-i dil-düz-ile
N’eyleyem a’dā ṭuyar ḥavf ile ḥāmüş olmasam
- 5 Hāk-i pāy-būsına rāzî olurduım Āşafā
Şad hezārān luṭf ile destür-ı āgüş olmasam

697

Mefā’ilün fe’ilātün mefā’ilün fe’ilün

+ - + - / + + - - / + - + - / + + -

- 1 Neşāt-ı ‘ālemüm oldur dilüñ güşāde görem
Bu ben cefā-keş-i ğam-nāküñi āzāde görem
- 2 Hemīşe çün gül-i şad-berg gibi şiküft olasıñ
Hemīşe āyīne ruḥsāruñı şafāda görem

3 muṭrib-i: muṭrib ü M.

696 F. 164^a, H. 125^a.

Bu gazel, Sükkerî’nin “Ağlamazdum neşve-i ğafletle ser-hûş olmasam/ Şād olurduım beste-i ḳayd-ı ğam-ı hüş olmasam” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Erdoğan Erol, *age.*, s. 211.

1 ‘aşkuñla: ‘aşkıyla H.

4 derdümi: derdimi H. // ṭuyar: duyar F.

5 pāy-: pāyı H.

697 F. 164^a, H. 125^{a-b}.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ’nın “Şafā-yı ḥâṭırum oldur seni şafāda görem/ Bu ben belâ-keş-i hicrānuña vefāda görem” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 264.

1 Neşāt-ı: Neşāt u H. // ğam-nāküñi: ğam-nākini F.

2 āyīne: āyine F. / ruḥsāruñı: ruḥsārını M.

- 3 Hilāl-i yek-şebe-veş bedr ola şehā ḥüsnüñ
Kemāl-i ḳadrüñi günden güne ziyāde görem
- 4 Ne ‘ālem ü ne şafādur ne demdür ey sākī
Ki cāme-ḥ‘ābdan açup gözümü bāde görem
- 5 Budur du‘āsı saña Āşaf’uñ ki rüz u leyāl
Seni şafāda vü düşmānuñı belāda görem

698

Mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Güşād itdi şafaḳ-veş mihr-i feyz ḳalb-i maḥzūnum
‘Aṭā baḥş eyledi şanki açıldı kenz-i medfūnum
- 2 Dil-i zār ile şerḥ-i ḥāle cehd itdükçe ḥübāna
Ṭolar çeşmüm ārām bilmez yeñilmez eşk-i gül-gūnum
- 3 Yetişilmez bilürdi bāḡbān serve bi-luṭfu’llāh
İrem bāḡında irdi ‘āḳıbet bu naḥl-i mevzūnum
- 4 Nihānum rāygān itdi gözüm yaşın revān itdi
Senüñ ol zülf-i şeb-gūnuñ benüm bu cān-ı meftūnum
- 5 Ḳıyās oldur ki gönünden diye şāhenşeh-i kişver
Niyāzı Āşaf’uñ hep oldı maḳbūl-i humāyūnum

699

Mef‘ülü fā‘ilātü mefā‘ilü fā‘ilün

- - + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 İnşāf mı mest-i dīde-i cānāne olmayam
Mest olanı sevem gine mestāne olmayam
- 2 Hep vech-i ḥüsndür görinen ehl-i dillere
Ben nūr-ı vechine nice pervāne olmayam

3 ḳadrüñi: ḳadriñi H.

4 demdür: dem dem H.

698 F. 164^b, H. 125^b.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ’nın “Nesim-i luṭfuñ açdı ḡonceâsâ ḳalb-i maḥzūnum/ Şafâ baḡışladı ḡüyâ açıldı genc-i maḥzūnum” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 270.

4 meftūnum: maḥzūnum H.

5 şāhenşeh-i: pâdişeh-i F.

699 F. 164^b, H. 125^b.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ’nın “Mümkin mi mest-i ḡamze-i cānāne olmayam/ Mest olanı sevem yine mestāne olmayam” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 262.

2 vech-i: vechi F.

- 3 Kaşdum bu rüşenâlık idüp ehl-i hâl ile
Yārân-ı şevkden yine bîgâne olmayam
- 4 Bārum bu zülf dāra çekerse dilā n’ola
Varmayam aña bir dağı dīvāne olmayam
- 5 ‘Āşık olaldan oldum esīri bütānlaruñ
Āşaf olur mı ol meh-i tābāna olmayam

700

Mefā’īlün mefā’īlün mefā’īlün mefā’īlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Müferrih maṭla‘-ı āyendesı bir hūbdur bayrām
Hilāl kaşlu şemis-rū dilber-i maḥbūbdur bayrām
- 2 Aña bay u gedā bir hil‘at-i zībāyı ḥāzırlar
‘Aceb meşhūr-ı devrāndur heme merğūbdur bayrām
- 3 Görinür ‘āşık-ı dīdāra gerçi yılda bir kerre
Geç āyed tīz-reved bir peyker-i maḥcūbdur bayrām
- 4 Hemīşe būs u āgūşdan degül semt semt cihān ḥālī
Nigāhı fitne-cū maḥbūb-ı dehr-āşūbdur bayrām
- 5 Heme taḥrīr için aḥlāk-ı Sultān Aḥmed’i Āşaf
Mihirden zer varaḫ ihdāş ider zer-kūbdur bayrām

701

Mef’ūlü mefā’īlü mefā’īlü fa’ūlün

- - + / + - - + / + - - + / + - -

- 1 Bildürse günāhum baña dildār elin öpsem
Bir ḥalvete girsem yine ḥünkār elin öpsem
- 2 Her rūzumı şām itdi ğamı rāḥatumı güm
Mühri gibi ben de hele her bār elin öpsem

4 Bārum: Yārum F.

700 F. 164^b-165^a, H. 126^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ’nın “Münevver tal‘at-ı ferḥundesı bir hūbdur bayram/ Güneş yüzli hilāl ebrülü bir maḥbūbdur bayram” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 269.

1 şemis-rū dilber-i: şemis-rüy ḥōş F.

3 peyker-i: peykeri F.

4 būs u: büse F. // Nigāhı: Nigāh-ı F.

5 Aḥmed’i: Aḥmed F.

701 F. 165^a, H. 126^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ’nın “El virse vişâli baña dil-dār elin öpsem/ Bir devlete irsem yine ḥünkār elin öpsem” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 261.

- 3 Bir bŭse aleb eyledŭm incindi bana ol
'Afv itse aamı yine ol yār elin psem
- 4 Āgŭa niyāz eyledŭm ol serv-i revānı
Meyl eylemege eylese ikrār elin psem
- 5 Bend eylese Āşaf bize ol serkeş-i hŭbī
Bir çāre ider merd-i meded-kār elin psem

702

Mefā'īlŭn mefā'īlŭn mefā'īlŭn mefā'īlŭn

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Cemālŭñ seyr iŭn pīç pīç oldu cŭmle mŭjgānum
O dem mīzāb-ı çeşmŭnden aıtdum eşk-i giryānum
- 2 Helāk oldum gŭrince deşne-i hŭn-rīzi destŭnde
Şeh-i nāzum azer kıl boynua alma şaın anum
- 3 Hemān kim nāle vŭ giryān ile ıdum dil ũ gŭzden
ıardı kemterin çeşm ũ gŭnŭlden māh-ı tābānum
- 4 Beni aşdan aşa urmala 'uşşā ire bābuda
Kıyās itme olur tende şikeste şīşe-i cānum
- 5 Kerem eyle nazār kıl Āşaf'ŭñ mir'āt-ı albine
Gŭresin senden a'lā anda ayrı var mı sulānum

703

Mef'ŭlŭ fā'ilātŭ mefā'īlŭ fā'ilŭn

- - + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Dil-beste avk-ı silsile-i urraa nesīm
'Āşık kıyām-ı 'ar'arua ab'-ı mŭstaīm
- 2 Dŭr oldu dil şadef gībi sen dŭrr-i nābdan
Ser-tīz tīgŭñ eyledi āvāreyi dŭ-nīm
- 3 Nāz u ni'amda sen gŭher-i kān-ı ma'delet
Yem ire dŭrr-i pāk gŭzi nemlŭ bir yetīm

702 F. 165^{a-b}, H. 126^{a-b}.

Bu gazel, Şeyhŭlislām Yahyā'nın "ayālŭnŭn biri birine girdi çŭnki mŭjgānum/ O dem aralarından ıdı eşk-i çeşm-i giryānum" matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 271.

2 hŭn-rīzi: hŭn-rīz-i F. / destŭnde: destinde H. // boynua: boynıa H.

3 kemterin: kemterŭñ F.

5 anda ayrı: ayr anda F.

703 F. 165^b, H. 126^b.

Bu gazel, Bākī'nin "Āşŭfte bend-i silsile-i zŭlfŭne nesīm/ Mā'il nihāl-i āmetŭne ab'-ı mŭstaīm" matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Sabahattin Kŭŭk, *age.*, s. 306-307.

2 dŭrr-i: dŭr-i F. // āvāreyi: āvāre'i F.

- 4 Sensüz fenāya almadı Őevum zamān degül
Kūyuñ cinān-ı ‘adn ü hıŐālūñ yeter na‘īm
- 5 Virdi hayāt-ı nev kerem ü lufuñ ĀŐaf‘a
‘Ömrūñ füzün pādīŐehüm yarıcıñ adīm

704

Fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilūn

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Bilmezem yāra ne gūne nāme tesvīd eylesem
Gösterem vaz‘-ı hūlūŐı vaŐlın ümmīd eylesem
- 2 Mīve-i ruhsāruñ iun eŐkūmi ılsam revān
‘Arz-ı hāl-i yār idüp bu hubbı tecdīd eylesem
- 3 VaŐf-ı ebrū ile buldursa bu nazma imtiyāz
Şi‘r-i Őābit semtine bir pāre talīd eylesem
- 4 Seyr iderler dā‘irende ‘aŐıān ādāb-ile
Őūfiyān un halka-i zıkr ire tevħīd eylesem
- 5 ĀŐafā āzāde olsam Őevb-i amdan dūnyede
Mevlevīler gibi kendüm ehl-i tecrīd eylesem

705

Meřā‘ilūn meřā‘ilūn meřā‘ilūn meřā‘ilūn

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Metā‘-ı ‘aşka baş oŐup bugün bir hayli am ekdüüm
Yanüp bu āteŐ-i sūzān ile yine ne dem ekdüüm
- 2 Faīrāne der-i meyhānede ayaı nūŐ itdüm
Őafālar baŐŐ idüp meh-rūlar ile cām-ı Cem ekdüüm
- 3 Belī cānum hālāŐ itdüm ki hūbān ile ‘iŐretten
Sefāhat cānibine nie yıllardur ‘alem ekdüüm
- 4 Bıradurdum sinānın dūŐmene İsfendiyār‘uñ ben
Bedī‘-āsā aña bir āb-dār ti üŐtehem ekdüüm

704 F. 165^b-166^a, H. 126^b-127^a.

4 Őūfiyān: Őūfiyā F.

5 āzāde: āzād F.

705 F. 166^a, H. 126^b.

1 bir: ben H.

3 H.de bu beyit iki kere yazılmıştır.

5 İrişdüm Leyle-i Kadr içre maqşûda bi-ḥamdillāh
Ḥiṭāb olur diyü Āşaf o dem vāfir elem çekdüm

706

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

1 Fikrden ğayrı neye kâdir dil-i nā-şāda ğam
Fırkat ile perveriş itdi bizi dünyāda ğam

2 Bezm-i cānān bizüm oldı ğayrı ol aġyāra reft
Ḥusrev’e vuşlat naşīb oldı dil-i Ferhād’a ğam

3 İrmişüz bir devlete gör her kişi ser-geşte-ḥāl
Cümlenüñ aġlar gözi a‘lāda ğam ednāda ğam

4 Zevk u ‘işret idegör sen serv-ḳad-i dildār ile
‘Ömrüñüñ sermāyesin bir gün viriser bāda ğam

5 Yol bulurken yāra fırkat ile eylemiş ibā
Bulmaya bir kez meger bu Āşaf’ı şahrāda ğam

707

Mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

1 Yiridür irse evc-i āsumāna āh u efgānum
Yanuñda dīvler benden yeg oldı şeh Süleymān’um

2 Ḥaber geldi ola iklīmi-i Belkıs-ı maḥabbetden
Şafāsından uçar ol āsitānda Hüdhüd-i cānum

3 Ben ol mūram seyir-gāhında gendüm pāymāl itdüm
Saña taḥrīre ḥācet ḳalmadı ḥāl-i perişānum

4 Ümīd eyler ‘adū gül-zār-ı ḥüsnüñ ey hilāl-ebrū
Gel ‘īd-i vaşluñı aġyāra lāyık görme sulṭānum

5 Kerem ḳıl Āşaf’a sen büse-i la‘lüni i‘ṭā ḳıl
Cefādan dil ola sālīm benüm aşüb-ı devrānum

706 F. 166^{a-b}, H. 126^b.

1 perveriş: perveş F.

4 ‘Ömrüñüñ: ‘Ömrinüñ M.

707 F. 166^b, H. 127^a.

1 Yiridür: Yeridür F. // oldı şeh: oldıysa F.

5 sen büse-i: iki nüshada da ayrı yazılan kelime “senbüse-i” şeklinde de okunabilir.

708

Mefâ'îlün mefâ'îlün fâ'ülün

+ - - - / + - - - / + - -

- 1 Firâkuñ komadı tende mecâlüm
Efendim gel perîşân oldu hâlüm
- 2 Dil-i maḥzūnumuz bulsun tesellî
Naẓar it baña ey şîrîn-hışâlüm
- 3 İşigüñden kovarlar derd-mendi
Demâdem seglerüñl'artar cidâlüm
- 4 Dil ü cânuñ diseñ kim aldı şabrın
Şehâ vardur cemâlünde hayâlüm
- 5 Dü-tâ oldu ğamuñdan kıdd-i Āşaf
Kerem eyle aña la'lî zülâlüm

709

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Bir kurulmuş haymemüzdür kubb-i mînâ bizüm
Bir yeşil yazma kalîçemüz durur şahrâ bizüm
- 2 Hün-ı seyl-i eşkümüzdeñdür bulanık cūylar
Çeşmümüz seyl-âbidur çün bu yedi deryâ bizüm
- 3 Naqd-i şabrum alsa idi kâşkî cândan güzel
Kılsa dil şehrimüzi Haccâc-veş yağma bizüm
- 4 Biz o merd-i şîr-pençeyüz ki bu kühsârda
Na'ramuz güş itse ditrer Kâf'da 'Ankâ bizüm
- 5 Āşafâ rûḥ-ı muşavverdür diyen güzel dimiş
Cismümüzde cânumuzdur ol ruḥ-ı hamrâ bizüm

708 F. 166^b, H. 127^{a-b}.

709 F. 167^a, H. 127^b.

Bu gazel, Sâni'nin "Bir kurulmuş haymemüzdür günbed-i mînâ bizüm/ Bir döşenmiş sebz kalîmüzdür şahrâ bizüm" matlahı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, Seri 1 Fasikül 4, s. 109.

1 kalîçemüz durur: kalîçemüzdür H.

3 şehrimüzi: şehrimüzi M.

5 Cismümüzde: Çeşmümüzde F. / ruḥ-ı: rûḥ-ı F.

710

Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

+ - + - / + + - - / + - + - / + + -

- 1 Göñül murâda irüp yine behre-mendi olam
Bu bār-1 'aşkı çıkarmış beşe levendi olam
- 2 Kadem kepāde idüp ideyüm çü hıdmetini
O pādışāha hemīşe rikāb semendi olam
- 3 N' içün ki 'ahdine tırılmaz o şāh-1 kişverümüz
Maķām-1 pādışehīde o müstemendi olam
- 4 Ben ol güzīde edā-yı zamāneyem şimdi
O ğālibī gibi şanmañ ki kup zenendi olam
- 5 Beni şorar mı ola Āşafā o yār-1 t̄abīb
Bu nār-1 firķat ile yanma derd-mendi olam

711

Mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün

- - + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Sen mihrībān yāra ben 'aşık degül miyem
Vaşşāf-1 hüsñ olmağa lāyık degül miyem
- 2 Oldum çü Kays görelī Leylā-yı zülfini
Seyl-i Tuna menendi bulanık degül miyem
- 3 Yārum vireydi n'ola netīce sözi baña
Ebyāt-1 şī'r ü nazm-ile fāyık degül miyem
- 4 Seyr-i bahār u sebz-i çemen var iken dilā
Ol hüsñ-i bī-mişāle ki vāfık degül miyem
- 5 Āşaf şafā-yı nazm-1 terüñ nā'ili olup
'Azrā 'izārı vaşfına Vāmık degül miyem

712

Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Güzeldeki o beñler ile hem ol ānı görmesem
Cihānda nesnemi kōmaz idüm ben anı görmesem

710 F. 167^a, H. 127^b.

2 kepāde: kepāze F. / hıdmetini: hıdmetini F.

711 F. 167^b, H. 128^a.

3 vireydi: vereydi F.

5 nā'ili: mā'ili H.

712 F. 167^b, H. 128^a.

- 2 Şeb-i tār içre şeb-pere mişāli cān ile göñlüm
Olur dīvāne çünki neyyir-i raḥşānı görmesem
- 3 Cünūnluk eyleyüp bīhūde gerd olurdu bu göñlüm
Ki bir demde eger ben ol şeh-i hūbānı görmesem
- 4 Gün olmaz kim çapuñd'elleşmeyem itlerüñ ile ben
Elüm varamaz urmağa kim ol yārānı görmesem
- 5 Tolaşur gezerem kūyını Āşaf bir zamān ben de
Eger bu dil serīinde şeh-i hūbānı görmesem

713

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Çünki oldı cāy-ı firḫat mesken ü me'vā benüm
Gün çoğınca 'ālemüm var rüz u şeb tenhā benüm
- 2 Ben o Ḳays-ı mest ü rüsvāyam ki ey Leylī-hırām
Hep nazār-gāhum olur kühsār ile şahrā benüm
- 3 Her ne nazmı kim didüm vaşf-ı miyān-ı yārda
Ḳıldı anı ḳalbüme ilhām-ı Ḥaḳ ilkā benüm
- 4 Āteş-i 'aşḳuñ ile şevḳ-ı ruḥuñ yaḳmış dili
Bu vücūdum ḥāk ü mādān olmadan peydā benüm
- 5 Merdüm-i çeşmüm çü gözden sürse eşkin vechi var
Sırr-ı 'aşḳum yāra itdi Āşafā ifşā benüm

714

Mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Reh-i 'aşḳuñda cānā bu vücūdum yine ḥāk itdüm
Fırāḳ-ı ḡam beni mecnūn idüp cānum helāk itdüm
- 2 Benem ol derd-mend-i 'aşḳ ki düşüp bu ḥarābāta
Tenüm çirk-āb-ı ḡamdan arıdup āb ile pāk itdüm

2 şeb-pere: şeb-perre H.

4 Gün olmaz kim çapuñd'elleşmeyem itlerüñ ile: Eleşmeyem gün olmaz kim çapuñda itlerüñle F. // varamaz urmağa kim: varmaz kim urmağa ger H.

713 F. 167^b-168^a, H. 128^a.

1 'ālemüm: 'ālem H.

2 Leylī-hırām: Leylā ḥarāb F.

3 nazmı: vaşfi H. / vaşf-ı: nazm-ı H.

4 olmadan: olmadın H.

714 F. 168^a, H. 128^b.

- 3 Giderdüm āyne-i dilden ğubār-ı hüzn-i hecri ben
 Hayālūñ k̄onmağ-içün bārgāhı p̄ir ü pāk itdüm
- 4 Çü duydum yār ile aġyār bu demde hem-‘inān olmuş
 Çeküp şabrum k̄amīşinūñ girībānını çāk itdüm
- 5 Bu cismüm nār-ı ‘aşka Āşafā pervāne-veş yaq̄dum
 Derūnumdan o hüzn ile bir āh-ı sūz-nāk itdüm

715

Mef‘ülü fā‘ilātü mefā‘ilü fā‘ilün

— + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 İrüp bahār ğonça ğuşād oldı bāğ hem
 Şahrā pür oldı lāle benefşeyle tağ hem
- 2 Sen ol ħakīm-i ‘İsī-i cān-bağşşın şehā
 Dil-teşne oldı la‘lūñe hep ħaste şağ hem
- 3 Bu bezm-i ħāşda sākī ile maħrem bize
 Olmaz ğarīm-i ħācib ile niçe zāğ hem
- 4 İderdi ‘arz sīnedeki derdi şerħalar
 Cismümde yer yer olmasa bu deñlü dağ hem
- 5 Eyler ğüzār her tarafı Āşaf‘ı ğörüñ
 Bir elde sürħ bāde bir elde ayağ hem

716

Mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 N’içün ğüftāra gelmez ol tūñi-i nāz-perverdüm
 Anı söyletmege çok k̄and ile çün ben nebāt virdüm
- 2 Gözümden nem diler itmez ħazer bir laħza kim aşlā
 Cihānda var mı çeşm-i ‘aşıka beñzer cerī merdüm
- 3 Rehinde ben türāb itdüm bu cism-i nātüvānı kim
 Eger a‘lā vü ednā kimseye minnet dimem derdüm

3 Hayālūñ: Hayālüm F.
 715 F. 168^{a-b}, H. 128^b.

1 benefşeyle: benefşe ile H.

5 Āşaf‘ı: Āşafā F.
 716 F. 168^b, H. 128^b-129^a.

1 virdüm: verdüm H.

3 derdüm: dirdüm F.

- 4 Muvaffak olsa gūş itsem kelāmın cān ile dirdüm
Ne bende aldı bir akat ne sende meramet dirdüm
- 5 Bu dil fülkini aldum bar-ı ‘ummāna anuñ-ün ben
Nesīm-i bad-ı Őub esüp bulaydum bir kenār dirdüm
- 6 Reh-i ‘aŐında addāruñ atı odan emek ekdüm
Ki ĀŐaf daı nem aldı yolına varumı virdüm

717

Mefā ‘ilūn mefā ‘ilūn mefā ‘ilūn mefā ‘ilūn

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Bulunmaz rūy-ı arzda ol leafet nūr-perverdüm
Semāda var mı diyü dūd-ı āhum yāra gönderdüm
- 2 Muārın olıca dildāra asret āteŐin verdüm
Velī ‘āciz dilüm bir dem beyān ābil degül derdüm
- 3 Dil-i vīrāneden hi eşk-bār-ı eşmi Őaınmaz
Bulunmaz ‘ayn-ı ‘aşı-veş fenāda bir siā merdüm
- 4 Uyup pāyına ol Őāhuñ raıbe ser-fūrū itdüm
Eger bay u gedā bir kimseye itmem ricā derdüm
- 5 Fedā itdüm reh-i minetde bu cism-i naıfı kim
Bugün ben ĀŐafā urında yāruñ kārımı virdüm

718

Fe ‘ilātūn fe ‘ilātūn fe ‘ilātūn fe ‘ilūn

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Eyledi ande-i gül dilleri Őād u urrem
onanuñ albi aıldı güle dūŐdi Őebnem
- 2 GülŐenüñ n’eylemeli seyr-i güzārın sensüz
Baa sen ruları andān ile nūrdur ‘ālem
- 3 Dāne-i Hindūya ba cennet-i rusārında
Nie Şabr eyleye Allāh’ı severseñ Ādem

4 cān ile: cān-ile H. // dirdüm: derdüm H.

5 dirdüm: derdüm H.

6 yolına: yolua F. / virdüm: verdüm H.

717 F. 168^b-169^a, H. 129^a.

2 derdüm: dirdüm F.

3 Őaınmaz: Őalamaz F. // fenāda: cihānda H.

5 virdüm: verdüm H.

718 F. 169^a, H. 129^a.

Bu gazel, Bāki’nin “Eyledi müjde-i gül bülbülü Őād u urrem/onanuñ gönli aıldı güle dūŐdi Őeb-nem” matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 304-305.

- 4 Dil-i āvāreye it hūb naşīhat geh geh
Nefesūñ yetsün ayā zāhid ü nāşih dem dem
- 5 Mīve-dār olsa n'ola bāve-i nazm-ı Āşaf
Çalamaz kimse bu bāğ içre dahı şöyle qalem

719

Fā'īlātün fā'īlātün fā'īlātün fā'īlün
- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Keştī-i hamrāyı şundi sākī ben nūş eyledüm
Yetdi bir şüret ki deryālar gibi cūş eyledüm
- 2 Şohbet-i zevk-ı vişāl-i yār geldi gönlüme
Ġuşşa-i kevn ü ğam u hüzni ferāmūş eyledüm
- 3 Terk idüp dehr-i fenāyı zevk-ı şevk-ı hüsnuñe
Cismümi derviş-āsā bir nemed pūş eyledüm
- 4 Hasetüñde bāğa vardum kāmēt-i bālā gele
Kalmadı şabrum hemān servi der-āĝuş eyledüm
- 5 Näleler itdüm der-i bāğında yāruñ Āşafā
Dem-keşān-ı gülsitān-ı dehri hāmūş eyledüm

720

Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün
+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Çeküp tāsı bir iki tamlā koymuş anda cānānum
Şorınca femlerin şormuş kadar hazz eyledi cānum
- 2 Ruhuñ kāküllerüñ hāl ü 'izār-ı hadd ü pīşānuñ
Şeb ü rüzum meh-i tābum refik u mihr-i rahşānum
- 3 Ham-ı kad pāyelenmiş öyle kim cüz'ice meyl itse
İrer eflāke zārum dehri tatar āh u efgānum

4 geh geh: geh gāh F.

719 F. 169^{a-b}, H. 129^{a-b}.

Bu gazel, Bâkî'nin "Zevrak-ı şahbâyı sākī şundi çün nūş eyledüm/ İrdi bir hālet ki deryālar gibi cūş eyledüm" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 300.

1 Keştī-i: Kūşte-i F.

2 vişāl-i: vişāle F.

5 dehri: dehr F.

720 F. 169^b, H. 129^b.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Çeküp cāmı bir iki kaatre koymuş anda cānānum/ İçinde leblerin emmiş kadar hazz eyledi cānum" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *Şeyhülislām Yahyâ Divânı*, MEB Yay., Ankara 2001, s. 272.

2 kāküllerüñ: kāküllerin F.

- 4 Seni acıdıgum-çün söylerem gücenme luṭf eyle
Yıḳup dil ḥānesin eyleme gel vīrān sulṭānum
- 5 Hele a‘dā-yı bed-aşluñ ṭamarın kesdi ey Āşaf
Şıdı dil kāsesin gitdükçe gör ki şāh-ı ḥübānum

FĪ ḤARFĪ’N-NŪN

721

Mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Der-i cūduñda ḥunkārum ne şāh u ne vezīrem ben
Devām-ı devletüñ dā‘isi bir ednā ḥaḳīrem ben
- 2 Dil āzürde keder dīde melāl-ālūde ḡam-gīnem
Gel iḥsān eyle naḳd-i vaşluñı şāhā faḳīrem ben
- 3 Sezā-yı ‘āṭıfet meyyāl-i vuşlat ‘aşıḳ-ı ṭal‘at
Şenā-gūy-ı der-i devlet-me’āb-ı Cem serīrem ben
- 4 Diyārumdan olup hecr ile dūr aḥbābdan mehcūr
Benüm devletlü şāhum hem gedāyam hem esīrem ben
- 5 Unutma bendeñi ḳıl merḥamet şefḳatlu sulṭānum
Ḥaḳīrūñ Āşaf-ı kemter gedā fermān-pezirem ben

722

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Her bir a‘zāma diseñ ‘aşḳ odına bir bir yan
Her biri rāh-ı ṭarıḳāta olur bir biryān
- 2 Dil-nevāzum bu nigeḥ baña ḳıyar vallāhī
Ben türābı göricek şadra olursın nigerān
- 3 Ebenüñ şarmasıdur çeşmi iden ḥ‘āb-ālūd
Uyumaz itmeseler mehdini ṭıfluñ lertzān

4 acıdıgum-çün: acıduḡum-çün H.

721 F. 169^b-170^a, H. 129^b.

722 F. 170^a, H. 129^b-130^a.

Bu gazel, Gelibolulu Ālī’nin “Küllî eczāma disen ‘ışḳ adına bir bir yan/ Her biri bezm-i ḥarābata olur bir biryān” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Kudret Altun, *age.*, s. 417.

1 biryān: püryān F.

2 vallāhī: vallāh F.

3 ḥ‘āb-: ḥod H. // ṭıfluñ: ṭıflın F.

4 Nedür ey hâle nedür mâhı der-âgûş itdün
Yeridür yüzini göstermese mâh-ı tâbân

5 Der-i nazmuñ göricek silk-i satırda Āşaf
Kızarp süfte-i dil oldı şerimden mercân

723

Fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

1 H̱ābda gördüm dir imiş vuşlat-ı ẖübân seyrin
Gör’a vallāhi begüm ‘ābid-i nādān seyrin

2 Gül-i ẖüsnüñ beni bülbül gibi nālāna yeter
Kim iderse ço ide bāğ-ı gülistān seyrin

3 Nice tīrūñle şoşuldı nighüñ bu tenüme
Bir iki şandıl ile eyledi zindān seyrin

4 Eşkümü ‘arz idicek kaçre kadar korkmazduñ
Hele bir görseñ idi eşk-ile tūfān seyrin

5 Sīne-i Āşaf’ı gör nāvek-i müjgān ile pür
Gele ey pādīşehüm eyle bu meydān seyrin

724

Mefā ‘ilün mefā ‘ilün mefā ‘ilün mefā ‘ilün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

1 Göñül pejmürde cân tārī vü cismüm nātüvān senden
Bize mīrāş mı yoşsa guşsa çekmek her zamān senden

2 Ne gülşen verdisin sen her ne dem ‘arz-ı cemāl itseñ
Hezārān ẖāk-i pāye yüz sürer ister emān senden

3 Ruḱuñ şevḱına her demde göñül pervāne-veş cevālān
Ciger ẖün-āb u ten püryān u yürek ẖün-feşān senden

4 ḱayālūñ ‘işretinden göñlümi maḱzūn gönderme
Budur ey şāh-ı ‘ālem rüz u şeb maḱşūd hemān senden

723 F. 170^a, H. 130^a.

Bu gazel, Gelibolulu Ālī’nin “Düşde itdüm dir imiş vuşlat-ı cânān seyrin/ Göre bi’llāhî göñül zāhid-i nādān seyrin” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Kudret Altun, *age.*, s. 425.

1 vallāhi: vallāh F.

724 F. 170^b, H. 130^a.

Bu gazel, Gelibolulu Ālī’nin “Göñül âzürde cân zārî-künān ten nâ-tüvān senden/ Baña mı ḱaldı bunca guşsa çekmek her zamān senden” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Kudret Altun, *age.*, s. 428.

3 püryān: biryān H.

- 5 Nice vaşşâfiyam dirsin ki Āşaf añlayup bildük
Şaķınur çün vişâlin ol şeh-i nâ-mihribân senden

725

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Senüñ bülbüllerüñ ĥandân olup geçmez fiğânından
Hezârân gonça 'arz olınsa 'işret gülsitânından
- 2 Ķanādîller yaķar şevķ-ı ruĥuñla gülleri bâġuñ
Müdâm şādâb olurlar çün leb-i la'îlî zülâlınden
- 3 İrem bâġında nâyâb itseler ger sünbül-i ĥoş-bü
Bulurlar ĥübuñ âĥır kâkül-i 'anber-feşânından
- 4 Hilâl ü mihr-i nev-resm itdi ol çarĥ-ı muşavvir kim
Numüne ola tâ kim ĥusrevâ ĥüsn ebruvânından
- 5 Ķırup mânend-i 'Ālî seyf-ile a'dâyı sulţânım
Kerem kııl gel efendim Āşaf'ı dür itme yanından

726

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Çekmezem ĥüsnüñ ĥururken verd-i ĥoş-bü minnetin
Ey nigârum şalmışam gül-zâra şeb-bü minnetin
- 2 Dürr-i denânuñ ĥayât virsün sirişküm baĥrına
Ĥasretâ çekdürme her giz bize lü'lü minnetin
- 3 Ķâ'im ol bir dalda sâyeñ behre-yâb kılsun beni
Çekdürüseñ Ķâ'ilem ol sîm-pehlü minnetin
- 4 Serv-i nâzumda olan reftârı bâġda görmedüm
Bâġbânâ çekmezem her naĥl-i dil-cü minnetin

725 F. 170^b, H. 130^b.

Bu gazel, Gelibolulu Ālî'nin "Senüñ bülbüllerüñ şādân olup geçmez fiğânından/ Niçe biñ gonçalar şunılsa devlet gül-sitânından" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *age.*, c. II, s. 1112.

2 la'îlî: la'î-i F.

4 ĥüsn ebruvânından: ĥüsn ü ebruvânuñdan F.

5 yanından: yanuñdan F.

726 F. 171^a, H. 130^b.

Bu gazel, Gelibolulu Ālî'nin "Çekmezem ĥâlün ĥururken misk-i ĥoş-bü minnetin/ Ey ġazâlüm şalmışam şaĥrâya âĥû minnetin" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Kudret Altun, *age.*, s. 430.

1 ĥururken: dururken H.

3 behre-yâb: behr-yâb F.

- 5 Ca‘d-i zülfünden şehā şemm eyleyüp misk nükhetin
Āşafā şahrāya şaldum cümle āhū minnetin

727

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Şormayınca femlerinden cām-ı şahbā lezzetin
Semm ile ālüde şanmazdum bu dünyā lezzetin
- 2 ‘Ābidün ümmīd-i vaşluñla zārāfetdür işi
Yādigārı gör ki tatmış gibi hürmā lezzetin
- 3 Şohbet-i la‘lün bu dil sevdāsıdur fāş eyleyen
‘Āşık-ı dīdār olan hoş gördi helvā lezzetin
- 4 Bāğ-ı ‘ālemde hezār gavgāya kā’il olmayan
Almaya bāğ-ı gülistānuñdan elmā lezzetin
- 5 Yār ile haqq u huqukı kim ferāmüş eylesem
Telh añlar Āşafā ‘ālemde selvā lezzetin

728

Mef‘ülü mefā‘ilü mefā‘ilü fā‘ülün

- - + / + - - + / + - - + / + - -

- 1 Göñlüm niçe bir naḥl-i hürāmānuña düşsün
Gölgeñ gibi ṭurrañ daḥı dāmānuña düşsün
- 2 Aç zülf-i girih-gīrūñi bir lu‘b ile göñlüm
Geh gabgab u geh çāh-ı zenaḥdānuña düşsün
- 3 Fevväre-i gam cismümi biçsün dil-i zārum
Akdāmuña ruḥ-süde olup yanuña düşsün
- 4 Her lu‘bı göñül mişl-i resen-bāz ider icrā
Bir kez resen-i zülf-i perişānuña düşsün
- 5 Dildāde ise dīde-i kattālüne Āşaf
Nāçār hemān deşne-i bürrānuña düşsün

727 F. 171^a, H. 130^b.

Bu gazel, Gelibolulu Ālî'nin "Almayınca lebleründen cām-ı şahbā lezzetin/ Zehr ile ālüde bilmezdim bu dünyā lezzetin" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *age.*, c. II, s. 1090.

4 kā'il: kāyil H.

728 F. 171^{a-b}, H. 131^a.

2 -gīrūñi: -gīriñi M.

3 yanuña: pāyuña F.

729

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Dil rehā-yāb olamaz dīde-i fettānından
Ġamze-i kātülün ādem mi gezer yanından
- 2 'Āşıkuz dīdesine bā'ış-i āsīb ise de
Degül ālüfte o ġīsū-yı perīşānından
- 3 Tārumār olduġı bīhūde midür kākūlinün
Dā'imā ditrer anuñ cünbiş-i müjgānından
- 4 Kākūli kāmetine mā'il olup sāye-mişāl
Eylemez destini kūteh ser-i dāmānından
- 5 Gerçi çok nazm dimez didiġi demde Āşaf
Ne güherler şaçılur kilik-i dūr-efşānından

730

Mefā 'ilün mefā 'ilün mefā 'ilün mefā 'ilün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Şehā bir şeb-çerāġ-ı kılzüm-i nūr-ı başarısın sen
Mişālün bulmadum bir dilber-i 'ālī-nazarsın sen
- 2 Derūnı hār-ı ġamla yaralanmış bir hezāram ben
Melāhat ġülşeninde nev-ġüşāde verd-i tersin sen
- 3 Ĥarīk-ı nār-ı ġam kemter türāb u bī-nevāyam ben
'Adāletle şeh-i 'ālem-penāh-ı baħr u bersin sen
- 4 Görüp cūy-ı sirişik-i çeşm-i terden kaçma sultānum
Baħup saña gözüm seyl-āb olur nemden kaçarsın sen
- 5 Ne ĥaddūndür senün mekş itmek Āşaf kūy-ı dilberde
Devāmuñ yok cihānda mübtelā-yı pür-kedersin sen

729 F. 171^b, H. 131^a.

Bu gazel, Nef'î'nin "Kurtuluş yok sitem-i gamze-i fettānından/ Çeşm-i sermestinin âdem mi gezer yanından" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Metin Akkuş, *age.*, s. 325.

3 olduġı: olduġı F.

4 kūteh: kūtāh H.

730 F. 171^b-172^a, H. 131^{a-b}.

731

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Şafâ bezminde ey bâde hemîşe cilve-gersin sen
Ki çeşm-i mey-keşândan saçılan hûn-ı cigersin sen
- 2 Dökerken hûnı dîdesin idersin şevk-ile hânde
Dilâ şürîdesin geh girye eyler geh gülersin sen
- 3 Hemîn tesvîd idersin râz-ı şevkî dâ'im ey zâhid
Kâlem gibi ki taḥrîr itdüginden bî-habersin sen
- 4 Nice taḳlîd idersin 'andelîbe öte ṭur şûfî
Fiğânun diñlemez ol gonça bîhûde ötersin sen
- 5 O gül ruḥsârı tavşîf eyleyüp Âşaf hezâr-âsâ
Hudâ'ya minnet alduñ gülsitândan 'aşk dersin sen

732

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Bûse derdüm mihr-i 'âlem-tâb döndürdi yüzün
Düşdi necmüm rif'at-i nâyâb döndürdi yüzün
- 2 Sûre-i "والليل" zülfün "والضحى" rüyuñ görüp
Ka'be'den ebrûlarun mihrâb döndürdi yüzün
- 3 Mâh-ı nev gibi siyeh-puş olsa dil olmaz ba'îd
Bendesinden ol ruḥı meh-tâb döndürdi yüzün
- 4 Ğarḳa virdi bu sirişk-i dîde vîrânum diyü
Gün ṭulü' idince gözden ḥ'âb döndürdi yüzün
- 5 Âşaf'a kılmaz temelluḳ segleri ol meh-veşün
Sevdiginden gūyiyâ aḥbâb döndürdi yüzün

731 F. 172^a, H. 131^b.

Bu gazel, Gelibolulu Âlî'nin "“Aceb bilsem niçün ey gonca böyle şive-gersin sen/ Ki her şubḥ ağlar iken bülbülün ṭurmaz gülersin sen” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *age.*, c. II, s. 1126.

3 dâ'im: dâyim H. // itdüginden: itdiğinden F.

732 F. 172^{a-b}, H. 131^b-132^a.

Bu gazel, Bursalı Rahmî'nin "Bûse aḥdüm ol gül-i sîrâb döndürdi yüzün/ Gitdi baḥtum devleti nâyâb döndürdi yüzün" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Fatih Tıḡlı, *age.*, s. 226.

2 *V'el-leyl*: Leyl sûresi / *V'ed-duḥâ*: Duḥâ sûresi.

733

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

++-- / ++-- / ++-- / ++-

- 1 Hıa seıldı yine ruhsār u 'izārı severin
İñlemez cevı ü cefādan dil-i zārı severin
- 2 Mā'il olsam n'ola ol çeşm-i ğazālı şayda
Bāz-ı şahrā-yı ğamam şayd u şikārı severin
- 3 Olur ağyāra ħarañlık işümi fehm idemez
Ey kamer-çehre hemişe şeb-i tārı severin
- 4 Şararup şolduğumuzdan bizi ta'yīb itmeñ
Mā'ilem rüyına ben naşş u nigārı severin
- 5 Sā'ire eylesün ol şüh ezāyı Āşaf
'Āşıkam zevķ u şafā sürüci yārı severin

734

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

++-- / ++-- / ++-- / ++-

- 1 Bāğ pür zīver ü zīb oldu bahārı severin
Mā'ilem sünbüline zülf-i nigārı severin
- 2 Kulle-i Kāf-ı ğamuñ olmuş iken Sīmurğ'ı
Bir ğazāla hevesüm düşdi şikārı severin
- 3 Dağ-dār-ı ğam-ı dehr itse de hecriyle beni
Hāllerle o büt-i şīve-ğüzārı severin
- 4 Şayķal-ı meyle dil āyīnesini şaf ideli
Ne ğam ile keder ister ne ğubārı severin
- 5 'Āşıķuñ cilvede hemtālarıdur raşş-künān
Āşaf ol vech-ile şimşād u çenārı severin

733 F. 172^b, H. 131^b.

Bu gazel, Bağdatlı Rūhî'nin "Hıa geldi daĥı ol lāle-'izārı severin/ Ağlamaz degme belādan dil-i zārı severin" matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Coşkun Ak, *Bağdatlı Rūhî Dīvānı*, c. II, Uludağ Üniv. Yay., Bursa 2001, s. 874-875.

4 Mā'ilem: Mā'ilin F.

5 'Āşıkam: 'Āşıkın F. / sürüci: sürüci F.

734 F. 172^b-173^a, H. 132^a.

Bu gazel, Bâkî'nin "Bāğ pür-naşş u nigār oldu bahārı severin/ Mā'ilem naşşına ğāyetde nigārı severin" matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 338.

735

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Şevk-ı la'lüñdür hemîşe rāzumı fāş eyleyen
Mihr-i rüyuñdur demādem dīdemi yaş eyleyen
- 2 Reşk idermiş la'lüñe mercān u yāķüt ey şanem
Anları 'isyānlarıyla cürmidür taş eyleyen
- 3 Hāk-i kūyuñda yüzüm zerd eyledüm derd ile ben
Vuşlatuñ iksīridür bu ķalbi ķallāş eyleyen
- 4 Āsitānuñ āhum ile pāke vaz' itmiş beni
Rūzgārı sāħa-i gül-zāra ferrāş eyleyen
- 5 Reh-rev-i rāh-ı maħabbet oldı Āşaf şübhesüz
Meh-likālar mihrini rūħına yoldaş eyleyen

736

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Nūr-ı şevķumdur cemālūñ mihr-engīz eyleyen
Şu'le-i 'aşķumdur āb-ı ħanķerūñ tīz eyleyen
- 2 Eylemiş nūr-ı 'izāruñ şu'le-āmīz-i ħicāb
Cebhe-i pūr-nūruñ āb-ı lem'a-āmīz eyleyen
- 3 Zūlf ile dīdāruñ itmiş māh-tābı münħasif
Ehl-i ħāli nā'il-i irşād u şeb-ħīz eyleyen
- 4 Sāğar-ı maķşūdumı pūr-rāħ-ı ħırmān eylemiş
Bāde-i şevķ ile tās-ı çarħı leb-rīz eyleyen
- 5 Gevher-i kān-ı zamīrūñdür senūñ Āşaf hemān
Neş'e-i şevķ-ı merām-ı yāri temyīz eyleyen

735 F. 173^a, H. 132^a.

Bu gazel, Necāfı'nın "Cām-ı 'işķuñdur dem-ā-dem sırrımı fāş eyleyen/ Nār-ı şevķuñdur hemîşe gözlerüm yaş eyleyen" matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *Necati Beg Divanı*, MEB Yay., İstanbul 1997, s. 384.

736 F. 173^a, H. 132^{a-b}.

Bu gazel, Fehîm-i Kadîm'in "Feyz-i 'aşķumdur nigāhuñ fitne-engīz eyleyen/ Āteş-i şevķumdur āb-ı tīgūñi tīz eyleyen" matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Tahir Üzgör, *age.*, s. 620.

2 āb-ı: āba H.

5 Neş'e-i: Neşve-i H.

737

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Dağ-dār itme dili ğamze-i fettānuñ için
Kıl tebessümle nazar gonça-i handānuñ için
- 2 Beni aġyār-ı siyeh-rūlar ile bir görme
Kesme benden nigeħüñ nergis-i mestānuñ için
- 3 Hāk-i rāhuñda sirişküm hazer it kılma revān
Çāk çāk itme dil-i zārı girībānuñ için
- 4 Rāstī kām̄et-i mevzūnuña meyyālüz biz
Kec-nigāh itme dile naħl-i ħırāmānuñ için
- 5 Münkir olmadı göñül āyet-i Nūr-ı ruħuñı
Āşaf'a merħamet eyle hele ĩmānuñ için

738

Meḫ'ülü meḫ'īlü meḫ'īlü fa 'ülün

- - + / + - - + / + - - + / + - -

- 1 Destāruñı şevk-ile emīrāne şararsın
Şaħrā-yı siyādetde yürür mā'ıl ararsın
- 2 Sen lāle gibi cāme-i 'ıdiyyeleri gey
Dildādelerüñ şavm-ı firākuñda şararsın
- 3 Yazup dile al nāme gibi şeklümi cānā
A 'dālaruñ ol reşk-ile hep yüzi qararsın
- 4 Fehm eyledi üftādelügüm yār bükādan
Ey eşk-i keder ħız-i dile 'ayn-ı zararsın
- 5 Āşaf ne 'aceb nazmuña sükker dinülürse
Şāhuñ femi vaşfında dili iki yararsın

737 F. 173^b, H. 132^b.

738 F. 173^b, H. 132^b.

Bu gazel, Yahyā Bey'in "Dülbendüñi nāz ile zarīfāne şararsın/ Meydān-ı maħabbetde gezüp 'āşık ararsın" matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Mehmed Çavuşoġlu, *age.*, s. 481.

1 Destāruñı: Destārıñı M.

2 şararsın: ararsın F.

3 reşk-ile: vech-ile H.

739

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

++-- / ++-- / ++-- / ++-

- 1 Ne haṭā eyledi bu bende aña kīn idesin
Cümle a‘dāsını memnūn anı ğam-gīn idesin
- 2 Bedre mānend siyeh dilsin ayā mihr-i münīr
Ne günāh itdüm ola cebheñi pür-çīn idesin
- 3 Ey verā perde-i ḥasretde baña mūnis olan
Ḥīn-i nez‘umda o şeh nāmını telķīn idesin
- 4 Yād idüp ola ki luṭf ile du‘ā ide o yār
Ḥāk-i rāhı ser-i kūymda dilā sin idesin
- 5 Dir iseñ nazm-ı terūñ şöhreti bulsun Āşaf
Eşk-i hūnīn gibi maźmūnuñı rengīn idesin

740

Meḥ‘ülü meḥ‘ilü meḥ‘ilü fa‘ülün

--+ / +--++ / +--++ / +--

- 1 ‘Ar‘ar mı ‘aceb ol ḳad-i dil-cūya ne dirsın
Ol ruḥlar ile ṭurra-i ḥoş-būya ne dirsın
- 2 Zıkr itmeyelüm vā‘ıza ḥübānı velīkin
Ol ‘işve ile cebhe vü ebrūya ne dirsın
- 3 Bir hū ile zāhid göre dünyāya şığışmaz
Dildādelerūñ çekdiği yāhūya ne dirsın
- 4 İkrār ideyor vaşlını ‘uşşāķına ḥübān
Esbāb-ı müheyyā hele pehlūya ne dirsın
- 5 Şūfī dir imiş sevmeyelüm ḥübı cihānda
Āşaf o bed-endīşe vü bed-ḥūya ne dirsın

739 F. 174^a, H. 132^b-133^a.

Bu gazel, Yahyâ Bey’in “Ne günāh itdüm efendüm ki baña kīn idesin/ Düşmanı şād idesin bendeñi ğamgīn idesin” matlalı gazeline nazıredir. bk. Haz.: Mehmed Çavuşoğlu, *age.*, s. 480.

4 luṭf ile: luṭfiyla H. // rāhı: rāhın H.

740 F. 174^a, H. 133^a.

1 ḥoş-būya: şeb-būya F.

4 müheyyā: müheyyāya F.

741

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Olmasun mı bu gönül rencide hecr-i yârdan
Vaşlını bir dem dirîğ itmez görüñ ağıyardan
- 2 Gerçi dil sermâyesin virdüm kumâş-ı vaşlına
Fâ'ide olmaz velî nâçâr olan bâzârdan
- 3 Niçe dil handân olur mânend-i verd-i gülsitan
Lâle-âsâ dağ-dâr iken derûnı zârdan
- 4 Sûziş-i firkatle mişl-i hâr u has yandı tenüm
Yansa çarh olmaz 'aceb bu âh-ı âteş-bârdan
- 5 Âşafâ ağıyar ile gülşende itmekde hırâm
Çekmedi dâmânını ol gönça-i ter hârdan

742

Mef'ülü mef'ülü mef'ülü fâ'ülün

- - + / + - - + / + - - + / + - -

- 1 Şad girye idüp dil ruḥ-ı cānāna düşersin
Çün jale-i gülşen gül-i handāna düşersin
- 2 Gel itme taleb guşşa vü endüh-ı nigârı
Dil-ḥaste olup bâliş-i hicrāna düşersin
- 3 Gel ilerü atılma ten-i zâruma gelme
Ey nâvek-i müjgân-ı şanem kana düşersin
- 4 Alçaqlara pervâzı қо mânend-i perestü
Zinhâr fak-ı 'işret-i nādāna düşersin
- 5 Gitme ser-i küyından o Leylî-veşüñ Âşaf
Mecnün gibi vādî-i beyābāna düşersin

743

Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Dilâ derdün o şuhı bulıcağ yalvarı bilmezsin
Hele dīvānesin sen ol büt-i ğaddârı bilmezsin

741 F. 174^{a-b}, H. 133^a.

742 F. 174^b, H. 133^b.

743 F. 174^b-175^a, H. 133^b.

Bu gazel, Bağdatlı Rûhî'nin "Baña dirseñ ki yarı göricek yalvarı bilmezsin/ Meger sen ey dil-i biçäre ol ğaddârı bilmezsin" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Coşkun Ak, *age.*, c. II, s. 860-861.

- 2 Kāfāña nāzır olmazsın qazar düşmen çeh-i mekri
Dağı ey hüsni Yūsuf ol ‘adū mekkārı bilmezsin
- 3 Geçüp yāruñ ‘izārından femin būs itmek istersin
Dilā güdek-ṭabī‘atsın ki yoğı varı bilmezsin
- 4 Ne kābildür lisān-ı yār ile lecc itmek ey bülbül
İdersin nağme ammā vādī-i güftārı bilmezsin
- 5 Hadeng-i cevruñe cismin nişān itmek diler dā’im
Derūnında neler var Āşaf-ı bīmārı bilmezsin

744

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Hānçerinüñ kabzasında la‘l şanmañ ol cevān
‘Āşıkın kurbān iderken şıçramış bir kaçre qan
- 2 Sīne-i pür-tābum üzre nev-be-nev dağ-ı siyāh
Şevq-ı hāl-i yār ile bir hām-ı ‘anberdür hemān
- 3 Sen şehi ümniyye-i şayd ile hāk-i rāhuña
Çok saçıldı bu sirişk-i dīde-i gevher-feşān
- 4 Bedr şanma nāvek-i ğamzeñ ucından vehm idüp
Ber-ser itmiş miğfer-i zerrīni çarḥ-ı āsumān
- 5 Şanma Āşaf şevq-ı mihrüñle fenādan geçmeye
Ehl-i hāle ma‘rifet midür dilā terk-i cihān

745

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Bir iki buseye me’zūn olıcaq yārından
Dil alur çāşnī-i qandı lebi barından
- 2 Hāl şanma ruḥ-ı dilberde görür timşālin
Merdüm-i dīde ki āyīne-i ruhsārından

2 hüsni: hüsni-i F.

5 cevruñe: cevriñe M.

744 F. 175^a, H. 133^b-134^a.

Bu gazel, Bağdatlı Rūhî’nin “Hāteminde la‘l şanmañ ol meh-i nā-mihribānuñ/ ‘Āşıkın kurbān iderken şıçramış bir kaçre qan” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Coşkun Ak, *age.*, c. II, s. 858.

2 hāl-i yār: yār-ı hāl F.

745 F. 175^{a-b}, H. 134^a.

Bu gazel, Emrî’nin “Dil ider büse taleb la‘l-i şeker-bārından/ N’eylesün öpmege anı alımız yārından” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: M. A. Yekta Saraç, *age.*, s. 222.

1 qandı: qandı-i F.

- 3 K̇adri eksilmez idi böyle mehüñ dildāruñ
Aḥz-ı nūr eylese ger neyyir-i dīdārından
- 4 K̇ıl degüldür tenüm üzre görinen ol yāruñ
Ser-i peykānı ḳalur ḡamze-i Tātār'ından
- 5 Tu'meden kemter imiş za'f-ile cism-i Āşaf
Murḡ-ı ḥasret anı atmış ser-i minḳārından

746

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Nālesin uydurmasun dil şavt-ı sāza n'eylesün
Nāz ider 'uşşāḳ-ı zāra şāh-nāza n'eylesün
- 2 Bu göñül olsa 'aceb mi dest-ḥüş-ı 'aşḳ-ı yār
Meyli vardur ol nigāh-ı dil-nevāza n'eylesün
- 3 Dil virüp olursa 'āşık rūyı alinden berī
Dā'imā mekr-i nigāh-ı şīve-sāza n'eylesün
- 4 Ḳılmasun mı yāra dil aḥvālını şerḥ ü beyān
İtmesün vāḳıf ḫabīb-i cānı rāza n'eylesün
- 5 Eylese tanzīr nazm-ı kāmile Āşaf gibi
Luḫf ümīd eyler bu fende imtiyāza n'eylesün

747

Mef'ülü fā'ilātü mefā'ilü fā'ilün

- - + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Zāhid nigārı tekyesine da'vet itmesün
Cām-ı şarāb öñinde iken şıḳlet itmesün
- 2 'Uşşāḳı 'adn-i kūy-ı dil-ārādan itdi dūr
Ādem 'adū la'īne nice la'net itmesün

3 mehüñ: mehi F.

746 F. 175^b, H. 134^a.

Bu gazel, Cevrî'nin "Ġamze mu'tād olmasun âheng-i nāza n'eylesün/ Meyli vardur naḡme-i sâz-ı niyāza neylesün" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hüseyin Ayan, *Cevrî Hayâtı, Edebî Kişiliḡi, Eserleri ve Divanının Tenkildi Metni*, Atatürk Üniversitesi Yay., Erzurum 1981, s. 250.

1 Nālesin: Nālesün F.

2 nigāh-ı dil-nevāza: nigār-ı şīve-sāza H.

3 şīve-sāza: dil-nevāza H.

4 cānı: cān-ı F.

747 F. 175^b-176^a, H. 134^{a-b}.

Bu gazel, Necâtî'nin "Yārānı şöfî şavma'aya da'vet itmesün/ Rıḫl-ı girān elde iken ḫıffet itmesün" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, s. 405-406.

- 3 *Veçhen mine'l-vücüh* güle beñzemez ruħı
Bülbül o şühı verd-i tere nisbet itmesün
- 4 Dil tıtdı şimdi sāye-i gīsūda menzili
Tüccār-ı ğamze böyle hemīn sür‘at itmesün
- 5 Āşaf hemīşe ħastesidür çeşm-i dilberüñ
Rāh-ı vişāle ğitmek için ‘illet itmesün

748

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Cānda āsāyiş iden dilber-i ra‘nāsın sen
Yine āsāyiş-i cān u dil-i şeydāsın sen
- 2 Şūfī vü rindi ħoduñ mihrüñ ile bir tavra
Tırfe dildār güzel dilber-i zībāsın sen
- 3 Getürür şerm ü ħicāba gül-i gül-zārı ruħuñ
Gülşen-i ħüsne ‘aceb verd-i dil-ārāsın sen
- 4 Rūyuña nāzır olan olmaya mı dildāde
Rü’yetüñ cezb ider insānı temāşāsın sen
- 5 Nazaruñ kıldı dil-i Āşaf’ı mest ü ħayrān
Çeşm-i maħmūr ile bir fitne-i dünyāsın sen

749

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Baqamaz rüyına cām-ı ‘aşkıñı nüş itmeyen
Olamaz hem-rāz-ı ‘aynı şevķı bī-ħüş itmeyen
- 2 Vāķıf olmaz rüyuna seyr-i gülistāndan geçüp
‘Andelībüñ nağmesin dā’im ferāmüş itmeyen
- 3 Almaz āğuşa ħayāl-i rü’yet-i dīdārını
Midħat-i rüyın serāser dest-i āğuş itmeyen

748 F. 176^a, H. 134^b.

Bu gazel, Cevrî’nin “Dilden ârām alıcı dil-ber-i zībāsın sen/ Yine ârām-ı dil-i ‘aşık-ı şeydāsın sen” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hüseyin Ayan, *age.*, s. 251.

2 mihrüñ: mihr F.

3 ħüsne: H.de yok.

749 F. 176^a, H. 134^b.

Bu gazel, Fehîm-i Kadîm’in “Ĥüsüne baqmaz şarāb-ı ħayreti nüş itmeyen/ Çeşmine hem-meşreb olmaz ‘aşkı bīħüş itmeyen” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Tahir Üzgör, *age.*, s. 620-622.

2 rüyuna: rüyına H.

4 Nice fehm eyler cefâ-yı dîde-i kıttâlini
Medh-i tîğın bir şehîd-i ‘aşkıdan güş itmeyen

5 Vâkıf-ı sırr-ı nihân-ı dîde olmaz Āşafâ
Kâlbî tâhir tab‘ı şâ‘ir ‘aklı pür-hüş itmeyen

750

Fe ‘ilâtün fe ‘ilâtün fe ‘ilâtün fe ‘ilün

++-- / ++-- / ++-- / ++-

1 Rûy-ı alüñ gül-i firdevs-i mu‘allâ bilürin
Kâdd-i bâlâñı ise hem-ser-i tûbâ bilürin

2 Verd-i gülşen ne kıadar olsa da hoş-bü rengin
Şanma ruhsârûñı cânâ gül-i ra‘nâ bilürin

3 Halka-i tırrañı itmek dilerin serden dür
Başa çıkmayacağıın gerçi bu sevdâ bilürin

4 Bilemem n’eyleye zaħm-ı elem-i yâr beni
Ne aña merhem urur var ne müdâvâ bilürin

5 Āşafâ cennet ile ‘adni baña vaşf itme
Südde-i dilberi ben kendime me’vâ bilürin

751

Fe ‘ilâtün fe ‘ilâtün fe ‘ilâtün fe ‘ilün

++-- / ++-- / ++-- / ++-

1 Evce irgürdi şadâsın diyü zan eyleme sen
Reh-i ‘uşşâkı tıttup nağmeler eyler ney-zen

2 Ney-zen-i bezm-i elem dem uramaz yanumda
Güşsa-i firkat ile eyleyicek nâleyi ben

3 İstemez şem‘i gönül besdür aña bezm içre
Lem‘a-i sâğar-ı pür-şevk çerâğ-ı rüşen

4 Sâha-i bâğa düşersek yiridür şebnem-vâr
Verd açıldı rebî‘ oldı güzellendi çemen

750 F. 176^b, H. 134^b-135^a.

Bu gazel, Bâkî’nin “Ser-i küyuñ şanemâ cenne-i a‘lâ bilürin/ Müntehâ kâmetüñi Sidre vü Tûbâ bilürin” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *Bâkî Divânı*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 1994, s. 324-325.

2 ruhsârûñı: ruhsârûñı M.

5 kendime: kendüme H.

751 F. 176^b, H. 135^a.

Bu gazel, Bâkî’nin “Nağamât eylemege başladı şanma anı sen/ Ehl-i süzüñ şanemâ âteşin üfler ney-zen” matlalı gazeline nazîredir. bk. *age.*, s. 321-322.

4 yiridür: yeridür F.

5 Āşaf'a şoḥbet u zevk itmege firkatde yeter
Eşki mey ney ise nālānı cemālūñ gülşen

752

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

1 Ğonçaya ḥandān olup göster tebessüm n'eydügin
'Andelībe kııl nevā bilsün terennüm n'eydügin

2 Āsiyāb-ı devre girdüm dāne-i ḥālūñ görüp
Öyle maḥv oldum ki duymam şimdi kendüm n'eydügin

3 Yek nefesde biñ ğarībūñ ḥūnına girmezdi ol
Nāvek-i 'āşık-küşī duysa teraḥḥum n'eydügin

4 Şādık iseñ dōstdan zār kıılma baḳ pervāneye
Döne döne cān virür sezmez tazallüm n'eydügin

5 Bülbül-i hoş-nağme-i zihnümdür ey Āşaf benüm
Diñleden kāmıllere nazm-ı tekellüm n'eydügin

753

Mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

1 Bozulsā n'ola ismüm defter-i cānāne ḳaydından
Heme bīğāne olsam bu dil-i dīvāne ḳaydından

2 Ḳomaz bir ān kendü ḥānesinde sākī-i devrān
Dil-i mestānumuz ayılmadı mestāne ḳaydından

3 Ne ğam mecnūn-ı kühsāra yoğ-ise silsile bendi
Hele 'ārī dil-i şad-pāresi ol şāne ḳaydından

4 Hezārān-veş hezārān bend ü maḥbūs-ı ḳafes olmış
Yine cān var ki bekler gülşeni vīrāne ḳaydından

5 Gider dilden riyāyı zāhidā çek sīneñe yāri
Berī ol sen de Āşaf sübḥa-i şad dāne ḳaydından

752 F. 177^a, H. 135^a.

Bu gazel, Sabrī'nin "Ğoncaya ḥandān olup göster tebessüm neydügin/ Bülbüle şehnāz edüp bildür terennüm neydügin" matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 248.

2 maḥv oldum: güm oldı H.

753 F. 177^a, H. 135^{a-b}.

Bu gazel, Sabrī'nin "Yazılsa yine gönlüm defter-i cānāne ḳaydından/ Biraz āzāde olsam bu dil-i dīvāne ḳaydından" matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 249.

2 mestānumuz: ser-ḥoşumuz H.

754

Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fa'ülün

--+ / +---+ / +---+ / +---

- 1 Zehrûñ yudar inler dil-i nâ-şâd elüñden
Efgân senüñ ey şeh-i bî-dâd elüñden
- 2 Def gibi nice pençe-ğor-ı dest-i ğamuñdur
Ey ıtırta-i şeb-gün hele feryâd elüñden
- 3 Fikrüm bu ki firkatde de meksür dil-i 'âşık
Bulmaya rehâ dîde-i cellâd elüñden
- 4 İnşâf mı nesîm bâğda her demde hezârüñ
Ol lâne-i zevkî ola berbâd elüñden
- 5 Sâkî bu dem-i mey şunulur cümleye Āşaf
Peymâne-i pür-luğf-ı Hudâ-dâd elüñden

755

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

-+--- / -+--- / -+--- / -+-

- 1 Verd-i tersin şebnem-i bî-ihtiyârumdan şağın
Hün-ı ser-cüşân-ı eşk-i bî-ğarârumdan şağın
- 2 Sehm-i âhum zırh-ı kevkebden geçer ey Zâl-i çarğ
El-ğazer bu nâvek-i miğfer-güzârumdan şağın
- 3 Dūd-ı âhum nüh kıbâb-ı çarğa atmışdur kemend
Geçme benden sen kemend-i nâm-dârumdan şağın
- 4 Bendeñe çeşm-i huşûnetle nigâh itme şehâ
Cism-i pâküñ şubh-dem âh-ı şerârumdan şağın
- 5 Bir dem evc-i cilveden Āşaf ağar dil murğına
Murğ-ı cânı ıtırta-i ıtırâr-ı yârumdan şağın

754 F. 177^{a-b}, H. 135^b.

Bu gazel, Sabrî'nin "Cevrûñ çeker inler dil-i nâ-şâd elüñden/ Feryâd senüñ ey şeh-i bî-dâd elüñden" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 251.

2 nice: n' için F.

755 F. 177^b, H. 135^b.

Bu gazel, Sabrî'nin "Nağl-ı nevsin girye-i bî-ihtiyârumdan şağın/ Seyl-i serv-endâz-ı eşk-i bî-ğarârumdan şağın" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 247.

4 nigâh itme şehâ: şehâ itme nazar H.

756

Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

--+ / -+-+ / +---+ / -+-

- 1 Tıydum yedüñde beyza-i lem'â haberlerin
Aldum şaçuñda sünbül-i büyâ haberlerin
- 2 Mecnün konuşdı murgân ile çıkdı yollara
Hiç kimse rāst virmedi Leylâ haberlerin
- 3 Bād-ı nesīme kāküli büyın getür didüm
Vardı getürdi başuma şeydâ haberlerin
- 4 Meh-tāba karşı baķabilür misin ey gözüm
Diñlemedüñ mi Tūr-ile Mūsâ haberlerin
- 5 Ebrūlarınuñ 'askerini dizdi bir yire
Gönderdi Āşafâ dile yağma haberlerin

757

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

-+--- / -+--- / -+--- / -+-

- 1 Kim bilür keyfiyyet-i hoşķa-dehānuñ n'eydügin
Añlamak mümkün mi ol rāz-ı nihānuñ n'eydügin
- 2 Luṭf-ı yarı duymadum itmām-ı hüsni yetmedin
Şimdi duydum añladum dünyāda anuñ n'eydügin
- 3 Bezm-ile maḥbūbdur dirler şafāsı dünyenüñ
Duymaduķ ḥayfâ emirā biz şafānuñ n'eydügin
- 4 Āsitān-ı dergeh-i Monlā-yı Rüm'a yüz sürüp
Anda ol fehm eylesün kim evliyānuñ n'eydügin
- 5 Çünkü feyz-i Āşaf-ı dānāyı sezmezler velī
Şoñra bilürler hezār-ı bī-nevānuñ n'eydügin

756 F. 177^b-178^a, H. 135^b-136^a.

Bu gazel, Kara Fazlı'nın "Buldum şaçuñda leyletü'l-isrâ haberlerin/ Şordum lebüne mu'ciz-i 'İsâ haberlerin" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Mustafa Özkat, *Kara Fazlı'nın Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Dîvânı (İnceleme-Tenkitletli Metin)*, Marmara Üniv. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2005, s. 363.

1 Tıydum: Duydum F. / beyza-i: beyzet-i F. // şaçuñda: saçında H.

3 kāküli: kākül-i H. / büyın: büyuñ F.

5 yire: yere F. // dile: gönüme F.

757 F. 178^a, H. 136^a.

2 anuñ: anı H.

4 eylesün: eylesin F.

5 Āşaf-ı: Āşaf'ı F.

758

Mefâ 'îlün mefâ 'îlün mefâ 'îlün mefâ 'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Güle ref'-i hicâb it lâle-veş sūzuñla dağ olsun
Devâm-ı şevket-i rüyuñda ol dağı çerâğ olsun
- 2 Görüp devr-i müjem kevkeble hüsn-i âfitâbuñda
O hâr dīde-i bīdāruña havlī-i bāğ olsun
- 3 Bahār-ı mevsim-i güldür ki hūmbānı ayaklandur
Kıyāma dest-res ol sākīyā şun bir ayağ olsun
- 4 Şeb-i meclisde tutsun şem'-i şevkı lem'a-i şahbā
Yedümde bezm-i cām-ı rūh-ı eyyām-ı ferâğ olsun
- 5 Ne ğam Şānī vü 'Ālī gitdügin ger añmasa aḥbāb
Şu'ūbet mi çekerler Āşaf-ı mümtāz şağ olsun

759

Mefâ 'îlün mefâ 'îlün mefâ 'îlün mefâ 'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Emān ey dīde-i cellād-ı hūn-rīz emān düşmen
Dil-i sūzān-ı 'aşka öyle olma her zamān düşmen
- 2 'Aceb hercāyī mehsin kanda bulsun 'āşık-ı bī-cān
Devāmuñ yok senüñ bir gūne ey māh-ı mekān düşmen
- 3 Gelince kişver-i ten dār olur fikr ü dil ü cāna
Ḥayālūñ-veş cihānda olmaya bir Qahramān düşmen
- 4 Görürken taht-ı seyfi-i 'aşk-ı hūbān oldıgum sende
Zebūn-küş olduñ ey necm-i kırān-ı dāsītān düşmen
- 5 N'ola ger Āşaf-āsā ölse yād dillerde şānında
Nedīm-i ḥānedān-perver 'aceb nām u nişān düşmen

758 F. 178^{a-b}, H. 136^a.

Bu gazel, Vecdī'nin "Güle 'arz-ı cemāl it lâleveş 'aşkuñla dâğ olsun/ Zamān-ı devlet-i hüsnüñde ol dağı çerâğ olsun" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Ahmet Mermer, *age.*, s. 124.

1 rüyuñda: rüyında F.

2 bīdāruña havlī-i: bīdārīña havlū-yı H.

3 Bahār-ı: Baharı F.

5 Āşaf-ı: Āşaf'ı F.

759 F. 178^b, H. 136^b.

Bu gazel, Sükkerī'nin "Amān ey ğamze-i cellād-ı bâ-dād amān düşmen/ Dil-i bī-tāb-ı 'ışka böyle olma her zamān düşmen" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Erdoğan Erol, *age.*, s. 219.

4 Görürken: Görünce H. / seyfi-i: seyfi F. / oldıgum: olduğum H.

5 Nedīm-i: Nedīmi F.

760

Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fa'ülün

--+ / +-- / +-- / +--

- 1 Meykede benüm şahñ-ı gülistân senüñ olsun
Şahbâ benüm olsun gül-i reyhân senüñ olsun
- 2 Bülbül didi kim kumrıya zâruñı uzatma
Gül-şâh benüm nahl-i hürâmân senüñ olsun
- 3 Ğam hânesi yegdür bize ey râğıb-ı fânî
Ser-tâ-be-ğadem bu harâb eyvân senüñ olsun
- 4 Ya'kûb-ı gamı mâye-i 'aşk idi baña zevk
Bundan gerü bâkî mey-i rahşân senüñ olsun
- 5 Sâllarla huzûr it dil-i Āşaf da dilerseñ
Ey râh-ı gam ol hâne-i vîrân senüñ olsun

761

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

-+-- / -+-- / -+-- / -+--

- 1 Râh mı sâkî midür rind-i harâbı inleden
'Aşk mı yâ şevk midür muṭrib rebâbı inleden
- 2 Tâb getirmez cevri-ı gerdüna kamu pülâd-ı dil
Çarh-ı kec-gerdân degül mi âsiyâbı inleden
- 3 Girye itmezdi ney-âsâ delse bağrın sîh-i gam
Aḥker-i pür-süz-ı 'aşkuñdur kebâbı inleden
- 4 Dâne-i gendümle hoşdur mûra bağ 'acz eylemez
H'âhiş-i kıymetdür ol şehvâr-ı nâbı inleden
- 5 Bir meh-i ruhsâruñ ey Āşaf şeb-i hicrânıdur
Bâliş-i derdde dil-i pür-ıztırâbı inleden

760 F. 178^b-179^a, H. 136^b.

Bu gazel, Sabrî'nin "Meyhâne benüm şahñ-ı gülistân senüñ olsun/ Sâğar benüm olsun gül-i handân senüñ olsun" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 244.

1 Meykede: Humhâne H. / şahñ-ı: seyr-i H.

2 zâruñı: zârıñı H.; zârımı F.

761 F. 179^a, H. 136^b-137^a.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Mey midür sâğar mıdur mest-i harâbı inleden/ Sen misin yâ 'aşk mı muṭrib rübâbı inleden" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 294.

1 Râh mı: Râh mıdur F. / rind-i: rindi F. // 'Aşk mı: 'Aşk mıdur F.

2 getirmez: görmez F.

762

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Göñül diler niçe demdür o şüh çeşm dildârın
İrerse fazl-ı Hâk bir gün ola kim göre ol yârın
- 2 Düşerdi hayrete ger kâmet ü kaddüni seyr itse
Çemende serv ol hûbuñ hırâm-ı hoş reftârın
- 3 Ne deñlü 'âşık-ı zâr varsa açılmağdadur cānā
'Aceb ārāste gördüm bu şahñ-ı 'aşkda dârın
- 4 Çü lü'lü' eşkümi rāhuñda cānā saçmadan kaçmam
Güm ola ol denī kim virmeye cümle saña varın
- 5 Nişānlasun beni mehcūr itdüğini ol şāhum
Sezā mı añmaya ol şüh böyle Āşaf-ı zârın

763

Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fa'ülün

-- + / + -- + / + -- + / + --

- 1 Baқmaz yüzüme haste-i bīmārı ne bilsün
Gelmez yanuma eyledigüm zârı ne bilsün
- 2 Hüsñünde muķīm olmağa söz itmiş-idi dil
Etrāfını almış haţ-ı jengārı ne bilsün
- 3 Mevzün düşürür sözlerini ol femi gonça
Bülbül öteyor nazm-ile güftārı ne bilsün
- 4 Her kim ki degül t̄alib-i ter-gülşen-i vaşluñ
Gülşende olan zaḥmet-i pür-hārı ne bilsün
- 5 Āşaf diyelüm eyler eşer yāra fiğānuñ
Ol şüh-ı sitem-kār bu efkārı ne bilsün

762 F. 179^a, H. 137^a.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Göñül umar nice demdür o yâr-i gam-ı'ârın/ Olursa luţf-ı ilâhî bu gün görür yârın" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 290. Şeyhülislâm Yahyâ'nın gazelinin vezni "*Mefâ'îlün fe'ilâtün mefâ'îlün fe'ilün*" şeklindedir.

2 kâmet ü: kadd ü F. / kaddüni: kaddiñi H.; kâmetiñi F. // ol: o F.

3 varsa: var ise F.

5 itdüğini: itdüğün F.

763 F. 179^b, H. 137^a.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Baқmaz yüzime dide-i hûn-bârı ne bilsün/ Gelmez yanuma eyledigüm zârı ne bilsün" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 284.

1 eyledigüm: eyledügüm H.

2 itmiş-idi: itmişdi F.

3 sözlerini: sözlerin F.

764

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Bir cevān sev kim aña her nev-cevān reşk eylesün
Cān gibi gönülünde yer tutsun cihān reşk eylesün
- 2 Faḫr ile faḫr eyle kıl tekmiḷ gedālık ḫāletin
Öyle dervīş ol ki şāh-ı kām-rān reşk eylesün
- 3 Nağme-i ‘uşşāḫdan dil murğı itsün nāleler
‘Andelībi beste kılsun gülsitān reşk eylesün
- 4 Olma ey cān-ı ‘azīzüm zāhir ü bāḫında dūr
Tā görüp mihr ü vefāmuz ins ü cān reşk eylesün
- 5 Çeşme-i ḫayvānuñ ağızı şuyın aqıtsun sözüñ
Ḫızır işitsün anı Aşaf bir zamān reşk eylesün

765

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilātün

+ - + - / + + - - / + - + - / + + - -

- 1 Yitürdi ‘aqlını gönülüm o la‘l-i nāba düşelden
Düketdi varını şarf eyledi şarāba düşelden
- 2 Dilüme tāb-ı rüyuñ irmek ile yanmada cānum
Hevā-yı dil daḫı nerm oldu cemre āba düşelden
- 3 Ulaşdı farkı göge yire hiç kadem mi başar gör
Figende-dil der-i şāh-ı felek-cenāba düşelden
- 4 Ne inḫılāb-ı elem-rüstedür bu cān-ı cefā-keş
Belā-yı şāne ile ḫurrañ inḫılāba düşelden
- 5 Ḫicāb-ı ülfet-i yārı vücūdum añladum Aşaf
Ne tarz idecegüm bilmem ol ḫicāba düşelden

764 F. 179^b, H. 137^{a-b}.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ’nın “Bir güzel sev kim aña her nev-civān reşk eylesün/ Cān gibi sineñde yer itsün cihān reşk eylesün” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 308.

1 gönülünde: gönlinde F.

4 ‘azīzüm: ‘azīz F.

765 F. 180^a, H. 137^b.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ’nın “Düketdi şabrını gönülüm o la‘l-i nāba düşelden/ Ḫomadı varını ḫarc eyledi şarāba düşelden” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 307.

2 Dilüme: Dilime M.

3 yire hiç ḫadem mi: hiç ḫadem mi yire H.

4 -rüstedür: ārestedür H. / cefā-keş: cefā-keşdür H.

5 vücūdum añladum: añladum vücūdumı F. // bilmem: bilmem ben H.

766

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Havâ hoşdur diñüz gelsün o gül-ruhsâr diñlensün
Nevâya itsün âgâz dil hezâr gül-zâr diñlensün
- 2 Cefâ bezminde kıddüm çeng olup bu tendeki regler
Hemîşe nâle itsün muṭribâ evtâr diñlensün
- 3 Dil-i bîzâra maḥrem nice dil bir yire derk olsun
Şafâlar eyleyüp aḥbâb mûsîkâr diñlensün
- 4 Zamân-ı nûşdur şoḥbet gerekdür devr-i gülşende
Uzatmasun sözin zâhid de bir miqdâr diñlensün
- 5 Oḳı la'1-i femi medḥindeki eş'ârün ey Âşaf
Biraz şoḥbetde ṭuṭî-i şeker-güftâr diñlensün

767

Müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün

--+- / --+- / --+- / --+-

- 1 Bir çâre bilmez zaḥmına bî-çâre göñlüm n'eylesün
Bir mesken-i rāḥat mı var âvâre göñlüm n'eylesün
- 2 Seng-i sitem ile kırup cānān mir'ât-ı dili
Yine eyi olmaḳ diler biñ pâre göñlüm n'eylesün
- 3 Ol yaralar kim eyledi ḥün-rîz çeşmüñ ḥusrevâ
Yok vaşfa imkân bir maḥal pür-yara göñlüm n'eylesün
- 4 Dirsın nigāh-ı himmetüm cāndan murād itmek neden
Dīdeñ uyar ol fitne-i mekkâra göñlüm n'eylesün
- 5 Her gül mey-i la'1 ile bir peymānedür Âşaf bugün
Gül bezmi kendin kılmasun mey-ḥ'âre göñlüm n'eylesün

766 F. 180^a, H. 137^b.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Maḳâm-ı ḥûbdur gülşen o gül-ruhsâr diñlensün/ Nevâya başlasun dil bülbül-i gülzâr diñlensün" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 300.

1 diñüz: diyîñ F. // "hezâr" kelimesinin anlam gereği terkipli olması gerekirken vezin gereği terkip yapılamamaktadır.

3 yire: yere F.

767 F. 180^{a-b}, H. 137^b-138^a.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Bir çâre bulmaz derdine bî-çâre göñlüm neylesün/ Bir cây-ı âsâyiş mi var âvâre göñlüm neylesün" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 313.

1 bî-çâre: bîmâre H.

2 cānān: cānā F.

5 bir: pür- H. // kendin: kendüñ F.

768

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Dōstdan seng-i sitem gelse n'ıçün āh dirin
Serümi yarsa dağı yarıcak Allāh dirin
- 2 Bāgbān her ne kadar 'arşa çıkarsa öğerek
Boyuña nisbet ile servīye kütāh dirin
- 3 Mest-i bī-hūş olan rindi mey-ābād içre
Nās ğafletde bilür ben aña āgāh dirin
- 4 Vāşıl olan reh-i maqşūda haqīkat yolıdır
Ben reh-i 'aşkı koyan ādeme gümrāh dirin
- 5 Şubḥ-dem cām-ı şafā devri durur ey Āşaf
Eslemezsın sözümi hiç saña ki gāh dirin

769

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 'İşve vü nāz ile ol nahı-i hırāmān yürüsün
Bī-şümār 'asker ile rāyet-i sultān yürüsün
- 2 Lāle-zār oldı bu cism ü tenüm ey dīde benüm
Gülşen-i derddür aña şu yirine kan yürüsün
- 3 Tā ayağdan çıka başa dir iseñ bādeyi şun
Sākiyā turmasun ol sāgar-ı devrān yürüsün
- 4 Bād-bānını ḥabābuñ heme pür itdi havā
Yürüsün keştī-i cām-ı mey-i rahşān yürüsün
- 5 Çünkü ārāyişe imkān yok içinde Āşaf
Bir dem aqdem bu cefā-ḥāne-i vīrān yürüsün

768 F. 180^b, H. 138^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Yârden seng-i cefâ gelse niçün āh derin/ Başımı yarsa dağı yarıcak Allāh derin" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 299.

1 "ilk" dirin: iderin F. // Serümi: Serimi H.

2 servīye: serviye F.

769 F. 180^b-181^a, H. 138^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Şive vü nāz ile ol serv-i hırāmān yürüsün/ Bî-kerān leşker ile rāyet-i sultān yürüsün" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 316.

2 tenüm: dilüm F.

3 bādeyi: bāde'i F. // turmasun: durmasun F.

770

Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fa'ülün

--+ / +--+ / +--+ / +--

- 1 Her dilbere dil virme ki âvâre olursın
Çâre idemezsin dağı bî-çâre olursın
- 2 Aldanma ruḥ-ı aline anuñ şaḥın ey dil
Al lebi ile dağı bîmâre olursın
- 3 Bir ân şafâda ol ey âyîne-i göñül
Her seng-dile düşme ki biñ pâre olursın
- 4 Her şeb ki görünseñ olur ol şeb baña rüşen
Şâhâ ne güzel dilber-i meh-pâre olursın
- 5 Kâtil gözi şemşîr ile nîze ile oynar
Âşaf aña ulaşma ki pür-yara olursın

771

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+--- / +--- / +--- / +---

- 1 Tüvânım koymayup efgâna nâlân olmasun dirsın
Sirişk-i çeşmüm alursın da giryân olmasun dirsın
- 2 Sitem sengiyle mir'ât-ı dilüm biñ pâre eylersin
Ne hâletdür yine göñlüm perişân olmasun dirsın
- 3 Cihânı ser-te-ser teshîr idüp peykân-ı ğamzeñle
Güzellik milketinde ğayrı sulṭân olmasun dirsın
- 4 Benüm fehm itdügüm bu kim cemîl-i ḥüsn-ile aṣlâ
Felekde âfitâb u mâh-ı lem'ân olmasun dirsın
- 5 Nice Âşaf saña kul olmasun ey şâh-ı 'âlem-gîr
Derümde senden özge baña derbân olmasun dirsın

770 F. 181^a, H. 138^{a-b}.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Hercâ'ıye dil virme ki âvâre olursın/ Dermân bulmazsın çatı bî-çâre olursın" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 312.

2 lebi: leb F.

771 F. 181^{a-b}, H. 138^b.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Kıoyayup tîakatim feryâda nâlân olmasun dirsın/ Gözüm yaşını alursın da giryân olmasun dirsın" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 309.

2 eylersin: eylerseñ F.

4 mâh-ı: mihr-i F.

772

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Behre-yâb olmazsa 'âşık kevkeb-i firûzdan
Nice mümkün şâd ola yâ 'ıdden nevrûzdan
- 2 N'işlesün nevrûz u 'ıdüñ irdügin aḥbâb-ı 'aşk
Aḥker-i ğam gitse fânüs-ı dil-i pür-sûzdan
- 3 Hıl'at-i iḥsân koymaz ehl-i cāha ihtiyâc
Mükremiz bir şefkat-i mihr-i cihân-efrûzdan
- 4 Çün ğayıbdan şimdi geldi rûzgâr-ı nev-bahâr
Kalmadı bir nesne taḥtû'l-arzda meknûzdan
- 5 Ğonça göñlüñ açmadı Āşaf hezâruñ naĝmesi
Daḥı ol āgeh degül 'uşşâkdan nevrûzdan

773

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Dil-rübâlık gördi çün mihr-i cihân-efrûzdan
Dem urup bülbül fiĝâna başladı nevrûzdan
- 2 Lâleler donansa da görsek ḥaḳîkat şem'asın
Var mı bir cân kim ola ḥâlî bu demde sûzdan
- 3 Nîze-i ḥün-rîz-i çeşmüñ geçdi cāna gerçi kim
Cân mı var olmuş ḥalâş ol nîze-i dil-dûzdan
- 4 Dîde-i ḥün-ḥ'âr-ı meh-veşde ne kudret var idi
İtmese ta'lîm eger ol çeşm-i siḥr-âmûzdan
- 5 Lâle-zâra gel çerâĝân seyrin eyle tâ seḥer
Giceyi fark itmek olmaz şimdi Āşaf rûzdan

772 F. 181^b, H. 138^b.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Hişsedâr olmazsa 'âşık fâli'-i firûzdan/ Nice şâd u ḥurrem olur 'ıydden nevrûzdan" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 301.

3 Mükremiz: Mükrimüz F. (İki nüshada da kelime harekelidir.)

773 F. 181^b-182^a, H. 139^a.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Mihrbânlık gördi ḥûrşîd-i cihân-efrûzdan/ Germ olup bülbül nevâya başladı nevrûzdan" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 302.

1 Dil-rübâlık: Dil-rübâlık F.

774

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Şıma mir'ât-ı gönülüm gey şağın bu inkisârımdan
Beni pâmâl-i hâk itme hâzer eyle ğubârımdan
- 2 Göge şaldım ferahum peykini ben bād-ı āhumla
Figān ol necm-i dūnumdan şikāyet rūzgārımdan
- 3 Biri mihr-i cihān-efrūz biri hem māh-ı bedr olmuş
İki zerre çıqup eflāke āh-ı pūr-şerārımdan
- 4 Nice āyā bulupdur ben haq̄iri bu ğam u miḥnet
Eşer ḥod qalmamışdur cevr ile cism-i nizārımdan
- 5 Du'ām oldur Ḥudā'dan ol kıyāmet qaddi göstersiz
O dem kim gözüm açup qalkam ey Aşaf mezārımdan

775

Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fa'ülün

-- + / + -- + / + -- + / + --

- 1 Şehbāz gözün murğ-ı dil ü cāna süzölsün
Ṭurrañdaki vābesteler ey yār çözülsün
- 2 Ol ğamzeler alsun yedine nāvek ü qavsi
'Uşşākı urup sīnede peykān düzölsün
- 3 Gülşende iken yār neden lāle açılmaq
Söyleñ aña bir bağrına baqsun da büzölsün
- 4 Bī-cān yatur gördüm işiginde 'adūyı
Bābuñda qoma anı şehā gitsün üzölsün
- 5 Olmaya elem yāruñ ola 'ahde vefāsı
Aşaf idelüm def'-i keder bāde süzölsün

774 F. 182^a, H. 139^a.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Şıma âyine-i qalbüm hâzer qıl inkisârımdan/ Beni hâk ile yeksân eyleme şağın ğubârımdan" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 304.

2 ferahum: ferāhum M.

3 hem: F.de yok.

4 ğam u: ğamı F.

775 F. 182^a, H. 139^a.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Şeh-bâz gözün şayd-ı dil ü cāna süzölsün/ Zülfüñdeki dil-besteler ey mäh çözülsün" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 298.

2 'Uşşākı: 'Uşşāk F.

4 Bābuñda: Bābında F.

776

Fā'īlātün fā'īlātün fā'īlātün fā'īlün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Şühlarla kef-be-kef peymāne-i zerrīn miyān
Bir gül-i nev-ḥandedür gūyā o 'ıyş-ı dil-sitān
- 2 Gül ü nesrīni dizüp pīrāye-i pūr-sāğara
Eyledi aḥbāb-ı şoḥbet zīnet-i bāğ-ı cihān
- 3 Devḥa-i bāğa virüp zīnet gül-i zībā ile
Çevresin itdi çerāgān lālelerle bāğbān
- 4 Dīde-i sāğar görüp ḥüsnün kıvardı şerm-ile
Devr ider anuñ için bezmi şarāb-ı ergūvān
- 5 Al al itdi ruḥ-ı cānānı Āşaf tāb-ı mey
Oldı şem'-i şoḥbet-ārā her taraf şu'le-resān

777

Mef'ülü mefā'īlü mefā'īlü fā'ülün

- - + / + - - + / + - - + / + - -

- 1 Dost olmada varduḫça raḳīb-i ḥar-ı nādān
Bu böyle gider mi unudur mı bunu devrān
- 2 Her şaḥş-ı bed-ef'āli baş üstinde tutarsın
Merd aña şabır mı ide hiç ey şeh-i ḥübān
- 3 Cānā ḥazer it bir 'alevi dünyeye besdür
Āh eyleyicek ḥüzn-ile bir şīnesi sūzān
- 4 Olmazsa rehā ḡam mı oḫuñ demreni dilden
Ey ebrū-kemān kātīli elbette tutar ḳan
- 5 Āşaf n'ola taḥḳīr ise de ṭab'ı selīmdür
Olmaz ele almaḳ anı şāhum hele āsān

776 F. 182^b, H. 139^b.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Ḥüblar zânü-be-zânü câm-ı zerrīn der-miyân/ Bir gül-i şad-bergdür gūyâ o bezm-i dil-sitān" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 310.

2 nesrīni: nesrīn F.

777 F. 182^b, H. 139^b.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Bâr olmada gitdükçe raḳīb-i ḥâr-ı nâ-dân/ Bu böyle ḳalur mı götürür mi bunu devrān" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 291.

2 -ef'āli: -ef'āl F.

3 eyleyicek: eyleyiceḳ H.

4 demreni: peyken-i F.

5 ṭab'ı: ṭab'-ı F.

778

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Ham-ender-*ham* olur zülfüñ şehâ tâb-ı 'izârından
Nice pervâne diller de yanar anuñ şerârından
- 2 Degül dendân dizilmiş silke şan lülü-yı lâlâdur
Görinür ger tebessüm itse la'l-i âb-dârından
- 3 Şehâ gül-zâr-ı sînem nev-be-nev ezhâr zaḥmuñla
Baña yegdür fenânuñ cümle nevrüz u bahârından
- 4 Düşüp sevdâ-yı büy-ı zülfine ol nâfe-i müşgîn
'Aceb reşk-i Hıṭâ ile cüdâ düşdi diyârından
- 5 Teb-i ğamdan belâ deştinde Āşaf 'aṭş-ile pür-süz
Yatur ayâ içürmez mi şu tîĝ-ı âb-dârından

779

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 N'eyler âdem huldı kim senden cüdâ göstermesün
Süz-ı 'aşқа düzâḥ-ı hecrüñ Hudâ göstermesün
- 2 Cân u dilde var iken dü-tâ-yı ğisûñ istemem
Perr ü bâl-i rif'at-i zıllin Hümâ göstermesün
- 3 Şüret-i ifnâyı fânüs-ı derünından çıkar
Feyz-i Hâḫ olduḡça dilde mâsivâ göstermesün
- 4 Göñli it pervâne-veş şem'-i ruḥuñda muḥtefî
Murĝ-ı cân tûṭı gibi şavt u şadâ göstermesün
- 5 Āşaf-ı ğam-nâki ağlatma ki ol ṭâs-ı felek
Çeşmini gül-gün u pür-ḥün-âb baña göstermesün

778 F. 183^a, H. 139^b-140^a.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Olur gül gül kaçan şeftâlular alsam 'izârından/ Bu bâĝuñ meyvesi evvel irişirmiş bahârından" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 305.

1 -*ham* H.de yok.

2 lülü-yı: lü'lü-yı H.

4 müşgîn: misĝin F.

5 şu: 'aceb F.

779 F. 183^a, H. 140^a.

2 zıllin: zıllüñ F.

5 ğam-nâki: ğam-nâk F.

780

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Vech-i 'āşık gibi ey berg-i hazān çün zerdin
Var ise şol serv-i nāz-ı hüsn için pür-verdsin
- 2 Sen de ey āhum sirişk-i dīde-āsā olma serd
İncidürsin hātır-ı hūbānı el-ḥaḳ serdsin
- 3 Erlik oldur baḳmaya zeyn-i zenān-ı 'āleme
Rāğıb-ı ārāyiş-i 'ālem degülseñ merdsin
- 4 Saña 'uşşāk-ı ḥaḳīḳat içre olur mı mişāl
Yalıñuz rāhında cān virmekde şāhuñ ferdsin
- 5 'Aynına girseñ raḳībūñ n'ola ey Āşaf bugün
Sen de kūy-ı 'aşḳda zīr-i pā olan bir gerdsin

781

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Menzil al dil şevḳ-ile meh-tāb göz pür-āb iken
Teşne-leb rehde ḳalır sālīk olan bī-tāb iken
- 2 Niçe bir künc-i ḥarābātı ararsın der-be-der
Derneği pīr-i muğānuñ ekşerī aḥbāb iken
- 3 Dāruña nice aşılmaz 'āşık-ı āvāreler
Zülf-i müşgīn-bāruñuñ her tārı bir ḳullāb iken
- 4 Hiç sezā midur ḡam-ı deryāya düşmek ey göñül
Bir vişāline irilmez bād pür-zehr-āb iken
- 5 Devlet-i iḳbāl-i 'ālem aldadur 'āşıkları
Geçmez añlar anı Āşaf bir ḥayāl-i ḥ'āb iken

780 F. 183^{a-b}, H. 140^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Rûy-ı 'āşık gibi ey berg-i hazān kim zerdin/ Var ise ol naḥl-i bâğ-ı hüsn için pür-derdsin" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 314.

781 F. 183^b, H. 140^{a-b}.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Menzil al dil 'aşḳ ile pür-tāb u göz pür-āb iken/ Teşne-leb yolda ḳalır sālīk olan bī-tāb iken" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 295.

3 Dāruña: Dāriña M. // -bāruñuñ: -bārınuñ H.

782

Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fa'ülün

--+ / +---+ / +---+ / +---

- 1 Gösterdi diyü *haṭṭımı* geçme o güzelden
Olmış mı ki aḳdem öle bir kimse ecelden
- 2 Dilden gelen ol mähı der-āgüşdur ammā
Biñ sa'y-ile pā-büsdur ancaḳ gelen elden
- 3 Gel meclisümüzden kerem it kesme ayaḡuñ
Öldük yetiş ey sākī-i gül-çehre keselden
- 4 Deldi cigerüm tır-i ḡam-ı hecr ü firāḳuñ
Ülfet bize efkār-ı cefā imiş ezelden
- 5 Şāhuñ ki miyānındadır ol deşne-i bürrān
Şimden gerü Āşaf geçemezsin sen o belden

783

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+---- / +---- / +---- / +----

- 1 Görince cān u cismüm ḡaşr olur ḳalmaz nişān benden
Ne oldı ḳaçdı āyā ol meh-i nā-mihribān benden
- 2 Ne ḡālden oldı ise merdümān-ı çeşmi 'arz eyler
Gider her dem ḳudümüñ gerdine eşk-i revān benden
- 3 Lebi yādıyla cānānuñ şabāḡ olunca zevḳ itdüm
Nedīmāne geçindük şem' yārumdan duḡān benden
- 4 Seni ḡod zülfi bend itdi daḡı andan da nālān ol
Nice demdür idersin ey dil-i ḡam-ḡ'ār fiḡān benden
- 5 Dil ü cān naḳdini aldı daḡı ol ḳaşd-ı cān eyler
'Aceb Āşaf ne viridi alımaḳ ol bī-emān benden

782 F. 183^b-184^a, H. 140^b.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Yaklaşdı diyü *haṭṭımı* geçme o güzelden/ Kim gördi ki evvel öle bir kimse ecelden" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 303.

1 *haṭṭım*: *haṭṭuñı* H.

3 öldük: öldük H.

5 geçemezsin: geçemezseñ F.

783 F. 184^a, H. 140^b.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Görince ḡod vücûdum maḡv olur ḳalmaz nişān benden/ Ne gördi ḳaçdı āyā ol meh-i nā-mihribān benden" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 293.

4 zülfi: zülf F. // ḡam-ḡ'ār: ḡam-ḡ'ör H.

784

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Ezelden kâ'ilem gelse hadeng-i hün-feşân senden
Nişân-ı sehmüñ olmağdan kaçan görmez nişân senden
- 2 Lisâna cevruñ almam gizlerem sırrum derūnumda
Vücūdum maḥv olur itsem şikāyet ey cevân senden
- 3 Şabâ gerd-i rehi kim dīdeye kuḥl-ı cilā-baḥşdur
Biraz derk idegör 'uşşâk umarlar armağân senden
- 4 Benüm güftārumı taḥrīre doymaz kâğid ü ḥāme
Ne lâzım gelse şāhā nāme-i sıḥḥat-resân senden
- 5 Ne kārūñ 'aşqda ben pey-revem Ḳays'a dimek Āşaf
Bir iki gün ezel gelmiş hele ol nātüvân senden

785

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Getür la'l-i feraḥ-baḥşâyı diller şād-kām olsun
Tamām gördi demi Cem sâkiyâ Cem de tamām olsun
- 2 Cilā virsün derūn-ı cāna tāb-ı āfitāb-ı mey
Sarāy-ı şoḥbete her kāse bir zerrīn cām olsun
- 3 Ḥaṭ u ḥadd ü 'izār-ı yār virsün ṭurfe keyfiyyet
Mey-i gül-gün-ı la'l-i nābı şor ıṭru'l-meşām olsun
- 4 Duyup bezm-i mezāka kaşdını āvāre-i 'aşkuñ
Şarāb-ı kand-ı la'lin şundi sākī müstedām olsun
- 5 Gezinmek olmadı bir def'a Āşaf ile şahrāda
Ne bitmez işdür olsun ey tezerv-i ḥoş-ḥırām olsun

784 F. 184^{a-b}, H. 140^b-141^a.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Yerümde şâbitüm gelse hadeng-i cân-sitân senden/ Nişân-i tîrūñ olmağda kaçan bulmaz nişân senden" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 286.

3 cilā-: ziyā- F.

4 güftārumı: güftārumı F.

785 F. 184^b, H. 141^a.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Getür cām-ı sürür-encāmı diller şād-kām olsun/ Tamām itdi bizi ğam sâkiyâ ğam da tamām olsun" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 296.

3 Ḥaṭ u ḥadd ü 'izār-ı yār: Ḥaṭṭı ḥaddi 'izār-ı yāra F. // ıṭru'l-meşām: ıṭru'ş-Şām F.

4 bezm-i: bezmi F.

5 şahrāda: şahrāya F.

786

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Göñül ol tayra beñzer kırtulınca lâne kaydından
Ki pâ-bend ola bir fağ-ı cefâya dâne kaydından
- 2 Muqayyed olayazdı silsile-i 'ağd-ı Şîrîn'e
Gidüp kühsârlara kırtuldu Ferhâd hâne kaydından
- 3 Dil-i 'âşık ider âmâde her bir müyına bir cây
Güşâd olsun diyü zülf-i 'abîri şâne kaydından
- 4 Çıķup Ferhâd'ı bulsam söylesem ben küh u şahrâda
Disem cümle aña zaħmetlerüm bigâne kaydından
- 5 Kemâl bulduķça meftün olmada dil-ħasteler Āşaf
Muħakķak ayrılış yok kākül-i cānâne kaydından

787

Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fa'ülün

-- + / + -- + / + -- + / + --

- 1 Fikrüm tağıdur zülf-i Ĥuten bār-ı perîşân
Sermâye-i 'âķil mi ķor efkâr-ı perîşân
- 2 Evşâf-ı celâlet nice derk olmış o şehde
Server mi degül başdan o destâr-ı perîşân
- 3 Nâşılı bu 'alâmet saña besdür ki demâdem
Cem'iyete bādî ola güftâr-ı perîşân
- 4 Şeydâ-yı perîşân-dile gâhice görünsün
Tâ öyle bîzâr olmasun ol yâr-ı perî-şân
- 5 Her semtde nazmuñ oķınur var ise Āşaf
Söyletdi o gîsü saña eş'âr-ı perîşân

786 F. 184^b-185^a, H. 141^a.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Göñül şol mürge döndi kırtulınca lâne kaydından/ Giriftâr ola bir dâm-ı belâya dâne kaydından" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 315.

4 bigâne: peykâne F.

787 F. 185^a, H. 141^{a-b}.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Aķlum tağıdur zülf-i siyehkâr-ı perîşân/ Cem'iyet-i ĥâtır mı ķor efkâr-ı perîşân" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 297.

3 'alâmet: 'alâmât F.

788

Fā'īlātūn fā'īlātūn fā'īlātūn fā'īlūn

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Dil-rübālar bī-ķıyās bir 'āşık-ı sevdāyī ben
Sevmeye şad-pāre itsem bu dil-i şeydāyī ben
- 2 'Aşķınıñ deryāsına ıaldum yitürdüm kendimi
Ķanda gördüm görmesem ol yār-ı bī-pervāyī ben
- 3 Bir 'alevdür bağladum bu āteş-i 'aşķuñla kim
Sūzişin def' idemez nūş eylesem deryāyī ben
- 4 Ķand-ı şīrīnūñ umaydı gerçi cānum 'āķıbet
Hep delerdüm Kūhken-veş nice biñ hārāyī ben
- 5 Āsitān-ı şāhda mükrem olursam Āşafā
Ol Hümā'ya gösterem eflākde istignāyī ben

789

Fe'īlātūn fe'īlātūn fe'īlātūn fe'īlūn

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Ķurtuluş yok ğāzab-ı dīde-i fettānından
Çeşm-i hūn-rīzinūñ ādem mi geçer yanından
- 2 Ķā'ilüz dīdesine her ne ĳadar ĳā'til ise
Hele şeydāyī degül zūlf-i perīşānından
- 3 Zūlfünūñ dahı perīşānlıķı bī-vech degül
N'işlesün ra'şe tutar cilve-i müjgānından
- 4 Zūlfi de boynına efgende olur sāye-mişāl
Çekmez anuñ-çün elin gūşe-i dāmānından
- 5 Diñlemez söyleden ammā söze gelse Āşaf
Ne cevāhir saçılır kilik-i dūr-efşānından

788 F. 185^a, H. 141^b.

Bu gazel, Bāķi'nin "Māh-rūlar bī-'aded bir 'āşık-ı rüsvāyī ben/ Yitmeye biñ pāre ķılsam bu dil-i şeydāyī ben" matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Sabahattin Kūçük, *age.*, s. 335.

789 F. 185^b, H. 141^b.

Bu gazel, Nef'ī'nin "Kurtuluş yok sitem-i gamze-i fettānından/ Çeşm-i sermestinin ādem mi geçer yanından" matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Metin Akkuş, *age.*, s. 325.

3 ra'şe: lāşe F.

790

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Niçe bir dil ğam-ı ğīsūñla perīşān olsun
Göreyüm ğīsūñı kim hāk-ile yeksān olsun
- 2 Eylesün şubḥ-ı nesīm tırrañı қо pīç-ā-pīç
Dil-i āvāreyi қayd eylemek āsān olsun
- 3 Başlasun қayd ile lu‘ba dil-i dīvāne hemīn
Niçe bir şubḥ-ı nesīm silsile-cünbān olsun
- 4 Ne tılansun dil-i ‘uşşāk ğam-ı ğīsūñda
Ne perīşānı-i germiyyet-i yārān olsun
- 5 Dil-i Āşaf gibi geçmezse bu ğavġādan eger
Her ser-i müy āña bir ef‘ī-i pīçān olsun

791

Mef‘ülü fā‘ilātü mefā‘ilü fā‘ilün

- - + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Yetdüm hezār vaқār ile ol āsitāna ben
İrdüm semend-i nāle ile āsumāna ben
- 2 İncü dişüñ hemiyle nemüm dürrini dilā
Dizdüm ümīd silkine hep dāne dāne ben
- 3 Zıkr-i femūñle ke’s-i mey-i la‘l-i nāb için
Küy-ı hārābı devr iderem hāne hāne ben
- 4 Cevr ü belāñı çekmege sevdi cānum seni
Geldüm cefā vü cevre bilindi cihāna ben
- 5 Āşaf musaḥḥar oldı baña kişver-i suḥan
Geçdüm şudür-ı nazma bugün Ḥusrevāne ben

790 F. 185^b, H. 142^a.

Bu gazel, Nef‘î’nin “Nice bir dil ğam-ı zülfünle perīşān olsun/ Göreyin zülfünü kim hāk ile yeksān olsun” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Metin Akkuş, *age.*, s. 327.

2 āvāreyi: āvāre’i F.

791 F. 186^a, H. 142^a.

Bu gazel, Bâkî’nin “İrdüm fiğān u zār ile ol āsitāne ben/ Çıkdum kemend-i nāle ile āsmāne ben” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 321.

2 nemüm: nem-i H. // silkine: mülkine F.

792

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 O mey-nüşuz ki kalmış bezmümüz çak Cem zamânından
Söz açar râhumuz 'Îsî-i mu'ciz-dem zamânından
- 2 Mürûr-ı vaqt-ile levhi bozulmuş haţtı güm olmuş
Sehâ kalmış bir eski şafhadur Hâtem zamânından
- 3 Çeker yok bir kemân-ı teng imiş kavş-i kuzah şanki
Aşılmış kaldı sakf-ı 'arşa çak Rüstem zamânından
- 4 Gün olmuş biñ yaşarmış gerçi kim kevnin bilür yokdur
Haber virür velî pîr-i muğân Âdem zamânından
- 5 Hezârân sâkî-i gül-çehre olmuş dür 'işretten
Ġasâle Âşafâ bir çeşmedür tâ Cem zamânından

793

Müstef'îlün müstef'îlün müstef'îlün müstef'îlün

--+- / --+- / --+- / --+-

- 1 Vaqt-i bahâr mevsim-i gül âvâre gönlüm n'eylesün
Şahrâ güzel mey cân-fezâ mey-ġâre gönlüm n'eylesün
- 2 Ten nîm cân bir ġaste-ġâl ġün-rîz dîde bî-emân
Bir nâza şad cân isteyen sehġâra gönlüm n'eylesün
- 3 Kesb-i hevâ-yı 'aşk-ile özin taġıtdı gonça-vâr
Derc olmaġa bir çâre yok biñ pâre gönlüm n'eylesün
- 4 Her dîde bir cerġ urmada her şîve bir kâr itmede
Yok çâre kıılır zaġmına bîmâre gönlüm n'eylesün
- 5 Hercâyî yâr-ı bî-vefâ hem fitne-bâz-ı pür-cefâ
Âşaf elem-keş olmasun âvâre gönlüm n'eylesün

792 F. 186^a, H. 142^a.

2 Mürûr-ı: 'Ubûr-ı F.

5 'işretten: 'işretde F.

793 F. 186^{a-b}, H. 142^b.

4 kıılır: kıılar F.

5 "yâr-ı" kelimesi terkipsiz de okunabilir. / hem: F.de yok. / fitne-bâz-ı: fitne-i bâz F.

794

Fā'īlātün fā'īlātün fā'īlātün fā'īlün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Nāle-i cān ol ğam-ı zülf-i Hümā-pervāzdan
Şan ezā-yı murğdur ser-pençe-i şehbāzdan
- 2 Beydağ-ı hāl-i 'izāruñ zülf-ile setr eyleme
Alagör şāhum gönül ferzānesin açmazdan
- 3 Girye-rīzlikle çıkarırdım dīdelerden kendimi
Münfekk oldum dīde-i hūn-āb gibi dem-sāzdan
- 4 Nāvek-i ğamzeñ güzer eyler nazār kılsañ baña
Mā-ħasal ben 'ācizem ol fitne-i ğammāzdan
- 5 Medħ-i nāz-ı 'işve-bāzumdur bu nazmum Āşafā
Muṭrib-i şöhet ser-āġāz eylesün şehnāzdan

795

Meḫ'ülü fā'īlātü meḫ'īlü fā'īlün

- - + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Dirdüm miyān-ı dilbere mū ğā'ibāne ben
Miğdār-ı kılcā görmeden anda nişāne ben
- 2 'İşretde la'l-i nābını öpmek dilerse cām
Hūnını mā yerine şoram kana kana ben
- 3 Cān tayrını düşürdüm anuñ bend-i zülfine
Hāl-i cemālini göreli dāne dāne ben
- 4 Memlū kıılır dimāġumı güyā ki ħabb-ı misk
Ol ān ki ħüsn ü hālını alsam dehāna ben
- 5 Rehber olursa Āşaf'a 'avn-i Hūdā hemīn
Nazm-ı suħanda merdlik idem Rüstemāne ben

794 F. 186^b, H. 142^b.

Bu gazel, Bâkî'nin "Nāle-i dil ol ħam-ı zülf-i hümā-pervāzdan/ Şan fiġān-ı mürğdür ser-pençe-i şeh-bāzdan" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 325.

2 Beydağ-ı: Paydağ-ı F.

3 -rīzlikle: -rīzlikle F.

4 ben: F. de yok.

795 F. 186^b-187^a, H. 142^b-143^a.

1 ğā'ibāne: ğāyibāne H. // görmeden anda: görmedin andan H.

4 kıılır: kıılar F.

5 Nazm-ı: Rāh-ı H.

796

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Revâ gör hüs-n-i yâra ey göñül sen cânı n'eylersin
Yeter verd-i ruhuñ ey dil saña reyḥānı n'eylersin
- 2 Meveddet zümresin yād eyledüñ sen dūd-ı āhuñla
Daḥı uşanmaduñ mı dīde-i giryānı n'eylersin
- 3 Bulursın cidd ü sa'y ile maḳām-ı gevheri ammā
Ḳapar dil fülkini dā'im dūr-i dendānı n'eylersin
- 4 Yeter feryād u zārum bāḡbānā verd-i ḥandāna
Deminde ötmeyen ol bülbül-i nālānı n'eylersin
- 5 Leb-i la'lüñ şarābından muḳarrer baña cân virmek
Elüm çekdüñ ḥabībüm cânı al fermānı n'eylersin
- 6 Aḳar çeşmümde eşküm ḳarışur Nîl ile Ceyḥün'a
İdüp seyr ü temāşā Nūḥ-veş tūfānı n'eylersin
- 7 Helāk eyler beni tîr-i müjeñ kim ey kemān-ebrü
Ṭabībüm bu oñulmaz derdlere dermānı n'eylersin
- 8 Raḳîb ḥınzîri itmişsin helāk-i tîḡ-ı ḳahr ammā
Mu'ammer ol ḳabül olmaz tehî ḳurbānı n'eylersin
- 9 Dirîḡ itdüñ ruhuñ mîvelerini şāhum Āşaf'dan
Yüzüñ bāḡında olan ḡonça-i ḥandānı n'eylersin

797

Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fa'ülün

- - + / + - - + / + - - + / + - -

- 1 Bu gül yüzüñe hāle çeküp ḥārı n'idersin
Yā bülbül-i zār itdigi bu zārı n'idersin
- 2 Leylā-yı ser-i zülfüñ ider bu dili başdan
Ey dīdesi ḥün tîḡ-ı Zülefḳār'ı n'idersin

796 F. 187^a, H. 143^a.

Bu gazel, Gelibolulu Âlî'nin "Fidā kıt tîḡ-ı hecr-i yāra ey dil cânı neylersin/ Ten-i pejmürdeñe yir bulmadın mihmānı neylersin" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *age.*, c. II, s. 1119.

3 fülkini dā'im: fülküñi dāyim H.

797 F. 187^b, H. 143^{a-b}.

1 yüzüñe: yuziñe H.

2 "Zülefḳār'ı" H.de -vezin gereḡi- bu şekilde hareketlidir.

- 3 Yağdı beni yandurdı ğamuñ yār-ı tabībā
Bu dildeki söyünmeyecek nārı n'idersin
- 4 Bīgāne şayup hıdmetümüz atma yabana
'Aşkuña düşen 'aşık-ı dīdārı n'idersin
- 5 Āh eyler ise firqat-i dildār ile yanup
Āteşlere yağan meh-i envārı n'idersin
- 6 Şabr idemez iken ğam-ı hicrāna bu 'aşık
Gör kim sitem-i gerdiş-i ğaddārı n'idersin
- 7 Āşaf reh-i 'aşkuñda ne çekdüğini şeb rüz
Bilmezlenüp anı heme inkārı n'idersin

798

Mefā 'īlün mefā 'īlün mefā 'īlün mefā 'īlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Halāş bulmadı dil murġı canānuñ zülfi bāğından
Dinilmişdür ki yügrek kuş tutilur hod ayağından
- 2 Ne dilerse disünler çün bir aħkar dağumuz yegdür
Fenā ocağınunñ tā haşre dek rüşen çerāğından
- 3 Yine her şeb yanar nāruma hayrān oldı 'ālem çün
Niçe kandīl aqıtmişken o mihrüñ bağrı yağından
- 4 Boz ey dil bāğ-ı zaħmuñ kanlu kanlu tamlalar aqıt
Adam bir dāne şaķınmaķ olur mı yāra bāğından
- 5 N'ola dil dağlasa Āşaf hemīşe rāh-ı firqatde
Yitürdi devletin dūr itdiler şīri yatağından

4 hıdmetümüz: hizmetümüz F. // 'Aşkuña: 'Aşkuña M.

7 çekdüğini şeb rüz: çekdiği şeb ü rüz H.

798 F. 187^b-188^a, H. 149^a.

Bu gazel, Gelibolulu Ālî'nin "Halāş olmadı dil murġı nigāruñ zülfi bāğından/ Meşel durur ki çöpük kuş tutilur dört ayağından" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *Gelibolulu Mustafā Ālî ve Divanlarının Tenkitli Metni*, c. II, Gazi Üniv. Sosyal Bilimler Ens., Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1999, s. 1111.

1 zülfi: zülf-i F.

3 nāruma: nārıma M. // bağrı: bağr F.

5 devletin: devletün F.

799

Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fa'ülün

--+ / +-- + / +-- + / +--

- 1 Gördüm ruhuñı 'âşık olup saña kulağdan
Maflüba irişdüm ki ricâm bu idi Hâk'dan
- 2 Sen mâha karîb olmağa yok baña icâzet
Fâhr iderem ancak seni gördükçe uzağdan
- 3 Şem'-i ruhuña 'âşık idüm bezm-i ezelden
Güyâ seçemezdi gözümüz hasteyi şağdan
- 4 Egmez başın ol serv-i hırâm 'âşıkına hiç
Şürîde nevâzişler ider baña ırakdan
- 5 Âşaf n'ola ayağum irerse dem-i yâra
Mey gibi irer başa kemâl ehli ayağdan

800

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

-+-- / -+-- / -+-- / -+-

- 1 Eylesün ol meh-liķâ ref'-i hicâb eglennesün
Gül yüzinden eylesün keşf-i niķâb eglennesün
- 2 Yağ beni şem'-i ruhuñla süzilüp çıksun yaşum
Çeşm-i dilden dâ'im'ağsun seyl-i âb eglennesün
- 3 Vireyüm nem kaldı ise yoluña vaşluñ için
Nağd-i cânı eylesün çeşmüm hisâb eglennesün
- 4 Yâra eyledüm heder olmak diler iseñ karîn
Devr idüp içinde câm içre şarâb eglennesün
- 5 Hâşre dek bu nazmuña reşk eylesünler Âşafâ
Cisminüñ her pâresi virsün cevâb eglennesün

799 F. 188^a, H. 143^b.

Bu gazel, Yahyâ Bey'in "Gördüm yüzüñi 'âşık idüm saña kulağdan/ Mağşûda irişdüm dileğüm bu idi Hâkdan" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Mehmed Çavuşoğlu, *age.*, s. 472-473.

3 ezelden: ezelde H. // hasteyi şağdan: haste'i şağdan F.

5 ayağum: ayağ F.

800 F. 188^a, H. 143^b.

Bu gazel, Gelibolulu Âlî'nin "İtsün ol Yûsuf-liķâ ref'-i niķâb eglennesün/ Ber-țaraf kulsun şehâbî âftâb eglennesün" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *age.*, c. II, s. 1151.

2 dâ'im'ağsun seyl-i âb: dâyima ağsun sel-âb H.

3 çeşmüm: çeşm F.

5 nazmuña: nazma F. // Cisminüñ: Çeřminüñ F.

801

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Terahhüm eylemez ey dil gamuñ şāhāna söylersin
Saña bir demde yüz virmez meh-i tābāna söylersin
- 2 Çıķup Mecnūn gibi atma kemend-i 'aşķı şahrāya
O cādū saña bend olmaz n'ıçūn dīvāne söylersin
- 3 Ƙo pend ü nuşķı kim diñler seni meclisde ey vā'ız
Muṭavvel kışsa diñlenmez 'aceb efsāne söylersin
- 4 Anuñ-çün eylemez hem-dem seni ğonça-gül ey bülbül
Niçe yüz biñ zebānuñ var gidüp yārāna söylersin
- 5 Gezüp eglenmek ister çok suhan bilmeklige Āşaf
Cihānuñ zevķı muhdeş sūz-ı cānı yā ne söylersin

802

Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fa'ülün

-- + / + -- + / + -- + / + --

- 1 Dağlar açılır ebrū-yı cānānuñ ucından
Cānlar ṭutuşur la'l-i Bedehşān'ıñ ucından
- 2 Müjgān-ı cefā cānuma uğrar geçer oldı
Ey kaçısı kemān dīde-i mestānuñ ucından
- 3 Dil zehri döker Ƙalbe ki hecrūñde peyāpey
Ƙan dökse n'ola dīdeleri cānuñ ucından
- 4 Yüz sürmegi 'aşıķları ister diler ammā
Ḥalvet mi görür kimse o dīvānuñ ucından
- 5 Gülşende görüñ Āşaf'ı siz 'andelīb-āsā
Feryād u fiğānı gül-i ḥandānuñ ucından

801 F. 188^b, H. 143^b-144^a.

Bu gazel, Bâkî'nin "Tesellî virmez ey dil derdün ol cānāne söylersin/ Açılmaz saña güyā ğonca-i ḥandāne söylersin" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 323-324.

802 F. 188^b, H. 144^a.

Bu gazel, Bâkî'nin "Başlar kesilür zülf-i perîşānuñ ucından/ Ƙanlar dökilür ğamze-i bürrānuñ ucından" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 320.

3 hecrūñde: hecrinde F.

4: 5 H.

5: 4 H. / Feryād u: Feryādı F.

803

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Ruḥuñ şevkı benüm cānumda cānā yādigār olsun
Açılsun gönça-gül bāğ-ı İrem'den āşikār olsun
- 2 Şehā bülbüllerüñ itdükçe feryād bāğ-ı ḥüsnüñde
Şafā-yı 'işret-i güllerle demler şad hezār olsun
- 3 Ziyā'-ı ḥüsn-i rūyuñ hep cihānı tutdı sulṭānum
Gider yüzden niķābuñ mihr ile meh şerm-sār olsun
- 4 İde hem āh u vāhlar idüban sırr-ı nihānı fāş
Niçe bir zār u giryān olayum derd āşikār olsun
- 5 Bu dārū-yı şifā-yı 'aşkı Āşaf içmemüz vardur
İrüp nevrüz-ı sulṭānī hele evvel-bahār olsun

804

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Eylesün ḥüsnüñ temāşā ḥür u ğilmān isteyen
Yüzüñe baqsun hemīşe cismine cān isteyen
- 2 'Āşıka olmaz devā la'l-i lebüñden ğayrı hiç
Pehlūya çeksün seni mevtine dermān isteyen
- 3 Şem'-i ruḥsāruña dil pervānesi cevlān ider
Raķşa girsün seyr için başını ğaltān isteyen
- 4 Yār-ı şādık ol durur terk itmeye yārānını
Eylesün varını ihdā saña sulṭān isteyen
- 5 Güş idüñ pendümi ey maḥbüb-ı fitne-rüzgār
Āşaf'a kılsun nazar Bārī'den ĩmān isteyen

805

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 'Andelīb-āsā gönül dūr olma kūy-ı yārdan
Ḥaşre dek teskīn olamazsın bu āh u zārdan

803 F. 189^a, H. 144^a.

804 F. 189^a, H. 144^{a-b}.

2 Peylūya çeksün: Pehluya çeksün F.

3 ruḥsāruña: ruḥsārīña M.

5 idüñ: kıl H. / pendümi: pendimi M.

805 F. 189^{a-b}, H. 144^b.

- 2 Ol ḥabībüm teşne-i dilden n' içün eyler firār
Söyleñüz dostlar yüzün döndürmesün bīmārdan
- 3 Korkaram āhıyla dil şem'-i ruḥuñ eyler ḥarāb
Dilberā eyle ḥazer her demde rüzgārdan
- 4 Maḥzen-i dilden nuḳūd-ı cānum aldı ol perī
Añladum ki gālībā şimdi gelür inkārdan
- 5 'Abd-i muḥlişdür kapuñda Āşaf'ı gel itme red
Sen efendim pādişāhum kaçma ḥizmet-kārdan

806

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Yāra ḥālūñ söyle likin cism-i zāruñ tuymasun
Şevḳ-ile it giryeler çeşm-i ḥumāruñ tuymasun
- 2 Genc-i dür bisyāra yetdüñ luḫf-ı yār ile 'aceb
Lü'lü'-i dendānuñ ağza al ki yāruñ tuymasun
- 3 Kim dinilmiş “كل شىء جا وزا لا ثنين شاع”
Rāz-ı aşḳuñ fāş ider ol eşk-bāruñ tuymasun
- 4 Kūy-ı dilberde gezerken olmasun aḡyār ḥabīr
Vaşl ümmīdiyle yan yakıl ki nāruñ tuymasun
- 5 Nāleñi āheste kııl hem bāḡ-ı kūy-ı yārda
Murḡ-ı dil hoş eylesün elḥān hezāruñ tuymasun
- 6 Reh-güzārında ḡubār it cismüñi her şubḥ u şām
Ḥāk-i rāhın kuḫl idüp çeşme ḡubāruñ tuymasun
- 7 Ḥaşre dek itsün ḥased şı'rüñe Āşaf kā'ināt
Nazmuñ okunsun velī dilde necāruñ tuymasun

2 döndürmesün: döndürmesin F.

5 ḥizmet-kārdan: ḥıdmet-kārdan H.

806 F. 189^b, H. 144^b-145^a.

Bu gazel, Gelibolulu Ālî'nin “Yāra cānuñ şöyle tapşur cism-i zāruñ tuymasun/ 'İşḳ esrārıyla ḥayrān ol ḡubāruñ tuymasun” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *age.*, c. II, s. 1151.

3 **Küllü şey'in cāveze'l-işneyi şā'**: Bir şey (sır) iki(kişi)yi aşarsa yayılır. // Rāz-ı: Rāh-ı F.

6 rāhın: rāhuñ H.

7 şı'rüñe: şı'riñe M.

807

Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

-- + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Rūyuñ şaḥīfesin gül-i ḥandāna virmez
Yāḳūt-ı la'l-i lebūñi mercāna virmez
- 2 İnce miyānuñı ḳad-i mevzūnuñı senüñ
Reftāruñ ise serv-i ḥırāmāna virmez
- 3 Bāğ-ı İrem'de ḥāneñi bāğ-ı cināna ben
Bu ḥüsn ü ḥulḳı Yūsuf-ı Ken'an'a virmez
- 4 Kūy-ı ḥarīm-i ḥāşuñı bāğ-ı Ḥalīl'e ben
Bāb-ı sa'ādetüñ şeh-i devrāna virmez
- 5 Nev-ḥīz-i ḥaṭṭ u kākül-i 'anber şemīmüñi
La'l-i lebūñi mühr-i Süleymān'a virmez
- 6 Çeşmüñ ḡazāla daḥı kemān'ebruvānuñı
Ḥālūñ ḥarāc-ı kişver-i 'Oşmān'a virmez
- 7 Meddāḥ-ı gerdenüñ olalı Āşaf'ıñ ki ben
Bu ş'i'ri görmege yed-i nādāna virmez

808

Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Ḳad-i mevzūn ile cānā çü gül-zār-ı cinānsın sen
Leṭāfet gülşeninde bülbül-i şīrīn-zebānsın sen
- 2 Ḳızarmış cām-ı Cem'den gül-ruḥuñ hengām-ı meyden ḥūn
Nihāl-i gülsitān hem sākī-i devr-i zamānsın sen
- 3 O serv-ḳad gül-endāma didüm gördükde cānā sen
Şafā-yı ḳalb-i bī-çāre muḥibb-i 'āşıḳānsın sen
- 4 Nice pīr-i muḡānuñ ş'i'r ü nazm içre öñin alduñ
Bu meydān-ı maḥabbetde güzel şāḥib-zamānsın sen
- 5 Bu eş'ār ile zeyn itdüñ kenār-ı gülsitānı dün
Güzel medḥinde Āşaf nazm-ile merd-i cihānsın sen

807 F. 190^a, H. 145^a.

4 ḥāşuñı: ḥāşuñı F.

5 lebūñi: lebiñi H.

6 daḥı: F.de yok.

808 F. 190^a, H. 145^a.

4 öñin: öñün F.

809

Fā'īlātün fā'īlātün fā'īlātün fā'īlün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Zātuñi rūḥ-ı muşavver kılmış ol cān āferīn
Bārekallāh ḥüsn-i pür-luṭfuña ey cān āferīn
- 2 Şi'r ü ebyātuñi hep ezberlemiş ḥübān senüñ
Eylemiş ol verd-rü ḥıfz-ı Gülistān āferīn
- 3 Bende çekdüñ 'āşıkānı zülf-i 'anber-gün ile
Āferīn olsun saña ey şāh-ı devrān āferīn
- 4 Bülbül-i güyā gibi dem-beste kılduñ 'ālemi
Ol gül-i ruḥsāra cānā şad hezārān āferīn
- 5 Görsele ebyāt u şı'r ü nazmuñi Āşaf senüñ
Dir idi taḥsīn ile aḥbāb u iḥvān āferīn

810

Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Bu dil cānān ile ḥazḗ ider ol merām seyrinden
Ḥuşuşā ol dem-i 'İsī melek-endām seyrinden
- 2 Ayağ ile mey-i gül-günü tıutup kalduğum bu dem
Elüm nüş itmege varmaz ki ol gül-fām seyrinden
- 3 Ruḥuñ nev-ḥatṭını itsün temāşā taḥt-ı zülfüñde
Fırāvān zevḗ-ı 'işret kesb ider aḥşam seyrinden
- 4 Seyirden fāriğ olmaz günde 'id olsa ne ḥikmetdür
Bu deñlü zevḗı var tıfl-ı dilüñ bayrām seyrinden
- 5 Çatı öğdüñ o şāhuñ ḥüsn-i rüyın zülfini medḗ it
Ḥaber-dār ol ey Āşaf dā'imā gel şām seyrinden

809 F. 190^b, H. 145^{a-b}.

1 -luṭfuña: -luṭfiña M.

2 ebyātuñi: ebyātuñi F.

4 ruḥsāra: ruḥsār F.

810 F. 190^b, H. 145^b.

2 gül-günü: gül-rengi F.

3 ider: idüp F.

5 rüyın: rüyüñ H. // dā'imā: dāyimā H.

811

Fā'īlātün fā'īlātün fā'īlātün fā'īlün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Uymasun ağıyāra siz cānāna söyleñ söylesün
Bu keder lāzım degül yārāna söyleñ söylesün
- 2 Söyledüm her nazmı ben evşāf-ı yāra rüz u şeb
Bāğ-ı gülde murğ-ı hoş-elhāna söyleñ söylesün
- 3 İrtikāb itdüñ bu nār-ı hüsn ile hāmüşluğı
Dikdi nevbet Hāma-ı merdāna söyleñ söylesün
- 4 'Aşk-ı Leylā ile Mecnūn ne şekil cān virdügin
Gördüğü şahrāyı ol dīvāne söyleñ söylesün
- 5 Yār evşāfında bu dūr-dāne-i eş'ārımı
Āşaf-ı dil-ḥasteyi Loḫmān'a söyleñ söylesün

812

Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Bu ān u hüsn-ile cānā müselleme dil-rübāsın sen
Hemīşe derd-i ehl-i 'aşka minnetsüz devāsın sen
- 2 Didüm la'l-i lebüñ öpsem berī olurdu dil ğamdan
Didi beñzer ki meyyāl-i ḥayāt-ı cān-fezāsın sen
- 3 Ḳad-i şimşāduñuñ reftārı bend itdi nice diller
Ḥırām-ı nāz ile şaḥn-ı çemende pür-şafāsın sen
- 4 Ne deñlü vaşf iderlerse nazım ehline lāyıḳdur
Perī-peyker melek-ḥaşlet güzelsin hoş-edāsın sen
- 5 Ḳılursın dā'imā ol pādīşāhuñ medḫini Āşaf
Bu gül-zār-ı fenāda böyle bir şīrīn-edāsın sen

811 F. 191^a, H. 145^b.

4 Gördüğü: Gördüğü H.

5 Āşaf-ı: Āşaf'ı F.

812 F. 191^a, H. 146^a.

3 şimşāduñuñ: şimşādınuñ H.

4 -ḥaşlet: -manzar H.

5 dā'imā: dāyimā H. / medḫini: vaşfını F.

813

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Vaşluñuñ fikriyle yazdı Hüsni-ile Ān'ı yazan
Vaşf-ı zülfüñle tamām itdi Şebistān'ı yazan
- 2 Çaldı senge hāmesin derd-i firākuñla yine
Haṭṭ-ı nev-hīzüñi göricek o dīvānı yazan
- 3 Aldı mı şeh-per emīnden zülfüñüñ tellerini
Re's-i aḥkāmda çü tuğrā-yı zer-efşānı yazan
- 4 Baş ururlar yazmağa herkes o hüsniñ naqşını
Kātib içre Şeyḥ-veş haṭṭāt gerek anı yazan
- 5 Zer nişār itsün kamu ābādī kâğıd üstine
Şi'r ü ebyāt ile Āşaf vaşf-ı cānānı yazan

814

Mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Şu ki geçdi 'ulūm-ı 'aşk içinde çün hikāyātdan
Okuyan 'ilm-i hikmetden bula 'irfān lezzātdan
- 2 Hemān kendiñi kırtar bir gün evvel ey dil-i pür-zenb
Er iseñ bu çirākīb fenā içinde şehvātdan
- 3 Saña yetmez mi vā'ız bu güneş dil şehrinin bir dem
Bu fikr-i māsivā ile ki taḥlīş itmedüñ Lāt'dan
- 4 Nazar kıl şāfī her bir mü'mine zirā rivāyet var
O çeşm-i 'ibret ile ḳalbüñ içindeki mir'ātdan
- 5 Bu köhne dāruñ esrārında ḥayrān olmuşam çünki
Haber vir Āşafā geşt eyleyüp sırr-ı ḥafıyyātdan

815

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Bilmedi āh-ı ḥazīn ḳalbī vü bīmār olmayan
Haste ḥālın añlamaz tıb içre mehhār olmayan

813 F. 191^{a-b}, H. 146^a.

2 -hīzüñi: -hīziñi M.

814 F. 191^b, H. 146^a.

2 ey: F.de yok.

4 bir: F.de yok.

815 F. 191^b-192^a, H. 146^b.

- 2 Zār-ı ğam yāruñ yedinden olmasun bir dem güşād
Yā ne bilsün ‘ālem içre kendisi zār olmayan
- 3 Añlamaz murġ-ı gülistānuñ dilin her bāġbān
Manṭık-ı Ṭayrı bilür mi Şeyḥ Aṭṭār olmayan
- 4 Olmasun nā’il vişāle göreyüm bir dem anı
Bu fenā sūkında kim sen şāha bācdār olmayan
- 5 Terk-i ülfet itme Āşaf bezm-i meyde yār ile
Meclis-i maḥbūba irmez meyle ḥammār olmayan

816

Fā’ilātün fā’ilātün fā’ilātün fā’ilātün

- + - - / - + - - / - + - - / - + - -

- 1 Öperem dā’im lebin la’l-i Bedeḥşān olduġıyçün
Dilerem ḥüsnini yāruñ Yūsuf-ı ān olduġıyçün
- 2 Kā’ilem dudaġınuñ bir şulu şeftālūsına ben
Yār sīb-i ğabġabı çāh-ı zenaḥdān olduġıyçün
- 3 Vuşlatına ne şekil dīvānesini lāyık itsün
N’eylesün cem’iyyet-i ‘uşşāka ḥübān olduġıyçün
- 4 Āsitānı seglerin gördükçe ḥazḗ eyler bu gönüm
Eylerüz anlar ile ülfet çü yārān olduġıyçün
- 5 Bārekallāh didiler ehl-i kemāl şi’rüne Āşaf
Her bir ebyātında anuñ vaşf-ı cānān olduġıyçün

817

Mefā’ılün mefā’ılün mefā’ılün mefā’ılün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Su’āl itdüñ baña bezm-i elestüñ ḥāl ü şānından
O cāy-ı ‘işret-ābāduñ ḥaber aluñ cevābından
- 2 Varup meyhāne-i ğamda yitürmişdüm bu dil tıflın
O yāruñ āsitānında bugün buldum fiġānından

816 F. 192^a, H. 146^b.

1 dā’im: dāyim H. // Yūsuf-ı: Yūsuf’ı H.

2 dudaġınuñ: dudaġınuñ F. // sīb-i ğabġabı: sīb ü ğabġab F.

5 şi’rüne: şi’riñe M.

817 F. 192^{a-b}, H. 146^b-147^a.

1 cevābından: cinānından H.

2 yitürmişdüm: yitürmişdür F. / tıflın: tıflı F.

- 3 İden havf u sitem dehrüñ kemān u tīr-i qahrından
 Qazā şahrāsınuñ ol geçmesün bir demde yanından
- 4 Ben ol mīr-i kelāmam leblerüñ vaşf itmedür kārüm
 Edā-yı şı'ri zīrā görmişem Hāfız Dīvānı'ndan
- 5 Olursın nazma kādır ger oqursañ Āşaf' uñ şı'rin
 Ğazel 'ilmin oqudu Sa'dī'nüñ ol Gülsitān'ndan

818

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün

- + - - / - + - - / - + - - / - + - -

- 1 Olduğıyçün sırr-ı 'aşk bu 'āleme ifşā ki benden
 Anuñ içündür kaçır ol ruhları zībā ki benden
- 2 Bu zamānda pehlevānlıgum bilür ehl-i harābāt
 Saht kavsi kimse çekmesün bugün a'lā ki benden
- 3 Şağınurlar vardıguma hep seg-i küyuñ beni kim
 Bilürem her rüz u şeb anda olur gavgā ki benden
- 4 Çeşmümüñ seyl-ābını gördükçe taşkın geldigini
 Yine hātır-mānde oldılar yedi deryā ki benden
- 5 Būs-ı leb ile der-āgūşa degül kā'il çü benden
 Āşafā eyler güzeller beglere şekvā ki benden

819

Mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün mefā'ilün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Halāş itmek diler iseñ dil-i bīmāruñı ğamdan
 Gözüñ aç ğāfil olma dilber ile zevk u 'ālemden
- 2 Yeri vardur kıyās itsem ruhuñ ger āfitāba çün
 Olunmaz fark endāmuñ senüñ ey māh encümden
- 3 Esīr-i bend-i zülfüñ olan 'aşıklar şeb-i ğamda
 Şikāyetler ider pehlü ile her bār perçemden

3 İden: İder F.

818 F. 192^b, H. 147^a.

2 kavsi kimse: kemānı kimseler F.

3 vardıguma: varduğuma H.

4 taşkın: taşkun H.

5 der-āgūşa: der-āgūş F.

819 F. 192^b-193^a, H. 147^a.

1 bīmāruñı: bīmāriñı M.

4 Nedür arkañda vā'ız bu kabā-yı 'āriyet her giz
Edeb itmez misin başuñdaki ol bōrk-i Edhem'den

5 Firār eyler görürse Āşaf'ı ol māh yanında
Perīnūñ 'ādetidür dā'imā kaçmaqlık ādemden

820

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

1 Mā'il oldum dil-rübānuñ rüyumuñ rengine ben
Gōñlümi virdüm n'ola düşsem reh-i sengīne ben

2 Müşkilüm hāll oldu çünkim eşkümi seyl eyledüm
Fend ile düşdüm görüñ ka'r-ı yem-i engīne ben

3 Būse-i la'lūñ müyesser olmadı almağ baña
Ugradum ol bāğ-ı hūsnūñ 'āķıbet rengine ben

4 Gördiler yāri yanumda oldılar āzürde-dil
Rāst geldüm yolda ağıyāruñ ki Efreng'ine ben

5 Bir haķīr-i ū'r-gūyam Āşafā herkes bilür
Baķmadum ū'r ehlinūñ taķķīr ile cōngine ben

821

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

1 İtme zan hummā-yı ūbdür böyle cānānı tutan
'Āūıķuñ āh-ı seher-gāhı durur anı tutan

2 'Ömri içre yetmesün mi 'āūıķān maķūdına
Bağrı hūnın içmesün mi ūavm-ı hicrānı tutan

3 Bir büt-i ūrīne 'āūıķsın velī kimdür didüm
Didi sırrı fāū ider mi 'āūķ-ı pinhānı tutan

4 Hıūūe-dār olmuş gibi la'lūñ ūarābından heme
Meclis içre bāde-i nāb ile fincānı tutan

5 Āferīn eyler bu ū'r-i Āūaff'ye ser-be-ser
ūā'irān içre ķamu ūslūb-ı Selmān'ı tutan

5 dā'imā: dāyimā H.

820 F. 193^a, H. 147^{a-b}.

2 çünkim: çünki F.

821 F. 193^a, H. 147^b.

822

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Sākiyā gūş idelüm nağme-i demkeşlerden
Alalum göñlümüzi dilber-i meh-veşlerden
- 2 Yitürüp deşt-i ğama şaldı serāpā kendin
‘Aşk-ı Leylā ile Mecnūn yed-i serkeşlerden
- 3 Çıkdı kühsāra külüngini alup çün Ferhād
‘Aşk-ı Şīrīn’i şorup aldı haber taşlardan
- 4 Kūh-ı ‘uzletde ferāğat ile zevkum vardur
Ol Hümā-sāyeye bu çetr-i münakkaşlardan
- 5 Leb-i yāķūtınadur meyli dilüñ Āşaf çün
İtmedüñ haż hele bī-bāk muţarraşlardan

823

Mef‘ülü fā‘ilātü mefā‘ilü fā‘ilün

- - + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Tölmüş ruĥ-ı nigār haţ-ı sebze-zārdan
Jeng tutdı gör ki āyīneyi rüzgārdan
- 2 İrmedi gitdi dil gül-i maķşūdına ‘aceb
Dīvāne-vār yandı bu nār ile ĥārdan
- 3 Çekdüm lebüñ ayaĝını ben nūş itmege
Az kaldı ‘aķl gitmege cānā ĥumārdan
- 4 Şevķ-ı ruĥuñla yaķdı çü pervāne perrini
‘Āşıkıların ki şem‘a gelince o nārdan
- 5 Nāz u niyāz ile ķulaĝuña gel al şehā
Bu lafz-ı şī‘r-i Āşafī-i dūr-nişārdan

824

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün

- + - - / - + - - / - + - - / - + - -

- 1 Ref idelüm biz ĥicābı şūfiyā ĥübān gelsün
Göñlümüñ maţlūbı ‘ömrüm varı ol cānān gelsün

822 F. 193^b, H. 147^b.

823 F. 193^b, H. 147^b-148^a.

1 āyīneyi: āyine’i F.

3 ayaĝını: müdāmını H.

5 ķulaĝuña: ķulaĝıña M.

824 F. 194^a, H. 148^a.

- 2 Şīve ile nāzı itmişdür helāk şūfī bizi çün
Ol ruḥı gül-rengi al gel beñzümüze ḳan gelsün
- 3 İdeyin dād baḥtuñ ‘ayyārdan varup dergāhına ben
Görelüm biz cān-ı cismüñ taḥtına sulṭān gelsün
- 4 İdelüm yār ile biz gülşende taḥşīl-i mizācı
Şöyle ülfet idelüm kim cismümüze cān gelsün
- 5 Ka‘be-i kūyından esb-i nāz ile çün geldi yāruñ
Āşaf-ı dil-teşneyi hep görmege yārān gelsün

825

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün

+ - - - / + - - - / + - - -

- 1 Ne vaḳte dek bu dil āşüfte-ḥāl olsun
Ġam-ı firḳat ile hem bī-mecāl olsun
- 2 Diñüz ol meste nūş itsün mey-i şevḳı
Ki şīr-i māderi gibi ḥelāl olsun
- 3 Şikārum olmaduñ bāzlar ile çünki
Seniyy olsun seni çeşm-i ḡazāl olsun
- 4 Kılایum bāḡuñ içinde ben eḡānı
Ki cümle bülbül-i gūyā ki lāl olsun
- 5 Ḥayālī gibi nazm u şi‘rūñ Āşaf hep
Gözümüzde ḥayāl-ender-ḥayāl olsun

826

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün

+ - - - / + - - - / + - - -

- 1 O çeşm-i cādū ol yāḳūt-ı fem bir gün
Ten ü cān u dile itmege kem bir gün
- 2 Yanından geçdi şūfī çünki didi hū
Mürīd olması var şeyḥe direm bir gün

2 beñzümüze: beñzimüze M.

4 kim: biz H.

5 çün geldi: geldi çü F. // -teşneyi: -teşne’i F.

825 F. 194^a, H. 148^a.

2 Diñüz: Diyüñ F.

3 çünki: çünkim H. // çeşm-i: çeşmi H.

4 Kılایum: Kılایın H.

826 F. 194^{a-b}, H. 148^{a-b}.

2 direm: didüm F.

- 3 Yetişdük bir zamāna ey kerem kānı
Hürüc itmez derūnumdan bu ğam bir gün
- 4 Müdām ‘işretde ol sen añma hicrānı
Hele heyhāt ki ‘ālemde elem bir gün
- 5 Yıkar tūb-ı cefā ger küh-ı Kāf olsañ
Görüñ Āřaf ecel meyın içem bir gün

827

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Sevdigüm görsün seni gel hūsnine maġrūr gören
Baña itsünler nazār ‘aşk içre bir mehcūr gören
- 2 Gence irmek dileyen şehrine itsünler güzer
Cism-i pākine nazār kılsun o yāruñ hūr gören
- 3 İtsün a‘dāya nazār görmez ise girye gözi
Mey çirākībi içinde çün anı maħmūr gören
- 4 Bāġ u büstānuñ řafāsın yār ile dā’im sürer
Meclis-i ‘irfān içinde bāde-i engūr gören
- 5 Didiler ol řāhı sīnesine çekmiş dün gice
Āřaf’ı bezm-i maħabbet içre hep mesrūr gören

828

Müstef‘ilün müstef‘ilün müstef‘ilün müstef‘ilün

- - + - / - - + - / - - + - / - - + -

- 1 Varalum ‘aşkuñ beytine miħmān olalum bir zamān
Hem çıkarup semmūrı zer-pūřān olalum bir zamān
- 2 Bu bezm-i ‘ālemde bir iki cān ile hem-dem olup
Def‘-i hūmār ile řūfī devrān olalum bir zamān
- 3 Büt-hāneyi terk idelüm iklīm-i Sind’e gidelüm
Biz bu zemīni n’idelüm qorřān olalum bir zamān

5 meyın: rāhuñ H.
827 F. 194^b, H. 148^b.

2 kılsun: itsün H.

4 dā’im: dāyim H.

5 Āřaf’ı: Āřaf F.

828 F. 194^b-195^a, H. 148^b-149^a.

Bu gazel, Gelibolulu Ālī’nin “Gel gidelüm ‘iřk iline miħmān olalum bir zamān/ Ma‘mūr olmaġ niçe bir vīrān olalum bir zamān” matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *age.*, c. II, s. 1074-1075.

3 -hāneyi: -hāne’i F.

- 4 Her meh-liqādan dūr olup aḥbābdan mehcūr olup
Gāhīce bir mesrūr olup ḥandān olalum bir zamān
- 5 Hübāna ḳul olmayalum rāzī-i cev̄r olmayalum
Biz hiç zelīl olmayalum sulṭān olalum bir zamān
- 6 Serde bu derdler nice bir hecr ile firḳat nice bir
Bu fikr ü ḡamlar nice bir biryān olalum bir zamān
- 7 Bezm-i cihāndan geçelüm ḥulle libāsın biçelüm
‘Aşḳuñ şarābın içelüm sekrān olalum bir zamān
- 8 Ğamdan da nefret idelüm seyr-i velāyet idelüm
Biz de seyāḥat idelüm şükrān olalum bir zamān
- 9 Göñül ü ḥāṭır bilmeze ādāb u erkān bilmeze
Şol tarz̄a insān bilmeze ḥayrān olalum bir zamān
- 10 Dermān bulunur derdüñe her ān dil-i ma‘yūbuña
Ey nev-cevānum yoluña ‘üryān olalum bir zamān
- 11 Āşaf ki sağ olur isek gāhīce geşt eyler isek
Arz-ı Rūm’a gider isek cev̄lān olalum bir zamān

829

Mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Bahāristān-ı ḥüsnüñ ey gül-i ḥandānı ḳandasın
Bu ḥaste dillerüñ hem derdine dermānı ḳandasın
- 2 Bahār-ı ḥüsnüñüñ şevḳı cihānı tutdı ey dilber
Ğarīb ‘aşıḳlaruñ derdlilerüñ dermānı ḳandasın
- 3 Ḳamu bī-çāreler iḥsānuñı gözler reh-i ḡamda
Yetiş cennāt-i ‘adnüñ ḥürī vü ḡılmānı ḳandasın
- 4 Leb-i la‘lün şarābın şun baña ey Hızr-leb her dem
Hezārān nāz ile gel cismümüñ hem cānı ḳandasın

7 libāsın: libās F.

8 velāyet: ḥacāmat F.

9 ḥāṭır: ḥāṭıra F. / ādāb u: bir edeb F. // tarz̄a: tarz F.

10 derdüñe: derdiñe F. // yoluña: yoliña F.

11 ki: F. de yok.

829 F. 195^{a-b}, H. 149^a.

2 derdlilerüñ: dertlilerüñ H.

- 5 Ruhuñ fikriyle la‘lün derdine düşdi yine Āşaf
Gel ey Mısr illerinüñ Yūsuf-ı Ken‘ān’ı qandasın

830

Meḫā‘ilün meḫā‘ilün meḫā‘ilün meḫā‘ilün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Sen ey vā‘ız bu sīneñde nedür hiç nāle bilmezsin
Bezimden gel ferāğat eyle sen ğassāle bilmezsin
- 2 Ḥaḫāyık dürleriyle çün tolıdur ḫalka-i tevḫīd
İder iseñ ḫazer ol bāb-ı genci çalabilmezsin
- 3 Künüz-ı vuşlat-ı yāra ki naḫd-i cān iletmezseñ
Yarın bāzār-ı ‘aşk içre ḫoluñı şalabilmezsin
- 4 Bizi zāhid gürüh-ı Meşnevī diyü idersin yād
Ma‘ārif şaḫibine sen ne şatduñ alabilmezsin
- 5 Eger derbend-i kūyından mürür itmez iseñ Āşaf
Vefā şehrinde ehl-i ḫāller ile çalabilmezsin

Fİ ḤARFİ’L-VĀV

831

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Niçe gül-reng ruḫ-ı lāle-i ḫamrādur bu
Nice şaḫn-ı çemen-i bāğ-ı İrem-ārādur bu
- 2 Didüm üftādeñi uğratduñ o ğavġāya didi
‘Āşık-ı şādıka her ğüne tesellādur bu
- 3 Dehen-i yārda gören şı‘r ü suḫan vaşfını dir
Bu degül süzüli bir la‘l-i muşaffādur bu
- 4 Yüzüñi görmek ile ḫalbe ḫanā‘at gelmez
Seyr-i ruḫsāra toylmaz ne temāşādur bu
- 5 Minnet it Āşaf’a itsün dir iseñ vaşf-ı lebüñ
Çand ile besleyecek tūḫī-i ğüyādur bu

830 F. 195^b, H. 149^b.

831 F. 195^b-196^a, H. 149^b.

Bu gazel, Sānî’ye nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, Seri 1 Fasikül 4, s. 110.

3 dir: der F.

5 besleyecek: besleyecek H.

832

- 1 Dilberā cām-ı Cem’i gel nüş idelüm demdür bu
La’lūñi şun ağzuma çünki def’-i ğamdur bu
- 2 Cūybār-ı eşk-i çeşmüm kūy-ı yarı başmasun
Kıl hazer rūḥ-ı revānum dīde-i pür-nemdür bu
- 3 Şundi şahbā-yı mey-i nābı bize sākī-i devrān
Didi kim bir kāse-i bir maşrab-ı pür-semdür bu
- 4 Zen-i dehrūñ çün erisin fendine aldanma sen kim
Kātil Hābīl ü Kābil kim ‘aceb Rüstem’dür bu
- 5 İtmedi şahbā-yı gül-fāmı ricā bahşı diyü kim
Aşafā ger medḥ iderlerse seni hep zemdür bu

833

Mefā ‘īlün mefā ‘īlün mefā ‘īlün mefā ‘īlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Şebüm tār itdi rüzum tīre bahtum qara şabrum mū
Siyeh zūlf ü siyeh perçem siyeh müjgān siyeh gīsū
- 2 İki dīdem yaşın Ceyḥūn idüp göñlüm daḥı şeb-ḥūn
İki qand-ı leb-i yāqūt iki meh-pāre-i ḥüb-rū
- 3 Dehānuñ yoq dem-i ‘İsī’ñle dendānuñ ne ḥāletdür
Fenā yemminde bir sīmīn şadefde yoq durur incū
- 4 Muḥammed nām bir Aḥmed liqā sultāna qul oldum
Hemān kim yār-ı ğār olmış durur ol yāra çār-ebrū
- 5 İlet bu şi’r-i şehvārı virüp destine ey Aşaf
Femin öpmek qadar vardur oqursa bir kez ol dil-cū

832 F. 196^a, H. 149^b-150^a.

Gazelin vezni bozuktur.

1 ağzuma: ağzıma M.

2 çeşmüm: cismüm F.

3 nābı: nāb H. // bir maşrab-ı pür: pür-maşrab-ı bir F.

5 bahşı: yaḥşı H.

833 F. 196^a, H. 150^a.

Bu gazel, Gelibolulu Âlî’nin “Şebüm tār itdi rüzum tīre bahtum qara şabrum mū/ Siyeh çeşm ü siyeh ebrū siyeh ḥāl ü siyeh gīsū” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *age.*, c. II, s. 1174.

1 Şebüm: Şeb-i H.

3 yoq durur: yoqdur H.

5 şehvārı: hemvārı H.

834

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 İtdürür şāhāna ol hāk-i ser-i kũ ser-fürũ
Kıldurur Kisrĩ'ye hem ol tāk-ı ebrũ ser-fürũ
- 2 Şāh-ı hũsnũnden çıkan haţı-ı humāyũna mũdām
Çār-nā-çār eyler ol gĩsũ-yı hoş-bũ ser-fürũ
- 3 Hadd-i gül-gũnuñla zũlfũñ seyr idũp eyler haţā
Ger kılursa lāle-zār-ı Çĩn'e āhũ ser-fürũ
- 4 Serv ü 'ar'ar gibi reftārı hevāsıyla hemĩn
Eylesũn ol āfete her kadd-i dil-cũ ser-fürũ
- 5 Vaşf-ı dendānuñla Şi'r-i Āşaf'a baş egdiler
Kıldurur cevher-fürũşa dũrr-i lũ'lũ ser-fürũ

835

Fe' ilātün fe' ilātün fe' ilātün fe' ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Eşküme baķ dem-i firķatde dime ķandur bu
Katre ķatre dökilen ķulzũm-i hicrāndur bu
- 2 Kānlu peykānı degũl cāna degũp yaş dũken
Lem'a-i sũziş-i dũd-ı dil-i sũzāndur bu
- 3 Merdũm-i çeşmũmi ey şũh-ı cefā ağlatma
Kerem it bir iki gũnlũk size mihmāndur bu
- 4 Yaķma tĩrin anuñ ey aķker-i dil rũz-ı vişāl
Şeb-i firķatde saña şem'-i şebistāndur bu
- 5 Āşaf'a ķũnki dimişsin baña hem-rāz olsun
Saña hem-rāz olayum baña ne ihsāndur bu

834 F. 196^b, H. 150^a.

Bu gazel, Bākĩ'nin "İtdürür zũhhāda ol mihrāb-ı ebrũ ser-fürũ/ Kıldurur 'uşşāķa ol hāk-i ser-i kũ ser-fürũ"
matlı gazeline nazĩredir. bk. Haz.: Sabahattin Kũçük, *age.*, s. 346.

2 -nā-: F.de yok.

5 cevher-: gevher- H. / dũrr-i: la' l ü H.

835 F. 196^b, H. 150^{a-b}.

Bu gazel, Fuzũlĩ'nin "Gör sirişķũm şeb-i hicrān deme kim ķandur bu/ Zerre zerre şerer-i āteş-i pinhāndur bu"
matlı gazeline nazĩredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, c. I, s. 139.

836

Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

-- + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Kâat' itme feyz-i mihrüñi benden ezâyı kıo
Dilden çıkarma şadıkı cevır ü cefâyı kıo
- 2 Ağyāra olma yār-ı hevā-dār her zamān
Ey nahı-l-i kec-hıram meded bu hevâyı kıo
- 3 Zaħm-ı derūna itme 'ilāc ey tabīb-i rūħ
Eyle kerem hevāsına ol mübtelâyı kıo
- 4 Terk-i şarāba baş ayağı şehr-i rüzedür
Gel alma ğayrı destüñe cām-ı şafâyı kıo
- 5 Açıldı ise baħtuña ger bāb-ı luṭf-ı yār
Āşaf bu rāzı açma rakıbe kıapayıkıo

837

Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Neşāt-ı sāġarı gel şüfî münkir olma meydür bu
Nümāyān neş'esi her bir gönülde ṭurfe şeydür bu
- 2 Kesādın görmedük rāyic durur hem yaz ile kıışda
Ki kālā-yı rebī' ü zīver-i bāzār-ı deydür bu
- 3 Feraħ-dād u çemen-pīrā-yı bāġ-ı meclis-i ħübān
Hemīşe revnaķ-efzā-yı dil-i Cemşīd ü Key'dür bu
- 4 Mu'ādil görmezem bir çekresin la'l ile mercāna
Mey-i 'aşkı gönül tercīħ ider her şeyden eydür bu
- 5 Sezādur kılsalar ihvān saña tanzīri ey Āşaf
Görenler dir suħan fenninde bir ferħunde peydür bu

836 F. 197^a, H. 150^b.

1 mihrüñi: mihrüñi M. // şadıkı: ħāzıķı H.

2 "yār-ı" kelimesi terkipsiz de okunabilir.

4 şehr-i: şeb her H.

837 F. 197^a, H. 150^b.

Bu gazel, Vecdî'nin "Şafāsın görmemişsin zāhid inkār itme meydür bu/ Nümündār-ı ħavāşı cümle eşyā ṭurfe şeydür bu" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Ahmet Mermer, *age.*, s. 125.

1 neş'esi: neşvesi H.

4 görmezem: görmezsin H.

838

Mef'ülü fâ'ilâtün mef'ülü fâ'ilâtün
(*Müstef'ilün fâ'ülün müstef'ilün fâ'ülün*)

-- + / - + - - / - - + / - + - -

- 1 Kākülle perçemüñ gör bir maḥz-ı mārdu bu
Şaḫm müdām ey cān bir sūz-ı nārdu bu
- 2 Ebrūdan eyler iseñ ḥālin 'aceb mi taḫdīm
Reşk-i Ḥuten durur ol müşg-i Tatār'dur bu
- 3 Efgān it ey dil-i zār ol āsitāna ḫarşu
Yākūt taḫta geçmiş bir nām-dārdu bu
- 4 Üftāde dilde n'eyler şevḫuñla şabr u ārām
Çün ḫulzüm-i ḡam olmuş bir bī-ḫarārdur bu
- 5 İtme niyāz Āşaf baḫ seyre cān u dilden
Luḫf-ı nezāre bilmez bir şīve-kārdu bu

839

Mef'ülü fâ'ilātü mef'ülü fâ'ilün

-- + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Ḳıldı helāk 'aşıḫı ḫaḫḫ-ı siyāh-ı nev
Rūy-ı nigāra itdi i'ānet sipāh-ı nev
- 2 Ey fitne-ḫū[y] eski revişler degül dile
'Ayn-ı ḡazāla ola humāyün nigāh-ı nev
- 3 Gül-zār-ı cismümüzde hırām eyleseñ güzel
Ḥadd-i nev ü ḫıyām-ı nev ü 'işve-ḡāh-ı nev
- 4 Şevḫ-ı ḫadüñle sūziş-i dil şu'lelenmede
Dünyāyı n'ola ḫablasa bu dūd-ı āh-ı nev
- 5 Mihr ruḫından Āşaf ider iḫtibās nūr
Ebrū-yı yār olsa n'ola reşk-i māh-ı nev

838 F. 197^{a-b}, H. 150^b-151^a.

Bu gazel, Sabrî'nin "Zülf ile şānesin gör bir siḫr-kārdu bu/ Ġāfil mebaş ey dil ejder-süvārdur bu" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *Sabrî Mehmed Şerif Dîvânı (İnceleme-Karşılaştırmalı Metin)*, Atatürk Ünv. Sosyal Bilimler Ens., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1990, s. 258.

1 "ikinci" bir: pür- H.

2 ḫālin: ḫālūñ F. // Tatār'dur: Tātār'dur F.

5 nezāre: nezzāre F.

839 F. 197^b, H. 151^a.

Bu gazel, Vecdî'nin "Uşşâk-ı zârı kırmada ḫaḫḫ-ı siyāh-ı nev/ İmdâd-ı ḫüsne geldi yine bir sipāh-ı nev" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Ahmet Mermer, *age.*, s. 126-127.

5 ruḫından: ruḫūñdan M.

840

Mef'ülü mefâ'ilün mef'ülü mefâ'ilün

--+ / +---- / --+ / +----

- 1 Ğam cismümi zerd itdi bilmem ne belâdur bu
Dil âteş-i 'aşq-ile sūhte ne cefâdur bu
- 2 Āvâzı bülend durur her nağmede 'uşşâkuñ
Uymaz ney ü kânūna pek tırfe havâdur bu
- 3 Tīrūñden irak olmağ mümkün mi dil-i şeydâ
Nâvek diyemem zīrâ ser-tīz-i kaçâdur bu
- 4 Birbirine girdi hep gīsūnda olan teller
Az gavğâ hayâl itme tahrīk-i şabâdur bu
- 5 Bu nazm-ı selīse ger reşk itse n'ola hâsid
Eş'âr degül Āşaf hep feyz-i Hudâ'dur bu

841

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

-+-- / -+-- / -+-- / -+-

- 1 Aldı 'aqlum bir cevân-ı hûb-rûy u tünd-hû
Ğamzesi cellâd-ı dildür 'ayn-ı mesti fitne-cû
- 2 Bu ten-i zârum degül kılca kalupdur cân dağı
Az zamân içre o zülf-i 'anberīn kıldı dü-mū
- 3 Hüsni-i 'âşık hemçü kâh olduğınūñ vechi budur
Rûyına hûbluğ yazar her dem o haţţ-ı müşg-bū
- 4 Bir elif çekdi kıyâm-ı kâmeti levh-i dile
Çeşme tırılmaz şu şaçar itmez pezīr-i şüst ü şū
- 5 Gūyiyâ Āşaf bu nazmum maţla'-ı a'lâ ile
Nev-resīde bir cevân u kaçadd-i mevzūn hûb-rū

840 F. 197^b-198^a, H. 151^a.

1 'aşq-ile: 'aşkı ile F.

841 F. 198^a, H. 151^{a-b}.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Aldı gönlüm bir civân-ı hûb-rûy u tünd-hû/ Ğamze-i ser-tizi hûnî çeşm-i mesti fitne-cû" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *Şeyhülislâm Yahyâ Divânı*, MEB Yay., Ankara 2001, s. 325.

3 o: ol H. / müşg-bū: misk-bū F.

4 tırılmaz: durmaz F. / itmez: olmaz H.

5 nazmum: nazm F.

842

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Mübtelāya ol gāzāl-ı dīde mā'ildür diyü
Şārına 'azm itdi gönlüm şaydı kâbildür diyü
- 2 Bezm-i meyde yāra karşı ben kāmīşüm çāk idüp
Nāra yaqdum hālet-i 'işretde hā'ildür diyü
- 3 Ben nice medh itmeyem ol şāh-ı 'ālī-şānumı
Kāvm-i a'dā oldı merdūdī 'azāzildür diyü
- 4 Hüb-rūlar şūfī-i nādāna rām olmuş dirīg
Būs iderler destini esmāya vāşıldur diyü
- 5 'Āşık-ı şāf ol durur baş üzre dā'im Āşafā
Taşıya yār atdığı taşı hamā'ildür diyü

843

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün

- + - - / - + - - / - + - - / - + - -

- 1 Ser-fürü eylerse 'uşşāka gelüp her kadd-i dil-cū
Sen de ey tāze nihālüm destüñi gel şadruña ko
- 2 Göñlüñi pāk eyle zemm ālāyişinden dā'imā sen
Bu ridā-yı faqrı her dem āb-ı gül-reng ile gel yu
- 3 Lāle-i sürh serv hem yāsemen reyhānlar ile
İşbu dem pūr oldı cümle bāğçeler şehr-i Bānū
- 4 Göñlümün tahtına çık gel dağlarum seyrān idüp hep
Ger şehā görmek dilerseñ tāze açılmış ki hubb-rū
- 5 Āşaf'a ol yār öpülmez gerçi zāhirde velikin
'Ālem-i ma'nāda kaçmaz her şeb olur sāde pehlū

842 F. 198^{a-b}, H. 151^b.

2 hā'ildür: hāyildür H.

4 şūfī-i: şūfī F.

5 hamā'ildür: hamāyildür H.

843 F. 198^b, H. 151^b.

1 şadruña: şadruña H.

3 ilk mısradā vezin aksamaktadır // bāğçeler: bāğçe F.

844

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün

- + - - / - + - - / - + - - / - + - -

- 1 Dīdemüñ yaşı yine cüş eyledi 'aşkıyla her şu
Oldı eşküñ kaçresinüñ her biri bir dāne incü
- 2 Kākülüñ şad güne sünbül leblerüñ la'l-i Bedeḥşān
Ruḥlaruñ bir tāze güldür turralar şekl-i semen-bü
- 3 Çağıdur devşürelüm biz bāğ-ı ḥüsnüñ mīvesini
Tāze bitmişdür gönül ārzü ider elbette ālü
- 4 Ey dem-i 'İsī beni iḥyā kıl öldüm ben meded gel
Sīne-ber-sīne olalum bir senüñle gāh pehlü
- 5 Mīve-i ruḥsāruñuñ Āşaf ezelden mā'ilidür
Bāğ-ı ḥüsnüñden sezā gör mübtelāya (bir) şeftālū

845

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün

- + - - / - + - - / - + - - / - + - -

- 1 Ḥayli girye kıldı dīdem ol gül-i ruḥsāra karşı
Çün olur taşkun bınarlar her zamān bahāra karşı
- 2 Ol kaşı yā ğamzesi okını gönderdi ḥasūda
Sehmin atdı Sa'd-ı Vaḳḳāş düşmen-i bed-kāra karşı
- 3 Söylemiş cellādlara Mansūr gelürken dāra evvel
Ḳavm-i nādānān u nā-puḥte vü nā-hemvāra karşı
- 4 Ehl-i ḥāl göçsün bugün aḳrān u yārān mātem itsün
Ehl-i diller ḳara geysün bunda ben ber-dāra karşı
- 5 El uzatmaḳ oldı pīşeñ Āşafā gīsü-yı yāra
Güç degül mi varmağa bī-bāk ü pervā yāra karşı

844 F. 198^b-199^a, H. 152^a.

1 şu: su H.

2 turralar: leblerüñ H.

3 devşürelüm: divşürelüm F.

5 ruḥsāruñuñ: ruḥsārıñuñ M. // gör: kıl F.

845 F. 199^a, H. 152^a.

2 okını: okımı F.

846

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Dimez çün 'âşıkına bir gice vaşla maḥaldür bu
Cefâlar eyler ammâ kim atı ra'nâ güzeldür bu
- 2 Şalup murğ-ı dili ol çeşm-i âhüyı şikâr itdüm
Tutarlar uşı uş ile dimişler bir meşeldür bu
- 3 Görüp ol nâzenîn şî'rüm dimiş pek mâhire beñzer
Ġazâl-ı çeşmi şayd içün dinilmiş bir Ġazeldür bu
- 4 Elünde varuñı şarf it arîk-ı 'aşka vâşıl ol
İşüñ zer sîm idersin kimse bilmez bir 'ameldür bu
- 5 İdinmiş zâhidi hem-reh bu râh-ı 'aşqda Āşaf
Görüp güzel dimiş n'ichün getürdüñ pür ħaleldür bu

847

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 'Āşık-ı şâf olup ey dil yine bir cânânı sev
Bir meh ü mihri yâḥüd ol Yūsuf-ı Ken'an'ı sev
- 2 Birini sevmek dilerseñ ey gönül meh-pâreden
Şaḥib-i luḫf u mürüvvet ol kerîmü's-şanı sev
- 3 Gâh gâh almaq dilerseñ genc-i dilüñ kāmını
Şaydı qâbildür saña ol ḥür u ol Ġilmānı sev
- 4 Tab'ı pāk 'ālî-cenāb ḥūblar atı çoqdur velî
Luḫf ile meşhür-ı 'âlem her kim ise anı sev
- 5 Şöhret âfet olduğundan itmez iseñ ihtirâz
Olma maḥcüb Āşafâ ol âfet-i devrânı sev

846 F. 199^a, H. 152^a.

1 atı: anı F.

3 dinilmiş: diyilmiş F.

4 varuñı: varıñı F.; varını H. // zer: zer ü F.

5 hem-reh: hem-râh F.

847 F. 199^b, H. 152^b.

3 "ikinci" ol: F.de yok.

5 olduğundan: olduğına F.

Fİ HARFİ'L-HÂ'

848

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Esâs-ı ğam gibi gül-zâr-ı 'âlem ber-ķarâr olsa
Refâhet olsa bâķî 'izz ü rif'at pâyidâr olsa
- 2 Vücûdum keştîsin tûfân-ı ğamdan hem ħalâş itse
Ulaşdursa kenâr-ı 'işrete bir rûzgâr olsa
- 3 Serâser geşt idüp gül-zâr-ı dehri 'andelîb-âsâ
N'ola cânâ tarîķ-ı 'aşķda ħüsnuñ yâdigâr olsa
- 4 Olur elbette cûybâr ile çün perveriş eşcâr
Hezârûñ olsa baĥtı gülşen içre şad hezâr olsa
- 5 Olurdum Āşafâ genc-i beyânuñ dürr-i meknûnı
Egerçi iltifât eyler bize bir şehriyâr olsa

849

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Şikeste bir ħazef olsun nemüz var Ĥusrev ü Cem'de
Murâd bir neş'e ħâşıl eylemekdür devr-i 'âlemde
- 2 Nesîmi nûkhetin şemm itmemişdür sünbülîstânuñ
O ıtr-ı dil-firîb kim vardur pür-çîn-i perçemde
- 3 Bu çarĥ-ı pür-cefâya uyma şâhum şâdıķ ol dosta
Şadâķatdür heme elzem olan dünyâda âdemde
- 4 Ĥaţâdan şaķınur ol nâfe-i pür-müşg-bârını
Anuñ-çün ey gönül dâmen bürîde zülf-i pür-ĥamda

848 F. 199^b, H. 152^b.

Bu gazel, Gelibolulu Âlî'nin "Binâ-yı ğam gibi aĥvâl-i 'âlem ber-ķarâr olsa/ Sa'âdet ķalsa bâķî 'izz ü devlet pâyidâr olsa" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Kudret Altun, *age.*, s. 465.

1 Refâhet: Şefâ'at F.

2 keştîsin: küştesin F. / hem: geh F.

4 cûybâr: cüy u bâr H. // Hezârûñ: Hezârân H.

5 genc-i beyânuñ: gencîne nazmuñ F. // Egerçi: Eger ki H.

849 F. 200^a, H. 152^b-153^a.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Şikeste bir sıfâl olsun nemiz var sâġar-ı Cemde/ Ğarâz bir neş'e taĥşîl eylemekdür bezm-i 'âlemde" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 362-363.

1 ħazef: ħazef F.

2 nûkhetin: nûkhetüñ F. / sünbülîstânuñ: sünbülîstânda F.

3 şâdıķ ol dosta: bî-raĥimlikde F.

- 5 Ne mümkindi şehensâh-ı gülün gönlünde yir itmek
Eger Āşaf neşâ-ı hâtır olmasaydı şebnemde
- 6 Demi i‘câz-ı ‘İsâ’ dur o şâh-ı kâm-yâbuñ kim
Nigâh-ı luṭfi cân-baḥş eyler oldu mürde-i ğamda
- 7 Hümâr erbâbı şahbâ zaḥmetin şimden gerü çekmez
Bu keyfiyyet ki vardur hâtır-ı şâh-ı mu‘azzamda
- 8 Cenâb-ı ḥazret-i sultân Aḥmed Hân ki devrinde
Felek luṭf-ı peyâpeyde cihân bezm-i demâdemde
- 9 Mü’ebbed eylesün esbâb-ı ‘ıyş-ı devletün Mevlâ
Feraḥdan olmasun ḥâlî bu behcet-ğâh-ı ‘âlemde

850

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Naşîbi çeşmümün âb u dilün hün oldu kısmetde
Gözüm hep mâyesin şarf itdi dil ammâ ticâretde
- 2 Felek bir ğamla her gün bu dil-i nâ-şâdımı yoḫlar
Beni hem-demsüz añlar güyiyâ bu künc-i miḫnetde
- 3 Bulur lezzet mey-i pür-telḫ-i ‘ıyş-ı ğamda ‘âşıḫlar
Ḳomamışlar şanur ol lezzeti bu câm-ı şoḫbetde
- 4 Kümeyt-i nâza çignetme şaḫın ey şâh-ı devrânım
Görince ‘âşıḫ-ı efgendeyi ḫâk-i mezelletde
- 5 Egerçi saña şâhum ‘âşıḫ-ı ṭâlib olur çoḫdur
Velî ḫılsañ naḫar Āşaf gibi yoḫdur ḫaḫîḫatde

5 yir: yer F.

6 Demi: Dem-i F.

7 şahbâ: hamrâ F.

850 F. 200^{a-b}, H. 153^a.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ’nın “Naşîbi dîdenün âb u dilün tâb oldu kısmetde/ Gözüm ser-mâyeyi ḫarcandı dil ammâ ticâretde” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 371.

2 nâ-şâdımı: nâ-şâdımı F.

4 efgendeyi: efgendesin M.

851

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Kaçan kim gül cemâlde meh cebînüñ tutar âyîne
Gözün ne Mağribîdür târ-ı şebde tutar âyîne
- 2 Gören ol gül-‘izârı mâh-veş her yâne seyr eyler
Sen ey zâhid yakîn bil ehl-i hâl içre bu âyîne
- 3 İñen mihr-i ruhuñ yegdür bize ol bürka‘ altında
Bedir mâhınuñ ey hürşîd-i tal‘at bu ne âyîne
- 4 Nesîm-i âhumı her dem göge üfürsem ey dil-cû
Şaçılup cümle encümler basît arza ay âyîne
- 5 Görüban hâle içre ayı yıldız göz kapar Âşaf
Kaçan kim gül cemâlde meh cebîni tutar âyîne

852

Mefâ'îlün fe'îlâtün mefâ'îlün fe'îlün

+ - + - / + + - - / + - + - / + + -

- 1 Ba‘îd mi gözlerüm çağlar âh u zâra göre
Hurûc ider şanasın kim bahîr rûzgâra göre
- 2 Tolanu tolanu lahmın bitürdi gitdi kebşler
Revâdur aña fedâ kılsa(lar bu) intizâra göre
- 3 Ne aña dağ çekici var felekde lâle-mişâl
Ne bir nihâl bulunur serv-i bûy-ı yâra göre
- 4 Tapusına tûran ol kâmeti görür dirler
Eger üşenmez ise şûfî çüstçe vara göre

851 F. 200^b, H. 153^a.

Bu gazel, Gelibolulu Âlî'nin "Nedem kim devr-i zülfünde bakar ruhsârıñ ayna/ Ne Hindü'dur ki hâlün gice tutar âyîne" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *age.*, c. II, s. 1249-1250.

1 cemâlde: cemâlün F. / cebînüñ: cebînünde F. // Gözün ne mağribîdür târ-ı şebde: Ne mağribîdür 'aynuñ ki şeb-i târda F.

3 ruhuñ: rüyuñ F.

4 ay âyîne: aya ne F.

5 cemâlde: cemâlün F. / cebîni: cebînünde F.

852 F. 200^b-201^a, H. 153^b.

Bu gazel, Gelibolulu Âlî'nin "Aceb mi gözlerüm ağlarsa âh u zâra göre/ Hurûş ider nite kim bahr rûzgâra göre" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *age.*, c. II, s. 1204-1205.

1 ikinci mısradaki vezin aksamaktadır.

2 Tolanu tolanu: Tolanı tolanı H.

3 serv-i: servi F.

4 tûran: duran F. / kâmeti: kâmet F. / dirler: derler F. // üşenmez: üşenmek H.

- 5 Edālar eylese ber-‘ādet olsa ey Āşaf
Zülûf didükleri ol mār u nā-bekāra göre

853

Mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Dil-i āzürdemi delse müjeñ geh bī-emān olsa
Dem-i ‘İsī’yi nefh itse geh andan mürde cān olsa
- 2 Fedā kılsa beni ğamzeñ kaşuñdan duyduğum bu kim
Sürenler ayağ-ı bezmi içer isterse kan olsa
- 3 Hayālün ile māhum yek görürdüm dıhk ü giryānı
Ne inkāra mecāl olsa ne ikrāra zamān olsa
- 4 Deründe bezl iderdüm eşk-i çeşmüm ben eger senden
Bize cānā nem-i şebnem kadar ihsān beyān olsa
- 5 İderdüm Āşafā ilzām heme erbāb-ı nazmı ben
Görüşsem tek maķām-ı şāhda bir hūb imtiḥān olsa

854

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Tā o deñlü şerḥa açdum sīne-i sūzānuma
Olmadı kaṭ‘ā müdāvā bu ten-i vīrānuma
- 2 Bī-kesem feryād-res olmaz dirīğā ṭālī‘üm
Dil emān bilmez o dildār ise gelmez yanuma
- 3 Kaddi bir naḥl-i cefādur kılmāsun aġyāra ‘arz
Ol cefā-yı yārı Haķ göstermesün düşmānuma
- 4 Şevķına tergīb idüp hūruñ bütāndan men‘le
Ṭa‘n ider vā‘ız hemīşe ‘aqluma iz‘ānuma
- 5 Āşafā bu ‘ālemi lü’lū ile memlū ider
Eylerem taḥsīn şad ‘ayn-ı sirişk-efşānuma

853 F. 201^a, H. 153^b.

Bu gazel, Gelibolulu Âlî'nin "Ten-i pejmürdemi çāk itse tıġuñ bī-amān olsa/ Dile tā bir meges irişse andan murğ-ı cān olsa" matlalı gazeline nazıredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *age.*, c. II, s. 1212.

1 ‘İsī’yi: ‘İsī’i F.

2 ayağ-ı: ayağı M.

4 bezl: bezl F.

854 F. 201^a, H. 153^b-154^a.

855

Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

-- + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Virdüm dili kazâ ile bir şüh-ı serkeşe
Hayfâ ki uğradum yine derd-i müşevveşe
- 2 Firkat deminde ağlayı buldum tesellimi
Ey çeşm-i hün-feşân-ı cefâ-dîde çok yaşa
- 3 Yâruñ hayât 'aynı mı yâ sâ'iri midür
Dün bir tabîb-i 'aşk-ile kıldum münâkaşa
- 4 Baṭṭâl Ğazî hışminuñ oğına uğrasun
Kim ta'ne eylese küleh-i Hâcî Bektaş'a
- 5 Aşaf ne hâcet 'ar'ar ile serv-i gülşene
Dil murgı kondı kâmet-i dil-cü-yı meh-veşe

856

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Dîdeden eşküm hemîşe çeşme-sâr itmek nice
Sen qadı şimşadı dâ'im der-kinâr itmek nice
- 2 Seyle virüp 'alemi cüy-ı sirişk-i çeşm-ile
Âsiyâb-âsâ semâyı bî-qarâr itmek nice
- 3 Cümle şâdıklar olurlar nâ'il-i luṭf-ı vişâl
Ben senüñ hecr ü firâkuñ ihtiyâr itmek nice
- 4 Yâ seferdür yâ taḥammül firqate dirdüm 'ilâc
Yok taḥammül hecrine terk-i diyâr itmek nice
- 5 Sûziş-i hicrân beyt-i qalbi iḥrâk eyledi
Âşafâ derd-i derünü âşikâr itmek nice

855 F. 201^b, H. 154^a.

2 tesellimi: tesellîyi H.

4 uğrasun: uğrasın F. // Bektaş'a: Bekdaş'a F.

856 F. 201^b, H. 154^a.

1 qadı: qad-i F.

4 hecrine: hecrüñe H.

857

Meḫ'ülü meḫ'îlü meḫ'îlü fa'ülün

-- + / + -- + / + -- + / + --

- 1 Râhat kılamam yârı kinâr eylemeyince
Bûs eyleyemem ḳavl ü ḳarâr eylemeyince
- 2 Fâriğ olamam geşt ü güzâr itmede deştı
Ol çeşmi ğazâlı ki şikâr eylemeyince
- 3 Daḥl eylemeñüz nâle vü efġānuma her şeb
Ârām idemem âh ile zâr eylemeyince
- 4 Baḳılmadı bir sūḳda bu nuḳre-i eşke
Şarrâf-ı maḥabbet ki 'ayâr eylemeyince
- 5 'Arz itmedi derd-i dil-i mecrūḥını Âşaf
Ol yara hele cānına kâr eylemeyince

858

Meḫ'ülü fâ'ilâtü meḫ'îlü fâ'ilün

-- + / - + - + / + -- + / - + -

- 1 Nüş-ı şarâb-ı sâġarı cānāna söyleme
Bu ṭavr-ı nâ-sezāyı ḳo mestāne söyleme
- 2 Esmā'-i vird ile seni teşhîr idem didüm
Bu rāzı ol perî didi insāna söyleme
- 3 Mażmün-ı şâ'irānı şıyānet idüp dilā
Ṭavr-ı suḥanda nazmuñı bîġāne söyleme
- 4 Zühhāda añma zevḳ-ı vişālün ḫalāvetin
Rāz-ı maḥabbeti hele dūnāna söyleme
- 5 Añlar o şāh ḫāl-i perîşān-ı Âşaf'ı
Mūruñ ḫikāyesin ḳo Süleymān'a söyleme

857 F. 202^a, H. 154^{a-b}.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Ârām idemem bûs u kenâr eylemeyince/ Sinemde gelüp yâr ḳarâr eylemeyince" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 349.

2 çeşmi: çeşm-i F.

858 F. 202^a, H. 154^b.

5 o: ol F.

859

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Saña nâzır bu çeşm-i nem-nişârum niçe demlerle
Kıl âdemlik gel ey nür-ı nıgeh demler kademlerle
- 2 Gözüñ üstinde hâlüñ hem femüñ hâlüm tebâh itdi
Benüm Mevlâ bilür şağ olacağum hem bu gamlarla
- 3 Nice taqrîr olur baht-ı siyâh-ı hâl ü ahvâlüm
Benüm endüh u guşşam şerh olunmazken kalemle
- 4 Firâk-ı serv-i kaddüñle helâk olur isem cânâ
Kıyâmetde tıram kabrümde ben hadrâ ‘alemlerle
- 5 Hezâr-âsâ ‘aceb mi zâr iderse dem-be-dem Âşaf
Pür oldı gülsitân-ı dil hayâl-i gönça femlerle

860

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Dem-be-dem gönlin açan perçem-i hûbânlar ile
Kılmasun lu‘bet ‘abeş sünbül ü reyhânlar ile
- 2 Ser fedâ eylese gam mı o kişi bade için
Şalına bâğa sehî kâmet-i devrânlar ile
- 3 Ne güzel şöhet olur bu ki şürâhî çekerek
Bâğı geşt eyleyeler serv-i hıramânlar ile
- 4 Gelüñüz biz dahı şâhâne şafâlar sürelüm
Sîne-ber-sîne zülüfli meh-i tâbânlar ile
- 5 Târumâr eylediler Âşaf-ı zâruñ hûbân
‘Aklı cem‘iyyetini zülf-i perîşânlar ile

859 F. 202^{a-b}, H. 154^b.

Bu gazel, Sâverî'nin "Seni gözler dü-çeşm-i hün-feşânüm nice demlerle/ Gel ey nür-ı başar merdümlük it demler kademlerle" matlalı gazeline nazîredir.

860 F. 202^b, H. 154^b-155^a.

3 Bâğı: Bâğ F.

5 zülf-i: zülfi H.

861

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Sînesin sîneme çor nâz ile cânân bu gice
Şarılır yarama şan merhem-i Loğmân bu gice
- 2 Gün gibi 'âlemi seyr eyledigün güş itdüm
Gelmedün hânemüze ey meh-i tâbân bu gice
- 3 Yine fehm eylesem âyâ kime hem-sâğarsın
'Âlemi eyledi pür nâle-i mestân bu gice
- 4 Dil ruhuñ nûrına pervâne idi reşkinden
Girdi âteşlere gör şem'-i şebistân bu gice
- 5 Şoğbet-i zümre-i rindâna taleb-kâr ise hep
Âşaf'ıñ pâyına yüzler süre yârân bu gice

862

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Şem'-i meclis idüp ol mihr-liqâyı bu gice
'Aşk-ile gel çekelüm râh-ı şafâyı bu gice
- 2 Pertev-i rûyı tamâm 'âlem-i pür-nûr itsün
Devr fark itmeye Nâhîd ü Sühâ'yı bu gice
- 3 Derc idüp bir yire Pervîn gibi mağbübânı
Meclise çeng idelüm çarh-ı dü-tâyı bu gice
- 4 Lem'a-i rûy-ı bütân meclisi kıldı tezyîn
Dil kamerden taleb eyler mi ziyâyı bu gice
- 5 Ğuşşa-i hecri idüp leyle nehârı tebdîl
Âşaf'a kılmasun ol şüh cefâyı bu gice

861 F. 202^b-203^a, H. 155^a.

Bu gazel, Âhî'nin "Bir elif çekdi yine sîneme cânân bu gice/ Şan şarıldı baña bir serv-i hırâmân bu gice" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Necati Sungur, *Âhî Divânı (İnceleme-Metin)*, Gazi Üniv., Sosyal Bilimler Ens., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1990, s. 198.

862 F. 203^a, H. 155^a.

Bu gazel, Cevrî'nin "Şem'-i bezm eyleyüp ol mâh-liqâyı bu gice/ Şevk ile nûş idelüm câm-ı şafâyı bu gice" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hüseyin Ayan, *age.*, s. 261.

2 rûyı: rûy-ı F.

3 yire: yere F.

863

Meḥ'ülü meḥ'îlü meḥ'îlü fa'ülün

--+ / +--+ / +--+ / +--

- 1 Aç sîne-i cânāneyi yārāna tıyurma
Ol lezzeti cismünde olan cāna tıyurma
- 2 Bed-nām-ı zamān olmağ-ile yār ele girmez
Gel ğaflet idüp meylüñi cânāna tıyurma
- 3 H̄ābuñda görürseñ lebi şîrîni çü Ferhād
Bir ħîle ider bu zen-i devrāna tıyurma
- 4 Zār eyleme gel firķat-i yār ile demādem
Ey gūdek-i dil ğuşşañı dūnāna tıyurma
- 5 Meyl eyleme dildāra dimezler saña Āşaf
Ol 'işreti cem'ıyyet-i nādāna tıyurma

864

Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün

++-- / ++-- / ++-- / ++-

- 1 'Āşıkuz bint-i 'ineb 'işretine girmez ele
Şūfî yāhū diyelüm belki ayağıyla gele
- 2 N'ola bint-i 'inebe 'āşık ise cān u göñül
Mā'il olmaz mı derūñice görenler güzele
- 3 Sāye-veş pā-zede olsağ n'ola rāh-ı ğamda
Senüñ efgendeñüz ey naħl-i dil-āzār hele
- 4 Gerçi āhūları çok vādî-i ħüsnüñ ammā
Sen sezā-vārsın ey çeşm-i ğazālum ğazele
- 5 Niğehinden sañadur maķşadı yāruñ Āşaf
Alıcağ tığımı ol dīde-i ķattāli ele

863 F. 203^{a-b}, H. 155^{a-b}.

1 cânāneyi: cânāne'i F.

3 lebi: leb-i F.

864 F. 203^b, H. 155^b.

Bu gazel, Bağdatlı Rūhî'nin "Māyilüz duħter-i rez şoħbetine girmez ele/ Sāķiyā hū çekelüm şāyed ayağıle gele" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Coşkun Ak, *age.*, c. II, s. 969.

2 Mā'il: Māyil H.

865

Meʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü faʿūlün

--+ / +--+ / +--+ / +--

- 1 Verd olmaz ise kâse-i şahbâ elümüzde
Gülşen yoğ ise dâmen-i şahrâ elümüzde
- 2 Maḥbûbe-i âmâl-i ruḥuñ kılmadayuz seyr
Peymâne-veş âyîne-i zîbâ elümüzde
- 3 Maḫtûliyüz ol gönça femüñ gerçi görünmez
Ammâ ser-i gîsü-yı muḫarrâ elümüzde
- 4 Meh gibi anuñ ḫüsn-ile ğarrâ olacağın
Bilmezdük eger olmasa ḫâlâ elümüzde
- 5 Âşaf niçe cevher bulunur maḫzen-i dilde
Ḥarc itmege fırsat mı var ammâ elümüzde

866

Meʿūlü mefāʿīlü mefāʿīlü faʿūlün

--+ / +--+ / +--+ / +--

- 1 Bu dîde sirişkin ki döker kıan arasında
İncüya döner pençe-i mercân arasında
- 2 Kıaḫ' olmadı gönülüm resen-i ḫurralarından
Bir silsiledür rûḫ ile cânân arasında
- 3 Ol gönça dehen seyr-i gülistâna mı gitdi
Bir gülgüle var bâğda murğân arasında
- 4 Kıaḫ' itmese mâbeynini ger deşne-i firḫat
Da'vâ çoğalurdı ten ile cân arasında
- 5 Âşaf seni mi gördi hemân ḫurra-i cânân
Kıayd eyleyecek zümre-i yârân arasında

865 F. 203^b-204^a, H. 155^b.

Bu gazel, Bağdatlı Rûhî'nin "Gül gitdi ise sâğar-ı şahbâ elimüzde/ Bâğ olmaz ise dâmen-i şahrâ elimüzde" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Coşkun Ak, *age.*, c. II, s. 910-911.

"elimüzde" redifî metinde "elimüzde" şeklindedir.

2 ruḥuñ: ruḥın F.

866 F. 204^a, H. 155^b-156^a.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Her kıatre-i eşküm ki aḫar kıan arasında/ Lü'lü' gibidür subḫa-i mercân arasında" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 332.

867

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Şīve-perver ‘işve-ger mümtāz-ı dilbersin hele
Ġam mı qatl itseñ bizi hākān-ı kişversin hele
- 2 Ger tebensüm eyler iseñ gönça-i tersin n’ola
Şīveler itseñ sezā bir fitne-perversin hele
- 3 Açmaz iseñ sīneñi bir genc-i pinhānsın şehā
‘Arz iderseñ cismüñi rūḥ-ı muşavversin hele
- 4 Rūḥa rāḥatsın otursañ ṭursañ āsīb-i zamān
Bāğa refṭār eyleseñ reşk-i şanavbersin hele
- 5 Āşafā a‘dā ile ülfet revā mı yāra hiç
Saña rām olsa revā merd-i suḥan-versin hele

868

Mef‘ülü fā‘ilātü mefā‘ilü fā‘ilün

- - + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Eşki dökerse dīde n’ola sīne dağına
Nukre şaçar maḥabbet iden er çerāğına
- 2 Şemşīr-i ğuşşa yaraladı cismümi benüm
Ol şūḥ ṭu‘me kıлмаğa gīsü kelāğına
- 3 Pür kılsa nūrı ‘ālemi yine o gül-ruḥuñ
Mihr-i felek müşābih olur mı yañağına
- 4 Bilmem lebi mi ḥalka-i gīsüda dilberüñ
Yoḥsa Mesīḥ girdi mi Meryem kucağına
- 5 Pāy-ı nihāl-i verde yüzün sürmede hezār
Āşaf ne didi şebnem o şāhuñ kulağına

867 F. 204^a, H. 156^a.

5 revā merd-i: n’ola merdi F.

868 F. 204^b, H. 156^a.

Bu gazel, Emrî’nin “Çeşmüm ‘aceb mi dökse yaşın sīne dāğına/ Akça döker murādı olan er çerāğına” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: M. A. Yekta Saraç, *Emrî Divanı*, Eren Yay., İstanbul 2002, s. 232-233.

4 Yoḥsa: Yoḥsa F.

869

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Hınçerüñle yaralar aç sîne-i süzânuma
Şad derîçe bes durur ten cânibinden cânuma
- 2 Şabr u sāmānum şeb-i hecründe oldu tārūmār
Güş idenler nālemi tā şubḥ gelmez yanuma
- 3 Hıaı çıķarmış kaçduma la‘l-i lebün ey bî-vefā
Mekr ü āl ile ‘aceb reng itdi rüyüñ cânuma
- 4 Firķat ile ğam yemezdüm ben helāk olduğuma
Dīde-i baḥt olsa nāzır tal‘at-i cânānuma
- 5 Dirmiş ol büt Āşaf āyā kıble mi şandı beni
Bir olur ḥāk ile rū-māl itmege dāmānuma

870

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Şalnur ḥār çemende gül-i ḥandānlar ile
İderüz nālişi biz bülbül-i nālānlar ile
- 2 Şemme-i rāyiḥa-i zülfüñi irgürse şabā
Zeyn ider kabrümüzüzi sünbül ü reyḥānlar ile
- 3 Merdüm-i dīdemüze luḫf-ile bir dem nazār it
Reh-güzāruñda güher-bār ola dāmānlar ile
- 4 Nār-ı hicrānuñ ile yanmada yakılmadadır
Dil-i sevdā-zedemüz şem‘-i şebistānlar ile
- 5 Āşafā dīdemüzüñ eşki pür idüp dehri
Mıhr-i baḥtum görışür necm-i dirāḫşānlar ile

869 F. 204^b, H. 156^b.

Bu gazel, Emrî'nin "Ey şanem şemşir ile biñ yāra urduñ cânuma/ Tır ile revzenler açduñ sîne-i süzânuma" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: M. A. Yekta Saraç, *age.*, s. 241.

2 hecründe: hecrüñle F.

3 kaçduma: kaçduma H.

870 F. 205^a, H. 156^b.

Bu gazel, Emrî'nin "Bizi güldürmedi dilber ğam-ı hicrānlar ile/ Demidür ağlaşalum dīde-i giryānlar ile" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: M. A. Yekta Saraç, *age.*, s. 251.

871

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Şafâ bilmem bu dehrüñ rûzı hep eyyâm-ı 'îd olsa
Benüm bu köhne 'aşkum tâzeler yâr-ı cedîd olsa
- 2 Benem ol şâ'im-i hecr 'îd-i vaşlı ârzüsüyla
Meh-i nev gibi ebrûsı dil-ârânuñ bedîd olsa
- 3 Şadâ-yı çengi n'eyler gûşe-i gamda dil-i şeydâ
Olup âzâde-meşreb 'ıyş u 'işretten ba'îd olsa
- 4 Olurdum zerre-veş ser-geşte-i mihr-i şabâh-ı 'îd
Eger luḫfindan anuñ ḫâlî'üm necmi sa'îd olsa
- 5 N'olur cām-ı hilâl-i 'îdi boş görmekten ey Āşaf
Baña bir sāğar-ı pür-bâde-i bezm-i ümîd olsa

872

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + - -

- 1 Olmadı rûzî cihânda vaşl-ı dilber 'âşıkâ
Hiç mu'âvin mi olur devr-i sitem-ger 'âşıkâ
- 2 Devr-i bed-ḫavra ḫalursa itdigi cevr ü cefâ
Sen kerem ḫıl bâri ey mihr-i münevver 'âşıkâ
- 3 Ḥa'n-ı a'dâ cevr-i dilberden mükedder ḫâlümüz
Hep ḫâvâle olmada bî-ḫad ezâlar 'âşıkâ
- 4 Mañşib-ı vuşlatdan olduḫsa 'aceb mi dūr eger
Ḥamdülillâh câh-ı hecr oldı muḫarrer 'âşıkâ
- 5 Zer gibi rûyı şarardı oldı eşki sîm-gün
Didiler Āşaf bu ḫayşiyyetle beñzer 'âşıkâ

871 F. 205^a, H. 156^b.

Bu gazel, Cevrî'nin "Şafâ itmem cihânuñ her günü Nev-rûz u 'ıyd olsa/ Benüm bir eski derdüm tâzeler şevḫ-ı cedîd olsa" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hüseyin Ayan, *age.*, s. 259.

1 dehrüñ: devrûñ F.

2 şâ'im-i: şâyim-i H.

5 cām-ı: cāmı F.

872 F. 205^{a-b}, H. 157^a.

5 Didiler: Diler F.

873

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Fikr-i ıtırna olup m̄'il-i sevdā fitne
Devr-i ıeşmüñde ider nāmını rüsvā fitne
- 2 Yüz sürüp pāyına gīsū şarılır kāmetine
Başdan ayağa dinür yāra serāpā fitne
- 3 Pür ider 'ālemi āşüb ile kılduğda hırām
Kıparur ıurdığı dem kām-et-i bālā fitne
- 4 Rūyı aliyle füsün kılmada bī-hemtādur
Beñi sihr itmede ol vech-ile yektā fitne
- 5 Dīdesiyle dil-i Āşaf iki 'ayyāş-ı cihān
Kılmada anlara her demde müdārā fitne

874

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Ger nigāhuñ olmasa ey şüh hem-dem ıeşmüñe
Ceyşi āsībūñ olur mıydı müselleme ıeşmüñe
- 2 Dīde-i āşüb-engīze fırāvān āferīn
Tavr-ı mekri öğredür hem zülfüñe hem ıeşmüñe
- 3 Kılsa ārāmı ne dem halvet-geh-i rü'yāda hem
'İşve olmaz āşinā hem fitne maħrem ıeşmüñe
- 4 Böyle ğunc u 'işveden 'ārī iken ammā yine
Yok mecālī ādemüñ baħmağa bir dem ıeşmüñe
- 5 Yaluñuz Āşaf degül meyyāl ü efgendeñ senüñ
Düşdi diller ıtırna dildāde 'ālem ıeşmüñe

873 F. 205^b, H. 157^a.

Bu gazel, Cevrî'nin "Devr-i zülfinde olur beste-i sevdā fitne/ Bezm-i ıeşminde ider kendüyi rüsvā fitne" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hüseyin Ayan, *age.*, s. 269.

874 F. 205^b-206^a, H. 157^{a-b}.

Bu gazel, Cevrî'nin "Olmasa ğamzeñ dem-â-dem yâr u hem-dem ıeşmüñe/ Mülk-i fitne böyle olmazdı müselleme ıeşmüñe" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hüseyin Ayan, *age.*, s. 261.

875

Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

-- + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Dildâr odur ki nâz ide hep mübtelâsına
Meyyâl odur niyâzı geçe dil-rübâsına
- 2 Şad kı̄l ü kâl yek-nigeh-i dîdesindedür
Taḥsîn ol münâzaranuñ âşinâsına
- 3 Ne 'işvesine vâsıta lâzım ne çeşmine
Meyl itmeyince 'âşıkınuñ müdde'âsına
- 4 Yâra ne dūd-ı dil gerek olur ne ḥod sirişk
Meyyâli şâbir olmayıcağ her cefâsına
- 5 Āşaf bize nihânî ne luḫf u ne mihr-i yâr
Biz 'âşıkuz perîleruñ eñ bî-vefâsına

876

Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Elde pür olsa sirişkümle n'ola peymâne
Eşkümüñ girse kümeyti ne 'aceb meydâna
- 2 Sîneden tîr-i müjeñ öyle geçer sulṫānum
Olmaz anuñ ser-i peykānı mülemma' kana
- 3 Fikr-i gîsū-yı girih-gîrūñ ile her demde
Ḳayd olur silsile-i 'aşkuña çoğ dîvâne
- 4 Dūd-ı dilden n'ola olmazsa nümâyān lem'a
İḫtiyâcı yoğ'a tîr-i elemüñ peykāna
- 5 'Āşıkâne az olur böylece nazm ey Āşaf
Ḳā'ilüz vādî-i eş'arı bilen iḫvāna

875 F. 206^a, H. 157^b.

Bu gazel, Nef'î'nin "Cânân odur ki serkeş ola mübtelâsına/ Āşık odur ki nâzı geçe dilrübâsına" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Metin Akkuş, *age.*, s. 335-336.

2 ol: olur F.

876 F. 206^{a-b}, H. 157^b.

Bu gazel, Nef'î'nin "Dolsa destimde n'ola eşkim ile peymâne/ Girse gülgün-ı sirişkim yeridir meydâne" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Metin Akkuş, *age.*, s. 331-332.

4 peykāna: bîgâne F.

5 "'Āşıkâne" kelimesi "'Āşıkāna" şeklinde de okunabilir.

877

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

++-- / ++-- / ++-- / ++-

- 1 Dil-i mecrūhum ile 'aql u hayālüm sende
Rūh-ı bīmār faqat kaldı diyār-ı tende
- 2 Sebeb-i rif'at iken çäkere āzād olmağ
Öyle zann eyleme yoğdur o taşavvur bende
- 3 Gelse sultān-ı hayālün dile giryān oluram
Çoğ olursa hoş olur cüy-ı revān meskende
- 4 Gerd-i pāyuñ getüren bād-ı şimāli gözedüp
Muntazır merdümek-i çeşm oturur revzende
- 5 Firqatün miñneti zār eyledi Āşaf kuluñı
İñleden bülbüli hecr-i gül imiş gülşende

878

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

++-- / ++-- / ++-- / ++-

- 1 Bize meyl itmege bu demde sezā yār olsa
Şad hezārān bulunur şūh vefā-dār olsa
- 2 Nereye gel dir iseñ gelse velī yoğ dimese
İzüñe düşse sözüñ tutsa kafā-dār olsa
- 3 Eylese bād-ı şabā gibi dilā geşt ü güzār
O dağı bir qadi şimsāda hevā-dār olsa
- 4 Gündüzün çekse mey-i sāğar-ı 'aşkı ammā
Gice maħmūr-ı mey-i guşsa vü bīmār olsa
- 5 Mā'il olduñsa bu Āşaf kuluña ħunkārum
Ğam yimez 'ālem aña büsbütün ağıyār olsa

877 F. 206^b, H. 157^b-158^a.

Bu gazel, Gelibolulu Ālî'nin "Dil-i maħzūnum ile 'aqlum ü fikrüm sende/ Ĥasta cānum yalıñuz qaldı diyār-ı tende" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Kudret Altun, *Gelibolulu Mustafâ Ālî ve Divânı (Vâridâtü'l-Enikâ)*, Özlem Kitabevi, Niğde 1999, s. 448.

1 diyār-ı: der-i yār-ı F.

878 F. 206^b-207^a, H. 158^a.

Bu gazel, Usûlî'nin "Bize bu aşk ile eglenmege bir yār olsa/ Yār bin bin bulunur yār-ı vefādār olsa" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *Usûlî Divanı*, Akçağ Yay., Ankara 1992, s. 216.

2 İzüñe: İziñe M.

3 qadi: qad-i F.

5 yimez: yemez F.

879

Mefâ'ilün fe'ilâtün mefâ'ilün fe'ilün

+ - + - / + + - - / + - + - / + + -

- 1 Olursa cānda n'ola bāğ-ı ārzū tāze
Bugün seçildi o gül gönça-i nigū tāze
- 2 Bu sālda çekmemege çāre var mıdur āyā
'Ale'd-devām ola sākī-i hānde-rū tāze
- 3 Diyen ne semtle olur fetḥ-i bāb-ı aḥvālüm
Daḥı o māh-ı nev-āyīn ü mihr-rū tāze
- 4 Getürdigine göre bār-ı miḥneti bārī
Göreydi çeşme-sāz-ı 'işve-cū tāze
- 5 Şafā-yı zevk ile irmekde Āşafā çü ḥuzūr
Bu bāğ-ı tāze cihān gülşeninde bū tāze

880

Mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Haṭā itdi yem-i 'aşkuñla gönüm ülfet itdükçe
Ne cānlar virdi görseñ yād-ı vaqt-i vuşlat itdükçe
- 2 Gelüp sākīlik eyler la'1 ü yāqūt-ı lebūñ cānā
Dem-i hecrūñle dil bezm-i cefāda şoḥbet itdükçe
- 3 Esüp bād-ı ḥavādiş döndürür bu keştī-i cāmı
Çıkup aḥbāb-ı ğam meyl-i kenār-ı 'işret itdükçe
- 4 Olurlar ḥişşe-mend kālā-yı feyz-i pür-ma'ānīden
Heme muğbeçeler pīr-i muğāna ḥıdmet itdükçe
- 5 Temennā-yı niyāzum dōst[ı] bī-rahm eyledi Āşaf
O cevrin arturur oldı ben aña minnet itdükçe

879 F. 207^a, H. 158^a.

Bu gazel, İsmetî'nin "Olursa dilde n'ola dāğ-ı ārzū taze/ Henüz açıldı o gül daḥi reng ü bū taze" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Haluk İpekten, *İsmetî Divânı*, Atatürk Üniv. Yay., Ankara 1974, s. 95.

1 nigū: nīkū M.

4 İkinci mısradaki vezin aksamaktadır.

5 zevk: kevn F. // "ilk" tāze: F.de yok.

880 F. 207^a, H. 158^{a-b}.

Bu gazel, Sabrî'nin "Şafā etdi ğam-ı hicrānla gönüm ülfet itdükçe/ Ne idi derdi evvel ārzū-yi vuşlat itdükçe" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 271.

2 lebūñ: femūñ F.

3 döndürür: dönderür F.

4 ḥişşe-: ḥişşe- M.

881

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Cihân-ı bî-bekâyı gör içinde bāde nüş itme
Türāb olsañ gerek Ceyhün gibi cüş u hurüş itme
- 2 Çeküp rîgüñ seni de inledür dest-i felek bir gün
Bu dār-ı bî-bekâda nağme-i şeştâyı güş itme
- 3 Azād ol kevn-i gamdan tarh-ı eşyâyı temellük kııl
Eger iħrāk-ı 'aşk iseñ serüñ bir def'a püş itme
- 4 Kerāmet ehli minberden çeker bir rüz seni şüfî
Olursın merkezüñden sen şakım kim mey fūrüş itme
- 5 Bağ ahvāline Āşaf Kays-ı zāruñ eyleme taqlîd
Ne ħadde 'āşık iseñ başuñı lâ-'aql u hüş itme

882

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Bir kadeh nüş it ādāb-ı nāb gelsün çeşmüñe
Keyf olursañ sāza başla ħ'āb gelsün çeşmüñe
- 2 Dīdeden pür-nür iken tākāt getürmez māh-tāb
Rāh fikri var ise bî-tāb gelsün çeşmüñe
- 3 Rūyuñı görmek dilerseñ bir nazār mir'āta kııl
Mıhr-i tābuñ lem'ası meh-tāb gelsün çeşmüñe
- 4 'Ākil iseñ girye ile olmaz iş bir yāra var
Sen gerek nem dök gerek ħün-āb gelsün çeşmüñe
- 5 Merd iseñ Āşaf ħumār-ı rāħdan açma gözin
Dünyenüñ naqşı ħayāl-i ħ'āb gelsün çeşmüñe

881 F. 207^b, H. 158^b.

Bu gazel, Sabrî'nin "Fenā-yı rüzgārı āk inende 'ayş ü nüş etme/ ħamüş olsañ gerek deryā gibi cüş u hurüş etme"
matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 270.

3 Azād: Āzād H.

5 ħadde: ħadden F.

882 F. 207^b, H. 158^b.

Bu gazel, Nef'î'nin "Bir dolu nüş et şarāb-ı nāb gelsin çeşmine/ Mest olursın nāza başla ħāb gelsin çeşmine"
matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Metin Akkuş, *age.*, s. 335.

4 yāra: pāre H.

5 naqşı: naqş-ı F.

883

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 İder hüsün müzeyyen ol haṭ-ı nev şāneden soñra
Bilür 'aşıklarunı kadrin hele ammā neden soñra
- 2 Ne efgān u ne āh evvel baķışda baķş-ı cān itdüm
Beni şormak sezā mı bülbül ü pervāneden soñra
- 3 Mey-ābād-ı meveddetde murād almak dilerseñ sen
Fem-i hūbānı būs eyle leb-i peymāneden soñra
- 4 Ne ğam bāzīçe-i güdek olursañ bu dem-i 'aşķda
Alursın kāmunı bir semt-ile bīġāneden soñra
- 5 Hāzer Āşaf tekāsül-güne luṭf-ı yārdan kaçma
Seni hāk-i reh eyler 'işve-i mestāneden soñra

884

Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fa'ülün

-- + / + -- + / + -- + / + --

- 1 Ol teng dile derd-i dilümden haber eyle
Ey sūz-ı derūnum kerem ile eşer eyle
- 2 Efkārī-i bīzārumı ey baḥt-ı siyeh ķo
Baķş-ı kerem ol baña ya luṭf-ı nazar eyle
- 3 Meyhāne-i bezm-i Cem-i evķāt-şümār ol
Sākī mey-i gül-gün-ı şūrāhīyi ter eyle
- 4 Bir tarzā huzūr vir yine şehir-i ğam-ı cāna
Her ğamze-i mey-nūşına hūn-ı ciger eyle
- 5 Efsāne-i ķufl-ı der-i mefhūmı ķo Āşaf
Miftāhını sen beste-i āh-ı seher eyle

883 F. 207^b-208^a, H. 158^b-159^a.

1 hüsün: hüsün F.

2 sezā mı: sezā-yı F.

3 dilerseñ: dilersin F. // hūbānı: hūbāne'i F. / eyle: it F.

4 kāmunı: kāmını F.

5 reh: rāh F.

884 F. 208^a, H. 159^a.

Bu gazel, Sabrî'nin "Ol seng-dile sūz-ı dilümden haber eyle/ Ey āh-ı hāzīnüm eşeriyle eşer eyle" matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 265.

3 mey-i: meye F.

885

Fā'īlātün fā'īlātün fā'īlātün fā'īlün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Tārik olmam zārdan cānāna kār itmezse de
Mā-ḥazar ḥündür ciğer dost i'tibār itmezse de
- 2 Sen müdām dūr olma ey cān şayd-gāh-ı yārdan
Ḥāk-i pāy-ı raḥş-ı nāz eyler şikār itmezse de
- 3 Ger güzer kılsa sihāmı rūḥ bulur ten bir zamān
Āşiyān-ı pūtede her giz karar itmezse de
- 4 Vaḳt olur meyyāli cānından ider bīzār 'aşk
Nefret eyler yārdan terk-i diyār itmezse de
- 5 Āşafā mehcūr-ı yār olmaḳ yeter rif'at bize
Necm anı dīde-i zaḥm-ı rüzgār itmezse de

886

Meḫ'ülü meḫ'īlü meḫ'īlü fā'ülün

- - + / + - - + / + - - + / + - -

- 1 Teşīrūñ ile ḳalbümü maḥz-ı İrem eyle
Çağlatma yaşum pādişehüm gel kerem eyle
- 2 Va'd eyledi öpdürmege rüyın olıcaḳ 'id
Yā Rab sen o cānānumı şābit-ḳadem eyle
- 3 Ey dil ki şümār eyleyelüm rüz-ı firāḳı
Ben sübhā-i eşküm çekeyüm sen raḳam eyle
- 4 Bir dem elemin çekmege degmez bu fenānuñ
Ne çāre iderseñ idegör def'-i ğam eyle
- 5 Gel sāz-ı feşāhatle girüp rāh-ı ḥicāza
Ey kıl-k-i nevā-perver-i Āşaf naḡam eyle

885 F. 208^{a-b}, H. 159^a.

Bu gazel, İsmetî'nin "Fāriğ olmam nāleden dildāre kār etmezse de/ Süziş-i dildir ğaraż yār i'tibār etmezse de" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Haluk İpekten, *age.*, s. 90.

886 F. 208^b, H. 159^b.

Bu gazel, Edirmeli Fâiz'in "Teşīrūñ ile ḥānemi reşk-i İrem eyle/ Ağlatma beni iki gözüm gel kerem eyle" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Tarık Demir, *Edirneli Fâiz Divanı İnceleme-Metin-Dizin*, Gazi Üniv. Sosyal Bilimler Ens., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006, s. 167-168.

1 ḳalbümü: ḳalbimi F.

2 rüyın: rüyūñ H. // cānānumı: cānāneyi H.

887

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 ‘Ālemüñ güldi yüzi devr-i dil-efrüzında
Viridi şad-berg-i terüñ baht-ı dil-efrüzında
- 2 Sāğar-ı bezm-i heves pür mül-i şevk olmayıcağ
Gülşenüñ zevkı nedür mevsim-i nevrüzında
- 3 Şu‘le-i tîğ-ı kazādur hazer ey çarh hazer
‘Āşikuñ sūz-ı dili nār-ı cihān-süzında
- 4 Bir harāmīdür anuñ dīdesi kim yazmışdur
Resmin üstād-ı kader deşne-i dil-düzında
- 5 Dilese feyz-ile ger kuzüm-i tab‘-ı Āşaf
‘Arz ider ma‘nī-i kıl-k-i güher-endüzında

888

Mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Urup dest-i hasāret cān dile dil cāna mestāne
Vişālūñ üzre rezm itdi iki hem-hāne mestāne
- 2 Yed-i tūlā-yı feyziyle zemīnden zülfi ref itdi
Fütāde olmuş-idi bu dil-i dīvāne mestāne
- 3 Mişāl-i kebg-i peykān-hürde cevlan itmeden kaldı
Baş urdı sūz-ı şem‘a lā-cerem pervāne mestāne
- 4 Olur sākī-i bezm-i ‘işve ey dil olma āzürde
Ne fitne itse saña dīde-i cānāne mestāne
- 5 Dile olsa neşāṭ-āver ‘aceb mi vuşlat ey Āşaf
Dilümde mey yanumda sākī-i kāşāne mestāne

887 F. 208^b-209^a, H. 159^b.

Bu gazel, Sabrî'nin "Ḥande-rüy oldı hevā devr-i dil-efrüzında/ 'Ālem açıldı gülüñ ṭālī'-i firüzında" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 260.

1 Viridi: Verd-i F.

888 F. 209^a, H. 159^b.

Bu gazel, Sabrî'nin "Çeküp tîğ-i huşumet cān dile dil cāne mestāne/ Ḥayālūñ üzre cenk etdi iki hem-hāne mestāne" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 278.

889

Meʿūlü fāʿilātü mefāʿilü fāʿilün

-- + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Bāzār-ı hecri bir dem ola çarḥ şād ide
Serrest-i rāḥ-ı sāğar-ı ḥumm-ı murād ide
- 2 Virmez o sīm-berde olan ṭurra revnaḳın
Her kim ki sīm-i ḥālişi bir bir sevād ide
- 3 Çekdürmek üzre silsile-i nāzı ol perī
Kisrī-i қаşr-ı şīve olup şanki dād ide
- 4 Tefvīz ider o dīdesi ḥün-rīze kendüsin
Sehm-i қаzāya ol ki müdām inḳıyād ide
- 5 Āşaf dilümde alışa mı hiç firāḳ u vaşl
Mümkin mi mā' nār ile hiç ittihād ide

890

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Merd iseñ el uragör cām-ı neşāt-efrūza
Sünbül ü gül gibi ögünme dem-i nevrūza
- 2 Verd-i ḥüsünin göricek bezm-i ṭarāvet-baḥşuñ
Başladı bülbül-i şeydā daḥı sāz u söze
- 3 Döndi ʿişretde bugün muğbeçe-i sākī-i mey
Femine қand alan tūtī-i dest-āmūza
- 4 Rūy-ı dil şūriş-i āsībe neden tā bu қadar
Zülf-i pür-ḥam gibi bir kāfir-i kīn-endūza
- 5 Münқаtıʿ olmayalum bāb-ı Ḥudāʿdan Āşaf
Genc-i feyz-i keremin eyleyelüm deryūze

889 F. 209^{a-b}, H. 160^a.

Bu gazel, Sabrî'nin "Nā-kām-ı ʿaşkı bir gün ola dehr şād ede/ Ser-cüş-i nüş-ı bāde-i ḥumm-ı murād ede" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 269.

4 kendüsin: kendisin H.

890 F. 209^b, H. 160^a.

Bu gazel, Sabrî'nin "Rind iseñ dest uragör cām-ı neşāt-efrūza/ Lāle vü gül gibi қatlanma dem-i nev-rūza" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 261.

1 uragör: üzre gör F.

2 ḥüsünin: ḥüsünüñ F.

891

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Bāz-ı çeşmi murğ-ı cān almağda şad nāz eylese
Ol melek-rū evc-i istignāda pervāz eylese
- 2 Hecrine hāş eyledi şehr-i dili Dārā-yı 'aşk
Kişver-i ferhatden anı n'ola ifrāz eylese
- 3 Lāne-i tayrı birağmazdı serinden Kays-ı zār
Hadden efzün 'aşk anı mest-i ser-endāz eylese
- 4 Müşteridür dil metā'-ı nāza ğam mı ger aña
H'āce-i çeşmüñ dekān-ı şiveyi bāz eylese
- 5 İñledür 'uşşāķı Āşaf hāme-i hoş-lehcemüz
Bülbül-āsā perde-i şehnāza āğāz eylese

892

Mefā' ilün fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün

+ - + - / + + - - / + - + - / + + -

- 1 Ne gūne eylese dīdār-ı yāra nezzāre
Gürisne 'ayn-ı meveddet toyar mı dīdāra
- 2 Nigāh-ı çeşmüm eger berķ-ı mihr-i çarķ olsa
Ki řakat-āver olur mı fūrūğ-ı ruhsāra
- 3 Sirişk-i firķat alur dāmenin yā hayrānı
Muķābil olsa nazār tāb-ı rūy-ı dildāra
- 4 Müşābih itdi tenüm tīr-i ğuşsa ğırbāle
Hezār 'ayn ile dil vālih ol sitem-kāra
- 5 'Aceb mi kılsa mübāhāt ü iftiħār Āşaf
Nazīre itmede üstād-ı ma'rifet-kāra

891 F. 209^b, H. 160^{a-b}.

Bu gazel, Sabrî'nin "Murğ-ı cān-ı 'aşıkı almağda biñ nāz eylese/ Ol melek eflāk-i istignāda pervāz eylese" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 266.

2 ferhatden: ferhunden H.

3 tayrı: tayr F.

4 H'āce-i: Hōca-i H. / şiveyi: şive'i F.

892 F. 210^a, H. 160^b.

Bu gazel, Sabrî'nin "Ne deñlü eylese ruhsār-ı yāre nezzāre/ Gürisne çeşm-i muħabbet döyer mi dīdāre" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 262.

3 firķat: ferhat H. / dāmenin: dāmenüñ H.

893

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Geç o 'işretten ki anda feyze imkân olmaya
Cām-ı sākī neş'e-dād-ı zihni-yārān olmaya
- 2 Geç o bāguñ 'āleminden kim dimāğ-āzürdedür
Süd-mend-i nükhet-i gülberg-i handān olmaya
- 3 Tengdür mişl-i fener dil şem'-i leyl-i firqate
Hiç ne mümkindür tarīķ-ı ğamda sūzān olmaya
- 4 Zeylini itmez keşide cengden ol rezm-cū
Çār mevc-i baħr-ı hūn tā kim nümāyān olmaya
- 5 Çekmem Āşaf çarħa seyf-i pür-şerār-ı āhumı
Berķ-ı sūziş-baħş-ı mihr ü mäh-ı tībān olmaya

894

Müfte' ilün mefā' ilün müfte' ilün mefā' ilün

- + + - / + - + - / - + + - / + - + -

- 1 Ğıbta o merd-i bezme kim bī-ğam u bī-ħumār ola
Şorduğı sāğar-ı meyün keyfi ħired-figār ola
- 2 Serde hevā fevic fevic gözde şarāb-ı eşk-i ter
Vehmüm odur ki rāz-ı dil dem-be-dem āşikār ola
- 3 Reşk o ehl-i 'aşka kim gönlini dār-ı dünyede
Bende keşide eyleyen kākül-i fitne-kār ola
- 4 Keştī-i dil bār-ı ricā ile irer mi sāhile
Ħayf aña reh-nümün ile rehberi rüzgār ola
- 5 Āşaf-ı zāra dem-be-dem şöhret-i giryedür murād
'Ayn-ı ricā ki pāyına şimdi güher-nişār ola

893 F. 210^a, H. 160^b.

Bu gazel, Sabrî'nin "Geç o meclisten ki anda feyze imkân olmaya/ Luḫf-ı sākī neş'e-baħş-ı ṭab'-ı yārān olmaya" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 267.

894 F. 210^b, H. 160^b-161^a.

Bu gazel, Sabrî'nin "Ey hoş o rind-i 'aşk kim bī-keder-i ħumār ola/ Çekdiği cām-ı bādenün keyfi ħired-figār ola" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 268.

2 fevic fevic: fevc ü fevc F.

4 birinci mısranın ikinci tefilesinde vezin aksamaktadır.

895

Meḫ'ülü meḫ'īlü meḫ'īlü fa'ülün

--+ / +---+ / +---+ / +---

- 1 Hün itdi gözüm seyl-i sirişküm nazaruñda
Hakḫ-ı nıgehüm kaldı senüñ hāk-i rehüñde
- 2 'Uşşāk aḫup şu gibi pāyuña dökülsün
Sen serv-şifat şābit olup ṭur yerüñde
- 3 Seyfüñ ki gelür ḫaşd-ı dile nāz ile her ān
Beller kesici cūy-ı revāndur kemerüñde
- 4 Gelsün ḫo dem-i hecr ile hün-āb-ı sirişküm
Hāşāki götürsün ḫomasun reh-güzerüñde
- 5 Başıñda hevā-yı ḫaṭ-ı hūb olsa ey Āşaf
Taḫdīr-i ezel böyle imiş çünki serüñde

896

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

-+--- / -+--- / -+--- / -+-

- 1 Şol ḫadar kim şerḫa çekdüm bu dil-i sūzānuma
Olmadı her giz şifā hecr-i dil-i vīrānuma
- 2 Degmeden iḫsān umulmaz ṭab' iḫbāl eylemez
'Aşḫ ārām virmez o hūbānsa gelmez yanuma
- 3 Bir ḫazā olur 'adūya rūyı tāb 'arz itmesün
Hakḫ Te'ālā ol ḫazāyı virmesün dūşmānuma
- 4 'Aşḫuma taḫsīn ider hūbāna ṭurmaz şetm ider
Birbirin geçmekde zāhid cānuma cānānuma
- 5 Āşafā bu dehri tāb-ı mihr ü māh itdi yine
Çok pesendler himmet-i şī'r-i güher-efşānuma

895 F. 210^b, H. 161^a.

2 pāyuña: pāyūña H.

3 ḫaşd-ı: ḫaşr-ı F.

5 Başıñda: Başında F.

896 F. 211^a, H. 161^a.

2 hūbānsa: hūbān ise M.

4 ṭurmaz: durmaz F.

897

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + - -

- 1 'Āşık-ı pür-nār-ı şevk ol tâb gelsün çeşmüñe
Şevk-ı dilden âteş-i hün-âb gelsün çeşmüñe
- 2 Öyle ğark it dehri eşküñle mişâl-i Kaytafâ
Āfitâb çün hâle-i girdâb gelsün çeşmüñe
- 3 Ka'be-i kuyını yâruñ şol kadar eyle hayâl
Deyr içinde naqş-veş mihrâb gelsün çeşmüñe
- 4 Ey gözüm bîdâr iken ümmîd-i şihhat eyleme
Ol melek-haşlet müdâm der-h'âb gelsün çeşmüñe
- 5 Āşafâ şî'r-i dür-efşânüñ senüñ güş eyleyen
Hün-ı dilden gevher-i nâyâb gelsün çeşmüñe

898

Mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün mefâ' ilün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Bahâ-yı la'linüñ şor kıymetini cāvidân şanma
O cevher degme bir kânda bulunmaz rāygân şanma
- 2 Hayâl-i la'l-i nābuñ lezzeti çıkmaz derūnumdan
Beni ey pür-cefâ hüsñüñ gibi nâ-mihribân şanma
- 3 Uzaqdan eyle cevlân mişl-i murğ-ı kebg-i âzādî
Bu dil ser-pençe-i şehbâz-ı demdür âşiyân şanma
- 4 Olur ruşat penâh-ı dîdesi serhoş iken yâruñ
O sehmi rāygân ey cān-ı rüsvâ der-kemân şanma
- 5 Mey-i düşîne virmiş yâra dârü-yı ferâmüşı
Gice içürdügin Āşaf aña hâtır-nişân şanma

897 F. 211^a, H. 161^{a-b}.

Bu gazel, Mezâkî'nin "'Āşık-ı pür-sûz-ı 'ışk ol tâb gelsün çeşmüñe/ Tâb-ı dilden şu'le-gün hün-âb gelsün çeşmüñe" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Ahmet Mermer, *age.*, s. 516.

898 F. 211^{a-b}, H. 161^b.

Bu gazel, İsmetî'nin "Bahâr-ı hüsñüñüñ bil kıdrin ey meh cāvidân şanma/ O gevher degme bir kânda bulunmaz rāygân şanma" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haluk İpekten, *age.*, s. 95-96.

5 düşîne: nüşîne F. / ferâmüşı: ferâmüşını F. // içürdügin: içürdügin F.

899

Fā'īlātün fā'īlātün fā'īlātün fā'īlün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Dīde-i Ceyhūn' uñı seyl itdüğüñden yāra ne
Bir şağalmaz şerhadur 'aşk-ı maḥabbet çāre ne
- 2 Ol meh-i dil-tenge hiç itmez eşer feryād-ı dil
Sen dil efgār olduğıñdan kākül-i dildāra ne
- 3 Cismümüzden nāvekūñ çekme şehā bundan girü
Āba perhīz eylemekde muḥtaızır bīmāra ne
- 4 Faḥte dilden kuluñ verdler özinden 'āşıkūñ
Fitne-i çeşmüñ ne itdi sezmezin gül-zāra ne
- 5 İtme Āşaf zāhid-i nādān ile baḥş-i 'izār
Mā'il-i ruḥsār olandan zāhid-i bīzāra ne

900

Meḥā'īlün meḥā'īlün meḥā'īlün meḥā'īlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Giderseñ ey nesīm ol vech-i gül-gūna selām eyle
Olursañ ger muşādif çeşm-i pür-ḥūna selām eyle
- 2 Şaḥınsun sūzişümden nüh kıbābın iderem iḥrāk
Baña ḥoḳınmasun ey āh gerdūna selām eyle
- 3 Yine şaḥn-ı cünün sālīm degüldür di ki şād olsun
Git ey efgān benden rūḥ-ı Mecnūn'a selām eyle
- 4 Di çekdük biz dirāḥt-ı mīve-i zevḳından ey eşk el
Rehūñ uğrarsa ger ol şāḥ-ı mevzūna selām eyle
- 5 Ḥaḥ-ı nev-ḥīzi medḥin itdi maḥlūb Āşafā ol yār
Hemīn imdāda yetsün tāze maẓmūna selām eyle

899 F. 211^b, H. 161^b.

1 yāra: ziyāde F.

2 feryād-ı dil: feryād-ı 'aşk F. // dil-efgār: dil-figār H.

3 nāvekūñ: peykenūñ F. / girü: gerü F.

900 F. 211^b-212^a, H. 161^b-162^a.

Bu gazel, Vecdî'nin "Varursañ ey şabā ol zülf-i şebgūna selām eyle/ Düşerse hem dil-i maḥbūs u maḥzūna selām eyle" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Ahmet Mermer, *age.*, s. 135-136.

2 kıbābın: kıbābuñ F.

4 biz: bir F. / eşk el: eşk-i al F.

5 nev-ḥīzi: nev-ḥīz F.

901

Meʿûlü mefâʿîlü mefâʿîlü faʿûlün

-- + / + -- + / + -- + / + --

- 1 Bir cān ki huzūr eyleye zülf-i siyehüñde
Rāhatdadur ol devlet-i taraf-ı külehüñde
- 2 Şad cān-ile şadık nice olmaz aña kurbān
Biñ küşte bulur rûh ki her bir nigeñde
- 3 Yā maqdemünñ yā ser-i gīsün eşeridür
Çok ʿıtr-ı havādis bulunur gerd-i rehüñde
- 4 Ey çarh bize işveyi öyle mi kılarduñ
Ān olsa eger yār gibi mihr ü mehüñde
- 5 Bahtum uyanup gamları eylerdi ferāmüş
Āşaf seni görseydi eger hʿab-gehüñde

902

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

+ + -- / + + -- / + + -- / + + --

- 1 Çarışup perçem-i müşg-i Hutun-i cānāne
Ne kadar gör dil-i meksūra ulaşdı şāne
- 2 Yine bu dilleri maḥzūn u elem-nāk itme
Girme ey şāne o zülf-i ḥam-ı müşg-efşāna
- 3 Etegin koymayalum ey dil-i rüsvā yāruñ
Çays irmez mi bize düşmeyelüm yabana
- 4 Şimdi geldüñ hele şabr eyle tur ey gamze-i yār
Āşinā olmadan uymak ne revā nādāna
- 5 Dil-i Āşaf da nice olsa gerek bunca hümüm
Hele bilmez mi ola teng idügin gam-hāne

901 F. 212^a, H. 162^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Bir dil ki karar eyleye zülf-i siyehüñde/ Āsüdedür ol sâye-i taraf-ı külehüñde" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *Şeyhülislâm Yahyâ Divânı*, MEB Yay., Ankara 2001, s. 383.

4 işveyi: işve'i F.

5 Bahtum: Necmüm F. // görseydi: görse idi F.

902 F. 212^{a-b}, H. 162^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Tolaşup kâkül-i anber-şiken-i cānāne/ Ne kadar hâtır-ı maḥzūna toķandı şāne" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 380.

1 müşg-i: misk-i F.

4 olmadan: olmadın H.

903

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Yaşum dökdüm yire âh eyleyüp ol yâr yanında
Ġalať itdüm yire düşdi yaşum aġyâr yanında
- 2 Dili şad-pâre eyler hiç emân virmez o peykânı
Ne lâzım böyle mergüb olmať ol hün-h'âr yanında
- 3 Bu bâġ-ı 'âlem içre şâd olsun gül gibi her dem
Anuñ kim sen gibi bir ġonça-i ter var yanında
- 4 Deründen nice mümkündür çıkam ben 'âşık-ı zâruñ
Geh olur bir gedâ mergüb olur hunkâr yanında
- 5 Zamâne dilberi Ķays olsa Āşaf iltifât itmez
O 'âşık kim bulunmaz dirhem ü dînâr yanında

904

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Ne cânlar var o zülf-i pîç pîçe mübtelâlarda
Ne 'âşık bendleri çözümedi ħaldı belâlarda
- 2 Urursın taşlara cevr ile dil âyînesin ammâ
Alur deste anı bisyâr olur bu dil-rübâlarda
- 3 Neşât irmez ġamuñsa ħaste dilden hiç cüdâ olmaz
Vefâ resmin bilür yoġ yadlarda âşinâlarda
- 4 Seġâvet kenzine mâlik olup mışr-ı melâġatde
Ĥaġîr olur şeh-i devrâna ser egmez gedâlar da
- 5 İrişdi yine Āşaf saña feyz-i luťf-ı Rabbânî
Ĥalâvet var yeşillerde leťâfet var havâlarda

903 F. 212^b, H. (Yok).

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Yüz urdum yire tenhâ añlayup dil-dâr yanında/ Ĥaťâ itdüm yire düşdi yüzüm aġyâr yanında" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 368.

904 F. 212^b-213^a, H. 162^b.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Ne diller var o zülf-i pîç-pîçe mübtelâlarda/ Ne âdem cânları ħurtulmadı ħaldı belâlarda" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 372.

1 pîçe: pîç M.

905

Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fa'ülün

--+ / +---+ / +---+ / +---

- 1 Çün dâne-i eşküm ki çıkar kıan arasında
İncü gibidür rişte-i mercân arasında
- 2 Çeşm-i nigehtënden şakınur mı dil-i şeydâ
Bir vâsıadur gönlüme hûbân arasında
- 3 Dünyâda güzelliğe o şeh Yûsuf-ı şânî
Bir fitne çıkar kırkaram ihvân arasında
- 4 Ayırmasa mâbeynini ger deşne-i bürrân
Fitne çoğalardı ten ile cân arasında
- 5 Āşaf seni mi gördi hemân kâtil-i çeşmi
Hışm eyleyecek bunca müselmân arasında

906

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+--- / +--- / +--- / +---

- 1 Dil-i 'âşık n'ola meyl eylemezse vaşl-ı hûbâna
Ne miñnetler çeker olsa giriftâr derd-i hicrâna
- 2 Diñüz cân-ı şafâ-bağşı getürsün sâķi-i meclis
Bizümle şart u va'd itmiş idi tûrmaz mı peymâna
- 3 Kıyâm-ı servi kıadd-i yâra teşbîh itdüm incinmiş
Anı âyâ kim ulaşdırdı bilsem gûş-ı cânâna
- 4 Bu şeb peymânelerle sâķiyâ pür-zeyn idi bezmüñ
Seher gördüm ne bezm-i behcet-efrüz var ne mestâne
- 5 Bu 'işretten ayağ çekmek münâsibdür bize Āşaf
Taħammül eylemez hüşyâr olan eṭvâr-ı rindâna

905 F. 213^a, H. 162^b.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Her kıatre-i eşküm ki akar kıan arasında/ Lü'lü' gibidür subħa-i mercân arasında" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 332.

4 ten ile: tenle F.

906 F. 213^a, H. 162^b.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Dil-i şeydâ nola meyl eylemezse vaşl-ı cânâne/ Ne zaħmetler çeküpdür alışınca derd-i hicrâne" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 381.

1 vaşl-ı: vuşül-i F.

2 Diñüz: Diyin F. / getürsün: getürsin F.

5 ayağ: ayak H.

907

Mütefâ‘ilün fâ‘ülün mütefâ‘ilün fâ‘ülün
(Fe‘ilâtü fâ‘ilâtün fe‘ilâtü fâ‘ilâtün)

++-+- / +-- / +-+- / +--

- 1 Nice cāna yer ola çün yer ide o yâr dilde
 Harekât-ı dil-firîbi koya mı karar dilde
- 2 Teni pāre pāre itse nigehe görürdi hālüm
 Ki lisān-ile vaşfa gelmez nice derd var dilde
- 3 Gözümüñ nemi dükendi dağı dūd-ı dil dükemez
 Var iken ‘adū söziyle nice inkisār dilde
- 4 Ğam-ı zülfi ile dīdem şeb ü rüz girye eyler
 Söyünür mi bunca şudan baķuñ ol şerār dilde
- 5 Yine āteş-i derūna şu sepildi tīrlerinden
 Reşehāt-ı feyz[i] Āşaf kōmadı gubār dilde

908

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

-+-- / -+-- / -+-- / -+-

- 1 Dökmeseydüm girye dem-fersūd dirdüm bādeye
 İtmeseydüm āh-ı sūziş dūd dirdüm bādeye
- 2 Olmasa bādī fem-i yāķūt-ı yāri emmege
 Bir mey-i nāķīz-i semm-ālūd dirdüm bādeye
- 3 ‘Aks-i hüsñüñle dinür āyīne-i gītī-nümā
 Ben Hālīl’em āteş-i Nemrūd dirdüm bādeye
- 4 Sāķī-i bezm olsa dirdüm ‘işrete devr-i hilāl
 Cām şunsa encüm-i mes‘ūd dirdüm bādeye
- 5 Duķter-i rez diyü ta‘bīr itdiler Āşaf meyi
 Ben didüm ki dilber-i maķşūd dirdüm bādeye

907 F. 213^b, H. 163^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ’nın “Nice şabra yer çalır çün yer ide o yâr dilde/ Harekât-ı dil-firîbi koya mı karar dilde” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 365.

1 cāna: cānda H. // Harekât-ı: مکتات M.

908 F. 213^b, H. 163^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ’nın “İtmeseydüm girye ğam-fersūd dirdüm bādeye/ Kılmasam āh āteş-i bî-dūd dirdüm bādeye” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 369.

1 dem-fersūd: dem-fersüde M. // “āh-i” kelimesi “ah keşke” anlamıyla terkipsiz de okunabilir.

5 didüm ki: dimedüm ki F.

909

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Dîdeden şu saçdıgum bu sîne-i süzânuma
Âteş-i dil itmesün te’şîr diyü cânânuma
- 2 Cism-i zârum tîr-i cevriyle idüp pür dağ dağ
Yine ıturmaz diş biler ol bî-raħim yâr ıanuma
- 3 Hıyliden dil meskenin cânân için itdüm tehî
Yir ider cânumda ol yârum gelürse yanuma
- 4 Kanda gitse sâye-âsâ dil de olur hem-rehi
Kul gerekmez mi ‘aceb kim ol şeh-i hûbânuma
- 5 Söyle luş it sen kime meftünsın ey Âşaf dise
Biñ hacâletle cevâbını diyem sulţânuma

910

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Gönüm eglenmez dime cânâ bahâr olsun hele
Dâm-ı ‘ıyşa murg-ı behcet bir şikâr olsun hele
- 2 Müşkil olmaz dostı hâlî eylemek ağıyardan
Necm-i baştum ola mes‘ud yâr yâr olsun hele
- 3 ‘Aynına girmek raķîbüñ nice olur seyr idüñ
Bu ten-i zerdüm rehinde pür-gubâr olsun hele
- 4 Diberâ uğruñda ölmek irtikâb itdüm diyen
Sâğar-ı şevkuñ içüp bî-ihtiyâr olsun hele
- 5 Ol şeh-i hüsnuñ şaķın Âşaf inanma luşfına
Kıymet-i hüsün bilür bir şehriyâr olsun hele

909 F. 214^a, H. 163^a.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ’nın “Dîdeden şu sepdigüm bu sîne-i süzânuma/ Kırķarın te’şîr ide süz-ı dilüm cânânuma” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 376.

1 saçdıgum: saçduğum H.

2 ıurmaz: durmaz F.

3 meskenin: meskenüñ F.

4 hem-rehi: hem-revi F. // şeh-i: şehi F.

5 dise: diseñ F.

910 F. 214^a, H. 163^b.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ’nın “Gönüm açılmaz dime cânâ bahâr olsun hele/ Evme ‘ayşa murg-i zerrîn-per şikâr olsun hele” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 339.

5 Kıymet-i hüsün bilür: Kıymeti hüsnuñ bilüp F.

911

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Dilber açılrsa biraz pür mey-i nâb olsa bize
İrse sâkî kadeh-i def'-i hicâb olsa bize
- 2 Taht-ı şāhānda konan cevheri biz n'eyleyelüm
Sāgar-ı Cem'de olan la'l-i müzāb olsa bize
- 3 Zerrece rāh-ı mecāzî beni sermest idemez
Tā ezel bâde-nüşuz köhne şarāb olsa bize
- 4 Bilmezem ol denî hussāda 'aceb n'işlemiştüz
Kim şafā kesbin ider nice 'azāb olsa bize
- 5 Kānda var tāze güzel diyü ararduk Āşaf
Soñra hālî olıcağ yār cevāb olsa bize

912

Me'ülü fā 'ilātü mefā 'ilü fā 'ilün

- - + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Yār şām ile gelse raķīb āgeh olmasa
Ol bed-fi'āl sāye gibi hem-reh olmasa
- 2 Tūl-ı emel ne deñlü füzün olsa nîk idi
Hāl-i hayāt u naħl-i şafā kūteh olmasa
- 3 Nāşıh bu deñlü ğaflet-i güft-i mecāz ile
Uçmağ kıyāsın itmez idi ebleh olmasa
- 4 Mesrürdur mükāleme-i yār ile bu dil
Bağrum kebāb olurdu eger ol şeh olmasa
- 5 Göstermez idi vechini Āşaf gül-i terīn
Gül-zār içinde cümleden ol eşbeh olmasa

911 F. 214^{a-b}, H. 163^b.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Yār açılrsa biraz bâde-i nâb olsa bize/ Gelse sâkî sebab-i ref'-i hicâb olsa bize" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 331.

1 sâkî kadeh-i: sâkî-i kadeh H.

2 Taht-ı: Taht-ı M.

3 bâde-: mey- F.

912 F. 214^b, H. 163^b-164^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Dil-ber giceyle gelse raķīb āgeh olmasa/ Ol rû-siyāh sāye gibi hem-reh olmasa" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 338.

913

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Rāhı bir sâğardan içsek kim ferâğı olmasa
Bir meyüñ hem keyfi olsağ kim yasağı olmasa
- 2 Düzd-i ğamzeñ kanda şaqlardı çalup cān u dili
Fitne-i dīdeñ eger anuñ yatağı olmasa
- 3 Göñlüme bendler idüp farq-ı külāhuñdan zühür
Perçemüñ şāhib-ğurüc olmazdı bağı olmasa
- 4 Yā nice süknā iderdi şöyle bir vīrāneyi
Sīne ger şāh-ı ğamuñ eski ocağı olmasa
- 5 Āşaf' uñ güftarı olmaz idi böyle sūz-nāk
Āteş-i firqatle yanmış dilde dağı olmasa

914

Müstef' ilün müstef' ilün müstef' ilün müstef' ilün

- - + - / - - + - / - - + - / - - + -

- 1 Būy-ı şafā almazdı cān nev-ğat-ı müşğīn olmasa
Şeb-būydan olmazdı ğazğ şemm-i reyāhīn olmasa
- 2 Şabr u qarār-ı göñlümi tālān iderse ğam degül
Tātār-ı çeşmüñ serverā ğāret-ger-i dīn olmasa
- 3 Cānā zarāfetle femüñ beñzer bulaşdı bādeye
Yoğsa kızarırmazdı dağı ol böyle rengīn olmasa
- 4 Dünyā görünmezdi şehā ben nātüvānuñ 'aynına
Ger ğāk-i pāyuñ sürme-i 'ayn-ı cihān-bīn olmasa
- 5 Nazmuñ o yār-ı şīve-kār almazdı Āşaf diline
La' l-i şafā-bağşı gibi nāzük ü şīrīn olmasa

913 F. 214^b-215^a, H. 164^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Bādeyi bir ğumdan içsek kim ferâğı olmasa/ Bir şarābuñ mesti olsağ kim yasağı olmasa" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 345.

1 Rāhı: Rāh F. / "ilk" kim: F.de yok.

3 külāhuñdan: külāhından H. // Perçemüñ: Perçemi H.

914 F. 215^a, H. 164^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Būy-ı vefā tuymazdı dil ol ğat-ı müşkīn olmasa/ Gülzârdan olmaz şafā seyr-i reyāhīn olmasa" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 343.

1 Şeb-būydan: Reyhāndan F. / ğazğ: ğat F.

2 tālān: nālān F.

915

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Gelür cāna feraḥ ger semt-i yārumdan nesīm esse
Huşûşâ kākül-i çinden irüp 'anber-şemīm esse
- 2 Sümüm-ı fırkat itdügin dil-i 'uşşāka itmezdi
Eger nerm hevā olsa heme nār-ı caḥīm esse
- 3 Raḳībūñ itdi enfās-ı kerīhi yārı āzürde
Virür şıḳlet dil ü cāna kaçan dūd ḥamīm esse
- 4 Ḳalur mı gülşen-i dilde açılmadıḡ gül-i maḳşūd
Şabā-yı şefḳat-i in'āmuñ ey şāh-ı kerīm esse
- 5 Yeter sehmi münāsib rüzgār olsaydı ey Āşaf
Gelür cāna feraḥ ger semt-i yārumdan nesīm esse

916

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Açıp bāl ü perüñ pervāne ol şem'a ḳarīn olma
Kebūdī cāmeñi iḥrāḳ ider şaḳın emīn olma
- 2 Gel ey ḡonça sīneñ çāk eyleme efgān-ı bülbülden
Niyāz-ı 'andelībi diñlemez bir nāzenīn olma
- 3 Egerçi dāde bīdārsın tūtalum ḥoş behey şūfī
Velī Rabbü'l-'ibād Settār dirsın 'ayb-bīn olma
- 4 Şehā evreng-i istiḡnāya geḡ devletle rif'atle
Cemālūñ ḳadrini bil ḡayrlarla hem-nişīn olma
- 5 Cihān-ı bī-beḳā içre ḡam u şādī müsāvīdür
Eger şād olmaduñsa ḡam degül Āşaf ḥazīn olma

915 F. 215^{a-b}, H. 164^{a-b}.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "İrişür cāna râḫat kûy-ı dil-berden nesīm esse/ Huşûşâ çin-i zülfinden gelüp 'anber-şemīm esse" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 328.

2 itdügin: itdigin F.

3 yārı: yār F.

4 gülşen-i: gülşeni F.

916 F. 215^b, H. 164^b.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Şaḳın pervāne bāl ü per açıp şem'e yaḳın olma/ Yanar dûşuñdaki ol şâl-ı kibrîtü emīn olma" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 337.

1 perüñ: perin F. // Kebūdī cāmeñi: Kebütī cāmını F.

4 devletle: şevketle F.

917

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Çarh-ı gerdün istirâhat virmedi bir ân bize
Bî-'aded cevır ü sitekler eyledi devrân bize
- 2 İtdüğün elṭâfı duymaz mı şanursın bendeñi
Çok mıdur ey şâh-ı hûbân ol kadar iz'ân bize
- 3 Dâmen-i Hızır'a el irmez derd müştedd olmadan
Ey tabîb-i cân u dil eyle meded dermân bize
- 4 Ey felek cevır ü cefâ-reslik idersin nice bir
Virmediñ bir lahza devründe leb-i handân bize
- 5 Biz o mihrüz nazmumuz Şi'râ'ya bahş-ı nür ider
Gıbṭa eyler Âşafâ her dem meh-i lem'ân bize

918

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Çeng gibi bir ḳadd-i ham dem-sâz buldum kendüme
Sırrımı ifşâya bir hem-râz buldum kendüme
- 2 Her biri bir çeşm-i âhüyı şikâr itmekdedür
Ben dahı şayd idecek şehbâz buldum kendüme
- 3 H̄âhiş eylerdi heme bir hüsni ḥasnâya gönül
Bî-bedel bir meh-veş-i mümtâz buldum kendüme
- 4 Çok görürler bir iki ḳatre mey âşâm eylesem
Bense dehrüñ ḥumlarını az buldum kendüme
- 5 Çün fenâda eglenilmez gördüm Âşaf ben bu dem
Âh-ile efgân idüp bir sâz buldum kendüme

917 F. 215^b-216^a, H. 164^b.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Gülmedük devrinde râhat virmedi bir ân bize/ Çok ṭolaşdı çok cefâlar eyledi devrân bize" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 351.

3 olmadan: olmada F.

5 dem: giz H.

918 F. 216^a, H. 164^b-165^a.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Ney gibi bir 'âşık-ı dem-sâz buldum kendüme/ Sırr-ı 'aşkı söylerüm hem-râz buldum kendüme" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 346.

1 "kendüme" redifi vd. H.de "kendime" şeklindedir.

3 meh-veş-i: meh-veşi F.

4 ḥumlarını: ḥumların F.

919

Mefâ 'îlün mefâ 'îlün mefâ 'îlün mefâ 'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Aşılmağdan bu dil fâriğ degüldür müy-ı cānāna
Ulaşmışdur eli güyā ham-ı gīsū-yı cānāna
- 2 Ne 'ālem 'āşığına rüy-ı diller göstere hūbān
Olursa gam mı müştāk güdek-i dil rüy-ı cānāna
- 3 İrişmem tırta-i tarrārına çok başlı ejderdür
Fedā olsun hezār cān dīde vü ebrū-yı cānāna
- 4 Neñ eksilürdi āyā ey şabā senden egerçi ben
Ġubār-ı zerre-i hāki götürseñ kūy-ı cānāna
- 5 Çemende bülbülñ efgānına bādī nedür bildüm
Riyāh-ı cāna gülden yetdi Āşaf bŷy-ı cānāne

920

Mefâ 'îlün mefâ 'îlün mefâ 'îlün mefâ 'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Cefā-yı dehr bī-tāb eyledi cānānumuz gelse
Ķarīben görsek ol şāh-ı cihānı cānumuz gelse
- 2 Ķoyup āşüftesin a'dā ile n'ıçün gezer bilsek
Gözüm ağlatmasa ol çeşme-i hayvānumuz gelse
- 3 Ħarāb itdi dil-i bīmārı nār-ı firĶat ü hicrān
Dağı şimden gerü 'azm eylese mihmānumuz gelse
- 4 Nigehten dŷr olaldan cism-i zārum nātŷvān oldı
Şikeste hātırım şormağa ol LoĶmān'umuz gelse
- 5 Nice gündür gözüme tīre tār oldı cihān Āşaf
Gözŷñ rŷşen dise 'ālem meh-i raşşānumuz gelse

919 F. 216^a, H. 165^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Çekinmekden gönŷl hālî degüldür sŷy-ı cānāne/ İlişmişdür gözi beñzer ham-ı gīsŷ-ı cānāne" matlalı gazeline naziredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 358.

1 müy-ı: zŷlf-i F.

4 Neñ: Nen F. / egerçi: eger ki H.

5 bildüm: bilmem H.

920 F. 216^b, H. 165^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Belā-yı hicri bī-cān eyledi cānānumuz gelse/ Muhaşşal görsek ol rŷh-ı revānı cānımız gelse" matlalı gazeline naziredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 374.

3 bīmārı: vīrānı F.

4 ol: o H.

5 gözüme: gözime H.

921

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Hemîşe gûşe-i meykedede humlar gelür cûşa
Müyesser olmadı şüfî saña hiç böyle bir gûşe
- 2 Diyelüm ben haķiri luţfuñ ile yāda yok bādī
'Aceb bā'ış nedür tā bu kadar cevri ferāmûşa
- 3 Dehānı beste nice bir tura ol husrevānī hum
Ayaġuñ sākīyā sür gel eluñ irsün o serpuşa
- 4 Dem-i Cem devri oldı sāġar-ı devrān-ile dehrüñ
Temāsā eyleyüñ iķbāl-i çarhı rind-i mey-nûşa
- 5 Demādem kısmetüm peygüle-i ġamda dem-i dildür
Ķanā'at ehline Āşaf yeter bir gûşe bir tûşe

922

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Gücenmez dil olursa tîġ-ı ġamla sîne şad-pāre
N'ola 'uşşāķa olsa bu ten-i bī-kīne şad-pāre
- 2 Göñül mir'atı ger seng-i sitekle inkisār oldı
Yine yüz gösterür bir vech-ile āyīne şad-pāre
- 3 Ne mümkün olmaya ızhār 'aşķum süz-ı sīnemden
Cihān fitne ile pürdür der-i gencīne şad-pāre
- 4 Alur hāle gibi āġuşına ol bedr-i meh-tābı
Ne ġam zühhāda olsa hırķa-i peşmīne şad-pāre
- 5 Ķam-ı zülfiyle biçdi baġrın Āşaf erre-i 'aşķı
Egerçi şāne-āsā oldı ammā yine şad-pāre

921 F. 216^b, H. 165^{a-b}.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Dem-â-dem gûşe-i mey-hānede humlar gelür cûşa/ Naşib olmadı zühhāda cihānda böyle bir gûşe" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 370.

1 meykedede: mül-hānede H.

3 Dehānı: Dehān F. / tura: dura F. // Ayaġuñ: Ayaġın F. / gel: F.de yok.

4 devri: devr F.

5 tûşe: pûşe F.

922 F. 217^a, H. 165^b.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Dil incinmez olursa tîġ-ı ġamla sîne şad-pāre/ Ne ġam dervîşe olsa hırķa-i peşmīne şad-pāre" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 357.

2 mir'atı: mir'at F.

923

Fā'īlātün fā'īlātün fā'īlātün fā'īlün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Dīde-i pür-hūna meyyāl hūsn hem-demdür hele
Sāğara yoğ minnetüm dil cām hem Cem'dür hele
- 2 Ādeme olur perī-rüyān muhibb-i bī-vefā
Nāz iderse kâ'ilüz ol hūb ādemdür hele
- 3 Zāhidā tā böyle zemm itmek revā mı bādeyi
Her ne dürlü derd olursa dilde merhemdür hele
- 4 Kem nazār itme mey-ābāduñ kadeh-cerrārına
Ġam degül desti tehī oldıysa bī-ğamdur hele
- 5 Gör murād itmez mi Āşaf medh-i la'lün itmede
Femlerüñ bir kerre ol āşüfteye emdür hele

924

Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Şafā-yı hūb-ı keşretdür figān-ı nāy 'uşşāka
Semā' kılsun nidā-yı vuşlat irdi cān-ı müştāka
- 2 Dönerler Mevlevīler zevkden neyler çekince dem
Şabā-yı hōş dem esdükçe lerzān olan evrāka
- 3 Semālarda meleklerde semā' tutmaz mı kalmışdur
'Aceb āgāze şaldı nāy-ı Mevlānā bu nüh tākā
- 4 Hezār-ı gülşeni şād itdi enfās-ı şarīr-i ney
Duyuldu lāle-veş dağ-ı derünü cümle āfākā
- 5 Dem-i neyden 'aceb var mı ki incinmiş ola Āşaf
Şadā-yı dil-firībi şevk virür her demde ahlākā

923 F. 217^a, H. 165^b.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Çeşm-i pür-hūna hayâl-i la'li hem-demdür hele/ Ġayre hâcet yoğ gönül hem cām hem Cem'dür hele" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 366.

924 F. 217^{a-b}, H. 166^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Şarīr-i bâb-ı cennetdür nevâ-yı nāy 'uşşāka/ Semā' itsün şadā-yı feth irişdi cān-ı müştāka" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 379.

2 neyler: nāylar F.

5 neyden: nāydan F. // Şadā-yı: Şafā-yı H.

925

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Hün-ı peykānı ki bu sīne-i 'üryāna çıka
Beñzer ol fitne-i fettāna ki seyrāna çıka
- 2 Nāvek-i ğamzelerüñ degdi dil ü cismüme çün
Umaram birisi de pādişehüm cāna çıka
- 3 Ne fitenler kıpa yir yir hele şabr it göresin
Ĝāret-i hüsne sipāh-ı haıı meydāna çıka
- 4 'Āşık-ı sūhte-i hecrüñ niye çıkmaz cānı
Deşne-i yār ki tā bu dil-i sūzāna çıka
- 5 Yem-i 'aşkıda yüzer ol māhī-i dil ey Āşaf
Havf iderem giderek lücce-i 'ummāna çıka

926

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Kıldan ince mū-miyān-ı meh-liķādur var ise
Lā dehānından sehil hatm-i Hüdā'dur var ise
- 2 Nice eyyāmdur ki yok nām u nişānı gönülümün
Bir 'aceb şayyād-ı cāna mübtelādur var ise
- 3 Zerrece yokdur dehānından eşer ol nevrēsün
Haste-i derd-i dil-i 'aşka şifādur var ise
- 4 Dil ğubār-ı hāk-i pāyuñ cerrine düşmiş şehā
Olmadı cehd ü belīĝle kīmyādur var ise
- 5 Āşaf'a şāhum benüm bir niyyetüm vardur didün
İtmedün iş'ār n'ola kışduñ cefādur var ise

925 F. 217^b, H. 166^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Kānlu peykānı ki bu sīne-i 'üryāna çıka/ Beñzer ol ğonce-i nev-resteye dükkāna çıka" matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 355.

1 peykānı ki: peykānuña F.

3 fitenler: fitneler F. / yir yir: yer yer F.

926 F. 217^b-218^a, H. 166^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Mûydan ince meyân-ı dil-rubādur var ise/ Yok dehānından nişān sırr-ı Hüdādur var ise" matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 364.

927

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Kinâr itmek dilerse 'âşık-ı nâ-şâddan kaçma
Seni Şîrîn gibi cāndan seven Ferhād'dan kaçma
- 2 Kō itsün āzmāyiş nīze-i hūn-h̄ār-ı ser-tīzi
Siper kıl sīnefi ol dīde-i cellāddan kaçma
- 3 Ayırma cān u dilden kayd-ı bend-i miḥnet-i 'aşkı
Kul olduñ cān-ile ol şūḥa çün bī-dāddan kaçma
- 4 Urursa gül gibi kulak figān-ı nāle-i 'aşka
Deründe dem çeken ol bülbül-i feryāddan kaçma
- 5 Nazīre-gūluk eṭvārında Āşaf ister iseñ gel
Begüş-ı cān işit her dem sözün üstāddan kaçma

928

Mef'ülü fâ'ilātü mefâ'ilü fâ'ilün

-- + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 İrdi kemāl-i ḥüsn çün ol māh-pāreye
Kırş oldu ṭālī'ümde nigeḥ kıl sitāreye
- 2 Hāḫ ḥıfz ide sīnemdeki nār görünmesün
Döymez cihān ḥalkı bir ednā şerāreye
- 3 Ger femlerini merhem-i feyzüñle tutmasañ
Söylerdi cismüm üzre olan yara yaraya
- 4 Tırrañla birbirine ḳatardı bu dilleri
Ger gāhī girmeseydi gözüm şāne araya
- 5 Āşaf ne baḫt var nigeḥ-i ehl-i 'aşkda
Virür 'aḳıḳ raḡbetini seng-i ḥāreye

927 F. 218^a, H. 166^b.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Şikâr itmek dilerse 'âşık-ı nâ-şâddan kaçma/ Seni şeh-bâzum el üzre tutan şayyâddan kaçma" matlalı gazeline naziredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 359.

2 dīde-i: dīdesi H.

928 F. 218^{a-b}, H. 166^b.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Virdi kemāl-i ḥüsn Hāḫ ol māh-pāreye/ Bedr oldu ṭālī'ümde naḫar kıl sitāreye" matlalı gazeline naziredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 354.

1 Kırş: Farz F.

2 nār: nārum H. // Döymez: Tıoymaz F.

3 olan: F.de yok.

4 Tırrañla: Tırrañ ki F. // gāhī: cābecā F.

5 'aşkda: 'aşka F.

929

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Yāra ulaşdum sirişk-i dīde-i bī-pā-y-ile
Devlet-i 'uzmāya irdüm şanki ben deryā-y-ile
- 2 Tırranuñ bir nükhetin diler şabā-yı nev-bahār
Devr ider şām-ı şafāyı tırmaz o sevdā-y-ile
- 3 Kātli-i 'uşşāk itmede biñ nāz u istiğnā ider
Öldürür dā'im bizi ol hūb istiğnā-y-ile
- 4 Pister-i ḥaḍrāyı ferş itdi zemīn üzre çemen
Seyr-i gül-geştüñ demidür 'ıyş kıl şahbā-y-ile
- 5 Bī-şümār olduğına derdüm bu yetmez mi delīl
Kim ten-i zārumda Āşaf üstüh'ānum şayıla

930

Mefā' ilün fe' ilātün mefā' ilün fe' ilātün

+ - + - / + + - - / + - + - / + + - -

- 1 Bu devr içinde ki her semt oldı pür gül ü lāle
Lisān-ı ḥalle dir mey içüñ piyāle piyāle
- 2 Çok oldı borcu bizüm boynumuzda bāde-fürüşüñ
Sezādur u kılayuz anı rüz-ı Hakk'a havāle
- 3 O dīde hışm ide eyler nigāh-ı luḥf[ı] tesellī
Fedā hezār ser-i 'āşık ol celāl ü cemāle
- 4 Midād-ı zevk-ile cem' eylesem n'ola şeb ü ruzı
Hulāşa-i dili üstād-ı 'aşk virdi kabāle
- 5 Bu bahş-ile gererüm sīnemi ḥadengine Āşaf
Çeküp o sehmini alursa dilde peykeni kıla

929 F. 218^b, H. 166^b-167^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Yāre irişdüm sirişk-i çeşm-i nâ-binâyile/ Ka'be-i 'ulyāya vardum gūyiyâ deryâyile" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 352.

2 nükhetin: nükhetüñ F.

3 dā'im: dāyim H.

5 derdüm: dirdüm F.

930 F. 218^b-219^a, H. 167^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Bu faşl içinde ki her gūşe oldı pür gül ü lāle/ Zebân-ı ḥâl ile dir mey görüñ piyāle piyāle" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 377.

1 ki: kim H. / pür: bir F.

3 celāl ü cemāle: cemāl ü celāle H.

931

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Ğıbtamız kalmadı bu devr-i revān 'ālemine
Cāmını gördük'a ulaşmaduk ise Cem'ine
- 2 Nāza çekdi katı yüz buldı perīşānlığı var
Tıfl-ı dil şarmaşalı bir melegüñ perçemine
- 3 Ne vefālar görür ādem ne çeker kahr u sitem
Dünyenüñ bir görececek zevkı ile mātemine
- 4 Hele gel meykede mey-ḥ'ārlarını seyr eyle
Bu fenānuñ ne bakarsın bir iki sersemine
- 5 Gelüñüz derk olalum meykedeye Āşaf biz
Dem-be-dem dem çekelüm pīr-i muğānuñ demine

932

Mefā 'ilün fe 'ilātün mefā 'ilün fe 'ilātün

+ - + - / + + - - / + - + - / + + - -

- 1 Tolu şürāḥī yedinde ḥumār-ı ḥ'āb gözinde
Degül o mihr-i ruḥuñ tāb-ı āfītāb gözinde
- 2 Kimüñ neşātını uçurmadı o dīdesi şehbāz
Ba'īd mi ḥaste-i 'aşkuñ uçarsa ḥ'āb gözinde
- 3 Gelür mi çeşmine zerrīnlerüñ çemende nigeḥ it
O deñlü āb-ı firāvān ki var şehāb gözinde
- 4 Şekīb dilinde dükendi gözinde nem ise bī-ḥad
Cefālu 'āşık-ı zāruñ müdām ḥisāb gözinde
- 5 Şehā çü zāhir ü bāḥın umar kuluñ ola Āşaf
Derüñe yüz urur ol nār dilinde āb gözinde

931 F. 219^a, H. 167^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Reşkimüz kalmadı hiç eski zamān 'ālemine/ Cāmını gördüñ a irişmedüñ ise cemine" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 375.

1 ulaşmaduk ise: ulaşmaduksa ger F.

5 Gelüñüz: Geliñüz F.

932 F. 219^a, H. 167^{a-b}.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Tolu piyāle elinde şarāb-ı nāb gözinde/ Degül o mähveşüñ çarḥ u âftāb gözinde" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 373.

2 dīdesi: dīde-i F.

4 Şekīb dilinde: Dilinde şekīb F. // Cefālu: Cefālar F.

5 Derüñe: Deriñe M. / nār: nārı F.

933

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Seyr-i gül hengām-ı bezm ü nüş-ı şahbâdur yine
Vaqt-i gül-geşt-i çemen devrân-ı peymâdur yine
- 2 Dâne-i şehvâr-ı şebnem gūşa taqdı şāh-ı gül
Hil‘atin sürh eylemiş bir şūh-ı ra‘nâdur yine
- 3 Öyle nakş oldı çiçeklerle bugün etrâf-ı bāğ
Devre dönmiş dir gören şan çarh-ı mīnâdur yine
- 4 Bey‘ine gül rüyını bülbülleri dellâl ider
Şahn-ı bâğuñ her yanı feryâd u ğavġâdur yine
- 5 Gül ruhı medhinde didūñ Āşafâ sen bir ğazel
Söylediler ‘andelīb-veş rind-i gūyâdur yine

934

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Vaqt-i gül devrân-ı bezm-i ‘ıyş-ı şahbâdur yine
Bülbül-i feryâd u bāğ u seyr-i şahrâdur yine
- 2 Kākül-i hoş-büyı sünbül ‘arızı gül-gün-ı ter
Dem-be-dem ruhsâr-ı yârum şöyle zībâdur yine
- 3 Kūbbe-i gerdūna çıkdı nâle-i murgân-ı bāğ
Gün-be-gün üstinde naħlūñ şıyt u ğavġâdur yine
- 4 Fikr-i dünyâdan ħalâş ol ke’s-i mey nüş eyle kim
Niceler nâçâr olur dünyâ bu dünyâdur yine
- 5 Femlerūñ zevķında kand-rîz oluban güftâr ider
Āşaf-ı şîrîn-edâ tūñ-i gūyâdur yine

933 F. 219^b, H. 167^b.

Bu gazel, Bâkî’nin “Devr-i gül eyyâm-ı ‘ayş u nüş-ı şahbâdur yine/ Mevsim-i gül-geşt-i bāğ u seyr-i şahrâdur yine” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *Bâkî Dîvânı*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 1994, s. 381-382.

2 şehvâr-ı: şehvârî F.

5 rind-i: rindî F.

934 F. 219^b, H. 167^b.

Bu gazel, Bâkî’nin “Devr-i gül eyyâm-ı ‘ayş u nüş-ı şahbâdur yine/ Mevsim-i gül-geşt-i bāğ u seyr-i şahrâdur yine” matlalı gazeline nazîredir. bk. *age.*, s. 381-382.

1 Vaqt-i: Vaqti H.

5 oluban: olup F.

935

Meʿūlü mefāʿilü mefāʿilü faʿūlün

--+ / +--+ / +--+ / +--

- 1 Cānā haṭ-ı mercānı yazan ol dehen üzre
Bir nokṭa ḳomıř laʿl ile güyā zeḳan üzre
- 2 Hāl-i Ḥabeřʿüñ ʿarız-ı raʿnāña yaraşmış
Gīsüñ ne güzel řarḳmıř o vech-i ḥasen üzre
- 3 Ṭurrañda dilüm dīdeñ ile eglenür ey yār
Cān-bāz-miřāl seyf-ile oynar resen üzre
- 4 Hıfz eylese ger pīreheni bād-ı ḥazāndan
Lerzān olur ol meh-veş-i gül-pīrehen üzre
- 5 Āřaf o mehüñ sükker-i leblerini söylet
Mercānı neden kim ṭuta dürr-i ʿAden üzre

936

Feʿilātün feʿilātün feʿilātün feʿilün

++-- / ++-- / ++-- / ++-

- 1 Olsa pür rāḥ-ile hem sāgar u hem peymāne
Ṭamlasın virmeye sāḳilerümüz yārāna
- 2 ʿIyř-ı meykedede güstāḥ otura var mı kelām
şorsaq ey bāde-fürüş aşlını güstāḥāne
- 3 Ne ḳadar teng ise ehl-i dile var cānda mekān
Yer yok ammā yine bir zerrece de nādāna
- 4 Ola mı terk ideyüz tāc u ḳabā ḳaydımdan
Gezevüz gülşeni seyrānda dervīřāne
- 5 Bize bir sāḳī-i gül-çehre olaydı Āřaf
Pür idüp şası vire ehl-i dile rindāne

935 F. 220^a, H. 167^b-168^a.

Bu gazel, řeyhüliślām Yahyā'nın "Cāna haṭ-ı yāḳüti yazan ol dehen üzre/ Bir nokṭa ḳomıř surḥ ile güyā zeḳan üzre" matlalı gazeline naziredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 333.

5 sükker-i: sükkeri H.

936 F. 220^a, H. 168^a.

Bu gazel, řeyhüliślām Yahyā'nın "Olsa pür bāde-i devletle bu nüḥ peymāne/ Ḳaṭresin virmeye sāḳilerimiz yārāne" matlalı gazeline naziredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 356.

1 "ilk" hem: F.de yok. // sāḳilerümüz: sāḳilerimiz M.

4 gülşeni: gülşen F.

5 şası: şas F.

937

Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fa'ülün

--+ / +-- + / +-- + / +--

- 1 Ey şehir-i mey-âbâdı gezen hâne-be-hâne
Pek derbeder eyler seni devrân-ı zamâne
- 2 Müşkillerümüz halline meykedeye varduk
Hâcet kıomadı sâkılerüm pîr-i muğâna
- 3 Verd-i zer-i bâğ üzre saçup cür'a-i câmı
Gül faşlını biz gösterelüm vaqt-i hazâna
- 4 Pervâne 'aceb şem'-i şeb-efrûza tolandı
Çün tākati yok pertev-i dil-düz-zebâna
- 5 Āşaf tolanup her şeb-i ğam semtini şem'ün
Pervâne umar var ise iħrâka bahâne

938

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

-+-- / -+-- / -+-- / -+-

- 1 Havfum oldur göz dege gerd-i der-i cānānuma
Yoħsa tūtyā-veş çekerdüm çeşm-i hūn-efşānuma
- 2 Bāğda dolābı çok çekdi çevirdi bāğçevān
Söylenür diyü deminde nāle vü efgānuma
- 3 Çeşm-i āhū sīm-bāzū hūsn-i meh bulsa eger
İncinürdi āfitāb ol āfet-i devrānuma
- 4 Gitmese ağızundan ol la'lī dehānuñ sükkeri
Hūsn-i hālin tırmasam medh eylesem yārānuma
- 5 Yār yanından yine Āşaf cüdā olsun dimiş
Yañlış añlatmış haşımlar ben kıulın sulţānuma

937 F. 220^{a-b}, H. 168^a.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Ey küy-ı ħarâbâtu gezen hâne-be-hâne/ Ey der-be-der itmiş seni evzâ'-ı zamâne" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 350.

2 Müşkillerümüz: Müşkillerimiz F.

3 cāmı: rāhı F.

4 pertev-i: pertevi F.

938 F. 219^B, H. 168^{a-b}.

Bu gazel, Bâkî'nin "Korķum oldur göz dege hāk-i der-i cānānuma/ Yoğsa kühl-āsā çekerdüm çeşm-i hūn-efşānuma" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 369.

4 la'lī: la'l-i F. // tırmasam: durmasam F.

5 yanından: yanuñdan F.

939

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Dilâ bülbül bilürdüm ben faķaķ gülşende dildāde
Belā bu ğonça-i ħandānuña şebnem de üftāde
- 2 Nişāne lāle-i ħamrā ruĥ-ı rengīn-i Şīrīn'e
Numüne ğonça-i ħünīn dil-i nā-şād-ı Ferĥād'a
- 3 Didüm bir buse vir cānum dir in'ām itdi mi Leylā
'İzārı naĥlinüñ seftālūsından Kays-ı nā-şāda
- 4 Bilürem cennet içre ĥür u Kevşer var durur likin
Mişāl olur mı ey zāhid leb-i cānāna dünyāda
- 5 Kerem it gel müfessir nuşını sen diñle ey Āşaf
Murād ancak naşĥatdür ĥulak ĥut ĥavl-i üstāda

940

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Şāf-dil bir mā'ilüñdür it nazār āyīneye
Ger görünse şu'le-i ĥüsnüñ döner āyīneye
- 2 Tırrañuñ her pıçışı ĥüsnüñde bir mir'āt olur
Ĥüsnüñüñ yanında ey meh kim baķar āyīneye
- 3 Gösterüp zevķ u şafā vechini sen itseñ nigeĥ
Kevkeb-i encām-ı rif'at yüz tutar āyīneye
- 4 Dilberānda ĥüsn-ile meşhūr olan kimdür diseñ
Gösterür ey meh ruĥuñ baķsañ eger āyīneye
- 5 Cezb idüp göñlin ele alsañ ne vardur Āşaf' uñ
Tab'-ı şāfin beñzedür ehl-i hüner āyīneye

939 F. 219^B-220^A, H. 168^b.

Bu gazel, Bâkî'nin "Dilâ bülbül şanurdum ben hemān gül-şende dil-dāde/ Belā bu güllerüñ ruĥsārına şeb-nem de üftāde" matlalı gazeline naziredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 378.

1 dildāde: üftāde F. // ĥandānuña: ĥandānına H.

3 'İzārı: 'İzār-ı F.

940 F. 220^A, H. 168^b.

2 Tırrañuñ: Tırranuñ F.

941

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Şems gibi ‘aşk-ı maḥabbet dünyeye yayılmasa
Sevdüğümü kendüsinden özge kimse bilmese
- 2 Ben ğarībden ‘ār ider çün ol şeh-i ‘ālem-penāh
Meclisinde kāşkī ismüm hiç benüm añılmasa
- 3 Şerḫ iderdüm derdümü ol şāh-ı devrāna velīk
Şabr u hūşum göricek anı eger tağılmasa
- 4 Bir gice tağyīr-i şekl ile aña virdüm peyām
Bir dem almazdı peyāmumı eger yañılmasa
- 5 Derdüm ey Āşaf benüm olmazdı nāsa rāygān
Ol leb-i şīrīn beni Ferhād-ı şeydā kıılmasa

942

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Şaçalum biz gözümüz eşkini şebnemcesine
Ḥandeler kılsun ol āfet gül-i ḥurremcesine
- 2 Görelüm mihr-i cemālini o cism-i pākūñ
Kūy-ı cānān idelüm meskeni ādemcesine
- 3 Dağ-ı sūzānını çok çekdük o yāruñ bārī
Bir zamān da uralum sīneye merhemcesine
- 4 Ārzümüz Ka‘be’yedür şevket-i şāhenşāhda
Şimdiden biz içelüm cūları zemzemcesine
- 5 Āşafā ḥazret-i Ḥaḫ pādīşeh-i gerdünüñ
İde ‘ömrini füzün ‘İsī-i Meryemcesine

941 F. 220^A-220^b, H. 169^a.

Bu gazel, Yahyâ Bey’in “Gün gibi mihr ü maḥabbet ‘āleme yayılmasa/ Sevdüğümü sevdüğümünden ğayrı kimse bilmese” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Mehmed Çavuşoğlu, *Yahyâ Bey Dîvan*, İstanbul Üniv. Edebiyat Fakültesi Yay., İstanbul 1977, s. 530.

1 Sevdüğümü: Sevdigimi H.

2 hiç benüm: benüm hiç F. / añılmasa: anılmasa H.

3 derdümü: derdimi F. // tağılmasa: dağılmasa F.

4 peyāmumı: peyāmımı F.

942 F. 220^b, H. 169^a.

Bu gazel, Nâbî’nin “Dökelüm biz gözümüz yaşını şeb-nemcesine/ Ḥandeler itsün o âfet gül-i ḥurremcesine” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Ali Fuat Bilkan, *age.*, c. II, s. 1047.

5 füzün: dırāz H.

943

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Kad-i yarı görelüm serv ü şnavber yerine
'Arızın seyr idelüm verd-i gül-i ter yerine
- 2 Giceler şanma felek üzre hilâldür görünen
Kâsemüz 'aksi gice mâh-ı münevver yerine
- 3 Der-i yârumda raķıbüñ yerin özler zâhid
Gözlemez kimse anı ol çapuda ĥar yerine
- 4 Işınurdum yerüme süz-ı firâka rağmen
Dil olaydı eger âteşde semender yerine
- 5 İşigüñ sengi ile gerd-i kudümüñ besdür
Âşaf-ı ĥaste-dile bâliş ü pister yerine

944

Mefâ 'îlün mefâ 'îlün fâ 'ülün

+ - - - / + - - - / + - -

- 1 Fenâda düşeli şahrâ-yı 'aşka
Ĝarîb düşdi serüm ğavgâ-yı 'aşka
- 2 Olupdur inkisârum dilden ey mâh
Meded ta'n itme ben rüsvâ-yı 'aşka
- 3 Yabanda qalmışam Ferhâd gibi zâr
Ĝam-ı Şîrîn ile ferdâ-yı 'aşka
- 4 Egerçi râğıb olan erleri çok
Kimesne girmede me'vâ-yı 'aşka
- 5 Maķâm-ı zevka irmek ister-iseñ
Kulaķ tüt Âşafâ sen nây-ı 'aşka

943 F. 220^b-221^a, H. 169^a.

1 Kad-i: Kadd-i H.

3 yerin: yirin H.

4 yerüme: yerime M.

944 F. 221^a, H. 169^b.

5 Maķâm-ı zevka: Maķâmuñ zevkına F.

945

Fe‘ilātün mefâ‘ilün fe‘ilün

+ + - - / + - + - / + + -

- 1 Tıfl iken mâderi kucagında
Gül di kesilmedük budagında
- 2 Ruḥ-ı cānāne gibi aḥmer-i gül
Görmedük [biz] dahı İrem bāğında
- 3 Ḥasenāt u zekāt-ı ‘aynuñdur
Sīm ü zerdür yanan çerāğında
- 4 Rāḥ katı alındı ‘işretde
Çekdiler sākīyi ayağında
- 5 İki deşne taçınmış ey Āşaf
Mest ‘aynı şolında şağında

946

Mef‘ülü fâ‘ilātü mefâ‘ilü fâ‘ilün

- - + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Endām kesim ü ‘ar‘ar u qad i‘tidâlde
Feyzân u luṭf u vech ü ḥalāvet kemâlde
- 2 Şad meşq iderse levḥa-i eflākde hilāl
Ebrü-yı yāra beñzeyebilmez mişâlde
- 3 Cān mübtelā-yı hecr ü ğam u miḥneti henüz
Dilse ḥayāl-i şöḥbet u ‘ıyş-ı vişâlde
- 4 Aḥbāb-ı zühd ‘ıyş-ı fücür-ı ḥarābede
Erbāb-ı şevk fırqa-i ceng ü cidâlde
- 5 Āşaf ḥalāvet-i ğazel-i āb-dāruñı
Ḥaqqā budur ki bulmaduk āb-ı zülâlde

945 F. 221^a, H. 169^b.

Bu gazel, Bâkî'nin "Tıfl iken dāyesi kucagında/ Gül idi çopmaduk budagında" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 363.

1 Gül di kesilmedük: Gül-idi kesmedük F.

4 sākīyi: sākī'i F.

946 F. 221^b, H. 169^b-170^a.

Bu gazel, Bâkî'nin "Elṭāf u ḥüsün ü ḥulq u melāḥat kemâlde/ Endām u şekl ü kâmet ü qadd i‘tidâlde" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 379.

1 Feyzân: Feyyâz F. / vech ü: vechi H.

3 hecr ü ğam u miḥneti: künc-i ğam-ı hicretüz F.

5 āb-dāruñı: āb-dārıñı H.

947

Mefâ'îlün mefâ'îlün fâ'ülün

+ - - - / + - - - / + - -

- 1 Temmennî kııl gönül tapu-yı yâra
Feminden habbe alınmaz ne çäre
- 2 Saña meh-tâb-ı bedri beñzedince
Ne dîde nürını şaçdı sitäre
- 3 Miyân-ı yemm-i istignâdan elbet
Gelürsin bād-bān ile kenāra
- 4 Fenā eyler sipihri dūd-ı āhum
Ṭayanur nesne yoğdur āh u zāra
- 5 Saña derdin dimez Āşaf velîkin
Ġamuñdan şadrın itdi päre päre

948

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Her kaçan yârı koyar āyîne tenhâ koynına
Meryem'üñ güyâ girer ol dem Mesîhâ koynına
- 2 Şahn-ı gül-geşt-i fenâda eşkini iden nişâr
Bâğ-ı 'âlemde irer bir verd-i ra'nâ koynına
- 3 Görmek-içün rîğ ü mevc birbirini çigner gelür
Şoyunup ol sîm-ten girdükde deryâ koynına
- 4 Rütbe-i vâlāya irer ol ki cānın zebh ider
Nitekim rağbet olunur 'îd-i edhâ koynına
- 5 Dağ dağ itdi ruhuñ şevkıyla Āşaf sînesin
Nev-şiküfte bir iki gül koydı güyâ koynına

947 F. 221^b, H. 170^a.

Bu gazel, Bâkî'nin "Ḳanâ'at kııl gönül pâ-büs-ı yäre/ Elinden büse alınmaz ne çäre" matlalı gazeline nazîredir.
bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 390.

948 F. 222^a, H. 170^a.

Bu gazel, Bâkî'nin "Cāme-ḥ'âb ol āfeti alduğça tenhâ koynına/ Şanuram ebrüñ girür mäh-ı şeb-ārâ koynına"
matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 367.

2 iden: eyler F.

4 irer: girer F.

5 Dağ dağ: Dağ H.

949

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Olayum gence mâlik dir iseñ vîrânededen çıkma
'Abâdan kes ridâñı râh-ı dervîşânededen çıkma
- 2 Saña ey şüfî-i bed-baht yeter bu âsitân içre
Hâbâset ehli ile güşe-i salhânededen çıkma
- 3 Görürseñ hûbı a'dâ ile şakım inkisâr itme
Seni idlâl iderler tek düşüp cânânededen çıkma
- 4 Kenâr-ı âteşe gel geldi eyyâm-ı şitâ ey dil
Olup nevrûza dek cânân ile kâşânededen çıkma
- 5 Kıpıñda ülfet itdi seglerüñle Âşaf' uñ cânâ
Kıyâs itmeñ o yarı siz der-i meyhânededen çıkma

950

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Hatt-ı nev-hîz oldı mâni' rüy-ı cânân seyrine
Çıkırsa varılmaz şeb-i gamda Karaman seyrine
- 2 Vefret-i 'aşıklarından diñlenilmez âh u zâr
Ol meh 'âlem-tâb çıkırsa yine dîvân seyrine
- 3 Sînemi kılsun hedef âzmâyiş itsün dâ'imâ
Ol kemân-ebrü çıkar ise bu meydân seyrine
- 4 Gülşen-i hüsnuñ irişdi yine tâze gülleri
Murğ-ı dillerdür gelür ol verd-i handân seyrine
- 5 Ser-be-ser murğânı nağme itmede bu gülşenüñ
Âşafâ ol serv-ğad gelmez mi büstân seyrine

951

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün

- + - - / - + - - / - + - - / - + - -

- 1 Rüşen olmaz hâtırım firğatde ger irişse Şâm'a
Zülf-i hoş-büyuñ nesîmi yetişür cânâ meşâma

949 F. 222^a, H. 170^{a-b}.

2 Hâbâset: Hıyânet F.

950 F. 222^{a-b}, H. 170^b.

951 F. 222^b, H. 170^b.

1 firğatde: firğatle F.

- 2 Görse ben pîr nātüvânı rāh-ı ‘aşkında eger kim
Şefkatinden hâzır olur serv-ğadüm çün selāma
- 3 H̄āce H̄āfız söyleyüp bu nazm-ı rengini h̄akīkat
Didi “والله ما رأينا حبا بلا ملا مه”
- 4 İrdi eyyām-ı bahār çün serv-ğad-i naḥl-i hıramum
Geh yeşiller gey şalın gāhī geyin kırmızı cāme
- 5 Bedr-i meh Yūsuf zamānı Āşafā vaşf itmek-ile
Nazmuñ oldı bu ‘aşır içinde çün meddāḥ-nāme

952

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Sergüzeşt-i aşkı sernāmeñde taḥrīr eyleme
Sırta vāqıf olmasun aḥbāba taḥrīr eyleme
- 2 Āhını ‘uşşākuñ alma itme muğber ḥātırın
Bir gürüh bī-çāreyi luḥf eyle dil-gīr eyleme
- 3 Ben ṭururken añma ağıyār-ı pelīdüñ ismini
Ey selīm-ṭab‘um şaḥın ol ḥūyı tağıyār eyleme
- 4 Ḥātır-ı a‘dāyı ta‘mīr eylemek fikrin gider
Ol çirākīb ḥānesin bir demde taḥhīr eyleme
- 5 İtme dil-şāf Āşaf ile şūfiyā gel baḥş-i ‘aşk
Cāy-ı rübāhı şaḥın sen bīşe-i şīr eyleme

953

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + -

- 1 Serv-i refṭarum çü gül-zāra gele
‘Andelībān nāle vü zāra gele
- 2 ‘Āşık-ı bī-çārenüñ kārı olup
Dergehinde rüz u şeb vara gele

3 H̄āce: Hoca H. / rengini: rengi F. // “*Vallāh mā ra‘eynā ḥubben bilā melāme*” : “Vallahi biz ayıplanmayan bir aşk görmedik.” / İkinci mısradaki vezin aksamaktadır.

4 Geh: Gāh H. / geyin: geyiñ H.

5 içinde: içre F.

952 F. 222^b-223^a, H. 170^b-171^a.

4 taḥhīr: ta‘mīr H.

5 bīşe-i: mīşe-i F.

953 F. 223^a, H. 171^a.

1 çü: ki H. // nāle vü zāra: lāle-zāra H.

- 3 İtdügi cevre peşīmān oluban
Bir gün istiġfāra yek-pāre gele
- 4 Hey ne müşkil kār imiş yā Rabb bu
Haṭṭ-ı nev kim ‘arız-ı yāra gele
- 5 Çün bu Āşaf gibi bir ġam-keş dahı
Yañılıp bu çarḥ-ı ġaddāra gele

954

Fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Şüfiyā müjde esīr-i ġam olan yārāna
Geldi rūḥ cisme vü açıldı der-i şāhāne
- 2 Alup İskender ü Cem gibi eline cāmı
Geçdi taḥt üzre oturdı yine ol merdāne
- 3 Vaḫtidür şun ayaġuñ zemzeme eylerse hezār
Virdi zīnet bu bezim-ġāh-ı gül-i ḫandāna
- 4 Bāde-i nābı gel iç diyü işāretler ider
Mey-i gül-fām ile çün ṭolu durur peymāne
- 5 Āşafā saña Ḥudā itdi müyesser ‘īdi
Var şenā eyle yūri şehenşeh-i devrāna

955

Fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Çekdi dil şahbā-yı şevkı bir lebi cām ‘aşkına
Gülşene ‘azm itdi ol ruḥsārı gül-fām ‘aşkına
- 2 ‘Aşık oldur sīnesine çekdi dā’im daġ daġ
Bir ḫad-i mevzūn u ḫoş-reftār-ı hengām ‘aşkına
- 3 İrse ger vaḫt-i bahār ruḥsār-ı cānānı öpüp
Eyle maḫbūb ile şoḫbet dā’im aḫşam ‘aşkına
- 4 Gel didi yārum baña çün ḫalka-i tevḫīde ben
Girdüm ol demde semā’-ı ‘aşka ḫoş-nām ‘aşkına

3 itdügi: itdigi H. // istiġfāra: istiġfārı H.

954 F. 223^{a-b}, H. 171^a.

3 zemzeme: demdeme F.

5 “şehenşeh-i” ifadesinde vezin aksamaktadır.

955 F. 223^b, H. 171^{a-b}.

3 dā’im: dāyim H.

5 Āşafā inşāf mıdur eyyām-ı ‘īd irse güzel
Cilve-gerlik kılmaya ‘uşşāka bayrām ‘aşkına

956

Meḫā ‘īlün meḫā ‘īlün meḫā ‘īlün

+ - - - / + - - - / + - - -

1 Gel eyle ḫāneme cānā ḫadem-rence
Dile olsun cemāl-i pākūñ eglence

2 Göñül düşdi yine sevdā-yı zūlfüñe
Çeker ol çeşm-i cellāduñdan işkence

3 O gül ruḫsārı çekdi sīneye ağyār
Ki mālīk oldı gör bir Hindī-rū gence

4 Diyegör gevher-i şī‘ri baña her dem
Ki nazmuñ beñzer ol esrār-ı pür-gence

5 O yār mā’il durur çün ehl-i nazm içre
Bu Āşaf gibi bir kāmīl suḫan-sence

957

Fā ‘ilātün fā ‘ilātün fā ‘ilün

- + - - / - + - - / - + -

1 Şaḫn-ı gül seyrin o cānāna dime
Böyle nā-hemvārı ḫübāna dime

2 ‘İlm-i simyāyla iderdüm anı şayd
Ḥışm-ile yār didi yabana dime

3 Lafz-ı ḫübānı şıyānet kı l göñül
Şī‘rde her sözi efsāne dime

4 Açma ağyāra bu ‘işret zevḫını
Sırr-ı cānāndur o nādāna dime

5 Ġālibe fāş itme Āşaf nazmuñı
Şī‘ri mühmeldür o dīvāna dime

956 F. 223^b-224^a, H. 171^b.
957 F. 224^a, H. 171^b.

958

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün

- + - - / - + - - / - + - -

- 1 Bağdı kaldı ol leb-i cānāna dīde
Kim ğidā virdi femiyle cāna dīde
- 2 Baña yiter bezm-i mey içinde cānā
La'lūñ ile ʔoludur peymāne dīde
- 3 Firqatūñle aqıdup seyl-āb-ı eşkin
Çün dönüpdür 'aşıq-ı giryāna dīde
- 4 Hüsñ mānendi vezin itmek için gör
Döndi yine keffe-i mīzāna dīde
- 5 Āşafā 'ahdıyla ikrāra inanmaz
ʔoludur destinde çün peymāne dīde

959

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Hübürler ehl-i 'aşqa hüb idi nāz itmese
'Arz-ı hāl itmek kolaydı çeşmi iğmāz itmese
- 2 Şayd olunmazdı güzeller ol kebüter gibi hiç
Murğ-ı dil evc-i semāda böyle pervāz itmese
- 3 Ğam firāşında ecel görmezdi bu dil hasteyi
Āh enīnüm işte yatur diyü āvāz itmese
- 4 Kimler alurdı elümden vuşlatı dāmānını
Mekr idüp bir Rūmī ferzendini hem-rāz itmese
- 5 Ol Hāyālī gibi olmazdı edāsı mu'teber
Kendin Āşaf pey-rev-i Bāhir-i ser-bāz itmese

960

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Yanumuzdan hüb idi cānān hālī olmasa
Mağdeminden soñra gitmek ihtimāli olmasa

958 F. 224^a, H. 172^a.

2 yiter: yeter H.

959 F. 224^b, H. 172^a.

1 itmek: şunmak F.

3 hasteyi: haste'i F.

5 Bāhir-i: üstād-ı H.

960 F. 225^a, H. 172^b.

- 2 Olmasaydı müşterek ‘ālemde hūb sevmek eger
Şoñ ucında vuşlatuñ bir infişāli olmasa
- 3 Kāşkī irişmese hüsnuñe haṭṭ-ı nev-zuhūr
Rūy-ı ‘ālem-tābuñuñ bir dem zevāli olmasa
- 4 Çıkmaz idüm Ka‘be-i kūyından ol meh-pārenüñ
Arada oynaklık ider gör decāli olmasa
- 5 Şi‘rūmi ehl-i kemāle itdürürdüm hoş pesend
Āşafā dünyāda gerçi nazm-ı ‘Ālī olmasa

961

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Oldı ise ger yaşağ çalmağ ney ü kânūna da
Tevbeler olsun içersem bâde-i gül-gūna da
- 2 Eşk-i çeşmüm gibi bir tîz nehr-i cārī görmedüm
Ugradum ey nūr-ı dīdem Şaṭ ile Ceyhūn’a da
- 3 Nazm u eş‘arum musahḥar kıldı āḥır ol mehi
İhtiyācum kalmamışdur aqça vü altuna da
- 4 Vaqt-i hācetde meye harc olmamış ‘ālemde çün
Eyledüm biñ kerre la‘net gence de Kārūn’a da
- 5 Yazduğında hāme-i kudret berāt-ı Āşaf’ı
Hālūmi kılmış muṭābık şer‘a da kânūna da

962

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 İdelüm seyr-i çemen luṭf it şehā nevrūzda
Sükker-i helvā yesün dil mübtelā nevrūzda

3 -tābuñuñ: -tābınuñ H.

4 decāli: deccāli F.

5 Şi‘rūmi: Şi‘rimi F. // gerçi: ger ki H.

961 F. 225^a, H. 172^b.

Bu gazel, Nâbî’nin “Ger yasâğ olduysa mutrib çenge de kânūna da/ Tevbeler olsun ‘arâkla bâde-i gül-gūna da” matlalı gazeline nazîredir. Bu gazel Sâni’de de -yedi beyit olarak- vardır. bk. Haz.: Ali Fuat Bilkan, *age.*, c. II, s. 957; Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, Seri 1 Fasikül 4, s. 106.

1 yasâğ: yasağ F.

962 F. 225^{a,b}, H. 172^b-173^a.

1 Sükker-i: Sükkeri M.

- 2 Rāhat olsun cism ü cān göster yüzüñ ey gül-beden
İnkışāf üzre olur zīrā semā nevrūzda
- 3 ‘Ārızuñ ‘arz it dudaguñ depret ey ‘Īsī-i dem
İçilür zīrā ki dārū-yı şifā nevrūzda
- 4 Dil nigāh-ı ğamzeñi görünce ürker dā’imā
Tek тұrur mı şā’irān-ı hoş-edā nevrūzda
- 5 Gel bugün reftār ile seyr eyle bāğı diyeler
Āşaf’ı gördük o mehle āşinā nevrūzda

963

Mefā ‘Īlün mefā ‘Īlün mefā ‘Īlün mefā ‘Īlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Şifā ümīdi ile kūy-ı yārda bu dil-i haste
Қалup çün muhtażır cānın virür āheste āheste
- 2 Benem ol nağme-perdāz nāleler itsem eger bir dem
O gül-zāruñ olurlar cümleten murġānı dem-beste
- 3 Gözümden kaçre kaçre kan aқup oynar yürek dā’im
O çeşm-i hūn-rīzüm varsa kaçan faşşād-ı tīz-deste
- 4 Beni gördi ayağın devşürüp қaldurdı meclisden
Elümle bāde şundum içmedi Ferhād-ı sermeste
- 5 Kebiş-veş ey habībüm rāhuña қurbān olur Āşaf
Gelince rüz-ı ‘īd zevķ-ile қoydı dest ber-deste

964

Mefā ‘Īlün mefā ‘Īlün mefā ‘Īlün mefā ‘Īlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Sürülse ğam mı şūfī şöhet-i hūbāndan taşra
Қovarlar yāve-gūyı meclis-i sultāndan taşra
- 2 Misāfirdür yanında sen shehe hūbān-ı nev-hūzler
Қalur ma’zül begler nitekim dīvāndan taşra

963 F. 225^b, H. 173^a.

1 yārda: yāra H. // Қалup: Қалur H.

3 çeşm-i: çeşmi H.

4 devşürüp: divşürüp F.

964 F. 225^b-226^a, H. 173^a.

1 Sürülse: Şürülse H.

- 3 Nice teşbīh idem seni qad-i naḥl-i ḥurāmāna
Degül qādir qadem başmağa ol büstāndan taşra
- 4 Ḥayālūñ cāndan ayru görse mekr eyler raqīb-i dīv
Helāk eyler ḥarāmī yolcu bulsa ḥāndan taşra
- 5 Anuñ içün tutar Şābit edāsın Āşafā şî'rüm
Degül zīrā ki nazmum Ḥāfız-ı Dīvān'dan taşra

965

Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 O şūḥ-ı pür-cefā bu gülsitāna şūfiyā gelse
Göñül rüşen olup cism-i 'alīle bir şifā gelse
- 2 Kōlay idi çün ol rūḥ-ı revānı der-kinār itmek
Olup kavlinde şādık ḥānemüze bir mesā gelse
- 3 Görürdi nic'olur 'izzet murād üzre ki ḥübāna
Köyümüzden yaña bir şeb o şūḥ-ı pür-cefā gelse
- 4 İnanmaz zāhid ile eylesek şer' üzre da'vāyı
Döner mi münkirūñ ṭab'ı kitāb-ı Mültekā gelse
- 5 Temāşā eylesek yār ile Āşaf bāğ u büstānı
Görülse cām-ı Cem-āsā şarāb-ı dil-güşā gelse

966

Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Köyüñ ğarç oldu çeşmümden ağan bu āb-ı seyl ile
Mışır mülki şeref buldı yine ol nehr-i Nīl ile
- 2 'Azīz olduñ çü ḥüsn-i ḥulq-ile Yūsuf gibi cānā
Senüñ ṭab'-ı selīmüñ bizde bu sa'y-ı cemīl ile
- 3 Fedā itme zamāne dilberānına bu cān naqđın
Vefā ümmīdini tutma bu bir sīm-i qalīl ile

3 idem seni: ideyüm sen F. / ḥurāmāna: ḥurāmānı F.

4 ayru görse: irgürse F.

965 F. 226^a, H. 173^{a-b}.

2 çün: çü F.

5 büstānı: büstāmı F.

966 F. 226^{a-b}, H. 173^b.

4 ‘Adūyı güldürüp āzürde-dil itdi beni ol yār
Yine yıķmağa geldi Ka‘be’yi aşhāb-ı fīl ile

5 Şarāb-ı Kevşer ile la‘l-i yārı Āsaf-ı haste
Baħiş eyler hayāl-i h‘ābda āb-ı selsebīl ile

967

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

1 Kaşr-ı bāğına varup yāruñ qarār itmek nice
Cennet içre aña kendüm hem-civār itmek nice

2 Hacca varmaq isteyen itsün güzer-geh kūyuñı
Hāk-i rāhuñ görseler çeşme ğubār itmek nice

3 Künc-i dilde derd-i ‘aşķum hayliden merküz idi
Feth idüp ol sırr-ı genci aşikār itmek nice

4 Gülşen-i hüsnuñe gördüm hasretā girmiş hazān
Ol sebebden iki çeşmüm çeşme-sār itmek nice

5 Eylemiş rencide yārı āh u zārum bāğda
Ol ecelden Āsafā terk-i diyār itmek nice

968

Fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

+ + - - / + - + - / + + -

1 Artdı revnaķ bahār-ı hüsniinde
Hüsni eyler bizi ser efgende

2 Çekmede mişl-i seng-i mıķnāñis
Turralar ehl-i dilleri bende

3 Gitdi baħş-i lebüñle bu da‘vī
Tā Buħārā ile Semerķand’a

4 Kalb-i vīrānenüñ ünin tuymaz
Nāle itdükçe yār ider ğande

4 Ka‘be’yi: Ka‘be’i F.
967 F. 226^b, H. 173^b.

1 qarār: firār F.

4 hüsnuñe: hüsniñe M.
968 F. 226^b-227^a, H. 173^b-174^a.

3 da‘vī: da‘vā H.

4 itdükçe: kıldukça H.

5 Yār teşrīf iderse ey Āşaf
Ben çekerdüm anı sīne bende

969

Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

1 Yine dil bend-i zencīr oldu gör bir zülfi Leylā'ya
Per açup uçar iken düş olındı böyle sevdāya

2 Rehā bulmağ dilerken fülk-i dil girdāb-ı miñnetden
Muħalif bād esüp atdı faķīri semt-i deryāya

3 Cemālin seyr iderken bir perī-peyker melek-rūyuñ
'Aķıl fikr oldu zā'il cümlesi hep gitdi yağmaya

4 Bu ten mülkin ħarāb itdüm düşelden nefsi-i levvāma
Tenümde ħalmadı cānum dükendi dilde sermāye

5 Ne bed-ṭāli' durur bu kevkeb-i baħtum güşād olmaz
Çekilür bār-ı miñnet gelmişüz çünki bu dünyāya

6 Çıķarsa göklere āhum duħānı ğam degül cānā
Bu dil düşmiş durur hecriyle yāruñ nār-ı ferdāya

7 Gel Āşaf ğam yime ħāli budur hem çarĥ-ı devvāruñ
Düşürür 'aşıķı her laħzada biñ dürlü ğavğāya

970

Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

1 Su'ālüm var şabā senden dil āzārum ne 'ālemde
Meh ü ħürşīd-i pür-nūrum sitem-kārum ne 'ālemde

2 'Aceb ol şīve-kārum çāre-sāzum dil-nevāzum gör
Şorar mı bendesin bir kez cefā-kārum ne 'ālemde

3 O serv-i ser-bülendüm şeh-levendüm Yūsuf-ı 'aşrum
Ķara gözlü şāhīn baķışlu dildārum ne 'ālemde

4 Dili bülbül yañağı gül lebi mül saçları sünbül
Beñi fülful sözi şīrīn şeker-ħ'ārum ne 'ālemde

969 F. 227^a, H. 174^a.

7 yime: yeme F.

970 F. 227^{a-b}, H. 174^{a-b}.

- 5 Benüm derdüme dermānum ṭabīb-i rāḥat-ı cānum
Benüm devletlü sultānum o ḥunkārum ne ‘ālemde
- 6 Perī-peyker melek-ḥaşlet benüm ol ḥūr u ğilmānum
Benüm ḥoḳḳa-dehānum dürr-i şehvārum ne ‘ālemde
- 7 Ḥarāb oldı gönül Āşaf firāḳ-ı yār ile şeksüz
Cevābı gelmedi çoḳdan ‘aceb yārum ne ‘ālemde

971

Mefā ‘ilün mefā ‘ilün mefā ‘ilün mefā ‘ilün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Bu cān naḳdini ol mihre iletdüm āşikār elde
Ki bundan ğayrı hiç bulunmadı bir bergüzār elde
- 2 Ümīd-i vuşlatından gel elüñ çek fāriğ ol sen kim
O şūḥ-ı pür-cefā itmiş tehevür Zülfeḳār elde
- 3 Emān virmez aşar zülfüñ beni ey Yūsuf-ı şānī
Ki Mansūr-veş şevāb görmiş helāküm bend var elde
- 4 Fedā kılsun bu yolda cān u başın ‘āşikān ey yār
Cihānı Ḥızır-veş devr eylesün isterse yār elde
- 5 Leb-i la‘lüñle bīmāruña tīmār it ki sağ olsun
Hemīşe cām-ı Cem-veş pür-şarāb-ı nām-dār elde
- 6 Revān it eşk-i çeşmüñ reh-güzārına anuñ her dem
Ḥarāb oldı gönül Āşaf degüldür ihtiyār elde

972

Fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Yār baḳmazsa n’ola raḥm ile bī-çāresine
Zārdan özge bu derdüñ ‘acebā çāresi ne
- 2 Zen-i dünyā çoḳ iş ĩcād ideyor her laḥza
Hele bī-çāre dir aldanma anuñ pāresine

5 derdüme: derdime M. / ṭabīb-i: ṭabībüm F.

6 ḥūr u: ḥūrī H.

971 F. 227^b, H. 174^b.

3 bend var: bend-dār F.

5 bīmāruña: bīmārīña M.

972 F. 227^b-228^a, H. 174^b.

2 bī-çāre dir: bī-çāredür F.

- 3 Düşürür zecr ile şahrāya seni Mecnūn-veş
Er iseñ yanma anuñ āteşinüñ pāresine
- 4 ‘Aşq sultānı olan mültefit olmaz aşlā
Kārbān-ı felegüñ atlas-ı zer-hāresine
- 5 Tīr-i müjgānına Āşaf o kemān-ebrūnuñ
Sīnesin kıldı hedef mā’il olup yarasına

973

Fā’ilātün fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Hüb-rūlarla ayağ sürmek durur ‘ādet bize
Hāsretüz cānā hayāt ābımı şun şerbet bize
- 2 Yār ile ağıyardan sālīm görürseñ şöhet
Ey rūhum zevk sürerüz devlet bize rif’at bize
- 3 Dağı serhoş olmadan alur şemīmi gönlümüz
Dād-ı Hāq bezm-i ezelden bu şemīmiyyet bize
- 4 Kan dökersin kanumuz bir dem şavāb olmaz saña
Sākī-i devrān virmezseñ eger ruḥşat bize
- 5 Āşafā aḥvāl-i gurbetden fikir-nāküz hemīn
Āh-ı dūd-nākümüzdendür bu keyfiyyet bize

974

Mef’ülü fā’ilātü mef’ülü fā’ilün

- - + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Añlar ḥaḳīr ‘uhde-i vaşluñ ne ḥāl ise
Cāndur diler ne deñlü a cānum muḥāl ise
- 2 Cānā lebüñ ki çeşme-i ābü’l-ḥayātdur
Añlar bu zevkī şüfī eger ehl-i ḥāl ise

4 aşlā: kaṭ’ā H.

973 F. 228^a, H. 175^a.

Bu gazel, Gelibolulu Ālī’nin “Dil-rübālarla şarāb içmek durur ‘ādet bize/ Hāsteyüz sākī ḥayāt ābı durur şerbet bize” matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *age.*, c. II, s. 1206-1207.

1 ayağ: ayak H.

3 olmadan: olmadın H. // Hāq: Hāq’dur F.

5 dūd-: düde- H.

974 F. 228^{a-b}, H. 175^a.

Bu gazel, Yahyā Bey’in “Egler faḳīri va’de-i vaşluñ ne ḥāl ise/ Cāndur umar efendi ne deñlü muḥāl ise” matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Mehmed Çavuşoğlu, *age.*, s. 523.

- 3 Ferhād'ı 'āşıkuñ yirine bendlemek olur
Şîrîn-lebine sāğar-ı 'aynı sıfāl ise
- 4 Hüsni cemāli bî-bedel ebrūsı bî-mişāl
Ancak olur zamānede bedr ü hilāl ise
- 5 Ebyātuma Semā'ı nazîre disün eger
Āşaf gibi ğazelde faşîhü'l-mağāl ise

FĪ HARFİ'L-YĀ

975

Müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün müstef'ilün

--+- / --+- / --+- / --+-

- 1 Cānā yedüñden nüş idüp zāhid yine ğassāleyi
İtdi hebā taqvā-yı huşk u bārid-i çil sāleyi
- 2 İtdüm o şāha bergüzār ebyāt-ı şî'rüm cümle ben
Virdüm o meh-rüya mufaşşal yazılan risāleyi
- 3 A'dā ile koy şöhet-i hūbānı ey dil fāriğ ol
Kim giryeye itmez ifāde dīde-i ğazāleyi
- 4 Kaddüñle hüsñüñe müşābih olmasaydı bāğbān
Gülşen içinde bir zamān dikmezdi serv ü lāleyi
- 5 Cevr ü cefāñı ğayrıdan itme ziyāde Āşaf'a
Kātur derünında anuñ itdürme āh u nāleyi

976

Mef'ülü mef'ülü mef'ülü fa'ülün

--+ / +-- / +-- / +--

- 1 Hāyfā dimeñüz dāne-i şebnem güle düşdi
Hāndānı görüldi yine ol gül güledüşdi

3 yirine: yerine F.

4 bî-bedel ebrūsı: ebrūsı bî-bedel ü F.

975 F. 224^b, H. 172^a.

Bu gazel, her iki nüshada da hâ (güzel he) harfinin içinde yer almaktayken şiirin kafiyesi ve H. nüshasında şiirin üstündeki "Fî harfi'l-yâ" ifadesi dikkate alınarak bu harfin ilk sırasına alındı.

1 "ğassāleyi" ve diğer redifler F. nüshasında "ğassāle'i" şeklindeki gibi hemze ile yazılmıştır.

3 koy: ço H.

5 Kātur: Kālup F.

976 F. 228^b, H. 175^a.

Bu gazel, Gelibolulu Âlî'nin "Şanma ki seher kaçre-i şeb-nem güle düşdi/ Dendānı görindi şu kadar gül güledüşdi" matlahı gazeline nazîredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *age.*, c. II, s. 1277-1278.

1 Hāndānı: Çendānı H.

- 2 Çün serv boyuñ eyledi her nahli şikeste
Reng-i ruḥ-ı alüñ ile şan gül güle düşdi
- 3 Çün âteş-i Nemrüd kefi hākisteri oldı
Gülşende sürür ile neşât bülbüle düşdi
- 4 Nālemler bedenden saña yetmez mi numüne
Merve vü Şafā semtine toğrı yola düşdi
- 5 Teşnelik ile çün leb-i ḥāhişger-i Āşaf
Çāk oldı meded la‘lünü şun dil müle düşdi

977

Mef‘ülü mefā‘ilü mefā‘ilü fa‘ülün

--+ / +---+ / +---+ / +---

- 1 Tıyduñ mı ‘adüyü beni cānānuma geçdi
Hiç şabra baña çāre mi var cānuma geçdi
- 2 ‘Arz eyler iken sīne-i sūzānumı yāra
İşletdi müjesin dağı bir yanuma geçdi
- 3 Oğudı göñül ḥüsni berātın şeh-i nāzuñ
Hep medḥ-i ruḥı mecmu‘-ı dīvānuma geçdi
- 4 Çün itdi gözüñ ile kaşuñ seyrini vā‘ız
Dökdürdi nemüm sīne-i sūzānuma geçdi
- 5 Āşaf n’ola dağlarsa sīne bülbül-i şeyda
Çeşm-i siyehüñ bağması ter cānuma geçdi

978

Mef‘ülü fā‘ilātü mefā‘ilü fā‘ilün

--+ / -+++/+---+/-+-

- 1 Ğayb itdi kendini yine rāḥat didükleri
İrişdi gibi vağt-i kıyāmet didükleri

2 ruḥ-ı alüñ ile: ruḥuñ al eyledi H.

4 toğrı: toğru H.

977 F. 228^b-229^a, H. 175^b.

Bu gazel, Gelibolulu Ālî’nin “Gördüñ mi rağıbi beni cānānuma geçdi/ Şabr itmege bir çāre mi var cānuma geçdi” matlalı gazeline nazıredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *Gelibolulu Mustafā Ālî ve Divanlarının Tenkitli Metni*, c. II, Gazi Üniv. Sosyal Bilimler Ens., Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1999, s. 1273-1274.

1 Tıyduñ mı: Duyduñ mı F.

5 sīne: sīneñ F.

978 F. 229^a, H. 175^b.

Bu gazel, Gelibolulu Ālî’nin “‘Arz itdi yine kendini kāmēt didükleri/ Yağlaşdı gibi rüz-ı kıyāmet didükleri” matlalı gazeline nazıredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *age.*, c. II, s. 1303-1304.

- 2 Beñzer uşaklarıñ oyunına cihānda kim
Aḥbābda bu ‘arż-ı şadākat didükleri
- 3 Erbāb-ı diller āyīne-veş iki yüzlüdür
Bilmem ne kim fenāda zekāvet didükleri
- 4 Sīmurg gibi cihānda anuñ nāmı var hemān
Yā Rab ne ola kıt-ı kanā‘at didükleri
- 5 Tañ mı şikāyet itse de Āşaf zamāneden
Yoķ kimsede bu ‘ayb u hacālet didükleri

979

Fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Nāsa rāz açdı diyü ey ruḥı gül zārlığı
Nāvek-i ğamzeñ ider cāna dil-āzārlığı
- 2 Gūşe-i ‘ayn ile a‘dāya işāretler ider
Kandan öğrendüñ a dilber bu cefā-kārlığı
- 3 Fem-i cānānı kıt būs idemez kāse-i mey
Ḥusrevā her meyi ayağda kıor el darlığı
- 4 Añmaya ad u şanuñ hiç seni yād kıılmaya yār
İşidem kim var ola şuncılayım varlığı
- 5 Āşafā sevdi seni sen de bilürsin güzeli
Ne bilür semt-i vefāyı ne kıafā-dārlığı

980

Fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 İtdi sevdā-zede-i gül ruḥ-ı cānān beni
Ḥāk-sār eyledi kākül-i perişān beni

2 Aḥbābda: Aḥbāb ile F.

979 F. 229^{a-b}, H. 175^b-176^a.

Bu gazel, Gelibolulu Ālî’nin “Ḥalkā fāş itdi diyü ey kıaşı yā zārlığı/ Nāvek-i ğamzeñ ider kıalbe dil-āzārlığı” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *age.*, c. II, s. 1319-1320.

1 ruḥı gül: ḥabībā F. // cāna: cānā F.

3 ayağda: ayağda H. / darlığı: varlığı H.

4 varlığı: darlığı H.

980 F. 229^b, H. 176^a.

Bu gazel, Gelibolulu Ālî’nin “Kıldı sevdā-zede ḥāl-i ruḥ-ı cānān beni/ Pāy-māl eyledi bu zülfi perişān beni” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *age.*, c. II, s. 1352.

1 sevdā-: şeydā- H. // kākül-i: ğīsü-yı H.

- 2 Bu dil olurdı zafer-yāb-ı qarīn-i vuşlat
Gül-i ruhsāra dilek eylese ihvān beni
- 3 Cüst ü cū itse gezüp şehrini dil tā ola kim
Bāğ-ı vuşlatda o şeh eyleye mihmān beni
- 4 Şöyle seyl oldı yaşum nāliş-i derd ü gamdan
Bāğ-ı dehre kıllalar bülbül-i nālān beni
- 5 Āşafā el şunalı gül-ruḥ-ı cānāneye ben
Arasun gūşe-i gül-ḥānede yārān beni

981

Mefā'ilün fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün

+ - + - / + + - - / + - + - / + + -

- 1 uluñ derüñde ki cānā ḥarāba yüz tıtdı
Ḥaır durur der-i rif'at-me'āba yüz tıtdı
- 2 Rūyuñda ḥāl-i siyāhuñ degül ey alnı kamer
Niāb-ı Ka'be meger āfitāba yüz tıtdı
- 3 Meh-i ḥayālūñ ile şır-i 'aş idi gōñlüm
Ḥa-ı siyāhuñ irince ḥarāba yüz tıtdı
- 4 Firāşa düşdi bu dil teşnegī-i la'lüñle
Şu haste gibi ki gūyā leb āba yüz tıtdı
- 5 Şoram diyü leb-i dildāri Āşafā hoşca
Düşüp ayağ-ı müle her cevāba yüz tıtdı

982

Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Söyle ey bād-ı seher rūḥ-ı revānum gele mi
Baña yārum uya mı cismüme cānum gele mi

5 Arasun: Ara H.

981 F. 229^b, H. 176^a.

Bu gazel, Gelibolulu Ālī'nin "Gōñül apıñda ki şāhum türāba yüz tıtdı/ Gedā durur der-i devlet-me'āba yüz tıtdı" matlalı gazeline nazıredir. bk. Haz.: Kudret Altun, *age.*, s. 503.

1 derüñde ki: derüñdeki F. // Ḥaır durur: Ḥaırdır F.

2 siyāhuñ degül ey alnı: siyehüñ degüldür añlı F. // āfitāba: mäh-tāba F.

4 teşnegī-i: teşne-i F.

5 dildāri Āşafā: yāri Āşafā bir F.

982 F. 230^a, H. 176^{a-b}.

Bu gazel, Gelibolulu Ālī'nin "Diye ey bād-ı şabā serv-i revānum gele mi/ Baña gōñlüm uya mı yirine cānum gele mi" matlalı gazeline nazıredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *Gelibolulu Mustafa Ālī ve Divanlarının Tenkitli Metni*, c. II, Gazi Üniv. Sosyal Bilimler Ens., Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1999, s. 1342.

- 2 Dīdeñ aydın ide mi şu‘le-i sūz-ı āhum
Ola bir gün bize nevreste cevānum gele mi
- 3 Yine dil kaçrı teraḥḥum ile bünyād ola mı
Sīne tahtına Süleymān-ı zamānum gele mi
- 4 Elif-āsā ola mı rāst yine bu ḳad-i ḥam
Diy’a ey köhne felek serv-i revānum gele mi
- 5 Ola mı ḳalb-i ḥazīn vaşl ile şād ey Āşaf
Bize ol Yūsuf-ı Ken‘ān-ı zamānum gele mi

983

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Tā-be-key efgān idem fāḥite-veş şād it beni
Kākülün merbūḫıyam ey dilber āzād it beni
- 2 Künc-i miḥnetde yaturam gel iriş al destümi
Mübtelā-yı derd-i ‘aşḳam ey ḫabīb yād it beni
- 3 Eşḳ-i çeşmüm anca yirler götürüp eyler ḫarāb
Gel ḫazer it ḫusrevā aḡlatma ābād it beni
- 4 Sīnemi faḳ eyleyüp dür dānemi itdüm nişār
Ey şabā ‘Anḳā-yı murḡ-ı yāra şayyād it beni
- 5 Āşafā bir gün irem bāḡ-ı İrem gül-zārına
Bir gül için bülbül-i şeydā-veş irşād it beni

984

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 ‘Aşḳı ol dildāra iş‘ār itmeseydüm kāşkī
Dil ucından kendimi zār itmeseydüm kāşkī
- 2 Ol durur yārāni düşmen eyleyen her cā baña
Herkes e eş‘ārum ızhār itmeseydüm kāşkī

983 F. 230^a, H. 176^b.

Bu gazel, Gelibolulu Âlî’nin “Niçe bir bülbül gibi nālān olam şād it beni/ Künc-i ḡam maḥsūsıyam ey serv āzād it beni” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *age.*, c. II, s. 1348-1349.

2 Mübtelā-yı: İbtılā-yı F.

3 yirler: yerler F.

5 şeydā-: güyā- F.

984 F. 230^b, H. 176^b.

Bu gazel, Gelibolulu Âlî’nin “Fażlumı nā-dāna ızhār itmeyeydüm kāşkī/ ‘İlm ucından kendümi ḫ‘ār itmeyeydüm kāşkī” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *age.*, c. II, s. 1326.

2 eyleyen: eyleden F.

- 3 Dīdeye tūtyā ucından baş egüp keḥḥāllara
‘Uzlet-i peygüleden ‘ār itmeseydüm kâşkî
- 4 Şāf bir mir’āt şanup ‘işve-gāh-ı ‘ālemi
Gördüğüm dem ‘arz-ı dīdār itmeseydüm kâşkî
- 5 Āşafā nā-merde muḥtāc kılmaz idi Ḥaḫ beni
Kim tevekkül bābın inkār itmeseydüm kâşkî

985

Mef’ülü fâ’ilâtün mef’ülü fâ’ilâtün
(*Müstef’ilün fâ’ülün müstef’ilün fâ’ülün*)

-- + / - + -- / -- + / - + --

- 1 Rüz u şeb āh u zārum şaḫf-ı kıbāba vardı
Şan ṭarfetü’l-‘ayında ‘ālem ḫarāba vardı
- 2 Luṭf olsa sūz-ı āhum yürek serinlik eyler
Dilden çıkup bu germ ü serdler ki āba vardı
- 3 Şaḫuñ görince cānā ḫapıldı nice diller
Güyā ki bir süri murğ ağdı şehāba vardı
- 4 Şan yandı pīr-i ‘aşḫuñ destār-ı şeb-külāhı
Yā dūd-ı āh-ı ‘aşık ḫürşīd-i tāba vardı
- 5 Şeb-tār ider fenāyı çeşm-i siyāhı yāruñ
Āşaf anuñ içündür zevḫ ehli ḫ’āba vardı

986

Mefā’ilün mefā’ilün mefā’ilün mefā’ilün
+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Yine tertīb idüp sākī-i çarḫ āyīn-i Cemşīd’i
Ḫavuşdurdı dem-i firūzede nevrüz ile ‘īdi
- 2 Şeh-i nevrüz ile İskender-i ‘īd oldı hem-meşreb
Felek ‘aşkıyla devr itdürdi zerrīn ṭās-ı ḫürşīdi
- 3 Müretteb ‘īd ü nevrüzüñ bu demde ‘işret esbābı
Sezā şimdi hilāl-i çarḫ olursa çeng-i Nāhīdī

3 keḥḥāllara: kâhillere F.

985 F. 230^b, H. 176^b-177^a.

Bu gazel, Gelibolulu Âlî’nin “Dün gice nār-ı āhum bu nüh kıbāba vardı/ Sen bī-ḫaber yaturduñ ‘ālem ḫarāba vardı” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *age.*, c. II, s. 1274.

5 içündür: için F.

986 F. 230^b-231^a, H. 177^a.

Bu gazel, Cevrî’nin “Yine devr-i felek iḫyâ idüp âyīn-i Cemşīdi/ Getürdi bir dem-i ferḫundeye Nev-rüz ile ‘ıydı” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hüseyin Ayan, *age.*, s. 275-276.

- 4 Şeb-i 'îdüñ meh-i nevrüz[1] nevrüzuñ ise mihri
Cihān hālkına 'arz itmekde iki cām-ı ümmîdi
- 5 Neşāt-ı 'îd-i hoş-dem zevk-ı nevrüz ile ey Āşaf
'Aṭā kıldı Hudā halk-ı cihāna şevk-ı cāvîdi

987

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

++-- / ++-- / ++-- / ++-

- 1 Sūdumuz yok der-i 'aşkuñda cefādan ğayrı
Maṭlabum yok ser-i küyuñda fenādan ğayrı
- 2 Çek niķābı yüze firķat günü ey hūnīn-eşķ
Görmeye dīdemüz ol hūb-liķādan ğayrı
- 3 Ne acır kimse baña sūz-ı derūndan özge
Ne ğüşād ide derüm kimse şabādan ğayrı
- 4 Bālig oldı hele bī-kesligüm ol mertebeye
Kimse dönmez başuma çarḫ u semādan ğayrı
- 5 Āşafā meclis-i ğamda niçe zār itmeyeyüm
Yok durur fā'idemüz şavt u nevādan ğayrı

988

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

++-- / ++-- / ++-- / ++-

- 1 İstemem meykede meyhāne-i ğamdan ğayrı
Hem-dem olur mı bize kāse-i Cem'den ğayrı
- 2 Gelmemiş kalmadı şahrā-yı maḫabbetde bizüm
Dil-i maḫzūnumuza gerd-i dijemden ğayrı
- 3 Telḫ ğüftār ile dilber dile zaḫm açmış iken
Kim 'ilāc idebilür aña o femden ğayrı

987 F. 231^a, H. 177^a.

Bu gazel, Fuzûlî'nin "Ḥāşılıum yoḫ ser-i küyuñda belādan ğayrı/ Ğarazum yoḫ reh-i 'işkuñda fenādan ğayrı"
matlı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, c. I, s. 160-161.

2 hūb-: ḫ'āb H.

5 fā'idemüz: fāyidemüz H.

988 F. 231^{a-b}, H. 177^{a-b}.

Bu gazel, Vecdî'nin "Cilvegāh istemezüz kûse-i ğamdan ğayrı/ Hem-zebân istemezüz sâĝar-ı Cem'den ğayrı"
matlı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Ahmet Mermer, *XVII. Yüzyıl Dîvân Şairi Vecdî ve Dîvânçesi*, MEB Yay.,
Ankara 2002, s. 138.

4 ‘Ayn-ı inşâf-ile mir’ât-ı dile itse nîgeh
Kimse görmezdi şuver ‘aks-i elemden ğayrı

5 Âşafâ hâl-i dili yâra ‘ayân eylemege
Tercemân yok saña ‘âlemde kalemden ğayrı

989

Mef‘ülü mefâ‘îlü mefâ‘îlü fa‘ülün

-- + / + -- + / + -- + / + --

1 Hatt-ı ruhuñ ey yâr-ı güzînum yüze çıkdı
Râz-ı keder-i kalb-i hazînum yüze çıkdı

2 Ben rûyuña haţ çıkdığına ğam yemem ammâ
Bu tâli‘-i vârun u kemînum yüze çıkdı

3 Turra hevesiyle yine kıldukça taḥayyül
Bîkr-i suḥan-ı hacle-nişînum yüze çıkdı

4 Ey dîde bu dem mekr-i haţından hazer eyle
Seyf-i ğazab u deşne-i kînum yüze çıkdı

5 Fîkr-i haţ-ı dildâr ile cûş itdi yem-i dil
Âşaf yine lü’lû-yı semînum yüze çıkdı

990

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

1 Seven çeşm-i nigârı hûş-ile bîġâne olmaz mı
Dilâ âhû ile me’nûs olan dîvâne olmaz mı

2 Havâlar hûb gül maḥbûb bülbül ‘âşîk-ı nâlân
Bu hâlâtı temâşâ eyleyen mestâne olmaz mı

3 Bir elde sâġar-ı şahbâ bir elde kâkül-i yektâ
Bu tavr-ı hâş-ile bezm-i şafâ şâhâne olmaz mı

4 Femi bir ġonça-i ra’nâ ruḥı âteş-nümâ hakkâ
Dil ise hem hezâr-ı zâr hem pervâne olmaz mı

4 nîgeh: nigâh H.

989 F. 231^b, H. 177^b.

Bu gazel, Vecdî’nin “Tâ kim haţtuñ ey mâh-cebînum yüze çıkdı/ Esrâr-ı dil-i zâr u hazînum yüze çıkdı” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Ahmet Mermer, *age.*, s. 142-143.

5 lü’lû-yı: lûlû-yı H.

990 F. 231^b-232^a, H. 177^b.

Bu gazel, Vecdî’nin “Dil-i çeşm-âşnâ sâ mân ile bî-ġâne olmaz mı/ Hemîşe mest ile ülfet iden mestâne olmaz mı” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Ahmet Mermer, *age.*, s. 141-142.

- 5 Bu mağbūt-ı tabāyi‘ nazmı ĩcād eyleyüp dā’im
Kasāvet virmeseñ Āşaf dil-i ihvāna olmaz mı

991

Fā’ilātün fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Hüznumüzden tā ki zār efsāne-perdāz olmadı
Derd-i mektüm-ı dile kes vāķıf-ı rāz olmadı
- 2 Kıldı ümniyye gönül feyz-i nigārı şandı kim
Dīde-i serhōşı nevm-ālūde-i nāz olmadı
- 3 Bu gönül Bukrāt-ı hikmet-dān-ı fenn-i ‘aşk iken
Hey dirīğ ol şeh huzūrında ser-efrāz olmadı
- 4 Telh sözden baħr-ı dil çok acılıklar çekdi līk
Dürr-i dendān-ı hayālün sāhil-endāz olmadı
- 5 Derd-i rūħa kim devā dürc-i feminde var iken
Āşaf-ı dil-teşne-i bīmāra em-sāz olmadı

992

Fā’ilātün fā’ilātün fā’ilātün fā’ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Serhōş-ı ‘aşk olduğum takrīre hācet kalmadı
Bize mecnūn olmağa tedbīre hācet kalmadı
- 2 Ol perī bir da’vetüm redd itmedi āh eyleyüp
Ben buħūr ile anı teşhīre hācet kalmadı
- 3 Tā’ir-i rūħa müjeñ bīhūde sehm-endāz olur
Tūrraña bend oldı gönlüm tīre hācet kalmadı
- 4 Dūd-ı dille eyledüm cānāna aħvālüm beyān
İktizā itmez kalem taħrīre hācet kalmadı

991 F. 232^a, H. 178^a.

Bu gazel, Sabrī’nin “Derd-i dilden tā ki nālem kışsa-perdāz olmadı/ Kimseler pinhān ğamumdan vāķıf-ı rāz olmadı” matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *Sabrī Mehmed Şerif Divānı (İnceleme-Karşılaştırmalı Metin)*, Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Ens., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1990, s. 286.

1 zār: rāz H.

3 -efrāz: -firāz H.

4 dendān-ı: dendānı F. / hayālün: hayālin H.

992 F. 232^{a-b}, H. 178^a.

Bu gazel, Sabrī’nin “Mest-i ‘aşkuz cām-ı ‘ālem-gīre hācet kalmadı/ ‘Aklı başdan savmağa tedbīre hācet kalmadı” matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 287.

3 Tā’ir-i: Tāyir-i H.

- 5 Lem‘a-i sūz-ı derūn Āşaf raķībe kār ider
Tīġ ile ķatle anı te’şīre hācet ķalmadı

993

Fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilūn

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Bezm-i ‘aşķuz sāķī-i mey-gīre hācet ķalmadı
Cān u dilden şormaġa tezbīre hācet ķalmadı
- 2 Eşķ-i ‘aynum baña çün rām eyledi meh-pāreyi
Ben anı yāhū ile teşhīre hācet ķalmadı
- 3 Ğamzesi tīġ-ı cefāsın urmasun cān u dile
Düşdi çāh-ı zemzeme te’hīre hācet ķalmadı
- 4 ‘Aşķını ‘arz eyledi biñ zār ile ol şāha dil
Kilk lāzım olmadı taħrīre hācet ķalmadı
- 5 İtdi Āşaf sūziş-i āhuñ dil-i a‘dāya kār
Zahm-ı peykān-ı cefā te’şīre hācet ķalmadı

994

Fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilātūn fā‘ilūn

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Ğīsūña bend oldı dil zencīre hācet ķalmadı
Gitdi işlahlıķdan ol tezbīre hācet ķalmadı
- 2 Rū-be-rū sīnem gerüp müġānuña nāz eyledüñ
Ğamzeñ öldürdi beni şemşīre hācet ķalmadı
- 3 Naķd-i ‘aşķuñ kenz-i lā-yefnā imiş ey māh-ı nev
Aña şāhib olalı iksīre hācet ķalmadı
- 4 Gözlerüñ ‘ayn-ı każā ġamzelerüñ sehm-i belā
Şahñ-ı rüyuñda kemān u tīre hācet ķalmadı
- 5 Rüstem-i ‘aşķ urdı Āşaf gencine ķufl-i sükūt
Hüsñ bābın bildi yār tefsīre hācet ķalmadı

993 F. 232^b, H. 178^a.

Bu gazel, Sabrī’nin “Mest-i ‘aşķuz cām-ı ‘ālem-gīre hācet ķalmadı/ ‘Aķlı başdan savmaġa tezbīre hācet ķalmadı” matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 287.

994 F. 232^b, H. 178^b.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ’nın “Zülfüñe bağlandı dil zencīre hācet ķalmadı/ Ğaldı ol uşlanmadan tezbīre hācet ķalmadı” matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 425.

5 bābın: bābuñ F.

995

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Süz-1 cāndan tā ki āhum ‘arşa pervāz olmadı
Kimseler sırr-1 nihāna vāķıf-1 rāz olmadı
- 2 Dil vişāl-i luṭfin ārzū itdi hūbuñ şandı kim
Ġamze-i ser-tīzi hūn-ālūde-i nāz olmadı
- 3 Dil ki şehr-āşūb u Zāl-i pehlevān-1 ‘aşkdur
Ey dirīgā ġayrdan ‘indinde mümtāz olmadı
- 4 Hām sözden ııfl-1 dil dem-beste-i ġam olmada
Aħter-i şubħ-1 şerefse pertev-endāz olmadı
- 5 Süz-1 cāna şerbet-i la‘lünde çāre var iken
Āşaf-1 bīmāra dildārı şifā-sāz olmadı

996

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Kirpigūñ çok ceysi yektā Ķahramān’dur her biri
Ma‘reke bābında bir şāhib-ķırāndur her biri
- 2 Yek nazarda şad hezārān kan dökerken dīdeler
Kimseye itmez teraħħum bī-emāndur her biri
- 3 Her nigāhı şerħa şerħa eyleyüp cism ü teni
Aña karşı kim ıurur tīġ-1 jiyāndur her biri
- 4 Sīne-i pūr-süzumuzdan ıurralar pūr-çīn olur
Şanasın bir ef‘ī-i aħker-feşāndur her biri
- 5 Āşafā taħşīn ider eş‘ār-1 rengīnūñ ġören
Penc beytūñ nūkte-i mergūb-1 cāndur her biri

995 F. 233^a, H. 178^b.

Bu gazel, Sabrī’nin “Derd-i dilden tā ki nālem kışşa-perdāz olmadı/ Kimseler pinhān ġamumdan vāķıf-1 rāz olmadı” matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 286.

1 Kimseler: Kimse H.

2 luṭfin: luṭfuñ F. // Ġamze-i ser-tīzi: Ġamzesi ser-tīz F.

996 F. 233^a, H. 178^b-179^a.

Bu gazel, Nef‘ī’nin “Leşker-i müjġamı kim bir Kahramāndır her biri/ Ġamzesiyle ceng eder sāhib-ķırāndır her biri” matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Metin Akkuş, *Nef‘i Divanı*, Akçaġ Yay., Ankara 1993, s. 344.

997

Meḫ'ülü fâ'ilâtü meḫ'îlü fâ'ilün

-- + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Ādem fedā ider mi dilā şehri-yārını
Bende sezā mı terk ide hiç şehriyārını
- 2 Belki görünce raḥm ide ben ḥāk-sārını
Dilber gelince gözleyeyüm reh-güzārını
- 3 Ḥarc itdi naḫd-i eşki metā'-ı vişāl için
Şu gibi dīde dökdi yere cümle varını
- 4 İḥsān yüzinden ey puser-i pür-'atā ḥaṭuñ
Tevsīd kıldı levḥa-i ḥüsnüñ kenārını
- 5 Āşaf-mişāl çekse de bī-ḥad ezīyyeti
Ādem fedā ider mi dilā şehri-yārını

998

Meḫ'ülü fâ'ilâtü meḫ'îlü fâ'ilün

-- + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Keyf oldı yār dīdeleri nāza başladı
Her bir nazarda bir suḥan-ı tāze başladı
- 2 Tıyduydı bir bağışla dile çeşmi remzini
Ne nuṭka ne mükāleme-i rāza başladı
- 3 Ders aldı tāze şimdi kitāb-ı girişmeden
Nāzı bitürdi çeşmi füsün-sāza başladı
- 4 Zann itme yār tırrasını depredür şabā
Per açdı ṭā'ir-i ḥaṭı pervāza başladı
- 5 Tırfte terāne var ney-i kilküñde Āşafā
Bir ḥoş terennüm itdi 'aceb sāza başladı

997 F. 233^b, H. 179^a.

Bu gazel, Bâkî'nin "Cevr ile terk ider mi kişi şehri-yārını/ Lâyıḫ mıdur ki terk ide ḫul şehri-yārını" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *Bâkî Dîvânı*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 1994, s. 421-422.

4 yüzinden: yüzüñden H. / puser-i: siper-i H.

998 F. 233^b, H. 179^a.

Bu gazel, Nef'î'nin "Mest oldu yār gamzeleri nāza başladı/ Her bir nigeḫde bir reviş-i tāze başladı" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Metin Akkuş, *age.*, s. 341-342.

4 ṭā'ir-i: ṭāyir-i H.

999

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Göñlümüzden yine ol şāha maḥabbet ḳopdı
El-ḥaḳ ol gonça-i zībā ḳatı āfet ḳopdı
- 2 Şanma tenden dökilen verd-i terüñ yaprağıdur
Penbe-i şerḥa-i dil-süz-ı meveddet ḳopdı
- 3 Çarḥa peyveste olup hecr-i ḳadüñle zārum
Dehri bu velvele pür ḳıldı ḳıyāmet ḳopdı
- 4 Destüñe deşne alup üstine ḳılduḳda hücum
Cigeri 'āşıḳuñ ey serv-i melāḥat ḳopdı
- 5 Çıḳdı nev-ḥaḫ-ı 'izār-ı şeh-i hūbān Āşaf
Bād-ı hecr esdi ğubār-ı ğam u ḥayret ḳopdı

1000

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Bāġa eylerseñ ḥırāmı serv-i bālālar gibi
Hū çeker her fāḫte meyyāl-i şeydālar gibi
- 2 Perçemüñ de çıḳdı serden eyleyüp fikr-i ba'īd
Rūymāl-i pāya ğīsū-yı semen-sālar gibi
- 3 Ḳaşd idüp Tātār-ı çeşmüñ kişver-i rūḫ u dile
'Aḳlumı tārāc idüp şabrumı yaġmalar gibi
- 4 Hep içerler dost-kānī birbirinüñ şevḳına
İki çeşmüñ iki rind-i bāde-peymālar gibi
- 5 Nef'ī'ye pey-rev olup sükker gibi eş'ārını
Āşafā vaşf eylerem tūḫī-i ğüyālar gibi

999 F. 233^b-234^a, H. 179^{a-b}.

Bu gazel, Baġdatlı Rūhî'nin "Yine dilden bugün ol mihre maḥabbet ḳopdı/ Ḳaş bu kim ol gül-i ra'nā 'aceb āfet ḳopdı" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Coşkun Ak, *Baġdatlı Rūhî Divānı*, c. II, Uludaġ Üniv. Yay., Bursa 2001, s. 1024-1025.

4 Destüñe: Destine H.

1000 F. 234^a, H. 179^b.

Bu gazel, Nef'î'nin "Ġāhî ğülşende salınsan serv-i ra'nālar gibi/ Hū çeker bülbülleri uşşāk-ı şeydālar gibi" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Metin Akkuş, *age.*, s. 341.

3 şabrumı: şabrumı F.

1001

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

++-- / ++-- / ++-- / ++-

- 1 Çarha çıkısa ne 'aceb sūz-ı derūnum şereri
Ey kamer oldu semā seb'a-i seyyāre yeri
- 2 Pür-ziyā itmek için encümen-i aḥbābı
Yağdılar meclis-i yārānda çerāğ-ı kameri
- 3 Gerçi 'arz itmededür sūzişi şem'-i meclis
Sūz-ı dil var ise pervānededür yağdı peri
- 4 'Aynuma almaz idüm 'ālemi mişl-i nergis
Sāḥa-i bāğda alsaydum ele cām-ı zeri
- 5 La'l-i dildarı görünce ezilürmiş gūyā
N'ola zevk ehli mezāk eylese Āşaf şekeri

1002

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

++-- / ++-- / ++-- / ++-

- 1 Sūziş-i hecrūñ ile cānda ḥarāret bākī
Heves-i la'lūñ ile dilde ḥalāvet bākī
- 2 Gülşen-i kūyını sīrāb için ol serv-ḳadūñ
Ol revān eşk-i terüm yine ferāgat bākī
- 3 Tağ yine silsile-i zūlfūñe Ḳays-ı dilümi
Ḥalka ey Leylī-veşüm baş-ı ḥikāyet bākī
- 4 Vaşlma nā'il olursañ o mehūñ rü'yāda
Ruḥ-ı gül-fāmını būs eyle zarāfet bākī
- 5 Āşafā rāh-ı ḥaḳīḳatde mecāz 'aşkından
Tā'ib olmazsañ eger şoñra nedāmet bākī

1001 F. 234^{a-b}, H. 179^b.

Bu gazel, Bâkî'nin "Çıkısa eflāke n'ola āteş-i āhum şereri/ Çarḫdur encüm-i seyyārenūñ ey māñ yiri" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 419.

1002 F. 234^b, H. 179^b-180^a.

Bu gazel, Emrî'nin "Āteş-i hecrūñ ile dilde ḥarāret bākī/ Leb-i şīrīnūñ ile cānda ḥalāvet bākī" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: M. A. Yekta Saraç, *age.*, s. 291-292.

3 dilümi: dilimi H.

1003

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Şanemā qalmaz ise zevk-ile 'işret bākī
Çekelüm cām-ı maḥabbet mey-i cennet bākī
- 2 Lezzet-i būs-ı femin almış idüm seyrümde
Ḥāliyā kām u dilümde o ḥalāvet bākī
- 3 Yanuma gel ki helāk itdi beni hicrānuñ
Çekmege bār-ı ğamuñ qalmadı tākāt bākī
- 4 İñlemezdüm bu kadar zār u za'if olduğuma
Bir nefes olsa dil ü cānda ḥarāret bākī
- 5 Āşaf-ı kemter ider dāverine ḥayr u du'ā
Tāli'ı yār Ḥudā yāver ü devlet bākī

1004

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Bāğda bülbüllere gör verd-i ḥurrem n'eyledi
Tārumār olmuş dile seyr eyle perçem n'eyledi
- 2 Yara ağız açmaz oldu keşretinden penbenüñ
Seyr idüñ zaḥm-ı dil-i 'uşşāka merhem n'eyledi
- 3 İncinürsin cün hezār ol gonçanuñ yersin ğamın
Ḳalbüñi teng itdi mi ey dil saña ğam n'eyledi
- 4 Varımı şarf eyledi şarrāf-ı eşküm yoğ yire
Dilberüñ devr-i feminde çeşmüme nem n'eyledi
- 5 Ḥayli döküldi saçıldı Āşafā eşküm gibi
Mıhr-i çarḫa aldanup varımı şebnem n'eyledi

1003 F. 234^b-235^a, H. 180^a.

Bu gazel, Bākī'nin "Sākıyā qalmaz imiş çünki bu şöḫbet bākī/ Mey-i gül-gün içelüm bāde-i cennet bākī" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 426.

1004 F. 235^a, H. 180^a.

Bu gazel, Emrî'nin "Teng-diller ile gör ey gonca ol fem n'eyledi/ Hem perişān ḥāller ile zülf-i pür-ḥam n'eyledi" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: M. A. Yekta Saraç, *age.*, s. 288.

4 yire: yere F.

1005

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Çarhda kavş-i kuzah hargāh şeklin bağladı
Anda mihr-i pür-ziyā bir şāh şeklin bağladı
- 2 Meclis-i ‘işretde pür-sāgar dönüpdür hāleye
‘Aks-i rūy-ı yār içinde māh şeklin bağladı
- 3 Kaşr-ı ‘aynı seyre sultān-ı hayāl-i dilbere
Gözyaşı ruhsārum üzre rāh şeklin bağladı
- 4 Eyledi gerd-i tarīk-ı yārı gil āb-ı sirişk
Anda bu lāgar vücūdum kāh şeklin bağladı
- 5 Hīn-i hande baq zenaḥdān-ı nigāra Āşafā
Yūsuf-ı dil ḥabsine bir çāh şeklin bağladı

1006

Mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Fenā bezminde seyr it cāh-ı erbāb-ı ḥarābātı
Temāşā kılmadı devrinde Dārā öyle dārātı
- 2 Ḥarābāt ehli serḥōş-ı mey-i ‘aşk olduğın gördüm
Maḥabbet bādesin nūş eyleyüp oldum ḥarābātı
- 3 Ḥarābāt erlerinden her ḥikāye oldı pür-vāye
Ki anlar hep ledün baḥşinden eylerler ḥikāyātı
- 4 Ḥarābāt ehline Ḥāfiż şerīk üstād Ḥızr olmuş
Nice kāl ile takrīr olur anlaruñ ‘ibārātı
- 5 Ḥarābāt ehline ‘ilm-i taşavvufdan bu ders olsun
Ḥaḳīkat bābın açdı Āşaf’uñ bu nazm u ebyātı

1007

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Yāruma şorsam femūñ didüm gülüp a‘lā didi
Kimseye bu rāzı gel fāş eyleme ammā didi

1005 F. 235^{a-b}, H. 180^{a-b}.

Bu gazel, Bağdatlı Rūhî'nin “Āsumānda hāle bir hārgāh şeklin bağladı/ Anda māh-ı ‘ālem-ārā şāh şeklin bağladı” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Coşkun Ak, *age.*, c. II, s. 1009-1010.

1006 F. 235^b, H. 180^b.

1007 F. 235^b, H. 180^b.

Bu gazel, Hüdâyî-i Kadīm'in “Lebleruñ emsem didüm ol dilbere ammā didi/ Kimseye bu sırrı ifşā eyleme em mā didi” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Mehmet Demiralay, *age.*, s. 223.

- 2 Sehv ile ruhsārımı verde müşābihdür didüm
 ahr idüp ol gül-beden ben bendeyle lā lā didi
- 3 Haste rūhum āb-ı la‘lūn ārzū eyler didüm
 Şundi la‘lin azuma luf ile gel al mā didi
- 4 La‘l-i nābından ricā itdükde şeftālū raīb
 Bu dil-i bīmārumuz zār eyleyüp eyvā didi
- 5 and-ı la‘li midatinde seyr iden nazm-ı terüm
 Āşaf’a tasīn ey tūı-i şekker-hā didi

1008

Mef‘ülü mefā‘ilü mefā‘ilü fa‘ülün

--+ / +---+ / +---+ / +---

- 1 Feryād-ı ney-i hāmeme dem-sāz mı aldı
 Yā şer idecek hālūmi hem-rāz mı aldı
- 2 Bir nazra ile eyleyecek sırrımı ifşā
 İhfā idecek dilde ‘aceb rāz mı aldı
- 3 Meyl ü ama‘um cāna bile yo-iken aqlā
 Sā’ir hevese dilde şehā āz mı aldı
- 4 Dildādelige bāda bād-ı seer-āsā
 Zülfūn gibi bir sünbül-i mümtāz mı aldı
- 5 Çevgān-ı ser-i zülfūni ta‘rifde māhir
 Āşaf gibi bir ‘aşı-ı ser-bāz mı aldı

1009

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

+ - + - / + + - - / + - + - / + + -

- 1 Hemīşe işleden oldur cihānda hūkm-i Cem’i
 Kūheyl-i bādeye sāı açursa n’ola amı

4 nābından: nābundan F.

5 Āşaf’a: Āşafā H.

1008 F. 236^a, H. 181^a.

Bu gazel, Vecdī’nin “Feryād-ı dil-i zāruma dem-sāz mı aldı/ Yā keşf idicek derdümü hem-rāz mı aldı” matlalı gazeline nazıredir. bk. Haz.: Ahmet Mermer, *age.*, s. 139-140.

3 Sā’ir: Sāyir H.

5 zülfūni: zülfūni H.; zülfini F.

1009 F. 236^a, H. 181^a.

Bu gazel, Sabrī’nin “Müdām odur yürüden ‘ālem içre hūkm-i Cemi/ Kūmeyt-i bādeye sāı sürütse n’ola amı” matlalı gazeline nazıredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *Sabrī Mehmed Şerif Divānı (İnceleme-Karşılaştırmalı Metin)*, Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Ens., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1990, s. 280.

- 2 Fürûğ-ı mey ola cāmuñ kabā-yı zer-befti
Çekildi şāh-ı neşātuñ o pür-fürûğ ‘alemi
- 3 Şafā-yı luṭf-ile sāķī virürdi gāhī mey
Bilinmez oldu bu dem līk cilve-i keremi
- 4 Vişāli meclisine dāḥil ide belki seni
Dilā biraḳma yedüñden o zülf-i ḥam-be-ḥamı
- 5 Ḥasūd-veş hele ḥod-bīn degüldür Āşaf-ı zār
Ne deñlü ma‘rifet icrā iderse de ḳalemi

1010

Mef‘ülü fā‘ilātü mefā‘ilü fā‘ilün

-- + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Bülbül aḳıtdı çeşmi sirişk-i sürürını
Bāğlar da bozdı şatdı metā‘-ı ḥubürını
- 2 Eṭrāf-ı deşti ḳıldı güzer-geh şabā yine
Yaḳdı şükūfenüñ heme Meryem buḥürını
- 3 Sermāye-i ḥuzürümü gör Zāl-i mey-fürüş
İtmām itdi sīm ü zer ile ḳuşürını
- 4 ‘Aks-i ruḥuñla sūzişin āyīnedür ḳadeḥ
Alursa ‘ayn-ı hūşumuzuñ n’ola nürını
- 5 Āşaf berātum üzre degül kilc-i zer-feşān
Taḥt eyledi kelīm-i edā feyz-i Ṭür’mı

1011

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Yād idüp kākülüñi yine dil efğān itdi
Azdurup kendüsin aḥvāl-i perişān itdi
- 2 Ṭüb-ı dil n’ola cefāsından iderse cevlān
Yine gör bād-ı şabā zülfini çevgān itdi

2b: 3b M.

3b: 2b M.

1010 F. 236^b, H. 181^a.

Bu gazel, Sabrî’nin “Bülbül daḳıtdı naḳd-i sirişk-i sürürını/ Güller de şatdı şavdı metā‘-ı ḡurürını” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 282.

1 çeşmi: çeşm-i F.

1011 F. 236^b, H. 181^b.

Bu gazel, Sabrî’nin “Yād edüp zülfini ṭāvus-i dil efğān etdi/ Daḳıdup kendüsin evzā‘-ı perişān etdi” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 290.

2 zülfini: zülfüñi F.

- 3 Tıydu dil düşdi nezâketle ulaşdı ğamzeñ
Kendin ilķā'-i bün-i çāh-ı zenaħdān itdi
- 4 Zehr-i ğamla pür olursa ne 'aceb kāse-i mey
Cilve-ġāh-ı dili bir şevķ ile sūzān itdi
- 5 Şad pesend himmetine sākī-i devrūñ Āşaf
Ki senūñ gibi gedāyı şeh-i devrān itdi

1012

Mefā 'ilün mefā 'ilün mefā 'ilün mefā 'ilün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Tehī itmeme dilā bir vech-ile cāh-ı temennāyı
Gidermem beyt-i dilden Yūsuf-ı feyz-i dil-ārāyı
- 2 Çıkınca taħt-ı cisme dilde ızhār eyledi zұлmin
Dil-i mecrūħa urdı tıġ-ı nāz-ı şabr-fersāyı
- 3 Emān dilden şikāyet yārdan feryād ṭālī'den
Dil ü cisme bıraķdı her biri biñ şūr u ġavġāyı
- 4 İder meyyāl verd-i feyze kūteh-dest-i maķşūdı
Hırāmān eyledükçe rūzgār ol serv-i zībāyı
- 5 Dü çeşminden ider ol bir ħabābı vaķt olur taķdīm
Nedīmi sākī-i mey ğördi şan anuñla dünyāyı
- 6 Cihānda hiç ne mümkindür vefā ummaķ ki ey Āşaf
Ki şehr-i baħt ile ħūrşīd-i devlet oldı hercāyı

1013

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Herkese açmam rumūz-ı ħāl-i 'anber-bāruñı
Künc-i dilde eylerem iħfā heme esrāruñı
- 2 Bu tezerv-i dil senūñ cānā şikāruñ olıcaķ
Aña fitrāk idesin ġīsū-yı müşġ-āşāruñı

3 Tıydu: Duydu F. // ilķā'-i: ilķā'-yı H.

1012 F. 236^b-237^a, H. 181^b.

Bu gazel, Sabrî'nin "Dürāz etmem çeh-i kām-ı dile delv-i temennāyı/ Çıkardum hāṭırumdan Yūsuf-ı vaşl-ı dilārāyı" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 285.

1013 F. 237^a, H. 181^b-182^a.

Bu gazel, Sabrî'nin "Kimseye açmam ġubār-ı ħatt-ı 'anber-bāruñı/ Cür'adān-ı dilde pinhān eylerüm esrāruñı" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 281.

1 -bāruñı: -bārıñı M. Diġer redifler de metinde ye'li yazılmıştır.

- 3 Ol ḥasūd-ı lā-yesūduñ nūr-ı çeşmi güm olur
Rū-be-rū tutsañ baña āyīne-i ruḥsāruñı
- 4 Nağme-i şehnāzdan ‘işretde muṭrib urma dem
Şāh ḥazz itmez reg-i cismüm şanur evtāruñı
- 5 Añmaz olduñ ḥusrevā bu Āşaf’uñ aḥvālını
Duymaz olduḡ ḥoḡḡa-i ḡand-ı şeker-ḡüftāruñı

1014

Mefā ‘īlün mefā ‘īlün mefā ‘īlün mefā ‘īlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Nişār eylerdi çeşmüm gevherin iḥsānuñ olsaydı
Elem çekmezdi dil kūyuñda ger mihmānuñ olsaydı
- 2 Nesīm esdükçe şevḡ-ı bezme gelmez bir ḥalel ḡaṭ‘ā
Senüñ pervāne ger şem‘-i dil-i sūzānuñ olsaydı
- 3 Giderdüñ ey ḡam-ı ḥāṭır-nişān dildār ṭab‘umdan
Ḥazān-i dil gibi ḡam-ḥāne-i vīrānuñ olsaydı
- 4 O çeşmi mest ü şūḥā dūş olsayduñ dilā bir dem
Elinden hiç ḥalāş olur miduñ biñ cānuñ olsaydı
- 5 Yine şubḡ-ı vişāl-i yār açılmazdı saña Āşaf
Serüñde mihr-veş ger ṭālī‘-i pīşānuñ olsaydı

1015

Mefā ‘īlün mefā ‘īlün mefā ‘īlün mefā ‘īlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Neden sākī vüçüdüm cām-ı Cem’den nātüvān oldı
Riyāḡ-ı tevbe ḡırmən-i dile bār-ı girān oldı
- 2 Ḳocaldum ḡasret-i meyden şikest olsun getir sāḡar
Ki hemḡün dāne-i engūr ‘aynum nem-çekān oldı
- 3 Mişāl-i şīr-i pistān dāne-i engūrı şıḡ sākī
Ki mehd-i dāyede ḡüdek dilüñ ḡālī fiḡān oldı

1014 F. 237^{a-b}, H. 182^a.

Bu gazel, Sabrî’nin “Ne ağlardum gözüm yaşın silen dāmānuñ olsaydı/ Ne ḡam yerdüm ser-i zülfünde dil mihmānuñ olsaydı” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 288.

1 gevherin: gevheri F.

4 çeşmi: çeşm-i F.

1015 F. 237^b, H. 182^a.

Bu gazel, Sabrî’nin “Meded sākī vüçüdüm rāh-ı ḡamda nā-tüvān oldı/ Ğubār-ı tevbe dāmān-ı dile kūh-i girān oldı” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 289.

1 ḡırmən-i: ḡırmān-ı M.

3 şıḡ sākī: şıḡ ey Āşaf H.

- 4 Yine luṭf u kerem pīrinden oldu dillere sāḳī
Ulaṣdurdı mey ile sāḡarı rifʿat-resān oldu
- 5 Yine Āṣaf selīs ü āṣinā elfāz ile göñlüm
Ġazel-hʿānān-ı Rūm’a sāḳī-i ṣahbā-feṣān oldu

1016

Mefāʿilün feʿilātün mefāʿilün feʿilün

+ - + - / + + - - / + - + - / + + -

- 1 Henüz o güdek-i şūhum cefāya başlamadı
Fünün-ı işveyi daḡı edāya başlamadı
- 2 Çıkmadı daḡı bāzār-ı nāza fitneleri
Hırām-ı cilve-i sāmān ribāya başlamadı
- 3 Lisān-ı ḡāl ile kulkul diyü şürāḡī-i mey
Ki bezm-i Cem’de bu dem kim edāya başlamadı
- 4 İcāzet olmadı mı yā o gönça-i terden
Ne oldu murḡ-ı hoş-elḡān nevāya başlamadı
- 5 Şeh-i vilāyet-i şī’r oldu ise dil Āṣaf
Ki kilik-i ṭab’ n’içün bir nevāya başlamadı

1017

Mefāʿilün mefāʿilün mefāʿilün mefāʿilün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Bu dil keff-i icāzet ile işret sāḡarın ṭıtdı
Göçünce Ḳays geldi şöḡbet-i bezme yerin ṭıtdı
- 2 ‘Alevler oldu peydā yine andan ṭamlalar ṣanma
Piyāle cām-ı çarḡa seyf-i sūziş-güsterin ṭıtdı
- 3 Düşürdi dām-ı tezvīr-i firāḡa va‘d-ı vaşlıyla
O meh söyletmedi aşḡāb-ı aşḡuñ dillerin ṭıtdı
- 4 Ḳaçurma Bī-sütün-ı ḡamda ser seyf-i maḡabbetden
Ḳazā ser tīşesine gör ki Ferḡād’ı serin ṭıtdı

1016 F. 237^b-238^a, H. 182^{a-b}.

Bu gazel, Sabrī’nin “O ṭıfl-ı şūḡ kitāb-ı cefāya başlamadı/ Hurūf-ı şīveyi dāḡī edāya başlamadı” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 291.

4 yā: ayrık F.

5 Ki: Ya H.

1017 F. 238^a, H. 182^b.

Bu gazel, Sabrī’nin “Göñül dest-i irādetle maḡabbet sāḡarın ṭıtdı/ Gidince Ḳays geçdi meclis-i aşḡa yerin ṭıtdı” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *age.*, s. 295.

- 5 Olur mı cām-ı pür-hūnı elinden içmemek Āşaf
O çeşmi mest geldi başum üzre hançerin tıtdı

1018

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Ne ğam ki kākül-i yār ile pīç ü tābum olaydı
Meşāţadan ne reşk cānda ıztırābum olaydı
- 2 Ne mīve-çīn-i cihāna kadem-resīde olaydum
Ne böyle kevkeb-i baht-ı siyeh āftābum olaydı
- 3 Şadā-yı firķati sāmī' olur mı hālķa-i gūşum
Benüm de dergeh-i bālāya intisābum olaydı
- 4 Sebū-yı 'ālemi taldurmaz idi eşk-i dü-çeşmüm
Benüm de def'-i ğama bir kadeh şarābum olaydı
- 5 Giderdi derd-i ğam ahter-şümār olursa da Āşaf
Serīr-i sīnede bir hūsn-i āfitābum olaydı

1019

Mef'ūlü mefâ'îlü mefâ'îlü fa'ūlün

- - + / + - - + / + - - + / + - -

- 1 El urdı nesīm kākül-i şeb-tār tağıldı
Açıldı femi dünyeye esrār tağıldı
- 2 Pejmürde olup lāle-i dağ-ı dil-i zārum
Hengām-ı hazān irdi çü ezhār tağıldı
- 3 Kaldum şeb-i mişnetde ğam-ālūde pür-efkār
Cem'ıyyet-i aħbāb-ı vefā-dār tağıldı
- 4 Kālāsına cān naķdı ile müşterī oldum
Ol hū'āce nariħ virmedi bāzār tağıldı
- 5 Olsa ne 'aceb bülbul-i cān Āşaf'a hem-dem
'Aqlum gibi verd-i gül-i gül-zār tağıldı

5 çeşmi: çeşm-i F.

1018 F. 238^{a-b}, H. 182^b.

1 yār ile: yārumla H. // Meşāţadan ne reşk: Ne reşk meşāţadan F.

1019 F. 238^b, H. 182^b-183^a.

Bu gazel, Vecdī'nin "Dest urdı şabā turre-i tarrār tağıldı/ Fâş oldu ruħı 'āleme esrār tağıldı" matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Ahmet Mermer, *age.*, s. 137.

3 Cem'ıyyet-i: Germiyyet-i F.

4 naķdı: naķd F. // "hū'āce" kelimesi F.de vāv-ı ma'düle ile yazılmasına rağmen hoca şeklinde harekelenmiştir.

1020

Mütefâ‘ilün fâ‘ülün mütefâ‘ilün fâ‘ülün
(*Fe‘ilâtü fâ‘ilâtün fe‘ilâtü fâ‘ilâtün*)

+ + - + - / + - - / + + - + - / + - -

- 1 O melek sevilmez oldu bize cevri nisbet itdi
N’ola nâzenînlük itse cefâ semtin ‘âdet itdi
- 2 Gör’a rind-i yâve-güy nice bezm-i şöhet eyler
Neye mâlik oldu vâ‘ız bu kadar feşâhat itdi
- 3 Nıgeh-i işâretüñle nice hâtırım yapılsun
Yine yek nazarda çeşmüñ ten ü cānı gâret itdi
- 4 O cefâ-cüy-ı sitem-kâr n’ola cevri iderse her ân
Ten ü cānuñ oldu ğam-dâr luţuf-ı himmet itdi
- 5 Şaķın açma derd-i ‘aşķı didi Āşafâ habîbüm
Yine gör ki serv-i nâzum o sırrı işâ‘at itdi

1021

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Yırdı göñlüm yâr evvel şöñra vîrân eyledi
Dâd kim dil gencini alan tâlân eyledi
- 2 Mülk-i hüsne rüyuñı mihr-i dırâhşân eyledi
Ben za‘îfi hâk-ile pāmâl ü yeksân eyledi
- 3 Zerre-i nâçizden alçaķ görenler kendüyi
Zerreyi kîmyâ idüp kîmyâyı ihşân eyledi
- 4 ‘Aşķdan dūr olmadı çünkim ölüm yegdür aña
Kankı hâzıķdur ki derd-i ‘aşķa dermân eyledi
- 5 Derd-i ‘aşķı çekmez iken bu zemîn ü āsumân
Luţf-ı Hâķ’dur Āşaf’a hep anı āsân eyledi

1020 F. 238^b-239^a, H. 183^a.

5 Yine: Gene F. / sırrı: sırrı F.

1021 F. 239^a, H. 183^a.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ’nın “Aldı göñlüm yâr evvel şöñra vîrân eyledi/ Āh kim dil mülkini alan tâlân eyledi” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *Şeyhülislâm Yahyâ Divânı*, MEB Yay., Ankara 2001, s. 423.

1 alan: el-ân H.

3 Zerreyi: Zerre’i F.

4 Kankı: Kankı H.

5 āsân: ihşân H.

1022

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Rebî'-i şādīdür gül-zāra gel yetdi şafā devri
Be şūfī cilve-i rindāna gel geçdi riyā devri
- 2 Bu 'işretde mey-i sürh-ile pür olmuş kadehdür gül
Dilā zevk u şafā sür irdi rāh-ı dil-güşā devri
- 3 Havā cevlan idüp koydı semā'a berg-i eşcārı
Dağı fānīde güş olmadı hiç böyle şabā devri
- 4 Olup bāğ-ı cihānı çeşme-i Nāhīd ile dā'ir
Fenā bāğını sīrāb itdi dolāb-ı semā devri
- 5 Felek vefk-ı merāmı üzre dönsün dā'im ey Āşaf
Ki hoş āyendedür sulţān-ı devrānuñ saña devri

1023

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Hatt-ı nev-hīzi ki yāruñ rüyı bāğın bozmadı
Niçeler ol bāde-i la'li şafāsın bozmadı
- 2 Cānda her dem sūziş-i 'aşkı ider dağ üzre dağ
Şükr-i bī-ḥad rüzgār ol şevk çerāğın bozmadı
- 3 Ḥayl-i firkat ref'ine sālār-ı dildür pür-ḥabāb
Şınmayınca düşmeni gör kim otağın bozmadı
- 4 Tārumār itdi dili uzatdı pür-çin zülfini
Bülbülüñ de tāzeler şimdi otağın bozmadı
- 5 Belki şāfī-dilsin ammā eyle Āşaf'dan ḥazer
Çün anuñ kühsārlar āhı yarağın bozmadı

1022 F. 239^a, H. 183^b.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Cülüs itdi serir-i bâğa gül irdi şafā devri/ Be zāhid ḥalka-i rindāna gel gitdi riyā devri" matlalı gazeline naziredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 426.

5 dā'im: dāyim H.

1023 F. 239^b, H. 183^b.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Kāfir hattı ki yāruñ ḥüsni bāğın bozmadı/ Kimseler hiç bāde-i la'li yasāğın bozmadı" matlalı gazeline naziredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 424.

1 nev-hīzi ki: nev-hīz ki F.

3 otağın: otağın F.

4: 5 H.

5: 4 H.

1024

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Bizümle haşre ol kıddi kıyâmet mâ'il olmaz mı
Kıyâmet olduğın bilmez mi haşre kâ'il olmaz mı
- 2 Şafâ tohmı saçılmaz mı bu dehrün kişt-zârında
Ferahlar kesb olunmaz mı sürûrlar hâşıl olmaz mı
- 3 Murâdum şem' i yanmaz mı bu târ-ı hecr gitmez mi
Sa'âdet necmi toğmaz mı şeb-i ğam zâ'il olmaz mı
- 4 Der-âğüş-ı miyân istersin ammâ cismüñi maḥv it
Vişâl-i yâra ey dil hil'at-i ten hâ'il olmaz mı
- 5 Semâlarda figânumdan olurlar kudsiyân bî-tâb
O şâha kâr mı itmez yoḥsa Āşaf vâşıl olmaz mı

1025

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Bu dil âyînesin zâhid mücellâ itseñ olmaz mı
Cemâl-i yârı zâhirde temâşâ itseñ olmaz mı
- 2 Ayırsañ yârı bir fend ile kim kâşâneden bir kez
Ser-i küyında itler ile ğavġâ itseñ olmaz mı
- 3 Görüp kühsâr-ı 'aşk içre bugün ol Kays-ı nâ-şâdı
Didüm dîvâne 'azm-i şehri Leylâ itseñ olmaz mı
- 4 Cevânı da'vet için bezme ey ṭab'-ı suḥan-sencüm
Yine bir 'âķilâne nâme inşâ itseñ olmaz mı
- 5 Nice demdür dil-i tütî-i Āşaf oturur ḥâmüş
Virüp rûziyye kıandın anı ġüyâ itseñ olmaz mı

1024 F. 239^b, H. 183^b.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Benümle haşre ol kıddi kıyâmet mâylil olmaz mı/ Kıyâmet var dimez mi yoḥsa haşre kıyil olmaz mı" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 421.

3 târ-ı: nâr-ı H. // necmi: necm F.

1025 F. 240^a, H. 184^a.

Bu gazel, Sâni'nin "Gönül mir'âtını şöfî mücellâ etseñ olmaz mı/ Cenâb-i yârı bu yüzden temâşâ etseñ olmaz mı" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, Seri 1 Fasikül 4, s. 109.

2 bir fend ile kim: kim bir fend ile H.

1026

Fā'īlātün fā'īlātün fā'īlātün fā'īlün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Bir laṭīfemle femin öpdürdi çok nâz itmedi
Ḥayli in'âmı baña çok gördi kim âz itmedi
- 2 Eyledi şaṅtūr-ı şehnāza münāsib nağmeler
Muṭrib-i bezme hezār taḥsîn ki kem sâz itmedi
- 3 Şakladı cânında 'aşkuñ sırrını şeydâ-yı dil
Ḥānumān-ı bezm-elestüñ vâkıf-ı râz itmedi
- 4 Şayd-ı murğ-ı Ḳāf'dan bir pâre fâriğ-bâl olup
Ḳāf'da 'Anḳā'yı bir şāyyād şehbâz itmedi
- 5 Kūh-ı istiğnādan ey Āşaf tenezzül itmedüñ
Zerrece alçaqlara şehbâz pervâz itmedi

1027

Mefâ'īlün mefâ'īlün mefâ'īlün mefâ'īlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Ayâ ol gönçaya bir keff-i ruḥşatla irilmez mi
Ferîḥ-i bād esmez mi o naḥl-i gül egilmez mi
- 2 'Araḳ-rîz olduğına her nefes ḥayrân olur bülbül
Hemîşe zaḥm-ı niş çekdügin ol bî-çâre bilmez mi
- 3 Yaşum gözden kesilmez sen ezâdan hiç uşanmazsın
Baña gücenme dirsın hiç cefâdan gücenilmez mi
- 4 Gül-i nābuñ yedinde destmâli tañ mı kan olsa
Hezārân 'andelîbüñ eşk-i hün-âbı silinmez mi
- 5 Yeñilmez eşk-i gam aḳsun dilerse başdan taşsun
Küḥeyl-i bâde-i gül-fâm-ile Āşaf geçilmez mi

1026 F. 240^a, H. 184^a.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Bir niyâz ile lebin emdirdi çok nâz itmedi/ Luṭf u iḥsânı baña çok sevdiğim âz itmedi" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 422.

1 Ḥayli: Ḥayl F. / "âz" kelimesi tevriyeli kullanıldığından kısa da okunabilir. Kafiye de dikkate alınarak uzun şekil tercih edildi.

1027 F. 240^{a-b}, H. 184^{a-b}.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Dilâ bâr-ı vişâle dest-i himmetle irilmez mi/ Nesîm-i luṭf esmez mi o naḥl-i nâz egilmez mi" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 435.

1 egilmez mi: açılmaz mı H.

2 çekdügin: çekdiğin H.

1028

Fā'īlātūn fā'īlātūn fā'īlātūn fā'īlūn

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 'Aşk-ile şevkum görenler mey-perest añlar beni
Güş iden āvāzumı anlar da mest añlar beni
- 2 Kādrūmi 'ālī-қadirdür kim benüm a'lā bilen
Künc-i miḥnetde görenler gerçi pest añlar beni
- 3 Bilemez germiyyet-i çāk-i dilüm 'āķil olan
Nüş-ı cām-ı sākī-i bezm-i elest añlar beni
- 4 İtme devrāna nazar idenler ile iḥtilāṭ
Gelmez ol dilber yanuma teng-dest añlar beni
- 5 Feyzini ol meh-liķānuñ baķ ki çün cevr eylese
Şaķınur Āşaf o ān ḥāṭır-şikest añlar beni

1029

Fā'īlātūn fā'īlātūn fā'īlātūn fā'īlūn

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 'İyş-ı demde olmazuz biz rāģıb-ı cām Cem gibi
Demkeşüz demkeşlere eglence olmaz dem gibi
- 2 Gün içinde zerre-i ḥākister eyle cismüñi
Giregör qalbine ey dil ol gülüñ şebnem gibi
- 3 Qanda bir ehl-i himem varsa helāk eyler felek
Bu fenāda şimdi gör ādem mi var ādem gibi
- 4 Derd-i 'aşķuñ bir 'ilācın bulmadı bīmār-ı dil
Düşdi bir sevdāya ol zülf-i ḥam-ender-ḥam gibi
- 5 Beñzemez elfāz-ı ğayra vādī-i nazmuñ senüñ
Feyz-i ilhām Āşafā ḥod ṭab'uña mülhem gibi

1028 F. 240^b, H. 184^b.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "La'lüne meylüm görenler mey-perest añlar beni/ İşiden feryādumı yollarda mest añlar beni" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 417.

1 āvāzumı: āvāzımı F.

2 Kādrūmi: Kādrimi F. / 'ālī-қadirdür: 'ālī-қadir H.

4 yanuma: yanıma H.

1029 F. 240^b-241^a, H. 184^b.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Def'-i ğamda olmazız muḥtāc cāma Cem gibi/ 'Āşıkuz biz 'âşıkā eglence olmaz ğam gibi" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 434.

2 zerre-i: zerre-i F.

4 "bīmār-ı dil" ifadesi "bīmār-dil" şeklinde de okunabilir.

1030

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Gül vaqār u āl-ile almış ele bī-dādını
Güş idüñ şimden gerü murğ-ı gülüñ feryādını
- 2 Dilleşürdi ol dehān-ı kand u sükker-ḥ'ār ile
Şorabilse gönça lezzāt-ı feminden dadını
- 3 Bülbülān-ı hoş-nevā bir Gülşenī dervīşdür
Her seher evrāk-ı gülden zıkr ider evrādını
- 4 Vā'ızā nuşhuñ pezīr olmaya belki idesin
Şad yazık kim tutmadum mürşīdümüñ irşādını
- 5 Āşaf'ı vā'ız rebī'-i gülde meyden men' ider
Eglesün ḥayretle şeydā-yı dil-i nā-şādını

1031

Mefā' ilün fe' ilātün mefā' ilün fe' ilün

+ - + - / + + - - / + - + - / + + -

- 1 Dilüm ışırdı görince o sīm-gerdānı
Nişānladum zeķan-ı ğabğabıyla cānānı
- 2 Kim ola karşı tura māh-rūlar içre aña
Meger ki āyīnede 'aks-i ḥüsn-i tābānı
- 3 Tahayyül itmedi mi bī-ķıyās taşvīrūñ
Ne vech-ile yazdı şüret-i naķşını Mānī
- 4 'İzārı ḥüsn-i ḥaṭıyla çü şafḥadur yazmış
Sipih-r-i devr aña dībāce-i Gülistān'ı
- 5 Nazumda ol şehi Āşaf hemenā medḥ itsün
Şekerle beslesün ol tūṭı-i suḥandānı

1030 F. 241^a, H. 184^b-185^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Gül gurûr-ı ḥüsn ile almış ele bī-dādını/ Diñleñüz bülbüllerüñ şimden girü feryādını" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 460.

2 Dilleşürdi: Dilleştirler F.

3 dervīşdür: dervīşdür F.

4 Şad yazık kim tutmadum mürşīdümüñ: Mürşīdümüñ şad yazık kim tutmadum H.

5 Eglesün: اكله سو ن H.

1031 F. 241^{a-b}, H. 185^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Gözüm ışırdı görince o la'l-ı ḥandānı/ Nişānladum lebinüñ yaresiyle cānānı" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 458.

3 ikinci mısradā vezin aksamaktadır.

4 'İzārı: 'İzār-ı M. // Gülistān'ı: Būstān'ı F.

5 hemenā: hemān H.

1032

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Sûz-ı dilden dimeñüz āgāh degül cānāneyi
Şem‘i yakmaz mı iden sūhte kamu pervāneyi
- 2 Bezm-i ‘işretde müzeyyen sāgar-ı pür-rāhla
Şūfī-i gümrāh-dil hālī şanur meyḥāneyi
- 3 Devr iderken kapmasun elden ayağ olur şikest
Şaḫm ey sāķī hemīn dest üzre tut peymāneyi
- 4 Mısr-ı dilde ḫomadı ḫayl-i sitem taş üzre taş
Kimse ābād idemez hemvāra ol vīrāneyi
- 5 Āşaf‘a virdi telaṭṭufla peyām ol meh-liḳā
Hep ḫulaḫ çekdi gören ol tarz-ı dervīşāneyi

1033

Mef‘ülü mef‘ilün fā‘ülün

- - + / + - + - / + - -

- 1 ‘İşretde yine ğasāle döndi
Ḳurş olmuş iken hilāle döndi
- 2 Şayd itmek için vişālini dil
Şehbāz gibi ḫavāle döndi
- 3 Perçem uzadup girince rakşa
İspīr-i güşāde-bāle döndi
- 4 Zār eylemede ‘adūya uydı
Eflāk de o bed-fi‘āle döndi
- 5 Mecnūn‘ı arayı gitdi Āşaf
Şaḫrāya irince nāle döndi

1032 F. 241^b, H. 185^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ’nın “Sûz-ı dilden bî-ḫaberdür şanmañuz cānāneyi/ Şem‘i yakmaz mı ol âteş kim yaḫar pervāneyi” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 462.

4 hemvāra: hemvārı F.

5 ḫulaḫ: kulağ F.

1033 F. 241^b-242^a, H. 185^{a-b}.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ’nın “Meclisde ṭolu piyāle döndi/ Bedr olmuş idi hilāle döndi” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 413.

5 Mecnūn‘ı: Mecnūn F.

1034

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Şarâbı şun baña luţf ile sâķī tās-ı gerdâni
Yeter konuqladuñ cām-ı şafâ-bahş ile yārâni
- 2 Ne rif'at oldu ise zerre-i luţfuñla olmuşdur
Bu bâğuñ gonça-i handâni ger nergis ü reyḫâni
- 3 Biri 'aşık-ı ḫüsnüñdür biri ḫayrân-ı ḫaddüñdür
Zemînüñ serv-i refârı sipihruñ mâh-ı tâbâni
- 4 Neden uyup hevâ-yı ğayra ser-efrâzlık eyler ol
Ḥalâvet gülşeninüñ her nihâl-i serv-i sāmâni
- 5 Meger âh-ı dilümden aña Āşaf bir şerer irdi
Güneş toğınca yandı şoḫbetüñ şem'-i şebistâni

1035

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Göñül ḫullâb-ı pîçâpîç-i ğisûñla zebûn oldu
Ḳazâ bu eñ güzel tedbîri zencîr-i cünûn oldu
- 2 Ḳarardı geh kızardı nâfesi müşgüñ ḫacâletden
Duyunca nükheth-i şeb-gün-ı zülfüñ ser-nigün oldu
- 3 Ne ḫikmetdür bu kim bir nokḫa düşdi kilik-i ḫudretten
Ruḫ-ı cānâna şevket lâleye dağ-ı derûn oldu
- 4 Ulaşur menzil-i maḫşûda ḫalmaz râh-ı ḫayretde
Aña kim şu'le-i mihr-i cemâlüñ reh-nümûn oldu
- 5 Bilenler kâr-ı 'aşkı bilmemekle faḫr ider Āşaf
'Aceb âvâredür fikrinde ol kim zü-fünûn oldu

1034 F. 242^a, H. 185^b.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Pey-â-pey şun baña luţf ile sâķī cām-ı gerdâni/ Yeter ağırladuñ rıḫl-ı girânla ğayrı yârâni" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 457.

1035 F. 242^a, H. 185^b.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Göñül efkâr-ı pîç-â-pîç-i zülfüñle zebûn oldu/ Belâ bu en iyü tedbîri zencîr-i cünûn oldu" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 419.

1 tedbîri: tedbîr-i M.

2 nâfesi: nâfe-i F.

1036

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Serâser bu cihân ârâyiş-i pür-nev-bahâr oldı
Mişâl-i dil-rübâ bir lâle-ḥadd ü gül-‘izâr oldı
- 2 Tebessüm itmede gâhî olur ḥandân hezârâna
Gülistânda açılmış ḡonça ḥüb-rû şîve-kâr oldı
- 3 Ḳatı üstine çıkma ey hezâr ḡaddin dü-tâ itme
Ki öyle nâzûk oldı şâḡ-ı gül kim bergi bâr oldı
- 4 Hezârân gördi bu kâr-ı dil-âvîzi nevâ itdi
Dahı bu naḡş-ı ḡadrâyı görüp çün bî-ḡarâr oldı
- 5 Kenâr-ı bâḡdaki her servi söyletseñ eger Âşaf
Lisân-ı ḡâl-ile dir mevsim-i seyr-i bahâr oldı

1037

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Ağladur bîmâr-ı ‘aşḡı ârzü-yı kâküli
Giry-e-i rîzân ider dehri hevâ-yı sünbüli
- 2 ‘Andelîbân mest-i medḡuş olur ise ḡam midur
Gülşenuñ pür sâḡaridur güyiyâ her bir güli
- 3 Güş-ı cân tut diñle ey sâḡî alup cāmı ele
Mâcerâ-yı ḡışsa-i Cem’dür şürâḡî ḡulḡulı
- 4 Serv-i âzâduñ başına ḡorḡaram fitne ḡopa
N’eydi murḡānuñ çemen şaḡnında âyâ ḡulḡulı
- 5 Nâr-ı firḡat yaḡsa da ḡalmaz ḡazîz-i ḡâkde
Âşaf’uñ âh-ı firâḡıyla ḡıḡar ‘arşa küli

1036 F. 242^b, H. 185^b-186^a.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ’nın “ḡayât-ı tâze buldı yine ‘âlem nev-bahâr oldı/ Güzellendi çemen bir lâle-ḡadd ü gül-‘izâr oldı” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 418.

1 bir: her F. / ü: bir F.

3 ḡaddin: ḡaddüñ M. // bergi: verdi M.

4 itdi: idi F.

1037 F. 242^b, H. 186^a.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ’nın “Ağladur erbâb-ı ‘aşḡı ârzü-yı kâküli/ ‘Âlemi bârân ider gâhi hevâ-yı sünbüli” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 446.

1038

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Girelden dil tarîk-ı 'aşka bî-şabr u şekîb oldu
Hele âzâdelikte ber-çarâr olmağ naşîb oldu
- 2 Ne yârumdan ne cânumdan haber almağa çârem var
'Aceb bu 'âşık-ı bî-çârenüñ hâli ğarîb oldu
- 3 Bu 'ummân-ı cefâ içre görünce sâhil-i luṭfi
Göñül fülki o şevḳla geh firâz u geh nişîb oldu
- 4 Nazar itdüm ki bâğda her varaklar bir kulağ olmuş
Meger var ise her tayrı bu şahnuñ 'andelîb oldu
- 5 Emân bulmağ katı güç 'aşk elinden kime dâd Āşaf
Bu dil gitdükçe hayrân oldu dilber dil-firîb oldu

1039

Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fa'ülün

-- + / + -- + / + -- + / + --

- 1 Seyf-i ğam ile cânda kim yara açıldı
Gizleyemedi cerhîni hep yâra açıldı
- 2 Biñ pâre dilüm biñde birin şerhâlarından
Vaşf eyledi hûbânına bir pâre açıldı
- 3 Gül gibice câm ele alınca bu ne hikmet
Ol hoşka-dehen başladı güftâra açıldı
- 4 Kaldurdu ruḥından o melek perde-i zülfin
Baht-ı siyeh-i 'âşık-ı ğam-h'âre açıldı
- 5 Āşaf deheni luṭfinı yâr eyledi beste
Ḥayfâ ki fem-i ğonçası âğyâra açıldı

1038 F. 243^a, H. 186^a.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Düşelden dil hevâ-yı 'aşka bî-şabr u şekîb oldu/ Hele âvârelikde ber-çarâr olmağ naşîb oldu" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 420.

1 dil: ol F.

1039 F. 243^a, H. 186^b.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Tîğ-i ğam ile sînede kim yare açıldı/ Şaklayamadı zaḥmını dil yâre açıldı" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 412.

4 siyeh-i: siyehi F.

1040

Müstef'îlün müstef'îlün müstef'îlün müstef'îlün

--+- / --+- / --+- / --+-

- 1 Urduñ sitem sengin dile dîvâne mi şanduñ beni
Silsileñe kayd eyledüñ uşlana mı şanduñ beni
- 2 Ābād idüp kaçır-ı dili yapmaduñ ey şāh-ı cihān
Ta'mîr ü termîm olmayan vîrâne mi şanduñ beni
- 3 Derdüme dermān yok didüm ğayrı tabîbler çok didüñ
Her şem'-i nûra çevrilen pervâne mi şanduñ beni
- 4 Nālānumı gūş itmedüñ semt-i vefāya gitmedüñ
Bir iltifātuñ görmedüm bîgâne mi şanduñ beni
- 5 Hep Āşaf'ıñ nālānını bî-hüde añlarsın 'aceb
Ol duñter-i rez 'aşk-ile mestâne mi şanduñ beni

1041

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

-+-- / -+-- / -+-- / -+-

- 1 Keyf-i bezm-i aşkdur gitmez demādem neş'esi
Vardur mey-ḥāre gönlümde benüm Cem neş'esi
- 2 Taht-ı Edhem nuşhını unutma bārī vā'ızā
Gerçi yoqdur sende İbrāhîm Edhem neş'esi
- 3 Sākî-i bezm-i ḥaḳîḳat kim elest cāmın şunar
Hem ḥumārı ḥüb gelür anuñ baña hem neş'esi
- 4 Biz göz açdurmayup içmek dilesek sākî n'ola
Çünkü mest itdi bizi şahbā-yı pür-gam neş'esi
- 5 Neşve-yāb itmişdi şahbā-yı ezel bu Āşaf'ı
Daḫı zāhir olmadın dünyāda ādem neş'esi

1040 F. 243^{a-b}, H. 186^b.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Urduñ cefâ taşın dile dîvâne mi şanduñ beni/ Zencîrüne bend eyledüñ uşlana mı şanduñ beni" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 464.

3 Derdüme: Derdime M.

4 Nālānumı: Nālelerüm H.

5 nālānını: nālişlerüñ H.

1041 F. 243^b, H. 186^b.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Mest-i cām-ı 'aşkdur gitmez dem-â-dem neşvesi/ Vardur mestâne gönlümde benüm Cem neşvesi" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 431.

4 Biz: F.de yok.

1042

Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

-- + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Güm eyledi alınca ele dōst sâgarı
Bir çatre içre itdi nihân mihr-i enveri
- 2 Sehmi ki uğrayup gelecek taht-ı sinedür
Nâvekühüñ gönülde şehâ gizlüdür yeri
- 3 Beñzetdi tâb-ı hüsnuñi ol mäh münevvere
Tolandı pîç-i turraña cân u dil [ey] perî
- 4 Sâkî eger başarsa seni şahne-i humâr
Câm-ı meyi şunuñ aña oldur ayak teri
- 5 Nağd-i sirişkühne kim ider Āşafâ nazar
Ol şâh-ı hüsne kevkeb ile mäh müşteri

1043

Mef'ülü mefâ'ilün mef'ülü mefâ'ilün

-- + / + - - - / - - + / + - - -

- 1 Hiç bād-ı sümüm bilmez 'aşkuñ gül-i gül-zârı
Bülbülleri bu gül-zâruñ her dem ider zârı
- 2 Pervâneleri 'ıyşuñ dil kaçırımı yandurdı
Ol şem'-i şeb-efrüzüñ germ olmada envârı
- 3 Dil bâğ-ı haqîkatde bir şemm-i vefâ aldı
Ol nükhet ile buldum meykede-i hammârı
- 4 Cismümdeki her bir reg bir nâle vü zâr eyler
Reşk ola saña muṭrib diñletdigüñ evtârı
- 5 Āşaf' da o şeh-nâzuñ cevrine taḥammül yok
Luṭf u keremine maḫhar eyle anı Bârî

1042 F. 243^b-244^a, H. 187^a.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Sihr eyledi alınca ele yâr sâgarı/ Bir zerre içre itdi nihân mihr-i enveri" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 439.

3 hüsnuñi: hüsnuñ H.

4 teri: deri H.

5 Ol: O F.

1043 F. 244^a, H. 187^a.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Āsîb-i hazân bilmez 'aşkuñ gül ü gülzârı/ Bülbülleri bu bâguñ her demde ider zârı" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 440.

1 bu gül-zâruñ her dem: gül-zâruñ her demde H.

3 meykede-i: meykede H.

1044

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 ‘Aşk bir meydür feraḥ-efzā benem mestānesi
Şevḳ bir silsiledür gönlüm anuñ dīvānesi
- 2 ‘Aşk bir ḥumḥānedür kim rāḥı anuñ ḥün-ı dil
Sāğar-ı dīdemdür ol ḥumḥānenüñ peymānesi
- 3 Dilleri ḳullāb-ı zūlfine ider bend ü girift
‘Āḳil oldur kim o zencīrūñ ola dīvānesi
- 4 Ğam reh-i ‘aşḳda ribāṭ-ı cāna eylerdi nüzül
Dehr bünyād olmamışken ḳaşr-ı miḥmān-ḥānesi
- 5 Āşaf’uñ sūz-ı dilin seyr eyleyüp dilber dimiş
Yanmış ol şem‘-i ḥaḳīḳat nūrınuñ pervānesi

1045

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Nāle-i evtāra döndi ‘andelīb āvāzesi
Pür-keder dünyā ‘aceb mi olsa gül ḥamyāzesi
- 2 Bād-ı kec-rev tārumār itdi gülüñ evrāḳını
‘Andelībūñ rişte-i cānı imiş şīrāzesi
- 3 Bülbülüñ emti‘a-i zevḳın düketdi bī-sebeb
Rüzgār-ı bī-vefānuñ cevri-i bī-endāzesi
- 4 Nice giryān olmasun bülbül açılmaz gonçası
‘Āşīḳān maḥzūn mı olmaz gelmese ger tāzesi
- 5 Bāğçenuñ gitdiyse zevḳı çekmesün Āşaf elem
Dil-güşā olsun hemān meykedenüñ dervāzesi

1044 F. 244^{a-b}, H. 187^{a-b}.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ’nın “Şevḳ bir meydür neşâṭ-efzâ benüm mestānesi/ ‘Aşk bir gencinedür gönlüm anuñ vîrānesi” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 465.

2 ḥumḥānedür: meykededür F. // ḥumḥānenüñ: meykedenüñ F.

1045 F. 244^b, H. 187^b.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ’nın “Nāle-i bîmāra döndi bülbülüñ āvāzesi/ Pür-kesel ‘ālem ‘aceb mi goncenüñ ḥamyāzesi” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 428.

2 itdi: F.de yok.

5 Dil-güşā: Dil-güşād F.

1046

Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fa'ülün

-- + / + -- + / + -- + / + --

- 1 Jāle gibi dil gönçe-i handānuña düşdi
Bījen gibi cān çāh-ı zenaḥdānuña düşdi
- 2 Göklerde uçardı katı 'Anḳā-yı dil āḫır
Ḳullāb-ı ser-i zülf-i perişānuña düşdi
- 3 Her ḳanda ki 'azm eyledüñ ey şāh-ı cihānum
Āvāre gönül peyk gibi yanuña düşdi
- 4 Pā-būsuñ için şarḳar ol zülf-i girih-gīr
Luṭf it ḳoma ayakda ki dāmānuña düşdi
- 5 Şāhum n'ola ger Āşaf'a luṭfen nazar itseñ
Bī-huş yatur pister-i hicrānuña düştü

1047

Mef'ülü fā'ilātün mef'ülü fā'ilātün

(Müstef'ilün fa'ülün müstef'ilün fa'ülün)

-- + / - + -- / -- + / - + --

- 1 Keyf itmede demādem nāsı şarāb-ı sākī
Mey-ḥāre gönülüm ammā keyf-i ḥarāb-ı sākī
- 2 Saḳf-ı semāya ḳonsa mīnā-yı nāv-dānı
Revnaḳ virürdü cūş-ı la'l-i müzāb-ı sākī
- 3 Bu fānī şerbetinden yegdür baña mey-i telḥ
Nā-merd sitemlerinden yegdür 'itāb-ı sākī
- 4 Varken mürāyī olmaz şoḥbetde 'ıyş-ı rāḫat
Sen olmayınca olmaz nāşih ḥicāb-ı sākī
- 5 Sāgar şarāb ile pür meykedeler güşāde
Āşaf'a niye gelmez bir hoş cevāb-ı sākī

1046 F. 244^b-245^a, H. 187^b.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Şeb-nem gibi dil gönçe-i handānuña düşdi/ Yūsuf gibi cān çāh-ı zenaḥdānuña düşdi" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 452.

4 Pā-būsuñ: Pā-būsın F.

1047 F. 245^a, H. 187^b-188^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Mest itmede hemîşe ḥalkı şarāb-ı sākī/ Şûrîde gönülüm ammā mest ü ḥarāb-ı sākī" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 461.

3 sitemlerinden yegdür: dil-āvīzinden hoşdur F.

4 Varken mürāyī: Mürāyī varken F.

1048

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Yād-ı zülf-i çīn-i çīn erbāb-ı 'aşkuñ pīşesi
Ğuşşa kufılın açmadur ehl-i ğamuñ endīşesi
- 2 Nice tīr-endāz muhkem şaştdur ol ebrū-kemān
Sehm-i kahr ile olur şad-pāre bu dil şīşesi
- 3 Kāmetin ham cismini pür-dağ idelden ehl-i ğam
Hāne-i bebr ü peleng oldı maħabbet bīşesi
- 4 Tā serine gelmeyince tuymadı gör Kūhken
Bī-sütün'a n'ışledi ol nātüvānuñ tīşesi
- 5 Murğ-ı devlet kondı farkına çün Āşaf ol şehūñ
Şanma ğīsū ħüsine sāye şalupdur rīşesi

1049

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Sen gezüp ferħunde bu ğülşende verd-i ter gibi
Ben gözüm eşkine ğarķ olmaķda nīlūfer gibi
- 2 Hūn-ı eşküm ħadden aşdı derdüm efzūn olmada
Şahn-ı şahrālarda ceryān itmede şular gibi
- 3 Kanda kim bir mest-i mey görsek fütāde nātüvān
Keyf-i 'aşkuñ cümlesi baķılsa şīr-i ner gibi
- 4 Boş yere hecrūñ ğamın añma ħakīm-i cāhile
Hiç bilür yokdur anı dünyāda çün dilber gibi
- 5 Olagör her bār bir mürşīd-i kāmil perveri
Merd gibi baş pāyuñı meydāna Āşaf er gibi

1048 F. 245^a, H. 188^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Fıkr-i zülf-i ham-be-ham erbāb-ı 'aşkuñ pīşesi/ Ğam kilīdin açmadur ehl-i dilūñ endīşesi" matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 432.

3 Kāmetin: Kāmetūñ F.

1049 F. 245^b, H. 188^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Sen ğülüp açılmada ğülşende verd-i ter gibi/ Ben gözüm yaşına ğarķ olmaķda nīlūfer gibi" matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 433.

4 hecrūñ: hecr-i F. / ğamın: ğamuñ M.

1050

Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

-- + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 'Aşkuñ şafâsı degme kazâyı tıyurmadı
Keyfîyyet-i şarâb şafâyı tıyurmadı
- 2 Ferhâd'a fikr-i âteş-i pür-süz-ı meh-liķâ
Dil-düz-ı hâr-ı deşt-i cefâyı tıyurmadı
- 3 Yok yok degüldi bāğ-ı cihân içre şöḫbeti
Devrân ḫîle itdi şafâyı tıyurmadı
- 4 Da'vâ-yı nuşḫı añduralum biz de nâşıḫa
Eyle şanur ki şevķ-ı riyâyı tıyurmadı
- 5 Müjgânı nâveki dile bildürdi ḫikmeti
Dimeñ ki aña tîr-i kazâyı tıyurmadı
- 6 Ḥaķķâ ki dilberâ meh-i ḫüsnüñle rüz u şeb
'Aşkuñ şafâsı degme kazâyı tıyurmadı
- 7 Pür-nür itdi cānumuz Āşaf o mäh-tāb
Mîhr ü vefâsı ḫavf-ı cüdâyı tıyurmadı

1051

Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fâ'ülün

-- + / + - - + / + - - + / + - -

- 1 Bir dilber-i fettân yine araladı şehri
Devrānlığı ḫürşîd gibi meh gibi şehri
- 2 Sensüz baña her bāğda zerrîn ile lāle
Ef'î görünür kim nigehinde ola zehri
- 3 Vâ'ız gücenür diyü duḫān içmeyelüm mi
Yâ biz ne ile def' idelüm bu ğam-ı dehri
- 4 Çok şıkmağ-ile bint-i rezi başdı ayağı
Yok bey' ü şirâsına göre âdeme mehri

1050 F. 245^b-246^a, H. 188^{a-b}.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "'Aşkuñ şafâsı degme cefâyı tıyurmadı/ Germiyyet-i şarâb şitâyı tıyurmadı"' matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 451.

7 ḫavf-ı: ḫüb-ı H.

1051 F. 246^a, H. 188^b.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "'Bir âfet-i devrân yine araladı şehri/ Hercâyiligi mîhr gibi meh gibi şehri"' matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 442.

2 Sensüz: Sensin H.

5 Āşaf işümüz itdi bizüm emn ü selāmet
Luţf u keremiyle o şehūñ himmet-i cevri

1052

Fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

1 Nice elden giderür sāgar-ı hoş-encāmı
İşiden bezm-i Cem’i şıyt u şadā-yı cāmı

2 Mey-i gül-fām-ile geldi yine sākī gülerek
Müjdeler itdi ki irişdi bahār eyyāmı

3 Şeherī bāde-i sürh-ile boyanmış aḥbāb
Dilberā gel içelüm biz de mey-i gül-fāmı

4 İrmeyince gözine bāde nazar itmedi yār
Güyyā irdi bahār açdı gül-i bādāmī

5 Sünbülü başda gördükde açılduk Āşaf
Bir ayağ meyle unutduk bu kadar ālāmı

1053

Fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

1 Belki rencide kıla ḥüsn-i ḥayāl-i yarı
Kâş ebrūlarum olmasa kemān-keş-vārī

2 Tīğ çün ḥünī degüldür rehini pāk itsün
Hiç açılmaz didiler reh-güzer-i dildārı

3 Ben ki bāzū-yı naḥīf ile şarıldum yāra
Her gören şandı şarılmış kemer-i zer-tārı

4 Kışkanur yārını mir‘atdeki ‘aksinden
Şakımur dil göre āyīnede gül-ruḥsārı

5 Āşafā ‘āşık-ı āşüfte-dil oldum yāra
Girev-i bāde-i nāb eylemesün destārı

1052 F. 246^a, H. 188^b.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ’nın “Nice elden düşürür cām-ı şafā-encāmı/ Gûş iden nām-ı Cem’i şıyt u şadā-yı cāmı” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 454.

1 sāgar-ı: sākī H.

1053 F. 246^b, H. 189^a.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ’nın “Belki âzürde ide pây-ı ḥayāl-i yâri/ Kâş kirpiklerüm olmasa ḳalendervârı” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 441.

2 rehini: rāhım F.

5 Girev-i: Kec-revi M.

1054

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 İrişsün 'îd virilsün bâdeye ruḥşât da gör seyri
Ḳalur mı hiç tehî sâgar hilâl-i 'îdden ğayrı
- 2 Niçe tarḥ eylesün meykede küncin bezm-i mey-h'âre
Ne 'âbiddür ne râġıb n'eylesün ol ḥalka-i devri
- 3 Virür dergâhına kim gitse bir cām-ı feraḥ-baḥşâ
'Aceb himmetlüdür pîr-i muġân bisyârdur ḥayrı
- 4 Mey-i gül-gün-ile sâgardaki her ḥayr naḳşından
İrişür sâkiyâ sem'-i mezâka mantıku't-ḥayrı
- 5 Görünce ol ḥabâbı cām-ı Cem'de bil ki ey Âşaf
'Aceb olmaz felekler cilvesi seyyâreler seyri

1055

Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Yayı dil bâl ü per-i ḥaşmeti pervâne gibi
'Aşḳ-ile âteş-i şem'-i ruḥuña yana gibi
- 2 Şevḳ-ı ḥüsnüñ ile gör başı açık 'âşıklar
Bezm-i şoḥbetde döner sâgar-ı peymâne gibi
- 3 Ḳays-veş başın alup ḳanda gider bu göñlüm
Dil-i dîvâneye cā olmaya vîrâne gibi
- 4 Dil mi virdüm saña kim ḳahr ile cevruñ çekeyüm
Ey felek cevruñi ḳo cānuma cānâne gibi
- 5 Dil-i Âşaf ile hem-dem n'ola olsa ğam-ı yâr
Dem-i firḳatde gelür yanına ḥübâne gibi

1054 F. 246^b, H. 189^a.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "İrişsün 'ıyd olsun bâdeye ruḥşât da gör seyri/ Ḳalur mı bir tehî sâgar hilâl-i 'ıyddan ğayrı" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *Şeyhülislâm Yahyâ Divânı*, MEB Yay., Ankara 2001, s. 444.

2 küncin: şoran M.

1055 F. 247^a, H. 189^a.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Açdı dil bâl ü per-i himmeti pervâne gibi/ Şevḳ ile şu'le-i şem'-i ruḥuña yana gibi" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 436.

4 cevruñi: cevriñi M.

1056

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Dilüñ bir dem kesir mir'âtına baqdı yüzün dürdi
Bedir mâhı cemâlin güyiyâ maħbûb çok gördi
- 2 Şaқınur kîmyâ-yı hâk-i pâyuñ kaṭre nem dökmez
O meftûn kim ayağuß gerdine bir dem yüzün sürdi
- 3 Meded kıl ben türâbı ey nesîm irgür der-i yâra
Di kim âvâreyi efkâr-ı ğam bu hâle irgürdi
- 4 Cefâ sengi 'adünuñ kellesin itsün şikest dirdüm
Güzel bildi murâdumı hemân-dem başına urdı
- 5 Hele rûz-ı kıyâm olsun da cânân Āşaf'ı görsün
Ne bir dem rüyına baqdı ne bir kez hâṭırın şordı

1057

Fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlün

- + - - / - + - - / - + - - / - + - -

- 1 Nice demdür dil firâḳ-ı ğamda giryân ey perî
Gözedür dâ'im reh-i vaşluñ gözüm merdümleri
- 2 Nice fâriğ olmaya hercâyî dilber sevmeden
'Āşıkuñ ḳadrini bilmez bu zamâne dilberi
- 3 'Andelîbüñ bağrını yaqdı şehâ nâr-ı firâḳ
Siñ siñ siñletdüñ ey gül bir avuç hâkisteri
- 4 Lecci ḳo nür-ı cemâliyle lisânuñ kıl kûteh
Bezm-i şehdür it ḳazer ey şem'a virürsün seri
- 5 Naẓm-ı pākîzeñde âzmâyışliğ itdüñ ḳaḳ bu kim
Āferînler saña Āşaf sözüñüñ olduñ eri

1056 F. 247^a, H. 189^b.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Dilüñ bir kez şımık mir'âtine baqdı yüzün dürdi/ Tecellâ-yı cemâlin var ise dil-dâr çok gördi" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 443.

3 âvâreyi: âvâre'i F.

4 murâdumı: murâdımı M.

5 görsün: görsin F.

1057 F. 247^{a-b}, H. 189^b.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Çok zamândur miḳnet-i hicrûñden ağlar ey perî/ Yaşlıdur nola ağardıysa gözüm merdümleri" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 438.

1 firâḳ-ı: firâkı F. // dâ'im: dâyim H.

3 yaqdı: H.de yok.

4 virürsün: virsün H.

1058

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Akıtdum eşkümi yaqdum çerâğ-ı dağ-ı sūzānı
Benem bu dem haķıķat bezminüñ şem'-i şebistānı
- 2 Ne deñlü 'aşık-ı āvāre varsa aña el virmiş
Ķatı üftādeler bend eylemiş zülf-i perîşānı
- 3 Sirişk-i 'ayna başdur sūz-ı ġam dilde tūtuşduķça
Gözünle söndürigör āteş-i sūzān-ı hicrānı
- 4 Ķo bu seng-i sitem bî-ħad ola Ķaşr-ı derūnumda
Yapar elbette ol şāh-ı cihān bu Ķalb-i vîrānı
- 5 Kemān u sehm ü deşne derkin eyler tūrmaz ey Āşaf
Yine bir ġavġa zāhir itmek ister çeşm-i fettānı

1059

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Göñül kim tākatince sırr-ı 'aşkuñ ger nihān itdi
Çıķup āb-ı sirişk ol rāzı ħayfā kim beyān itdi
- 2 Bezetdi dağ-ile sâ'idlerin ol naħl-i bāğ-ı nāz
Açınca Ķolların her semti şanki ġülsitān itdi
- 3 Femin a'dā-yı bed-ħūyuñ şunup aġzına emdürdi
Ķayıf kim dōstlar yanumda ol ħün-rîz Ķan itdi
- 4 Geçüp tūrmişken ey ebrū-kemānum tende peykānuñ
Dilümden geçdi eñ soñ cān evin ġitdi mekān itdi
- 5 Boyuñ servine göz dikmişdi ey naħl-i ħırām ammā
Bu dem Āşaf yine çeşmüñ oķın ħātır-nişān itdi

1058 F. 247^b, H. 189^b-190^a.

Bu gazel, Şeyhülislām Yahyâ'nın "Akıtdum yaşımı yaqdum fitil-i dâğ-ı sūzānı/ Benüm şimdi maħabbet bezminüñ şem'-i şebistānı" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 456.

2 virmiş: irmiş H.

4 derūnumda: derūnında F.

1059 F. 247^b-248^a, H. 190^a.

Bu gazel, Bâkî'nin "Elinden geldüġince rāz-ı 'aşkuñ dil nihān itdi/ Aķup cūy-ı sirişk ol sırrı ħayfā kim 'ayān itdi" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 436.

1 sırr-ı: sırrı F. // ħayfā kim: kim ħayfā H.

3 Femin: Femüñ F. / bed-ħūyuñ: bed-cūyuñ M.

4 evin: evüñ F.

1060

Fā'īlātūn fā'īlātūn fā'īlātūn fā'īlūn

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Cümle âdem gül seveydi kâşkî bülbül gibi
Ol femi gönça baña qalurdı ancaq gül gibi
- 2 Zülf-i müşgîn-bâruñuñ sevdâsıdur ey mâh-rû
'Âşıkun 'aqlın perîşân eyleyen sünbül gibi
- 3 Zâ'il olmaz lâle-veş dağ-ı derûnum dem-be-dem
Nâleler itse n'ola bu murğ-ı dil bülbül gibi
- 4 Ebruvânuñ pîçişinden aqdı gönüm tırraña
Bir cefâ dahı ol oldı cânuma kâkül gibi
- 5 Dîdem üzre görinen hûn-âbe şanma Âşafâ
Çeşmüme irdi şarâb-ı 'aşq-ı cânân mül gibi

1061

Mefâ'īlūn mefâ'īlūn mefâ'īlūn mefâ'īlūn

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Sirişki qatresin deryâ idince dem-be-dem dökdi
Gönül tıtdı o kebg-i hoş u hûb-reftârı yem dökdi
- 2 Degül hûn-ı dilüm ten levhasında hâme-i kudret
Serümde yazılan efkârı derc itdüm raqam dökdi
- 3 Gönüller tayrını güyâ ki qayda faqlar düzdi
'İzâr-ı hüsine yârum ki zülf-i ham-be-ham dökdi
- 4 Şaçıldı gözlerümden dâne dâne eşk-i dem-âlûd
Hezâr-ı pür-gamam gül-zârumı bād-ı sitem dökdi
- 5 Dil-i pür-gam ki 'ıyş-ı hemmde qanlar aqladı Âşaf
O meste döndi kim kâsesini tıldırdı hem dökdi

1060 F. 248^a, H. 190^a.

Bu gazel, Bâkî'nin "Halk-ı 'âlem gül seveydi kâşkî bülbül gibi/ Ol lebi gönca baña tenhâ qalurdı gül gibi" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 406.

1 femi: fem-i F.

4 tırraña: tırraya F.

5 görinen: görünen H.

1061 F. 248^{a-b}, H. 190^{a-b}.

Bu gazel, Şeyhülislâm Yahyâ'nın "Sirişki dânesin deryâ idince dem-be-dem dökdi/ Gözüm tıtdı o kebg-i hûb u hoş-reftârı yem dökdi" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 427.

1 hoş u hûb-reftârı: hûb-reftârı vü H.

3 qayda: tayra H.

4 gül-zârumı: gül-zârımı F.

5 kâsesini: kâsesin hem F.

1062

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Oldı cān bir meh-i şīrīn-dehenūñ Ferhād'ı
Aña bende geçinür server ü şīrīn dadı
- 2 Vallāh ey serv-i ter ol cünbiş-i reftār nedür
Serv-i sāmānuña ul eyledūñ'a şimşādı
- 3 Ey nesīm züluf-i müşgīnini taħrīk itdūñ
Bu adar avaya taħrike sen olduñ bādī
- 4 am-keşümdür dem-i hecrinde diyü vālih-i dil
Giderek 'arşa ıardı bu gice feryādı
- 5 Dāma düşmek de olurdu n'ideyüm ey Āşaf
Va'd-i hūbān gibi yok önlümüzüñ evrādı

1063

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 İrse de 'arşa n'ola āteş-i āhum şereri
ardur kevkeb-i devvārenūñ ey māh yeri
- 2 Şem'-dān süfresidür hāle dimeñ kim görinen
odılar cilve-geh-i 'aşa erā-ı ameri
- 3 Gerçi 'aş ehli geçer şem'-i şeb-ārā ammā
'Aş pervānededür şem'a yaar bāl ü peri
- 4 'Aynuma 'ālemi östermez idüm zerre adar
Bā-ı 'ālemde alaydum elüme cām-ı zeri
- 5 Femine öykünür ol dilber-i şīrīn-dehenūñ
Āşafā nās n'ola ger mezelense şekeri

1062 F. 248^b, H. 190^b.

Bu gazel, Bākī'nin "Oldı dil bir büt-i şīrīn-dehenūñ Ferhādı/ Aña lālā geçinür Hüsrev ü Şīrīn dadı" matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *Bākī Dīvānı*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 1994, s. 423.

2 eyledūñ'a: eyledūñ F.

1063 F. 248^b-249^a, H. 190^b-191^a.

Bu gazel, Bākī'nin "ısa eflāke n'ola āteş-i āhum şereri/ ardur encüm-i seyyārenūñ ey māh yiri" matlalı gazeline nazīredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 419.

2 süfresidür: süfresidür M. / dimeñ: dimez F. / görinen: görünen H. // cilve-geh-i: cilve-gehi F./ erā-ı: erāı F.

4 adar: -vār F. // elüme: elime M.

5 dilber-i: kişver-i F.

1064

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Çevrilüp ağlamadan 'aşk-ile dolāb gibi
Oldı rüyumda yaşum yolları mīzāb gibi
- 2 Ağlamakdan dem-i firqatde ki bī-hūd oldum
Hūşumı hūn-ı nemüm aldı mey-i nāb gibi
- 3 Tab'umı rūşen ider lem'a-i nūr-ı vechūñ
Feyz-i pūr-şa'sa'-i māh-ı cihān-tāb gibi
- 4 Bād kāküllerin açduqça seçilür ruḥ-ı yār
Kaşr-ı cennetde güşāde gül-i sīrāb gibi
- 5 Belki ol 'ar'arı āgūş iderem ey Āşaf
Gideyüm yüz süreyüm maqdemine āb gibi

1065

Fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilātün fā 'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Dost olup düşmāna ādemler begenmez ol perī
Kendüye sırdaş kazandı güyā bizden yegleri
- 2 Seglerūñden ğayrıyı görmez 'adūnuñ gözleri
Şöyle ḥod-bīn eyleyen sensin anı ey meh perī
- 3 Leyl-i ğamda meskenüm peygüle-i tārdur velī
Āteş-i sūzum yaqar her rüz mihr-i ḥāveri
- 4 'Iyş u nūşda buse-i la'l-i nigāra kaşd ider
Şadrına çalsa n'ola cāmuñ şürāḥī ḥançeri
- 5 Çekmez oldum Āşafā kuḥl-ı şafāyı çeşmüme
Tütyā-yı 'ayn idelden gerd-i pāy-ı dilberi

1064 F. 249^a, H. 190^b.

Bu gazel, Bâkî'nin "Ağlayup inlemeden derd ile dölāb gibi/ Oldı çihremde yaşum yolları mīzāb gibi" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 415-416.

4 kāküllerin: kāküllerūñ H. / ruḥ-ı: ruḥ H.

5 'ar'arı: 'ar'ar F. / iderem: idem F.

1065 F. 249^a, H. 191^a.

Bu gazel, Bâkî'nin "Yār olup ağıyāra ādemler begenmez ol perī/ Kendüye hem-rāz idindi ya'ni bizden yigleri" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 420-421.

1 güyā: güyī H.

2 eyleyen: işleyen F.

4 nigāra: canāna F.

1066

Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fa'ülün

--+ / +---+ / +---+ / +---

- 1 Hüb geldi baña meykedenüñ āb u havāsı
Vallāhi laṭīf yirde yapılmış yıķılası
- 2 Def eyler imiş gör sebak-ı 'aşkı müderris
Ey h'āce anuñ şanki hemān irdi kaçāsı
- 3 Gitmez o şehüñ rā gibi deşne kemerinden
Dildādelerin öldürür āh işte şurası
- 4 Şad genc deger ol vech-i hasen kāmetsi ṭübā
'Ālemde dahı yokdur anuñ mihr ü bahāsı
- 5 Vaşşāf olalı hūsn-i kemālātuña Āşaf
Öğrendi gazel hūsnini Rūm' uñ şu'arāsı

1067

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+--- / +--- / +--- / +---

- 1 N'idersin bāğ-ı gül-zārı temāşā yār yetmez mi
Gider cennet ricāsın saña bu dīdār yetmez mi
- 2 Kelām-ı va'deyi naql eyledüm fevrī dönüp didi
Dil-i 'uşşāka eglence ya bu ikrār yetmez mi
- 3 Ne lāzım ehl-i 'aşka bāde-i gül-fāmı dünyānuñ
Bu bezm içre sirişk-i dīde-i hūn-bār yetmez mi
- 4 Gehī bağruña şarmağ için ol āşüb-ı fettānı
N'idersin husrev ü şāhī gibi destār yetmez mi
- 5 Derūn-ı bāğda ne lāzım durur bu bülbül-i şeydā
Bu zār-ı Āşaf-ı şīrīn-edā her bār yetmez mi

1066 F. 249^b, H. 191^a.

Bu gazel, Bâkî'nin "Höş geldi baña mey-gedenüñ āb u hevāsı/ Va'llāhi güzel yirde yapılmış yıķılası" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 416.

1 yirde: yerde F.

3 işte: üşte H.

1067 F. 249^b, H. 191^{a-b}.

1 N'idersin: N'iderseñ H.

2 va'deyi: va'de'i F.

4 bağruña: bağrıña F.; bağrına H.

1068

Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

-- + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Hicrân deminde didi kim Âhî gazelleri
Görüp refâkat itdi Nigâhî gazelleri
- 2 'İşyân u cürümü diler ol şâhdan benüm
'Afvî Hâyâlî Enverî Süzî gazelleri
- 3 Mazmünü ile mefhümü oldı muqâbili
Eş'âr-ı şîrînüm ile Şâhî gazelleri
- 4 Şağın dilüne yol buluban virmesün keder
Şākî Fiğânî ile bu Râhî gazelleri
- 5 Allâh'a hamd irdi ki erbâbı sem'ine
Bu nazm-ı Aşaf ile İlâhî gazelleri

1069

Fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilâtün fe'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Hâyilden şöhet-i hübâneye dil mâ'il idi
Ancağ encâm-ı firâkıdan anuñ gâfil idi
- 2 Nice yıl sevdüm idi gönça-dehen dilberi ben
Nazma mâ'il idi toğrı söze pek kâ'il idi
- 3 Baña 'aşk içre mu'âdil olamaz şüfî-i har
Likin ol bezm-i maḥabbetde katı bātıl idi
- 4 Hürmet-i bādeyi danışmağa vardum h'āceye
Her kime şordum ise serhoş u lā-ya'qıl idi
- 5 Aşaf'a itme cefâ bir gün ola kim diyesin
Bilmedüm 'ilmini qadrini anuñ fâzıl idi

1068 F. 250^a, H. 191^b.

1 didi kim: didigün F.

2 Hâyâlî Enverî Süzî: Recâyî Minnetî H'âhî H.

4 dilüne: diliñe M.

1069 F. 250^a, H. 191^b.

1 mâ'il: mâyil H.

2 toğrı: toğru H.

3 olamaz: olıamaz H.

4 danışmağa: tanışmağa F.

5 kim: ki F.

1070

Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fa'ülün

-- + / + -- + / + -- + / + --

- 1 Ol āyīne-rū ile gelürdi dile şādī
Hep bād-1 ğubār oldı ğam-1 fir̄ate bādī
- 2 Ebyāt-1 şî'ir ile dir idüm ruḥ-1 yārı
İfşāya o sırrı çıkarur sūka münādī
- 3 İzhār-1 kemālātta benem cümleye ser-bāz
Mazmūnum ile şimdi dūrüldi heme vādī
- 4 La'l-i leb-i cān-baḥşuña bulurdı dil imkān
Olsa bize dest-res elṭāfī-i Hādī
- 5 Āşaf bu göñül sevdiği her demde o yārı
Umar ki müyesser ola bir kerre murādı

1071

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Şafālar kesb iderler görseler yanumda cānānı
Dil ü cāndan ziyāde sevse ğam mı cism ü cān anı
- 2 Murādı tārūmār itmekdür iz'ān itdüm 'aqlumı
Ruḥ u kākülleriyle ebruvānı māh-1 pīşānı
- 3 Beni şūfī o büt da'vet ider bezm-i meye her dem
Ḳadeḥ şunınca görürsin hele sen merd-i meydānı
- 4 Beni gördükçe ol dilber şatar a'dāya biñ şüret
'Aceb ol zālīmūñ 'uşşāḳına nedür bu 'üvnānı
- 5 Bu Āşaf nazm-ḥ'ānuñ güftesinden ḥazḫ idermiş yār
Şiyānet ḥātır içün devre koydı yine ḥübānı

1072

Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün

+ + -- / + + -- / + + -- / + + --

- 1 Mevlevī olsa 'aceb mi geyüp ol şeh külehi
Şimdi mi kıldığı var 'aşḳ gedā pādīşehi

1070 F. 250^{a-b}, H. 192^a.

1 āyīne-: āyine- F.

2 sırrı çıkarur: servi çıkarursa F.

1071 F. 250^b, H. 192^a.

2 'aqlumı: 'aqlımı H; iḳlīmi F. // Ruḥ u: Ruḥı F.

3 şunınca: sürince F.

1072 F. 250^b-251^a, H. 192^a.

- 2 Cāzibe Monlā Celāl'e eşer-i neyden imiş
Görme ey vā'ız-ı nādān dem-i nāyı tehī
- 3 H̄'ābda olur idüm vāşıl-ı genc-i envār
Gelse āgūşa sipihruñ o meh-i çār-dehi
- 4 Olma āzürde-göñül incinüp 'uşşākuñdan
Çeşmi āhū saña dil virdiği midür günehi
- 5 Āşaf'ı kimdür 'aceb dirse vir ol şāha haber
Bende-i hūb diyü şāhlaruñ hāk-i rehi

1073

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Mışr-ı firķat olalı ey dil bezim gūşeleri
Oldı hep beytü'l-ħazen şehir-i dilüm gūşeleri
- 2 Şimdi boyuñ seyrüm oldı ey ķadi 'ar'ar benüm
Bir zamān cāyum idi bāğ-ı İrem gūşeleri
- 3 Meykede bābı açılıp sürilür cām-ı şafā
Yine yıķıldı gibi şahbā-yı ğam gūşeleri
- 4 Çeşm ü fem ruhsār-ı yār fikrinde olan 'āşıkā
Hep güzere-gāh oldı iķlīm-i 'adem gūşeleri
- 5 Ka'be-i dil nā'ili olmağa cehd it Āşafā
Ķible-gāhuñ ola bil beytü'l-ħarem gūşeleri

1074

Mef'ülü fā'ilātün mef'ülü fā'ilātün

(Müstef'ilün fā'ülün müstef'ilün fā'ülün)

- - + / - + - - / - - + / - + - -

- 1 Kim şādıkāne sevdi yārı işābet itdi
Āhır o derd-mende güzel hıyānet itdi
- 2 Olmazdı hūb sevse merdūd her ser-bāz
Şīrīn'e virdi Ferhād göñlin sefāhat itdi

2 dem-i: nāle-i F.

4 virdiği midür: virdüğü midür H.

5 vir: var F.

1073 F. 251^a, H. 192^b.

2 ķadi: ķad-i F.

1074 F. 251^{a-b}, H. 192^b.

2 birinci mısranın son tefilesinde vezin aksamaktadır.

- 3 Nazmında her ki la‘l-i gül-fâma oldu meddâh
Yâkût leblerinden gūyâ kinâyet itdi
- 4 Meclisde mey ayağla sürüle hâtırumdur
Dil dime nūş-ı cām-ı Cem’den ferâgat itdi
- 5 Āşaf hâzer idüp semt-i yâra gitme bî-vaqt
İhvâna senden ol şâh haylî şikâyet itdi

1075

Mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün mefâ‘ilün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Benüm bu nâlem âzürde kılmış rüy-ı cānânı
Kerîmâ vir anı gayra şifâlar eyle erzânî
- 2 ‘Aceb midür bu cism ü cān düşerse infî‘ale ger
Anuñ haste-mizâc olduğı maḥzūn itdi yārânı
- 3 Helâk it düşmeni ey çeşmi hūn-h‘ârūm gâzâlar kıl
İverseñ bulmağa şihhat yüzini eyle kurbânı
- 4 Bu pür-sem hecri sen düşmāna vir yâ Rabb luṭfuñla
Şunuñ gibi cezâlarla mü‘ebbed kıl o nādânı
- 5 Bulurdı şihhati Āşaf gibi ger mürde-i ‘aşkı
Selâmet bulduğın ol hastelikden görseler anı

1076

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 ‘Âkıl oldur gözine almaya dünyâ ğamını
‘Âşık iseñ çekegör bir gül-i ra‘nâ ğamını
- 2 Āh bu gülşen-i dehr içre gireydi bārî
Çekmeyeydi bu şekil serv-i dil-ārâ ğamını
- 3 Zülfi zencîrine bend olduğumı bilmezler
Yine Mecnūn bilür çekdiği Leylâ ğamını

3 leblerinden: leblerüñden H.

4 sürüle: sürile H.

1075 F. 251^b, H. 192^b-193^a.

3 çeşmi: çeşm-i F. // yüzini: yüzünü F.

4 mü‘ebbed: müdemmer H.

1076 F. 251^b-252^a, H. 193^a.

Bu gazel, Bağdatlı Rûhî’nin “‘Aynına almaz dilâ zerrece dünyâ ğamını/ ‘Âkıl oldur ki bugün çekmeye ferdâ ğamını” matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Coşkun Ak, *age.*, c. II, s. 1035.

- 4 Mişl-i Circīs ola şad-pāre vücūdum ğamla
Çekdigüm şerḥ idemez hecr ile ferdā ğamını
- 5 Yār zevkında vü ben derd ile düşdüm eleme
Ne bilür bī-ġam olan bu dil-i şeydā ğamını
- 6 Çāh-ı zezem yeter ‘aţşānlara yāruñ zekānı
Çekmesün ḥācı olan Şām ile şahrā ğamını
- 7 Āşafā derd-i dilüñ niçe bilür āteşini
Çekmeyen dünyede böyle ḳad-i bālā ğamını

1077

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Niçe bir zāyi‘ idüp ṭül-ı emelle nefesi
Dil-i dīvāne ḳabül itmedi ġayrı hevesi
- 2 Hele peygüle-i dünyādan olalı rāḫil
Ṭoḳınur şām u seḫer ġuşuma hep yāhū sesi
- 3 Āḫıru’l-emr ayırurlar bizi ey rūḫ-ı revān
Besleyüp n’eylemeli çürüyecek ten ḳafesi
- 4 Āşaf-ı müznibüñ aḫvāli ‘aceb nice olur
Olmasa ḫaşrde ger luṭf-ı Ḥudā dest-resi

1078

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Fend ile göñlüm alup zābt eyleyen mekkār hey
Kākülidür eyleyen dīvāneyi ber-dār hey
- 2 Ḳaldı ḫayretde ümīd-i la‘lūñ ile bülbülüñ
Maḫbes-i tenden uçup kim itmeye firār hey
- 3 Ol semender-veş yine düşdüm bu ‘aşḳuñ nārına
Bende ḳudret ḳalmadı kim eyleyem ġüftār hey
- 4 Ḥaḳ naşīb itsün yine vāşıl olam dildāruma
İtdi pür-ḫūn ṫās-ı göñlüm ṫa‘ne-i aġyār hey

1077 F. 252^a, H. 193^a.

1078 F. 252^{a-b}, H. 193^{a-b}.

1 dīvāneyi: dīvāne’i F.

2 Maḫbes-i: Ḳafes-i F.

- 5 Ben esîr-i pister oldum yok durur bende mecâl
İtmeye lâyiğ mı Loğmân'um baña tîmâr hey
- 6 Mâni'üm var imiş ey dil vuşlatına irmege
Firğat-i yâr ile dâ'im hâlümüz düşvâr hey
- 7 Bir saçı Leylâ'ya Mecnûn-veş yine bend olmuşam
Gitdi elden şabr u ârâmum perî-ruhsâr hey
- 8 Hem haķîrem hem naķîf ey dilber-i şâhib-cemâl
Yok durur hecrûne tâbum gözleri sehğâr hey
- 9 Tâkatüm kalmaz görünce zülf-i 'anber-büyuñı
Rû-be-rûda bağlanur dil hem yürek oynar hey
- 10 Hün-1 çeşmümle murâdum yazmak idi 'arz-1 hâl
Olmaya hâl müşkil olur cây-1 der-kenâr hey
- 11 Ben bu dil fülkini şaldum baħr-1 ğam girdâbına
Gözüme bir dem görünmez sâhil ü deyyâr hey
- 12 Nâle vü âh-1 seħer-gâhumdan itmez hiç ħazer
Ķâ'ilem çün bir niğâha çâre vü nâçâr hey
- 13 Anuñ-içün Âsafâ maźmûn-1 nazmuñdur ħarîğ
Yağdı yandurdu vücûdum âteş-i efkâr hey

1079

Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fa'ülün

-- + / + -- + / + -- + / + --

- 1 Mir'ât-1 dil-i zâruma dem-sâz mı kaldı
Yâ derdümi def' itmege hem-râz mı kaldı
- 2 Oldı sitemüñ nâle vü feryâduma bâ'is
Dîdemde revân itmege hün az mı kaldı
- 3 Rindân-1 dehirde olacağ baña mu'âdil
'Uşşâğ-1 güzîde-dil ü zür-bâz mı kaldı

6 dâ'im: dâyim H.

8 hecrûne: hecriñe M.

12 çâre vü: çâr u F.

1079 F. 252^b-253^a, H. 193^b-194^a.

Bu gazel, Vecdî'nin "Feryâd-1 dil-i zâruma dem-sâz mı kaldı/ Yâ keşf idicek derdümi hem-râz mı kaldı" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Ahmet Mermer, *age.*, s. 139-140.

2 feryâduma: feryâdıma M.

- 4 Dil vaşlını ‘arz itmez isem n’ola bu cāna
Bildürmedigüm cānuma bir rāz mı ƙaldı
- 5 Bülbül ile dil nāle idüp olalı hem-dem
Zār itmedigüm zemezme şehnāz mı ƙaldı
- 6 Şem‘-i ruhuña bāl ü peri yakmağa her bār
Pervāne-şifat merd-i āteş-bāz mı ƙaldı
- 7 Medħ itmede māhir dehenüñ devr-i cihānda
Āşaf gibi bir fāhire-perdāz mı ƙaldı

1080

Mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün mefā‘īlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Fedā itdüm yoluñda cān ile dil daħı nem ƙaldı
Dükendi eşk-i çeşmüm dime kim dīdemde nem ƙaldı
- 2 Perişān zülfi gibi rūzgār kim bulmasun mı hiç
İle gitdi o ğaddārum benüm yanumda nem ƙaldı
- 3 Seħā gitdi güzellerden vefāyı itdiler bid‘at
Dilā şimdi faķīrāna hemān ƙahr u sitem ƙaldı
- 4 Ölince dergehinde ğayrı bir dürlü niyāzum yok
Baña bābuñda derbānlık saña baħr-ı kerem ƙaldı
- 5 Yazarken nāme-i sūz-ı dili firğatle bu Āşaf
Yakup āteş dili elde ne kāğıd ne ƙalem ƙaldı

1081

Mefā‘īlün mefā‘īlün fā‘ūlün

+ - - - / + - - - / + - -

- 1 Güzeller rüyını gül-zār şandı
Fiğānum ‘andelīb-i zār şandı
- 2 ‘Übeydī oldı vā‘ız şeyħ-i ‘aşruñ
O aħmaķda velāyet var şandı
- 3 Terahħum ƙıldı yaşına raķībüñ
O dil-cū ‘āşık-ı dīdār şandı

1080 F. 253^a, H. 194^a.

1 yoluñda: yolında H.

4 bābuñda: pāyuñda F.

1081 F. 253^{a-b}, H. 194^a.

1 rüyını: rüyunu F.

4 Sipāh-ı haṭṭuñ aḥvāline ūrüm
Görenler Nāme-i Esrār ūandı

5 Bu Āşaf nazm-ile söyledi sözün
Kenāra irgüre eş‘ār ūandı

1082

Mef‘īlün mef‘īlün mef‘īlün

+ - - - / + - - - / + - - -

1 Dükendi bāde diyü ol gül-i ḥamrāy
Döger feryād idüp sīne def ile nāy

2 Gözüñ kirpiklerin gizle tenüm gözle
Teberrük it havāya atma ḳaşı yay

3 Lebüñ ḳandını vir tūṭīlerüñe gel
Benüm cānum beni ‘āşıḳlaruñdan ūay

4 Gören ūansun ki tūṭī ḳandını çigner
Oḳurken nazmumı her dem o sükker-ḥāy

5 Vişālını ṭaleb itmez idi her giz
Yeterdi Āşaf‘a būs-ı lebi her cāy

1083

Mef‘ülü fā‘ilātü mef‘īlü fā‘ilün

- - + / - + - + / + - - + / - + -

1 Ḥüsni ki vireli ruḥına gül didükleri
Zārumdan aldı nağmeyi bülbül didükleri

2 Mümkin midür ki zülfüñe beñzeye büy-ı müşg
La‘l-i lebüñe beñzeye mi mül didükleri

3 Fülful mişāli gerden-i yār üzre ḥāller
Açılmasun yanında ḳaranfül didükleri

4 Yāruñ ruḥıyla la‘l-i lebinden kināyedür
Eş‘ār-ı nazm içinde güle gül didükleri

1082 F. 253^b, H. 194^{a-b}.

3 tūṭīlerüñe: tūṭīleriñe M.

4 çigner: çiyner H. // sükker-: ūekker- H.

5 lebi: leb F.

1083 F. 253^b-254^a, H. 194^b.

1 nağmeyi: nağme‘i M.

2 müşg: misk F. // lebüñe: lebiñe M.

- 5 Sünbül didügi perçem-i pür-çîn imiş hemân
Âşaf ki bükdi belleri kākül didükleri

1084

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Seyr-i gül-zār eyle çık ey verd-i handānum 'Alī
Bağş-ı cān it 'āşıkūña dā'imā cānum 'Alī
- 2 Rüy-ı ruhsāruña her giz kem nazarlar degmesün
Çeşm-i a'dādan Hudā hıfz ide sulţānum 'Alī
- 3 Dilberā mir'āt-ı hüsnüñ haqqı için dem-be-dem
Vālih ü hayrānuñam ey mäh-ı tābānum 'Alī
- 4 Hağ emīn itsün seni cümle kazālardan şehā
Olmaya a'dā garīm ey merd-i meydānum 'Alī
- 5 Gel yetiş bu Âşaf'a çün yār-ı gārlik vaqtidür
Pek diger-gün oldı hālüm pāk-dāmānum 'Alī

1085

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Şöyle bir zāt-ı muşaffā rüy-ı raşşānum 'Alī
'Aleme virür ziyā ol mäh-ı tābānum 'Alī
- 2 Haydar-ı Kerrār disem cānā yeridür ben saña
Zülfeğār'dur kaşlaruñ ey çeşmi mestānum 'Alī
- 3 Gelmemiş rüy-ı zemīne husrevā mişlüñ senüñ
Derdümüñ dermānısın dehr içre Loğmān'um 'Alī
- 4 Kevkeb-i sa'dīdedür bahtuñ kaduñ tūbā senüñ
Sāye şalmışsın cihāna şāh-ı hūbānum 'Alī
- 5 Nīm nigāh-ile n'ola bakşañ bu Âşaf'dan yaña
Eyler idüm 'İd-i vaşluña fedā cānum 'Alī

5 didügi: didigi H.

1084 F. 254^a, H. 194^b.

1 'āşıkūña: 'āşıkūña M.

2 ruhsāruña: ruhsārīña M.

1085 F. 254^{a-b}, H. 194^b-195^a.

2 çeşmi: çeşm-i F.

3 Derdümüñ: Derdimüñ F.

5 vaşluña: vaşlıña F.

1086

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 'Aceb mi hûb olursa ger güzellerden Hudāvirdi
Aña bu zû'-i hüsni-pür-leṭâ'ifi Hudā virdi
- 2 Hudāvirdi diyü bir mübtelā gördüm çeker esmā
Dilinde n'ola olmuş ola her demde Hudā virdi
- 3 Dil-i bî-çāreye emdürdi yār çün la'l-i cān-baḥşın
Dem-i 'İsî gibi ol demde rûḥa bir ğidā virdi
- 4 Hamā'il-veş koyasın koynuña diyü o reyḥānı
Saña şeyḥ-i ṭarīkat çün mücerreb bir du'ā virdi
- 5 Ne ğam 'aşıklararı artarsa günden güne cānānuñ
Aña bu iftiḥārı Āşaf-ı şīrīn-edā virdi

1087

Mef'ülü fâ'ilātü mefâ'ilü fâ'ilün

-- + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Nāz-ile terk ider mi kişi şehr-i yārını
İnşāf mıdur ki terk kıla kul şehriyārını
- 2 Belki teraḥḥum ide görüp eşk-bārını
Yārum gelince gözleyeyüm reh-güzārını
- 3 Hārc itdi dāde naqd-i sirişkin vişāl için
Ġafletlik ile boş yere şarf itdi varını
- 4 'Ārız vecihden ey güzel-i meh-liḳā ḥaṭuñ
Çekmiş niḳāb-ı hüsnuñ egerçi kenārını
- 5 Zār itdi nūr-ı hüsnine dil-ḥaste Āşaf'ı
Ma'mūr ide Hudā-yı Te'ālā kararını

1086 F. 254^b, H. 195^a.

4 Hamā'il-: Hamāyil- H.

1087 F. 254^b, H. 195^a.

Bu gazel, Bâkî'nin "Cevr ile terk ider mi kişi şehr-i yārını/ Lāyık mıdur ki terk ide kul şehr-iyārını" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age*, s. 421-422.

2 ide: kıla F.

5 hüsnine dil-ḥaste Āşaf'ı: hüsnuñe Āşaf'ı ḥaste-dil F. // ide: kıla F.

1088

Mefâ 'îlün mefâ 'îlün fâ 'ülün

+ - - - / + - - - / + - -

- 1 Çomaz ĥod-bînligi bu nefis-i ĥod-rây
Müdāvā eyleseñ vay itmeseñ vay
- 2 Fenā bir ef'îdür kim heft-serdür
Tolaşmış çarĥ âfâķı serāpây
- 3 Ĥalāş mı kıla kendin bir kimesne
Ki aña pîçiş-i ef'î ola cāy
- 4 Gedāya kısmet-i bezm-i ezelden
Lekedküb-ı mezelletdür degen pây
- 5 'Atā kıl Āşaf'a luţfuñ Ĥudāyā
Saña muĥtāc eger yoĥsul eger bay

1089

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Baĥr u berde ben iderken şeb ü rüz feryādı
Ĥāmil-i dehr getürmemiş idi Ferĥād'ı
- 2 Başmadan daĥı ayak mekteb-i 'aşķa Mecnün
Kütüb-i 'aşķ okuyanuñ ben idüm üstādı
- 3 Tālib-i rāh-ı ĥaķīķat olanuñ rehberiyem
Cümle ĥāl ehline ben eylemişem irşādı
- 4 Ĥatı ŧab'ına cevānuñ eşer itmez kılam āĥ
Dildeki sūziş-i āhum eridür pülādı
- 5 Āşafā ol der-i şāĥ idi benüm maĥlūbum
Luţf-ı lillāĥ ki baña itdi 'ināyet Hādī

1088 F. 255^a, H. 195^b.

Bu gazel, Bâķi'nin "Çomaz ser-keşligin bu nefis-i ĥod-rây/ Müdārā eyleseñ vay itmeseñ vay" matlalı gazeline nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *age.*, s. 423.

1 itmeseñ: kılmasañ F.

3 Ĥalāş mı kıla: Ĥalāş ide mi H.

4 ezelden: ezelde H.

1089 F. 255^a, H. 195^b.

1 şeb u rüz: rüz u şeb F.

2 Başmadan: Başmadın H.

MUHAMMESÂT

1

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Şubh u şâm âh itdigüm firkatde mâtemden midür
Çekdigüm yaşlar ümîd-i vaşl-ı müdgamdan midür
Baña bu üftâdelük devr-i mu‘azzamdan midür
Dâ‘imâ zaḥmet ‘aceb aḥvâl-i ‘âlemden midür
Sûzişüm dilden midür yâ çeşm-i pür-nemden midür
- 2 Çâh-ı gâmdan mı seḥâbuñ delv-i çeşmi tılduğı
Hem şu‘â‘-ı kâkülün Suhrâb-ı devrân olduğı
Pertev-i miḥnet ile mâhuñ kelef-dâr olduğı
‘Ayn-ı kevkeb aḡarup şemsüñ ‘izârı şolduğı
Mişl-i ‘aşık firkat-i yâr-ı müsellemden midür
- 3 Leşker-i gâm birle dil kaşrını teng itmekdeyüm
Âh ile mir‘ât-ı kalbe ‘arz-ı jeng itmekdeyüm
Nâlemi dem-sâz-ı ney kıaddüm de çeng itmekdeyüm
Saña meftûn olalı ‘âlemlerle ceng itmekdeyüm
Bu edâ benden mi yoḡsa dildeki gâmdan midür
- 4 Sebze-püş olup dirâhtân başına tül taķınur
Jâle gül üzre çıkup her cânibine baķınur
Ḥışm-ile kaşım çatup gâh öykünür geh kaķınur
Ḥârdan mı incinür âyâ gülün mi şaķınur
Nîşden mi bülbülün feryâdı şebnemden midür
- 5 Bezm-i firkatde şarâbuñ lezzetin telḡ añlaram
Dil-rübâsuz ḡâs-ı gerdün şerbetin telḡ añlaram
Ḥasret ile dehr-i dūnuñ ‘işretin telḡ añlaram
Eşk-i dîdem ile cāmuñ şoḡbetin telḡ añlaram
Âşafâ deryâ-yı gâm bu ‘ayn-ı pür-nemden midür

1 F. 255^b-256^a, H. 196^a.

Bu muhammes, Gelibolulu Âlî’ye nazîredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *Gelibolulu Mustafâ Âlî ve Divanlarının Tenkitli Metni*, c. I, Gazi Üniv. Sosyal Bilimler Ens., Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1999, s. 382-383.

1c devr-i: çarḡ-ı H. // 1d Dâ‘imâ: Dâyimâ H. // 1e Sûzişüm: Sûzişe F.

2b Suhrâb-ı: Suḡrâb-ı F.

4c gâh: geh F.

2

Mefā‘ilün fe‘ilātün mefā‘ilün fe‘ilün

+ - + - / + + - - / + - + - / + + -

- 1 Ne mümkün oldu ğam-ı ğasretüñle ülfet idem
Ne çāre var ki derüñden senüñ ferāğat idem
Ne kādirem der-i kūyuñ gidem ziyāret idem
Ne ruğşat oldu saña derdümi ğikāyet idem
Ne fırsat oldu ki ‘uşşāka ğam rivāyet idem
- 2 Bu cānda nice bir bu cefā vü ğuşşa vü ğam
Hemīşe fikr ü elem bī-ğisāb u rāğat kem
Ne bir nedīm-i münāsib var olmağa mağrem
Ne bir şehenşeh-i kişver bulundu kim varam
Bu cevri ‘ādet iden yārdan şikāyet idem
- 3 Ne āh-ı serd ile ol yāri eyledük meyyāl
Ne eyledi eşer ol nev-cevāna kıl ile kāl
Necāt var ise şimden gerü ğayāl ü muğāl
Ne kūy-ı yāra giden var ne bende şabr u mecāl
Ne çāre n’işleyeyüm sezmezem ne ğācet idem
- 4 Merām-ı yārum için nā-merām olup dā’im
Ğöñül ğükümetine ‘aşkı eyledüm ğākim
Bu ğükmüñe senüñ ey müdde‘ī olam nādım
Merāmı çün bizi ğoş görmemekdür ol zālīm
Sezā budur ki hemān giryeyi ben ‘ādet idem
- 5 Yanuñdan eyledi düşmen bu ben ğağīri ğarīb
Düşürdi kūh u beyābān-ı dehre bī-tağrīb
Ne çāre çünki degülmiş miyānuñ aña naşīb
Derüñde olmağa Āşaf ki māni‘ oldu rağīb
O kelb ğomadı ki bir lağza istirāğat idem

2 F. 256^{a-b}, H. 196^b.

1e ‘uşşāka ğam: ‘uşşāk ğamı F.

3a āh-ı: āh u F. / 3a yāri: nağl F.

4e budur ki: bu ki F. / 4e ben: F.de yok.

5a düşmen: düşmān F. / 5a bu: F.de yok. // 5e lağza: demde F.

3

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Düzilen karşıña bu renc-cûlar hep senüñ-çündür
Demâdem süzilen ol çeşm-i âhûlar (hep) senüñ-çündür
Efendim sevdiğüm cümle tapular hep senüñ-çündür
Bu hüzn-efzâ nidâlar şavt-ı hûlar hep senüñ-çündür
Benüm gül yüzlü yârum cümle bûlar hep senüñ-çündür
- 2 Ziyâsı tâb-ı rüyuñ şaldı pertev cümle âfâka
Niçe âvârenüñ 'aqlın alup gelmiyor inţâka
Ruhuñda zâyî' olan 'aql şıgmaz rüy-ı evrâka
Yine bu yañadan tûrmaz sitem kılungsın 'uşşâka
Dü çeşmümden aşan bu tuzlu şular hep senüñ-çündür
- 3 Kime bakar o cellâd gözüñ itmekde işâretler
Şehâ bu taht-ı zulmetde kime kem oldu râhatlar
Sitem cevriñi görenler ider senden şikâyetler
Bu derd-nâk sözler bu sitem-nâk zarâfetler
Bu emşâllü hıyânetler kamular hep senüñ-çündür
- 4 Der-i luţfuñ gözeden bendeñe sen niye bakmazsın
Senüñ için hezârân söz olur añlayubilmezsin
Niçe derdler çekilür vâkıf-ı esrâr olmazsın
N' için sen 'ayn-ı 'ibret ile bakup anı görmezsin
Olur bâbuñda senüñ hây u hûlar hep senüñ-çündür
- 5 Nazar kıll işigüñde yaşdanan bay ile gedâya
Serini çünkü uğratmış durur bu kuru gavgâya
Bulunmaz seng dikmişsin gibi Âşaf bu şahrâya
Alupdur şahn-ı 'aşqda menzilini pây-ber-pây
Bu şahrâya çekilür mâh-rûlar hep senüñ-çündür

3 F. 256^b-257^a, H. 197^a.

1b ol: F.de yok. // 1d hüzn-efzâ: efzâ'-i F.

2c şıgmaz: gelmez H.

3b zulmetde kime kem: zulmüñde kime yâ H. // 3d sitem-nâk: sitem-nâke H. // 3e emşâllü: emşellü F.

5a gedâya: ednâya H. // 5b kuru: kuru H.

4

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + - -

- 1 Neyl-i ārzū vaqtidür da‘vā-yı bī-ma‘nāyı қо
Gel muḥibb-i ehl-i dil ol şöhet-i a‘dāyı қо
Āyne-i devrāna baқ her demde kim gāvğāyı қо
Gel canānum sevdigüm sen itme bu evzā‘ı қо
İşte ben gitdüm meded elden bu istiğnāyı қо
- 2 Ben saña ‘āşık degülken n’eydi sen yār olmalar
Bir kimesnem yoқ diyü yanumda hemvār olmalar
Yā nedür bizden kaçup şimdi ele yār olmalar
Gel canānum sevdigüm sen itme bu evzā‘ı қо
İşte ben gitdüm meded elden bu istiğnāyı қо
- 3 Cismümi odlara gel yaқma şerārumdan şaқın
Ey melek-rū verd-i ḥüsnüñ eşk-bārumdan şaқın
Қıl ḥazer vaqt-i seherde āh u zārumdan şaқın
Gel canānum sevdigüm sen itme bu evzā‘ı қо
İşte ben gitdüm meded elden bu istiğnāyı қо
- 4 Cevrüñe kıldum taḥammül yā nedür şetm ü āzār
Ḥasretüñle oluram āḥır helāk ben ey nigār
Ḥātırım alsañ ele bāb-ı keremden yā ne var
Gel canānum sevdigüm sen itme bu evzā‘ı қо
İşte ben gitdüm meded elden bu istiğnāyı қо
- 5 Қılmaduñ bir merḥamet bu Āşaf-ı giryānuña
Ḥayflar ol қadd-i қıyāmet serv-i ḥoş ‘ünvānuña
Pür cefā olmaқlığı böyle düşürmem şānuña
Gel canānum sevdigüm sen itme bu evzā‘ı қо
İşte ben gitdüm meded elden bu istiğnāyı қо

4 F. 257^{a-b}, H. 197^{a-b}.

1c demde kim: demdeki H. // 1d evzā‘ı: evzāyı F.

2c ele: ile F. // 2d evzā‘ı: evzāyı F.

3d evzā‘ı: evzāyı F.

4a Cevrüñe: Cevriñe M. // 4d evzā‘ı: evzāyı F.

5d evzā‘ı: evzāyı F.

5

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

— + — — / — + — — / — + — — / — + —

- 1 Şanma mihribān olur ‘uşşāka her hüsni Şīrīn
Boş yire zaḥmet çeker efgende-i zār-ı ḥazīn
Biñ niyāzlar eyleyüp kılsañ yüzüñi ber-zemīn
Merḥamet kılmazlar aşlā çigneyüp geçer hemīn
Bunlaruñ rāhında ‘uşşākuñ işi āh u enīn
- 2 Yüzüñe güler senüñle yer içer ber-ḳā‘ide
Seni terk ider gider birin daḥı peydā ide
Yā ne çāre çekdigüñ derd ü elemeler zā‘ide
Şad hezār itseñ naşīḥat eylemez hiç fā‘ide
Ola mı dünyāda böyle pāk-dāmen nāzenīn
- 3 Zann idersin şerbet-i la‘line ḳandurur seni
Āteş-i sūzān gibi firḳatle yandurur seni
‘Āḳıbet tatlu cānuñdan ol uşandurur seni
Çeñeler döküp yalan söyler inandurur seni
Şürb-i mā’ gibidür ‘indinde o ḳallāşuñ yemīn
- 4 Her ne yirde bulsa sevse bir güzel melek-şifāt
Bir yañadan yanaşur destin ḳomaz ber-mühmelāt
Döndürür rüyını senden eyler aña iltifāt
Tecrībemdür bilürem degül durur bu müşkilāt
Tuş olup gördüm hezār ‘ilme’l-yaḳīn ‘ayne’l-yaḳīn
- 5 Ger bu Āşaf’dan şorarsañ bu dil-i düşvāreyi
Çün bu sevdāya viren başını gider arayı
Kim açar bu sīnedeki dürlü dürlü yarayı
Rāh-ı miḥnetde düşen üftādeyi bī-çāreyi
Bunlaruñ ḥīle vü mekrinden sen it yā Rab emīn

5 F. 257^b-258^b, H. 197^b-198^a.

1b yire: yere F.

3b Āteş-i: Āteşi F. // 3c cānuñdan: cānından H.

4a yirde: yerde F. // 4e Tuş: Düş H.

5a şorarsañ: şorarsın F. / 5a dil-i: dili F. // 5d üftādeyi: üftāde’i F. // 5e ḥīle vü: ḥīle-i F.

6

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Bir melek sīmālī yāruñ olmışam dildādesi
Sīne 'üryān baş açıķ bir bende-i āzādesi
'Āşık öldürmekdür anuñ ṭab' muñ mu'tādesi
Ben gibi var mı 'aceb bir 'āşık-ı dil-sādesi
Bilürem daķı niķe var bende-i üftādesi
- 2 Eşķ-i çeşmüm eyledüm ben ḥāk-i rāhında sebīl
Kılmasun āşüftesin derd-i firāķıyla zelīl
Rü'yetini kıl müyesser kuluña Ḥayy u Celīl
Bezm-i firķatde ḥayāl-i la'lüñ ile ey Ḥalīl
Semmi-kātil oldı bī-şübhe maḥabbet bādesi
- 3 Kākülin pür-çīn göricek oluram ben bī-mecāl
Rüy-ı zībāsın gören ādemde qalmaz bir melāl
Gelmemiş rüy-ı zemīne böyle bir şāḥib-cemāl
Kişver-i ḥüsn içre bugün bir ḥıdīv-i bī-mişāl
Şāḥıdur dilberlerüñ el-ḥaķ ki ol mīrzādesi
- 4 Vech-i pāküñ üzre beñler hem şehā şāḥānedür
Mesned-i devletde anuñ her biri bir dānedür
Şem'-i ḥüsnüñe gönül yanmaķ diler pervānedür
Bu sitekler bu ğazablar Āşaf'a āyā nedür
Ṭotalum cānā ki olduñ 'ālemüñ şehzādesi

7

Mef'ülü fā' ilātü mefā' ilü fā' ilün

- - + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Tīĝ-ı cefā-yı dilbere ḥāzır degül misin
Hicrān u renc-i firķate şābir degül misin
Kulluķda çeşm-i cān-ile nāzır degül misin
Naķd-i vücūdı şarfına kādır degül misin
'Uşşāķ-ı zār içinde dilāver degül misin

6 F. 258^b-259^a, H. 198^{a-b}.

2b āşüftesin: āşüfte H.

4d sitekler bu ğazablar: revişler bu edālar H.

7 F. 261^{a-b}, H. 198^b-199^a.

Bu muhammes, Gelibolulu Âlî'ye nazîredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *age.*, c. I, s. 384-385.

- 2 ‘Aşkuñ rehinde luṭfuña lāyık degül miyem
Ey şāh sūz-ı ‘aşk-ile yanık degül miyem
Mest-i niğāh-ı yāra muvāfiḳ degül miyem
Ben şevḳ-ile bu dünyede fāyık degül miyem
Sen ḥüsn-i ḥulḳ u nāz ile nādīr degül misin
- 3 Sūz-ı fırāḳla sen beni bī-rāḫat eyledüñ
Ḳadüm büküp bu hecr ile bī-ṭāḳat eyledüñ
Yıḳmağa ḳaşr-ı göñlümi sen ‘ādet eyledüñ
Ġamzeñle naḳd-i cānumı sen ġāret eyledüñ
Efsūn-ı çeşm-i mest ile sāḫir degül misin
- 4 Ey bülbül itme giryeyi bu āşiyānede
Bir gül açılmaz oldu bu şāḫn-ı vīrānede
Güdek mişāli zārı ḳo ey dil bu ḫānede
Olsañ kinār-perver-i dāye zamānede
Şoñra bu zīr-i ḫāḳde mücāvīr degül misin
- 5 Nāḫçīr-gāh-ı dilberi ey dil gezer misin
Şayd u şikāra bāl-i murādı açar mısın
Āḫū-yı çeşm-i dilberi ey dil sever misin
Bu şī’r-i terle her güzeli bend ider misin
Kāruñda söyle Āşaf-ı māḫir degül misin

8

Mefā’īlün mefā’īlün mefā’īlün mefā’īlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Neşāt-ı cām-ı la’lūñ ‘İsī-i devrāna virmezler
Ġamuñ ehl-i maḫabbet merhem-i Loḳmān’a virmezler
Rehūñde ‘āşīḳān cān terkini biñ cāna virmezler
Nedür cān naḳdı kim sen meh-cebīn cānāna virmezler
Senüñ üftādeñ ey şūḫ-ı cihān saña ne virmezler
- 2 Ruḫı alini ümmīd itmesün bu çeşm-i ḫün-bāruñ
Ḫayāl-i ārzū-yı vaşlı gitmez dīdeden yāruñ
Siyeh ḫaṭṭı revācın bozmadan ol ḫüsn-i dildāruñ
‘Abīr-i pīçiş-i zülfine düşdi dil o ġaddāruñ
Bu bir zer-tār-ı ‘izzetdūr anı nādāna virmezler

2d dünyede: dünyāda F. // 2e degül misin: degül miyem F.

4a giryeyi: girye’i F. // 4d dāye: dāye-i F.

8 F. 261^b-262^a, H. 199^{a-b}.

Bu muhammes, Gelibolulu Âlî’ye nazîredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *age.*, c. I, s. 262-263.

2b Ḫayāl-i: Ḫayāli F. // 2c bozmadan: bozmadın H./ 2c ḫüsn-i: ḫüsn-i F. // 2d düşdi dil: dil düşdi H.

- 3 Dü-çeşmüm revzeni kim oldu dergāhuñ nigh-bānı
Hevā-yı ‘aşkuñ ile seyr ider arz u kerezmānı
Fedā kılmaz ser-i kūyuñ senüñ ey Yūsuf-ı şānı
Değişmez la‘lüñe ‘āşık senüñ mühr-i Süleymān’ı
Serīr-i sīneñi zer-mesned-i Keyvān’a virmezler
- 4 Cefā vü cevre tākāt-yāb olup dil āşinā oldu
Hemīşe pīşesi Ya‘kūb-veş āh u nevā oldu
Kāmīş-i ‘işmeti dest-i nedāmetden rehā oldu
Züleyhā gibi ol kim rüz u şeb kārı du‘ā oldu
Anuñ Mısr-ı du‘āsı Yūsuf’ın zindāna virmezler
- 5 Egerçi ārzü eylersin Āşaf vaşl-ı cānānı
Bu sīne zaħmına ħavfım budur olmaya dermānı
Ĥayālūñden çıkar ey dil ümīd-i kām-ı pinhānı
Hevā-yı zülf-i Leylā’ya tolaşduñ gerçi kim anı
Anı her ‘āşık-ı Mecnūn-ı ser-gerdāna virmezler

9

Mef’ülü fā‘ilātü mefā‘ilü fā‘ilün

--+ / -+-+ / +--+ / -+-

- 1 Tā ser-be-pāy ‘aşk-ile yanık degül miyin
Seyl-āb-ı eşk-i ĥūna boyanık degül miyin
Ey gönça leb bu ma‘nīde şādık degül miyin
Ĥübān içinde ben saña ‘āşık degül miyin
Zevk-ı vişāl-i luṭfuña lāyık degül miyin
- 2 Tāb-ı firāk-ı rüyuñ ile eşk-i dīdeden
Ĝarķ oldu fülk-i cām-ı mey-āşām-ı encümen
Bezm-i ġamuñda ey lebi şīrīn sīm-ten
Cān virdi derd-i ĥasret-i la‘lüñle Kūhken
Ben mest-i cām-ı ‘aşk-ile ayık degül miyin
- 3 Bir ney şadāsı ile bu bezm-i terānede
Bağrum delindi şevk-ile bu āsitānede
Ṭab‘um çemende ĥāṭırum ol mevlāḥānede
Bir çeşme-sār-ı sebz-i şafāyam zamānede
Faşl-ı rebī‘a karşı bulanık degül miyin

3e Serīr-i: Serīri F.

4e Mısr-ı: Mısr’ı F.

9 F. 262^{a-b}, H. 199^b-200^a.

Bu muhammes, Gelibolulu Ālī’ye nazīredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *age.*, c. I, s. 368-369.

1d ben saña: saña ben F.

2c lebi: leb-i F. // 2d virdi: virürdi F.

- 4 Āgeh degüldi murğ-ı dilüm dām u dāneden
Şemm-i vefāyı görmemiş idi zamāneden
El degmemişdi zülfüne hiç dest-i şāneden
Dil bend-i tırrañ olmuş iken toğdum anadan
Lāle mişāli ‘aşk-ile yanık degül miyin
- 5 Nazm-ı selīsüm oğusa sencīde-i suhan
Hep hānde-nāk olurlar idi açsalar dehen
Sābāş iderdi nazmumu kim görseler Ḥasan
Fikr-i miyān-ı yār ile yazdum bu şi‘ri ben
Āşaf fūnūn-ı ‘aşkda fāyık degül miyin

10

Fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Hıağ diler kim beni ol vech-i ḥasenden ayıra
Çevrilür tırralaruñ kim beni senden ayıra
Sa‘y ider ġamzeñ okı cānumı tenden ayıra
[İşte] besbelli bu kim cānı bedenden ayıra
Dīde-i sāḥir-i perdāzdan ayrudur bu
- 2 Nice Ferhād gibi tağları delersin ġāfil
Leb-i şīrīnin umarsın o nigāruñ müşkil
Tırma ‘ālemde havā gibi sebük-pā ol yıl
Ḥaşre dek yiler iseñ de tutamazsın ey dil
Hiç tolaşma aña bir sāḥire āhūdur bu
- 3 Perçemin gerden-i elmāsa dökince ol yār
Bend ider murğ-ı dil-i ‘āşıkı ol leyl ü nehār
Çeşmini kendüye uydurdı beni kıldı şikār
Ne ‘aқıl koydı ne cān çeşm ü leb ü kākül-i yār
Ne fūsūn kār ider aña nice cādūdur bu
- 4 Var mı ey şūḥ-ı cihān bir saña dūnyāda bedel
Ki ḥalāvetde senüñ la‘l-i lebüñ oldu ‘asel
Teşne-dil olsa revādur lebüne nice güzel
Açdı Āşaf yine bir tāze zemīn tāze ġazel
Lebi medḥinde o şūḥuñ bir içim şudur bu

4c zülfüne: zülfine H.

10 F. 262^b-263^a, H. 200^{a-b}.

1b beni senden: seni benden F. // 1d besbelli: sen belli F. / 1d cānı bedenden: cānumı tenden H.

3b dil-i: dili F.

11

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Açılsun bend-i zülfün rişte-i zertârı görsünler
Niğābuñ ref kıl üftādeler dīdârı görsünler
Girībānuñ açılsun sīne-i envārı görsünler
‘Arağçīnūñ çıkar ol tūrta-i tarrārı görsünler
Dökülsün gerdene ol şan‘at-i Settār’ı görsünler
- 2 Zülāl-i la‘lūñ emmek tāze cān bulmağ kadar vardur
Şemīm-i zülfün almağ cāvidān bulmağ kadar vardur
Bilūñ āgūşa çekmek genc ü kān bulmağ kadar vardur
Ruħuñ cān nağdin’ almağ rāygān bulmağ kadar vardur
N’olur luṭf eyleseñ ‘āşıklar ol āşārı görsünler
- 3 Cemālūñ zīr-i gīsūdan göründi kim ne cānsın sen
Füsūn u fitne ile şöhret-i devr-i cihānsın sen
Demādem ‘ālemi berbād iden genc-i nihānsın sen
Ne keyfiyyetdesin āyā n’içün nā-mihribānsın sen
Cefā ta‘līm idenler sen gözi seḥḥārı görsünler
- 4 Meger bir lü’lü’-i terdür o şūhuñ dürr-i dendānı
Leṭāfet kablamış ser-tā-kağem ol çeşm-i fettānı
Ṭolarsa destine bād-ı şabā zülf-i perīşānı
Olur cümle meşām-ı ‘āşıkāna ‘anber-efşānı
Ṭağıt gīsūlaruñ ol ḥāl-i ‘anber-bārı görsünler
- 5 O māh-ı çār-deh ‘uşşāka ğaddār olmağ istermiş
Vefā resmin unutmuş ol cefā-kār olmağ istermiş
Dil-i ‘uşşākı ḥūn idüp sitem-kār olmağ istermiş
Netīce Āşaf’a cevriyle derkār olmağ istermiş
Meded üftādeler pā-būs idüp yalvarı görsünler

11 F. 263^a-264^a, H. 200^b-201^a.

Bu muhammes, Gelibolulu Âlî’ye nazîredir. bk. Haz.: Kudret Altun, *Gelibolulu Mustafâ Âlî ve Divânı (Vâridâtü’l-Enikâ)*, Özlem Kitabevi, Niğde 1999, s. 201-202.

1e gerdene: derdāna F.

2a Zülāl-i: Zülālî F. // 2c Bilūñ: Bilin F.

4b kablamış: kaplamış H. // 4c bād-ı: bādî F.

5c Dil-i: Dili F.

12

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Merd-i 'aşk olan cihānda gerçi miḥnetsüz degül
Olsa da vuşlat müyesser derd-i firḫatsüz degül
Küşte-i tîğ-ı cefā renc-i maḥabbetsüz degül
Ey gönül şanma bu derd-i ğam nihāyetsüz degül
Her ğam-ı hicrān irer encāma ğāyetsüz degül
- 2 Ey gönül pervāne-veş yan āteş-i sūzān-ile
Gelmesün ğam ṭab' uña efsāne-i nādān-ile
Ḥāṭıruñ eyle tesellī ğüfte-i 'irfān-ile
Ḥıfz idüp bu mısrā' ı yād eyle sen biñ cān-ile
Her ğam-ı hicrān irer encāma ğāyetsüz degül
- 3 'Asker-i ğam ḥāne-i ḳalbünde ṭutarsa vaṭan
Mīhmāndur 'ākıbet bir gün göçer ğam çekme sen
Dār-ı hicret oldı çün insāna bu deyr-i kühen
Eylemiş bu tekve' i rengīn bir şāḥib-suḥan
Her ğam-ı hicrān irer encāma ğāyetsüz degül
- 4 Var mı bir bülbül ki hiç gülşende giryān olmaya
Bir sürür ehli mi vardur soñra sūzān olmaya
Bulmadum bir çeşmi ḥün-efşān ki ḥandān olmaya
Nice miḥnetdür k' aña encām u pāyān olmaya
Her ğam-ı hicrān irer encāma ğāyetsüz degül
- 5 Şanma ey Āşaf ki her derd-i ğamuñ dermānı yok
Senden özge ğayrınuñ bir nāle vü efgānı yok
Ḳanḳı vuşlat var ki anuñ soñra bir hicrānı yok
Ḳanḳı hicrān var ki soñra vuşlat-ı şādānı yok
Her ğam-ı hicrān irer encāma ğāyetsüz degül

13

Mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün mefā' ilün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Neden luṭf eylemezsin 'āşık-ı şeydāya sultānum
Neden böyle şalarsın başumı ğavġāya sultānum
Neden rüy-ı vefā ' arz idesin a' dāya sultānum
Neden şüret virürsin her denī rüsvāya sultānum
Yazıklar mā-ḥasal ol ḳāmet-i ṭübāya sultānum

12 F. 264^{a-b}, H. 201^a.

1b müyesser derd-i: müyesserdür F.

4c çeşmi: çeşm-i F.

5c Ḳanḳı: Kanğı H. / 5c ki: kim F. // 5d Ḳanḳı: Kanğı H.

13 F. 264^b-265^a, H. 201^b.

- 2 ‘Adū-yı bed-likālar ʔa‘n ider saña alınmazsın
Ne şüretsin ne cevhersin ne keyfiyyet bilinmezsin
İdüp a‘dā ile seyrānı hāneñde bulunmazsın
Çemen-zāra ʔıķup reftār-ı nāz ile şalınmazsın
Yazıķlar mā-ħasal ol kām̄et-i ʔübāya sulṭānum
- 3 Neden vahşet idersin ‘āşıkāndan ey ruķı gül-zār
Lebüñden büse-çīn olmış işitdük ol ‘adū-yı hār
Dirüp nahl-i ‘izāruñ mīvesin aģyār-ı bed-girdār
El urmuş kām̄et-i mevzūnuña egmiş seni aģyār
Yazıķlar mā-ħasal ol kām̄et-i ʔübāya sulṭānum
- 4 Çıķup a‘dā ile şahrālara me‘mūluña yetdüñ
Nic’oldı ‘ār u nāmūsuñ niye güstāķ vaż’ itdüñ
Niçe biñ ‘āşıkı kūyuñda esb-i nāza ʔignetdüñ
‘Adū-y-ile bu ülfetüñ ferāmūş itmedüñ gitdüñ
Yazıķlar mā-ħasal ol kām̄et-i ʔübāya sulṭānum
- 5 Koyup vahdetde gitdüñ Āşaf-ı bīmāruñı tenhā
Terahħum itmedüñ zār ile koyduñ ey ķadi ʔübā
Cefā vü cevruñe şabr eyler imiş ʔutalum cānā
Ne lāzımdur saña a‘dā ile geşt idesin şahrā
Yazıķlar mā-ħasal ol kām̄et-i ʔübāya sulṭānum

14

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 ‘Aşķ-ile ħayrānluğum ʔeşmi ħabābīler bilür
Nāliş ü giryānluğum nāy u rebābīler bilür
Lezzet-i cām-ı lebüñ merd-i şarābīler bilür
Meclis-i bezm-i meyi rind-i ħarābīler bilür
Pertev-i nūr-ı cemāli āfitābīler bilür
- 2 Her ne dem kim zülfine rāst gelse yāruñ şubķ-bād
‘Aşık istikbāl idüp biñ cān-ile dir ħayr-bād
Anca sällardur ki cāñā itmedüñ bir def‘a yād
Vuşlatuñ sevdāsını şor benden ey pāk-nijād
Sīne-i sūzānumı bağrı kebābīler bilür

3c ‘izāruñ: ‘izārı H.

4a me‘mūluña: merāmuña F. // 4d ülfetüñ: ülfetler H.

5a Āşaf-ı: Āşaf‘ı F. / bīmāruñı: bīmārıñı M. // 5c cevruñe: cevriñe M.

14 F. 265^{a-b}, H. 202^a.

1a ʔeşmi: ʔeşm-i F. // 1e Pertev-i: Pertevi F.

- 3 Tāzeler öğrendi senden cümle serverlik yolın
Aldı gāmzeñden senüñ Rüstem dilāverlik yolın
Fitne ta‘līm itdi çeşmüñden müsahharlık yolın
Merdüm-i dīdem disün saña şināverlik yolın
Kim şināverligi ancak murğ-ı ābīler bilür
- 4 Bir tehī kāse kadar yoğdur fenāda rağbetüm
Varduğınca dürd-i mey-veş pāya düşdi hürmetüm
N’işleyem ol pādīşāh-ı hüsñ bilmez kıymetüm
Baña hem-dem olmayan bilmez benüm keyfiyyetüm
Nükte-i rāz-ı derūnum intiḥābīler bilür
- 5 Ne bilür cāhil bu envār-ı ruḥuñ keyfiyyetin
Fehm ider mi her denī ḥadd ü ‘izāruñ ḥāletin
Mest olup Āşaf lebūñden içdi sükker şerbetin
Saña ta‘līm ideyüm bezm-i şarābuñ lezzetin
Cām-ı Cem keyfiyyetin çün kām-yābīler bilür

15

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Nürdan ḥalk eylemiş çünkim seni Ḥayy-ı ezel
Yüksek olsa mertebeñ mihr-i münevverden maḥal
Sende ızhār eylemişdür şan‘atını Lem-yezel
Böyle kılmış ‘ālem içre seni ol ‘Azze ve cell
Cümle dilberler içinde seni itmiş bī-bedel
- 2 Rūyuñuñ dildādesi kemter gedā māh-ı münīr
Lem‘a-i mihr-i ruḥuñ hürşīde oldu dest-gīr
‘Āşıkān-ı ḥāk-i pāyuñ her biri şāḥib-serīr
Mısr-ı hüsne şāḥ olur olan saña āḥır esīr
Ey gül-i bāğ-ı leṭāfet ey güzellerden güzel

3c müsahharlık: müsahharlık M.

5a envār-ı: envārı F.

15 F. 265^b-266^b, H. 202^a-203^a.

Bu muhammes, Bâkî’ye nazîredir. bk. Haz.: Sabahattin Küçük, *Bâkî Dîvânı*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yay., Ankara 1994, s. 92-93.

1b mihr-i: mihrî F. // 1d kılmış: kalmış F.

2e gül-i: ruḥı F.

- 3 ‘Āşıkā la‘l-i lebūñ nuql-i şarāb-ı dil-güşā
Şafha-i rūyuñ durur āyīne-i ‘ālem-nümā
Tāze cān baḥş eyler oldı ‘İsī-veş ol meh-liķā
Yoluña biñ cān ile ser virmeyen kimdür şehā
Ol meger insān degül hūşında vardur yā ḥalel
- 4 Rişte-i gīsūlaruñ ey āhū-yı Çīn ü Hūten
Zer қalemle yazdılar vaşfını hep ehl-i suḥan
Bu leṭāfet sende varken var mıdur senden geçen
Lezzet-i la‘lūñ gören ey tūtī-i sūkker-dehen
‘Aşkuña Mecnūn gibi şahrāda cān virse maḥal
- 5 Boyuña zer-beft biçelden dest-i ḥāyyāṭ-ı każā
‘Ālemi mihr-i ruḥuñla yaқduñ ey la‘līn-ķabā
Çāk çāk itdi girībān-ı dilüm dest-i cefā
Cevr ü āzāruñla senden geçmem ey ḥūrī-liķā
Fāriğ olmam tā irince dāmene dest-i ecel
- 6 Çeşm-i ḥūn-ālūdemi zālīm görüp raḥm itmedūñ
Hāk-i pāda rūy-ı pāmālüm görüp raḥm itmedūñ
Zār u giryān olmış aḥvālüm görüp raḥm itmedūñ
Sūz-nāk üftādeñem ḥālüm görüp raḥm itmedūñ
Gerçi dirler қalbden қalbe yol olur bu meşel
- 7 Āşafā bezm-i mey-ābādı nişīmen kılduğum
Dār-ı ‘ıyşı sūz-ı āhumla müzeyyen kılduğum
Ḥasb-i ḥālümdür benüm hep ḥalkā rüşen kılduğum
Zār-ı ḥasretle ser-i kūyında mesken kılduğum
Başuma kilik-i қaderle yazılan budur ezel

16

Mef‘ūlü fā‘ilātü mefā‘ilü fā‘ilün

— — + / — + — + / + — — + / — + —

- 1 Aduñ añılsun ‘āleme ḥayrū’l-ḥalef gibi
Bārān-ı feyze қalbūñi keşf it şadef gibi
Gör tāc u şān u devleti şāḥib-şeref gibi
Bil zātuñı ḥudūduñı gözle selef gibi
Ayaқda pāymāl olmayasın ḥazef gibi

3d Yoluña: Yoluña F.

6a -ālūdemi: -ālūdumi H.

7d ser-i: seri F. // 7e yazılan budur: yazılandur bu H.

16 F. 266^b-267^a, H. 203^{a-b}.

1c tāc u şān u devleti: şān u tāc u devlet F. // 1e ve tekrar mısralarının üçüncü tefilesinde vezin aksamaktadır.

- 2 Erbāb-ı pür-kemāl ki geldi bu hāneye
Şatdı cihānı nağme-i nāy u terāneye
Uy sen de sāz-ı ‘ıyş u şafā-yı çeğāneye
Bağma bu zīb ü zīnet-i nağş-ı zamāneye
Ayakda pāymāl olmayasın hazef gibi
- 3 Bağma hasedle kimsenüñ iqbāl ü mālına
Tā devletüm irişmeye dirseñ zevāline
Ger intizām ister iseñ kendi hāline
Güş urma halkuñ itdügi bu kı̄l ü kı̄line
Ayakda pāymāl olmayasın hazef gibi
- 4 Hāk itmedin maqāmuñı tā gerdiş-i zamān
Cism-i nizāruñ eylemedin zār ile figān
Şatma bu nağd-i cānuñı boş yire rāygān
Bir dost-ı sāde-rū ile iç bādeyi hemān
Ayakda pāymāl olmayasın hazef gibi
- 5 Vā‘ız bu pendı eyledi dün kürsīde baña
Gel ğafıl olma dünyede hayretle Āşafā
Yād eyle bunca Husrev ü Dārā’yı dā’imā
Encāma irmedin bu harābāt-ı bī-beķā
Ayakda pāymāl olmayasın hazef gibi

17

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Gırmez oldı çarh-ı devvār güşına feryādumuz
Sū-be-sū yoğdur bağılsa ortada nā-şādumuz
Ehl-i hācet-mend şorarlarsa sezā evrādumuz
Dest-i kıretle Hudā tağsīm idelden zādumuz
Ehl-i ‘irfānda tena‘umla çıkupdur adumuz
- 2 Gerçi vā‘ız biz bu bāb-ı intisāba mālİKüz
Herkesüñ mes’ūli üzre bir cevāba mālİKüz
Biz Mesīh-āsā ne i‘cāz-ı ‘ucāba mālİKüz
Bir tehī cām ile feyz-i incizāba mālİKüz
Rind-i erbāb-ı harābātuz budur irşādumuz

2c çeğāneye: F.de yok.

3b dirseñ: dirmek F. // 3c hāline: hālūñe H. // 3d itdügi: itdigi H.

4a itmedin: itmedüñ F. // 4c bu nağd-i: metā‘-ı H. // 4d bādeyi: bāde’i F.

5b dünyede: dünyāda F. // 5c dā’imā: dāyimā H.

17 F. 267^{a-b}, H. 203^b-204^a.

Bu muhammes, Gelibolulu Âlî’ye nazîredir. bk. Haz.: Kudret Altun, *age.*, s. 196-197.

- 3 Mısr-ı dilde nice tāk u kaşr ĩcād eylesek
Yūsuf-āsā sicn-i ğamdan ‘aqlı āzād eylesek
Yā Süleymān gibi taht-ı ‘izzı berbād eylesek
Yā Sikender-veş cihānı seyr idüp ad eylesek
Yine ma‘mūr olmaz ammā bu kühen-ābādumuz
- 4 Pādişāh-ı dil cihān naḥḥīr-ġāhın bulalı
Na‘l-i pāy-ı esbi ḥūn-ı āhū ile tölalı
Bu çemen-zār-ı şafāda çeşm-i bahtum güleli
Āb-ı rahmetle gül-i maḥşūd şādāb olalı
Şaḥn-ı gülşende müdām cilve durur mu‘tādumuz
- 5 Çünki geldi rüyına yāruñ o ḥatt-ı pür-sitem
Ḥūn-ı efkārıyla töldı dīdemüz çün cām-ı Cem
Kıbladı etrāfımız hicrān ile ceşş-i elem
Göricek cism-i nizārum didi Āşaf şāh-ı ğam
‘Asker-i ğamla yıķılmaz ḳal‘a-i pūlādumuz

18

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Her ne dem yanumda bir şūḥ-ı sīm-endām olmasa
‘Anberīn ġīsūlarından rūḥa peygām olmasa
Dīde cādū lāle-ruḥ bir la‘l-i gül-fām olmasa
Ĝam yimem cān u dilüm dildārsuz rām olmasa
Benden āḥ mehcūr olan serv-i dil-ārām olmasa
- 2 Yārsuz seyr-i şafā-yı şaḥn-ı gülşenden çekil
Eşḳ-i ḥasretüñle miḥnet ġüşesin gül-zār bil
Geh lebin em geh ruḥın öp ġāḥ zūlfın yād kıll
Kūhken-veş daġ-ı ḥasretle yürür Mecnūn-ı dil
Şaçları Leylī lebi sükker o gül-fām olmasa
- 3 Çeşmümün yaşı n’ola Mecnūn-veş aḳsa muttaşıl
Sāġar-ı dīdemden olmaz ḥūn-ı ğam hiç mużmaḥil
Bu kıadar olmazdı cānā sāḳī-i cām münfa‘il
Şīşe-i ḳalbüm şikeste itmeseñ ey seng-dil
Senge urup ğam yimezdüm elde ger cām olmasa

4b esbi: esb-i F. // 4d gül-i: güli F. // 4e cilve durur: cilvedür F.

5c Kıbladı: Kıpladı H. // 5c hicrān: hecr F. // 5e ‘Asker-i: ‘Askeri F.

18 F. 268^{a-b}, H. 204^{a-b}.

Bu muhammes, Gelibolulu Ālī’ye nazīredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *age.*, c. I, s. 377-378.

1c la‘l-i: la‘li H. // 1d yimem: yemem F.

2d yürür: budur F.

3e yimezdüm: yemezdüm F.

- 4 Ol melek-rū renciŝ-i ‘uŝŝāka mā’ildür gönül
Söyleseñ rāz-ı dilüñ sen aña qābildür gönül
‘Aŝıkuñ şerm ü hiçābı vaşla hā’ildür gönül
Rāzuñı ol yāra ızhār it ki müşkildür gönül
Hāstenüñ Loqmān’ına ger derd i‘lām olmasa
- 5 Bende cānā yoq liyāqat idem inŝā hüsñüñüñ
‘Aqla gelmez k’eyleyem taqrīr ü imlā hüsñüñüñ
Vaşfi tefsīr ile olur mı hüveydā hüsñüñüñ
Fitne-i rüz-ı kıyāmetdür ki cānā hüsñüñüñ
şerh-i hüsñüñ kim beyān eylerdi ilhām olmasa
- 6 Hāk-i pāyuñ dil ricā eyler ulaŝdur vaŝluña
‘Ahd ü peymānuñ unutma sen qarār it qavlüñe
Bu dili ğamdan halāŝ eyle yetiŝdür fazluña
Firqat ü cevruñ çeken lāyıq degül mi vaŝluña
şavm-ı hicrān olmaz idi yevm-i bayrām olmasa
- 7 ‘Aşıq iseñ rüz u şeb feryād u zār it muttaşıl
Sicn-i ğamma bu dil-i nā-kāmuñı üftāde bil
Derdüñi ol yāra ‘arz it zār ile feryād kııl
Halka-i ğīsūsına bend oldı yāruñ qaldı dil
Ĝam yimezdüm Āŝafā bu çama‘-ı hām olmasa

19

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Ben ki hecrüñle nişin-i ğüŝe-i kāŝāneyin
Hāset-i rüyüñla bir Mecnün-veş dīvāneyin
Ser-fürü itmez bu dehr-i dūna bir merdāneyin
Bāĝ-ı dehri sū-be-sū seyrān ider mestāneyin
Ben esir-i kayd-ı bend-i çurra-i cānāneyin
- 2 Āteŝ-i hecriyle itsem ol mehüñ bir kerre āh
Sūziŝ-i āh-ı ŝerārumdan yanar çarh hemçü kāh
Çorqusından ra‘şe eyler encüme itsem nigāh
Perr ü bālüm rüzĝārından söyünür şem‘-i māh
Meclis-i dilberde pür-şevk āteŝin pervāneyin

7c Derdüñi: Derdiñi M. / 7c zār ile: zār u F. // 7e yimezdüm: yemezdzüm F.
19 F. 268^b-269^a, H. 204^b-205^a.

Bu muhammes, Gelibolulu Ālî’ye nazîredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *age.*, c. I, s. 374-375.

1b Hāset-i: Hāseti F. / 1b bir: ben F. // 1d seyrān: bir seyr F. // 1e esir-i: esiri F.

- 3 Olalı kâşâne-i ‘aşkında yâruñ haste-ḥāl
Ehl-i ḥālūñ meclisinde söyledüm bir ḥasb-i ḥāl
Cevr-i tîğ-ı ğamzesinden yâruñ oldum bî-mecāl
Yād-ı cām-ı lebleriyle eyledüm çok kıl ü kâl
Şevk-ı la‘l-i yâr ile ben bir tolu peymāneyin
- 4 Sen meh-i bî-mihribāna düşeli ey māh-tāb
Göñlüme kayd oldı zülfüñ cebheñ oldı āfitāb
Gülşen-i ḥüsnüñ cihāna virdi cānā āb u tāb
Saña kul olmaz mı ḥüsnüñ gören ey ‘ālī-cenāb
Tālī‘üm a‘lāda Rıdvān ile hem-kāşaneyin
- 5 Bunca sällardur ki gezdüm bulmadum sen gibi yâr
Dürr-i dendāndur dişüñ hoşka lebüñ ey şehsüvār
Leblerüñ vāşf itmede yokdur kuşurum ey nigār
Āşafā Leylā için cān virdi Kays-ı dil-figār
Gezerem şahrā-be-şahrā ‘āşık-ı dīvāneyin

20

Mef‘ülü fā‘ilātü mefā‘ilü fā‘ilün

— + / — + — + / + — — + / — + —

- 1 Açıldı bāb-ı ‘ıyş-ı leṭāfet didükleri
Maḥv oldı dilden āh u kāsāvet didükleri
Feth oldı şimdi bāb-ı sa‘ādet didükleri
Ref‘ oldı resm-i şüret-i miḥnet didükleri
Keşf oldı kalbe rüy-ı ḥaḳīḳat didükleri
- 2 Aşḥāb-ı cāh u devlete bir dem ṭayanma sen
Mesrūr olma ‘izzetine şunlaruñ iñen
Bu remzi çok müşāhede kıldum netīce ben
Biñ dostluk eyleseñ saña yok sūd kimseden
Şimdi cihānda ḳalmadı himmet didükleri
- 3 Var mı fenāda şimdi sefāhat gibi kemāl
‘Āḳil odur ki itmeye anlarla kıl ü kâl
Çarḥ-ı denīde olmağa bādī-i ihtilāl
Kāmillere tefevvuk ider ehl-i ibtizāl
Şimdi leṭāfet oldı şeqāvet didükleri

20 F. 269^a-270^a, H. 205^{a-b}.

Bu muhammes, Gelibolulu Ālī‘ye nazîredir. bk. Haz.: Kudret Altun, *age.*, s. 202-203.

3c ihtilāl: ihtilāf F.

- 4 Her demde bezm-i ‘ıyşî diler fevc-i ‘âşîkân
Lal-i lebûnden eyle hayât âbını revân
‘Arz-ı maḥabbet itme raḳîbe meded hemân
Ne oldı gitdi şimdi bilinmez o bed-gümân
Âyâ nic’oldı ‘ahd ü emânet didükleri
- 5 Ehl-i niyâzı redd ider ol şüh-ı pür-cefâ
Nâ-ehle itmede nice biñ dürlü ol vefâ
‘Âḳil cefâ vü cevvrde nâdân pür-şafâ
Bunca cefâdan özge budur ḥâlüm Âşafâ
Çıkmaz gönülden âteş-i firḳat didükleri

21

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + - -

- 1 Dâd şad biñ dâd ki ol dildârdan ayrılmışam
Çeşmi cādū ḡamze-i ḥün-ḥârdan ayrılmışam
‘Andelîb-i pür-ḡamam gül-zârdan ayrılmışam
Fehm olunmaz kim ne semtle yârdan ayrılmışam
Bir nihâl-i tâze gül-ruḡsârdan ayrılmışam
- 2 Ḳaddi ‘ar‘ar lebleri ‘adnûñ şarâb-ı Kevşer’i
Ṭarz u eṭvârı güzeldür ḥüsn-ile ḡüyâ perî
Çarḥ-ı eflâküñ mübârek şems ü mâh-ı enveri
Yûsuf-âsâ cümle ḥübânuñ serâpâ serveri
Bir nihâl-i tâze gül-ruḡsârdan ayrılmışam
- 3 Dōstlar ‘ayb eylemeñ bu nâle vü feryādumı
Bu sipihr-i dūn elinden alabilsem dādumı
Olmadı ta‘mîr itmek bu ḥarâb-âbādumı
Âh u eḡḡân ile tâ ‘arşa çıkardum adumı
Bir nihâl-i tâze gül-ruḡsârdan ayrılmışam

4a fevc-i: ehl-i F.

5a niyâzı: niyâz F.

21 F. 270^{a-b}, H. 205^b-206^a.

Bu muhammes, Fuzûlî’ye nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *Fuzûlî Divanı, Gazel, Musammaṭ, Mukatta‘ ve Rûba‘î Kısmı*, c. I, Üçler Basımevi, İstanbul 1950, s. 198-199.

1b Çeşmi: Çeşm-i F. // 1d kim: F.de yok.

3a feryādumı: feryādımı M. // 3b dādumı: dādımı M. // 3c -âbādumı: âbādımı M. / ḥarâb: ḥarâbât F. // 3d adumı: adımı M.

- 4 Düşmişem şahrâ-yı hicrâna esîr-i derd-nâk
Dest-i firqat eyledi bu dem girîbânımı çâk
Rûz u şeb hecr-i ciger-süzüyle olurum helâk
Zâr zâr-ı hasret ile olmuşam dil-ḥaste nâk
Bir nihâl-i tâze gül-ruhsârdan ayrılmışam
- 5 Vaşlın ümmîd eyleyüp cevrin çekerken cân henüz
Âteş-i ‘aşkında giryânken dil-i süzân henüz
Çeşm-i nem-nâkümde var iken ğam-ı ‘ummân henüz
İrmedin encâma âh-ı girye vü efgân henüz
Bir nihâl-i tâze gül-ruhsârdan ayrılmışam
- 6 Hâne-i vaşlı o şūhuñ dilde ma‘mūr olmadan
Bâde-i ‘aşk ile Âsaf mest-i maḥmūr olmadan
Kâküli sevdâsı başdan ol mehūñ dūr olmadan
Kays-veş meftūnlugum dünyâda meşhūr olmadan
Bir nihâl-i tâze gül-ruhsârdan ayrılmışam

22

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Kisvet-i mecnûn geyüp itdüm cihân mülkin vaṭan
Ben ki ehl-i vaḥdetem geymem ḳabâ vü pîrehen
Câme-i gül-gün geysen her seḫer gül gibi ben
Pâre pâre ḫâr-ı hicrân ḳılmasa ey gül-beden
Olsun egnümde o gül-gün câme pîrâhen diken
- 2 Ger hevâ-yı rişte-i ğisūñ ile olsam zelîl
Ol hevâdan dönmem ey şūḫ-ı cihânum şöyle bil
Rişte-i cânum olursa şem‘-i hicrâna fetîl
Başdan eksik olmaya sevdâ-yı zūlfūñ nice yıl
Âteş-i hicrân-ı ‘aşkuñ itse ḳalbümde vaṭan
- 3 Bir şabâḫ ‘arz eyledi bûyın gül-i rengîn baña
‘Azm-i gülşen eyledüm tâ gül vire teskîn baña
Ġonçanuñ rengin görüp şebnem saçıldı her yaña
Bâĝa gel kim ḫüsn-i rûyın ĝonça göstereñ baña
Ḥaḍranuñ evrâḳına lü‘lü’leri aşmış çemen

4c -süzüyle: -süz ile H.

5b dil-i: dili F. // 5d irmedin: irmedi H.

6a olmadan: olmadın H. // 6b olmadan: olmadın H. // 6c olmadan: olmadın H. // 6d olmadan: olmadın H.
22 F. 270^b-271^a, H. 206^{a-b}.

Bu muhammes, Fuzûlî’ye nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, c. I, s. 191-192.

1d ḳılmasa: ḳılmasam F. // 1e câme: câme vü F.

3b ‘Azm-i: ‘Arz-ı H. // 3d göstereñ: göstereñ F. // 3e Ḥaḍranuñ: Ḥaḍrânüñ F.(vezin gereĝi)

- 4 Hiç getürme ey gönül sen hâtır-ı vîrâna şek
Şalmaya tâ kim serûñ sevdâ-yı hicrâna felek
Tutmadum pend oldı kârum rûz u şeb âh eylemek
Handeler eylerdüm ‘aşk ehline her dem şem‘-teg
Şimdi bildüm ağlar imiş ehl-i ‘aşka çok gülen
- 5 Gâh semmür eylesün püşide Âsaf gâh kül
Fikrden çün h̄âb girmez çeşme eglenmez gönül
Ehl-i ‘aşkuñ yârsuz eglenmesi mümkün degül
Nice eglensün gönül sensüz gel ey endâmı gül
Cismümüñ her müyü cânâ sensüz olur bir diken

23

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Cân üzüldi bu sirişk-i hûn-feşânumdan benüm
Yandı dil cismümdeki nâr-ı nihânumdan benüm
Hiç eşer yok za‘fla ten-i nâtüvânumdan benün
Ġam ayırdı göz göre bu cismi cânumdan benüm
Seyl-i eşküm götürüp maḥv olsa yanumdan benüm
- 2 Derd-i hicrân kıddüm egdi ebruvân-ı yâr-teg
Her reg-i cismüm şadâ virür el ursam târ-teg
Ney ne mümkündür ki nâle eyleye ben zâr-teg
Ben ki düşdüm bu havâ-yı ‘aşka mûsîķâr-teg
Nağmeler zâhir olur her üstüh̄ânnumdan benüm
- 3 Seyl-i eşküm ‘âlemi devr itdi almazsın ḥaber
Dûd-ı âhum kıbladı dünyâyı itmezsın ḥazer
Kıanlu yaşum seyr idüp rahm-ile kııl bir kez nazar
Maķşaduñ cevri ü cefâ ise bu istignâ yeter
‘Afv kııl var ise cürmüm geç bu kıanumdan benüm
- 4 Hâne-i çeşmüm-veş oldı eşke ‘âlem ġarķ-ı âb
Kıalb-i maḥzûnum gibi ol merdüm-i çeşmüm ḥarâb
Cüy-ı eşküm aldı dehri ey cemâli âfitâb
Merdüm-i dîdem görünür eşk-ile kıopmış ḥabâb
Her ki âba ġarķ olur eşk-i revânumdan benüm

5d endâmı: endâm-ı F. // 5e Cismümüñ: Çeşmümüñ F.
23 F. 271^{a-b}, H. 206^b-207^a.

Bu muhammes, Fuzûlî’ye nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, c. I, s. 193-194.

2d hevâ-yı: nevâ-yı F.

3b kıbladı: kıapladı H.

4c cemâli: cemâl-i F.

- 5 Ey hayālũñ gülşeni nağd-i vücūdum maḥzeni
Eşk-i dīdem ḥũn-feşān olur ne dem ańsam seni
Luṭfuñ ümmīd eyleyüp kūyuńda itdũm meskeni
Āşaf-āsā ey lebi ğonça çok ağlatma beni
Yoḥsa ḥavf itmez misin āh u fiġānumdan benũm

24

Fā'ilātũn fā'ilātũn fā'ilātũn fā'ilũn

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Ğam kıomaz ḥāṭırda ol mir'āt-ı ruḥsāruñ senũñ
Tā ezelden oldu cān u dil giriftāruñ senũñ
Cān fedā kııldı yoluńda 'āşık-ı zāruñ senũñ
Rũz u şeb olsam n'ola cānā ṭaleb-kāruñ senũñ
Bāri luṭf it çekmesũn dil derd-i efkāruñ senũñ
- 2 Çok ṭabīb-i ḥāzıkānlar ṭutdılar nabzum benũm
Bildiler kim derd-i 'aşka mübtelādur bu tenũm
Derd-i hecrũñ ile cānā kūyuñ oldu meskenũm
Ḥār-ı miḥnetden ḥalāş olmadı ey gül dāmenũm
Şolmadan görmek olur mı verd-i ruḥsāruñ senũñ
- 3 Dil-rübālar midḥatin itmekde çok çekdũm cefā
Āh u efġān ile bulmaz zaḥm-ı dil bir dem şifā
Gũş-ı cān ile bu nuşḥum gũş idüp kııl iktifā
Dil-rübālar defterinde yoġ-imiş mihr ü vefā
Ey ğoñũl bīhũdedũr bu nāle vũ zāruñ senũñ
- 4 'Aqlum aldı ol iki dīde-i mest-i pũr-ḥumār
Nağd-i cānum ğamze-i Tātārı itdi tārũmār
Cām-ı la'lũñ ḥaste-i leb-teşneler senden umar
Āşaf'ı vaşluñla şādān eyleseñ cānā ne var
Ḥayli müddetdũr ki olmışdur hevā-dāruñ senũñ

25

Fā'ilātũn fā'ilātũn fā'ilātũn fā'ilũn

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Serverā ḥũsnũñ kemālinde açılmış tāze gül
Başladı feryād u zāra bũlbũlānlar nāza gül
Aġzını açdı bu dem a'dā-yı nā-hem-rāza gül
Mest olup 'işretde sākī şundı bir cān-bāza gül
Mihr-i nũr-efzā durur cism-i laṭīf-endāza gül

24 F. 272^a, H. 207^a.

Bu muhammes, Fuzũlî'ye nazīredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, c. I, s. 200-201.

2e Şolmadan: Şolmadın H.

3a itmekde: çekmekde F.

25 F. 272^b, H. (Yok).

- 2 Sebze zīnet buldı bāğlar geydi ḥadrā cāmesin
 Vaqt-i güldür bülbülüñ gūş it bu dem hengāmesin
 Bāğ-ı ḥüsnüñ medḥine dil aldı ele ḥāmesin
 Hün-ı eşkümle bu dem yazdum ḥaḳīḳat nāmesin
 Çekdi bir bir gonçanuñ evrāḳını beyāza gül
- 3 Tārumār itdi şabā cem‘iyyet-i kāküllerüñ
 Bāğ-ı ḥüsnünde seḥer feryād ider bülbüllerüñ
 Gerden-i sīmīnūñ üzre şaf şaf ol fülfüllerüñ
 Bāğ-ı ḥüsnünde açılsun tāze tāze güllerüñ
 Ḥayli bir revnaḳ virür destār-ı ser-efrāza gül
- 4 Āşafā dildārsuz eyyām-ı gül bulmaz nızām
 Dil-rübālar cılve itsün servler kılsun ḥırām
 Tāzeler nāz-ile itsün ‘āşık-ı zāra ḥırām
 Cām-ı la‘lūñle açılsun ‘āşıka kām-ı be-rām
 Sāğar-ı cān-baḥşuñuñ şevḳıyla buldı tāze gül

26

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Ḥasretā bāğ-ı visālünde açıldı tāze gül
 ‘Andelībler geldiler bu dem aḡāza nāza gül
 Sīnesin açdı dönüp dil-bāz-ı nā-hem-rāza gül
 Mest olup bezminde güzel virdi bir ṭannāza gül
 Devr-i güldür yaraşur ol cism-i nāz şehbāza gül
- 2 Gülsitān oldı müzeyyen geydi şāḥlar cāmesin
 Gül açıldı bülbülüñ diñle bu dem hengāmesin
 Kātib-i meddāḥ-ı rüyuñ aldı ele ḥāmesin
 Hün-ı eşkümle dü-çeşmüm yazdı ḥasret nāmesin
 Güllerüñ evrāḳını çekdi bu dem beyāza gül
- 3 Şām-ı zülfüñ tārumār itdi bugün sünbüllerüñ
 Bāğ-ı ‘ālemde öter ‘aşkuñ ile bülbüllerüñ
 Ḥüsn-i pākünde perīşān ‘anberīn kāküllerüñ
 Çık şalın ruḥsār-ı bāğuñda görünsün güllerüñ
 Çok ḥalāvet baḥş ider ol ‘āşık-ı ser-bāza gül

3c sīmīnūñ: semīnūñ M.
 26 F. 273^a, H. (Yok).

- 4 Āşafâ dilbersüz olmaz bâğ-ı ‘âlemde nizâm
Meh-liqâlar cûşa gelsün lâleler kılsun hırâm
Serv-kadler ‘âşıka reftâr ile kılsun hırâm
Şerbet-i kand-ı lebûñ kândına dil teşne müdâm
Bâde-i yâkût-ı rengîn şundı bir şehbâza gül

27

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Dağ-ı ‘âşıqdan çerâğ-ı gül fetîl-efrûzdur
Ol sebebdan ‘andelîbüñ nağmesi pür-sûzdur
Şâm-ı zulmetden hürûc eyle bugün nevrûzdur
Ey dil-i şürîde gül güller gibi bir rûzdur
Bahş-ı cân eyler cihâna bir dem-i fırûzdur
- 2 ‘Āşıq-ı bî-bâk ridâ-yı zühdi ber-düş eylemez
Pend-i vâ‘ız irse dahı güşına cüş eylemez
Gül gibi zerrîn kadeh devr itse kim nüş eylemez
Şahne-i şehrüñ yasağın rindler güş eylemez
Şevk u zevk âmâdedür bu dem müsâ‘id rûzdur
- 3 Her dırahtı gülsitânuñ hûb nevâ-yı murğ-ile
Zevklenür güller figân-ı hoş-şadâ-yı murğ-ile
Güş ider mi çeng ü nâyı gül nidâ-yı murğ-ile
Pür durur gülşen şadâ-yı hüy u hây-ı murğ-ile
Her nihâl-i gülde şanki ‘ıyş-ı sâz u sözdür
- 4 Rind-i bî-bâk ‘âşıka yâr iltifât eyler velî
Haste cânâ leblerin âb-ı hayât eyler velî
Nukre-i hüsninden ihsân-ı zekât eyler velî
Ruhlarından haste dil celb-i hayât eyler velî
N’eyleyem tîr-i müjeñ cânâ katı dil-dûzdur
- 5 Ğuşsa-i Şîrîn ile Ferhâd çok çekdi mihen
‘Aşk-ı Leylî ile Mecnûn eyledi terk-i vağan
Dime dil virdigüñ ol meh-rûya Āşaf şakla sen
Bu metâ‘-ı şabr-ı cânı kim alup yağma iden
Bir cefâ-kâr âfet-i devrân-ı ‘âlem-sûzdur

27 F. (Yok), H. 224^b.

Bu muhammes, Şeyhülislâm Yahyâ’ya nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 19.

MÜSEDDESÂT

1

Fe 'ilâtün fe 'ilâtün fe 'ilâtün fe 'ilün

++-- / ++-- / ++-- / ++-

- 1 Ey yüzi bâğ-ı halâvetde gül-i handânum
Tutdı bülbül gibi 'âlem yüzini efgânum
Kılca kaldı çıka za'f ile bedenden cânım
Ey femi haste dile hikmet ile Loqmân'um
Sükker-i la'lüñ ile eyle benüm dermânum
Düşmesün üstüñe cevrüñle ölürsem kıanım
- 2 Nice bir dür şaça bu çeşme-i terler nice bir
Nice bir zâyî' ola lü'lü'-i terler nice bir
Zâr idem firkat ile şubḥ u mesâlar nice bir
Süz-ı ğamda nice biryâne gönüller nice bir
Yağdı dünyâyı kamu süz-ı dil-i süzânum
Ġarazuñ cevr ü sitem ise yeter sulṭânum
- 3 Ben senüñ pâdişehüm çâker-i fermânuñ olam
Târumâr-ı ser-i ğisû-yı perîşânuñ olam
Leblerüñ la'line şad cân-ile kurbânuñ olam
Bir iki gün bu fenâ dünyede mihmânuñ olam
Saña lâyıķ mıdur ey kişver-i 'âlî-şânum
Baña cevr eylesin 'arşa çıka efgânum
- 4 N'ola bâbuñda senüñ sehve kıldumsa günâh
Baña bağışla güzel başuñ için eyle nigâh
Kul ḥaṭâ itse gün olur ki bağışlar anı şâh
Baña luṭf eyler iseñ şefkat ide saña İlâh
Rüyuma bir güle bak tā ki sevinsün cânım
Ḥüsn-i ḥulkuñla yapılsun bu dil-i vîrânum
- 5 Gideyüm 'aşkuñ ile 'âleme seyrân olayum
Düşeyüm kühlara Ferhâd gibi 'üryân olayum
Sâye-veş tâbuñ ile ḥâk-ile yeksân olayum
Ḥüsn-i şevkuñla çü Āşaf dil-i vîrân olayum
Mışr-ı ḥüsn içre şalın serv-mişâl ey cânım
Şulasun reh-güzerüñ dîde-i ḥün-efşânum

1 F. 273^b-274^a, H. 207^b-208^a.

Bu müseddes, Hüdâyî-i Kadîm'e nazîredir. bk. Haz.: Mehmet Demiralay, *age.*, s. 110.

1b yüzini: yüzünü F. // 1c za'f ile bedenden: za'f-ı bedenümden H. // 1e Sükker-i: Sükkeri H.

2c idem: kılam F. // 2d ğamda: ğamla H. // 2d "biryâne" ifadesi "bir yana" şeklinde de okunabilir.

3c kişver-i: server-i H. // 3d gün: rüz F.

4a bâbuñda: pâyuñda F. // 4c ḥaṭâ: ḥaṭâ F.

5f reh-güzerüñ: reh-güzerin F.

2

Fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilātün fe 'ilün

++-- / ++-- / ++-- / ++-

- 1 Ey yüzi gülşen-i iqbāl ü gül-i handānum
 Tıtdı bülbül gibi 'ālem yüzini efgānum
 Zerrece kaldı bedenden çıka şīrīn cānum
 Ey femi cerḥ-i dile şan'at ile Loqmān'um
 Cām-ı la'lüñ ile gel eyle benüm dermānum
 Derd-i ḥasretle dü-çeşmümden aqıtma kanum
- 2 Nice bir çeşm-i emel hūn şaçarlar nice bir
 Nice bir ḥāke düşe la'l ü güherler nice bir
 Sūz-ı fırkatle yanam şām u şehirler nice bir
 Bunca biryān ola ḥasretle cigerler nice bir
 Kāpladı 'ālemi hep dūd-ı dil-i sūzānum
 Maqşaduñ nāz u niyāz ise yeter sulṭānum
- 3 Ben senüñ ey ruḥı gül bülbül-i nālānuñ olam
 Rişte-i keşmekeş-i zülf-i perīşānuñ olam
 Leblerüñ aline şad cān-ile kurbānuñ olam
 Ser-i kūyuñda senüñ bābuña derbānuñ olam
 Yā sezā mı saña ey pādişeh-i devrānum
 Baña cevr eyleyesin 'arşa çıka efgānum
- 4 N'ola kūyuñda senüñ itdüm ise cürm ü günāh
 'Afv kııl genc-i başuñ-çün baña gel eyle nigāh
 Bende cürm eylese vaqt olur ider 'afv anı şāh
 Baña luṭf eyle ki tā şefkat ide saña İlah
 Semtüme bir güle gel tā ki sevinsün cānum
 Şevk-ı la'lüñle açılsun bu dil-i ḥayrānum
- 5 Çıkayum 'aşkuñ ile tağlara destān olayum
 Gireyüm derdüñ ile şāllara seyrān olayum
 Sāye gibi düşeyüm pāyuña yeksān olayum
 Luṭf-ı şevkuñla bu Āşaf gibi handān olayum
 Mısr'a şāh ol yüri ey Yūsuf-ı ḥüsn ü cānum
 Taht-ı 'izzetde otur şevket ile sulṭānum

2 F. 274^a-275^a, H. 208^{a-b}.

1b Tıtdı bülbül gibi 'ālem yüzini: Bülbül-āsā tıtdı 'ālem yüzünü F. // 1c bedenden: bedende F. // 1d cerḥ-i: çarḥ-ı F. // 1f -çeşmümden: gözümünden F.

4b başuñ-çün: başuñ için H.

5d bu: F.de yok.

3

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Tañrı her bir merde maqşūd-ı dil ü cānın vire
Dilbere inşāf ehl-i 'aşka pāyānın vire
Ehl-i ĩmān olana firdevs ü rıd̄vānın vire
Haste-i rencūr-ı 'aşka la'l-i handānın vire
Dilerem Hāq derd-i 'aşka vaşl-ı cānānın vire
Bu firāk-ı ḥasretüñ Allāh pāyānın vire
- 2 H'ābda gördüm bu şeb Mecnūn'ı olmuş cān-bāz
Vaḥşīler eṭrāfin almış keşf ider sūz u güdāz
Didüm ey dīvāne ümmīdūñ nedür it keşf-i rāz
Zār zār-ı ḥayret ile didi ol ehl-i niyāz
Dilerem Hāq derd-i 'aşka vaşl-ı cānānın vire
Bu firāk-ı ḥasretüñ Allāh pāyānın vire
- 3 Çün beni dehr itdi ol sükker zebānumdan cüdā
Cūy-ı eşküm devr ider şahrāları şubḥ u mesā
Rāst geldüm yolda bir kān-ı ḥired pīr-i dü-tā
Bir du'ā eyle didüm baña bunu kıldı du'ā
Dilerem Hāq derd-i 'aşka vaşl-ı cānānın vire
Bu firāk-ı ḥasretüñ Allāh pāyānın vire
- 4 Baña vuşlat hoş gelür 'ālemde miḥnet istemem
H'āhiş-i vaşlındayam ben sūz-ı firḫat istemem
Kāni'am bir dilbere ğayrıyla ülfet istemem
Lezzet-i 'ālemde bundan ğayrı şıḫḫat istemem
Dilerem Hāq derd-i 'aşka vaşl-ı cānānın vire
Bu firāk-ı ḥasretüñ Allāh pāyānın vire
- 5 Cevr-i dilber Āşaf'ı ol deñlü kıldı bī-mecāl
Hāṭırum şormağa bir kez gelmedi ol bī-mişāl
Gördi ḥālüm pister-i 'aşkda ṭabīb-i pür-kemāl
Bundan özge bir 'ilācın bulmadı ol hoş-maḫāl
Dilerem Hāq derd-i 'aşka vaşl-ı cānānın vire
Bu firāk-ı ḥasretüñ Allāh pāyānın vire

3 F. 275^{a-b}, H. 208^b-209^a.

Bu müseddes, Fevrî'ye nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, Seri 1 Fasikül 1, s. 74-75.
5c Gördi: Gördüm F.

4

Fa 'ülün fa 'ülün fa 'ülün fa 'ül

+ -- / + -- / + -- / + --

- 1 Şehā ben esīri ezādan şağın
Gel āhumı alma belādan şağın
Yeter baña cevır ü cefādan şağın
Kerem eyle tīr-i kaźādan şağın
Meded meded 'itāb(-i) Hūdā'dan şağın
Ruħı tāzesin sen belādan şağın
- 2 Raķīb saña renc-i ezā kıl dimiş
Yüzine baķmayup cefā kıl dimiş
Beni saña senden cūdā kıl dimiş
Zaħım-dār-ı tīg-ı kaźā kıl dimiş
Meded meded 'itāb(-i) Hūdā'dan şağın
Ruħı tāzesin sen belādan şağın
- 3 Beni derdüñ itdi helāk elmeded
Ĝamuñla benem sīne-çāk elmeded
Beni kılma gel sūz-nāk elmeded
Ben oldum yeter derd-nāk elmeded
Meded meded 'itāb(-i) Hūdā'dan şağın
Ruħı tāzesin sen belādan şağın
- 4 Benüm eşk-i çeşmüm revān eyledüñ
Derūnum sırnı 'ayān eyledüñ
Bu gönülüm evini vīrān eyledüñ
Gice gündüz işüm fiğān eyledüñ
Meded meded 'itāb(-i) Hūdā'dan şağın
Ruħı tāzesin sen belādan şağın
- 5 Yetişmez mi baña bu deñlü cefā
'Aķıl tārumār oldı ķaddüm dü-tā
Niçe bir ola senden Āşaf cūdā
Degül mi yazıķ aña ey meh-liķā
Meded meded 'itāb(-i) Hūdā'dan şağın
Ruħı tāzesin sen belādan şağın

4 F. 275^b-276^b, H. 209^{a-b}.

1b āhumı: āhımı H.; āhımı alma: alma āhumı F. // 1c baña: baña bu F.

2b ikinci mısradā vezin aksamaktadır.

3a "elmeded" redifi F. nüshasında, "meded" şeklindedir. // 3b benem: oldum F. // 3d Ben oldum yeter: Yeter ben oldum F.

4b "sırnı" kelimesi vezin gereği "sırını" şeklinde okundu. // 4d Gice: Gice vü F.

5c ola senden Āşaf: Āşaf ola senden F. // 5d Degül mi yazıķ: Yazıķ degül mi F.

5

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Hazer kııl baqma ey dil rāh-ı 'aşqda kııl ile qāle
Rızā vir cevrine yāruñ sen andan eyleme nāle
Cefā vü cevrine şabr eyle gam-nāk olma her hāle
Qılup her dem naşīhat söyleñ ol pejmürde ahvāle
Şağın rencīde-i cevr olma baq ol zülf-ile hāle
Açılmaz hārsuz gülşende gül hem daqsuz lāle
- 2 Cevir kılduñ diyü dildāra 'arz itme ruḥ-ı zerdüñ
Qo katlansun biraz cevrine çeşm-i hūn-perverdüñ
Sirişküñ fā'ide itmez raḥim virmez dem-i serdüñ
Zarar eylerseñ ey mecnūn daḥı bed-ter olur derdüñ
Şağın rencīde-i cevr olma baq ol zülf-ile hāle
Açılmaz hārsuz gülşende gül hem daqsuz lāle
- 3 Şağın gam çekme ey dil dōstuñ mekriyle ālinden
Ferah-yāb olur erbāb-ı maḥabbet 'aşq melālinden
Ruḥı mihr-i münevverdür şağın kaçma celālinden
Görüp her dem sitem ol pür-cefānuñ infī'ālinden
Şağın rencīde-i cevr olma baq ol zülf-ile hāle
Açılmaz hārsuz gülşende gül hem daqsuz lāle
- 4 Göñül düş pāyına ol dilberüñ yoqdur bedel çünkim
Olinmaz ehl-i 'aşq içinde dilberle cedel çünkim
Cevāba hāzır ol 'īd-i vişāle irmez el çünkim
Ezelden böyle itmiş dehri ol Ḥayy-ı ezel çünkim
Şağın rencīde-i cevr olma baq ol zülf-ile hāle
Açılmaz hārsuz gülşende gül hem daqsuz lāle
- 5 Elin çekmez cefādan gamzesi cevr itmege hāzır
'Aqıllar ol bütüñ eṭvārımı derk itmege qaşır
Anuñ sengīn iken qalbi Ḥudā nerm itmege qādir
Bu nuşḥı dā'imā zıkr itmededür Āşaf-ı māhir
Şağın rencīde-i cevr olma baq ol zülf-ile hāle
Açılmaz hārsuz gülşende gül hem daqsuz lāle

5 F. 276^b-277^b, H. 210^{a-b}.

1a rāh-ı: F.de yok.

5d Āşaf-ı: Āşaf'ı F.

6

Fā' ilātün fā' ilātün fā' ilātün fā' ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Çün raķibe yār olup terk eyledüñ ben hem-demüñ
 Çarķ-ı bālāya iriřdüdüñ řadāsın nālemüñ
 Zār-ı giryānum uyutmaz oldu ħalkın 'ālemüñ
 Cānda řevķ-ı vuřlatuñ serde hevā-yı perçemüñ
 Gerçi terk itdüñ beni sen gitmedi benden ğamuñ
 Ey cefā-cū yār ħaķiķatlı durur senden ğamuñ
- 2 Sen bu dilden dūr olaldan kūh u řaĥrā meskenüm
 Āteř-i āhumla pūr-süz oldu bu cān u tenüm
 Sen geçerseñ benden ey meh geçmem ey cānum benüm
 Künc-i miĥnetde tehī şanma beni ey hem-demüm
 Gerçi terk itdüñ beni sen gitmedi benden ğamuñ
 Ey cefā-cū yār ħaķiķatlı durur senden ğamuñ
- 3 Gerçi mehcūr eyledi senden beni āh u enīn
 Terk idüp üftādeñi a' dālara olduñ řarīn
 Ĥāĥırum egler benüm sevdā-yı zülf-i 'anberīn
 Gūře-i miĥnetde olmadum hele bī-hem-niřīn
 Gerçi terk itdüñ beni sen gitmedi benden ğamuñ
 Ey cefā-cū yār ħaķiķatlı durur senden ğamuñ
- 4 Çün yazılmışdur serümde bu cefālar tā ezel
 Giryeden bu ĥāĥır-ı nā-řāduma irdi kesel
 Cānı tārāc itdi sensüz n'eylesün ey bī-bedel
 Āřaf eyler rüz u řeb fikr-i ĥayālūñle cedel
 Gerçi terk itdüñ beni sen gitmedi benden ğamuñ
 Ey cefā-cū yār ħaķiķatlı durur senden ğamuñ

6 F. 277^b-278^a, H. 210^b-211^a.

Bu müseddes, Gelibolulu Ālī'ye nazîredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *Gelibolulu Mustafā Ālī ve Divanlarının Tenkitli Metni*, c. I, Gazi Üniv. Sosyal Bilimler Ens., Basılmamış Doktora Tezi, Ankara 1999, s. 402-403.

2c geçerseñ: geçersin F.

7

Mef'ülü fâ'ilâtü mefâ'ilü fâ'ilün

-- + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Çıkdı şalındı nâz ile bir dilber-i bülend
Kim hüsni mihr ü mäh idi refârı dil-pesend
Nâz ile geldi söze o mey-nüş-ı la'l-ıhand
Bir hoşka var içinde turur dâne dâne kand
Gördüm meger bu dürr-i semîndür didüm didi
Yok eşk-i çeşm-i kaatre-feşānuñ durur senüñ
- 2 İtmiş celâl-i nahvet ile kec külâhını
Çarha çıkarmış 'âşıkun ol dūd-ı āhını
Gīsūsın açdı şakladı dūd içre mähını
Dökdi ruḥına rişte-i zülf-i siyāhını
Ol çīn-i çīn var ne resendür didüm didi
Ol kayd-ı bend-i 'uḳde-i cānuñ durur senüñ
- 3 Virmiş ziyā çerāğ-ı ruḥı meh çerāğına
Elmās mengüş aşmış o meh-rū kulağına
Ol nahl-veş kodukda kadem göz yatağına
Çok nış-i hārdan zahım irmiş ayağına
Berg-i güle geçen ne dikendür didüm didi
Tīr-i nigāh-ı hūn-feşānuñ durur senüñ
- 4 Reftārla bāğa çıkdı o serv-i semen-'izār
Dürlü şüküfe dökdi ayağına rūzgār
Şaçmış yüzine 'anber-i gīsū-yı müşg-bār
Urmış hınāyı destine ol şūh-ı şīve-kār
Yāḳūt reng aña nedendür didüm didi
Ser-tīz gamze saçdığı kanuñ durur senüñ
- 5 Seyl-āb-ı eşküm aḳmadadur pāy-ı kūyına
Dil ḳaldı hayret ile anuñ güft ü gūyına
Bend oldı cān u dil o mehūñ reng ü būyına
Çeşm-i nigāhum irdügi dem zülf ü rūyına
Sünbüle mihr ü māha vaḫandur didüm didi
Ḥavf eyle kim vehimlü kırānuñ durur senüñ

7 F. 278^a-279^a, H. 211^{a-b}.

4f saçdığı: saçduğı H.

5d irdügi: irdiğı H.

- 6 Dökmiş cemâli üzre mu‘atţar selâsili
Dīvâne eylemiş nice ‘uşşâķ-ı bî-dili
Ĥayretde ķoydı ‘aķlumu ĥüsn-i ĥaşâ’ili
Cân sevdi perçemüñ dil ü ‘aķl oldu mâ’ili
Peh bu ne şekle sebz ü çemendür didüm didi
Manzür-ı çeşm-i bâĝ-ı cinānuñ durur senüñ
- 7 Dün yāsemīn ü ĝonça tutup rūyına niķāb
Bülbül sirişķ-i çeşmin idüp lü’lü’-i ĥoş-āb
Reftāra geldi nāz ile ol ĥüsni āfītāb
Gül peykerinden aldı nesīm perde-i ĥicāb
İncü-i ter mi dürr-i ‘Aden’dür didüm didi
Āşaf nişār-ı çeşm-i revānuñ durur senüñ

8

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Tā-be-key bu ĝam-ı bisyār ile ĝam-ḥ̂ār olayın
Tā-be-key bu elem-i hecr ile derķār olayın
Vaķtidür āyīne-sā ‘āşık-ı ruĥsār olayın
Añlayup kendümi ben kāşif-i esrār olayın
Ķā’ilem ben ĝam-ı dildār ile bīmār olayın
Bāri bir şūĥ-ı dil-ārāya giriftār olayın
- 2 Yārdan ayrılalı bir nefes ārāmum yok
Meclis-i ‘aşķa şafā bahş idecek cāmum yok
Şoĥbet-i ‘işrete bir yār-ı gül-endāmum yok
Da‘vet-i meclis-i yār itmege ibrāmum yok
Bāri ol la‘l-i Bedeĥşān’ı şorup mest olsam
Pāyına düşüp anuñ sāye gibi pest olsam
- 3 Niçe bir cevr ü cefā vü niçe bir derd ü elem
Niçe bir eyleyesin ĝayrılara luţf u kerem
Ķāmetüm eyledi ĥam-geşte benüm cevr ü sitem
Ölmeden bāri leb-i la‘lüñi bir kez şorsam
Eylesem ol meh-i sīmīn-tene bir kerre nażar
Şafĥa-i āyīne-veş olsa nigāha manzar

6b ‘uşşâķ-ı bî-dili: ‘uşşâķı bî-bedel F. // 6c ķoydı: ķodı H. / 6c ĥüsn-i: ĥüsni F. / 6c ĥaşâ’ili: ĥaşâyili H. // 6d perçemüñ: perçemin F. / 6d mâ’ili: nâ’ili F.

7c ĥüsni: ĥüsn-i F.

8 F. 279^a-280^a, H. 212^{a-b}.

Bu müseddes, Gelibolulu Âlî’ye nazîredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *age.*, c. I, s. 396-397.

1a ĝam-ḥ̂ār: nālān F. // 1d kendümi: kendimi H.

2e olsam: olayum H. // 2f düşüp: düşsem F. / 2f olsam: olayum H.

3b ĝayrılara: ĝayr-ile F. // 3c cevr: hecr F. // 3d Ölmeden: Ölmedin H. / 3d la‘lüñi: la‘lini H. // 3e nażar: nigāh F.

- 4 Nüş-ı cām u leb-i mey-gün ile serhoş olsam
 Dīdeden nem aqıdup baħr gibi cūş olsam
 Ne dehān açsam o şūħa vü ne hāmūş olsam
 Hāyret ile bakuban rüyına bī-hūş olsam
 Tākatüm olmasa i‘lāma egerçi hālüm
 Girye ile aña ‘arz olsa kamu aħvālüm
- 5 Āşafā ‘ömr-i dirāz eylese ruzī Yezdān
 ‘Aşq-ile nām-ver itse beni bu devr-i zamān
 Dem-be-dem mihr-i ruħuñ şevķına olsam nigerān
 Yārdan olmasa bir laħza cüdā tendeki cān
 Hāşılı vuşlat-ı dildār ile şād olsa göñül
 ‘Ālem-i fānīde bir vaķt-i murād olsa göñül

MÜSEBBA‘ĀT

1

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Yārda mihr ü maħabbet dilde istiħkām yoķ
 ‘Iyş u ‘işret zevķ u şöbet kalbde ārām yoķ
 Herkese rāz-ı dil ızhār itmege ibrām yoķ
 Bir mehe dil virmişem inşāfı yoķ ikrām yoķ
 Hātırım bārī tesellī itmege peygām yoķ
 Leblerin yād eylesem yāruñ elümde cām yoķ
 Ben gibi şimdi cihānda yārdan nā-kām yoķ
- 2 Sīnem üzre şerħa şerħa bu tenümde derd-i ğam
 Kūy-ı dildārumda nāle var derūnumda nağam
 Bir taraf ta‘n-ı raķīb ü bir taraf dostdan elem
 Hālüme itme ta‘accüb olsa dīdem tolu nem
 Yaķdı cism-i zārumı āteş gibi derd ü elem
 Hāşılı dildādelükle oldı kıddüm pīç ü ħam
 Ben gibi şimdi cihānda yārdan nā-kām yoķ

5a eylese: olsa F.

1 F. 280^{a-b}, H. 212^b-213^a.

Bu müsebbā‘, Gelibolulu Ālî’ye nazīredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *age.*, c. I, s. 408-409.

1c ızhār: ibrāz H. // 1d ikrām: devām F.

2d ta‘accüb: ne ‘aceb F.

- 3 Dem-be-dem oldu cefâ vü cevri dildâruñ füzün
 Oldı tâb-ı firqatiyle dîdemüz âteş-nümün
 Hâtırım ol hadd şikest itdi o mäh-ı sîm-gün
 Râh-ı kûy-ı vaşl-ı dildâra ne mümkin reh-nümün
 Hâtırım maḥzün derd efzün çeşmüm ğarḳ-ı hün
 Sende yok mihr ü maḥabbet dilde yok şabr u sükün
 Ben gibi şimdi cihânda yârdan nâ-kâm yok
- 4 ‘Āşık-ı şūrîdeñe ey mäh-rü bîgânesin
 Bî-terahḥum çeşm-i hün-ḥ̄ār ğamzesi mestânesin
 Gencsin ey mû-miyânum sâkin-i vîrânesin
 Mısr-ı bâzâr içre ey Yûsuf-liḳâ şâhânesin
 Āşaf-ı dil-ḥasteñe derd arturur Loḳmânesin
 ‘Āşıka cevri ü cefâ kılmakda bir fettânesin
 Ben gibi şimdi cihânda yârdan nâ-kâm yok

MU‘AŞŞERĀT

1

Mef‘ülü fâ‘ilâtü mefâ‘ilü fâ‘ilün

--+ / -+--+ / +--+ / -+-

- 1 Ey naḥl-i nâz-ı gülşen ü ümmîd-i i‘tidâl
 V’ey lâle-ḥadd ü tûṭî-i âyîne-i maḳâl
 Câm-ı lebün neşâṭı ḳomaz dilde bir melâl
 Āyîne-rüy u ğonça-leb-i gülşen-i cemâl
 Cebheñ fûrûğ-ı meş‘al-i kâşâne-i ḥayâl
 Nergis ḥayâl-i la‘lün ile oldı ḥaste-ḥâl
 Sühân-ı cân u dildür o ğisû-yı müşğ ḥâl
 Virdi saña bu ḥüsni çün ol Ḥayy-ı lâ-yezâl
 Her bâr unutmâ Ḥâlık’ı bil kendü kendüñi
 Çek ‘arşa-ĝâh-ı nâzda esb-i semendüñi

3c şikest: ğüşâd F.

4d Mısr-ı: Mısrı H.

1 F. 280^b-282^a, H. 213^a-214^a.

1d ğonça-leb-i: ğonça-i leb H.// 1g o: ey H.// 1h kendüñi: kendiñi H.// 1ı semendüñi: semendiñi H.

- 2 Cevrũñ uzatma hũsn-ile ‘ālem gũzĩn iseñ
 Pest ol ne deñlü ŧāhed-i rũy-ı zemĩn iseñ
 Gũş ur bu dũrr-i nazmuma ger hũrde-bĩn iseñ
 Çek silk-i ‘aqla pendũmi hābl-i metĩn iseñ
 Cevr itme halkā kişver-i devlet-nişĩn iseñ
 Rencĩde olma gũşsa-i dehre emĩn iseñ
 Cehd it murāda rāh-ı metānet qarĩn iseñ
 Nokşānuñ añla her ne kadar meh-cebĩn iseñ
 Mihr itmeseydi dehrde ger ‘arza-i kemāl
 Görmezdi gũnde dem-be-dem ol rāyet-i zevāl
- 3 Dost olsa saña ehl-i haķĩķat ne fā’ide
 Yok sende rũy-ı mihr ü maħabbet ne fā’ide
 Hũsn’olmayan bũtāna ya raġbet ne fā’ide
 Ger ŧĩve-nāk olmasa zĩnet ne fā’ide
 Ben ŧanki virmişem saña ŧerbet ne fā’ide
 Zevķ tuymayınca yār ile ũlfet ne fā’ide
 Virdũñ raķĩbe dāmen-i ‘iffet ne fā’ide
 Olduñ cihānda nāsa melāmet ne fā’ide
 Olmaz nijādı pāk olan ādem hemĩn hacil
 Bir ‘işret ile olmayasın tā ki mũnfa‘il
- 4 Cevr ü cefā ferāġatini eyle iħtiyār
 Her gāh mā’ilem diyene d’olma gũşvār
 ‘Aşık revā mı hecrũñ ile ola bĩ-ķarār
 Bu cevri itme ‘āşıķuña sen leyl ü nehār
 Çıķmaz zemĩnden egse daħı naħli rũzgār
 Mir’āt-ı ķalb-i ‘āşıķı gel ķılma inkisār
 ŧāhin ne deñlü yũksek uçuþ olsa hırş-dār
 Olmaz bu bezm-gehde añna bir Hũmā ŧikār
 ‘Anber ŧaçarsa zũlfũne sen ŧāneden ŧaķın
 Sa’y it duzaġa girmeyesin dāneden ŧaķın

2c nazmuma ger: nazma eger H. // 2d pendũmi: pendimi M. // 2e kişver-i: husrev-i H.

3c Hũsn’olmayan: Hũsn olmayan F. / 3c ya: ye F. // 3h nijādı: nijād-ı F.

4b d’olma: olma F. // 4d ‘āşıķuña: ‘āşıķa F. // 4d leyl: ŧeb H. // 4e naħli: naħl H. // 4f ‘āşıķı gel ķılma: ‘āşıķa gel virme H. // 4g hırş-dār: hırş-vār H.

- 5 Haṭ mülk-i Rüm-ı hüsne hücüm itmeden hemân
Güm olmadan revâc-ı ruḥı lâle-i nişân
Keşf olmadan o râz-ı derûnân-ı ‘aşıkân
Çeşmüñ okına katlanur iken henüz cân
Cevr ü cefâñı çekmede ‘uşşâk-ı nâtüvân
Bâğ-ı cemâl-i pāküñi maḥv itmeden zamân
Kâlâ-yı hüsnuñ olmadan ‘âlemde râygân
Vaşf-ı ‘izâruñ itmededür her zamân zebân
Açma bu râz-ı ḥoḳḳayı çoḳ sır feşân ider
Korḳum budur ki ḥalka seni dâstân ider
- 6 Rindâna dost ol eyle ḥazer sen ‘avâmdan
Bed-ḥūluk itme geçme bu neng ile nâmdan
Mesrūr olma devlet-i dehre niżâmdan
Şakla zebân-ı nuṭkı maḥalsüz kelâmdan
Zer efser ol serüñde yir it ihtirâmdan
Bir başa geç ki çıkmayasın intizâmdan
Gör ‘âlemüñ neşâñını bellüdür câmdan
‘İşret deminde çek eli şürb-i müdâmdan
Câm u mey ile ‘işret ü ‘âlem ziyâd olur
Nüş itmeyen cihândan anı bî-murâd olur
- 7 Âşaf bu cevri dilberüñ olmaz mı gâyeti
Olmaz mı derd-i guşşanuñ her giz nihâyeti
Kec-ṭab‘ olana itmededür ol ‘inâyeti
Ol vech-i pâkden gönül itme şikâyeti
Erbâb-ı rind-i muḥlişe olmaz ri‘âyeti
İtseydi dūd-ı âhum o yâra sirâyeti
Olurdu zerre deñlü baña bir ḥimâyeti
Taṭvîl-i kışşa itme işit bu rivâyeti
Bi’z-zât cümle dilber-i dehr bî-vefâ olur
Yazık o rinde bunlara kim mübtelâ olur

5a Rüm-ı: Rüm’a H. / 5a itmeden: itmedin H. // 5b olmadan: olmadın H. // 5c olmadan: olmadın H. // 5f pāküñi: pākiñi F. / 5f itmeden: itmedin H. // 5g olmadan: olmadın H. // 5h râz-ı ḥoḳḳayı: râzi ḥoḳḳa’i F. / 5h ider: olur H. 6e serüñde yir: serde yer F. // 6h mey ile: meyle F. 7a olmaz mı: hiç yok mu F. // 7b her giz: daḥı her giz H. // 7ı bunlara kim: kim bunlara H.

2

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

- 1 Yine bir dâne vü dâma ٲolaşdum ihtiyârumla
Görünmez rûy-ı maşşüdum bu çeşm-i eşk-bârumla
Tuyuldu 'âleme 'aşk-ı nihânum âh u zârumla
Ba'îd oldum dil ü cânum gibi bir yâr-ı ğârumla
Muqadder olmadı hem-meclis olmağ dil kararumla
Vedâ' itdi bu dil cân ƒaldı cism-i pür-nizârumla
Vücûdum yandı sert-â-pâ o mihr-i tâb-dârumla
Dirîğâ nic'olur hâl-i dilüm bu intizârumla
Eger haşr olmaz isem ol kıyâmet-ƒad nigârumla
Gezem maşşerde sînem dögerek seng-i mezârumla
- 2 N'îçün baş egmez oldu ol benüm naħl-i hürâmânım
Ne hûnlar saçduğın bilmez mi dâ'im çeşm-i giryânım
Niçe bir hâr hâr-ı hecr ile çâk ola dâmânım
Halâş olmaz mı âyâ dest-i ğamdan bu girîbânım
'Aceb ğuş eylemez mi şubħ u şâm bu âh u eğânım
Nazar itmez mi âyâ dūd-ı âh-ı âteş-efşânım
Halâş olmazsa derd-i hecr-ile bu tende ger cânum
Bu nazmı hûn-ı çeşmi ile yazsun şoñra yârânım
Eger haşr olmaz isem ol kıyâmet-ƒad nigârumla
Gezem maşşerde sînem dögerek seng-i mezârumla
- 3 'Aceb fâriğ olur mı ol perî renc ü cefâsından
Utanmaz mı huşûr-ı Hâk'da hûn-ı mübtelâsından
Miyâni-veş o şūhuñ bir nişân yokdur vefâsından
Sezâ mı 'âr ide ol şâh-ı hüsnum ben gedâsından
Bu 'âlemden utanmazsa hâzer kılsun Hudâ'sından
Âzâd itsün bu göñlüm murğını dâm-ı belâsından
Uşanmaz 'âşıkâ âzâr-ı tîğ-ı pür-ezâsından
Hâzer kılsun ƒo dūzah eşk-i dîdem mâcerâsından
Eger haşr olmaz isem ol kıyâmet-ƒad nigârumla
Gezem maşşerde sînem dögerek seng-i mezârumla

2 F. 282^a-283^a, H. 214^a-215^a.

Bu mu'aşşer, Gelibolulu Âli'ye nazîredir. bk. Haz.: İ. Hakkı Aksoyak, *age.*, c. I, s. 418-420.

1a dâne vü dâma: dâma vü dâne H. // 1f itdi: kıldı H. // 1ğ hâl-i: hâlüm F.

2b dâ'im: dâyim H. // 2d girîbânım: giryânım F. // 2g olmazsa: olmaz mı H. // 2ğ çeşmi: çeşmüm F.

3b Utanmaz mı: Utanmazdı H. / 3b hûn-ı: F.de yok. // 3d ben: çü F. // 3f itsün: kılsun H.

- 4 Ruḥm seyr eyleyen yāruñ baş egmez ḥūr u ğilmāna
Lebin būs eyleyen hiç raġbet itmez āb-ı ḥayvāna
Eger ‘ālemde hecr ü ḥasreti irmezse pāyāna
Ziyā baḥş eylemezse şem‘-i ḥüsni şām-ı hicrāna
Lisān-ı şekveyi bir laḥza açmam āh u efgāna
Haber virsün melekler ḥāl-i pür-hicrānı yārāna
Dizilsün tîr-i müjgān-ı cefā bu cism-i ‘üryāna
Bu beyti Āsafā cümle irişdür gūş-ı yārāna
Eger ḥaşr olmaz isem ol kıyāmet-ḳad nigārumla
Gezem maḥşerde sīnem dögerek seng-i mezārumla

MURABBA‘ĀT

1

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Bī-nişān oldum rehūñde añmaduñ cānum benüm
Yandı dil hecrūñle gūş itmezsin efgānum benüm
Böyle ḳalsun mı şehā ḥāl-i perişānum benüm
Sevdigüm cānum efendim söyle sulṭānum benüm
- 2 ‘Aşḳuñna dūş olalı bir dem şafā hiç görmedüm
Bend-i zülfüñe seni ben āşinā hiç görmedüm
Bez̄l-i iḥsānuñ bu Türkāna revā hiç görmedüm
Sevdigüm cānum efendim söyle sulṭānum benüm
- 3 Rūzgār-ı bī-vefādan ḳalbe irer biñ kez oḳ
Kime feryād ideyüm derd ü elem yürekde çok
Bir mürüvvet kânısın sen ğayrı bir dilber de yok
Sevdigüm cānum efendim söyle sulṭānum benüm

4e Lisān-ı: Lisām M. / 4e şekveyi: şekve‘i F. / 4e efgāna: efgānum H. // 4f -hicrānı: -hecr F.
1 F. 260^a-261^a, H. 215^{a-b}.

Bu murabba‘, Fuzûlî’ye nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *Fuzûlî Divanı, Gazel, Musammat, Mukatta‘ ve Rûba‘î Kısmı*, c. I, Üçler Basımevi, İstanbul 1950, s. 206-207.

1b itmezsin: itmezseñ F.

2b zülfüñe: zülfñe M.

3a ḳalbe: dile F. // 3c ğayrı: ğayr F.

- 4 Hâtıruñ cevri ü cefâyâ zâhib olmışdur ‘aceb
Dâ’imâ nâz u ‘itâba râğıb olmışdur ‘aceb
Nâzenîne hoş-edâlar vâcib olmışdur ‘aceb
Sevdigüm cānum efendim söyle sulṭānum benüm
- 5 Āşaf’a bu mīve-i hüsnüñ fedâyüñdür senüñ
‘Ömri olduğça derüñde hâk-i pāyuñdur senüñ
Saña hüküm olmaz her işde hüküm-i rāyuñdur senüñ
Sevdigüm cānum efendim söyle sulṭānum benüm

2

Fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilātün fe ‘ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Niçe bir dağdağa-i fikr ile ten çāk olalum
Gelüñüz hün-ı elemden arınup pāk olalum
Cām-ı gül-gün içelüm şāhib-i idrāk olalum
Rind-i şāhib-nazar u ‘āşık-ı bî-bāk olalum
- 2 Tāzeler meclisine cām-ı sebū-veş gireyin
Şevk-ile gönça-i ruhsārımı bir bir direyin
Her lebi bûsesine naqd-i revānum vireyin
Rind-i şāhib-nazar u ‘āşık-ı bî-bāk olalum
- 3 Düşelüm pāyına o serv-қadüñ sāye-mişāl
Virelüm cān u dili hāşıl idüp kesb-i kemāl
Neş’e-i bāde-i la’liyle bulup hāl ü me’āl
Rind-i şāhib-nazar u ‘āşık-ı bî-bāk olalum
- 4 Çıkayum derd ile şahrālara mesken tutayın
Fikr-i Leylā ile Mecnün gibi her şeb yatayın
Bu hārābāt-ı cihān bezmini hiçe şatayın
Rind-i şāhib-nazar u ‘āşık-ı bî-bāk olalum
- 5 Def’-i ğam itmege la’l-i leb-i dildār yeter
Naqd-i cān şarfın iden vuşlata elbette yeter
Āşafā hırқа-i zühd ile riyādan ne biter
Rind-i şāhib-nazar u ‘āşık-ı bî-bāk olalum

2 F. 283^a-284^a, H. 215^b-216^a.

Bu murabba‘, Fuzûlî’ye nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, c. I, s. 204-205.

1b Gelüñüz: Geliñüz M.

3b kesb-i: kesb ü F. // 3c Neş’e-i: Neşve-i H.

4a şahrālara: şahrālar F.

5a leb-i: leb ü F.

3

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 ‘Älemüm yokdur bu dünyāda felāket dağıdır
Meskenüm rāh-ı meşakkatde fenā turağıdır
Tende dil hicrān ile gūyā cefā tutsağıdır
Merhamet kıl sevdigüm luḫf u mürüvvet çağıdır
- 2 Cevr ü qahruñdan ten-i zārumda rāhat qalmadı
Peyker-i hālümde hiç reng ü hālāvet qalmadı
Derd ü firqat çekmeden cismümde tākāt qalmadı
Merhamet kıl sevdigüm luḫf u mürüvvet çağıdır
- 3 Hātırım Mısr’ın sirişk-i Nīl vīrān eyledi
‘Aqlumı sevdā-yı zūlf-i yār perīşān eyledi
Çeşmümi efkār u ālām u keder qan eyledi
Merhamet kıl sevdigüm luḫf u mürüvvet çağıdır
- 4 Cevr-i bī-ḫad āteş-i hicrāna yandurdı beni
Telḫ güftārı anuñ cāndan uşandurdı beni
Reşk-i la‘liyle sirişk-i hūna qandurdı beni
Merhamet kıl sevdigüm luḫf u mürüvvet çağıdır
- 5 Cüst u cū itdüm dil-i bīmāra merhem her yaña
Ol ṭabīb-i cān u dil raḫm itmedi bir dem baña
Derdlüyem dermān için dergāhuña geldüm saña
Merhamet kıl sevdigüm luḫf u mürüvvet çağıdır
- 6 Şubḫa dek kūyuñda derd-i hecr ile zārum işit
Diñle feryād u fiğānum cān-ile ğavrine yit
‘Arz-ı hālüm gör murādum bil elüm tüt merhem it
Merhamet kıl sevdigüm luḫf u mürüvvet çağıdır
- 7 Āşaf’uñ gör şerḫa-i cisminde hūn-ı alini
Yağdı pervāne gibi ‘aşquñla perr ü bālini
Zār u giryānuñ durur raḫm eyleyüp şor ḫālini
Merhamet kıl sevdigüm luḫf u mürüvvet çağıdır

3 F. 284^{a-b}, H. 216^{a-b}.

Bu murabba‘, Fuzûlî’ye nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, c. I, s. 208-209.

1b turağıdır: durağıdır F. // 1c tutsağıdır: dutsağıdır F.

3b zūlf-i: zūlfî F. // 3c efkār u ālām: ālām u efkār H.

5a dil-i: dili F. // 5c Derdlüyem: Derdliyem F.

6a Şubḫa dek: Şubḫ dek F. // 6c elüm tüt: hālüm şor M. (vezin gereği) / 6c merhem: şefkat H. / Üçüncü mısranın son tefilesinde vezin aksamaktadır.

7a hūn-ı: hūmî F. // 7b ‘aşquñla: ‘aşkıyla H.

4

Fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilātün fā‘ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Bir görüşde gönlümi yağmaya virdi bir perī
Seyr-i gül-zār gördüm eyler şalınup bālā bülend
Eline almış tutar ‘ıtra mülemma‘ kāküli
Günde biñ meftūnı dār-ı zülfe eyler der-kemend
- 2 Mest mi olur tā elest bezminde tolı içmeyen
Vuşlata irmez seher-gāh ile ‘ömri geçmeyen
Bulamaz neyl-i merām ol hulle tonın biçmeyen
Olmayan İdrīs’e hem-sā ‘adne girmez bī-menend
- 3 Kāmetūñ tūbā maḳāmuñ serverā beytū’l-ḥarem
Seyr-gāhuñ olsa ğam mıdur şehā levḫ ü kalem
Ben niyāz itdüm hışālinden ḥaber ol muḥterem
Didi kim var bir ‘aceb ğavġāya düşdük derd-mend
- 4 Bunca yıldur Āşafā esb-i niyāzdan inmedūñ
Eyleyüp pervāz Hümā-veş bir yire hiç ḳonmaduñ
Atdı Kāf’dan Kāf’a seni bī-vefālar dönmedūñ
Seng-i ḥārādan ḳavīsın saña el-ḥaḳ ey pesend
- 5 Mihr-i rūyuñdur senūñ dü-‘āleme viren ziyā
Anuñ içün müznibīn eyler şefā‘atūñ ricā
Ḥürmetūñe ḥalḳ olındı cümle ‘ālem Aḥmedā
Ḥavz-ı Kevşer’den ‘aceb mi biz de olsaḳ ḥişşe-mend

4 F. 285^{a-b}, H. 216^b-217^a.

1c kāküli: kākülin M. (kafiye açısından) / 1d dār-ı zülfe: zülfü dāra F.

2c Bulamaz neyl-i: Olamaz nā’il F.

4b yire: yere F. // 4c dönmedūñ: tönmedūñ H.

5c Ḥürmetūñe: Ḥürmetiñe M.

MUKATTA'AT

1

Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

- 1 Gelün ey rind-i cihān seyr idelüm dünyāyı
Özge 'ālem sürelüm rüy-ı vefālar görelüm
- 2 Bezm-i germiyyet-i hūbān ile hem-bezm olalum
Şoralum la'l-i lebin bāde-i Kevşer görelüm
- 3 Cünbiş-i dağdağa-i dehr harāb itdi bizi
Tā-be-key dünyede ālām u mükedder görelüm

2

Fe'ilātün mefā'ilün fe'ilün

+ + - - / + - + - / + + -

- 1 İlm ü fażl ile şöhret ü rif'at
Fikr ü vehm ü hayāl imiş ancak
- 2 Nukre-i 'aşk imiş cihān içre
Fażl taḥşīl-i māl imiş ancak

3

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Dönse de vefk-ı murād üzre bu gerdün niçe gün
Olma mesrūr şöñra devr-i dehr rüşendür saña
- 2 Kātil-i Hābīl ü Kābil'dür ḥalāş itmez seni
İtme ümmīd-i vefā andan ki düşmendür saña

1 F. 286^a, H. 219^a.

Bu kıta, Fuzûlî'ye nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *Fuzûlî Divanı, Gazel, Musammat, Mukatta' ve Rûba'î Kısmı*, c. I, Üçler Basımevi, İstanbul 1950, s. 217.

3 dünyede: dünyāda F.

2 F. 286^a, H. 219^a.

Bu kıta, Fuzûlî'ye nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, c. I, s. 217.

2 taḥşīl-i: taḥşīli F.

3 F. 286^a, H. 219^a.

Bu kıta, Fuzûlî'ye nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, c. I, s. 217.

2 Hābīl: Hābil F.

4

Fe 'ilātün mefā 'ilün fe 'ilün

+ + - - / + - + - / + + -

- 1 Gördüm ol āfet-i perī-rūyı
Ki bir 'āşık-küş-i sitem-gerdür
- 2 Bilse ol şüh dildādeligüm
Kim günāh olması muḳarrerdür
- 3 Bā'ış-i zecr olursa mihri n'ola
Emr-i ma'rūf u nehy-i münkerdür

5

Mefā 'ilün fe 'ilātün mefā 'ilün fe 'ilün

+ - + - / + + - - / + - + - / + + -

- 1 Ne semte 'azm-i humāyün iderseñ ola şehā
Nesīm-i feth-i sa'ādet rehūñde ferrāşuñ
- 2 O gence nūr-ı beşāret ḥabīb-i server ola
Hemīşe Hızır 'aleyhi's-selām yoldaşuñ

RÜBĀ'İYYĀT

1

Mef'ülü mefā 'ilü mefā 'ilü fā 'ül

Mef'ülü mefā 'ilü mefā 'ilün fā'

Ey ṭālib-i Ḥaḳ saña budur rāst-ı ṭarīḳ
Müşkil durur olmaz ise rehber tevfiḳ
Bir mürşid-i kāmīl etegin ṭut ki saña
Maṭlūb ḥuşūle gele tevfiḳ refiḳ

2

Her maḳşad-ı murāda saña yerdür 'aşḳ
Teşne-i her zülāle mazḥardur 'aşḳ
Kenzdür 'ālemiyāna gevherdür 'aşḳ
Āyīne-i vişāle manzardur 'aşḳ

4 F. 286^{a-b}, H. 219^{a-b}.

Bu kıta, Fuzûlî'ye nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, c. I, s. 218.

2 İlk mısranın ikinci tefilesinde vezin aksamaktadır.

3 Bā'ış-i: Nā'il-i F.

5 F. 291^a, H. 217^a.

1 F. 286^b, H. 219^b.

Bu rübâ'î, Fuzûlî'ye nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *Fuzûlî Divanı, Gazel, Musammat, Mukatta' ve Rûba'î Kısmı*, c. I, Üçler Basımevi, İstanbul 1950, s. 239.

1b Müşkil durur: Müşkildür F. / 1b olmaz ise: olmazsa M. / 1b rehber: rehberün F.

2 F. 286^b, H. (Yok).

Bu rübâ'î, Fuzûlî'ye nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, c. I, s. 239.

Rübâ'înin vezni bozuktur.

3

Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlün fâ'

Rindāna degül şevb-i şevā'ib lāyık
Bir dem sitem-i 'ālemi görmez 'āşık
Renc u ğam-ı devrān o bir 'illetdür
Ol zahma yine 'aşk tabīb-i hāzık

4

Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlün fâ'

Çays oldu ğam-ı hecr ile şahrāda pāk
Çarķ oldu çü Vāmık ħased itdi helāk
Ferhād tutup tīşe-i āha başın
Girdiler olar benem yerinde şimdi hāk

5

Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlün fâ'

Tā çurra-i çarrāra çolaşduñ ey dil
Çayd-ı ğam-ı devvāra çolaşduñ ey dil
Gīsūsı çīn-i çīn iken rüyında
Ol encümen-i dāra çolaşduñ ey dil

6

Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fâ'ül

Mef'ülü mefâ'îlün mefâ'îlü fâ'ül

Mihr-i raḫışān itdi seḫer 'arz-ı cemāl
Rūḫ-sūde olup pāyına çün buldı kemāl
Çün irdi kemāle itdi sen şāha ħased
Ol sū'-i edeb kıldı kemālını zevāl

3 F. 286^b, H. 219^b.

Bu rübâ'î, Fuzûlî'ye nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, c. I, s. 239.

3a şevb-i: şürb-i F. / 3a şevā'ib: şevāyib H. // 3d Ol zahma yine 'aşk: O bir zahmdur ki 'aşkdur F.

4 F. 286^b, H. 219^b.

Bu rübâ'î, Fuzûlî'ye nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, c. I, s. 240.

4a ğam-ı: derd-i F. // 4b çü Vāmık ħased itdi: Vāmık oldu ħasedden F. // 4c Ferhād tutup tīşe-i āha: Kūhken tīşe-i āha tutdı F. // 4d olar: anlar F. / 4d mısraın vezni aksamaktadır.

5 F. 287^a, H. 219^b.

Bu rübâ'î, Fuzûlî'ye nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, c. I, s. 240.

5a çolaşduñ: dolaşduñ F. // 5b çolaşduñ: dolaşduñ F. // Üçüncü mısra da vezin aksamaktadır. // 5d encümen-i: encümende H.; encümenden F. / 5d çolaşduñ: dolaşduñ F.

6 F. 287^a, H. 219^b.

Bu rübâ'î, Fuzûlî'ye nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, c. I, s. 240.

6a raḫışān itdi seḫer: münīr ki itdi seḫerde F. // 6b olup pāyına: oldu pāyuña F.

7

Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fa'ül
Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilün fâ'
Mef'ülü mefâ'ilün mefâ'ilü fa'ül
Meh oldı mu'ādil saña geldükde kemāl
Bildi ki yoğ'a kendide sübħa-i cemāl
Bir hālete vardı üzilüp ğamdan kim
Ol cism-i nizārı bedr iken oldı hilāl

8

Mef'ülü mefâ'ilün mefâ'ilü fa'ül
Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fa'ül
Dād dād ki 'aşğ ğam-güsār itdi beni
Heç ü ğam ile zār u nizār itdi beni
Āhır reh-i vaşlında ğubār itdi beni
Hem turralaruñ çār u nāçār itdi beni

9

Mef'ülü mefâ'ilün mefâ'ilün fâ'
Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilün fâ'
Sevdüm seni dilden ihtiyārum gitdi
Gördüm yüzüñi 'aql u qarārum gitdi
Çāk oldı 'aql şabr dükendi cümle
Çalmadı yanuñda i'tibārum gitdi

10

Mef'ülü mefâ'ilün mefâ'ilün fâ'
Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilün fâ'
Mef'ülü mefâ'ilün mefâ'ilü fa'ül
Ey bend-rehā-yı gerden-i tedbīrüm
Her hālde luṭfuñ sebeb-i ta'bīrüm
Noḡşānuma baḡma ğayrı tertīb-i cezā
Mecnūnlugum yeter baña ta'zīrüm

7 F. 287^a, H. 220^a.

Bu rübâ'î, Fuzûlî'ye nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, c. I, s. 240.

7b yoğ'a kendide: kendide yoğ F. / 7b sübħa-i cemāl: sence cemāl H. // 7d Ol cism-i nizārı: Cism-i naḡîf ile F.

8 F. 287^a, H. 220^a.

Bu rübâ'î, Fuzûlî'ye nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, c. I, s. 243.

8b nizār: bīzār F. // 8c vaşlında: vuşlatda F. // 8d Hem: 'Āķıbet F. / 8d nāçār: naçār H.

9 F. 287^b, H. 220^a.

Bu rübâ'î, Fuzûlî'ye nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, c. I, s. 243.

9c 'aql şabr dükendi cümle: 'aqlüm hüşyārum gitdi F. // 9d Çalmadı yanuñda: Elḡaşıl yanuñdan F.

10 F. 287^b, H. 220^a.

Bu rübâ'î, Fuzûlî'ye nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, c. I, s. 240.

11

Mef'ülü mefâ'ilün mefâ'ilü fâ'ül
Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilün fâ'
Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fâ'ül

Her dem bil ağan bu eşk-i alümi benüm
La'l-i rengine bu yaş mişälümi benüm
Ey düd var ol meh-veşe 'arz eyle
Bu hün ile älüde cemälümi benüm

12

Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fâ'ül
Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilün fâ'

Feryâddur işüm hançer-i bürrānuñ için
Hündur bu gönül ol leb ü dendānuñ için
Yoluñda nice guşşa vü hicrān çekdüm
Ben zāra raħim it güzelüm cānuñ için

13

Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilün fâ'

Ey zā'il olan çeşm-i hün-efşānumdan
Ey gāfil olan sīne-i 'üryānumdan
Ben mālümü yoluñda senüñ şarf itdüm
Lāyık mı su'al itmeyesin cānumdan

14

Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilün fâ'

Seyl-āb aqıdup dīde-i peymānumdan
Hecrüñde boyadum pīrehenüm kınumdan
Ben hūnumı kendümle kıluram da'vī
Düşmezse elüm tañ mı girībānumdan

11 F. 287^b, H. 220^a.

Bu rübâ'î, Fuzûlî'ye nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, c. I, s. 241.

İkinci mısradaki vezin aksamaktadır.

12 F. 287^b, H. 220^a.

Bu rübâ'î, Fuzûlî'ye nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, c. I, s. 241.

12c çekdüm: çekeyüm F. // 12d Ben zāra: Bir zerre H.

13 F. 287^b-288^a, H. 220^b.

Bu rübâ'î, Fuzûlî'ye nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, c. I, s. 241.

14 F. 288^a, H. 220^b.

Bu rübâ'î, Fuzûlî'ye nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, c. I, s. 241.

İkinci mısradaki vezin aksamaktadır. / 14b Hecrüñde: Firkatüñde F. // 14c kendümle kıluram: kıluram kendümle F. // 14d elüm tañ mı: 'aceb mi elüm F.

15

Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlün fâ'
Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fâ'ül
Bağdum boyuña naḥl-i ḥırāmāndur bu
Bağdı yüzüme didi ki bühtāndur bu
Bîhūde ḳo da'vāyı yalandur didigüñ
Bir mihr-i zıyā āfet-i devrāndur bu

16

Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlün fâ'
Didüm femine ḥoḳḳa-i mercāndur bu
Mest oldı didi ne hezeyāndur bu
Bir senge ne şüretle idersin teşbîh
Bir teng şeker ḡoṇça-i ḥandāndur bu

17

Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlün fâ'
Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fâ'ül
Yağdı beni mihr-i ruḥ-ı tābuñ ey yār
Her dem 'ayıb olmaz çıkarursam göge zār
Zülf-i siyehüñ gitdi elümden nāçār
Bağ kim ne sitem itdi baña ol büt-'izār

18

Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlün fâ'
Ṭurrañ ruḥ-ı renginüñe eḫşān eyle
Ḥıfz ile nazardan anı pinhān eyle
Üftādelerüñ ḫāline ḳoy cevır itme
Her bār şaḳın cevır-i firāvān eyle

15 F. 288^a, H. 220^b.

Bu rübâ'î, Fuzûlî'ye nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, c. I, s. 241.

15a Bağdum boyuña: Boyuña bağdum ki F. // 15b yüzüme: yüzime F. // 15b ki: baña F. // 15c ḳo da'vāyı: da'vā-yı pür F.

16 F. 288^a, H. 220^b.

Bu rübâ'î, Fuzûlî'ye nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, c. I, s. 242.

16d şeker: sükker F.

17 F. 288^a, H. 220^b.

Bu rübâ'î, Fuzûlî'ye nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, c. I, s. 242.

17b olmaz: deḡül F. // 17c çıkarursam: çıkarsam F. // 17d büt-'izār: büt-i ḡaddār M.

18 F. 288^b, H. 220^b.

Bu rübâ'î, Fuzûlî'ye nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, c. I, s. 242.

19

Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlün fâ'
Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fâ'ül
Kırpıklarüm ey mâh dürer-bâr itme
Ağlatma beni 'aşkumı ızhâr itme
Billâhi gadirdür ki kerem kılmamağũ
Bu cevri baña itme vü zinhâr itme

20

Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fâ'ül
Mef'ülü mefâ'îlün mefâ'îlü fâ'ül
Dîdâruña ta'n itme nigâh itdigümi
Sînem döğüp efgân ile âh itdigümi
Ey şâh kerem baña mürüvvet demidür
Raħm eyle ki añladum günâh itdigümi

21

Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fâ'ül
Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlün fâ'
Tâ gerdenüme tağdı o meh tırta kemend
Efsün ile çözümedi kaıldı o bend
Hayli naşîhat oldu vü itmedi sūd-mend
Yeter baña naşîhat iden nâsa bu pend

22

Elem-i derd-i 'aşkadur bâde müfîd
Def'-i hicrâna durur ruħ-ı sâde müfîd
Maħbûb u meyden el çekmek o bir 'illet kim
Bir şey' olmaz aña aşlâ dünyâda müfîd

19 F. 288^b, H. 221^a.

Bu rübâ'î, Fuzûlî'ye nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, c. I, s. 242.

19c Billâhi: Billâh F.

20 F. 288^b, H. 221^a.

Bu rübâ'î, Fuzûlî'ye nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, c. I, s. 242.

20c demidür: demidür hem H.

21 F. 288^b, H. 221^a.

Bu rübâ'î, Fuzûlî'ye nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, c. I, s. 233.

21a tırta: tırta-i M. // 21b Efsün ile çözümedi: Efsünla çözülemedi H. / 21b o: öyle H. // 21c mısranın vezni aksamaktadır. / 21c oldu vü itmedi: itdi vü olmadı H. // 21d Yeter baña: Baña yeter M. / 21d bu: işbu H.

22 F. 289^a, H. 221^a.

Bu rübâ'î, Fuzûlî'ye nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, c. I, s. 233.

Rübâ'înin vezni bozuktur. // 22b hicrâna durur: hicrânadur H. // 22c o bir: H.de yok. // 22d aşlâ: bu H.

23

Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fa'ül
Mef'ülü mefâ'ilün mefâ'ilün fâ'
Mef'ülü mefâ'ilün mefâ'ilü fa'ül
Ey hoşka femüñ şehd ü şeker-vār lezīz
Yā kand-ı lebüñ-veş şekeri var lezīz
Kand ile tolumasayd'eger kim femüñ
Olur midı çaķ bu deñlü güftār lezīz

24

Ben za'ıfden diríg kıılma nażar
Hayrānuñ olam kııl ben ü zāra güzer
Ten gitdi gördükçe 'izār u çeşmüñi
'Aqlum tağıtdı benüm hemān ol gözler

25

Mef'ülü mefâ'ilün mefâ'ilün fâ'
Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilün fâ'
Dā'im baña o yār luţf ızhār eyler
Luţfiyla beni zevķa giriftār eyler
Şanki cemāl-i hüsnidür dīn öğredür
Her bār baña feyzini ikrār eyler

26

Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilün fâ'
Tīġ-ı firāķ baġrumı hem ķan eyler
La'lüñ aña tedbīr ile dermān eyler
Yāķūt la'lüñ emen şehriyār olur
Mührüñ anı bir demde Süleymān eyler

23 F. 289^a, H. 221^a.

Bu rübâ'î, Fuzûlî'ye nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, c. I, s. 233.

23b Yā: F.de yok. / 23b şekeri var: şeker-vār F. // 23c tolumasayd'eger: tolumasaydı eger F. // 23d çaķ: F.de yok.

24 F. 289^a, H. 221^{a-b}.

Rübâ'înin vezni bozuktur.

24b olam ben ü zāra: olayum bir eyle H. // 24c Gitdi ten çeşm ü ruħlaruñ göricek H. // 24d 'Aqlum tağıtdı benüm hemān: 'Aqlumı hem tağıtdı H.

25 F. 289^a, H. 221^b.

Bu rübâ'î, Fuzûlî'ye nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, c. I, s. 234.

25a Dā'im: Dāyim H. / 25a baña yār: o yār baña M. // 25c hüsnidür: hüsnidür F. / Üçüncü mısradā vezin aksamaktadır.

26 F. 289^{a-b}, H. 221^b.

Bu rübâ'î, Fuzûlî'ye nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, c. I, s. 234.

26a baġrumı: baġrımı M. // 26c la'lüñ: la'lin H.

27

Her kim esír-i pister-i hicrân olmaz
Vâbeste-i tavķ-ı ğabğab-ı cānān olmaz
Her ğam ki var olur anuñ dermānı
Bī-ğamlaruñ ğüznine dermān olmaz

28

Mef'ülü mefâ'ilün mefâ'ilü fâ'ül
Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilün fâ'
Biz vaĥdet-i 'aşķ vaĥdet-ārālarıyuz
Biz sākī-i la'l mey-peymālarıyuz
Bir ğülşen-i vīrāne durur bu 'ālem
Biz ol ğülüñ 'andelīb-āsālarıyuz

29

Mef'ülü mefâ'ilün mefâ'ilün fâ'
Mef'ülü mefâ'ilün mef'ülün fâ'
Hecrūñle gider ki nāliš ü zār itmez
'Aşķın saña gözyaşıyla ızhār itmez
İmdādına bī-kesleruñ (hiç) gelmezsın
Ħayfā ki saña fiğān kār itmez

30

Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilün fâ'
Ħübān ise maķşūd ümīdi cāndan kes
Maķşūd ise cān Ħırşuñı Ħübāndan kes
Dil virmek ile muķadder olmaz dilber
Yā cāndan ümīdi yā Ħırşı andan kes

27 F. 289^b, H. 221^b.

Bu rübâ'î, Fuzûlî'ye nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, c. I, s. 234.

Rübâ'înin vezni bozuktur.

27d Bī-ğamlaruñ: Bī-ğamlarınuñ H.

28 F. 289^b, H. 221^b.

Bu rübâ'î, Fuzûlî'ye nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, c. I, s. 235.

İkinci mısradaki vezin aksamaktadır. / 28b la'l: lāl F. // 28c vīrāne durur: vīrānedür F.

29 F. 289^b, H. 221^b.

Bu rübâ'î, Fuzûlî'ye nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, c. I, s. 235.

29d fiğān: efğān M.

30 F. 289^b, H. 222^a.

Bu rübâ'î, Fuzûlî'ye nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, c. I, s. 235.

30b Ħırşuñı: Ħırşı F.

31

Mef'ülü mefâ'ilün mefâ'ilü fa'ül
Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilün fâ'
Râz-ı 'aşkum kıl ü kâlden eyle kıyâs
Bu 'aşkumı hüzn-i hâlden eyle kıyâs
Hürşîd k'ider hüsnüñe teşbîh kendin
Noğşanlığını zevâlden eyle kıyâs

32

Mef'ülü mefâ'ilün mefâ'ilün fâ'
Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilün fâ'
Devründe senüñ ne senge kim urdum baş
İtdüm anı ğarķ-ı hün döküp gözden yaş
Gel eşküme rahm eyle ki çok eyyâmdur
Feryâd-ı taħammül idüp bağruma başdum taş

33

Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilün fâ'
Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fa'ül
Şâfî-dil o kim ola sînesi ihlâş
Dergâh-ı Hâķ'a ola o tevfiķ ile hâş
Şarrâf-ı cihân naķdîne-i vücüduñ alup
Her zenbden ide naķd-i vücüdını hâlâş

34

Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fa'ül
Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilün fâ'
Ey bād kıilup hâlümi hübânuma 'arz
'Aşıklıgum it ol meh-i tábânuma 'arz
İtdi beni düşmeni gibi helâk ol
Bu kalb-i harîķi eyle sultânuma 'arz

31 F. 290^a, H. 222^a.

Bu rübâ'î, Fuzûlî'ye nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, c. I, s. 235.

Birinci ve dördüncü mısradaki vezin aksamaktadır. // 31c Mihr-ile vü meh ki hüsnüñe teşbîh ider özin F.

32 F. 290^a, H. 222^a.

Bu rübâ'î, Fuzûlî'ye nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, c. I, s. 236.

32b İtdüm anı ğarķ-ı hün döküp: Ğarķ-ı hün itdüm anı aķıdup M. // 32d bağruma: bağrıma M. Dördüncü mısradaki vezin aksamaktadır.

33 F. 290^a, H. 222^a.

Bu rübâ'î, Fuzûlî'ye nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, c. I, s. 236.

33a Şâfî: Şâf F. // 33b Hâķ'a: Hâķķ'a F. // 33b o: F.de yok. // 33c vücüduñ alup: vücüdün şatup F. // 33d vücüdını: vücüdün F.

34 F. 290^a, H. 222^a.

Bu rübâ'î, Fuzûlî'ye nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, c. I, s. 236.

34a kıilup hâlümi: hâlümi it şavb-i F. // 34b it ol meh-i: o mäh-i F. // 34c beni düşmeni gibi helâk ol: helâk nükte ile düşmân beni F.

35

Ey derd-i ‘aşkuñ eşer[i] cevher ü ‘araz
‘Āşika olmaz senden özge dünyāda ğaraz
Bildün ki ben ‘āşikuñam kıl teraḥḥum sen
Eczā gerek olur ‘ayān olduĝda maraz

36

Daĝ çekme kalb-i ḥazīne ey ‘anberīn-ḥaṭ
Ger mā’il-i mihr ü vefā iseñ itme ğalaṭ
Hiç eylememiş debīr-i dīvān-ı felek
Meh-rūları kābil-i taḥrīr-i nuḡaṭ

37

Mef’ülü mefā’ilü mefā’ilün fā’
Mef’ülü mefā’ilün mefā’ilün fā’
Ey nazra-i cemāle taḥassür māni‘
Yazmış yed-ile ḥüsn-i kemālün Şāni‘
Rāhuñda ezā-yı ṭa‘ne-i a‘dānuñ
Firḡatde beni cefāya itmiş ḡāni‘

38

Mef’ülü mefā’ilün mefā’ilü fa’ül
Mef’ülü mefā’ilü mefā’ilün fā’
Mef’ülü mefā’ilü mefā’ilü fa’ül
Her leyl yeter ḥayāl-i ḥübāna çerāĝ
Tā rüz ḡalur hem-ser-i kāşāne çerāĝ
Cevr āteşine yakdı beni bir ḥübān
Fehm eyleyemez ki sūz-ı āhumla yana çerāĝ

35 F. 290^b, H. 222^a.

Bu rübâ’î, Fuzûlî’ye nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, c. I, s. 236.

Rübâ’înin vezni bozuktur.

35b ‘Āşika olmaz senden özge dünyāda: ‘Uşşāka senden özge mi var dünyede H. // 35d gerek olur: gerekdür F.

36 F. 290^b, H. 222^b.

Bu rübâ’î, Fuzûlî’ye nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, c. I, s. 237.

Rübâ’înin vezni bozuktur.

36b itme: eyleme H.

37 F. 290^b, H. 222^b.

Bu rübâ’î, Fuzûlî’ye nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, c. I, s. 237.

38 F. 290^b, H. 222^b.

Bu rübâ’î, Fuzûlî’ye nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, c. I, s. 238.

38d eyleyemez: eylemez ki F. / Dördüncü mısradaki vezin aksamaktadır.

39

Mef'ülü mefâ'ilün mefâ'ilü fa'ül

Mef'ülü mefâ'ilün mefâ'ilün fâ'

Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fa'ül

Her bār ki rebī' itdi ārāste-i bāğ

Me'yüsluğ itdi lāle-sān sīneme dağ

Ḥār üzre itdi çünki 'andelīb mesken

Gül bāğda tenhāca yine yakdı çerāğ

40

Mef'ülü mefâ'ilün mefâ'ilü fa'ül

Yok dehrde bir muşāhib-i merd laṭīf

Hem-meclisi dil-güşā ola sözi zarīf

Efgān ki nā-ehl münāfıklar ile

Bīhüde ḥayıf ki geçdi eyyām-ı şerīf

41

Mef'ülü mefâ'ilün mefâ'ilü fa'ül

Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilün fâ'

Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fa'ül

Ben zühd ü riyādan itmezem lāf u güzāf

Her dem ruḥ-ı tāze dilerem hem mey-i şāf

La'l hevesin dīdeden itmem zā'il

Ben terk iderem dirsem odur bīhüde lāf

42

Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fa'ül

Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilün fâ'

Ey ğamze-i ḥūn-ḥ'āruña bu sīne hedef

Çarşu ṭuralar tīrüne yārān şaf şaf

Giryān ile zāram ğam-ı sūzānuñda

Rüz-ı ğamadur şīven-i ney sille-i def

39 F. 290^b, H. 222^b.

Bu rübâ'î, Fuzûlî'ye nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, c. I, s. 238.

39c 'andelīb: 'anādil H. // Üçüncü mısradā vezin aksamaktadır. // 39d yine: F.de yok.

40 F. 290b/h., H. 222^b.

Bu rübâ'î, Fuzûlî'ye nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, c. I, s. 238.

40a dehrde: fenāda M. // 40b dil-güşā: dil-fezā F. // 40d ḥayıf ki geçdi: geçdi ḥayf ki M.

41 F. 290b/h., H. 222^b-223^a.

Bu rübâ'î, Fuzûlî'ye nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, c. I, s. 238.

41b ruḥ-ı: ruḥı H. // 41c la'l: la'l-i dilber F. // 41d iderem dirsem odur bīhüde: kılıram dir isem hemān bīhüde F.

42 F. 290b/h., H. 223^a.

Bu rübâ'î, Fuzûlî'ye nazîredir. bk. Haz.: Ali Nihat Tarlan, *age.*, c. I, s. 239.

42a -ḥ'āruña: -ḥ'āruña M.

42b tīrüne: tīriñe H.; tīrine F. // 42d Rüz-ı: Rūzı F.

43

Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlün fâ'
Mef'ülü mefâ'ilün mefâ'îlün fâ'
Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fâ'ül
Çün geçmededür bezm-i şafâ encâmı
Dānā geçürür mi fırsat ile kāmı
Sākī ki bu dem la'l-i şarābı şuna bir
Dime geçicek ğamı geçen ālāmı

44

Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlün fâ'
La'l-i mey-i nābı ki bedest eylersin
Şāhāne-i ayağı şikest eylersin
Zālīm sitem-i cevri-i ğamuñla āhır
Mecnūn' uñı Leylā-yı perest eylersin

45

Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fâ'ül
Hākķā ki bu dünyāda bir ādem yoĝ-imiş
Var ise de ehl-i dile hem-dem yoĝ-imiş
Ĝam çekme şıĝın luţuf-ı Hudā'ya hemīn
Zann eyle ki el-ān yine 'ālem yoĝ-imiş

46

Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlün fâ'
Mef'ülü mefâ'ilün mefâ'îlün fâ'
Her bār hadengi gözünüñ kan olsun
Tek tende dem-i tīr-i cevānān olsun
Ĝamsuz kıomaz insānı dehir elbette
Bār-ı ğam-ı cāngüdāz canān olsun

43 F. 291^b, H. 217^b.

Bu rübâ'î, Şeyhülislām Yahyâ'ya nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *Şeyhülislām Yahyâ Divânı*, MEB Yay., Ankara 2001, s. 494.

43a geçmededür: geçmedür F. // 43b ile: F.de yok. // 43c bir: pür F. // 43d geçicek: geçecek H.

44 F. 292^a, H. 218^a.

45 F. 292^{a-b}, H. 218^a.

Bu rübâ'î, Nef'î'ye nazîredir. bk. Haz.: Metin Akkuş, *Nef'î Divanı*, Akçağ Yay., Ankara 1993, s. 351.

46 F. 293^a, H. 218^b.

46d Bār-ı: Bārı F.

47

Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilün fâ'
Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fâ'ül
Yā Rab dilümi sehv ü haṭādan şakla
Ṭab'um daḥı elfāz-ı riyādan şakla
Aldum ele taḥrīr-i rübā'īye kalem
Sen ta'ne-i ṭab'-ı kec-edādan şakla

48

Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilün fâ'
Mef'ülü mefâ'ilü mefâ'ilü fâ'ül
Yā Rab kerem it kuluña iḥsān eyle
Müşkil olan işi cümle āsān eyle
Dünyā talebinden koma ṭab'umda eşer
Dilersem eger 'adnüñi zindān eyle

[NAZMLAR]

1

- Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün*
- + - - / - + - - / - + - - / - + -
- 1 Sırr-ı 'aşkuñ künc-i dilde şaklaram cānum gibi
Kāfirem ḳadrüñ eger bilmezsem ĩmānum gibi
- 2 Hiç ne mümkin ğayra olmak bende-i ḥalka-be-güş
Şehriyārum var iken dehr içre sultānum gibi

2

- Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün*
- + - - / - + - - / - + - - / - + -
- 1 Ğam-güsārı olduĝum bilmez ne bilsün ol perī
Rüz u şeb āh itdigüm bilmez ne bilsün ol perī
- 2 Rūd-ı eşküm ḥün olaldan ol perī-rū gelmedi
Dīdemi ḳan itdügüm bilmez ne bilsün ol perī

47 F. 293^a, H. 218^b.

Bu rübâ'î, Nef'î'ye nazîredir. bk. Haz.: Metin Akkuş, *age.*, s. 351.

48 F. 293^a, H. 218^b-219^a.

Bu rübâ'î, Nef'î'ye nazîredir. bk. Haz.: Metin Akkuş, *age.*, s. 351.

48b işi: işümi M. / 48b cümle: cümleten H. // 48d Dilersem: Diler isem F.

1 F. 291^a, H. 217^a.

2 F. 291^a, H. 217^a.

Bu nazm, Şeyhülislâm Yahyâ'ya nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *Şeyhülislâm Yahyâ Divânı*, MEB Yay., Ankara 2001, s. 498.

2 ḳan: nem H.

3

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ - - - / + - - - / + - - - / + - - -

- 1 Tayanmış mest ü lâ-ya'kıl elinde cām-ı Cem egri
Nigeh kec ebruvān pür-pîç ü zülf-i ham-be-ham egri
- 2 Görüp aḥbāb-ı bezme luḫfinı ol şāh-ı devrānuñ
Heme bed-ḥ'āh-ı dūnuñ eyledi ḫaddini ḡam egri

4

Mef'ülü fā'ilātü mefâ'îlü fā'ilün

- - + / - + - + / + - - + / - + -

- 1 Dergāhına süren yüz anuñ kām-yāb olur
Bir ḫatre ābsa 'aksi ile māh-tāb olur
- 2 'Āşık ḫatında zerre-i ḫākisterken çıkar
Ol māh-tāb-ı ḫüsn ne 'ālī-cenāb olur

5

Fe'ilātün mefâ'îlün fe'ilün

+ + - - / + - + - / + + -

- 1 Ḥüsn-ile pür melāḫat ü femi ḫüb
Görmedüm bir anuñ gibi merḡüb
- 2 Derdli diller vişālūñe müştāk
Hep ümīd-i vefāña bende ḫulüb

6

Fe'ilātün mefâ'îlün fe'ilün

+ + - - / + - + - / + + -

- 1 Tīr-i çeşmüñle sīnemüz efgār
Zaḫm-ı ḡamzeñ ḡamıyla dil bīmār
- 2 Ḥaḫ-ı rüyuñ gelürse ruḫsāra
Dil-i bī-çārede ḫalur mı ḫarār

3 F. 291^a, H. 217^{a-b}.

Bu nazm, Şeyhülislām Yahyâ'ya nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 498.

1 Tayanmış: Dayanmış F. // 1 zülf-i: kākül-i H.

4 F. 291^b, H. 217^b.

Bu nazm, Şeyhülislām Yahyâ'ya nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 497.

1 süren yüz anuñ: yüz süren o şehüñ F. // 1 'aksi: 'aks F.

2 zerre-i: zerre F. / 2 ḫākisterken çıkar: ḫākister iken āh H.

5 F. 291^b, H. 217^b.

Bu nazm, Şeyhülislām Yahyâ'ya nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 498.

1 Ḥüsnle pür melāḫat ü femi: Ḥüsn melāḫat çin cebin fem F. // 1 gibi: H.de yok.

2 ümīd-i: ümmīdi F.

6 F. 291^b, H. 217^b.

Bu nazm, Şeyhülislām Yahyâ'ya nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kavruk, *age.*, s. 497.

1 efgār: pür figār F.

7

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Hadden efzün iştiyākum ey şeh-i hūbān saña
Umaram derd-i derūnum añlada Sübhān saña
- 2 Niçe bir dil āteş-i hecrūñ ile sūzān ola
Çıl hazer kim hayf-ı 'uşşāķı kıomaz devrān saña

8

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Niçe bir hāl-i perīşānum diye āhum saña
Mihr-veş zāhir degül mi hālüm ey māhum saña
- 2 Yüz tutup dergāh-ı Hāķķ'a iderem her dem niyāz
Baña vaşluñ vire tek inşāf Allāh'um saña

9

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Çār-ebrū ile hūsnūñ seyr iden dir ey güzel
Kilk-i şun' ile yazılmış bir rübā'ī bī-bedel
- 2 Haţţ-ı nev-hīzūñ leb-i şīrīnūñ üzre güyiyā
Mürdur yok tāb-ı refţarı olup pā-der-'asel

10

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

- 1 Kılmasun murğ-ı gönül perrin perīşān her zamān
Gird-bād-ı gam seyir-gāhında tutmuş āşiyān
- 2 Ol nigeħ-mest fitnenūñ dahı kim uğrar semtine
Dīdeler hūn u cebīn pür-pīç ebrūlar kemān

7 F. 292^a, H. 217^b.

8 F. 292^a, H. 218^a.

1 hāl-i: hāli F.

9 F. 292^a, H. 218^a.

Bu şiir, gazeller içerisinde 643. gazelin 4. ve 5. beyitleri olarak da geçmişti.

10 F. 292^b, H. 218^a.

1 Kılmasun: Kılmasun mı H.

11

Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fâ'ülün

--+ / +--+ / +--+ / +--

- 1 Zülf-i siyehüñle hevesi Şâm'a düşürdüm
Tıfl-ı dili sevdâ ile bu dâma düşürdüm
- 2 Râh-ı talebünde dil-i sevdâ-zedeyi gör
Ümmîd-i visâlde tãma'-ı hãma düşürdüm

12

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+--- / +--- / +--- / +---

- 1 Neden derd-i derünuñ 'âşık-ı bî-cân nihân eyler
Anı bād-ı meşâm-ı şubh-ı vuşlat çün 'ayân eyler
- 2 Hazer it kim tecâhül güne vaz'ından gücenme hiç
Seni belki o 'işve-bâz dilber imtiñân eyler

13

Müfte'ilün fâ'ilün müfte'ilün fâ'ilün

-++- / -+- / -++- / -+-

- 1 'Asker-i mülk-i hüsün zülf-i siyâhuñ mıdur
Pey-rev-i cünd-i belâ taraf-ı külâhuñ mıdur
- 2 Dide midür el şunan genc-i şekibe yañud
Delle-i muhtâl-veş düzd-i nigâhuñ mıdur

14

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

-+-- / -+-- / -+-- / -+-

- 1 Göñlümüz meksür olupdur meclis-i şahbâ gerek
Tab'umuz nâ-şad olupdur dilber-i hasnâ gerek
- 2 İştiyâkum var benüm küy-ı habibe varmağa
'Âşıkam 'aşkum yirine cennet-i a'lâ gerek

11 F. 292^b, H. 218^a.

1 siyehüñle: siyehün añdum F. // 1 dili: dil F. / 1 bu: F.de yok.

2 vişâlde: vişâl-ile F.

12 F. 292^b, H. 218^b.

1 Neden: Nedür F. // 1 vuşlat: devlet F.

2 vaz'ından: cãnâna F.

13 F. 292^b, H. 218^b.

Bu nazm, Sabrî'nin "Leşker-i serhadd-i hüsün zülf-i siyâhuñ mıdur/ Dâmen-i çetr-i belâ taraf-ı külâhuñ mıdur" matlalı gazelinin bir ve üçüncü beyitlerine nazîredir. bk. Haz.: Hasan Kasır, *Sabrî Mehmed Şerif Divânı (İnceleme-Karşılaştırmalı Metin)*, Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Ens., Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Erzurum 1990, s. 157.

2 genc-i: zülf-i H. // 2 -veş: -mişâl F.

14 F. 293^a, H. 218^b.

2 yirine: yerine F.

- 1 Şıyānet eylesün ĩmānı mekr-i şeytāndan
Çü müznib ide taleb mağfıret o Raħmān'dan
- 2 Biri şenā ide birisi diye kim āmīn
Īlāhī anları luş eyle ayırma ĩmāndan

MÜFREDĀT-I ĀŞAF

1

Mef'ülü fā'ilātü mefā'īlü fā'ilün

--+ / -+-+ / +--+ / -+-

Olduđ girift-i nīm-nigāh-ı teğāfülüñ

Bir bende dağı düşmeyelüm çözme kākülüñ

2

Mef'ülü fā'ilātü mefā'īlü fā'ilün

--+ / -+-+ / +--+ / -+-

Bād-ı seher ki kākülüñi tārūmār ider

Her bir telinde şad dili çār u nāçār ider

3

Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün

++-- / ++-- / ++-- / ++-

Şalsa rumħın yıkılur birbiri üzre 'ālem

Fitne-āşüb mıdur ğamze-i çeşmüñ bilmem

4

Mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün mefā'īlün

+---- / +---- / +---- / +----

Ne 'āşıklar katil ider baquñ ol çeşm-i cellādı

Añılsa yine güyā bī-mecāl bir ĥastedür adı

15 F. 293^b, H. 219^a.

Nazmın vezni bozuktur.

1 eylesün ĩmānı mekr-i: it imānını yā Rab F. // 1 Çü müznib ide taleb mağfıret o: Ki müznib-i 'ācize ğufrān taleb ide F.

2 Biri: Eger bir F. / 2 kim: ki F. // 2 eyle: it H.

1 F. 293^b, H. 223^a.

2 F. 293^b, H. 223^a.

Bu müfred, Nef'î'ye nazîredir. bk. Haz.: Metin Akkuş, *Nef'î Divanı*, Akçağ Yay., Ankara 1993, s. 353.

kākülüñi: kākülünü H. / ider: ide F.

3 F. 293^b, H. 223^a.

Bu müfred, Nef'î'ye nazîredir. bk. Haz.: Metin Akkuş, *age.*, s. 353.

yıkılur: yıgılur H. // -āşüb mıdur: -āşübdur H.

4 F. 293^b, H. 223^a.

Bu müfred, Nef'î'ye nazîredir. bk. Haz.: Metin Akkuş, *age.*, s. 353.

5

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

Gören yatur iken ol meh-likâyı cāme-ḥ'āb içre
Şanur kim şüret-i Yūsuf yazılmışdur Kitāb içre

6

Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

TİR-veş toğruluk itseñ saña itmez rağbet
Çilesüzdür o kaşı yā ile olmaz ülfet

7

Mef'ülü mefâ'îlü mefâ'îlü fa'ülün

- - + / + - - + / + - - + / + - -

Ebrūsı ğamı fitnenüñ aldı dil ü cānı
Ğayrı çekemem yayını ol kaşı hilālün

8

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

Gögüs germek müjeñ sehmine cān minnet nişānidur
Velī sīnem gibi şahrānuñ ol devlet nişānidur

9

Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün

+ + - - / + + - - / + + - - / + + -

Āba götürür yine ābsuz getürür teşnelerin
Çāh-ı hicrāna şalar nāsı Abacı-zāde

10

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

Göñül nezzāreye almaz cemāl-i yārdan ğayrı
Görünmez dīdeme ol mihr-veş ruhsārdan ğayrı

5 F. 293^b, H. 223^b.

Bu müfred, Nef'î'ye nazîredir. bk. Haz.: Metin Akkuş, *age.*, s. 353.

Gören: Görün F.

6 F. 294^a, H. 223^b.

toğruluk: toğruluk H.

7 F. 294^a, H. 223^b.

8 F. 294^a, H. 223^b.

Gögüs: Sīne F.

9 F. 294^a, H. 223^b.

Birinci mısradaki vezin aksamaktadır. / yine: gene F.

10 F. 294^a, H. 223^b.

11

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

Senüñ hûbân-ı 'âlemden şehâ efzün ise hüsünüñ
Benüm de zümre-i 'uşşâk içinde hayli kıadrüm var

12

Mef'ülü mefâ'ilün fâ'ülün

--+ / +-+- / +--

Her gülde derilse idi bir gül
Zâr itmez idi cihânda bülbül

13

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

Ol yüzi gül-zâra düş oldı seyirde çün gözüm
Semtini şordum hacâletden tere batdı yüzüm

14

Fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün

- + - - / - + - - / - + - - / - + -

Her birin gönlinde yer tutmak dilerseñ ey gönül
Bir nihâl-i tâzenüñ yolında biñ baş ile öl

15

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

+ --- / + --- / + --- / + ---

Çü sürh hüsñ kim yâruñ hezâr dil gülsitânidür
Kıyâs itme zenahdâni ki bülbül aşiyânidür

16

'Aşk-ı yâr serde bir bād-ı hevâdur

Anuñ zikri dilde şubh u mesâdur

11 F. 294^a, H. 223^b.

12 F. 294^a, H. 224^a.

gülde: gülden M. / derilse: dirilse H.

13 F. 294^b, H. 224^a.

düş oldı seyirde çün: çün seyre düş oldı F.

14 F. 294^b, H. 224^a.

15 F. 294^b, H. 224^a.

Bu müfred, Nef'î'ye nazîredir. bk. Haz.: Metin Akkuş, *age.*, s. 352.

Birinci mısradâ vezin aksamaktadır. / yâruñ: yârın F.

16 F. 294^b, H. 223^a.

Müfredin vezni bozuktur.

17

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

+--- / +--- / +--- / +---

Mey-i engürü sâķī şun ki hoşdur gül zamânında
Geçürme fırsatı bîhüde bu şîhhat meyânında

18

Mefâ‘ilün fe‘ilâtün mefâ‘ilün fe‘ilün

+--+ / ++-- / +--+ / ++-

O sıkımlar ço yirinde açılmasun tursun
O mü-miyānuñı şaķla kocalmasun tursun

19

Mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün mefâ‘îlün

+--- / +--- / +--- / +---

Girüp hamāma ol dilber fuţasun bağlayup kalmış
Gören ‘aşıklar ol mäh-ı cefâ-āmūza bend olmuş

17 F. 294^b, H. 223^a.

18 F. 294^b, H. 223^b.

yirinde: yerinde F.

19 F. 294^b, H. (Yok).

fuţasun: kelimenin aslı “fūta” şeklindedir.

SONUÇ

Kaynaklarda hakkında bilgi bulunmayan Âsaf, Sultan III. Ahmet (1703-1730) dönemi şairlerindedir. Âsaf'ın Sultan Ahmet'i anması, III. Ahmet dönemi şairlerine nazîreler yazması bu durumun tespitinde kullanılmıştır.

Dîvân'ın biri Süleymaniye Kütüphanesi Fatih Kitaplığı Bölümü 3778 ve Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine Kitaplığı Bölümü 874 numarada kayıtlı iki nüshası vardır. Nüshalar birçok özellikleri bakımından ortak olduğu için aynı kaynaktan gelmektedir.

Kasîde olmadığı için *Dîvân*'a mürettep değildir diyebiliriz. 1089 gazelin bulunması bakımından da gazel dîvânı olarak kabul edilebilir. Şair elifbânın 28 harfleriyle de gazel yazmıştır. Gazellerinin hemen tamamı beş beyitlidir. Gazellerin bir kısmında ve murabba'larında başarılı olan şair diğer nazım şekillerinde özellikle rübâ'îde pek başarılı değildir. 27 muhammes ve 48 rübâ'î ile *Dîvân*, muhammes ve rübâ'î bakımından zengindir. Eserde 18. Yüzyılda çok yaygın olan tarih manzumesi yoktur.

821 şiirinin nazîre olduğunu tespit ettiğimiz (daha geniş taramalarla yazma dîvânlara da bakıldığında sayı artacaktır) *Âsaf Dîvânı* nazîrelerin sayısı, bütün nazım şekillerinde hatta müfredde bile nazîreler içermesiyle nazîreler dîvânı olarak değerlendirilebilir. Nazîreleri incelenerek Âsaf'ın beğendiği şairlere yazdığı nazîrelerde taklîdî bir yol tuttuğu tespit edilmiştir.

Eserde rübâ'îler dışında 25 arûz kalıbının kullanıldığı görülse de bunların büyük ekseriyeti remel, hezec ve muzâri' bahirlerinin beş kalıbında yazılmıştır. Şair, farklı arûz kalıplarını denemiş olsa da şiirleri özellikle beş arûz kalıbıyla yazılmıştır. Bu, onun birçok şairde görülen ve sanki Türkçenin ritmine daha uygun hissi veren kalıpları kullandığını gösterir. Bazı arûz kalıplarında başarılı olamamıştır. Şiirdeki vezin, 18. Yüzyılda birçok şairde görülen özellikleri taşır. Uzun ünlüyle biten kelimelerin terkiplerinde terkipten önceki hece vezne göre kısa da uzun da kabul edilmiştir. Şairin Arapça, Farsça ve Türkçe kelimeleri ayırmaksızın vezne göre kullandığı görülür. Sonu nûn'la biten kelimelerde medler görülür. Şiirinde, özellikle rübâ'îlerinde arûz kusurlarına rastlanır. Kafiye konusunda vezinde görülen rahatlığın sürdürüldüğü, bir şiirde bir mısradaki kullanılan kelimeyle kafiyenin bozulduğu görülmektedir. Göz için kafiyenin bir sonucu olarak kimi zaman ikvâ görülür. Cinâslı kafiye konusunda olmasa bile redifler konusunda zengin bir dîvân olarak değerlendirilebilir. Şiirin âhengi için vezin ve kafiyenin dışında sık sık ses ve söz tekrarlarına başvurulur. Mazmûnlar bakımından zengin olmayan eserde kimi zaman güzel hayâller yakalanabilmiştir. Şair edebî sanatları yeri geldikçe başvurur. Özellikle istiâre, mübalağa, tezat, iştikakları sık yaparken tevriyede belirli kelimeleri çok fazla kullandığı görülür. Atasözleri bakımından hacimli bir esere göre zengin sayılamayan *Dîvân*'da deyimlerin zenginliği dikkat çeker. Yer yer Arapça-Farsça atasözü ve özlü sözlere rastlanır.

Peygamberlerden Hz. Yûsuf, Hz. İsâ, Hz. Süleyman ve hayatlarına dair olaylar öne çıkarken peygamberler çeşitli tasavvurlar içinde ele alınır.

Çok sık olmamakla birlikte birkaç yerde âyet ve hadis iktibasları görülür. Halîfelerden Hz. 'Alî'nin öne çıktığı eserde tasavvufî bir derinlik görülmez. Tasavvufî sayılabilecek şiir sayısı azdır. Şair tarikatları ve mutasavvıfları yeri geldikçe anar. İran kaynaklı kahramanların fazlalığı dikkat çeker. Bunlardan Cem ve Rüstem öne çıkar. Buradan hareketle şairin *Şehnâme*'den etkilendiği söylenebilir. Meşhur aşk hikâyelerinin kahramanları sevgili ve âşık için benzetme unsuru olarak kullanılırken özellikle Leylâ vü Mecûn, Ferhâd ü Şîrîn hikâyeleri ve bunların kahramanları dikkat çeker. Ülke, şehir, nehir ve dağ adları gerçek yanlarının dışında çeşitli tasavvurlar içinde zikredilir. Giyim kuşamın çeşitli unsurları üzerinde gerçek hayatla münasebeti içinde

durulurken mûsikîye dair unsurların tevriyeli kullanımını dikkat çeker. Âdet ve gelenekler eserde geniş bir şekilde yer bulur. Sosyal hayat unsurları bakımından zengin olan eseriyle şair hayatın tam anlamıyla içinde durarak kültürün birçok unsurunu şiirine taşır. Tıp konusunda âşık bir hasta, sevgili de bir tabîp olarak ele alınmaktadır. Çeşitli hastalıklar ve tedavi yolları anılmaktadır.

Eski şiirimizin tiplerinden sevgili ve âşık neredeyse her şiirin vazgeçilmez aktörleridir. Sevgili beşerî plânda ele alınır ve bütün unsurlarıyla anlatılır. Burada yer yer güzel söyleyişler görülür. Şairin aşkı ve aşka dair unsurları anlatımı sanat çerçevesinde, mübalağalı olmakla birlikte yer yer gerçekçi söyleyişler görülür. Tiplerlerden zâhit çoğu zaman olumsuz yanlarıyla ele alınır.

Şair gördüğü ve haberdar olduğu kozmik unsurları geniş bir tasavvur çerçevesinde ele alır. Kozmik unsurlarda istiâreli söyleyişin öne çıktığı görülür. Sevgili-ay münasebeti kurulurken hilâl-bayram münasebeti de kurulur. Özellikle felek, üzerinde en fazla durulan unsur olarak dikkat çeker.

Şair bülbülü bir âşık, rakîbi karga olarak düşünür. Papağan ve mitolojik hayvanlar eserde geniş bir yer bulur. Diğer hayvanlar hem somut hâleriyle hem de onlara yüklenen sanatsal çerçevede ele alınır. Bitkilerden gül, lâle üzerinde en fazla durulan unsurlarken güzel olan her şeyin sevgili ile ilişkilendirildiği görülür. Masal unsurlarında birçok çalışmada görülen meşhur âşıklar ele alınmamış “âb-ı hayat, cadı, Ankâ, dev, ejder” vb. unsurların esere nasıl yansıdığı değerlendirilmiştir. Bize göre Leylâ, Mecnûn gibi meşhur hikâyelerin kahramanları masal unsuru olarak ele alınmayabilir. Şairin zikrettiği eser adlarından hayatıyla ilgili çıkarımlarda bulunulmuştur.

Eserin dili birçok şiirde sade iken özellikle nazîre yazılan şiirin diline göre Arapça ve Farsça kelimelerle terkiplerin bazı şiirlerde arttığı görülür. Arapça-Farsça terkiplerin dışında Türkçe tamlamalar eserde geniş yer bulur.

Son söz olarak bu çalışmayla III. Ahmet (1703-1730) dönemi dîvân şairlerinden olan Âsaf'ın hacimli olan *Dîvân*'ı ortaya konmaya ve edebiyat tarihi içindeki yeri belirlenmeye çalışılarak ilim âlemine tanıtılmıştır. Âsaf, 1089 gazeliyle bir gazel şairi ve bizim tespit ettiğimiz 821 nazîresiyle (sayı artabilir) bir nazîre şairi olarak değerlendirilmelidir.

ÖZEL ADLAR DİZİNİ

A

Abacızâde (?) Müf.9
Acem G.25/2, G.167/2, G.652/3
Âdem G.280/3, G.416/2, G.718/3, G.747/2,
G.792/4
Âdemî G.283/4
Aden G.106/1, G.123/4, G.568/4, G.935/5,
Müs.7/7
Afvî G.1068/2
Âhî G.1068/1
Ahmet [bk. *Sultan Ahmet*]
Ahmet (Hz. *Muhammet*) G.833/4, Mur.4/5
Âlî (*Gelibolulu*) G.278/4, G.758/5, G.960/5
Âlî (Hz.) G. 176/3, G.725/5, G.1084/1-5,
G.1085/1-5 [bk. *Haydar*, *Haydar-ı*
Kerrâr]
Âli İmrân G.283/5
Allah G.1/1, G.102/5, G.132/3, G.189/3,
G.311/1, G.415/2, G.638/3, G.718/3,
G.768/1, Müs.3/1-5, Naz.8/2
Ankâ G.5/1, G.20/1, G.90/3, G.110/1, G.265/1,
G.462/5, G.467/3, G.650/3, G.671/1,
G.709/4, G.983/4, G.1026/4, G.1046/2
Aras G.424/2
Arz-ı Rûm G.828/11
Attâr G.317/2, G.446/5, G.683/4, G.815/3
Âyet-i Nûr G.737/5
Azrâ G.402/3, G.433/3, G.654/4, G.711/5
Azze ve cell Muh.15/1

B

Bağdat G.394/3
Bâhir (*şair*) G.398/5, G.959/5
Bahreyn G.123/4
Bâkî G.594/4, G.671/5, G.695/5
Bârî G.563/2, G.804/5, G.1043/5
Batlamyus G.414/2
Battâl G.280/5 [bk. *Battâl Gâzî*]
Battâl Gâzî 855/4 [bk. *Battâl*]
Bedeşân G.389/4, G.537/1, G.636/2, G.672/3,
G.802/1, G.816/1, G.844/2, Müs.8/2
Behlûl-i Dâna G.299/2
Behmen G.202/4
Behrâm G.138/2, G.434/4
Belgrat G.639/4
Belh G.220/5
Belkîs G.707/2
Bihzâd G.362/4, G.431/4
Bijen G.316/1, G.1046/1
Bî-siütun G.420/2, G.1017/4, G.1048/4
Bokrat [bk. *Bokrat*]

Bosnalı Sâbit [bk. *Sâbit*]
Buhârâ G.73/3, G.968/3
Bokrat G.991/3

C

Câmî G.642/5
Cebrâ'il [bk. *Cebre'il*, *Cibrîl*, *Rûh-ı Kuds*]
Cebre'il G.645/4 [bk. *Cibrîl*, *Rûh-ı Kuds*]
Celîl Muh.6/2
Cem G.14/3, G.42/4, G.45/1, G.87/4, G.97/4,
G.131/5, G.137/5, G.144/5, G.191/3,
G.207/4, G.209/2, G.210/2, G.217/5,
G.218/2, G.235/4, G.290/5, G.324/2,
G.415/1, G.416/1, G.434/1, G.435/4,
G.439/4, G.459/1, G.531/1, G.562/4,
G.608/2, G.705/2, G.721/3, G.785/1,
G.792/1, G.792/5, G.808/2, G.832/1,
G.849/1, G.884/3, G.911/2, G.921/4,
G.923/1, G.931/1, G.954/2, G.965/5,
G.971/5, G.988/1, G.1009/1, G.1015/1,
G.1016/3, G.1029/1, G.1037/3,
G.1041/1, G.1052/1, G.1054/5,
G.1074/4, Muh.14/5, Muh.17/5,
Naz.3/1
Cemşîd G.837/3, G.986/1
Ceyhûn G.270/4, G.796/6, G.833/2, G.881/1,
G.899/1, G.961/2
Cibrîl G.127/3, G.464/2, G.559/2, G.682/3 [bk.
Cebre'il, *Rûh-ı Kuds*]
Circîs G.1076/4
Çîn G.281/2, G.314/2, G.458/2, G.563/4,
G.650/2, G.834/3, Muh.15/4

D

Dârâ G.122/3, G.584/5, G.633/5, G.671/4,
G.891/2, G.1006/1, Muh.16/5
Duhâ sûresi [bk. *Ve'd-duhâ*]
Dürrî G.444/5

E

Edhem G.819/4, G.131/3, G.465/4
Edirne G.117/5
Efrâsiyâb [bk. *Ferâsiyâb*]
Efrenc G.409/3 [bk. *Efreng*]
Efreng G.820/4 [bk. *Efrenc*]
Ehremen G.284/3, G.302/4, G.587/2
Ehrimen [bk. *Ehremen*]
Enverî G.1068/2
Erzurum [bk. *Arz-ı Rûm*]

Eymen G.495/4

F

Ferâsiyâb G.109/3

Ferhât G.95/3, G.146/4, G.151/1, G.152/1,
G.245/5, G.290/4, G.310/4, G.379/3,
G.398/1, G.422/3, G.427/2, G.431/4,
G.432/1, G.434/2, G.447/2, G.556/3,
G.639/2, G.664/4, G.668/2, G.706/2,
G.786/2, G.786/4, G.788/4, G.822/3,
G.863/3, G.927/1, G.939/2, G.941/5,
G.944/3, G.963/4, G.974/3, G.1017/4,
G.1050/2, G.1062/1, G.1074/2,
G.1089/1, Muh.10/2, Muh.27/5,
Müs.1/5, Rüb.4 [bk. *Kûhken*]

Ferîdûn G.191/3

Fırat G.447/4

Figânî G.1068/4

Firdevs G.142/3, G.460/1, G.625/3, G.750/1

G

Gaffâr G.25/5, G.54/5

Gelibolulu Âlî [bk. *Âlî*]

Gülistân G.558/3, G.809/2, G.817/5

Gülşenî G.1030/3

Güstehem G.705/4

H

Habeş G.935/2

Hâbil G.832/4, Kit.3/2

Haccâc G.595/2, G.709/3

Hacı Bektaş G.855/4

Hâdî (Allah) G.666/1, G.1070/4, G.1089/5

Hâfız G.385/5, G.401/5, G.951/3, G.1006/4

Hâfız Dîvânı G.817/4, G.964/5

Hak (Allah) G.81/2, G.132/1, G.135/1,
G.162/5, G.180/2, G.199/3, G.232/5,
G.270/6, G.303/1, G.410/2, G.415/3,
G.525/5, G.597/3, G.659/5, G.713/3,
G.762/1, G.779/3, G.799/1, G.854/3,
G.928/2, G.930/2, G.942/5, G.973/3,
G.984/5, G.1021/5, G.1078/4,
G.1084/4, Müs.3/1-5, Muaş.2/3,
Rüb.1, Rüb.33, Naz.8/2

Hak Te'âlâ G.896/3

Halep G.576/5

Hâlık G.408/3, Muaş.1/1

Halîl G.645/5, G.807/4, G.908/3, Muh.6/2

Hallâc-ı Mansûr [bk. *Mansûr*]

Hallâk G.544/4

Hamza (Hz.) G.811/3

Hassân G.534/4, Muh.9/5.

Hâtem G.218/5, G.235/2, G.435/2, G.792/2

Hayâlî G.825/5, G.959/5, G.1068/2

Haydar G.172/3, G.483/2 [bk. *Alî*]

Haydar-ı Kerrâr G.1085/2 [bk. *Alî*]

Hayy Muh.6/2

Hayy-ı ezel Muh.15/1, Müs.5/4

Hayy-ı lâ-yezâl Muaş.1/1

Hitâ G.281/2, G.314/2, G.332/4, G.481/4,
G.576/3, G.778/4

Hızır G.20/3, G.92/5, G.102/5, G.457/5,
G.562/5, G.764/5, G.829/4, G.917/3,
G.971/4, G.1006/4, Kit.5/2

Hindî G.951/3

Hindistân G.234/3

Hind-kârî G.138/5

Hindû G.53/3, G.148/2, G.718/3, G.956/3

Hudâ G.25/4, G.34/1, G.34/4, G.34/4-5,
G.65/4, G.134/7, G.178/2, G.232/5,
G.259/5, G.282/2, G.328/3, G.409/5,
G.467/1, G.476/1, G.486/4, G.514/2,
G.551/2, G.576/4, G.615/4, G.731/5,
G.774/5, G.779/1, G.795/5, G.840/5,
G.890/5, G.926/1, G.954/5, G.986/5,
G.1003/5, G.1077/4, G.1084/2,
G.1086/1-2, G.1088/5, Muh.17/1,
Müs.4/1-5, Müs.5/5, Muaş.2/3, Rüb.45

Hudâvirdi (?)G.288/2, G.288/4, G.1086/1

Hudâ-yı Te'âlâ G.1087/5

Humâyûn-nâme G.14/3

Husrev (şair) G.476/5, G.791/5

Husrev G.1/4, G.79/2, G.92/1, G.218/2,
G.488/1, G.849/1, Muh.16/5

Huten G.123/1, G.216/4, G.314/2, G.563/4,
G.650/2, G.787/1, G.838/2, G.902/1,
Muh.15/4

Hüdhüd G.707/2

Hümâ G.48/3, G.248/1, G.313/5, G.361/4,
G.426/1, G.574/5, G.642/2, G.779/2,
G.788/5, G.794/1, G.822/4, Muaş.1/4,
Mur.4/4

Hüseynîler G.468/2

Hüsn ü Ân G.813/1

I

Isfahan G.543/2

İ

İbn-i 'Alî Sînâ G.592/3

İbn-i Sînâ [bk. *İbn-i 'Alî Sînâ*]

İbrahim Edhem G.1041/2

İdrîs Mur.4/2

İhvân-ı Safâ G.187/2

İlâh 680/3, Müs.1/4, Müs.2/4

İlâhî (şair) G.1068/5

İlâhî G.102/2, G.303/1, G.391/1, G.408/1,
G.529/4, G.552/1, G.552/3, G.655/2,
Naz.15/2

İrem 490/2, G.502/3, G.569/5, G.886/1
İrem Bağı G.177/1, G.450/4, G.451/3,
G.636/4, G.675/2, G.698/3, G.725/3,
G.803/1, G.807/3, G.831/1, G.945/2,
G.983/5
İsâ 5/3, G.20/3, G.289/4, G.849/6, G.1073/2
[bk. *İsî*]
İsfendiyâr G.705/4
İsî G.191/5, G.457/5, G.497/3, G.593/3,
G.715/2, G.792/1, G.810/1, G.833/3,
G.844/4, G.853/1, G.942/5, G.962/3,
G.1086/3, Muh.8/1, Muh.15/3 [bk.
İsâ]
İskender G.158/5, G.619/3, G.638/5, G.668/1,
G.954/2, G.986/2, Muh.17/3
İstanbul G.211/5, G.232/4

K

Kâbe G.57/2, G.69/4, G.133/4, G.247/3,
G.268/8, G.275/2, G.315/3, G.595/2,
G.645/1, G.655/3, G.660/4, G.732/2,
G.824/5, G.897/3, G.942/4, G.960/4,
G.966/4, G.981/2, G.1073/5
Kâbil G.832/4, Kit.3/2
Kadir Gecesi [bk. *Leyle-i Kadr*]
Kaf (dağ) G.167/3, G.462/5, G.650/3, G.709/4,
G.734/2, G.826/5, G.1026/4, Mur.4/2
Kahramân G.102/4, G.686/4, G.759/3,
G.996/1
Kanber G.158/3
Karaman G.950/1
Kârûn G.581/3, G.961/4
Kaydâfe [bk. *Kaytafâ*]
Kays G.23/5, G.83/2, G.89/5, G.99/4, G.112/5,
G.146/4, G.184/2, G.235/2, G.287/3,
G.317/3, G.342/2, G.344/5, G.357/3,
G.420/3, G.421/1-5, G.422/1-5,
G.431/5, G.432/1, G.433/4, G.434/2,
G.346/4, G.447/2, G.465/5, G.475/3,
G.506/2, G.512/4, G.513/5, G.530/3,
G.574/5, G.581/1, G.589/3, G.600/2,
G.622/2, G.626/3, G.668/2, G.711/2,
G.713/2, G.784/5, G.881/5, G.891/3,
G.902/3, G.903/5, G.939/3, G.1002/3,
G.1017/1, G.1025/3, G.1055/3,
Muh.19/5, Rüb.4
Kaytafâ G.897/2
Ken'ân G.8/4, G.18/4, G.130/2, G.153/3,
G.265/2, G.277/1, G.321/3, G.690/2,
G.807/3, G.847/1, G.982/5
Kerîm G.83/1, G.1075/1
Kevser G.158/1, G.172/3, G.277/2, G.607/4,
G.637/3, G.939/4, G.966/5, Muh.21/2,
Mur.4/5, Kit.1/2
Key G.837/3
Keykubât G.151/4

Keyvân Muh.8/3
Kisrâ [bk. *Kisrî*]
Kisrî G.834/1
Kitâb (Kur'ân- Kerîm) Muf.5
Kûhken G.157/5, G.223/3, G.344/5, G.420/2,
G.427/3, G.530/3, G.604/4, G.788/4,
G.1048/4, Muh.9/2, Muh.18/2 [bk.
Ferhât]
Kur'ân G.409/5 [bk. *Kitâb*]

L

Lat G.814/3
Lem-yezel Muh.15/1
Len terânî (âyet) G.283/5
Leyl sûresi [bk. *Ve'lleyl*]
Leylâ G.105/5, G.112/5, G.114/4, G.223/4,
G.235/2, G.266/4, G.270/1, G.317/3,
G.420/3, G.421/1, G.422/5, G.436/4,
G.440/3, G.441/3, G.475/3, G.478/1,
G.506/2, G.523/5, G.526/4, G.589/3,
G.664/3, G.682/4, G.711/2, G.756/2,
G.797/2, G.811/4, G.822/2, G.939/3,
G.969/1, G.1025/3, G.1076/3,
G.1078/7, Muh.8/5, Muh.19/5,
Mur.2/4, Rüb.44
Leyle-i Kadr G.226/5
Leyle-i Kadr G.359/4, G.705/5
Leylî G.55/1, G.713/2, G.742/5, G.1002/3,
Muh.18/2, Muh.27/5 [bk. *Leylâ*]
Lokmân G.8/2, G.12/3, G.153/1, G.312/2,
G.333/3, G.400/6, G.611/1, G.690/1,
G.811/5, G.861/1, G.920/4, G.1078/5,
G.1085/3, Muh.8/1, Muh.18/4,
Müs.1/1, Müs.2/1, Müseb.1/4

M

Mağribî G.851/1
Mâh-ı Ken'ân G.265/2
Mânî G.355/5, G.1031/3
Mansûr G.1/3, G.291/5, G.446/2, G.589/4,
G.845/3, G.971/3
Mantku't-Tayr G.815/3
Mecnûn G.51/3, G.105/5, G.112/5, G.114/4,
G.223/4, G.233/5, G.245/5, G.270/1,
G.284/2, G.290/4, G.335/2, G.361/4,
G.440/3, G.443/3, G.478/1, G.511/2,
G.519/4, G.523/5, G.526/4, G.551/2,
G.581/1, G.742/5, G.756/2, G.801/2,
G.811/4, G.822/2, G.900/3, G.972/3,
G.1033/5, G.1076/3, G.1078/7,
G.1089/2, Muh.27/5, Müs.3/2,
Mur.2/4, Muh.8/5, Muh.15/4,
Muh.18/2-3, Muh.19/1, Rüb.44
Men 'araf (hadis) G.619/5
Merîç G.117/5

Merve G.976/4
Meryem G.868/4, G.942/5, G.948/1
Mesâbîhu's-Sünne G.104/3
Mesîh G.15/3, G.84/3, G.132/5, G.135/1,
 G.212/1, G.289/1, G.321/2, G.460/2,
 G.592/4, G.694/5, G.868/4, G.948/1,
 Muh.17/2
Mesnevî G.4/4, G.830/4
Meşâriku'l-Envâr G.104/3
Mevlâ G.24/3, G.501/1, G.849/9, G.859/2
Mevlânâ G.924/3 [*Monlâ-yı Rûm*]
Mevlevî G.449/1, G.1072/1
Mevlevîler 704/5, G.924/2
Mevsil G.576/5
Mısır G.4/1, G.8/4, G.33/3, G.115/4, G.334/5,
 G.535/3, G.829/5, G.1073/1, Muh.8/4,
 Muh.15/2, Muh.17/3, Mur.3/3,
 Müs.2/5, Müseb.1/4
Monlâ Celâl G.1072/2
Monla Karamanî G.4/4
Monlâ-yı Rûm G.757/4 [*bk. Mevlânâ*]
Muhammet (Hz.) G.833/4 [*bk. Ahmet*]
Mûsâ G.756/4 [*bk. Mûsî*]
Mushaf G.140/5
Mûsî G.283/5 [*bk. Mûsâ*]
Musul [*bk. Mevsil*]
Mültekâ'l-Ebhur G.965/4
Müşterî G.645/2

N

Nâhîd G.191/5, G.463/5, G.529/4, G.536/5,
 G.862/2, G.986/3, G.1022/4
Nakışbend G.405/2
Nakışbendî G.287/5
Nâme-i Esrâr G.1081/4
Necef G.356/4, G.494/5, G.534/1
Nef'î G.695/4-5, G.1000/5
Nefahtü fîhi min rûhî (âyet) G.280/3
Nemrût G.908/3, G.976/3
Nerîmân G.190/1, G.475/4, G.686/4
Nesîmî G.408/3
Nevşâd G.358/4
Nigâhî G.1068/1
Nîl G.159/3, G.270/4, G.334/5, G.424/2,
 G.796/6, G.966/1, Mur.3/3
Nizâmî G.1/5
Nûh G.20/2, G.132/1, G.661/5, G.796/6
Nûr âyeti [*bk. Âyet-i Nûr*]
Nûr âyeti G.737/5

O

Osmân G.807/6
Osmânî G.4/5, G.168/2

P

Pervîn G.182/2, G.862/3

R

Rab G.25/5, G.34/4, G.57/1-5, G.141/5,
 G.241/5, G.886/2, G.953/4, G.978/4,
 G.1075/4, Muh.5/5, Rüb.47, Rüb.48
Rabbânî G.254/2, G.904/5
Rabbü'l-'İbâd G.916/3
Râhî G.1068/4
Rahûm [*Allah*] G.576/4
Rahmân [*Allah*] Naz.15/1
Rıdvân Muh.19/4
Rûh-ı Kuds G.432/3 [*bk. Cebre'il, Cebrâ'il*]
Rûm G.99/5, G.193/2, G.1015/5, G.1066/5,
 Muaş.1/5
Rûmî G.959/4
Rüstem G.58/4, G.97/3, G.198/3, G.238/3,
 G.268/3, G.290/5, G.296/2, G.434/4,
 G.435/5, G.506/2, G.792/3, G.795/5,
 G.832/4, G.994/5, Muh.14/3

S

Sa'd b. Vakkâs G.845/2
Sa'dî 530/2, G.817/5
Sâbit (Bosnalı) G.288/5, G.695/4, G.704/3,
 G.964/5
Safâ G.976/4
Sânî (Allah) Rüb.37
Sânî G.447/5, G.758/5
Sânî-i Dâna G.592/5
Selmân-ı Sâvecî G.99/5, G.277/5, G.359/5,
 G.821/5
Semâ'î G.974/5
Semerkant G.968/3
Settâr G.3/2, G.54/2, G.916/3, Muh.11/1
Şîmûrg G.81/3, G.297/4, G.344/3, G.354/1,
 G.467/3, G.734/2, G.978/4
Sind G.828/3
Sokrat G.110/2
Suhrâb G.296/2, G.483/2, Muh.1/2
Sultan Ahmet G.65/3, G.132/1, G.226/5,
 G.700/5, G.849/8
Sûzî G.1068/2
Sübhân Naz.3/1
Sühâ G.862/2
Süleyman G.29/2, G.83/4, G.110/1, G.268/5,
 G.274/4, G.302/4, G.421/3, G.527/3,
 G.537/2, G.638/5, G.707/1, G.807/5,
 G.828/5, G.982/3, Rüb.26

Ş

Şâh u Gedâ 193/3, G.572/4

Şâhî G.1068/3
Şâkî G.1068/4
Şâm G.394/3, G.565/1, G.567/3, G.951/1,
G.1076/6, Naz.11/1
Şat/Şad G.447/4, G.467/2, G.961/2
Şebistân G.813/1
Şehnâme-i Tûsî G.207/3
Şehrî G.553/5
Şeyh (Hamdullah) G.813/4
Şî'râ G.917/5
Şîr-i Hudâ G.25/4 [bk. Hz. 'Alî]
Şîrîn G.79/2, G.152/1, G.157/4, G.398/1,
G.420/2, G.427/3, G.447/2, G.604/4,
G.639/2, G.664/4, G.786/2, G.822/3,
G.927/1, G.939/2, G.941/5, G.944/3,
G.1074/2, Muh.5/1, Muh.10/2,
Muh.27/5

T

Tanrı G.271/1, G.Müs.3/1
Tatar G.163/2, G.525/3, G.575/4, G.652/3,
G.654/4, G.745/4, G.838/2, G.914/2,
G.1000/3, Muh.24/4
Tevfik G.102/2 [bk. Allah]
Tuna G.639/4, G.711/2
Tûr G.75/3, G.119/1, G.756/4, G.1010/5

U

Usri yûsran (âyet) G.315/5

V

Vâmık G.16/3, G.290/4, G.344/5, G.402/3,
G.404/5, G.433/3, G.530/3, G.654/2,
G.711/5, Rüb.4
Ve'd-duhâ G.732/2
Ve'lleyl G.732/2
Veyle'l-Karenî 587/3

Y

Ya'kûp G.321/3, G.587/4, G.760/4
Yahyâ (Şeyhülislâm) G.594/4
Yakup G.321/3, G.587/4, G.760/4, Muh.8/4
Yehûdâ G.414/3
Yezdân G.77/4, G.588/4, Müs.8/5
Yezdânî G.300/5
Yûsuf G.8/4, G.18/4, G.33/3, G.60/2, G.115/4,
G.130/2, G.132/2, G.153/3, G.275/5,
G.277/1, G.321/3, G.387/1, G.387/5,
G.426/2, G.451/5, G.453/2, G.462/4,
G.469/5, G.527/1, G.535/3, G.587/4,
G.657/3, G.688/2, G.690/2, G.743/2,
G.816/1, G.905/3, G.951/5, G.966/2,
G.970/3, G.971/3, G.1005/5, G.1012/1,

Muh.8/3, Muh.17/3, Muh.21/2,
Müs.2/5, Müseb.1/4, Müf.5 [bk. Mâh-
ı Ken'ân]

Yûsuf-ı Ken'ân G.807/3, G.829/5, G.847/1,
G.982/5

Z

Zâl G.223/5, G.434/4, G.511/1, G.755/2,
G.995/3, G.1010/3
Züleyhâ G.115/4, G.462/4, G.469/5, Muh.8/4
Zülfekâr G.618/2, G.659/4, G.797/2, G.971/2

ÖZ GEÇMİŞ

1 Mart 1978 tarihinde Adıyaman'ın Besni ilçesine bağlı Çakırhüyük kasabasında doğdu. İlkokul dördüncü sınıfa kadar Çakırhüyük kasabasında, beşinci sınıfı Adıyaman'ın Çelikhan ilçesi, Çelikhan Yatılı İlköğretim Bölge Okulunda parasız yatılı olarak okudu. Ortaokul ve liseyi Adana'da parasız yatılı olarak tamamladı. Lisans öğrenimini 1999 yılında Balıkesir Üniversitesi Necatibey Eğitim Fakültesinde bitirip aynı yıl Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalında yüksek lisans öğrenimine başladı. Ekim 1999'da Kartal 100. yıl Ali Rıza Efendi İlköğretim Okulunda Türkçe öğretmenliğine başladı. 2001'de evlenerek Manisa'ya taşındı. 2002'de "*Pervâne Beg Nazîre Mecmuası (165a-199b) Transkripsiyonlu ve Edisyon Kritikli Metin*" adlı teziyle yüksek lisansını tamamladı. Eylül 2002'de Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalında doktora öğrenimine başladı. Manisa'da sırasıyla Saruhanlı İshak Çelebi Şehit Hüseyin Koşar İlköğretim Okulu, Manisa Endüstri Meslek Lisesi ve Manisa Lisesinde çalıştı.

Evli ve bir erkek çocuk babasıdır. Eylül 2006'dan beri Manisa Hasan Türek Anadolu Lisesinde Edebiyat öğretmeni olarak görev yapmaktadır.